تفسیر خیر کثیر

پښتو ترجمه

تفسیر ابن کثیر

تصنیف
حافظ عماد الدین اسماعیل بن عمر بن کثیر الدمشقی
المتوفی ۷۷۴ھ ہجری

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

تفسیر خیر کثیر

پښتو ترجمه

تفسیر ابن کثیر

مؤلف: حافظ عماد الدین اسماعیل بن عمر بن ابن کثیر الدمشقی المتوفی ۷۷۴ هجری

مترجمین: مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم، وعبد الکریم صدیقی وقاری امیرنواز

جلد نمبر ④

تسهیلات از شاه فیصل

① د قرآنی آیاتونو ټکی په ټکی او روانه ترجمه
② د احادیثو تخریج
③ د فقهي مسئلو کښې مسلک حنفي وضاحت
④ مناسب عنوانات ورکول

خورونکی

فیصل کتب خانه محله جنګی پیښور

موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

دکتـــاب نـــوم : تفـــسیرخیرکثیرترجمه تفـــسیرابن کثـــیر
مؤلف: حافظ عماد الدین اسماعیل بن عمربن ابن کثیرالدمشقی المتوفی ۷۷۴ هجری
خپرونکی : فیصل کتب خانه محله جنگی
موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

د ملاویدو پتې:- د فیصل کتب خانې نه سوا
مکتبه روغانیول جلال آباد
مکتبه رحیمی خوست
نعمت کتب خانه کابل
انتشارات علامه تفتازانی هرات وکابل
صداقت کتب خانه قندهار وکابل
قدرت کتاب فروشی کابل بن ار
علمی کتب خانه ګردیز
مکتبه علمیه اکوړه ختك
دینی کتب خانه تیمرګره ره
فلاح کتب خانه جلال اباد
مکتبه فریدیه خوست
دیوبند کتب خانه خوست
جدید رشیدیه کتب خانه کابل
مکتبه خواجه عبدالله انصاری غزنی
مکتبه نعمانیه غزنی
مکتبه رحمانیه قندهار
امیرحمزه کتب خانه قندهار

تول آیتونه		رکوع ګاني
	سورت الحجر مكية وهى تسع وتسعون اية وست ركوعات	
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
(۹۹)	(شروع کوم) په نوم د الله چې بخښونکي مهربانه دې	(٦)

الٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ وَقُرْاٰنٍ مُّبِيْنٍ ①

ا ل ر | دا | آيتونه دی | د کتاب او د قرآن | صفا صفا بيانونکي دی |

الف لام را | دا د يو (کامل) کتاب او واضح قران آيتونه دی |

دسورتونو په شروع کښې چه کوم حروف مقطعه راغلی دی دهغې بيان اول تيرشوې دې. په ايت کښې د قرآن د آيتونو واضح او ذهر سرې په پوهه کښې د راتلو قابل کيدو بيان دې.

(اَلْحَمْدُلِلّٰهِ) د ديارلسمي سپارې تفسير ختم شو.

رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْ كَانُوْا مُسْلِمِيْنَ ②

ډير خله به | خوښوی | هغه کسان | چی کفر ئې کړې دې | افسوس که چرې وې هغوئ | مسلمانان |

ډير کرتې به کافران دا آرزو کوی | کاش چې دوئ (يعنی مونږ) مسلمانان وې

ذَرْهُمْ يَاْكُلُوْا وَيَتَمَتَّعُوْا وَيُلْهِهِمُ الْاَمَلُ فَسَوْفَ

پرېږده دوئ | چی خوراك کوی | اوفائدې اخلی | اومشغول کړی دوئ لره | دروغو اوميدونه | الړوخت پس به

دوی پرېږده چی خوری (څښی) اوفائده اخلی | او (غلط) اميدونه ئې په غفلت کښې غورخوی | ډير زر

يَعْلَمُوْنَ ③ وَمَآ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا وَلَهَا كِتٰبٌ

پوهه شی دوئ | اونۀ دې هلاك کړې مونږه | يو کلې | مګر | دپاره دهلاکت دهغې | يوليکلې شوې وخت

به پوهه شی | اومونږ چې کوم کلې هم هلاک کړې دې نو د هغې دپاره يوليکلې شوې

مَّعْلُوْمٌ ④ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُوْنَ ⑤

معلوم وۀ | نۀ مخکښی کيږی | يو امت | دمقرروخت خپل نه | اونۀ روستو کيږی |

وخت مقرر وو | يوقوم دخپلې نيتې نه نه خووړاندې تلې شی | اونه روستو پاتې کيديشی |

① **دعامو کافرانو ارزو:-** کافر به پخپل کفرباندې ډيرزرپښيمانه اوستومانه شی اودمسلمان جوړيدو او ژوند تيرولو ارزو به کوی.

② **د بدر د کافرانو ارزو:-** دا هم روايت دې چه د بدر کافران کله دوزخ ته مخامخ کړې شی نو تمنا به کوی چه افسوس مونږ هم په دنيا کښې مؤمنان وو.

③ **دمرګ په وخت کښې ارزو :-** دا هم دی چه هريو کافر به خپل مرګ ليدو سره دا تمنا کوی

④ **د دوزخ په ليدو ارزو:-** اودغه شان به په قيامت کښې هم د هريو کافر زړه هم دغه غواړی. دوزخ سره په او دريدو به وائی چه افسوس مونږ واپس دنياته ليګلې شوې وې نو نه خو به دالله تعالی آياتونه دروغ ګڼړو اونه به ايمان پريږدو. دوزخيان خلق چه نور خلق د دوزخ نه په وتو باندې اووينی نود خپل مسلمان کيدو تمنا کوی.

⑤ دګناهګارانومسلمانانو دجهنم نه د ازادیدوپه وخت دکافرانو ارزو:- ابن عباس رضی الله عنه اوانس بن مالک رضی الله عنه فرمائی چه ګناهګاران مسلمانان الله تعالی د مشرکانوسره راجمع کړی نو مشرکان به دې مسلمانانو ته وائی دکوم الله تعالی چه تاسو په دنیاکښې عبادت کولو هغه نن تاسوته څه فائده درکړه؟ په دې به د الله تعالی رحمت په جوش کښې راشی اودامسلمانان به د دوزخ نه راوباسی دغه وخت به کافران تمنا کوی چه ارمان اوافسوس چه مونږ هم په دنیاکښې مسلمانان وو.[1]

⑥ دیوې ذرې برابرایماندارد جهنم نه د راوتلوپه وخت د کافرانو ارزو:- یوروایت کښې دی دمشرکانو په دې پیغوربه الله تعالی حکم اوکړی دچاپه زړه کښې چه دیوې ذرې برابر ایمان هم وی هغه ددوزخ نه آزادکړنی الخ.

⑦ دمشرکانو ګناهګارانو مسلمانانو ته پیغور کول:- طبرانی کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی د لااله الا الله ویونکو کښې به بعضې خلق په سبب دخپلو ګناهونو دوزخ ته خی نود لات او عزی عبادت کونکی به ورته وائی چه ستاسو لااله الاالله وئیلو تاسو ته څه فائده درکړه؟ تاسو خو زمونږ سره په دوزخ کښې سوزیږنی په دې باندې به د الله تعالی رحمت په جوش کښې راشی. الله تعالی به هغه ټول د دوزخ نه راوباسی او په نهرحیات کښې به غوپه ورکړی اوداسې به نې کړی لکه چه سپوږمئی د تندر نه راوتلې وی. بیابه دا ټول جنت ته لاړشی هلته به دوی ته دوزخیان وئیلی شی. دحضرت انس رضی الله عنه نه چا دا حدیث اوریدو سره اووئیل چه آیا تا دا د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دې؟ هغوی ووئیل واوره ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه په ما باندې په قصدسره دروغ ویونکې خپل ځائ په دوزخ کښې جوړوی سره د دې چه دا وایم ما دا حدیث پخپله د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دې.[2] بل روایت کښې دی چه مشرکان خلق به دقبله والا ته وائی تاسوخومسلمانان وئی تاسو ته اسلام څه فائده درکړه؟تاسو خو مونږ سره په دوزخ کښې سوزئې. هغوی به جواب ورکړی اوزمونږ ګناهونه وو دهغې په وجه مونږ راګیرکړې شو الخ. په دې کښې داهم دی چه ددوی دخلاصیدو په وخت کښې به مشرکان وائی چه افسوس مونږ مسلمانان وو اود دوی په شان د دوزخ نه خلاص شوې وې.[3] بیا حضور ﷺ ﴿اعوذبالله من الشیطن الرجیم﴾ لوستلو سره دسورت دشروع نه د ﴿مُسْلِمِیْنَ﴾ پورې تلاوت اوفرمائیلو هم دا روایت په بل سند سره نقل دې په هغې کښې د ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾ لوستلو په ځائ د اعوذ ذکردې

د ګناهګارانو دپاره د شفاعت اجازت:- بل روایت کښې دی چه دې مسلمانانو ګناهګارانو ته به مشرکان وائی تاسوخو په دنیاکښې دا خیال کولو چه تاسود الله تعالی دوستان ئی نو دا بیا مونږ سره دلته څنګه ئې؟ دې اوریدو سره به الله تعالی د هغوی د شفاعت اجازت اوکړی نو فرښتې انبیاء او مؤمنان به شفاعت کوی او الله تعالی به هغوی د دوزخ نه راوباسی. هم دا معنی د دې آیت ده اوچه کله داخلې جنت ته لاړشی نودهغوی په مخونوباندې به لږ شان توروالې وی پدې وجه به هغوی ته دوزخیان وئیلې شی. بیابه دوی دعاکوی چه یاالله زمونږ نه دا لقب هم لرې کړه.دجنت په یونهر کښې به دغسل کولوحکم اوشی اوهغه نوم به هم د دوی نه لرې کړې شی.[4]

ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی بعضې خلق به اُور د هغوی د زنګونونو پورې راګیرکړی بعضې د پنډو پورې او بعضې دست پورې څنګه چه د هغوی ګناهونه وی اوڅنګه چه د هغوی عملونه

---

[1] الطبری: ١٤/٣.

[2] المعجم الاوسط:٧٢٨٩.

[3] مجمع الزوائد:٤٥/٧، حاکم:٢٤٢/٢.

[4] المعجم الاوسط: ٨١٠٦ وهوحدیث حسن.

بعضې به د يوې مياشت سزا تيرولونه پس راوځي اود تيولو نه د اوږدې مودې والا سزا تيرونكې به هغه دوزخي وی څومره موده چه د دنيا ده يعنی د دنيا د اولې ورځ نه واخله د دنياد آخری ورځې پورې. كله چه الله ﷻ دهغوی دراويستلواراده اوكړی هغه وخت به يهوديان اونصاری دنورودينونووالا دوزخيان دې اهل توحيد ته به وائی تاسو په الله تعالى باندې دهغه په كتابونويباندې اودهغه په رسولانويباندې ايمان راوړې وو بياهم نن مونږ اوتاسويه دوزخ كښې يوشان يونو الله ﷻ ته به ډيره غصه ورشی دوی ته به په بل څيز دومره غصه نه وی ورغلې بيا به داموحدين د دوزخ نه راوباسی اودجنت يونهرله به ئې راولی(١)دادې فرمان په﴿ربمايود﴾كښې .بيادغصې په توګه فرمائی چه دوی په خوراك څښاك كښې مزې كونكی پريږدئی آخرددوی ځائ دوزخ دې.تاسوخورئی څكئ ستاسو مجرم كيدل ثابت شوی دی. دوی خپلو لرې لرې خواهشاتو د توبې ويستلونه اود الله تعالى طرف ته د تيتيدلونه غافل ساتلی دی اوډير زربه ورته حقيقت معلوم شی.

مونږ يوكلی ته دليلونه رسول اودمقرروخت نه وړاندې نه تباه كوواوچه كله مقرروخت راشی نوبيا روستوالې اووړانديوالې ناممكن دی. په دې كښې اهل مكه ته خبردارې دې چه هغوی دې د شرك او الحاد نه د پيغمبرﷺ د مخالفت نه منع شی ګنی د هلاكت حقداربه شی او په خپل وخت به تباه كړې شی.

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي	نُزِّلَ	عَلَيْهِ	الذِّكْرُ	إِنَّكَ	لَمَجْنُونٌ ⑥
اووايئ دا خلق اے هغه سړيه	چې نازل شوي دي	په هغه باندې	ذكر	بيشكه ته	خامخا ليوني ئې
اواووايئ اودوئ وائی چې ائې هغه سړيه! چې په تاقرآن نازل شوې دې ته خو تيارليوني يئ كه چرې ته رشتينې يې					
لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَائِكَةِ	إِنْ كُنْتَ	مِنَ الصَّادِقِينَ ⑦	مَا نُنَزِّلُ	الْمَلَائِكَةَ	
ولې نۀ راولې ته فرښتې	كه چرې ئې ته	دصادقانو نه	نۀ نازلوؤ مونږ	فرښتې	
نومونږ ته فرښتې ولې نه راولې ....(ورته اووايه) مونږ فرښتې صرف په حقې خبرې سره رالېږو					
إِلَّا	بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا	إِذًا	مُنْظَرِينَ ⑧		
مګر	دحق سره اونۀ به وی دا خلق	په دغه وخت كښې	مهلت وركړې شوی		
اوهغه وخت به دوئ ته هيڅ مهلت نشی وركولې					

قوله تعالى:- وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ

دكافرانو سركشی ضداو كبر:- دكافرانوكفرد هغوی سركشی اود ضدبيان كولې شی چه هغوی به د تپوقو مسخرو په توګه رسول الله ﷺ ته وئيل چه اې هغه سړيه چه د دې خبرې دعوی كونكې ئې چه په تاباندې قرآن كريم د الله تعالى كلام نازليږی مونږخو ګورو ته خو بالكل پاګل ئې چه د خپلې تابعدارئی د پاره مونږ رابلې اومونږ ته وائې چه دخپل پلار نيكه دين پريږدو .كه رښتونې ئې نو ته مونږ ته فرښتې ولې نه راولې؟ چه ستا صداقت مونږ ته بيان كړی. فرعون هم دا وئيلې وو﴿فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ﴾ چه په ده (موسی)باندې دسرو زرو بنګړی ولې نه دی راچولې شوې.ده سره يوځائ فرښتې ولې نه دی راغلې؟ درب دملاقات منكرانو آواز اوچت كړوچه په مونږ باندې فرښتې ولې نه نازليږی اوياكه داسې شوې وې چه مونږپخپله پروردګارليدلې وې. په حقيقت كښې دوی په كبر اولونې باندې راغله اوډيرسركشه شول.دفرښتود كتوچه كله ورځ راشی په هغه ورځ به دې ګناهګارانوته هيڅ خوشحالی نه ملاويږی.

(١) ابن ابي حاتم

دلته هم ارشاددي چه مونږ فرښتي دحق سره نازلوو يعني رسالت ياعذاب سره خويبا به كافرانوته هيڅ مهلت نه ملاويږي.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾
بيشكه مونږه | نازل كړي دي | دا ذكر او بيشكه مونږه | هغه لره | خامخا حفاظت كونكي يو |
بيشكه دا قرآن مونږ نازل كړي دي اوهم مونږ د دي حفاظت كونكي يو |

قوله تعالى:- إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾

دا ذكر يعني قرآن پاك هم مونږ نازل كړي دي ددې دحفاظت ذمه واري هم زمونږ ده. هميشه به د بدلون رابدلون نه محفوظ وي.

د ضمير دويمه مرجع:- بعضې واني چه د ﴿له﴾ ضمير مرجع نبي كريم ﷺ دې يعني قرآن پاك هم دالله تعالى نازل كړې شوې دي اودنبي ﷺ حفاظت كونكې هم هغه دې. لكه چه ارشاد دې ﴿وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ (١) تابه دخلقودتكليف رسولونه الله تعالى محفوظ ساتي خواولنني معنى اولى ده اودعبارت ظاهري رواني هم دې ته ترجيح وركوي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ
| او بيشكه ليږلي دي مونږه | مخكښې ستانه
اوبيشكه مونږ ستا نه وړاندې
فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٠﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ
په ډلودړومبنو خلقوكښې | اونه به راتلوهغوئ ته | يورسول | مگر ووبه هغوئ | چې په هغه پورې به ئې
پخوانو خلقو ته هم پيغمبران ليږلي وو اهغوی ته چې به كوم پيغمبر هم راغلو نو هغوی به ورپورې
يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١١﴾ كَذَٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٢﴾ لَا يُؤْمِنُونَ
توقې كولې | دارنګې | ورننباسومونږه داذكر | په زړونودمجرمانوكښې | هغوئ ايمان نه راوړي
توقې كولې | دغه شان مونږ دا (توقې) د هغه مجرمانو په زړونو كښې ورننباسو | كوم چې په
بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا
په دې باند | اوتيره شوی ده | طريقه | دړومبنوخلقو | اوكه پرانستې وې مونږه | په هغوئ | يوه دروازه
(قرآن پاك) ايمان نه راوړي | اودپخوانو خلقو ته سره داسې طريقه راروانه ده | اوكه مونږ دوئ ته
مِنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوا
داسمان نه | اوشروع كړې وه هغوئ | په هغې كښې | چې بره ختلې | نوخامخا به ئې وئيلې وو | بيشكه
د اسمان دروازې پرانيزو | او دوئ په هغې كښې بره اوخيژي | ....نوبيا به هم دوی دا وائي چې

(١) ٥/المائدة:٦٧.

سُكِّرَتْ	قَوْمٌ	مَّسْحُوْرُوْنَ﴿١٥﴾

چې ترلې شوې دي يعنې دوکه کيږي| سترګې زمونږه| بلکه| مونږه| قوم بوا چې جادوراباندشوي دي
زمونږ نظر بندي اوکړې شوه | ....بلکه په مونږ خو جادو شوي دي

قوله تعالى:- وَمَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ﴿١١﴾

انبياء كرام عليهم السلام پورې دټوقو ولو نتيجه:-خپل نبي ﷺ ته تسلي ورکوي چه څنګه داخلق تا دروغ ګڼړي دغه شان هغوی وړاندينی پيغمبران عليهم السلام هم دروغ ګڼړلي وو. دهرامت د رسول تکذيب شوي دي اوهغه پورې توقې مسخرې هم شوي دي.دضدي او کبرژنوخلقو په زړونو کښې د هغوی د حد نه زيات شوي ګناهونوپه سبب د رسول تکذيب کول ځاۍ نيولې دې.

مجرمان څوک دي؟ ﴿١٢﴾ دلته د مجرمانونه مراد مشرکان دي هغوی هډوحق نه قبلوي .دمخکنوخلقو سره زمونږعادت دهغوی په مخکې دې څنګه چه هغوی هلاك اوبرباد کړې شواود هغوی پيغمبرانو خلاصي بيا موندواوايماندارو عافيت حاصل کړو.هم هغه نتيجه دې دوی هم ياد اوساتی. د دنيا اوآخرت ښيګړه د نبي کريم ﷺ په تابعدارئي اود دواړو جهانو رسوائي د نبي کريم ﷺ په مخالفت کښې ده.

قوله تعالى:- وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ

دايمان نه راوړو دپاره مختلفې بهانې کول:-دهغوی د ضدسرکشنی خان خودلواوباطل پرستئی خو دا حال دې که فرض کړه دهغوی دپاره د آسمان دروازه کولاوکړې شي اودوی هلته اوخيژولې شي نوبيا به هم دوی حق ته حق اونه وانی بلکه هغه وخت به هم اټکلې لګوی چه زمونږ نظر بندی کړې شوې وه،سترګې راله دهوکه کړې دی جادو نی کړې دې نظرنی رانه اخستې دي دهوکه کولې شي بې وقوفان مو جوړوی.

وَلَقَدْ جَعَلْنَا	فِي السَّمَاءِ	بُرُوجًا	وَزَيَّنَّاهَا	لِلنَّاظِرِينَ﴿١٦﴾

اوخامخا جوړې کړې مونږه| په آسمان کښې| مضبوط قلاګانې| اوښائيسته کړې مونږه هغه| دپاره دکتونکو
اومونږ په اسمان کښې غټې غټې ستورې جوړکړي دی | اوهغه مود کتونکو دپاره ښائسته کړي دی

وَحَفِظْنَاهَا	مِن كُلِّ شَيْطَانٍ	رَّجِيمٍ﴿١٧﴾	إِلَّا مَنِ	اسْتَرَقَ	السَّمْعَ

اومحفوظ کړې مونږه هغه| دهر شيطان رټلې شوې نه | سوادهغه شيطان نه| چې غلاکړی| خبره
اوهغه مودهررټلي شوي شيطان نه محفوظ کړي دی |مګر څوک چې په غلا خبره آور بدل غواړی

فَأَتْبَعَهُ	شِهَابٌ	مُّبِينٌ﴿١٨﴾	وَالْأَرْضَ	مَدَدْنَاهَا	وَأَلْقَيْنَا

نو وريسې شي په هغه پسې| شغله| روښانه | اوزمکه | خوره کړه مونږه هغه| اوواغورزول مونږه
نو روښانه شغله ورپسې شي| اومونږ زمکه خوره کړې ده | اومونږ به دې کښې

فِيهَا رَوَاسِيَ	وَأَنبَتْنَا	فِيهَا	مِن كُلِّ شَيْءٍ	مَّوْزُونٍ﴿١٩﴾

په هغې کښې غرونه| او رازاوخيژول مونږه| په هغې کښې| دهر څيز |اندازه کړې شوی نه
غرونه پيدا کړي دي| او په هغې کښې موهرقسم څيزونه په اندازه اندازه راټوکولی دی

وَجَعَلْنَا	لَكُمْ	فِيهَا	مَعَايِشَ	وَمَن	لَّسْتُمْ

اوپيدا کړل مونږه| ستاسودپاره|په هغې کښې|دژوندتيرولوسامانونه|اودهغه چادپاره| چې نه يئ تاسو
اوپه هغې کښې موستاسودپاره د ژوندتيرولو سامان پيدا کړې دي|اوهغه چا دپاره هم چې تاسو د هغوی

لَهٗ	بِرٰزِقِيْنَ۝
هغه لره	رزق ورکونکي
دپاره د روزئ انتظام نه کوئ	

قوله تعالی:- وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنّٰهَا لِلنّٰظِرِيْنَ۝

دَ آسماني برجونونه نه څه مراد دي؟:- دااوچت آسمان چه په ولاړو اوګرځیدونکو ستورو باندې ښائسته کړې شوي دي د دې پیداکونکې هم الله تعالی ﷻ دې. څوك هم چه دا په غور او فکر سره اوګوری نو هغه د قدرت د عجائباتو او د عبرت د ښنو نه د خپل ځان د پاره ډیر څه حاصلولی شي.

①: بروج نه مراد دلته ستوری دی.لکه چه بل آیت کښې ارشاد دې ﴿تَبٰرَكَ الَّذِيْ جَعَلَ فِي السَّمَآءِ بُرُوْجًا﴾ (١) د بعضوویناده چه دې نه مراد دسپوږمئ او نمر منزلونه دي② عطیه ﷫ وائی چه هغه ځایونه چرته چه څوکئ او پهرې دی اود کوم ځائ نه چه سرکشه شیطانان وېشتلې شی دې دپاره چه هغه داوچتو درجود فرښتو خبرې اترې وانوریدې شی. کله چه وړاندې کیږی نو شغله وریسې راټوپ وهی. کله دوی دلاندې والاپه غوږ کښې واچوی دې نه وړاندې د هغه کارختم شی اوکله ددې په خلاف هم کیږی.

ددې قول تائید په یوحدیث سره:- لکه چه د صحیح بخاری په حدیث کښې صراحتًا روایت دې کله چه په آسمان کښې الله تعالی د څه څیز باره کښې فیصله کوی نو فرښتې په عاجزئ سره خپلې وزرې لاندې کوی لکه زنځیر چې په کاڼړی وی. بیا چه کله د هغوی زړه په تسلئ شی نو تپوس کوی چه ستاسو د رب څه ارشاد اوشو؟ هغوی وائی چه څه ئې هم فرمائیلی دی حق دی او هم هغه ډیر اوچت او ډیر لوئ دې. د فرښتو خبرې په غلاوېڼه سره اوریدو له جنات بره ختل اودغه شان به د یود پاسه بل وو. د حدیث راوی حضرت سفیان ﷫ دلاس په اشاره سره داسې خودل چه دښې لاس ګوتې ارتې کړې اویوه ئې د بلې د پاسه کیخودې. د دې اوریدونکو دا سلسله خو به کله کله شغلې وړاندې نه ختم کړې چه هغه د خپل ملګری په غوږ کښې اووائی نو هغه هم په هغه وخت باندې لاړشی. اوکله داسې کیږی چه دې هغه ته اوهغه د خپل ځان نه لاندینې ته اودغه شان سلسله په سلسله اورسوی اوهغه خبره زمکې ته راشی اود جادوګر او کاهن غوږونه د هغې نه خبر شی نوبیا هغه کاهن دې سره سل دروغ یوځائ کړی اود خلقو نه فائدې اخلی. کله چه هغه یوه آسمانی خبره اتفاقی ده ته راورسی او صحیح معلومه شی نو په خلقو کښې د هغه دهوښیارتیا مشهورتیاکیږی چه ګوره فلانکی په فلانکئ ورځ داوئیلی وو بالکل رښتیا راووتل.(٢)

وړاندې عقلی دلیل ذکر دې:- بیاالله تعالی د زمکې ذکر کوی چه هم هغه دا پیدا کړې ده خوره کړې ده په دې کښې ئې غرونه جوړکړی دی ځنګل او میدان ئې په کښې قائم کړی دی. فصلونه او باغونه ئې راټوکولې دی او ټول څیزونه ئې په اندازه او په مناسب او په موزونوالی د هرې یوې زمکې د هر یو موسم اوهریوملك په لحاظ سره بالکل ټیك پیدا کړی دی کوم چه د بازار د ښائست او د خلقو د خوشحالئ څیزونه دی. په زمکه کښې قسم قسم پیداوار هم هغه پیدا کړی دی او هغه ئې هم جوړکړی دی دکومو چه تاسو رزق رسونکې نه ئې یعنی ځاروی اوځناور وینځې غلامان وغیره. نو جدا جدا څیزونه او قسم قسم اسباب اود هرقسم آرام او راحت هغه تاسو له درکړل. د کتې طریقې ئې تاسو ته

---

(١) ٢٥/الفرقان:٦١.

(٢)صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الحجر باب ﴿الا من استرق السمع فاتبعه شهاب مبین﴾ ٤٧٠١، ترمذی ٣٢٢٣، ابن ماجه ١٩٤، ابن حبان ١٣٦، مسندحمیدی ١١٥١ الایمان لابن منده ٧٠٠.

اوخودلي.خناور ني ستاسو لاندې کړل چه خورني هم سورلي هم کوني اووينخو او غلامانو د ركونو باندې آرام او مزه حاصله کړني د هغوی رزق هم ستاسو په ذمه نه دي بلکه د هغوی رزق هم الله تعالى وركوی. ګټي تاسوكوني او رزق دې هغه وركوی.فسبحانه مااعظم شانه.

وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا عِندَنَا خَزَائِنُهُ

| او نشته هیڅ څیز | مګر زمونږ سره | خزاني دهغي دی

| او هیڅ څیز داسې نشته چې د هغې خزانې مونږ سره نه وی

وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿٢١﴾ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ

اونهٔ نازلوو مونږه هغه څیز| مګر| په اندازه | معلومې سره| اوراولیږلي مونږه| هواګانې| بار داري

اومونږ هغه په مناسب مقدار سره نازلوؤ| او مونږ د اوبو نه ډک بادونه رالیږو |

فَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنتُمْ لَهُ

نو نازلې کړې مونږه| داسمان نه | اوبه| نوڅکوؤ مونږه په تاسو دغه اوبه| اونهٔ يئ تاسو| دغه اوبولره

او مونږ د آسمان نه اوبه راوروؤ | بیا مونږ په تاسو باندې هغه اوبه څکوو | او دغه اوبه تاسو پخپله

بِخَازِنِينَ ﴿٢٢﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾

خزانه کونکی | او بیشکه خامخا مونږه| ژوندی کول کوؤ| او مړه کول کوؤ | او مونږه وارثان يو

راجمع کولې نشئ | او بیشکه هم مونږ ژوندی کول کوو او مړه کول کووا اوهم مونږ وارثان يو

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿٢٤﴾

او معلوم دی مونږ ته | ړومبنی خلق | ستاسو نه | او معلوم دی مونږه ته | روستو راتلونکی خلق

اومونږ په تاسو کښې هغه خلق پيژنوکوم چې وړاندې تیر شوی دی او کوم چې روستو راتلونکی دی

وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ ۚ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

او بیشکه رب ستا | خاص هغه | به راجمع کړی دا خلق | بیشکه هغه | حکمت والا | او پوهه دې

اوبیشکه ستارب به د ټول راجمع کوی | هغه صاحب د حکمت دې | په هرڅه عالم دې

قوله تعالى:- إِلَّا عِندَنَا خَزَائِنُهُ

هرقسم خزانې الله تعالى سره دی:- دټولوڅیزونو هم الله تعالى يوازې مالك دې. هريوكار په هغه باندې آسان دې د هرقسم څیزونو خزانې هم هغه سره دی. څومره کله کوم ځایٔ او چرته چه غواړي نازلوی د خپلو حکمتونو عالم هم هغه دې دبندیګانودمصلحت نه هم خبر دې.دا صرف د هغه مهربانی ده ګنی څوك دی چه په هغه باندې زور اوجبر اوکړی. حضرت عبدالله ﷺ فرمائی چه هرکال باران برابر وريږی او تقسيم د الله تعالى په قدرت کښې دې.بيا حضورﷺ هم دا آيت تلاوت کړو.دحکم بن عيينه نه هم دا قول مروی دې.

د باران قطرو سره فرښتې هم راځي:- وائی چه باران سره دومره فرښتې راکوزيږی دکومو شميرچه د ټولو انسانانواوپيريانونه ډيردې.ديوې يوې قطرې خيال ساتی چه هغه چرته اووريدواوپه دې سره څه راوټو کيدل.بزاركښې دی چه د الله تعالى سره د څه خزانې دی؟ صرف كلام او خبرې چه اووائی شه نو اوشی. د دې يوراوی هم قوی نه دې. هواچلولوسره مونږ اوريځې په اوبوسره درنه وو. دې نه اوبه راساځی. هم

دغه هواګاني الوتو ونې بارداري وی پاڼې او تيغونه ترې راتوکيږي.اودا وصف هم په خيال کښې ساتنې چه دلته ئې د جمع صيغه راوړلې ده.او ريح عقيمه کښې وصف په وحدت سره کړې دې د پاره چه د کثرت نتيجه راوځي. بار داره کيدل کم نه کم د دوو څيزونونه بغير ناممکن دی. هوا روانه وی اود آسمان نه اوبه رااوچتوی او اوريځې د کوی.

د هواګانو قسمونه:- يوه هوا وی چه په زمکه کښې پيداواری قوت پيدا کوی يوه هوا اوريځې درنه وی يوه هواوی چه ميوه داري ونې د ميوود د کولوقابل کوی. په ابن جريرکښې په ضعيف سند سره يو حديث نقل دې چه جنوبي هواګانې جنتی وی په دې کښې دخلقو ګټه وی اوددې ذکريه کتاب الله کښې دې[1] دمسندحميدی په حديث کښې دی د هواګانو نه اووه کاله پس الله تعالى په جنت کښې يوه هوا پيدا کړې ده چه په يوه دروازه باندې رابندکړې شوی ده هم ددغه بند دروازې نه تاسو ته هغه هوا درسی که هغه کولاوکړې شوه نو د زمکې او آسمان ټول څيزونه به پرمخې راواړوی.دالله تعالى په نيزد د هغې نوم "زيب" دې تاسو هغې ته جنوبی هوا وائې.[2]

بيافرمائی چه دې نه پس مونږ په تاسو باندې خوږې اوبه راوروو چه تاسو ئې اوڅکئی اوبه کارنې راولئی که مونږ غواړو نودا به تروې او ترخې کړو لکه څنګه چه په سورت واقعه کښې بيان فرمانيلې شوی دی دا کومې خوږې چه تاسو څکئی دا د اوريځو نه راورونکی هم تاسونې؟ که مونږ يو؟ که مونږ غواړو نودا به تره وې کړو د حيرانتياخبره ده چه تاسو زما شکريه نه ادا کوئی.[3] بل روايت کښې دی چه هم دې الله تعالى ستاسو د پاره د آسمان نه اوبه راکوزې کړی دی.[4] تاسو د هغې خازن يعنی مانع ياحافظ نه ئې هم مونږ ئې راوروو مونږ چه چرته غواړو رسوو چرته چه غواړو محفوظ کوو.که مونږ اوغوړو نو په زمکه کښې به ئې ورخينې کړو دا صرف زمونږ رحمت دې چه دا مو اوورولې بيج موکړې خوږې موکړې صفامو کړې چه تاسونې اوڅکئ او په خپلو څناوروباندې اوڅکوئی خپل فصلونه او باغونه خروب کړئی خپل ضرورتونه پوره کړئی مونږ د مخلوق شروع او بيا د دې په واپس راګرځولو باندې قادريو. ټول مو د عدم نه په وجودکښې راوستل يعنی د نيشت نه مو شته کړل دا ټول به بيا هم مونږ معدوم کوو بيا به د قيامت په ورځ دا ټول راپاسوو کينوو به ئې د زمکې او د زمکې د خلقو وارث هم مونږ يو. ټول به هم زمونږ طرف ته راواپس کولې شی. زمونږ د علم هيڅ انتها نشته اول او آخرټول زمونږ په علم کښې دی نو د وړاندينونه مراد د دې زمانې نه مخکښېنی خلق دی. دآدم ﷺ پورې اود روستونونه مراد د دې زمانې او د راتلونکی وخت خلق دی. د مروان بن حکم ﷺ نه روايت دې چه بعضې خلق به د ښځو په وجه په روستنوصفونوکښې پاتې کيدل نو دا آيت نازل شو[5] په دې باره کښې يوغريب حديث هم وارد شوې دې ابن جريرکښې د ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه يوه ډيره ښائسته ښځه به مانځه له راتله نو بعضې مسلمانان به د دې وجه چه چرته نظر ئې اوچت نه شی وړاندې تلل او بعضې به د دوی په خلاف باندې نور هم روستوکيدل اود سجدې په حالت کښې به ئې د خپلو لاسونو لاندې کتل نودا آيت نازل شو[6] خو په دې روايت کښې سخت نکارت دې دابوالجوزا قول ددې آيت

---

[1] الطبری ٨٨/١٧

[2] مسندحميدی.

[3] ٥٦ واقعه: ٦٨،٧٠.

[4] ١٦ النحل: ١٠.

[5] الطبری: ١٤ /٢٦.

[6] ترمذی کتاب التفسير، باب ومن سورة الحجر ٣١٢٢، نسائی: ٨٧١، ابن ماجه: ١٠٤٦، مسند طيالسی: ١٢١٢، بيهقی: ٩٨/٣

باره کښې نقل دي چه دمانځه په صفونوکښې وړاندې کېدونکي اوروستو کېدونکي داصرف دهغه قول دي دابن عباس رضی الله عنه په دې کښې ذکرنشته.امام ترمذي رحمه الله فرماني چه هم دازيات مشابه دې والله اعلم د محمد بن کعب رحمه الله په وړاندې چه به کله عون بن عبدالله رحمه الله دا ونيل نو هغوی به فرمانيل چه دا مطلب نه دې بلکه د وړاندينونه مراد دا دې کوم چه مړه شوی دی او روستونونه مراد دا اوس پيداشوی او بيا پيدا کېدونکي دی. ستا رب به ټول راجمع کړی هغه د حکمت او علم مالك دې. دې اوريدو سره حضرت عون رحمه الله اوفرمانيل الله تعالى دې تاله توفيق اوجزائي خير درکړي.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَاٍ مَّسْنُوْنٍ ۝٢٦ وَالْجَآنَّ

اوبه تحقيق سره جوړکړو مونږه| انسانان| دوچ ټيکري نه| دختې نه |خميره شوی نه|اوپيرۍ چې وو

اوبيشکه مونږ انسان د وچ ټنګيدلې خمبيرې ختې نه پيدا کړي دې | ...... اوپيريان

خَلَقْنٰهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَّارِ السَّمُوْمِ ۝٢٧ وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ

پيداکړي وؤمونږهغه| مخکښې ددې نه| د شغلې دوورنه| اوکله چې| اوونيل| رب ستا| فرښتو ته

موددې نه وړاندې د بې لوګی اور نه پيدا کړي وو| ....اوکله چې ستا رب فرشتو ته اوونيل

اِنِّيْ خَالِقٌۢ بَشَرًا مِّنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَاٍ مَّسْنُوْنٍ ۝٢٨ فَاِذَا

چې بيشکه زهٔ| پيداکونکې يم| يو بشرلره| دوچ ټيکرې نه| توري ختې نه| خميره شوی نه| نوکله چې

چې بيشکه زه کړنګيدونکې خمبيرې ختې نه انسان پيدا کوؤنکې يم | ....نو کله چې زه هغه

سَوَّيْتُهٗ وَنَفَخْتُ فِيْهِ مِنْ رُّوْحِيْ فَقَعُوْا لَهٗ سٰجِدِيْنَ ۝٢٩

ماپوره برابرکړوهغه | اوماپوك وهو| په هغه کښې| دروح خپل نه| نو پريوزئ تاسو| هغه ته | سجده کونکي

چې زه هغه برابر جوړ کړم |اود خپل طرفنه په کښې روح پوک وهم| نو تاسو ورته په سجده پريوځئ

فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُوْنَ ۝٣٠ اِلَّآ اِبْلِيْسَ ط اَبٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ

نوسجده او کړو | فرښتو | تولو | په جمع | مګر | ابليس | هغه انکاراوکړو| چې شي

نو ټولو فرښتوپه يو ځل سجده اوکړه | خويو ابليس اونه کړه | هغه سجده کونکو سره

مَعَ السّٰجِدِيْنَ ۝٣١ قَالَ يٰٓاِبْلِيْسُ مَا لَكَ اَلَّا تَكُوْنَ

دسجده کونکو سره | نواوونيل الله | اے ابليس | څه وو | تالره | چې نهٔ شوې تهٔ ملګرې

دشامليدونه انکار اوکړو | الله جل جلاله اوفرمائيل ابليسه دا په تاڅه اوشول چې په سجده کوؤنکو

مَعَ السّٰجِدِيْنَ ۝٣٢ قَالَ لَمْ اَكُنْ لِّاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهٗ

دسجده کونکوسره|اوونيل شيطان| نهٔ يم زهٔ| چې اوکړم سجده| داسې بشرته| چې تا پيدا کړي دې هغه

کښې شامل نه شوې |هغه اوونيل چې دانه شی کيدې چې زهٔ داسې انسان ته سجده اوکړم| چې هغه دې د

مِنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَاٍ مَّسْنُوْنٍ ۝٣٣

دټيکرې نه | چې دختې | خميره شوی نه |

د کړنګيدونکي خمبيرې ختې نه پيدا کړي دې |

قوله تعالى:- وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ ﴿٢٦﴾

د انسان د پيدائش ذكر:- ﴿صَلْصَالٍ﴾ نه مراد اوچه خاوره ده هم ددې په شان آيت ﴿خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ۞ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ۞﴾[1] دې.دا هم روايت دې چه د بوئى والا خاورې ته حما وائى مسنون وائى متينې ته.ابن عباس ﷺ وائى لمده خاوره.د نورو نه روايت دې چه بوئى ناكه خاوره او اخلې شوې خاوره.

د پيرى د پيدائش ذكر:- د انسان نه وړاندې مونږ پيريان د سوزونكي اُور نه پيدا كړي دى. سموم وائى د اُوركرموالى ته حرور وائى دورځې ګرموالى ته.داهم ونيلې شودى چه د ګرمۍ راګيرول دهغې ګرموالى اويايمه حصه ده كوم نه چه پيريان پيدا كړې شوى دى. ابن عباس ﷺ وائى چه پيريان د اُور د شغلو نه جوړكړې شوى دى يعنى د ډير بهتر اُورنه. عمروبن دينار رحمه الله وائى چه د نمر د اُور نه. په صحيح كښې واقع دى چه فرښتې د نور نه پيداكړې شوى دى اوپيريان د شغلې والا اُور نه او آدم ﷺ د دې نه كوم چه ستاسو په وړاندې بيان كړې شو.([2]) د دې آيت نه مراد د حضرت آدم ﷺ فضيلت او شرافت اود هغه د عنصرد پاكوالي او طهارت بيان دې.

د فرښتو حضرت آدم ﷺ ته سجده كول اود ابليس انكاركول:- الله تعالى بيان فرمائى چه د حضرت آدم ﷺ د پيدائش نه وړاندې د هغه د پيدائش ذكر الله تعالى فرښتوكښې اوكړو اود پيداكولونه پس د هغه بزرګى ښكاره كولود پاره د هغه په وړاندې په فرښتو باندې سجده اوكړه. دا حكم ټولو خو اومنو ولې ابليس لعين انكار اوكړو اوكفرحسدانكار كبرفخر اوغرور ئې اوكړو. صفائې اووئيل چه زه د اُور نه پيدا كړې شوې يم اودې د خاور نه. زه خود ده نه بهتريم د ده په وړاندې ولې ټيټ شم؟ داخو تاده له په ماباندې بزرګى وركړه خوزه به دې ګمراه كوم نوپريږدم به ئې.ابن جريردلته يوډير عجيبه او حيرانونكي اثر وارد كړې دې چه ابن عباس ﷺ فرمائى كله چه الله تعالى فرښتې پيداكړې نوهغوى ته ئې اوفرمائيل چه زه دخاورونه انسان جوړونكي يم تاسو هغه ته سجده اوكړئ هغوى وئيل مونږ به داسې نه كوو نو هم په هغه وخت اُور هغوى اوسوزولې. بيا نورې فرښتې راپيداكړې شوې هغوى ته هم دا اُووئيلي شو نوهغوى جواب وركړو چه مونږ واوريده او اومنل خو ابليس چه داولنو منكرانونه ووپخپل انكار باندې كلك ولاړ وو،خود دې ثبوت دهغه نه نشته.په ظاهره معلوميږي چه دا اسرائيلي روايت دې. والله اعلم.

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ
اووئيل الله | نو اوځه ته | ددې ځاني نه | بيشكه ته
الله ﷻ اوفرمائيل چې (جنت نه) اوځه | بيشكه ته
رَجِيمٌ ۞ وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ۞ قَالَ رَبِّ
رټلى شوى ئې | او بيشكه | په تاباندې | لعنت دې | دورځې | دجزا پورې | اووئيل شيطان | اے ربه زما
رټلى شوى يئ | اوپه تابه ترقيامته پورې لعنت وى | ......هغه اووئيل ائې ربه
فَأَنظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ۞ قَالَ فَإِنَّكَ
پس مهلت راكړه ماته | دهغه ورځې پورې | چې دوباره راپورته كړې كيږي دا خلق | اووئيل الله | نو بيشكه ته
ماته د هغه ورځې پورې مهلت راكړه چې دوى به دوباره ژوندى كيږي | الله ﷻ اوفرمائيل (بنده ده)

[1] ٥٥/الرحمن: ١٤-١٥.

[2] صحيح مسلم كتاب الزهد باب في احاديث متفرقة:٢٩٩٦، بيهقى:٣/٩، مسنداحمد:١٥٣/٦،مسنداسحاق بن راهويه:٧٨٦، مسندعبدبن حميد:١٤٧٩ او شعب الايمان ١٤٣.

مِنَ الْمُنْظَرِيْنَ ۝ إِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُوْمِ ۝ قَالَ رَبِّ
دمهلت ورکړې شوونه ئې | دهغه ورځې دوخته پورې | چې معلوم دې | اوونیل شیطان | اے ربه زما
تاته ترهغه ورځ پورې مهلت دې چې د هغې وخت ماته معلوم دې | شیطان اووئیل ائې زما ربه

بِمَآ أَغْوَيْتَنِيْ لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ
په سبب دهغې | چې بې لارې کړوتا مالره | نوخامخا به ښائسته والې پیدا کوم زۀ | دپاره ددوئ | په زمکه کښې
لکه څنګه چې تا زۀ ګمراه کړم | نوزه به هم دغسې دوئ ته د مزکې په مخ (ګناهونه)

وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِيْنَ ۝ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِيْنَ ۝
اوخامخابه بې لارې کوم زۀ دوئ | ټول | ماسواد بندګانوستا | چې دهغوئ نه | خالص کړې شوې وی
ښائسته ښکاره کوم | اوستا د مخلص بندګانو نه سوا بۀ نور ټول خامخا ګمراه کوم

قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيْمٌ ۝ إِنَّ عِبَادِيْ لَيْسَ لَكَ
اووئیل الله | دالاره ده | چې رارسی ماته | نیغه | بیشکه | بندګان زما چې دی | نشته | تالره
الله ﷻ اوفرمائیل چې زما طرف ته دررسیدو دا نیغه لاره ده | زما په بندګانو به یقینا ستا څه غلبه

عَلَيْهِمْ سُلْطٰنٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغٰوِيْنَ ۝ وَإِنَّ
په هغوئ باند | طاقت | ماسوا | دهغه چانه | چې پیروی ئې اوکړه ستا | دبې لارې خلقو نه | اوبیشکه
نه وی | مګر په هغه خلقو چې پخپله ستا تابعداری کوی | اوګمراه شوی وی (نوهغوی به ستا تابعدار وی)

جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِيْنَ ۝ لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ ط لِكُلِّ بَابٍ
دوزخ | ځائې دوعدې دهغوئ دې | دټولو | دی دغه دوزخ لره | اوه | دروازې | دپاره دهرې دروازې
او دوزخ یقینا ددې ټولو د وعدې ځائې دې | د هغې اووۀ دروازې دی | د هرې دروازې دپاره

مِنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُوْمٌ ۝
ددې ګمراهانو نه | یو حصه ده | مخصوص کړې شوې |
په دوئ کښې جدا جدا حصه مقرر ده |

قوله تعالى:- قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيْمٌ ۝

ابلیس د الله تعالی د دربار نه شړلې شوې دې :- بیا الله تعالی د خپل حکومت امر اوکړو چه نه نې څوك راحصارکړی اونه نې څوك روستوکړی شی چه ته د دې بهترین اواعلی ځلې نه لرې شه. نو رټلې شوې دې د قیامته پورې به په تاباندې ابدی اوهمیشه لعنت وریږی. وئیلې شی چه هم هغه وخت د هغه شکل بدل شو او هغه ژړا وینا شروع کړه. په دنیاکښې دا ټولې ژړاګانې هم د دې شروع نه دی. مردود او مطرود یعنی سپك او رټلې شوې بیا دحسد د اور نه سوزیدلې تمنا کوی چه هغه له دې د قیامته پورې وخت ورکړې شی هم دې ته یوم البعث وئیلې شوې دې. نود هغه دا درخواست منظورکړې شو او مهلت ورکړې شو.

دابلیس ناپاکه وعده:- دابلیس سرکشي بیانولې شی هغه په الله تعالی گمراه کولوقسم خوړلوسره اوونیل دا هم کیدي شی چه هغه دا ونیلې وی تازه گمراه کړم نوزه به هم د آدم ﷺ د اولاد د پاره په دنیا کښي ستا نافرمانی دومره ښانسته کړم او هغوی له به رغبت ورکولو سره ستا په نافرمانوکښي اخته کړم. تر کومې چه کیدي شي کوشش به کوم چه ټول دهوکه کړم خو ستا اخلاص مند بندیگان به زما لاس له نه شی راتلې. په یوبل آیت کښي هم دی چه تا ده له په ما باندې اوچتوالې ورکړو خو اوس به زه هم د ده اولادپسې اولگم که څه لږ شان رانه بچ شی خو باقی به ټول ډوب کړم(١)په دې باندې جواب ملاو شو چه ستاسود ټولو واپس کیدل خو هم زما طرف ته دی د اعمالوبدله به زه ضرور ورکوم. نیکانو ته نیکه او بدو ته بده. لکه چه ارشاد دې چه ستارب په شیش کښي دی.(٢) غرض دا چه واپس کیدل اود واپس کیدو لار هم د الله طرف ته ده.د ﴿عَلَىَّ﴾ یو قراءت ﴿عَلِيٌّ﴾ هم دې لکه آیت ﴿وَإِنَّهُ فِىٓ أُمِّ ٱلْكِتَٰبِ لَدَيْنَا لَعَلِىٌّ حَكِيمٌ﴾ (٣)کښي دی.یعنی اوچت خواولني قراءت مشهور دې.کوم بندیگان چه ما په هدایت باندې لگولي دی په هغوی باندې ستاهیڅ زور نشته اودا ده چه ستازورستا په تابعدارانو باندې دې دااستثنا منقطع ده.

د یو نبی او ابلیس سوال و جواب:- ابن جریرکښي دی چه د کلونه بهربه د انبیاؤکرامو جماتونه وو کله چه به هغوی دخپل رب نه یوخاص خبره معلومول غوښتل نو هلته به تلل اوچه کوم مونځ به ئې په مقدر کښي وو ادابه کړواوسوال به ئې کولو.یوه ورځ دیونبی اودهغه د قبیلې په مینځ کښي شیطان کیناستو هغه نبی درې ځل اوونیل ﴿اعوذبالله من الشیطن الرجیم﴾شیطان اوونیل اې دالله تعالی نبی آخر ته به زماد وار نه څنگه بچ کیږې؟ نبی اوفرمائیل چه ته ماته دااوښایه چه ته په بنیادم باندې په کوم یو وارسره غالب کیږې؟ آخرلوظ اوشو چه یوبل ته به صحیح څیز ښایو نودالله تعالی نبی اوونیل چه واوره دالله تعالی فرمان دې چه زما په خاص بندیگانو باندې ستا هیڅ اثر نشته په هغوی باندې دې چه پخپله گمراه وی اوستا تابعداروی.دې دالله تعالی دښمن ونیل داتاڅه اوونیل داخو زه ستادپیدا کیدونه وړاندې صرف پیژنم. نبی ونیل چه واوره دالله تعالی فرمان دې چه کله شیطانی حرکت وی نود الله تعالی نه پناه غواړئې هغه اوریدونکې اوپیژندونکې هم دې(٤)والله ستاپه کش کړپ پوهیدوسره زه دالله تعالی نه پناه غواړم هغه ونیل رښتیا دی پدې وجه ته زما په جال کښي نه راگیرېږې. د الله تعالی نبی اوفرمائیل چه ښه اوس ته اوښایه ته په بنیادم باندې څنگه غالب کیږې. هغه ونیل زه دې د غصې اوخواهش په وخت کښي راتینگوم. بیا فرمائی چه څوك هم د ابلیس تابعداری اوکړی هغه دوزخی دې. هم دا ارشاد د قرآن د انکارکونکو د پاره سبب دې. بیا ارشاد دې چه د جهنم ډیرې دروازې دی په هره دروازه باندې تلونکی ابلیسی ډله مقرر ده د خپلو خپلو عملونو مطابق د هغوی د پاره د دوازو تقسیم شوې دې.

د (سَبْعَةُ أَبْوَٰبٍ)مطلب اودهغو مخونه:- حضرت علی ﷺیوځل په خپله خطبه کښي اوفرمائیل د دوزخ دروازې داسې دی یعنی دیود پاسه بله او هغه اووه دی. د یوې نه پس به بله دروازه او دغه شان به اووه واړه دروازې ډکې شی. عکرمه ﷺ فرمائی چه اووه طبقې دی. ابن جریر د اووه دروازو دا نومونه خودلې دی. جهنم، لظې، حطمه، سعیره، سقر، جحیم، هاویه.

(١) ١٧/الاسراء:٦٢.

(٢) ٨٩/الفجر:١٤.

(٣) ٤٣/الزخرف:٤.

(٤) ٧/الاعراف:٢٠٠.

د ابن عباس نه هم داشان روایت دی قتاده رحمه الله وائی چه دا دهغوی د عملونو په اعتبار دی. ضحاک رحمه الله وائی مثلاً یوه دروازه د یهودو یوه د انصاری یوه د صابیانو یوه د مشرکانو کافرانو یوه د مجوسیانو یوه د منافقانو او یوه د اهل توحید خود توحید والا ته د خلاصی امید دې باقی ټول نااميده دی. ترمذی کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د دوزخ اووه دروازې دی په کوم کښې چه یوه د هغوی د پاره ده څوک چه زما په امت باندې توره اوچته کړی(١)ابن ابی حاتم کښې دی چه حضور ﷺ د دې آیت تفسیر کښې فرمائی چه د بعضو دوزخیانو د ګیټو پورې به اور وی،دبعضو دملا پورې دبعضو د ستونو پورې غرض د ګناهونو په اندازه به وی(٢)

<table>
<tr><td>إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنّٰتٍ</td></tr>
<tr><td>| بیشکه| پرهیزګار خلق به| په جنت کښې وی</td></tr>
<tr><td>بیشکه پرهیزګاران به په باغونو اوچینو</td></tr>
<tr><td>وَّعُيُوْنٍ ﴿٤٥﴾ اُدْخُلُوْهَا بِسَلٰمٍ اٰمِنِيْنَ ﴿٤٦﴾ وَنَزَعْنَا</td></tr>
<tr><td>| او په چینو کښې به وی| ننوځئ دې ته | په سلامتیا سره | په امن سره | او اوبه باسو مونږه</td></tr>
<tr><td>کښې اوسیږی| (اوبه وئیلې شی) چې تاسو دې ته په امن اوسلامتیا سره داخل شئ | اومونږ به</td></tr>
<tr><td>مَا فِيْ صُدُوْرِهِمْ مِّنْ غِلٍّ اِخْوَانًا عَلٰى سُرُرٍ</td></tr>
<tr><td>هغه | چی په زړونو دهغوئ کښی وی | څه کینه | رونړه به وی | ناست به وی په تختونو باند|</td></tr>
<tr><td>د دوئ په زړونو کښې چې کومه کینه وی هغه اوباسو | د رونړو په شان به یوبل ته مخامخ</td></tr>
<tr><td>مُّتَقٰبِلِيْنَ ﴿٤٧﴾ لَا يَمَسُّهُمْ فِيْهَا نَصَبٌ وَّمَا هُمْ</td></tr>
<tr><td>یو بل ته مخامخ | نهٔ به رسیږی هغوئ ته | په هغې کښی | څه تکلیف | اونهٔ به وی| هغوئ</td></tr>
<tr><td>په تختونو ناست وی | هلته به دوی ته هیڅ تکلیف نه رسیږی | .... اونه بهٔ د هغې نه</td></tr>
<tr><td>مِّنْهَا بِمُخْرَجِيْنَ ﴿٤٨﴾ نَبِّئْ عِبَادِيْٓ اَنِّيْٓ اَنَا الْغَفُوْرُ</td></tr>
<tr><td>| دهغې نه| ایستلی کیدونکی| خبر ورکړه| بندګانوزماته| چی بیشکه زهٔ| هم زهٔ | بخښونکې</td></tr>
<tr><td>بهرته ویستلې شی | ....(ائی نبی) زمابندګانو ته خبر ورکړه | چې زهٔ ډیر بخښونکې یم</td></tr>
<tr><td>الرَّحِيْمُ ﴿٤٩﴾ وَاَنَّ عَذَابِيْ هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِيْمُ ﴿٥٠﴾</td></tr>
<tr><td>| رحم کونکی یم| اوبیشکه| عذاب زما| هم هغه| عذاب | دردناك دې |</td></tr>
<tr><td>زیات رحم کونکې یم| اوزما عذاب هم ډیر دردناک عذاب دې |</td></tr>
</table>

قوله تعالی:- عَلٰى سُرُرٍ مُّتَقٰبِلِيْنَ

په جنت کښې د اسلامی رورولئی یوه نظاره:- د دوزخیانو ذکر کولوسره اوس د جنتیانو ذکر کولې شی چه هغوی به په باغونونهرونو او چینوکښې وی. هغوی ته به زیرې اوروليې شی چه اوس تاسو د هرقسم

---

١) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة الحجر:٣١٢٣.

٢) داروایت ذ شیبان عن قتاده په طریق سره بغوذ آیت صحیح مسلم، کتاب الجنة باب جهنم اعاذناالله منها:٢٨٤٥ ابی شیبه: ٣٤١٧٩، مسنداحمد:٥/١٠، المعجم الکبیر:٦٩٦٩، شعب الایمان:٣١٧، والترغیب والترهیب:٥٦٠٩.

افت نه بچ کړې شوني د هرې ويرې خطرې نه مطمئن کړې شوني نه د نعمتونو د زوال ويره اونه د دې خایٔ نه د ويستلوخطره نه د فناکيدواونه دکمی.لکه چه دجنتيانويه زړونوکښې دنياوی خفګانونه باقی پاتې وی خوجنت ته په تلوسره به يوبل سره ملاوشی اوټولې کينې اوخفګانونه به اووينځلې شی. ابو امامه باهلی ﷺ فرمائی جنت ته د داخليدونه اول به سينې دکينې نه خالې کړې شی.په يومرفوع حديث کښې هم دی چه رسول الله ﷺ فرمائی چه مؤمنان به ددوزخ نه خلاصې بيامومی نو د جنت او دوزخ په مينځ کښې يوپل باندې به راحصارکړې شی چه کوم خفګانونه اوظلمونه په خپل مينځ کښې وو د هغې ورکړه راکړه به اوشی اوصفازړه او پاکه سينه به شی جنت ته به داخل شی.(1)

د زړونو خفګانونه به جنت ته تلونه مخکښې ختم کړې شی:-اشتردعلی ﷺ خواله دتلواجازت اوغوښتو هغه وخت هغوی سره دطلحه ﷺ خویٔ ناست وونوهغوی لږساعت پس هغه دننه راوغوښتو هغه وئيل کيدې شی دده په وجه ئی ماته دلږوخت نه پس اجازت کړې وی؟هغوی اوفرمائيل رښتيادی وئی وئيل که بيا تاسوسره دعثمان ﷺ خویٔ وی نو بيا به هم ته ماداسې راحصاروې؟ هغوی اوفرمائيل بې شکه زما خود الله تعالی نه دا اميد دې چه زه اوعثمان ﷺ به د هغه خلقو نه يو د چا په شان کښې چه دا دی. دهغوی په زړونوکښې چه کوم خفګان وو مونږلرې کړو اوروڼړه روڼړه جوړ شو يوبل ته مخامخ په شاهی تخت باندې به ناست وی. يوبل روايت کښې دی چه عمران بن طلحه ﷺ د حضرت علی ﷺ داصحاب جمل نه فارغيدونه پس حضرت علی ﷺ له راغلو هغوی ده ته مرحبا اووئيل او وئی فرمائيل چه زه اميد لرم چه زه اوستاپلاردهغه کسانونه يودچاد زړونوغصې چه به الله تعالی لرې کړی اود روڼړوروڼړو په شان به ئی يوبل ته مخامخ په تختونو کينوی. يوبل روايت کښې دی چه د دې په اوريدو باندې يودوه کسان په زمکه ناست وو وئی وئيل د الله تعالی عدل د دې نه زيات شوې دې چه څوك ته قتل کړې د هغه رور به جوړيږې؟هغوی په غصه کښې اوفرمائيل چه که ددې آيت نه مرادزمااودطلحه ﷺ په شان خلق نه وی نو نور به څوك وی. په يوبل روايت کښې دی چه د قبيله همدان يوسړی دا وئيلې وو او علی ﷺ په دې دهمکئی او اوچت آوازسره جواب ورکړې وو چه محل اوخوزيدو(2)يوبل روايت کښې دی چه د ويونکی نوم حارث بن اعور وو اودهغه په دې خبره باندې هغوی غصه شو اوکوم څيز چه د هغوی په لاس کښې وو هغه ئی د ده په سر راګذارکړې وو اوفرمائيلې وو ابن جرموزکوم چه دحضرت زبير ﷺ قاتل ووکله چه دعلی ﷺ دربار ته راغلونوهغوی د ډير ساعت پس نه هغه ته دداخلې اجازت ورکړو هغه حضرت زبير ﷺ اود هغوی ملګروته حمله کونکی وئيلوسره بد يادول نو هغوی اوفرمائيل ستاپه خُله کښې خاورې. وئی فرمائيل چه زه طلحه ﷺ او زبير ﷺ خو به ان شاءالله د هغه خلقو نه يو دچا باره کښې چه د الله تعالی دا فرمان دې. حضرت علی ﷺ په قسم سره دا اوفرمائيل چه هم زمونږ د بدر والا باره کښې دا آيت نازل شوې دې کثير النواء وائی زه ابوجعفر محمدبن علی له لاړم اوورته مې اووئيل چه زما دوست ستا دوست دې اوماسره مصالحت ساتونکی هغوی سره مصالحت ساتونکی دی زما دښمنان د هغه دښمنان دی اوما سره جنګ کونکی هغه سره جنګ کونکی دی. والله زه د ابوبکر ﷺ اوعمر ﷺ نه خراب يم. دې وخت کښې حضرت جعفر ﷺ اوفرمائيل که چرې زه داسې اوکړم نو يقينا ما نه به بل ګمراه څوك نه وی نامکن ده چه هغه وخت کښې زه په هدايت باندې پاتې شم. دې دواړو بزرګانو (ابوبکر ﷺ او عمر ﷺ) سره خود هغوی ډيره مينه ده که تاته په دې کښې ګناه وی زما په ستې باندې بيا هغه هم د دې آيت آخری حصه تلاوت اوفرمائيله او وئی فرمائيل چه د هغه لسو کسانو

(1) صحيح بخاری کتاب الرقاق باب القصاص يوم القيامة:٦٥٣٥، ٢٤٤٠ تعليقاً، مسنداحمد:١٣/٣، حاکم:٣٥٤/٢، مسندابی يعلی. ١١٨٦، الطبری:٣٧/١٤، الادب المفرد:٤٨٦، الايمان لابن منده:٨٣٨، السنة لابن ابی عاصم:٨٥٧.

(2) حاکم:٣٥٣/٢-٣٥٤ دې ته صحيح وئيلې اوامام ذهبی رحمه الله د دې موافقت کړې دې.

باره کښي دي ابوبکر،عمر عثمان علی طلحه زبیر عبدالرحمن بن عوف سعدبن ابی وقاص سعیدبن زید او عبدالله بن مسعود ژ. دوی به مخامخ وی چه دیو بل ته نی شانه شي.

د جنت شان او صفت:-حضورﷺ دصحابه کرامو ژ یوې مجمع ته تشریف راوړو ددې دتلاوت فرمانیلو سره نې اوفرمائیل دوی به یوبل ته ګوری. دلته به دوی ته هیڅ مشقت سزا او تکلیف نه وی. بخاری اومسلم کښې دی حضورﷺ فرمانی ماته د الله تعالی حکم شوې دې چه زه حضرت خدیجه k ته د جنت د سرو زرو د محل زیرې واوروم په کوم کښې چه نه شور شته نه تکلیف نه مصیبت[1] دا جنتیان به هیڅ کله هم د جنت نه نه شي ویستلې.په حدیث کښې دی دوی ته به فرمانیلی شی اې جنتیانوتاسو به همیشه صحت مندئی کله به بیمار نه شئی همیشه به ژوندی نی مړه کیږئی به نه همیشه به خوانان نی بوډاګان کیږئی به نه اوهمیشه به هم دلته ئی ویستلې کیږئی به نه.[2] په یوبل آیت کښې دی چه هغوی به د مکان د بدلولو خواهش نه کوی نه به د هغوی ځایٔ د هغوی نه اخستې شي.اې نبی ﷺ ته زما بندیګانوته اووایه چه زه ارحم الراحمین یم اوزما عذابونه هم ډیر سخت دی. هم د دې په شان آیاتونه نور هم تیرشوی دی. د دې نه مراد دا دې چه مؤمنانوله د امیدسره ویره هم ساتل پکار دی.

حضور ﷺ خپل صحابه کرام له راغی اوهغوی په خنداباندې لیدوسره فرمانی جنت اودوزخ یاد کړئی. دې وخت کښې دا آیاتونه نازل شو. دا مرسل حدیث په ابن ابی حاتم کښې دی حضورﷺ د بنوشیبه په دروازه باندې صحابه کرامو ژ له راغی وانی زه خو تاسو په خندا وینم. دې ارشاد کولوسره واپس شو او د حطیم د خوانه په شاته قدمونو بیا مونږ له راغلو او ونی فرمانیل چه اوس زه روان ووم چه جبرائیل ﷺ راغلو وئی فرمائیل چه الله تعالی فرمائی چه ته زما بندیګان نااميده کوې؟ هغوی ته زما د غفور اورحیم کیدو اوزما د عذابونو المناك کیدو خبر ورکړه[3] یو بل حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمانی که بندیګان د الله تعالی معافی معلومه کړی نود حرامو بچ کیدل به پریږدی اوکه د الله تعالی عذابونه ئی معلوم کړل نو خپل ځان به پخپله هلاك کړی. [4]

وَنَبِّئْهُمْ	عَنْ ضَيْفِ	إِبْرٰهِيْمَ	إِذْ	دَخَلُوْا	عَلَيْهِ	فَقَالُوْا سَلٰمًا
اوخبرکړه دوئ	دمیلمنو	دابراهیم علیه السلام نه	کله چې	ورننوتل هغوئ	په هغه باند	نواوونیل هغوئ سلام
دوی په تا اودوئ ته د ابراهیم ﷺ د میلمنو قصه واوروه			څه وخت چې دوئ هغه ته ورغلل			نو دوئ سلام واچولو
قَالَ	إِنَّا	مِنْكُمْ	وَجِلُوْنَ	قَالُوْا	لَا تَوْجَلْ	إِنَّا
اووئیل هغه	بیشکه مونږه	ستاسو نه	یریدونکی یو	اووئیل هغوئ	مهٔ یریږه ته	بیشکه مونږه
(ابراهیمﷺ) اووئیل چې مونږ خو ستاسو نه ویریږو				دوئ اووئیل چې ته مه ویریږه		مونږ
نُبَشِّرُكَ	بِغُلٰمٍ عَلِيْمٍ		قَالَ	أَبَشَّرْتُمُوْنِيْ		عَلٰى أَنْ
زیرې درکوؤ تاته	په هلك پوهه سره		اووئیل هغه	ایا زیرې راکوئ تاسو		مالره سره ددې چې
تا ته دیو هوښیار خوئې د پیداکیدو زیرې درکوو			ابراهیم ﷺ اووئیل چې تاسو ما ته			

[1] صحیح بخاری کتاب مناقب الانصار باب ترویج النبی ﷺ وفضلها:٣٨١٦، ٣٨٢٠ صحیح مسلم : ٢٤٣٢-٢٤٣٥، بیهقی: ٣٠٧/٧، المعجم الاوسط:٢٢٢١، المعجم الصغیر:١٩، مسندابی یعلی:٦٧٩٧.

[2] صحیح مسلم کتاب الجنة باب فی دوام نعیم اهل الجنة: ٢٨٣٧، ترمذی:٣٢٣٦، مسنداحمد:٣٨/٣، المعجم الصغیر:٢١٢، الترغیب والترهیب: ٥٧٦١، خو په بخاری او ترمذی کښې وان لکم ان تقیموا فلا تظعنوا ابدا الفاظ نشته.

[3] الطبری:٣٩/١٤.

[4] الطبری:٣٩/١٤.

مَسَّنِيَ	الْكِبَرُ	فَبِمَ	تُبَشِّرُوْنَ ﴿٥٤﴾	قَالُوْا	بَشَّرْنٰكَ
رسيدلي دي ماته	بوډاوالي	نوپه كومه وجه	تاسو زيري راكوئ	اوونيل هغوئ	چي زيري دركوو مونږ تاته

په دې حال كښې زيري راكوئ چې زه بوډا يم انود څه خبري زيري راكوئ | فرشتو اوونيل چي مونږ د يوي

بِالْحَقِّ	فَلَا تَكُنْ	مِّنَ الْقٰنِطِيْنَ ﴿٥٥﴾	قَالَ	وَمَنْ يَّقْنَطُ
په حقه سره	نومه كيږه ته	دنااميده خلقو نه	اوونيل ابراهيم عليه السلام	او څوك به نااميده كيږي

ريښتيني خبري زيري دركوو انو ته نااميده كيږه مه ابراهيم اوونيل چي د ګمراهانو نه سوا بل هيڅ

مِنْ رَّحْمَةِ رَبِّهٖٓ	اِلَّا	الضَّاۗلُّوْنَ ﴿٥٦﴾
درحمت درب خپل نه	مګر	ګمراهه خلق

څوک د خپل رب د رحمت نه نه نااميده كيږي |

قوله تعالى:- اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمٍ عَلِيْمٍ ﴿٥٣﴾
حضرت ابراهيم عليه السلام ته دحضرت اسحاق عليه السلام زيري :- لفظ (ضيف) په واحد او جمع دواړو كښې استعماليږي لكه ذوراوسفر دا فرښتې وې چه د ښائسته انسانانو په شكل كښې حضرت خليل الله عليه السلام له راغلي وې هغه سخي حلال كړو دهغه غوښه نې وريته كړه اودميلمنو په وړاندې كيخوده.كله چه نې اوكتل هغوی لاس نه وراوړی نو اوويريدلو او ونی فرمائيل چه ماته خوستاسو نه ويره لګي. فرښتو تسلي وركړه چه ويريږه مه بيانئ دحضرت اسحاق عليه السلام د كيدو زيري وركړو لكه چه په سورت هودكښې دي نو هغوی د خپل ځان او بی بی د زوړوالي عذرمخې ته كړو او خپله حيرانتيا لرې كولودپاره اووعده ثابتولود پاره نې تپوس اوزړو چه په دې حال كښې به زمونږ بچې كيږي؟فرښتو په كلكو الفاظوسره وعده دوباره اوكړه اود نااميدئي نه د لرې كيدو تعليم نې وركړو نو هغوی د خپلې عقيدې ځرګندونه اوكړه چه زه نااميده نه يم يقين لرم زمارب د دې نه هم په لويو خبرو باندې قدرت كامله لري.

قَالَ	فَمَا	خَطْبُكُمْ
بيا اوونيل ابراهيم عليه السلام	نورڅه دې	مطلب ستاسو

اده اوونيل ائي فرښتو تاسو څه دپاره راغلي يئ |

اَيُّهَا الْمُرْسَلُوْنَ ﴿٥٧﴾	قَالُوْٓا	اِنَّآ اُرْسِلْنَآ	اِلٰى قَوْمٍ مُّجْرِمِيْنَ ﴿٥٨﴾	اِلَّآ
اے رالیږلي شوو	اوونيل هغوئ	بیشکه رالیږلي شوی یومونږه	قوم مجرم ته	مګرنهٔ

......هغوی اوونيل چي مونږ د يو نافرمانه قوم طرفته راليږلي شوي يو | سوا

اٰلَ لُوْطٍ	اِنَّا	لَمُنَجُّوْهُمْ	اَجْمَعِيْنَ ﴿٥٩﴾	اِلَّا	امْرَاَتَهٗ
آل دلوط ته	بيشكه مونږه	خامخا بچ كونكي يومونږدهغوئ	تولو	بغير	دښځې دهغه نه

د لوط عليه السلام د كور والو نه مونږ به دوئ تول بچ كړو | ...... سوا د هغه د ښځې نه

قَدَّرْنَآ	اِنَّهَا	لَمِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿٦٠﴾	فَلَمَّا	جَآءَ
چې اندازه كړې ده مونږه	چې بيشكه هغه	دروستو پاتې كيدونكو نه ده	نو كله چې	راغلل

مونږ فيصله كړې ده چې هغه به په روستو پاتې كيدونكو خلقو كښې وی | كله چې

آلَ لُوْطِ ‌ الْمُرْسَلُوْنَ ﴿٦١﴾ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُّنْكَرُوْنَ ﴿٦٢﴾

آل دلوط عليه السلام ته | رالیږلی شوی استاذی | اوونیل لوط عليه السلام | بیشکه چی تاسو | یو قوم یئ | ناآشنا

فرشتې د لوط عليه السلام کورنۍ ته راغلې | لوط عليه السلام ورته اوونیل چې تاسو خو ناآشنا خلق ښکارېږئ

قَالُوْا بَلْ جِئْنٰكَ بِمَا كَانُوْا فِيْهِ يَمْتَرُوْنَ ﴿٦٣﴾

اوونیل هغوئ | بلکه | راغلی یو مونږ تاته | په هغه سره | چی وو دوئ | په هغې کښې | چی شك به ئې کولو

فرشتو ورته اووئیل نه | بلکه مونږ خو درته هغه څیز راوړی دی چې دوئ به په کښې شك کولو

وَأَتَيْنٰكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ﴿٦٤﴾ فَأَسْرِ

| او راغلی یو مونږ تاته | په حق سره | او بیشکه مونږه | خامخا رښتینی یو | نو بوځه .

او مونږ تاته یوه حق خبره راوړې ده | .... او مونږ بالکل رښتونی یو | .... نو د شپې

بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ الَّيْلِ وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ

کور والا خپل | په لږ حصه دشپې کښې | او ځه | روستو په هغوئ پسې | او نۀ دګوری واپس

په یوه حصه کښې خپل کور والا اوباسه | او ته هغوی پسې روستو ځه | او په تاسو کښې دې

مِنْكُمْ أَحَدٌ وَّامْضُوْا حَيْثُ تُؤْمَرُوْنَ ﴿٦٥﴾ وَقَضَيْنَآ

ستاسو نه | هیڅوك | او ځئ | هغه ځائ ته | چی تاسو ته حکم کیږی دهغې | او فیصله اورسوله مونږه

هیڅوک شاته نه ګوری | او د کوم ځائې حکم چې درته شوې دې | هلته لاړشئ | او مونږ هغه (لوط)

إِلَيْهِ ذٰلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هٰٓؤُلَآءِ مَقْطُوْعٌ مُّصْبِحِيْنَ ﴿٦٦﴾

هغه ته ددې کار | چی بیشکه | جرړې | ددې خلقو | به پرې کړې کیږی | په صباصبا کښې |

ته د دې خبرې فیصله اولیږله | چې صبا راخیژی نو د دې خلقو به جرړې کټ کړې شوې وی |

قوله تعالى:- إِنَّآ أَرْسِلْنَآ إِلٰى قَوْمٍ مُّجْرِمِيْنَ ﴿﴾

د لوط عليه السلام په قوم باندې د الله تعالى د عذاب نازلیدل:- -دابراهیم عليه السلام نه چه کله ویره لاړه اوزیرې هم ورکړې شو نو بیائی د فرښتونه د هغوی د راتلو وجه تپوس اوکړو هغوی ونیل چه دلوطیانو کلی په هغوی باندې رااړولود پاره راغلې یوخودحضرت لوط عليه السلام آل به بچ خلاصې بیامومی اوبه دې آل کښې دهغه ښځه بچ کیدې نه شی هغه به قوم سره پاتې شی او په هلاکت کښې به هغوی سره هلاکیږی.

د فرښتو د هلکانو په شکل کښې راتلل:- دافرښتې د ښکلې ځوانانو هلکانو په شکل کښې حضرت لوط عليه السلام له لاړې نوحضرت لوط عليه السلام ونیل چه تاسوخو بالکل ناشنااوناپیژند ګلوخلق ئې.نوفرښتو راز ښکاره کړو چه مونږ دالله تعالى عذاب راوړې دې کوم چه ستاقوم نه منلو اود کوم په راتلوکښې چه ئې شك شبه کوله. مونږ حق اوقطعی حکم راوړلې راغلې یواوفرښتې په حقه سره نازلیږی اومونږهم یو رښتونې کوم خبرچه تاته درکوو هغه به کیږی چه تاسو به خلاصې بیاموملئ او ستادا کافر قوم به هلاك شی.

سفر کښې د کمزورو خیال ساتل:- حضرت لوط عليه السلام ته فرښتې وائی چه د شپې څه حصه په تیریدو باندې ته خپل کسان ځان سره واخله لاړشه. پخپله ته د هغه ټولونه روستو ځه د پاره چه د هغوی په ښه شان سره خیال اوکړې شی. هم دا سنت د رسول الله ﷺ وو چه حضور ﷺ به د لښکر نه په آخر کښې تلو چه د

کمزورواو پرتوخلقو خیال اوساتلې شي. بیاني اوفرمائیل چه کله عذاب راشي اودهغوی چغې صورې واورې نو هغوی ته هیڅ کله هم مه ګوره هغوی هم په دغه عذاب کښې پرېږده اوتاته د تلوحکم دې. لاړه شه لکه چه هغوی سره څوك ووچه هغوی ته ئې لارخودله. مونږ د اول نه حضرت لوط ﷺ ته فرمائیلي وو چه د سحر په وخت کښې به داخلق ختم کړې شي لکه چه په دویم آیت کښې دي چه د هغوی د عذاب وخت سحردې چه ډیرزیات نیزدې دې. (۱)

وَجَآءَ اَهۡلُ الۡمَدِيۡنَةِ يَسۡتَبۡشِرُوۡنَ﴿۶۷﴾ قَالَ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ ضَيۡفِيۡ

اوراغلل دښار خلق | چې زیرې ئې ورکول یو بل ته | اوونیل لوط بیشکه دا کسان | میلمانه زما دی

اود ښار خار خلق په خوشحالئ خوشحالئ راغلل | (لوط ﷺ) اووئیل دا خو زما میلمانه دي

فَلَا تَفۡضَحُوۡنِ﴿۶۸﴾ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخۡزُوۡنِ﴿۶۹﴾ قَالُوۡۤا اَوَلَمۡ نَنۡهَكَ

نوبې عزتي مه کوئ زما | اواوېرېږئ د الله نه | اومه شرمنده کوئ ما | هغوئ اوونیل | ایانه وې منع کړې مونږ تا

نو تاسو ما مه شرموئ | اود الله نه اووېرېږئ | اوزما بې عزتي مه کوئ | هغوی اوونیل ایا مونږ ته د خلقو د

عَنِ الۡعٰلَمِيۡنَ﴿۷۰﴾ قَالَ هٰٓؤُلَآءِ بَنٰتِيۡۤ اِنۡ كُنۡتُمۡ فٰعِلِيۡنَ﴿۷۱﴾

دخلقو نه | اوونیل لوط علیه السلام | دا | لونړه زما دي | که یئ تاسو | کونکي

حمایت نه نه وې منع کړې | (لوط) اووئیل دا زما لونړه دي (دوئ واده کړئ) | که تاسو خامخا څه کول غواړئ

لَعَمۡرُكَ اِنَّهُمۡ لَفِيۡ سَكۡرَتِهِمۡ يَعۡمَهُوۡنَ﴿۷۲﴾

زمادې قسم وی په به ژوندستا اے نبي | چې بیشکه هغوئ | خامخا په نشه خپله کښې | سرګردانه ګرزیدل

(ائي نبي ﷺ) ستا په ژوند مې دې قسم وی | چې هغوئ په خپله نشه کښې رانده کانړه شوی وو

فَاَخَذَتۡهُمُ الصَّيۡحَةُ مُشۡرِقِيۡنَ﴿۷۳﴾ فَجَعَلۡنَا عَالِيَهَا

نواونیول هغوئ لره | یو هیبتناك اواز | په وخت دنمر دختلو کښې | نوکړو مونږه | پورته طرف دهغې ښار

نو د نمر ختلو سره په هغوی باندې یوه هیبتناکه چغه راغله | بیامونږ ددې کلو پورته طرف لاندې

سَافِلَهَا وَاَمۡطَرۡنَا عَلَيۡهِمۡ حِجَارَةً مِّنۡ سِجِّيۡلٍ﴿۷۴﴾ اِنَّ

لاند طرف دهغې | اواووروول مونږه | په هغوئ باند | کانړې | چې جوړوړ دپخې ختې نه | بیشکه

کړل | اومونږ په هغوی باندې د پخې ختې کانړې اووروول | .... یقینا په دې

فِيۡ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّلۡمُتَوَسِّمِيۡنَ﴿۷۵﴾ وَاِنَّهَا لَبِسَبِيۡلٍ

په دې واقعه کښې | ډیرې نښې دی | دپاره دپوهې دخاوندانو | اوبیشکه هغه کلې | پروت دی په لاره

کښې د غور او فکر کونکو دپاره نخښې دی | او بیشکه هغه (کلې) په نیغه اباده لاره باندې

مُّقِيۡمٍ﴿۷۶﴾ اِنَّ فِيۡ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّلۡمُؤۡمِنِيۡنَ﴿۷۷﴾

چلنده باند | بیشکه | په هغې کښې | خامخا نښه دعبرت ده | دپاره دمومنانو |

پراته دی | بیشکه په دې کښې دایماندارو دپاره نخښې دی

قوله تعالی:- وَجَآءَ اَهۡلُ الۡمَدِيۡنَةِ يَسۡتَبۡشِرُوۡنَ﴿۶۷﴾

(۱) ۱۱/هود:۸۱.

د لوط ﷺ د قوم غیراخلاقی اوغیرفطری حالت:-کله چه قوم لوط ته معلومه شوه چه حضرت لوط ﷺ کره ښانسته خوانان میلمانه راغلی دی نوهغوی دخپلې بدې ارادې په پوره کولوکښې په خوشحالوسره راغله.دالله تعالی پیغمبر هغوی پوهه کول شروع کړه د الله تعالی نه اوویرېږئی زما د میلمنو په وړاندې ما مه رسواکوئی دې وخت کښې حضرت لوط ﷺ ته پخپله هم معلومه نه وه چه دا فرښتې دی لکه څنګه چه په سورت هودکښې دی. دلته د هغې ذکر روستو دې اود فرښتو ښکاره کیدل اول ذکرشوې دی خو د دې نه ترتیب مقصود نه دې واو د ترتیب د پاره وی هم نه اوخاصکر په داسې ځای کښې چرته چه د هغې خلاف دلیل موجود وی. لوط ﷺ هغوی‌ته وائی چه زما بې عزتی مه کوئی خو هغوی جواب ورکوی چه کله ستا دا خیال وو نو دوی تا خپل میلمانه ولې جوړکړل مونږ خو ته د دې نه منع کړې وې. بیا هغوی دوی نور هم پوهیولوسره اوفرمائیل چه ستاسو ښځې زما لونړه دی هغه د خواهش پوره کولو ځیزونه دی دا نه دی. د دې پوره بیان په ډیر وضاحت سره مونږ اول بیان کړې دی په دې وجه د بیا سردوباره کولوحاجت نشته. دا خلق په خپله مستئی کښې وو اوکومه قضاأو عذاب چه د هغوی په سرونوپاندې زوړندوو هغې نه غافل وو. د دې د پاره الله تعالی د خپل نبی ﷺ د عمر قسم خوری اود هغوی داحال بیانوی په دې کښې د نبی کریم ﷺ ډیرتکریم او عظمت دې. ابن عباس ﷺ فرمائی چه الله تعالی څومره مخلوق پیداکړې دې په هغې کښې دحضور ﷺ نه بزرګ بل څوك نشته.الله تعالی د حضور ﷺ دحیات مبارك نه علاوه د بل چا د حیات قسم نه دې خوړلې(سكرة)نه مرادضلالت او ګمراهی دد هم په دې کښې هغوی لوبې کولې او په تردد کښې وو.

دَ قوم لوط دَتباهئ ذکر:-دنمرراختوپه وخت کښې دآسمان نه یوزړه درزونکې اوسینه شلونکې غړمبارآواز راغلو اودې سره د هغوی کلی پورته اوچت شو آسمان ته نیزدې اورسولې شو اود هغه ځای نه راوغورزولې شو پاسنئی حصه لاندې اولاندینئی حصه پاس شوه اودې سره په هغوی باندې د آسمان نه کانړې راووریدل لکه چه د پخې خاورې ککړشوی کانړی (قوتکانړی) په سورت هودکښې د دې تفصیلی بیان شوې دې څوك چه هم د بصیرت بصارت نه کار واخلی اوګوری واوری سوچ اوکړی د هغوی د پاره خو په دې کلوکښې لوئ لوئ نښې موجود دی. داسې پاك او پرهیزګارخلق خو د ذره ذره څیزونونه عبرت اونصیحت حاصلوی پنداخلی او په غورسره دا واقعات وینی او حقیقت عالم ته رسی. تامل او غور اوفکر کولوسره خپل حالت صحیح کوی

د مخلص مؤمن علامت:-ترمذی وغیره کښې حدیث دې رسول الله ﷺ فرمائی د مؤمن دعقل مندئی اود لرې نظر ساتلو لحاظ اوساته هغوی د الله تعالی په نور سره ګوری([1])بیا هغوی هم دا آیت تلاوت کړو. په یوبل حدیث کښې دی هغوی د الله تعالی په نور اود هغه په توفیق سره ګوری.([2])بل حدیث کښې دی د الله تعالی؛ بندیګان خلق د هغوی د نښونه پیژنی([3])دا کلی په عام لارکښې موجود دی په کومو چه ظاهری او باطنی عذاب راغلو اولټه نی کړل کانړی نی اوخوړل اودعذاب نښه جوړشو اوس یوخراب او مرداره غوندې ډنډ جوړشوې دې تاسو شپه ورځ په هغې باندې ځنی راځنی عجیبه ده چه بیا هم عقل مندئی نه کارنه اخلئی.غرض صفا واضحه د تلوراتلوپه لار باندې دا اولټه کړې شوې کلی پراته دی. دا هم معنی کړې شوې ده چه هغه په کتاب مبین کښې دی خودا معنی څه ډیره ښه نه لګی.والله اعلم. په الله تعالی اود هغه په رسول ﷺ باندې د ایمان راوړونکودپاره دا یوکولاو دلیل او ښکاره نښې دی چه

[1]) ترمذی كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الحجر: ٣١٢٧.

[2]) الطبری:١٢٢/١٧، حلية الاولياء:١١٨/٦.

[3]) الطبری:١٢١/١٧،مجمع الزوائد: ٢٦٨/١٠، المعجم الاوسط:٢٩٥٦، مسندالشهاب:١٠٠٥.

څنګه الله تعالی خپل منونکی خلاصوی او خپل دښمنان غرق کوی.

وَإِنْ كَانَ أَصْحٰبُ الْأَيْكَةِ لَظٰلِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ

او بیشکه چی وو | خاوندان دایکې | خامخا ظالمان | نو بدله واغستله مونږه | دهغوی نه

اود بڼړو اوسیدونکی (قوم دشعیب ﷺ) ډیرظالمان وو| نومونږ د هغوی نه انتقام واخستل

وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿٧٩﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحٰبُ الْحِجْرِ

او بیشکه علاقې ددواړو| په لاره | ښکاره کښې دی| او دروغ ګنړلی دی | اوسیدونکو دحجر

اودا دواړه (هلاک شوی) کلی په لویه لار پراته دی| اودحجر اوسیدونکو خلقو پیغمبران

الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٠﴾ وَآتَيْنٰهُمْ آيٰتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨١﴾

رسولانو لره | او ورکړل مونږه هغوئ ته | نښې خپلې| نو وو هغوئ| دهغې نه| مخ اړونکی

دروغژن ګنړلی وو| اومونږ هغوی ته خپلې نخښې ورکړې | خوهغوی ترې مخونه اړوونکې وو

وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا آمِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَأَخَذَتْهُمُ

اووو هغوئ | چی کنستل به نې | دغرونو نه | کورونو | په امن کښی وو | نو اونیول هغوئ لره

اوهغوی به په غرونو کښې کورونه تراشل | او هغوی بې غمه وو |.................. نو په هغوی باندې

الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٨٣﴾ فَمَا أَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوا

یوهیبتناك آواز| په وخت دصبا کښی| نودفع نه کړوعذاب| دهغوئ نه | هغې کارونو| چی وو هغوئ

د سحر په وخت کښې یوه چغه اوشوه | نو هغوی چې څه کړی وو هغه ئې هیڅ په کار

يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾

چی کول به ئې|

رانغلل |

قوله تعالی:- وَإِنْ كَانَ أَصْحٰبُ الْأَيْكَةِ لَظٰلِمِينَ

دَ قوم شعیب ﷺ انجام:- داصحاب ایکه نه مراد د حضرت شعیب ﷺ قوم دې.ایکه وائی د ونو جنګلی ته.دهغوی ظلم دشرك اوکفر نه علاوه ډاکې اوناپ تول کښې کمې هم وو دهغوی کلی لوطیانو سره نیزدې وو اود هغوی زمانه هم هغوی سره بالکل نیزدې وه په دوی باندې هم د دوی د شیطانو په وجه د الله تعالی عذاب راغلودادواړه کلی په عام غټو لاروکښې وو.حضرت شعیب ﷺ خپل قوم په ویرولو سره اوفرمائیل چه د لوط ﷺ قوم تاسو نه څه لرې نه وو. ( )

وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحٰبُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ

دَ ثمودیانوالمناک انجام:- دحجروالانه مرادثمودیان دی کومو چه خپل نبی حضرت صالح ﷺ دروغژن ګنړلې وواودابنکاره خبره ده چه دیونبی دروغ ګنړل لکه دټولوانبیاءکرامونه انکاردې.پدې وجه اوفرمائیلې شوچه هغوی نبیان دروغژن اوګنړل هغوی له داسې معجزې راغلې په کوموسره چه د

---

[1] ۱۱/هود:۸۹.

حضرت صالح ﷺ صداقت په هغوی ښکاره شو لکه د یوسخت کانړي نه د اوښې زاوتل چه هم د هغوی په ښاروونوکښې ځریدله اویوه ورځ به هغې اوبه څکلې او یوه ورځ د قوم څناورو.خو بیا هم دا خلق نافرمانه ورواو هغه اوښه ئی اووژله هغه وخت حضرت صالح ﷺ اوفرمائیل بس اوس به په دریو ورځو کښې دننه دننه په تاسو د الله تعالی قهر نازلیږی دا بالکل رښتوني وعده ده اواتل عذاب دې.
دې خلقودالله تعالی په لارخودلو سره هم په خپل روندتوب ترجیح ورکړه.دې خلقوبه صرف دخپل طاقت دښکاره کولود پاره اود ریاکارئی کولو د پاره په کبر او لوئی سره په غرونوکښې کورونه جوړول. د څه ویرې یا ضرورت د پاره دا نه وو.
په هلاک شوؤ قومونو باندې په ژړا تیریدل پکار دی:-کله چه رسول الله ﷺ جنګ تبوك له تلو نو په لار کښې داکورونه اوکتل نو حضورﷺ په سرباندې کپړا واچوله او سورلی تیزه کړه او خپلو ملګرو ته ئی اوفرمائیل په چا چه عذاب راغلې دې د هغوی په کلوباندې په ژړاسره تیریږئی که ژړا نه درځی نو د ژړا شکل جوړکړئی اوتیرشئی داسې نه چه هم ددې عذابونو تاسو هم ښکار شئی([1])آخر په څلورمه ورځ سحر په هغوی باندې د الله تعالی عذاب د یو چغې په شکل کښې راغلو هغه وخت د هغوی ګټې هیڅ په کار رانغلې دکومو فصلونو او میوو دحفاظت د پاره اود هغې د زیاتولود پاره د اوښې اوبه څکل نه خوښولوسره هغه قتل کړې وه هغه ټول نن بې فائدې ثابت شو اود رب امر خپل کار اوکړو.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ
اونه دی پیداکړی مونږه | آسمانونه | اوزمکه | اوهغه څه | چی په منځ ددې دواړوکښی دی
اومونږ اسمانونه او زمکه او د دې دواړو په مینځ کښې چې څه دی بې کاره
اِلَّا بِالْحَقِّ ؕ وَاِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيْلَ ﴿٨٥﴾
مګر | په حقه | او بیشکه | وخت دفیصلې | خامخاراتلونکې دې | نوځنګ کوه | ځنګ | ښکلې
نه دی پیدا کړی | اوبیشکه قیامت خامخا راتلونکې دې | نو ته په ښکلې طریقه د دوئ نه ډډه اوکړه
اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِيْمُ ﴿٨٦﴾
بیشکه | رب ستا | هم هغه | ښه پیدا کونکې دې | او پوهه دې |
بیشکه ستا رب د هر څیز خالق دې | په هرڅیز پوهه دې |

قوله تعالی:- فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيْلَ﴿٨٥﴾
دمشرکانونه د سترګو پټولوحکم:-الله تعالی ټول مخلوق په عدل سره جوړکړې دې. قیامت راتلونکې دې. بدو ته به بده او نیکانوته به نیکې بدلې ملاویدونکې دی.مخلوق په باطل سره نه دې پیداکړې شوې داسې د کافرانوګمان دې اود کافرانو دپاره ویل او دوزخ دې. بل آیت کښې دی آیا تاسو داګڼرئی چه مونږ تاسو بې کاره پیداکړی ئې اوتاسو به زمونږ طرف ته واپس نه راګرځئ. اوچت دې الله او مالك د حق دې د چا نه بغیرچه بل څوك د عبادت لائق نشته اود عرش کریم مالك هم هغه دې. ([2])
داحکم دجهاد دحکم نه مخکښې وو:-بیا خپل نبیﷺ ته حکم ورکوی چه د مشرکانونه سترګې پټې کړه د هغوی تکلیف او دروغ ګڼړل او بده وینا برداشت کړه لکه چه په بل آیت کښې دی دوی نه سترګې پټې

---

[1] صحیح بخاری، کتاب المغازی، باب نزول النبیﷺالحجر:٤٤١٩، صحیح مسلم: ٢٩٨٠، مسند حمیدی:٦٥٣، بیهقی: ٤٥١/٢، السنن الکبری للنسائی:١١٢٧٤، ابن حبان: ٦٢٠٠، المعجم الکبیر:١٣٥٤، مصنف عبدالرزاق: ١٦٢٥، احمد:٥٨/٢، مسند عبدبن حمید:٧٩٨
[2] ٢٣/المؤمنون:١١٥-١١٦.

کړه او سلام ورته اووایه دوی ته به اوس معلومه شی([1]) داحکم د جهاد د حکم نه وړاندې وو دا ایت مکی دې او جهاد پس د هجرت نه مقرر او شروع شوی دې. ستا رب خالق دې اوخالق د وژلونه پس هم په پیداکولویاندې قادردې هغه د یوځیز باربار پیداکول سترې کولې نه شی. ذرې کومې چه خورې شی هغه راجمع کول او په هغې کښې ساچولې شی. لکه چه ارشاددې ﴿أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَٰوٰتِ وَالْأَرْضَ بِقَٰدِرٍ﴾([2]) د آسمان او زمکې خالق ولې د دې په شان دپیداکولوقدرت نه لری؟بې شکه هغه پیداکونکې او علم والا دې. هغه چه کله د یوځیز د کولواراده کوی نوهغې ته د کیدلو حکم فرمائی بس هغه کیږی. پاك ذات دې د هغه الله تعالی د چا په لاس کښې چه د هرځیز ملکیت دې اوهم د هغه طرف ته به تاسو ټول ورواپس کولې شئ.

وَلَقَدْ اٰتَيْنٰكَ سَبْعًا
او درکړی دی مونږ تاته | اوه
اومونږ تاته داسې اووه
مِّنَ الْمَثَانِيْ وَالْقُرْاٰنَ الْعَظِيْمَ ۝ لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ
دبار بار لوستونکو آیتونونه | او درکړې مو دې قرآن | چې لوئ دې | مهٔ اوږد وه | سترګې خپلې
ایتونه درکړی دی | چې دوه دوه ځله لوستلې شی | اولوئې قرآن (مو درکړې دې) ته خپلې سترګې
اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِّنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ
هغه سامان ته | چې نفع ورکړی ده مونږه | په هغې سره | مختلف قسم خلقوله | ددوئ نه | او خفګان مهٔ کوه
په هغه ځیزونو پسې مه پورته کوه | کوم چې مونږ د دې کافارنو مختلفوقسمونو ته ورکړی دی
عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِيْنَ ۝
په هغوئ باند | اوښکته کړه | وزر خپل | دپاره دمومنانو |
اوددوئ په باره کښې غم مکوه | اود ایماندارو سره نرمی کوه |

قوله تعالى:- وَلَقَدْ اٰتَيْنٰكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِيْ وَالْقُرْاٰنَ الْعَظِيْمَ ۝

سبع مثانی نه ځه مراد دی:- اې نبی مونږ چه د قرآن پاك په شان عظیم اولازوال دولت تاته درنصیب کړو نوتاله نه دی په کارچه ته دکافرانو دنیاوی مال اوسامان ته شان اوشوکت ته دحسرت په نظر اوګورې. داټول خو فانی دی اوصرف د هغوی د ازمیښت د پاره د یوځوورخود پاره هغوی ته ورکړې شوی دی او دې سره د هغوی ایمان نه راوړوباندې تاله خفګان او افسوس هیڅ ضرورت نشته. اوتاله پکار دی چه په نرمئی سره په اخلاقو سره عاجزئی او میلمه دوستئی سره مؤمنانوسره مخامخ کیږې.لکه چه ارشاد دې ﴿لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ﴾([3]) خلقو تاسوله هم ستاسو نه یورسول راغلې دې په چا باندې چه ستاسو تکلیف ډیرګران پریوځی ستاسو دښیګړې د زړه نه خواهش کوی چه په مسلمانانوباندې په اوچته درجه شفیق او مهربان دې.

[1]) ٤٣/الزخرف:٨٩.

[2]) ٣٦/یٰس:٨١.

[3]) ٩/التوبه:١٢٨.

د سبع مثاني متعلق مختلف اقوال:- د سبع مثاني په نسبت يوقول دا دې چه دې نه مراد د قرآن کريم د شروع اووه سورتونه دي.بقره، آلعمران، نساء، مائده، انعام، اعراف او يونس[1] دا ځکه چه په دې سورتونوکښې د فرائضو اوحدودو دقصواو احکامو په خاص طريق باندې بيان دې. دغه شان مثالونه خبرونه عبرتونه هم زيات دي.بعضود سورت اعراف پورې شپږ سورتونه شميرلي او اووم سورت ئې انفال اوبراءت خودلې دهغوى په نيزد دا دواړه سورتونه يوځائ يوسورت دې.د ابن عباس ﷺ قول دې چه صرف حضرت موسى ﷺ ته د دې نه دوه سورتونه ملاوشوې وو باقي يونبي ته بغير زمونږ د نبي کريم ﷺ داسورتونه نه دى ملاو. يوقول دادې چه اول حضرت موسى ﷺ ته شپږ ملاوشوې ووخوچه کله تختئ راګذارکړې نو دوه تري اوچت کړې شو او څلور پاتې شو.يو قول دې د قرآن عظيم نه هم دا مراد دې. زياد رحمة الله وائى ماتاته اووه اجزاء درکړى دى. حکم، منع، بشارت، ويره او مثالونه. د نعمتونو شمير او قرآنى خبرونه دويم قول دا دې چه د سبع مثاني نه مراد سورت فاتحه ده د کوم چه اووه آياتونه دى دا اووه آياتونه د ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ سره دى. دې سره الله تعالى ته مخصوص کړې نى دا د کتاب شروع ده او په هريورکعت کښې ونيلې شى که فرض مونځ وى اوکه نفل. ابن جرير رحمة الله هم دا قول خوښوى. اوپه دې باره کښې کوم احاديث نقل دى د هغې نه په دې باندې استدلال کوى. مونږ هغه ټول احاديث د فضائل سورت فاتحه په بيان کښې خپل ددې تفسير په شروع کښې ليکلى دى. فالحمدلله. امام بخارى رحمة الله په دې ځائ کښې دوه احاديث نقل کړى دى يو کښې ابوسعيدبن معلى ﷺ فرمائى چه ما مونځ کولوحضور ﷺ تشريف راوړزه ئې راوغوښتم خو زه د حضور ﷺ خواته رانغلم مونځ مې ختم کړو راغلم حضور ﷺ تپوس اوکړو چه هغه وخت ولې رانغلې؟ ما ونيل يارسول الله ﷺ ما مونځ کولو نوحضور ﷺ اوفرمائيلو چه ولې داالله تعالى دافرمان نه دې ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسۡتَجِيبُواْ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمۡ﴾[2] يعني اې د ايماندارود الله اودهغه د رسول ﷺ خبره منئ کله هم چه هغه تاسو راوبلى واوره اوس زه تاته دجمات د وتلونه وړاندې وړاندې د قرآن کريم يو ډير لوئ سورت ښايم. لږ ساعت کښې چه کله حضور ﷺ تشريف يوړو نومادهغوى وعده وريادکړه نو حضور ﷺ اوفرمائيل هغه سورت ﴿ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ﴾ فاتحه دې هم دا سبع مثاني او هم دغه لوئ قرآن دې کوم چه ما درکړو[3] په دويم حديث کښې دحضور ﷺ فرمان دې چه ام القرآن يعني سورت فاتحه سبع مثاني او قرآن عظيم دې.[4] صفاثابت شوه چه سبع مثاني نه پس اود عظيم قرآن نه مراد سورت فاتحه ده .

دې کښې بل قول دې چې مراد ترې ټول قران پاک دې:- خودا هم خيال ساتل پکار دى چه دې نه علاوه نور هم دا دى دهغې خلاف داحديثونه نه دى او پدې کښې هم دا حقيقت موندلې شى لکه ځنګه چه د پوره قرآن کريم وصف هم ددې خلاف نه دې لکه چه ارشاد دې﴿ٱللَّهُ نَزَّلَ أَحۡسَنَ ٱلۡحَدِيثِ كِتَٰبٗا مُّتَشَٰبِهٗا مَّثَانِيَ﴾[5] نو په دې آيت کښې ټول قرآن ته سبع مثاني ونيلې شوې دې او متشابه هم نو هغه په يوشان باندې مثاني دې او بل شان سره متشابه. او قرآن عظيم هم دا دې لکه چه د دې روايت نه ثابت دى. د حضور ﷺ نه سوال اوشوچه په تقوى باندې د کوم جمات بنياد دې هغه کوم يودې؟ نو حضور ﷺ د خپل جمات طرف ته اشاره اوکړه[6] دا هم ثابت دى چه دا آيت د مسجد قبا باره کښې نازل شوې دې. نو قاعده دا ده د

[1] حاكم: ٢/٣٥٥،.
[2] ٨/الانفال: ٢٤.
[3] صحيح بخارى كتاب التفسير باب ماجاء فى فاتحة الكتاب: ٤٤٧٤.
[4] صحيح بخارى كتاب التفسير باب قوله ﴿ولقد اتينك سبعا من المثانى والقرآن العظيم﴾ ٤٧٠٤؛ شعب الايمان:٢٣٥٢.
[5] ٣٩/الزمر:٢٣.
[6] صحيح مسلم كتاب الحج باب بيان المسجد الذى اسس على التقوى هومسجد النبى ﷺ بالمدينة: ١٣٩٨.

یوځیز ذکر دبل ځیز نه انکار نه دې خو چه هغه هم دغه صفت لرې. والله اعلم. نوتاله د هغوی د ظاهری شان اوشوکت نه بې پرواه اوسیدل پکار دی.
هم د دې فرمان په وجه امام ابن عیینه رحمه الله یوصحیح حدیث په کوم کښې چه حضورﷺ فرمائیلی دی چه هغه زمونږ نه نه دې چه قرآن سره تغنی نه کوی.(۱)دا تفسیرلیکی چه قرآن واخستلو اود دې نه د ماسوانه ځوك لاس وانخلی بې پرواه نه شی هغه مسلمان نه دې.داتفسیربالکل صحیح دې خو د دې حدیث نه دا مقصود نه دې دحدیث صحیح مقصد زمونږ د دې تفسیرپه شروع کښې مونږ بیان کړې دې.ابن ابی حاتم کښې دی حضورﷺ کره یوځل میلمانه راغله د حضورﷺ په کورکښې هیڅ هم نه وو. حضورﷺ د یو یهودی نه درجب په وعده اوره قرض واخستل خوهغه ونیل چه بغیرد څه ځیز گانړه کولوزه نه درکوم. دغه وخت حضورﷺ اوفرمائیل والله زه د آسمان والا کښې امین یم اود زمکې والا کښې هم که ده ماته قرض راکړې وې یانی زما په لاس خرڅ کړې وې نو ما به ضرور اداکول. نو آیت ﴿لاتمدن﴾ نازل شو(۲) نولکه چه د حضورﷺ زړه ساتنه اوکړې شوه.ابن عباس رضی الله عنه فرمائی انسان له منع دی چه دچامال او سامان ته دحسرت په نظر سره اوگوری.دا کوم چه فرمائی د دوی خلقو ته چه کومه فائده مونږ ورکړې ده د دې نه مراد د کافرانو مالداران خلق دی.

وَقُلْ إِنِّيٓ	أَنَا	النَّذِيرُ		
اووایه چې بیشکه زه‌	هم زه	یرونکې یم		
اودا اووایه چې زه ښکاره				
الْمُبِينُ	كَمَآ	أَنزَلْنَا	عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ	الَّذِينَ
ښکاره	لکه څنګه	چې نازل کړې وو مونږه	په دله بازو باندې	هغه
ویرونکې یم لکه څنګه چې مونږ په هغه قسم خورونکو باندې عذاب نازل کړو چا چې				
جَعَلُوا	الْقُرْءَانَ	عِضِينَ	فَوَرَبِّكَ	لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ
چې جوړکړو هغوی	قران	توټې توټې	نوقسم دې په رب ستا	چې خامخابه تپوس کوومونږه دهغوی له
قران ټکړې ټکړې کړو ....زما دې ستا په رب قسم وی چې مونږ به د ټولونه				
أَجْمَعِينَ	عَمَّا	كَانُوا	يَعْمَلُونَ	
دټولو نه	دهغه عملونو	چې وو هغوی	چې کول به ئې	
دهغه کارونو په باره کښې پښتنه کوو کوم چې دوئ کول				

قوله تعالی:-لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ
د قیامت په ورځ د انکارکونکونه سوال کولې شی:-حکم کیږی چه اې پیغمبرﷺ! اعلان اوکړه چه زه ټول خلق دالله تعالی د عذاب نه صفاویرونکې یم. یادساتئی زما تکذیب کونکی به د وړاندینو په شان د پیغمبرانوتکذیب کونکی د الله تعالی دعذاب ښکار کیږی.
د ﴿مُقْتَسِمِينَ﴾ مختلف معنې:- ﴿مُقْتَسِمِينَ﴾نه مرادقسمونه خورونکی دی چه دې خلقودالله تعالی قسمونه خوړلی اووعده ئې اوکړه چه شپه په شپه به مونږ صالح علیه السلام اود هغه کورنې قتل کړو.دغه شان په قرآن

(۱) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول تعالی ﴿واسروا قولکم اواجهروابه.... الخ﴾۷۵۲۷،ابوداود:۱۴۶۹،ابن حبان: ۱۲۰، حاکم: ۵۶۹/۱،احمد:۱۷۵/۱، مسندالشهاب:۱۱۹۲.
(۲) المعجم الکبیر:۹۷۹ مسندالبزار: ۳۸۴۳، مجمع الزوائد: ۱۲۶/۴.

کښې دی چه هغوی به قسمونه خوړل او وئيل به ئې مړی به بيا نه راژوندی کيږی(١)يوبل ځائ د هغوی ددې قسمونو ذکردې چه مسلمانانو ته کله هم څه رحمت نه شی ملاويدلې(٢)غرض دا چه کوم څيز به ئې نه منلو په هغې باندې قسم خوړل دهغوی عادت وو په دې وجه هغوی ته ﴿مُقْتَسِمِيْنَ﴾ اوونيلې شو.

درسول کريم صلی الله عليه وسلم د هدايت مثال:- بخاری اومسلم کښې رسول الله ﷺ فرمائی زما اود دې هدايت مثال کوم چه راکولوسره الله تعالی زه راليګلې يم د هغه سړی په شان دې چه خپل قوم له راشی اووائی خلقو ما د دښمن لښکر په خپلو سترګو ليدلې دې ګورئی هوښيار اوسيږئی د بچ کيدلو او نه هلاکيدلوسامان اوکړئی اوس څه خلق دهغه خبره منی اويه دې مهلت کښې روانيږی اود دښمن د پنجې نه بچ کيږی خوبعضې خلق هغه دروغ ګڼړی اوهم هلته په بې فکرئی کښې پراته وی چه ناڅاپی د دښمن يولښکر راورسی او راګيرولوسره هغوی قتل کړی. نودا مثال زما د منونکو اونه منونکو دې.(٣) دې خلقودالله تعالی کتابونه کوم چه دوی ته نازل شوې ووپيانړې پانړې کړل کومه مسئله ئې چه زړه غوښتله وئی منله اودکوم نه چه ئی زړه اوويريدلو پريخوده. صحيح بخاری کښې دحضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه دې نه مراد اهل کتاب دی چه د کتاب بعضې حصې منی(٤) اوفرمائی چه دې نه مراديهوداونصاری دی(٥)اوبعضې به ئی نه منلې اودا هم روايت دې چه دې نه د کفارودکتاب الله په نسبت دا وئيل چه داجادودې داکهانت دې دا دوړاندينو قصې دی ددې لوستونکې جادوګر دې مجنون دې کاهن دې وغيره.

دينه مراد د قريشو سرداران هم دی او ددوئ مشوره هم:-سيرت ابن اسحاق کښې دی چه وليدبن مغيره سره د قريشو سرداران راجمع شو د حج موسم نيزدې وو اوداسې په هغوی کښې ډيرشريف اود رائې خاوند ګڼړلې شو.ده دې ټولوته اوونيل ګورئی دحج موسم دې د لرې لرې نه ټول عرب راجمع کيږی او تاسو ګورئی چه ستاسو دې ملګری يوشور ساز کړې دې نود ده په نسبت د بهرخلقو ته څه ونيبل پکاردی دا اوښاتې او په يوه خبره باندې اجماع او غونده اوکړئی چه ټول هم هغه خبره کوو چرته داسې نه وی چه څوك څه وائی او څوك څه دې سره خو به ستاسو اعتبار پاسی او هغه پرديسی خلق به تاسو دروغ ګڼړی. هغوی وئيل چه اې ابوعبدالشمس هم ته يوه داسې خبره اوتړه هغه وئيل اول خو تاسو اووائې چه ماته د غوراوسوچ کولو موقعه ملاوشی هغوی وئيل چه بيازمونږ په رائې کښې خوچه هرسړې ده ته کاهن وائی هغه وئيل داخودواقعه خلاف دی نو خلقو وئيل چه بيا مجنون وئيل خو بالکل صحيح دی هغه وئيل دا هم غلط دی دوئ وئيل ښه ده شاعرهغه جواب ورکړو چه هغه شعر پيژنی نه نو وئيل ښه ده بيا ورته جادوګر وايو. هغه وئيل چه د ده جادو سره هم څه تعلق نشته. هغه وئيل واورئی د ده په وينا کښې عجيبه خوږوالې دې اود دې خبرو نه چه کومه هم وائی دنيا پوهيږی چه صرف غلط او سپين دروغ دی نو هيڅ خبره نه جوړيږی خو څه وئيل ضروری دی. وئيل ښه ده ټول ده ته جادوګر وائې. په دې امر باندې دا ټولې برخاست شو اوهم د دې ذکر په دې آياتونو کښې دې.

د الله تعالی سوال د بنده نه په قيامت کښې:-دهغوی د عملونو سوال به دهغوی رب دهغوی نه خامخا کوی يعنی دکلمه لااله الا الله(٦)ابن مسعود ﷺ فرمائی چه دهغه الله تعالی قسم د چانه بغيرچه بل څوك

---

١) ١٦/النحل:٣٨.

٢) ٧/الاعراف:٤٩.

٣) صحيح بخاری کتاب الاعتصام باب قول النبی ﷺ بعثت بجوامع الکلم:٧٢٧٢، ٦٤٧٢ صحيح مسلم: ٢٢٨٣، مسندابی يعلی:٧٣١٠.

٤) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الحجر باب قوله عزوجل ﴿الذين جعلوا القران عضين﴾: ٤٧٠٥.

٥) صحيح بخاری حواله سابق:٤٧٠٦.

٦) ترمذی کتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الحجر:٣١٢٦،

معبود نشته چه په تاسو کښې به هريوسړي د قيامت په ورځ ځان له ځان له د الله تعالى په وړاندې پيش کيږي ځنګه چه هريوسړي د ځلوارلسمې سپوږمۍ ځان ځان له ګورى الله تعالى فرمائى انسانه ته مانه مغرورشوي ځنګه وي تاپخپل علم باندې ترکومې پورې عمل کړې تازما رسولانوله څه جواب ورکړې؟ ابوالعاليه رحمه الله فرمائى د دوو څيزونو سوال به د هريونه کولې شي معبود دې څوك جوړکړې وو اود رسول الله ﷺ دې منلى وو که نه؟ ابن عيينه رحمه الله فرمائى د عمل او مال سوال به وى. حضرت معاذ رضي الله عنه ته رسول الله ﷺ اوفرمائيل اې معاذ د انسان نه به د قيامت په ورځ د هريوعمل تپوس کولې شي تردې چه د هغه د سترګې د رانجو اود لاس اخلې شوې خاورې باره کښې هم د ده نه سوال کيږي. ګوره معاذ داسې نه وى چه د قيامت په ورځ د الله تعالى د نعمتونو باره کښې ته د کمې والا پاتې نه شې.(١)

يوسوال اودهغې جواب:-په دې آيت کښې خودى چه د هريونه به د هغه د عمل باره کښې سوال کولې شى اود سورت رحمن په آيت کښې دى ﴿فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْـَٔلُ عَن ذَنۢبِهِۦٓ إِنسٌ وَلَا جَآنٌّ﴾(٢) په هغه ورځ به د يوانسان يا پيرى نه دهغه دګناه سوال نه کيږى په دې دواړو آياتونو کښې د ابن عباس رضي الله عنه د قول مطابق دا تطبيق دې دا سوال به نه کيږى چه تا دا عمل کړې؟بلکه دا سوال به کيږى چه ولې دې کړې.

فَاصْدَعْ بِمَا
هغه | اې نبى اووايه په ښکاره نو |
کار دکوم چې تاته نو............ |
تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ (٩٤) إِنَّا كَفَيْنَٰكَ
چې حکم کيږى تاته دهغې | او مخ اوګرځوه | دمشرکانو نه | بيشکه مونږه کافي يو ستادطرفنه
حکم شوې دې هغه ښکاره باره اوروه | او دمشرکانو پرواه مکوه | مونږ ستادپاره د توقوکونکو په مقابله
الْمُسْتَهْزِءِينَ (٩٥) الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ فَسَوْفَ
توقو کونکو خلقو لره | هغه خلق | چې جوړوى | دالله سره | معبود بل | نو ډير زربه
کښې کافي يو | اوکوم کسان چې د الله ﷻ سره نور معبودان جوړوى | ....نو ډير زر به
يَعْلَمُونَ (٩٦) وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا
پته اولږى دوئ ته | او معلوم دى مونږ ته | چې بيشکه ته چې نې | تنګيږى | سينه ستا | په هغه خبرو
ورته معلومه شى | اومونږ ښه پوهيږو چې ددوئ په ويناګانو باندې ستا زړه
يَقُولُونَ (٩٧) فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُن مِّنَ السَّٰجِدِينَ (٩٨)
چې وائى نې هغوئ | نو تسبيح وايه | سره دحمد | درب ستا | اوشه | دسجده کونکونه
تنګيږى | نو ته د خپل رب تعريف سره پاکى بيانوه | او سجده کونکو خلقو کښې شامل شه
وَٱعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ (٩٩)
اوبندګى کوه | درب خپل | دهغې وخته پورې | چې راشى تاته | هغه وخت چې دهغې راتلل يقينى دى
اوتر يقين (مرګه) پورې د خپل رب عبادت کوه

(١) ابن ابى حاتم: ٩/٧٣،.

(٢) ٥٥/الرحمن:٣٩.

قوله تعالى:-إِنَّا كَفَيْنٰكَ الْمُسْتَهْزِءِيْنَ
په رسول الله ﷺ د ټوقو کوونکو عبرتناک انجام:-حکم کولې شی چه اې پیغمبر ﷺ ته د الله تعالی خبرې خلقوته صفاصفا او بې ویرې اورسوه مه د چالحاظ ساته اومه د چا نه ویریږه د مشرکانوپه وړاندې توحید بالکل ښکاره بیان کړه. پخپله عمل کولوسره هم نوروته اورسوه. په مانځه کښې قرآن پاك په اوچت آواز سره تلاوت کوه. د دې آیت د نازلیدلونه وړاندې به حضور ﷺ پټ تبلیغ کولو خود دې نه پس حضور ﷺ اود هغه صحابه کرامو ز په کولاوتوګه د دین اشاعت شروع کړو. دا توقې مسخرې کونکې مونږ ته پریږده مونږ به پخپله دوی سره اوګورو ته د خپل تبلیغ په کار کښې کوتاهی مه کوه. دوی خو غواړی چه ستاطرف نه لږه شان سستی اووینی نوهم پخپله به لاس راکاږی.ته دوی نه بیخی مه ویریږه. الله تعالی ستا حافظ اوناصر دې هغه به تا ددوی د شر نه بچ کړی لکه چه بل ځای ارشاد دی اې رسول ﷺ کوم چه ستا طرف ته رانازل کړې شوی دی ته هغه اورسوه که چرته تا داسې اونه کړل نو تا د خپل رب رسالت اونه رسولو.
الله تعالی به پخپله دخلقو د بدونه تا بچ کړی.(١) یوه ورځ حضور ﷺ په لار روان وو نو بعضې مشرکانو هغوی اوچپرل هم هغه وخت حضرت جبرائیل ﷺ راغلو او هغوی ئې اووهل په کومو سره چه د هغوی په بدنونو کښې داسې اوشولکه چه په نیزه ئې زخمی کړې وی او هم په دې سره هغوی مړه شو. اودا خلق دمشراکانو لوئ لوئ مشران وو د ډیر عمر وو اوډیر شریفان به ګنړلې شو دبنواسدد قبیلې نه خو اسودبن عبدالمطلب ابوزمعه دا دحضور ﷺ ډیر لوئ دښمن وو تکلیفونه به ئې ورکول او توقې به ئې وربورې کولې حضور ﷺ ده نه تنګ راغلې وو اووده دپاره ئې بددعاهم کړې وه چه اې الله دې ړوند کړې او بې اولاده ئې کړې د بنی زهره نه اسود وواود بنی مخزوم نه ولید وو او د بنی سهم نه عاص بن وائل وو اود بنی خزاعه نه حارث وو. دا خلق به هروخت د حضور ﷺ تکلیف رسولوکښې اخته وو اوخلق به ئې د حضور ﷺ خلاف راپاسول اوچه کوم تکلیف به د هغوی په وس کښې وو نو حضور ﷺ ته به ئې وررسولو.کله چه دوی پخپلوظلمونوکښې دحد نه زیات شواود حضور ﷺ پورې به ئې خنداګانې کولې نو الله تعالی﴿فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِيْنَ۝ إِنَّا كَفَيْنٰكَ الْمُسْتَهْزِءِيْنَ۝ الَّذِيْنَ يَجْعَلُوْنَ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا اٰخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ۝﴾ آیاتونه نازل کړل.
ددوئ د هلاکت وضاحت:-وانی چه حضور ﷺ طواف کولو نو حضرت جبرائیل ﷺ بیت الله ته راغلو او حضور ﷺ سره اودریدو په دې کښې اسودبن یغوث د حضور ﷺ خواکې تیرشو نو حضرت جبرائیل ﷺ د هغه د خیټې طرف ته اشاره اوکړه. ده ته دخیټې بیماری اولګیده او دې نه مردار شو.بیا دې کښې ولید بن مغیره تیرشو د هغه ګیټئې دیو خزاعی سړی د غشی په سوکه هسې لږه شان پرې شوې وه اود هغې دوه کاله شوی وو حضرت جبرائیل ﷺ د هغې طرف ته اشاره اوکړه نو هغه اوپړسیده پخه شوه اوهم د دې نه مردار شو بیا عاص بن وائل تیرشو د هغه د توری طرف ته ئې اشاره اوکړه ځوورځې پس هغه طائف ته په خپل خرباندې سور روان وو په لار کښې راپریوتلواو په تلی کښې میخ ننوتلو په کوم سره چه دې هم مردار شو. د حارث د سرطرف ته ئې ارشاره اوکړه نود هغه نه وینه روانه شوه او هم دې کښې مردار شو.د دې ټولو موذیانو سردار ولید بن مغیره وو هم ده هغوی راجمع کړې وو. دا پنځه یا اووه کسان ووچه د شیطانئی جرړې وې اود دوی په اشارو به ذلیله خلقو نورد کمینه توب حرکتونه کول. دې خلقو به د دې فضول حرکت سره دا حرکت هم کولوچه الله تعالی سره به ئې نورهم شریك کول. دوی ته به د خپلوحرکتونو مزه اوس لږ ساعت کښې راشی که نور هم د رسول الله ﷺ مخالف وی اوالله تعالی

(١) ٥/المائدة:٦٧.

سره شرك كوی نو د هغوی به هم دا حال وی. مونږ ته ښه معلومه ده اې نبی چه د دوی په فضول بکواس باندې تاته تکلیف رسی او زړه دې تنګیږی خو ته د دوی خیال هم مه کوه الله تعالی ستا امدادی دې ته د خپل رب په ذکر تسبیح او حمد کښې لګیااوسه د هغه عبادت ښه ډیر کوه د مانځه خیال ساته او د سجده کونکو سره سجده کوه.

داشراق دمونځ فضیلت:-مسند احمد کښې دی چه حضورﷺ فرمائی الله تعالی فرمائی د ورځې د شروع د څلورو رکعتونه مه عاجزه کیږه.زه به د آخر ورځې پورې ستا کفایت کوم([1])دحضورﷺ عادت مبارك وو چه کله به د څه ویرې معامله وه نو هغوی به مونځ کولو.([2]).

دلته د یقین نه مراد مرګ دې:-دیقین نه مراد ددې آخری آیت نه مرګ دې([3]) ددې دلیل د سورت مدثر هغه آیاتونه دی په کوم کښې چه بیان دې چه دوزخیان به خپلې بدنی بیانولوسره وائی مونږ مونځ ګذار نه وو مسکینانو ته خوراك ورکونکې نه وو خبرې به مو جوړولې قیامت به مو دروغ ګڼړلو تردې چه مرګ راغلو([4])دلته هم د مرګ په ځای یقین دې. په یوصحیح حدیث کښې هم دی د حضرت عثمان بن مظعون ﷺ دوفات نه پس کله چه حضورﷺ هغه له لاړو نود انصارو یوه ښځه أم العلاء k اووئیل چه اې ابوالسائبﷺپه تادې دالله تعالی رحمتونه وی بې شکه الله تعالی ستا تکریم اوعزت اوکړو. حضورﷺ تپوس اوکړو تا څنګه یقین اوکړو چه الله تعالی د ده اکرام اوکړو. هغې جواب ورکړو په تادې زما مور پلار قربان شی بیا به څوك وی چه دهغه اکرام به اوشی؟ حضورﷺ اوفرمائیل واوره ده له مرګ راغلې دې اوزما د ده د پاره د ښیګړې أمید شته([5])په دې حدیث کښې هم د مرګ په ځای د یقین لفظ دې.

مونځ د عقل د وجود پورې فرض دې:- ددې آیت نه استدلال کړې شوې دې چه مونځ وغیره عبادت په انسان باندې فرض دی ترکومې پورې چه د ده عقل باقی وی او په هوش کښې وی. څنګه چه د ده حالت وی هم هغه شان دې مونځ کوی.دحضورﷺ فرمان دې چه په ولاړه مونځ ادا کوه، که نه شی کیدې نو په ناسته اوکه نه شې کیدلې نو په اړخ باندې په ملاسته. ([6])

دګمراهانو سرپرستو نظریه:-بدمذهبوخلقو دې نه دخپل مطلب یوه خبره راویستې ده چه ترکومې انسان د کمال درجې ته اونه رسی په ده باندې عبادت فرض وی خوچه کله د معرفت منزلونه تیرکړی نود عبادت تکلیف ترې نه ساقط کیږی.دا سراسرکفر ضلالت او جهالت دې. دا خلق دومره نه پوهیږی چه انبیاءﷺاو خاص سردار انبیاءﷺ اود هغوی صحابه کرام ﷺ د معرفت ټولو درجوته رسیدلې وو او په علم اوعرفان کښې د ټولې دنیا نه کامل وو. د رب د صفاتو او ذات نی د ټولونه زیات علم لرلو د دې سره به نی د ټولونه زیات د الله تعالی عبادت کولو.درب په اطاعت کښې د ټولې دنیا نه زیات مشغول وو اود دنیاد آخری سا پورې په دې کښې اخته وو نو ثابته ده چه دلته مراد د یقین نه مرګ دې. د ټولو مفسرینو صحابه کرامو ﷺ وغیره هم دا مذهب دې. فالحمدلله.دالله تعالی شکر او احسان دې چه هغه مونږ ته دا کوم هدایت رانصیب کړې دې په دې باندې مونږ د هغه تعریف کوو هم په دې سره د هغه نه

---

[1]) مسنداحمد٥/٢٨٦ ابوداؤد کتاب التطوع باب صلاة الضحی: ١٢٨٩ وهوصحیح.

[2]) ابوداؤد کتاب التطوع باب وقت قیام النبی ﷺ:١٣١٩

[3]) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة الحجر باب قوله ﴿واعبدربك حتی یاتیك الیقین﴾ تعلیقاتحت رقم:٤٧٠٦.

[4]) ٧٤/المدثر٤٣، ٤٧.

[5]) صحیح بخاری کتاب الجنائزباب الدخول علی المیت بعد الموت اذا ادرج فی اکفانه:١٢٤٣، حاکم: ١/٥٣٤، السنن الکبری للنسائی: ٧٦٣٤، احمد: ٦/٤٣٦، المعجم الکبیر:٣٣٦.

[6]) حاکم:٤/٥٣٩، امام حاکم دې روایت ته دَ مسلم په شرط باندې صحیح وئیلې دې او امام ذهبی ﷫ دَ ده موافقت کړې دې وهوحدیث حسن.

په نیکوکارونوکښې امداد غواړو. هم د هغه په پاك ذات زمونږ یقین دې مونږ د هغه مالك حاکم نه دعا غواړو چه هغه مونږ ته بهترین اوکامل اسلام ایمان او په نیکئی باندې مرګ راکړی هغه جواد دې اوکریم دې.

﴿الحمدلله﴾ د سورت حجر تفسیر ختم شو.

آیا تونه		سورة النحل مکیة وهی مائة وثمان وعشرون ایة وست عشر رکوعات		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
١٢٨		شروع کوم په نامه دالله چې بخښونکې مهربانه دې		١٦

اَتٰی	اَمْرُ اللهِ	فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ ط	سُبْحٰنَهٗ	وَتَعٰلٰی	عَمَّا
راغې	حکم دالله	نو تاسو تلوار مهٔ کوئ هغې ته	پاکی ده هغه لره	او لوئ دې	د هغه (خبرو) نه
دالله ﷻ حکم راغلو		نو تاسو دې ته تلوار مه کوئ	هغه دپاره پاکی ده	اودوی چې ورسره څه شریکوی	
يُشْرِكُوْنَ①					
چې داخلق ئې شریکوی دهغه سره					
د هغې نه اوچت دې					

قوله‌تعالی:- فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ ط

د قیامت د راتلوتندی مه کوئي :- الله تعالی دقیامت د نیزدیوالی خبر ورکوی چه لکه هغه قایم شوې دې. په دې وجه ئې دماضی په لفظ سره بیان فرمائي.لکه چه ارشاد دې دخلقودحساب وخت نیزدې راغلو بیاهم هغوی په غفلت سره مخ اړولې دې([1]) بل آیت کښې دی قیامت نیزدې راغلو سپوږمئی اوشلیده. ([2]) بیافرمائی چه د هغه نیزدې څیز د نور نیزدې کیدو خواهش مه کوئی د "ه" د ضمیر مرجع خو یالفظ الله دې یعنی د الله تعالی نه ئې په تندئی سره مه غواړئې یاعذاب دې یعنی د عذابونو تندی مه کوئی. که زمونږ دطرف نه د هغې وخت مقررنه وونو بې شکه په هغوی به عذاب راتلو خوعذاب به په هغوی مخامخ راځي اوهغه هم ناڅاپی.دهغوی په غفلت کښې دوی په عذابونوکښې تندی کوی اودوزخ دا ټول کافران راګیرکړی دی.

د امرالله مطلب:- ضحاك رحمه الله د دې آیت یوعجیبه مطلب بیان کړې دې یعنی هغه وائی چه مراد دا دې د الله تعالی فرائض اوحدودنازل شوی دی.امام ابن جریر رحمه الله پدې باندې ښه ردکړې دی.فرمائی چه زمونږ په علم کښې یو هم داسې نشته چاچه د شریعت دوجود نه وړاندې دهغې په غوښتلوکښې د هغه تندی وی. دې نه مراد د عذابونوتندی کول دی کوم چه د کافرانو عادت وو ځکه چه هغوی دا د سرنه منل نه.لکه چه قرآن پاك فرمائی ﴿يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهَا﴾ ([3])بې ایمانه خود دې تندی کوی او ایمانداردې نه رچیږی اوپریشانه دی ځکه چه هغوی داحق ګنړی.خبره داده چه دالله تعالی په عذابونو کښې شك کول د لرې ګمراهئی کښې پراته دی.

قیامت ته نزدې د تورې وریځې راتلل:- ابن ابی حاتم کښې دی حضور ﷺ فرمائی قیامت سره نیزدې به د مغرب دطرف نه د ډهال په شان یوه توره اوریځ راښکاره شی اوهغه به ډیره زر په آسمان باندې خوره

([1]) ٢١/الانبیاء:١.

([2]) ٥٤/القمر:١.

([3]) ٤٢/الشوری:١٨.

شی بیابه ددې نه یو اواز کونکې اعلان کوی خلق به په حیرانتیاسره یوبل ته وائی تاڅه اوریدلی دی؟ بعضې به وائي او او بعضې به خبره هیره کړی بیا به په دویم ځل آواز کوی اووائی به اې خلقو نو بیا به ټول وائی چه آواز خوراغلوبیابه هغه په دریم ځل آوازکوی او وائی به اې خلقودالله تعالی امر راورسیدو اوس تندی مه کوئی د الله تعالی قسم دوه کسان چه یوه کپړه به ئی خوره کړې وی راغونده به ئی هم نه کړی کله چه قیامت قایم شی ځوك به خپل حوض ټیك کوی لااوس به ئی ترې اوبه هم نه وی څکلې چه قیامت به راشی د پنیو لشلووالا به ئی اوهم نه څکلې شی چه قیامت به راشی هریویه په خپل فکر کښې اخته شی([1])بیا الله تعالی دخپل نفس کریم نه دشرك اود غیرد عبادت نه د پاکوالی بیان فرمائی. په حقیقت کښې هغه د دې ټولوخبرونه پاك او ډیر لرې او ډیر اوچت دې. هم دغه مشرکان دی ځوك چه د قیامت منکران هم دی اوالله تعالی سبحانه وتعالی د هغوی د شرك نه پاك دی.

يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوْحِ مِنْ اَمْرِهٖ عَلٰی مَنْ
نازلوی هغه | فرښتې | دروح سره | په حکم خپل سره | په هغه چاباندې
هغه فرښتې په وحی سره په خپلو بندګانو کښې هغه چا ته
يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖٓ اَنْ اَنْذِرُوْٓا اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا
چې غواړی هغه | دبندګانوخپلونه | چې اویروی داخلق | چې بیشکه | نشته لائق دعبادت | مګر | زهٔ یم
رالیږی وې غواړی | چې خلق اویروی چې زما نه سوا بل ځوک معبود نشته | نو هم خاص زما نه
فَاتَّقُوْنِ ۝ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۭ تَعٰلٰی عَمَّا
نو اویریږئ زمانه | پیداکړی دی هغه | اسمانونه | اوزمکه | په حق سره | اوچت دی هغه | دهغې نه
اوویریږئ | هغه اسمانونه او زمکه په مقصد سره پیداکړی دی | هغه د دوی د شریکانو نه ډیر اوچت
يُشْرِكُوْنَ ۝ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِيْمٌ
چې داخلق ئې شریکوی | پیداکړو هغه | انسان | دمنئ دڅاڅکی نه | نو اوس هغه | جګړه کونکې دې
دې | ....هغه انسان د منئ دڅاڅکی نه پیداکړې دې | نوبیا هغه (د الله ﷻ په باره کښې) ښکاره
مُّبِيْنٌ ۝
ښکاره |
جګړه کونکې دې |

قوله تعالی:-يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوْحِ مِنْ اَمْرِهٖ

دَالله تعالی وحی هم په انبیاءعلیهم السلام باندې کیږدی:-دروح نه مراددلته وحی ده.لکه آیت﴿وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ رُوْحًا مِّنْ اَمْرِنَا ﴾([2])مونږ هم دغه شان په خپل حکم سره ستاطرف ته وحی نازل کړه حالاتکه تاته خوداهم نه وه معلومه چه کتاب څه څیز دې اود ایمان ماهیت څه څیز دې؟ اومونږ دانورجوړکړو چاته چه موغوښتلوپه خپلوبندیګانوکښې دالاراوخودله.دلته داارشاد دې چه خپل کوم بندیګان مونږ غواړو پیغمبری ورکووهم مونږته ددې پوره علم دې چه ددې لائق ځوك دې؟هم مونږ د فرښتونه هم د دې اعلی

[1] حاکم:٤/٥٣٩، امام حاکم دې روایت ته دَ مسلم په شرط باندې صحیح وئیلې دې او امام ذهبی ﷫ دَ ده موافقت کړې دې وهوحدیث حسن.

[2] ٤٢/الشوری:٥٢.

منصب دپاره خوښوو اودانسانانونه هم.الله ﷻ خپله وحی په خپل حکم باندې په خپلو بندي ګانوکښې چاته چه غواړی نازلوی چه هغه د ملاقات د ورځې نه خلق خبردار کړی په کومه ورځ چه به ټول خلق دالله تعالی په وړاندې وی هيڅ څيز به دهغه نه پټ نه وی اوپه هغه ورځ به ملك دچا وی صرف هم د الله تعالی واحد چه قهار دې. دا د دې د پاره چه هغه په خلقو کښې د الله تعالی د وحدانيت اعلان اوکړی او په پرهيزګارئ سره د وخت مشرکان اوويروی او خلق پوهه کړی چه هغوی دې زما نه ويريږی.

دَ انسان خپل پيدائش هيرول او خبرې جوړول:- دعالم علوی اوسفلی خالق هم الله کريم دې. اوچت آسمان اوخوره زمکه سره د ټول مخلوق هم د هغه پيداکړې شوې دې اودا ټول دحق په توګه دی نه چه په عبث توګه.نيکانوته به بدله وی اوبدانوته سزا.هغه دټولومعبودانواومشرکانو نه بری اوويزاره دې واحد لاشريك دې يوازې دې خالق کل دې په دې وجه ځان له دعبادت لائق دې.هم هغه د انسان سلسله نطفې نه جاری ساتلې ده چه يوذليل اوحقير اوبه دی چه کله دا تيك ټاك جوړوی نو غرورکوی رب سره جګړه کوی د رسولانو په مخالفت باندې اودريږی. بنده وو پکار دې چه هم بندګئ کښې لګياوو خوده څناورتوب شروع کړو.بل آيت کښې دی الله ﷻ انسان داوبونه جوړکړو دده نسب اوسخرګنئ جوړه کړه.الله قادردې. درب نه سوا ده عبادت شروع کړو کوم چه بې فائدې او بې ضرردې د کافرانو هيڅ هم د الله ﷻ نه پټ نه دی[1] سورت ياسين کښې اوفرمائيل آياانسان نه ګوری چه مونږ دې د نطفې نه پيدا کړونوبياخو هغه ډيرجګړالوشويه مونږ باندې هم خبرې جوړې کړې اوخپل پيدائش ئې هيرکړو.وائی چه داسخاشوی هډوکی به بياڅوك ژوندی کړی؟اې نبی ﷺ ته دوی ته اووايه چه دوی به هغه اکبرخالق پيدا کوی چاچه په اول ځل پيداکړل هغه خودهرقسم دمخلوق په هرقسم پيدائش باندې پوره عالم دې. ([2])

الله ﷻ لره څوك هم عاجز کولې نشی:- مسنداحمد او ابن ماجه کښې دی حضور ﷺ په خپل تلی مبارك باندې توکانړې واچولې وئی فرمائيل الله تعالی فرمائ چه اې انسانه آيا ته ماعاجز کولې شې سره د دې چه ما ته د داسې شان څيز نه پيدا کړې کله چه ته پوره شوې تيك ټاك شوې لباس مکان درته ملاو شو نو ته په راغونډيدو شوې او زما د لار نه منع شوې. او چه کله دې سا په مرئی کښې اونختله نو ونيل دې چه اوس زه صدقه کوم د الله تعالی په لارکښې ورکوم. خواوس د صدقه خيرات وخت لاړو. ([3])

وَمَنَافِعُ	دِفْءٌ	فِيهَا	لَكُمْ	خَلَقَهَا	وَالْأَنْعَامَ
او فائدې	سامان دګرموالی	په هغې کښې	دې ستاسره دپاره	پيدا کړل هغه	او څناور
جګړه کونکی دې | اوهغه څاروی پيداکړل | په هغې کښې ستاسو دپاره ګرمه جامه ده | او نورې فائدې هم دی					
حِينَ	جَمَالٌ	فِيهَا	وَلَكُمْ	تَأْكُلُونَ	وَمِنْهَا
څه وخت چې ئې	ښائست	په هغې کښې	او دې ستاسو دپاره	تاسو خورئ	او دهغې نه
اودهغې نه تاسو خوراکونه کوئ | اوستاسو دپاره په دې (څاروو) کښې ښائست دې					
أَثْقَالَكُمْ	وَتَحْمِلُ	تَسْرَحُونَ	وَحِينَ	تُرِيحُونَ	
درانه بارونه ستاسو	اووړی	بهرته شړئ تاسو په سحر کښې	اوڅه وخت چې ئې	ماښام واپس راولئ کورته	
څه وخت چې ئې ماښام کورته واپس راولئ | اوڅه وخت چې ئې سحر څريدو ته بوځئ | اوهغه ستاسو درانه					

---

[1] ٢٥/الفرقان: ٥٤-٥٥.

[2] ٣٦/يٰس: ٧٧، ٧٩.

[3] احمد: ٤/ ٢١٠، ابن ماجه كتاب الوصايا باب النهى عن الامساك فى الحياة والتبذير عندالموت: ٢٧٧٩، وسنده صحيح، حاكم: ٢/ ٥٤٥، المعجم الكبير: ١١٩٣، شعب الايمان: ٣٤٧٣.

إِلَىٰ بَلَدٍ	لَّمْ تَكُونُوا	بَالِغِيهِ	إِلَّا	بِشِقِّ	الْأَنفُسِ ۚ	إِنَّ		
هغه ښار ته	چي نهٔ وئ تاسو	رسيدونكي هغې ته	مگر	په سخت مشقت	دنفسونو	بيشكه		
بوجونه هغه لرې ښارته اوړي چې تاسوورته د ډيرمشقت نه بغير نشئ رسيدلي ....بيشكه								
رَبَّكُمْ	لَرَءُوفٌ	رَّحِيمٌ ۝						
چي رب ستاسو	خامخا مهربانه دې	رحم كونكې دې						
ستاسو رب مهربان رحم كونكې دې								

قوله تعالى:-وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا ۗ لَكُمْ

څاروي د انسان دَ فائدې پاره:- كوم څاروي چه الله تعالى پيداكړي دي اوانسان دې نه مختلف فائدې اوچتوي.دا نعمت رب العلمين بيان فرمائي لكه اوښ، غوا، چيلئي دكوم چه تفصيلي بيان په سورت انعام كښې په اته قسمه بيان شوې دې.دهغوي ويښته وړئي صوف وغيره نه گرم لباس وغيره جوړيږي. دې نه پئي څكې غوښه خوري ماښام چه كله هغوي دځرن نه واپس راگرځي د ډكو خيتو او ډكو سينو والا اوچتو قويونووالا څومره ښه معلوميږي؟اوچه كله د ځرن ځاې ته خې څنگه ښكلي معلوميږي؟ بيا ستاسودرانه درانه بارونه ديوښارنه بل ښارته پخپلو شاگانوباندې باركوي اوړي اوستاسو هلته رسيدل ډيرگران وو.دحج عمرې جهاد تجارت سفر اودغه شان نورسفرونه په دې باندې كوي تاسو اوړي او ستاسو بوج اوچتوي لكه آيت ﴿ وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً ﴾[1] كښې دي چه دا څاروي څناورهم ستاسو د عبرت سبب دې د دوى د خيټې نه مونږ تاسو ته پئي دركوو اود دې نه ډير فائدې دررسوو د دې غوښه هم تاسو خورئي اوپه دې باندې سورلئي هم كوئي. د سمندر د سفرد پاره مونږ كشتئي جوړې كړې. بل آيت كښې دي﴿اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ﴾ [2]الله تعالى ستاسو د پاره څاروي پيداكړي دي چه تاسو په دې سورلي اوكړئي دا اوخورئي دې نه نفع اوچته كړئي دزړه حاجتونه پوره كړئي اوتاسو ئي په كشتو باندې هم سواره كړئي او ډير نښې درته اوخودلې نو تاسو به د كومې كومې نښې انكاركوئي. دلته ئي هم د خپلو نعمتونو په ذكر كولوسره يادگيرنه كولو سره اوفرمائيل چه ستاسو هغه رب چا چه دا څناور ستاسوتابعدار جوړكړه هغه په تاسو باندې ډير رحمت او شفقت والا دې لكه چه سورت يسين كښې فرمائي چه آيا هغوي نه گوري چه مونږ دهغوي دپاره په خپلو لاسونو څاروي جوړكړه اوهغوي ئي د دې مالكان كړل اوهغه ئي د دوى تابعدار كړه چه بعضې اوخوري او په بعضوباندې سورلي كوي.([3])

كشتئ هم د فائدې دپاره دي :- بل آيت كښې دي ﴿وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ﴾ ([4])هم دغه الله تعالى ستاسودپاره كشتئي جوړې كړې اوڅاروي پيداكړل چه تاسو په هغې باندې سواره شئ اود خپل رب فضل او شكر اوكړئي او اووايه هغه پاك دې چا چه دا زمونږ ماتحت كړل سره د دې نه چه په مونږ كښې دا طاقت نه وو. مونږ منو چه مونږ به د هغه طرف ته واپس كيږو. ﴿دفء﴾ معنى كپړې او د منافع نه مراد خوراك څښاك، نسل حاصلول، سورلي كول، غوښه خوړل او پئي څكل دي.

---

[1] ٢٣/المؤمنون: ٢١.

[2] ١٦/ النحل:٧٩.

[3] ٣٦/يس: ٧١-٧٢.

[4] ٤٣/الزخرف:١٢.

	وَّالْخَيْلَ	وَالْبِغَالَ	وَالْحَمِيْرَ
	او آسونه	او قچر	او خره
او هغه اسونه ،قچري او خرونه پيدا كړي دي			

لِتَرْكَبُوْهَا	وَزِيْنَةً ط	وَيَخْلُقُ	مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ۝
دپاره ددې چې تاسو سوريږئ په هغې باند	اووى ښائست	او پيدا كوى هغه	هغه څه چې معلوم نۀ دى تاسو ته
چې تاسو پرې سورلئ كوئ	او ښائست هم دې	او هغه داسې څيزونه پيدا كړى چې ئې نه پيژنئ	

قوله تعالى:- وَّالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيْرَ لِتَرْكَبُوْهَا وَزِيْنَةً ط

اختلاف د اس د حراموالي اوحلال والى مسئله:- خپل يوبل نعمت بيانوى چه د ښائست او سورلئى د پاره ئى اسونه قچرې اوخره پيدا كړى دى.د دې څناورو د پيداكولو لوئ مقصد هم د انسان فائده ده. دې له ئى په نورو څناورو باندې فضيلت وركړو اوجدا ئى ذكر كړل څكه چه بعضو علماؤد اس د غوښې د حرمت دليل ددې آيت نه اخستې دې.لكه چه امام ابوحنيفه رحمه الله اود هغه موافقت كونكى فقهاء وائى چه د قچر اوخر سره د اس ذكر دې اوړومبى دوه څناور حرام دى په دې وجه دا هم حرام شو.دقچر او خرحرمت په احاديثو كښې راغلې دې اوداكثروعلماؤ مذهب هم دادې.د ابن عباس ﷺ نه د دې دريوارو حرمت راغلې دې. هغوى فرمائى چه د دې آيت نه وړاندې آيت كښې د څارو ذكر كولو سره الله تعالى فرمائى تاسو دا خورئى نودا خو شو د خوراك څناور اود دې دريواړو ذكر كولو سره ئى فرمائيلى دى چه په دې باندې تاسو سورلى كوئى نودا شو د سورلئى څناور. د مسندپه حديث كښې دى چه حضورﷺ د اسونو قچرو او خرو غوښه منع كړې ده(١) خوددې په راويانو كښې صالح بن يحيى بن مقدام دې په كوم كښې چه كلام دې. د مسندپه يوبل حديث كښې مقدام بن معديكرب ﷺ نه نقل دى چه مونږ د خالدبن وليد ﷺ سره د صائقه په جنګ كښې وو ماله زما ملګرو غوښه راوړه مانه ئى يوكاڼړې اوغوښتو ما وركړو هغوى داپه دې كښې اوتړله ماوئيل اودريږئى زه دخالدﷺ نه تپوس كوم راځم. هغوى اوفرمائيل مونږ رسول الله ﷺ سره په خيبر كښې وو خلقو د يهوديانو په پټوباندې حمله اوكړه حضورﷺ ماته حكم اوكړو چه دې خلقو ته اعلان اوكړه چه مانځه له راشئى اود مسلمانانونه بغيردې څوك هم نه راځى. بيائى اوفرمائيل چه اې خلقو تاسوديهوديانوپه باغونو كښې د ورننوتلود پاره ډيره تندى اوكړه. واورئى دمعاهد مال بغيردحق نه حلال نه دې اود ساتلى شوو خرو اسونواوقچرو غوښه اود هر سوكيدار غاښونووالا اوپه پنجه باندې دښكاركونكو مرغو غوښه حرام ده(٢) دحضورﷺ د منع كول د يهوديانود باغونونه كيدې شى داسې وخت كښې وو كله چه هغوى سره معاهده اوشوه. نوكه دا حديث صحيح وو نو بې شكه د اس دحرمت باره كښې نص وو خوپه دې كښې د بخارى اود مسلم د مقابلې طاقت نشته په كوم كښې چه د حضرت جابرﷺ نه روايت دې چه رسول الله ﷺ د ساتلى شوى خرونو غوښه منع فرمائيلې ده اود اس د غوښې اجازت ئى وركړو(٣) بل حديث كښې دى چه مونږ د خيبر په ورځ اسونه قچرې او خره ذبح كړل نو مونږه حضورﷺ د قچر او خر د غوښې نه منع كړو خود اس د غوښې نه ئى منع نه كړو(٤) صحيح مسلم كښې دحضرت اسماء بنت ابى بكر ﷺ نه روايت دې چه مونږ په مدينه

---

(١) احمد:٤/٨٩، ابوداؤد كتاب الاطعمه باب فى اكل لحوم الخيل: ٣٧٩٠، نسائى٤٣٣٧، دارقطنى:٤/٢٨٧، والسنن الكبرى للنسائى:٦٦٤٠

(٢) احمد:٤/٨٩.

(٣) صحيح بخارى كتاب المغازى باب غزوة خيبر:٤٢١٩، صحيح مسلم:١٩٤١، ابوداؤد: ٣٧٨٨، احمد:٣/٣٦١، ابن حبان:٥٢٧٣.

(٤) ابوداؤد كتاب الاطعمه باب فى اكل لحوم الخيل: ٣٧٨٩، وهوصحيح، احمد: ٩/٣٥٦، بيهقى: ٠/١٩٤٢، السنن الكبرى للنسائى: ٦٦٤١

کښې دحضورﷺ په موجودګئی کښې اس حلال کړواود هغې غوښه مو اوخوړله.(١)نو دا د ټولونه لوئ اختلاف د ټولونه زيات د ثبوت والا حديث دې اوهم دغه مذهب د جمهور علماؤ دې. مالك رحمه الله شافعي رحمه الله احمد رحمه الله اود دوی د ټولوملګرو او اکثر سلف اوخلف هم دا واني. والله اعلم.
دابن عباس رضي الله عنه بيان دې چه اول په اسونوکښې وحشيت او ځنګليت وو الله تعالى د حضرت اسماعيل عليه السلام د پاره دا تابعدار کړل. وهب په اسرائيلي رواياتوکښې بيان کړی دی چه د جنوبي هواګانونه اسونه پيدا کيږي. والله اعلم.د دې درياړو څناورو نه سورلي اخستلو جواز د قرآن پاك د الفاظونه ثابته ده.
حضورﷺ ته يوقچر په هديه کښې ورکړې شوې وو په کوم به چه حضورﷺ سورلي کوله اودا حضورﷺ منع فرمائيلې دی چه اسونه خوروسره ملاوکړې شی. دا ممانعت په دې وجه دې چه نسل منقطع نه شی.
حضرت دحيه کلبي رضي الله عنه د جضورﷺ نه تپوس اوکړو که تاسو اجازت کوئي نو موږ د اس او خرې د يو ځائ کولونه قچر حاصل کړو او تاسو په هغې سواره ئې حضورﷺ اوفرمائيل دا کار هغوی کوی چه د علم نه خالي وی.(٢)

د اس د غوښې حکم

مسلك حنفي:- د صاحبيو په نيز د اس غوښهٔ بلاکراهته خوړل جائز دی اود امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز د دې خوړل خو حرام نه دی البته ګناه به وی. بيا دَ دې حضراتو په مينځ کښې دا اختلاف دې چه کراهت تحريمي دې که تنزيهي: علامه عيني رحمه الله په عمدة القاری کښې دَ احنافو دواړه اقوال نقل کړی دی. فخرالاسلام رحمه الله اوابومعين رحمه الله کراهت تنزيهي صحيح ګرځولي دی.(دروس ترمذی ٥٤١١)-

وَعَلَى اللَّهِ	قَصْدُ السَّبِيلِ	وَمِنْهَا	جَائِرٌ ۚ	وَلَوْ شَاءَ
او دالله ذمه ده	نيغه لار(ښودل)	او ځيني ددې لارونه	کږې (هم) دی	او که غوښتلی هغه
او نيغه لاره الله ﷻ ته رسيږی		او په دې کښې ځيني لارې کږې هم دی		اوکه هغه غوښتلي
لَهَدَاكُمْ		أَجْمَعِينَ ۞		
نو خامخا به ئې هدايت کړې وی تاسوته		ټولوته		
نو تاسوټولوته به ئې هدايت کړې ووا				

قوله تعالى:- وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِرٌ ۚ

دَ دين اودنياءمثالونه:- د دنياوی لاروباندې دتلواسباب بيانولوسره اوس ددين په لاردتلواسباب بيانوی. د محسوساتونه معنوياتوته رجوع کوی.په قرآن پاك کښې اکثر بيانونه داسې موجوددی دحج د توښې ذکرکولوسره ئې دتقوی د توښې ذکرکوم چه دآخرت کار ورکړی بيان شوه د ظاهری لباس ذکر فرمائيلو سره د تقوی د لباس ښه والې بيان کړو دغه شان دلته په څناوروباندې ددنياوی سختولارو باندې تيريدلواودلرې لرې سفرونه کولوبيان سره دآخرت لارې ديني دی بيان ئې کړلې چه حق لار د الله تعالى سره ملاويدونکې دی. د رب نيغه لار هم دغه ده هم په دې باندې ځئ په نورو لاړومه ځئ ګني دهوکه به شئ. اود نيغې لار نه به جدا شئ. فرمائي زما طرف ته د رسيدلو نيغه لار هم دغه ده کومه چه ما

(١) صحيح بخاری کتاب الذبائح والصيد باب النحر والذبائح:٥٥١١، صحيح مسلم:١٩٤٢، ابن ماجه:٣١٩٠، احمد٣٤٥/٦، ابن حبان:٥٢٧١.
(٢)احمد:٣١١/٤، ابوداؤد کتاب الجهاد باب فى كراهية الحمر تنزی على الخيل:٢٥٦٥، وسنده صحيح، مسندالبزار: ٨٨٩، الطحاوی: ٢٧١/٣، ابن حبان:٤٦٨٢، بيهقی:٢٢/١٠.

خودلي ده او الله تعالى سره يوځائ کونکي ده. الله تعالى ښکاره کړه چه هغه هم دين اسلام دې کوم چه الله تعالى واضح کړې دې اودې سره ئې د نورو لارو ګمراهئې هم بيان کړلې. نو رښتونې لار هم يوه ده، کومه چه د الله تعالى په کتاب او د رسول الله ﷺ سنتو سره ثابته ده. باقي نورې ټولې لارې غلطې لارې دى. د حق سره يوشان دى د خلقو خپل پيداکړې شوى دى لکه يهوديت نصرانيت مجوسيت وغيره. بيافرمائي چه هدايت د رب د قبضې ځيز دې که غوارې نو په مخ د زمکې باندې خلق به نيکه لار باندې واچوى اود زمکې ټول اوسيدونکى به مسلمانان شى ټول خلق به په يو دين باندې عمل کونکى شى خودا اختلاف به باقي وى خوچه په چا باندې الله تعالى رحم اوکړى. هم د دې د پاره ئې هغوى پيدا کړى دى. هم ستا د رب خبره به پوره کيږى. دوزخ او جنت به د انسانانو او پيريانو نه ډک شي.

هُوَ	الَّذِىٓ	اَنْزَلَ				
هغه	هغه ذات دې	چې نازلې ئې کړې				
الله ﷻ داسې ذات دې چې ستاسو دپاره د						
مِنَ السَّمَآءِ	مَآءً	لَّكُمْ	مِّنْهُ	شَرَابٌ	وَّمِنْهُ	شَجَرٌ
دآسمان نه	اوبهٔ	دى ستاسو دپاره	ددغه اوبو نه	دځکلو اوبه	اوددغه اوبو نه	پيداکيږى ونې
د آسمان نه اوبه راورى	تاسو دهغې نه ځکاک کوئ	اوپه هغې اوبو سره ونې زرغونيږى				
فِيْهِ	تُسِيْمُوْنَ ۝	يُنْۢبِتُ	لَكُمْ	بِهِ	الزَّرْعَ	
چې په هغې کښې	تاسوڅاروى څروئ	هغه زرغونوى	ستاسو دپاره	په دغه اوبو سره	فصل	
چې تاسو په کښې څاروى څروئ	..........اوددې اوبو په ذريعه تاسو دپاره فصلونه					
وَالزَّيْتُوْنَ	وَالنَّخِيْلَ	وَالْاَعْنَابَ	وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ ؕ	اِنَّ	فِىْ ذٰلِكَ	
اوزيتون	او کجورې	او انګور	او دهر قسم ميوونه	بيشکه	په دې کار کښې	
زيتون ، کهجورې ،انګور اوهرقسم نورې ميوې راټوکوى	.... بيشکه په دې کښې					
لَاٰيَةً	لِّقَوْمٍ	يَّتَفَكَّرُوْنَ ۝				
خامخا غټه نښه ده	دپاره دهغه خلقو	چې غور فکر کوى				
د غور اوفکر کوؤنکو دپاره لويه نښه ده						

قوله تعالى:- يُنْۢبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ

اوبه او ميوې د الله تعالى نعمتونه:- دڅاروو اوڅناور پيداکولو احسان نه پس بل احسان بيان فرمائي چه د بره نه اوبه هم هغه وروى کوم نه چه تاسو پخپله هم فائده اوچتوى او ستاسو د فائدې ځناور هم فائده اوچتوى. خوږې صفا سپينې مزيدارې د ښه خوند اوبه ستاسو دڅکلو په کارراځى که دهغه احسان نه ود نوهغه به تروې اوترخې کړې وې. هم دې د باران اوبوسره ونې راټوکيږى اوهغه ونې ستاسو د څناورو ګياه جوړيږى. دسوم معنى ده څرن. په دې وجه ابل سائمه څرن کونکى اوښانوته وائى. دابن ماجه په حديث کښې رسول الله ﷺ دنمر دراختونه وړاندې څرول منع فرمائيلې دى[1] بيا د هغه قدرت ته اوګوره

[1] ابن ماجه کتاب التجارات باب السوم: ٢٢٠٦،

چه هم په یو اوبوسره دمختلف مزو، مختلف شکلونو صورتونو، دمختلفو خوشبوګانو قسم قسم میوې ګلونه ستاسو دپاره پیداکړی دی نو بیادا ټولې نښې د یوسړي دپاره دالله تعالی وحدانیت پیژندلو د پاره ناکافي دی. هم دابیان په نورو آیاتونوکښې داسې شوې دې چه د آسمان اوزمکې خالق د اوریځونه اوبه راورونکې د هغې نه شنه او آباد باغونه پیداکونکې د کوم د پیدا کولو نه چه تاسو عاجزونی هم الله دې هغه سره بل څوک معبود نشته بیاهم داخلق د حق نه اخوا دیخوا کیږي. (١)

وَسَخَّرَ لَكُمُ

او تابع ئې کړل | ستاسو دپاره

اوهغه ستاسو دپاره شپه او

الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۙ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ وَالنُّجُوْمُ مُسَخَّرٰتٌۢ بِاَمْرِهٖ ؕ

| شپه | او ورځ | او نمر | او سپوږمۍ | او ستوری هم | ټول مسخر دی | په حکم دهغه سره

ورځ اونمر اوسپوږمۍ تابع کړې دی | ....اوستوری هم د هغه د حکم تابعدار دی

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ۙ

| بیشکه | په دې کار کښې | ډیرې نښې دی | دپاره دهغه خلقو | چې هغوئ دعقل نه کار اخلی

بیشکه په دې کښې د علقمندو دپاره ډیرې نخښې دی (یعنی چې د عقل نه کار اخلی)

وَمَا ذَرَاَ لَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُخْتَلِفًا اَلْوَانُهٗ ؕ

او هغه څیزونه | چې پیداکړې دی هغه | ستاسو دپاره | په زمکه کښې | چې مختلف دی | رنګونه دهغې

اوالله تعالی چې ستاسو دپاره کوم قسما قسم رنګونو والا څیزونه په زمکه کښې پیداکړې دی

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّذَّكَّرُوْنَ ۝ وَهُوَ الَّذِيْ

| بیشکه | په دې کښې | ضرورنښه ده | دپاره دهغه خلقو | چې سبق حاصلوی | اوهغه | هغه ذات دې

بیشکه په دې کښې دهغه خلقو دپاره نخښې دی چې سوچ فکر کوی | او الله هغه ذات دې چې

سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَاْكُلُوْا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا

چې مسخرئې کړو | دریاب | دپاره ددې چې تاسواوخورئ | ددغه دریاب نه | غوښه | تازه

سمندرئې تابع کړې دې | ....چې تاسوترې (دکبانو) تازه غوښه اوخورئ

وَتَسْتَخْرِجُوْا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُوْنَهَا ۚ وَتَرَى الْفُلْكَ

| اوتاسواوباسئ | دهغې نه | دښائست څیزونه | چې تاسواغوندئ هغه | اوته وینې کشتئ

اوتاسو د دې نه کالی راوباسئ | چې تاسو ئې استمالوئ | اوته ګوری چې بیړئ (ددریاب) اوبه

مَوَاخِرَ فِيْهِ وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ

| څیرونکی اوبولره | په هغې کښې | اودپاره ددې چې تلاش کړئ تاسو | دفضل دالله نه

څیرې کوی او (روانې دی) | او د دې دپاره چې تاسو (دسمندری تجارت په ذریعه) د الله فضل لټوئ

١) ٢٧/النمل: ٦٠.

وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ (١٤) وَاَلْقٰى فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَمِيْدَ

اودپاره ددې چې تاسو| شکراوباسئ| اووې غورزول| په زمکه کښې| دغرونومیخونه| چې اونهٔ خوزي

اوچې د هغه شکرادا کوئ| او په زمکه کښې ئې دغرونو میخونه ښخ کړې دی| چې تاسو باندې اونه خوزي

بِكُمْ وَاَنْهٰرًا وَّسُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ (١٥)

په تاسوباند| اوجاری ئې کړل نهرونه| اوجوړې ئې کړې لارې| دپاره ددې چې تاسو| هدايت بیامومئ

اودریابونه (ئې روان کړی دی) اولارې ئې جوړې کړې | د دې دپاره چې تاسو لاربیامومئ

وَعَلٰمٰتٍ ط وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُوْنَ (١٦) اَفَمَنْ يَّخْلُقُ

اونښې هم پیداکړې| اوپه ذریعه دستوروا| داخلق| لار بیامومئ| آیا هغه څوك| چې پیدا کول کوی

او ډیرې نخښې ئې هم جوړې کړې دی| اود ستور په ذریعه دوی لارې معلوموی| نوڅوک چې پیداکول کوی

كَمَنْ لَّا يَخْلُقُ ط اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ (١٧) وَاِنْ تَعُدُّوْا

پشان دهغه چادې | چې پیدا کول نشی کولې | آیا نو تاسو نصیحت نهٔ قبلوئ | او که تاسو شمارئ

دهغه چا په شان کیدیشی چې هیڅ نه نشی پیدا کولې| نو تاسوولې نصیحت نه قبلوئ| اوکه تاسو د الله ﷻ

نِعْمَةَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا ط اِنَّ اللّٰهَ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ (١٨)

نعمت دالله | نو نهٔ شئ شمارلې هغه | بیشکه چې الله | بښونکې | رحم کونکې دې |

نعمتونه شمیرل غواړئ انود هغې شمیربه اونکړې شئ| بیشکه الله بخښونکې ډیر رحم کونکې دې

قوله تعالى:- وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ط

سپوږمئ نمر اوستورې دَ الله تعالى دَ قدرت نخښې دی:- الله تعالى خپل نورنعمتونه يادراکرخوی چه شپه ورځ برابرستاسودفاندې دپاره ځی راځی نمرسپوږمئ په ګردش کښې دی ستورې په پړقیدو پړقیدو تاسو ته رڼړا درکوی دهریوالله تعالى داسې صحیح اندازه مقررکړې ده دکوم نه چه هغوی نه اخوا دیخوا کیدې شی اونه تاسو ته څه نقصان درکوی. هریود رب په قدرت کښې اود هغه د غلبې لاندې دې. هغه په شپږو ورځو کښې زمکه او آسمان پیدا کړل بیا په عرش باندې د خپل قدرت د شان مطابق مستوی شو. ورځ او شپه برابر یوبل پسې ځی راځی. نمر سپوږمئ اوستورې د هغه د حکم مطابق په کارکښې لګیا دی. د خلق او امر مالك هم هغه یوذات دې. هغه رب العلمین د لويو برکتونو خاونددې که تاسوعقل اوپوهه لرئی نوپیدې کښې د الله تعالى دقدرت اوسلطنت لوئی نښې دی.د دې آسمانی څیزونونه پس اوس تاسو د زمکې څیزونه اوګورئی چه څناور، کانونه نباتات او جمادات وغیره په مختلف رنګونو او شکلونوکښې څیزونه د بې شمیره فاندو څیزونه دی. هم هغه ستاسو د پاره په زمکه باندې پیداکړی دی چه تاسو په الله تعالى د نعمتونو غور اوکړئی او د دې قدر اوکړئی د هغوی د پاره خودا زبردست نښه ده.

دَ سمندرنه دَ خلقو دَ پاره فائدې دی:- الله تعالى دخپلې نورې مهربانئی يادګیرنه کوی چه په سمندراو دریاب باندې هم هغه تاسو قابض کړئی سره د خپل ژوروالی او خپلوموجونو هغه ستاسو تابع دې ستاسوکشتئ په هغې کښې روانې دی دغه شان د دې نه کبان راوباسئی او د هغې تازه غوښه خورئی، کب د حلت په حالت کښې د احرام په حالت کښې ژوندې وی که مړد الله تعالى د طرف نه حلال دې. هغه لؤلؤ او مرغلرې ستاسو د پاره په دې کښې پیداکړی دی. کوم چه تاسو په آسانئی سره راوباسئی

اودکالوپه توکه نی په خپل کارراولنی.بیا په دې کښې کشتنی هواګانې اخواکوی اوبه څیرې اوپه خپلو سینوباندې د اوبود پاسه تیریږی.

د ټولونه مخکښې کشتۍ نوح ﷺ جوړه کړې ده او په دې ئې سورلی کړې ده:- د ټولونه اول حضرت نوح ﷺ په کشتئی کښې سورشواوهم هغه ته الله تعالی د کشتۍ جوړولوچل اوخودلو.بیاخلقو دغه شان جوړولې اوبه دې باندې د لمدې لوئ لوئ سفرونه کول د هغه طرف نه څیزونه دې طرف ته اود دې طرف نه هغه طرف ته اوړل راوړل، هم د دې بیان په دې کښې دې چه تاسو د الله تعالی فضل یعنی خپل رزق دتجارت په ذریعه اولټوئی اودهغه نعمت اواحسان اومنئ اود هغه شکر او قدردانی اوکړنی.

دریاب ته دالله تعالی خطاب:- مسندبزار کښې دحضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه الله تعالی مغربی دریاب ته اوونیل چه زه خپل بندیګان په تاکښې سوروِل غواړم ته به هغوی سره څه کوی؟ هغه اوونیل ډوبوم به ئې.بیائې اوفرمائیل ستاتیزوالې ستاپه غاړوکښې دې هغه به زه په خپل لاس کښې واخلم ته ما د کالواو ښکار نه محروم کړې. بیائې مشرقی سمندر ته هم دا خبره اوکړه هغه ونیل چه زه به ئې په خپلولاسونو باندې اوچت کړم اوځنګه چه مور د خپل بچې خیال ساتی زه به هم د هغوی ساتم. نو ده ته الله تعالی کالی هم ورکړل او ښکارهم.[1] ددې حدیث راوی حضرت عبدالرحمن بن عبدالله دې اوهغه منکرالحدیث دې.د عبدالله بن عمرو رضی الله عنه نه هم دا روایت مرفوعاً نقل دې.دې نه پس د زمکې ذکر کولې شی داودرولو او خوزیدلونه د بچ کولود پاره په دې باندې مضبوط او وزندار غرونه کلك کړل چه د دې په خوزیدوباندې په دې داوسیدونکوژوندون کښې مشکل نه وی. لکه چه فرمائی ﴿وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا﴾ [2]

په زمکه د غرونو ایخودلو حکمت:- دحضرت حسن رحمه الله قول دې کله چه الله تعالی زمکه جوړه کړه نو هغه خوزیده تردې چه فرښتواوونیل په دې خو څوك هډو اودریدې نه شی چه سحرکوری نوغرونه په دې کښې ورخښ کړې شوی دی اود دې خوزیدل ولاړدی نو فرښتوته دا هم معلومه نه شوه چه دا غرونه د څه څیز نه راپیداکړې شو.د قیس بن عباده رحمه الله نه هم دا روایت دې. حضرت علی رضی الله عنه فرمائی چه زمکې ونیل چه ته په ماباندې بنیادم میشته کوې چه زما په شا به ګناه کوی اوکه کندګیرنی به خوروی هغه رپیدله نو الله تعالی په زمکه کښې غرونه ورخښ کړل کوم چه تاسو وینئی اوبعضې خو وینئی هم نه.

داهم دهغه کرم دې چه هغه نهرونه چینې اودریابونه د څلورو واړو طرفونو روان کړی دی څه تیز دی او څه رو څه اوږده دی اوڅه واړه.کله اوبه زیاتې دی کله کمې اوکله اوچ کلك.په غرونو ځنګلونو کښې شګه کښې کانړو کښې برابر داچینې بهیږی اوروانی دی.دا ټول دهغه فضل کرم لطف اورحم دې نه د هغه نه بغیرڅوك پروردګار شته اونه څوك د عبادت لائق هم هغه رب دې او هم هغه معبود دې هم هغه لارې جوړې کړې دی په اوچه لمده غر ځنګل کښې کلوکښې بیابانونوکښې په هرځائ کښې د هغه لارې موجود دی. چه د یوخوانه بل خواته خلق ځی، څه تنګې لارې دی څه ارتې څه آسانې او څه سختې نورهم ډیرې نښې هغه مقررکړې دی لکه غرونه غونډئې وغیره په کومو سره چه داوچې اولمدې مسافران لارمعلومه وی او بې لارې شوی په نیغه لارلګی.ستوری هم د لارخودنې دپاره دی د شپې په تیاره کښې هم د دې په ذریعه لار او رخ معلومیږی. د امام مالك نه روایت دې چه د نجوم نه مراد غرونه دی.

الله تعالی دټولو خالق او مخلوق بې وسه دې:- بیادخپل عظمت اولوئې یادګیرنې کولوسره فرمائی چه د عبادت لائق د هغه نه بغیرڅوك نشته.د الله ﷻ نه بغیر چه دکوموکوموچه خلق عبادت کوی هغه ټول بې

[1] هیثمی مجمع الزوائد:٢٨٢/٥
[2] ٧٩/النازعات: ٣٢.

وسه دی دیوڅیز د پیداکولو په هغوی کښې طاقت نشته. اوالله تعالی د ټولوخالق دې ښکاره خبره ده چه خالق او غیرخالق یو شان نه دی نو بیاد دواړو عبادت کول څومره د ظلم خبره ده؟ دومره بې هوشه کیدل هم دانسانیت تقاضانه ده. بیادخپلو نعمتونو دزیاتوالی اوکثرت بیان فرمائی چه ستاسو په شمیرکښې هم هغه نه شی راتلې دومره نعمتونه ماتاسوته درکړی دی دا هم ستاسو د طاقت نه بهر دی چه زماد نعمتونو شمیراوکړې شئ. الله تعالی ستاسو خطاګانې معاف کوی نوکه د خپلو ټولو نعمتونو شکرهم تاسونه غواړی نوستاسود وس کارنه دې که د دې نعمتونو په بدلی تاسو نه غواړی نو ستاسو د طاقت نه بهر دی. واورئی که هغه تاسو ټول په عذاب کوی نو بیا هم هغه ظالم نه دې خوهغه غفور او مهربانه او رحیم الله تعالی ستاسو غلطئی معاف کوی. ستاسو د خطاګانونه تجاوز کوی نودا د اطاعت په رجوع اود رضامندئی په طلب سره کومه ګناه اوشی هغې نه سترګې پټوی. ډیر رحیم دې او د توبه نه پس بیا عذاب نه کوی.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
| او الله | پوهیږی
اوالله ﷻ

مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ (١٩) وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ
په هغه کارونو | چی تاسوئې پټوئ | اوبه هغه | چی تاسوئې ښکاره کوئ | اوهغه | چی رابلی ئې خلق
هغه څه پیژنی چې تاسو ئې پټوئ او څه چې تاسو ښکاره کوئ | ....اوکوم بتان چې دوئ د الله ﷻ

مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَخْلُقُوْنَ شَيْئًا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ (٢٠) اَمْوَاتٌ
ماسوادالله نه | نۀ پیداکوی هغوئ | هیڅ څیز | بلکه هغوئ پخپله | پیداکړې کیږی | هغوئ مړه دی
نه سوا رابلی | هغوئ هیڅ نشی پیداکولې | بلکه هغوئ پخپله جوړولی شی | هغوی مړه دی

غَيْرُ اَحْيَآءٍ وَمَا يَشْعُرُوْنَ اَيَّانَ يُبْعَثُوْنَ (٢١) اِلٰهُكُمْ
نۀ دی ژوندی | اونۀ پوهیږی هغوئ | چی کله به | هغوئ راپوته کړې کیږی | معبود ستاسو
ژوندی نه دی | اوهغوی نه پوهیږی چې کله به دوباره راژوندی کولې شی | ستاسو معبود

اِلٰهٌ وَّاحِدٌ فَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ قُلُوْبُهُمْ
| معبود | یودې | نو هغه کسان | چی نۀ راوړی ایمان | په آخرت باند | زړونه دهغوئ
هم یو معبود دې | نو څوک چې په آخرت باندې ایمان نه راوړی | د هغوئ زړونه

مُّنْكِرَةٌ وَّهُمْ مُّسْتَكْبِرُوْنَ (٢٢) لَا جَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا
په انکار ټینګ دی | اوهغوئ | تکبیر کونکی دی | حقه ده داخبره | چی بیشکه الله | پیژنی | هغه څه
منکر دی | اوهغوئ تکبر کونکی دی | ....یقینی خبره ده | چې الله ﷻ په هغه څه

يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِيْنَ (٢٣)
چی پټوی ئې دوئ | اوهغه څه | چی ښکاره کوی ئې دوئ | بیشکه چی هغه | نۀ خوښوی | تکبر کونکی خلق
چې دوی ئې پټوئ اوپه هغه څه چې دوی ئې ښکاره کوئ پوهیږی | بیشکه هغه تکبر کونکی نه خوښوی

قوله‌تعالى:- وَهُمْ يُخْلَقُونَ﴿٢٠﴾

دَ هريو څيزخالق الله تعالى دي:- پټ او ښكاره هرڅه الله تعالى پيژني دواړه هغه ته يوشان دي. هريوعمل كونكي ته دهغه دعمل بدله به د قيامت په ورځ وركوى نيكانوته بدله بدانوته سزا. د كومو باطلو معبودانونه خلق خپل حاجتونه غواړي هغوى د هيڅ څيز خالق نه دي بلكه هغوى پخپله مخلوق دي. لكه څنګه چه خليل الله حضرت ابراهيم ﷺ خپل قوم ته فرمائيلي وو ﴿قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ﴿٩٥﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴿٩٦﴾﴾ [1] تاسو دهغې عبادت كوئى چه پخپله ئى جوړونى.په حقيقت كښې ستاسو او ستاسو د كارونوخالق صرف الله سبحانه وتعالى دي.بلكه ستاسومعبودان كوم چه د الله تعالى نه بغير دي كاڼړي دي بې ساڅيزونه دي نه اورى نه ګورى نه شعور لري. دوى ته خودا هم نه دي معلوم چه قيامت به كله راځي.تاسو د دوى نه د نفع اوثواب طمع څنګه لرئى؟داخود هغه الله تعالى نه كيدل پكاردى چه د هر څيز عالم اود ټول كائنات خالق دي.

صرف هم الله تعالى دَ عبادت لائق دي:- هم الله تعالى معبودبرحق دي دهغه نه بغيرڅوك هم دعبادت لائق نشته. واحددې احددې څان له دې صمددې دكافرانو په زړه ښه خبرې نه انكارى دي.هغوى دا حق كلمه اوريدوُسره حيرانيږى د واحد ذكراوريدوسره مړژواندې شى اوكه دنورو ذكر وى نو بيا خاندى. دوى دالله ﷻ دعبادت نه مغروردى نه دهغوى په زړونوكښې ايمان دې اونه هغوى د عبادت عادت دى. داسې خلق به په ذلت سره دوزخ كښې داخليږى. يقيناً الله تعالى دهرپټ اوښكاره عالم دي په هر عمل به بدله او سزا وركوى اوهغه د غرور كونكوخلق نه ويزاره دي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُم مَّاذَا أَنزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا أَسَاطِيرُ
او كله چې| اووئيلې شى| دوئ ته څه څيز| نازل كړې دي| رب ستاسو| نووائى دوئ| چې قيصې دي
اوكله چې ددوئ نه تپوس اوشى | چې ستاسو رب څه نازل كړى دى | نودوى وائى چې د پخوانو خلقو
الْأَوَّلِينَ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ
درومبنوخلقو | دپاره ددې چې باركړى دوئ| پيټې خپل | ټول | په ورځ دقيامت | او پيټې
قيصئ دى | (د دې انجام به داوى) چې دقيامت په ورځ به د خپلو ګناهونو اود هغه خلقود ګناهونو
الَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَاءَ مَا
دهغه كسانو | چې دوئ ګمراهه كړى هغوئ لره | په وجه دناپوهئ| خبردار واورئ| ډير بددې | هغه
پيټې اوچتوى | چې هغوى ئې بغير دعلم نه ګمراه كړى دى | دوى چې كوم پيټې اوچتوى هغه ډير
يَزِرُونَ﴿٢٥﴾
چې باروى ئې دوئ دوكه بازى كړى ده |
خراب دى |

قوله‌تعالى:- وَإِذَا قِيلَ لَهُم مَّاذَا أَنزَلَ رَبُّكُمْ

دَ قرآن پاك دَ منكرانوتذكره:-دې د قرآن پاك دمنكرانونه چه كله سوال كولې شى چه د الله تعالى په كلام كښې څه نازل شوى دى؟ نود اصل جواب نه اخوابكواس كوى چه بغيرد تيروشووقصونه په كښې څه

[1] ۳۷/الصافات:۹۵-۹۶

پراته دي؟هم هغه نى ليكلي دى اوسحرماښام نى سردوباره كوى.نو په رسول الله ﷺ باندې دخان نه خبرې ترې كله څه وائى كله د هغه خلاف څه وائى په حقيقت كښې په يوه خبره اودريږى نه اودا ډير لوئ دليل دې دهغوى دټولو اقوالو باطل كيدو. هريوچه د حق نه اخوا شى هغه هم داسې سروهلې يوخوا بل خوا ګرځى.كله حضورﷺ ته جادوګر وائى كله شاعر كله كاهن اوكله مجنون. بيا د هغوى بوډا ګرو وليد بن مغيره مخزومى هغوى ته د ډير غور اوفكر نه پس اووئيل چه ټول په يوه خله دې كلام ته اثركونكې جادو وائې.دهغوى د دې قول نتيجه به بده وى او مونږ هغوى په دې وينا باندې خكه لګياكړل چه دوى د خپلې پوره ګناه سره سره د هغه څه ګناه هم په خپل سرواخلى كوم چه د هغه مقلد دى او هغه پسې شاته شاته روان دى.

حق او باطل داعى ته دخپل دعوت اوتابعينو ثواب او ګناه ملاويږى:- په حديث شريف كښې دى چه د هدايت دعوت وركونكى ته د خپل اجر سره د خپل تابعداروخلقو اجر هم ملاويږى اود هغوى اجرنه كميږى. اود بدئى طرف ته رابلونكى ته د هغه د منونكو ګناه هم ملاويږى خود منونكو ګناه نه كميږى([1])د قرآن كريم په بل آيت كښې دى ﴿وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَّعَ أَثْقَالِهِمْ﴾([2])دوى به د خپلې ګناه د بوج سره سره نور بوج هم اوچتوى اودهغوى د افترايعنى د ځان نه خبروباره كښې به د قيامت په ورځ ضرور تپوس كيږى. نود منونكو بوج هم لكه د هغوى په ستونوباندې دې خوهغوى به سپكيږى هم نه.

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللَّهُ
دوكه بازى كړى ده | هغه كسانو | چې مخكښې ددوئ نه ووٴ | نو راغى الله
| ددوئ نه وړاندې خلقو هم (دپيغمبرانو خلاف) سازشونه كړى ووا | دهغوى په آبادئ دالله
بُنْيَانَهُم مِّنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِن فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ
آبادئ دهغوئ ته | دبيخ نه | نوراپريوت | په هغوئ باند | چت | دپاسه دهغوئ نه | اوراغې هغوئ ته
(قهر) د بنيادونود طرفه راغلو | نو په هغوى باندې د پورته نه چت راپريوتلو | او په هغوى د هغه طرف نه عذاب
الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ۝ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْزِيهِمْ
عذاب |دهغه طرفنه | چې هډوګمان نه ووٴ دهغوئ | بيا | په ورځ دقيامت | به رسوا كړى هغوئ لره
راغلو | چې دهغوى په ګمان كښې هم نه ووا | بيا د قيامت په ورځ به ئې الله ﷻ ذليله كړى
وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تُشَاقُّونَ
او ورته به وائى | كوم خائې دى | شريكان خما | هغه | چې وئ تاسو | چې مخالفت به موكوئ
او ورته به اووائى اوښايئ زما هغه شريكان كوم خائې دى|چې تاسو به دهغوئ دپاره (دمومنانوسره) جګړې
فِيهِمْ ۚ قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ
په حق دهغوئ كښې| اوبه وائى| هغه كسان| چې وركړې شوې ووٴ هغوئ ته| علم| بيشكه| رسوائى ده
كولې | نود علم خاوندان به اووائى | چې د نن ورځې پوره رسوائى اوبدبختى د هغه كافرانو دپاره ده

[1] صحيح مسلم كتاب الذكر والدعاء باب من سن حسنة اوسيئة ومن دعا الى هدى اوضلالة: ٢٦٧٤، ابوداود:٤٦٠٩، ترمذى: ٢٦٧٤ ابن ماجه:١١٢، دارمى:١٤١/١، احمد:٣٩٧/٢، مسندابى يعلى:٦٤٨٩، مسندابى عوانه:٥٨٢٣.

[2] ٢٩/العنكبوت:١٣.

اَلْيَوْمَ	وَالسُّوْٓءَ	عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ۙ
نن ورځ	اوبدبختي ده	په کافرانو باندې

قوله تعالى:- قَدْ مَكَرَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ

د نمرودوغیره انجام:- بعضې خووائی چه د دې مکارنه مراد نمرود دې چا چه بالاخانه تیاره کړې وه د تولو نه اول د ټولونه زیاته سرکشي هم هغه په زمکه کړې وه. الله تعالى دهغه د هلاکت د پاره یو ماشي راولیګلو چه دهغه په پوزه کښې ننوتلواودځلوروسوو کالوپورې دهغه مازغه ستل پدې موده کښې به هغه ته لږ شان آرام وو کله چه به ئې هغه په سر په چیترو وهلو. ښه د دوارو لاسونو په زور سره به د هغه په سرچیترې دانګولې شو هغه ځلورسووکالوپورې بادشاهي هم کړې وه او ښه فساد ئې خور کړې وو.

دویم قول ، دې نه مراد بخت نصردې:- بعضې وائی چه دې نه مراد بخت نصردې دې هم ډیر مکاروو خو الله تعالى ته څوك څه نقصان رسولې شی که د هغه مکر د غرونو د خپل ځائ نه خوزونکې ولې نه وی.

دریم قول دا د عام کافرانو مثال دې:- بعضې وائی چه داخودکافرانو اومشرکانو چه د غیر عبادت ئې کولو د هغوی د عمل د بربادئی مثال دې لکه چه حضرت نوح ﷺ فرمائیلي وو﴿وَمَكَرُوْا مَكْرًا كُبَّارًا﴾([1]) دې کافرانوډیرمکراوفریب اوکړو په هره یوه بهانه باندې ئې خلق ګمراه کړل اوپه هره طریقه ئې خلق په شرك باندې تیارکړل نودهغې تابعدار به د قیامت په ورځ هغوی ته وائی چه ستاسو د شپې ورځې مکر چه په مونږ باندې موکفر او شرك وئیلوالخ.([2])دهغوی دعمارت په جرړه او بنیادسره د الله تعالى عذاب راغلو یعنی بالکل ئې اوکنستلو د اصل نه ئې پریکړو. لکه چه ارشاددې چه کله د جنګ اُور تیزول غواړې نو الله تعالى هغه مړکوی([3]) بل ځائ فرمان دې چه هغوی له الله تعالى د داسې ځائ نه راغلو چرته نادانسته چه د هغوی وهم اوګمان هم نه وو.د هغوی په زړونوکښې داسې رعب واچولو چه دوی په خپلو لاسونو باندې خپل مکانات تباه کول اوبل طرف ته د مؤمنانو د لاسه ختم شو. عقل مندو عبرت حاصل کړئی. ([4]) دلته فرمائی چه الله تعالى دهغوی دمکان د بنیاد نه راغلو او په هغوی باندې د بره نه چت راغلو او هر ځائ نه په هغوی باندې عذاب راغلو. د قیامت د ورځې رسوائی او سپکاوې لا پاتې دې. هغه وخت به پټ ټول راښکاره شی. د دننه نه به ټول بهر راشی. هرڅه به راښکاره شی.

قیامت کښې به هرعذاب سره دعذر جهنډا وی:- حضورﷺ فرمائی چه هریوغدارد پاره به هم هغه سره جهنډا خښه کړې شی چه دهغه د غدراو دهوکې مطابق به وی اومشهورولې به شی چه د فلانکی دا غدر دې کوم چه د فلانکی خوئ وو([5])دغه شان به داخلق هم دټولوپه وړاندې په میدان حشرکښې رسوا کولې شی.دهغوی نه به د هغوی پروردګار په غصه کښې تپوس فرمائی چه د چا په حمایت کښې تاسو زما بندیګانو سره اینختلې ئې هغه نن چرته دی؟ ستاسو امداد ولې نه کوی؟ نن بې یارومددګاروځې ئې؟ دوی به چپ شی څه جواب به ورکړی او عاجز به شی کوم یو د دروغو دلیل پیش کړې شی؟ دغه وخت کښې به علماء کرام چه د الله تعالى اود هغه د مخلوق سره به عزت لری جواب به ورکړی چه رسوائې او عذاب نن کافران راګیر کړی دی اود هغوی معبودانو د دې باطلانونه مخ اړولې دې.

---

[1]) ٧١/نوح:٢٢.
[2]) ٣٤/سبا:٣٣.
[3]) ٥/المائدة:٦٤.
[4]) ٥٩/الحشر:٢.
[5]) صحیح بخاری باب مایدعی الناس بآبائهم:٦١٧٧، صحیح مسلم:١٧٣٥، مسندابویعلی:٥٣٤٢.

الَّذِيْنَ تَتَوَفّٰىهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ

| په هغه باندا چې کله روح قبض کوی دهغوی| فرښتې

چې فرښتې ئې په داسې حال کښې روحونه اخلی |

ظَالِمِيْٓ اَنْفُسِهِمْ فَاَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا

په دا حال چې ظلم کونکی دی |په ځانونو خپلو باندې| نو وړاندې به کړی | صلحه | چې نهٔ وو مونږه

چې په خپلو ځانونو باندې ئې ظلم کولو| نو بیا به هغوئ د صلحې خبره پیش کړی | چې مونږ

نَعْمَلُ مِنْ سُوْٓءٍ بَلٰٓى اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ بِمَا

| چې کول به مو څه بدی | ولې مونږه کوله | بیشکه الله | ښه خبر دې | په هغه کارونو

خو هیڅ بد عمل نه دې کړې| ....بیشکه الله ﷻ ستاسو د ټولو عملونو نه

كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ (٢٨) فَادْخُلُوْٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا

چې وئ تاسو| چې کول به تاسو اوس ننوځئ| دروازو| ددوزخ ته| چې همیشه به اوسئ| په هغې کښې

خبر دې | نو اوس ددوزخ دروازو ته ورداخل شئ| تاسو به په دې کښې همیشه پراته یئ | د تکبر کونکو

فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ (٢٩) وَقِيْلَ لِلَّذِيْنَ

نو ډیر خراب دې | ځائې داوسیدو| دتکبر کونکو خلقو | اوچې اوونیلې شو| هغه کسانو ته

دپاره ځومره خراب ځائې دې |.................. او متقیانو ته (د تپوس په طور) اوونیلې شو

اتَّقَوْا مَاذَآ اَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوْا خَيْرًا

چې ځان ئې اوساتو دشرك نه| څه څیز| نازل کړې دې| رب ستاسو| نو اوونیل هغوئ | چې بهتره څیز

چې ستاسو رب څه رانازل کړی دی | نو جواب ورکوی چې ډیر ښه کلام یې نازل کړې دې

لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ

دپاره دهغه کسانو| چې نیکې اوکړه هغوئ| په دې دنیا کښې| نیکه جزاده| اوخامخا کور| داخرت ئې

د نیکو کارو دپاره په دې دنیا کښې نیکه بدله ده | اوخامخا د اخرت کور (جنت) د ټولونه

خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِيْنَ (٣٠) جَنّٰتُ عَدْنٍ يَّدْخُلُوْنَهَا

ډیر غوره دې | او ډیر ښه دې | کور د متقیانو | باغونه| دهمیشه اوسیدو| چې ننوځی به هغې ته

بهتر دې | او دپرهیزګارو هغه کور ډیر ښهٔ کور دې| د همیشه اوسیدو باغونه دی |هغې ته به دوی

تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ لَهُمْ فِيْهَا مَا يَشَآءُوْنَ

بهیږی به | لاند دهغې نه | نهرونه | وی به هغوئ لره | په هغې کښې | هغه چې | غواړی هغوئ

ورداخلیږی | ددې لاندې به نهرونه بهیږی | دوی چې هلته څه غواړی | هغه به ورته ملاویږی

كَذٰلِكَ يَجْزِي اللّٰهُ الْمُتَّقِيْنَ (٣١) الَّذِيْنَ تَتَوَفّٰىهُمُ

دارنګې بدله ورکوی الله| پرهیزګاران| چې کله روحونه قبض کوی دهغوئ نه | هغه پرهیزګارانو ته

پرهیزګارانو ته الله ﷻ دغه شان بدله ورکوی | دا هغه خلق دی چې فرښتې د دوی روحونه

الْمَلٰئِكَةُ	طَيِّبِيْنَ	يَقُوْلُوْنَ	سَلٰمٌ	عَلَيْكُمُ	ادْخُلُوا	الْجَنَّةَ
فرښتې	په حالت دپاکيزګۍ کښې	نووائي ورته	سلام دوی	په تاسوباندې	ننوځئ تاسو	جنت ته

په د اسې حال کښې قبض کوي | چې پاکان وي | فرښتې ورته اووائي چې په تاسو دې سلام وي اودخپلونيکو

بِمَا	كُنْتُمْ	تَعْمَلُوْنَ
په سبب د هغې عملو نو	چې وئ تاسو	چې کوۀ به تاسو

عملونو په بدله کښې جنت ته ورداخل شئ|

قوله تعالى:- الَّذِيْنَ تَتَوَفّٰىهُمُ الْمَلٰئِكَةُ ظَالِمِيْٓ اَنْفُسِهِمْ

د مرګ په وخت کښې د ظالمانو کيفيت:- د مشرکانود مرګ په وخت کښې حال بيانيږي چه کله فرښتې د هغوی د روح ويستلود پاره راځي نودې هغه وخت کښې د اوريدلوعمل کولو او منلواقرار کوي او دې سره خپل کارونه پټوي اوخپله بې ګناهي بياڼوي.د قيامت په ورځ به هم دالله تعالى په وړاندې قسمونه خوړلو سره خپل مشرك نه کيدل بياڼوي څنګه چه په دنياکښې دخلقو په وړاندې خپله بې ګناهئ باندې قسمونه خوري.دوی ته به جواب ملاويږي چه دروغژن ئې او په ښه کولاوزړه مو بدعملئ کړې دی الله تعالى غافل نه دې چه ستاسو په خبروکښې به راشي په هغه باندې هريوعمل ښکاره دې اود خپلوکړوسزا اوخورئ اود دوزخ دروازو ته لاړ شئ اودهميشه دپاره دې خراب ځای کښې پراته اوسئ.

د کافرانو دپاره خراب مقام:-مقام خراب مکان خراب د ذلت او رسوائې والا دابدله د الله تعالى د آياتونو تکذيب اود هغې نه کبر کونکو اود هغه د رسولانود تابعدارئ نه ځان پټولو. مړه کيدوسره د هغوی روحونه دوزخ ته اورسيدل اوپه بدنونوباندې په قبرونوکښې د دوزخ ګرمی اود هغې لمبې راځي. د قيامت په ورځ به روحونه بدنونوسره يوځای شي او د دوزخ په اُورکښې به ورځی چه نه به مرګ وی او نه څه کمې.لکه چه دالله تعالى فرمان دې ﴿الَّذِيْنَ تَتَوَفّٰىهُمُ الْمَلٰئِكَةُ ظَالِمِيْٓ اَنْفُسِهِمْ﴾([1])دوی ته د دوزخ اُور له هر سحر اومابښام راوړلې شي د قيامت قايم کيدو سره به اې آل فرعون تاسو سخت عذاب ته ورځئ.

د نيکانوخلقو بهترين انجام:- د بدانوحال بيانولو سره اوس دنيکانوحالات چه بالکل د هغوی نه بدل دی بيانولې شي. دبدانوخلقو جواب خودا وو چه د الله تعالى کتاب صرف د وړاندينوقصې نقل کول دی خو دانيکان خلق جواب ورکوي چه دا خو سراسر برکت او رحمت دې څوك هم چه دا اومنې په دې عمل اوکړي هغه به دبرکت اورحمت نه ډك شي.بيا فرمائی چه ماخپلورسولانوسره وعده کړې ده چه نيکانوته به د دواړو جهانوخوشحالئ حاصليږي. لکه چه ارشاد دې چه کوم سړې نيك عمل اوکړی که هغه ښځه وی که سړې اوداضروري دی چه هغه مؤمن وی نومونږ به هغوی ته ډير پاك ژوندون ورنصيب کړو اود هغوی د بهترين عملونوبدله به هم ضرور ورکوو. ([2]) په دواړو جهانونوکښې به بدله بيامومی.

داخرت کور ددنيا دکور نه ډير زيات بهتر دې:-يادساتئ چه د آخرت کور د دنياد کورنه ډير غوره او ښه دې د هغه ځای بدله ډيره ښکلې او د هميشه د پاره ده. لکه چه د قارون د مال خواهش کونکوته علماؤ کرامو فرمائيلې وو چه د الله تعالى ثواب بهتردې الخ. د قرآن کريم ارشاد دې ﴿وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِّلْاَبْرَارِ﴾ ([3]) الله تعالى سره د نيکوکاروخلقو د پاره اعلى څيزونه دی بل ځای ارشاد دې آخرت خير او باقي دې. خپل نبی ﷺ ته ئې خطاب کولو سره اوفرمائيل ستاد پاره آخرت د دنيا نه بهتردې. بيافرمائی چه د

---

[1]) ٤٠/المؤمن:٤٦.

[2]) ١٦/النحل:٩٧.

[3]) ٣/آل عمران:١٩٨.

آخرت کوردمتقیانودپاره ډیر ښه دي جنات عدن بدل دي د﴿ دَارُ الْمُتَّقِيْنَ ﴾ یعنی د دوی دپاره دآخرت په کور کښې جنت عدن دې کوم ځائ چه به هغوی اوسیږی دکومې دونواومحلونولاندې چه یوشان او هر وخت چینې روانې دی چه څه غواړی ملاویږی به د سترګوهریویخوالې به ملاویږی اوهغه هم د همیشه د پاره. په حدیث شریف کښې دی چه جنتیان به ناست وی په سربانديې به نی اُوریځې راوچتیږی اوچه دوی کوم یوخواهش کوی هغه به په دوی باندې راوروی تردې پورې چه که څوك اووانی چه هم عمر پیغلې دې راووریږی نودا به هم کیږی.پرهیزګارو اوتقوی داروخلقو ته الله تعالی همداسې بدلې ورکوی څوك چه ایمانداروی ویریدونکې وی او نیك عمل وی د هغوی د وفات په وخت کښې دوی د شرك د ګندګی نه پاك وی. فرښتې راځی سلام کوی د جنت زیرې ورته اوروی چه د الله ﷻ ارشاد دی﴿ إِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ﴾ ([1])کوم خلقوچه الله تعالی رب اومنلواوبیاپه دې باندې قایم پاتې شوهغوی له فرښتې راځی او ورته وائی چه غم او ویره مه کوه د جنت زیرې واوره د کوم چه تاسره وعده وه مونږ په دنیا او آخرت کښې ستا خیال ساتونکی یو چه ته څه غواړی بیاموميې به او چه څه غواړې ملاویږی به ته د الله تعالی چه بښونکې اومهربان دې میلمه نی. د دې مضمون احادیث مونږ په آیت ﴿ يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ ﴾([2]) په تفسیر کښې بیان کړی دی.

هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ
ایا انتظارکوی دوئ | بس دې خبری ته
ایا دا کافران صرف په دې انتظار کښې دی
اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ اَمْرُ رَبِّكَ ؕ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِيْنَ
چې راشی دوئ ته | فرښتې | یا راشی | حکم | درب ستا | دارنګې | کارونه کړی وؤ | هغه کسانو
چې دوئ ته فرښتې راشی | یاستا د رب حکم (چې عذاب یاقیامت دی) ورته راشی | دغه شان د هغوخلقو
مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ
چې مخکښې ددوئ نه وؤ | اونۀ وؤکړې ظلم په هغوئ باندالله | ولیکن | ووهغوئ | په خانونوخپلوباند
کردار هم وو | چې ددوئ نه وړاندې تیرشوی وو | او الله ﷻ په هغوی هیڅ ظلم نه وو کړې | بلکه هغوی پخپله په
يَظْلِمُوْنَ ۝ فَاَصَابَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا عَمِلُوْا وَحَاقَ
چې ظلم به نې کوؤ | نواورسیده هغوئ ته | ناکاره بدله | دهغې عملونوا چې کړی ووهغوئ | اوچاپیره شو
خپلوځانونو ظلم کولو | نونتیجه دا شوه چې اخر هغوی ته د خپلو ګناهونو سزا اورسیده | اوهغه عذاب تري
بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝
دهغوئ نه | هغه عذاب | چې وؤ هغوئ | چې په هغې پورې به نې توقې کولې |
راچاپیره شو | چې دوئ به ورپورې توقې کولې |

قوله تعالی:- هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ

مشرکان دکوم څیز انتظار کوی:- الله تعالی مشرکانوته په غصه کښې فرمانی چه دوی ته خود هغه فرښتو انتظار دې چه د دوی روح قبض کولوله به راځی یاد قیامت انتظاردې اود دې د تباهو او بربادو. د

---

[1]) ٤١/حٰم السجدة: ٣٠.

[2]) ١٤/ابراهيم: ٢٧.

دوی په شان د دوی نه د وړاندې مشرکانو هم دا طریقه وه تردې چه په هغوی د الله تعالی عذاب راغلو الله تعالی خپل حجت پوره کړو د هغوی عذرونه ئې ختم کړل کتابونه ئې نازل کړل رسولان ئې راولیګل نوبیا هغوی دانکارپه اصرار باندې په هغوی عذاب نازل کړو. دالله ﷻ رسولانونه دهمکیانې اوهغوی پورې د ټوقومسخروکولوپه وبال او نقصان کښې راګیرکړې شو. الله تعالی په هغوی باندې ظلم نه دې کړې بلکه هغوی پخپله خپل کارخراب کړو. هم په دې وجه به هغوی ته د قیامت په ورځ وئیلې شی چه دادې هغه اُور کوم چه تاسو دروغ ګنړلو.

وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا

اواوئیل هغه کسانو | چې شرك ئې کړې وو | که چرې | غوښتلې الله | نو عبادت به نهٔ وو کړې مونږه

اوهغه کسانو اووئیل چې شرك ئې کړې دې که چرې الله غوښتلې نو نه به مونږ دالله ﷻ نه سوا دبل چا عبادت کړې وې

مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا

بغیر دهغه نه | دهیڅ خیز | مونږه هم | اونهٔ پلارانو زمونږه | اونهٔ به وو حرام کړې مونږه |

اونه زمونږ پلار نیکونو (دبل چا عبادت کړې وې) او نه به د هغه د حکم نه بغیر مونږ څهٔ خیز

مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ كَذَٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ

بغیر دحکم دهغه نه | هیڅ خیز | همدارنګې | کارکړې وو | هغه کسانو | چې مخکښې ددوئ نه وو

حرام کړې وو اوهم دغسې بهانې هغې خلقو هم کړې وې | چې د دوئ (اهل مکه) نه وړاندې تیر شوی وو

فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ بَعَثْنَا

نو آیا شته | په رسولانو باندې بله ذمه واری | بغیر | درسونې | ښکاره نه | او بیشکه اولیږو مونږه

دپیغمبر په ذمه خو بس (دالله احکام) ښکاره رسول دی |............ اومونږ په هر قوم کښې یونه یو

فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ۖ فَمِنْهُمْ

په هر امت کښې | یورسول | چې بندګی کوئ دالله | اوځان اوساتئ | دسرکشانونه | نوځینې دهغوئ نه

پیغمبر ضرور لیږلې دې (چې ائې خلقو) د الله ﷻ عبادت کوئ | او د بتانو دعبادت نه ځان بچ ساتئ

مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ

هغه څوك وو | چې ورته لاراوښودله الله | اوځینی دهغوئ نه | هغه څوك وو | چې ثابته شوه | په هغه باند

په دوئ کښې بعضې داسې دی | چې الله ﷻ ورته هدایت اوکړو | اوبعضې داسې دی چې په هغوی

الضَّلَالَةُ ۚ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ

ګمراهی | نو اوګرځئ | په زمکه کښې | پس اوګورئ | چې څرنګې | وو | انجام |

ګمراهی واقع شوې ده | نو تاسو په زمکه کښې اوګرځئ | اواوګورئ چې د دروغ ګنړونکو

الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾ إِنْ تَحْرِصْ عَلَىٰ هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ

ددروغ ګنړونکو | که تهٔ حرص اوکړې | په هدایت ددوئ باند | نو بیشکه الله | نهٔ ښائی لار | هغه چاته

خلقو انجام څهٔ شو؟ | که ستاسو دا خواهش وی اچې دوئ به په نیغه لار روان شی انو الله هغه څوك په نیغه لار

يُضِلُّ	وَمَا لَهُمْ	مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ۝
چي گمراهه کوي ئې الله	اوئه وي هغوئ لره	دمددگارانو نه هيڅوك

نه روانوي چي يو ځل ئې گمراه کړې وي اوده اسې خلقو دپاره څوك مددگار نشته

قوله تعالى:- وَقَالَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا

د مشرکانو د الله تعالى د منشانه غلط استدلال:- دمشرکانو اولتيه کهوړوته گورئي گناه کوي په شرك باندې کلك ولاړدي حلال حرام کوي لکه ښاروي د خپلو معبودانو په نوم کول تقدير حجت جوړکړي او وائي که الله تعالى ته زمونږ او زمونږ د مشرانو دا کارونه بدمعلوميدل نومونږ ته به ئې هم هغه وخت سزا راکوله. دوی ته جواب ورکولې شي چه دا زمونږ دستور نه دې زمونږ ستاسو دا کارونه ډير ناخوښه دي اود دې د ناخوښئ ښرگندونه مونږ د خپلوپيغمبرانو په ژبه کړې ده په ډير سخت تاکيد سره مونږ تاسو د دې نه منع کړې ئې. په هرکلي هره ډله او هريوښارکښې خپل پيغام رسونکي ليگلي دي خپل فرض ئې اداکړل د الله تعالى په بنديگانو کښې ئې د الله تعالى د احکامو تبليغ صفاصفا اوکړو ټولوته ئې اووئيل د يوالله تعالى عبادت کوئي د هغه نه بغيرد بل چا عبادت مه کوئي. د ټولونه اول چه په زمکه باندې شرك ښکاره شو نوالله تعالى حضرت نوح ﷺ ته د نبوت خلعت ورنصيب کړو اود ټولونه په آخر کښې دختم المرسلين خطاب ورکولو سره رحمة اللعالمين ئې خپل نبي جوړکړو د چا دعوت چه د ټولو انسانانو او پيريانود پاره په مخ د زمکې د گوټ گوټ پورې وو لکه چه فرمائي ﴿وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا نُوْحِيْٓ اِلَيْهِ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدُوْنِ﴾ ([1])يعنى تانه وړاندې چه څومره رسولان ليگلې شوى وو هغوى ته وحى نازل کړې شوې وه چه زما نه بغيربل څوك معبود نشته نوتاسو صرف هم زما عبادت کوئي.بل آيت کښې دی چه تانه د وړاندې رسولانونه تپوس اوکړه آيامونږ دهغوى د پاره بغيرد خپل ځان نه بل معبودمقرر کړې وو د کوم چه هغوى عبادت کوى؟([2]) دلته هم اوفرمائيلې شو چه د هرامت رسولانودعوت د توحيد تعليم او د شرك نه ويزارى وه نو مشرکانو له په خپل شرك باندې د الله تعالى په خوښولوباندې دليل راوړل ځنگه مناسب معلوميږی؟دالله تعالى خوښې خود هغه د شريعت نه معلوميږی او دهغه شروع د شرك ختمول اود توحيد د مضبوطولو نه ده.

د کافرانو د استدلال جواب:- دټولورسولانو په خُله هغه هم دا پيغام ليگلې اود هغوى شرك كول پريخودل دابله خبره ده کومه چه دحجت قابله نه ده.الله تعالى دوزخ اودوزخيان هم پيدا کړی دی شيطان کافرانو ټول هم هغه پيداکړی دی هغه د خپلو بنديگانونه د هغوى په کفرکولو باندې راضى نه دې په دې کښې هم دهغه حکمت تامه او حجت بالغه دې. بيا فرمائي چه د رسولانودخبرولو نه پس دنياوى سزاگانې به هم په کافرانو اومشرکانو باندې راځي بعضو ته هدايت هم اوشو اوبعضې په خپله گمراهئ کښې لاهوشول.تاسودرسولانود مخالفت کونکو د الله تعالى سره دشرك کونکو انجام په زمکه کښې گرځيدو سره پخپله اوگوره. د تيرو شوو واقعاتو چه چاته علم دې د هغوى نه تپوس اوکړه چه ځنگه د الله تعالى عذابونو مشرکان غرق کړل د هغه وخت په کافرانوکښې د دې وخت د کافرانود پاره مثالونه او عبرتونه موجود دي. گوره د الله تعالى نه د انکار نتيجه څومره تباه کن شوه؟

د نبي په اختيار کښې هدايت نه وي:- بيا خپل رسول ﷺ ته فرمائي ته د دوی د هدايت څومره حرص کوې خوبې فائدې دی رب د دوی د گمراهو په وجه دوی د رحمت د درنه لرې غورزولې دی. لکه چه ارشاد

---

[1]) ٢١/الانبياء:٢٥.

[2] ٤٣) /الزخرف:٤٥.

دي ﴿وَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهٗ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا﴾[1] څوك چه الله تعالى په فتنه كښې اچول غواړي هغه ته څوك هم فائده نه شي رسولې. حضرت نوح ﷺ خپل قوم ته فرمائيلي وو كه د الله ﷻ اراده ستاسو د خونيولو ده نوزما نصيحت او خيرخواهي ستاسو دپاره بې كاره څيز دې په دې آيت كښې هم فرمائي چه دالله ﷻ گمراه كړې شوى څوك هم په لاركولې نه شي. لكه چه بل آيت كښې دى چه الله ﷻ ئي اوخونيوي نوهغه ته څوك هدايت نه شي وركولې. هغوى خوورځ په ورځ په خپله سركشني كښې وراندې كيږى [2] ارشاد دې په چا چه ستاد رب خبره ثابته شوې ده هغوى ته د ايمان ته نصيب كيدو لكه چه ټولې نښې راغلې وى اوتردې چه د دردناك عذاب مخ اووينى توالله ﷻ يعنى دهغه شان اودهغه امرځكه چه هغه څه غواړى نوكيږى چه نه غواړى نونه كيږى نوفرمائى چه هغه خپل گمراه كړې شوى نه په لاركوى او نه بل څوك د هغوى لارخودنه كولې شى څوك دهغه دامداد دپاره پاسيدې شى چه دالله ﷻ دعذاب نه ئې بچ كړى خلق اوامرهم دالله ﷻ دې هغه رب العالمين دې دهغه ذات دبركت دې هم هغه ربښتونى معبود دى

وَاَقْسَمُوْا

| اودې خلقو قسمونه اوخوړل

|اودا خلق په الله

بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللّٰهُ مَنْ يَّمُوْتُ بَلٰى

په الله باند| په سختو | قسمونو خپلوسره | چې ژوندى به نهٔ كړى الله | هغه څوك | چې مرى | ولې نهٔ

سخت قسمونه خورى | چې الله به هغه څوک دوباره راژوندې نكړى څوک چې يوځل مړشى | ولې نه

وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝ لِيُبَيِّنَ

داوعده ده| په هغه باند| حقه| وليكن | زيات دخلقو نه | نهٔ پوهيږى | دپاره ددې چې ښكاره كړى

داوعده خو دالله ﷻ په ذمه لازمه ده| خو زيات خلق نه پوهيږى |دې دپاره به ئې ژوندى كوى چې دوى

لَهُمُ الَّذِىْ يَخْتَلِفُوْنَ فِيْهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ

هغوئ ته|هغه حقيقت|چې دوئ اختلاف كوى|په هغې كښې|اودپاره ددې چې معلوم شى|هغه خلقوته

ته د هغه څيز حقيقت ښكاره كړى | په كوم كښې چې دوئ اختلاف كولو| اود دې دپاره به ئې ژوندى كوى

كَفَرُوْٓا اَنَّهُمْ كَانُوْا كٰذِبِيْنَ ۝ اِنَّمَا قَوْلُنَا

چې دحق نه ئې انكار كړې دې| چې بيشكه هغوئ| ووٓ | دروغژنان | بيشكه| چې خبره زمونږه

چې دكافرانو يقين راشى چې هم دوئ دروغژن ووا ....مونږ چې د يو څيز د پيدا كولو

لِشَىْءٍ اِذَآ اَرَدْنٰهُ اَنْ نَّقُوْلَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ۝

يو څيز ته | كله چې | اراده اوكړه مونږ | داده چې | اووايومونږه | هغه څيزته | شه | نو هغه شى |

اراده اوكړو | نو دومره ورته اووايو| چې موجود شى | نو هغه موجود شه (بلكه دې ته هم ضرورت نه وى)

[1] ٥/المائدة:٤١.
[2] ٧/الاعراف:١٨٦.

قوله تعالى:- إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَآ أَرَدْنٰهُ أَنْ نَّقُوْلَ

قيامت قايمول د الله تعالى دپاره ډير آسان دى:- كافران د قيامت قائل نه دى په دې وجه هغوى د نورو خلقوهم ددې عقيدې نه داړولوپوره كوشش كوى.ايمان خرڅوى اود الله تعالى كلك قسمونه خوړلو سره وائى چه الله تعالى به مړى نه ژوندى كوى. الله تعالى فرمائى چه قيامت به خامخاراځى اودا وعده حق ده خو اكثر خلق په وجه د خپل جهالت او ناپوهئى د رسولانومخالفت كوى. د الله تعالى خبرې نه منى اود كفر په كنده كښې پريوځى.

قيامت كښې به هر څه ښكاره شى:- بيا د قيامت د راتلواود بدنونو د بيا راژوندى كيدو بعضې حكمتونه ښكاره كوى فرمائى په كوم كښې چه يودا دې چه په دنياوى اختلافاتوكښې حق څه وو هغه به ښكاره شى بدانوته به سزا او نيكانو ته بدله ملاوشى د كافرانو په خپله عقيده او خپل قول كښې او په خپل قسم كښې دروغژن كيدل ښكاره شو. هغه وخت به ټول اووينى چه دوى له به ديكې وركوى او دوزخ كښې به ئې ننه باسى او ورته به وئيلې شى چه دادې هغه دوزخ كوم نه چه انكار كولو اوس اوبنائې چه جادو دې كه تاسو ړانده ئى؟ په دې كښې اوس پراته اوسئ؛ كه صبر كوې اوكه چغې وهئى ټول يوشان دى.د عملونو بدله زغمل ډير ضرورى دى. بيا دخپل بې اندازې طاقت بيان فرمائى چه هغه څه غواړى په هغې باندې قادر دې هيڅ خبره هغه عاجز كولې نه شى هيڅ يوځيز د هغه د اختيار نه بهر نه دې هغه چه څه كول غواړى ورته فرمائى چه اوشه نو هم هغه وخت هغه كاركيږى. قيامت هم د هغه د فرمان عمل دې لكه چه فرمائى چه د يوې سترګې په رپ كښې به د هغه وينا والا كاراوشى.

الله ﷻ دپاره مړه‌كول او ژوندى كول يو شان دى:- ستاسو ټولو پيداكول اودمرګ نه پس بيا راژوندى كول په هغه باندې داسې دى لكه ديو.اخوائى اووئيل چه اوشه ديخوا به اوشى هغه ته خود دوباره وينا كولو اوتاكيد كولوضرورت هم نشته.دهغه دارادې نه مراداومقصدجدانه دې.هيڅ څوك نشته چه دهغه خلاق اوكړې شى.څوك دې چه دهغه دحكم نه خلاف ژبه اوخوزولې شى هغه واحدقهاردې هغه د عظمتونو اوعزتونووالادې دسطلنت اوجبروت والادې دهغه نه بغيرنه څوك معبودنه رب نه حاكم اونه قادر

الله ﷻ سره شريک جوړول الله ﷻ ته كنځل كول دى:- حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرمائى دالله تعالى ارشاد دې چه بنيادم ماته كنځلې كوى داسې نه دى كول پكار. هغه ما دروغژن ګڼړى داهم هغه سره ښه نه ښائى د هغه دروغ ګڼړل خوداسې دى كه تاكيدى قسمونه خوړلوسره وائى چه الله تعالى به بيا مړى نه راژوندى كوى. زه وايم چه يقيناً به ژوندى كيږى داحق وعده ده خو اكثر خلق نه پوهيږى اود دوى ماته كنځل كول دا دى چه وائى الله تعالى په دريوكښې دريم دې حالانكه زه احد يم زه الله يم زه صمد يم د چا چه څوك هم جنس نشته.([1])ابن ابى حاتم كښې خودا حديث موقوفاً روايت دې په بخارى او مسلم كښې په نورو الفاظوسره مرفوعاً هم روايت راغلې دې.

وَالَّذِيْنَ هَاجَرُوْا فِي اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا ظُلِمُوْا

اوهغه كسان | چې هجرت ئې اوكړوا | په لاره دالله كښى | روستو دهغې نه | چې ظلم اوكړې شو په هغوئ

اوچا چې د الله ﷻ دپاره هجرت كړې دې | د دې نه روسته چې ظلمونه پرې شوى وو

لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ۭ وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ

خامخا به ځائې وركړومونږ هغوئ له | په دنيا كښى | ښه | او خامخا اجر داخرت | ډيرلوئ دې

نومونږ به ورته خامخا په دنيا كښې هم ډيره ښه ټيكاؤنړه وركړوا اود آخرت بدله خو ډيره لويه ده

[1] صحيح بخارى كتاب التفسير سورت (قل هوالله): ٤٩٧٤.

لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤١﴾ الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿٤٢﴾

کاش چې وې | چې پوهیدئ هغوئ | هغه | چې هغوئ صبراوکړو | اوپه رب خپل باندې | بروسه کوی هغوئ

که (هغه هجرت نه پاتې کیدونکی) پوهیدلې | داهغه کسان دی چې صبر ئې کړې دې | اوپخپل رب توکل کوی

وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوْحِيْٓ اِلَيْهِمْ فَاسْئَلُوْٓا

اونۀ وولیږلی مونږ | مخکښې ستانه | مگر | سړی | وحی به کوله مونږه | هغوئ ته | نو تپوس اوکړئ

او مونږ ستانه مخکښې صرف سړی پیغمبران لیږلی دی | چې وحی به موورته کوله | نو د عالمانو

اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٤٣﴾ بِالْبَيِّنٰتِ وَالزُّبُرِ

دعالمانونه | که یئ تاسو | چې نۀ پوهیږئ | دغه رسولان لیږلی وو مونږ دروښانه نښو | اوکتابونوسره

نه تپوس اوکړئ | که تاسو پخپله نه پوهیږئ | (هغوئ مود) په ښکاره دلیلونو اوکتاسونو سره (لیږلی وو)

وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ

اونازل کړومونږه | تاته | اداذکر | دپاره ددې چې تۀ بیان کړې | خلقوته | هغه | چې نازل کړې شوې دې

اومونږ تا ته کتاب رانازل کړې دې | چې خلقو ته هغه کلام ښکاره کړې کوم چې د دوئ طرفته

اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿٤٤﴾

هغوئ ته | دپاره ددې چې هغوئ فکراوکړی |

نازل شوې دې | اوچې دوئ سوچ او فکر اوکړی |

قوله تعالی:- لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً

د الله تعالی په لارکښې د هجرت کولو فضیلت:-کوموخلقو چه د الله تعالی په لارکښې خپل وطن پریخې دوستان خپلوان رشته داران کار روزګاراوتجارت ئې دالله تعالی په نوم پریخې دې اودالله تعالی د دین د ساتلودپاره هجرت کوی د هغوی اجربیانولې شی. په دواړه جهانه کښې دی د الله تعالی میلمانه دی عزت منداومحترم دی.

دد ایت مبارک د نازلیدو سبب:-ډیر ممکن دی چه د نازلیدلوسبب د دې مهاجرین حبش وی چه په مکه کښې دمشرکانو سختې سزاګانې زغملونه پس حبشه ته هجرت اوکړولاړل چه په آزادئی سره د الله تعالی په دین باندې عمل اوکړی. دهغوی بهترین خلق داوو. حضرت عثمان بن عفان ﷺ اودوی سره ددوی بی بی حضرت رقیه k هم وه چه د رسول الله ﷺ لوربی بی وه او حضرت جعفر ﷺ بن ابی طالب چه د رسول الله ﷺ د تره خوئ وو، حضرت ابوسلمه بن عبدالاسد ﷺ وغیره تقریبًا اتیاکسان وو سړی هم وو اوښځې هم چه ټول په ټول صادقان وو. الله تعالی دې ددې ټولونه خوشحاله وی اودوی دې هم خوشحاله کړی. نو الله تعالی داسې ربښتونوسره وعده فرمائی چه هغوی ته به ښه ځائ ورنصیب کوی لکه مدینه او پاک رزق. د مال هم بدله ملاؤشوه اود وطن هم. حقیقت دا دې چه کوم سړې د الله تعالی د ویرې څنګه څیز پریږدی الله تعالی د هغې په شان بلکه د هغې نه زیات بهترپاك او حلال څیز ورکوی. دې غریب الوطن مهاجروته اوګورئی چه الله تعالی دوی حاکمان اوبادشاهان کړل او په دنیا باندې د هغوی حکومت جوړ کړو. اوس لادآخرت اجراوثواب باقی دې. که دهجرت نه ځان پټونکو اوباقی پاتې کیدونکو ته که د هجرت د اجر او ثواب نه خبروو نو په هجرت کښې به ئې وړاندیوالې کولو الله تعالی دې د

فاروق اعظم ﷺ نه خوشحاله وی هغوی به چه کله یومهاجر ته د غنیمت د مال حصه وغیره ورکوله واخله الله تعالی دې تاله برکت درکړی دا خود دنیاد الله تعالی وعده ده او اوس خو لاد آخرت اجر کوم چه ډیر لوئ عظیم الشان دې باقی دې بیا به ئی هم د دې آیت مبارك تلاوت کولو.

مهاجرینوصفات:-ددې پاکو خلقو نور صفتونه بیانولوسره فرمائی چه کوم تکلیفونه د الله تعالی په لارکښې دوی ته رسی دوی هغه برداشت کوی اوپه الله تعالی باندې چه د دوی کوم توکل اوبهروسه ده په هغې کښې هیڅ کله هم فرق نه راځی.په دې وجه د دوارو جهانونښیګړې په خپلو دوارو لاسونو سره راغونډوی.

دَ رسالت دَ منصب حقدار انسان:-حضرت عباس ﷺ فرمائی چه کله الله تعالی حضرت محمد ﷺ رسول جوړکړو راوتی لیګلو نوعربوصفاانکاراوکړواو وئی ونیل چه د الله تعالی شان د دې نه ډیر اوچت دې چه هغه څوك انسان خپل رسول جوړکړی د کوم ذکر چه په قرآن کښې هم دې فرمائی ﴿لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً﴾ ([1])آیا خلقو ته په دې باندې حیرانتیامعلومه شوې ده چه یوانسان ته خپله وحی نازله کړه چه هغه خلق خبرکړی او فرمائی چه مونږ تانه اول څومره رسولان چه لیګلې وو هغه ټول هم انسانان وو په کومو چه به زمونږ وحی راتله. تاسو د ړومبنو آسمانی کتابونو والا نه تپوس اوکړئی چه هغوی انسانان وو که فرښتې. که هغوی هم انسانان وو نوبیاد دې خپلې وینا نه واوړئی. اوکه ثابته وی چه د نبوت سلسله هم په فرښتوکښې راروانه ده نو بې شکه د دې نبی ﷺ انکار کولو سره به تاسو ښه ښکارئی. بل آیت کښې ﴿لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً﴾ ([2])لفظ ئی هم اوفرمائیلو یعنی هغه رسولان هم د زمکې اوسیدونکی وو د آسمان نه نه وو.

داهل ذکر نه څوک ک مراد دی ؟:-ابن عباس ﷺ فرمائی چه د اهل ذکر نه مراد اهل کتاب دی. د مجاهد ﷺ هم دا وینا ده عبدالرحمن فرمائی چه د ذکر نه مراد قرآن پاك دې. لکه چه ارشاد دې ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ﴾ ([3])کښې دی.دا قول په خپل ځای ټیك دې خو په دې آیت کښې د ذکر نه مراد قرآن اخستل صحیح نه دی ځکه چه د قرآن پاك نه خو هغه خلق منکروو بیا د قرآن والا نه په تپوس کولو سره د هغوې تسلی څنګه کیدې شوه؟ دغه شان د امام ابوجعفر باقر ﷺ نه روایت دې چه مونږ اهل ذکر یو یعنی دا امت اودا قول هم په خپل ځای صحیح دې. په حقیقت کښې دا امت د نورو ټولو وړاندینو امتونو نه په علم کښې زیات دی او اهل بیت علما د علماؤ نه په ډیرو درجولوئ دی. خوچه هغوی په سنت مستقیمه باندې کلك ولاړ وی لکه علی ابن عباس ﷺ حسن ﷺ حسین ﷺ محمدبن حنفیه ﷺ علی بن حسین زین العابدین ﷺ علی ﷺ عبدالله بن عباس ﷺ ابوجعفرباقر ﷺ یعنی محمدبن علی بن حسین اود هغوی خامن جعفر ﷺ اود هغوی په شان نور بزرګان حضرات د الله تعالی رحمت او رضادې دوی ته حاصله وی کومو چه د الله تعالی رسئی په مضبوطیاسره نیولې او په صراط مستقیم باندې کلك روان اود هریوحقدارحق ورکونکی.اوهریوکس په خپل اصلی ځائی باندې پیژندونکی اود هر یوعزت اوقدرکونکی وو. او پخپله هغوی د الله تعالی د ټولو مقبولوبندګانو په زړونوکښې ځای لرونکی وو نودا بې شکه صحیح دی خو په دې آیت کښې دا مراد نه دی.

ټول انبیاء کرامو په بنی ادم کښې وو:-دلته بیان کیږی چه حضور ﷺ هم انسان وو اود هغوی ﷺ نه

---

[1] ١٠/یونس:٢.

[2] ١٢/یوسف:١٠٩

[3] ١٥/الحجر:٩.

وراندې هم انبياءكرام هم دبنيادمو نه وولكه چه قران كښې ارشاد دی ﴿قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا﴾ (١)
اووايه چه زما رب پاك دې زه صرف يوانسان يم اود الله تعالى رسول يم خلق صرف دا بهانه جوړولو سره انكاركوی چه داڅنګه ممكن دی چه الله ﷻ يوانسان له خپل رسالت وركړی.بل آيت كښې دی تا نه وراندې چه څومره رسولان مونږ ليږلي ووهغه ټول خوراك څښاك كونكی اوبازارونوكښې ګرځيدونكی وو(٢) بل آيت كښې دی چه هغوی مونږ داسې جوسې نه وو جوړكړی چه د خوراك څښاك نه بې پرواه وو يادا چه مړه كيدونكی نه وو(٣)بل ځائ ارشاد دې﴿ قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ ﴾ (٤)چه دا څه د شروع نه يا رومبې او نوې رسول خونه دې.
بل آيت كښې دی چه زه هم ستاسو په شان انسان يم زما طرف ته وحی نازلولې شی. (٥) الخ نودلته هم ارشاداوشوچه دړومبو كتابونووالا نه تپوس اوكړئی چه انبياء به انسانان ووكه غيرانسان؟بيا دلته فرمائی چه رسولانوته هغه دليلونه وركولوسره حجتونه وركوی ليګی.په هغوی باندې كتابونه نازليږي. صحيفې هغوی له وركولې شی. د زبرنه مراد كتابونه دی لكه چه قرآن كښې بل ځائ ارشاد دې ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ﴾ (٦)كوم څه چه هغوی اوكړه په كتابونوكښې دی بل آيت كښې دی ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ﴾ (٧) مونږ په زبوركښې ليكلي دی.بيافرمائی چه مونږ ستاطرف ته ذكر نازل كړو يعنی قرآن د دې د پاره چه ته د دې دمعنې مطلب نه ښه خبرئی. په دې خلق پوهه كړه. په حقيقت كښې اې نبی ﷺ هم ته د دې خلقو نه ډير حرص كونكی ئې اوهم تاسو د دی ډير لوئ عالم ئی. او هم ته په دې باندې زيات عمل كونكی ئې.ځكه چه ستاسو اخلاق د ټولونه غوره دی د بنيادمو سردارئی كوم اجمال چه په دې كتاب كښې دی د دې تفصيل ستاسو په ذمه دې خلقو ته چه په دې كښې كوم مشكل وی په هغې باندې ئې پوهه كړه دې د پاره چه هغوی پوهه شی او سوچ اوكړی او لار بيامومی او بيا خلاصې اود دواړو جهانونښيګړه حاصله كړی.

			أَفَأَمِنَ	الَّذِينَ	مَكَرُوا
			آيانويه امن شوی دی	هغه خلق	چې تدبيرونه ئې اوكړل
			آيا كوم خلق چې كوم چې خراب سازشونه		
السَّيِّئَاتِ	أَن يَخْسِفَ اللَّهُ	بِهِمُ	الْأَرْضَ	أَوْ يَأْتِيَهُمُ	الْعَذَابُ
ناكاره	ددې خبری نه چې ډوب به كړی الله	دوئ باندې	په زمكه كښې	يابه راشی دوئ ته	عذاب
جوړوی بې ويرې شوی دی	چې الله دوئ په زمكه كښې ننباسی		يا دوئ باندې د هغه طرف نه عذاب راشی		
مِنْ حَيْثُ	لَا يَشْعُرُونَ	أَوْ يَأْخُذَهُمْ	فِي تَقَلُّبِهِمْ	فَمَا	
دداسې طرفنه	چې دوئ به نه پوهيږی	يا به رااونيسی دوئ لره	په ګرځيدو ددوئ كښې	پس نۀ دی	
چې د دوی په وهم اوګمان كښې هم نه وی		يا ددوئ په تګ راتګ كښې (ناګهانه) ونيسی		ادوئ په هيڅ	

(١) ١٧/بنی اسرائيل:٩٣.
(٢) ٢٥/الفرقان:٢٠
(٣) ٢١/الانبياء:٨
(٤) ٤٦/الاحقاف:٩
(٥) ١٨/الكهف:١١٠
(٦) ٥٤/القمر:٥٢.
(٧) ٢١/الانبياء:١٠٥

هُمْ بِمُعْجِزِينَ ۝ أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَىٰ تَخَوُّفٍ ۖ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ
دوئ| عاجزه كونكى| يابه اونيسى دوئ لره| په يره باند| پس بيشكه رب ستاسو| خامخامهربان دي
صورت كښې الله ﷻ عاجزه كولې نشي|اويا د ويرې په حالت كښې يې اونيسي| بيشكه ستارب ډېر مهربان
رَّحِيمٌ ۝
رحم كونكى دئ|
رحم كونكې دې |

قوله تعالى:-أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ

دَ الله تعالى دَ غضب اوغصې بيان:-الله تعالى دكائناتوخالق دې اود زمكې اوآسمانونو مالك دې د خپل حلم سره دعلم اوخپلې مهربانئي سره غصې بيان فرمائي كه هغه اوغواړي نوخپل گناهگار بدكردار بنديگان په زمكه كښې خښولې شي په بې خبرې په هغوى باندې عذاب راوستې شي خود خپلې ډېرې مهربانو په وجه معافى كوى لكه چه په سورت تبارك كښې فرمائي الله تعالى چه په آسمان كښې دې آيا تاسو د هغه د غصې نه نه ويرېږئ چه زمكه به ترمه جوړه كړي او تاسو په هغې كښې ورخښ نه كړي او تاسو له جوتې دركوى.آيا تاسود آسمان والا د الله تعالى نه نه ويرېږئ چه هغه په تاسو باندې د آسمان نه كاڼرې راونه وروى. هغه وخت به تاسوته معلومه شي چه زماويرول څنگه وى؟([1])اودا هم كيدې شي چه الله داسې مكاربدكردارخلق په تلوراتلوخوراك كولو كښه كولوكښې راگير كړي په سفر حضر كښې دشپې چه كوم وخت غواړي راگير كړي لكه چه ارشاد دې ﴿أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ﴾([2]) آيا كلى والا د هغه نه نه ويرېږي چه هغوى ته به زمونږ عذاب هم دشپې شپې اوده كيدو كښې راشي يا په رڼرا ورځ د هغوى د منډو ترړو په وخت كښې راشي الله تعالى هيڅ كار يا هيڅ يوسړې عاجز كولې نه شي. هغه د بيللو والاسترې كيدلووالايانا كامه كيدلووالا نه دې.اويادا هم ممكن دى چه سره د ويريدو هغوى راونيسى نودواړه عذابونه به يوځائ شي يعنى ويره اونيول.يومړشى بل اوويرېږى اوبيامړشى. خو اوچت رب د كائناتو رب ډېر زيات رؤف اورحيم دې په دې وجه ئې زر نه راگيروى.

د الله تعالى نه څوك زيات صبار نشته:-بخارى اومسلم كښې دى د طبع نه خلاف خبرې اوريدوسره صبر كولوكښې څوك هم د الله تعالى نه زيات نشته. خلقو هغه له اولاد اوگرځولواوهغه دوى ته په عافيت سره رزق وركوى ([3]) بخارى اومسلم كښې دى الله تعالى ظالم ته مهلت وركوى خو چه كله نيول نازلوى بيا ناڅاپى تباه كيږى.بياحضورﷺ آيت ﴿أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ﴾([4])اولوستلو([5])آيت كښې دى ﴿فَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ﴾ ([6]) ډير كلى دى كوموته چه ما مهلت وركړو خوآخر د هغوى د ظلم په وجه مو راگير كړل واپس كيدل خو هم زما طرف ته دى.

---

[1] ٦٧/الملك:١٦-١٧.

[2] ٧/الاعراف:٩٧.

[3] صحيح بخارى كتاب التوحيدباب قول الله تعالى ﴿ان الله هوالرزاق.........الخ﴾:٧٣٧٨.

[4] ١١/هود:١٠٢.

[5] صحيح بخارى كتاب التفسير سورت هود باب قوله ﴿وكذلك اخذربك...... الخ﴾:٤٦٨٦؛ صحيح مسلم:٢٥٨٣، مسندابى يعلى:٧٣٢٢ السنن الكبرى للنسائى:٧٧٠٨، مسندالبزار:٣٠٠٦، احمد٤/٤٠٥

[6] ٢٢/الحج:٤٨.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ يَتَفَيَّأُ ظِلَالُهُ

|ايا نهٔ گوري داخلق| هغه ته| چي پيدا کړي دي الله| يوڅيز ته| چي گرځي| سوري دهغه

| ايا دوئ داسي څيزونه نه دي کتلي | چي الله ﷻ پيدا کړي دي او د هغي سيوري

عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِّلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ ﴿٤٨﴾

ښي طرفته | او گس طرفته | سجده کونکي| الله ته| حال داچي ټول څيزونه| عاجزي کونکي دي

ښي او گس طرفته گرځي | الله ته سجدې کوي |او دوئ فرمانبردار دي

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

او الله ته | سجده کوي | هغه څه | چي په اسمانونو کښې دي | او هغه څه | چي په زمکه کښې دي

اوپه زمکه او اسمانونو کښې چې څومره ساه لرونکي څيزونه دي ټول د الله ﷻ تابعدار دي|

مِن دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾ يَخَافُونَ رَبَّهُم

دگرځيدونکونه | او فرښتې هم | او هغوئ | تکبر نهٔ کوي | يريږي هغوئ | د رب خپل نه

اوفرښتې هم اودوئ خپل ځان لوئي نه گڼړي | ....دوی د خپل هغه رب نه ويريږي

مِّن فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ۩ ﴿٥٠﴾ وَقَالَ اللَّهُ

دپاسه دهغوئ نه | او کوي هغوئ| هغه کارونه | چي دکوم ورته حکم کيدې شي | اواووئيل الله

چې ددوئ دپاسه دې | اود کوم کار چې ورته حکم کولې شي هغه کار کوي| او الله ﷻ فرمائي

لَا تَتَّخِذُوا إِلَٰهَيْنِ اثْنَيْنِ ۖ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ

مهٔ نيسئ | خدايان | دوه | بيشکه هم داخبره ده| چي بس هم هغه| معبود| يو دې

چې تاسو دوه معبودان مه جوړوئ| بيشکه صرف هغه يو معبود دې

فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾ وَلَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ

| پس خاص زمانه | اويريږئ | او هغه لره دي | هغه څه | چي په اسمانونو کښې دي

نو خاص زما نه اوويريږئ | او په اسمانونو او زمکه کښې چې څه دي دا ټول د هغه

وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا ۚ أَفَغَيْرَ اللَّهِ

او په زمکه کښې دي | او خاص دهغه | دين | هميشه چليدونکې دې | ايا بيا به هم بغير دالله نه

ملکيت دې| ....اوهم د هغه دين هميشه قائم دې | ....ايا تاسو د الله ﷻ نه سوا

تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾ وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ۖ ثُمَّ إِذَا

تاسو يريږئ| او هغه چي حاصل دي تاسو ته | دنعمت نه | نو هغه دطرفه دالله نه دي | بيا چي کله

د نورو نه يريږئ | اوتاسو باندې چې کوم يو نعمت هم دې نو هغه دالله ﷻ دطرفه دې | بياچې کله

مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرَّ

اورسيږي تاسو ته | تکليف | نو هم هغه ته | فرياد کوئ تاسو | بيا| چي کله | لرې کړي | هغه تکليف

تاسوته څه مصيبت اورسيږيانو تاسو هم هغه ته فرياد کوئ| بيا چې کله ستاسو نه مصيبت لرې

عَنكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنكُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ لِيَكْفُرُوا
ستاسونه| نوفورا| يوه ډله| ستاسو نه| درب خپل سره| شريکوي نورا| دپاره ددې نه چې ناشکري اوکړي
کړې انو په تاسوکښې څه خلق زرد خپل رب سره شريک جوړوي | د دې دپاره چې کوم نعمتونه مونږ
بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾
په هغه څيز | چې ورکړې دې مونږ هغوئ ته | نو نفع واخلئ تاسو | ډير زربه معلوم شي حال تاسو ته
دوئ ته ورکړې دی د هغې ناشکري اوکړي | نو(څو ورځې) مزې واخلئ| تاسو به زرپوهه شئ

قوله‌تعالى:- أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ

دَ عرش نه دَ فرش پورې هريوڅيز الله تعالى ته سجده کوي:-دالله تعالى ذوالجلال والاکرام عظمت جلالت لونې بې مثالئى ته اوګورئى چه ټول مخلوق د عرش نه فرش پورې د هغه په وړاندې تابعدار او غلام،کاڼړې بوټى ځناورانسانان پيريان فرښتې اوټول کائنات ټول د هغه حکم منونکى اوهرڅيز سحر ماښام د هغه په وړاندې خپله عاجزى او بې کسئى ثبوت پيش کولو سره په ټيټه ټيټه د هغه په وړاندې سجده کونکى دى.

د هر څيز سجده دهغه دشان مناسب وي:-مجاهد رحمه‌الله فرمائى چه د نمر پريوتوسره ټول څيزونه الله‌ﷻ ته په سجده راپريوځى.هريودرب العالمين په وړاندې خوار او ښکته دې عاجز او بې بس دې د غرونو وغيره سجده د هغوى سورې دې د سمندر چپې د هغه مونځ دې لکه هغوى د عقل والا کنټرلو سره د سجدې نسبت ئې دهغوى طرف ته اوکړو وئى فرمائيل دزمکې اوآسمان ټول ساه لرونکى څيزونه د هغه په وړاندې په سجده کښې دى.لکه چه ارشاد دې﴿وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا﴾(١)په خوشحالئ اوناخوشحالئى کښې هريوڅيزدالله‌ﷻ په وړاندې سربه سجده دې دهغوى سورى سحر ماښام سجده کوي فرښتې هم سره د خپل قدراومنزلت د الله تعالى په وړاندې ښکته دى. د هغه د عبادت نه مخ اړولې نه شى. د الله تعالى نه چه لوئى ذات دې رچيرې او لړزيږې اوچه کوم حکم ورته دې د هغې په پوره کولو کښې مشغولې دى نه نافرمانى کوي اونه سستى کوي.

ټول هرڅه هم الله تعالى ورکړى دى:-دالله تعالى چه واحد ذات دې د هغه نه بغيربل څوك د عبادت لائق نشته هغه لاشريك دې هغه دهرڅيزخالق دې اودهرڅيز پالونکې دى.دهغه عبادت خالص اودهميشه د پاره دې اوواجب دې.د نورودعبادت کولو طريقې نه دى اختيارول پکار.د زمکې او آسمان ټول مخلوق که خوښ وي که ناخوښ د هغه لاندې دې. د ټولو واپس ګرځيدل هم د هغه طرف ته دى. په خلوص سره د هغه عبادت کوه اود هغه سره د نورو شريك کولونه بچ شه. خالص دين صرف هم د اللهﷻ دې. د زمکې اوآسمان د هريوڅيز مالك هم يوازې الله ﷻ دې کټه تاوان هم د هغه په اختيارکښې دې. د بنديګانو په لاس کښې چه کوم نعمتونه دى دا ټول هم د هغه د طرف نه دى. رزق عافيت نصرت هم د هغه دطرفنه دى هم د هغه فضل اواحسان په بنديګانو باندې دې اواوس هم ددې نعمتونو يا د اخستلو نه پس هم تاسو هم داسې د هغه محتاج ئى. مصيبتونه اوس هم په سرولاړ دى د سختئى په وخت کښې هم هغه يادېږى او په چغو چغو پوره عاجزئى سره د سختئى په وخت کښې هم د هغه طرف ته ټيټيږئى.

دمکې مشرکانو به په سختئ کښې هم الله تعالى ته عاجزى کوله:-پخپله د مکې د مشرکانو هم دا حال وو چه کله به په سمندرکښې راګير شو او مخالفو هواګانوبه کشتئى دپاڼړې په شان زنګوله نو خپل د خان

١) ١٣/الرعد:١٥.

نه جوړکړي خدايان بتان پيران فقيران وليان نبيان ټول به ئې هيرکړل اوخالص الله تعالی سره به ئې دينه اوتړله او په خالص زړه سره به د دې نه بچ کيدل او خلاصې غوښتلو خود کشتئی په غاړه لګيدو سره به ئې خپل ټول زاړه خدايان راياد شواود حقيقي معبود سره به ئې د هغوی عبادت شروع کړو دې نه زياته ناشکري اوکفراود نعمتونو هيرول نور څه کيدې شی؟ دلته ئې هم اوفرمائيل چه د مطلب پوره کيدلو نه پس ډير خلق سترګې اړوی. د ﴿ليكفروا﴾ لام لام عاقبت دې او لام تعليل هم ورته وائي. يعنی مونږ د هغوی دا خصلت په دې وجه کړې دې چه هغوی د الله تعالی په نعمت باندې پردې واچوی اود هغې نه انکار اوکړی او په حقيقت کښې د نعمتونو ورکونکې د مصيبتونو لرې کونکې د هغه نه بغير بل څوك نشته. بيا هغوی ويروی چه ښه ده په دنياکښې خو خپل کار اوچلوئی اوهم داسې غونډه فائده دلته اوچته کړئی خود دې انجام به درته هم اوس زر معلوم شی.

وَيَجْعَلُوْنَ لِمَا لَا يَعْلَمُوْنَ نَصِيْبًا مِّمَّا رَزَقْنٰهُمْ

اومقرروی دوئ | دپاره دهغه چاچې | خبر نهٔ دی دوئ | حصه | دهغې رزق نه | چې ورکړې دې مونږ هغوئ ته

اودوئ زمونږ په ورکړی رزق کښې د هغه چادپاره چې دوئ ئې پخپله هم نه پيژنئی حصې مقرر کړی دی

تَاللّٰهِ لَتُسْئَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُوْنَ (٥٦)

قسم په الله | چې خامخا به تپوس کيږی ستاسو نه | دهغې دروغو | چې وئ تاسو | چې جوړول به مو

په الله قسم دې | چې تاسونه به خامخا د داسې بهتانونو په باره کښې تپوس کيږی

وَيَجْعَلُوْنَ لِلّٰهِ الْبَنٰتِ سُبْحٰنَهٗ وَلَهُمْ مَّا يَشْتَهُوْنَ (٥٧)

او جوړوی دوئ | الله لره | لونړه | پاکی ده هغه لره | او دی دوئ لره | هغه | چې دوئ ئې خوښوی

اودوئ دالله دپاره لونړه ګرځولې دی | هغه دپاره پاکی ده | اوځان دپاره هغه ځامن غواړی چې دوئ ئې خوښوی

وَاِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِالْاُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهٗ مُسْوَدًّا

او هر کله چې | زيرې ورکړې شی | يو ددوئ ته | په لور سره | نو وګرځی | مخ دهغه | تك تور

حال دا چې کله دوئ کښې چاته دلور زيرې ورکړې شی | نو د هغه مخ تك تور شی

وَّهُوَ كَظِيْمٌ (٥٨) يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوْٓءِ مَا

او حال دا چې هغه | وی څکونکې دغم | پټ ګرځی هغه | دخلقو نه | دوجې دخراب خبر نه | هغه

اوهغه غمژن وی | .... دکومې جينئ چې دهٔ ته زيرې ورکړې شی | دهغې د شرم په وجه د قوم نه

بُشِّرَ بِهٖ اَيُمْسِكُهٗ عَلٰى هُوْنٍ اَمْ يَدُسُّهٗ

چې زيرې ورکړې شوې دې | په هغې سره | چې ايا اوساتی دغه لور | دذلت سره | يا ورښخه کړی هغه

پټ ګرځی | او (سوچ کوی) چې ايا د ذلت سره دا (لور ژوندئ) پريږدی | اوکه ژوندئ ئې په

فِى التُّرَابِ اَلَا سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ (٥٩) لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ

په خاورو کښې | خبردار واورئ | چې بد دې | هغه | چې حکم کوی دوئ | دهغه کسانو | چې ايمان نهٔ لری

خاورو کښې ښخه کړی | ياد ساته چې د دوئ دا فيصله ډيره بده ده | کوم خلق چې په اخرت

بِالْاٰخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ ۚ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى ۗ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝
په اخرت باند | مثال | دبدئ دي | اوالله لره دي | مثال | او چت | او هغه | غالب دي | او كامل حكمت والا دي
ايمان نه راوړي اد هغوئ مثال خراب دي اود الله شان ډير اوچت دي اوهغه زبردست د صاحب دحكمت دي

قوله تعالى:- وَيَجْعَلُوْنَ لِمَا لَا يَعْلَمُوْنَ نَصِيْبًا مِّمَّا رَزَقْنٰهُمْ

دَ مشركانو عجيبه دعوى او دَ افسوس قابل رويه:- د مشركانو بې عقلي او بې وقوفتوب بيانولې شي چه وركونكې الله اوهرڅه دهغه وركړې شوي اودوی د هغې نه د خپلو دروغو معبودانو په نوم كوی د كومو چه دوی ته صحيح علم هم نشته. بيا په دې كښې دومره سختي كوی چه كه د الله تعالى د نوم هغه هم د دوی د معبودانو د نوم شي نوخيردې خوچه د دوی د معبودانوهغه د الله تعالى د نوم نه شي. د داسې خلقو نه به خامخا تپوس پوښتنه كولې شي. اود دې افترا يعنى د ځان خبروبه دوی ته پوره پوره بدله وركولې شي چه د دوزخ اور به وی او دوی به وی. بيا د دوی بله بې انصافي او بيوقوفتوب بيانولې شي چه د الله تعالى مقرب غلام فرښتې د الله تعالى لونړه دی په دې خطاكولوسره بيا د هغوی عبادت كوی چه د خطا د پاسه خطا ده. دلته د هغوی نه درې جرمونه اوشو اول د الله تعالى د پاره اولاد ګرځول چه د دې نه بالكل پاك دې بيا اولاد نه هم هغه قسم هغه ته وركول چه پخپله نې هم د ځان د پاره نه خوښوی يعنى جينكئى. څه اولتيه خبره ده چه دخپل ځان دپاره خوهلكان اود الله تعالى د پاره جينكئ بيا د هغوی عبادت كول دادهغوی سراسر بهتان دې صرف دروغ دی څنګه ممكن دی چه د الله تعالى اولاد وی؟ اوبيااولاد هم هغه چه د هغوی په خيال كښې ردی او ذليل څيز دې څه بيوقوفتوب دې چه دوی ته الله ﷻ هلكان وركړی اود ځان د پاره لونړه اوساتی؟الله تعالى د دې نه بلكه د اولاد نه پاك دې. دوی ته چه كله خبرملاوشي چه دوی كره جينئى پيدا شوه نود شرم او پښيمانتيا په وجه نې مخ تور شي. ژبه نې بند شي د غم نه نې ملاتيته شي د زهرو ګوټ اوڅكي چه خاموش شي د خلقو نه مخ پټ ګرځى بيا هم په دې سوچ كښې وی چه اوس څه اوكړی كه لورژوندئى پريږدم نو لويه رسوائي ده نه وارث جوړيږي نه په څه څيز پوهيږي خامنوله په دوی بانډې ترجيح وركړى كه ژوندئى ساتى نو په ډير ذلت سره ګنى صفاخبره ده چه ژوندئى په كنده كښې ورخښه كړی نوداحال خو نې خپل دې اود الله ﷻ د پاره هم دغه څيز ثابتوی. څنګه خرابې فيصلې كوی؟ څومره د بې حيايئ تقسيم كوی د الله ﷻ دپاره چه څه ثابت كړی دی هغه د خپل ځان د پاره سخت توهين اوتذليل ګڼړی. اصل دادې چه خراب مثال اونقصان هم ددې كافرانودپاره دې دالله ﷻدپاره كمال دې هغه عزيزدې حكيم دې اوذوالجلال والاكرام دې

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَّا تَرَكَ عَلَيْهَا
او كه چرې رانيولې | الله | خلق | په سبب دظلم دهغوئ | نونه به نې وړ پريښې | په مخ دزمكې
او كه چرته الله خلق دهغوی د ظلم په وجه نيولې انو په مخ د زمكې به نې هيڅ ساه لرونكې نه وو پريښودې
مِنْ دَآبَّةٍ وَّلٰكِنْ يُّؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ فَاِذَا جَآءَ
يو دساه څيز | وليكن | هغه روستو كوی هغوئ لره | دنيتې | مقررې پورې | نو كله چې | راغله
ليكن هغه دوئ ته تريو مقررې نيتې پورې مهلت وركوی | بيا كله چې ددوئ نيته راشي
اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَاْخِرُوْنَ سَاعَةً وَّلَا يَسْتَقْدِمُوْنَ ۝ وَيَجْعَلُوْنَ
نيته دهغوئ | نو نشي روستو كيدې هغوئ | يو ساعت | اونه مخكښې كيدې شي هغوئ | او مقرروی دا خلق
نو نه به يو ګړئ روستو كيدېشي ، ارنه به وړاندې كيديشي | .... او (نن) دوئ

لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُوْنَ وَتَصِفُ اَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ اَنَّ لَهُمُ
الله لره | هغه چي دوئ ئې نه خوښوي| او بيانوي | ژبې ددوئ | دروغ | چي بيشکه | دي دپاره ددوئ
الله ﷻ ته د هغه لوڼو نسبت کوي| چي خپل ځان دپاره ئې نه خوښوي| اوددوئ ژبې درغ وائي چي ددوئ
الْحُسْنٰى ؕ لَا جَرَمَ اَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَاَنَّهُمْ مُّفْرَطُوْنَ ۝
ښه انجام | خامخا| بيشکه دي دپاره ددوئ| وورا اوبيشکه چي دوئ| مخکښي ليږلي کيدونکي دي
دپاره ښکلې انجام دې | دوئ دپاره بس يو ځيز دې چې د دوزخ اور دي |اودوئ به جهنم ته وړاندې ليږلي شي

قوله تعالى:- وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ

دَ الله تعالى مهرباني ده چه په ګناه کولوباندې زر رانيول نه کوي:- دالله تعالى د حلم كرم لطف او رحم بيان كولې شي چه دبنديګانو ګناه ويني اوبيا هم هغوی ته مهلت وركوي كه زرني نيول كړل نو نن به په زمكه باندې يوكس هم ګرځيدونكې راګرځيدونكې نه ښكاريدو.دانسانانوپه خطاكښې به څناورهم هلاك شي غنموسره به سپګئ هم وړه شي.دبدانوسره به ښه خلق هم راګيرشي خوولې الله تعالى سبحانه وتعالى پخپل حلم كرم لطف اورحم سره پردې اچوي معافي كوي. د يو خاص وخت پورې مهلت وركړې دې ګنی چينجي وغيره به هم بچ نه شي. د بنيادمو د ګناهونو په كثرت سره به د الله تعالى عذاب داسې راتلو تول به ئې غرق كول. حضرت ابوهريره ﷺ واوريده چه يوصاحب فرمائی ظالم هم خپل نقصان كوي هغوی اوفرمائيل چه نه نه بلكه مرغئ‍ی د هغه د ظلم په وجه په خپلو جالوكښې هلاك كيږي.

د عمر زياتول په نيک اولاد سره كيږي:- ابودرداء ﷺ فرمائی چه مونږ يوځل د حضور ﷺ په وړاندې څه ذكر كولوچه حضور ﷺ اوفرمائيل آلله تعالى يونفس ته وخت نه وركوي دعمر زياتوالې په نيك اولاد سره كيږي كوم چه الله تعالى خپلو بنديګانوته وركوي. بيا د دې بچو دعاګانې د هغوی قبرونوته رسي هم دا دهغوی دعمرزياتوالې دي.([1])دخپل ځان د پاره دا ظالمان جينكئ ناخوښوي شركت نه غواړي او د الله تعالى دپاره دا هرڅه روا لري بيادوی داخيال كوي چه په دنياكښې هم دوی نيكئ راغونډونكي دي اوكه قيامت قايم شو نوهلته به هم د دوی د پاره نيكي وی.

دكافرانو ددروغو دعوی او د هغې جواب:- دوی به وئيل چه د ګټې خو په دنياكښې هم مونږ حقدار يو او صحيح خبره خودا ده چه قيامت خو نه راځی اوفرض كړه كه راغلونو هلته به هم زمونږ د پاره بهتری وی دا كافران به ډير زرسخت عذاب اوڅكی زمونږ د آياتونونه انكار اوبياهم دا خواهش كوي چه مونږ ته به مال اولاد هلته هم ملاويږي. په سورت كهف كښې د دوو ملګرو ذكر كولوسره قرآن پاك فرمائی چه هغه ظالم به خپل باغ ته تلو اوخپل نيك ملګری ته به ئې وئيل چه زه خو دا هلاك كيدونكې هډو ګنړم نه اونه د قيامت قائل يم اوفرض كړه كه زه دوباره راژوندې كړې شوم نو هلته به د دې نه هم ښه ځيز راكړې شي([2])كارونه خراب كوي او تمنا د نيكئ ساتي كری ازغی او غواړي ميوې. وائی چه كعبة الله دنوی سره د آبادولو دپاره راګذار كړې شوه نو په بنياد كښې يوكانړې راووتلو په كوم چه يوه تختئ وو په هغې كښې دا ليكلې شوې ووتاسويدی كوئ او اميدد نيكئ ساتئ داخو داسې دی لكه چه ازغی كری اواميدد انګوروساتی نود دوی اميد وو چه په دنياكښې هم هغوی ته شان او شوكت وينځې غلامان به ملاويږي اوپه آخرت كښې هم. الله تعالى فرمائی په حقيقت كښې دهغوی دپاره ددوزخ

---

[1]) كتاب المجروحين لابن حبان.

[2]) سورة كهف.

اورتیاردي هلته به دوی درب درحمت نه هیرکړې شي اوضائع اوبرباد به کړې شي.نن دوی زمونږاحکام هیرکړي دی صبابه مونږدوی دخپلو نعمتونونه هیرکړو. دوی ډیر زر دوزخ ته رسیدونکي دی.

تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَآ اِلٰٓى اُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ

قسم په الله | لیږلي دی مونږه رسولان | امتونوته | مخکښې ستانه | نوښانسته ښکاره کړل | هغوئ ته شیطان

په الله قسم چې مونږ ستا نه وړاندې هم امتونوته پیغمبران لیږلي وو | بیا شیطان هغوی ته د هغوی

اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٦٣﴾

عملونه د هغوئ | نو هغه | دوست ددوئ دي | نن ورځ | او دي دوئ لره | عذاب | دردناك

خراب عملونه ښائسته ښکاره کړل | نونن هغه د دوئ دوست دي | اودوئ ټولو دپاره دردناك عذاب دي

وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِى

اونهٔ دي نازل کړي مونږه | په تاباند | داکتاب | مگر | دپاره ددې چې ته حقیقت اوښائې | دوئ ته | هغه

اومونږ تاته دا کتاب صرف د دې دپاره نازل کړې دي | ....چې ته د دوئ اختلافي

اخْتَلَفُوْا فِيْهِ ۙ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٦٤﴾

چې اختلاف اوکړودوئ | په هغې کښې | اولارښودونکې دي | اورحمت دي | دپاره دهغه خلقو | چې ایمان راوړي

خبرې دوئ ته په ښه تفصیل سره بیان کړې | او(دا کتاب) د مومنانو دپاره هدایت اورحمت دي

وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ اِنَّ

اوالله | نازلې کړې | دآسمان نه | اوبهٔ | نو ژوندئ ئې کړه | په هغې سره | زمکه روستودمرګ دهغې نه | بیشکه

اوالله د پورته طرف نه اوبه راورولي | نود هغې په ذریعه ئې زمکه د اوچیدو نه پس بیا تروتازه کړه

فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ﴿٦٥﴾ وَاِنَّ لَكُمْ فِى الْاَنْعَامِ

په دې کښې | نښه ده | دپاره دهغه قوم | چې اورې | اوبیشکه | دې ستا سو دپاره | په څناروؤ کښې

په دې کښې هغه خلقو دپاره لویه نخښه ده | چې خبرې ته غوږ نیسی | اوتاسو دپاره په څاروؤ

لَعِبْرَةً ؕ نُسْقِيْكُمْ مِّمَّا فِيْ بُطُوْنِهٖ مِنْۢ بَيْنِ

| یو عبرت | چې مونږ څکوؤ په تاسو باند | دهغې نه | چې په خېټو دهغوئ کښې دی | دمنځ

هم لوئې عبرت پروت دې | مونږ چې د هغوئ په خېټو کښې کومې سوټې او وینه وی د هغې د مینځ نه

فَرْثٍ وَّدَمٍ لَّبَنًا خَالِصًا سَآئِغًا لِّلشّٰرِبِيْنَ ﴿٦٦﴾

| دسوټونه | او د وینونه | پئ | خالص | چې آسان تیرونکې دی | دپاره دڅکونکو

درکوو خالص پئ د.کوم چې د څکلونو دپاره صفا او مزیدار وی........

وَمِنْ ثَمَرٰتِ النَّخِيْلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُوْنَ مِنْهُ سَكَرًا

او دمیوؤ | دکجورونه | او دانګورونه | چې جوړوئ تاسو | دهغې نه | دنشې څیزونه

او د کهجورو او د انګورو د میوؤ نه تاسو د نشې څیزونه جوړوئ | اوښه رزق هم

وَّرِزْقًا حَسَنًا	إِنَّ	فِي ذَٰلِكَ	لَآيَةً	لِّقَوْمٍ	يَعْقِلُونَ
او رزق ښه پاك	بيشكه	په دې كښې	يوه نښه ده	دپاره دهغه خلقو	چې دعقل نه كارخلي

حاصلوئ	بيشكه په دې كښې د هغه خلقو دپاره نښه ده كوم چې د عقل نه كار اخلي

قوله تعالى:- تَاللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ

دَ هريونبی تکذیب شوې دې :-اې نبیﷺ ته تسلی ساته چه ستا د قوم تا دروغ ګنړل څه عجیبه او نوې خبره نه ده.کوم یونبی راغلې چه تکذیب ئی نه دې شوې؟ باقی پاتې شو دروغ ګنړونکی نو هغوی د شیطان مریدان دی. بدنی هغوی ته د شیطانی وسوسو په وجه ښائسته ښکاری دهغوی ولی شیطان دې هغه دوی ته دځه نفع رسولو نه د همیشه د پاره د مصیبت نه ډکو عذابونوکښې پریږدی د هغوی نه به جدا شی.قرآن پاك په حق او باطل ربښتیا اودروغوکښې فرق کونکې کتاب دې د هرې یوې جګړې اود هر اختلاف فیصله په دې کښې موجود ده.دا د زړونود پاره هدایت دې او کوم ایماندار چه په دې باندې عمل کونکی دی دهغوی دپاره رحمت دې. په دې قرآن پاك سره څنګه مړه زړونه راژوندی کیږی د دې مثال دهرې هغه زمکې اوباران دې. کوم خلق چه خبره واوری اوپوهه شی نوهغوی د دې نه ډیر عبرت حاصلونکی دی.

دَ وینې او سوتې دَ مینځ نه پاک صفا پئی دَ الله تعالی دَ قدرت نخښې دی:-اوښ چیلئی غواګانې وغیره هم د خپل خالق د قدرت اوحکمت نښې دی(بطونه)کښې یاخوضمیر دنعمت په معنی کښې ګرځولې دې یا په څاروی باندې. څاروی هم څناور دی د دې څناورو په خیټوکښې چه کوم الا بلا ډك شوی دی هم د دې نه پروردګار عالم ستاسود پاره ډیر ښکلې مزیدار او خوندناك پئی راوباسی. په دویم آیات کښې (بطونها) (١)دې.دواړه خبرې جائز دی لکه آیت ﴿كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ۝ فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ ۝﴾ (٢)کښې دی.اولکه چه په آیت ﴿وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِم بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ۝ فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ﴾ (٣)کښې دی. نو په جاء کښې مذکر راوړلو دې نه مراد مال دې دځناوروپه خیټه کښې چه کومې سوتې اووینه وغیره ده دهغې نه بچ کیدوسره ستاسودپاره پئی راوباسی نه دهغې په سپینوالی کښې فرق راځی نه په خوږوالی کښې اونه په خوند کښې. معدې ته خوراك اورسی د هغه ځائ نه وینه د رګونو طرف ته روانه شی پئی د غولانځې طرف ته او متیازې د مثانې لار اونیسی اوسوتې د خپل ځائ طرف ته راجمع شی نه یو بل سره یوځائ کیږی د اونه یوبل بدلوی. خالص پئی د څکونکی په حلق کښې په آرام سره کوزیږی د هغه خاص نعمت دې. د دې نعمت بیانولو سره بل نعمت بیان فرمانی چه دکهجورو اوانګورو د شیرې نه تاسو شراب جوړونې. دا د شرابود حراموالی نه وړاندې دی اود دې نه معلومیږی چه د دې دواړو څیزونو د شرابو هم یوحکم دې لکه څنګه چه د مالك رحمه الله شافعی رحمه الله او نورو جمهورو علماؤ مذهب دې اوهم دغه حکم دې د شرابو کوم د غنمو جوارو او شاتونه جوړ کړې شی لکه چه په احادیثوکښې په تفصیل سره راغلی دی دا ځائ د هغې د وضاحت نه دې.

د قجورو وغیره نه د جوړو شوو شرابو حکم

مسلك حنفی:-د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز دانګورو شراب که لږ وی که ډیر وی که نشه پیدا کوی اوکه نه پیدا کوی په ټولو صورتونو کښې حرام دی البته د انګورو نه علاوه که د قجورو وغیره نورو

(١) ٢٣/ المؤمنون:٢١.
(٢) ٧٤/المدثر:١١-١٢.
(٣) ٢٧/النمل:٣٥.

ځيزونو نه شراب جوړ شي نو په هغې کښې لږه نرمی ده خو د جمهورو فقهاؤ په نيز دغه شان د امام محمدرحمه الله په نيز شراب که د هرڅه نه جوړ شوې وی خو چې نشه پيدا کوی نو هغه حرام دی او داحنافو عالمانو فتوی دامام محمد رحمه الله په قول ده چه د هرڅيز شراب حرام دی په دې شرط چې نشته پيدا کوی (١)

ابن عباس ﷺ فرمائی چه شراب جوړونی نو حرام دی او که بل شان ئې خورئې څکئې نو حلال دی.(٢) امام حاکم او ذهبی دې روايت ته صحيح وئيلی دی. مثلاً اوچې کهجورې او اوسکې وغيره او د تازه ميوو رس جوړول سرکه جوړول او په بله طريقه سره. نو چه کومو خلقو ته د عقل حصه ورکړې شوې ده هغه د الله تعالی قدرت او عظمت د دې ځيزونو او دې نعمتونو نه هم پيژندې شی. په اصل کښې د انسانيت کالې هم عقل دې د دې د خيال ساتلود پاره شريعت مطهره د نشې والا شرابونه په امت باندې حرام کړی دی هم د دې نعمت بيان د سورت يٰس په دې آيت ﴿وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنّٰتٍ مِّنْ نَّخِيلٍ﴾(٣)دې. يعنی په زمکه کښې مونږ د کهجورو اوانګورو باغونه لګولی دی اوپه دې کښې د اوبوچينې بهيولې دی دې د پاره چه خلق د دې ميوې اوخوری. دا د هغوی خپل جوړکړې شوی نه دی نو آيا بيا به هم دوی شکر نه اداکوی؟ پاك ذات دې هغه چاچه د زمکې په پيداوارکښې اوپخپله په انسانانوکښې او په هغه مخلوق کښې کوم چه دوی پيژنی هم نه د هرقسم نه جوړه جوړه ځيزونه پيدا کړی دی.

وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِىْ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوْتًا

او په زړه کښې واچوله | رب ستا | دشاتو مچئ ته | چې جوړکړه | په غرونو کښې | کورونه

اوستارب د شاتو مچئ ته حکم اوکړوا چې ته په غرونو کښې کورونوکښې ونو کښې او په

وَّمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُوْنَ ۞ ثُمَّ كُلِىْ مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ فَاسْلُكِىْ

اوپه ونوکښی| اوپه هغه کښی| چې خلق جوړوی | بيا | خوره | دهر قسم ميوونه | اوځه

هغو اوچتو عمارتونو کښې چې خلق ئې جوړوی کور جوړوه | بيا د هرقسم ميوو نه خوراک کوه

سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ۚ يَخْرُجُ مِنْۢ بُطُوْنِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ

په لارو| درب خپل| چې آسانې کړی دی الله| رااوځی| دخيټو ددغې مچونه | شربت | چې مختلف وی

اود خپل رب په آسانو لاروباندې روانه اوسه | ددوئ دخيټو نه د څکلو يو څيز(شات) راوځی

اَلْوَانُهٗ فِيْهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ ۚ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ

رنګونه دهغې| په هغې کښی| شفاده| دپاره دخلقو| بيشکه | په دې کار کښی | يوه نښه ده | دپاره دهغه خلقو

چې مختلف رنګونه ئې دی اپه هغې کښې خلقو دپاره شفا ده|بيشکه په دې کښې سوچ او فکر کونکو

يَّتَفَكَّرُوْنَ ۞

چې غورفکر کوی|

دپاره نښه ده|

(١) (ماخوذ از حلال وحرام تاليف خالد سيف الله رحمانی (صفحه ١٢٨)-

(٢) حاکم:٢/٣٥٥.

(٣) ٣٦/يٰس:٣٤.

قوله تعالى:-

دَ شاتومچئي دَ قدرت يوه نمونه اوشات دَ شفاقابل دي:-د وحى نه مراد دلته الهام هدايت او ارشاددي. د شاتومچوته دالله ﷻ دطرفته داخبره خودلي شوې ده چه هغوى په غرونوكښې ونوكښې او چتونوكښې دشاتو ګبينونه جوړکړى.دغه شان د ضعيف اوكمزورى مخلوق دې كورته اوګوره څومره مضبوط څنګه ښانسته اوڅومره د استاذئى وى. بيا دې ته هدايت اوشو اود دې د پاره ئى مقدر كړه چه دا د ميوو ګلونو اود وبنووغيره نه رس راكاږى او چرته چه غوارى خى راځى خود واپس كيدو په وخت كښې نيغ خپل ګبين ته رسى. كه د اوچت غر سوكه وى كه بيابان ونه وى د آبادنى اوچت كوروته وى اود صحرا وراني كنډرې وى دوى نه لار هيروى او نه دهوكه كيږى كه هرڅومره لرې ولې لاړې نه شى واپس خپل ګبين ته خپلو بچو اوهګو اوشاتو له راشى. په خپلو وزرو باندې موم جوړوى په خُلو باندې شات جمع كوى اودبل ځاى نه بچى﴿ذُلُلًا﴾تفسيرتابعدارا اومسخركولوسره هم كړې دې. نودا حال به وى د ﴿سالكة﴾. لكه چه په قرآن پاك كښې﴿وَذَلَّلْنٰهَا لَهُمْ﴾([1])كښې هم دا معنى مراد ده. د دې يودليل دا هم دې چه خلق د شاتو ګبين د يو ښار نه بل ښار ته هم اوړى. خو ړومبې قول ډير واضح دې يعنى دا حال دې د طريق. ابن جرير رحمه الله دا دواړه قوله صحيح ګڼړى. ابويعلى موصلى كښې دې رسول الله ﷺ فرمائيلى دى د مچى عمر څلويښت ورځې وى بغيرد شاتود مچونه نورې مچې په اوركښې دى. ([2]) د شاتورنګ مختلف وى سپين سره زيړ وغيره لكه څنګه چه ميوه ګل او زمكه. د دې ظاهرى خوبئى او د رنګ ړرق سره په دې كښې شفا ده. الله ﷻ په دې سره ډيرې بيمارئى لرې كوى. دلته﴿فِيهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ﴾ نه دې فرمائيلي شوې ګنى نود هرې بيمارئى دارو به هم دا وو؟ بلكه اوفرمائيلي شو په دې كښې شفاده د خلقو د پاره نودا د يخو بيمارو دوائى ده. علاج هميشه د بيمارو خلاف وى شات ګرم دى د يخنئى په بيماروكښې فائده منددى.

دلته فِيهِ شِفَآءٌ نه مراد قرآن پاك اخستل مناسب نه دى:-د مجاهد رحمه الله او ابن جرير رحمه الله نه نقل دى دې نه مراد قرآن دې يعنى په قرآن كښې شفاده. دا قول په خپل ځاى صحيح دې او واقعى قرآن شفاده خو په دې آيت كښې دامراداخستل د سياق مطابق نه دى.په دې كښې خود شاتوذكر دې په دې وجه د مجاهد رحمه الله د دې قول اقتداء اونه كړې شوه. او د قرآن پاك د شفا كيدلو ذكر په آيت﴿وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ﴾ ([3]) كښې دى بل آيت ﴿وَشِفَآءٌ لِّمَا فِى الصُّدُوْرِ﴾ ([4]) كښې دى. په دې آيت كښې خومراد شات دى.

د شاتو د شفاء متعلق حديث :-د بخارى او مسلم په حديث كښې دى چه څوك راغله اود رسول الله ﷺ په خدمت كښې ئى عرض اوكړو چه زما د رور خيټه خرابه شوې ده. حضور ﷺ اوفرمائيل په هغه شات اوڅكه. هغه لاړو شات ئى وركړه او بياراغلو وئيل ئى حضور ﷺ هغه بيمارى خوزياته شوه. حضور ﷺ اوفرمائيل لاړشه نورشات وركړه هغه لاړو بيائى وركړه نوبياراغلو اوهم دغه عرض ئى اوكړو چه دستونه ئى نورهم زيات شو. حضور ﷺ اوفرمائيل الله تعالى رښتونې دې او ستاد رور خيټه دروغژنه ده لاړشه نور شات وركړه. په دريم ځل شاتو وركولوسره د الله تعالى په فضل ورته شفا حاصله شوه.([5])

---

[1] ٣٦/ يٰس:٧٢.

[2] ابويعلى:٤٢٣١، مجمع الزوائد١٣٦/٨، مسند الفردوس: ٤١٥٢.

[3] ١٧/بنى اسرائيل:٨٣.

[4] ١٠/يونس:٥٧.

[5] صحيح بخارى كتاب الطب باب الدواء بالعسل وقوله تعالى ﴿فيه شفاء للناس﴾:٥٦٨٣، صحيح مسلم:٢٢١٧، ترمذى:٢٠٨٢، احمد:١٩/٣، مسندابى يعلى: ١٢٦١، ابن ابى شيبه:٢٣٦٩، السنن الكبرى للنسائى:٦٧٠٥، مسندعبد بن حميد:٩٣٨.

بعضې طبیبانو ونیلي دي چه ممکن ده د هغه په خیټه کښې فضله زیاتوالې وی شاتود خپلې ګرمنی په وجه هغه تحلیل کړل فضله خارج کیدل شروع شو اودستونه ئی زیات شو. اعرابی دا د مرض زیاتول اوګنړل حضورﷺ ته ئی شکایت اوکړو حضورﷺ د نورو شاتوورکولو د پاره اوفرمائیل په دې سره نوره په زور سره فضله خارج کیدل شروع شو بیائی شات ورکړه خیټه ئی صفاشوه بلا ترې اووتله او کامله شفا د الله تعالی په فضل سره حاصله شوه. د حضورﷺ مبارك خبره چه اشارة د الله تعالی وه پوره شوه. د بخاری اومسلم په یوبل حدیث کښې دی د رسولانو سردار ﷺ ته د خوږو اوشاتوسره ډیره مینه وه (١)

په درې څیزونو کښې شفاء د ه:-د حضورﷺ ارشاد دې په دریو څیزونوکښې شفا ده ښکر لګولوکښې شاتو څکلوکښې او داغ لګولوکښې خوزه خپل امت د داغ لګولونه منع کوم(٢) دبخاری په حدیث کښې دی که ستاسو په دوایانوکښې په څه کښې شفاده نو ښکر لګولوکښې شات څکلوکښې او په اور باندې داغلوکښې کوم چه د بیمارئی مناسب وی خو دازه نه خوښوم(٣)د مسنداحمد په حدیث کښې دی زه دا نه خوښوم بلکه ناخوښوم ئی.(٤)

د دووُ شفا ګانو قدر پکاردې قران پاک او شات:-ابن ماجه کښې دی تاسو د دې دواړو شفاګانو قدرکوئی شاتو اوقرآن(٥) ابن جریرکښې د حضرت علی ﷺ فرمان دې چه کله تاسو نه څوك شفا غواړی نود قرآن کریم یوآیت دې په یوه پاڼړه اولیکی اوهغه دې د باران په اوبوکښې اووینځی اود خپلې ښځې د مال نه دې د هغې په رضاباندې پیسې واخلی اوشات دې واخلی هغه دې اوڅکی نو په دې کښې په څو وجوهوسره شفا راځی.د الله تعالی عزوجل فرمان دې﴿ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴾(٦) یعنی مونږ په قرآن کښې هغه نازل فرمائیلی دی چه شفاده اود مؤمنانود پاره رحمت دې. بل آیت کښې دی﴿ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا ﴾ (٧)مونږ د آسمان نه د برکت اوبه نازلوو بل ارشاد دې ﴿فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا﴾(٨)یعنی که ښځه د خپل مال مهرنه په خپله خوشحالئ سره درکړی نو بې شکه تاسو داخورئی څکنئی اغوندئی. د شاتوپاره کښې د الله تعالی فرمان دې﴿ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ ﴾په شاتوکښې د خلقو د پاره شفاده. ابن ماجه کښې دی حضورﷺ فرمائی کوم سړې چه دریو میاشتو پورې هرسحر شات اوڅتی هغه ته به څه لویه بلا نه رسی(٩) د دې یوراوی زبیربن سعید متروك دې. ابن ماجه کښې په بل حدیث شریف کښې حضورﷺ فرمائی تاسو د سنا او سنوت استعمال کوئی په دې کښې د هرې بیمارئی نه شفا ده بغیرد سام نه. خلقو تپوس اوکړو سام څه څیزدې؟ وئی فرمائیل مرګ. (١٠) سنا

(١) صحیح بخاری کتاب الاطعمة باب الحلوی والعسل:٥٤٣١، صحیح مسلم: ١٤٧٤، ابوداوٗد:٣٧١٥،ترمذی: ١٨٣١، ابن ماجه:٣٣٢٣، احمد:٥٩/٦، مسندابی یعلی:٤٨٩٢، ابن حبان:٥٢٥٤، مسندابی عوانه:٤٥٥٥،دارمی:١٤٦/٢، السنن الکبری للنسائی:٦٧٠٦، مسندعبدبن حمید:١٤٨٩، شعب الایمان:٥٩٢٩.

(٢) صحیح بخاری کتاب الطب باب الشفاء فی ثلاث:٥٦٨٠-٥٦٨١، بیهقی:٣٤١/٩.

(٣) صحیح بخاری کتاب الطب باب الدواء بالعسل وقوله تعالی ﴿فیه شفاء للناس﴾ صحیح مسلم: ٢٢٠٥، ابن ابی شیبه: ٥٩/٥، شرح معانی الاثار:٣٢٠/٤،المعجم الاوسط:٩٣٣٧، احمد:٣٤٣/٣، مسندابی یعلی:٢١٠٠.

(٤) احمد:١٤٦/٤.

(٥) ابن ماجه کتاب الطب باب العسل:٣٤٥٢، حاکم: ٢٠٠/٤، بیهقی:٣٤٤/٩.

(٦) ١٧/بنی اسرائیل:٨٢.

(٧) ٥٠/ق:٩.

(٨) ٤/النساء:٤.

(٩) ابن ماجه کتاب الطب باب العسل: ٣٤٥٠، مسند ابی یعلی:٦٤١٥، التاریخ الکبیر:٥٤/٦، تذکرة الحفاظ: ٩٨٧/٣.

(١٠) ابن ماجه کتاب الطب باب السنا والسنوت:٣٤٥٧، وهوحسن بالشواهد، حاکم:٢٠١/٤.

یوبوتی دي چه د دست دبیمارنی د پاره خوړلې شی.د سنوت معنی ده شبت. او خلقو ونیل سنوت شات دی چه د غوړو په مشك کښې کیخودې شوی وی. د شاعر په شعرکښې هم دا لفظ هم په دې معنی کښې راغلې دې. بیافرمائی چه د مچې په شان بې طاقته څیز ستاسو د پاره شات اوموم جوړوی د هغوی داسې په آزادئی سره ګرځیدل خپل کورنه هیرول وغیره دا ټول څیزونه د غور اوفکر کونکودپاره زما د خالقیت د عظمت او مالکیت لوئې نښې دی هم د دې نه خلق د خپل رب الله تعالی په قادر حکیم علیم کریم رحیم کیدو باندې دلیل حاصلولې شی.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰىكُمْ ۙ وَمِنْكُمْ مَّنْ

| اوالله | پیدا کړیٔ تاسو | بیا | مرګ راولی تاسولره | اوځینی ستاسونه | هغه څوك دی

| اوالله ﷻ تاسو پیدا کړیٔ ئې | بیا به مو وفات کوی | اوپه تاسو کښې ځینې

يُّرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـًٔا ؕ

چې واپس رسولې کیږی | ناکاره عمرته | دپاره ددې | چې پوهه نه شی | روستو دعلم نه | په څه څیز

ناکاره عمر (سخت بوډاوالی) ته رسولې شی | چې د پوهې نه پس بیا سره دوباره په څه نه پوهه نشی

اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ۟ وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ

بیشکه الله | ښه پوهه دې | ښه قادر دې | اوالله | فضلیت درکړې دې | ځینی ستاسوته | په ځینو باند

بیشکه الله ﷻ په هرڅه عالم او د قدرت خاوند دې | اوالله ﷻ تاسو ته په یو بل په روزئ کښې

فِى الرِّزْقِ ۚ فَمَا الَّذِيْنَ فُضِّلُوْا بِرَآدِّيْ رِزْقِهِمْ

په رزق کښی | نونهٔ دی هغه کسان | چې فضیلت ورکړې شوې دې | ورکونکی | درزق خپل

برتری درکړې ده | نو چاته چې دا فضیلت ورکړې شوې دې | هغویٔ داسې نه کوی چې

عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيْهِ سَوَآءٌ ؕ

| هغه چاته | چې مالکان شوی دی | ښیٔ لاسونه دهغویٔ | چی هغویٔ | په هغه رزق کښی | برابرشی

د خپلې برخې مال خپلو مریانو ته ورکړی | چې ټول په دې اعتبار سره برابر شی

اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ۟

آیا نو په نعمت دالله باند | دا خلق انکار کوی |

نوآیا دویٔ د الله ﷻ د نعمت نه انکار کوی |

قوله تعالی:- وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ

د بخیلتوب او سخت بوډاوالی نه د پناه غوښتلو حکم: په ټولو بندیګانو باندې د الله تعالی قبضه ده هم هغه دوی د عدم نه وجود نه راوستلې دی هم هغه به دوی مړه کوی. بعضې خلق ډیر اوږدعمر ته رسوی او هغوی بیاد ماشومانوغوندې کمزورې جوړیږی. حضرت علی ﷺ فرمائی چه د پنځه أویاؤ (۷۵) په کالو کښې عموماً انسان هم داسې کیږی. طاقت ئې ختم شی حافظه ئې کمزورې کیږی د علم کمې پیداشی د عالم کیدونه پس بې علم شی. صحیح بخاری کښې دی حضور ﷺ به په خپله دعاکښې فرمائیل (اللهم اعوذبك من البخل والكسل والهرم وارذل العمر وعذاب القبر وفتنة الدجال وفتنة المحيا والممات) یا الله زه د بخیلتوب نه

عاجزئی نه بوډاوالی نه ذلیل عمر نه د قبرد عذاب نه د دجال د فتنې نه د ژوند او مرګ د فتنې نه ستا پناه غواړم([1])زهیر بن ابی سلمی رحمه الله هم په خپل مشهور معلقه کښې داعمر دغم خفګان تکلیف خزانه اوچینه ګرځولې.

تاسو په خپل حق کښې شریک برداشت کولې نه شئ نو الله ﷻ به ولې برداشت کوي:- دمشرکانود جهالت او دهغوی دکفر بیان کولې شی چه سره دخپلو معبودانودالله تعالی غلامان پیژندلوسره دهغوی عبادت کښې لګیادی.دحج په موقع به هغوی ونیل(لبیك لاشریك لك الا شریكاً هولك تملكه وماملك) یعني اې الله زه تاته حاضریم ستا هیڅ څوك شریك نشته خو هغه چه پخپله ستاغلامان دی د هغوی اود هغوی لاندې څیزونو اصلي مالك هم ته ئې.([2]) نو الله تعالی هغوی ته الزام ورکوی چه کله تاسو د خپلو غلامانو خپل ځان سره برابری او خپل مال کښې شرکت نه خوښوئې نو بیا زما غلامان زما په تصرف کښې څنګه شریك ګرځوئې؟ هم دا مضمون په آیت ﴿ضَرَبَ لَكُم مَّثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ﴾([3])کښې بیانولې شی چه کله تاسوخپل غلامان په خپل مال اوخپلو ښځوکښې خپل شریك جوړولو نه نفرت کوئې نوبیا زما غلامان زماپه تصرف کښې څنګه شریك ګنړئې؟هم داد الله تعالی دنعمتونونه انکاردې چه د الله تعالی د پاره هغه خوښول کوم چه ځان له هم نه خوښوی. دا دې مثال د معبودانو باطلانو. کله چه تاسو پخپله د دې نه جدا ئې نو بیا الله تعالی خود دې نه ډیر ویزاره دې.د رب د نعمتونوبه نورکفر څنګه وی چه فصلونه اوڅاروی هم د یو الله تعالی پیداکړې شوی دی اوتاسو هغه د هغه نه بغیرد نورو په نوم کوئې.

په مالونو په یو بل برتری دالله تعالی دطرفنه ازمیښت وی:-حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه حضرت ابوموسی اشعری رضی الله عنه ته یوخط اولیګلو چه په خپل رزق باندې صبر اوکړه الله تعالی یو دبل نه مالدار کړې دې دا هم د هغه طرف نه یو ازمیښت دې چه هغه اوګوری چه مالداران څنګه د الله تعالی شکر اداکوی اوکوم حقوق چه الله تعالی په هغوی باندې د نورو خلقو مقرر کړی دی ترکومې پورې اداکوی.

وَاللّٰهُ	جَعَلَ	لَكُمْ	مِّنْ أَنفُسِكُمْ	
او الله	پیداکړې	ستاسودپاره	دنفسونوستاسو نه	
او الله ﷻ ستاسود نفسونو نه ستاسودپاره جوړې پیداکړې				
أَزْوَاجًا	وَّجَعَلَ	لَكُم	مِّنْ أَزْوَاجِكُم بَنِينَ	وَحَفَدَةً وَّرَزَقَكُم
ښځې	او پیدا ئې کړل	ستاسو دپاره	دښځوستاسونه خامن	او نمسی | او درئې کړل تاسوته
او ستاسو ښځو نه ئې ستاسو ځامن او نمسی پیداکړی دی| او تاسو ته ئې د پاکیزه څیزونو				
مِّنَ الطَّيِّبَاتِ	أَفَبِالْبَاطِلِ	يُؤْمِنُونَ	وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ	هُمْ
دپاکو څیزونو نه	ایا نو داخلق په باطل باند	ایمان راوړی	اوپه نعمت دالله باند	دوئ
روزی درکړې ده| ....نوایا دوئ په باطلو څیزونو یقین ساتی| او دالله ﷻ د نعمتونو				

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة النحل باب قوله تعالی ﴿ومنكم من یردالی ارذل العمر﴾:٤٧٠٧، صحیح مسلم:٢٧٠٦، بدون (والهرم وفتنة الدجال).

[2] صحیح مسلم کتاب الحج باب التلبیة وصفتها ووقتها:١١٨٥.

[3] ٣٠/الروم:٢٨.

يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾
انكاريان كيږي
نه انكار كوي

قوله تعالى:- وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا

د الله تعالى يوبل احسان:- الله تعالى په خپلو بنديګانو باندې خپل د يوبل احسان خودنه کوي چه هم د دوی د جنس نه هم د دوی په شکل خدوخال مونږ د دوی د پاره ښځې پيداکړې که چرته بدل جنس وې نو د زړه تعلق اومينه محبت به نه پاتې کيدو. خويه خپل رحمت سره الله تعالى ښځې سړي هم جنس پيدا کړل بيانی د دې جوړې نه نسل زيات کړو اولاد نی خورکړو هلکان جينکۍ پيدا شوې.

د حفدة متعلق تفسيرونه:- (حفدة) يوه معنی خو د نمسو ده بله معنی د خادم او نوکرده. نو خامن او نمسي هم د يو قسم خدمت کار وي او په عربوکښې هم دا دستور وو. ابن عباس ﷺ وائي چه د انسان د ښځې د وړاندينی کور اولاد د هغې نه وي. (حفدة) داسي سړي ته هم وائي چه د چا په وړاندې د هغه کارروزګارکوي. دا معنی هم کړې شوې ده چه دې نه مراد دخومولۍ رشته ده. ددې معنی لاندې دا ټول داخل دي. په قنوت کښې جمله راځي (واليک نسعی ونحفد) زمونږ سعي کوشش او خدمت هم ستاد پاره دې. اودا ښکاره خبره ده چه د اولاد نه غلام نه سخرګښې نه خدمت حاصلولې شي نود دې ټولونه د الله تعالى نعمت مونږ ته ملاوېږي. اود چا په نيزد (حفدة) تعلق (ازواجا) سره دې د هغوی په نيزد خو اولاد اود اولاد اولاد اود خوم او ښځې اولاد دې. نودا ټول اکثروختونوکښې هم د دې سړي په حفاظت کښې د ده په غيږ کښې اود ده په خدمت کښې وي اوممکن دی چه هم دا مطلب نی مخې ته کړې وي اوحضور ﷺ فرمانيلې وي چه اولادستاسو غلام دې. لکه څنګه چه په ابوداؤدکښې دي[1] اوچا چه (حفدة) نه مراد. خادم اخستې دې دهغوی په نيزد دا معطوف دې دالله تعالى فرمان دې (وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا) يعني الله تعالى ستاسو بيبياني اواولادستاسوخادمان جوړکړې دی اوتاسوله د خوراک څښاک ښکلې اومزيدارڅيزونه درکوي. نو په باطل باندې يقين اوساته د الله تعالى د نعمتونو ناشکري نه دی کول پکار چه د الله تعالى په نعمتونوباندې پرده واچوی اوهغه د بل چاطرف ته منسوب کړې شي. په صحيح حديث کښې دي د قيامت په ورځ به الله تعالى بنديګانوباندې خپل احسان کولوسره اوفرمائي آيا ماتاته ښځه نه وه درکړې؟ ماتاله عزت نه وو درکړې؟ ماستا اوښان اواسونه تابع کړي نه وو؟ اوما ته په سردارنی او آرام کښې پريخې نه وې؟ [2]

لَهُمْ	لَا يَمْلِكُ	مَا	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	وَيَعْبُدُوْنَ
دپاره ددوی	دهغې چې نه لري اختيار		ماسوادالله نه	اوعبادت کوي
اودوی دالله ﷻ نه بغير د هغه څيزونو عبادت کوي چې د آسمانونو				

وَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ﴿٧٣﴾	شَيْئًا	وَالْاَرْضِ	مِّنَ السَّمٰوٰتِ	رِزْقًا
اونه طاقت لري ددې کار	هيڅ قدرله	او دزمکې نه	دآسمانونو نه	درزق ورکولو
اوزمکې نه ذوی ته د رزق ورکولو هيڅ قدرت نه لري اونه د هغې معبودانو دوس خبره ده				

[1] ابوداؤد كتاب النكاح باب الرجل يتزوج المرأة فيجدها حبلى: ٢١٣١.
[2] صحيح مسلم كتاب الزهد باب الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر: ٢٩٦٨، ابن حبان: ٧٣٦٧، باختلاف الالفاظ.

فَلَا تَضْرِبُوْا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ۝٧٤
نومه بیانوئ | الله لره | مثالونه | بیشکه الله | پوهیږی | اوتاسو | نه پوهیږئ
نوتاسو د الله دپاره مثالونه مه بیانوئ | بیشکه الله ﷻ په (هره خبره) پوهیږی | اوتاسو نه پوهیږئ
ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا عَبْدًا مَّمْلُوْكًا لَّا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ
بیانوی الله | یو مثال | دغلام | چی دبل په قبضه کښی دې | چی اختیار نه لری | په هیڅ څیز باند
اوالله ﷻ یومثال بیانوی | چې یوغلام د بل په اختیار کښې دې | او په هیڅ قدرت نه لری
وَّمَنْ رَّزَقْنٰهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ
او بل هغه څوك | چی رزق ورکړې دې مونږه هغه ته | دطرفه زمونږنه | رزق ښه | نو هغه | خرچ کوی
اویو هغه څوک دې چاته چې مونږ د خپل طرفنه ښه رزق ورکړې وی | نو هغه د هغې نه
مِنْهُ سِرًّا وَّجَهْرًا ؕ هَلْ يَسْتَوٗنَ ؕ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ؕ بَلْ اَكْثَرُهُمْ
دهغې نه | په پټه | او په ښکاره | آیا برابر دی هغوئ | ثناده الله لره | بلکه | زیات دهغوئ
په پټه اوپه ښکاره خرڅ کوی | آیا دا دواړه برابر دی (نه دی) | ټول تعریفونه الله دپاره دی | خوپه دوئ کښې
لَا يَعْلَمُوْنَ ۝٧٥ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ اَحَدُهُمَآ اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ
نه پوهیږی | او بیانوی الله | یوبل مثال | ددوؤسړو | یودهغوئ نه | چاړادې | چی نه قادریږی
زیات خلق نه پوهیږی | اوالله د دوؤ سړو یو بل مثال بیانوی | چې په دوئ کښې یو ګونګا وی | په هیڅ
عَلٰى شَيْءٍ وَّهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰىهُ ۙ اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُّ لَا يَاْتِ بِخَيْرٍ ؕ
په هیڅ څیز باند | اوهغه | بوج وی | په مالك خپل باند | هرطرفته چی | اولیږی هغه | نه راوړی | څه خیز
کارقادر نه وی | اوپه خپل مالک باندې بوج وی | هغه چې کوم خوا هم دې لیږی | نوښیګړه نې دلاسه نه کیږی
هَلْ يَسْتَوِيْ هُوَ ۙ وَمَنْ يَّاْمُرُ بِالْعَدْلِ ۙ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝٧٦ ع
آیابرابردې | هغه | اوهغه څوك | چی حکم کوی | په انصاف سره | اوهغه | په لاره | نیغه باندوی |
آیا دې اوڅوک چې د انصاف حکم کوی او په نیغه لار روان وی دواړه سره برابر کیدې شی (نشی)

قوله تعالی:- وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

رازق صرف د الله تعالی ذات دې:-نعمتونه ورکونکې پیداکونکې رزق رسونکې صرف یوازې الله تعالی وحده لاشریك له دې.مشرکانو هغه سره د نورو عبادت کوی چه نه د آسمان نه باران راوروليې شی نه د زمکې نه فصل اوونې راټوکولې شی.که هغوی ټول هم یوځائ شی اوغواړی بیاهم نه په یوڅاڅکی باران باندې قادر دی اونه د یوې پاڼې پیداکولو په هغوی کښې طاقت شته. نوتاسو د الله تعالی د پاره مثالونه مه بیانوئی. اودهغه شریك اوبرابراود هغه په شان څوك مه ګڼړئی. الله تعالی عالم دې هغه د خپل علم په بنا باندې په خپل توحید باندې ګواهی ورکوی. تاسو جاهل ئی اود خپل جهالت په وجه نورد الله تعالی سره شریك ګرځوئی.

قوله تعالی:- ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا

د کافر اومومن مثال:-ابن عباس رضی الله عنه وغیره فرمائی دا د کافراومؤمن مثال دې . نو د ملکیت د غلام نه

مراد کافر دئے رزق والا او خرچ کونکي نه مراد مؤمن دي. مجاهد ﷫ فرمائي د دي مثال نه د بت او الله تعالى جدائي کول مقصود دی چه دا او هغه برابر نه دی. د دي مثال فرق دومره واضح دي چه د دي د خودلو ضرورت نشته. هم په دې وجه فرمائي چه د تعريفونو لائق هم الله تعالى دې. اکثر مشرکان په بې علمئ باندې کلك ولاړ دی.

ذ بتانو متعلق د يو مثال ذکر:- -کيدې شي چه دا مثال هم د دې فرق خودلو وی کوم چه د الله تعالى او د مشرکانو د بتانو په مينځ کښې دې. دا بتان خو ګونګيان دی نه خبره کولې شي او نه څه ښه خبره کولې شي نه په څه څيز باندې قدرت لری. دقول او فعل دواړونه خالی دی او صرف پخپل مالك باندې بار شوی يو بوج دې. که چرته هم لاړ شي هيڅ ښيګړه نه راوړی. نو يو خو دا او بل هغه چه د عدل حکم کوی پخپله په په نيغه لاروی يعنی د قول او فعل دواړو په اعتبار سره بهتر دا دواړه به څنګه برابر شي. يو قول دې چه يو ګونګا د حضرت عثمان ﷛ غلام وو او کيدې شي چه دا مثال هم د کافر او مؤمن وی لکه چه دې نه وړاندې آيت کښې هم وو وائي چه د قريشو ديو سړی د غلام ذکر اول دې او دويم سړی نه مراد حضرت عثمان ﷛ دې. د ګونګا غلام نه مراد د حضرت عثمان ﷛ هغه غلام دې په کوم چه به هغوی خرچ کونو او هغوی ته به ئی تکليف رسولو او هغوی دې د کار روزګار نه آزاد کړې وو خو بيا به هم ده اسلام سره چپ وو منکر وو او هغه به ئی د صدقه کولو نه او نيکو کولو نه منع کولو د هغه باره کښې دا آيت نازل شوی دی.

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَآ اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا

او خاص الله لره دی | د پټو حقيقتونو علم | د اسمانونو | او د زمکې | او نهٔ دی | حکم د قيامت بس دومره

او د اسمانونو او د زمکې د پټو خبرو علم الله ﷻ سره دې | او د قيامت راتلل بالکل داسې دی.

كَلَمْحِ الْبَصَرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝

لکه رپ | د سترګې | يا هغه | ډير نزدې دې | بيشکه الله | په هر څيز باند | قادر دی

لکه د سترګې رپيدل | يا د دې نه هم زيات نزدې | بيشکه الله ﷻ په هر څيز قادر دې

وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِّنْۢ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ شَيْـًٔا ۙ

او الله | راوويستئ تاسو | د خيټونه | د ميندو ستاسو | حال دا چې نهٔ پوهيدئ تاسو | په هيڅ څيز

او الله ﷻ تاسو ستاسو د ميندو د خيټو نه راويستي يې | په داسې حال کښې چې په هيڅ نه پوهيدئ

وَّجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ۝

او هغه در کړل | تاسو لره | غوږونه | او سترګې | او زړونه | د پاره د دې چې تاسو | شکر او باسئ |

او الله ﷻ ستاسو د پاره غوږونه سترګې او زړونه جوړ کړل | چې تاسو (د دې) شکر ادا کړئ

اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرٰتٍ فِيْ جَوِّ السَّمَآءِ ؕ مَا يُمْسِكُهُنَّ

آيا نهٔ دی کتلی دې خلقو | مارغانو ته | چې تابع دی | په فضا | د آسمان کښې | نهٔ ساتی دوئ لره

آيا دوی مارغان نه دی ليدلی | چې د آسمان په فضا کښې تابعدار دی | دوئ صرف الله ﷻ

اِلَّا اللّٰهُ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۝

مګر الله | بيشکه | په دې کښې | ډيرې نښې دی | د پاره د هغه خلقو | چې ايمان راوړی |

راتينګ کړی دی | بيشکه په دې کښې د ايماندارو د پاره نخښې دی |

قوله تعالى:-وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

د الله تعالى د علم او قدرت كمال:-الله تعالى خپل د علم كمال اود قدرت كمال بيان فرمائى چه د زمكې اوآسمان غيب هم هغه پيژنى هيڅ څوك نشته چه غيبوباندې پوهيږى.الله تعالى چه چاته په كوم څيز باندې غواړى خبروركوى هرڅيز دهغه په قدرت كښې دې نه څوك دهغې خلاف كولې شى اونه څوك هغه منع كولې شى.دكوم يوكارچه كله اراده اوكړى قادر دې پوره كيږى د سترگې بندولو او كولاوولو كښې خو وخت لگى ولې د الله تعالى حكم پوره كيدوكښې دومره هم وخت نه لگى. د قيامت راتلل هم په هغه باندې داسې آسان دى د هغه حكم كيدوسره به راشى.ديوپيداكول اود ټولو پيداكول هغه ته يو شان دى.دالله تعالى احسان اوگوره چه هغه خلق دمئيندودخيټونه راوويستل دوى په هيڅ نه پوهيدل بيائى دوى ته غوږونه وركړل چه په دې واورى، سترگې وركړې چه په دې گورى، زړه ئى وركړو چه په دې سوچ اوكړى دعقل په ځائ زړه دې اودماغ هم ورته وئيلې شى.هم په عقل سره گټه تاوان معلوميږى دا طاقتونه اوداحواس انسان ته درجه په درجه لړلړملاويږى. د عمر سره سره د دې زياتوالې هم كيږى تر دې چه كمال ته اورسى. دا ټول د دې دپاره دى چه انسان دا ټول طاقتونه د الله تعالى په پيژندگلو اودهغه په عبادت كښې اولگوى.

په عبادت سره انسان الله تعالى ته نزدې كيدې شى :-صحيح بخارى كښې حديث قدسى دې چه څوك زما دوستانو سره دښمنى كوى هغه ماته د جنگ كولو اعلان كوى. زما د فريضې په ځائ راوړو سره بنده دومره ماته نيزدې كيدې شى چه دومره په بل څه سره نه شى كيدې. په نفلونو كولوكولو بنده زما طرف ته نيزدې كيږى او زما محبوب جوړيږى. كله چه زه هغه سره محبت كوم د هغه غوږونه جوړيږم په كومو چه هغه اورى د هغه سترگې جوړيږم په كومو سره چه هغه گورى اود هغه لاس جوړيږم په كومو سره چه هغه نيول كوى اود هغه پښې جوړيږم په كومو سره چه هغه تگ كوى. كه مانه اوغواړى نو زه ئى وركوم كه مانه دعااوكړى زه ئى قبلوم. كه پناه غواړى نوزه پناه وركوم اوماته په يوكونكى كاركښې دومره ترددنه وى څومره چه دمؤمن سړى د روح په قبض كولوكښې هغه مرگ نه خوښوى[1] زه هغه ناراض كول نه غواړم اومرگ داسې څيز هم نه دې دكوم نه چه يوسا لړونكى ته خلاصې ملاوشى. د دې حديث مطلب دې چه كله مؤمن په خپل اخلاص او اطاعت كښې كامل شى نود هغه ټول افعال صرف د الله تعالى دپاره شى. هغه اورى دالله تعالى د پاره گورى دالله تعالى د پاره يعنى د شريعت خبرې اورى او شرع چه كوم څيز ته كتل جائز كړى دى هم هغې ته گورى دغه شان د هغه لاس وړاندې كول اود پښې روانول دالله ﷺ درضاد كارونودپاره وى.په الله ﷺ باندې دهغه يقين وى هم دهغه نه امداد غواړى دهغه ټول كارونه هم د الله ﷺ درضا وى.په بعضې غيرصحيح احاديثوكښې دې نه پس دا هم راغلى دى چه هغه هم زما د پاره اورى اوهم زما د پاره گورى اوزما د پاره نيول كوى اوهم زما دپاره گرځى.

غوږ سترگې دماغ دالله تعالى نعمت دى ددې شكر پكار دې:-په آيت كښې بيان دې چه د مورد خيټې نه ئى راوباسې غوږ سترگه زړه اودماغ هغه وركوى دې دپاره چه تاسو شكر اداكړنى. بل آيت كښې دى ﴿ هُوَ الَّذِيْٓ اَنْشَاَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ ﴾[2] يعنى هم الله تعالى تاسو پيداكړى ئى اوستاسودپاره ئى غوږونه سترگې او زړه جوړكړې دې خوتاسو ډير كم شكر اداكونى هم هغه تاسو په زمكه كښې خواره كړى ئى اوهم د هغه طرف ته به ستاسو حشر كولې شى. بيا الله تعالى خپلو بنديگانوته فرمائى چه دې مرغوته اوگورنى چه د زمكې او آسمان په مينځ كښې فضاكښې الوزى گرځى. دوى هم پروردگار په خپل

---

[1] صحيح بخارى كتاب الرقاق باب التواضع:٦٥٠٢، بيهقى:٣/٣٤٦، كتاب الزهد:٢/٢٦٩.

[2] ٦٧/الملك:٢٣.

قدرت كامله سره نيولى دى دا د الوتلو طاقت دوى له هم الله تعالى وركړې دې اوهواګانې ئى د دوى تابع كړى دى.سورت ملك كښې هم دا فرمان دې آيا دوى په خپلو سرونوباندې الوتونكى مرغوته نه ګورى چه وزرې ئى خورې كړى دى اووزرې ئى بندكړې هم دى. دوى بغيرد الله تعالىٰنه چه رحمن اورحيم دې بل څوك نيولى دى؟ هغه الله تعالى ټول مخلوق ته ډير ښه ګورى. (١) دلته ئى هم په خاتمه باندې اوفرمائيل چه په دې كښې د ايماندارو د پاره ډيرې نښې دى.

وَاللّٰهُ جَعَلَ
٠ | اوالله| جوړكړو
| اوالله ﷻ تاسو
لَكُمْ مِنْ بُيُوْتِكُمْ سَكَنًا وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنْ جُلُوْدِ الْاَنْعَامِ
ستاسودپاره| دكورونو ستاسو نه | ځائې دآرام | اوپيدا ئې كړل | ستاسو دپاره| دڅرمنو | دڅارووْ نه
دپاره ستاسو كورونه د ارام ذريعه ګرځولې ده| اوستاسودپاره ئې د څارووْ د څرمنو نه
بُيُوْتًا تَسْتَخِفُّوْنَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ ۙ
كورونه | چې سپك مومئ تاسو هغه | په ورځ | دسفر ستاسو كښې | اوپه ورځ | دقيام ستاسو كښې
داسې كورونه جوړ كړى دى | چې هغه د سفر په ورځ اود قيام په وخت كښې سپک بيامومئ
وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَآ اَثَاثًا وَّمَتَاعًا
اودوړئ دهغې نه |اودوړئ داوښانونه| اودويختودهغې نه | سامانونه داغوستلو | او سامانونه داستعمالولو
او دهغو د وړئ نه او د پشم نه او د ويښتو نه ستاسو دكور سامان او دفائدې څيزونه جوړوئ اچې ترېو
اِلٰى حِيْنٍ ﴿٨٠﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّمَّا خَلَقَ ظِلٰلًا
ديو خاص وخت پورې | اوالله | پيدا كړل | ستاسو دپاره | دهغې نه | چې پيدا كړى دى هغه | سورى
وخته پورې (ترې فائده اخلئ) | او الله ﷻ ستاسو دپاره دخپلو پيدا كړو څيزونو سيورى جوړكړى دى
وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَّجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيْلَ
اوجوړ ئې كړل| ستاسودپاره| دغرونونه| ځائې دپناه اغستلو| اوجوړئې كړل| ستاسودپاره | قميصونه
اوستاسو دپاره ئې په غرونو كښې د پناه اخستلو ځايونه جوړ كړى دى| اوستاسو دپاره ئې داسې جامې جوړې
تَقِيْكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيْلَ تَقِيْكُمْ بَاْسَكُمْ ۚ كَذٰلِكَ
چې ساتى تاسو | دګرمئ نه | اوجامې | چې حفاظت كوى ستاسو | په جنګ ستاسو كښې | دارنګې
دى چې تاسو دګرمئ نه بچ كړى| اوځئ داسې جامې چې په جنګونو كښې ستاسو حفاظت كوى| دغه شان

(١) ٦٧/الملك ١٩.

يُتِمُّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُوْنَ ﴿٨١﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا

پوره كوى | نعمت خپل | په تاسو باند | دپاره ددى | چې تاسو دالله حكم اومنئ | نو كه چرى | مخ واړوودوئ

الله ﷻ خپل نعمتونه په تاسو پوره كوى | د دې دپاره چې تاسو تابعدار جوړ شئ | نو كه دوئ مخ ګرځوى

فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿٨٢﴾ يَعْرِفُوْنَ نِعْمَتَ اللّٰهِ ثُمَّ يُنْكِرُوْنَهَا

نو بيشكه | په تاباند | رسول دى | ښكاره | پيژنى دوئ | نعمت دالله | بيا | انكاركوى دهغې نه

نوستا په ذمه صرف ښكاره خبره رسول دى | دوئ دالله ﷻ نعمتونه ښه پيژنى | اوبيا ترې انكار كوى

وَاَكْثَرُهُمُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿٨٣﴾

او زيات خلق ددوئ | نكاريان دى |

اوپه دوى كښې زيات خلق ناشكره دى |

قوله تعالى:- وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْۢ بُيُوْتِكُمْ سَكَنًا

دَ راحت او آرام والا نعمتونه :-دپخوانو اوډيرو بې شميره احساناتو اوانعاماتو سره الله تعالى دخپلو نورو نعمتونو څرګندونه فرمائى چه هم هغه د بنيادمو د آرام او راحت د حاصلولو د پاره د هغوى د اوسيدو كورونه وركړى دى.دغه شان دڅاروو څناورود څرمنوخيمې ډيرې تنبوان وغيره دركړى دى چه په سفركښې په كارراشى نه په اوړلوكښې تكليف نه لګول ګران اونه په راويستلوغوندولوكښې څه تكليف، بيادچيلوويښته د اوښانو ويښته دګډوګډانو وړنى دسوداګرئى اوتجارت دپاره دمال په شكل كښې هغه جوړكړى دى. هغه د كورد نوښو څيز هم دې دې نه كپړې هم جوړيږى قالين هم تياريږى د تجارت په توګه د تجارت مال دې د فائدې څيز دې په كومو سره چه خلق د مقرر وخت پورې فائدې اخلى.د ونو سورى هغه ستاسو دفائدې اوآرام د پاره جوړ كړى دى په غرونوكښې غارونه او قلعه ګانې هغه تاسو ته دركړى دى چه په دې كښې پناه حاصله كړئى د پټيدو اوسيدو ځائ جوړكړئى. ريښمنې او وړنى والا كپړې تاسو ته هغه دركړى دى چه په اغوستوكښې د ګرمئى يخنئى نه بچ كيدوسره خپله پړده اوكړئى او زيب اوزينت حاصل كړئى. هغه تاسو ته زغرې دركړې پښپله ئى مورچې دركړې چه د دښمن سره د جنګ او حملې په وخت كښې ستاسو په كار راشى. دغه شان هغه تاسو ته ستاسو د ضرورت مطابق پوره پوره نعمتونه دركوى چه تاسو راحت او آرام اوكړئى او په تسلئى سره د خپل منعم حقيقى په عبادت كښې اخته شئى.﴿تُسْلِمُوْنَ﴾ دويم قراءت﴿تَسْلَمُوْنَ﴾ هم دې يعنى تاسو سلامت اوسيږئى اود ړومبى قراءت معنى دې د پاره چه تاسو فرمانبردار جوړشئى د دې سورت نوم سورت النعم هم دې د لام د زبروالا قراءت نه دا هم مراد دې چه تاسو ته په جنګ كښې په كارراتلونكى څيزنه هغه دركړى چه تاسو سلامت اوسئى اود دښمن د حملې نه بچ شئى. بې شكه په ځنګل كښې او بيابان كښې د الله تعالى ډير لوئ نعمت دې خودلته ئى د غرونو نعمت ځكه بيان كړو چه چا سره كلام دې هغوى هم د غرونو خلق وو. نود هغوى د معلوماتو مطابق هغوى سره كلام كولې شى. دغه شان هغوى د ګډو چيلو اوښانو والا وونو هغوى ته ئى هم دغه نعمتونه ورياد كړل. سره د دې اود دې نه زيات د الله تعالى نعمتونه د مخلوق په لاسونوكښې نور هم بې شماره دى اوهم دغه وجه ده چه د يخنئى د كوزولو احسان ئى اوفرمائيلو سره د دې چه د دې نه نور ډير لوئ احسانونه موجود دى خو دا د هغوى مخامخ اود هغوى د معلوماتوڅيز وو. دغه شان چه دوى د جنګ جنګړو اوجنګيالى خلق وو نود جنګ نه د بچ كيدو څيز ئى د هغوى په وړاندې د نعمت په توګه كيخودو سره د دې چه د دې نه په زرګونو د لوئ

درجو انعامونه او نعمتونه هم د مخلوق په لاس کښې موجود دی.دغه شان د هغوی ملك كرم وونو وني فرمائيل چه په لباس باندې تاسو د ګرمئی سختئی لرې کوټی ګنی نوهغه منعم حقیقی سره ددې نه ډیر ښه نعمتونه بندیګانو د پاره نه ووځه؟ په دې وجه د دې نعمتونو اورحمتونو د بیانولو نه پس فرمائی که اوس هم دا خلق زما د عبادت او توحید اوزما د بې پایانه احسانونو قائل نه وی نو تاسره د دوی دومره غم ولې دې؟ پریږده ئی په خپل کار کښې لګیاشه په تاباندې خوصرف تبلیغ دې هغه کوه دوی پخپله پوهیږی چه هم الله تعالی د نعمتونو ورکونکې دې اود هغه بې شمیره نعمتونه د هغوی په لاسونوکښې دی خوسره د علم نه منکر شوی دی اود هغه سره د نورو عبادت کوی بلکه دهغه نعمتونه د نورو طرف ته نسبت کوی او داګنړی چه فلانکې امدادی دې رزق ورکونکې فلانکې دې دا اکثر خلق کافران دی اود الله تعالی ناشکره دی.

د یو اعرابی واقعه:-ابن ابی حاتم کښې دی یوځل یواعرابی د رسول الله ﷺ په خامت کښې حاضر شو حضورﷺ د هغه په وړاندې د دې آیت تلاوت اوکړو چه الله تعالی تاسو له د اوسیدو د پاره کورونه او مکانو نه درکړی هغه وئیل رښتیادی بیاحضورﷺ اوفرمائیل چه الله تعالی تاسو له د څاروو د څرمنو خیمې درکړی هغه وئیل چه دا رښتیادی دغه شان حضورﷺ دا آیاتونه لوستل او هغه د هریونعمت اقرار کولو په آخره کښې حضورﷺ اوفرمائیل د دې د پاره چه تاسومسلمانان او تابعدار شئی هغه وخت خو هغه شاکره لاړو نو الله تعالی آخری آیت نازل کړو چه د اقرار نه پس انکارکوی کافران کیږی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا
|او په کومه ورځ | چی راپورته کړو مونږه | دهر امت نه | یو ګواه
| او په کومه ورځ چې به مونږ د هریو امت نه یو ګواه راپاڅوو

ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ
بیا | به اجازت ورنکړې شی | هغه کسانوته| چی کافران شوی دی| اونهٔ به دهغوئ نه
بیا به کافرانو ته د (حجت پیش کولو) اجازت ورکولې نشی | اونه به ددوئ نه

يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾ وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ
طلب دتوبې ایستلواوکړې شی| اوهرکله چې |اووینی| هغه کسان | چی ظلم ئې کړې دې | عذاب لره
عذر قبول کړې شی |.....................اوکله چې ظالمان خلق عذاب اووینی

فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَا رَأَى
| نو سپك به نهٔ کړې شی | دهغوئ نه | اونهٔ به هغوئ ته | انتظار اوکړې شی | هر کله چې | اووینی
نو نه خو به د هغوی نه سپکولې شی | اونه به دوئ ته مهلت ورکولې شی | او څه وخت چې مشرکان

الَّذِينَ أَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ شُرَكَاؤُنَا
هغه کسان |چی شرك ئې کړې دې |شریکان خپل| نواوبه وائی| اے ربه زمونږه |دادی شریکان زمونږه
خپل شریکان (معبودان) اووینی | نو دا به اووائی ائې زمونږ ربه ! | ....دا زمونږ

الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ فَأَلْقَوْا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ
هغه | چی وؤمونږه| چی رابلل به مونږه دوئ | بې له تانه | نواوبه غورزوئ| دوئ ته خبره|
هغه معبودان دی | کوم چې به مونږ ستا نه سوا رابلل | بیا به معبودان دوئ ته دا جواب ورکړی | چې

إِنَّكُمْ لَكَٰذِبُونَ ۝٨٦ وَأَلْقَوْا إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ

چې بیشکه تاسو | خامخادروغژن یئ| اواوبه غورزوی | الله ته | په دغه ورځ | صلحه

بیشکه تاسو درغژن یئ | ....اومشرکان به الله تعالی ته په دغه ورځ صلح پش کړی

وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ۝٨٧ الَّذِينَ كَفَرُوا

اوورك به شی|دهغوئ نه | هغه |چې وؤ هغوئ | چې دروغ به ئې تړل هغه کسان|چې دکفرپه لاره لاړل

اوخپل ټول دروغ به ترې هیر شی |چا چې دکفر لاره اختیار کړه| او نور خلق ئې د الله تعالی د لارې

وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ

|اومنع ئې کړل نورخلق| دلارې دالله نه | زیات به ورکوؤمونږهغوئ ته | عذاب| دپاسه دعذاب

نه منع کړل |هغوئ ته به مونږ د یوې دپاسه بله سزا زیاته کړو |ځکه چې هغوئ به په دنیا کښې فسادونه

بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ۝٨٨

په سبب دهغې| چې وؤ هغوئ| چې فسادبه ئې کوؤ|

کول |

قوله تعالى:- وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ

د قیامت په ورځ د کافرانو حالت :-دقیامت په ورځ چه به د کافران کوم بد حال وی د هغې ذکر کولې شی په هغه ورځ به په هریوامت باندې دهغوی نبی‌ګواهی ورکوی چه هغه د اللهﷻ کلام هغوی ته رسولې وو بیابه کافرانو ته دهغوی عذر معذرت اجازت هم نه شی ورکولې ځکه چه دهغوی باطل کیدل او دروغ بالکل ښکاره دی.په سورت المرسلات کښې هم دغه فرمان دې چه په هغه ورځ به نه هغوی خبرې کوی نه به هغوی ته د عذراومعذرت اجازت ملاویږی.([1])مشرکان به عذابونوته ګوری خوبیابه څه کمې نه وی.یوساعت به هم عذاب نه سپکیږی نه به هغوی ته څه مهلت ملاویږی ناڅاپی به راونیولې شی دوزخ به موجودشی چه د اویاوزرو واګو والا به وی د هغې په هره یوه واګه به اویا زره فرښتې وی.([2])د دې نه به یوسټ راوځی هغه به چه داسې خوره کړې وی چه د محشر ټول مخلوق به اوویریږی اوپه زنګونوبه راپریوځی هغه وخت به دوزخ په خپله ژبه په اوچت آواز اعلان کوی چه زه د هریوسرکش ضدی د پاره مقرر کړې شوې یم چا چه الله تعالی سره بل څوك شریك کړې اوداسې داسې کارونه ئې کړې وی هغه به د ډیرو قسمونوګناهګارانو ذکر کوی.([3]) لکه چه په حدیث کښې دی چه بیا به هغه دغه ټولوخلقو پورې اونخلی اود میدان حشر نه به ئې اوچت کړی لکه څنګه چه مرغئی دانه راغونډوی.د الله تعالی فرمان دې ﴿إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ۝﴾([4])اوهغه به د لرې نه ښکاری دهغه شور ژوګ شغلې وهل به هغوی اوری اوچه کله دهغې په تیاروا تنګوکورونوکښې ورننه باسی نو مرګ ته به چغې وهی خوکه نن څوك مرګ هم غواړی نو څه کیدې شی؟ بل آیت کښې دی ﴿وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ﴾([5]) ګناهګار چه

---

[1]) ٧٧/المرسلات:٣٥-٣٦.

[2]) صحيح مسلم كتاب الجنة باب جهنم اعاذنالله منها:٢٨٤٢، حاكم:٦٣٧/٤، مجمع الزوائد: ٣٨٨/١٠، ابن ابى شيبه:٤٨/٧، مسندالبزار:١٧٥٤، المعجم الكبير:١٠٤٢٨.

[3]) ترمذى كتاب صفة جهنم باب ماجاء فى صفة النار: ٢٥٧٤، باختلاف يسير وهوحسن، احمد:٣٣٦/٢ شعب الايمان٦٣١٧.

[4]) ٢٥/الفرقان:١٢.

[5]) ١٨/الكهف:٥٣.

دوزخ اووینی نوپوهه به شی چه دوی به پدې کښې ورډوبولې شی خو هیڅ د بچ کیدو لار به نه وینی په یوبل آیت کښې دی ﴿لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ (١) افسوس چه کافرانو هغه وخت معلوم کړې وې چه کله به هغوی د خپلومخونونه اود خپلو شاګانونه اُور لرې نه کړې شی نه به څوك امداد موندې شی ناڅاپې به د الله تعالی عذاب هغوی حیران اوپریشان کړی نه به د هغوی د دې د لرې کولو طاقت وی نه به د یومنټ مهلت ملاویږی په هغه وخت کښې به د هغوی باطل معبودان د کومو چه نې ټول عمر عبادتونه کړې اود هغوی نذرونه نې منل بالکل به د هغوی نه ویزاره شی اود هغوی د حاجت په وخت کښې به بالکل د هغوی په هیڅ کار نه راځی هغوی ته به پِه کتو سره وائی چه اې الله هم دادی هغه کومو ته چه په دنیاکښې مونږ عبادتونه کول نو هغوی به وائی دروغژن نی مونږ کله تاسو ته ونیلې ووچه الله تعالی پریږدنی او زمونږ عبادت اوکړئی هم دا الله سبحانه وتبارك وتعالی فرمانی ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا مِن دُونِ اللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ﴾ (٢) یعنی د دوی نه زیات څوك ګمراه نشته چه د الله تعالی نه بغیرهغه چاته آواز کوی چه دقیامت پورې به هم هغوی ته جواب ورنه کړی بلکه هغوی د دوی د چغونه هم ناخبره دی. اود حشر په ورځ به د دوی دښمنان وی اود هغوی د عبادت نه به انکاریان وی. په نورو آیاتونوکښې دی چه خپل حمایتی اودعزت سبب نی څوك ګنړل اوچاته نی چغې وهلې هغوی خوبه د دوی دعبادتونونه داسې منکرشی اودهغوی مخالفین به جوړشی (٣) خلیل الله ﷺ هم دافرمانیلی ﴿ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ﴾ (٤) یعنی د قیامت په ورځ به دیوبل منکرشی. بل آیت کښې دی چه دوی ته به دقیامت په ورځ حکم وی چه خپل شریکان راوبلئی الخ (٥) نور هم ددې مضمون آیاتونه په کلام الله کښې موجود دی په دغه ورځ به ټول مسلمانان تابع فرمان شی کله چه ارشاد دې ﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا﴾ (٦) یعنی په کومه ورځ چه دوی زمونږ خواله راشی په هغه ورځ به ښه اوری او ګوری. بل آیت کښې دی ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ﴾ (٧) ته به ګورې چه په دغه ورځ به ګناهګار خلقو سرونه ټیټ کړې وانې به چه اې الله مونږ واوریده مونږ اوکتل الخ. بل آیت کښې دی چه په دغه ورځ به ټول مخونه د الله تعالی چه حی یاقیوم دې مخکښې ټیټ شوې وی. (٨) تابعدار او تابع فرمان به وی د حکم لاندې به وی د هغوی ټول بهتانونه اود ځان نه خبرې به ختمې شی ټولې چالاکنی به نی ختمې شی هیڅ امدادی به نی نه وی ولاړ. چاچه کفر کړې هغوی ته به د کفر سزا ورکولې شی او په خپل کښې به د نورو خلقو راښکلو دوچنده سزا خوری دا هم هغه وو چه پخپله به هم لرې تختیدل او نور به نی هم د حق نه لرې تختول. په اصل کښې هغوی پخپله د تباهئی په بوخته کښې انختل خو وو دوی بې وقوف. د دې نه معلومیږی چه د کافرانو د عذابونو به هم درجې وی څنګه چه دمؤمنانو د بدله درجې وی.لکه چه دالله ﷻ ارشاد دې ﴿قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَٰكِن لَّا تَعْلَمُونَ﴾ (٩) د هریوډپاره دوچند دې خوتاسوته علم نشته. ابویعلی کښې دحضرت عبدالله ﷺ نه روایت دې چه دجهنم د عذاب سره به دزهرژنو مارانو تکونه زیاتیږی چه دومره لوئ لوئ به وی

---

١) ٢١/الانبياء:٣٩.
٢) ٤٦/الاحقاف:٥.
٣) ١٩/مريم:٨١-٨٢.
٤) ٢٩/العنكبوت:٢٥.
٥) ١٨/الكهف:٥٢.
٦) ١٩/مريم:٣٨.
٧) ٣٢/السجدة:١٢.
٨) ٢٠/طه:١١١.
٩) ٧/الاعراف:٣٨.

د عذاب سره به دزهرژنو مارانو تکونه زياتيږي چه دومره لوئ لوئ به وي لکه خومره چه د لويوکهجورو ونې وي. (١) د ابن عباس ﷛ نه روايت دې چه د عرش لاندې به پنځه نهرونه وي په کوم چه به دوزخيانوته عذاب ورکولې شي د شپې هم اود ورځې هم.

وَيَوْمَ	نَبْعَثُ					
اوخبرې نې کړه دهغه ورځ نه	چې راپورته به کړومونږ					
چې مونږ به د هر يوامت نه يويوګواه هم د هغوئ د مينځ						
فِي كُلِّ أُمَّةٍ	شَهِيدًا	عَلَيْهِمْ	مِّنْ أَنفُسِهِمْ	وَجِئْنَا		
په هرامت کښې	يوګواه	په هغوئ باند	دنفسونودهغوئ نه	او رابه ولومونږ		
نه راوچت (پيش) کړو	اوتابه د دې خلقو په مقابله کښې ګواه را روانډې کړو	اومونږ په تاباندې				
بِكَ	شَهِيدًا	عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ ط	وَنَزَّلْنَا	عَلَيْكَ	الْكِتَابَ	تِبْيَانًا
تالره	ګواه	په دې خلقوباند	اونازل کړې دې مونږه	په تاباند	داکتاب	چې وضاحت کونکې دې
داکتاب قرآن نازل کړې دې	په دې کښې د هر (دينی) څيز (حسب ضرورت) واضحه بيان موجود دې					
لِّكُلِّ شَيْءٍ	وَهُدًى	وَرَحْمَةً	وَبُشْرَىٰ	لِلْمُسْلِمِينَ ۝٨٩ ع		
دپاره دهر څيز	او هدايت دې	او رحمت دې	او زيرې دې	دپاره دمسلمانانو		
......او(دا قرآن) مسلمانانو دپاره هدايت اورحمت او زيرې دې						

قوله تعالی:- وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ

په قيامت کښې ګواهان هم وی:- الله تعالی خپل محترم او خوږ رسول ﷺ ته خطاب کولوسره فرمائی هغه ورځ ياده کړه اوهغه ورځ چه ستاعزت اوکرامت کيدونکې دې د هغې هم ذکر کوه. دا آيت هم داسې دې څنګه چه دسورت نساء په شروع کښې آيت (فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ۝) (٢) يعنی څنګه به تيريږی چه مونږ د هريو امت نه ګواهان راوړو اوتا په دې ټولوباندې ګواه جوړ کړو اودروو. حضور ﷺ يوځل په ابن مسعود ﷛ باندې سورت نساء تلاوت کړوکله چه هغه دې آيت ته راورسيدو نو حضور ﷺ اوفرمائيل بس کړه کافی دې. ابن مسعود ﷛ فرمائی چې ما اوکتل چه هغه وخت د حضور ﷺ سترګې مبارکې د اوښکو نه ډکې وې (٣) بيا فرمائی چه زمونږ په دې نازل شوی کتاب کښې مونږ ستا په وړاندې هر څه بيان کړی دی. هريوعلم او هرڅيز په دې قرآن کښې دې. (٤) هريوحلال اوحرام هرنافع علم هره نيکی تيرې شوې خبرې راتلونکی واقعات د دين اودنيا کار روزګار ټول ضروری احکام او احوال په دې کښې موجود دی. دا دزړونو هدايت دې رحمت دې زيرې دې. امام اوزاعی رحمه الله فرمائي چه دې کتاب کښې سره د سنت رسول ﷺ د هرڅيز بيان دې. د دې آيت سره د پورتنی آيت تعلق غالبا په دې وجه دې چه چا په تاباندې د دې کتاب تبليغ فرض کړې دې اودا نی نازل کړې دې هغه به د

---

(١) مجمع الزوائد: ٤٨/٧، مسندابی يعلی: ٢٦٥٩، الترغيب والترهيب: ٥٥٨١، حاکم: ٢/٣٥٥-٣٥٦.

(٢) ٤/النساء: ٤١.

(٣) صحيح بخاری کتاب فضائل القرآن باب قول المقری للقاری حسبك: ٥٠٥٠، صحيح مسلم: ٨٠٠، بيهقی: ٢٣١/١٠، المعجم الکبير: ٨٤٦٠ ؛ شعب الايمان: ٤٨١/١.

(٤) الطبری: ٢٦٩/١٧.

قیامت په ورځ د دې باره کښې سوال کونکې دې لکه چه ارشاد دې چه د امتونو او رسولانو ټولونه به تپوس کولې شی.والله زمونږ د ټولونه به د زمونږ د عملونو تپوس کولې شی رسولان به راجمع کولې شی او تپوس به ترې کیږی چه تاسو ته څه جواب ملاوشو؟ هغوی به وائی چه مونږ ته هیڅ علم نشته ته علام الغیوب ئې. بل آیت کښې دی ﴿إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ﴾[1] یعنی چا چه په تاباندې د قرآن تبلیغ فرض کړې دې هغه به د قیامت په ورځ تا خپل ځان ته واپس کړی اود خپلې درکړې شوې فریضې باره کښې درنه تپوس کونکې دې.دا یوقول هم د دې آیت په تفسیرکښې دې اودې هم معقول او ښکلې.

إِنَّ اللَّهَ	يَأْمُرُ	بِالْعَدْلِ	وَالْإِحْسَانِ	وَإِيتَاءِ	ذِي الْقُرْبَىٰ
بیشکه الله	حکم کوی	په عدل کولوسره	اوپه احسان کولو سره	او په ورکولو سره	رشته دارانو ته
الله تعالی یقینا تاسو ته دانصاف اود نیکئ اوخپلوانو ته د مال ورکولو حکم کوی					
وَيَنْهَىٰ	عَنِ الْفَحْشَاءِ	وَالْمُنكَرِ	وَالْبَغْيِ	يَعِظُكُمْ	
اومنع کوی	دبې حیایئ دکارونونه	اودبدوکارونونه	اودظلم زیاتی نه	هغه نصیحت کوی تاسو ته	
او دبې حیایئ د بدوکارونو او د سرکشئ نه مو منع کوی	اوتاسو ته نصیحت کوی چې				
لَعَلَّكُمْ	تَذَكَّرُونَ ۝				
دپاره ددې چې تاسو	نصیحت قبول کړئ				
دې دپاره چې تاسو نصیحت حاصل کړئ					

قوله تعالی:- إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ

د عدل احسان صله رحمئ اوفحشااومنکر مطلب:- الله ﷻ خپلو بندیګانو ته د عدل او انصاف حکم ورکوی اود سلوك اواحسان لارخودنه کوی اوبدله اخستل هم جائز دی.لکه چه آیت ﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِ ۖ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ ۝﴾[2] کښې اوفرمائیل که بدله اخلئ نوبرابره برابره بدله اخستې شئ خوکه صبر او برداشت اوکړئ نو څه به وائی چه دا لویه د بهادرئ خبره ده. بل آیت کښې دی چه د دې بدله به الله تعالی سره ملاویږی. بل آیت کښې دی د زخمونو قصاص دې خوچه څوك معافی اوکړی نو د هغه د ګناهونو معافی ده[3] نوعدل فرض اواحسان نفل.د توحید د کلمه شهادت هم عدل دې ظاهر او باطن په یورنګ کښې هم عدل دې اواحسان دا دې چه د باطن صفائی د ظاهر نه هم زیاته وی او فحشا اومنکر دادې چه په باطن کښې خرابی وی اوپه ظاهرکښې بناوټ. هغه د صله رحمې هم حکم ورکوی. لکه چه په صفا الفاظوکښې ارشاد دې ﴿فَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝﴾[4] رشته دارانوته مسکینانوته مسافروته د هغوی حق ورکړه او اسراف او بې ځایه مه الوزونې.دمحرماتونه هغه تاسو منع کوی د ګناهونونه هغه تاسومنع کوی ظاهری او باطنی ټول ګناهونه حرام دی. په خلقو ظلم اوزیاتې کول حرام دی.

---

[1] ٢٨/القصص:٨٥.
[2] ١٦/النحل:١٢٦.
[3] ٥/المائده:٤٥.
[4] ١٧/بنی اسرائیل:٢٦

دظلم سزا ډیره زر ملاویږی:-حدیث شریف کښې دی چه د ظلم زیاتی او خپلولی پریخودو نه زیاته بله داسې ګناه نشته چه په دنیاکښې به هم د هغې ډیر زر بدله ملاوشی او په آخرت کښې به سخت نیول وی ([1])د الله تعالی دا احکام اوبندیزونه ستاسو د نصیحت دپاره دی. ابن مسعود ﷺ فرمائی د ټولو نه جامع آیت په ټول قرآن کښې دسورت نحل دا آیت دی([2])حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه کوم ښه عادتونه دی د هغې حکم قرآن ورکړې دې او پخلقو کښې چه کوم خراب خصلتونه دی د هغې نه الله تعالی منع کړی دی د بداخلاقئی نه اوبدئی نه هغه ممانعت کړې دې.په حدیث کښې دی بهترین اخلاق الله تعالی ته خوښ دی اوبداخلاقی هغه مکروه ګنړی.([3])

داکثم صیفی واقعه:-اکثم بن صیفی ته چه کله د رسول الله ﷺ متعلق خبرورکړې شو نو هغه د رسول الله ﷺ په خدمت کښې دحاضریدو کله اراده اوکړه خود هغه قوم هغه پسې شو او هغه نی منع کړو هغه وئیل چه ما نه پریږدئی نو ښه ده قاصد راولئی چه هغه اولیږو.دوه کسان د دې خدمت د پوره کولو د پاره تیار شودلته چه راغله نو هغوی اووئیل چه مونږ داکثم صیفی قاصدان یوهغه تاسو نه تپوس کوی چه تاسو څوك نی؟اوڅه ئی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه د اول سوال جواب خودادې چه زه محمد ﷺ بن عبدالله یم اود دویم سوال جواب دا دې زه د الله تعالی بنده اود هغه رسول یم. بیاحضور ﷺ هغوی ته دا آیت تلاوت کړو.هغوی وئیل دوباره ئی اولولئی.حضور ﷺ بیا اولوستلو تردې چه هغوی یادکړو بیاواپس لاړل او اکثم ته ئی پوره خبر ورکړو او وئی وئیل په خپل نسب باندې هغه څه فخر اونه کړو صرف خپل اودخپل پلار نوم ئی واخستو خودې د لوئ نسب والا اود اوچت خاندان والا دې. بیائی مونږ ته دا کلمې اوخودلې چه د حضور ﷺ په ژبه مبارکه مونږ واوریدې. دې اوریدو سره اکثم اووئیل چه هغه خو ډیرې ښه خبرې ښائی اود بدو او سفلی خبرونه منع کول کوی. زما د قبیلې خلقو تاسو د اسلام طرف ته وړاندیوالې اوکړئې دې دپاره چه تاسو په نورو قبیلو باندې سرداری اوکړئی اود نورو خلقو په لاسونوکښې لکئی مه جوړیږئی.

د عثمان بن مظعون واقعه:-د دې آیت په شان نزول کښې یوحسن حدیث مسنداحمد کښې واردشوې دې. ابن عباس ﷺ فرمائی حضور ﷺ په خپل صحن کښې ناست وو چه عثمان بن مظعون ﷺ حضور ﷺ سره تیریدو حضور ﷺ اوفرمائیل کینې نه؟ هغه کیناستو اوحضور ﷺ د هغه طرف ته متوجه شوخبرې ئی کولې چه حضور ﷺ ناڅاپی خپل نظرمبارك د آسمان طرف ته اوچت کړو لږ ساعت پورې ئی بره کتل بیائی سترګې په مزه مزه ښکته کړې اوخپل ښی طرف ته ئی په زمکه اُوکتل او هم هغه طرف ته حضور ﷺ مخ هم کړو اوداسې ئی سر مبارك خوزولو لکه چه د چا نه څه زده کوی اوځوك حضور ﷺ ته څه وائی لږ ساعت پورې داحالت وو بیاحضور ﷺ سترګې پورته کړې تردې چه د آسمان پورې د حضور ﷺ نظرمبارك اورسیدوبیاحضور ﷺ ټیك ټاك شو اوهم هغه شان عثمان ته متوجه شو ناست ووهغه ټول ئی کتل د هغه صبر اونه شوتپوس ئی اوکړو حضور ﷺ تاسو سره ډیر خل د ناستې موقع ملاوشوې ده خود نن په شان نظاره مې نه ده لیدلې. حضور ﷺ اوفرمائیل تا څه اولیدل؟ وئیل تاسو خپل نظرمبارك د آسمان طرف ته اوچت کړو بیامو لاندې اوکتل بیامو خپل ښی طرف ته اوکتل اوداسې تاؤ شوې کیناستې زه دې پریخودم بیامو داسې سرخوزولولکه چه ځوك تاسو ته څه وائی اوتاسو په ښه شان سره هغه اورئی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه ښه ده تا دا هر څه اولیدل هغه وئیل

---

[1]) ابوداؤد کتاب الادب باب ف النهی عن البغی: ٤٩٠٢، وسنده صحیح، ترمذی: ٢٥١١، ابن ماجه: ٤٢١١، حاکم:٣٥٦/٢، ابن حبان:٢٠٣٩، احمد:٣٦/٥.

[2]) حاکم:٣٥٦/٢، وسنده صحیح امام حاکم III دا صحیح ګڼنڅلیګ دیګ.

[3]) حاکم:٤٨/١، طبرانی:٥٩٢٨، وسنده حسن، حلیة الاولیاء: ٢٥٥/٣.

اوبرابرمې کتل. حضورﷺ اوفرمائیل ماله د الله تعالی فرښته وحی راوړلو سره راغلې وه هغه وئیل د الله تعالی نه رالیکلې شوې؟ حضورﷺ اوفرمائیل او او د الله تعالی رالیکلې شوې. تپوس ئې اوکړو بیاهغې تاسوته څه اووئیل؟ حضورﷺ هم دا آیت تلاوت کړو. حضرت عثمان بن مظعون ؓ فرمائې هم دغه وخت زما په زړه کښې ایمان کیناستو اود حضورﷺ محبت زما په زړه کښې ځائ اوکړو(١) بل روایت کښې دی د حضرت عثمان بن ابی العاص ؓ نه روایت دې چه زه د حضورﷺ په خدمت کښې ناست ووم حضورﷺ خپل نظر پورته اوچت کړو وئې فرمائیل جبرائیل ؑ ماله راغلواوماته ئې حکم راکړوچه زه دا آیت د دې سورت په دې ځاې کښې کیږدم. (٢) دا روایت هم صحیح دې. والله اعلم.

وَاَوْفُوْا بِعَهْدِ اللّٰهِ اِذَا عٰهَدْتُّمْ

| او پوره کوئ | وعده دالله | کله چې | وعده اوکړئ تاسو

| اودالله تعالی وعده پوره کوئ | هرکله چې تاسووعده اوکړئ

وَلَا تَنْقُضُوا الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيْدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ

او مهٔ ماتوئ تاسو | قسمونه | روستو | دمحکم کولودهغې نه | حال دا چې جوړ کړې وی تاسو | الله

اود پخولو نه پس قسمونه مه ماتوئ | حال دادې چې تاسو په خپل ځان باندې

عَلَيْكُمْ كَفِيْلًا ۭ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُوْنَ ۝ وَلَا تَكُوْنُوْا

په ځانونوخپلوباند | ګواه | بیشکه الله | پوهیږی | په هغه عملونو | چې کوئ ئې تاسو | اومهٔ کیږئ تاسو

الله تعالی ضامن جوړ کړې دې | بیشکه الله تعالی ستاسو په ټولو کارونو پوهیږی | اوتاسو د هغې

كَالَّتِيْ نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْۢ بَعْدِ قُوَّةٍ اَنْكَاثًا ۭ

پشان دهغه ښځې | چې وې سپړدل | ریشلې تارونه خپل | روستو دمحکموالی نه | ټوټې ټوټې

ښځې په شان مه کیږئ چې خپل تارونه به ئې دمضبوطولو نه پس بیا ریښه ریښه کړل | چې پخپل چل ول

تَتَّخِذُوْنَ اَيْمَانَكُمْ دَخَلًاۢ بَيْنَكُمْ اَنْ تَكُوْنَ اُمَّةٌ هِيَ اَرْبٰى

نیسئ تاسو | قسمونه خپل | ذریعه دټګئ | په منځ خپل کښې | چې شې | یوه ډله هغه زیاته ګټوره

تاسوهم خپل قسمونه د فساد ذریعه اوګرځوئ | په دې غرض چې یوه ډله د بلې ډلې نه زیاته فائده

مِنْ اُمَّةٍ ۭ اِنَّمَا يَبْلُوْكُمُ اللّٰهُ بِهٖ ۭ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ

دبلې ډلې نه | بیشکه | آزمائی تاسو لره الله | په دې وعده سره | اوخامخا به بیان کړی | تاسو ته

واخلی | الله تعالی هم دغه شان په تاسو امتحان کوی | او د قیامت په ورځ به درته هغه ټول

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ۝

په ورځ دقیامت | هغه څه | چې وئ تاسو | په هغې کښې | چې اختلاف به موکولو

حقیقت ښکاره کړی | په کوم کښې چې تاسو اختلاف کولو |

(١) احمد: ٣١٨/١، وسنده حسن، طبرانی: ٨٣٢٢، مجمع الزوائد: ٤٨/٧.
(٢) احمد: ٢١٨/٤،

قوله تعالى:- وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ

دَ قسمونوعهدوپیمان دَحفاظت حکم:- الله تعالی مسلمانانوته حکم ورکوی چه هغوی دې دوعدو حفاظت کوی قسمونه دې پوره کوی اوماتوی دې نه. دلته نی د قسمونونه ماتولوسختوالې اوکړو. بل آیت کښې فرمانیلی دی چه د خپلو قسمونو نښه الله تعالی مه جوړونی دې نه هم د قسمونو حفاظت کول مراد دی.یو بل آیت کښې دی د قسم ماتولوکفاره ده د قسمونوپوره کولوحفاظت کونی.

ددې ایت مبارک په مطلب کښې مختلف توجیهات او اصل مطلب:- په آیاتونوکښې داحکم دې اوبخاری او مسلم په حدیث کښې حضورﷺ فرمائی واللهچه کله زه دیوڅیز قسم اوخورم اوبیادهغې په خلاف کښې بهتری اووینم نوان شاء اللهﷺ ضروربه هغه کارپوره کوم او دخپل قسم کفاره به ورکوم.([1])دې پورتنی آیاتونوکښې اواحادیثوکښې فرق مه ګڼرئ.هغه قسمونه وعدې معاهدې چه پخپل مینځ کښې : معاهدې اووعدې په توګه وی دهغې پوره کول خوبې شکه ډیر ضروری دی اوکوم قسمونه چه د رغبت او منع کولود پاره د خلې نه اوخی هغه بې شکه کفاره ورکولوسره ماتیدې شی. نو په دې آیت کښې مراد د جاهلیت د زمانې په شان قسمونه دی([2])مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی په اسلام کښې د دوړولو په خپل مینځ د اوسیدو قسم هیڅ څیز نه دې. اوپه جاهلیت کښې چه د داسې اعانت او امداد کوم قسمونه خپل مینځ شوی دی اسلام هغه نور هم مضبوط کوی([3])د دې حدیث د اولنئی جمله دا معنی ده چه اسلام قبلولونه پس اوس د دې ضرورت نشته چه د یوې رورولنی والا بلې رورولنی والا نه وعدې اومعاهدې اوکړی چه تاسواومونږ یویو، په راحت او غم کښې شریك یووغیره خکه چه د اسلام رشته ټول مسلمانان په یوه رورولنی کښې راولی د مشرق نه ترمغرب پورې مسلمانان د یوبل په غم دردکښې شریك دی. د بخاری اومسلم یوحدیث کښې دی د حضرت انس ﷺ په کورکښې رسول الله ﷺ د انصارواومهاجرینو په مینځ کښې قسم اوکړو([4])د دې نه دا منع کړې شوی رورولی مراد نه ده دا خورورولی وه د کوم په وجه چه به خپل مینځ کښې د یوبل وارثان کیدل په آخره کښې داحکم منسوخ شو اووراثت نیزدې خپلوانوسره خاص کړې شو.وائی چه ددې فرمان الهی نه مطلب دغه مسلمانانو نه په اسلام باندې د کلك اودریدو حکم ورکول دی کومو چه دحضورﷺ په لاس باندې بیعت اوکړو اود اسلام د پابندئی اقرارئی کولو نو هغوی ته فرمائی چه د داسې کلك قسم او پورې معاهدې او وعدې نه پس چرته داسې نه وی د محمدیهﷺ د ډلې د کمې اود مشرکانود ډلې کثرت ته په کتو سره تاسودا ماته نه کړئی([5]) مسنداحمدکښې دی چه کله خلقو د یزیدبن معاویهﷺ بیعت ماتولو نوحضرت عبدالله بن عمرﷺ د خپل کور ټول خلق راجمع کړل اود الله تعالی تعریف کولونه نی اما بعد اوفرمائیل چه مونږ د یزیدبیعت د الله اود هغه د رسول ﷺ په بیعت اوکړو او ما د رسول اللهﷺ نه اوریدلی دی چه د هریوغدار د پاره به د قیامت په ورځ یوه جهنډا ورخښولې شی او اعلان به کولې شی‌دا غداردې فلانکې د فلانکی خوئ. د الله تعالی سره د شریك کولونه پس دا د ټولونه لوئ اود ټولونه خراب

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الایمان والنذر، باب قوله تعالی ﴿لایؤاخذکم الله باللغو فی ایمانکم﴾:٦٦٢٣، صحیح مسلم :١٦٤٩، احمد:٤٠١/٤، مسندابی عوانه: ٣٣/٤، مسندالبزار:٣٠٣٨.

[2]) الطبری:٢٨٢/١٧.

[3]) احمد:٨٣/٤، صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابه باب مؤاخاة النبیﷺ بین اصحابه: ٢٥٣٠، اموارد‌الظمآن:٢٠٦١، دارمی: ٢١٨/٢، مصنف عبدالرزاق:١٩٢٠٠.

[4]) صحیح بخاری کتاب الکفالة باب قول الله تعالی ﴿والذین عاقدت ایمانکم فاتوهم نصیبهم﴾ :٢٢٩٤، صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب مؤاخاة النبی ﷺ بین اصحابه: ٢٥٢٩، ابوداؤد: ٢٩٦٦، احمد:١١١/٣، مسندابی یعلی:٤٠٢٣، بیهقی:٢٦٢/٦، الادب المفرد:٥٦٩.

[5]) الطبری: ٢٨١/١٧، والله اعلم.

غداری ده چه د الله تعالی اودهغه د رسول ﷺ بیعت دچاپه لاس باندې اوکړی او بیائی مات کړی یاد ساتنی تاسو کښې څوك هم داخراب کار اونه کړی او په دې باره کښې د حد نه وړاندې نه شئ ګڼی زما اود هغه په مینځ کښې جدائی ده[1] مسنداحمد کښې دی حضور ﷺ فرمائی چه کوم سړې یومسلمان سره څه شرط اوکړی اودهغې د پوره کولو اراده نه لری نوهغه په مثال د هغه سړی دې چه خپل ګاونډی ته د امن ورکولو نه پس بې اسرې پریږدی. [2]

دمکې د بوډئی قصه او دهغوئ سره تمثیل:-بیا هغوی ویروی چه څوك دعهدوپیمان حفاظت نه کوی د هغه د دې کارنه الله تعالی علیم اوخبیردې.په مکه کښې یوه ښځه وه چه د هغې په عقل کښې فتور وو د تار جوړولونه او تیك ټاك اومضبوطیدونه پس به بغیرد څه وجه مات رامات کړو او ټکرې ټکرې به ئی کړو.[3] نودامثال دې ددې مضبوطولونه پس وعده بیا ماتول. [4] هم دا خبره تیك ده اوس دا پریږده چه په واقعه کښې یوه داسې ښځه وه هم که نه وه چه داسې ئی کول دلته خو صرف مثال مقصد دې ﴿انکاثا﴾ معنی ټکرې ټکرې کول ممکن دی چه دا د ﴿نَقَضَتْ غَزْلَهَا﴾ اسم مصدر وی اوداهم کیدې شی چه بدل وی دکان د خبریعنی انکاث مه جوړیږه دجمع نکث دناکث نه بیافرمائی چه قسمونه د مکراوفریب ذریعه مه جوړوه چه د خپل خان نه لویوته په خپلو قسمونوباندې یقین ورکړې اوخپله ایمانداری او نیك نیتی اوښائې بیا بې ایمانی اوغداری اوکړې. د دې کثرت په لیدلوسره د دروغو وعدې کولوسره صلح اوکړې. او بیا موقعه بیاموندلو سره جنګ شروع کړې داسې مه کوئی. نو چه کله په داسې حالت کښې بې وعدګی حرام کړې شوه او د خپل کثرت او غلبې په وخت کښې خو په طریقه اولی حرامه شوه. الحمدلله مونږ په سورت انفال کښې دحضرت معاویه رضی الله عنه قصه لیکلې ده چه د هغوی او شاه روم په مینځ کښې د یوې مودې پورې صلح شوې وه. د دې مودې د ختمیدو سره نیزدې هغوی مجاهدین د روم سرحد طرف ته روان کړل چه هغوی دې په سرحدباندې پریوځی اود مودې په ختمیدو سره دې حمله اوکړی دې د پاره چه رومیانوته د تیاری موقع ملاؤنه شی. کله چه عمرو بن عبسه رضی الله عنه ته د دې خبر اوشو نو امیرالمؤمنین حضرت معاویه رضی الله عنه له راغلو او ورته ئی اووئیل الله اکبر اې معاویه!عهدپوره کړه غدر او بدوعدګئی نه بچ شه ماد رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه کوم قوم سره وعده معاهده اوشی نو چه ترکومې پورې دصلح موده ختمه شوې نه وی د یوې غوټې دکولاوولو هم اجازت نشته. دې اوریدو سره امیرمعاویه رضی الله عنه خپل لښکر راواپس کړو[5] ﴿اربی﴾ نه مراد اکثردې. ددې جمله دا هم مطلب دې چه اوګوری دښمن ډیر اوطاقتور دې صلح اوکړی اودا صلح د فریب ذریعه جوړه کړی هغوی غافل کړی او حمله اوکړی. اودا هم مطلب دې چه یوقوم سره معاهده اوکړې بیااوګوری چه بل قوم د هغوی نه قوی دې هغه سره ئی معامله اوکړه او مخکینئی معاهده ئی ماته کړه دا ټول منع دی. په دې کثرت سره الله تعالی تاسو ازمائی یادا چه په خپل حکم سره یعنی د وعدې د پابندئی په حکم سره الله تعالی ستاسو ازمیښت کوی او په تاسوکښې به صحیح فیصلې د قیامت په ورځ پخپله کوی. هریوته به د هغه د عملونو بدله ورکوی نیکانوته نیکه او بدانو ته بده. [6]

---

[1] احمد:٢/٤٨، صحیح بخاری کتاب الفتن باب اذاقال عندقوم شیئا ثم خرج فقال بخلافه:٧١١١، ٣١٨٨، صحیح مسلم:١٧٣٥.

[2] احمد: ٥/٤٠٤.

[3] الطبری:١٧/٢٨٥.

[4] ایضًا.

[5] ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی الامام یکون بینه وبین العدو عهدفیسیرنحوه: ٢٧٥٩، وسنده صحیح، ترمذی:١٥٨٠، شعب الایمان:٤٣٥٩.

[6] الطبری:١٧/٢٨٧.

وَلَوْ شَآءَ

| اوکه چرې | غوښتلي

او که الله تعالی غوښتلي

اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ يُّضِلُّ مَنْ

الله | نو خامخا به ئې جوړ کړی وی تاسو | امت يو | وليکن | گمراهه کوی هغه | هغه څوک

نو تاسو ټول به ئې يو امت کړی وئ | خو هغه چې چا لره اوغواړی | نو هغه گمراه کړی | | او چا لره

يَّشَآءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ط وَلَتُسْئَلُنَّ

چې غواړی هغه | اونيغه لار ښائی | هغه چاته | چې غواړی هغه | او خامخا به تپوس کيږی ستاسو نه

اوغواړی نو هدايت ورته اوکړی | اوستاسونه به ستاسو د عملونو خامخا تپوس کيږی

عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٩٣﴾ وَلَا تَتَّخِذُوْٓا اَيْمَانَكُمْ دَخَلًا

دهغه کارونو | چې وئ تاسو | چې کول به مو | اومهٔ جوړوئ تاسو | قسمونه خپل | ذريعه ددوکې

......اوتاسو خپل قسمونه په خپل مينځ کښې د دهوکې ذريعه مه جوړوئ | هسې نه چې د چا قدم

بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوْتِهَا وَتَذُوْقُوا السُّوْٓءَ

په منځ خپل کښې | نواوبه خونيږی | قدم | روستو | دمحکموالی دهغې نه | اواوبه څکئ تاسو | خراب انجام

د مضبوطيا نه پس بيا اوخوئيږی | او تاسو ته په دې خبره تکليف اورسی | چې خلق به مو

بِمَا صَدَدْتُّمْ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ج وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿٩٤﴾

په سبب دهغې | چې منع کړل تاسو خلق | دلارې دالله نه | اودې ستاسو دپاره | عذاب لوئ

د الله تعالی دلارې نه منع کول | اوستاسو دپاره ډير لوئې عذاب مقرردې (که داسې مو اوکړو)

وَلَا تَشْتَرُوْا بِعَهْدِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيْلًا ط اِنَّمَا عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرٌ

اومهٔ اخلئ تاسو | په وعده دالله باندې | قيمت | لږ | بيشکه هغه څه | چې دالله سره دی | هغه | بهتردی

اودالله تعالی په وعده ددنيا لږه فائده مه اخلئ | ....بيشکه کوم عوضونه چې الله تعالی

لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٩٥﴾ مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا

ستاسودپاره | که چرې يئ تاسو | چې پوهيږئ | هغه څه | چې ستاسوسره دی | هغه ختميږی | اوهغه څه

سره دی | هغه ستاسو دپاره ډير بهتر دی | که تاسو پرې پوهيږئ | چې څه تاسو سره دی | هغه ختميږی

عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ ط وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِيْنَ صَبَرُوْٓا

چې دالله سره دی | هغه باقی دی | اوخامخا به بدله ورکوو مونږ | هغه کسانوله | چې صبر ئې اوکړو

اوڅه چې الله تعالی سره دی هغه هميشه باقی پاتې کيدونکی دی | اوڅوک چې ثابت قدم شو هغوئ ته

أَجْرَهُمْ	بِأَحْسَنِ	مَا	كَانُوا	يَعْمَلُونَ ۝
اجردهغوئ	مطابق دبهتره	هغه عمل	چې وو هغوئ	چې کوئ به ئې
به مونږ خامخا د هغه ښه کارونو په بدله کښې خپل اجرورکوو کوم چې هغوی کول				

قوله تعالى:- وَلَٰكِن يُضِلُّ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ

هدايت او ګمراهي د الله ﷻ په اختيار کښې:- که الله تعالى غوښتل نود ټولې دنيابه هم يومذهب او مسلك وو لکه چه فرمائى ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾[1] يعنى که د الله تعالى غوښته وه نواې خلقو تاسو ټول به ئى يوه ډله کړې وئى. بل آيت کښې دى که ستارب غوښتل نود مخ د زمکې به ټول خلق به ايماندار وو. يعنى په دوی کښې به موافقت او يوشان والې وواختلاف اوبغض به بالکل نه وو. ستارب قادر دې که اوغواړى نوټول خلق به يوامت کړى خودوى به مختلف وى ولې په چا چه ستا د رب رحم وى هم هغه دوى پيداکړى دى هدايت او ضلالت يعنى ګمراهى هم دهغه په لاس کښې ده د قيامت په ورځ به هم هغه حساب اخلى تپوس پوښتنه په کوى وروکې لوئ نيک اوبد ټولواعمالو بهترينه بدله به ورکوى.

قسمونه وعدې د دهوکه ذريعه نه دى جوړول پکار:- بيامسلمانانوته هدايت کوى چه قسمونه وعدې معاهدې د مکراو فريب ذريعه مه جوړوئى او نه د ثابت قدمنى نه پس خوئيږئى. لکه چه څوك د نيغې لارې نه واوړى.اوستاسودا کار به دنوروخلقو دالله تعالى د لارې نه د بنديدو ذريعه جوړه شى. د کومې چه ډير خراب نقصان به هم په تاسو پريوځى. ځکه چه کله کافران اوګورى چه مسلمانانو وعده ماته کړه د وعدې خلاف ئى اوکړل نود هغوى به دين سره اعتماد اويقين پاتې نه شى اوهغوى به د اسلام قبلولو نه منع شى اود دوى د دې بنديدو ذريعه به تاسوجوړشئى په دې وجه به تاسو ته لوئ عذاب کيږى او سخته سزا به درکولې شى. الله تعالى په مينځ کښې کولوسره چه کومې وعدې کوئى او دهغه قسمونه خوړلو سره کوم عهدوپيمان کوئى هغه په دنياوى لالچ سره ماتول اوبدلول په تاسو باندې حرام دى. که ټوله دنيادرته حاصله شى خود دې حرمت مرتکب مه جوړيږئى ځکه چه دنيابې کاره ده. الله تعالى سره چه څه دى هم هغه بهتردى د هغه بدله او ثواب اميدساته. څوك چه د الله تعالى په دې خبره باندې يقين اوساتى هم د دې غوښتونکې پاتې شى اود الله تعالى د حکم د پابندئى لاندې د خپلو وعدو ساتنه اوکړى نود ده د پاره چه الله تعالى سره کوم اجر اوثواب دې هغه د ټولې دنيانه ډير زيات اوډير بهتردې. په دې ښه شان سره پوهه شئى. په ناپوهئى کښې داسې مه کوئى چه د آخرت ثواب مو ضائع شى بلکه د اخستلو په ځائ ورکول شى. واورئى د دنيانعمتونه ختميدونکې دى اود آخرت نعمتونه لازوال اود هميشه دپاره دى.زما قسم دې چه کومو خلقو په دنياکښې صبراوکړو هغوى ته به د قيامت په ورځ د هغوى د بهترينواعمالوډيره ښکلې صله او بدله ورکوم اوهغوى به ښنم.

مَنْ	عَمِلَ صَالِحًا	مِّن ذَكَرٍ	أَوْ أُنثَىٰ	وَهُوَ	مُؤْمِنٌ
هرچاچې	عمل اوکړو نيک	دنارينو نه	يادزنانونه	او هغه وى	مومن
هرچا چې نيک عمل اوکړو که نارينه وى اوکه زنانه اخو چې هغه مومن وى انو مونږ به ورته ضرور په دنيا کښې					

فَلَنُحْيِيَنَّهُ	حَيَاةً طَيِّبَةً	وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ	أَجْرَهُم
نومونږبه ژوندون ورکړوهغه له	ژوندون پاکيزه	او خامخا به ورکړو مونږ هغوئ ته	اجر دهغوئ
پاک ژوند ورکړوا او په آخرت کښې به ورته خامخا د هغوئ د ښو کارونو په عوض کښې اجر ورکړو			

[1] ٥/المائدة:٤٨.

بِأَحْسَنِ	مَا	كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾
مطابق دبهتره هغه عمل	چې وو هغوئ چې کوؤ به ئې	

قوله تعالى:- مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى

دَ نيکواعمالوبه بهتربدله ملاويږي:- الله تبارك وتعالى جل شانه خپلو هغه بندېگانوسره چه په خپل زړه کښې په الله تعالى اودهغه په رسول ﷺ باندې کامل ايمان لرى اود کتاب او سنت دتابعدارئ لاندې نيك اعمال کوى وعده کوى چه هغه به دوى ته په دنياکښې هم صفااو بهترين ژوندورکوى او ډېر په ښکلې طريقه سره به دهغوى عمرتيرېږى كه هغه سړى وى اوكه هغه ښځې وى اودې سره به دخپل طرف نه په آخرت کښې هم د هغوى دنيکو اعمالوبهترين بدله ورکوى. په دنياکښې پاك اوحلال رزق قناعت خوشحاله طبيعت نيك بختى پاکوالې د عبادت خوند د اطاعت مزه د زړه يخوالې دزړه کولاووالى داټول څرڅه به دالله تعالى دطرفنه ايماندارانونيك عمل کونکوته ورکولې شي. مسند احمد کښې رسول الله ﷺ ارشاد دې هغه خلاصې بياموندو چه مسلمان شو او پوره پوره رزق ورکړې شو چه څه ملاوشو په هغې باندې صبر اوکړو[1] بل حديث کښې دى چاته د اسلام لار اوخودلې شوه اوچاته چه د خيټې ساتلو تيکره ملاوشوه اوالله تعالى د هغه زړه د قناعت اوصبر نه ډك کړو هغه خلاصې بيا موندو(ترمذى) ([2]) په صحيح مسلم شريف کښې دى رسول الله ﷺ فرمانى الله تبارك وتعالى په خپلو مؤمنانوبنديگانو باندې ظلم نه کوى بلکه د هغه د نيکئى بدله په دنيا کښې ورکوى اود آخرت نيکئى هم هغه ته ورکوى اوکافرخپلې نيکئى هم په دنياکښې خورى د آخرت د پاره د هغه په لاس کښې هيڅ نيکى باقى نه پاتې کيږى.([3])

فَإِذَا	قَرَأْتَ الْقُرْآنَ	فَاسْتَعِذْ	بِاللَّهِ	مِنَ الشَّيْطَانِ
نوکله چې	لولې ته قرآن	نو پناه اوغواړه	په الله سره	دشيطان
نوهرکله چې ته د قرآن پاك لوستلو اراده اوکړې انو د شيطان مردود د شرنه .				

الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾	إِنَّهُ	لَيْسَ	لَهُ سُلْطَانٌ	عَلَى الَّذِينَ	آمَنُوا
رټلي شوى نه	بيشکه دې چې دې	نشته	ده لره قدرت	په هغه کسانوباندې	چې ايمان ئې راوړې وى
پناه غواړه	د هغه وس په داسې خلقو نه چليږى	چې ايمان ئې راوړې وى			

وَعَلَى رَبِّهِمْ	يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾	إِنَّمَا	سُلْطَانُهُ	عَلَى الَّذِينَ
اوپه رب خپل باند	توکل کوى	بيشکه	قدرت دهغه	په هغه کسانو باندې
او پخپل رب بهروسه کوى	............د هغه وس خو بس په هغه چا چليږى	چې هغه		

[1] احمد:٢/١٦٨، صحيح مسلم كتاب الزكاة باب في الكفاف والقناعة:١٠٥٣، ترمذى:٢٣٤٨، ابن ماجه ٤١٣٨، ابن حبان:٢٧٠، حاكم: ٣/١٣٧، المعجم الاوسط:٤٦٧٠، مسندعبدبن حميد:٣٤١، شعب الايمان:٧/٢٩١.

[2] حاكم:٤/١٢٢، ترمذى كتاب الزهد باب ماجاء في الكفاف والصبرعليه:٢٣٤٩، وسنده حسن احمد:٦/١٩، ابن حبان:٧٠٥، حاكم: ١/٩٠، مواردالظمان:٢٥٤١، المعجم الكبير:٧٨٦.

[3] صحيح مسلم كتاب صفات المنافقين باب جزاء المؤمن بحسناته في الدنيا والاخرة وتعجيل حسنات الكافر في الدنيا:٢٨٠٨، احمد:٣/١٢٣، ابن حبان:٣٧٧، مسندالطيالسى:٢٠١٣، مسندابي يعلى:٢٨٤٤.

يَتَوَلَّوْنَهٗ وَالَّذِيْنَ هُمْ بِهٖ مُشْرِكُوْنَ ﴿١٠٠﴾
چې هغوئ دوستي‌كوي دهغه سره | او په هغه كسانوبانددي | چې هغوئ | دهغه په لمسه | شرك كونكي دي
خپل دوست گڼرى | او د (هغه په وسوسو) الله دپاره شريكان جوړوى

قوله تعالى:- فَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ﴿٩٨﴾

دَ قرآن پاک دَ تلاوت په شروع كښې دَ شيطان دَ شرنه دَ الله تعالى پناه غوښتلو حكمت:-الله تعالىﷻ د خپل نبي كريم ﷺ په خُله مباركه باندې خپلو مؤمنانو بنديگانوته حكم وركوي چه د قرآن كريم د تلاوت نه وړاندې ﴿اعوذ﴾ لولئي.دا حكم دفرضيت په توگه نه دې. ابن جريررحمه الله وغيره په دې باندې اجماع نقل كړې ده.د ﴿اعوذ﴾ پوره بحث معني وغيره مونږ دخپل تفسيرپه شروع كښې ليكلې دې فالحمدلله.ددې حكم مصلحت دادې چه قارى قرآن گډوډ كيدودغوراوفكر نه منع كيدواود شيطانى وسوسو راتلونه بچ شي.د دې د پاره جمهور وائي چه د تلاوت شروع كولونه وړاندې﴿اعوذ﴾ وائي. د څا قول داهم دې چه د قرآن پاك د ختميدو نه ئي هم وائي د دې دليل هم دا آيت دې خو صحيح قول هم ړومبې دې اود احاديثو دلالت هم په دې باندې دې. والله اعلم.

د قراءت نه وړاندې د تعوذ وئيلو حكم

مسلك حنفي:-داحنافو په نيز هم د قراءت نه وړاندې تعوذ سنت دې واجب نه دې ځكه چه نبي كريم صلى الله عليه وسلم بعضې وختونو كښې بغير د تعوذ نه قراءت كړې دې دا د عدم وجوب دليل دې[1]

بيا فرمائي چه ايماندار متوكلين هغه په داسې گناهونوكښې نه شي راگيرولې چه د هغې نه توبه اونه كړى[2] دهغه هيڅ حجت دده په وړاندې نه شي چليږى.دامخلص بنديگان دهغه دژوروچالونونه محفوظ پاتې كيږى اودا ده چه څوك د هغه تابعدارى اوكړى[3] د هغه په وينا كښې راشي هغه خپل دوست او ملگرې اودروى هغه د الله تعالى په عبادتونوكښې شريك كړى په هغوى باندې خودې خوريږى. دا مطلب هم كيدې شي چه "ب" سببيه اوښائي يعنى هغه دده دتابعدارئي په وجه د الله ﷻ سره شرك شروع كړى. دا معنى هم ده چه هغه دې په خپل مال كښې خپل اولاد كښې د الله تعالى سره شريك اوگرخوى.

وَاِذَا بَدَّلْنَآ اٰيَةً مَّكَانَ اٰيَةٍ ۙ وَّاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا
او كله چې | بدلوؤ مونږه | يو ايت | په ځاني | دبل ايت | او الله | ښۀ پوهيږى | په هغه څه
اوهر كله چې مونږ ديوايت په بدل كښې بل ايت نازل كړو | او الله تعالى په هغې ښه پوهيږى | څه چې
يُنَزِّلُ قَالُوْٓا اِنَّمَآ اَنْتَ مُفْتَرٍ ؕ بَلْ
چې نازلوى ني هغه | وايئ دا خلق | بيشكه | چې ته | پخپله جوړونكې ئې (دقران) | بلكه خبره داده
راليږى | نودا خلق اووائى چې ته خو بس صرف دروغ تړونكې يئ | نه ! بلكه په دوئ كښې
اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٠١﴾ قُلْ نَزَّلَهٗ رُوْحُ الْقُدُسِ
چې زيات خلق ددوئ | ناخبره دى دحقيقت نه | اووايه | چې نازل كړې دې دا قران | پاك روح
زيات خلق نه پوهيږى | ....ته اووايه چې دا جبريل عليه السلام امين ستا د رب

[1] (تفسيرمظهرى (٢٢٦،٢٢٧١٥)
[2] الطبرى:٢٩٤/١٧.
[3] الطبرى:٢٩٤/١٧.

مِنْ رَّبِّكَ	بِالْحَقِّ	لِيُثَبِّتَ	الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	
د طرفه درب ستانه	په حقه سره	دپاره ددې چې محکم کړي	هغه کسان	چې ایمان ئې راوړو	
د طرفه په حق نازل کړې دې | چې دایماندارو خلقو ایمان پرې مضبوط کړي					
وَهُدًى	وَّبُشْرٰى	لِلْمُسْلِمِيْنَ	وَلَقَدْ	نَعْلَمُ	اَنَّهُمْ
اولار ښودونکې دې	اوزیرې دې	دپاره دفرمانبردارو خلقو	اوبې شکه	پوهیږو موتږ	چې بیشکه دوئ
اودمسلمانانو دپاره هدایت او زیرې دې | .... اوموږ ته ښه معلومه ده چې دوئ وائی					
يَقُوْلُوْنَ	اِنَّمَا	يُعَلِّمُهٗ	بَشَرٌ	لِسَانُ الَّذِيْ	يُلْحِدُوْنَ
وائی	چې بیشکه	ښودنه کوی دهٔ ته	یو سړې	ژبه | دهغه سړي	چې اشاره کوی دوئ
چې دهٔ ته خویو سړې خودنه کوی | (حال داچې) کوم سړي ته دوئ داسې غلط نسبت کوی					
اِلَيْهِ	اَعْجَمِيٌّ	وَّهٰذَا	لِسَانٌ	عَرَبِيٌّ مُّبِيْنٌ	
هغه ته	عجمی ژبه ده	او داقران	ژبه ده	عربی صفا	
د هغه ژبه عجمي ده | او دا قران خو په صفا عربئ ژبه کښې راغلې دې |					

قوله تعالی:- وَاِذَا بَدَّلْنَا اٰيَةً مَّكَانَ اٰيَةٍ

د منسوخ کیدوحکمت مشرکان نه پیژنی:- دمشرکانو د کم عقلتوب بې سروسامانئی او بې یقینئی بیان کولې شی چه دوی ته به څنګه ایمان نصیب شي؟دا خوازلی بدبخت دی. په ناسخ اومنسوخ سره د احکامو بدلون ته ګوری نوغاپی چه ښه صیب چه ددوی بهتان کولاوشو.دومره نه پوهیږی چه قادر مطلق الله تعالی چه څه غواړی کوی کومه اراده چه اوکړی نو حکم ورکړی یوحکم اوچت کړي د هغې په ځائ بل حکم کیږدی.([1])لکه آیت ﴿مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَآ اَوْ مِثْلِهَا ۗ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ﴾([2]) کښې فرمائی پاك روح یعنی حضرت جبرائیل ﷺ دا د الله تعالی د طرف نه حقانیت صداقت عدل اوانصاف سره راوړې او ستا طرف ته راخی دې د پاره چه ایماندار ثابت قدم شي. اوس نازل شو وئی منه بیا نازل شو بیانی اومنه دهغوی زړونه د خپل رب طرف ته ټیټ دی دالله تعالی تازه تازه کلام اوری د مسلمانانو د پاره هدایت او زیری اوشی د الله اود رسول ﷺ منونکی لاربیامومی او خوشحاله شی.

دکافرانو یوبهتان اودَ هغې رد:- دکافرانو یوبهتان کول بیانولې شی هغوی وانی چه ده ته داقرآن یو انسان ښائی.د قریشود قبیلې یو عجمی غلام وو د صفاغرسره ئې اخستل اوخرڅول کول. حضورﷺ به کله کله هغه سره کیناستو اوڅه خبرې اترې به ئې کولې. داسړې په صحیح عربی ژبه ونیلو باندې هم پوره قدرت نه لرلو. په ماته ګوډه ژبه به ئې په ډیرمشکل سره خپل مطلب اداکولو. د دې افترا اوځان نه خبرې جواب الله تعالي ورکوی چه هغه به ورته څه اوښائی چه په خپله خبرې کول نه پیژنی د عجمی ژبې سړې دې. اودا قرآن پاك خو په عربی ژبه کښې دې. بیا د فصاحت او بلاغت والا دې ښکلې پاك اوچت معنی مطلب الفاظ اوواقعاتو کښې د تهولونه جدا دی. د بنی اسرائیلو د آسمانی کتابونونه هم په درجوکښې اوچت وقعت اوعزت والا دې. که په تاسوکښې لږ شان هم عقل وی نو داسې ډیوه په لاس به غلا له نه وتلې ئې داسې دروغ به مو نه وئیل چه بې وقوفانو سره هم نه شی چلیدې.

([1]) الطبری:١٧/٢٩٧.

([2]) ٢/البقرة:١٠٦.

د يو نصراني غلام سره درسول كريم صلى الله عليه وسلم د كيناستو واقعه:- سيرة ابن اسحاق كښې دي يو نصراني غلام كوم ته چه به ئې جبر وئيلو اود خضرمي قبيلې ديوسړي غلام وو هغه سره به رسول الله ﷺ د مروه په غونډئى باندې كيناستلو په دې باندې مشركانو داد دروغوخبرخوركړو چه دا قرآن د ده نه زده كوى. د دې په جواب كښې دا آيت نازل شو. وائى چه د هغه نوم يعيش وو. ابن عباس ﷺ وائى چه په مكه كښې يولوهاروو دهغه نوم بلعام وو اعجمى سړې وو ده ته به حضورﷺ تعليم وركولو نو د حضورﷺ د هغه سره تګ راتګ كتلوباندې قريشو دا مشهوره كړه چه هم دا سړې حضورﷺ ته څه ښائى اودې هغه د كلام الله په نوم په خپلوملګروكښې ښائى(¹)څا وئيل چه دې نه مراد سلمان فارسى ﷺدې خوداقول خو ډير لرې بوچې دې ځكه چه حضرت سلمان فارسى ﷺ خو په مدينه كښې حضورﷺ سره ملاو شوې وو اودا آيت په مكه كښې نازل شوې دې. عبيدالله بن مسلم ﷺ وائى زمونږ د كار يودوه سړى د روم اوسيدونكې وو چه په خپله ژبه كښې به ئې خپل كتاب لوستلو حضورﷺ به هم تلوراتلو كله كله به هغوى سره اودريدو اوريدلوبه ئې په دې باندې مشركانو دروغ شروع كړل چه هم د دوى نه قرآن زده كوى. په دې باندې دا آيت نازل شوسعيدبن مسيب ﷺ فرمائى دمشركانو نه يو سړې ووچه وحى به ئې ليكله دې نه پس هغه د اسلام نه مرتد شو اوداخبره ئې د خان اوكړه د الله تعالى لعنت دې په هغه وى.

إِنَّ الَّذِينَ | لَا يُؤْمِنُونَ | بِآيَاتِ اللَّهِ ۙ | لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ | وَلَهُمْ

بيشكه هغه كسان چې نه راوړى ايمان | په آيتونو دالله | نه كوى هدايت هغوئ ته الله | اومقردې دپاره د هغوئ | عذاب

ځوک چې دالله تعالى په آيتونو ايمان نه راوړى | الله تعالى هغوئ په سمه لار نه روانوى | اوهغوئ دپاره

عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ | إِنَّمَا | يَفْتَرِي الْكَذِبَ | الَّذِينَ | لَا يُؤْمِنُونَ | بِآيَاتِ اللَّهِ ۖ

دردناك | بيشكه | جوړوى | دروغ | هغه كسان | چې نه راوړى ايمان | په ايتونو دالله باند

دردناك عذاب مقرر دې|درغ جوړونكې خو هغه خلق دى | چې دالله تعالى په ايتونو باندې ايمان نه راوړى

وَأُولَٰئِكَ | هُمُ الْكَاذِبُونَ ۝ | مَنْ كَفَرَ | بِاللَّهِ | مِنْ بَعْدِ | إِيمَانِهِ

اودغه كسان | هم هغوئ دروغژن دى | هغه ځوک چې كفرئې اوكړو | په الله | روستو | دايمان خپل نه

اوهم دا خلق پوره درغژن دى | ....چا چې دايمان راوړلو نه پس بيا په الله تعالى باندې كفر اوكړو

إِلَّا | مَنْ | أُكْرِهَ | وَقَلْبُهُ | مُطْمَئِنٌّ | بِالْإِيمَانِ

مګر | هغه ځوک | چې زور اوشو په هغه | او حال دا چې زړهٔ دهغه | مطمئن وئ | په ايمان سره

سوا د هغه چا نه چې مجبوره كړې شى | اود هغه زړهٔ په ايمان باندې مطمئن وى

وَلَٰكِنْ مَنْ | شَرَحَ | بِالْكُفْرِ صَدْرًا | فَعَلَيْهِمْ | غَضَبٌ | مِنَ اللَّهِ

وليكن هغه ځوك | چې فراخه كړى | په كفر سره | سينه | نوپه هغوئ باند | غضب دې | د طرفه دالله نه

نو داسې بنده مستثنى دې | خوچا چې خپله سينه كفر ته پرانستله | نو په هغوئ به دالله تعالى غضب وى

¹) الطبرى:٢٩٨/١٧.

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿١٠٦﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ

او دي دپاره دهغوئ | عذاب | لوئ | دا | په سبب ددې چې هغوئ | خوښ کړو | ژوند

اوهغوئ دپاره لوئې عذاب مقرر دې | دا ځکه چې دوئ د آخرت په مقابله کښې

الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٠٧﴾

ددنيا | په آخرت باندې | او بيشکه چې الله | نه ښائي لار | قوم کافر ته

د دنيا ژوند خوښ کړو | اودا ځکه چې الله تعالى کافرانو ته (د نيغې لارې) هدايت نه کوي

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ

داکسان | هغه کسان دی | چې مهر وهلې دې | الله | په زړونو دهغوئ باند | اوپه غوږونو دهغوئ باند

دا هغه خلق دی چې دکومو په زړونو غوږونو اوسترګو باندې

وَاَبْصَارِهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ ﴿١٠٨﴾ لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ

اوپه سترګو دهغوئ باند | اودا کسان چې دی | هم دوئ | غافلان دی | لازمه ده داخبره | چې بيشکه دوئ

چې الله ﷻ مهرلګولې دې | او دا خلق د خپل انجام نه بې خبره دی | دا يقينی خبره ده | چې په

فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿١٠٩﴾

په آخرت کښې | هم دوئ | نقصانيان دی |

آخرت کښې به دا خلق په نقصان کښې وی |

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ

دَ آقائې نامدار سرورکونين د صداقت بيان او د مشرکانو ضد:- څوك چه د الله تعالى د ذکر نه مخ واړوی او د الله تعالى دکتاب نه غفلت اوکړی اودالله تعالى په خبرو باندې دايمان راوړو اراده اونه کړی داسې خلق الله تعالى هم لرې غورزوی. هغوی ته د حق دين توفيق نه ورکوی د آخرت په سخت عذاب کښې راګيرېږی. بيا فرمائی چه دوی په رسول الله ﷺ باندې دخان نه خبرې او دروغ ويونکی نه دی دا کارخود بدترين مخلوق دې کوم چه ملحد اوکافر وی د هغوی دروغ په خلقو کښې مشهورېږی. حضور ﷺ خود ټول مخلوق نه بهترغوره او ديندار الله تعالى پيژندونکې د رښتونو رښتونې د ټولو نه زيات کمال علم ايمان عمل اونيکئی هم حضور ﷺ ته حاصلې دی. په صداقت کښې نيکئی کښې يقين کښې اومعرفت کښې د حضور ﷺ ثانی څوك نشته.دې کافرانونه تپوس اوکړنی دوی هم د حضور ﷺ د صداقت قائل دی د هغوی د امانت تعريف کوی. په دوی کښې محمد ﷺ د امين په لقب کښې مشهور اومعروف دې. د روم بادشاه چه کله د ابوسفيان نه د حضور ﷺ متعلق ډير سوالونه اوکړل په هغې کښې يو داهم وو چه د نبوت د دعوی نه وړاندې ستاسو کله د هغه دروغو طرفته نسبت کړې دې؟ ابوسفيان جواب ورکړو هيڅ کله هم نه. په دې باندې بادشاه اووئيل چه څنګه کيدې شی چه يوداسې سړې که هغه د دنياوی معاملاتوکښې د خلقو باره کښې چرې د دروغو په ګندګنی سره خپله ژبه نه وی خرابه کړې نو هغه به په الله تعالى باندې دروغ تړی؟ (١)

(١) صحيح بخاری کتاب بدءالوحی باب کيف کان بداء الوحی الی رسول الله ﷺ:٧، صحيح مسلم:١٧٧٣، ابن حبان:٦٥٥٤، مسندابی عوانه: ٦٧٢٦، بيهقی:١٧٨/٩، السنن الکبری للنسائی:٣٣٠/٦، مصنف عبدالرزاق٩٧٢٤، احمد:٢٦٢/١، مسندابی يعلی:٢٦١٧.

مجبورا د کفر ارتکاب ناقص ایمان نه دې :- الله سبحانه وتعالی فرمائي چه کوم خلق د ایمان نه پس کفر اوکړي گوري اوړانده شي بیا په کفر باندې د هغوی سینه کولاوشي اوېدې باندې تسلي اوکړي دوی د الله تعالی په غضب کښې راګیرشي چه د ایمان علم حاصلولونه پس بیا د دې نه واوړي او په دوی به په آخرت کښې ډیردرانه عذابونه وي. ځکه چه هغوی آخرت وران کړو اودنیاسره ئې مینه اوکړه او په اسلام باندې مرتدکیدو له ترجیح ورکړه اوداصرف ددنیاد غوښتلو په وجه سره.دهغوی زړه د حق د هدایت نه خالي وو دالله تعالی دطرفنه هغوی ته ثابت قدمي ملاونه شوه په زړونوباندې مهرونه اولګیدل د ګتې یوه خبره ئې هم په پوهه کښې نه راځي. غوږونه اوسترګې ئې هم بې کاره شوې نه حق اورېدې شي اونه حق لیدې شي. هیڅ څیز هغوی ته څه فائده اونه رسوله اود خپل انجام نه غافل شو یقیناً داسې خلق به د قیامت په ورځ خپل اود خپلوانو نقصان کونکي دي. په ړومبي آیت کښې چه د کوموخلقو استثناء کړې شوې ده یعنی هغه په چا چه جبر اوکړې شي اود هغوی زړونه په ایمان باندې کلك دی دې نه مراد هغه خلق دی چه په سبب د وهلوټکولو مجبوره شي اوپه ژبه باندې د مشرکانو موافقت اوکړي.خود هغوی زړه دا نه وائي بلکه په زړه باندې په الله تعالی اود هغه په رسول ﷺ باندې کامل تسلئي سره پوره ایمان وي.

د ایت إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ شان نزول:- ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه دا آیت د عماربن یاسر رضي الله عنه باره کښې نازل شوې دې کله چه هغوی ته مشرکانو عذاب ورکول شروع کړه چه ترکومې ته د حضورﷺ نه کفر اونه کړې نو په نه زړه غوښتلو سره مجبوراً ئې اوکړو هغوی د دې کافرانو موافقت اوکړو بیا د الله تعالی نبيﷺ له راغلو عذر ئې بیان کړو نو الله تعالی دا آیت نازل کړو([1]) شعبي رحمه الله قتاده رحمه الله او ابومالك رحمه الله هم دا وائي ([2]) ابن جریرکښې دی چه مشرکانو هغه راګیرکړو اوسزا ورکول ئې شروع کړه تردې چه هغه د دوی د ارادو سره نیزدې شو بیا حضورﷺ له راغلو اود هغوی شکایت ئې اوکړو نو حضورﷺ تپوس اوکړو ته دخپل زړه حال څنګه ګوري؟جواب ملاوشو چه هغه خو په ایمان باندې مطمئن دې اوکلك دې حضورﷺ اوفرمائیل چه که هغوی بیاخپلې مطالبې ته واپس شوته هم ورته واپس شه([3]) بیهقي کښې د دې نه هم زیات تفصیل دې په دې کښې دی چه هغه حضورﷺ ته بدې ردې اووئیل اود هغوی د معبودانو ذکر ئې په خیرسره اوکړو.بیاحضورﷺ له راغلو اوخپل دا درداوغم ئې ورته بیان کړو چه یارسول اللهﷺ زه د عذابونونه خلاص نه شوم ترکومې چه ماتاسو پسې بدې ردې اونه وئیل اودهغوی د معبودانو ذکر مې په خیرسره اونه کړو. حضورﷺ اوفرمائیل ته خپل زړه څنګه ګورې؟ جواب ملاوشو په ایمان باندې مطمئن. ونی فرمائیل که هغوی بیا اوکړي نوته هم بیا اوکړه([4]) هم په دې دا آیت نازل شو.

حالت دجبر کښې کلمه د کفر وئیل بالاجماع جائز دی:- د علماء کرامو اتفاق دې چه په چاباندې جبر او ظلم اوکړې شي نوهغه له جائزدی چه دخپل ځان بچ کولودپاره د هغوی موافقت اوکړي او داهم جائزدی چه په داسې موقعه باندې هم د هغوی اونه مني لکه چه حضرت بلال رضي الله عنه کړې وو د مشرکانو ئې یوه هم نه وه منلې سره د دې چه هغوی به ده ته ډیر سخت تکلیفونه ورکوی تردې چه په سخته ګرمئی په پوره تیز نمر کښې به ئې هغه راسملولو اود هغه په سینه به ئې دروند کانړې کیخودو چه اوس هم شرك اوکړه نو خلاصې به بیامومې. خوهغه بیا هم دهغوی اونه منل اوصفاانکارئی اوکړو او د الله تعالی توحیدئی په

[1]) الطبری:٣٠٤/١٧.

[2]) ایضًا.

[3]) الطبری: ٣٠٤/١٧، حاکم:٣٥٧/٢، وسنده حسن امام حاکم رحمه الله او ذهبی رحمه الله دا روایت صحیح ګڼړی.

[4]) بیهقی: ٢٠٨/٨-٢٠٩ وسنده حسن.

احد احد وئيلوسره بيانولو بلكه فرمائيل به ني چه والله! كه د دې نه هم زيات سخت لګيدونكې لفظ زما په علم كښې وو نو ما به هم هغه وئيلو الله ﷻ دې دهغه نه راضي شي اوهغه دې هم هميشه راضي اوساتي. دغه شان د حضرت حبيب بن زيد انصاري رضی الله عنه واقعه ده چه كله هغه ته مسيلمه كذاب اوونيل ته دحضرت محمد ﷺ د رسالت ګواهي وركوې؟ هغه اوفرمائيل چه او.بيا هغه تپوس اوكړو چه آيا زما د رسول كيدوهم ګواهي وركوې؟ نوهغه اوفرمائيل چه زه نه اورم. په دې باندې د نبوت دې دروغژن دعوى كونكي دهغه د بدن نه يواندام كټ كولو حكم اوكړو. بيا هم دا سوال جواب اوشو او دويم اندام ئې ترې كټ كړو.هم دغه شان كيدل اوهغوى ترآخره پورې په خپله خبره كلك ولاړوو الله ﷻ دې د هغه نه خوشحاله وى او هغه دې هم خوشحاله كړى. مسنداحمد كښې دى چه كوم يوڅوكسان مرتدشوې وو هغه علي رضی الله عنه په اُوركښې اوسوزلو.كله چه حضرت ابن عباس رضی الله عنه ته دا واقعه معلومه شوه نو هغوى اوفرمائيل چه ماخوبه دوى په اُوركښې نه سوزول ځكه چه د رسول الله ﷺ فرمان دې د الله تعالى په عذاب سره تاسو عذابول مه كوئى او بې شكه ما به هغوى قتل كول. ځكه چه د رسول الله ﷺ فرمان دې چه څوك خپل دين بدل كړى هغه قتل كړئى. كله چه داخبرحضرت علي رضی الله عنه ته اورسيدونوهغوى اوفرمائيل دابن عباس رضی الله عنه په مور باندې افسوس[1]دا امام بخارى رحمه الله هم واردكړې دې. مسند احمد كښې دى چه حضرت ابوموسى رضی الله عنه له يمن ته معاذبن جبل رضی الله عنه تشريف يوړو وئې كتل چه يوسړې هغه سره دې. تپوس ئې اوكړو داڅه دى؟جواب ملاو شو چه دايويهودى وو بيا مسلمان شواوس بيا يهودى شوې دې مونږ تقريبا د دوو مياشتونه د ده د اسلام راوړلو په كوشش كښې يو نو هغوى اوفرمائيل والله زه به كينم هم نه تركومې چه ته دې قتل نه كړې هم دا فيصله د الله تعالى اود هغه د رسول ﷺ ده. څوك چه د خپل دين نه واوړى هغه قتل كړئى يائى اوفرمائيل چه څوك خپل دين بدل كړى.[2]. دا واقعه په بخارى اومسلم كښې هم شته خوالفاظ نوردى نو غوره او اولى دا دى چه مسلمان په خپل دين باندې قايم او كلك ولاړ وى سره د دې كه هغه قتل هم كړې شي. حافظ ابن عساكر رحمه الله عبدالله بن حذافه سهمى صحابى رضی الله عنه په ترجمه كښې راوړلى دى چه هغوى روميانو كافرانو قيدكړو او خپل بادشاه له ئې اورسولو هغه ده ته اوونيل چه ته نصرانى جوړشه زه تا په خپله بادشاهئ كښې شريك كوم زه خپله لور شهزادګئ تاته په نكاح كښې دركوم صحابى رضی الله عنه جواب وركړو چه دا خو څه دى؟ كه ته ماته خپله ټوله بادشاهى هم راكړې اود ټولو عربو باشاهى هم ماته راكړې اودا غواړې چه زه د يوې سترګې د رپ برابر هم د محمد ﷺ د دين نه واوړم نودا ناممكن دى.بادشاه وئيل بيابه زه تاقتل كوم حضرت عبدالله رضی الله عنه جواب وركړو چه اودا ستا اختياردې هغه وخت بادشاه حكم اوكړو او هغه ئې په سولئ كړو او غشو ويشتونكو د نيزدې نه د بادشاه په حكم سره د هغه پښې لاسونه سورى كول شروع كړل باربار به ئې وئيل چه اوس هم نصرانيت قبولكړه خو هغه به پوره صبر او استقلال فرمائيلو چه هيڅ كله هم نه. آخر بادشاه اوونيلې دې د سولئ نه راكوزكړئى. بيائى حكم اوكړو د پيتلوديګ ياد پيتلو كړې بنه ګرم كړئى راوړئى. چه كله هغه پيش كړې شو نو يوبل مسلمان قيدى ئې په هغې كښې واچولو هم هغه وخت د عبدالله رضی الله عنه په موجودګئ كښې د هغه د سترګو په وړاندې هغه مسلمان قيدى په دې كښې واچولواو هغه هم هغه وخت په دې كښې لوليه شو اومړشو، غوښه ئې اوسوزيده او هډوكى پرقيدل. بيا بادشاه حضرت عبدالله رضی الله عنه ته اوونيل چه ګوره اوس هم زمونږ اومنه او زمونږ مذهب قبول كړه ګنې په دې اُور باندې په دې ديګ كښې به تاهم ورواچوم اوبه دې سوزوم. هغه بيا هم د خپل ايمانى جوش نه

---

[1] احمد:٢١٧/١، صحيح بخارى كتاب الجهاد باب لايعذب بعذاب الله:٣٠١٧-٢٩٢٢، ابوداؤد: ٤٢٥١، ترمذى:١٤٥٨، ابن ماجه: ٢٥٣٥، مختصرًا، دارقطنى:١٠٨/٣.

[2] احمد:٢٣١/٥، صحيح بخارى كتاب استتابة المرتدين والمعاندين وقتالهم: ٦٩٢٣، صحيح مسلم:١٧٣٣

کارواخستو او وئی چه ناممکن دی چه زه د الله تعالی دین پریږدم. هم هغه وخت بادشاه حکم اوکړو چه دې په کړکړی باندې کینوئی او دې ورواچوئی کله چه دې په دې اور باندې دیګ کښې د اچولود پاره په کړکړی باندې کینولو نو بادشاه اوکتل چه د هغه په سترګو کښې اوښکې راغلې هم هغه وخت بادشاه حکم اوکړو چه اودروئی هغه ئی ځان له راوغوښتو ځکه چه د ده امیدپیدا شوکیدې شی ددې عذاب په لیدو باندې د هغه خیالات بدل شوی وی زما به اومنی او زمونږ دین به قبول کړی اوزما په خومولئی کښې به راشی زماد د بادشاهت ملګرې به جوړشی خو د بادشاه داخیال او خواهش صرف د هغه بې فائدې سوچ راووتلو. حضرت عبدالله بن حذافه ﵁ اوفرمائیل چه ما صرف په دې وجه ژړلې ووچه افسوس زما صرف یوځان دی کوم چه په دې عذاب کښې د الله تعالی په لارکښې زه قربانی کوم که زمابه یویو ویښته کښې ساوې اوماهغه ټولې ساګانې نن دالله تعالی په لارکښې داسې یویوقربانی کړې وې. بعضې روایتونو کښې دی چه هغه په قیدخانه کښې بندکړې شوې وو خوراک څښاک ئی پرې بندکړې وو د یوڅو ورځو نه پس ئی شراب اود خنزیرغوښه ورکړه خوهغه په دې ولږه کښې هم د هغه طرف ته توجه اونه فرمائیله نوبادشاه هغه راوغوښتلو اود نه خوراک سبب تپوس ئی ترې اوکړو نو هغه جواب ورکړو چه په دې حالت کښې خودا زما د پاره حلال شوی دی خوزه ستاپه شان دښمن ته دخوشحالولو موقعه ورکول نه غوارم. بادشاه وئیل چه ښه ده ته زما سر ښکل کړه نوزه تا اوستاپه شان نور قیدکړې شوی ټول مسلمانان پریږدم. هغه دا قبلوله کړه اود هغه سرئی ښکل کړو او بادشاه هم خپله وعده پوره کړه هغه اود هغه ټول ملګری ئی پریخودل. کله چه حضرت عبدالله بن حذافه ﵁ دې ځائ نه خلاص شو اود حضرت عمرفاروق ﵁ دربارته اورسیدو نو هغه اوفرمائیل چه په هریومسلمان باندې حق دې چه د حضرت عبدالله بن حذافه ﵁ تندې ښکل کړی اوزه شروع کوم دې فرمائیلوسره اول هغوی د ده سر ښکل کړو. (١)

		ثُمَّ	اِنَّ	رَبَّكَ	لِلَّذِيْنَ
		پس بیا	بیشکه	رب ستا	دپاره دهغه کسانو
		اود دې په عکس ستا پروردګار د هغه خلقو دپاره			
هَاجَرُوْا	مِنْۢ بَعْدِ	مَا	فُتِنُوْا	ثُمَّ جٰهَدُوْا	وَصَبَرُوْٓا
چې هجرت ئې اوکړو	روستو	دهغې نه	چې تکلیفونه ورکړې شو	بیا ئې جهاد اوکړو	او صبر ئې اوکړو
چې د مظلومیت نه پس ئې هجرت کړې دې اوپه تکلیفونو باندې ئې صبر کړې دې					
اِنَّ	رَبَّكَ	مِنْۢ بَعْدِهَا	لَغَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ ﴿١١٠﴾	يَوْمَ
نو بیشکه	رب ستا	روستو ددغه کارنه	خامخا ښښونکې دې	مهربانه دې	په هغه ورځ
نو ستارب د دې کارونو نه پس بخښونکې مهربان دې					............په کومه ورځ
تَاْتِيْ	كُلُّ نَفْسٍ	تُجَادِلُ	عَنْ نَّفْسِهَا		
چې رابه شی	هر نفس	چې جګړه به کوی	په باره دبچکیدو دځان خپل کښې		
چې به هر یو کس پیش شی	اود خپل طرفنه به جګړه کوی				

(١) ابن عساکر:٢٩/٢٤٤-٢٤٥.

وَتُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿١١١﴾
اوپوره به ورکړې کیږي| هرنفس ته | هغه څه| چې هغه کړي وي| اوپه هغوئ به | هیڅ ظلم نه کیږي
اوهر چا ته به ددهٔ دعملونو پوره پوره بدله ورکولې شي | او په دوئ به هیڅ ظلم نشي کولې

قوله تعالى:- ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِيْنَ هَاجَرُوْا

دَ هجرت اوجهادبدله په خوښه ده:- دا بل قسم خلق دی چه د خپلې کمزورنی او مسکین توب د ظلم ښکار وواوهروخت به تنګولې شو.آخرهغوی هجرت اوکړه مال اولاد ملك وطن هرڅه پريخودل اود الله تعالی په لارکښې د تلود پاره راپاسيده اودمسلمانانو په ټولی کښې يوځائ شو اوبياد جهادد پاره اووتل اود صبر اوبرداشت سره د الله تعالی د کلمې اوچتولوکښې مشغول شو. هغوی الله تعالی ددې کارونویعنی فتنه دقبلولو نه پس هم ښښونکې اوپه هغوی باندې مهربانۍ کونکې دې.د قيامت په ورځ به هريوسړې د خپل ځان د خلاصولولو په فکر کښې وی هيڅ څوك به نه وی چه د خپل مور پلار روز ښځې طرف ته به دځه وينا اوريدل اوکړی.په هغه ورځ به هريوسړی ته د هغه د اعمالو پوره پوره بدله ملاويږی په چا باندې به هيڅ ظلم نه وی نه به ئې ثواب کميږی اونه به ئې ګناه زياتيږی الله تعالی دظلم نه پاك دې.

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَّأْتِيْهَا رِزْقُهَا
اوبيانوی الله| مثال| ديوکلی| چې ووُهغه| په امن| په اطمينان| راتلوبه هغه کلی ته| رزق دهغه کلی
اوالله ﷻ ديوکلی د خلقو مثال بيانوی | چې هغوئ په امن او اطمينان سره اوسيدل| د هر طرف نه به
رَغَدًا مِّنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِاَنْعُمِ اللّٰهِ فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ
فراخه | دهر ځائې نه | نو ناشکره شو هغه کلې | په نعمتونو دالله | نو اوڅکوله دغه کلی ته الله
ورته فراخه روزی راتله | ....خو هغوئ دالله ﷻ دنعمتونو ناشکری اوکړی | نو الله تعالی د هغوی
لِبَاسَ الْجُوْعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوْا يَصْنَعُوْنَ ﴿١١٢﴾ وَلَقَدْ
جامه دلوږې| اوديرې | په سبب دهغې عمل| چې ووُهغوئ| چې کول به ئې| اوپه تحقيق سره
د عملونو په وجه په هغوئ باندې لوئې قحط او ويره راوستله | ....اوبيشکه
جَآءَهُمْ رَسُوْلٌ مِّنْهُمْ فَكَذَّبُوْهُ فَاَخَذَهُمُ
راغې هغوئ ته| يورسول| دهغوی دخپل قوم نه | نو دروغ اوګنړو هغوئ هغه لره | نواونيول هغوئ لره
هغوئ ته هم د هغوئ د قوم نه يو پيغمبر راغلې ووانو هغوئ دې دروغژن اوګنړلو | نو په هغوی
الْعَذَابُ وَهُمْ ظٰلِمُوْنَ ﴿١١٣﴾
عذاب | او هغوئ| ظالمان ووُ |
باندې په داسې حالت کښې عذاب راغلو چې هغوی ظالمان وو

قوله تعالى:- فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوْعِ وَالْخَوْفِ

دَ نعمتونو دَ ناشکرئ نتيجه:- دې نه مراد اهل مکه دی دوی په امن او اطمينان کښې وو خواوشاکښې به جنګونه کيدل دې خوابه چا سترګې هم نه شوې پورته کولې څوك چه به دلته راتلوهغه به په امن کښې ګنړلې شو لکه چه قرآن پاك فرمائيلې چه داخلق وانی که چرې مونږد هدايت ملګرتيااوکړو نود

خپلې زمکې نه به اوچت کړې شو ایامونږ هغوی ته د خپل امن اوامان حرم نه دې ورکړې؟ چرته چه زمونږ رزق د قسم قسم میوو په شکل کښې هغوی له د څلورو وارو طرفونه راښکلې کیږی راځي. دلته هم ارشاد کولې شي ښکلې او رسیدلې رزق د دې ښار د خلقو طرف ته د هرځائ نه راتلو خو بیا هم دوی د الله تعالی د نعمتونو منکر وو په کوم کښې چه د تولو نه اوچت نعمت د حضور ﷺ راتیګل وو لکه چه د الله تعالی ارشاد مبارک دې ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ۝ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ۝﴾ (١) آیا تاهغوی اولیدل؟ چا چه د الله ﷻ نعمت په کفرسره بدل کړو اوخپل قوم ئې د هلاکت کور ته اورسولوکوم چه دوزخ دې چرته چه به دوی داخلیږی اود اوسیدو ډیر خراب ځائ دې. د هغوی د سرکشۍ په دې سزا کښې دواړه نعمتونه په دوو زحمتونو بدل کړې شو امن په ویره سره او اطمینان په ولږه اوویرې سره. هغوی د الله تعالی د رسول ﷺ اونه منل. د حضور ﷺ په مخالفت کښې ئې ملا اوتړله نو حضور ﷺ د هغوی د پاره د اوو کالو د قحط خیرې اوکړې لکه څنګه چه د حضرت یوسف ﷺ په زمانه کښې وو.په دې قحط کالئی کښې هغوی د اوښانو په وینوکښې لړلې شوی وینتو یوړې اوخوړل.دامن نه پس ویره راغله هروخت به درسول الله ﷺاود هغه د لښکر نه په ویره کښې وو. د هغوی په دوچنده ترقئی اود هغوی د لښکرو په زیاتیدوبه غلې کیدل تردې چه آخر د الله تعالی پیغمبر ﷺ د هغوی په ښارمکه باندې حمله اوکړه اودائی فتح کړه اودلته ئې قبضه اوکړه. دا وه د هغوی د بدعملو بدله دوی په ظلم او زیاتی باندې کلك ولاړوو اود الله تعالی د رسول ﷺ تکذیب به ئې کولو کوم چه الله تعالی پخپله هم د هغوی نه رالیګلې وو.دکوم احسان بیان چه په ایت ﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ۝﴾ (٢) کښې فرمائیلی دی اوهم ددې بیان آیت ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۝﴾ (٣) کښې دې اودغه شان د دې معنې آیت ﴿كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ۝ فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ۝﴾ (٤) کښې دې (البقرة:- ١٥٢) پورې.دا لطیفه هم مه هیرونې لکه څنګه چه د کفرپه وجه د امن نه پس ویره راغله اوفراخئی نه پس ولږه راغله د ایمان په وجه د ویرې نه پس امن ملاوشو اود ولږې نه پس حکومت اوسرداری اوامارت ملاوشو.فسبحانه مااعظم شانه.

د بی بی حفصې ارشاد:-سلیم بن نمیر ﷫ فرمائی چه مونږ ام المؤمنین حفصه سره دحج نه واپس راتلو دغه وخت مدینه منوره کښې خلیفة المؤمنین عثمان ﷛ ګیرشوې وو مور بی بی به اکثر په لاره تلونکونه تپوسونه کول. دوه سواره ئې په لاره تلونکی اوکتل نو سړې اولیګلو چه د هغوی نه د خلیفه رسول د حال تپوس اوکړه هغوی خبرورکړو چه افسوس هغوی شهید کړې شو.هغه وخت دوی اوفرمائیل داهم مدینه ده د کوم باره کښې الله تعالی فرمائیلی دی ﴿وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ۝﴾.د عبد الله بن مغیره ﷫ د شیخ هم دغه قول دې.

حَلَٰلًا	رَزَقَكُمُ اللَّهُ	مِمَّا	فَكُلُوا	
حلال	چې درکړې دي تاسوته الله	دهغې رزق نه	نوخورئ	
			انو الله ﷻ چې تاسو ته څه درکړی دی له هغې نه	

(١) ١٤/ابراهیم:٢٨.

(٢) ٣/آل عمران:١٦٤.

(٣) ٥/المائدة:١٠٠.

(٤) ٢/البقرة:١٥١.

طَيِّبًا ۖ وَّاشْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ ﴿١١٤﴾ اِنَّمَا

پاك | او شكر اوباسئ | دنعمت دالله | كه يئ تاسو | چې خاص هغه لره | عبادت كوئ | بيشكه

حلال پاكيزه څيزونه خورئ | او د الله ﷻ د نعمتونو شكر ادا كوئ | كه تاسو په رښتيا د هغه عبادت كوئ | بيشكه

حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيْرِ وَمَآ اُهِلَّ

حرام كړل الله | په تاسوباندې | مرداره | اووينه | اوغوښه دخنزير | اوهغه حلال خناور | چې نوم اغستې شوې وي

هغه په تاسوباندې مرداره او وينه اود خنزير غوښه اوكوم څيزونه چې د الله ﷻ

لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ

دالله نه سوادبل چا | په هغه باند | نوهغه څوك | چې مجبور شو | په داحال كښې چې نه وي باغي دقانون دالله نه

نه سوا د بل چا په نامه منلې شوې وي حرام كړي دي | نو څوك چې مجبوره شي | چې دالله د قانون نه تيريدونكې

وَّلَا عَادٍ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿١١٥﴾ وَلَا تَقُوْلُوْا

او نه زياتې كونكې وي | نو بيشكه الله | بښونكې دي | رحم كونكې دي | اومهٔ وايئ تاسو

نه وي | اوحد نه تيريدونكې نه وي | نو بيشكه الله ﷻ بخښونكې مهربان دي | ....اوتاسو

لِمَا تَصِفُ اَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هٰذَا حَلٰلٌ وَّهٰذَا

په باره دهغه څيزونو كښې | چې بيانوي | ژبې ستاسو | دروغ لره | چې دا | حلال دي | او دا

د هغه څيزونو په باره كښې چې ستاسو ژبې ئې په دروغ بيانوي دا مه وايې چې دا حلال دي اودا

حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوْا عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ

حرام دي | چې جوړ كړئ | په الله باند | دروغ | بيشكه هغه كسان | چې جوړوي | په الله باند | دروغ

حرام دي | نتيجه به يې دا شي چې تاسو به په الله باندې دروغ اوتړئ | بيشكه څوك چې په الله دروغ جوړوي

لَا يُفْلِحُوْنَ ؕ﴿١١٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيْلٌ ۖ وَّلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿١١٧﴾

خلاصې به نهٔ مومي هغوئ | نفعه ده لږه | اودې دهغوئ دپاره | عذاب دردناك |

هيڅكله به كامياب نشي | (د دنيا) ژوندلږه شان فائده ده | اوهغوئ دپاره دردناك عذاب دې |

قوله تعالى:- اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ

د بعضو حرام كړې شوو څيزونو ذكر:-الله تعالى خپلو مؤمنانوبندګانوته وركړې شوې پاك رزق حلالوى اود شكركولوهدايت كوى د دې د پاره چه د نعمتونوور كونكې هم هغه دې په دې وجه د عبادت لائق هم صرف هغه يودې دهغه څوك شريك اوملګرې نشته. بيادهغه څيزونوبيان فرمائې كوم چه هغه په مسلمانانو باندې حرام كړې دى په كوم كښې چه د هغوى د دين نقصان هم دې اود دنيانقصان هم دې. لكه پخپله مړشوې ښاروې، د حلالولو په وخت كښې بهيدونكې وينه، د خنزير غوښه او كوم ښاروې چه د الله تعالى د نوم نه بغيرد بل چا په نوم باندې حلال كړې شى . خوچه كوم سړې د دې د خوراك طرف ته بې بس وى بلاچاره وى عاجز وى محتاج وى بې قرار وى اودا اوخورى نوالله تعالى د ښښنې او رحمت نه كاراخستونكې دې. سورة بقره كښې د دې په شان آيت تيرشوې دې اوهم هلته د هغې مكمل تفسيرهم بيان كړې شوې دې بياسردوباره كولو ضرورت نشته. فالحمدلله.

په دين کښې دځانه حلال وحرام جوړول په الله تعالى دروغ جوړول دي :-بياد کافرانود رويه نه مسلمانان بندوی لکه څنګه چه هغوی د خپل ځان نه حلال والي اوحراموالي قايم کړي دي تاسو داسې مه کوئی په خپل مينځ کښې مقرره کړه چه د فلانکی دنوم ځناور دحرمت او عزت والا بحيره سائبه وصيله حام وغيره.ارشاددې چه په خپلو خلوباندې د دروغو مروغو د الله تعالى په ذمه الزام لګولوسره پخپله حلال اوحرام مه جوړوئی. په دې کښې داهم داخل دی چه څوك د خپل طرف نه څه بدعت راوباسی د کوم چه څه شرعی دليل نه وی ياد الله تعالى حلال حرام کړی يامباح حرام اوګرځوی اوپه خپله رائی او تشبيه سره احکام راپيداکړی. ﴿لماتصف﴾کښې مامصدريه دې يعنی تاسوددروغو صفت پخپله ژبه باندې حلال اوحرام مه جوړوئی. داسې خلق د دنياد فلاح نه اود آخرت د خلاصی نه محروم کيږی. سره د دې که په دنياکښې هسې څه فائده شان واخلی خومره کيدو سره به د سختونو عذابونوړنی جوړيږی. که دلته نی څه دهوکه داکه اوکړه خو هغه ته به سخت عذاب په بې وسې سره برداشت کول وی لکه چه دالله ﷻ ارشاددې په الله ﷻ باندې دروغ اود ځان نه خبرې کوونکی دخلاصی نه محروم دی په دنيا کښې به هسې څه فائده واخلی بيابه مونږ هغوی ته د هغوی دکفر په وجه دسخت عذاب مزه ورڅکو .(١)

وَعَلَى الَّذِيْنَ
اوپه هغه کسانوباندې
االوچا چې

هَادُوْا | حَرَّمْنَا | مَا | قَصَصْنَا | عَلَيْكَ | مِنْ قَبْلُ
چې يهوديان شوی وو | حرام کړي وو مونږه | هغه څيزونه | چې بيان کړی دی مونږه | تاته | مخکښې ددې نه
يهوديت اختيار کړې دې مونږ په هغوی باندې هغه څيزونه حرام کړی وو کوم چې موږاندې تاته بيان کړی دی

وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ | وَلٰكِنْ | كَانُوْا | اَنْفُسَهُمْ | يَظْلِمُوْنَ ﴿١١٨﴾
اونۀ ووکړې ظلم مونږه په هغوئ باند | وليکن | وو هغوئ | په ځانونو خپلو باند | چې ظلم به ئې کوؤ
او مونږ په هغوئ باندې هيڅ زياتې نه ووکړې | بلکه هغوئ پخپله په ځانونو زياتې کولو

ثُمَّ اِنَّ | رَبَّكَ | لِلَّذِيْنَ | عَمِلُوا | السُّوْٓءَ | بِجَهَالَةٍ | ثُمَّ | تَابُوْا
بيا | بيشکه | رب ستا | دپاره دهغه کسانو | چې وې کړو | عمل بد | په ناپوهتياسره | بيائې | توبه اوبنکله
بيا بيشکه ستارب هغو خلقو دپاره کومو چې په ناپوهئ سره بدعملونه کړی وی اد هغې

مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ | وَاَصْلَحُوْٓا | اِنَّ | رَبَّكَ | مِنْۢ بَعْدِهَا
روستو ددغې بدعمل نه | اوعمل ئې نيك کړو | نو بيشکه | رب ستا | روستو دتوبې ايستلونه
نه پس هغوئ توبه اوباسی | اود خپل حالت اصلاح اوکړی | نو د دې نه پس ستارب يقينا

لَغَفُوْرٌ | رَّحِيْمٌ ﴿١١٩﴾
خامخا بښونکې | مهربانه دې |
بخښونکې مهربان دې |

١) ١٠/يونس:٦٩-٧٠.

قوله تعالى:- وَعَلَى الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا

په یهودیانو باندې د بعضو حرام کړې شوو څیزونوذکر:-پورته بیان تیرشو چه په دې امت باندې مرداره، وینه دخنزیرغوښه اودالله تعالی نه بغیرد نورو په نوم څیزونه حرام دی. بیا چه په دې کښې کومه آسانی وه هغه نې ښکاره کړه اوکومه آسانی په دې امت باندې کړې شوې ده هغه ئې بیان کړه. په یهودیانو باندې چه دهغوی په شریعت کښې څه حرام وو اوکومه تنګی او تکلیف په هغوی باندې وو هغه بیانوې چه مونږ د هغوی دحرمت څیزونه هم داول نه تاسوته خودلې دی.دسورت انعام آیت ﴿وَعَلَى الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِيْ ظُفُرٍ﴾(١)کښې ددغه حرامو څیزونوذکر شوې دې یعنی په یهودیانوباندې مونږدټولو نو کونو والا ځناور حرام کړې وو اود غوا او چیلئی وازګه بغیرد هغه وازګې نه کومه چه د هغې په ملا پورې لګیدلې وی یا په کولموباندې یا په هډوکوباندې لګیدلې وی دا بدله وه د هغوی د سرکشئی مونږ په خپل فرمان کښې بالکل رښتونی یو. مونږ په هغوی باندې هیڅ ظلم نه وو کړې هغوی پخپله ناانصافه وو.دهغوی د ظلم په وجه مونږ په هغوی باندې هغه پاك څیزونه کوم چه په هغوی باندې حلال وو حرام کړل.دویمه وجه د هغوی د الله تعالی د لارې نه نور خلق بندول هم وو. بیا الله تعالی د هغه خپل رحم او کرم خبرورکوی کوم چه هغه ګناهګارانو مؤمنانو سره کوی چه دیخوا هغه توبه اوکړه اوبل خواهغه ته د رحمت نه ډکه غیږ خوره شوه. د بعضو سلفوقول دې چه څوك د الله تعالی نافرمانی کوی هغه هم جاهل وی. توبه وائی د ګناه نه اخواکیدوته او اصلاح وائی په تابعدارئی باندې ملا تړلو ته نوچه څوك داسې اوکړې د هغه ګناه او خطا نه پس هم الله تعالی هغه ببنبی او په هغه باندې رحم کوی.

إِنَّ	إِبْرٰهِيْمَ	كَانَ	أُمَّةً	قَانِتًا	
بیشکه	ابراهیم عليه السلام	وو	یو امت	فرمان منونکې	
بیشکه ابراهیم عليه السلام دخلقو لوئې پیشوا دالله ﷻ تابعدار					
لِّلّٰهِ	حَنِيْفًا ط	وَلَمْ يَكُ	مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۝ لا	شَاكِرًا	لِّأَنْعُمِهٖ ط
الله لره	یو مخیزې	اونۀ وۀ هغه	دمشرکانونه	شکرایستونکې وۀ	دنعمتونو دالله
اوصرف حق طرفته مائل وو	اوهغه د مشرکانو ځنی نه وو	دالله ﷻ دنعمتونوشکر ګزار وو			
اِجْتَبٰهُ	وَهَدٰىهُ	إِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝	وَاٰتَيْنٰهُ		
غوره کړو الله هغه لره	او ښودنه ئې اوکړه هغه ته	لارې نیغې ته	اوورکړه مونږ هغه ته		
الله ﷻ دې غوره کړې وو	او په نیغه لار ئې روان کړې وو	....	اومونږ هغه ته		
فِي الدُّنْيَا	حَسَنَةً ط	وَإِنَّهٗ	فِي الْاٰخِرَةِ	لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝	
په دنیا کښې	نیك نامی	او بیشکه وی به هغه	په اخرت کښې	دصالحانونه	
په دنیا کښې نیک نامی ورکړې وه	اوپه آخرت کښې خو په صالحانو کښې شمیر دې				
ثُمَّ أَوْحَيْنَا	إِلَيْكَ	أَنِ اتَّبِعْ	مِلَّةَ	إِبْرٰهِيْمَ	حَنِيْفًا ط وَمَا كَانَ
بیا وحی اوکړه مونږه	تاته	چې پیروی اوکړه ته	په طریقه	دابراهیم عليه السلام	یو مخیزې اونۀ وۀ هغه
بیا مونږ تاته وحی اوکړه	چې دابراهیم په لاره روان اوسه	چې یومخیز وو	او د مشرکانو ځنی نه وو		

(١) ٦/الانعام:١٦٤.

مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿١٢٠﴾
دمشركانونه

قوله تعالى:-اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ كَانَ اُمَّةً قَانِتًا لِّلّٰهِ حَنِيْفًا

ابراهيم ﷺ درشد اوهدايت امام وو:-امام حنفاء والدانبياء خليل الله رسول جل وعلا د حضرت ابراهيم ﷺ تعريف بيانولې شى اود مشركانو يهوديانواونصرانيانو نه هغه جدا كولې شى. ﴿امة﴾ معنى د امام ده د چاچه اقتداء اوكړې شى﴿قانت﴾ وائى تابعدار اوحكم منونكى ته.د حنيف معنى ده د شرك نه جدا د توحيدطرف ته راتلونكې. د دې د پاره اوفرمائيلې شو چه هغه د مشركانو نه ويزاره وو.

د اُمَّةً قَانِتًا مطلب:-ابن مسعود﷛ نه چه كله دامت قانت باره كښې تپوس اوكړې شونوونى فرمائيل خلقو ته نيكى خودونكې اود الله تعالى اورسول الله ﷺ تابعدارى كونكې. ابن عمر ﷛ فرمائى د امت معنى ده د خلقو د دين خودونكې. يوځل حضرت ابن مسعود﷛ اوفرمائيل چه حضرت معاذ امت قانت او حنيف وو په دې باندې چا په خپل زړه كښې سوچ اوكړو چه حضرت عبدالله﷛ غلطى اوكړه داسې خو په شهادت سره دقرآن پاك حضرت خليل الرحمن وو. بيائى زبانى اوفرمائيل چه الله تعالى حضرت ابراهيم ﷺ ته امت فرمائيلې دې نو هغوى اوفرمائيل چه پته درته شته چه : امت څه معنى ده؟ اود قانت څه معنى ده؟ امت وائى هغه ته چه خلقو ته دين اوښائى او قانت وائى هغه ته چه د الله تعالى اود هغه درسول ﷺپه تابعدارئى كښې لګياوى([1])بيشكه حضرت معاذ﷛ همداسې وو.مجاهد ﷬ فرمائى چه هغه ځان له امت وو. اود فرمان تابع وو اوهغه په خپله زمانه كښې يوازې موحدمؤمن وو باقى ټول خلق هغه وخت كښې كافران وو. قتاده ﷬ فرمائى هغه د هدايت امام وو اود الله تعالى غلام وو د الله تعالى د نعمتونو قدردان او شكر كونكې وو اود رب په ټولواحكاموباندې عمل كونكې وو لكه چه الله تعالى پخپله ارشاد فرمائى ﴿وَاِبْرٰهِيْمَ الَّذِيْ وَفّٰى﴾([2]) هغه ابراهيم ﷺ چاچه پوره كړو يعنى د الله تعالى د ټولو احكامو منونكې او په ځائ راوړونكې. هغه الله تعالى غوره او مصطفې جوړكړو لكه چه ارشاد دې ﴿ وَلَقَدْ اٰتَيْنَآ اِبْرٰهِيْمَ رُشْدَهٗ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهٖ عٰلِمِيْنَ﴾([3]) مونږ د اول نه حضرت ابراهيم ﷺ ته رشد اوهدايت وركړې وو اومونږ هغه ښه پيژندلو. هغه ته مونږ د نيغې لار خودنه كړې وه صرف د يوالله تعال وحده لاشريك له عبادت او تابعدارى به ئى كوله اود الله تعالى په خوښ كړې شوى شريعت باندې قايم وو. مونږ هغه د دين اودنياد خير جامع جوړكړې وو.دخپل پاك صفا ژوند ټول صفتونه حميده په هغه كښې وو اودې سره په آخرت كښې هم د نيكو سره اود صلاحيت والا وو دهغه پاك ذكر په دنيا كښې هم باقى پاتې شو اوپه آخرت كښې هم ورته ډيرې لوئى درجې ملاوشوې. د هغه كمال د هغه عظمت اود هغه محبت اوتوحيداودهغه په پاكه طريقه باندې بدې سره هم رڼراپريوځى چه اې ختم الرسل اې سيد الانبياء تاته هم زمونږحكم كيږى چه دملت ابراهيم﷤ حنيف تابعدارى اوكړه كوم چه دمشركانونه خلاص وو.په سورت انعام كښې ارشاد دې ﴿قُلْ اِنَّنِيْ هَدٰىنِيْ رَبِّيْٓ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۚ دِيْنًا قِيَمًا مِّلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ﴾ ([4]) اووايه چه ماته زما رب د نيغې لار خودنه كړې ده د مضبوط او قايم دين ابراهيم حنيف كوم چه د مشركانو نه نه وو بيا په يهوديانوباندې انكاركولې شى اوفرمائيلې شى.

[1] حاكم:٢/٣٥٨.

[2] ٥٣/النجم:٣٧.

[3] ٢١/الانبياء:٥١.

[4] ٦/الانعام:١٦١.

إِنَّمَا	جُعِلَ	السَّبْتُ	عَلَى الَّذِينَ	
بیشکه	مسلط کړې شوې وو	قانون دخالی دورځې	په هغه کسانو باندې	
د خالی د ورځې احترام په هغه چا مقرر شو هڅې	چې په هغې کښې ئې اختلاف			
اخْتَلَفُوا	فِيهِ	وَإِنَّ	رَبَّكَ	لَيَحْكُمُ
چې هغوئ اختلاف اوکړو	په حکمونودهغې کښې	اوبیشکه	رب ستا	خامخا به فیصله کوي
کړې وو	..........او بیشکه ستا رب به دقیامت په ورځ ددوئ په مینځ کښې			
بَيْنَهُمْ	يَوْمَ الْقِيَامَةِ	فِيمَا	كَانُوا	فِيهِ
په منځ دهغوئ کښې	په ورځ دقیامت	په هغه ټولو خبرو کښې	چې وو هغوئ	په هغې کښې
فیصله اوکړي	..........په کومو خبرو کښې چې دوئ اختلاف کولو			
يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾				
چې اختلاف به ئې کوو				

قوله تعالى:- إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ

د هرامت د پاره د هفتې دبعضو ور ورځو د حرمت بیان:- دهرامت دپاره په هفته کښې یوه ورځ داسې مقرر کړې ده په کوم کښې چه هغوی راجمع شی اودالله ﷻ د عبادت خوشحالی اوکړی. ددې امت دپاره هغه ورځ ورځ د جمعه مبارکه ده ځکه چه دا شپږمه ورځ ده په کومه کښې چه الله تعالی د خپل مخلوق پوره والې اوکړو او ټول مخلوق پیداشو اوخپلوبندیګانوته ئې د هغوی د ضرورت خپل ټول نعمتونه ورکړل.

په دین موسوی کښې د هفتې د ورځې تعظیم وو د اتوار روستو راغلې دې:- روایت دې چه د حضرت موسی ﷺ په ژبه هم دا ورځ د بنی اسرائیلو د پاره مقرر شوې وه خوهغوی د دې نه اخوا شو اود هفتې ورځ ئې واخستله په دې سوچ کولو سره چه په دې ورځ مخلوق پوره شوې دې د هفتې په ورځ الله تعالی هیڅ څیز نه دې پیداکړې. نو چه کله تورات نازل شو نو په هغوی باندې هم هغه د هفتې ورځ مقرر شوه او هغوی ته حکم ملاوشو چه دا کلکه اونیسئی اودانی ورته ضرورفرمانیلې وو چه حضرت محمد ﷺ کله هم راشی نو هغوی دې ټول هرڅه پریږدی اوصرف هم د هغه تابعداری دې اوکړی په دې خبره د هغوی نه وعده هم اخستې شوې وه. دهفتې ورځ هغوی د خپل ځان د پاره پخپله خوښه کړې وه او هم پخپله ئې جمعه پریخودې وه. ([1])

د حضرت عیسی بن مریم ﷺ د زمانې پورې دوی هم په دې باندې وو. وئیلې شی چه بیا هغوی دوی ته د اتوار د ورځې دعوت ورکړو. یوقول دې چه هغوی د تورات شریعت پریخودې نه ووبغیرد څه منسوخ احکاماتو نه اود هفتې د ورځې محافظت هم هغوی برابر اوساتلو. کله چه حضرت عیسی ﷺ پورته اوخیژولې شونودهغوی نه پس دقسطنطین بادشاه په زمانه کښې صرف دیهودیانوسره په ضد بنې راتلوسره د صخره نه واخله ترمشرق پورې هغوی خپله قبله مقررکړه اود هفتې په ځائ د اتوار ورځ مقررکړه. د بخاری اومسلم شریف په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمانی مونږ د ټولونه آخری یو اود قیامت په ورځ به د ټولونه وړمبی یو اوهغوی ته زمونږ نه وړاندې کتاب الله ورکړې شوې دې. دا ورځ

[1]) الطبری: ۱۷/۳۲۰

هم الله تعالى په هغوی باندې فرض کړه خود هغوی په اختلاف باندې د هغوی نه واخستې شوه اوالله سبحانه وتعالی مونږ ته ددې هدایت اوکړو نوداټول خلق زمونږ هم روستو روستو دی. یهودیان یوه ورځ روستو نصارې دوه ورځې. ([1])

د مسلمانانو دتعظیم دورځ جمعه ده :-حضورﷺ فرمائی زمونږ نه وړاندې امتونه الله تعالی د دې ورځې نه محروم کړل یهودیانو د هفتې ورځ اونصارې د اتوار ورځ اوجمعه زمونږ شوه. نو چه څنګه هغوی زمونږ نه د ورځو په اعتبارسره روستو دی دغه شان د قیامت په ورځ به هم زمونږ نه روستووی مونږ د دنیاپه اعتبارسره روستو یواود قیامت په اعتبارسره وړاندې.یعنی په ټول مخلوق کښې به د ټولونه وړاندې فیصلې زمونږ کیږی.. ([2])

اُدۡعُ اِلٰى سَبِيۡلِ رَبِّكَ بِالۡحِكۡمَةِ وَالۡمَوۡعِظَةِ الۡحَسَنَةِ
بلنه کوه | لارې درب خپل ته | په حکمت سره | اوپه نصیحت نیک سره
ته د خپل رب دلارې طرف ته په حکمت او په ښه نصیحت سره بلنه کوه
وَجَادِلۡهُمۡ بِالَّتِىۡ هِىَ اَحۡسَنُ ؕ اِنَّ رَبَّكَ
اوبحث کوه دخلقو سره | په هغه طریقه | چې هغه | دټولونه ښه وی | بیشکه | رب ستا چې دی
او دوئ سره په بهتره طریقه بحث کوه | ....بیشکه ستا رب
هُوَ اَعۡلَمُ بِمَنۡ ضَلَّ عَنۡ سَبِيۡلِهٖ وَهُوَ
هغه | ښه پوهه دې | په هغه چا | چې بې لارې شوې دې | دلارې دهغه نه | اوهغه
هغه ځوک ښه پیژنی | کوم چې د هغه د لارې نه ګمراه شوې دی | اوهغه ځوک هم ښه پیژنی چې د هدایت
اَعۡلَمُ بِالۡمُهۡتَدِيۡنَ‏ ۝ وَاِنۡ عَاقَبۡتُمۡ فَعَاقِبُوۡا بِمِثۡلِ مَا
ښه پوهه دې | په لارموندونکو باند | اوکه چرې | سزا ورکوئ تاسو | نو سزا ورکړئ | په مثل دهغې
خاوندان دی | ....اوکه تاسو بدله اخستل غواړئی نو بس دومره سزا ورته ورکړئ
عُوۡقِبۡتُمۡ بِهٖ ؕ وَلَئِنۡ صَبَرۡتُمۡ لَهُوَ خَيۡرٌ
چې سزا درکړې شوې ده تاسو ته | په هغې سره | اوکه چرې | صبر اوکړو تاسو | نو هغه | بهتر دې |
څومره چې ئې تاسوته درکړې ده | اوکه صبر اوکړئ نو دا صبر کول به د صبر کونکو دپاره
لِّلصّٰبِرِيۡنَ ۝ وَاصۡبِرۡ وَمَا صَبۡرُكَ اِلَّا بِاللّٰهِ وَلَا تَحۡزَنۡ
دپاره دصبر کونکو | او صبر کوه | اونه دی صبر ستا | مګر | په توفیق دالله دی | اوته غم مه کوه
ډیر بهتر وی | اوراتې پیغمبره) ته صبر کوه او ستا صبر خو بس دالله ﷻ په توفیق دې | اوددوئ په حال غم مه کوه
عَلَيۡهِمۡ وَلَا تَكُ فِىۡ ضَيۡقٍ مِّمَّا يَمۡكُرُوۡنَ‏ ۝ اِنَّ اللّٰهَ
په دوئ باند | اومه کیږه ته | په تنګی کښې | دهغه چلونونه | چې دوئ ئې کوی | بیشکه الله
اودوئ چې کوم سازشونه کوی په هغې باندې زړه مه تنګوه | بیشکه الله ﷻ

[1] صحیح بخاری کتاب الجمعة باب فرض الجمعة: ٨٧٦، صحیح مسلم:٨٥٥.

[2] صحیح مسلم کتاب الجمعة باب هدایة الامة لیوم الجمعة:٨٥٦.

مَعَ الَّذِيْنَ	اتَّقَوْا	وَّالَّذِيْنَ	هُمْ	مُّحْسِنُوْنَ
ملگري دي دهغه كسانو	چي پرهيزگاري كوي	او دهغه كسانو	چي هغوئ	نيكي كونكي دي
د هغه چا سره ملگري دي	چي څوک پرهيزگاره وي اوڅوک نيكي كونكي وي			

قوله تعالى:- اُدْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ

د نصيحت او حكمت نه مراد:-الله تعالى چه رب العالمين دې خپل رسول الله حضرت محمد ﷺ ته حكم فرمائي چه ته د الله تعالى مخلوق د هغه لارې ته رابله. د حكمت نه مراد د ابن جرير رحمه الله په قول كلام الله اوحديث رسول الله ﷺ دې اود ښه وعظ نه مراد چه په هغې كښې ويره دهمكې هم وي اوخلق د هغې نه نصيحت حاصل كړي اود الله تعالى د عذابونونه بچ كيدل اوغواړي.(١) اودا هم خيال ساتل پكار دي كه چاسره د مناظرې ضرورت شي نوهغه دې په نرمئې او په خو الفاظوسره وي لكه چه ارشاد دې ﴿وَلَا تُجَادِلُوْٓا اَهْلَ الْكِتٰبِ اِلَّا بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ۖ اِلَّا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْهُمْ وَقُوْلُوْٓا اٰمَنَّا بِالَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَاِلٰهُنَا وَاِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَّنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ﴾ (٢) اهل كتاب سره د مناظرې اومجادله بهترينه طريقه خپلوئي. دغه شان حضرت موسى ﷺ ته هم د نرمئې حكم شوې وو. دواړو رونړوته دا وئيلې شوي وو اود فرعون طرف ته ليګلې شوي وو چه هغه ته نرمه خبره كوئي دې د پاره چه عبرت حاصل كړي او هوښيارشي. د اخواشوي لار نه په نيغه لارشي ټول د الله تعالى په علم كښې دي. بدبخت او نيك بخت ټول هغه ته ښكاره دي هلته ليكلي شوي دي اود ټولوكارونو د پوره كولونه فراغت شوې دې. تاسو د الله تعالى د لارې دعوت وركوني خود نامنونكو په وجه خپل ځان په هلاكت كښې مه اچوئي.تاسو د هدايت وركولو ذمه وار نه ئي تاسو صرف د خبر وركونكي ئې. په تاسو پيغام رسول دی حساب به مونږ پخپله اخلو هدايت ستاسو د وس كار نه دې چه څوك خوښ كړئي نو په هدايت به ئي راولئي اوبه ئي دروئي. د خلقو دهدايت ذمه وار تاسو نه ئي دا د الله تعالى د قبضې اود هغه د لاس خيز دې.

د قصاص حاصلولواوصبربيان:-په قصاص اوحق حاصلولوكښې د برابرئي او انصاف حكم وركولې شي. امام ابن سيرين رحمه الله وغيره فرمائي كه يوسړي تانه څه څيز واخلي نو ته هم د هغه نه هم هغه هومره واخله(٣) ابن زيد رحمه الله فرمائي چه اول خودمشركانوسره دمعاف كولوحكم وو. كله چه صاحب حيثيت خلق مسلمانان شونوهغوی وئيل چه كه د الله تعالى د طرف نه لږ د بدلې اخستو رخصت اوشي نو مونږ به هم دې سپو سره اوګورو نو په دې باندې دا آيت نازل شو. آخردا حكم هم په جهادسره منسوخ شو(٤) حضرت عطاء بن يسار رحمه الله فرمائي چه سورت نحل پوره په مكه مكرمه كښې نازل شوې دې خود دې دا آخرى درې آياتونه په مدينه منوره كښې نازل شوي دي.

ددې ايتونو مباركو شان نزول:-كله چه په جنګ احد كښې حضرت حمزه ﷺ شهيد كړې شواود هغوی بدن اندامونه هم د هغوی د شهادت نه پس پرې كړې شو نو په دې د رسول الله ﷺ د خُلقِ مباركې نه ناڅاپي اووتل چه اوس كله ماته الله تعالى په دې كافرانو باندې غلبه راكړي نو زه به د هغوی نه د ديرشو سړو دغه شان پښې لاسونه پرې كوم. د مسلمانانو په غوږ كښې چه د خپل خوږ نبي ﷺ دا الفاظ پريوتل نود هغوی جوش نور هم زيات شو. وئي وئيل چه والله مونږ به په دوی غالب راځو اود دوی دا مړی به داسې

---

١) الطبری:٣٢١/١٧.

٢) ٢٩/العنكبوت:٤٦.

٣) الطبری:١٩٧/١٤.

٤) الطبری: ٣٢٤/١٧.

ټکړې ټکړې کړوچه عربوبه کله هم داسې نه وی لیدلې.پدې باندې دا ایاتونه نازل شو. دا روایت مرسل دې.(سیرت ابن اسحاق) خودا روایت مرسل دې او په دې کښې یو راوی داسې دې چه د هغه نوم نه دې اخستې شوې مبهم پریخودې شوې دې. او په دویم سند سره دا متصل هم روایت شوې دې. بزارکښې دی چه کله حضرت حمزه ﷺ بن عبدالمطلب شهید کړې شو حضور ﷺ هغه له راغلو اودریدو کتل نی افسوس ددې نه به زیات د زړه درد ورکونکې منظر بل کوم یو وی چه د محترم تره ټکړې د سترګو په وړاندې پرتې دی.دحضور ﷺ د ژبې مبارکې نه اووتل په تادې د الله تعالی رحمت وی ترکومې چه زما علم دې زه پیژنم چه ته د رشتې اوخپلولنی جوړونکې نیکوته د کولو د پاره ورتوپ کونکې وې. والله که د نورو خلقو د درد او غم خیال نه وو نو ماخوبه ستا دا بدن هم داسې پریخودې وو تردې چه الله تعالی ته د ځناورو د خیټونه راویستلې وې یائی بل څه داسې کلمه اوفرمانیله. کله چه دې مشرکانو داسې حرکت کړې دې نو والله زه به هم د هغوی نه د اویاؤ کسانو سره دا عمل کوم. هم هغه وخت حضرت جبرائیل ﷺ وحی راوړه راغلو دا آیاتونه نازل شو. نو حضور ﷺ د خپل قسم د پوره کولونه منع شو اود قسم کفاره ئی اداکړه[۱]خوسندد دې هم کمزورې دې د دې راوی صالح بن بشیر مری دې چه د آهل حدیث د آیمه په نیزد باندې ضعیف دې. بلکه امام بخاری ﷫ خوده ته منکر الحدیث وائی. شعبی ﷫ اوابن جریر ﷫ وائی چه د مسلمانانو د ژبې نه وتلې وو دې خلقو چه زمونږ د شهیدانو بې عزتی کړې ده اود هغوی د بدن اندامونه ئی پرې کړی دی والله مونږ به هم د هغوی نه دابدله اخلو اودلته به ئی پریږدو.نوالله تعالی دهغې باره کښې داآیاتونه نازل کړل.مسنداحمد کښې جنګ احد کښې شپیته انصار اوشپږ مهاجر ز شهیدان شو.د رسول الله ﷺ د صحابه کرامو ز د خُلو نه دا وتلی وو چه کله مونږ په دوی باندې غلبه اوکړو نو مونږ به هم ددوی د ټکړوکولو نه بغیرپاتې نه شو. د فتح مکه په ورځ باندې یو سړی وئیلې وو چه په نن ورځ به قریش پیژندلې هم نه شی. هم هغه وخت اعلان اوشو چه د الله تعالی رسول ﷺ ټولوخلقو ته پناه ورکوی بغیرد فلانکی فلانکی د هغوی نومونه ئی واخستل. په دې باندې الله تعالی دا آیاتونه نازل کړل. نبی کریم ﷺ هم هغه وخت اووئیل چه مونږ صبر کوو او بدله نه اخلو[۲]دآیت مبارك مثالونه په قرآن کریم کښې نورهم ډیردی.پدې کښې دعدل مشروعیت بیان کړې شوې دې اود غوره طریقې طرف ته ئی اشاره کړې ده.آیت ﴿وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۚ فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ﴾[۳]کښې دبدئی بدله اخستلورخصت ورکولو سره بیافرمائی چه څوك معافی اوکړی اواصلاح اوکړی دهغه اجرالله تعالی سره دې.هم دا آیت ﴿وَٱلْجُرُوحَ قِصَاصٌ ۚ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِۦ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُۥ ۚ﴾[۴]کښې هم دزخمونوبدله اخستلواجازت ورکولوسره فرمائی چه څوك دصدقه په توګه معافی اوکړی نو دا معافی به دهغه د ګناهونو کفاره شی. دغه شان په دې آیت کښې هم د برابر برابر بدلې اخستلو جواز ذکر کولوسره بیا ارشاد اوشو که صبر اوکړی نو دا ډیر بهتر دی او بیائی د صبر نور تاکید هم اوکړو او ارشاد فرمائی چه دا د هر یو د وس کار نه دې هم د هغوی نه کیدې شی د چاسره چه د الله تعالی امداد وی اوچاته چه د هغه د طرف نه توفیق ورنصیب شوې وی.

دکافرانو په مصیبتونو ډیر غم ندی پکار:-بیا إرشاد کولې شی دمخالفینوغم مه کوه د هغوی په قسمت کښې هم مخالفت لیکلې شوې دې اومه د هغوی د دهوکو باره کښې خپل خاطر درنه وه الله تعالی

[۱] مسندالبزوا:١٧٥٩،

[۲] ترمذی کتاب التفسیر قرآن باب ومن سورة النحل:٣١٢٩ باختلاف یسیر وسنده حسن، احمد:١٣٥/٥، زوائد عبدالله بن احمدبن حنبل، ابن حبان:٤٨٧، دلائل النبوة:٢٨٩/٣.

[۳] ٤٢/الشوری:٤٠.

[۴] ٥/المائدة:٤٥.

ستاد پاره کافی دې هم هغه ستا امداد کونکې دې هم هغه به تاپه دې تولو باندې غالب کونکې دې اود دوی د مکر اوچالاکونه بچ کونکې دې. د هغوی دښمنی اود هغوی خرابې ارادې ستا څه هم نه شي ولي.د الله تعالی امداد د هغه ملګرتیا هدایت اود هغه توفیق دهغه چا سره دې دچازړونه چه دالله تعالی د ویرې اودچا عملونه چه د احسان دکالی نه ډك دی.د جهاد په موقعه الله تعالی فرښتو ته وحی نازله کړې وه چه﴿اَنِّیْ مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا﴾[1]زه تاسو سره یم ته ایماندارثابت قدم کړه.دغه شان حضرت موسی ﷺ اوهارون ﷺ ته ئی فرمانیلې وو﴿قَالَ لَا تَخَافَآ اِنَّنِیْ مَعَكُمَآ اَسْمَعُ وَاَرٰی﴾[2] تاسو ویرېږئی مه زه تاسو سره یم وینم اورم. په غارکښې رسول کریم ﷺ حضرت ابوبکر صدیق ﷺ ته فرمانیلې وو﴿ لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا﴾[3] غم مه کوه الله تعالی زمونږ سره دې[4] نودا ملګرتیاخو خاص وه اودې نه مراد د الله تعالی امداد اونصرت دې. د عام ملګرتیا بیان آیت ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ اَیْنَ مَا كُنْتُمْ ۚ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِیْرٌ﴾[5]او آیت ﴿مَا یَكُوْنُ مِنْ نَّجْوٰی ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ﴾[6] اوآیت ﴿وَمَا تَكُوْنُ فِیْ شَاْنٍ﴾[7] کښې دی یعنی الله ﷻ تاسوسره دې چرته هم چه تاسو ئی اوستاسو اعمال وینی اوچه کله درې کسان په خپل مینځ کښې غوږایستنې کوی په هغوی کښې څلورم الله تعالی وی. پنځوکښې شپږم وی او دې نه کم زیاتوکښې چه هغوی کوم ځائ هم وی الله تعالی هغوی سره وی. اوکه ته په کوم یوحال کښې هم ئی د قرآن په تلاوت کښې ئی یا ته په څه بل څه کار کښې لګیائی نو مونږ په تاباندې ګواه یو. نو په دې آیاتونوکښې د ورسره کیدو مطلب اوریدلواولیدلو سره کیدل دی. د تقوی معنی ده حرام کارونه د الله تعالی په حکم باندې پریخودل.اود احسان معنی ده دالله تعالی تابعداری اوعبادت په ځائ راوړل.په کومو خلقو کښې چه دا دواړه صفتونه وی هغوی د الله تعالی په حفاظت او امان کښې وی. الله تعالی د هغوی ملګرتیااو امداد فرمائی د هغوی مخالفین اودښمنان د هغوی هیڅ نه شی کولې بلکه الله تعالی هغه ټولو باندې کامیابی ورنصیب کوی. ابن ابی حاتم کښې د حضرت محمدبن حاطب ﷺ نه روایت دې چه حضرت عثمان ﷺ د هغه خلقو نه وو چه ایماندار پرهیزګاره او نیکان وو.

[الحمدلله]

د سورت نحل تفسیر ختم شو

اودې سره څوارلسمه سیپاره هم ختمه شوه.

---

[1] ٨/الانفال:١٢.

[2] ٢٠/طه:٤٦.

[3] ٩/التوبة:٤٠.

[4] صحیح بخاری کتاب فضائل اصحاب النبی ﷺ باب مناقب المهاجرین والانصار:٣٦٥٢صحیح مسلم:٢٠٠٩.

[5] ٥٧/الحدید:٤٠.

[6] ٥٧/المجادلة:٧.

[7] ١٠/یونس:٦١.

ایاتونه	سورة بني اسرآئيل مكية وهي مائة واحدى عشر اٰية واثنا عشر ركوعات	ركوع گاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
١١١	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكي دي	١٢

سُبۡحٰنَ	الَّذِيۡۤ	اَسۡرٰى	بِعَبۡدِهٖ	لَيۡلًا	مِّنَ الۡمَسۡجِدِ الۡحَرَامِ
پاك دي	هغه ذات	چې بوتلي	بنده خپل	يوه شپه	دمسجدحرام نه

الله پاك ﷻ هغه ذات دې چې خپل بنده (محمد ﷺ) ئې شپه په شپه دمسجد حرام (خانه كعبې) نه

اِلَى الۡمَسۡجِدِ الۡاَقۡصَا	الَّذِىۡ بٰرَكۡنَا	حَوۡلَهٗ	لِنُرِيَهٗ	
مسجداقصى ته	هغه چې بركت وركړې دې مونږ	چارچاپيره علاقې ته	دپاره دې چې مونږه اوښايو هغه ته	

مسجد اقصى (بيت المقدس) ته بوتلو چې دهغې ګيرچاپيره علاقه له مونږ بركتونه وركړي دي

مِنۡ اٰيٰتِنَا ؕ	اِنَّهٗ هُوَ	السَّمِيۡعُ	الۡبَصِيۡرُ ۞ ١
څه نښې زمونږه	بيشكه هم هغه	ښه اوريدونكي	ښه ليدونكي دي

چې مونږ دهٔ ته خپلې نخښې نه اوښايو بيشكه الله ﷻ اوريدونكي اوليدونكي دي

د سورت بنى اسرائيل فضيلت: صحيح بخارى كښې دحضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت دې چه سورت بنى اسرائيل سورت كهف او سورت مريم د ټولونه اولنى ټولونه بهتر اوډيرفضيلت سورتونه دى.[1] مسنداحمد كښې دى حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائ چه رسول الله ﷺ به نفلي روژې كله داسې يوپل پسې ساتلې چه مونږ به په خپل زړه كښې وئيل چه حضور ﷺ به دا ټوله مياشت په روژوكښې تيروى اوكله كله به ئې بالكل نه ساتلې چه مونږ به وئيل حضور ﷺ به دې مياشت كښې هډوروژې نه ساتى. د حضور ﷺ عادت مبارك ووچه هره شپه به ئې سورت بنى اسرائيل اوسورت زمر لوستلو.[2]

د معراج د آيت تفسير: -الله ﷻ دخپل پاك ذات عزت عظمت خپل پاكوالې او قدرت بيانوى چه هغه په هرڅيز باندې قادر دې يعنى حضرت محمد ﷺ نى د يوې شپې په څه حصه كښې د مكې مكرمه نه د بيت المقدس جمات پورې بوتلوچه د حضرت ابراهيم عليه السلام د زمانې نه د انبياؤ كرامو مركز پاتې شوې وو. ددې دپاره ټول انبياء كرام عليهم السلام هم هلته حضور ﷺ ته راجمع كړې شو او حضور ﷺ هم هلته د هغوى په دې ځائ كښې امامت اوكړو چه دليل دې د دې خبرې چه حضور ﷺ امام اعظم او رئيس مقدم دې (صلوات الله وسلامه عليه وعليهم اجمعين) د دې جمات نه چاپيره مونږ بركت وركړې دې په ميوو ګلونو فصلونو اوباغونوسره. دا د دې د پاره چه زمونږاراده خپل دې محترم رسول ﷺ ته خپلې زبردستې نښې خودل وو كومې چه په دې شپه كښې هغوى اوكتلې. الله ﷻ د خپل بنديګانو مؤمنانو كافرانو يقين كونكو اومنكرانو ټولو خبرې اوريدونكې دې او ټولوته ګورى.هرسړى ته به هغه وركوى چه د كوم مستحق وى په دنياكښې هم او په آخرت كښې هم.

دمعراج متعلق احاديث: -د معراج متعلق ډير احاديث دى چه اوس بيانولې شى. په صحيح بخارى كښې دانس بن مالك رضي الله عنه نه روايت دې چه د معراج په شپه كله چه د كعبة الله شريف نه حضور ﷺ اوبللې شو نو حضور ﷺ له درې فرښتې راغلې دې نه وړاندې چه هغوى ته وحى اوكړى.هغه وخت حضور ﷺ بيت الله

[1] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة بنى اسرائيل باب نمبر ١ حديث:٤٧٠٨.
[2] ترمذى كتاب فضائل القرآن باب قراءة سورة بنى اسرائيل والزمر قبل النوم: ٢٩٢٠، مختصرًا وسنده حسن، احمد:١٨٩/٦، حاكم:٤٣٤/٤.

کښې اوده شوې وو. په دوی کښې يو تپوس اوکړو چه دا په دې ټولو کښې څوک دې؟ مينځ والا جواب ورکړو دې په دې ټولوکښې بهتردې. نود ټولونه آخر والا اووئيل چه بيا خودې بوځئی. په دغه شپه څو بيا هم دومره اوشو بيا حضورﷺ هغوی اونه ليدلی. په دويمه شپه بيا دا درېواړه راغلی هغه وخت حضورﷺ اوده وو. خو د حضورﷺ اوده کيدل به داسې وو چه سترګې به ئې اودې وې اوزړه به ئې بيداروو اود ټولوانبياء کرامو عليهم السلام خوب هم داسې وی. په دې شپه هغوی حضورﷺ سره هيڅ خبره اونه کړه.حضورﷺ ئې اوچت کړو اود زمزم کوهی سره ئې سملولو اودهغه سينه ئې ترمرئی پورې پخپله جبرائيل ﷺپخپل لاس سره اوڅيرله اودسينې اوخيټې نه ټول څيزونه راوويستل اوهغه ئې پخپل لاس دزمزم په اوبوسره اووينځل کله چه ئې ښه پاك صفاكړل نوهغوی له يودسروزروپليټ راوړلی شو په کوم کښې چه د سرو زرو يوه پيالې وه چه د حکمت او ايمان نه ډکه وه. د دې نه ئې د حضورﷺ سينه اود مرئی رګونه ټول ډك كړل. بيائی سينه ورله اوګنډله. بيائی د دنيا آسمان ته اوخيژولودهغه ځائ دروازوکښې ئې يوه دروازه اوټکوله فرښتو تپوس اوکړوڅوك دی؟هغوی اوفرمائيل جبرائيل. تپوس اوشو چه تاسره څوك دې؟ وئی فرمائيل ماسره محمدﷺ دې. تپوس اوکړې شوچه تاسو رابللې شوی ئی؟جواب ملاوشو اوټول ډيرخوشحاله شواوپه مرحباسره ئې خپل ځان سره بوتلو.آسمانی ملائکو ته هم پته نه لګی چه په زمکه باندې الله ﷻ څه کول غواړی ترکومې چه هغوی ته اونه خودلې شی. حضورﷺ د دنيا په آسمان باندې حضرت آدم ﷺ اوليدلو. جبرائيل ﷺ د هغوی پيژندګلواوکړه چه دا ستا پلار (حضرت آدمﷺ) دې سلام اوکړه. حضورﷺ سلام اوکړو حضرت آدم ﷺ جواب ورکړو هرکلې ورته اووئيل اووئی فرمائيل چه ته زما ډير ښه ځوئ ئی. هلته ئې دوه روان نهرونه اوکتل نو حضورﷺ د جبرائيل ﷺ نه تپوس اوکړو چه دا نهرونه څرته دی؟هغه جواب ورکړو چه ددرياب نيل او فرات عنصر دې.بيا ئی هغوی آسمان کښې بوتلل حضور ﷺيو بل نهر اوليدلو په کوم چه لوئ لوئ اود مرغلرو بالاخانې وې د کوم خاوره چه خالص مشك ووتپوس ئی اوکړو دا کوم يونهردې؟ وئی وئيل دا نهر کوثردې دا پروردګار ستاسو د پاره تيارکړې دې. بيائی بل آسمان ته بوتلو د هغې ځائ فرښتو سره هم دغه خبرې اوشوې. بيائی دريم آسمان ته بوتلود هغه ځائ فرښتو سره هم دغه سوال جواب اوشو چه په اول آسمان او دويم آسمان باندې شوی وو. بيا هغوی څلورم آسمان ته بوتلې شو او هلته هم فرښتو دغه شان تپوس پوښتنه اوکړه اوجواب ورکړې شو. بيا پنځم آسمان ته بوتلې شو اوهم دا خبرې اوشوې واوريدلې شوې. بيا شپږم او بيا اووم آسمان ته بوتلې شو او هم دغه خبرې اترې اوشوې. په هرآسمان باندې د هغه ځائ انبياء کرامو سره ملاقاتونه اوشو د کومو نومونه چه حضورﷺ واخستل په هغې کښې ماته دا ياد دی. په دويم آسمان کښې حضرت ادريس ﷺ څلورم آسمان کښې حضرت هارون ﷺ د پنځم والا نوم ماته ياد نه دې په شپږم باندې حضرت ابراهيم ﷺ او په اووم باندې حضرت موسی کليم الله ﷺ (عليه وعلى سائر الانبياء صلوات الله وسلامه) کله چه حضورﷺ ددې ځائ نه هم اوچت لاړونوحضرت موسی ﷺ اووئيل ياالله زماخودا خيال وو چه زمانه به بل څوك نه اوچتوې.اوس هغوی ﷺ هغه اوچتوالې ته لاړل دکوم علم چه صرف يو الله ﷻ ته دې ترڅو چه سدرة المنتهی ته اورسيدلو اوالله ﷻ حضورﷺ سره ډير نيزدې شو په اندازه د دوو کمانونو (ليندو) بلکه د دې نه هم کمه فاصله باندې. بيا د الله ﷻ د طرف نه د حضورﷺ طرف ته وحی اوکړې شوه په کومه چه د حضورﷺ په امت باندې په هره ورځ او شپه کښې پنځوس مونځونه فرض کړې شو. کله چه حضورﷺ د هغه ځائ نه راکوز شو نو حضرت موسی ﷺ تپوس اوکړو چه څه حکم ملاوشو؟ وئی فرمائيل په شپه ورځ کښې پنځوس مونځونه. کليم الله ﷺ اوفرمائيل چه داستاد امت دطاقت نه بهر دی تاسو واپس لاړشئی او د کمې غوښتنه اوکړئی. حضورﷺ د حضرت جبرائيل ﷺ طرف ته اوکتل لکه چه مشوره اخلی د هغه اشاره هم ورته ملاوشوه که ستاسو

مرضي وي نو هيڅ بدي په کښې نشته. حضورﷺ بيا الله ﷻ له لاړو او په خپل ځائ اودريدو او دعائي اوکړه ياالله مونږ ته کمې راکړه زما امت د دې طاقت نه لري. الله ﷻ لس مونځونه کم کړل. واپس راغلو حضرت موسی ﷺ بيا راحصارکړو اودې اوريدو سره ئې اوفرمائيل چه لاړشه او نور هم کم کړه. بيا لاړو او بيائې کم کړل تردې چه دا پنځه مونځونه پاتې شو. حضرت موسی ﷺ اوفرمائيل چه ګوره ما په بنې اسرائيلوکښې وخت تيرکړې دې راغلې يم د دې نه هم د کمو حکم وو خوبيا هم هغوي بې طاقته ثابت شو او هغه ئې پريخودل. ستاسو امت خود هغوي نه هم کمزوري دې د بدن په اعتبارسره هم اود زړه غوږونو سترګو په اعتبارسره هم تاسو بيالاړشئ او ددې کمې اوغواړئې حضوربيا حضرت جبرائيل ﷺ ته اوکتل نو هغوي بيا پورته بوتلو. حضورﷺ الله ﷻ ته عرض اوکړو چه ياالله زما امت په بدن زړه غوږونو اوسترګو کمزوري دې مونږ سره نور هم کمې اوکړه هم دغه وخت الله ﷻ اوفرمائيل اې محمد! هغوي جواب ورکړو لبيك وسعديك. وئې فرمائيل واوره زما خبرې بدليږي نه کوم چه ما اوس مقرر کړې دې داما په ام الکتاب کښې ليکلې دې.داپنځه دې داداکولو په اعتبارسره او پنځوس دې د ثواب په اعتبارسره. کله چه حضورﷺ واپس شونوحضرت موسی ﷺ تپوس اوکړوسوال منظورشو؟ حضورﷺ اوفرمائيل او کمې اوشو يعنې په پنځو باندې د پنځوسو ثواب ملاوشو. د هرې نيکئې ثواب لس چنده ثواب راکړې کيدو وعده اوکړې شوه حضرت موسی ﷺ بيا اوفرمائيل چه ما د بنې اسرائيلو تجربه کړې ده هغوي د دې نه هم کم احکام پريخودې وو تاسو بيا لاړشئ اود پروردګار نه کمې اوغواړئې رسول الله ﷺ جواب ورکړو اې کليم الله ﷺ زه لاړم راغلم اوس خوماته شرم شان ښکاري هغوي اوفرمائيل چه ښه ده اوس تشريف يوسه. بسم الله اوکړه. اوس چه کله حضورﷺ رابيدار شو نو هغوي په مسجدالحرام کښې وو.په صحيح بخاري کښې داحديث په کتاب التوحيدکښې هم دې اوپه صفة النبیﷺ کښې هم دې([1])هم داروايت د شريك بن عبدالله بن ابونمرنه نقل دې خو هغه اضطراب کړې دې د خپلې حافظه د کمزورئې په وجه بالکل ټيك ضبط ئې نه دې ساتلې. د دې احاديثو په آخره کښې به د دې بيان ان شاء الله راشي.بعضې ددې واقعه ښه بيان کوي کيدې شي ددې جمله په وجه کومه چه د دې په آخره کښې ده. والله اعلم.

آياحضورﷺ د معراج په شپه الله ﷻ اوکتلو؟:-حافظ ابوبکربيهقي ﷫ د دې حديث دا جمله چه کومه کښې دی بيا الله ﷻ دومره نيزدې شو او راکوزشو اوپه اندازه د دووکمانونو يانور هم نيزدې شو. د شريك نومې راوي هغه زياتې ښائي په کوم کښې چه هغه ځان له دې. د دې د پاره بعضې حضراتو وئيلې دی چه حضورﷺ په هغه شپه الله ﷻ اوليدلو. خو حضرت عائشه ؓ ابن مسعودؓ او حضرت ابوهريره ؓ دا آياتونه په دې باندې محمول کوي چه حضورﷺ حضرت جبرائيل ﷺ اوليدلواو هم دا ډير صحيح دی. اود امام بيهقي ﷫ فرمان بالکل حق دې. بل روايت کښې دی چه کله د حضورﷺ نه حضرت ابوذر ؓ تپوس اوکړو چه تاسو الله ﷻ اوليدلو نوحضورﷺ اوفرمائيل هغه نور دې هغه زه څنګه ليدلې شم.بل روايت کښې دی چه مانوراوکتلو([2])کوم چه په سورت النجم کښې دي﴿ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ﴾ ([3])يعنې بياهغه نيزدې شو اوراکوزشو دې نه مراد جبرائيلﷺ دې لکه څنګه چه د دې دريوارو صحابه کرامو ؓ بيان دې. په صحابه کرامو کښې خو څوك هم د دې تفسير د هغوي مخالف نه ښکاري.

د معراج واقعه اود امام احمد ﷫ نقل کړې شوې روايت:-مسنداحمد کښې دی رسول الله ﷺ فرمائي ماله براق راوستلې شوچه دخرنه اوچت او قچر نه ټيټ وو اويويوقدم به ئې دومره لرې لرې کيخودلو څومره

---

[1]) صحيح بخاري کتاب التوحيد باب ماجاء في قوله تعالى ﴿وکلم الله موسى تکليما﴾ :٧٥١٧، صحيح مسلم:١٥٢.

[2]) صحيح مسلم کتاب الايمان باب في قولهﷺ ﴿نوراني اراه﴾:١٧٨.

[3]) ٥٣/النجم:٨.

لرې چه به د هغه نظر رسیدلو. زه په هغه باندې سورشوم اولاړو. زه بیت المقدس ته لاړم او په هغه کنډه کښې مې اوتړلو په کومه کښې چه به انبیاء کرامو تړلو. بیا ما په جمات کښې دوه رکعته مونځ اداکړو کله چه د هغه ځائ نه اووتلم نو حضرت جبرائیلؑ ماله یولوښی کښې شراب راوړل او په یوکښې پئې راوړل. ما پئې خوښ کړل جبرائیلؑ اوفرمائیل چه ته فطرت ته اورسیدلې. بیا د پورتنی حدیث په شان اول آسمان ته اورسیدلو د هغې کولاویدو د فرښتو معلومات کول جواب ورکول په هریوآسمان باندې هم داسې اوشو. په اول آسمان باندې حضرت آدمؑ سره ملاقات اوشو هغه پخیرراغلې اووئیل او دعائې خیرئې اوکړه. په دویم آسمان باندې دحضرت یحییؑ او حضرت عیسیؑ د ملاقات کیدو ذکر اوشو چه دواړه په خپل مینځ کښې د ترور خامن وو. دې دواړو هم حضور ﷺ ته پخیر راغلې اووئیل اودخیر دعائی اوکړه. بیا په دریم آسمان باندې حضرت یوسفؑ سره ملاقات اوشو چاته چه نیم حسن ورکړې شوې وو هغوی هم پخیرراغلې اووئیل اودعائی اوکړه. په څلورم آسمان باندې حضرت ادریس ؑ سره ملاقات اوشو دچا باره کښې چه د الله ﷻ فرمان دې ﴿وَرَفَعْنٰهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾[1] مونږ هغه پورته ځائ ته اوچت کړو. پنځم آسمان باندې حضرت هارونؑ سره ملاقات اوشو په شپږم آسمان باندې حضرت موسیؑ سره ملاقات اوشو. په اووم آسمان باندې حضرت ابراهیمؑ بیت المعمور ته تکیه لګولې ناست وو. بیت المعمور ته هره ورځ اویازره فرښتې راځی مګر چه نن کومې راشی د هغوی نمبر بیا د قیامت پورې نه راځی. بیا سدرة المنتهی ته اورسیدلو د کوم پاڼې چه د هاتی د غوږونو برابرې وې اود هغې میوې د منګی په شان. دا د الله ﷻ امر پټې کړې وې اود دې ښه والې څوك بیانولې نه شی. بیا دوحی کیدو اودپنځوسو مونځونو فرض کیدو اودموسیؑ په مشوره سره واپس کیدل په کمی کیدوکیدو سره دپنځو مونځونو پورې بیان دې. پدې کښې دهرځل په سوال باندې دپنځو مونځونو کمې ذکردې. په دې کښې داهم دی چه په آخر کښې حضور ﷺ اوفرمائیل چه څوك د نیکئی اراده اوکړی نو که هغه دااونه کړې شی نوهم به ورته د یوې نیکئی ثواب ملاویږی. اوکه وئې کړی نود لسو نیکو ثواب به ملاویږی اودګناه په صرف اراده به ګناه نه شی لیکلې اوبه کولوسره به یوه ګناه لیکلې کیږی.[2] (مسلم)

څه رنګه چې اسرا حق دې دغه شان معراج همدې:-د دې حدیث نه داهم معلومه شوه چه په کومه شپه حضور ﷺ ته اسراء دبیت الله نه بیت المقدس پورې اوشوه هم په هغه شپه معراج هم اوشواوهم داحق دی په دې کښې هیڅ شك نشته. مسنداحمدکښې دی چه د براق واګې هم وې اوزین پرې هم وو. کله چه هغه د سورلئ په وخت د قابونه بهرکیدلونو حضرت جبرائیلؑ اووئیل څه کوې والله! په تاباندې د حضور ﷺ نه وړاندې دهغوی نه زیات بزرګ سړې نه دې سورشوې. نو براق خولې خولې شو[3] حضور ﷺ فرمائی چه کله زه خپل رب طرف ته اوخیژولې شوم نوزماتیریدل په داسې خلقو باندې اوشو د کوموچه داڅوك خلق دی؟ جواب راکړې شودا هغه خلق دی چه د خلقو غوښې به ئې خوړلې یعنی غیبت به ئې کولو اود هغوی عزت پسې به لګیدلې وو.[4]

د معراج واقعه اود ابوداوُد نقل کړې شوې روایت:-ابوداوُدکښې دی چه د معراج په شپه کله زه د حضرت موسیؑ قبرسره تیرشوم نو هغه ماهلته په مانځه ولاړ اولیدو.[5] حضرت ابوبکرصدیق ؓ د حضور ﷺ

---

[1]) ١٩/مريم:٥٧.

[2]) صحيح مسلم كتاب الايمان باب الاسراء برسول الله ﷺ الى السموات وفرض الصلوات:١٦٢، احمد:١٤٨/٣.

[3]) ترمذى كتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة بنى اسرائيل:٣١٣١، و احمد:١٦٤/٣، ابن حبان:٤٦، دلائل النبوة: ٣٦٢/٢.

[4]) ابوداوٗد كتاب الادب باب فى الغيبة:٤٨٧٨ وسنده حسن، احمد:٢٢٤/٣.

[5]) صحيح مسلم كتاب الفضائل باب من فضائل موسى ؑ:٢٣٧٥، احمد:١٢٠/٣، ابن حبان:٤٩.

نه د مسجد اقصی دنبنوتپوس اوکړونو حضورﷺ خودل شروع کولې چه صدیق اکبرؓ اوونیل تاسو تیک ارشاد اوفرمائیلو او رښتونې ني.زما گواهي ده چه ته رسول الله ﷺ ني.حضرت ابوبکرؓ دا لیدلې وو(١)مسندبزارکښې دی چه حضورﷺ ارشادفرمائیلې دې زه اوده ووم چه حضرت جبرائیلؑ راغلو او زماددواړو اوږوپه مینځ کښې ئې لاس کیخودونوزه اودریدم په یوه ونه کښې کیناستم په کوموکښې چه دمرغو کوروته شان وویوه کښې حضرت جبرائیلؑ کیناستواوهغه ونه گل شوه او اوچته شوه اودرتردې چه که ما غوښتلې نو آسمان سره لگیدلم. خپل څادر مې تیک کولو خوما اوکتل چه حضرت جبرائیلؑدسختې تواضع او عاجزئې په حال کښې دې نو زه پوهه شوم چه د الله ﷻ د معرفت په علم کښې دې مانه غوره دې.د آسمان یوه دروازه زماد پاره کولاوکړې شوه. مایوزبردست او عظیم الشان نوراوکتلوچه په پرده کښې وود هغې دې طرف ته یاقوت اومرغلرې وې بیازماطرفته دیر څه وحی کړې شو. دلائل بیهقی کښې دی چه حضورﷺ د خپل صحابه کرامو په ډله کښې ناست وو چه کله جبرائیلؑ راغلو اودحضورﷺ ته په شاباندې په گوته اشاره اوکړه.حضورﷺ هغه سره د یوې ونې طرف ته روان شو په کومه کښې چه د مرغو په شان جالې وې الخ. په دې کښې داهم دی چه کله زمونږ طرف ته نور راکوز شو نو حضرت جبرائیلؑ خو بې هوشه شو راپریوتلو الخ. بیازما طرف ته وحی اوکړې شوه چه نبی اوبادشاه جوړیدل غواړې که نبی او بنده کیدل غواړې او جنتی؟ حضرت جبرائیلؑ دغه شان په تواضع سره پریوتوکښې په اشاره سره ماته اوفرمائیل چه عاجزی اختیارکړه. نو ماعرض اوکړو یاالله نبی اوبنده جوړیدل منظورکوم.که دا روایت صحیح شی نو ممکن دی چه دا واقعه د معراج علاوه بله وی څکه چه په دې کښې نه د بیت المقدس ذکر دې اونه په آسمان باندې د ختلو. والله اعلم.

د ابن جریر روایت :- بزار په یوروایت کښې دی چه حضورﷺ خپل رب اولیدلوخودا روایت غریب دې. ابن جریرکښې دی براق چه کله د حضرت جبرائیلؑ آواز واوریدو او بیاهغه دې سور کړو روان شونو هغه د لارې په یوه غاړه باندې یوه بوډئی اولیدله تپوس ئې اوکړو داڅوك ده؟ جواب ملاو شو چه زه نو بیا په تلوتلوکښې اوکتل چه څوك په لار باندې دې اوهغوی رابلې بیا هغه وړاندې شو نو چه وني کتل چه د الله ﷻ یومخلوق دې چه په اوچت آوازسره وائي ﴿السلام علیك یااول السلام علیك یااخر السلام علیك یاحاشر﴾جبرائیلؑ اوفرمائیل جواب ورکړه حضورﷺ دهغوی دسلام جواب ورکړو بیاپه دویم ځل داسې اوشوبیا په دریم ځل داسې اوشوتردې چه حضورﷺ بیت المقدس ته اورسیدل. هلته د هغوی په وړاندې شراب اوبه اوپئ پیش کړې شو. حضورﷺ پئې واخستل جبرائیلؑ اوونیل تاد فطرت راز بیاموندلو. که چرې تاسو د اوبولوښې اخستې وو اوڅکلې مو وې نو ستاسوامت به غرقیدو اوکه تاسو شراب څکلې وې نوستاسو امت به دهوکه کیدو.بیا دحضورﷺ دپاره دحضرت آدمؑ نه واخله ترهغوی پورې چه څومره انبیاء دی راولیګلې شو. رسول الله ﷺ د هغوی امامت اوکړو او په دغه شپه ټولو مونځ د حضورﷺ په اقتداء کښې اداکړو. بیا حضرت جبرائیلؑ اوفرمائیل د لارې په غاړه چه کومه بوډئی تاسو اولیدله هغه ئې درته صرف دا خودل چه د دنیاعمر اوس دومره پاتې دې لکه چه د دې بوډئی عمر اودچا په آواز چه تاسو توجوکوله هغه د الله ﷻ دښمن ابلیس وو اود چا د سلام آوازونه چه تاسو اوریدل هغه ابراهیمؑ موسیؑ اوعیسیؑ وو(٢)په دې کښې هم په بعضې الفاظوکښې غرابت اونکارت دې. والله اعلم.

د یوبل روایت ذکر:-یوبل روایت کښې دی چه کله زه په براق باندې د حضرت جبرائیلؑ په ملګرتیا کښې لاړم نو یوځائې کښې هغه ماته اوفرمائیل دلته کوز شه مونځ اداکړه. کله چه ما مونځ اوکړو نو

(١) ابویعلی:٤٠٨٤، وسنده صحیح.
(٢) بیهقی فی الدلائل:٣٦٢/٢.

ونې فرمائيل چه تاسو ته معلومه ده چه داکوم ځائ دې؟داطيبه يعنى مدينه ده. هم دغه ځائ د هجرت ځائ دې او بيائې په مايوبل ځائ مونځ اوکړو ونې فرمائيل دا طورسينا ده کوم ځائ چه الله ﷻ حضرت موسى ﷺ سره خبرې کړې وې بيائې رابانديې يوبل ځائ مونځ اوکړو ونې فرمائيل دا بيت اللحم دې کوم ځائ چه حضرت عيسى ﷺ پيداشوې وې وو.بيا زه بيت المقدس ته اورسيدم هلته ټول انبياء کرام راجمع شو حضرت جبرائيل ﷺ زه امام جوړکړم. مادهغوى امامت اوکړوبيائى زه د آسمان طرف ته اوخيژولم بيا هلته د هغوى يويو آسمان ته رسيدل اودهلته دپيغمبرانو سره ملاقات ذکر دې. فرمائى چه کله زه سدرة المنتهى ته اورسيدم نو زه يونورانى اُوريځې راپټ کړم زه هم هغه وخت په سجده کښې پريوتلم. بيا په هغوى باندې د پنځوسو مونځونو فرض کيدل اود هغې کميدلو وغيره بيان دې. په آخره کښې دموسى ﷺ په بيان کښې دى چه زما په امت خو صرف دوه مونځونه فرض کړې شوې وو خو هغوى دا هم پوره نه کړل. بيا هغوى د پنځونه هم د کمولو د پاره تلې ووم نو اوفرمائيلې شو چه ما خود زمکې او آسمان د پيداکيدو په ورځ په تابانديې اوستا په امت باندې دا پنځه مونځونه فرض کړې وو.داپه لوستلو کښې پنځه او په ثواب کښې پنځوس دى نوته او ستا امت د دې حفاظت کوه. هغوى فرمائيل چه اوس زما يقين اوشو چه د الله ﷻ هم دا آخرى حکم دې. بيا چه کله زه حضرت موسى ﷺ له راغلم نو هغوى ماته بيا د واپس کيدو مشوره اوکړه خوما معلومه کړې وه چه داد الله ﷻ آخرى حکم دې په دې وجه الله ﷻ له لاړ نه شوم.(١)

د ابن ابى حاتم روايت :-ابن ابى حاتم کښې هم د معراج د واقعه يو اوږدحديث دې په دې کښې داهم دى کله چه حضورﷺ د بيت المقدس د هغه جمات دروازې ته اورسيدو کوم ته چه باب محمدﷺ وائى هلته يوکاڼړې وو هغې له حضرت جبرائيل ﷺ ګوته يوړه په هغې کښې سورې اوشونوهغوى هلته براق اوتړلو او جمات ته ورداوختل. کله چه مينځ ته اورسيدل نو حضرت جبرائيلﷺ حضورﷺ ته اوونيل چه تاد الله ﷻ نه دا غوښتنه کړې وه چه تاته حورې اوښائى؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه او. راځئى هغه دادى سلام اوکړنى د صخره ګس طرف ته ناستې دى. زه چه هلته اورسيدم نو هغوى ته مې سلام اوکړو ټولو زما د سلام جواب راکړو.ماتپوس اوکړو تاسو ټولې څوک ئى؟ هغوى ونيل مونږ نيک سيرت او ښائسته حورې يومونږ ببيبيانې يود الله ﷻ د هغه پرهيزګارانو بنديګانو کوم چه نيک عملونه کوى.کوم چه د ګناهونو د خيروميرونه لرې دى اوچه پاکولې به شى اومونږ له به راوستلې شى بيابه نه شى ويستلې هم مونږ سره به وى هيڅ کله به نه جدا کيږى او هميشه به ژوندى وى کله به مړه کيږى نه.زه د هغوى نه لاړم هلته خلق راجمع کيدل شروع شو په لږ ساعت کښې د ډيرو سړو يوه ګڼره جوړه شوه. مؤذن اذان اوکړو تکبيراوشو مونږ ټول اودريدو په انتظار ووچه امامت به څوک کوى حضرت جبرائيلﷺ زما لاس اونيولو او زه ئې وړاندې کړم. ما هغوى ته مونځ اوکړوچه کله فارغ شو نو حضرت جبرائيلﷺ اوونيل پوهيږې هم چه تا مونځ ورکړو؟ ونى فرمائيل تا پسې ستا ټول مقتديان د الله ﷻ پيغمبران وو کوم چه الله ﷻ مبعوث کړى دى بيائى زما لاس اونيولو اوآسمان طرف ته ئى بوتلم.بيابيان دې چه د آسمانونو دروازې کولاوشوې.فرښتوسره د سوال جواب کولونه دروازې وغيره کولاوشوې. په اول آسمان باندې حضرت آدم ﷺ سره ملاقات اوشو هغوى اوفرمائيل زما ځوئ او نيک نبى ته پخيرراغلې. په دې کښې په څلورم آسمان باندې دحضرت ادريس ﷺ سره دملاقات ذکرهم دې. په اووم آسمان باندې د حضرت ابراهيم ﷺ سره د ملاويدلو اود هغوى هم دغه فرمائيلوذکر دې کوم چه حضرت آدم ﷺ فرمائيلې وو. بيا د هغه ځائ نه هم زه اوچت بوتلې شوم. ما يونهراوليدو په کوم کښې چه د لؤلؤ ياقوتو او زبرجد جامونه وو اوښکلې مزيدار شين رنګې مرغئى وې ما وئيل چه داخوډيرې ښکلې مرغئى دى جبرائيل

(١) نسائي كتاب الصلاة باب فرض الصلاة وذكراختلاف الناقلين.... ٤٥١ وسنده حسن.

ؑاوفرمائیل چه اوددې خوړونکی ددې نه هم ښه دی.بیا فرمانی معلومه هم ده چه دا کوم یو نهردې؟ ماوئیل نه نو ونی فرمائیل چه دا نهر کوثر دې چه الله ﷻ تاسو ته در کړې دې. په دې کښې د سرو زرو اوسپینو زرو لوتې وې په کومو چه یاقوت او زمرد وریپللي شوی وو د دې اوبه د پئیو نه زیاتې سپینې وې ما د سروزرو یوه پیالئی راواخسته داوبه نه مې ډکه کړه اومې څکله نوهغه دشاتونه هم زیاتې خوږې وې اودمشکونه هم زیاتې خوشبوداري وې. کله چه زه د دې نه هم اوچت لاړم نو یوښکلي رنګ اوریخ زه راګیرکړم په کوم کښې چه مختلف رنګونه ووجبرائیل ؑ خوزه پریخودم او زه الله ﷻ ته په سجده شوم.بیادپنځوسومونځونو بیان دې بیاهغوی واپس شو.حضرت ابراهیم ؑخو هیڅ اونه فرمائیل خو موسی ؑ حضورﷺ پوه راپوه کړو اودکمې د غوښتودپاره نی بیااولیګلو. غرض دا چه هم دغه شان د حضورﷺ باربارراتلل په اوریخ کښې پټیدل دعاغوښتل اوکمې کیدل.دحضرت ابراهیم ؑ سره ملاویدل اوحضرت موسی ؑ ته بیان کول اوتردې چه د پنځو مونځونو پاتې کیدلو بیان وغیره دې. حضورﷺ فرمانی چه جبرائیل ؑ زه لاندې راکوز کړم نو ما هغه ته تپوس اوکړو چه کوم آسمان ته زه اورسیدم نود هغه ځای فرښتو خوشحالی ښکاره کړه او په خنداخندا اومسکا ماسره ملاوشوې بغیرد یوې فرښتې چه هغې زماد سلام جواب خو راکړو ماته ئی پخیر راغلې هم اووئیل خو مسکې نه شو دا څوك وو اود دې څه وجه ده؟جبرائیل ؑ اووئیل هغه مالك دې د دوزخ داروغه دې د خپل پیداکیدونه تر ننه پورې هغه هډو خندلې نه دی اود قیامت پورې به خاندی هم نه ځکه چه د هغه د خوشحالئی هم دایوه موقعه وه.په واپسئ کښې دقریشویوه قافله اولیدله چه غله ئی راباركړې وه روان وو.په هغې کښې یواوښ وو چه په هغه باندې نیم سپین اونیم توربوریا ووکله چه هغوی دې سره نیزدې تیرشونوهغه اوپړقیدو او واپس شوپریوتلواوګوډشو.حضورﷺدغه شان خپل ځائ ته اورسولې شو.

ابو بکرصدیق ؓ ته دصدیق ولې وئیلې کیږي؟:-سحرحضورﷺخپل دمعراج داذکرخلقوته اوکړو. مشرکانو چه داواوریده نو نیغ حضرت ابوبکر صدیق ؓ ته لاړل او ونی وئیل چه ستاسو پیغمبر صاحب خو وائی چه هغه هم په نن یوه شپه کښې د یوې میاشتې برابر د فاصلې مقام ته تلې اوواپس راغلې دې. صدیق اکبرؓ جواب ورکړو که په حقیقت کښې دا هغوی فرمائیلې وی نوهغوی ریښتونی دی مونږ خود دې نه هم په لویه خبره کښې هغوی ریښتونې ګڼړو مونږ دا منو چه هغوی له د آسمان نه په یوساعت کښې خبرې رارسی. مشرکانو حضورﷺ ته اووئیل چه ته د خپل صداقت څه ښنه هم پیش کولې شې؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه او ما په فلانکی فلانکی ځائ کښې د قریشو قافله لیدلې ده په هغې یو اوښ چه په هغې باندې په سپین او تور رنګ کښې دوه بورې دی هغه مونږ ته اوکتل وران شو چکر ئی اوخوړلو او راپریوتلو اوښه ئی ماته شوه. کله چه هغه قافله راغله نو دې خلقو ترې تپوس اوکړو چه په لارکښې خو څه نوې واقعه نه ده پیښه شوې؟ هغوی وئیل چه او پیښه شوې ده فلانکې اوښ په فلانکی ځائ کښې داسې راپریوتلې وو وغیره. وئیلې شی چه د حضرت ابوبکر ؓ په دې تصدیق باندې هغوی ته صدیق وئیلې شی بیا د حضورﷺ نه خلقو سوالونه کول چه تاحضرت عیسی ؑ او حضرت موسی ؑ سره هم ملاقات اوکړو د هغوی شکلونه خو بیان کړه. حضورﷺاوفرمائیل چه او موسی ؑ غنم رنګې دې لکه چه ازدعمان خلق دی اوحضرت عیسی ؑ درمیانه قد او سوریخن رنګې دې اوداسې معلومیدل چه د ویښتونه ئی اوبه څڅیدلې. په دې سیاق کښې هم عجائب او غرائب دی.

د معراج متعلق بل روایت:-مسنداحمد کښې دی چه زه په حطیم کښې او بل روایت کښې دی په حجرکښې اوده ووم چه یوراتلونکې راغلو. یو مینځ والا ته اووئیل نو هغه ماله راغلو اود دې ځائ نه نی د دې ځائ پورې اوڅیرلم یعنی د مرئی نه د نوم پورې . بیاد دې پورته بیان کړې شوو احادیثو په شان بیان دې. په دې کښې دی چه په شپږم آسمان باندې ما حضرت موسی ؑ سره سلام اوکړې شو

هغه جواب اوکړو نیك رور او نیك نبی ته دې هرکلې وی کله چه زه دهغه نه وړاندې شوم نو هغه په ژړا شو ما د هغه نه تپوس اوکړو څنګه دې اوژړل؟ جواب ملاو شو چه ماشوم زما نه پس نبی جوړ کړې شو اولیکلې شودهغه امت به زمادامت په نسبت جنت ته په ډیر تعدادکښې ځی. په دې کښې دی چه سدرة المنتهی سره نې څلور نهرونه اولیدل دوه ښکاره او دوه پټ. ما د جبرائیل ﷺ نه تپوس اوکړو نوهغوی اوفرمائیل چه دا دوه پټ دجنت نهرونه دی او ښکاره د نیل او فرات دی. بیا زما طرف ته بیت المعمور اوچت کړې شوبیاماله دشرابوپیښیو اوشاتولوښې راوړلې شو.مادپښیولوښې واخستلو اوفرمائیلې شودافطرت دې په کوم باندې چه ته نې اوستا امت دې. په دې کښې دی چه کله پنځه مونځونه پاتې شو او بیا هم کلیم الله ﷺ د واپس کیدو مشوره ورکړه نوحضور ﷺ اوفرمائیل چه زه خو د خپل رب نه په سوال کولوکولو شرمیږم اوس زه راضی یم او دا تسلیم کوم. [1]

د یوبل روایت ذکر:-بل روایت کښې دی چه زما د کورچت کولاوکړې شو زه هغه وخت په مکه کښې ووم الخ. په دې کښې دی چه زه کله جبرائیل ﷺ سره د دنیا آسمان ته اوختلم نو ماأوکتل چه یوصاحب ناست دې د چانه ښی طرف او ګس طرف ته چه ډیره ګڼره ده اوچه ښی طرف ته اوګوری نو مسکې شی اوخاندی اوچه کله ګس طرف ته سترګې اوچتې کړی نو ژاړی. ماد حضرت جبرائیل ﷺ نه تپوس اوکړوچه دا څوك دې؟ اود هغه ښی اوګس طرف ته څوك دی. ونې فرمائیل آدم ﷺ دې اودا د ده اولاد دې. د ښی طرف والا جنتیان اود ګس طرف والا دوزخیان دی هغوی چه اووینی نو خوشحاله شی اودوی چه اوګوری نو خفه شی. په دې روایت کښې دی چه په شپږم آسمان باندې حضرت ابراهیم ﷺ سره ملاقات اوشو. هم په دې کښې دی چه اووم آسمان نه نور اوچت اورسولې شوم. مستوی ته چه اورسیدم نو ما د قلمونو د لیکلوآواز واوریدو. په دې کښې دی چه زه کله موسی ﷺ سره د مشورې نه پس د کمې د پاره لاړم نو الله ﷻ نیم معاف کړل بیالاړم بیانیم معاف شو بیالاړم نو پنځه مقرر کړې شو. په دې کښې دی چه د سدرة المنتهی نه جنت ته اورسولې شوم چرته چه د رښتیانود مرغلرو خیمې وې د کوم ځائ خاوره چه خالص مشك وو. دا پوره حدیث د صحیح بخاری کتاب الصلوة کښې دی او نور ذکر بنی اسرائیل کښې هم دې نوربیان حج کښې او نوراحادیث په سورت انبیاء کښې هم دی. امام مسلم رحمه الله په صحیح مسلم کتاب الایمان کښې هم وارد کړی دی[2]مسنداحمدکښې دی حضرت عبدالله بن شقیق رحمه الله حضرت ابوذر رضی الله عنه ته اووئیل که مارسول الله ﷺ لیدلې وې نوکم نه کم یوه خبره خو به مې ترې ضرورتپوس کوله.هغوی تپوس اوکړوچه کوم خبره؟اوئیل چه هم دا چه تاسو الله ﷻ اولیدلو؟ نو حضرت ابوذر رضی الله عنه اوفرمائیل چه داخوماتپوس کړې دې حضور ﷺ جواب راکړو چه مادهغه نود اولیدلوزه هغه څنګه لیدلې شم؟[3] یوبل روایت کښې دی چه هغه نور دې زه هغه دکوم ځائ نه لیدلې شم؟ په یوروایت کښې دی چه ما نور اوکتلو.[4]

مشرکانود معراج د واقعه تصدیق اونه کړو:-بخاری اومسلم شریف کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی کله چه مادمعراج دواقعه خلقوته ذکراوکړو اوقریشو زما تکذیب اوکړو هغه وخت زه په حطیم کښې ولاړوم الله ﷻ بیت المقدس زما د سترګو په وړاندې راوستلو اوهغه نې بالکل ښکاره کړو. اوس چه هغوی زما نه دکومو نښو تپوسونه کول ما به ورته کتل او خودل به مې.[5]بیهقی کښې دی چه په بیت

---

[1] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله علیهم:٣٢٠٧، صحیح مسلم:١٦٤،احمد:٢٠٨/٤، ابن حبان:٢٨.
[2] صحیح بخاری کتاب الصلاة باب کیف فرضت الصلاة فی الاسراء:٣٤٩- ٣٣٤٢، صحیح مسلم ١٦٣.
[3] احمد:١٤٧/٥، ابوعوانه:٣٨٤، ورواه مسلم:١٧٨ وهوصحیح.
[4] صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی قوله ﷺ((نورانی أراه))، احمد:١٧١/٥.
[5] صحیح بخاری کتاب مناقب الانصار باب حدیث الاسراء:٣٨٨٦، صحیح مسلم:١٧٠؟.

المقدس کښې حضورﷺ حضرت ابراهیم ﷤ سره حضرت موسی ﷤ اوحضرت عیسی ﷤ سره ملاقات اوکړو.پدې کښې دی چه کله واپس شو او خلقو ته ئې دا قصه بیانوله نو ډیر خلق په فتنه کښې پریوتل چاچه هغوی سره مونځ کړې وو د کفارو او قریشوډلې خو هم هغه وخت منډې جوړې کړې اوتختیدل اوحضرت ابوبکرصدیق ﷜ له اورسیدل او وئې ونیل چه راشه کنه نن خو ستا ملګرې یو عجیبه خبر اوروی وائی چه هم په یوه شپه کښې هغه بیت المقدس ته رسیدلې اوراغلې هم دې هغوی اوفرمائیل چه داحضورﷺ فرمائی نو ریښتیادی واقعی به داسې شوې وی. هغوی ونیل چه ښه ده ته دا هم منې چه دشپې لاړو اودسرح نه وړاندې دشام دملك نه واپس مکې ته راورسیدو.هغه اوفرمائیل چه د دې نه هم زیات لویه خبره زه د هغه د دې نه مخکې هم منونکې راروان یم یعنی زه دا منم چه هغه له دآسمان خبر راځی اوهغه په دې ټولوکښې ریښتونې دې.هم دهغه وخت نه دهغوی لقب حضرت ابوبکرصدیق ﷜ شو.

د امام احمد ﷫ یونقل کړې شوې بل روایت :-مسنداحمد کښې حضرت زر بن حبیش ﷫ فرمائی چه زه حضرت حذیفه ﷜ له راغلم هغه وخت هغوی د معراج واقعه بیانوله چه حضورﷺ فرمائیلی مونږ لاړو تر دې چه بیت المقدس ته اورسیدو. دواړه صاحبان دننه لاړنه شو. ما دې اوریدو سره اوونیل غلط دی رسول الله ﷺدننه لاړو بلکه په هغه شپه هغوی هلته مونځ هم اوکړو. هغه ونیل ستا څه نوم دې تاخو زه پیژنم خو نوم دې راته یاد نه دې. ما ونیل زما نوم زربن حبیش دې وئی فرمائیل تا داخبره څنګه معلومه کړه؟ ماوئیل چه داخود قرآن پاك خبر دې وئی فرمائیل چه چاد قرآن نه خبره اوکړه هغه خلاصې بیاموندلواولوله کوم یوآیت دې ﴿سُبْحٰنَ الَّذِیْٓ﴾ دا آیت نې اولوستلو. وئی فرمائیل چه په دې کښې د کوم یولفظ دامعنی ده چه حضورﷺ هلته مونځ اوکړو؟ ګنی حضورﷺ هلته په هغه شپه مونځ نه دې کړې او که کړې وی نو په تاپسې به د هغه ځائ مونځ لیکلې کیږی څنګه چه د بیت الله دې. والله هغوی دواړه هم په براق باندې وو تردې چه د آسمان دروازې د هغوی د پاره کولاوشوې نو جنت دوزخ ئې اولیدلو اود آخرت وعدې اوکړې او ټول څیزونه بیا هم هغه شان واپس شو. بیا هغوی ښه اوخندل او وئی فرمائیل چه د مزې خبره خودا ده چه داخلق وائی هلته هغوی براق اوتړلو چه چرته اونه تختی سره د دې چه الله ﷻ عالم الغیب والشهادة هغه د دوی د پاره مسخرکړې وو. ما تپوس اوکړو چه جناب دا براق څه څیزدې؟وئی فرمائیل یوځناوردې داوږدقد چه یویوقدم دومره لرې ایږدی څومره لرې چه نظرکار کوی.(١) خودایادساتئ چه صرف د حضرت حذیفه ﷜ په انکارباندې هغه روایتونه کوم کښې چه د بیت المقدس د مونځ ثبوت دې هغه مقدم دی. والله اعلم.

د دلائل النبوت اوادږ روایت:-دحافظ ابوبکر بیهقی ﷫ کتاب دلائل النبوة کښې دی چه یوځل د رسول الله ﷺ صحابه کرامو دحضورﷺ نه دمعراج د واقعه ذکرکولودرخواست اوکړو نو حضورﷺ خواول دا آیت ﴿سُبْحٰنَ الَّذِیْٓ﴾ تلاوت کړو او وئی فرمائیل چه زه د ماسخوتن نه پس په جمات کښې اوده ووم چه یوراتلونکې راغلو زه ئې راپاسولم زه کیناستم خو څه مې اونه لیدل هلته څه ځناور شان په نظر راغلو ما په غورسره هغې ته کتل او برابر کتلوسره د جمات نه بهر لاړم. مایو عجیبه ځناور اولیدلوزمونږ په ځناوروکښې خود هغې په شان قچر دې خوزیدونکې او پورته اوچتیدو سره د غوږونو والا وو د هغې نوم براق دې مانه وړاندې انبیاء کرام هم په دې سواره شوی دی. زه په دې باندې سوریدو سره تلم چه زما ښی طرف ته چا آواز اوکړو چه محمدﷺ زما طرف ته اوګوره زه تانه څه تپوس کوم. خو مانه جواب ورکړاونه زه حصارشوم. بیا چه لږ شان نوروړاندې شوم نودګس طرفنه آواز راغلو هلته هم نه اودریدم

(١) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة بنی اسرائیل:٣١٤٧، وسنده صحیح، احمد:٣٨٧/٥، حاکم:٣٥٩/٢، ابـن حبـان:٤٥ ، دلائـل النبوة: ٣٦٤/٣.

اونه مې اوکتل نه مې جواب ورکړو. بیا لږ نور وړاندې لاړم یوه ښځه چه د دنیا سنګارنی کړې زلفې کولاوکړې ولاړه ده هغې ماته هم داسې آواز راکړو چه زه څه معلومات کول غواړم. خو ما نه د هغې طرف ته توجه ورکړه او نه اودریدم.بیادحضورﷺ بیت المقدسته رسیدل دپښیولوښې اخستل او د حضرت جبرائیل ﵇ په فرمان کولوسره خوشحالیدل دوه خل تکبیرونیل دی بیاحضرت جبرائیل ﵇ تپوس اوکړو چه ستاسو په مخ دا پریشانی د څه ده؟ ماد لارې هغه دواړه واقعات بیان کړل نو هغوی اوفرمائیل چه ړومبی سړې خو یهودی وو که تاسو هغه له جواب ورکړې وو یا حصارشوې وئی نو ستاسوامت به یهودیان شوی وو.بل دنصرانیانو دعوت ورکونکې وو که هلته تاسو ولاړونی اوهغه سره موخبرې کړې وې نوستاسو امت به نصرانی شوې وواوهغه ښځه چه وه نوهغه دنیا وه که تاسوهغې ته جواب ورکړې وو یا ولاړونی اوهغې سره مو خبرې کړې وې نو ستاسو امت به دنیاله په آخرت باندې ترجیح ورکوله اوګمراه کیدلو به. بیا زه اوحضرت جبرائیل﵇ بیت المقدس ته لاړو مونږ دواړو دوه دوه رکعتونه اداکړل بیازمونږ مخې ته معراج راوړلې شو په کوم چه دبنیادمو روحونه خیژی. هم دې پاوړې ته په کتو باندې په حیرانتیاسره دواړه پورته اوختلو ماد اسماعیل نومې فرښتې سره ملاقات اوکړو چه ددنیاد آسمان سرداره ده. دکومې دلاس دتلی لاندې چه اویازره فرښتې دی هرې یوې فرښتې سره د هغې د لښکر فرښتو تعداد یولاکهه دې. د الله ﷻ فرمان دې چه ستا درب لښکرې صرف هم هغه پیژنی.([1])حضرت جبرائیل ﵇ د آسمان دروازه کولاوول غوښتل نوتپوس اوکړې شو څوك ئی؟ ونیل جبرائیل.تپوس اوکړې شو تاسره نور څوك دی؟ ونیل حضرت محمدﷺ دې. ونیل آیاد ده طرف ته لیګلې شوې وې؟ جواب ورکړې شو او. هلته ما حضرت آدم ﵇ په هغه شکل کښې اولیدو کوم کښې چه په هغه ورځ وو په کومه ورځ چه الله ﷻ هغه پیداکړې وودهغه په اصلی شکل باندې. د هغه په وړاندې د هغه د اولاد روحونه پیش کولې شی د نیکانو خلقوروحونوته په کتو سره فرمائی پاك روح دې او پاك بدن دې دا علیین ته یوسئی. اود بدکارو روحونوته چه اوګوری نو فرمائی دا خبیث روح دې بدن هم خبیث دې دا سجین ته یوسئی. لګ شان به تلې ووم چه ما اوکتل خوانچې لګیدلې وې په هغې باندې ډیره ښکلې اومزیداره غوښه سره کړې پرته وه او بل طرف ته نورې خوانچې لګیدلې وې په کوموکښې چه سخا مرداره بوئی والا غوښه پرته وه.څه خلق وو چه د هغه ښکلې غوښې خواته هم نه راتلل اوهغه مرداره سخا غوښه ئی خوړله. ماتپوس اوکړو جبرائیل ﵇ دا کوم خلق دی وئی فرمائیل چه ستاسودامت هغه خلق دی چه حلال پریږدی او حراموته رغبت کوی. بیازه لږ شان نور لاړم نو څه نور خلق مې اولیدل د هغوی شونډې لکه د اوښ په شان دی اودهغوی خلې په شلولوشلولوسره فرښتې هغوی له د دغه غوښې نوړئی ورکوی اودهغوی په دویمه لار واپس راوځی. هغوی چغې صورې وهی الله ﷻ ته عاجزی کوی ماتپوس اوکړو جبرائیل﵇ داکوم خلق دی؟ فرمائی چه داستاد امت هغه خلق دی چه دیتیمانو مالونه به ئی په ناحقه سره خوړل. کوم خلق چه د یتیمانو مالونه په ناحقه سره خوری هغوی په خپلو خیټو کښې اُور اچوی اوهغوی به خامخا په سور کړې شوی اُورکښې د دوزخ وراچولې شی.زه لږ شان نور لاړم اومې کتل چه څه ښځې دی چه دخپلو سینو ته زوړندې شوی دی او افسوس او ژړاګانې کوی. زما په تپوس کولوباندې جواب راکړې شو چه دا ستاد امت زناکارې ښځې دی.زه بیا نورلږ شان لرې لاړم اومې کتل چه دڅه خلقو خیټې دغټو غټو منګوپه شان دی کله چه هغوی اوچتیدل غواړی نو راپریوځی او باربار وائی چه یاالله قیامت مه قایموې فرعونی څناورو باندې هغوی چقړی کولې شی د الله ﷻ په وړاندې فریاد او زاری کوی. ماتپوس اوکړو دا کوم خلق دی حضرت جبرائیل ﵇ اوفرمائیل دا ستاد امت هغه خلق دی چه سود به ئی خوړلو. سودخواره به د هغه خلقو په شان ولاړ

---

[1] ٧٤/المدثر:٣١.

وی کوم چه شیطان لیونی کړی دی.زه لړ شان نور لړي لاړم اومې کتل چه څه خلق دی دهغوی د اړخونو
نه غوښې پریکولې شی او هم په هغوی خوړلې شی اوورته ونیلې شی چه څنګه دې په ژوندون د خپل
رور غوښه خوړله اوس هم خوره. ماتپوس اوکړو جبرانیلﷺ دا کوم خلق دی؟ ونی فرمانیل دا ستا د
امت عیبونه لټونکی او فضول ګرځیدونکی خلق دی.بیامونږ دویم آسمان ته اوختلونو ما هلته یو
ښکلې اوښانسته سړې اولیدلوچه په نوروښکلوخلقوباندې هغه اهمیت لری کوم فضیلت چه سپوږمنی
ته په ستورو باندې دې.ما تپوس اوکړو جبرانیلﷺ دا کوم خلق دی ونی فرمانیل ستاسو رور حضرت
یوسفﷺ دې اوورسره دهغه د قوم څه خلق دی.ما هغوی ته سلام اوکړو هغوی جواب راکړو.بیا مونږ
دریم آسمان ته اوختلوهغه موکولاوکړوحضرت یحییﷺ اوحضرت عیسیﷺ مو اولیدلو هغوی سره
د هغوی دقوم څه خلق وو.ما هغوی ته سلام اوکړو هغوی جواب راکړو.بیازه څلورم آسمان ته اوختلم
هلته مې حضرت ادریسﷺ اولیدلو څوك چه اللهﷻ اوچت مقام ته اوچت کړې دې. ما سلام اوکړو
هغه جواب راکړو بیا پنځم آسمان ته اوختلم هلته هارونﷺ وو دهغه نیمه ږیره سپینه وه او نیمه توره
وه اوږده اوږده ږیره ئې وه نیزدې نیزدې تر نامه پورې وه ما د حضرت جبرانیلﷺ نه تپوس اوکړو
هغوی ونیل دا د خپل قوم د هر زړه خوښ حضرت هارون بن عمرانﷺ دې. ده سره د ده د قوم ډله ده.
هغوی هم زما د سلام جواب راکړو.بیا زه شپږم آسمان ته اوختلم هلته زما موسیﷺ سره ملاقات
اوشوهغه غنم رنګې غوندې وو ویښته ئې ډیر زیات وو که چرې دوه قمیصونه ئې هم اغوستې وې نو
ویښته بهٔ ئې د هغه نه تیریدل. هغوی ونیل خلق خیال کوی چه زما د اللهﷻ سره ډیره لویه مرتبه ده
حالانکه دې زما نه د لوئ مرتبې والادې. د جبرانیلﷺ نه په معلوملو سره پته اولګیدله چه دا
حضرت موسی بن عمرانﷺ دې. هغوی سره هم د خپل قوم خلق وو هغوی هم زما د سلام جواب
راکړو. بیازه اووم آسمان ته اوختلم ما خپل پلارحضرت ابراهیمﷺ خلیل الله خپله شا بیت المعمور ته
لګولې ناست اولیدلو.هغه ډیرښکلې سړې دې.په تپوس کولو باندې ماته دهغه نوم معلوم شو. ما
سلام اوکړو هغه جواب اوکړو ما خپل نیم امت اولیدلو د نیم خو سپینې بطناکې کپړې وې اود نیم
سختې تورې کپړې وې. زه بیت المعمور ته لاړم. ما سره ټول سپینو کپړو والا لاړل اونور د چا چه خړې
کپړې وې هغه ټول رامنع کړې شو هغوی هم په خیردی. بیا ټول هلته مونځ اداکړو او بیا ټول بهر
راغلل.دې بیت المعمورکښې هره ورځ اویازره فرښتې مونځ کوی خوچه چا یوه ورځ مونځ اداکړو د
هغې د قیامت پورې نمبر نه راځی. بیا زه سدرة المنتهی ته اوچت کړې شوم د هغې هره یوه پاڼړه دومره
وه چه زما ټول امت پټولې شی. دې نه یو نهر روان وو د هغې نوم سلسبیل دې بیا د دې نه دوه چینې
راوځی یونهر کوثر او بل نهر رحمت. ما په دې کښې غسل اوکړو زما ټول وړاندې روستوګناهونه
معاف کړې شو.بیازه جنت طرفته اوخیژولې شوم هلته ما یوه حوره اولیدله د هغې نه مې تپوس اوکړو
ته دچا ئې؟هغې ونیل زه دحضرت زید بن حارثهﷺ.ماهلته نه خرابیدونکی اوبو او خوند نه بدلونکی
پئیو بې نشې خوندناك شراب اود صفاستراشاتو نهر اولیدلو.د هغې انار د لویو لویو ډولچو برابر
وو.دهغې مرغنی ستاسود دې بختی اوښانو په شان وې. بې شکه اللهﷻ د خپل نیکانو بندیګانو د
پاره هغه نعمتونه تیارکړی دی چه نه یوې سترګې لیدلی نه یوغوږ اوریدلی اونه د یو انسان په زړه
کښې د هغې خیال پورې تیرشوې. بیا زما په وړاندې دوزخ پیش کړې شو چرته چه د اللهﷻ غضب اود
اللهﷻ ناراضګی وه که په دې کښې کاڼړی او اوسپنه واچولې شی نو هغه به دا هم اوخوری. بیا زما د
مخې نه هغه بندکړې شو. زه بیا سدرة المنتهی ته اورسولې شوم او زه ئې پټ کړم نو زما اود هغه په
مینځ کښې صرف د دوو کمانونو په اندازه یاد دې نه هم کمه فاصله پاتې شوه. د سدرة المنتهی په هره
یوه پاڼړه باندې فرښته راغله اوپه ماباندې پنځوس مونځونه فرض کړې شو او اوفرمائیلې شوچه ستا
دپاره دهرې نیکئی په عوض لس درجې ثواب دې. چه ته کله د یوې نیکئی اراده هم اوکړې او کړې دې

نه وی خو بیابه هم نیکی لیکلې شی. اوکه اودې کړه نو د یوې په کولو به لس نیکئی لیکلې کیږی. اود بدنی صرف په اراده کولو به بغیرد کولو هیڅ نه شی لیکلې اوکه اودې کړه نو صرف هم یوه بدی به شمیرلې کیږی. بیاحضرت موسی ؑ له راتلل هغه سره د مشورې کولواودکمې کیدلوذکر دې لکه څنګه چه بیان تیرشو. آخرچه کله پنځه پاتې شو نوفرښتې آواز اوکړو چه زمافریضه پوره شوه ما په خپلو بندیګانو باندې کمې اوکړو اوهغوی له په هره یوه نیکئی باندې داسې لس بدلې دی. حضرت موسی ؑ دې خل هم ماته د بیا تلومشوره راکړه نو دې خل ما اوونیل چه اوس خو ماته بیاورتلوکښې څه شرم غوندې ښکاری. بیاحضور ﷺ سحرددې عجانباتو په مکه کښې ذکر اوکړو چه زه په دې شپه کښې بیت المقدس ته لاړم اوآسمانونوته اوختم اودا مې اوکتل اودامې اوکتل. په دې باندې ابوجهل بن هشام اوونیل ګوره دتعجب خبرې ته چه مونږ خو اوښان په وهلو وهلو بیت المقدس ته پوره میاشت کښې رسو او پوره میاشت په واپس کیدو کښې لګی اودې وائی چه دپوره دوو میاشتو فاصله ئې په یوه شپه کښې طې کړې راغلې. حضور ﷺ اوفرمائیل چه واورئی دتلو په وخت کښې ماستاسو قافله فلانکې ځائې کښې لیدلې وه اودراتلوپه وخت کښې هغه ماته په عقبه کښې ملاوشوې وه. واورئ په دې کښې فلانکې فلانکې سړې دې اوفلانکې فلانکې رنګ کښې اوښان دی اوهغوی سره داسامان دې. ابو جهل وئیل چه خبرې خو کوې ګورو چه څنګه به راوخی؟ په دې کښې یوسړی اوونیل زه تاسوټولونه د بیت المقدس حال ښه پیژنم دهغې دعمارت حال دهغې شکل اوصورت اودهغې غرسره نیزدیوالې وغیره اوښایه. درسول الله ﷺ نه حجابونه اخواکړې شو اولکه مونږ چه په کورکښې ناست یو د کور څیزونو ته ګورو دغه شان د هغوی په وړاندې بیت المقدس مخامخ کړې شو. حضور ﷺ اوفرمائیل د دې جوړښت په دې ډول دې د دې شکل داسې دې هغه غر سره دومره نیزدې دې وغیره. هغه وئیل بې شکه ته رښتیاوائې. بیا هغه د کافرانو د ډلې طرف ته اوکتل او وئی وئیل محمد ﷺ په خپله خبره کښې رښتونې دې یاڅه داسې الفاظ ئې اوونیل. (١)

دا روایت په نورو کتابونوکښې هم دې. مونږ سره د دې د غربت اونکارت او ضعف د دې د پاره بیان کړو چه په دې کښې د نورو احادیثو ډیر شواهد دی اود دې د پاره هم چه په بیهقی کښې دې چه جابر بن ابی حکیم وائی چه ما په خوب کښې رسول الله ﷺ اوکتلو تپوس مې اوکړو چه حضور ﷺ ستاسو په امت کښې یوسړې دې کوم ته چه سفیان ثوری وئیلې شی په هغه کښې څه حرج خو نشته؟ هغوی اوفرمائیل هیڅ حرج نشته مابیادنورراویانو نومونه بیانولو سره عرض اوکړو چه هغوی ستاسو حدیث بیانوی چه تاسو فرمائیلی دی چه تاسو ته په یوه شپه کښې معراج شوې دې تاسو په آسمان کښې اوکتل الخ. هغوی اوفرمائیل او ټیك ده. ماوئیل حضور ﷺ استاسو دامت خلق ستاسود طرف نه د معراج واقعه کښې ډیرې عجیبه او حیرانونکې خبرې بیانوی. هغوی اوفرمائیل اوهغه خبرې د قصې بیانونکو خلقو دی. (٢)

د امام ترمذی رحمه الله روایت :-ترمذی شریف کښې دی چه حضرت شدادبن اوس رضی الله عنه فرمائی چه مونږ د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ! د خپل معراج حالت خو بیان کړئی. حضور ﷺ اوفرمائیل واورئی ما خپلو ملګروته د ماسخوتن مونځ ناوخته اوکړو. بیاحضرت جبرائیل ؑ ماله یود سپین رنګ څناور راوستلودخرنه اوچت او قچرنه ټیټ اوماته ئې اوونیل چه په دې سورشه. هغه سختی شان اوکړه نوهغه د ده غوږ تاوکړو او زه ئې په ده باندې سور کړم. په دې کښې په مدینه کښې د مونځ کولو اوپه مدین کښې هغه ونې سره د مونځ کولو ذکر دې کوم ځائې چه حضرت موسی ؑ حصارشوې وو.

---

(١) دلائل النبوة:٢/٣٩٠، ٣٩٦.

(٢) بیهقی فی الدلائل:٢/٤٠٥،.

بيا په بيت اللحم کښې د مونځ کولوذکر دې کوم خائ چه حضرت عيسى ﷺ پيداشوې وو. بيابيت المقدس کښې د مونځ کولو ذکر دې هلته د سختې تندې لګيدو او دپئيو شاتو لوښې راتلل او په ډکه خيټه دپئيوڅکلو ذکر دې فرمائى چه هلته يوشيخ تکيه لګولې ناست وو هغه وئيل چه دې فطرت ته اورسيدو اولارموندونکې دې. بيا مونږ يو وادئى ته راغلو هلته ما دوزخ اوليدلو چه د سختې سرې کړې شوې سروټکې په شان وو بيا په واپس کيدوکښې مونږ دقريشو فلانکى خائ کښې قافله ملاو شوه چه د خپل ورك شوى اوښ په لټون کښې وو.ما هغوى ته سلام اوکړوبعضې خلقو زما آواز هم اوپيژندلواوخپل مينځ کښې اووئيل چه دا آواز خوبالکل دمحمدﷺ په شان دې. بيا د سحر نه وړاندې زه د خپلو ملګروسره مکې مکرمې ته اورسيدم. ماله ابوبکرؓ راغلو وئى وئيل يارسول الله ﷺ تاسو د شپې چرته وئې؟ کوم کوم خائ کښې چه مې خيال وو هغه ټول مې اولټول خوتاسو ملاونه شوئې. ماوئيل چه زه خودشپې د بيت المقدس نه راغلم وئيل هغه خود دې خائ نه د يوې مياشت په فاصله دې. ښه ده د هغه خائ څه نښې راته بيان کړه. هم هغه وخت هغه زما مخې ته کړې شو لکه چه هغه ما ليدلو اوس چه مانه کوم يوهم سوال کيدلو ما به کتلو او جواب به مې ورکولو. نو ابوبکرصديق ؓ اووئيل چه زما ګواهى ده ته د الله ﷻ رښتونې رسول ئى خودقريشو کافرانو خبرې جوړولې ابن ابى کبشه ته ګوره چه وائى اوګرځى چه په يوه شپه کښې دبيت المقدس نه راغلم.حضورﷺ اوفرمائيل واورئى زه تاسوته يوه نښه ښايم. ستاسو قافله ما په فلانکى خائ کښې اوليدله. د هغوى يواوښ ورك شوې وو کوم چه فلانکى سړى راوستلو. اوس هغوى په دومره فاصله باندې دى چه د هغوى يومنزل به په فلانکى خائ کښې وى اوبيا فلانکى خائ کښې او هغوى به فلانکې ورځ باندې دلته راورسى. د هغوى په قافله کښې دټولونه وړاندې غنم رنګې اوښ دې په کوم چه تور خل پروت دې او دوه تورې بورئى دواړو طرفوته بارشوى دى.کله چه هغوى راغله او کومه ورځ حضورﷺ د هغوى د قافلې راتلو خودلې وه نوغرمه خلقو دښارنه بهر ته منډې وهلې راغله چه اوګورى دا ټولې خبرې رښتيادى؟ چه وئى کتل نو قافله راروانه ده اوهم هغه اوښ ترې وړاندې دې[1]هم دغه روايت په نوروکتابونوکښې ډير اوږد هم نقل دې اوپدې کښې ډيرې خبرې منکر هم دى.مثلاً بيت اللحم کښې دحضورﷺ مونځ اداکول دحضرت صديق اکبرؓ د بيت المقدس د نښومعلومول وغيره. د ابن عباس ؓ په روايت کښې دى چه کله حضورﷺ د معراج په شپه جنت ته تشريف يوړلو نود يوطرف نه د پښو د کشارى آواز راغلو. حضورﷺ تپوس اوکړو جبرائيل ﷺ دا څوك دى؟ جواب ملاؤ شو بلال ؓ مؤذن دې. حضورﷺ چه واپس راغلو نوونى فرمائيل بلالؓ تاخلاصې بياموندو ما داسې داسې ليدلې ئى. په دې کښې دى چه حضرت موسى ﷺ دملاقات په وخت کښې اوفرمائيل نبى امى ته هرکلې. حضرت موسى ﷺ غنم رنګې اوږدقددغوړونو پورې يادغوړونونه لړشان اوچت ويښته ئى وو.پدې کښې دى چه هريونبى هغوى ته رومبې سلام کړې. د دوزخ د کتلوپه وخت کښې حضورﷺ اوکتل چه څه خلق د مردارې غوښه خورى. تپوس ئى اوکړو دا کوم خلق دى؟ جواب ملاوشو چه کومو خلقو به د خلقو غوښې خوړلې(يعنى غيبت کونکى وو) هم هلته حضورﷺ يوسړې اوليدو چه پخپله د اور په شان تك سور شوې وو سترګې ئى کږې شوې وې تپوس ئى اوکړو داڅوك دې؟جبرائيلﷺ جواب ورکړو چه هم دا هغه کس دې چه د صالح ﷺ اوښه ئى وژلې وه[2]مسنداحمد کښې دى چه کله حضورﷺ بيت المقدس ته اورسولې شو د هغه خائ نه هم په يوه شپه کښې واپس مکې مکرمې ته راورسولو اوهغوى ﷺداخبر خلقو ته واورولو د بيت المقدس نښې اوخودلې د هغوى د قافلې خبرئى ورکړونو بعضې خلقودې وينا کولوسره چه مونږ په

---

[1]) دلائل النبوة:٢/٣٥٥، ٣٥٧ وقال البيهقى هذااسنادصحيح، وسندحسن، المعجم الكبير:٧١٤٢، مجمع الزوائد:١/٧٣

[2]) احمد:١/٢٥٧،.

داسې خبروکښې هغه رښتونې نه شومنلې نود اسلام نه واوختل. بیادا تول ابوجهل سره قتل کړې شو. ابوجهل ونیل چه دې مونږ د زقوم د ونې نه ویروی راختنی کهجوری اوکوچ راوړئی او یوځای کړئي وئی خورئی. حضورﷺ په هغه شپه دجال د هغه په اصلی شکل کښې اولیدلو او په سترګوسره لیدل نه چه په خوب کښې لیدل.حضرت عیسیؑ حضرت موسیؑ او حضرت ابراهیم ؑ ئی هم اولیدلو. د د جال شکل حضورﷺ بیانولوسره اوفرمائیل خراب مردار کانړې یو سترګې دې اودهغه یوه سترګه داسې ده لکه ستورې اووینته ئی داسې دی کله دیوې ونې ګنړښاخونه.دحضرت عیسی ؑ صفت حضورﷺ داسې بیان کړو چه هغه سپین رنګ ګورګوچې وینښته درمیانه قد دې.اوحضرت موسی ؑ غنم رنګې اومضبوط طاقتورسړې دې اوحضرت ابراهیم ؑ خو بالکل هوبهوهم زما په شان وو.الخ. ([1])

د یوبل روایت ذکر:-یوبل روایت کښې دی چه حضورﷺ مالك هم چه د د دوزخ داروغه دې اولیدلو په هغه نښوکښې کومې چه الله ﷻ هغوی ته خودلې وې. بیاحضرت ابن عباس ﷺ د حضورﷺ د تره ځوئ د قرآن دا آیت ﴿ فَلَا تَكُن فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَائِهِ ﴾ ([2])اولوستلودکوم تفسیرچه حضرت قتاده داسې کوی چه دموسیؑ په ملاقات کیدلوکښې خو شك مه کوه مونږ هغه یعنی موسی ؑ د بنی اسرائیلو د هدایت د پاره لرلې وو([3])دا روایت صحیح مسلم کښې هم دې. بل سندسره روایت دې چه حضورﷺ فرمانی د معراج په شپه د یومقام نه ماته ډیره ښکلې او مسته خوشبو راغله. ماتپوس اوکړو دا خوشبوځنګه ده. جواب ملاوشو چه د فرعون د جینئی مشاطه اود هغې د بچی د محل ده. د فرعون د لور شهزادګئی وینښته ئی ګمنزولوکښې د لاس نه ګمنزه پریوتله نود هغې د خُلې نه ناخاپې بسم الله اووتله. په دې باندې شهزادګئی اوونیل چه الله خوزما پلار دې هغې جواب ورکړو چه نه الله ﷻ خوهغه دې چه ماته تاته او پخپله فرعون ته روزی ورکوی نو هغې وئیل چه ښه ده ته زما د پلارنه بغیربل څوك خپل رب ګنړې؟ هغې جواب ورکړو چه او زما ستا اوستاد پلار اوټپولورب هم الله ﷻ دې. هغې خپل پلار ته اوونیل نو هغه ډیر غصه شو او هم هغه وخت کښې ئی هغه په ډك دربارکښې راوغوښتله ورته ئی اوونیل چه ته زما نه بغیربل څوك رب منې؟ هغې وئیل چه او زما اوستا رب هم الله ﷻ دې چه اوچت ذات دې اود بزرګئی والا دې. فرعون هم هغه وخت حکم اوکړو چه د تانبې کوم کړې جوړ شوې دې چه کله بالکل د اُور په شان سور شی او ښه ګرم شی نود دې بچی یویو په دې کښې ورواچوئی. په آخره کښې داپخپله هم دغه شان ورواوغورزوئی. هغه ګرم کړې شو اوچه کله د اُور په شان شونو حکم اوشوچه د دې بچی په کښې یو یواچول شروع کړه. هغې ونیل بادشاه زما یودرخواست منظورکړه زما اوزما د بچوهډوکی په یوځای باندې واچوه. هغه وئیل چه ښه ده ستا حقونه په ماباندې شته نو دا منظور شو. کله چه ټول بچی په دې کښې واچولې شو اوټول هیره کړې شو نود ټولونه د وړوکې نمبرراغلو کوم چه دمورسینې پورې وو او پئی ئی څکل. د فرعون سړو چه کله هغه راښکلونود دې نیکې بی بی د سترګولاندې تیاره خوره شوه. الله ﷻ هغه ماشوم ته هم هغه وخت ژبه ورکړه اوهغه په اوچت آوازسره اوونیل مورې افسوس مه کوه مورې هیڅ ډیل ډال مه کوه په حق باندې خپل خان قربانی کول د ټولونه لویه نیکی ده. هغې له صبرراغلو هغه ئی هم دې کړی کښې واچولو اویه آخره کښې د دې بچومور هم داد خوشبوئې بویونه هم د هغې د جنتی محل نه راځی. حضورﷺ د دې واقعه سره دا بیان اوفرمائیلو چه څلورو وړوماشومانو په زانګوکښې خبرې کړی یوخو دې ماشوم یوهغه ماشوم کوم چه د حضرت

---

[1]) احمد:۱/۳۷٤، وسنده حسن السنن الکبری للنسائی:۱۱۲۸۳، مسندابی یعلی:۲۷۲۰.

[2]) ۳۲/السجده:۲۳.

[3]) صحیح مسلم کتاب الایمان باب الاسراء برسول الله ﷺ الی السموات وفرض الصلوات :۱۶۵، دلائل النبوة:۲/۳۸۶، صحیح بخاری:۳۲۳۹ مختصراً.

يوسف ﷺ د بې ګناهنى ګواهى ورکړې وه اويوه هغه ماشوم کوم چه د حضرت جريج ولى الله د پاکې لمن ګواهى ورکړې وه او حضرت عيسى ﷺ بن مريم.(١) د دې روايت سندبې عيبه دې.

يوبل روايت:-يوبل روايت کښې دى چه د معراج والا د شپې په سحرياندې ماته دا يقين وو چه کله زه دا ذکر خلقو ته کوم نوهغوى به ما دروغ ګنړى نو حضورﷺ يوطرف ته غمژن کيناستو. هم هغه وخت د الله ﷻ دښمن ابوجهل حضورﷺ سره تيرشو او ورسره کيناستو او د ټوقومسخرو په توګه نى اووئيل چه وايه کنه څه نوې خبره ده؟ حضورﷺ اوفرمائيل او شته. هغه وئيل څه خبره ده؟ حضورﷺ وئيل د شپې په ماسيل اوکړې شو هغه تپوس اوکړوترکوم ځاى؟ونى فرمائيل تربيت المقدس پورې. هغه وئيل چه اوس سحرته دلته بياهم موجود نى؟ حضورﷺ اوفرمائيل او.نو د دې موذى په زړه کښې دا خيال راغلوچه دې وخت کښې دې دروغ ګنړل ښه نه دى هسې نه چه د خلقو په ګنړه کښې دې بيا دا خبره اونه کړى. هغه اووئيل وايه کنه صيب که زه دا ټول خلق راجمع کړم نودهغوى په وړاندې به هم ته داخبره اوکړې؟حضورﷺ اوفرمائيل چه ولې نه رښتياخبرې د پټولود پاره نه وى. هم هغه وخت هغه چغې جورې کړې چه اې دبنى کعب اوبن لوى اولاده راشئ. ټول خلق راپاسيده اوهغوى سره راجمع شو دې ملعون وئيل چه اوس د خپل قوم په وړاندې هغه خبره اوکړه کومه چه دې ماته کوله. حضورﷺ اوفرمائيل چه واورئ نن شپه په ماسيل اوکړې شو ټولوتپوس اوکړو ترکوم ځاى پورې. حضورﷺ اوفرمائيل تربيت المقدس پورې خلقووئيل ښه اوبيا هم مونږ سره سحر موجودنى؟ حضورﷺ اوفرمائيل او.اوس څه خلقولاسونه پړقول شروع کړه څاخپل لاس په حيرانتياسره په تندى باندې کيخودو کيناستو او په ډيره سخته حيرانتياسره نى په اتفاق حضورﷺ دروغ اوګنړلو بيانى لږ ساعت پس اووئيل چه ښه ده ته د هغه ځاى څه نښې چه مونږ وايو خودلې شې؟په دې کښې هغه خلق هم وو چه د بيت المقدس نه راغلى وواودهغه ځاى يو يوڅيز نه واقف وو.حضورﷺ اوفرمائيل وايه څه تپوس کوئى؟ هغوى تپوسونه کول اوحضورﷺ ورته خودل. فرمائى چه بعضو په کښې داسې باريك سوالونه اوکړل چه زه هم لږ شان اوويريدلم هم هغه وخت جمات زما په وړاندې کړې شو اوس ما کتل او خودل مې بس داسې اوګنړئ چه د عقيل د کورسره جمات وو يا د عقال د کورسره. دا د دې د پاره چه د جمات بعضې صفتونه ماته يادنه وو.دحضورﷺ د دې نښوخودلونه پس ټولواووئيل چه حضورﷺ خو اوصفا ټيك ټيك اوصفاصفا اوخودل په الله ﷻ باندې قسم چه يوخبره کښې هم غلطى نشته(٢)دا حديث په نسائى وغيره کښې هم موجود دې. په بيهقى کښې د حضرت عبدالله بن مسعودؓ په روايت سره دې کله چه حضورﷺ باندې معراج اوکړې شو نو هغوى سدرة المنتهى ته اورسيدل چه په اووم آسمان باندې دې کوم څيز چه خيژى نو هم د دې ځاى پورې رسى بيا د دې ځاى نه اوچتولې شى او کوم چه نازل شى نو هم دې ځاى ته نازليږى بيا ددې ځاى نه اخستې شى. په دې ونه باندې د سرو زرو ملخان خواره وو. حضورﷺ ته پنځه وخته مونځ او دسورت بقرة آخرى آياتونه ورکړې شواودا چه د حضورﷺ په امت کښې چه څوك شرك نه کوى د هغه به لوئ ګناهونه.هم ښنلې کيږى. په مسلم وغيره کښې هم دا روايت شته. (٣)

د جزء حسن بن عرفه رحمه الله روايت:-دحضرت ابن مسعودؓ نه د معراج اوږد حديث هم روايت دې په کوم کښې چه غرابت دې حسن بن عرفه رحمه الله دا په خپل مشهور جزء کښې واردکړې دې. حضرت ابوظبيان رحمه الله وائى چه مونږ دحضرت عبدالله بن مسعودؓ دخوئ ابوعبيده رحمه الله سره ناست وو هغوى سره محمد بن سعد بن ابى وقاص رحمه الله هم وو نو حضرت محمدبن سعد رحمه الله ابوعبيده رحمه الله ته اووئيل

(١) احمد:٣٠٩/١-٣١٠ وسنده حسن، الطبران:١٢٢٨٠.

(٢) احمد: ٣٠٩/١ وسنده صحيح السنن الکبرى للنسائى:١١٢٨٥، المعجم الاوسط: ٢٤٦٨، بيهقى:٣٦٣/٢ معجم الزوائد: ٦٤/١.

(٣) صحيح مسلم کتاب الايمان باب فى ذکر سدرة المنتهى:١٧٣، ودلائل النبوة:٣٧٢/٢-٣٧٢.

تاچه د معراج باره کښې د خپل پلار نه څه اوریدلی وی هغه واوره وه. نو هغوی روایت بیانول شروع
کړه. په دې کښې دا هم دی چه کله به براق په اوچت ځائ باندې ختلو د هغې پښې لاسونه به برابر شو
دغه شان چه کله به لاندې راکوزیدلو نو بیابه هم برابر شو داځکه چه سور ته تکلیف نه وی. مونږ یو
صاحب سره تیرشو چه اوږد قد نیغ ویښته غنم رنګې وو داسې لکه چه د ازدشنوء قبیلې خلق وی. هغه
په اوچت آوازسره اوونیل چه تاد ده اکرام اوکړو او دې ته دې فضیلت ورکړو مونږ هغه ته سلام اوکړو
هغه جواب راکړو تپوس نی اوکړو چه حضرت جبرائیل ﷺ دا تاسره څوك دې؟ جبرائیل ﷺ وئیل دا
احمد دې. هغه اُوفرمائیل نبی امی عربی ته دې مرحباوی چا چه د خپل رب رسالت اورسولو اود خپل
امت خیرخواهی اوکړه. بیامونږ واپس شو نو ما تپوس اوکړو جبرائیل ﷺ دا څوك وو؟ هغه اوونیل
داموسی ﷺ بن عمران دې. ما ونیل دا په داسې الفاظو کښې خبرې چاسره کولې؟ ونی فرمائیل الله
ﷻ سره ستاسو باره کښې.ما وئیل الله ﷻ سره او په داسې آواز کښې؟ ونی فرمائیل او الله ﷻ ته د ده
تیزی معلومه ده.بیا مونږ د یوې ونې سره تیرشو چه د هغې میوې د چراغونو په شان وې. د هغې لاندې
یویزرګ سړې ناست وو کوم سره چه ډیر واړه ماشومان وو. حضرت جبرائیل ﷺ ماته اوونیل چه ورشه
خپل پلار ابراهیم ﷺ سره علیك سلیك اوکړه. مونږ هلته لاړو سلام مو اوکړو جواب ملاوشو. د
جبرائیل ﷺ نه هغه زماباره کښې تپوس اوکړو هغه جواب ورکړو دا ستا ځوئ احمد ﷺ دې نوهغوی
اوفرمائیل مرحبا دې وی نبی امی ته چاچه د خپل رب پیغمبری پوره کړه اود خپل امت خیرخواهی
اوکړه. زما خوش نصیب ځویه نن شپه ستا ملاقات د خپل پروردګارسره کیدونکې دې. ستا امت د
ټولونه آخری امت دې اود ټولو نه کمزورې هم خیال کوه چه داسې کارونه وی چه په هغوی باندې آسان
وی. بیامونږ مسجد اقصی ته اورسیدو. زه راکوز شوم او براق مې هم په هغه حلقه کښې اوتړلو کوم
کښې چه به انبیاء کرامو تړل بیا جمات ته لاړم هلته ما انبیاءکرام اوپیژندل څوك په مانځه ولاړ دی
څوك په رکوع کښې او څوك په سجده کښې. بیا ماله د شاتو او پئیو پیاله راوړلې شوه. ما د پئیو
پیاله اوڅکله جبرائیل ﷺ زما په اوږه لاس کیخودلو ونی فرمائیل محمد ﷺ د رب قسم چه فطرت ته
خاوورسیدلې. بیا د مونځ تکبیراوشو او ما هغه ټولوته مونځ اوکړوبیا مونږ واپس شو. د دې اسناد
غریب دی او په متن کښې هم غرابت دې مثلاً دانبیاءکرامو دحضور ﷺ دپیژندګلو سوال بیا دهغوی د
خوانه دحضور ﷺ د تلونه پس د هغوی د پیژندګلو سوال وغیره. په صحیح حدیثونوکښې دی حضرت
جبرائیل ﷺ به اول حضور ﷺ ته خودل چه دا فلانکې نبی دې چه سلام د پیژندګلونه پس وی. بیا په دې
کښې د انبیاءکرامو سره ملاقات دبیت المقدس په جمات کښې د داخلیدو نه روستوشو حالانکه په
صحیح روایتونو کښې دی چه هغوی سره ملاقات په آسمانونوکښې اوشو.بیا هغه دوباره راکوزیدو
کښې واپس بیت المقدس جمات ته راغلو اوهغه ټول هم حضور ﷺ سره وو اودلته نی هغوی ته مونځ
اوکړو بیا په براق باندې سور شو مکه مکرمه ته لاړل. والله اعلم.

د امام احمد یوبل روایت :- مسنداحمد کښې د ابن مسعود ﷺ یوروایت دې چه د معراج په شپه حضرت
ابراهیم ﷺ حضرت موسی ﷺ او حضرت عیسی ﷺ سره ملاوشو هلته د قیامت د قایم کیدو د خاص
وخت باره کښې مذاکره اوشوه. حضرت ابراهیم ﷺ لاعلمی ښکاره کړه چه د موسی ﷺ نه تپوس اوکړه
هغه هم بې خبری ښکاره کړه بیادامقرر شو چه د حضرت عیسی ﷺ نه تپوس اوکړنی هغوی اوفرمائیل
چه د دې د صحیح وخت علم بغیرد الله ﷻ نه بل چاته نشته. اودا ماته فرمائیلې شوی دی چه دجال
راوتونکې دې دغه وخت به ماسره دوه لختې وی هغه به زما کتلو سره لکه د سیسې ویلې کیږی. آخر
زما په وجه به الله ﷻ هغه هلاك کړی. بیا خو به ونې اوکانړی وانی چه اې مسلمانانه راشه زما لاندې
کافر پټ شوې دې دې قتل کړه نوالله ﷻ به هغه ټول هلاك کړی. خلق به په یخو زړونوسره خپلو ښارونو

او وطنونوته لاړشي. هم په دغه زمانه کښې به ياجوج ماجوج راوځي چه د هريو اوچت ځائ نه به راټوپ وهي. کوم څيز چه مومي هغه به غرق کوي. کومې اوبه چه ويني هغه به اوڅکي آخر به خلق تنګ شي ماته به شکايت اوکړي. زه به د الله ﷻ نه دعا اوکړم الله ﷻ به دا ټول په يوځل هلاك کړي. خو په زمکه به د دې مړو د بوئي د وجه نه تنګ راتنګ ګران شي. هغه وخت به الله ﷻ باران اوکړي چه دا مړي به ټول اوبهيوي او سمندرکښې به اوغورزوي. ماته دا ښه معلومه ده چه د دې نه پس به قيامت راځي لکه چه د پوره ورځې د حمل والا ښځه وي چه معلومه نه وي چه سحر اوزګاريږي که مابنام. (١)

د يواوږد روايت ذکر:- په يوبل حديث کښې دي رسول الله ﷺ چه په کومه شپه د مسجدحرام نه د بيت المقدس جمات ته اورسولې شو په هغه شپه حضورﷺ دزمزم اومقام ابراهيم ﷺ په مينځ کښې وو. چه حضرت جبرائيل ﷺ د ښي طرف نه او ميکائيل ﷺ دګس طرف نه والوزولو. ترديې چه حضورﷺ د آسمان اوچتوالي ته اورسيدلو. واپس کيدلو سره هغوی دا تسبيحات سره د نورو تسبيحاتو واوريدل. دا روايت هم ددې سورت دآيت ﴿تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ﴾(٢) په تفسيرکښې به راځي. مسندکښې دی چه امير المؤمنين حضرت عمر بن خطابؓ په جابيه کښې وو د بيت المقدس د فتح ذکر اوشو. هغوی د حضرت کعب رحمه الله نه پتوس اوکړو ستا په خيال کښې ماله هلته په کوم ځائ مونځ کول پکاردي. هغه اووئيل چه که مانه تپوس کوې نو زه خو وايم چه تاسو د صخره نه شاته مونځ اوکړئ دې د پاره چه ټول بيت المقدس ستاسو په وړاندې راشي. هغه اوفرمائيل چه تا هم هغه د يهوديت مشابهت اوکړو زه به هغه ځائ مونځ کوم چرته چه رسول الله ﷺ کړې دې. نو هغه وړاندې شو او د قبله طرف ته ئې مونځ اوکړو پس دمونځ اداکولونه هغوی د صخره سره څواوشانه ئې ټول خس اوخشاك وغيره راغونډکړل خپل څادرکښې واچول او بهر ئې غورزول شروع کړه او نورو خلقو هم هغوی سره امداد اوکړو. (٣) نو هغوی خونه د صخره داسې تعظيم اوکړو لکه چه يهوديانوبه کولو چه مونځ به ئې هم د هغې نه شاته کولو اودا به ئې قبله هم ګڼړله. حضرت کعب رحمه الله هم د اسلام نه وړاندې يهودي وو په دې وجه هغوی دا راتې پيش کړې وه کومه چه د مسلمانانو خليفه ردکړې وه اونه هغوی د نصرانيانو په شان د صخره بې عزتي اوکړه چه هغوی صخره بالکل د ګندګيل غورزولو ځائ جوړکړې وو. بلکه هغوی پخپله د دې ځائ نه ډکې وغيره اوچت کړل ونې غورزول. دا بالکل د هغه حديث په شان دې چه مه په قبرونو باندې کينئي اومه د دې طرف ته مونځ کوئي.(٤) د ابوهريره ؓ نه د معراج متعلق يو اوږد مګر غريب روايت هم نقل دې. په هغې کښې دی چه حضرت جبرائيل ﷺ او حضرت ميکائيل ﷺ حضورﷺ له راغلل. جبرائيل ﷺ ميکائيل ﷺ ته اووئيل چه ماله د زمزم د اوبويوپيليټ ډك راوړه چه زه د ده زړه پاك کړم اود ده سينه صفاکولاوکړم. بيائي د حضورﷺ خيټه اوشلوله او هغه ئې درې ځل اووينځلو دريواړه ځل ئې دميکائيل ﷺ دراوړلې شوو اوبوسره اووينځلو اود حضورﷺ سينه ئې کولاوکړه. ټول فضوليات ئې ترې لرې کړل د علم حلم ايمان او يقين نه ئې ډکه کړه. اسلام نه ډکه کړه او د حضورﷺ د دواړو اوږو په مينځ کښې د نبوت مهر اولګولو او په يو اس باندې کينولو حضرت جبرائيل ﷺ هغه بوتلو. وئې کتل چه يوقوم دې هغوی فصل ريبي اوديخوا لوئيږي. د حضرت جبرائيل ﷺ نه حضورﷺ تپوس اوکړو دا څوك خلق دي؟ وئې فرمائيل چه دا د الله ﷻ د لارې مجاهدين دي د چا نيکئي چه د اووه اووه

(١) ابن ماجه کتاب الفتن باب فتنة الدجال وخروج عيسى بن مريم ﷺ:٤٠٨١، وسنده صحيح، احمد:٣٧٥/١؛ حاكم: ٤٨٨/٤.

(٢) ١٧/بنی‌اسرائيل:٤٤.

(٣) احمد: ٣٨/١.

(٤) صحيح مسلم کتاب الجنائز باب النهى عن الجلوس على القبر والصلاة اليه:٩٧٢، ترمذی:١٠٥١، ابـوداؤد: ٣٢٢٩، احمـد:١٣٥/٤، ابـن حبان:٢٣٢.

سوو پورې زياتيږي اوچه څه خرچ کړي د هغې بدله ورته ملاويږي. الله ﷻ بهترين رزق ورکونکې دی.
بیاد حضورﷺ تیریدل په یوداسې قوم باندې اوشوچه د هغوی سرونه په کانړو چقنړی کیدل اوهرځل به
بیاجوړیدل او بیابه چقنړی کیدل. د یوساعت به هغوی ته مهلت نه شو ورکولې. ماتپوس اوکړو دا کوم
خلق دی نو جبرائیلؑ اووئیل دا هغه خلق دی چه په فرض مونځونوکښې به ئې سرونه درانه کیدل.
بیاما څه خلق اولیدل چه د هغوی وړاندې روستوټکړې زوړندوې او د اوښانو او څناورو غوندې ازغني
دوزخي ونو کښې څرن کولواود دوزخ کانړی او سروټکې خوړلې. ماوئیل داڅنګه خلق دی؟ونې
فرمائیل چه د خپل مال نه زکوة نه ورکونکی دی. الله ﷻ په دوی باندې هیڅ ظلم نه وو کړې بلکه دوی
په خپلو ځانونوباندې پخپله ظلم کړې وو. بیاما څه داسې خلق اولیدل چه د هغوی مخې ته په کټونې
کښې ښه صفا اوتازه غوښه پرته ده او بل طرف ته سخا مرداره غوښه پرته ده خودوی د دې ښې غوښې
نه رامنع کړې شوی دی اوهغه بدبوداره سخا اوبې مزې غوښه خوری. ماتپوس اوکړو دا د کومې ګناه
کونکی دی؟ اوفرمائیلې شو چه دا هغه سړی دی چه خپلې حلالې بیبیانې ئې پریخې وې او د حرامو
ښځو سره به ئې شپه تیروله. او هغه ښځې دی چه خپل حلال خاوندان به ئې پریخودل او نورو سره به
ئې شپې تیرولې. بیا حضورﷺ اولیدل چه په لارکښې یولرګې دې چه هره یوه کپړا شلوی او هریوڅیز
زخمی کوی. تپوس مې اوکړوداڅه دی؟ وئې فرمائیل دا ستاسو د امت د هغه خلقو مثال دې چه لارې
رابندې کړې وی وی ناست وی.
بیائې دا آیت اولوستلو﴿وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ﴾ (١)یعنی په هره یوه لار باندې خلق ویروی اود الله
ﷻ د لارې نه بندیدلو د پاره مه کینئی. بیامې اوکتل چه یوسړې ډیر لوئ ډیرې جمع کړې دې او
اوچتولې نه شي خو بیا هم داډیرې نور هم زیاتوی. تپوس مې اوکړوجبرائیلؑ دا څه دی؟ ونې
فرمائیل دا ستا د امت هغه سړې دې چه په هغه باندې د خلقو حقونه وی او هغه اداکولې نه شي او نور
هم په ځان بار کوی او امانتونه اخلي.بیا حضورﷺ یوه ډله اولیدله چه د هغوی ژبې د اوسپنې په قینچو
باندې پریکولې شي یوخوا کټ کیږی بل خوا جوړیږی او هم په دې حال کښې برابر اخته دی. تپوس
مې اوکړودا څوک دی؟ وئیل دا د فتنې وعظ کونکی او خطیبان دی. بیا مې اوکتل یووړوکی سوری نه
یو لوئ دروند غوایه راوځی بیا هغه واپس کیدل غواړی خو نه شې تلې تپوس مې اوکړو جبرائیلؑ
دا څوک دې؟ وئی فرمائیل دا هغه سړې دې چه څه ډیره لویه خبره به ئې اوکړه نو پښیمانه خو به وو
ولې واپس کیدې به نه شو. بیا هغوی یوې وادنی ته لاړل هلته ډیره مزیداره ښکلې یخه هوا زړه
خوشحالونکی معطره خوشبوداره د راحت او سکون مبارك آوازونه مونږ واوریدل تپوس مې اوکړو دا
څه دی؟ جبرائیلؑ وئیل دا جنت دې دا وائي یاربه ما سره خپله وعده پوره کړه زما بالاخانې به
ریښمنې او مرغلرې وی سره زر سپین زرجامونه کټوری شات اوبه پئیی شراب وغیره وغیره نعمتونه
به ډیر زیات وی. ده ته جواب ورکولې شي چه هریومسلمان ښځې اوسړې چه په ما ایمان لری اوزما
رسولان منی نیك عمل کوی نه ماسره څوك شریك ګڼړی اونه زما برابر څوك ګڼړی هغه ټول به تاکښې
داخلیږی. واوره د چا په زړه کښې چه زماویره ده هغه د هرې یوې ویرې نه محفوظ دې څوك چه مانه
سوال ګوی هغه محروم کیږی نه څوك چه ماته قرض راکوی زه هغه ته بدله ورکوم څوك چه په ماتوکل
کوی زه د هغه کفایت کوم. زه ربښتونې معبودیم زما نه بغیربل معبود نشته. زما وعدې خلاف نه وی.
مؤمنان خلاصي بیامومندونکی دی الله د برکت خاوندې چه د ټولونه بهترخالق دی دې اوریدو سره
جنت اووئیل بس زه خوشحاله شوم. بیا هغوی بلې وادنی ته اورسیدل چرته چه ډیر مکروه او ویرونکی
آوازونه راتلل او سخته بدبوئی وه. حضورﷺ د دې باره کښې هم د حضرت جبرائیلؑ نه تپوس

(١) ٧/الاعراف:٨٦.

اوکړو ونی فرمائيل دا د دوزخ اواز دې وائی ياربه ما سره خپله وعده پوره کړه او ماته هغه راکړه زما طوق اوزنځيرونه زما شغلې زما ګرمی ترخې اوبه وينې نوونه زماد عذاب او سزا سامان ډير زيات شوی دی زما ژوروالې ډير زيات دې زما اور ډير تيزدې ماته هغه راکړه د کوم چه ما سره وعده شوې ده. الله ﷻ اوفرمائيل هرمشرك كافر خبيث منکر بې ايمانه سړی او ښځې ستاد پاره دی. دې اوريدو سره دوزخ خپله رضامندی ښکاره کړه. هغوی بيالاړل او بيت المقدس ته اورسيدل او صخره سره نی خپل اس اوتړلو دننه لاړو اوفرښتو سره ئی مونځ اداکړو. چه اوزګارشو نو ونی فرمائيل جبرائيل ؑ دا تاسره څوك دی؟ وئيل محمد ﷺ دې. هغوی وئيل ته د ده طرف ته ليګلې شوې وې؟ ما وئيل او ټول مرحبااووئيل چه بهترين رور اوډيرښه خليفه دې اوډير په ښه طريقه او عزت سره راغلې دې بيا د هغوی ملاقات د انبياء کرامو روحونو سره اوشو ټولو د خپل پروردګار ثنا بيان کړه. حضرت ابراهيم ؑ اوفرمائيل چه د الله ﷻ شکر دې چه زه نی خپل خليل جوړکړم ماته نی ډير لوئ ملك راکړو اوزه نی فرمانبردار امام جوړکړم د چا چه اقتداء کولې شی هغه زه د اور نه بچ کړم اوهغه ئی زما د پاره يخوالې او سلامتی جوړه کړه. حضرت موسی ؑ اوفرمائيل چه هم د الله ﷻ مهربانی ده چه هغه ماسره خبرې اوکړې هغه زما دښمنان اهل فرعون هلاك کړل. بنی اسرائيلو له زما سره نجات ورکړو زما په ډله کښې داسې کسان پيداکړل چه د حق هدايت کونکی او په حق سره انصاف کونکی وو. بيا حضرت داؤد ؑ د الله ﷻ ثناء خوانی شروع کړه الحمدالله الله ﷻ ماته عظيم الشان ملك راکړو ماته نی د زبور علم راکړو زما د پاره ئی اوسپنه نرمه کړه غرونه ئی مسخر کړل او مرغويه هم زما سره د الله ﷻ تسبيح کولې ماته نی حکمت او زورور کلام راکړو. بيا سليمان ؑ ثناخوانی شروع کړه الحمدلله الله ﷻ هواګانې زما تابع کړې او شيطانان هم چه هغوی زما په حکم باندې لوئ لوئ محلونه نقشې لوښی وغيره جوړول اوهغه ماته د ځناورو په خبروباندې د پوهيدلو علم راکړو په هريوځيز باندې ماته فضيلت راکړو. د انسانانو پيريانو مرغو لښکرې زما تابع کړې او په خپلو ډيرو زياتو مؤمنانوني ماته فضيلت راکړو. ماته ئی هغه بادشاهی راکړه چه زما نه پس بل چاد پاره لائق نه ده اوهغه هم داسې چه په هغې کښې پاکوالې او پاکوالې وو اوهيڅ حساب نه وو. بيا حضرت عيسی ؑ د الله ﷻ تعريف بيانول شروع کړه چه هغه زه خپله کلمه جوړکړم اوزما مثال د حضرت آدم ؑ په شان دې څوك نی چه د خاورې نه جوړکړو او ورته نی اووئيل چه شه نو بس شو. هغه ماته کتاب اوحکمت تورات او انجيل اوخودلو. ما به د خاورې مرغئی جوړوله او بيابه مې په هغې کښې پوکې وهلو نو هغه به د الله ﷻ په حکم سره ژوندئی مرغئی جوړه شوه وابه الوتله. ما به پيدائشی ړانده او د جذام بيماران د الله ﷻ په حکم سره تيك کول مړی به د الله ﷻ په حکم سره ژوندی کيدل. زه هغه اوچت کړم زه هغه پاك صفا کړم زه اوزما مورئی د شيطان نه بچ کړل. په مونږ باندې د شيطان هيڅ دخل نه وو. اوس جناب رسول آخرزمان ﷺ اوفرمائيل تاسوټولوخود الله ﷻ تعريفونه بيان کړل اوس زه بيانوم. هم د هغه الله ﷻ د پاره حمداوثناء ده چاچه زه د ټول عالم د پاره رحمة للعالمين جوړکړم اود ټول مخلوق د ويرولو او هغوی ته زيرې ورکونکې جوړکړم ونی ليګلم. په مباندې قرآن کريم نازل کړو په کوم کښې چه د هريو ځيز بيان دې. زما امت ئی د ټولونورو امتونو نه غوره کړو چه کوم د نورو د نيکود پاره جوړکړې وو هغه ئی بهترين امت اوګرځولو هم دوی د اول اوآخر امت جوړکړو. زما سينه کولاوکړې شوه زما بوج لرې کړې شو زما ذکر نی اوچت کړو زه نی شروع کونکې او ختمونکې جوړکړم. حضرت ابراهيم ؑ اوفرمائيل هم په دې وجوهاتو حضوراکرم حضرت محمد ﷺ تاسو ټولونه غوره دې.(امام ابوجعفررازی رحمه الله فرمائی) د شروع کونکې خو هغوی دی چه د قيامت په ورځ به شفاعت هم د هغوی نه شروع کيږی. بيا د حضور ﷺ په وړاندې درې پټ کړې شوی لوښی پيش کړې شو د اوبود لوښی نه نی لږې شان اوڅکلې واپس نی کړو بيائی د پئيو لوښې واخستو او په ډکه خيټه نی پئيی اوڅکل. بياد شرابو لوښې راوړلې

شو نو حضورﷺ د هغې نه انکار اوکړو چه زما خیته مړه شوې ده. حضرت جبرائیل ﷺ اوفرمائیل دا
ستا په امت باندې حرام کړې شوی دې اوکه تاسو دا څکلې وې نو ستاسو په امت کښې به ستاسو
تابعدار ډیر کم خلق وو. بیا هغوی د آسمان طرف ته اوچت کړې شو دروازه ئې کولاوول غوښتل نو
تپوس اوشودا څوك دې؟ جبرائیل ﷺ وئیل محمدﷺ دې. تپوس اوشو چه د ده طرف ته لیګلې شوې
وې؟وئیل او. هغوی وئیل الله ﷻ دې دا روړ او خلیفه خوشحاله اوساتی دا ډیر ښه روړ او ډیر ښه خلیفه
دې. هم هغه وخت دروازه کولاوکړې شوه حضورﷺ اوکتل یوسړې دې چه په پوره پیداکیدو باندې د
عامو خلقو په شان د هغه پیداکیدلوکښې هیڅ نقصان نشته. د هغه ښی طرف ته یوه دروازه ده چه د
هغې نه خوشبویانې راځی او ګس طرف ته یوه دروازه ده چه د هغې نه خبیثې هواګانې راځي. د ښی
طرف دروازې ته چه ګوری نو خاندی اوخوشحالیږی د ګس طرف دروازې ته چه اوګوری نو ژاړی او
خفه کیږی. ماوئیل جبرائیلﷺ دا شیخ د پوره پیداکیدو والا څوك دې؟ د چا په پیداکیدوکښې چه
هیڅ کمې نشته اودا دواړه دروازې څنګه دی؟ جواب ملاو شو دا ستا پلار حضرت آدم ﷺ دې. ښی
طرف ته د جنت دروازه ده جنتی اولاد ته ګوری خوشحالیږی او خاندی. ګس طرف ته ددوزخ دروازه ده
خپل دوزخی اولاد ته په کتو سره ژاړی او خفه کیږی. بیا د دویم آسمان طرف ته لاړو او دغه شان سوال
جواب کولونه پس دروازه کولاوشوه. هلته هغوی دوه خوانان اولیدل په تپوس کولو سره معلومه شوه
چه داحضرت عیسی ﷺ بن مریم او حضرت یحیی بن زکریاﷺ دې دادواړه په خپل مینځ کښې د
ترور خامن دی. دغه شان دریم آسمان ته اورسیدو هلته حضرت یوسف ﷺ وو د چا چه په حسن کښې
په نورو خلقو باندې هغه فضیلت وو کوم چه سپوږمئی ته په باقی ستورو باندې دې. بیا دغه شان
څلورم آسمان ته اورسیدو هلته کښې ادریس ﷺ وو څوك چه الله ﷻ اوچت مکان ته خیژولی دې. بیا
هغوی پنځم آسمان ته هم د دغه سوال جواب نه پس اوختل یوصاحب ناست دې هغه سره چاپیره خلق
ناست دی هغه سره خبرې کوی تپوس مې اوکړو دا څوك دې جواب ملاوشو حضرت هارون ﷺدې په
خپل قوم کښې د هرچا خوښ وو اودا خلق بنی اسرائیل دی. بیا دغه شان شپږم آسمان ته اورسیدو
هلته حضرت موسی ﷺ ښکاره شو د حضورﷺ د هغه نه وړاندې وتلوسره هغه په ژړا شو نو تپوس
کولو باندې سبب معلوم شو چه بنی اسرائیلو زما متعلق دا ګنړل چه د ادم ﷺ په ټول اولاد کښې د
ټولونه بزرګ زه یم خودې دې زما خلیفه چه په دنیاکښې دې او زه په آخرت کښې یم. خیرکه صرف دا
وې نو بیا هم څه خبره نه وه خوهریونبی سره د هغه امت دې بیا هغوی دغه شان اووم آسمان ته
اورسیدل هلته ئې یوصاحب اولیدلو چه د هغه په ږیره کښې څه سپین ویښته وو هغه د جنت په دروازه
کښې کرسئی لګولې ناست وو هغه سره څه نور خلق هم وو. دبعضو مخونه ډیر روښانه وو اوبعضې
لږشان کم روښانه وو بلکه څه بل رنګې هم وو. دا خلق پاسیدل او په نهرکښې غوپه اووهله په دې سره د
هغوی رنګونه لږشان ښکلې شو. بیائی په بل نهرکښې غسل اوکړو نو لږ نور هم ښکلې شو بیائی چه
دریم غسل اوکړو نو بالکل روښانه سپین مخونه ئې شو. راغله نوروسره یوځائ شو اود هغوی په شان
شو. د حضورﷺ په سوال کولو باندې حضرت جبرائیل ﷺ اووئیل دا ستا پلار حضرت ابراهیم ﷺ دې
په مخ دزمکې باندې سپین ویښته دټولونه وړاندې صرف د ده وو. دا د سپین مخونووالا هغه ایماندار
خلق دی کوم چه د بدونه بالکل بچ شوې وو اود چا په رنګونو کښې چه لږ شان فرق وو دا هغه خلق دی
چه د نیکو سره ترې لږې شان بدنی هم شوې وې د هغوی په توبه باندې الله ﷻ مهربان شو. اول نهر د
الله ﷻ رحمت دې دویم د الله ﷻ نعمت دې او دریم د شراب طهور نهر دې کوم چه د جنتیانو خاص
شراب دی. بیا حضورﷺ سدرة المنتهی ته اورسیدو نو هغه ته اووئیلې شو چه ستا په سنتویاندې څوك
پابندی کوی هغه دلته رارسولې شی د دې د جرړونه د پاکو صفا اوبو صفاپښو خوندناك او بې نشې
شرابو اود صفاشاتو نهرونه روان وو. د دې وني د سوری لاندې که یوسور اویا کاله پورې هم روان وی

نوبیا هم د دې سورې نه ختمیږي. د دې یوه یوه پانړه دومره لویه ده چه یو یوامت به پټ کړي. د الله ﷻ عزوجل نور دا د هرطرف نه پټه کړې ده اود مرغوپه شان شکلونو فرښتو دا پټه کړې وه کومې چه د الله ﷻ په محبت کښې هلته وې. هغه وخت الله ﷻ جل شانه حضورﷺ سره خبرې اوکړې ورته ئې فرمائیل غواړه څه غواړې؟ حضورﷺ عرض اوکړو چه یاالله تا حضرت ابراهیم ؏ خپل خلیل جوړکړو هغه ته دې لوئ ملك ورکړو، موسی ؏ سره تا خبرې اوکړې، داؤد؏ له دې عظیم الشان بادشاهي ورکړه اود هغه د پاره دې اوسپنه نرمه کړه، سلیمان ؏ ته هم تا بادشاهي ورکړه پیریان انسانان شیطانان او هواګانې دې دهغه تابع کړې اوهغه بادشاهي دې ورکړه چه د هغه نه بغیریل چاله لائقه نه ده. عیسی ؏ ته دې تورات او انجیل اوخودلو ستا په حکم باندې رانده او شل ښه کونکې مړي ژوندي کول هغه او د هغه مور دې د شیطان نه بچ کړل د هغه په دوی باندې هیڅ دخل نه وو. زما په نسبت باندې فرمان اوکړه. رب العالمین عزوجل شانه اوفرمائیل ته زما خلیل ئې په تورات کښې ماتاته د خلیل الرحمن لقب درکړې دی ته مې د ټولوخلقو طرف ته بشیر او نذیر جوړکړې لیګلې ئې. ستاسینه مې کولاوکړې ده ستابوج مې کوزکړې دې ستاذکر مې اوچت کړې دې چرته چه زما ذکر وی هلته به ستاهم ذکر وی ستا امت مې د ټولو امتونونه بهتر کړې دې. چه د خلقو د پاره راغوښتې شی ستا امت ما بهترین امت جوړکړې دې ستا هم دا امت مې اولین او آخرین کړې دې د هغوې خطبه نه جائزکیږی ترکومې چه هغوی ستاد بنده کیدو اورسول کیدو ګواهي ورنه کړی. ما ستا په امت کښې داسې خلق پیداکړی دی چه د هغوی په زړونوکښې د هغوی کتاب دې. ته مې د پیدا کیدو په رو سره د ټولونه اول پیداکړې اود بعثت په روسره د ټولو نه آخر. اود فیصله په روسره هم د ټولونه اول تاته ما داسې اووه آیاتونه درکړی دی چه هغه باربار وئیلې شی چه تانه وړاندې یونبی ته هم نه دی ورکړې شوی. تاته ما دخپل عرش لاندې د سورت بقره د خاتمه آیاتونه درکړل چه تانه وړاندې یونبي ته هم نه دی ورکړې شوی. ماتاته کوثر درکړې او ما تاته د اسلام اته حصې درکړی دی، اسلام هجرت جهاد مونځ صدقه د رمضان روژې د نیکئی حکم د بدئی نه منع کول اوما ته شروع کونکې او ختم کونکې جوړکړې. نو حضورﷺ اوفرمائیل ماته زما رب د شپږو خبرو فضیلت راکړې. د کلام شروع اود هغې ختمیدل جامع خبرې راکړی د ټولو خلقو طرف ته زیرې ورکونکې اوخبرونکې جوړول رالیګل. زما دښمنان به زما نه د یوې میاشتې په فاصله وی د هغوی په زړه کښې زما رعب واچولو زما د پاره غنیمتونه حلال کړل چه زما نه اول د چا د پاره هم حلال نه وو. زما د پاره ټوله زمکه جمات او اودس جوړکړو بیا په هغوی باندې د پنځوسو مونځونو فرض کیدو اود حضرت موسی ؏ په مشوره سره د کمی غوښتو او په آخره کښې د پنځو پاتې کیدو ذکر دې. لکه چه د دې نه وړاندې تیرشوی دی نو پنځه پاتې شو او ثواب د پنځوسو. کوم سره چه هغوی ډیر خوشحاله شو د تلوپه وخت کښې حضرت موسی ؏ ډیر سخت او د راتلو په وخت کښې ډیر نرم او د ټولونه بهتر.

د بل کتاب په دې حدیث کښې داهم دی چه هم دا آیت ﴿ سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِيٓ أَسۡرَىٰ بِعَبۡدِهِۦ ﴾ په تفسیر کښې هغوی دا واقعه بیان فرمائیلې.دادې هم واضحه وی چه ددې اوږد حدیث یوراوی ابوجعفررازی په ظاهره د حافظې څه داسې ښه نه معلومیږی.د دې په بعضې الفاظوکښې سخت غرابت او ډیر نکارت دې ده ته ضعیف هم وئیلې شوې دې اوصرف هم د ده د روایت والا حدیث د نظرنه خالی نه دې.

یوه بله خبره داده چه د خوب والا د حدیث څه حصه په دې کښې هم راغلې ده اودا هم ممکن دی چه دا د ډیرو احادیثو مجموعه وی یاخوب یاد معراج نه سوا د بلې واقعه په دې کښې روایت وی. والله اعلم. دبخاری اومسلم په یوروایت کښې دحضورﷺ حضرت موسی؏ حضرت عیسی؏اوحضرت

ابراهیم علیه السلام صورتونه وغیره هم بیان کول نقل دی.(1) دصحیح مسلم په حدیث کښې په حطیم کښې د حضورﷺ نه دبیت المقدس باره کښې د سوالونوکول او بیا د دې ښکاره کیدو واقعه هم ده په دې کښې هم ددې دریوارو نبیانو سره د ملاقات کولو اود هغوی د حلیه بیان دې اودا هم چه حضورﷺ هغوی په مانځه ولاړ اولیدل. حضورﷺ مالك خازن دوزخ هم اولیدلو اوهغه حضورﷺ سره په شروع کښې سلام اوکړو. (2)په بیهقی وغیره کښې د یوڅو صحابه کرامو رضی الله عنهم نه روایت دې چه رسول الله ﷺ د حضرت ام هانی رضی الله عنها په کورکښې اوده ووحضورﷺ د ماسخوتن د مانځه نه فارغ شوې وو هم د هغه ځائ نه د هغوی ﷺ معراج شوې وو. بیا امام حاکم رحمه الله ډیر اوږد حدیث بیان کړې دې په کوم کښې چه د درجو اوفرښتو وغیره ذکر دې. د الله ﷻ د قدرت نه خو څه لرې نه دی په دې شرط چه هغه روایت صحیح ثابت شی.امام بیهقی رحمه الله دې روایت بیانولو سره فرمائی چه د مکې مکرمې نه د بیت المقدس پورې تلل اود معراج باره کښې په دې حدیث کښې پوره کفایت دې خودا روایت د احادیثو ډیرو ائمه حضراتو مرسل بیان کړې دې. والله اعلم.

معراج د کوم ځائې نه شروع شوې وو دهغې متعلق د بیهقی روایت:-اوس دعائشه صدیقه رضی الله عنها روایت واورئ بیهقی کښې دی کله چه سحر خلقو ته حضورﷺ د دې خبرې ذکربیان کړو نو ډیر خلق مرتدشو چه د اول نه ئې ایمان راوړې وو اوتصدیق کونکی وو بیاصدیق اکبر رضی الله عنه له تلل د هغوی رښتونې منل اود صدیق لقب موندل روایت دی.(3).هم پخپله د حضرت ام هانی رضی الله عنها نه روایت دې چه رسول الله ﷺ ته معراج هم زما د کورنه شوې دې په دې شپه حضورﷺ د ماسخوتن د مانځه نه پس هم زما په کورکښې آرام کولو.حضورﷺ هم اوده شو اومونږ ټول هم. دسحر نه لږشان وړاندې مونږ حضورﷺ رابیدارکړو بیا هم هغوی ﷺ سره مونږ د سحر مونځ اداکړو نوحضورﷺ اوفرمائیل اې ام هانۍ! ما د ماسخوتن مونځ هم تاسو سره اداکړو او اوس د سحر مونځ کښې هم تاسو سره دلته یم په دې مینځ کښې الله ﷻ زه بیت المقدس ته اورسولوم اوما هلته مونځ هم اوکړو. د دې یوراوی کلبی متروك دې او بالکل ساقط دې خودا په بل سندسره په ابویعلی کښې په ښه وسعت سره روایت کړې دې. طبرانی کښې د حضرت ام هانی رضی الله عنها نه روایت دې چه حضورﷺ د معراج په شپه هم زما کره اوده وو. ما د شپې هغه ډیر اولټولو خو ملاونه شو. ویره وه چه چرته قریشو څه دهوکه نه وی کړې خو حضورﷺ اوفرمائیل جبرائیل علیه السلام ماله راغلو زما لاس ئې اونیولو زه ئې بوتلم. په دروازه کښې یوخناور وو چه د قچر نه وړوکې اود خرنه اوچت ووزه ئې په دې باندې سورکړم. بیائې زه بیت المقدس ته اورسولم او حضرت ابراهیم علیه السلام ئې راته اوخودلو هغه په اخلاق کښې صورت کښې او شکل کښې بالکل زما په شان وو. حضرت موسی علیه السلام راته اوخودلې شو اوږد قد نیغ ویښته ئې داسې وولکه د ازدشنوه قبیلې خلق چه وی. دغه شان ماته حضرت عیسی علیه السلام هم اوخودلې شو درمیانه قد سوربخن سپین رنګ ئې وو بالکل داسې لکه عروه بن مسعود ثقفی چه دې.دجال راته اوخودلې شو یوه سترګه د هغه بالکل خاورې شوې وه. داسې وو لکه قطن بن عبدالعزی. ددومره ارشاد کولونه پس ئې اوفرمائیل چه ښه ده زه ځم او چه څه مې لیدلې دی هغه قریشو ته بیانوم. ماد حضورﷺ پلو اونیولو او ورته مې عرض اوکړو د الله د پاره ته دا خپل قوم ته مه بیانوه هغوی به تا دروغ اوګڼړی اوستاسو خبره به هیڅ کله هم اونه منی اوکه وس ئې اوشو نو ستاسو بې ادبی به هم اوکړی. خو حضورﷺ خپله لمن زمانه راښکله او زما

---

1) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی (واذکرفی الکتاب مریم اذانتبذت من اهلها....):٣٤٣٧، صحیح مسلم:١٦٨، ترمذی:٣١٣، احمد:٢/٢٨٢، دلائل النبوة:٢/٣٨٧، ابن حبان:٥١.

2) صحیح مسلم کتاب الایمان باب ذکر المسیح ابن مریم والمسیح الدجال:١٧٢، ودلائل النبوة:٢/٣٥٨.

3) حاکم:٣/٦٢ بیهقی فی الدلائل:٢/٣٦٠،

د لاس نه نی خلاصه کړه اونیغ د قریشو ډلې له لاړو او ټولې خبرې نی ورته اوخودلې. جبیر بن مطعم ونیل بس حضرت نن مونږ ته معلومه شوه که چرې تاسو رښتونې وئی نو داسې خبرې به مو زمونږ په مینځ کښې نه کولې یوسړی ونیل حضرت په لارکښې زمونږ قافله ملاوشوې وه؟ حضورﷺ اوفرمائیل او خود هغوی نه یو اوښ ورك شوې وو د کوم لټون نی چه کولو چاپه کښې ونیل د فلانکې قبیلې اوښان هم په لارکښې ملاوشو؟حضورﷺ اوفرمائیل هغوی هم ملاوشوې ووفلانکی مقام کښې وو په دې کښې یود سور رنګ اوښ وه دکومې چه پښه ماته شوې وه. هغوی سره په یوه لویه پیاله کښې اوبه وې کومې چه ما څکلې هم وې. هغوی ونیل ښه ده د هغوی د اوښانو شمیر اوښایه. په هغې کښې ساربانان څوك وو داهم اوښایه. هم هغه وخت الله ﷻ قافله د حضورﷺ په وړاندې کړه حضورﷺ ټول شمیرهم اوخودلو اود ساربانانو نومونه ئې هم اوخودل. یو ساربان په هغوی کښې ابن ابی قحافه وو اودانی هم اوفرمائیل چه صباسحر به هغوی ثنیه ته راورسی. نو هغه وخت د ازمیښت په توګه ثنیه ته اورسیدل. وئې کتل نو واقعی قافله راورسیده د هغوی نه ئې تپوس اوکړو چه ستاسو اوښ ورك شوې وو؟هغوی وئیل ټیك دی ورك شوې وو.دبلې قافلې والا نه ئې تپوس اوکړو چه د یوې سرې اوښې پښه ماته شوې وه؟ هغوی وئیل اودا هم صحیح دی. تپوس ئې اوکړو چه آیا تاسو سره د اوبو غټه پیاله هم وه؟ ابوبکرؓ قسم اوخوړلو چه دا خو ما پخپله ایخودې وه د هغې نه نه چاوبه اوڅکلې اونه هغه اوبه چا توئې کړې بې شکه محمدﷺ رښتونې دې هغه دحضورﷺ تصدیق اوکړو اوهم د هغه ورځې نه د هغوی نوم صدیق کیخودې شو. (١)

د ټولو احادیثو نچوړ او خلاصه:-د دې ټولو احادیثونه د خبریدونه پس کوم کښې چه صحیح هم دی حسن هم دی ضعیف هم دې کم نه کم دومره ضرور معلومه شوه چه د حضورﷺ د مکې نه بیت المقدس ته تلل اوشو اوداهم معلومه شوه چه صرف هم یوځل شوی دی سره ددې چه د راویانو عبارتونه په دې باب کښې په مختلفو الفاظو سره دی اوبه دې کښې زیاتې اوکمې هم دې. دا هیڅ خبره نه ده څکه چه بغیرد انبیاء کرامو د خطا نه څوك پاك دی. بعضې خلقو هر یو روایت یوه خان له جدا واقعه وئیلې ده اوددې قائل شوی دی چه دا واقعه څوځل شوې ده خودا خلق ډیرلږ وتلی دی او ډیره عجیبه خبره ئې کړې ده اویته نه لګی چه کوم ځائ ته تلی دی اوبیانی هم مطلب نه دې حاصل شوې. په متاخرینوکښې بعضو دا توجیه پیش کړې ده اود هغوی په دې باندې ډیر فخر هم دې. هغه دا چه یوځل خو حضورﷺ ته دمکې نه دبیت المقدس پورې سیل اوکړې شو یوځل د مکې نه آسمانونوته اوچت کړې شو اویوځل دمکې نه بیت المقدس او د بیت المقدس نه آسمانونوته. خودا قول هم ډیرلږې او بالکل غریب دې. په سلفو کښې خو هیڅ څوك هم د دې قائل نه وو که چرې داسې وې نو پخپله به حضورﷺ د هغوی په وړاندې بیان کړې وو اوراویانوبه دحضورﷺ نه د دې بار بار روایت کړې وو. د حضرت زهری رحمه الله په قول د معراج دا واقعه د هجرت نه یوکال وړاندې ده. عروه رحمه الله هم دا وائی سدی رحمه الله وائی چه شپږ میاشتې وړاندې ده. خو حق خبره دا ده چه حضورﷺ ته په ویښه نه چه په خوب کښې د مکې نه د بیت المقدس پورې سیل اوکړو هغه وخت حضورﷺ په براق باندې سور وو. د مسجد اقصی په دروازه باندې حضورﷺ براق اوتړلو هلته لاړو اود قبله طرف ته ئې تحیة المسجد دوه رکعته مونځ اوکړو. بیا معراج راوړلې شو چه د درجو والا وو اود پاوړنی په شان دې په دې سره حضورﷺ ددنیا آسمان ته اوخیژولې شو بیااووه واړو آسمانونو ته اورسولې شو.دهریو آسمان د الله ﷻ مقربینو سره ئې ملاقات اوکړو.انبیاء کرامو سره د هغوی د منازلو اودرجاتو مطابق سلام علیك اوشو. په شپږم آسمان کلیم الله علیه السلام او په اووم خلیل الله علیه السلام سره ملاوشو. بیا د هغوی نه هم وړاندې لاړو صلوات الله علیهم اجمعین.

(١) طوران: ٢٤/٤٣٢-٤٣٤،١٠

تردې چه حضورﷺ مستوی ته اورسیدو چرته چه د قضی او قدر د قلمونو اوازونه حضورﷺ واوریدل سدرة المنتهی نی اولیدله په کومه چه د الله ﷻ عظمت راخور وو. دسرو زرو ملخان اوقسم قسم رنګونه په دې کښې ښکاریدل فرښتو د ځلورو وارو طرفونه راګیره کړې وه. هم هلته حضورﷺ حضرت جبرائیل علیه السلام په خپل اصلی شکل کښې اولیدلو شپږ سوه وزرې وې. هم هلته حضورﷺ رفرف د شین رنګ اولیدلو کوم چه د آسمان غاړې پټې کړې وې. د بیت المعمور زیارت نی اوکړو چه د خلیل الله علیه السلام د زمکې د کعبه بالکل د پاسه په آسمانونو باندې دې یعنی آسمانی کعبه ده خلیل الله علیه السلام دې ته ډډه وهلې ناست وو. دې ته هره ورځ اویازره فرښتې د الله ﷻ عبادت د پاره راځی خوچه کومې نن راغلې د هغوی وار د قیامته پورې هم بیا نه راځی. حضورﷺ جنت اودوزخ اوکتلو مونږ له د الله ﷻ د طرف نه پنځوس مونځونه فرض شو بیا کمې اوشو او پنځه کیخودې شو چه خاص د الله ﷻ رحمت دې. د دې نه د مانځه فضیلت او بزرګی صفا ښکاره کیږی بیاحضورﷺ واپس بیت المقدس طرف ته راکوز شو او هغوی سره ټول انبیاء کرامو هم راکوزشول هلته حضورﷺ دې ټولوته مونځ اوکړو کله چه د مانځه وخت شو. اود بعضې حضراتو داخیال دې چه دا امامت په آسمانونو باندې شوې خو د صحیح روایت نه په ظاهره دا واقعه د بیت المقدس معلومیږی. سره د دې چه په بعضې روایتونوکښې داهم راغلی چه په تلوکښې حضورﷺ دا مونځ کړې وو خو ظاهره دا ده چه هغوی په واپسئی کښې دا امامت کړې. د دې یودلیل خودا دې چه کله په آسمانونو باندې انبیاء کرامو سره ملاقات کیږی نو حضورﷺ د هریوباره کښې د حضرت جبرائیل علیه السلام نه تپوس کوی چه دا څوك دې نوکه په بیت المقدس کښې دا مونځ شوی وونو اوس به ددې سوال کولو حاجت نه وو. بل دا چه د ټولو نه لوئ غرض او اوچتوالی باندې د الله ﷻ په حضور کښې حاضریدل وو نو په ظاهره هم دا خبره په ټولو باندې مقدم وه نوچه کله دا اوشوه اوبه حضورﷺ باندې اود هغه په امت باندې کومه د مونځونو فریضه مقرریدل وو هغه هم اوشوه اوس حضورﷺ ته د خپلورنړوسره دیوځائ کیدو موقعه ملاوشوه اوددې ټولو په وړاندې د هغوی فضیلت او بزرګی ښکاره کولو د پاره د حضرت جبرائیل علیه السلام په اشاره باندې حضورﷺ امام شو او هغوی ته نی مونځ اداکړو. بیا د بیت المقدس نه په براق سور د شپې په تیاره کښې واپس د سحر نه رنړا په وخت کښې حضورﷺ مکې مکرمې ته راورسیدو. والله سبحانه وتعالی اعلم.

د پئیواو شاتو وضاحت:-اوس چه داکوم نقل دی چه د حضورﷺ په وړاندې پئیی او شات، یا پئیی او شراب یاپئیی او اوبه پیش کړې شوې اویاهم څلور واړه څیزونه. ددې بابت کښې په روایتونوکښې داهم دی چه دا واقعه د بیت المقدس ده اودا هم دی چه دا واقعه د آسمانونوده خودا کیدې شی چه هم په دواړوځایونوکښې دا څیز دحضورﷺ مخې ته پیش شوې وی څکه چه لکه د یو راتلونکی مخې ته د میلمستیاپه توګه څه څیز کیخودې شی دغه شان دا هم وی.

د حضورﷺ معراج بدنی وو که روحانی؟:-بیا په دې کښې هم خلقو اختلاف کړې دې چه معراج په هغوی باندې د بدن او روح سره کړې شوې ووبا صرف په روحانی توګه باندې؟ د اکثرو علما کرامو خو هم دا قول دې چه معراج هغوی ته د بدن او روح سره کړې شوې وو او شوې هم وو په ویښه نه چه په خوب کښې. اود دې خبرې انکارنه دې چه حضورﷺ ته اول په خوب کښې دا څیزونه خودلې شوی وو حضورﷺ چه به په خوب کښې کوم یوڅیز اوکتلو نوهغه به نی هم هغه شان په ویښه هم کتلو. د دې ټولونه لوئ یودلیل خودا دې چه د دې واقعه بیانولو نه وړاندې الله ﷻ خپل پاکوالې بیان کړو. د دې قسم بیانولو تقاضا داده چه د دې نه پس کومه خبره وی هغه ډیره اهمه ده که چرې دا واقعه د خوب اوګڼلې شی نو په خوب کښې داسې خبرې کتل دومره اهم نه وی چه د هغې بیان فرمائیلو نه وړاندې الله ﷻ د خپل احسان او قدرت د اظهار کولو د پاره خپل تسبیح بیان کړی. بیا که چرې دا واقعه د

خوب وه نوكافرانو به دومره زردحضورﷺ تكذيب نه كولو چه يوسړي خپل خوب او په خوب كښې عجيبه څيزونه بيان كوى دې هيڅ وجه نه وه چه هغوى داسې په منډه منډه راغله او وريدو سره ئې په سختئ سره انكار اوكړو. بيا چه كومو خلقو اول په حضورﷺ باندې ايمان راوړلې وو اود هغوىﷺ رسالت ئې قبول كړې ووځه وجه ده چه هغوى د معراج واقعه اوريدلوسره د اسلام نه اوړى دې نه هم معلوميږى چه حضورﷺ دخوب واقعه بيان كړې نه وه. بيا د قرآن په لفظ ﴿بِعَبْدِهٖ﴾ باندې غور اوكړئى د عبد اطلاق په روح اوبدن دواړو باندې راځى. بيا﴿اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ﴾ فرمائيل دا څيز نور هم صفاكوى چه هغه خپل بنده د شپې په لږه شان حصه كښې بوتلو. د دې كتلوسبب د خلقود ازميښت دسبب آيت ﴿ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِيْٓ اَرَيْنٰكَ اِلَّا فِتْنَةً لِّلنَّاسِ ﴾([1])فرمائيلې شوې دې. كه داهم خوب وو نو په دې كښې د خلقو داسې كوم يوازميښت وو كوم چه په مستقل توګه باندې بيان فرمائيلې شو. حضرت ابن عباس ﷺ د دې آيت په تفسيركښې فرمائى چه دا د ستركو ليدل وو كوم چه رسول الله ﷺ ته اوخودلې شو (بخارى) ([2])پخپله قرآن پاك فرمائى ﴿مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى﴾([3])نه خوئى نظردهوكه شوې نه بل خوا شوې. ښكاره خبره بصر يعنى ليدل د انسان د ذات يولوئ صفت دې دا نه چه صرف د روح. بيا د براق سورلى راوستل او د دې سپين پړقيدونكى څناورباندې حضورﷺ سوروول اوبوتلل هم ددې خبرې دليل دې چه دا واقعه د ويښې اوبدنى ده ځكه نو صرف د روح د پاره د سورلئى څه ضرورت .والله اعلم. نور خلق وائى چه دا معراج صرف روحى وو بدنى نه وو.

محمدبن اسحاق ليكى دحضرت معاويه ﷺ بن ابوسفيان ﷺ دا قول نقل دې چه حضرت عائشه ﷺ فرمائى چه بدن غائب شوې نه وو بلكه صرف روحانى معراج وو. د دې قول انكار نه دې كړې شوې ځكه چه حسن ﷺ فرمائى ﴿وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِيْٓ اَرَيْنٰكَ اِلَّا فِتْنَةً لِّلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُوْنَةَ فِي الْقُرْاٰنِ ۭ وَنُخَوِّفُهُمْ ۙ فَمَا يَزِيْدُهُمْ اِلَّا طُغْيَانًا كَبِيْرًا﴾ ([4])آيت نازل شوې دې اود حضرت ابراهيم خليل الله ﷺ په نسبت خبروركړې شوې دې چه هغوى اوفرمائيل چه ما په خوب كښې ستا حلالول ليدلى دى اوس ته سوچ اوكړه چه څه ګورې؟ بيا هم داحال پاتې وو نو ښكاره خبره ده چه په انبياءكرامو باندې وحى په ويښه هم راځى او په خوب كښې هم. حضورﷺ به فرمائيل چه زما ستركې اودې وى او زړه مې ويښ او بيدار وى. ([5])والله اعلم. په دې كښې كومه يوه خبره رښتياده؟ حضور ﷺ لاړو او ډيرې خبرې اوليدلې په كوم يو حال كښې چه هم هغوىﷺ وو په ويښه يا په خوب كښې ټول حق او رښتيادى. داخووو د محمد بن اسحاق قول. امام ابن جرير ﷺ د دې ډير زيات ترديدكړې دې او په هرقسم باندې ئې دا رد كړې دې اودائى خلاف ظاهر ګرځولې چه د قرآنى الفاظو دا قول سراسر خلاف دې. بيائى د دې خلاف ډير دليلونه قايم كړى دى. په كوموكښې چه مونږ هم يوځو پورته بيان كړى دى. والله اعلم.

د ابونعيم په روايت كښې يوه فائده:- يوډيره ښكلې او زبردسته فائده ده په دې بيان كښې چه په دې روايت كښې كولې شى كوم چه حافظ ابونعيم اصبهانى ﷺ كتاب دلائل النبوة كښې راوړلې دې چه كله دحيه بن خليفه ﷺ رسول الله ﷺ قيصر روم له د قاصد په توګه اوليګلو او عرب سوداګر چه د شام په ملك كښې ووهرقل راجمع كړل په هغوى كښې ابوسفيان صخر بن حرب وو اودهغه ملګرى د مكې

---

[1]) ١٧/بنى اسرائيل:٦٠.
[2]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة بنى اسرائيل باب ﴿وماجعلناالرؤياالتى اريناك الا فتنة للناس.....﴾:٤٧١٦.
[3]) ٥٣/النجم:١٧.
[4]) ١٧/بنى اسرائيل:٦٠.
[5]) صحيح بخارى كتاب الوضوء باب التخفيف فى الوضوء:١٣٨، ابن خزيمه:١٥٢٤، ابوعوانة:٢/٣١٧، مسندحميدى٤٧٢، احمد:١/٢٢٠.

نورکافران هم وو بیا هغه د دوی نه ډیر سوالونه اوکړل کوم چه په بخاری اومسلم کښې ذکر دی[۱] او
ابوسفیان د اول نه ترآخره پورې دا کوشش وو چه څنګه د حضورﷺ بدی او سپکاوې د هغه په وړاندې
اوکړی دی دپاره چه د بادشاه د زړه رخ دحضورﷺ طرف ته نه وی. هغه پخپله وائی چه ماصرف د دې
ویرې غلطې خبرې کولواو تهمتونه لګولونه منع شوم چه چرته زما دروغ په هغه باندې ښکاره نه شی
بیاخویه دې زما خبره دروغ ګڼړی اوډیره پښیمانتیا به وی.هم په زړه کښې داخیال راغلوماوئیل بادشاه
سلامت واورئی زه یوه واقعه بیانوم په کوم سره به تاسوته خبره ښکاره شی.محمدﷺ ډیر دروغژن سړی
دی(نعوذبالله) واورئی یوه ورځ هغه وئیل چه هغه د شپې مکې نه لاړواوستاسو په دې جمات یعنی بیت
المقدس مسجد قدس ته راغلو اوبیا واپس د سحر نه وړاندې مکې ته اورسیدو.

الفضل ما شهدت به الاعداء:-زما دې خبرې اوریدو سره د بیت المقدس لاټ پادری کوم چه د روم بادشاه
سره په دې مجلس کښې ډیر په عزت سره ناست وو ډیر زر اووئیل چه دا بالکل رښتیادی ماته د دغه
شپې علم دې. قیصر ډیر په حیرانتیا سره د هغه طرف ته اوکتل او په ډیر ادب نې تپوس اوکړو جناب
تاته څنګه معلومه شوه؟ هغه وئیل واورئی زما عادت وو اوداکار ما د ځان د پاره کړې وو چه ترکومې
د جمات ټولې دروازې په خپل لاس بند نه کړم اوده کیدم به نه. په دغه شپه زه د دروازو بندولو د پاره
راپاسیدم ټولې دروازې مې په ښه شان سره بندې کړې خویوه دروازه مانه بنده نه شوه. ما ډیر زور
اولګولو خو زنځیر د خپل ځائ نه اونه خوزیدو. ما هم هغه وخت خپلو سړو له آواز ورکړو هغوی راغله
مونږ ټولو پوره طاقت استعمال کړو خو ټول ناکامه شو اوداسې معلومیدله لکه چه مونږ یو غر د خپل
ځائ نه اخواکول غواړو خو هغه یوه ذره هم اونه خوزیدو. مالوهار راوغوښتو هغه مختلف چلونه اوکړل
کوشش نې اوکړو خو هغه هم ماتې اوخوړله اووئې وئیل چه سحر به ګورو. هغه دروازه ټوله شپه هم
داسې پاتې شوه او دواړه زنځیرونه بالکل کولاو پاتې شو.زه سحر هغه دروازې له لاړم چه اومې کتل نو
هغې سره چه په ګوټ کښې کوم کاڼړې دې په هغې کښې سورې ووااوداسې معلومیدله لکه چا چه په
کښې څه څناور تړلې وی د هغې اثراونښه موجود وه. زه پوهه شوم اوماهغه وخت خپلو ملګروته اووئیل
چه نن شپه دازمونږ جمات د یونبی د پاره کولاوکړې شوې دې اوهغه دلته ضرور مونځ اداکړې دې. دا
حدیث ډیر اوږد دې.

د معراج حدیث متواتر دې:-حضرت ابوالخطاب عمربن دحیه رحمه الله خپل کتاب التنویر فی مولد السراج
المنیر کښې د حضرت انس رضی الله عنه په روایت سره د معراج حدیث واردکولو سره د دې متعلق ډیر ښکلې
کلام کولونه پس فرمائی د معراج حدیث متواتردې. حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه حضرت علی رضی الله عنه
حضرت ابن مسعود رضی الله عنه حضرت ابوذر رضی الله عنه حضرت مالك بن صعصعه رضی الله عنه حضرت ابوهریره رضی الله عنه حضرت ابو
سعید رضی الله عنه حضرت ابن عباس رضی الله عنه، حضرت شداد بن اوس رحمه الله حضرت ابی کعب رحمه الله حضرت عبدالرحمن
بن قرظ رحمه الله حضرت ابو حبه رحمه الله حضرت ابولیلی رحمه الله حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنه حضرت جابر رضی الله عنه
حضرت حذیفه رضی الله عنه حضرت بریده رضی الله عنه حضرت ابوایوب رضی الله عنه حضرت ابوامامه رضی الله عنه حضرت سمره بن جندب رضی الله عنه
حضرت ابوالحمراء رضی الله عنه حضرت صهیب رومی رحمه الله حضرت ام هانی رضی الله عنها حضرت عائشه رضی الله عنها حضرت
اسماء رضی الله عنها وغیره نه روایت دې.

په دوی کښې خو بعضو اوږدبیان کړې دې اوبعضو مختصر. سره د دې چه په دې کښې بعضې
روایتونه سندا صحیح نه دی خوبیا هم بالجمله په صحت سره د معراج واقعه ثابته ده اومسلمانان په
اجماعی توګه د دې قائل دی او بې شکه زندیق اوملحدخلق د دې نه منکر دی هغوی د الله جل جلاله نورانی

---

[۱] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب کیف کان بدء الوحی الی رسول الله ﷺ:۷، صحیح مسلم:۱۷۷۳.

چراغ په خپلو پوکوباندې مړه کول غواړي خوهغه به په پوره رڼا سره هم پرقیدونکې وی که کافرانو باندې بدلګی نو هم.

وَاٰتَيْنَا مُوْسَى

اوورکړې وو مونږ | موسی ته

او مونږ موسی عليه السلام ته

الْكِتٰبَ وَجَعَلْنٰهُ هُدًى لِّبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اَلَّا

کتاب | اوګرځولې وو مونږه هغه | ذریعه دهدایت | دپاره دبنی اسراءیلو | چی

کتاب ورکړو او دا کتاب مونږ بنی اسرائیلو دپاره دهدایت ذریعه ګرځولې وه چې خبردار

تَتَّخِذُوْا مِنْ دُوْنِيْ وَكِيْلًا ۝ ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا

مهٔ نیسئ تاسو | بغیر زمانه | خوك وكيل | اولادېئ | دهغه چا | چې سواره کړې وو مونږ

زما نه بغير بل هيڅوک خپل کارساز اونه ګڼرئ ائې دهغه چا اولاده چې مونږ دنوح عليه السلام

مَعَ نُوْحٍ ۭ اِنَّهٗ كَانَ عَبْدًا شَكُوْرًا ۝ وَقَضَيْنَآ

دنوح سره | بیشکه هغه | وو | بنده شکرایستونکې | اوخبرداری ورکړې وو مونږه

سره په (کشتئ کښې) سواره کړی وې بیشکه نوح عليه السلام یوشکرګزار بنده وو اومونږ بنی

اِلٰى بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ فِي الْكِتٰبِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْاَرْضِ مَرَّتَيْنِ

بنی اسراءیلوته | په کتاب کښې | چې خامخابه تاسوفساد کوئ | په زمکه کښې | دوه خله

اسرائیلو ته په خپل کتاب کښې داخبره په ګوته کړې وه چې تاسو به په ملک کښې دوه خله فساد کوئ

وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيْرًا ۝ فَاِذَا جَاۗءَ وَعْدُ

او خامخا به تاسو سرکشئ کوئ | سرکشی | لویه | نوهرکله چې | راغله | وعده

او ډیره سرکشی به کوئ پس هر کله چې په دوؤ کښې د ړومبنئ

اُوْلٰىهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَّنَآ

داولنئ سرکشئ په هغه دواړو کښې | نو راپورته کړل مونږه | ستاسو خلاف | داسې بندګان زمونږه

وعدې (دپوره کیدو) وخت راغلو نومونږ په تاسو باندې خپل داسې بندیان

اُولِيْ بَاْسٍ شَدِيْدٍ فَجَاسُوْا خِلٰلَ الدِّيَارِ ۭ وَكَانَ

چې خاوندان | دجنګ سخت وؤ | نو ننوتل هغوئ | په منځ دکورونو ستاسو کښې | او وه

اوګومارل چې ډیر جنګیالی وونو ستاسو په کورونو درننوتل او دایوه داسې وعده وه

وَعْدًا مَّفْعُوْلًا ۝ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ

دایوه وعده | چې خامخابه کیدله | بیا | اوابس درکړه مونږه | تاسو له | اموقع دغلبې | په هغوئ باند

چې خامخا به پوره کیدله بیا مونږ دوباره تاسو له په هغوئ باندې غلبه درکړله او په مالونو او په

وَأَمْدَدْنٰكُمْ بِأَمْوٰلٍ وَّبَنِيْنَ وَجَعَلْنٰكُمْ أَكْثَرَ

اوامدادمواوکړوستاسو | په مالونوسره | اوپه اولادسره | اوکړۍ مونږه تاسو | زيات |

ځامنو ستاسومدداوکړو اوتاسو نه مويولوئي تولي

نَفِيْرًا ﴿٦﴾ إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ

په لحاظ دافرادو سره | که نيکئ اوکړئ تاسو | نو نيکئ کوئ تاسو | دپاره دځانونو ستاسو |

جوړ کړو که تاسو ښه کوئ نو خپل ځان دپاره ښه کوئ

وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا ط فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ

او که بدئ اوکړه تاسو | نوبدئ ده دغه نفس لره | نو کله چې | راغې | وخت دوعدې | روستنئ |

اوکه بد کوئ نو ځان سره بدکونې نو ځان سره بد کونې نو بياچې د ددويمې نيتې وخت راغلو

لِيَسُوْٓءُا وُجُوْهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا

دپاره ددې چې ورانې کړي | اګونې دمخونوستاسو | اودپاره ددې چې ننوځي | امسجدته | لکه څنګه چې

چې هغه(دښمن) ستاسومخونه وران کړي اوهغوئ په مسجد اقصی کښې ورننوځي لکه چې

دَخَلُوْهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَّلِيُتَبِّرُوْا مَا عَلَوْا

ننوتې ووهغې ته | په اول ځل | اوچې تباه کړي | هغه څه | چې غالب شي پرهغوئ |

هغوئ په اول ځل ورننوتی وو او داچې کوم ځائې غلبه بيامومی هغه پوره

تَتْبِيْرًا ﴿٧﴾ عَسٰى رَبُّكُمْ أَنْ يَّرْحَمَكُمْ ج وَإِنْ

په کامل تباه کولوسره | کيدې شی | چې رب ستاسو | رحم اوکړی په تاسو | اوکه

برباد کړي اميد دې چې ستاسو رب په تاسو رحم اوکړی اوکه

عُدْتُّمْ عُدْنَا م وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكٰفِرِيْنَ

واپس اوګرزيدئ تاسو | نومونږ به هم واپس اوګرزوا | او جوړکړې دې مونږه | دوزخ | دپاره دکافرانو

تاسو بياهغه څه اوکړل نومونږ به هم هغه کوؤ اومونږ دوزخ کافرانو دپاره قيدخانه

حَصِيْرًا ﴿٨﴾

قيدخانه |

جوړه کړې ده

قوله تعالی:- وَاٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ

د معراج دواقعه نه پس د موسی ﷺ ذکر:- دحضورﷺ د معراج د واقعه نه پس د خپل پيغمبرحضرت کليم الله ﷺ ذکر فرمائی په قرآن کريم کښې عموماً دا دواړه بيانونه په يوځائ راغلی دی دغه شان د تورات او قرآن کريم بيان هم نيزدې نيزدې دې. د حضرت موسی ﷺ د کتاب نوم تورات دې هغه کتاب د بنی اسرائيلو د پاره د هدايت وو هغوی ته حکم شوې وو چه د الله ﷻ نه بغير بل څوک ولی امدادی اومعبود مه ګنړئي. هريو نبی د الله ﷻ توحيدسره راغلې دې. بيا هغوی ته ونيلې شی چه اې د هغه بزرګانو

اولاده کوم چه مونږ په خپل احسان سره مشرف کړي وو چه د نوح ﷺ د تباه کونکي طوفان نه مونږ هغوی بچ ساتلي وو اوخپل خوږ پیغمبرحضرت نوح ﷺ سره مو په کشتئ کښې سواره کړي وو. تاسو له د خپلومشرانو په شان زمونږ شکر کول پکاردي. ګورئ ماستاسو طرف ته خپل آخري رسول محمد ﷺ درلیګلې دې. روایت دې چه حضرت نوح ﷺ به خوراک څښاک اواغوستلو غرض به هر وخت کښې د الله ﷻ حمد او ثناء بیانوله په دې وجه هغه ته شکر کونکې بنده اوونیلې شو (١)داهم روایت دې چه هغوی به په هرحال کښې د الله ﷻ شکر کولو.دشفاعت والا اوږدحدیث کوم چه په بخاري وغیره کښې دې په دې کښې دی چه ګله خلق د شفاعت د غوښتلو د پاره حضرت نوح ﷺ له راشي.نو هغه ته به اوونیلې شی چه د زمکې د خلقو د پاره تاسو رومبي رسول وئی چه الله ﷻ ستاسو نوم شکر کونکې بنده کیخودو تاسو د خپل رب نه زمونږ د پاره سفارش اوکړئی الخ. (٢)

د بنی اسرائیلو دوه ځل سرکشي:- -کوم کتاب چه په بنی اسرائیلو باندې نازل شوې ووهم په هغې کښې الله ﷻ هغوی ته اول خبروركړې وو چه هغوی به په زمکه باندې دوه ځل سرکشي کوی اوسخت فساد به کوی نودلته د﴿ قَضَيْنَآ ﴾معنی مقرركول اود اول نه خبر وركول دی. لکه چه آیت ﴿ وَقَضَيْنَآ إِلَيْهِ ذَٰلِكَ ٱلْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَٰٓؤُلَآءِ مَقْطُوعٌ مُّصْبِحِينَ ﴾ (٣)کښې هم دا معنی ده.

اوله سرکشي اود هغې انجام:- نودهغوی د رومبی فساد په وخت کښې مونږ د خپل مخلوق نه هغه خلق په هغوی باندې مسلط کړل چه ډیرزیات جنګ کونکی سخت بدنونو والا په سازوسامان اووسله باندې پوره وو. هغوی په دوی باندې قبضه اوکړه د هغوی ښارونه ئې واخستل په لوټ مارکولو سره ئې د هغوی دکورونو پورې خالي کړل اوبې ویرې اوبې خطرې لاړل.دالله ﷻ وعده خو پوره کیدل وو. وائی چه دادجالوت لښکر وو بیا الله ﷻ د بنی اسرائیلو امداد اوکړو اود حضرت طالوت په بادشاهئ کښې بیا اوجنګیدل اوحضرت داؤد ﷺ جالوت قتل کړو.داهم وئیلې شوی دی چه دموصل بادشاه سخاریب اود هغه لښکر په هغوی باندې حمله کړې وه. بعضې وائی چه د بابل بادشاه بخت نصر حمله کړې وه. ابن ابی حاتم دلته یوه ډیره عجیبه قصه نقل کړې ده چه دې سړی څنګه درجه په درجه ترقی کړې وه. په اول کښې دا یوفقیر وو پروت به وو او خیرغوښتلو باندې به ئې ګذاره کوله. بیا هغه د بیت المقدس پورې فتح اوکړه اوهلته ئې بنی اسرائیل په بې دردئی سره قتل کړل.ابن جریر ﷫دلته ددې آیت په تفسیر کښې.یواوږدمرفوعی قول نقل کړې دې چه صرف موضوعی دې اوددې په موضوعی کیدوکښې د چاهم شك نه شی کیدې.حیرانتیاده چه سره د دومره لویْ علم امام صاحب ﷫ داحدیث نقل کړې دې. زمونږ استاذ شیخ حافظ علامه ابوالحجاج مزی ﷫ ددې موضوعی کیدو وضاحت کړې دې اود کتاب په حاشیه باندې هم لیکلې دی.په دې باره کښې د بنی اسرائیلو هم ډیر روایتونه دی خو مود هغې په ذکر کولو سره هسې بې فائدې خپل کتاب نه اوږدول غواړو. ځکه چه په دې کښې بعضې خو موضوعی دی او بعضې به داسې نه وی خوالحمدلله مونږ ته د دغه روایتونو هیڅ ضرورت نشته د الله ﷻ کتاب مونږ د ټولوکتابونونه د بې نیازه کولو والا کتاب دې د الله ﷻ کتاب او: هغه د رسول ﷺ احادیثو مونږ د داسې څیزونو محتاج کړې نه یو.

بیت المقدس باندې قبضه:- حرف دومره ده چه دبنی اسرائیلو دسرکشئ په وخت الله ﷻ د هغوی دښمنان په هغوی باندې مسلط کړل چا چه هغوی ته ښه مزه ورواڅکله ډیره خرابه سزائی ورکړه دهغوی بال بچ

---

(١) الطبری: ٢٥٤/١٧، حاکم: ٣٦٠/٢، وسنده ضعیف.

(٢)صحیح مسلم کتاب الذکر والدعاء، باب استحباب حمدالله تعالی بعد الاکل والشرب: ٢٧٣٤، سورة بنی اسرائیل باب ﴿ذریة من حملنا مع نوح انه کان عبداشکورا....﴾:٤٧١٢، صحیح مسلم:١٩٤.

(٣) ١٥/الحجر:٦٦.

نی د تیغ نه اوویستل هغوی دومره ذلیل اوخوارکړل چه د هغوی په کورونوکښې ورننوتل او تباه نی کړل اود هغوی دسرکشئی پوره سزا ئی ورکړه. هغوی په زور ظلم کښې څه کمې نه وو پرېخې عام خلق خو عام چه هغوی د انبیاؤ مرئی پرې کړې وې.علماء نی په رنړا ورځ قتل کړې وو بخت نصر د شام په ملك باندې غالب راغلو بیت المقدس نی وران کړودهغه ځائ اوسیدونکی نی قتل کړل بیادمشق ته اورسیدو. دلته نی اوکتل چه په یوسخت کانړی باندې وینه تویونه وهی تپوس ئی اوکړو داڅه دی؟ خلقو وئیل چه مونږ خود خپل پلار نیکه نه هم داسې گورو داوینه یوشان راخوټکیږی اودریږی نه. هغه هم هلته قتل عام شروع کړو اویازره مسلمانان د هغه د لاسه دغه ځائ کښې قتل شو نو هغه وینه اودریده([1])هغه عالمان حافظان اوټول شریفان اوعزت داره خلق ډیر په بې دردئی سره قتل کړل په هغوی کښې دتورات یوحافظ هم بچ پاتې نه شو. بیائی قید کول شروع کړه او په دې قیدیانوکښې د انبیاء کرامو ځامن هم وو غرض دا چه یوه ډیره خطرناکه هنگامه اوشوه. د صحیح روایتونونه څه بلکه صحیحوالی ته نیزدې روایتونونه هم تفصیلات نه ملاویږی پدې وجه مونږ داپریخودل.والله اعلم. بیا فرمائی چه دنیکئی کونکی په اصل کښې هم خپله ښیگړه کوی اوبدی کونکې په اصل کښې هم خپل نقصان کوی لکه چه ارشاددې ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۗ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ﴾([2])څوك چه نیك کاراوکړی هغه دهغه د خپل ځان دپاره دې اوچه څوك بدی اوکړی دهغې بوج به هم په هغه باندې وی

دویمه سرکشی او دهغې انجام:-بیاچه کله دویمه وعده راغله اوبنی اسرائیلو دالله ﷻ په نافرمانو باندې ښه په ښکاره ملااوتړله او په بې باکئی او بې حیائې سره ئی ظلم کول شروع کړو نوبیا د هغوی دښمنان راغله چه د هغوی شکلونه وران کړی اود بیت المقدس جمات چه څنګه اول هغوی په خپله قبضه کښې کړې وو اوس بیا نی په قبضه کښې کړی او چه ترکومې وس وی هرڅیز تباه کړی داهم اوشو. ستا رب خودې د رحم اوکرم والا اود هغه نه ناامیدی کول ښه نه دی ډیرممکن دی چه بیا دښمن راښکته کړی. اودا یادساتئی چه دیخوا تاسو سراوچت کړو اخوا مونږ ستاسو سرونه چقنړی کړل یوخواتاسو فساد جوړکړو بل خوامونږ تاسو تباه کړنی. داخوشوه دنیاوی سزا اوس لاد آخرت زبردست اونه فناکیدونکې سزا باقی ده. دوزخ د کافرانو قیدخانه ده د کوم ځائ نه چه به هغوی نه اوتختیدی شی اونه وتی شی. دهمیشه دپاره به د هغوی استوګنه هم دلته وی([3])حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه بیاهم هغوی سر اوچت کړو او یوشان نی د الله ﷻ فرمان پریخودو اومسلمانانو سره اونختل. الله ﷻ امت محمدیه ﷺ په هغوی باندې غالب کړو اوهغوی نی خوارکړل او جزیه ورکول ورته پریوتل. ([4])

إِنَّ	هٰذَا الْقُرْاٰنَ	يَهْدِيْ	لِلَّتِيْ	هِيَ اَقْوَمُ
بیشکه	چی دا قران	ښائی	هغه لار	چی هغه بلکل نیغه ده
بیشکه دا قران پاک هغه لاره ښائی چې کومه بالکل نیغه ده				

وَيُبَشِّرُ	الْمُؤْمِنِيْنَ	الَّذِيْنَ	يَعْمَلُوْنَ	الصّٰلِحٰتِ	اَنَّ
اوزیرې ورکوی	منونکوته	هغه منونکی	چی هغوئ عمل کوی	نیك	چی بیشکه
اوکوم ایماندار چې نیک کارونه کوی هغوئ ته زیرې ورکوی چې دهغوئ					

[1] الطبری:۳۲۹/۱۷.

[2] ٤١/حمٓ السجدة:٤٦.

[3] الطبری:۳۹۰/۱۷.

[4] الطبری: ۳۸۹/۱۷.

لَهُمْ	اَجْرًا	كَبِيْرًا ⑨	وَّاَنَّ	الَّذِيْنَ	لَا يُؤْمِنُوْنَ	بِالْاٰخِرَةِ
دي دهغوئ دپاره	اجر	لوئ	اوبیشکه	هغه کسان	چې نه مني	اخرت لره
دپاره ډیر لوئې اجر مقرر دې او دا چې کوم خلق په اخرت باندې ایمان نه راوړي						

اَعْتَدْنَا	لَهُمْ	عَذَابًا	اَلِيْمًا ⑩
تیارکړې دې مونږه	دپاره دهغوئ	عذاب	دردناك
مونږ هغوئ دپاره دردناک عذاب تیار کړې دې			

قوله تعالى:- اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْدِيْ

ترغيب الى القران او بشارت:- الله ﷻ د خپل پاك كتاب په تعريف كښې فرمائي چه دا قرآن د بهترينې لارې طرف ته لارخودنه كوي. ايماندار چه د نبي‌کریم ﷺ د فرمان مطابق عمل هم اوكړي هغوی ته دا زيرى اوروى چه دهغوى دپاره الله ﷻ سره ډير لوئ اجر دې او بې شماره ثوابونه دي. اوچه څوك د ايمان نه خالي دى د هغوی دپاره دا قرآن د قيامت په ورځ د سختوعذابونو خبرورکوی لکه چه ارشاد دې ﴿فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ﴾(١) دوی ته د دردناك عذابونو خبر اورسوه.

وَيَدْعُ	الْاِنْسَانُ	بِالشَّرِّ
اوغواړي	انسان	شرلره
اوځینې انسانان دعذاب دپاره داسې دعا غواړي		

دُعَآءَهٗ	بِالْخَيْرِ ط	وَكَانَ	الْاِنْسَانُ	عَجُوْلًا ⑪	وَجَعَلْنَا
پشان دغوښتلو دهغه	خیرلره	اودې	انسان	تلوارکونکې	اوجوړې کړې دی مونږه
لکه چې دنیکئ دعا غواړي او انسان ډیر تلوار کوونکې دې اومونږ					

الَّيْلَ	وَالنَّهَارَ	اٰيَتَيْنِ	فَمَحَوْنَآ	اٰيَةَ الَّيْلِ	وَجَعَلْنَآ	اٰيَةَ النَّهَارِ
شپې	او ورځې لره	دوه نښې	نوبې رڼرا کړه مونږه	نښه دشپې	اوجوړه کړه مونږ	نښه د ورځې
دشپې اودورځې نه دوه نخښې جوړې کړې دی اود ورځې نخښه مو						

مُبْصِرَةً	لِّتَبْتَغُوْا	فَضْلًا	مِّنْ رَّبِّكُمْ	وَلِتَعْلَمُوْا
زوښانه جوړه کړیده	دپاره ددې چې تلاش کړئ تاسو	فضل	درب خپل نه	اودپاره ددې چې معلومه کړئ تاسو
روښانه کړې ده چې تاسو په کښې دخپل رب فضل لټولې شئ او چې دکلونو				

عَدَدَ السِّنِيْنَ	وَالْحِسَابَ ط	وَكُلَّ شَيْءٍ	فَصَّلْنٰهُ	تَفْصِيْلًا ⑫
شمار دکلونو	اودحساب	اوهر څیز	واضحه بیان کړې دې مونږه	په وضاحت سره
شمیر او نور حساب درته معلومیږی او هر څیز مونږ په تفصیل سره بیان کړې دی				

قوله تعالى:- وَيَدْعُ الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَآءَهٗ بِالْخَيْرِ ط

د انسان د بې صبرئ بيان:- يعنى انسان كله كله خفه شى نااميده شى او د سختې غلطئ په وجه د خپل ځان د پاره بدې دعاګانې غواړى كله د خپل مال اولاد د پاره خيرې كوی كله د مرګ كله د

(١) ٣/آل عمران: ٢١.

هلاکت اوکله د بربادنی او لعنت. خود ده الله ﷻ پخپله د ده نه زیات مهربان دې که یوخوا بددعا اوکړې اوبل خوائي الله ﷻ قبوله کړی نو بس هم اوس به هلاك شي[1] په حدیث کښې هم دی د خپل خان او مال د پاره خیرې مه کوئی هسې نه چه د قبولیت په یووخت کښې دې داسې بده کلمه د ژبې نه اوخي[2] د دې وجه د انسان بې قرارۍ او جلدبازی ده ځکه چه دی خودې جلدباز. حضرت سلمان فارسي ﷺ اوحضرت ابن عباس ﷺ په دې موقعه باندې د حضرت آدم ﷺ واقعه ذکر کړې ده چه لاتراوسه پورې ئې پښوته روح نه وو رسیدلې چه هغوی د اودریدو اراده اوکړه. روح د سرد طرف نه راروان وو چه کله پوزې ته اورسیدو نو اتروشې راغلو هغوی اوونیل الحمدلله نو الله ﷻ اوفرمائیل ﴿یرحمك ربك یاآدم﴾ اې آدم ﷺ په تادې خپل رب رحم اوکړې.کله چه سترګوته اورسیدو نو سترګې کولاوکړې وئې کتل چه کله نورلاندې اندامونوته اورسیدو نو د خوشحالئي نه خپل ځان ته اوکتل اوس لاترپښوپورې نه وو رسیدلې چه د روانیدو اراده ئې اوکړه خو روان نه شو نو دعائې اوکړه چه اې الله ﷻ د شپې نه وړاندې دې روح راشي[3]

شپه ورځ د الله ﷻ د قدرت دلیل:- الله ﷻ د خپلو لویو لویونښو نه دلته د دوو بیان فرمائي چه شپه ورځ هغه بیل بیل قسم جوړې کړې. شپه د آرام د پاره او ورځ د روزګاردپاره په دې کښې کار روزګار کوئی صنعت اوحرفت کوئی سیل اوسفرونه کوی.د شپې ورځې په اختلاف باندې د دوارو په یوځای کولوسره د میاشتو اوکالونو شمیرمعلوموئي شئي دی د پاره چه په لین دین کښې معاملاتوکښې د قرض په موده کښې د عبادت په کارونو کښې آساني او پیژندګلواوشي. که هم یووخت وې نو ډیره به ګرانه وه. ربښتیادی که الله ﷻ غوښتل نو هم شپه به وه د چا دومره قدرت نه وو چه ورځ کړې به ئې وه. اوکه هغه همیشه هم ورځ ساتله نو د چا مجال وو چه شپه ئې راوستې وه؟د قدرت دانښې د اوریدلو اوکتلو دی داهم دهغه رحمت دې چه شپه ئې د آرام د پاره جوړه کړه او ورځ د معاش د لټون د پاره.دا دواړه ئې یو بل پسې یوشان راتلونکې جوړې کړې چه د شکر اونصیحت اراده لرونکې کامیاب کړې شي. هم د هغه په لاس کښې د شپې ورځې اختلاف دې هغه د شپې پرده په ورځ اود ورځې په شپه باندې خیژوی. نمر سپوږمئي هم د دې په ماتحتئي کښې دی هریویه خپل مقرر وخت باندې ځي راځي. هغه الله ﷻ غالب اوغفاردې هغه دسحر راویستونکې دې هم هغه شپه د آرام والا جوړه کړې ده اونمر سپوږمئي ئې مقرر کړې دی دا د الله ﷻ چه عزیز اوعلیم دې مقررکړې شوې اندازه ده. شپه د خپلې تیارې نه د سپوږمئي نه پیژندلې شي او ورځ د رڼرا اونمر د راختلونه معلومیږي. نمر سپوږمئي دواړه روښانه اومنور دی خو په دوی کښې ئې هم پوره لرې والې ایخودې دې چه هریو اوپیژندلې شي. نمر ډیر پرقیدونکې او سپوږمئي نورانی هم هغه کړې دی. منزلونه هم هغه مقررکړې دی دې د پاره چه حساب اوکال معلوم وي. د الله ﷻ دا پیدائښت حق دې. الخ.

د سپوږمئي باره کښې یوسوال:- قرآن پاك کښې دی خلق تانه د سپوږمئي باره کښې تپوس کوی اووایه چه هغه د خلقو د پاره وختونه دی اود حج د پاره هم الخ. د شپې تیاره اخواکیږي اود ورځې رڼرا راځي. نمر د ورځې علامت دې او سپوږمئي د شپه نښنه ده[4] الله ﷻ سپوږمئي لګه شان توره پیداکړې ده اود شپې نښنه سپوږمئي ئې په نسبت دنمرتته جوړه کړه په دې کښې ئې یوقسم داغ کیخودو.ابن الکواء د حضرت امیر المؤمنین حضرت علی ﷺ نه تپوس اوکړو چه په سپوږمئي کښې داسورې ځنګه دې؟

---

[1] الطبری:١٧/٣٩٣-٣٩٤.

[2] صحیح مسلم کتاب الزهد باب حدیث جابر الطویل وقصة ابی الیسر:٣٠٠٩، ابن حبان:٥٧٤٢.

[3] الطبری:١٧/٣٩٤-٣٠٥.

[4] الطبری:١٧/٣٩٦.

هغوی اوفرمائیل ددې بیان پدې ایت کښې دې چه مونږ دشپې نښه یعنی سپوږمئی ککوړې تت غونډې کړو اود ورځې نښه مو ښه روښانه کړه. داد سپوږمئی نه ډیر روښانه او ډیر لوئ دې. د شپې ورځې نی دوه نښې مقررکړې د دوی پیدائش هم په دې شان سره دې. (١)

وَكُلَّ اِنْسَانٍ	اَلْزَمْنٰهُ	طٰٓئِرَهٗ	فِيْ عُنُقِهٖ ط
اوهرانسان چې دې	الازم کړې دي مونږه دهغه سره	قسمت دهغه	په غاړه دهغه کښې
اومونږ دهر چا عملنامه دهغه دغاړې امیل کړې دې			

وَنُخْرِجُ	لَهٗ	يَوْمَ الْقِيٰمَةِ	كِتٰبًا	يَّلْقٰهُ
او را اوباسو مونږه	دپاره دهغه	په ورځ دقیامت	لیکلې شوې کاغذ	چې اوبه وینی هغه کاغذ
اودقیامت په ورځ به ورته یو عملنامه مخامخ کیږدو چې سپړلې				

مَنْشُوْرًا ۝	اِقْرَاْ	كِتٰبَكَ ط	كَفٰى	بِنَفْسِكَ	الْيَوْمَ	عَلَيْكَ	حَسِيْبًا ۝ ط
غوړیدلې	او لوله	عملنامه خپله	کافي دې	نفس ستا	نن ورځ	په تا باندې	حساب کونکې
به ئې اووینې (اوبه وئیلې شی) خپله عملنامه اولوله نن ته دخپلې عملنامې دحساب دپاره په خپله کافي یې							

قوله تعالى:- وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنٰهُ

هریوبه خپله عمل نامه اووینی:- پورتنوآیاتونوکښې نی دزمانې ذکراوکړو په کومه کښې چه دانسان اعمال وی. اوس نی دلته اوفرمائیل چه د ده کوم عمل وی ښه وی که بد هغه ده پورې اینخلی د نیکئی بدله به نیکه ملاویږی اودبدئی بدله بده که په هرڅومره کم مقدارکښې ولې نه وی (٢)لکه چه فرمان دې د ذرې هومره برابر خیر او هم دومره شر به هرسړې د قیامت په ورځ اووینی(٣) اوبل ځائ ارشاد دې ښی اوګس طرف ته هغوی ناستې دی کومه خبره چه د خلې نه اوځی هغه هم هغه وخت وراولیکی.(٤) بل ځائ ارشاددې ﴿وَاِنَّ عَلَيْكُمْ لَحٰفِظِيْنَ ۝﴾(٥)په تاسوباندې خیال ساتونکی دی بزرګې دی لیکونکی دی ستاسوپه هرکارباندې خبردی.بل آیت کښې دی تاسوته به صرف ستاسودکړې شوی عمل بدله ملاویږی.بل ځائ ارشاد دې هریدی کونکی ته به سزا ملاویږی(٦)مقصددادې چه د بنیادم لوئ واړه پټ اوښکاره نیك اوبد ټول عملونه سحر ماښام شپه ورځ برابر لیکلې کیږی.مسنداحمد کښې رسول الله ﷺ فرمائی دهرپوانسان د عمل بدی دهغه په مرئی کښې ده.ابن لهیعه رحمه الله فرمائی تردې چه شګون اخستل هم.(٧)د هغه اعمالو د مجموعې کتاب به د قیامت په ورځ یا د هغه په ښی لاس کښې ورکولې شی او یا په ګس لاس کښې.دنیکانو به په ښی لاس کښې اود بدانو په ګس لاس کښې کولاوشوې وی چه هغوی نی هم اولولی اودوی نی هم. د هغه د ټول عمر اعمال به په دې کښې لیکلې شوې وی. لکه چه د الله جل جلاله فرمان دې﴿ يُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَاَخَّرَ ۝ ﴾(٨) په هغه ورځ به انسان د خپلو ټولو وړاندې

---

(١) الطبری: ٣٩٧/١٧.
(٢) الطبری: ٣٩٨/١٧.
(٣) ٩٩/الزلزال: ٥-٦.
(٤) ٥٢/الطور: ١٦.
(٥) ٨٢/الانفطار: ١٠.
(٦) ٥٠/ق: ١٧.
(٧) احمد: ٣/٣٦٠،.
(٨) ٢٥/القیامة: ١٣.

روستو عملونو نه خبرولې شي انسان خو په خپله معامله کښې هم پخپله حجت دې که هغه په خپله بې گناهئ کښې هرڅومره بهانې پيش کړي. هغه وخت به ده ته فرمائيلې شي چه ته ښه پوهيږې چه په تا به ظلم نه شي کولې په دې کښې هم هغه ليکلې شوي دي تا چه کوم کړي دي. هغه وخت به هيرکړې شوي څيزونه هم وريادشي د دې د پاره چه په حقيقت کښې د هيڅ عذر پيش کولوګنجائش به پاتې نه شي. بيامخې ته ئې کتاب دې سره د دې که په دنياکښې ليك لوستل نه وي کړې خو نن به هرسړې دا لوستلې شي. د ستې ذکرئې په خاص توګه د دې د پاره چه هغه يوه خاص حصه ده په دې کښې چه کوم څيززورړندکړې شي هغه اونخلي خامخابه کيږي. داخيال شاعرانوهم ښکاره کړې دې. رسول الله ﷺ ارشاد مبارك دې چه دبيمارئې يوبل ته لګيدل هيڅ څيز نه دې فال هيڅ څيز نه دې د هريوانسان عمل د هغه د غاړې هاردې. بل روايت کښې دي چه فال د هريوانسان د هغه د غاړې هاردې. [1]

د لفظ طائرمعنی:-قتاده رحمه الله فرمائي چه په دې آيت کښې د طائر نه مراد عمل دې حضرت حسن بصري رحمه الله فرمائي اې بنيادمه ستا ښي اوګس طرف ته فرښتې ناستې دي کتابونه ئې کولاوکړي دي د ښي طرف والا نيکئې او د ګس طرف والا بدئې ليکي اوس ستااختياردې که ډيره نيکي کوې که ډيره بدي کوې. ستا په مرګ به دا کتاب راغونډکړې شي اوستاپه قبرکښې به ستا په ستې کښې زوړند کړې شي دقيامت په ورځ به کولاو ستا په وړاندې پيش کړې شي اوتاته به اوونيلې شي واخله خپله عمل نامه دې اوپخپله ئې اولوله اوهم ته حساب او انصاف اوکړه. د الله ﷻ قسم هغه ډير عدل کونکې دې چه ستا معامله هم تاته حواله کوي. [2]

مَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِىْ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ
څوك چې | په نيغه لاررروان شو | نوبيشکه | هغه نيغه لارنيسي | دپاره دفائدې دځان خپل | اوڅوك چې
څوك چې په سمه لار ځي نو يقينا د خپلې فائدې دپاره ځي اوڅوك
ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۗ وَلَا تَزِرُ
بې لارې شو | نو بيشکه | هغه وبال دګمراهئ ږدي | په دغه نفس باند | اونۀ به اوچتوي |
چې بې لارې شي نو هغه دخپل نقصان دپاره بې لارې شي او هيڅوک به
وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ۗ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِيْنَ حَتّٰى
يو بار اچتونکې | بار | دبل نفس نه | اونۀ يومونږه | عذاب ورکونکي | ترهغې پورې |
د بل پيټې نه اوچتوي او مونږ عذاب نه ورکوو تر څو
نَبْعَثَ رَسُوْلًا ۝
چې راوليږومونږه | يورسول |
چې يو پيغمبر اونه ليږو

قوله تعالٰی:-مَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِىْ لِنَفْسِهٖ ۚ

په حکم منلوکښې د انسان هم خپله فائده ده:- چاچه نيغه لار اختيارکړه دحق تابعداري ئې اوکړه د پيغمبرئې اومنل دهغه هم په خپل حق کښې ښيګړه ده اوچه څوك د حق نه واوختل د صحيح لارې نه بې لارې شول بيادهغه بوج هم په هغه دې هيڅ څوك به دبل چا په ګناه کښې نه شي نيولې. د هرچاعمل

[1] احمد:٤/١٤٦.
[2] الطبري:١٧/٤٠٠.

هم هغه سره دي هيڅ څوك به نه وی چه د بل بوج به اوچت کړی. بل ځای قران پاك کښې ارشاد دی ﴿وَلَيَحۡمِلُنَّ أَثۡقَالَهُمۡ وَأَثۡقَالًا مَّعَ أَثۡقَالِهِمۡ﴾ (١) بل آيت کښې دی ﴿وَمِنۡ أَوۡزَارِ ٱلَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيۡرِ عِلۡمٍۗ أَلَا سَآءَ مَا يَزِرُونَ﴾ (٢) يعنی خپل بوج سره به دوی دهغوی بوج هم اوچتوی کوم چه دوی دهوکه کړي وو.پدې دواړو مضمونونوکښې څه منافات مه ګڼړئ ځکه چه په ګمراه کونکو باندې به د هغوی د ګمراه کولو بوج وي سره د دې چه د هغوی ګمراه شوؤ بوج به هم نه شی سپکولې او په هغوی باندې به رابارکولې شی. چه د بل دګناه بوج په چا راوړې وی. زمونږ انصاف کونکې الله ﷻ داسې نه کوی. بيا خپل يوبل رحمت بيانوی چه هغه د رسول د ليګولو نه وړاندې څوك قوم نه په عذاب کوی. په سورت تبارك کښې دی چه د دوزخيانونه به داروغه ګان تپوس کوی چه آيا تاسوله ويرونکی نه وو راغلی؟ هغوی به جواب ورکړی بې شکه راغلې وو خومونږ هغوی ربښتونې نه وو ګڼړلې هغوی مو دروغ ګڼړلې وو اوصفاوينا مو ورته کړې وه چه تاسو خو هسې دهوکه شوې ئې د سر نه داخبره کيدونکې نه ده چه الله ﷻ په چا څه نازل کړی.(٣) دغه شان چه دا خلق دوزخ ته په زور او رابښکلو رسولې شی هغه وخت به داروغه ګان د هغوی نه تپوس کوی چه تاسو ته رسولان نه وو راغلی؟ چه ستاسو د رب آياتونه ئې تاسو ته لوستلې وې او تاسو ئې د دې ورځې دملاقات نه ويرولې وئې؟دوې به جواب ورکوی چه او يقينًا راغلې وو خود عذاب کلمه به په کافرانو ښه صحيح نازله شوې وی(٤) بل آيت کښې دی چه کافران به په دوزخ کښې پراته چغې وهی ياالله ته مونږ ددې نه اوباسې نو مونږ به خپل زاړه شرارتونه پرېږدو اونيك عملونه به کوو.نو هغوی ته به اوويلې شی چه ولې ماتاسوته دومره عمر نه وو درکړې؟چه که نصيحت مو حاصلول غوښتل نوحاصلولې موشو.اوماتاسو ته خپل رسولان هم راليګلې ووکومو چه تاسو ښه خبرکړې وئی اوس به عذاب برداشت کوئی دظالمانوهيڅ څوك امدادی نشته.(٥) غرض دا چه د نورو هم ديرو آياتونونه ثابته ده چه الله ﷻ بغيرد رسول ليګلونه څوك دوزخ ته نه رسوی.

د الله ﷻ درحمت او عذاب متعلق حديث:-صحيح بخاری(٦) کښې آيت ﴿إِنَّ رَحۡمَتَ ٱللَّهِ قَرِيبٞ مِّنَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ﴾ (٧) په تفسيرکښې يواوږد حديث نقل دې په کوم کښې چه د جنت اودوزخ بيان دې. بيادی چه د جنت باره کښې به الله ﷻ په خپل مخلوق کښې په چاباندې ظلم نه کوی اوهغه به د دوزخ د پاره يونوې مخلوق راپيداکړی چه په هغې کښې به وراچولې شی. هغه به وائی چه آيا نورهم شته؟ددې باره کښې د علماؤ يوې ډلې ډيرکلام کړې دې په حقيقت کښې دادجنت باره کښې دې ځکه چه هغه دفضل کوردې او دوزخ دعدل کور دې په دې کښې به بغيرد عذر نه اوبغيرد حجت ښکاره کولونه څوك نه شی داخلولې. په دې وجه د حديث د حافظانو داخيال دې چه راويانوته په دې کښې هسې ګډوډې شوې ده اود دې دليل د بخاری او مسلم هغه روايت دې په کوم کښې چه هم د دې حديث په آخرکښې دی چه دوزخ به ډك نه شی ترکومې پورې چه الله ﷻ د خپل قدرت قدم کيږدی. دې وخت کښې به هغه وائی بس بس اوهم په دې وخت کښې به هغه ډك شی اودڅلوروواړوطرفونه به راغونډکړې شی. الله ﷻ به په چاباندې

---

(١) ٢٩/العنکبوت:١٣.
(٢) ١٦/النحل:٢٥.
(٣) ٦٧/الملك:٨-٩.
(٤) ٣٩/الزمر:٧١.
(٥) ٣٥/فاطر:٣٧.
(٦) صحيح بخاری کتاب التوحيد باب ماجاء فی قول الله تعالی(ان رحمت الله قريب من المحسنين):٧٤٤٩.
(٧) ٧/الاعراف:٥٦.

ظلم نه کوي اود جنت د پاره به الله ﷻ یونوي مخلوق راپیداکړي. (١)

د کافرانو دماشومانو اود لیونو او کنړو وغیره حکم:-باقي پاتې شوه دامسئله چه دکافرانودانابالغ ماشومان په وړوکوالی کښې مره کیږي اوچه کوم لیوني خلق دي اوکانړه اوکوم چه په داسې زمانه کښې تیرشوي دي په کوم وخت چه په زمکه یورسول یاد دین صحیح تعلیم نه وو اوهغوی ته د اسلام دعوت نه وي رسیدلې او چه بالکل بوډاګان او پېنولاسونوني کارېریخې وي د هغوی د پاره څه حکم دې؟په دې باره کښې د شروع نه اختلاف راروان دې. د دوی باره کښې چه کوم احادیث دي هغه زه تاسو ته بیانوم بیابه د ائمه کلام هم په اخلاص سره ذکر کوم الله ﷻ دې امداداوکړي.اول حدیث مسند احمد کښې دي څلور قسم خلق به د قیامت په ورځ الله ﷻ سره خبرې اترې کوي. یوبالکل کونړ سړې چه هیڅ هم نه اوري بل بالکل بې وقوف او لیونې سړې چه په هیڅ هم نه پوهیږي بل بالکل بوډا پړس سړې چه پېنو لاسونو نې کارېریخې وي څلورم هغه خلق چه په داسې زمانوکښې تیرشوي وي په کوم کښې چه یوپیغمبریاد هغه تعلیم موجودنه ووکنړ به وائي چه اسلام راغلو خو زما غوږ ته هیڅ آواز اونه رسیدو.لیونې به وائي اسلام راغلوخو زما حالت داسې وو چه ماشومانوبه په کانړو ویشتلم اوبالکل بوډا بدحواس سړې به وائي چه اسلام راغلوخو زما ذهن او عقل صحیح نه وو چه زه پوهه شوې ووم. د رسولانو د زمانو اود هغوی تعلیم نه موجودکیدونکو قول به وي چه نه رسول راغلې نه ما حق لیدلې بیا به ما څنګه عمل کولو؟ الله ﷻ به دوی له پیغام راولیګی چه ښه ده څئی دوزخ ته وردانګئی. د الله ﷻ قسم د چا په لاس کښې چه زما خان دې که هغوی حکم اومني او دوزخ ته وراودانګي نود دوزخ اور به په هغوی باندې یخ او د سلامتیاوالا شي. (٢) بل روایت کښې دی چه څوك ورټوپ کړي په هغوی به سلامتیا او یخ شي اوچه څوك رامنع شي هغوی به د حکم نه منلو په وجه په رابښکلو دوزخ ته غورزولې شي(٣) ابن جریرکښې ددې حدیث نه پس د حضرت ابوهریره ﷺ دا فرمان هم دې که تاسو غواړئی نود دې په تصدیق کښې د کلام الله دا آیت ﴿وَمَاكُنَّامُعَذِّبِينَ﴾ اولولئی.

دویم حدیث:-په ابوداؤدطیالسی کښې دې چه مونږ د حضرت انس ﷺ نه سوال اوکړو ابوحمزه د مشرکانو د بچوباره کښې تاسوڅه فرمائې؟هغوی اوفرمائیل مادرسول الله ﷺنه اوریدلی دی هغوي ګناهګارنه دی چه په دوزخ کښې په عذاب کړې شي اونیکان هم نه دی چه جنت ورله بدله کښې ورکړي(٤)

دریم حدیث:-په مسند ابویعلی کښې دې چه د دې څلورو واړو عذر واوری نو الله ﷻ به اوفرمائی چه نورو ته خو ما خپل رسول لیګلې وو خوتاسو ته زه پخپله وایم چه ورځئی دوزخ ته. ددوزخ نه به هم د الله ﷻ فرمان سره به یوه غړانګه راوچته وی ددې فرمان اوریدوسره چه کوم خلق نیك طبع دی زرود منډې کړي په هغې کښې به وراودانګی اوکوم چه باطل دی هغوئ به وائي چه اې الله پاکه مونږ خوهم د دې نه د بچ کیدو د پاره دا عذرکړې وو. الله ﷻ به فرمائی چه تاسو زماپخپله حکم نه منئی نو زما د رسولانو به مو څه منلی وو. اوس ستاسو د پاره فیصله هم دا ده چه تاسو دوزخیان ئی اودې حکم منونکوته به اووئیلې شي چه تاسو بې شکه جنتیان ئی تاسو حکم اومنو. (٥)

څلورم حدیث :-مسندابویعلی موصلی کښې دی د رسول الله ﷺ نه د مسلمانانود اولادباره کښې سوال

---

(١) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورت "ق" باب قوله ﴿وتقول هل من مزید﴾: ٤٨٥٠، صحیح مسلم: ٢٨٤٦.

(٢) احمد: ٢٤/٤ مسندالبزار: ٢١٧٤، مجمع الزوائد: ٢١٦/٧.

(٣) احمد: ٢٤/٤ طبراني: ٨٤١ مجمع الزوائد: ٢١٦/٧.

(٤) مسندالطیالسی: ٢١١١ مسندابي یعلی مختصراً: ٤٠٩٠،.

(٥) مسند ابویعلی: ٤٢٢٤.

اوشو نوحضورﷺ اوفرمائيل هغوی د خپلو پلارانو سره دی. بیائی د مشرکانود اولادباره کښې سوال اوکړو نو حضورﷺاوفرمائيل چه هغوی د خپلو پلارانوسره دی نواوونيلې شو چه يارسول اللهﷺ هغوی خو څه عمل نه دې کړې حضورﷺاوفرمائيل چه اوخو الله ﷻ ته پوره علم دې. ابويعلی كما فى اتحاف الخيرة (١٠٢٩٠).

پنځم حديث:حافظ ابوبكر احمدبن عمروبن عبدالخالق بزار رحمه الله په خپل مسند کښې روايت کوی چه د قيامت په ورځ د جاهليت د زمانې خلق خپل بوج په خپلوشاګانو باندې راوړی رابه شی. د الله ﷻ په وړاندې به عذر کوی چه نه مونږ له ستارسول رارسيدلې نه مونږ ته ستا یوحکم رسيدلې که چرې داسې وه نو مونږ به په کولاؤ زړه سره منلې وې. الله ﷻ به ورته اوفرمائی ښه ده که اوس حکم اوکړو نو اوبه منئی هغوی به وائی چه اوبې شکه او بغيرد څه وينا. الله ﷻ سبحانه وتعالى به ورته حکم اوکړی چه ځنی لاړشئی دوزخ ته ورشئی. دوی به لاړشی تردې چه هغې ته به وراورسی اوس چه د دې ٨ عذاب اوآواز اوګوری نوواپس به راشی او وائی به اې الله مونږ ته د دې نه بچ کړه. الله ﷻ به فرمائی چه ګورئی تاسو اقرار کړې دې چه زما حکم به منئی بیا دانافرمانی ولې؟ هغوی به وائی چه ښه ده دې خل به ئی اومنو او اوبه ئی کړو. دوی نه به کلك عهد اووعده اخستې شی بيابه داحکم کيږی. دوی به لاړشی اوبيا به اوويريږی واپس به راشی وائی به اې الله مونږ خو ويريږو اوزمونږ نه دا حکم په ځای نه راوړلې کيږی.اوس به الله ﷻحکم اوکړی چه تاسونافرمانی اوکړه اوځنی دوزخيان جوړ شئی. حضورﷺ فرمائی چه که په ړومبی ځل دوی د الله ﷻ په حکم باندې وردانګلې وې نود دوزخ اُور به په هغوی باندې يخ شوې وو اود هغوی يوويښته به ئی هم نه سيزلو.(١) امام بزار رحمه الله فرمائی د دې حديث متن معروف نه دې د ايوب نه صرف عباد روايت کوی اود عبادنه صرف هم ريحان بن سعيد روايت کوی. زه خووايم چه دې ته ابن حبان ثقه وئيلی. يحيى بن معين اونسائی وائی په دې کښې هيڅ د ويرې خبره نشته.ابوداؤد د هغه نه روايت نه دې کړې. ابوحاتم وائی دا شيخ دې په دې کښې هيڅ حرج نشته د هغه احاديث ليکلې کيږی اود ده نه دليل نه شی اخستې.

شپږم حديث:- امام محمدبن يحيى ذهلى رحمه الله روايت راوړلې دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلی دی د خالی زمانې والاليونې اوماشوم به دالله ﷻ مخې ته راشی يوبه وائی چه ماته ستاکتاب دسر نه رسيدلې نه دې، مجنون اوليونې به وائی چه زه خو په ښه اوبد پوهيدلم نه. ماشوم به وائی چه ما د عقل پوهې اوبلوغت زمانه هډو ليدلې نه ده. هم هغه وخت به د هغوی مخې ته اُور شغلې وهی. الله ﷻ به فرمائی دا اخواکړئی. نو چه کوم وړاندې تلونکو سره نيکی کونکې وو نوهغوی خو به حکم اومنی اوچه څوك د دې عذر د اخواکيدونه پس هم نافرمانی کونکی وو هغوی به منع شی نو الله ﷻ به اوفرمائی چه ته کله زما مخامخ حکم نه منې نوزما د پيغمبرانو به دې څه منلی وو. (٢)

اووم حديث:هم ددې درياړو کسانوباره کښې د پورتنواحاديثو په شان دې. په دې کښې داهم دی چه کله دوی دوزخ ته اورسی نود هغې نه به داسې شغلې اوچتيږی چه دوی به وائی دا خو به ټوله دنيا او سوزوی اوايره به ئی کړی.په منډه به واپس راشی،بيا به په دويم ځل هم داسې وی.الله ﷻ به ورته اوفرمائی چه ستاسودپيداکولو نه وړاندې ماته ستاسوعمل معلوم وو.ماته علم ووچه تاسوما پيدا کړی وئی هم د هغه علم مطابق تاسو ئې. اې دوزخ! دوی راونيسه. نوهم هغه وخت به اُور هغوی يوه نوړئی کړی. (٣)

---

(١) حاكم:٤٤٩/٤-٤٥٠، وسنده حسن، مسند البزار:٣٤٣٣، مجمع الزوائد:٣٤٧/١٠.

(٢) مسندالبزار:٢١٦٦.

(٣) طبرانى:٨٣/٢٠، مجمع الزوائد:٢١٦/٧.

اتم حدیث:-دحضرت ابوهریره ﷺ روایت د هغه د خپل قول سره اول تیرشوې دې. په صحیحین کښې هم دهغوی نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل هرماشوم په دین اسلام باندې پیداکیږي بیا دهغه مور پلار یهودي نصراني اومجوسي جوړوي.لکه څنګه چه د چیلئی د صحیح سالم بچي غوږ پریکولې شي. خلقو ونیل حضور ﷺ! که هغه په وړوکوالی کښې وفات شي نو؟حضور ﷺ اوفرمائیل چه الله ﷻ نه دهغه د عملونوصحیح او پوره خبروو[1]د مسندپه حدیث کښې دي چه د مسلمانانو بچوکفالت په جنت کښې حضرت ابراهیم ﷺ ته حواله دي[2]په صحیح مسلم کښې حدیث قدسي دې ماخپل بندګان موحد یوطرف ته خالص جوړ کړي دي.[3]یوروایت کښې دې سره د مسلمان لفظ هم دې.

دمشرکانود بچوانجام به څه وي؟

نهم حدیث:-حافظ ابوبکر برقاني خپل کتاب المستخرج علی البخاري کښې روایت راوړې دې چه حضور ﷺ فرمائیلي دي هرماشوم په فطرت باندې پیداکولې شي. خلقو په اوچت آوازسره تپوس اوکړو دمشرکانوبچي هم؟حضور ﷺاوفرمائیل دمشرکانوبچي هم[4]دطبراني په حدیث کښې دي چه: مشرکانو بچي به د جنتیانوخادمان جوړولې شي.[5]

لسم حدیث:-مسنداحمدکښې دي یوصحابي ﷺ تپوس اوکړویارسول الله ﷺاجنت ته به څوک څوک ځي. حضور ﷺ اوفرمائیل نبي شهیداو ماشومان او ژوندي خښ شوي ماشومان[6]په علماؤکښې خو بعضومسلك دادې چه د دوي باره کښې مونږ توقف کوو چپ یو د دې دلیل هم تیرشو. بعضې وائي دا جنتیان دي اود دې دلیل د معراج والا دوه احادیث دي کوم چه په صحیح بخاري کښې د حضرت سمره بن جندب ﷺ نه روایت دي چه هغوی په خپل دې خوب کښې یوسړې دجنتي ونې لاندې اولیدو چاسره چه ډیرماشومان وو. په تپوس باندې حضرت جبرائیل ﷺ اوفرمائیل داحضرت ابراهیم ﷺ دي اوده سره داماشومان دمسلمانانواومشرکانوبچي دي.خلقووئیل حضور ﷺدمشرکانواولادهم.حضور ﷺ اوفرمائیل اودمشرکانواولاد هم.[7]بعضې علماء فرمائي دا دوزخیان دي ځکه چه په یوحدیث کښې دي چه هغوی به خپلو پلارانوسره وي. بعضې علماء کرام وائي د دوي امتحان به د قیامت په میدانونوکښې اوشي تابعدار به جنت ته لاړشي او الله ﷻ به د خپل مخکیني علم اظهارکولوسره بیا هغوی جنت ته اورسوي اوبعضې به دخپلې نافرمانئ په وجه کوم چه د دغه امتحان په وخت کښې د دوي نه کیږي او الله ﷻ به خپل اولنې علم راښکاره کړي په هغه وخت به د هغوی د پاره د دوزخ حکم اوشي دې مذهب سره د ټولواحادیثو اومختلفودلیلونو راجمع کیږي او اولني حدیثونه چه یو بل له تقویت ورکوي د دې معنې ډیر دي. شیخ ابوالحسن علي ابن اسماعیل اشعري ﷫ دا مذهب د اهل سنت والجماعت نقل کړې دې اوددې تائیدامام بیهقي ﷫ په کتاب الاعتقادکښې کړې دې. او نوروهم ډیرو محققینو علماؤ اود پوهې حافظانو هم دافرمائیلي دي.

ابن عبدالبراح وائي چې امتحان والا حدیث قوي نه دې:-شیخ ابوعمربن عبدالبرنمري امتحان والا او بعضې روایتونه ئې بیان کولوسره لیکلي دي چه د دې باره کښې احادیث قوي نه دي اود دې نه حجت

---

[1] صحیح بخاری کتاب القدر باب الله اعلم بماکانواعاملین:٦٥٩٩، صحیح مسلم:٢٦٥٨، ترمذی:٢١٣٨، احمد:٢٥٣/٢،

[2] احمد:٣٢٦/٢، وسنده حسن، وصححه الحاکم:٣٧٠/٢، ووافقه الذهبي، مجمع الزوائد:٢١٩/٧.

[3] صحیح مسلم کتاب الجنة باب الصفات التي یعرف بها في الدنیااهل الجنة:٢٨٦٥.

[4] صحیح بخاری کتاب التعبیرباب تعبیرالرؤیا بعدصلاة الصبح:٨٠٤٧.

[5] مسندالبزار:٢١٧٢، المعجم الکبیر:٦٩٩٣.

[6] ابوداؤد کتاب الجهاد باب في فضل الشهادة:٢٥٢١ بیهقي:١٦٣/٩، احمد:٥٨/٥، ابن ابي شیبه:٣٣٩/٥، معرفة الصحابة:٨٦٤.

[7] صحیح بخاری کتاب التعبیر باب تعبیرالرؤیا بعدصلاة الصبح:٧٠٤٧.

نه ثابتیږي اواهل علم دي نه انکار کوی ځکه چه اخرت د جزاء کوردې اود عمل کورنه دې اونه د امتحان کوردې. اود دوزخ ته د تلوحکم هم د انسانی طاقت نه بهرحکم دې اود الله ﷻ داعادت نه دې.

د علامه ابن ابی کثیر رحمة الله علیه رائې او د ابن عبدالبرد اولې خبرې جواب:- دامام صاحب رحمه الله د دې قول جواب هم واورئی په دې باره کښې چه کوم احادیث دی په دې کښې بعضې خو بالکل صحیح دی لکه چه ائمه علماؤ تصریح کړې ده بعضې حسن دی اوبعضې ضعیف دی خوهغه د صحیح او حسن احادیثو په وجه قوی کیږی اودا خو ښکاره خبره ده چه دا احادیث د حجت اودلیل قابل شو.

اوس پاتې شوه د امام صاحب رحمه الله دا فرمان چه آخرت د عمل او امتحان کور نه دې د جزاء اوبدله کور دې دا بې شکه صحیح دی خود دې نه د دې نفی ځنګه اوشوه چه د قیامت د مختلفومیدانونو په پیشوکښې د جنت او دوزخ د داخلیدونه وړاندې څه احکام ورنه کړې شی. شیخ ابوالحسن اشعری رحمه الله خود اهل سنت والجماعة د مذهب په عقائدوکښې د ماشومانوامتحان داخل کړې دې. دې نه علاوه د قرآن پاك آیت ﴿يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ﴾(١) د دې ښکاره دلیل دې چه منافق او مؤمن د فرق د پاره به پنډئی کولاوولې شی اود سجدې حکم به کولې شی. د صحاح په حدیثونوکښې دی چه مؤمن خو به سجده اوکړی اومنافقان به پرمخې شاته راپریوځی. (٢)صحیحین کښې د هغه سړی قصه هم ده چه د ټولونه په آخره کښې به د دوزخ نه راوځی هغه به الله ﷻ سره وعده کوی چې بیا به څه سوال به نه کوی بغیرد دې سوال نه چه د هغې د پوره کیدونه پس به د خپل قول او اقرار نه واوړی او بیابل سوال به اوکړی وغیره. په آخره کښې به الله ﷻ اوفرمائی چه بنیادمه ته ډیر وعده ماتونکې ئی ښه ده څه جنت ته لاړشه. (٣)

د ابن عبدالبر د دویمې خبرې جواب:- بیاد امام صاحب رحمه الله دا فرمائیل د هغوی د طاقت نه بهر خبره یعنی په دوزخ کښې دوردانګلوحکم به ځنګه وی؟ الله ﷻ چاته دهغه دوس نه زیات تکلیف نه ورکوی. دا هم په صحیح حدیث کښې څه بندیز نه شی پیداکولې.پخپله امام صاحب رحمه الله اوټول مسلمانان منی چه په پل صراط باندې د تیریدلو حکم به ټولوته وی چه د دوزخ په شاباندې به وی د توري نه زیات تیره او ویښته نه زیات نرې به وی. مؤمن به دخپلو نیکو په اندازه په دې باندې تیریږی.بعضې د بجلئی په مثال بعضې داسونو بعضې د اوښانو بعضې د منډې وهونکو په شان بعضې د پیدل تلونکو په شان بعضې په زنګونونو باندې بعضې په پریکیدوسره په دوزخ کښې پریوځی. نو چه دا څیزونه هلته دی نو هغوی ته دوزخ ته د دانګلوحکم څه د دې نه خو لوئ نه دې بلکه دا د هغې نه ډیر دروند او لوئ دې. واورئی په حدیث کښې دی دجال سره به باغ او اور وی. شارع ﷺ مؤمنانوته حکم ورکړې دې هغوی چه په کوم څیزکښې اور وینی هم د هغې نه اوڅکی د هغوی د پاره د یخوالی اوسلامتیاڅیزدې. نودا صفامثال دې د دې واقعه. ګورئی چه کله بنواسرائیلو سخې عبادت اوکړو د هغې په سزا کښې الله ﷻ حکم ورکړو چه په خپل مینځ کښې یوبل قتل کړئی یوې اوریځې هغوی پټ کړل. اوس چه کله توره اوچلیده نو سحر سحر د اوریځې د شلیدونه وړاندې وړاندې په هغوی‌کښې اویازره کسان قتل شوی وو. خوئ پلار اوپلار خوئ قتل کړو ولې دا حکم د دغه حکم نه کم وو؟ ولې د دې کارکول په نفس باندې سخت وو بیاخود دې په نسبت هم وئیل پکاروو چه الله ﷻ یو نفس باندې د هغه د برداشت نه زیات تکلیف نه اچوی.

---

(١) ٦٨/القلم:٤٢.

(٢) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورت "ن" والقلم باب ﴿یوم یکشف عن ساق﴾:٤٩١٩،صحیح مسلم:١٨٣

(٣) صحیح بخاری کتاب الاذان باب فضل السجود:٨٠٦، صحیح مسلم:١٨٢.

(٤) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب ماذکرعن بنی اسرائیل: ٣٤٥٠، صحیح مسلم:٢٩٣٤.

په ذکرشوې مسئله کښې **دحافظ ابن کثیر رحمه الله وضاحت**:-ددې تولو بحثونود صفاکیدونه پس اوس واورئ د مشرکانود مړو شوو بچوپاره کښې هم ګڼراقوال دی.

اول قول:-یوداچه دا تول جنتیان دی د دې دلیل هم هغه په معراج کښې دحضرت ابراهیم علیه السلام سره د مشرکانواومسلمانانو د بچو حضور ﷺ لیدل دی اود دې دلیل د مسند هغه روایت دې کوم چه وړاندې تیرشوې دې چه حضور ﷺ اوفرمائیل ماشومان به په جنت کښې وی. اود امتحان کیدو چه کوم حدیث تیرشو هغه د دې نه مخصوص دې. نود چا په نسبت چه رب العالمین ته معلومه ده چه هغه تابعدار او حکم منونکې دې د هغوی روحونه په عالم برزخ کښې دحضرت ابراهیم علیه السلام سره دی اودمسلمانانو ماشومانو روحونه هم اود چاباره کښې چه الله ﷻ ته معلومه ده چه هغه د قبلولووالا نه دې د هغوی کار الله ﷻ سره دې. هغوی به د قیامت په ورځ دوزخیان وی لکه چه د امتحان والا د حدیث نه ښکاره ده. امام اشعری رحمه الله دا د اهل سنت نه نقل کړې ده. اوس څوك وائی چه دا په مستقل توګه باندې جنتیان دی اوځوك وائی چه دوی د اهل جنت خادمان دی. داسې حدیث په ابوداؤد طیالسی کښې دې خود دې سندضعیف دې والله اعلم.

دویم قول:- دادې چه د مشرکانواولاد به هم خپل پلار نیکه سره دوزخ ته ځی لکه چه د مسندوغیره په حدیث کښې دی چه هغوی دخپل پلارانونیکونوتابع دی. دې اوریدو سره حضرت عائشه رضي الله عنها تپوس اوکړو سره دبې عمل کیدو؟ وئی فرمائیل چه هغوی څه عمل کونکی وو الله ﷻ ته ښه معلومه ده(١) ابوداؤدکښې دی حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها فرمائی ماد رسول الله ﷺ نه دمسلمانانود اولادباره کښې سوال اوکړو نوحضور ﷺ اوفرمائیل چه هغوی د خپلو پلارانونیکونوسره دی. ماوئیل د مشرکانواولاد؟ وئی فرمائیل چه هغوی د خپلو پلارانو نیکونوسره دی. ماتپوس اوکړو چه بغیرد څه عمل کولو نه؟ حضور ﷺ اوفرمائیل هغوی به څه کول دا الله ﷻ ته ښه معلوم دی(٢)د مسندپه حدیث کښې دی چه حضور ﷺ اوفرمائیل که ته غواړې نوزه به د هغوی ژړا انګولاچغې صورې هم تاته واوروم(٣) د امام احمد رحمه الله خوئ روایت راوړې دې چه حضرت خدیجه رضي الله عنها دخپلو دوو هغه ماشومانوباره کښې تپوس اوکړو کوم چه د جاهلیت په زمانه کښې مړه شوی وو حضور ﷺ اوفرمائیل چه هغه دواړه په دوزخ کښې دی کله چه حضور ﷺ اوکتل چه دا خبره خوپه دې ډیره سخته اولګیدله نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه که تاد هغوی ځائ لیدلې وو نو ته به پخپله د هغوی نه ویزاره شوې وې. حضرت خدیجه رضي الله عنها عرض اوکړو اوچه کوم بچې ستانه شوې وو؟حضور ﷺ اوفرمائیل واوره مؤمن اود هغه اولاد جنتی دې او مشرك اود هغه اولاد دوزخی دې. بیاحضور ﷺ دا آیت اولوستلو ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾(٤) کومو خلقو چه ایمان راوړ اود هغوی اولاد د ایمان سره د هغوی تابعداری اوکړه مونږ به د هغوی اولاد هم هغوی سره ملاؤکړو(٥)داحدیث غریب دې ددې په اسنادوکښې محمدبن عثمان راوی مجهول الحال دې اود هغه شیخ زاذان حضرت علی رضي الله عنه نه دې لیدلې. والله اعلم. ابوداؤدکښې حدیث دې چه ژوندی خښ کړې شوی او ژوندی ښخوونکی ښځه دوزخیان دی. (٦)حضرت سلمه بن قیس اشجعی رضي الله عنه فرمائی ماخپل رور د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر کړو اواومې وئیل حضور ﷺ زمونږ مور د جاهلیت په

---

(١) احمد: ٨٤/٦ وسنده حسن.

(٢) ابوداؤد كتاب السنة باب فی ذراری المشركين:٤٧١٢.

(٣) احمد:٨٤/٦

(٤) ٥٢/الطور:٢١.

(٥) احمد:١٣٤/١-١٣٥،

(٦) ابوداؤد كتاب السنة باب فی ذراری المشركين:٤٧١٧، وهوصحيح.

زمانه کښې مړه شوي ده هغه صله رحمی کونکې اومیلمه دوسته وه. زمونږ یوه نابالغه خورهغې ژوندې خښه کړې وه نبی ﷺ اوفرمائیل داسې کونکې او چاسره چه شوی دی هغه دواړه دوزخیان دی دا یوه بله خبره ده چه په اسلام کښې راشی او قبول ئې کړی. (١)

دریم قول:-دادې چه د دوی باره کښې توقف کول پکار دی یوه فیصله کونکې خبره یوطرف ته نه دی کول پکار. د هغوی اعتماد دحضور ﷺ په دې فرمان باندې دې چه د هغوی د اعمالوصحیح او پوره علم الله ﷻ ته دې. بخاری کښې دی چه دمشرکانو د اولاد باره کښې کله دحضور ﷺ نه تپوس اوکړې شو نوحضور ﷺ هم په دې الفاظوسره جواب ورکړو.(٢)بعضې بزرګان وای چه دوی به اعراف کښې کیخودې شی د دې قول نتیجه هم دا ده چه دا جنتیان دی ځکه چه اعراف هم څه د استوګنې ځائ نه دې د دې ځائ والا به هم آخر جنت ته ځی. لکه چه د سورت اعراف په تفسیرکښې مونږ د دې تقریرکړې دې. والله اعلم.

د مؤمنانو مړهٔ شوی بچی به چرته وی؟:-دا خواختلاف د مشرکانوداولادباره کښې خود مؤمنانو د نابالغه بچو باره کښې خود علماؤ بغیرد څه اختلاف دا قول دې چه هغه جنتیان دی. لکه څنګه چه د امام احمد رحمه الله قول دې اوهم دا په خلقو کښې مشهوره هم ده اوان شاء الله ﷻ زمونږ هم دغه امیددې خود بعضې علماؤ نه نقل دی چه هغوی د دوی باره کښې توقف کوی اووائی چه ټول ربنتونی د الله ﷻ د مرضئ اود هغه د خوښې ماتحت دی. اهل فقه اواهل حدیثو یوه ډله دې طرف ته هم تلې ده. موطا امام مالك په ابواب القدر په احادیثوکښې هم څه داسې دی لکه چه د امام مالك رحمه الله فیصله په دې کښې نشته خود بعضو متاخرینو قول دې چه مسلمانان ماشومان خو جنتی دی اود مشرکانو اولاد د الله ﷻ د رضا ماتحت دی. ابن عبدالبر رحمه الله دا خبره داسې وضاحت سره بیان کړې ده خودا قول غریب دې. کتاب التذکره کښې امام قرطبی رحمه الله هم دا فرمائیلی دی. والله اعلم. د دې باره کښې دې بزرګانو یوحدیث دا هم نقل کړې دې چه د انصارو د یوماشوم په جنازه کښې حضور ﷺ راوغوښتلې شو نوام المؤمنین حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها اوفرمائیل دې ماشوم ته خودې مرحبا وی دا خود جنت مرغئ ده نه ئې د بدنی څه کارکړې اونه هغه وخت ته رسیدلې حضور ﷺ اوفرمائیل دې نه علاوه نور هم څه وائې. اې عائشه! واوره الله ﷻ جنت اوجنتیان مقررکړی دی سره ددې چه هغه دخپل پلار په شاکښې وو دغه شان هغه دوزخ پیداکړې دې اوپه دې کښې سوزیدونکی پیداکړی دی داسې حال کښې چه هغوی اوس هم لاد پلارانو په شاګانوکښې دی. د مسلم اوسنن داحدیث دې. (٣)

دامسئله د صحیح دلیل نه بغیر ثابتیدې نه شی اوخلق د خپلې بې علمئ په وجه بغیرد شارع د ثبوت نه په دې کښې کلام کړې دې په دې وجه د علماؤ ډلې په دې کلام کول ناخوښ کړی دی. ابن عباس رضی الله عنه قاسم بن محمدبن ابی بکر صدیق او محمدبن حنفیه رحمهم الله مذهب هم دا دې. حضرت ابن عباس رضی الله عنه خو په منبرباندې په خطبه کښې فرمائیلې وو چه د حضور ﷺ ارشاد دې چه د هغه امت کار به ټیك ټاك وی ترکومې چه دوی دماشومانوباره کښې څه کلام اونه کړی(٤) (ابن حبان) امام ابن حبان رحمه الله وائی مراد دې نه د مشرکانو د بچو باره کښې کلام نه کول دی. په نورو کتابونوکښې دا روایت د حضرت عبدالله رضی الله عنه په خپل قول باندې موقوفا نقل دې.

---

(١) احمد:٣/٤٧٨.
(٢) صحیح بخاری کتاب القدر باب الله اعلم بماکانواعاملین......:٦٦٠٠، صحیح مسلم:٢٦٦٠.
(٣) صحیح مسلم کتاب القدر باب معنی کل مولود یولدعلی الفطرة:٢٦٦٢، ابوداؤد:٤٧١٣، ابن ماجه:٨٢، احمد:٦/٤١، ابن حبان:١٣٨.
(٤) حاکم:١/٣٣، ابن حبان:٦٧٢٤ وسنده حسن، مسندالبزار:٢١٨٠، مجمع الزوائد:٧/١٢٣.

وَإِذَآ أَرَدْنَآ أَن نُّهْلِكَ قَرْيَةً

| او كله چي | اراده او كړه مونږه | چي | هلاك كړو مونږه | يو كلي

او هر كله چي مونږ اراده او كړو چي يو كلي دي هلاك شي

أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا

نو حكم او كړو مونږه | مالدارو خلقو د هغه كلي ته | نو نافرماني شروع كړه هغوئ | په هغي كښي

نو د هغه ځائي مالدارو خلقو ته حكم او كړو نو د حكمونو منلو په ځائي هغوئ په كښي وراني

فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾

نو ثابته شوه | په هغه كلي باندي | خبره د عذاب | نو هلاك كړو مونږه هغه كلي | په هلاكولو سره

شروع كړي نو د عذاب تاپه پري اولګي نو مونږ ئي تباه او برباد كړو

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِن بَعْدِ نُوحٍ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ

او ځومره ډير هلاك كړل مونږه | د نسلونو نه | روستو د نوح نه | او كافي دي | رب ستا |

او مونږ ځومره ډير امتونه د نوح ﷺ نه پس هلاک كړي دي او دا كافي ده چي ستا رب

بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾

په ګناهونو | د بندګانو خپلو | په لحاظ د خبرداري سره | په لحاظ د ليدولو سره |

د خپلو بندګانو د ګناهونو نه خبردار دي او هر څه ويني ګوري

قوله تعالى:- فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ

د الله ﷻ د حكم راتلو مفهوم: مشهور قراءت خو ﴿امرنا﴾ دي دي نه مراد تقديري امر دي لكه چه بل آيت كښي دى ﴿أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا﴾ ([1]) يعني هلته زمونږ مقرر كړي شوي امر راځي د شپي ياد ورځي. يادساتئ چه الله ﷻ د بدئي حكم نه كوي. مطلب دا چه هغوى په فحش كارونو كښي اخته كيږي او په دي وجه د عذاب مستحق كيږي. دا هم معني كړي شوي ده چه مونږ هغوى ته د خپل اطاعت د كار امر كوو هغوى په بدو كښي لګيا كيږي بيا زمونږ ([2]) د سزا قول په هغوى باندي راست راځي د كوم قراءت ﴿امرنا﴾ دي هغه وائى چه مطلب دادي چه د هغه ځائ سرداران مونږ بدكاران جوړوو هغوى هلته د الله ﷻ نافرمانياني كوى تردي چه د الله ﷻ عذاب هغوى د هغه كلي سره تباه برباد كړي. لكه چه ارشاد دي ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا﴾ ([3]) مونږ په هر يو كلي كښي لوئ لوئ مجرمان ساتلى دى ([4]) ابن عباس ﷠ فرمائي يعني مونږ د هغوى د ښمنان زياتوو هلته د سركښانو زياتوالي كوو ([5]) د مسند احمد په يو حديث كښي دى بهترمال څناور دى كوم چه زيات بچي وركوى يالار ده چه د كهجورو په ونو باندي راګيروى ([6]) بعضي خلق وائى چه داتناسب دي لكه څنګه چه د حضور ﷺ قول دي نه ګناه كونكى او نه اجر

---

[1] ١٠/يونس:٢٤.
[2] الطبرى:٤٠٣/١٧.
[3] ٦/الانعام:١٢٣.
[4] الطبرى:٤٠٣/١٧.
[5] الطبرى:٤٠٣/١٧.
[6] احمد:٤٦٨/٣.

الله ﷻ ښه کتونکې دې :- اې قریشو په هوش کښې شئ زمادې بزرګ رسول په تکذیب کولو بې ویرې کیږئ مه د خپل ځان نه وړاندې د حضرت نوح ﷺ خلقوته اوګورئ چه د رسولانو تکذیب کونکو نوم اونښه ئې ختمه کړه.دې نه داهم معلومیږی چه د نوح ﷺ نه وړاندې د حضرت آدم ﷺ نه پس خلق په دین اسلام باندې وو نو اې قریشو تاسودهغوی نه زیات سازوسامان والا شمیراوطاقت والا نه ئې سره د دې چه تاسو اشرف الرسل خاتم النبیین ﷺ دروغ ګڼړئ نوتاسو د عذابونو او سزاګانوډیر لائق ئې. د الله ﷻ نه د خپل یوبنده عمل هم پټ نه دې. خیراوشر ټول هغه ته ښکاره دی پټ اوښکاره ټول هغه پیژنی. هرعمل پخپله وینی ګوری.

مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهٗ فِيْهَا مَا
څوك چې وی چې غواړی | زر حاصلیدونکی دنیا | نو زر به ورکړو مونږه | هغه ته | په هغې کښې هغه څه
څوک چې په تندئ د دنیا دګټلو خواهش لری مونږ به ورله په تندئ په دنیا کښې ورکړو
نَشَآءُ لِمَنْ نُّرِيْدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهٗ جَهَنَّمَ
چې غواړومونږه | دپاره دهغه چا | چې غواړو مونږ | بیا | جوړ کړومونږه | دپاره دهغه | دوزخ
څومره چې اوغواړو اودچا په حقله چې اوغواړو خوبیا به ورله دوزخ تیار کړو
يَصْلٰهَا مَذْمُوْمًا مَّدْحُوْرًا ۝١٨ وَمَنْ اَرَادَ الْاٰخِرَةَ
چې سوزی به په هغې کښې | ملامته | درحمت نه محرومه | او چاچې | اراده اوکړه | دآخرت
چې په هغې کښې به بدحاله او بدچاله ورننوځئ اوڅوک چې دآخرت خواهش ساتی
وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ
او کوشش ئې اوکړو | دپاره دهغې | لکه څنګه چې حق دې دکوشش دهغې | او هغه | مومن وی
اوهغې له دهغې په مناسب کوشش کوی اومومن وی
فَاُولٰٓئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَّشْكُوْرًا ۝١٩ كُلًّا نُّمِدُّ
نو دغه کسان چې دی | وی به | کوشش دهغوئ | قبول کړې شوې | دهر یوسره | امداد کوو مونږه
نو دداسې خلقو کوششونه به مقبول وی مونږ دهر چا امداد کوو
هٰٓؤُلَآءِ وَهٰٓؤُلَآءِ مِنْ عَطَآءِ رَبِّكَ ؕ وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ
ددوئ سره | اودهغوئ سره | دبخش د رب ستانه | او نۀ دې | بخش | درب ستا |
ددوئ هم او دهغوئ هم چې داستا درب ورکړه ده اوستا درب ورکړه په
مَحْظُوْرًا ۝٢٠ اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ؕ
منع کړې شوې | اوګوره | چې څرنګې | فضلیت ورکړې دې مونږه | ځینو دهغوئ لره | په ځینو باندې |
چا بنده نه ده ته اوګوره چې مونږ څنګه دوئ ته په دنیا کښې یوبل باندې فضیلت ورکړې دې

وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ	دَرَجٰتٍ	وَّاَكْبَرُ	تَفْضِيْلًا ﴿۲۱﴾
اوخامخا اخرت ډير لوئ دي	په لحاظ ددرجو سره	او ډير لوئ دي	په لحاظ دغوره والي سره

او البته د آخرت درجې دټولو نه لوئې او په فضيلت کښې ټولو نه زياتې دي

قوله تعالىٰ:- مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهٗ

د دنيااو داخرت د طالب انجام:-هيڅ ضروري نه ده چه د دنياد طلب کونکی هره يوه خبره به الله ﷻ پوره کوی. د چاچه کومه اراده الله ﷻ پوره کول غواړی پوره کوی به خود داسې خلق به په آخرت کښې خالي لاس پاتې شي. دوی خوبه هلته د دوزخ په کنده کښې غورزيدونکی وی. ډير په خراب حالت ذلت او خوارئی کښې به وی خکه چه دلته هغوی هم دا ونيلی وو فانی له ئی په باقی باندې ترجيح ورکړې وه په دې وجه هلته د الله ﷻ د رحمت نه لرې دی. مسند احمد کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی دنياد هغه کور دې د چا چه په آخرت کښې کور نه وی داد هغه مال دې د چا چه په آخرت کښې مال نه وی. دا خو هم هغه راجمع کوې چه دهغه سره خپل عقل نه وی.(۱) اوچه څوك د آخرت د ديدار طالب شي او په صحيح طريقه باندې دآخرت په کار راتلونکې نيکئی دسنتو مطابق اوکړی اود هغه په زړه کښې ايمان تصديق او يقين وی د عذاب اوثواب وعدې صحيح گڼړی الله ﷻ او رسول الله ﷺ منی د هغه کوشش ته به د قدر په سترگه کتلې شي اونيکه بذله به ورته ملاويږی.

يعنی دا دواړه قسم يوهغه د چا مطلب چه صرف دنياده او بل هغه چه د آخرت طلبگار وی دا دواړه قسم خلق مونږ زياتوو په کوم کښې چه دا شته دا ستاد رب ورکړه ده. هغه داسې متصرف اوحاکم دې چه هيڅ کله هم ظلم نه کوی. د نيك بختئی مستحق ته نيك بختی او د بدبختئی مستحق ته بدبختی ورکوی. د هغه احکام څوك رد کولې نه شي اود هغه نه بند کړې شوی له څوك ورکولې نه شي. د هغه ارادې څوك زنډولې نه شي. ستاد رب نعمتونه عام دی نه د چاپه منع کولو سره منع کيږی اونه د چا په اخواکولو سره اخواکيږی. هغه نه په شميرکښې کميږی اونه په مقدارکښې کميږی.

په آخرت کښې به دخلقو مختلفې درجې وی:- گورئی مونږ په دنياکښې دانسانانو مختلفې درجې مقرر کړې دی دوی کښې مالدارهم شته غريب هم شته اودرميانه حالت والاهم شته، ښه هم شته خراب هم شته اوددرميانه درجې والاهم. څوك په وړوکوالی کښې مړی څوك لوئی شي مړشي اوڅوك په دې مينځ کښې.آخرت ددرجوپه اعتبارسره د دنيانه ډير زيات دې. څه به د دوزخ په کندوکښې وی طوقونه او زنځيرونه به ئی اچولې وی څوك به دجنت په درجوکښې وی اوچت به وی بالاخانوکښې په نعمتونو او مزو کښې. بياپخپله په جنتيانو کښې هم ددرجو تفاوت دې په يوه يوه درجه کښې د زمکې اوآسمان هومره لريوالې دې. په جنت کښې داسې يوسل درجې دی د اوچتودرجووالا اهل عليين به داسې گوری لکه تاسو چه پړقيدونکې ستورې د آسمان په اوچتوالی کښې گورئی. (۲)نوآخرت د درجو او فضيلتونو په اعتبارسره ډير لوئ دې. طبرانی کښې دی کوم بنده چه په دنياکښې کومه درجه زياتول غواړی اوپه خپله غوښتنه کښې کامياب شی نو هغه د آخرت درجه کموی او په خپله غوښتنه کښې به کامياب شی او د آخرت درجه به کمه کړی کومه چه د دې نه ډيره زياته لويه ده. بيا حضورﷺ هم دا آيت تلاوت کړو(۳)

---

(۱) احمد:۷۱/۶.

(۲) صحيح بخاری کتاب بدء الخلق باب ماجاء فی صفة الجنة وانها مخلوقة:۳۶۵۶، صحيح مسلم:۲۸۳۱.

(۳) طبرانی:۶۱۰۱ حلية الاولياء:۲۰۴/۴.

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُوْمًا مَّخْذُوْلًا ﴿۲۲﴾

مه جوړوه ته | دالله سره | معبود بل | کنې نوته به کینې | ملامته | بې امداده پرېښودي شوی

الله ﷻ سره څوک شریک مه جوړوئ کنې بدحاله بې مددګاره به ناست پاتې شئ

وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ

او فیصله کړې ده | رب ستا | چې تاسو عبادت مه کوئ دهیچا | مګر | صرف دهغه | اوکوئ دمور او پلار سره

اوستارب داحکم کړې دې چې بې دهغه نه دبل هیچا عبادت مه کوئ اوموروپلار سره

اِحْسَانًا ؕ اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَآ اَوْ كِلٰهُمَا

احسان | که چرې | اورسیږي (په موجودګئ ستا کښې | بوډاوالی ته | یو دهغوئ نه | یاهغوئ دواړه

احسان کوئ که په دوئ کښې یو یا هغه دواړه ستاپه وړاندې بوډاوالی ته اورسی

فَلَا تَقُلْ لَّهُمَآ اُفٍّ وَّلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَّهُمَا قَوْلًا

نومه وایه ته | هغوئ دواړوته | کلمه داف | اومه رټه هغوئ دواړه | اووایه دواړوته | خبره نرمه

نو تاسو دوئ ته اوف قدرله هم اونه کړئ اودوئ مه رټئ اودوئ سره په نرمئ سره

كَرِيْمًا ﴿۲۳﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَّبِّ

اوښکته لره | دپاره ددواړو | او وزر د عاجزئ | د رحمت نه | اووایه چې اے ربه

خبرې کوئ او دهغوئ په وړاندې په مینه محبت سره دعاجزئ نه ټیټ اوسیږئ اوداسې وائې چې اې زما ربه

ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيٰنِيْ صَغِيْرًا ﴿۲۴﴾

رحم اوکړه په دواړوباند | الکه چې | هغوئ پالنه کړې ده زما | په وړوکوالی (زما) کښې |

په دوئ دواړو باندې رحم اوکړه لکه څنګه چې دوئ په وړوکوالی کښې زما پالنه کړې وه

قوله تعالى:- لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ

الله ﷻ وحده لاشریک دې:- داخطاب هریومکلف ته دې دحضور ﷺ تول امت ته الله تبارك وتعالى فرمائی چه د خپل رب په عبادت کښې څوك مه شریکه وئی که داسې کوئی نو ذلیل کیږئی به د الله ﷻ امداد به درنه اخواشی. دچا عبادت چه کوئی هم هغوی ته به حواله شئی اودا ښکاره خبره ده چه د الله ﷻ نه علاوه بل څوك د نفع نقصان والا نشته هغه وحده لاشریك دې.مسنداحمد کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چاته چه ولږه اورسی او دخلقو په ذریعه هغه بندول غواړی د هغه ولږه به بنده نه شی اوڅوك چه الله ﷻ نه ددې باره کښې دعااوکړی نو الله ﷻ به هغه له مالداری راولیګی که زر او که پس. داحدیث ابوداوُد او ترمذی کښې دې.(۱)دا ترمذی حسن صحیح غریب ښائی.

د مورپلارمقام اوهغوی سره دحسن سلوک حکم:- دلته قضی په معنی کښې د حکم فرمائیلې شوې. تاکیدی حکم د الله ﷻ چه نه اخواکیدونکې وی هم دغه وجه ده چه عبادت هم د الله ﷻ وی اود والدینو په تابعدارئی کښې یو ذره فرق رانه شی. ابی بن کعب او ابن مسعود ؓ اوضحاك بن مزاحم رحمه الله په قراءت کښې قضی په بدله کښې وصی دې.(۲)دا دواړه حکمونه لکه چه یوشان دلته دی داسې په نورو

(۱) ابوداوُد کتاب الزکاة باب ل الاستعفاف:۱٦٤٥، وسنده حسن ترمذی:۲۳۳٦، احمد:۱/٤۰۷،مسندابی یعلی: ٥۳۱۸، حاکم:۲/٤۰۸.
(۲) الطبری:۱۷/٤۱۳.

ډيرو آيا تونو کښې دی لکه چه ارشاد دې ﴿أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ ۖ إِلَيَّ الْمَصِيرُ﴾[1] زما شکر کوئی اود خپل مور پلار هم احسان منداوسيږئی خاص کردهغوی دبوډاوالی په زمانه کښې دهغوی پوره ادب کول څه خرابه خبره د خُلې نه نه ويستل ترديږ چه د هغوی په وړاندې اف هم نه کول نه څه داسې کار کول چه هغوی ته بد معلوم شی خپل لاس دهغوی طرف ته په بې ادبئی سره نه وړاندې کول بلکه په ادب عزت او احترام سره هغوی سره خبرې کول په نرمئی اوپه تهذيب سره خبرې اترې کول د هغوی د رضامندئی کارونه کول هغوی له تکليف نه ورکول او هغوی نه تنګول د هغوی په وړاندې عاجزئی تواضع سره اوډيرپه ادب سره اوسيدل د هغوی د پاره د بوډاوالی نه پس د مرګه دعاګانې کول اوخاص کر دا دعا کول چه ياالله په هغوی باندې رحم اوکړه لکه څنګه چه هغوی زما د وړوکوالی په زمانه کښې پالنه کړې وه. او ايمان دخاوندانو دپاره دکافرانو دعا کول منع کړې شوی دی که هغه مورپلار ولې نه وی[2] دمور پلار سره سلوك او داحسان کولو د احکامو ډيراحاديث دی. يو روايت کښې دی حضورﷺ منبر ته د ختو په وخت کښې درې ځل امين اوفرمائيلو. کله چه د حضورﷺ نه د دې وجه تپوس اوکړې شو نو حضورﷺ اوفرمائيل چه ماله جبرائيل ؈ راغلو او وئی فرمائيل چه اې نبیﷺ د هغه سړی پوزه دې په خاورو ککړه کړې شی چاسره چه ستاذکر اوشی اوهغه په تاسوباندې درود شريف نه وی لوستلې. اووايه چه امين نو ما وئيل امين.بيا اوفرمائيل چه د هغه سړی پوزه دې هم الله ﷻ په خاورو ککړه کړې شی د چا په ژوند کښې چه د رمضان مياشت راغله او لاړه اود هغه سړی ښښنه اونه شوه. امين اووائې نوما پدې باندې هم امين اووئيل. بيائی اوفرمائيل الله ﷻ دې هغه سړې هم بربادکړی چا سره چه د ده مورپلاروويايه دوی کښې يو وو اوبيائی هم د هغوی په خدمت کولوسره جنت ته ځان داخل نه کړې شو. وائې امين نو ما امين اووئيل.[3] د مسنداحمد حديث شريف کښې دی چاچه ديومسلمان مورپلار يتيم بچی پالنه اوکړه اوخوراك څښاك ئې پرې اوکړو ترديږ چه هغه بې پرواه شو د هغه د پاره يقيناً جنت واجب دې.اوچاچه يومسلمان غلام آزادکړوالله ﷻ به هغه ددوزخ نه آزادکړی.دهغه ديو يو اندام په بدله کښې به يو يواندام د دوزخ نه آزادکړې شی.[4] د دې حديث په يوسندکښې دی چا چه خپل مور پلار دواړه يا په دوی کښې يو اوليدلو اوبيا هم دوزخ ته لاړو الله ﷻ به هغه د خپل رحمت نه لرې کړی.[5]

د مور پلار اويتيم پالونکی به جنتی وی :-د مسنداحمدپه يو روايت کښې دادريواړه څيزونه په يوځائ بيان شوی دی يعنی آزادکړې شوې غاړه د مور پلار خدمت اود يتيم پالنه. [6]په يوروايت کښې د مور پلار په نسبت داهم دی چه الله ﷻ به هغه لرې کړی او هغه به بربادکړی[7]په يوروايت کښې درې ځل د هغه د پاره دا بددعاده. [8]په يوروايت کښې د حضورﷺ نوم اوريدوسره درودنه لوستونکې په رمضان کښې د الله ﷻ د ښښنې نه محروم پاتې کيدونکې اود مور پلار په رضامندئی او خدمت سره جنت ته نه رسيدونکی د پاره پخپله حضورﷺ دا بددعاکول نقل دی[9]يوانصاری دحضورﷺ نه سوال اوکړو چه

---

[1] ٣١/لقمان:١٤.

[2] الطبری:٣٢١/١٧.

[3] مجمع الزوائد:١٠/١٦٦ترمذی کتاب الدعوات باب رغم الف رجل ذکرت عنده.....:٣٥٤٥، وسنده حسن الادب المفرد:٦٤٦، ابن حبان:٩٠٧، عن ابی هريرهؓ.

[4] احمد:٥/٢٩،.

[5] احمد:٤/٣٤٤ وسنده صحيح.

[6] احمد٤/٣٤٤.

[7] احمد:٤/٣٤٤ وسنده صحيح. الخ.

[8] صحيح مسلم کتاب البروالصلة باب رغم من ادرك ابويه اواحدهما....:٢٥٥١، احمد:٢/٣٤٦.

[9] ترمذی کتاب الدعوات باب رغم انف رجل ذکرت عنده......٣٥٤٥ وسنده حسن، احمد:٢/٢٥٤، ابن حبان:٩٠٨.

زما دمور پلار د وفات نه پس زه هغوی سره څه احسان او سلوك كولې شم؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه او څلور سلوك د هغوى د جنازه مونځ د هغوی د پاره د استغفاردعاګانې غوښتل د هغوی وعدې پوره كول اود هغوى د دوستانو عزت كول اوهغه خپلولى چه صرف هم د هغوى په وجه وى دا دى هغه سلوك كوم چه د هغوى د مرګ نه پس هم هغوى سره كولې شې. ([1])(ابوداؤد، ابن ماجه)

د مور حق:- يوسړې راغلو حضورﷺ ته ئى اووئيل يارسول الله ﷺ زه دجهاد په اراده ستاسو په خدمت كښې زيرې راوړلو له راغلې يم. حضورﷺ اوفرمائيل ستا مور شته؟هغه وئيل او نو وئې فرمائيل څه د هغې په خدمت كښې لګياأوسه جنت د هغې دپښوسره دې. دويم څل دريم څل هغه په مختلفو موقعوباندې خپله خبره سردوباره كړه اوحضورﷺ هم دغه جواب ورا وګرځولو. ([2])(نسائى ابن ماجه وغيره) فرمائى چه الله ﷻ تاسوته ستاسودپلارانوبابت كښې وصيت كوى اوالله ﷻ ستاسو د ميندوپاره كښې وصيت فرمائى روستوئنى خبره ئى درې څل بيانولوسره اوفرمائيل الله ﷻ تاسوته ستاسود خپلوانو باره كښې وصيت فرمائى چه د تپولونه زيات نيزدې بياهغه سره چه څوك وى ([3])(ابن ماجه، مسنداحمد) فرمائى د وركونكى لاس اوچت دې خپلې مور سره نيكى كوه خپل پلار سره خپل روورسره خپلې خورسره بياچه دهغوى نه پس څوك نيزدې وى دغه شان درجه په درجه([4]) (مسنداحمد) د بزار رحمه الله په مسند كښې په ضعيف سندسره روايت دې چه يو صاحب خپله موراوچته كړې وه طواف ئى كولو نودحضورﷺ نه ئى تپوس اوكړو چه اوس خو ما د خپلې مور حق اداكړو؟ حضورﷺ اوفرمائيل لږ هم نه.([5]) والله اعلم.

رَبُّكُمْ	أَعْلَمُ	بِمَا	فِي نُفُوسِكُمْ ط	إِنْ تَكُونُوا	صٰلِحِينَ	
رب ستاسو	ښه خبر دې	په هغه څه	چې په زړونوستاسوكښې دى	كه جوړشوئ تاسو	نيكان	
څه چې ستاسو په زړونو كښې دى ستاسو رب ته هغه ښه معلوم دى كه تاسونيكان يئ						
فَإِنَّهُ	كَانَ	لِلْأَوَّابِينَ	غَفُورًا ۝			
نو بيشكه الله	دې	دپاره دتوبه ايستونكو	ابښونكې			
نوهغه دتوبې ويستونكو دپاره بخښونكې دې						

قوله تعالى:- إِنْ تَكُونُوا صٰلِحِينَ

توبه كونكود پاره د الله ﷻ حكم:- دې نه مراد هغه خلق دى چه د چانه په تندئى كښې د مور پلار سره يو خبره كيږى څوك چه هغه په خپل نيزد د عيب ياګناه خبره نه ګڼړى اود هغه نيت د خيروى په دې وجه الله ﷻ په هغه باندې رحمت كوى څوك چه د مور پلار تابعدار اومونځ ګذار وى د هغه خطاګانې د الله ﷻ په دركښې معاف دى. ([6])وائى چه (اوابين) هغه خلق دى څوك چه د ماښام او ماسخوتن په مينځ كښې نفلونه كوى. بعضې وائى چه د ضحى مونځ كوى چه د هرې ګناه نه پس توبه كوى څوك چه په

[1]) ابوداؤد كتاب الادب باب فى برالوالدين:٥١٤٢، وسنده حسن، ابن ماجه:٣٦٦٤، احمد: ٤٩٨/٣.
[2]) نسائى كتاب الجهاد باب الرخصة فى التخلف لمن له والدة:٣١٠٦، ابن ماجه:٢٧٨١، احمد:٤٢٩/٣.
[3]) ابن ماجه كتاب الادب باب برالوالدين:٣٦٦١ وهوحسن، احمد:١٢٣/٤.
[4]) احمد:٦٤/٤، وسنده صحيح، مجمع الزوائد:٩٨/٣.
[5]) المعجم الصغير:٩٢/١-٩٣، البزار:١٨٧٢.
[6]) الطبرى:٤٢٢/١٧.

تندنی سره د نیکنی طرف ته راګرځی.(١)په خان له خاځ کښې خپل ګناهونه یادولوسره د زړه په اخلاص استغفارکوه(٢)عبیده رحمه الله فرمائی چه څوك برابر دهریومجلس نه پاسیدو کښې دادعا وائی (اللهم اغفرلی مااصبت فی مجلسی هذا) ابن جریر رحمه الله فرمائی چه اولی قول دا دې چه د ګناه نه توبه اوکړی د معصیت نه د طاعت طرف ته راشی دالله ﷻ د ناخوښئی کارونه پریږدی اودهغه درضااوخوښئ کارونه اوکړی.(٣)هم داقول ډیر صحیح دې ځکه چه أوّاب مشتق دې د أوبٌ نه اود دې معنی رجوع کول دی. لکه چه عرب وائی(اب فلان)اولکه چه په قرآن کښې دی(إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ) (٤)د دوی واپس کیدل هم زمونږ طرف ته دی. صحیح حدیث کښې دی حضورﷺ چه به کله د سفرنه واپس کیدو نوفرمائیل به ئې (ائبون تائبون عابدون لربنا حامدون) واپس کیدونکی توبه کونکی عبادت کونکی اوهم د خپل رب تعریف کونکی. (٥)

وَآتِ	ذَا الْقُرْبَىٰ	حَقَّهُ	وَالْمِسْكِينَ	وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ
اوورکوه	خپلوانوته	حق دهغه	اومسکینانوته	اومسافروته اواسراف مه کوه
اورشته دار محتاج اومسافر ته دهغوئ حق ورکړه او مال بې ځایه مه خرچ کوه بیشکه				
تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾	إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ	كَانُوا	إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ ۖ	وَكَانَ الشَّيْطَانُ
په اسراف کولو سره	بیشکه اسراف کونکی خلق	دی	ارونړه د شیطانانو	او دی شیطان
فضول خرچ خلق دشیطانانو رونړه دی اوشیطان دخپل رب ډیر زیات				
لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾	وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ	عَنْهُمُ	ابْتِغَاءَ	رَحْمَةٍ مِّن
دپاره درب خپل ناشکره	او که چرې ته مخ اړوې	ددغو حقدارانونه	دپاره دتلاش	درحمت دطرفه
ناشکره دې اوکه ته چرته ددوئ نه ځنګ کوې دپاره ددې چې ستا درب له طرفنه هغه				
رَّبِّكَ	تَرْجُوهَا	فَقُل لَّهُمْ	قَوْلًا مَّيْسُورًا ﴿٢٨﴾	
درب ستانه	چې ته امیدلرې دهغې	نواووایه هغوئ ته	خبره نرمه	
فراخی راشي چې ستا ورته امیدونه دی نوهغوئ ته په نرمئ سره جواب ورکوه				

قوله تعالی:- وَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ

د صله رحمئی حکم:- دمور پلارسره دسلوك حکم ورکولو سره اوس د خپلوانوسره د صله رحمئی حکم ورکولې شی. حدیث کښې دی خپلې مور سره ښه سلوك کوه بیا خپل پلارسره بیاچه څوك ډیر نیزدې وی اوبیاچه دې ته څوك ډیر نیزدې وی.(٦)بل حدیث کښې دی څوك چه د خپل رزق او خپل عمر ترقی

(١) الطبری:١٧/٤٢٣.

(٢) الطبری:١٧/٤٢٣.

(٣) الطبری:١٧/٤٢٥.

(٤) ٨٨/الغاشیه:٢٥.

(٥)صحیح بخاری کتاب العمرة باب مایقول اذارجع من الحج اوالعمرة اوالغزوه:١٧٩٧،صحیح مسلم:١٣٤٤، ابوداؤد:٢٧٧٠، احمد:٦٣/٢، ابن حبان:٢٧٠٧.

(٦) صحیح مسلم کتاب البروالصلة باب برالوالدین وایهما احق به: ٢٥٤٨.

غواړی نو هغه له صله رحمی کول پکار دی[1] بزارکښې دی چه د دې ایت په نازلیدوسره رسول الله ﷺ خپله لور بی بی فاطمه ﷺ راوغوښتله او فدك (باغ) نی ورکړو.[2] د دې حدیث سند صحیح نه دی او واقعه هم څه صحیح نه معلومیږی ځکه چه دا آیت مکی دې اودغه وخت پورې د فدك باغ د حضورﷺ په قبضه کښې نه وو. ۷هجری کښې خیبر فتح شو نو هله د فدك باغ د حضورﷺ په قبضه کښې راغلو. نودا څیز صحیح کیږی نه. د مساکین اومسافرین پوره تفسیر په سورت براءت کښې تیرشوی دې دلته د دوباره کولو ضرورت نشته.

د اسراف او فضول خرچئی نه د بچ کیدلو حکم:- د خرچ کولوحکم نه پس بیا د اسراف نه منع فرمائی. نه انسان له بخیل کیدل پکار دی نه اسراف کول بلکه اعتدال اختیارول پکاردی. لکه چه بل آیت کښې ارشاد باری تعالی دې ﴿وَالَّذِينَ إِذَآ أَنفَقُوا۟ لَمْ يُسْرِفُوا۟ وَلَمْ يَقْتُرُوا۟ وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا﴾[3] یعنی ایماندار په خپل خرچ کولوکښې نه دحد نه تیریږی اونه بالکل لاس رامنع کوی. بیا د اسراف بدنی بیانوی چه داسې خلق د شیطان په شان دی. تبذیر وائی په غیرحق کښې خرچ کولوته.[4] که خپل ټول مال دې د الله ﷻ په لارکښې ورکړو نودا تبذیر اواسراف نه دې اوکه په غیرحق کښې دې لږ شان هم ورکړونومبذر دې.[5] د بنوتمیم یوسړی حضورﷺ ته اووئیل یارسول الله ﷺ! زه مالدارسړې یم اود اهل اوعیال او تبرقبیلې والایم نو ماته اوښایه چه زه څه طریقه اختیارکړم؟ حضورﷺ اوفرمائیل د خپل مال زکوة جداکړه نوپاك صفابه شی. خپلو رشته دارانوسره ښه سلوك کوه دسوال کونکوحق اوپیژنه اود ګاونډی او مسکین هم.هغه وئیل حضورﷺ په لږونوروالفاظوکښې مې په خبره پوهه کړه.حضورﷺاوفرمائیل نیزدې خپلوانو مسکینانواومسافرو حق اداکړه او بې ځایه خرچ مه کوه. هغه وئیل﴿حسبی الله﴾ هغه وئیل ښه ده حضور ﷺ کله چه ستاسوقاصدته زکوة ورکړم نودالله ﷻاورسول ﷺپه نیز به زه خلاص شم؟حضورﷺ اوفرمائیل اوچه ته کله زماقاصدته زکوة ورکړې نوته خلاص شوې اوستاد پاره اجرثابت شو. اوس چه دا څوك بدل کړی دهغه ګناه د هغه په ذمه ده.[6] دلته فرمان دې چه اسراف او بې وقوفی اود الله ﷻ تابعداری پریخودل اود نافرمانئی په ارتکاب کولوسره اسراف کونکی د شیطان رونړه جوړیږی. په شیطان کښې داخراب خوئ شته چه هغه د رب د نعمتونو ناشکره او د هغه د تابعدارئی پریخودونکې او د نافرمانئ او مخالفت عمل کونکې دې. بیاارشاددې چه د دې خپلوانو مسکینانو مسافرانو نه چه څوك هم تانه څه سوال اوکړی اوهغه وخت ستا په لاس کښې څه نه وی او په دې وجه تاته مخ ګرځول پریوځی نو بیاهم نرم جواب ورکړه چه رورہ کله چه الله ﷻ مونږته راکړی ان شاء الله مونږ به ستاسو حق نه هیروو. وغیره.

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ
اومهٔ ګرځوه | لاس خپل
او خپل لاس

[1] صحیح بخاری کتاب الادب من یبسط له فی الرزق لصلة الرحم:۵۹۸۶، صحیح مسلم: ۲۵۵۷، احمد:۲۲۹/۳ابن حبان:۴۳۸.
[2] مسندابی یعلی:۱۰۷۵،
[3] ۲۵/الفرقان:۶۷.
[4] الطبری:۴۲۸/۱۷، حاکم:۳۶۱/۲،.
[5] الطبری:۴۲۹/۱۷.
[6] احمد:۱۳۶/۳.

مَغْلُوْلَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُوْمًا
تړلې شوې | په څټ پورې | او مه ئې خورېوېږه | په کامل خورولوسره | چې کېنې ته | ملامته
خپل څټ پورې تړلې مه ساته (یعني شوم مه جوړېږه) او نه ئې بالکل پرانستې چلوه ګنې ملاته تش
مَّحْسُوْرًا ﴿٢٩﴾ اِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ
افسوس کونکې | بیشکه | رب ستا | فراخوی | رزق | دپاره دهغه چا | چې غواړي هغه
طور به پاتې شې بیشکه ستارب چا دپاره چې غواړی رزق فراخه کوی
وَيَقْدِرُ ۚ اِنَّهٗ كَانَ بِعِبَادِهٖ خَبِيْرًا بَصِيْرًا ﴿٣٠﴾
او په اندازه کوی رزق دچا | بیشکه هغه | دې | په بندګانو خپلو باند | ښه خبردار | لیدونکې
(اوچادپاره چې اوغواړی) تنګوی یقینا هغه له خپلو بندګانو نه ښه خبر دې اوهرڅه وینی ګوری

قوله تعالى:- وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُوْلَةً اِلٰى عُنُقِكَ

په خرج کولوکښې درمیانه لار اختیارکړئ:-حکم کولې شی چه په خپل ژوندکښې درمیانه لار اختیار کړئی مه بخیل جوړیږئی مه اسراف کونکی، لاس سټ سره مه تړئی یعنی بخیلان مه جوړیږئی چه چاته هڅو ورکوئی نه. یهودیانوهم دا متل استعمال کړې دې اوونیلې دی چه د الله ﷻ لاسونه تړلې شوی دی. په هغوی دې د الله ﷻ لعنتونه نازل شی دوی به الله ﷻ د بخل طرف ته منسوب کولو د څه نه چه الله ﷻ کریم وهاب پاك او ډیر لرې دې. د بخل نه منع کولونه پس بیا د اسراف نه هم منع کول کوی چه دومره هم مه کوئی چه د خپل طاقت نه زیات ورواچوئی. بیا د دې دواړو حکمونوسبب بیانوی چه بخل توب سره خو ملامته جوړیږی د هرچا ګوته به اوچتیږی چه دا ډیر بخیل دې هریوبه ترې لرې کیږی اوصرف یو بې فیض سړې دې. لکه چه زهیر په خپله معلقه کښې ونیلی دی ﴿ومن کان ذامال ویبخل بماله علی قومه یستغن عنه ویذمم﴾ یعنی چه څوك مالدارشی او بخل کوی خلق د هغه نه بې پرواه کیږی د هغه بدی کوی. نود بخل په وجه انسان خرابیږی اودخلقو دنظر نه پریوځی هریوهغه ملامت کوی او چه څوك دحدنه زیات خرچ کوی هغه ستړې شی اوکینی.دهغه په لاس کښې هیڅ نه پاتې کیږی او ضعیف او عاجزپاتې کیږی لکه چه څناورپه تلوتلوکښې ستړې شی اوپه لارکښې اړی شروع کړی. ﴿حسیر﴾ په سورت تبارك کښې راغلې دې خودا د لف اونشر په توګه دې.

د بخیل او د سخی مثال:-د صحیحین په حدیث کښې دی د بخیل او سخی مثال د هغه دوو سړو په شان دې په چاباندې چه د اوسپنې دوه چغې ترسینې او مرئی پورې وی. سخی خو چه څنګه څنګه خرچ کوی د هغې کړئی سستیږی اودهغه لاسونه کولاویږی اوهغه چغه لوئیږی تردې چه دهغه ګیتو ته اورسی اود هغې اثر ختموی. اوبخیل چه کله دخرچ کولواراده کوی نودهغه چغه کړئی نورې هم راغونډیږی که هغه هرڅومره هغه کولاوول غواړی خوپه هغې کښې هیڅ ګنجائش نه راوځی.[1]

په خرج نه کولو وعیدونه:-بخاری اومسلم کښې دی حضورﷺ حضرت اسماء بنت ابی بکرؓ ته اوفرمائیل اخوادیخواد الله ﷻ په لارکښې خرچ کوه جمع کول مه کوه ګنی الله ﷻ به هم درکول بندکړی بندونوتړلوسره منع کول مه کوه ګنی نو الله ﷻ به هم سربندکړی.په یوبل روایت کښې دی شمیرل کولوسره نی کیخودل مه کوه ګنی الله ﷻ به هم شمیراوکړی منع به کړی.[2] صحیح مسلم کښې دی

[1] صحیح بخاری کتاب الزکاة باب مثل البخیل والمتصدق:١٤٤٣،صحیح مسلم:١٠٢١.

[2] صحیح بخاری کتاب الهبة باب هبة المراة لغیر زوجها:٢٥٨٩، صحیح مسلم ١٠٢٩، احمد:٦/٣٤٥، ابن حبان:٣٢٠٩.

رسول الله ﷺ حضرت ابوهريره ﷺ ته اوفرمائيل ته د الله ﷺ په لاركښې خرچ كوه الله ﷺ به تاله دركوي. (١) بخاري اومسلم كښې دي حضورفرمائيلي چه هرسحر دوه فرښتې د اسمان نه راكوزيږي يوه دعا كوي چه اې الله سخي ته بدله وركړې او دويمه دعاكوي د بخيل مال ختم كړې(٢)مسلم شريف كښې دي چه په صدقه خيرات سره د چامال كميږي نه او سخاوت كونكي ته الله ﷺ عزت وركوي اوكوم سړي چه د الله ﷺ د حكم په وجه سره نورو سره عاجزانه سلوك كوي الله ﷺ ته اوچتې درجې وركوي. (٣)

د طمع نه بچ شئ: -په يوبل حديث شريف كښې دي د طمع نه بچ شئ هم دې تاسو نه وړاندې خلق تباه كړي دي. د طمع ړومبې حكم داكولې شي چه بخل كوه نو هغه بخل اوكړو بيانې هغه ته د صله رحمي ماتولو اووئيل هغه دا هم اوكړه بيانې د فسق او فجور حكم وركړو هغه ئې هم اوكړه(٤)بيهقي كښې دي كله چه انسان خيرات كوي د اوياؤشيطانانو جامې ماتيږي(٥)دمسندپه حديث كښې دي درميانه خرچ كونكې به كله هم فقير نه شي. (٦)

غريبي اومالداري د الله ﷺ په لاس كښې ده: -بيافرمائي رزق وركونكې وسعت وركونكې تنگي اچونكې په خپل مخلوق كښې د خپلې رضا مطابق وړاندې والې روستووالي كونكې څوك چه غواړي غني او څوك چه غواړي فقيركونكې هم يوالله دې.په هره خبره كښې دهغه حكمت دې هم هغه د خپلوحكمتونو عليم دې هغه ښه پوهيږي او گوري چه د مالدارنې حقدار څوك دې د فقيرنې حقدار څوك دې. حديث قدسي دې چه زما بعضې بنديگان هغه دي چه هم د فقيرنې قابل دي كه ماهغه مالدار كړل نود هغوي دين به تباه شي اوزما بعضې بنديگان داسې هم دي كوم چه د مالدارئې لائق دي كه چرې زه هغوي فقيران كړم نودهغوي دين به تباه شي(٧)هيثمي وائي ددې په سند كښې يوجماعت دمجهول راويانودې. اودا هم يادساتئي چه د بعضو خلقو په حق كښې مالداري د الله ﷺ د طرف نه دمهلت په توگه وي اود بعضو د پاره فقيري د عذاب په توگه باندې وي. الله ﷺ دې مونږ د دې دواړونه بچ كړي.

وَلَا تَقْتُلُوٓا	أَوْلَٰدَكُمْ	خَشْيَةَ إِمْلَٰقٍ ۖ	نَّحْنُ		نَرْزُقُهُمْ	وَإِيَّاكُمْ ۚ	
اومه وژنئ تاسو	اولاد خپل ديرې	د غريبئ	نه	مونږه	رزق وركوودوئ له	اوتاسوله هم	
اوخپل اولاد دغريبئ دويرې نه مه وژنئ مونږ هغوئ له هم رزق وركوؤ							
إِنَّ	قَتْلَهُمْ	كَانَ	خِطْـًٔا	كَبِيرًا ۝	وَلَا تَقْرَبُوا	ٱلزِّنَىٰٓ ۖ	
بيشكه	قتلول دهغوئ	دې	خطا	لوئ	اومه نزدې كيږئ تاسو	زنا ته	
اوتاسو له هم بيشكه ددوئ وژل ډير غټ جرم دې اود زنا							
إِنَّهُۥ	كَانَ	فَٰحِشَةً ۖ	وَسَآءَ سَبِيلًا ۝				
بيشكه دا	دې	كارقبيحه	او ډيره ناكاره لاره ده				
خوا ته هم مه ورنزدې كيږئ داغټه بې شرمي ده او ډيره خرابه لار ده							

---

(١) صحيح مسلم باب كتاب الزكاة باب الحث على النفقة وتبشير المنفق بالخلف: ٩٩٣.
(٢) صحيح بخارى كتاب الزكاة باب قوله تعالى ﴿فامامن اعطى واتقى....﴾: ١٤٤٢، صحيح مسلم: ١٠١٠.
(٣) صحيح مسلم كتاب البروالصلة باب استحباب العفو و التواضع: ٢٥٨٨، ترمذى: ٢٠٢٩، احمد: ٢٣٥/٢، ابن حبان: ٣٢٤٨.
(٤) ابوداؤد كتاب الزكاة باب فى الشح: ١٦٩٨، وسنده صحيح، احمد: ١٥٩/٢، حاكم: ١١/١، ابن حبان: ٥١٧٦، بيهقى ٢٤٣/١٠.
(٥) احمد: ٣٥٠/٥، بيهقى: ١٨٧/٤، حاكم: ٤١٧/١.
(٦) احمد: ٤٤٧/١، طبرانى: ١٠١١٨، شعب الايمان: ٦٥٥٩.
(٧) مجمع الزوائد: ٢٧٠/١٠.

قوله تعالى:-وَلَا تَقْتُلُوٓا۟ أَوْلَـٰدَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَـٰقٍ

اې خلقو ستاسو اوستاسو د اولاد رازق الله ﷻ دی :- -ګورنې الله ﷻ په خپلو بنديګانوباندې د خپل مور پلاردنسبت نه هم زيات مهربان دې.يوطرف ته مورپلارته حکم ورکوی چه خپل مال خپلو بچوته د وراثت په توګه ورکړنی او بل طرف ته فرمانی چه دوی وژننی مه. په جاهليت کښې به نه خلقو جينکوته ميراث ورکولو اونه به نی هغوی ژوندنی ساتل خوښولې. بلکه لونړه وژل دهغوی دقوم يوعام رواج وو. قرآن د دې خراب رواج ترديدکوی چه داځومره خراب اوښکته خيال دې چه په دوی به د کوم ځای نه خورو؟ د چا رزق د چا په ذمه نه دې د ټولو روزی رسان صرف هم الله ﷻ دې. سورت انعام کښې ارشاد دې ﴿وَلَا تَقْتُلُوٓا۟ أَوْلَـٰدَكُم مِّنْ إِمْلَـٰقٍ﴾(١)د فقيرنی اولاس تنګ والي په وجه د خپلو بچو قتلونه مه کونی. تاسو ته اودوی ته رزق ورکونکی هم مونږ يو د دوی قتل جرم عظيم او کبيره ګناه ده. د خطا دويم قراءت هم خطادی د دواړ يوه معنی ده. بخاری اومسلم شريف کښې دی چه حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه تپوس اوکړويارسول الله ﷺ د الله ﷻ په نيز باندې د ټولونه لويه ګناه کومه يوه ده. حضور ﷺ اوفرمائيل دا چه ته د الله ﷻ سره څوك شريك اوګرځوې سره د دې چه هم هغه يوذات ته پيدا کړې نی. ماتپوس اوکړو دې نه پس؟ونی فرمائيل چه ته خپل اولاد د دې ويرې نه قتل کړې چه هغوی به تاسره خوراك کوی. ماونيل دې نه پس ونی فرمائيل چه ته خپلې ګاونډنی سره زناکاری اوکړې. (٢)

د زنا اراده کوونکی ته د رسول کريم صلی الله عليه وسلم ښکلې نصيحت

زناکبيره ګناه ده:-زناکارئی نه اودې سره تاوراتاو ټول ګناهونونه قرآن منع فرمائيلې. زنا شريعت کبيره اوډيره سخته ګناه ګرځولې ده.هغه ډيره زياته خرابه طريقه او ډيره خرابه لار ده. مسنداحمد کښې دی چه يوځوان د زناکارئی اجازت اوغوښتو خلق په هغه راغونډشو چه چپ شه دا څه وائې اوڅه کوې. حضور ﷺ هغه خپل خان له نيزدې راوستلو اوونی فرمائيل کينه. کله چه هغه کيناستو نو حضور ﷺ اوفرمائيل آيا ته دا کار د خپلې مور د پاره خوښوې؟ هغه ونيل نه په الله ﷻ قسم مادې الله ﷻ په تاسوباندې قربان کړی هيڅ کله نه.حضور ﷺ اوفرمائيل بيا سوچ اوکړه چه بل څوك به نی څنګه خوښ کړی؟ حضور ﷺ اوفرمائيل ښه ده ته به دادخپلې لورد پاره خوښ کړې؟هغه هم په داسې تاکيدسره انکاراوکړو. حضور ﷺ اوفرمائيل چه هم دغه شان بل څوك هم دا د خپلې لورد پاره نه خوښوی. ښه ده د خپلې خورد پاره به ته داخوښ کړې؟هغه هم دغه شان انکاراوکړو حضور ﷺ اوفرمائيل دغه شان نور هم د خپلې خورد پاره دا بدګنړی. ونی فرمائيل چه ښه ده دا اووايه چه ته به د خپلې ترور د پاره دا خوښ کړې؟ هغه هم په دې سختئی سره انکاراوکړو.حضور ﷺ اوفرمائيل داسې بل څوك هم دا د خپلې ترور د پاره نه خوښوی. ښه ده د خپلې ماسی دپاره؟هغه ونيل هيڅ کله هم نه. ونی فرمائيل دغه شان نور ټول هم. بياحضور ﷺ خپل لاس مبارك د هغه په سرکيخودو اودعائی اوکړه ياالله د ده ګناه معاف کړې د ده زړه پاك کړې اودې د عصمت والا جوړکړې.بياخونی داحالت ووچه دې خوان به چاته په اوچت نظر کتل هم نه. (٣)ابن ابی الدنياکښې دی رسول الله ﷺ فرمانی د شرك نه پس بله يوه ګناه هم د زناکارئی نه لويه نه ده چه سړې خپله نطفه په داسې رحم کښې واچوی چه د هغه د پاره حلال نه وی.

(١) ٦/الانعام:١٥١.

(٢) صحيح بخاری کتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿فلاتجعلوالله انداداً﴾: ٧٥٢٠، صحيح مسلم:٨٦، احمد:٤٣٤/١، ترمذی :٣١٨٣، ابن حبان:٤٤١٤.

(٣) احمد: ٢٥٦/٥، رسنده صحيح، مجمع الزوائد:١٢٩/١.

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي
| اومهٔ وژنئ تاسو| نفس هغه لره
اوهغه نفس مه وژنئ
حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ؕ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا
چې حرام کړې دي | الله | مګر| په حقه سره | اوهغه څوک | چې قتل کړې شو | په ظلم سره
دکوم وژل چې الله ﷻ حرام کړی دی مګر په جائزه او څوک چې برناحقه اووژلې شي
فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهٖ سُلْطٰنًا فَلَا يُسْرِفْ
نوپه تحقيق ورکړې دې مونږ| ولی دهغه ته| دقصاص دمطالبې حق | نو اسراف دنهٔ کوی
نومونږدهغه وارث ته اختيار دقصاص ورکړې دې نودهٔ له پکار دی چې دقاتل
فِّي الْقَتْلِ ؕ اِنَّهٗ كَانَ مَنْصُوْرًا ۝
په قتل کښې | بيشکه چې هغه | دې مدد کړې شوې |
په وژلو کښې زياتې اونه کړي ولې چې دهٔ ته مددورکړې شوې دې

قوله‌تعالى:- وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ؕ

ناحق قتل حرام دې :- بغيرد شرعي حق نه دچاقتل کول حرام دی.بخاری اومسلم کښې دی چه کوم مسلمان دالله ﷻ ديووالی اود محمد ﷺ د الله ﷻ د رسول کيدو ګواهي ورکوی د هغه قتل کول په دريو خبروکښې ديوې نه بغيرحلال نه دې ياخوهغه څوک قتل کړې وی ياواده کړې اوزنائی کړې وی يائی دين پريخودې او (د مسلمانانو) ډله ئی پريخې وی.([1]) سنن کښې دی چه د ټولې دنيافناکيدل د الله ﷻ په نيزد يومؤمن د قتل نه زياته آسانه ده. ([2])که يوسړې د بل د لاسه ناحقه قتل کړې شوې دې نود هغه وارثان الله ﷻ په قاتل باندې غالب کړی دی هغه ته د قصاص اخستو اوديت اخستو بالکل معاف کولوکښې د يواختيار دې.

د حضرت عثمان ؓ د قاتلانومعامله:- يوه عجيبه خبره داده چه حضرت ابن عباس ؓ د دې آيت د عموم نه د حضرت معاويه ؓ په سلطنت باندې استدلال کړې دې چه هغه به بادشاه جوړيږی ځکه چه د حضرت عثمان ؓ ولی هم هغه وو اوحضرت عثمان ؓ په ډير مظلوميت سره شهيد کړې شوې وو. حضرت معاويه ؓ به دحضرت عثمان ؓ قاتلان د حضرت علی ؓ نه غوښتل چه د دوی نه قصاص واخله ځکه چه دې هم اموی وو اوحضرت عثمان ؓ هم اموی وو. حضرت علی ؓ په دې کښې لږه سستی کوله. بل خوادحضرت علی ؓ مطالبه د حضرت معاويه ؓ نه داوه چه دشام ملك هغه ته حواله کړی. حضرت معاويه ؓ فرمائيل چه ترهغه وخته پورې ترکومې چه دې د حضرت عثمان ؓ قاتلان حواله کړی نه وی د شام حکومت په درته حواله نه کړم. نو هغه سره د ټول شام د خلقو سره د حضرت علی ؓ د بيعت نه انکاراوکړو.داجنګ اوږدشواوحضرت معاويه ؓدشام بادشاه جوړشو.په معجم طبرانی کښې دا روايت دې چه حضرت ابن عباس ؓ د شپې په خبرو اتروکښې يوځل اوفرمائيل چه نن زه تاسو ته يوه خبره ښايم هغه نه داسې پټه ده اونه ښکاره. حضرت عثمان ؓ سره چه څه اوکړې شو هغه وخت ما حضرت

---

[1]) صحيح بخاری کتاب الديات باب قول الله تعالى ﴿ان النفس بالنفس والعين بالعين.....﴾:٦٩٧٨، صحيح مسلم:١٦٧٦.
[2]) ترمذی کتاب الديات باب ماجاء فی تشديد قتل المؤمن:١٣٩٥، وهوحسن، نسائی:٣٩٩٢، ابن ماجة:٢٦١٩.

علی ﷺ ته مشوره ورکړه چه ته یوطرف ته شه والله! که چرې په یوکانړی کښې هم پټ شې نوراوبه ویستې شي خوهغه زما اونه منل اوس یوه بله واورئ په الله ﷻ قسم چه معاویه ﷺ به په تاسو بادشاه وی ځکه چه د الله ﷻ فرمان دې چه کوم مظلوم اووژلې شی مونږ د هغه وارثانوته غلبه اوطاقت ورکوو بیادهغوی نه د قتل په بدل کښې د قتل نه زیاتې نه دی کول پکار الخ. واورئ دا قریشیان خو به تاسو د فارس او روم په طریقوباندې راخی کوی او واورئ په تاسو به نصاری یهود او مجوسیان اودرېږي هغه وخت چه چا دا اونیولو کوم چه معروف دې هغه خلاصې بیاموندو او چا چه دا پرېخوده اوافسوس چه هم تاسو پرېخودونکی ئې نو تاسو به د یوزمانې والا په مثال شنې چه هغوی هم په هلاك کېدونکو کښې هلاك کړې شو. اوس ئې اوفرمائیل چه د ولی د قتل په بدل کښې د حدنه تیریدل نه دی پکار چه دهغه دقتل سره دې مثله هم اوکړی یعنی غوږ پوزه ترې پرې کړی یاد قاتل نه بغیرد بل نه بدله واخلی. د ولی مقتول شریعت غلبه اومقدرت په لحاظ سره په هرشان امداد کړې دې.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ

اومهٔ نزدې کیږئ تاسو | مال دیتیم ته |

اود یتیم مال ته نزدې هم مه ورځئ

إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ص

مګر په هغه طریقې سره | اچې هغه | ډیره ښه ده | ترهغې پورې اچې اورسیږی هغه | حد دبلوغ خپل ته

مګر صرف په هغه طریقه چې ددهٔ په حق کښې غوره وی تردې چې هغه پوخ عمر ته اورسی

وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ ۖ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ۝ وَأَوْفُوا

اووفا کوئ | په وعده باندې | بیشکه وعده چې ده | ده تپوسلې شوی | اوپوره ورکوئ |

اود وعدې پابندی کوئ بیشکه دوعدې په حقله به تپوس پوښتنه کیږی او چې څهٔ

الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ۚ ذَٰلِكَ

پیمانه | کله چې | پیمانه کوئ تاسو | اوتول کوئ | په تله | نیغه باندې | دا طریقه

پیمانه کوئ نو پوره پوره ئې پیمانه کوئ او چې تول کوئ نو په سمه برابره تله ئې کوئ دا

خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ۝

بهتره ده | او ډیره ښه ده | په لحاظ دانجام سره |

ډیر غوره دې اود انجام په لحاظ سره ډیر ښه دې

قوله تعالی:- وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

د یتیم مال مه خورئ:- دیتیم په مال کښې په بدنیتنې سره اخوادیخوا مه کوئ دهغوی مال د هغوی د بالغ کیدونه وړاندې د قبضه کولونا پاکه ارادې کولونه بچ شئ. د چا په پالنه کښې چه یتیمان بچې وی که هغه پخپله مالداروی نو بیا خودې ددې یتیمانو دمال نه بالکل جدا کیدل پکاردی اوکه هغه فقیر او محتاج وی نو دضرورت مطابق دې ترې خوری.صحیح مسلم کښې حضور ﷺ حضرت ابوذر ﷺ ته اوفرمائیل زه تا ډیر کمزورې وینم اوستا د پاره هغه خوښوم کوم چه دخپل ځان دپاره خوښوم خیال کوه

کله هم د دووکسانو والی مه جوړېږه اومه دیتیم د مال متولی جوړېږه[1] بیافرمانی وعده پوره کوئ چه کوم وعده وعیدونه اولین دین اوشی دهغې ساتنه کوه ددې متعلق به دقیامت په ورځ تپوس کولې شی **په ناپ تول کښې کمې مه کوه:**-ناپ اوپیمانه پوره ډکه وه نوورکوه د خلقو څیز کمولوسره مه ورکوه. د **(قِسطاس)**دویم قراءت**(قُسطاس)** هم دې بیاحکم کیږی بغیردپارسنګ نه صحیح وزن خودونکې نیغه تله بغیرد ډنډې وهلونه تول کوه، په دواړوجهانوکښې ستاسودتولودپاره بهتری ده په دنیاکښې هم ستاسودلین دین رونق دې اوبه آخرت کښې هم ستاسودخلاصی دلیل دې[2] ابن عباس ﷺ فرمانی اې سوداګرواتاسوته نی دادوه څیزونه درکړی دی دځه په وجه چه تاسونه وړاندې خلق تباه کړې شوی یعنی ناپ تول. نبی کریمﷺ فرمانی کوم سړې چه په یوحرام باندې قدرت لرونکې وی اوصرف د الله ﷻ د ویرې نه هغه پرېږدی نو الله ﷻ به هغه ته د دې نه ښه څیز ورکړی.[3]

<table>
<tr><td>وَلَا تَقۡفُ   مَا   لَيۡسَ</td></tr>
<tr><td>| او پیروی مهٔ کوه | دهغه څیز | چې نهٔ وی</td></tr>
<tr><td>او په هغه خبرې پسې مه ځه</td></tr>
<tr><td>لَكَ   بِهِۦ   عِلۡمٌۚ   إِنَّ   ٱلسَّمۡعَ   وَٱلۡبَصَرَ   وَٱلۡفُؤَادَ   كُلُّ   أُوْلَٰٓئِكَ   كَانَ</td></tr>
<tr><td>تالره | په هغې باند| علم | بیشکه | غوږ | او سترګې | اوزړهٔ | دا ټول چې دی | دې |</td></tr>
<tr><td>دکومې چې تاته پوخ علم نه وی بیشکه د غوږونو ، سترګو ، او دزړهٔ ددې ټولو څیزونو</td></tr>
<tr><td>عَنۡهُ مَسۡـُٔولٗا ۝٣٦   وَلَا تَمۡشِ   فِي ٱلۡأَرۡضِ   مَرَحًاۖ   إِنَّكَ</td></tr>
<tr><td>په باره ددې کښې تپوس کیدونکې | اومهٔ ګرزه تهٔ| په زمکه کښې| په غرور سره| بیشکه تهٔ|</td></tr>
<tr><td>په حقله به پوښتنه کیږی اود زمکې په سر ایغ نیغ مه ګرځه بیشکه ته</td></tr>
<tr><td>لَن تَخۡرِقَ   ٱلۡأَرۡضَ   وَلَن تَبۡلُغَ   ٱلۡجِبَالَ   طُولٗا ۝٣٧   كُلُّ ذَٰلِكَ</td></tr>
<tr><td>هرګزنشې شلولې| زمکه| اوهرګزنهٔ شې رسیدې |غرونوته| په لحاظ داوچتوالی سره| داټول چې دی</td></tr>
<tr><td>خو نه زمکه شلولې شې اونه په اوږدوالی کښې غرونو ته رسیدلې شې داټول</td></tr>
<tr><td>كَانَ سَيِّئُهُۥ   عِندَ رَبِّكَ   مَكۡرُوهٗا ۝٣٨</td></tr>
<tr><td>ده بدی ددې | په نز درب ستا | نا خوښه دا |</td></tr>
<tr><td>خراب کارونه ستادرب په نزد بالکل ناخوښه دی</td></tr>
</table>

قوله تعالی:-وَلَا تَقۡفُ مَا لَيۡسَ لَكَ بِهِۦ عِلۡمٌۚ

بغیردعلم نه ګواهی مه ورکوئی:-یعنی د کومې خبرې چه درته علم نه وی د هغې باره کښې ژبه مه خوزوه.بې دعلم د چا عیب لټول او بهتان تړل مه کونی.د دروغوګواهنی مه ورکونی بغیرکتنې مه وائې چه ما کتلې دې نه بغیرد اوریدو اوریدونکې بیانوه. مه په بې علمنی باندې خپل پیژندل بیانوه. ځکه

[1] صحیح مسلم کتاب الامارة باب کراهة الامارة بغیر ضرورة:١٨٢٦، ابوداوٗد:٢٨٦٨، ابن حبان:٥٥٦٤.
[2] الطبری:١٧/٤٤٦.
[3] الطبری:١٧/٤٤٦.

چه د دې ټولو خبرو تپوس به د الله ﷻ په نيز کولې شي.(١) غرض د وهم خيال او ګمان په توګه څه وينا کول منع کيږي.لکه چه دالله ﷻ ارشاددې ﴿اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ﴾(٢) دډير ګمان نه بچ شئ ځکه چه بعضې ګمان ګناه ده.

په چابد ګمامانی کول نه دی پکار:-حديث شريف کښې دی د ګمان نه بچ شئ ځکه چه ګمان ډير خراب دروغ دی(٣) د ابوداؤد په حديث کښې دی د انسان دا دخبرو انداز ډيرخراب دې چه د خلقوخيال دې. (٤) بل حديث کښې دی چه ډيرخراب بهتان دادې چه انسان د دروغ يوخوب د ځان نه جوړکړی. (٥) او په صحيح حديث کښې دی چه يوسړی داسې خوب د ځان نه بيان کړی د قيامت په ورځ به ده ته دا تکليف ورکولې شی چه هغه د دوو اوربشو په مينځ کښې غوټه اولګوی اودا به د هغه نه هيڅ کله هم اونه شی.(٦) د قيامت په ورځ به د غوږ سترګې زړه هرڅه نه تپوس کيږی تول به جواب ورکوی. دلته ﴿تلك﴾ په ځائ باندې د﴿اولئك﴾ استعمال دې په عربو کښې دااستعمال برابرجاری دې تردې چه د شاعرانو په شعرونو کښې هم.

تکبرسره تګ کول منع دی:-اوچت اوچت ځان خودلو سره په کبر باندې تګ کولونه الله ﷻ خپل بنديګان منع کړی دی داعادت دسرکشه اومغروره خلقو دی. بيادهغوی دښکنته خودلو د پاره فرمائی چه هر څومره سر اوچت کړې اوخې خود غرونو د اوچتوالی نه به ښکته ئې اوکه هرڅومره په ناز او نخرو قدمونه ايږدی اوخې خو زمکه شلولې نه شې بلکه دداسې خلقوحال برعکس وی لکه چه په حديث کښې راغلی دی يوسړی ځادر جوړه کښې په کبر سره روان وو چه هم هلته په زمکه کښې ورخښ کړې شو چه ترننه پورې ورخښ روان دې.(٧) په قرآن کښې دقارون قصه موجودده چه هغه د خپلو محلونوسره په زمکه کښې ورخښ کړې شو.

د عاجزئی فضيلت او لوئې قباحت:-تواضع نرمی عاجزی کونکی ته الله ﷻ اوچه درجه اولوړمقام ورکوی. په حديث کښې دی چه ټيټيدونکی الله ﷻ اوچتوی. هغه خپل ځان حقيرګڼړی اوخلق هغه داوچت شان اوقدروالا ګڼړی اوکبرکونکې خپل ځان لوئ سړې ګڼړی خودخلقو په نظرکښې هغه خواراوذليل وی تر دې چه هغوی دې د سپو او خنزيرانو نه هم زيات سپک ګڼړی.(٨) امام ابوبکر ابن ابی الدنيا رحمه الله په خپل کتاب الخمول والتواضع کښې راوړی دی چه ابن الاهيم دربارمنصورته تلو ربښمينه چغه ئې اغوستې وه اود پنډود پاسه ئې هغه ډبل ګنډلې وه چه د لاندې نه قباهم ښکاری اوپه ډير فخر سره روان وو. حسن رحمه الله هغه په دې حال کښې اوليدونوونې فرمائيل اوهو پوزه تره وه کړی مخ پرسولې خپل لاسونه وهلوته ګوری اوخپل ځان تلی د نعمتونو ذکر اوشکر ئې هيرکړې د رب احکام ئې پريخی د الله ﷻ حق ئې مات کړې د ليونوپه شان روان دی په بيل بيل اندام باندې د چا ورکړې شوې نعمت پروت دې اود شيطان لعنت وهلې ګوره روان دې. ابن اهيم واوريده او هم هغه وخت واپس شواو عذر معذرت ئې اوکړو.هغوی اوفرمائيل مانه څه معذرت کوې الله ﷻ ته توبه اوباسه اودا پريږده اودا د الله ﷻ دا فرمان

---

١) الطبری:١٧/٤٤٦-٤٤٧.
٢) ٤٩/الحجرات:١٢.
٣) صحيح بخاری كتاب الادب باب ماينهى عن التحاسد والتدابر:٦٠٦٦، صحيح مسلم:٢٥٦٣، احمد:٢/٤٦٥،ابن حبان :٥٦٨٧.
٤) ابوداؤد كتاب الادب باب فى قول الرجل زعموا:٤٩٧٢، الادب المفرد:٧٦٢، احمد:٥/٤٠١، الزهد:٣٧٧
٥) صحيح بخاری كتاب التعبير باب من كذب فى حلمه:٧٠٤٣.
٦) صحيح بخاری حواله سابق:٧٠٤٢،احمد:١/٢١١٢،ابن حبان:٥٦٨٦.
٧) صحيح بخاری كتاب اللباس باب من جرثوبه من الخيلاء:٦٧٨٩، صحيح مسلم٢٠٨٨، احمد:٢/٣١٥، مسندابى يعلى:٦٣٣٤.
٨) مشكوة المصابيح كتاب الادب باب الغضب والكبر:٥٠٤٦، شعب الايمان:٨١٤٠.

نه دې اوريدلې ﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا﴾ عابدبختري د آل علي نه يوسړې داسې په کبرسره تلونکې اوليدو نو وئې فرمائيل اې هغه سړيه چاته چه الله ﷻ دا اکرام درکړې دې خودا لارنه وه هغه هغه وخت توبه اوکړه.

ابن عمر ﷛ يوسړې داسې اوليده نو وئې فرمائيل چه د شيطان هم داسې رونړه وي. حضرت خالد بن معدان ﷫ فرمائي خلقو دا کاره کاره تلل پريږدئی ځکه چه انسان ....(په اصل کښې دغه شان بياض پاتې دی)؟ د هغه لاس د باقي بدن نه (ابن ابی الدنيا) ابن ابی الدنياکښې حديث دې چه کله زما امت دکبر اولونې په طريقه روان شې اوفارس والا او روم والا به په خپل خدمت کښې اولګوی نو الله ﷻ به په يوبانديې بل مسلط کړي. [1]

﴿سيئه﴾ دويم قراءت ﴿سيئةً﴾ دې نومعنی دا شوه چه د کومو کارونونه مونږ تاسو منع کړی ئی دا ټول کارونه ډير خراب دی اود الله ﷻ ناخوښ دی. يعنی خپل اولاد مه قتل کوئی نه واخلئی تر کاره کاره تللو پورې ټول کارونه.﴿ سيئه﴾ په قراءت باندې مطلب دا دې چه ﴿وقضى ربك﴾ نه تردې ځائ پورې چه حکم احکام کوم بنديزونه اومنع والې بيان شوې دې او په دې کښې چه د کومو خرابوکارونو ذکر دې هغه ټول د الله ﷻ په نيز مکروه کارونه دی. امام ابن جرير ﷫ هم دا توجيه بيان کړې ده.

ذٰلِكَ مِمَّآ	أَوْحَىٰٓ	إِلَيْكَ	رَبُّكَ	مِنَ الْحِكْمَةِ ۗ	وَلَا	تَجْعَلْ
دهغه خبرونه دی	چې وحی اوکړه	تاته	رب ستا	دحکمت دخبرونه	اومهٔ	جوړوه
داټولې خبرې په هغه حکمت کښې شمير دی چې ستا پروردګار تاته رااليږلې دې او دالله ﷻ						

مَعَ اللّٰهِ	إِلٰهًا	ءَاخَرَ	فَتُلْقَىٰ	فِي جَهَنَّمَ	مَلُومًا	مَّدْحُورًا ﴿٣٩﴾
دالله سره	بل	معبود	کنې نواوبه غورزولې شې ته	په دوزخ کښې	ملامته	رټلې شوې
سره بل معبود مه شريکوه ګنې په دوزخ کښې به ملامته او ذليل اوغورزولې شې						

قوله تعالى:-ذٰلِكَ مِمَّآ أَوْحَىٰٓ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ۗ

د وحی دليل:- دااحکام مونږ درکړی دی ټول بهترين اوصاف دی اود کوموکارونونه چه مونږ منع کړی ئی هغه ډير خراب خصلتونه دی. مونږ دا ټول څيزونه ستا طرف ته د وحی په ذريعه نازلوو چه ته خلقوته حکم اوکړې او منع ئی کړې. ګوره ماسره څوك معبود مه ګرځوه ګنی هغه وخت به راشی چه پخپله به خپل ځان ملامت کوئی اود الله ﷻ د طرف نه به هم ملامتياوی بلکه د نور ټول مخلوق د طرف نه به هم وی اوته به د هرې ښيګړې نه لرې کړې شې. په دې آيت کښې د رسول الله ﷺ په واسطه سره د هغه امت ته خطاب دې ځکه چه حضور ﷺ خو معصوم دې.

أَفَأَصْفَاكُمْ	رَبُّكُم	بِالْبَنِينَ	
آيانوغوره کړئ تاسولره	رب ستاسو	په ځامنوسره	
(ائې مشرکانو)آيا ستاسورب تاسوله خو ځامن درکړل			

وَاتَّخَذَ	مِنَ الْمَلَٰٓئِكَةِ	إِنَٰثًا ۚ	إِنَّكُمْ	لَتَقُولُونَ	قَوْلًا	عَظِيمًا ﴿٤٠﴾
اووې نيولې د	فرښتو نه	لونړه	بيشکه تاسوچې يئ	خامخاوايئ تاسو	خبره	لويه
اوپخپله هغه ځان له فرښتې لونړه جوړې کړی دی بيشکه تاسو ډيره سخته خبره کوئ						

[1] ابن ابی الدنيا فی التواضع:٢٣٩.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوْا ط

اوپه تحقیق سره | بار بار پوهه کړل مونږه | په دې قران کښې | دپاره ددې چې عبرت حاصل کړي

اومونږ په دې قران پاک کښې (دتوحيدمضمون) په رنګ رنګ بيان کړې دې چې دوئ پرې ښه پوهه شي

وَمَا يَزِيْدُهُمْ اِلَّا نُفُوْرًا ﴿٤١﴾ قُلْ لَّوْ كَانَ مَعَهٗٓ اٰلِهَةٌ

اونه زياتوي دوئ لره | مګر | تيښته دحق نه | اووايه | که چرې وې | دهغه سره | نور معبودان |

مګر (ددې نه خو) ددوئ (کفارو) نفرت نور زياتيږي ورته اووايه که چرې الله ﷻ سره نورمعبودان هم وي

كَمَا يَقُوْلُوْنَ اِذًا لَّابْتَغَوْا اِلٰى ذِى الْعَرْشِ سَبِيْلًا ﴿٤٢﴾

لکه څنګه چې | وائي دوئ | نوبيابه | خامخاتلاش کړې وه هغوئ | مالك دعرش ته | يوه لار

لکه چې دوئ وائي نو پدې صورت کښې به دوئ دعرش دمالک طرفته ضرور څه لار لټولې وه

سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يَقُوْلُوْنَ عُلُوًّا كَبِيْرًا ﴿٤٣﴾

پاك دې هغه | اواوچت دې | دهغه خبرونه | چې وائي داخلق | په اوچت والي ډيرسره |

هغه دداسې خبرونه پاک دې او څه چې دا خلق وائي د هغې نه هغه زيات اوچت اولوئې دې

قوله تعالى:- اَفَاَصْفٰىكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِيْنَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا ط

د الله ﷻ هيڅ اولادنشته:-دملعونومشرکانو ترديدکيږي چه داخوتاسوښه تقسيم کړې دې چه خامن ستاسو اولونږه دالله ﷻ کومې چه ستاسوناخوښه په کومو چه تاسو سوزئې اوژندئې خښوئې هغه د الله ﷻ د پاره ثابتوئې. په نورو آياتونوکښې هم د هغوی دا غلط خيال بيانولې شي چه دوی وائي د رب چه رحمن دې د هغه اولاد دې. په حقيقت کښې دهغوی دا قول ډير خراب دې ډير ممکن دی چه په دې سره آسمان اوشليږي زمکه اوشليږي غرونه ذره ذره شي چه دا دوی درب رحمن اولادګرخوی څکه چه الله ﷻ لره دا په هيڅ شان سره لائق نه دی. د زمکې اوآسمان ټول مخلوق د هغه غلام دې ټول د هغه په شمير کښې دی او يويو د هغه په وړاندې د قيامت په ورځ خان له پيش کيدونکې دې. (١)

د حق دلائل واضحه دی:-په دې پاك کتاب کښې مونږ ټول مثالونه صفاصفا بيان فرمائيلی دی وعدې وعيدونه په صفا توګه ذکر کړې شوی دی دې دپاره چه خلق د بدو نه اود الله ﷻ د ناراضګئی نه بچ شي. خو داظالمان خلق خودحق نه نفرت کوی اودې نه لرې تختيدوکښې نوره هم زياتيږي.کوم مشرکان چه د الله ﷻ سره د نورو هم عبادت کوی اوهغوی د الله ﷻ سره شريك منی اودا ګڼړی چه هم د دې په وجه به مونږ الله ﷻ ته نيزديکت حاصلولې شو.دوی ته اووايه که ستاسو دا فاسد ګمان کښې لږه هم ساه وې او الله ﷻ سره په واقعی داسې څوك معبود وې چه هغه چاله غواړی د الله ﷻ نيزديکت ورکړی اوچاله چه غواړی سفارش اوکړی نوپخپله به هغه معبودهم دالله ﷻعبادت کولودهغه نيزديکت به ئې لټولو نو تاسو له صرف هم د هغه عبادت کول پکار دی اونه د هغه نه سوا د بل چا عبادت اونه د بل معبود څه ضرورت چه د الله ﷻ او ستاسو په مينځ کښې هغه واسطه جوړه شي. الله ﷻ ته دا واسطې سختې ناخوښه دی اودې نه هغه انکارکوی دخپلو ټولو انبياواورسولانو په ژبه ئې د دې نه منع فرمائيلې ده.

(١) ١٩/مريم:٨٨، ٩٥.

د هغه ذات دظالمانود بیان کړې شوی صفت نه بالکل پاك دې اودهغه نه بغیربل څوك معبودنشته.د دې کندګونه زمونږ مولاپاك دې هغه واحددې صمددې. هغه دمور پلاراولاد نه پاك دې د هغه د جنس نه هیڅ څوك نشته.

تُسَبِّحُ لَهُ	السَّمٰوٰتُ	السَّبْعُ	وَالْاَرْضُ	وَمَنْ	فِيْهِنَّ ط
تسبیح وائی هغه لره	آسمانونه	اووه	اوزمکه	اوهغه څوك	چې په دې کښې دی
اووۀ اسمانونه او زمکه اوهغه ټول څیزونه چې په دې کښې اباد دی دهغه پاکی بیانوی					
وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ	اِلَّا	يُسَبِّحُ	بِحَمْدِهٖ	وَلٰكِنْ	لَّا تَفْقَهُوْنَ
اونشته هیڅ یوڅیز	مګر	تسبیح وائی هغه	دحمد دهغه سره	ولیکن	نۀ پوهیږئ تاسو
اوداسې څیز نشته چې هغه دالله ﷻ دتعریف سره دهغه پاکی نه بیانوی خو تاسودهغه په تسبیح نه پوهیږئ بیشکه هغه ډیر حلیم او بخښونکې دې					
تَسْبِيْحَهُمْ ط	اِنَّهٗ	كَانَ	حَلِيْمًا	غَفُوْرًا ﴿٤٤﴾	
په تسبیح دهغوئ باند	بیشکه	هغه دې	صبرناك	ابښونکې	

قوله تعالى:- وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ

هریو څیز د الله ﷻ تسبیح بیانوی:-اووه واړه آسمانونه زمکې اوپه دې کښې اوسیدونکی ټول مخلوقات د هغه تسبیح پاکوالې تعظیم جلالت بزرګی لوئی پاکی اوتعریف بیانوی او مشرکانو چه کوم خوشې او باطل اوصاف دالله ﷻ دذات د پاره منی دهغې نه دا ټول مخلوق د براءت څرګندونه کوی اود هغه په الوهیت اوربوبیت کښې هغه واحدلاشریك منی.هره یوه هستی دالله ﷻ دتوحیدیوږوندې مثال او ګواهی دد.[ففي كل شيء له اية :- تدل على انه واحد]ددې نالائقه خلقوداقوالونه مخلوق په تکلیف کښې دې. نیزدې ده چه آسمان اوشلیږی زمکه ډوبه شی غرونه مات شی. طبرانی کښې دی چه رسول الله ﷺ د مقام ابراهیم اوزمزم دمینځ نه حضرت جبرائیل ﷺ اوحضرت میکائیل ﷺ دمسجداقصی پورې د معراج په شپه بوتلو.حضرت جبرائیل ﷺ د حضور ﷺ نه ښی طرف ته وو او حضرت میکائیل ﷺ ګس طرف ته. حضور ﷺ نی د اووه آسمانونوپورې والوزولواودهغه ځایٔ نه ئی واپس کړو.حضور ﷺ فرمائی چه ما په اوچتو آسمانونوکښې د ډیرو زیاتو تسبیحاتوسره دا تسبیح هم واوریده﴿سبحت السموت العلى من ذي المهابة مشفقات لذوي العلوا بما علا. سبحن العلى الاعلى. سبحانه وتعالى﴾په مخلوق کښې هریوڅیز د هغه پاکوالې او تعریف بیانوی.خوایې خلقو تاسو دهغوی تسبیح باندې نه پوهیږئ ځکه چه هغه ستاسو په ژبه کښې نه دی.حیوانات نباتات او جمادات ټول د هغه تسبیح وائی([1])دحضرت ابن مسعود ﷺ نه په صحیح بخاری کښې ثابت دی د خوراك په وخت کښې مونږ به د خوراك تسبیح اوریدله([2])دحضرت ابوذر ﷺ په حدیث کښې دی چه حضور ﷺ په موټی کښې یوڅوکانړی واخستل ماپخپله واوریدل چه هغوی د شاتود مچو په شان بنږارې کولو سره دالله ﷻ تسبیح کوله([3])دغه شان دحضرت ابوبکر ﷺ حضرت عمر ﷺ اوحضرت عثمان ﷺ په لاس کښې هم.دا حدیث په صحیح کښې اومسندونوکښې مشهوردې.

---

[1]) مجمع الزوائد:١/٧٨، المعجم الاوسط:٣٧٥٤.
[2]) صحیح بخاری کتاب المناقب باب علامات النبوة في الاسلام:٣٥٧٩، ترمذی:٣٦٣٣، ابن حبان:٦٤٩٣.
[3]) مسندالبزار:٤١٣، المعجم الاوسط:١٢٦٦.

څه خلقوسره حضور ﷺ په خپلواوښو باندې او څناورو باندې سواره ولاړ اوليدلو فرمائيل ئې چه سورلئ په سلامتياسره واخلئ او په ښه طريقه سره ئې پرېږدئ په لارو اوبازارونوکښې دخلقوسره خبرې کولودپاره سورلئ خپلې کرسئ مه جوړوئ. واورئ ډيرې سورلئ د خپلو سوورونه هم د الله ﷻ زيات ذکرکونکې وی اودهغوی نه هم بهتراوغوره وی(١)(مسند احمد)سنن نسائي کښې دی چه حضور ﷺ د چيندخې د مړې کولونه منع فرمائيلې ده اووئې فرمائيل چه د دې وينا د الله ﷻ تسبيح ده. (٢) يو بل حديث شريف کښې دی چه د لااله‌الاالله کلمه په اخلاص سره ونيلو نه پس د هغه نيکئ د قبليدو قابل کيږي. الحمدلله کلمه د شکر ده د دې نه ويونکې دالله ﷻ ناشکره دې. الله اکبر د زمکې او آسمان نضا ډکوی. دسبحان الله کلمه دمخلوق تسبيح ده. الله ﷻ يومخلوق هم د تسبيح او مونځ د کولونه باقي نه دې پريخودې. کله چه څوك لاحول ولاقوة الا بالله لولی نوالله ﷻ فرمائي زمابنده تابعدارشو اومانه اوسپارلې شو. (٣)

د نوح عليه السلام وصيت اوړ کلمې شان اود تسبيح اهميت:-مسند احمد کښې دی چه يواعرابي طيالسي چغه اغوستې وه چه په هغې کښې رښمي لستوڼې او ريښمي کونډې وې حضور ﷺ له راغلواو وئې ونيل چه د دې سړي اراده د دې نه سوا بل هيڅ نه ده چه د مالونو څرونکو هلکان اوچت او د سردارانو هلکان ذليل کړي. حضور ﷺ له غصه راغله اود هغه لمن ئې راښکلوسره اوفرمائيل چه په تاکښې د څناورو لباس اغوستونکي نه وينم؟ بيا حضور ﷺ واپس راغلو کيناستو وئې فرمائيل حضرت نوح ﷺ د خپل وفات په وخت کښې خپل ځامن راوغوښتل او ورته ئې اوفرمائيل چه زه تاسو ته د وصيت په توګه دوه احکام درکوم. يو لااله‌الاالله وائې ځکه چه که آسمان او زمکه او په دې کښې چه کوم څيزونه دی هغه د تلې په يوچابړی کښې کيخودې شی او په بل چابړی کښې صرف هم دا کلمه وی نو دا به درنه وی. واورئ که دا ټول زمکې او آسمانونه يوه حلقه جوړه کړې شی او دا په هغې باندې کيخودې شی نو هغه به ذره ذره کړي. زمادويم حکم (سبحان الله وبحمده) لوستلودې ځکه چه دا د هرڅيز مونځ دې او هم د دې په وجه هريوته رزق ورکولې شي(٤)ابن جرير کښې دی چه حضور ﷺ اوفرمائيل راشئ چه زه تاسو ته اوښايم چه حضرت نوح ﷺ خپل خوئ ته څه حکم ورکړې وو چه زما خوږه بچيه زه تاته حکم درکوم سبحان الله وايه دا د ټول مخلوق تسبيح ده او هم په دې سره مخلقو ته رزق ورکولې شی. الله ﷻ فرمائي چه هريوڅيز د هغه تسبيح او تحميدبيانوی. ددې اسناد د نصربن عبدالرحمن الاودی راوی په وجه ضعيف دی. عکرمه رحمه الله فرمائي چه ستنې ونې ددروازو چونړونه د هغې د وړاندې کيدو کولاوېدو آوازونه د اوبو ګړيدل داټولې دالله ﷻ تسبيح دی. الله ﷻ فرمائي چه هريوڅيزدهغه په حمداو ثنا بيانولو کښې مشغول دې. ابراهيم رحمه الله فرمائي چه خوراك هم د الله ﷻ تسبيح وائي. دسورت حج آيت هم ددې ګواهي ورکوی اومفسرين وائي چه ژوندې څيز تسبيح وائي لکه څناور او ونې بوټې.

کټ کيدلو اوچيدلو نه مخکښې شنه بوټې تسبيح وائي:-يوځل حضرت حسن رحمه الله له يوه خوانچه راغله نو ابويزيدرقاشي اوونيل اې ابوسعيد! آيا دا خوانچه هم تسبيح وائي. هغوی اوفرمائيل چه هو، مطلب دا چه کله دا شين لرګې وونو هغه وخت کښې تسبيح ونيله اوچه کله کټ شوه اوچه شوه نو تسبيح لاړه. د دې قول په تائيد کښې د دې حديث نه هم امداداخستلې شی چه حضور ﷺ د دوو قبرونوسره تيريدلو نو

(١) احمد:٣/٤٣٩.
(٢) المعجم الاوسط:٣٧٢٨.
(٣) الطبری:١٧/٤٥٦.
(٤) احمد:٢/٢٢٥.

فرمائیل نې چه دوی په عذاب کولې شی اود څه لوئ څیز په وجه نه بلکه د متیازو په وخت کښې به نې دپردې خیال نه ساتلو اوبل چغلی کوله.بیا حضورﷺ یو دوه شنې لختې راواخستې او دوه څایه نې کړې یوه یوه ټکړه نې په قبرونوباندې خښه کړه. ونې فرمائیل چه کیدې شی ترکومې دا اوچې نه وی هغه وخت پورې به ددوی په عذاب کښې کمې وی.(١)(بخاری اومسلم) په دې وجه بعضې علماؤ ونیلی دی ترکومې چه داشنې وی تسبیح به وائی اوکله اوچې شی نو تسبیح به بندشی. والله اعلم. الله ﷻ حکیم اوغفوردې گناهګارانوته په سزا ورکولوکښې تندی نه کوی وخت ورکوی خوچه بیا هم په کفر اوفسق باندې کلك ولاړوی نو بې پناه نیول رانازلوی.

د الله ﷻ نیول ډیر سخت دی:-بخاری اومسلم کښې دی الله ﷻ ظالم ته مهلت ورکوی بیاچه کله رانیسی نو پریږدی نې نه. اوګوره په قرآن پاك کښې دی چه کله ستا رب د یوکلی خلق د هغوی د ظلم په وجه رانیسی نوبیاهم داسې رانیول وی.الخ.بل آیت کښې دی چه ډیرو ظالمانو کلیوالوته مونږ مهلت ورکړو بیامو آخر راګیرکړل.(٢)بل آیت کښې دی ﴿فَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ﴾ (٣)اوچه څوك د ګناهونونه منع شی د هغې نه اخواشی توبه اوکړی نو الله ﷻ هم په هغه باندې رحم او مهربانی کوی لکه چه د قرآن پاك ارشاد دې کوم سړې چه بدی اوکړی یا په خپل ځان باندې ظلم اوکړی بیا استغفار اوکړی نو الله ﷻ به بښونکې او مهربان بیاموی. (٤)د سورت فاطر په آخری آیاتونوکښې هم دا بیان دی.

وَاِذَا قَرَاْتَ
اوهرکله چې | الولې ته
اوهرکله چې ته قرآن پاک
الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ
قرآن | نوجوړوومونږه | په منځ ستا کښې | اوپه منځ | دهغه کسانوکښې | چې ایمان نۀ راوړي
لولې نومونږ ستا اودهغه خلقو ترمینځه چې په آخرت باندې ایمان
بِالْاٰخِرَةِ حِجَابًا مَّسْتُوْرًا ۙ وَّجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوْبِهِمْ اَكِنَّةً
په آخرت باند | پرده | پټه | اوجوړوومونږه | په زړونودهغوئ باند | پرده
نه راوړي يوه پټه پرده راواچوؤ اومونږ دهغوئ په زړونو کښې داسې پردې واچوؤ
اَنْ يَّفْقَهُوْهُ وَفِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرًا ۭ وَاِذَا ذَكَرْتَ
دې خبرې نه چې | پوهه شي په قرآن | اوپه غوږونودهغوئ کښې | دروند والې دې | اوکله چې | یاد کړې ته
چې هغوئ پرې پوهه نشي اودهغوئ په غوږونو کښې دروندوالۍ پيدا کوؤ اوهرکله چې ته

(١) صحیح بخاری کتاب الجنائز باب عذاب القبر من الغیبة والبول: ١٣٧٨، صحیح مسلم:٢٩٢، ابوداوٗد:٢٠، ترمذی:٧٠، ابن ماجه:٣٤٧، احمد:١/٢٢٥، ابن حبان:٣١٢٨.

(٢) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة هود باب قوله ﴿وکذلك اخذربك اذااخذ القری وهی ظالمة...﴾:٤٦٨٦، صحیح مسلم: ٦٥٨٣، ترمذی:٣١١٠، ابن ماجه:٤٠١٨، ابن حبان:٥١٧٥، بیهقی:٦/٩٤.

(٣) ٢٢/حج:٤٥.

(٤) ٤/النساء:١١٠.

رَبَّكَ	فِي الْقُرْاٰنِ	وَحْدَهٗ	وَلَّوْا	عَلٰٓى اَدْبَارِهِمْ	نُفُوْرًا۝
رب خپل	په قران کښې	يوازې هغه لره	نو گرځي دوئ	په شاگانو خپلو	په نفرت سره

په قران کښې يوازې دخپل رب ذکر کوې نوهغوئ ورته شاکړی اوپه نفرت سره ترې نه روان شي

قوله تعالى:- وَّجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوْبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَّفْقَهُوْهُ وَفِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرًا

په زړنوباندې د پردې مفهوم: خرمائي چه دقرآن دتلاوت په وخت کښې دهغوی په زړونوباندې پردې پريوځوی اودهغوی زړونوته هيڅ اثرنه رسی اوهغه پردې هغوی پټوی. دلته مستورد ساترپه معنى کښې دې لکه ميمون يا مشوُم چه ديامن اوشائم په معنى کښې دې. هغه پردې په ظاهر په نظرنه راځی خو په هدايت کښې هغوی په مينځ کښې فاصله زياتوی. مسندابی يعلى موصلی کښې دی چه سورت (تبت يدا) نازليدو باندې عوراء ام جميل شورجوړکړو اويوتيره کاڼړې ئی په لاس کښې اخستې وو اودې وينا کولوسره راغله چه دا مذمم مونږ نه منو. زمونږ دده دين خوښ نه دې مونږ د ده د فرمان مخالف يو. هغه وخت رسول الله ﷺ ناست وو حضرت ابوبکر رضی الله عنه د حضور ﷺ سره وو وئی وئيل حضور ﷺ! دا راروانه ده اوتاسو به اووينی حضور ﷺ اوفرمائيل بې فکر شه داما نه شی ليدلې. حضور ﷺ دهغې نه د بچ کيدو د پاره د قرآن پاك تلاوت شروع کړو اوهم دا آيت ئی تلاوت کړو. هغه راغله او صديق اکبر رضی الله عنه نه ئی تپوس اوکړو مااوريدلی دی چه ستاسو پيغمبر زما بې عزتی کړې. هغوی اوفرمائيل نه د کعبه د رب قسم حضور ﷺ خو ستاسو هيڅ بې عزتی نه ده کړې. هغې وئيل چه ټولوقريشوته معلومه ده چه زه د هغوی د سردار لوريم.[1] (اکنة) دکنان جمع ده دې پردې د هغوی زړونه پټ کړی دی په کوم سره چه دوی په قرآن نه پوهيږی. دهغوی په غوږونوکښې بوج دې په هغې وجه هغوی قرآن داسې نه شی اوريدې چه دوی ته فائده اورسولې شی. اوچه کله ته په قرآن کښې دالله ﷻ دوحدانيت ذکرلولې نودوی بې شانه منډې وهی. نفور جمع د نافر لکه څنگه چه قاعد جمع د قعود راځی اوکيدې شی چه دا مصدر وی د بغيرفعل. والله اعلم.

لکه چه په بل آيت کښې دی د الله ﷻ چه واحد ذات دې په ذکر اوريدو سره د بې ايمانه خلقو زړه مړکيږی[2] د مسلمانانو لااله الاالله به په مشرکانو باندې ډيرگران تيريدل. ابليس اود هغه لښکرو به په دې سره ډير چيغې کولو د دې د ښکته کولوپه ئی پوره کوشش کولو خود الله ﷻ اراده دهغوی په خلاف د دې د اوچتولو عزت ورکولو او د خورولو وه. هم داهغه کلمه ده چه د دې ويونکې خلاصې بيامومی او په دې عمل کونکی ته امدادورکولې شی. اوگورئی د دې جزيرې حالات ستاسو په وړاندې دی تر هغه ځائ پورې دا کلمه خوره شوه[3] دا هم وئيلې شوی دی چه دې نه مرادشيطان تختيدل دی لکه دا خبره تياك ده چه د الله ﷻ د ذکر نه اذان نه د قرآن د تلاوت نه شيطان تختی. خود دې آيت تفسيرکول د غرابت نه خالی نه دی.

نَحْنُ اَعْلَمُ	بِمَا	يَسْتَمِعُوْنَ	بِهٖٓ	اِذْ	يَسْتَمِعُوْنَ	اِلَيْكَ
مونږه ښه پوهيږو	په هغه غرض	چې اوری هغوئ	په سبب دهغې سره	کله چې	هغوئ غوږ ږدی	تاته

مونږ ته ښه معلومه ده چې دکوم غرض دپاره داخلق آوريدنه کوی څه وخت چې دوئ تاته غوږونه نيسی

---

[1] مسندابی يعلی:٢٥، حاکم:٢/٣٦١.

[2] ٣٩/زمر:٤٥.

[3] الطبری:١٧/٤٥٨.

وَإِذْ	هُمْ	نَجْوَىٰ	إِذْ	يَقُولُ	الظَّالِمُونَ	إِن تَتَّبِعُونَ
اوکله چې	هغوئ	پټې دغوږ خبرې کوي	اکله چې	وائي	ظالمان	اچې پیروي نهٔ کوئ تاسو

اوځه چې دوئ خپل مینځ کښې پټې پټې صلاح کانې کوي کوم وخت چې دا ظالمان وائي چې تاسو هم

إِلَّا	رَجُلًا	مَّسْحُورًا ﴿٤٧﴾	انظُرْ	كَيْفَ	ضَرَبُوا	لَكَ
مګر	اداسې سړی	چې جادو پرشوې دې	اوګوره	څه رنګې	بیانوی دا خلق	اتالره

په یوداسې سړی پسې روان یئ چې دجادوعمل پرې شوې دې ګوره کنه چې داخلق تا دپاره څنګه څنګه

الْأَمْثَالَ	فَضَلُّوا	فَلَا يَسْتَطِيعُونَ	سَبِيلًا ﴿٤٨﴾
مثالونه	انو بې لارې شول دوئ	نو طاقت نهٔ لري دوئ	دلارې نیغې دموندولو

مثالونه بیانوي نو دوئ پخپله ګمراه شوي دي اوسمه لار موندلې نشي

قوله تعالى:- نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ

د قریشوسردارانو به درسول الله ﷺ قرآن په پټه اوریدلو:- د کافرانوسردارانوچه به په خپل مینځ کښې خبرې کولې هغه حضور ﷺ ته رسولې شی چه تاسوخوبه تلاوت کښې مشغول نی اودوی پټ پټ وائی چه په ده باندې چاجادوکړې دې یاکیدې شی چه دامطلب وی داخوانسان دې چه دخوراك څښاك محتاج دې دالفظ په دې معنی کښې په شعرکښې هم دې اوامام ابن جریر رحمه الله داتیك هم ګڼړی خودا غورغواړی. دهغوی اراده په دې موقع باندې د دې وینا داوه چه پخپله دې په جادوکښې راګیردې څوك شته چه په دې موقع ده ته څه اولولې. کافرانوخلقو به قسم قسم وهمونه د حضور ﷺ په نسبت کښې ښکاره کول. چا به وئیل شاعر دې چابه وئیل کاهن دې چا به وئیل لیونې دې او چا به جادوګروئیل وغیره. د دې د پاره فرمانې چه ګورنې دوی څنګه دهوکه کیږی چه د حق طرف ته راتلې نه شی.

په سیرة محمدبن اسحاق کښې دی چه ابوسفیان بن حرب ابوجهل بن هشام اخنس بن شریق به د شپې د خپلوخپلوکورونونه د الله ﷻ کلام دحضور ﷺ په ژبه مبارکه باندې د اوریدود پاره راوتل. حضور ﷺ به خپل کور کښې د شپې مونځ کولو داخلق به راغله او چپ چاپ پټ راپټ به کیناستل د یو بل نه به ناخبره وو. شپې به نی اوریدلوسحرکیدو سره به د دې ځائ نه تلل اتفاقی د ټولو په لاره ملاقات اوشو یوبل نی ملامت کړو او وئې وئیل چه اوس داحرکت اونه کړئی ګنی نور خلق خوبه بالکل د ده شی خود شپې بیادا دریواړه راغله او خپل خپل ځائ کښې کیناستل په قرآن اوریدوکښې نی شپه تیره کړه. سحرواپس شونو په لاره کښې ملاقات اوشو بیائی پرونئی خبرې سردوباره کړې اود اوس نه ئی کلکه اراده اوکړه چه بیابه داسې کارهیڅ کله څوك هم نه کوی په دریمه شپه بیا هم داسې اوشو. دې ځل هغوی وئیل چه راځئی وعده کوو چه بیابه نه راځو قول او وعدې کولونه دوی جداشوسحر اخنس خپله لخته راواخسته او د ابوسفیان کورته لاړو وئی وئیل ابوحنظله ماته اوښایه ستا خپله رائې د حضور ﷺ باره کښې څه ده؟ هغه وئیل ابوثعلبه د قرآن پاك چه کوم آیاتونه مااوریدلی دی په هغې کښې خود ډیرو ایاتونو معنی اومطلب باندې خوزه پوهه شوې یم خودډیرو آیاتونو مطلب باندې نه پوهیږم. اخنس وئیل والله زما هم دا حال دې. دې ځائې نه اخنس د ابوجهل کره لاړو د هغه نه ئی هم دغه تپوس اوکړو هغه وئیل واورنی په شرافت او سردارنی کښې خو زمونږ بیله بنوعبدمناف د مودو نه په جګړو راروانه ده هغوی وینا اوکړه مونږ هم اوکړه. هغوی سورلنی ورکړې مونږ هم هغوی ته د سورلوخناور ورکړل هغوی خلقو سره سلوك اوکړو خلقو ته ئی انعامونه ورکړل مونږ هم د هغوی نه روستوپاتې کیدل خوښ

نه کړل.اوس چه په دې تولوخبرو کښې هغوی اومونږ برابریو چه په دې منډه کښې هغوی نمبریونړلې شو نوهغوی زر اوئیل چه په مونږ کښې پیغمبری ده په مونږ کښې یوسړې دې چه هغه له آسمانی وحی راخی اوس اوښایه مونږ دا څنګه اومنو؟ والله نه به مونږ په ده ایمان راوړو او نه به چرې ده ته رښتونې اووایو. هغه وخت اخنس دې پریخودو اولاړو.

وَقَالُوٓا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَّرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبۡعُوۡثُوۡنَ

اووائی دوئ آیا چی کله |شومونږه| هډوکی |اوخاوره میده شوی| آیامونږبه|خامخا راپاسولی شو|

اودوئ وائی آیاهرکله مونږ هډوکی اوبیا چوره شو نودنوی سری به بیا راپیداکیږو

خَلۡقًا جَدِيۡدًا ﴿٤٩﴾ قُلۡ كُوۡنُوۡا حِجَارَةً اَوۡ حَدِيۡدًا ﴿٥٠﴾ اَوۡ خَلۡقًا

په پیداکولو| نوی سره |ورته اووایه| چی شئ تاسو| کانړی | یااوسپنه |یابل قسم مخلوق

اوبیا به راتولیږو ورته اووایه چې تاسو کانړی شئ یا اوسپینه شئ یاځه بل څیز ستاسو

مِّمَّا يَكۡبُرُ فِىۡ صُدُوۡرِكُمۡ‌ۚ فَسَيَـقُوۡلُوۡنَ مَنۡ

دهغې نه| چی لوئ اوسخت ښکاری |په سینو ستاسو کښې | نووائی به هغوئ | څوك به

په خیال کښې دهغې ژوندی کیدل ډیرګران وی نودوئ به ضرور اووائی چې ښه نو مونږ به څوك

يُّعِيۡدُنَا‌ ؕ قُلِ الَّذِىۡ فَطَرَكُمۡ اَوَّلَ مَرَّةٍ‌ ۚ

ژوندی کړی واپس مونږه | ورته اووایه | هغه ذات چی پیدائې کړئ تاسو | اول خل

بیا راژوندی کوی ورته اووایه چې چا تاسو په رومبی ځل پیداکړی وې

فَسَيُنۡغِضُوۡنَ اِلَيۡكَ رُءُوۡسَهُمۡ وَ يَقُوۡلُوۡنَ مَتٰى هُوَ‌ ؕ قُلۡ

نووبه خوزوی هغوئ| تاته | سرونه خپل | اووائی به | چی کله به وی| داکار | ورته اووایه

نو په تعجب سره ستاسو په مخکښې به سرونه اوخوزوی اوتپوس به اوکړی چې داسې به کله وی ورته اووایه

عَسٰٓى اَنۡ يَّكُوۡنَ قَرِيۡبًا ﴿٥١﴾ يَوۡمَ يَدۡعُوۡكُمۡ

کیدې شی | چی وی | نزدې | په هغه ورځ | چی رااوبلی تاسو (الله)

چې کیدیشی چې هغه وخت نزدې راغلې وی دابه په هغه ورځ وی چې الله ﷻ به تاسو راوغواړی

فَتَسۡتَجِيۡبُوۡنَ بِحَمۡدِهٖ وَتَظُنُّوۡنَ اِنۡ لَّبِثۡتُمۡ اِلَّا قَلِيۡلًا ﴿٥٢﴾

نوقبول به کړئ تاسو| دحمد دهغه سره| اوګمان به کوئ تاسو| چی نه دې تیرکړې وخت تاسو| مګر لږ

نوتاسو به دهغه تعریفونه کوئ اودهغه حکم به منئ اوداخیال به کوئ چې تاسو خوډیر لږ ساعت په دنیا کښې پاتې شوی وې

قوله‌تعالی:-وَقَالُوٓا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَّرُفَاتًا

د مرګ نه پس راژوندی کیدلو نه ددوئ انکار او دهغې جواب:-کافران چه د قیامت قائل نه وواود مرګ نه پس ئی ژوندون محال ګنړلو هغوی به دانکارپه توګه تپوس کولوچه کله مونږ هډوکی اوخاوره شو[1] دوړې به جوړې شوهیڅ به پاتې نه شو بالکل به ختم شونو بیابه په نوی پیداکیدوسره پیداکیږو؟ په

[1] الطبری:١٧/٤٦٤

سورت نازعات کښې د دې منکرانو قول بیان شوې دې. چه ایا مونږ به د مرګ نه پس بیا واپس راپیدا کولښو؟اوهغه هم په داسې حال کښې چه زمونږ هډوکې سخاأو خاورې شوې وي؟داخوبیره د خسارې خبره ده.(١)په سورت یس کښې دی چه دوی زمونږ په وړاندې مثالونه بیانول شروع کړه اوخپل پیدائش ئې هیرکړو(٢)نو دوی ته جواب ورکولې شي چه هډوکي خو څه چه که تاسو کانړې هم جوړشئ اویا د دې نه هم سخت څیز جوړشئ مثلاً غر زمکه یا آسمان بلکه تاسو پخپله مرګ ولې جوړنه شئ الله ﷻ ته ستاسو سوزل ګران نه دی چه څه کیدل غواړئ اوشئ خو بیابه ضرور راژوندې کیږئ.(٣) په حدیث کښې دی چه د ګډ په صورت کښې به مرګ د دوزخ او جنت په مینځ راوستلې شي. او دواړوډلو ته به وئیلې شي چه دا پیژنئ؟ ټول به وائي چه او بیا به هم هغه ځائ کښې حلال کړې شي او اعلان به کولې شي چه اې جنتیانو اوس د همیشه د پاره ژوند دې مرګ نشته او اې دوزخیانو اوس همیشه والې دې مرګ نشته.(٤) دلته ارشاددې چه دوی تپوس کوی چه ښه کله مونږ هډوکی شو او ذره ذره شو یاکانړې یااوسپنه شو یا چه کوم څیز مونږ غواړو د لوئ نه لوئ سخت څیز وی هغه مونږ شو نو دا اوښایه چه د چا په اختیارکښې دی چه مونږ بیادې خپل ژوندون طرف ته واپس راوګرځولې شو؟ د هغوی ددې سوال اوبې ځایه اعتراض په جواب کښې ته دوی په دې پوهه کړه چه ستاسو واپس راګرځونکې ستاسو ربښتونې خالق الله ﷻ دې چا چه تاسو په اول ځل پیداکړی ئې په هغه وخت کښې چه تاسو هیڅ هم نه وئې نو بیا هغه ته په دویم ځل پیداکول څه ګران دی بلکه ډیر آسان دی که تاسو هرڅه جوړشئ.دا جواب خولاجوابه دې غلې خوبه شي ولې بیا هم د خپل شیطانت نه نه منع کیږی بده عقیده به پرینږدی اودټوقو مسخرو په توګه به سر خوزوی وائي به ښه ده دا به کله کیږی؟ که ربښتونې ئې نو وخت اوښایه. د بې ایمانه خلقو دا طریقه ده چه هغوی تندی کوی اودې خو هغه وخت نیزدې تاسود هغې انتظار کوئ غفلت مه کوئ د هغې په راتلو کښې هیڅ شك نشته راتلونکې څیز هم راغلې اوګڼرئ.د الله ﷻ په یوآوازسره به تاسودزمکې نه بهر راوځئ.دسترګې دیوځل رپولو وخت به اونه لګې.دالله ﷻ دارشاد سره به تاسویه میدان محشرکښې موجودشئ.دقبرونو نه به راوځئ دالله ﷻ تعریفونه کولوسره به د هغه داحکامو په ځائ راوړلو د پاره اودریږئ.دحمد لائق هم هغه دې تاسودهغه دحکم او ارادې نه بهر نه ئې.

کلمه ویونکی باندې به قبرکښې ویره نه وی:-په حدیث کښې دی لااله الا الله ویونکو باندې به د هغوی په قبرونوکښې هیڅ ویره نه وی لکه چه زه هغوی وینم چه هغوی د قبرونونه راپاسی د خپل سر نه به خاوره سنډی لااله الاالله وئیلوسره اودریږی اووائی به د الله ﷻ حمداوثناده چا چه زمونږ نه غم لرې کړو.دسورت فاطر په تفسیرکښې دا بیان راروان دې.ان شاءالله.هغه وخت به ستاسویقین اوشی چه تاسوډیره کمه موده په دنیاکښې پاتې شوی ئې لکه سحر یامابنام څوك به وائی لس ورځې څوك به وائی یوه ورځ اوڅوك به وائی یوساعت. په سوال کولو باندې به هم دا وائی چه یوه ورځ یاڅه حصه او په دې به قسمونه خوری. دغه شان به په دنیاکښې هم په خپلو دروغو باندې قسمونه خوړل.

وَقُلْ	لِّعِبَادِيْ	يَقُوْلُوا	الَّتِيْ	هِيَ	اَحْسَنُ ط	اِنَّ الشَّيْطٰنَ
اواووایه	بندګانو زماته	چې وائي هغوئ	هغه خبره	چې هغه	ډیره ښه وی	بیشکه چې شیطان
اوزما بندګانو ته اووایه چې هغه خبره کوئ چې ډیره زیاته ښه وی بیشکه شیطان						

(١) ٧٩/نازعات:١٠-١٢.
(٢) ٣٢/یس:٧٨. الخ.
(٣) الطبری:٤٦٤/١٧.
(٤) صحیح بخاری کتاب التفسیر باب قوله عزوجل (وانذرهم یوم الحسرة): ٤٧٣٠.

يَنزَغُ	بَيْنَهُمْ	إِنَّ الشَّيْطَٰنَ	كَانَ	لِلْإِنسَٰنِ	عَدُوًّا
فساداچوی	په منځ دهغوئ کښې	بیشکه چې شیطان	دی	دپاره دانسان	دشمن
ددوئ ترمینځه فساد اچوی بیشکه شیطان دانسان ښکاره دښمن					
مُّبِينًا					
ښکاره					

قوله تعالى:- وَقُل لِّعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

خبرې اترې په طريقه کول پکاردی:- الله ﷻ خپلو خوږ نبی کریم ﷺ ته فرمائی چه ته مؤمنانو بندیگانو ته اووایه چه هغوی دې په خولفظونوښکلې فقرو او ښه طریقه سره خبرې اترې کوی ګنی شیطان به د دوی په مینځ کښې شك او بدی واچوی جنګ جګړې به شروع شی. هغه د انسان دښمن دې په شیش کښې ناست دی. په دې وجه د یومسلمان رور طرف ته په وسلې سره اشاره کول هم حرام دی چه چرته شیطان دې اونه لګوی او دوزخی جوړ نه شی. اوګورئی(١)مسنداحمد. حضوراکرم ﷺ د خلقو په ګڼړه کښې یوځل اوفرمائیل چه ټول مسلمانان په خپل مینځ کښې رونړه رونړه دی څوك دې په چا باندې ظلم زیاتې نه کوی څوك مه بې عزته کونې.بیا حضور ﷺ دخپلې سینې مبارکې طرف ته اشاره اوفرمائیله ارشاد ئې اوفرمائیلو تقوی دلته ده چه کله دوه سړی په خپل مینځ کښې دینی دوستان وی بیا په هغوی کښې بیلتون راشی په دې دا جدائی چه څوك بیانوی هغه بیان کونکې خراب دې ډیر خراب دې او ډیر شیطان دی.(مسند) (٢)

رَّبُّكُمْ	أَعْلَمُ	بِكُمْ	إِن يَشَأْ	يَرْحَمْكُمْ	
رب ستاسو	ښه خبردې	په حال ستاسو	که اوغواړی هغه	نو رحم به اوکړی په تاسو	
ستاسو رب ته ستاسو حال ښه معلوم دې که چرې هغه اوغواړی نو په تاسو به رحم اوکړی					
أَوْ إِن يَشَأْ	يُعَذِّبْكُمْ	وَمَا أَرْسَلْنَٰكَ	عَلَيْهِمْ		
یاکه اوغواړی هغه	نوعذاب به درکړی تاسو له	اونه ئې لیږلې مونږه ته	په دې خلقو باند		
یاکه هغه اوغواړی نو تاسو له به عذاب درکړی اومونږ ته ددوئ دپاسه څه ذمه دار					
وَكِيلًا	وَرَبُّكَ	أَعْلَمُ	بِمَن	فِي السَّمَٰوَٰتِ	وَالْأَرْضِ
ذمه وار	او رب ستا	ښه خبر دې	په هغه مخلوق اچې	په اسمانونو کښې دی	اوپه زمکه کښې دی
رالیږلې نه یې اوستارب ته ښهٔ معلومه دی چې څه په اسمانونو او زمکه کښې دی					
وَلَقَدْ فَضَّلْنَا	بَعْضَ النَّبِيِّينَ	عَلَىٰ بَعْضٍ	وَآتَيْنَا	دَاوُودَ	
او فضیلت ورکړې وو مونږه	اخینو پیغمبرانو لره	اپه خینو باند	اوورکړې وو مونږه	داود ته	
او مونږ ځینې نبیانو له په ځینو باندې فضیلت ورکړې دی اومونږ داود ﷺ ته					

(١)صحیح بخاری کتاب الفتن باب قول النبی ﷺ((من حمل علینا السلاح فلیس منا)):٧٠٧٢، صحیح مسلم:٢٦١٧، احمد: ٣١٧/٢، ابن حبان:٥٩٤٨.

(٢) احمد:٧١/٥.

زَبُورًا ﴿٥٥﴾
زبور |
زبور ورکړې وو دوئ ته

قوله تعالى:- رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ ۖ

د درجو فرق:-ستاسو رب تاسو نه ښه خبردې هغه د هدايت مستحق خلق ښه پيژني هغه چه په چا باندې غواړی رحم کوی دخپلې تابعدارئي توفيق ورکوی اوخپل خان ته ئي راټيټوی.دغه شان چه څوك غواړی په بدوعملونوباندې راګيروی سزا ورکوی چه مونږ ته د دې ذمه وار نه وې جوړ کړې ستاکار صرف خبر ورکول دی ستا منونکی به جنتيان وی اونه منونکی به دوزخيان وی. دزمکې او آسمان د ټولوانسانانواو پيريانوفربشتو هغه ته علم دې دهريو د درجو هغه ته علم دې يو له په بل باندې فضيلت دې په انبياؤکرامو کښې هم درجې دی څوك کليم الله دې څوك د اوچتو درجو دې. په يوحديث کښې دی چه په انبياؤکرامو کښئ فضيلتونه مه قايم کوئي. ([1])د دې نه مطلب صرف تعصب او نفس پرستئي نه په خپله توګه فضيلت قايمول دی اونه دا چه د قرآن او حديث نه ثابت شوی فضيلت نه انکار دې کوم فضيلت چه د کوم يو نبی د پاره د دليل په رڼړا کښې ثابت شی د هغې منل واجب دی.

اولوالعزم پيغمبرانو ذكر:- منلې شوې خبره ده چه د ټولو انبياؤکرامو نه زمونږ آخری رسول افضل اوغوره دې او په رسولانوکښې بيا پنځه اولوالعزم رسولان د دې ټولونه غوره دی د کومو نومونه چه په سورت احزاب کښې دی. يعنی محمدﷺ، نوحؑ، ابراهيمؑ،موسیؑ، اوعيسیؑ.د سورت شورئ په آيت ﴿شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ ۖ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ۚ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ ۚ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ﴾ ([2])کښې هم ددې پنځونومونه موجود دی. لکه څنګه چه دا ټول څيزونه امت منی دغه شان بغيرد څه اختلاف نه دا هم ثابت دی چه په دوی کښې هم بيا حضرت محمدﷺ دی. بيا حضرت ابراهيمؑ بياموسیؑ څنګه چه مشهوره ده . مونږ د دې دلائل بل ځائ کښې په وضاحت سره بيان کړی دی. والله الموافق.

بيافرمائي چه مونږ حضرت داؤدؑ له زبورورکړې. دا هم د هغوی د فضيلت او شرف دليل دې. صحيح بخاری کښې حضرت رسول الله ﷺ فرمائي چه په حضرت داؤد ؑ باندې زبور دومره آسان کړې شوې وو چه په څاروی باندې به ئي زين اچولو نو دومره وخت کښې به ئي زبور لوستلو. ([3])

قُلِ	ادْعُوا	الَّذِينَ	زَعَمْتُم	مِّن دُونِهِ
| اووايه	چې راوبلئ	هغه معبودان	چې ګمان پرکوئ تاسو	بغير دالله نه |
دوئ ته اووايه چې تاسو دالله ﷻ نه سوا نورڅومره معبودان جوړ کړی دی				
فَلَا يَمْلِكُونَ	كَشْفَ الضُّرِّ	عَنكُمْ	وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾	
نو نه لري اختيار هغوئ |	دلرې کولو دنقصان	| ستاسو نه |	او دګرځولو |	
هغوئ خولړ راوبلئ هغوئ نه خو ستاسو څه تکليف لرې کولې شی اونه يو مصيبت بدلولې شي				

[1] صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قوله تعالى (وان يونس لمن المرسلين):٢٤١٤، صحيح مسلم:٢٣٧٣.
[2] ٤٢/الشوری:١٣.
[3] صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قوله تعالى (وآتيناداؤدزبورا):٣٤١٧.

أُولَٰٓئِكَ	الَّذِينَ	يَدْعُونَ	يَبْتَغُونَ	إِلَىٰ رَبِّهِمُ	الْوَسِيلَةَ
دا معبودان	هغه کسان دي	چي رابللې ني دوئ	هغوئ پخپله لټوي	رب خپل ته	وسيله دنزديکت
دوئ چي څوک په خدائي باندي بللې هغوئ پخپله دخان پحقله دخپل رب نزديکت لټوي					

أَيُّهُمْ	أَقْرَبُ	وَيَرْجُونَ	رَحْمَتَهُۥ	وَيَخَافُونَ	عَذَابَهُۥٓ ط
چي کوم يوبه دهغوئ نه	زيات نزدي شي	او اميد لري	درحمت دهغه	او يريږي	دعذاب دهغه نه
چي (او گورو) چي څوک الله ﷻ ته ډيرنزدې کيږي او دهغه درحمت اميدوار دي او دهغه دعذاب نه ويريږي					

إِنَّ عَذَابَ	رَبِّكَ	كَانَ	مَحْذُورًا ۝	
بيشکه	عذاب	درب ستا	دي	لائق ديريدلو
بيشکه ستا درب عذاب نه ويره پکار ده				

قوله تعالى:- أُولَٰٓئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ

کوم چه خلق معبودان گڼږي هغوی پخپله د الله ﷻ عبادت کوی:- د الله ﷻ نه بغيرد نورو عبادت کونکوته اووايه چه تاسودوی ته ښه چغې اووهئ هغوی ستاسو په هيڅ کارنه شی راتلې. نه دهغوی دطاقت خبره ده چه ارتوالې راولی نه داسې څه خبره شته چه په بل چاباندې واچوی هغوی خو بې وسه دی او د طاقت او قدرت والا خو صرف هم هغه يو الله ﷻ دې د مخلوق خالق اود ټولو بادشاه دې. دې مشرکانو به ونيل چه مونږ دفرښتو حضرت مسيح ﷺ اوحضرت عزير ﷺ عبادت کوو ددوی معبودان خو پخپله د الله ﷻ دنيزديکت کوشش کوی.([1]) صحيح بخاری کښې دی چه د کوموپيريانو دې مشرکانو عبادت کولو هغوی پخپله مسلمانان شوې وو خودوی تراوسه پورې په خپل کفرباندې کلك ولاړدی.([2]) په دې وجه دوی ته خبرورکړې شوچه ستاسو معبودان پخپله د الله ﷻ طرف ته تيټ شو. ابن مسعود ﷺ فرمائی چه داپيريان دفرښتود يوقسم نه وو. حضرت عيسی ﷺ حضرت مريم ﷺ حضرت عزير ﷺ نمر سپوږمئ او فرښتې ټول د الله ﷻ د نيزديکت په لټون کښې وو. ابن جرير ﷫ فرمائی چه صحيح مطلب هم دا دې چه د کومو پيريانودوی عبادت کولو په آيت کښې هم هغه مراد دی ځکه چه د حضرت عيسی ﷺ زمانه خو تيره شوې وه اوفرښتې خود اول نه د الله ﷻ عبادت کونکې وې نو دلته هم مراد پيريان دی.

دوسيلې معنی قرب اونزديکت دې:- دوسيلې معنی قربت اونيزدې والې دې لکه څنگه چه دحضرت قتاده ﷫ قول دې. دا ټول بزرگان هم په دې خيال کښې دی چه څوك به الله ﷻ سره ډير زيات نيزديکت حاصل کړی؟ هغوی د الله ﷻ د رحمت طلبگار او د عذاب نه ويريدونکی دی. په حقيقت کښې بغيرد دې دواړو خبرونه عبادت نامکمل دې. ويره د گناهونونه منع کول کوی او اميد او طمع په اطاعت باندې آماده کول کوی. په واقع کښې هم د هغه عذاب دې د ويرې الله ﷻ دې مونږ بچ کړی.

وَإِن مِّن قَرْيَةٍ	إِلَّا	نَحْنُ	
اونشته هيڅ يوکلې	مگر	مونږه	
او (د کافرانو) داسې يو کلې نشته چې کوم مونږ			

[1] الطبری:۱۷/٤۷۱.
[2] صحيح بخاری کتاب التفسيرسورت بنی اسرائيل باب (قل ادعوا الذين زعمتم من دونه):٤۷۱٤،صحيح مسلم:۳۰۳۰.

مُهْلِكُوْهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ اَوْ مُعَذِّبُوْهَا عَذَابًا

هلاکونکی یو هغې لره | مخکښې | دورځې دقیامت نه | یاعذابونکی یو هغې لره | په عذاب

دقیامت نه وړاندې وړاندې هلاک نه کړو یا دهغې کلی اوسیدونکو خلقو ته سخت عذاب

شَدِيْدًا ۭ كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا ۝ وَمَا مَنَعَنَآ

سخت سره | دې | د احکم | په کتاب کښې | لیکلې شوې | اونه یومنع کړې مونږه هیڅ څیز

ورنکړو دا د الله ﷻ په کتاب کښې لیکلی پراته دی او مونږ نخښې

اَنْ نُّرْسِلَ بِالْاٰيٰتِ اِلَّآ اَنْ كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُوْنَ ۭ

له دې نه چې اولیږو | نښې | مګر دې خبرې | چې دروغ ګنړلې وې | هغه نښې | ړومبنو خلقو

لیږلو ځکه منع کړې چې وړاندینو خلقو دا دروغژنې ګنړلې وې

وَاٰتَيْنَا ثَمُوْدَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوْا بِهَا ۭ وَمَا

اوورکړه مونږه | ثمودیانو له | اوښه | ښکاره | نو ظلم اوکړو هغوئ | په هغې باند | اونه

او مونږ ثمودیانو ته اوښه د(صالح دنبوت) ښکاره نخښه ورکړه نوهغوئ په دې ظلم اوکړو

نُرْسِلُ بِالْاٰيٰتِ اِلَّا تَخْوِيْفًا ۝

لیږو مونږه | نښې | مګر دپاره دیرولو |

او مونږ خوداسې معجزې ویرولو دپاره رالیږو

قوله تعالی:- وَاِنْ مِّنْ قَرْيَةٍ اِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوْهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ

د منکرانو اخری انجام تباهی ده:- هغه لیکل کوم چه په لوح محفوظ کښې شوې دی هغه حکم کوم چه جاری کړې شوې دې دهغې بیان په دې آیت کښې دې چه دګناهګارانو کلی یقیناً اوران کړې شوی دی. یا د تباهئ سره د هغوی د ګناهونوپه وجه رانیزدې شی. په دې کښې به زمونږ د طرف نه هیڅ ظلم نه وی بلکه دهغوی دخپلو عملونو بدله به وی د هغوی د عملونونقصان به وی.د رب د آیاتونو او د هغه د رسولانو نه د سرکشئ میوه به وی.

د نخښوکتلونه پس ایمان نه راوړل د عذاب وجه ده:- درسول الله ﷺ په زمانه کښې کافرانوحضورﷺ ته اوونیل تاسونه وړاندې په انبیاؤکرامو کښې دبعضو هواتابع شوې وه بعضو به مړی ژوندی کوی وغیره. اوس که چرته ته غواړې چه مونږ هم په تاسو باندې ایمان راوړو نوتاسو دا دصفاغونډئی د سرو زرو کړئی نو مونږ به ستاسو دصداقت قائل شو.په دې کښې وحی راغله که چرې ستا هم دا خواهش وی نودا دصفاغونډئی به دسرو زروکړم خودا خیال ساته که دوی بیاهم ایمان راونړو نو بیابه دوی ته مهلت نه ملاویږی فوراً به عذاب راشی اودوی به تباه کړی.اوکه ستادوی ته دتاخیر ورکولو او سوچ موقع ورکول منظور وی نو زه به داسې نه کوم. حضورﷺ اوفرمائیل یاالله زه د دوی باقی پاتې کیدو کښې خوشحاله یم. ([1])په مسند کښې دومره نور هم دی چه هغوی داهم ونیلې وو چه باقی نور غرونه دې د دې ځای نه اخواشی چه مونږ دلته زمینداره اوکړې شو الخ. په دې باندې دا آیت نازل شو.([2])

---

[1]) الطبری:١٧/٤٧٧.
[2]) احمد:١/٢٥٨، حاکم:٢/٣٦٢.

بل روایت کښې دی حضورﷺ دعااوغوښتله حضرت جبرائیل علیه السلام راغلواوونی وئیل چه ستاسو پروردګار تاسوته سلام وائی او فرمائی که چرې تاسو غواړئ نوترسحره پورې به دا غرد سرو زروشی خوکه بیا هم په دوی کښې چا ایمان راونړلو نو هغوی ته به هغه سزا ورکولې شی چه تراوسه پورې به چاته هم نه وی شوې او که ستاسو اراده وی نو زه په دوی باندې د رحمت او توبه دروازه کولاؤ پریږدم؟ حضورﷺ دادویمه خبره خوښه کړه([1])مسندابی یعلی کښې دی ﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ ([2])کله نازل شونود ارشاد د پوره کولود پاره حضورﷺ په جبل ابی قبیس باندې اوختلو اوونی فرمائیل اې بنوعبدمناف زه تاسوویرونکې یم. قریش دې آواز اوریدو سره راجمع شو بیانی ونیل واورنی حضورﷺ د نبوت دعوی کونکې دې. د سیلمان علیه السلام تابع هوا وه د موسی علیه السلام دریاب تابع شوې وو عیسی علیه السلام نبی به مړی ژوندی کول ته هم نبی نی الله ﷻ ته اووایه چه دا غر اخواکړی اودا زمکه د زمیندارنی قابله کړی دې د پاره چه مونږ فصلونه اوکرو. که دا نه وی نو زمونږ د مړو د ژوندی کولو دعاد الله ﷻ نه اوکړه چه مونږ اوهغوی یوځای کینو خبرې اوکړو اوکه داهم نه وی نو دا غرد سرو زرو جوړ کړه چه مونږ د ژمی او اوړی د سفر نه خلاص شو. هم هغه وخت په حضورﷺ باندې وحی نازلیدل شروع شو د دې په ختمیدو باندې حضورﷺ اوفرمائیل د هغه ذات قسم د چا په قبضه کښې چه زما ځان دې تاسو چه څه اوغوښتل ماته د هغې په کیدو کښې او په دې خبره کښې چه د رحمت دروازې ته لاړشم اختیار راکړې شو چه د ایمان او اسلام نه پس تاسو د الله ﷻ رحمت راغوندکړئ یاکه تاسو دا نښې اوکتلې اوبیامو اونه منله نو تاسو ګمراه شئ اود رحمت دروازې به په تاسو بندکړې شی نوزه اوویریدلم اود رحمت دروازه مې کولاو پاتې کیدل خوښ کړل ځکه چه په دویم صورت کښې خو به ستاسو په ایمان نه راوړو باندې به په تاسو هغه عذاب نازلیدلوکوم چه به په چا نه وو نازل شوې. په دې باندې آیت نازل شو اوبل آیت ﴿وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَىٰ ۗ بَل لِّلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا ۗ أَفَلَمْ يَيْأَسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا ۗ وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُم بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ﴾([3]) نازل شو

نخښې نخښانې دخلقودویرولودپاره وی:-یعنی دآیاتونود لیګلواوبخپله خُله باندې غوښتلې شوو معجزو خودلو نه مونږ عاجز نه یو بلکه دا مونږ ته ډیر آسان دی کوم چه ستا قوم غواړی مونږ به نی دوی ته اوخایوخو په دې صورت کښې به د دوی په نه منلوسره به بیا زمونږ عذاب نه اخواکیږی وړاندې خلقو ته اوګوره هم په دې کښې برباد کړې شو. په سورت مائده کښې دی چه زه په تاسو دسترخوان نازلوم خودې نه پس چه څوك كفر كوی هغه ته به داسې سزا وركولې شی چه دې نه وړاندې به چاته نه وی وركړې شوې([4])ثمودیانو ته اوګوره چه هغوی د یوخاص کاڼړی نه د اوښې راوتل غوښتې وو.دحضرت صالح علیه السلام په دعاسره هغه راووتله خو هغوی اونه منل بلکه د هغه اوښې پښې پنډنی کټ کړې رسول نی دروغ ګڼړلو په دې باندې هغوی ته درې ورځې مهلت ملاوشو او بیا هلاك كړې شو.د هغوی دا اوښه هم د الله ﷻ د وحدانیت یوه نښه وه اود هغه د رسول د صداقت علامت وو. خودې خلقو بیا هم کفر اوکړو د هغې اوبه ئی بندکړې او آخر نی هغه قتل کړه د کوم په بدله کښې چه د اول نه واخله ترآخره پورې ټول مړه کړې شواود الله ﷻ چه غالب ذات دې په نیولوکښې راغله. آیاتونه خو صرف د ویرولود پاره وی چه

[1]) احمد:١/٢٤٢ رهوحديث صحيح مسندعبدبن حميد:٧٠٠، دلائل النبوة للبيهقي:٢/٢٧٢.
[2]) ٢٦/الشعراء:٢١٤.
[3]) ١٣/الرعد:٣١.
[4]) ٥/المائده:١١٥.

هغوی نصیحت حاصل کړی.
روایت دي چه دابن مسعود ﷺ په زمانه کښې په کوفه کښې زلزله راغله نو هغوی اوفرمائیل چه الله ﷻ غواړي تاسو هغه ته تېيټ شئ تاسو له ډير زر د هغه طرف ته متوجه کيدل پکاردی. (١) د حضرت عمر ﷺ په زمانه کښې ځوځل په مدينه منوره کښې جتکې محسوس کړې شوې نو هغوی اوفرمائیل چه والله تاسو ضرور څه نوې خبره کړې ده. کورئی که بیا داسې اوشو نو زه به تاسو ته سخته سزا درکړم. متفق علیه حدیث کښې دی حضور ﷺ فرمائیل چه نمر اوسپوږمئ د الله ﷻ د نښونه دوه نښې دی دا د چا په مرګ او ژوندباندې په تندر کښې نه راځی بلکه الله ﷻ په دې سره خپل بندیګان ویروی. کله چه تاسو دا اووینئ نود الله ﷻ د ذکر دعا اواستغفارطرف ته تېيټ شئ. ای د محمد ﷺ امته! والله د الله ﷻ نه زیات غیرتی بل څوک نشته چه د هغه وینځې غلامان دې زنا کاری کوی. ای د محمد ﷺ امته! کوم څه چه زه پیژنم که چرې تاسو پیژندل نوډیر کم به مو خندل اوډیر زیات به مو ژړل. (٢)

إِنَّ رَبَّكَ	لَكَ	قُلْنَا	وَإِذْ	
بیشکه رب ستا	تاته	اووئیل مونږه	اکله چې	
اوړانې نبي ﷺ هغه وخت یادکړه چې مونږ تاته اووئیل				
أَرَيْنٰكَ	الَّتِيٓ	الرُّءْيَا	وَمَا جَعَلْنَا	بِالنَّاسِ ۗ	أَحَاطَ
چې ښودلې ده مونږ تاته	هغه	نظاره	اونهٔ ده جوړه کړې مونږه	خلق	راګیرکړې دی
چې ستارب دټولوخلقو نه راچاپیره دې اودامونږ چې تاته کومه نظاره خودلې ده هغه مو					
فِي الْقُرْاٰنِ ۗ	الْمَلْعُوْنَةَ	وَالشَّجَرَةَ	لِلنَّاسِ	فِتْنَةً	إِلَّا
په قرآن کښې	لعنت کړې شوې	اوونه	دپاره دخلقو	یوه فتنه	مګر
دخلقو دپاره دازمیښت سبب اوګرځولو اوهغه ونه هم چې قرآن پاک کښې پرې لعنت راغلې دې					
كَبِيرًا ﴿٦٠﴾	طُغْيَانًا	إِلَّا	فَمَا يَزِيدُهُمْ	وَنُخَوِّفُهُمْ	
لویه	سرکشئ	مګر	خونهٔ زیاتوی دا یرول دوئ لره	او یروو مونږ دې خلقولره	
اومونږ خو دا خلق بیابیا ویروؤ خو په هغې باندې ددوئ سرکشی نوره هم زیاتیږی					

قوله تعالی:- وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِيٓ أَرَيْنٰكَ

د معراج ټولې نظارې حضور ﷺ په خپلو سترګواولیدلې:- الله سبحانه وتعالی خپل رسول کریم ﷺ ته د دین د تبلیغ رغبت ورکوی اود هغوی د حفاظت ذمه اخلی چه ټول خلق د غه د قدرت لاندې دی هغه په ټولو باندې غالب دې ټول دهغه لاندې دی اوهغه به ددې ټولونه تابچ ساتی. کوم څه چه مونږ تاته اوخودل هغه دخلقو دپاره یو کولاو ازمیښت دې. داخودل دمعراج په شپه ووچه حضور ﷺ په خپلو سترګو اولیدل. د نفرتې ونې نه مراد د زقوم ونه ده. (٣) د معراج احادیث په پوره تفصیل سره د دې سورت په شروع کښې بیان شوی دی.
داهم تیرشوی دی چه د معراج واقعه اوریدوسره ډیر مسلمانان مرتد شو اود حق نه اوګرځیدل ځکه چه

---

(١) الطبری:١٧/٤٧٨.
(٢) صحیح بخاری کتاب الکسوف باب الصدقة فی الکسوف:١٠٤٤، صحیح مسلم:٩٠١، ابوداؤد:١١٩١، بیهقی:٣/٣٣٨.
(٣) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة بنی اسرائیل باب (وماجعلنا الرؤیاالتی اریناک الا فتنة للناس):٤٧١٦...

د هغوی په عقل کښې دا رانغله او دخپل جهالت په وجه ئې دادروغ اوګڼړل او دين ئې پرېخودو د دوی په خلاف د کامل ايمان والا په خپل يقين کښې نور هم زيات شو اود هغوی ايمان نور هم مضبوط شو او په ثابت قدمئ او استقلال کښې نور هم زيات شو. نودا واقعه الله ﷻ سبحانه وتعالی د خلقو د ازميښت اوامتحان ذريعه اوګرځوله. حضورﷺ چه کله خبرورکړو او په قرآن پاك کښې آيت نازل شوچه دوزخيانو باندې به د زقوم ونه خوړلې شي او حضورﷺ دا پخپله کتلې هم وه نوکافرانودا اونه منله او ابوجهل ملعون خو په ټوقومسخروکښې وئيل راوړئ کهجورې او کوچ راوړئ اودا زقوم اوکړئ يعنی دا يوځائ کړئ او په ښه مزه سره ئې اوخورئ بس هم دا زقوم دې بياد دې خوراك د خوړلو نه ويره د څه خبرې؟ يوقول دا هم دې چه دې نه مراد بنواميه دی خودا قول بالکل غريب او ضعيف دې. هم د ړومبی قول قائل هغه مفسرين دی چه دا آيت د معراج په واقعه کښې منی. لکه ابن عباسؓ مسروق ابومالك رحمه الله حسن بصری رحمه الله وغيره سهل بن سعيد رحمه الله وائی چه حضور ﷺ د فلانکې قبيلې خلق په خپل منبرباندې لکه د بيزوګانو غوندې په ټوپونو اوګډاګانو اوليدل او حضورﷺ دې سره ډير خفه شو. بيا تروفات پورې بيا حضورﷺ په پوره خندا سره خنديدونکې اونه ليدلې شو په دې کښې هم دې آيت طرف ته اشاره ده [1] (ابن جرير) خوداسندبالکل ضعيف دې. محمدبن حسن بن زباله متروك دې اود هغه استاذ هم بالکل ضعيف دې. پخپله د امام ابن جرير رحمه الله خوښ کړې شوې قول هم دا دې دې نه مراد د معراج شپه ده او د زقوم ونه ده ځکه چه د مفسرينو په دې باندې اتفاق دې. مونږ کافران د خپلو عذابونونه ويروو خوهغوی په خپل ضد کبر لوئی او بې ايمانئی کښې نور هم وړاندې کيږی.

وَاِذْ	قُلْنَا	لِلْمَلٰٓئِكَةِ	اسْجُدُوْا	لِاٰدَمَ	فَسَجَدُوْٓا	اِلَّآ
اوکله چي	اوونيل مونږه	فرښتو ته	چي سجده اوکړئ	ادم ته	نوسجده اوکړه هغوئ	مګر اونۀ کړه
او هرکله چي مونږ فرښتو ته اووئيل چي تاسو ادم عليه السلام ته سجده اوکړئ نوبغير د						
اِبْلِيْسَ ؕ	قَالَ	ءَاَسْجُدُ	لِمَنْ	خَلَقْتَ	طِيْنًا ۚ﴿٦١﴾	قَالَ
ابليس	اوې وئيل	ايا زۀ سجده اوکړم	هغه چاته	چي پيدا کړي دي تا	ادختې نه	اووئيل
ابليس نه ټولو سجده اوکړه هغه اووئيل ايا زه دۀ ته سجده اوکړم چي تا دختې نه پيدا کړې دې ابليس اووئيل						
اَرَءَيْتَكَ	هٰذَا الَّذِيْ	كَرَّمْتَ	عَلَيَّ ؗ	لَئِنْ	اَخَّرْتَنِ	
ايا کتلي دي تا	دا هغه دې	چي فضيلت ورکړو تا	په ماباندې	که چرې	مهلت راکړو تا مالره	
چې ته خو دې سړی ته لږ اوګوره چې تا په ما په باندې اوچت کړې دې که چرې ته						
اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ	لَاَحْتَنِكَنَّ	ذُرِّيَّتَهٗٓ	اِلَّا	قَلِيْلًا ﴿٦٢﴾		
دورځې دقيامت پورې	خامخا به زۀ دبيخه راوباسم	اولاد دده	مګرنۀ	لږ		
ترقيامته پورې ماله مهلت راکړې نو زه به ديو څو تنو نه بغير ددۀ ټول اولاد پخپل قابو کښې راولم						
قَالَ	اذْهَبْ	فَمَنْ	تَبِعَكَ	مِنْهُمْ	فَاِنَّ	جَهَنَّمَ
اوونيل (الله)	ځه	پس چاچي	پيروي اوکړه ستا	ددوئ نه	نو بيشکه	دوزخ
حکم اوشو چې ځه ! څوک چې له دوئ نه ستا پيروی اوکړی نو بيشکه دوزخ ستاسو						

[1] الطبری:١٧/٤٨٤، ٤٨٦.

جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَّوْفُوْرًا۝ وَاسْتَفْزِزْ مَنِ
بدله ده ستاسو | بدله | پوره | او دوکه کړه په خوړو پستو خبرو | هغه څوك |
دټولو دپاره پوره پوره سزا ده او په دوئ کښې چې ستا په چا وس رسی

اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمْ
چې طاقت رسیږی ستا | ددوئ نه | په دعوت ستاسره | او په جمع راوله | په هغوئ باندې |
نو هغوئ پخپل اواز سره اوغولوه او په دوئ باندې (دخپلو فوجونو)

بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ
سوارهٔ خپل | او پیاده خپل | او شریك شه دهغوئ سره | په مالونو کښې | او په اولاد کښې |
سوارهٔ او پیاده راوخیژه وه او هغوئ سره په مالونو او په اولاد کښې ځان له برخه اونیسه

وَعِدْهُمْ ۭ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطٰنُ اِلَّا غُرُوْرًا۝
او وعدې اوکړه دهغوئ سره | او وعده نهٔ کوی دهغوئ سره | شیطان | مګر | ددوکې
او هغوئ سره وعده کوه او کومې وعدې چې شیطان هغوئ سره کوی هغه ټوله دهوکه ده

اِنَّ عِبَادِيْ لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنٌ ۭ وَكَفٰى بِرَبِّكَ
بیشکه | بندګان زما چې دی | نشته | تالره | په هغوئ باندې | څه غلبه | او کافی دې | رب ستا
بیشکه زما په مخلصانو بندګانو به ستازور نه چلیږی او ستا رب کافی

وَكِيْلًا۝
په حیثیت دوکیل |
کارساز دې

قوله تعالى:-وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِيْسَ ۭ

د ابلیس ددښمنئ تذکره او دهغه خبره نه منل:- دابلیس دزړئی دښمنئی نه انسان خبرولې شی چه هغه ستاسو دپلار آدم ﷺ ښکاره دښمن وو دهغه اولاد برابر هم دغه شان ستاسو دښمن دې. د سجدې حکم اوریدو سره خو ټولو فرښتو سرټیټ کړوخو هغه کبر اوکړو هغه ئی سپك اوګڼړلو اوصفا انکارئی اوکړو چه ناممکن دی زما سر د خاورې د یوجوړشوی مخې ته ټیټ شی. زه د ده نه ډیر غوره یم زه اوریم اودا خاوره ده.بیا دهغه زړورتیاته اوګوره چه دالله ﷻ په دربارکښې د ګستاخئی په اندازسره وائی چه ښه ده که تاده له په ما باندې فضیلت ورکړو نو څه اوشو زه به هم د ده اولاد ټول برباد کړم ټول به خپل تابعدارجوړکړم او دهوکه به ئی کړم که څه لږ شان زماد جال نه بچ شی ګنی باقی به ټول غرق کړم.

شیطان ته مهلت ورکړې شو:- ابلیس د الله ﷻ نه مهلت اوغوښتلو الله ﷻ منظورکړواو ارشاد اوشو چه د معلوم وخت پورې مهلت دې[1] ستا اوستاد تابعدارانو د بدو بدله به د دوزخ اور وی چه پوره سزا ده. په خپل آوازسره چه ته څوك دهوکه کولې شې دهوکه ئی کړه یعنی په سندرو او تماشوباندې هغوی

[1] ١٥/الحجر:٣٧.

دهوکه کوه کرخه.[1]کوم هم چه دالله ﷻ نافرمانئی طرف ته رابلونکې اوازوی هغه شیطانی اوازدې.[2] دغه شان ته خپل پیاده او سواره واخله او په کومو چه ته حمله کولې شې اوکړه ﴿رجل﴾ جمع ده ﴿راجل﴾ لکه چه ﴿رکب﴾ جمع د ﴿راکب﴾ او﴿صحب﴾ جمع ده ﴿صاحب﴾ مطلب دادې چه څنګه تانه کیدې شی په هغوی باندې خپل تسلط او طاقت استعمال کړه. دا نه د قدرت امر دې نه حکم. د شیطانانو هم دا خصلت دې چه هغوی د الله ﷻ بندیګان غولوی او دهوکه کوی ګرځی هغوی په ګناهونو اخته کوی د الله ﷻ نه چه څوك په معصیت کښې وی هغه که سور وی که پیدل شیطانی لښکر کښې دې.[3]داسې پیریان هم دی اوانسانان هم دی چه د هغه تابعداردی.[4]. کله چه په چا باندې آوازونه اوچت کړې شی نو عرب وائی((اجلب فلان علی فلان))هم دې نه دا ماخوذ دې د حضورﷺ دا فرمان چه داسونویه زغلولو کښې جلب نشته.[5] هغه هم دې نه ماخوذ دې. د جلبه اشتقاق هم دې نه دې یعنی د آوازونو اوچتیدل.

په مال اولادکښې د شرکت مفهوم:-د هغوی په مالونو او اولادکښې هم ته شریك اوسه. یعنی د الله ﷻ په نافرمانوکښې دهغوی مال خرچ کوه[6]سودخوری په هغوی کوه بدئی سره مال راجمع کړی او په حرامو کارونوکښې خرچ کړی حلال څناورد خپل خواهش نه په ځان حرام کړی وغیره. په اولادکښې شرکت دا دې چه زناکاری اوکړی اود هغې نه اولاد وی[7]کوم اولاد ئی چه په وړوکوالی کښې د بې وقوفتیا نه دهغوی موریلار قتل کړې وی یا ئی ژوندی خښ کړې وی هغه ئی یهودی نصرانی یا مجوسی جوړکړې وی[8]داولاد نوم عبدالحارث اوعبدشمس او عبدفلانکې کیخودې وی. غرض دا چه په هرقسم ئی شیطان په دې کښې داخل کړې وی یائی دا ورسره کړې وی هم دغه د شیطان شرکت دې. د صحیح مسلم په حدیث کښې دی چه الله ﷻ فرمائی ماخپل بنده یوطرف ته موحد پیداکړې دې بیا شیطان راغلو دې ئی دهوکه کړو اوحلال څیزونه ئی پرې حرام کړل[9]

بخاری اومسلم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه په تاسوکښې څوك خپلې بی بی له د تلواراده اوکړی دادې لولی ﴿اللهم جنبنا الشیطن وجنب الشیطن ما رزقتنا﴾ یعنی یاالله ته مونږ د شیطان نه بچ کړې اولرې کړې شیطان د هغه نه چه ته مونږ ته راکوې. نوکه په دې کښې د الله ﷻ د طرف نه بچې اوشی نو هغه ته به هیڅ کله هم شیطان څه ضرراونه رسولې شی.[10]بیافرمائی چه زه ته هغوی له د دهوکې د دروغو وعدې ورکوه. دقیامت په ورځ به دې پښپله وائی چه د الله ﷻ وعدې خو ټولې رښتیاوې اوزما ټولې وعدې غلطې وې.بیا فرمائی زما مؤمن بندیګان زما په حفاظت کښې دی. زه به هغوی د شیطان رټلې شوی نه بچ کوم. د الله ﷻ وکالت حفاظت نصرت اود هغه تائیدد بندیګانود پاره کافی دې. مسنداحمد کښې رسول الله ﷺ فرمائی مؤمن په خپل شیطان باندې داسې قابوموسی لکه څنګه چه

---

[1] الطبری:١٧/٤٩٠.
[2] الطبری:١٧/٤٩١.
[3] الطبری:١٧/٤٩٢.
[4] الطبری:١٧/٤٩١
[5] ابوداوٗد کتاب الجهاد باب فی الجلب علی الخیل فی السباق:٢٥٨١ وهوحسن: ترمذی:١١٢٣، نسائی:٣٣٣٧.
[6] الطبری:١٧/٤٩٣.
[7] الطبری:١٧/٤٩٤.
[8] الطبری: ١٧/٤٩٤-٤٩٥.
[9] صحیح مسلم کتاب الجنة باب الصفات التی یعرف بها فی الدنیااهل الجنة واهل النار:٢٨٦٥.
[10] صحیح بخاری کتاب الوضوء باب التسمیة علی کل حال وعندالوقاع:١٤١، صحیح مسلم:١٤٣٤، ابوداوٗد:٢١١٦، ترمذی: ١٠٩٢، ابن ماجه:١٩١٩، احمد:١/٢١٧.

يوسرې خپل خاروى ته واګه اچولې وى. (١)

رَبُّكُمُ الَّذِىْ يُزْجِىْ لَكُمُ الْفُلْكَ فِى الْبَحْرِ

|رب ستاسو | هغه ذات دي |چي چلوى | دپاره ستاسو| كشتۍ |په درياب كښې

ستاسو رب هغه ذات دي چي ستاسو دپاره ئې په سمندر كښې كشتۍ چلوى

لِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ ؕ اِنَّهٗ كَانَ بِكُمْ رَحِيْمًا ﴿٦٦﴾

دپاره ددې چي تاسو تلاش كړئ| دفضل دهغه نه| بيشكه هغه| دي | په تاسوباندې| مهربانه |

چي تاسو دهغه فضل(روزى) اولټوئ بيشكه هغه په تاسو ډير مهربان دي

قوله تعالى:- رَبُّكُمُ الَّذِىْ يُزْجِىْ لَكُمُ الْفُلْكَ

كشتئ د تجارت ذريعه ده:- الله ﷻ خپل احسان ښائى چه هغه د خپلو بند ګانو د آسانۍ او سهولت دپاره دهغوى دتجارت اوسفردپاره په دريابونوكښې كشتۍ رواني كړې دى. دهغه دفضل اوكرم لطف او رحم يوه نښه دا هم ده چه تاسو لرې لرې ملكونوته تلې شئ اود الله ﷻ فضل يعنى رزق حاصلولې شئ.

وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِى الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُوْنَ

اوكله چي |اورسيږي تاسوته |تكليف |په درياب كښې|ورك شي |هغه څوك |چي رابلې ئې تاسو

اوهركله چي په سمندر كښې تاسو ته څه تكليف رسيږى نو دالله ﷻ نه سوا

اِلَّآ اِيَّاهُ ۚ فَلَمَّا نَجّٰىكُمْ اِلَى الْبَرِّ اَعْرَضْتُمْ ؕ وَكَانَ

سوا دخاص هغه نه |نو هركله چي |هغه بچ كړئ تاسو| وچې ته |نومخ واړوئ تاسو| اودي |

كوم كوم چي تاسوبلئ هغه تاسو نه هير شي بيا هركله چي تاسو اوچي طرفته رابچ كړى نو تاسو مخ واړوئ

الْاِنْسَانُ كَفُوْرًا ﴿٦٧﴾ اَفَاَمِنْتُمْ اَنْ يَّخْسِفَ بِكُمْ

انسان | ناشكره || يانوپه امن كښې يئ تاسو| ددې نه چي | ډوب كړى | تاسو|

اوانسان ډير ناشكره دي اياتاسو ددې خبرې نه بې غمه شوى يئ چي تاسو اوچي طرفته راولى او په زمكه كښې

جَانِبَ الْبَرِّ اَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوْا

په طرف دوچې | يا را اوليږى | په تاسوباند |دكاڼوباران |بيابه |اونۀ مومئ تاسو|

مونبغ كړى يادرباندې دكاڼو شګو سيلۍ راولى بيا تاسو دخپل ځان دپاره

لَكُمْ وَكِيْلًا ﴿٦٨﴾

دپاره دخپل خان| حمايتى|

څوک كارساز نه مومئ

قوله تعالى:- وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِى الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُوْنَ اِلَّآ اِيَّاهُ ۚ

په سمندرونوكښې هم كارساز الله ﷻ دى:- دالله ﷻ ارشاد كيږى چه بند ګان خود مصيبت په وخت كښې په خلوص سره خپل پروردګارته تيتيږى اودهغه نه دزړه دعاګانې كوى اوچه كله الله ﷻ هغه مصيبت

---

(١) احمد:٢/٣٨٠.

اخواکړی دي سترګي اړوی.

دعکرمه بن ابو جهل د ایمان واقعه:-دمکې د فتح په وخت کښې کله دابوجهل ځوئ عکرمه د حبشه د تلوپه اراده سره اوتختیدواوپه کشتئ کښې کیناستو لاړونو اتفاقی توګه باندې کشتئ په طوفان کښې راګیره شوه دمخالف طرف هوا هغه لکه د پاڼې غوندې خوزوله.هغه وخت چه په کشتئ کښې څومره کافران ووهغوی ټولوپه خپل مینځ کښې اووئیل چه دې وخت کښې د الله ﷻ نه بغیربل څوك هم زمونږ هیڅ په کارنه شی راتلې نو هم هغه ته آواز اوکړئی. عکرمه ته هغه وخت دا خیال راغلو چه کله په اوبو کښې صرف هم هغه په کارراتلې شی نو په اوچه باندې هم هغه په کارراتلې شی.اې الله زه نذر منم که تازه ددې مصیبت نه خلاص کړم نونیغ به ځم اودحضرت محمد ﷺ په لاس کښې به خپل لاس ورکوم. یقینا هغه به په ما باندې رحم او کرم او مهربانی اوکړی. د سمندر پوریوتلوسره هغه نیغ د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شو اواسلام ئې قبول کړو اود اسلام یوپهلوان ثابت شو([1])نوفرمائی چه دسمندر ددې مصیبت په وخت کښې خود الله ﷻ نه علاوه ټول هیروئی خوبیا د هغې په اخواکیدوسره د الله ﷻ توحید پریږدئی اونوروته سوالونه کوئی. انسان دې داسې ناشکره چه نعمتونه هیروی بلکه منکرکیږی مګر چه څوك الله ﷻ بچ کړی اود خیرتوفیق ورکړی.

په سمندرکښې غرق کونکې په اوچه کښې هم ورخښولې شی:-رب العالمین خلق ویروی چه څوك په اوبو کښې ډوبول کولې شی نو هغه په اوچه باندې هم د ورننه ویستلو طاقت لری.بیا خوهلته صرف هم هغه ته چغې وهل اودلته هغه سره نورشریك کول داڅومره بې انصافی ده؟ هغه خوپه تاسوباندې د کاڼو باران هم کولې شی اوهلاك کولې موشی([2]) لکه څنګه چه په لوطیانو باندې شوې وودکوم بیان چه پخپله قرآن کښې په څو ځایونوکښې دې.سورت تبارك کښې الله ﷻ فرمائی آیا ستاسود هغه الله ﷻ نه ویره نشته کوم چه په آسمانونوکښې دې چه هغه چرته تاسو په زمکه کښې ورخښ نه کړی چه ناځاپی زمکه په رقیدو شی.آیاستاسو د آسمانونووالا الله ﷻ نه ویره نشته چه هغه چرته په تاسو باندې کاڼړی راونه وروی بیاپوهه شئی چه د ویرولوانجام څه کیدلې شی([3])بیافرمائی چه په هغه وخت کښې به نه تاسو سره خپل څوك امدادی وی نه لاس کونکې نه وکیل نه کارساز نه ساتونکې اونه خیال لرونکې.

أَمْ أَمِنتُمْ أَن يُعِيدَكُمْ فِيهِ

| یابه امن کښی یئ تاسو | ددې نه چې اواپس بوځی تاسو دریاب ته

یاتاسو بې فکره شوی یئ چې هغه دوباره تاسو دي

تَارَةً أُخْرَىٰ فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِّنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُم

یو خل بیا | اوراولیږی | په تاسو باند | طوفان | د هوا نه | اودوب کړی تاسولره |

دریاب ته بوځی بیا په تاسو باندې دهوا سخت طوفان راولیږی بیاتاسو د

بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا

په سبب دهغې اچې ناشکری اوکړه تاسو | بیا | اونۀ مومئ تاسو | دپاره دخان خپل په مونږ باندا |

ناشکری په بدله کښې غرق کړی نو بیا به هیڅوک زمونږ نه دتپوس پوښتنې

---

[1] حاکم ٣ / ٢٤١
[2] الطبری ١٧ / ٤٩٨
[3] ٦٧ / الملك: ١٦-١٧.

بِهٖ	تَبِيْعًا﴿٦٩﴾	وَلَقَدْ	كَرَّمْنَا	بَنِيْٓ اٰدَمَ	
ددې انجام	روستو تپوس كونكي	او په تحقيق سره	عزت وركړو مونږه	اولاد د ادم ته	
قابل هم بيا نه مومئ اوبيشكه مونږ دادم عليه السلام اولاد ته عزت وركړى دې					
وَحَمَلْنٰهُمْ	فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ	وَرَزَقْنٰهُمْ	مِّنَ الطَّيِّبٰتِ		
او سورلئ وركړې مونږ دوئ ته	په وچه كښې اوپه درياب كښې	اورزق وركړومونږ دوئ ته	دپاكوڅيزونو		
اومونږ دوئ په اوچه او درياب دواړو كښې سوارۀ كړخوئ اومونږ دوئ له دپاكيزه څيزونو رزق وركړو					
وَفَضَّلْنٰهُمْ	عَلٰى كَثِيْرٍ	مِّمَّنْ	خَلَقْنَا	تَفْضِيْلًا﴿٧٠﴾	
اوغوره كړل مونږه دوئ لره	په ډيرو باندې	دهغه چانه	چې پيدا كړي دي مونږه	په غوره كولو سره	
اوپه خپل ډير مخلوق باندې مو ورله ښكاره فضيلت وركړې دې					

قوله تعالى:-ثُمَّ لَا تَجِدُوْا لَكُمْ وَكِيْلًا﴿﴾
ارشاددې چه اې منكرانودسمندرنه تاسوزماد توحيدقائل كيدوسره بهرشوئي نوبيامو انكار اوكړونوآيا داسې نه شى كيدې چه تاسو به بياد اوبوسفراوكړئى اود تيزې هواڅپيړې به ستاسو كشتئى كډه وډه كړي اوآخربه ئى ډوبه كړي([1])او تاسوله ستاسود كفر مزه او خوند درشى نوبياخوبه ستاسوهيڅ څوك امدادى نه وى نه به څوك داسې ملاوشى چه زمونږ نه ستاسوبدله واخلى مونږ پسې څوك نه شى رسيدلې اودچا څه مجال چه زمونږ په كاركوته اوچته كړي. ([2])
په ټولومخلوقاتوباندې د انسان فضيلت:- دټولونه ښه پيدائش دانسان دې لكه چه ارشاددې﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِيْٓ اَحْسَنِ تَقْوِيْمٍ﴾([3])مونږ انسان په ډيرښكلې جوړخ سره پيداكړې دې هغه په خپلو پښوباندې نيغ اودرېږى اوصحيح روان وى پخپلو لاسونوباندې په ښه طريقه خپل خوراك كوى اوځناور په پښو لاسونو باندې روان وى په خُلې سره د ګياځرن كوى.بيا ده ته پوهه وركړې ده په كوم سره چه ګټه تاوان ښه او بد پيژنى.دينى اودنياوى فائده معلوموى.د ده دسورلئى دپاره په اوچه باندې ځناوراوځاروى اسونه قچرې اوښان وغيره اودلمدې دسفردپاره كشتئ جوړول خودلى.ده ته ښكلې مزيدارخوند ناك د خوراك څښاك څيزونه وركړى فصلونه دى ميوې دى غوښه ده پنيى دى اوډير بهترين خوندناك مزيدار څيزونه دى. بيا د اوسيدو د پاره ښكلې كورونه د اغوستلود پاره ښائسته لباس اود قسم قسم رنګكار نګك د دې ځاى څيزونه هغه ځاى اوڼد هغه ځاى څيزونه دلته د اوړلو راوړلو اسباب د هغه د پاره پيدا كړى دى او په مخلوق كښې په هريوباندې ده له فضيلت وركړې دې.
انسان د فرښتونه هم غوره دې:- ددې آيت مبارك نه د دې امر استدلال كړې شوې دې چه انسان د فرښتو نه هم غوره دې. حضرت زيدبن اسلم رحمه الله وائى فرښتو اووئيل اې الله تابنيادمو ته دنياوركړې ده هغوى خورى څكى اومزې كوى ته مونږ له د دې په بدله كښې په آخرت كښې راكړه څكه چه په مونږ د دې دنيانه محروم يو. د دې په جواب كښې الله تعالى ارشاد اوفرمائيلو چه زما دې په خپل عزت او جلال باندې قسم وى د ده نيك اولاد كوم چه ما په خپل لاس باندې پيداكړى د هغوى برابر به زه هيڅ كله هم نه كړم كوم چه ما د كن په كلمه سره پيداكړى دى. دا روايت مرسل دې خوپه بل سندسره متصل هم نقل

---

[1]) الطبرى:١٧/٥٠٠.
[2]) الطبرى:١٧/٥٠٠.
[3]) ٩٨/التين:٤.

دې.ابن عساکر کښې دی فرښتو اووئیل اې زمونږ پروردګاره مونږ هم تا پیداکړې یو اود بنیادمو خاتو هم ته نی هغوی ته ته خوراك څښاك ورکوې کپړې جامې هغوی اغوندی نکاح او ودونه هغوی کوی سورلنی دهغوی دپاره دی راحت او آرام هغوی ته حاصل دې. په دې کښې مونږ د یوې حصې هم حصه دارنه یو. خیرکه په دنیاکښې د هغوی د پاره دی نو په آخرت کښې دا څیزونه زمونږ دپاره کړې د دې په جواب کښې الله ﷻ اوفرمائیل کوم چه ما په خپل لاس جوړکړو او خپل روح مې په کښې واچولو زه به هغه د هغې په شان نه کړم کوم ته چه ما وئیلی اوشه نو هغه اوشو. طبرانی کښې دی د قیام په ورځ به د بنیادم نه بزرګ هیڅ څوك هم نه وی. تپوس اوکړې شو چه فرښتې هم نه؟ ونی فرمائیل چه فرښتې هم نه هغه خو مجبوره دی لکه نمر سپوږمئی. (١)دا روایت ډیر غریب دې.

يَوْمَ	نَدْعُوْا	كُلَّ اُنَاسٍ	بِاِمَامِهِمْ	فَمَنْ
اویاده کړه هغه ورځ	چې رااوبه غواړو مونږ	هره ډله دانسانانو	دپیشوا دهغوی سره	نو هغه چاته

هغه ورځ رایاده کړه چې مونږ به ټول خلق دخپلو خپلو پیشوایانو سره راوغواړو نودچا

اُوْتِيَ	كِتٰبَهٗ	بِيَمِيْنِهٖ	فَاُولٰٓئِكَ	يَقْرَءُوْنَ
چې ورکړې شوه	عملنامه دهغه	په ښي لاس دهغه کښې	نو دغه کسان چې دي	لولي به هغوئ

عمل نامه چې دهغوئ ښی لاس کښې ورکړې شوه نو هغوئ به خپله عمل نامه

كِتٰبَهُمْ	وَلَا يُظْلَمُوْنَ	فَتِيْلًا	وَمَنْ	كَانَ
عملنامه خپله	او ظلم به نۀ کیږی په هغوئ باندې	د قد تاردخرما	اوهغه څوك	چې وی

لوستل شروع کړی او په هغوئ به دتار برابر هم ظلم نه کیږی اوڅوك چې پدې

فِيْ هٰذِهٖٓ	اَعْمٰى	فَهُوَ	فِي الْاٰخِرَةِ	اَعْمٰى	وَاَضَلُّ	سَبِيْلًا
په دې دنیاکښې	ړوند	نوهغه به وی	په اخرت کښې هم	ړوند	اوزیات ورك کونکي به وی	لارې لره

دنیا کښې ړوند شو پس هغه به په اخرت کښې هم ړوند وی او دخلاصئ لارې به نه بې لارې وی

قوله تعالى:- يَوْمَ نَدْعُوْا كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ

د قیامت په ورځ د امام نه څه مراد دي؟:- دامام نه مراددلته نبی دې.هرامت به د قیامت په ورځ دخپل نبی سره راغوښتلې شی لکه چه پدې آیت کښې دی (وَلِكُلِّ اُمَّةٍ رَّسُوْلٌ فَاِذَا جَآءَ رَسُوْلُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ)(٢) دهرامت رسول دې بیاچه کله رسول راځی نودهغوی په مینځ کښې به په انصاف سره فیصله کولې شی.

د محدثینو فضیلت:-د بعضې سلفو وینااده چه په دې کښې د اهل حدیث ډیر لوئ فضیلت دې ځکه چه د هغوی امام حضور ﷺ دې. ابن زیدر وائی چه دلته د امام نه مراد د الله ﷻ کتاب دې کوم چه د هغوی دشریعت باره کښې نازل شوې وو.ابن جریر رحمه الله داتفسیرډیرزیات خوښوی اوهم دې ته مختاروائی. مجاهد رحمه الله وائی چه دې نه مراد د هغوی کتابونه دی. ممکن دی چه د کتاب نه مراد دالله ﷻ د احکامو کتاب وی یا عمل نامه اوابن عباس دې نه عمل نامه مراد اخلی(٣)ابوالعالیه رحمه الله حسن رحمه الله او

---

(١) الطبراني.

(٢) ١٠/یونس:٤٧.

(٣) الطبری:١٧/٥٠٢.

ضحاك رحمه الله هم دا وائی([1])اوهم داد ډیرې ترجیح قول هم دې لکه چه د الله ﷻ ارشاددې ﴿وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَٰهُ فِيٓ إِمَامٍ مُّبِينٍ﴾([2])دهرڅیز ښکاره مونږ په کتاب کښې احاطه کړې ده بل آیت کښې دی ﴿وَوُضِعَ ٱلْكِتَٰبُ فَتَرَى ٱلْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَٰوَيْلَتَنَا مَالِ هَٰذَا ٱلْكِتَٰبِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّآ أَحْصَىٰهَا ۚ وَوَجَدُوا۟ مَا عَمِلُوا۟ حَاضِرًا ۗ وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا﴾([3])یعنی عمل نامه به په مینځ کښې کیخودې شی هغه وخت به ته ګورې چه ګناهګاران به ددې په کتو سره اوویریږی الخ. یوبل آیت کښې دی هرامت به په زنګونوباندې پریوتې وی ګوری به.هرامت به د خپل کتاب طرف ته راغوښتې شی. نن به تاسو ته ستاسو د کړو عملونوبدله درکولې شي.دا دې زمونږ کتاب چه په تاسوبه په حقه اوانصاف سره وینا کوی. څه چه تاسوکول مونږ برابر لیکل([4])دا یاد ساتئ چه دا تفسیرد اولنی تفسیرخلاف نه دې یو طرفته به په لاس کښې عمل نامه وی بل طرف ته به پخپله نبی مخامخ موجود وی.لکه چه ارشاد دې ﴿وَأَشْرَقَتِ ٱلْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ ٱلْكِتَٰبُ وَجِا۟ىٓءَ بِٱلنَّبِيِّۦنَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَقُضِىَ بَيْنَهُم بِٱلْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾([5])زمکه به د خپل رب د نورنه اوبرقیږی عمل نامه به کیخودې شی نبیان اوګواهان به راموجود کړې شی.یوبل آیت کښې دی﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍۭ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ شَهِيدًا﴾([6])یعنی هغه وخت به څه حالت وی کله چه د هریوامت مونږ ګواهان راولو اوتابه په دې خپل امت باندې ګواه جوړوو راولویه دې. خودلته د امام نه مراد عمل نامه ده په دې وجه د دې نه پس فرمانی چه د چا په ښی لاس کښې ورکړې شی نو هغوی خو به خپلې نیکئی په خوشحالئی مزه خوند او راحت سره لولی بلکه نورو ته به ئې ښائی او لولی به ئې پرې او ګرځیږی به. د دې نور بیان په سورت الحاقة کښې دې. د فتیل نه مراد اوږد تار دې کوم چه د کهجورې د ګټکې په مینځ کښې وی. بزارکښې دی نبی کریم ﷺ د دې آیت په تفسیرکښې فرمائی یوسړې به راوغوښتلې شی اود هغه عمل نامه به هغه ته په ښی لاس کښې ورکړې شی د هغه بدن به لوئ شی د هغه مخ به اوبرقیږی په سربه ورته د پرقیدونکو مرغلروتاج کیخودې شی. دې به خپلې ډلې ته وراندې شی دې چه په دې حال کښې اووینی نوټول به خواهش کوی چه اې الله ﷻمونږ ته هم داراکړه او مونږ له پدې کښې برکت راکړه. هغه به راتلوسره وائی چه خوشحاله شئ په تاسو کښې هریوته هم دا ملاویدونکی دی.

کافران به دقیامت په ورځ ړانده وی:- خودکافرانو مخونه به تک تورشی دهغه بدن به غټ شی دهغه ملګری چه ده ته ګوری نو وائی به د ده نه د الله ﷻ پناه غواړو یاد ده د بدو نه دالله ﷻ پناه.اې الله ﷻ دې مونږ له مه راوله هغه به راشی دوی به وائی الله ﷻ دې رسوا کړو.دې به جواب ورکړی الله ﷻ دې تاسو هلاک کړی په تاسوکښې د هرنیو دپاره دالله ﷻ هم دا وهل دی([7])په دې دنیاکښې چه چاد الله ﷻ د آیاتونونه اود هغه دکتاب نه د هغه د هدایت د لارې نه سترګې پټې کړی دی هغه به په آخرت کښې په رښتیاسره ړوند وی اود دنیابه هم ډیره لار هیرونکی. عیاذا بالله.([8])

[1]) الطبری:١٧/٥٠٢-٥٠٣.
[2]) ٣٦/یونس:١٢.
[3]) ١٧/الکهف:٤٩.
[4]) ٤٥/الجاثیة:٢٨-٢٩.
[5]) ٣٩/الزمر:٦٩
[6]) ٤/النساء:٤١.
[7]) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة بنی اسرائیل: ٣١٣٦ وسنده حسن، حاکم:٢/٢٤٢-٢٤٣، ابن حبان:٧٣٤٩.
[8]) الطبری:١٧/٥٠٤-٥٠٥.

وَاِنْ كَادُوْا لَيَفْتِنُوْنَكَ عَنِ الَّذِيْٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ

او بیشکه چې نزدې وو | چې په فتنه کښې واچوی تا | دهغه وحې نه | چې درلیږلې ده مونږ | تاته

او اوائې نبی ﷺ! دوئ په دې خبره کښې ډیر کوشش کړې دې چې تادهغه وحې نه چې مونږ درته درلیږلې ده

لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهٗ ۖ وَاِذًا

دپاره ددې چې دروغ جوړ کړې ته | په مونږ باند | غیر ددغه وحې نه | اوکه داسې کړې وې تانو بیا به

ورغړوی په دې شان چې ته په مونږ باندې ځانه دروغ اوتړې اوکه دغسې دې کړې وې نو

لَّاتَّخَذُوْكَ خَلِيْلًا ۝ وَلَوْلَآ اَنْ ثَبَّتْنٰكَ لَقَدْ كِدْتَّ

خامخا نیولې وې دوئ تالره | دوست | او که نۀ وې | مضبوط ساتلې مونږ تۀ | نو بیشکه | نزدې وه

دوئ به خپل ځان سره خوږ اشنا کړې وې اوکه مونږ ستا قدم کلک کړې نه وې نو داخبره بعیده نه وه

تَرْكَنُ اِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيْلًا ۝ اِذًا لَّاَذَقْنٰكَ

چې میلان دکړې وې | دوئ ته | څه | لږ | که داسې دی کړې وې تانو بیابه | خامخا څکولې وې مونږ تاته

چې ته ورته لږ شان مائله شوې وې په دې صورت کښې به مونږ تاله په ژوندې کښې

ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا

دوچند عذاب | دژوند | او دوچند عذاب | د مرګ | بیا به | نۀ موندو تا | دپاره دخان | په مونږ باند

او دمرګ نه پس دغبرګې سزا مزه څکولې وه نو بیا به تا زمونږ په مقابله کښې هیڅوک مدد ګار

نَصِيْرًا ۝

مدد ګار |

موندلې نه وو

قوله تعالى:- وَلَوْلَآ اَنْ ثَبَّتْنٰكَ لَقَدْ كِدْتَّ تَرْكَنُ اِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيْلًا ۝

هم الله ﷻ پیغمبر ﷺ په دین باندې قایم ساتی:- -دمکاروا وفاجرانو د چالاکونه الله ﷻ همیشه خپل رسول ﷺ بچ ساتلې.حضور ﷺ نی معصوم او ثابت قدم ساتلې هم پخپله د هغوی ﷺ ولی او ناصر پاتې دې په خپل حفاظت اوساتنه کښې نی همیشه ساتلې دې.دحضور ﷺ تائید اونصرت نی برابر کړېدې.د حضور ﷺ دین نی د دنیا په ټولو دینونو باندې غالب کړې دې.دحضور ﷺ د مخالفینو اوچتې ارادې یې ښکته کړې دی دمشرق نه ترمغرب پورې نی دحضور ﷺ کلمه خوره کړه.هم ددې بیان په دې آیاتونو کښې دې. الله ﷻ دې د قیامته پورې په حضور ﷺ باندې بې شمیره درود اولیګی. آمین.

وَاِنْ كَادُوْا لَيَسْتَفِزُّوْنَكَ مِنَ الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوْكَ

| او بیشکه نزدې وه | چې خامخا اوخوزوی تا | دزمکې نه | دپاره ددې چې اوشړی تا

اونزدې وه چې دوئ کافران دې زمکې (دمکې نه) ستاقدمونه خوېولې وې چې تاددې (ملک) نه بهر اوباسی

مِنْهَا وَاِذًا لَّا يَلْبَثُوْنَ خِلٰفَكَ اِلَّا قَلِيْلًا ۝

ددغه ځائې نه | اوکه دوئ داسې اوکړل نوبیابه | تیرنۀ کړی وخت دوئ | روستو ستانه | مګر | لږ

خو په دې حال کښې به هم ستادوتلو نه پس دوئ ډیر لږ دلته پاتې شی

سُنَّةَ مَنْ قَدْ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُّسُلِنَا وَلَا تَجِدُ
داطريقه ده|دهرهغه چاسره|چې ليږلي وومونږ مخکښې ستانه|درسولانوزمونږنه|اواوبه نهٔ مومې تهٔ
«دازمونږپخواني دستوردي» لکه څنګه چې زمونږدستور دهغې پيغمبرانو په حقله راغلي دې چې له تانه وړاندې موليږلي وو اوزمونږ په
لِسُنَّتِنَا تَحْوِيْلًا ۝
طريقې زمونږ لره | بدلون |
دستورکښې به هيڅ تبديلي نه بيامومې

قوله تعالى:- وَاِنْ كَادُوْا لَيَسْتَفِزُّوْنَكَ مِنَ الْاَرْضِ

کله چه يهوديانونبئ کريم ﷺ ته د شام د تلومشوره ورکړه:-وائی چه حضور ﷺ ته يهوديانو مشوره ورکړه چه تاسو له شام ته تلل پکاردی څکه چه هم هغه د انبياؤکرامو وطن دې.د مدينې دا ښار پريخودل پکاردی نو په دې باندې دا آيت نازل شو خودا قول ضعيف دې څکه چه دا آيت مکی دې او په مدينه کښې دحضور ﷺ استوګنه روستو شوې ده.وائی چه دتبوك باره کښې دا آيت نازل شوې دی. د يهوديانو په وينا کولوسره چه شام د نبيانو او محشر زمکه ده هغوی له هم هلته اوسيدل پکار دی که چرې ته په رښتياؤ پيغمبر ئې نو هلته لاړشه هغوی ديوحد پورې حضور ﷺ رښتونې ګنړلو.دغزوه تبوك نه د حضور ﷺ نيت هم دا ووخو تبوك ته په رسيدو باندې د بنی اسرائيل آياتونه نازل شو دې نه پس سورت ختم کړې شوې وو. ددې ﴿ وَاِنْ كَادُوْا لَيَسْتَفِزُّوْنَكَ مِنَ الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوْكَ مِنْهَا وَاِذًا لَّا يَلْبَثُوْنَ خِلٰفَكَ اِلَّا قَلِيْلًا ۝ سُنَّةَ مَنْ قَدْ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُّسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيْلًا ۝ ﴾ آيت پورې اوالله ﷻ حضور ﷺ ته د مدينې د واپس تلو حکم ورکړو اوونی فرمانيل چه هم هلته ستامرګ اوژوند دې اوبيارا پاسيدل او اودريدل دی.خوددې سندهم د نظرنه خالی نه دې او صفابښکاره دی چه دا واقعه هم ټيك نه ده. د تبوك غزوه د يهوديانو په وينا سره نه وه بلکه دالله ﷻ فرمان موجود دې﴿ قَاتِلُوا الَّذِيْنَ يَلُوْنَكُمْ مِّنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوْا فِيْكُمْ غِلْظَةً ۗ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِيْنَ ۝ ﴾[1] کوم کافران چه ستا خواوشادی دوی سره جهاد اوکړه. بل آيت کښې دی چه څوك په الله ﷻ او قيامت باندې ايمان نه لری د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ حرام کړې شوی حرام نه ګنړی اوحق نه قبلوی نود داسې اهل کتابوسره دالله ﷻ په لارکښې جهاد اوکړه تردې چه هغوی دذلت سره جزيه ورکول منظور کړی.[2] اووجه ددې غزوه داوه چه د حضور ﷺ کوم صحابه کرام رضي الله عنهم په جنګ موته کښې شهيدان کړې شوې وو د هغوی بدله واخستلې شی. والله اعلم. که داپورتنۍ واقعه صحيح شی نوهم پدې باندې به هغه حديث محمول کولې شی په کوم کښې چه حضور ﷺ فرمائی مکه مدينه او شام کښې قرآن پاك نازل شوې دې.

([3]) وليد رحمه الله خو د دې په شرح کښې ليکی چه د شام نه مراد بيت المقدس دې خود شام نه مراد تبوك ولې وانخستلې شی چه بالکل صفا او ډير صحيح دې. والله اعلم.

يوقول داهم دې چه دې نه مراد د کافرانو هغه قول دې کوم چه د مکې نه د ويستلو باره کښې کړې وو او هم داسې اوشو چه کله هغوی حضور ﷺ اوويستلو نو بيا دوی هم هلته ډيره موده پاتې نه شو الله ﷻ ډير زر په هغوی باندې غالب کړو. دوه نيم کاله تيرشوې وو چه د بدر جنګ بغير د څه تياری او اطلاع نه ناڅاپی اوشوه هم هلته دکافرانو اود کفر زور مات شو. دهغوی شريفان او رئيسان د تيغ نه اووتل او

---

[1] ٨/التوبة:٢١٣.

[2] ٩/التوبة:٢٩.

[3] الطبرى:٧٧/١٧.

د هغوی شان اوشوکت په خاور کښې خاورې شو.دهغوی سرداران قید کړې شو.نوفرمانی چه هم دا عادت د اول نه جاری دې د وړاندینو رسولانو سره هم داسې شوې چه کافرانو کله هغوی تنګ کړی اود وطن نه نی ویستلی نو بیا هغوی هم نه دی بچ شوی د الله ﷻ عذابونوهغوی غرق او بې نشانه کړی دی.او زمونږ پیغمبر ﷺ خود رحمت رسول وو په دې وجه څه عام آسمانی عذاب په دې کافرانو باندې رانغلو لکه چه فرمانی﴿ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيْهِمْ ۭ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُوْنَ ۝ ﴾[1] یعنی ستا په موجودګئی کښې به الله ﷻ هغوی نه په عذاب کوی.

اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوْكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ
| قائموه| مونځ | دزواله| دنمر نه | دتیارې دشپې پورې
ته خپل مونځ کوه دنمر راختلونه پس دشپې ترتیارې خوریدو پورې
وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ ۭ اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُوْدًا ۝
اوپابندی کوه دقرآن دسحر| بیشکه | قرآن د سحر | وی چې حاضریږی ورته فرښتې
اودې نه علاوه د سحرمونځ هم کوه بیشکه د صبا مونځ کول دفرښتو دحاضرۍ وخت دې
وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَّكَ ڰ عَسٰٓى اَنْ يَّبْعَثَكَ
اودشپې دیوې حصې نه| تهجد کوه| په دې سره | نفل دی | تالره | قریبه ده | چې اوبه رسوی تا
اودشپې په یوه برخه کښې د تهجدو مونځ هم کوه چې دا ستادپاره زیاتی مونځ دې امیددې چې
رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُوْدًا ۝
رب ستا | خائې | ستائیلې شوی ته |
ستارب تاله په مقام محمود کښې خائې درکړی

قوله تعالى:- اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوْكِ الشَّمْسِ

په قرآن کښې دپنځو واړو مونځونوذکر:- دمونځونوپه خپل وخت باندې داداکولوحکم کولې شی. ﴿دلوك﴾ نه مراد غروب دې یا زوال دې[2] امام ابن جریر رحمه الله د زوال قول خوښ کړې دې اود اکثرو مفسرینو قول هم دادې.حضرت جابر رضي الله عنه فرمانی چه مادحضور ﷺ اودهغوی سره دهغه صحابه کرامو رضي الله عنهم کوم چه هغوی غوښتل دعوت اوکړو د خوراك کولو سره د نمرد ډوبیدلونه پس زمونږ د کورنه لاړل. حضرت ابوبکر رضي الله عنه ته نی اوفرمانیل څه هم داوخت دلوك شمس دې.[3] نود پنځو واړو مونځونو وخت په دې آیت کښې بیان شو﴿غسق﴾نه مرادتیاره ده چه څوك وانی ددلوك نه مرادغروب دې دهغوی په تیزخود ماسپښین مازیګرماښام اوماسخوتن بیان خوهم په دې کښې دې اودسحربیان په﴿وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ ۭ﴾کښې دې. د حدیث نه په تواتر اقوال اوافعال د حضور ﷺ نه د پنځو مونځونو د وختونه ثابت دی او الحمدلله مسلمانان په دې باندې دی د هرې روستنئی زمانې خلق ئی د وړاندینئی زمانې د خلقو نه برابراخلی راروان دی لکه چه د دې مسئلود بیان په مقام کښې د دې پوره تفصیل موجود دې.

---

[1] ٨/الانفال: ٣٣.
[2] الطبری: ٥١٤/١٧.
[3] الطبری: ٥١٨/١٧.

والحمدلله.د سحر د قران په تلاوت د شپې او ورځې فرښتې راځي([1])صحيح بخاري کښې دي چه د ځان له سړی په مونځ باندې د جمع مونځ پنځه ویشت (٢٥) درجې زیات فضیلت لري. د سحر د مانځه په وخت د ورځې او شپې فرښتې یوځای کیږي. دابیان کولوسره د حدیث راوی حضرت ابوهریره ﷺ فرمائي. ته د قران دا آیت اولوله ﴿ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِؕ ﴾ ([2])

د قُرْاٰنَ الْفَجْرِؕ معنی:-بخاري اومسلم کښې دي دشپې اوورځې فرښتې تاسوله برابرراځي.دسحراو مازیګر دمانځه په وخت کښې د دوی اجتماع کیږي تاسو سره چه کوموفرښتو شپه تیرکړې وی هغه کله خیژي نو الله ﷻ د هغوی نه معلومول کوی سره د دې چه هغه د دوی نه زیات پیژندونکې دي چه تاسو زما بندیګان په کوم حال کښې پریخوده؟ هغوی جواب ورکوی هغوی وائي چه مونږ هغوی له اورسیدو نو په مانځه کښې وو او چه واپس راغلو نو هم په مانځه کښې موپریخودل([3])حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائي چه دا څوکیدارې فرښتې دسحر په مانځه کښې راجمع کیږي بیادوی خیژي اوهغوی پاتې کیږي([4])د ابن جریر په یوحدیث کښې د الله ﷻ د نزول او د دې ارشاد فرمائیلوذکر کړې دي چه څوك شته چه مانه بښنه اوغواړي او زه هغه اوبښم. څوك شته چه مانه سوال اوکړي اوزه هغه ته ورکړم. څوك شته چه مانه دعا اوغواړي او زه د هغه دعا قبوله کړم. تردې چه سحر راوخیژي نو په دغه وخت الله ﷻ موجود وی اود شپې فرښتې اود ورځې فرښتې جمع کیږي.

پیغمبر ﷺ ته د تهجدد مونځ حکم:-بیا الله ﷻ خپل پیغمبر ﷺ ته د تهجد د مونځ حکم ورکوی اود فرضو خوحکم دې. صحیح مسلم کښې دی چه دحضور ﷺ نه تپوس اوکړې شو چه د فرض مونځ نه پس کوم یو مونځ غوره دې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل د شپې مونځ([5])تهجد وائی د خوب نه پس مونځ ته. لغت کښې د مفسرینویه تفسیرونوکښې او حدیث کښې موجود دی چه د حضور ﷺ عادت مبارك هم دا وو چه اوده کیدونه پس به ئې تهجد کول([6])لکه چه په خپل ځای باندې بیان موجود دې. اود حسن بصري رحمه الله قول دې چه کوم مونځ د ماسخوتن د مانځه نه پس وی.([7]) ممکن دی چه دې نه هم مراد د اوده کیدونه پس مونځ وی.بیافرمائی چه دا زیاتوالې صرف ستاد پاره دې.بعضې خووائی چه دتهجد مونځ د نورو په خلاف صرف په حضور ﷺ باندې فرض وو.بعضې وائی دا خصوصیت په دې وجه دې چه د حضور ﷺ ټول وراندې روستو ګناهونه معاف وو اودامتیانو د دې مونځ په وجه ګناهونه معاف کیږي.([8]) زمونږ د دې حکم په ځای راوړلو سره به مونږ تا په داسې ځای اودروو چه چرته په اودریدو باندې ټول مخلوق به ستا تعریفونه کوی او پخپله خالق اکبر هم وائی چه مقام محمود باندې به ته د قیامت په ورځ د خپل امت د شفاعت د پاره ځې چه د دغه ورځې د ویرې نه ته هغوی ته راحت ورکړې. ([9]).

مقام محمود اودحضوراکرم ﷺ فضیلت:-حضرت حذیفه ﷺ فرمائی چه خلق به هم په یومیدان کښې راجمع کولې شی. آواز کونکې به خپل آوازهغوی ته اوروی سترګې به کولاوشی پښې ابله او بربنډ بدن به وی

---

[1]) الطبری:١٧/٥٢٠، ترمذی: کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة بنی اسرائیل:٣١٣٥، وهوصحیح، ابن ماجه:٦٧٠، احمد:٢/٤٧٤

[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة بنیاسرائیل باب قوله﴿ان قرآن الفجرکان مشهودا....﴾:٤٧١٧، صحیح مسلم:٦٤٩.

[3]) صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلاة باب فضل صلاة العصر:٥٥٥،صحیح مسلم:٢٣٢، احمد:٢/٤٨٦، ابن حبان:١٧٣٧.

[4]) الطبری:١٧/٥٢١.

[5]) صحیح مسلم کتاب الصیام باب فضل صوم المحرم:١١٦، ابوداوٗد:٢٤٢٩، ابن ماجه:٧٤٢،احمد:٢/٣٠٣، مسندابی یعلی:٦٣٩٢.

[6]) صحیح بخاری کتاب التهجد باب من نام اول اللیل واحیا اخره:١١٤٦، صحیح مسلم: ٧٣٩.

[7]) الطبری:١٧/٥٢٤.

[8]) الطبری:١٧/٥٦٥، احمد:٥/٢٥٥.

[9]) الطبری:١٧/٥٢٦

لکه څنګه چه پیدا کړې شوی وو. ټول به ولاړوی اوځوك به هم د الله ﷻ د اجازت نه بغیرخبره نه شی کولې.آواز به راشی ای محمد ﷺ حضور ﷺ به وائی ﴿لبیك وسعدیك﴾ ای الله ټولې ښیګړې هم ستا په لاس کښې دی اوبدی ستادطرف نه نه ده. لارموندونکی هم هغه دی چاته چه ته هدایت اوکړې.ستاغلام ستا په وړاندې موجود دې هغه هم ستا په امدادباندې قایم دې اوهم ستاطرف ته تیتیدونکې دې. ستا د نیولونه بغیرستاد دربار بل هیڅ ځائ د پناه نشته. ته د برکتونو والا ئې ته دلویووالا ئې رب البیت نه پاك ئې.دادې مقام محمودد کوم ذکر چه الله ﷻ په دې آیت کښې کړې دې([1])نودامقام مقام شفاعت دې.قتاده رحمه الله فرمائی چه دټولونه اول به حضور ﷺ دزمکې نه رابهرکیږی اودټولونه وړاندې به شفاعت هم حضور ﷺ کوی([2])اهل علم وائی چه هم دا مقام محمود دې د کوم وعده چه الله ﷻ کریم ذات خپل رسول مقبول ﷺ سره کړې ده. بې شکه ډیرې بزرګئی به د قیامت په ورځ داسې وی په کومو چه به نور څوك د هغوی سره شریك نه وی اوډیرې بزرګئی به داسې ملاویږی په کوموکښې چه به څوك د حضور ﷺ برابرنه وی. د ټولونه اول به هم د حضور ﷺ د قبر زمکه شلیږی اوحضور ﷺ به په سورلئی سور د محشر میدان ته ځی. دحضور ﷺ به یوه جهنډا وی د حضرت آدم عليه السلام نه واخله ټول په ټول به د هغې لاندې وی. حضور ﷺ ته به حوض کوثر ملاویږی. په کوم چه به د ټولونه زیات خلق موجود وی. ډیر لوئ شفاعت به د حضور ﷺ وی چه الله ﷻ به د مخلوق د فیصلود پاره راشی اودا به د هغې نه پس وی چه خلق به حضرت آدم عليه السلام حضرت نوح عليه السلام حضرت ابراهیم عليه السلام حضرت موسی عليه السلام او حضرت عیسی عليه السلام له راشی او ټول به انکار اوکړی. بیا به حضور ﷺ له راشی او هغوی به د دې د پاره تیار شی لکه څنګه چه د دې احادیث په تفصیل سره راروان دی. ان شاء الله.

د شفاعت بیان:حضور ﷺ به د هغه خلقو شفاعت کوی د کوموباره کښې چه حکم شوې وی چه دوی دوزخ طرف ته بوځئی بیا به هغوی د حضور ﷺ په شفاعت سره راواپس کړې شی. د ټولو نه وړاندې به هم د حضور ﷺ د امت فیصلې کیږی. هم هغوی ﷺ به سره د خپل امت نه د ټولونه وړاندې په پل صراط باندې تیریږی. هم حضور ﷺ به جنت ته د تلوړومبې سفارشی وی لکه څنګه چه د صحیح مسلم د حدیث نه ثابت دی([3])د صور په حدیث کښې دی چه ټول مؤمنان به هم د حضور ﷺ په شفاعت سره جنت ته ځی. د ټولونه اول به حضور ﷺ جنت ته ځی اود حضور ﷺ امت به د ټولوامتونونه اول ځی. دحضور ﷺ په شفاعت سره به د کمې درجې جنتی اوچتې درجې ته رسی. هم حضور ﷺ د وسیله خاوند دې کوم چه د جنت د ټولونه اعلی منزل دې اود حضور ﷺ نه علاوه به بل چاته نه شی ملاویدې. داصحیح دی چه د الله ﷻ په حکم به دګناهګارانوشفاعت فرښتې هم کوی خودحضور ﷺ شفاعت د ځومره خلقو باره کښې وی د هغې دشمیر بغیرد الله ﷻ نه چاته پته اوعلم نشته په دې کښې د حضور ﷺ په شان اود هغه برابر څوك نشته. دکتاب السیرة په آخرکښې باب الخصائص کښې ما دا ښه په وضاحت سره بیان کړی دی. والحمدلله.

دمقام محمود متعلق نور احادیث:-اوس دمقام محمودباره کښې احادیث واورئی،الله ﷻ دې زمونږ امداد اوکړی.بخاری کښې دی حضرت ابن عمر رضي الله عنه فرمائی خلق به د قیامت په ورځ د زنګونونوپه مخ پریوتې وی هر یوامت به د خپل نبی شاته وی ای فلانکیه زمونږ شفاعت اوکړه تردې چه د شفاعت انتهابه دحضرت محمد ﷺ طرف ته شی نو هم دا هغه خبره ده چه الله ﷻ به حضور ﷺ په مقام محمود باندې

---

[1]) الطبری:۱۷/۵۲۶.

[2]) الطبری:۱۷/۵۲۸.

[3]) صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی قول النبی ﷺ ((انااول الناس یشفع فی الجنة انا اکثرالانبیاءتبعا)):۱۹۶.

اودروی([1])ابن جریر کښې دی حضور ﷺ فرمائی نمربه ډیر نیزدې وی تردې چه خوله به د غوږونو نیمنی ته اورسیږی. په دې حال کښې به خلق حضرت آدم ﷺ ته فریاد اوکړی هغه به صفاانکارکوی بیا به حضرت موسی ﷺ ته وائی هغوی به هم دغه جواب ورکوی چه زه د دې قابل نه یم بیابه حضرت محمد ﷺ ته وائی. حضور ﷺ به د مخلوق د شفاعت د پاره روانیږی تردې چه د جنت د دروازې کونډه به اونیسی. په هغه ورځ به الله ﷻ حضور ﷺ مقام محمودته اورسوی.([2])
دبخاری شریف د دې آیت په آخرکښې داهم دی چه اهل محشر به ټول په ټول دحضور ﷺ تعریفونه کوی([3])بخاری شریف کښې دی کوم سړې چه اذان واوری او ((اللهمرب هذه الدعوة التامة)) اولولی د هغه د پاره د قیامت په ورځ زماشفاعت حلال دې.([4]) مسنداحمد کښې دی حضور ﷺ فرمائی د قیامت په ورځ به زه د نبیانو امام دهغوی خطیب اودهغوی سفارشی یم او زه دادځه فخر نه نه وایم.([5])دا ترمذی شریف کښې هم راوړې دې او دې ته ئې حسن صحیح وئیلې دې. ابن ماجه کښې هم دا دې. د حضرت ابی بن کعب ﷺ نه هغه حدیث شریف تیرشوې دې په کوم کښې چه قرآن پاك په اووه قراءتونو باندې قرآن لوستل بیان دی د دې په آخر کښې دی ما ونیل اې الله زما امت اوبښه یا الله زما امت اوبښه. دریمه دعامادهغه ورځ دپاره ساتلې ده په کومه ورځ چه به ټول مخلوق زماطرف ته رغبت کوی تر دې چه حضرت ابراهیم ﷺ هم.([6])

شفاعت اوږد حدیث او مقام محمود:-مسنداحمد کښې دی چه مؤمنان به د قیامت په ورځ راجمع کیږی بیا به د هغوی په زړه کښې خیال اچولې شی چه مونږ چاته اووایو زمونږ سفارش اوکړی اومونږ ته د دې ځائ نه آرام راکړی نو ټول به حضرت آدم ﷺ له راشی او وائی به اې آدم ﷺ ته خود ټولوانسانانو پلارئې الله ﷻ ته په خپل لاس باندې جوړکړې ئې ستاد پاره ئې په خپلو فرښتوباندې سجده اوکړه او تاته ئې د ټولوځیزونو نومونه اوخودل. تاسو زمونږ سفارش خپل رب له یوسه دې د پاره چه مونږ ته د دې ځائ نه آرام ملاوشی. حضرت آدم ﷺ به وائی چه زه د دې قابل نه یم هغوی ته به خپله خطا وریاده شی اود الله ﷻ نه به اوشرمیږی. فرمائی به تاسو حضرت نوح ﷺ له لاړشئ دالله ﷻ رومبی رسول دې څوك چه د زمکې والا طرف ته الله ﷻ اولیګلو. دوی به راشی اود دې ځائ نه به هم ورته داسې جواب ملاوشی چه زه د دې لائق نه یم هغه ته به هم خپله خطا وریاده شی دالله ﷻ نه مې داسې سوال کړې چه د هغې ماته علم نه وو. دخپل پروردګار نه به شرمیږی او وائی به حضرت ابراهیم خلیل الله ﷺ له لاړشئ هغوی له به راشی هغوی به هم فرمائی چه زه د دې قابل نه یم حضرت موسی ﷺ له لاړ شئ هغه سره الله ﷻ خبرې کړی دی او هغه ته ئې تورات ورکړې وو. خلق به حضرت موسی ﷺ له راشی خو هغه به هم وائی چه په ما کښې دومره قابلیت چرته دې؟ بیا به د هغه قتل ذکر اوکړی چه بغیر د مقتول د بدله نه هغوی کړې وو نو په دې وجه به د الله ﷻ نه شرمیږی او وائی به تاسو حضرت عیسی ﷺ له لاړشئ چه د الله ﷻ بنده د هغه کلمه اود هغه روح دې. هغوی به دلته راشی نو هغه به هم وائی چه زه د دې قابل نه یم تاسو حضرت محمد ﷺ له لاړشئ د چا چه اولنئ او آخری ګناهونه ټول ښبلې شوی

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة بنی اسرائیل باب قوله (عسی ان یبعثك ربك .....):٤٧١٨.
[2]) الطبری:٥٢٩/١٧.
[3]) صحیح بخاری کتاب الزکاة باب من سال الناس تکثرا:١٤٧٥، ابوداؤد:٥٢٩،ترمذی:٢١١، احمد:٣٥٤/٣، ابن حبان : ١٦٨٩.
[4]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة بنی اسرائیل باب قوله (عسی ان یبعثك ربك.........):٤٧١٩.
[5]) احمد:١٣٧/٥، ترمذی: کتاب المناقب باب ((سلواالله لی الوسیلة....)):٣٦١٣، وهوحسن، ابن ماجه: ٤٣١٤.
[6]) صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین باب بیان ان القرآن انزل علی سبعة احرف: ٨٢٠.

دی نو هغه ټول به ماله راشی زه به اودریږم د خپل رب نه به اجازت غواړم کله چه هغه اووینم نو به سجده کښې به راپریوځم ترکومې چه الله ﷻ ته منظ‌وروی په سجده کښې به پروت یم. بیا اوفرمائیلې شی ای محمد ﷺ سر اوچت کړه وایه اوریدې به شی شفاعت کوه قبلولې به شی غواړنی درکولې به شی.زه به سراوچت کړم اود الله ﷻ به هغه تعریفونه اوکړم چه هغه به نې ماته ښانی. بیابه زه سفارش کوم. زما د پاره به یوحد مقرر کړې شی زه به هغه جنت ته اورسوم. بیابه په دویم ځل خپل رب ته به کتوباندې سجده اوکړم ترکومې چه هغه غواړی زه به په سجده کښې یم بیا به اوونیلې شی ای محمدﷺ سراوچت کړه وایه اوریدې به شی سوال کوه درکولې به شی شفاعت کوه قبلولې به شی نوزه به سر اوچت کړم اود رب به هغه حمد بیان کړم کوم چه هغه ماته ښانی. زه به شفاعت کوم نوزما د پاره به یوحدمقررکړې شی زه به هغه هم جنت ته اورسوم.

بیابه په دریم ځل راواپس شم خپل رب ته په کتوبه په سجده راپریوځم ترکومې چه الله ﷻ غواړی هم په دې حالت کښې به پروت یم بیابه اوفرمائیلې شی ای محمدﷺ سراوچت کړه خبره کوه ستا خبره به اوریدې شی سوال کوه درکولې به شی سفارش کوه قبلولې به شی.زه به سراوچت کړم او حمدبه بیان کړم کوم چه به ماته هغه ښانی سفارش به اوکړم خوزما د پاره به حد مقررکولې شی زه به هغه هم جنت ته اورسوم بیا به په ځلورم ځل راځم او وایم به چه پروردګار اوس خو صرف هغه پاتې شوکوم چه قرآن رامنع کړی دی. فرمائی چه د دوزخ نه به هرهغه سړې راوځی چا چه ﴿لااله‌الاالله﴾ ونیلې وی اود هغه په زړه کښې د یوې ذرې برابر هم ایمان وی. داحدیث په بخاری او مسلم کښې هم دې. ([1])

مسند احمدکښې دی حضورﷺ فرمائی زما امت به په پل صراط باندې تیریږی زه به هلته ولاړ یم ګورم به چه ماله به حضرت عیسی ؑ راشی اوفرمائی به ای محمدﷺ د انبیاؤ کرامو ډله تاسو ته څه غواړی هغوی ټول ستاسو دپاره راجمع دی اود الله ﷻ نه دعاکوی چه ټول مخلوق چرته هم غواړی جداجدا کړی دې وخت کښې هغوی په سخت غم کښې دی.ټول مخلوق ته لګه چه په خولوکښې واکې اچولې شوی دی.په مؤمنانوخودزکام په شان دی ولې په کافرانو باندې دمرګ په شان دی. حضورﷺ به فرمائی چه اودریږئی هم هلته درځم. نو حضورﷺ به لاړشی اود عرش لاندې به اودریږی هغه عزت او قدر به ورته ملاوشی چه هیڅ یو اوچتې فرښتې او نه یو لیږلې شوی نبی یارسول ته به ملاوشوې وی. بیا به الله ﷻ د حضرت جبرائیل ؑ طرف ته وحی اوکړی چه محمدﷺ له لاړشه او ورته اووایه ته سراوچت کړه غواړه ملاویږی به سفارش کوه قبلیږی به نو ماته به دخپل امت شفاعت ملاوشی چه د هرو یوکم سلو نه یو راوباسه زه به باربار د خپل رب عزوجل طرف ته ځم راځم اوهرځل به سفارش کوم تردې چه الله ﷻ به ماته ارشاد اوفرمائی چه ای محمدﷺ لاړشه او په مخلوق کښې چه چا یوځل هم په خلوص سره د ﴿لااله‌الاالله﴾ ګواهی ورکړې ده او هم په دې باندې مړشوې دې هغه هم جنت ته اورسوه. ([2])

مسنداحمدکښې دی حضرت بریده رضی الله عنه حضرت معاویه رضی الله عنه له لاړو هغه وخت یوسړی څه ونیل هغه هم د څه ونیلواجازت اوغوښتلو حضرت معاویه رضی الله عنه اجازت ورکړو د هغوی خیال دا وو چه کوم څه دا رومبې سړې وائی هغه به بریده رضی الله عنه هم وائی.حضرت بریده رضی الله عنه اوفرمائیل مادرسول الله ﷺ نه اوریدلی دی حضورﷺ فرمائی زما د الله ﷻ نه دا امیدې چه په زمکه باندې څومره ونې دی اوکانړی دی د دې د شمیربرابر به زه د خلقو شفاعت کوم نواې معاویه رضی الله عنه تاته خودې د دې امیدوی او حضرت علی رضی الله عنه دې ناامیده وی؟ ([3])

---

[1] صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿لماخلقت بیدی﴾: ٧٤١٠، صحیح مسلم:١٩٣، احمد:١١٦/٢، ابن حبان:٦٤٦٤.

[2] احمد:١٧٨/٣ وسنده صحیح، مجمع الزوائد:٣٧٣/١٠.

[3] احمد:٣٤٧/٥.

بل حديث:-مسنداحمد کښې دي چه د مليکه دواړه خامن د حضورﷺ په خدمت کښې حاضر شو وئې وئيل زمونږ مور به زمونږ د پلار ډير زيات عزت کولو په ماشومانو باندې ډيره مهربانه او شفقت به ئې کولو په ميلمستيا کښې به هيڅ کمې نه راوستلو اوهغې د جاهليت په زمانه کښې خپلې ژوندئې لونړه خښې کړې وې حضورﷺ اوفرمائيل بياهغه دوزخ ته اورسيده.هغوی دواړه خفه غمګين شوواپس لاړل. حضورﷺ حکم اوکړو چه هغوی واپس راولئې هغوی واپس شواودهغوی په مخونوباندې خوشحالی وه چه کيدې شی اوس حضورﷺ څه ښکلې خبر واوروی. حضورﷺ اوفرمائيل واورئې زما مور او ستاسو مور دواړه يوځائ دی. يومنافق دا واوريده نو وئې وئيل چه د ده نه د ده مور ته څه فائده؟ مونږ ده پسې خو.يوانصاری چه دحضورﷺ نه به ئې د ټولونه زيات سوالونه کولوعادت وو هغه اووئيل يارسول اللهﷺده باره کښې يا د دې دواړو باره کښې الله ﷻ تاسو سره څه وعده کړې ده؟ حضورﷺ ته معلومه شوه چه ده خو څه اوريدلی دی وئې فرمائيل نه زما رب غوښتلې دی نه ما دې باره کښې څه طمع کړې ده. واوره زه به د قيامت په ورځ مقام محمود ته اورسولې شم. انصاری اووئيل هغه کوم مقام دې؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه دا به هغه وخت وی چه کله به تاسو بربنډ بدن او ناسونته راوستلې شئې. د ټولونه اول به حضرت ابراهيمﷺ ته کپړې اچولې شی. الله ﷻ به ارشاد اوفرمائی زما خليل ته کپړې واچونې نو دوه د سپين رنګ څادرونه به ورته واغوندی اوهغه به د عرش طرف ته مخ کړې ناست وی بيابه زما لباس راوړلې شی. زه به د هغه نه ښی طرف ته داسې ځائ کښې ولاړيم چه ټول اولنی او آخری خلق به په ما باندې غبطه کوی اود کوثر نه واخله ترحوض پورې به د هغه د پاره کولاوکړې شی. منافق وئيل چه د اوبود روانولوديپاره خود خاورې او کانړو کيدل ضروری دی. حضورﷺ اوفرمائيل چه او د هغې خاوره مشک او کانړی مرغلرې دی. هغه وئيل چه مونږ خو چرته داسې نه دی اوريدلی ښه ده د اوبوبه غاړه وتې هم کيدل پکار دی. انصاری وئيل يارسول اللهﷺ هلته به وتې هم وی؟ حضورﷺ اوفرمائيل اود سرو زرو د ښاخونو وتې. منافق وئيل د نن په شان خبرې خو مونږ کله هم نه دی اوريدلی ښه ده په ونوکښې ميوې او پاڼې هم پکار دی. انصاری وئيل يارسول اللهﷺ په دې ونوکښې به ميوې اوپاڼې هم وی؟حضورﷺ اوفرمائيل او قسم قسم جواهر د دې اوبه به د پئيونه زياتې سپينې وی اود شاتو نه ډيرې خوږې وی. دې نه چه چا يوګوټ هم اوڅکلې هغه به هيڅ کله هم تږې نه شی او چه څوک دې نه محروم شو هغه به هيڅ کله هم موړ نه شی(1)دا حديث مبارک ضعيف دې (حاشيه ابن کثير)

ابوداؤدطيالسی کښې دی بيا به الله ﷻ د شفاعت اجازت ورکړی.نو روح القدس جبرائيلﷺ به اودريږی بيا به ابراهيم خليل اللهﷺ اودريږی اوبياحضرت عيسیﷺ اوبيا حضرت موسیﷺ بيا به ستاسونبی حضرت محمدﷺ اودريږی. د حضورﷺ نه به د چا شفاعت زيات نه وی. هم دا مقام محمود دې د کوم ذکر چه په دې آيت کښې دې(2)مسنداحمد کښې دی خلق به د قيامت په ورځ اوچتولې شی زه به د خپل امت سره په يوه غونډئې باندې ولاړيم. ماته به الله ﷻ د شين رنګ حله راواغوندوی بيا به ماته اجازت راکولې شی اوچه څه وئيل غواړم وايم به، هم دغه مقام محمود دې. (3)

مسنداحمدکښې دی د قيامت په ورځ به د ټولونه وړاندې ماته د سجدې اجازت راکولې شی اوهم ماته به دټولونه اول دسر اوچتولواجازت راکولې شی. زه به خپل وړاندې روستو ښی او ګس طرف ته اوګورم خپل امت به په نورو امتونوکښې اوپيژنم. چاتپوس اوکړو چه حضورﷺ نور ټول امتونه چه د حضرت نوحﷺ د وخت پورې وی په دې ټولوکښې به تاسو خاص خپل امت څنګه اوپيژنئې؟ حضورﷺ ارشاد

---

1) احمد:1/398-399
2) مسندطيالسی:389.
3) احمد:3/456..

اوفرمائيلو چه داودس د اثر په وجه به د هغوی پښې لاسونه اومخونه پرقيږي د هغوی نه بغيربه بل هيڅ خوك داسې نه وی اوزه به هغوی داسې اوپيژنم چه د هغوی عمل نامه به د هغوی په ښی لاس کښې وی. اونښې به نی دا وی چه د هغوی اولاد به د هغوی نه وړاندې وړاندې ګرځی. (١)

د شفاعت متعلق بل اوږد حديث مبارك:- مسنداحمد کښې چه حضورﷺ له غوښه راوړلې شوه اودملا غوښه د حضورﷺ ډيره خوښه وه هم هغه حضورﷺ ته ورکړې شوه حضورﷺ دې نه غوښه پريکوله اوخوړله نی او وئی فرمائيل چه د قيامت په ورځ به د ټولو خلقو سردار زه يم. الله ﷻ به ټول وړاندينی او روستونی په يوميدان کښې راجمع کوی.آواز کونکې به هغوی ته واوروی سترګې به ئې پورته اوچتې شی نمر به بالکل نيزدې شی اوخلق به په داسې سختنی غم او خفګان کښې اخته شی چه د برداشت نه به بهر وی هغه وخت به دوی په خپل مينځ کښې وائی چه ګورئی مونږ ټول څنګه په مصيبت کښې اخته يو راځئی چه چاته اووايو او څوك سفارشی جوړکړو الله ﷻ ته ئی اوليګو نو په مشوره باندې به خلق حضرت آدمؑ له راشی او وائی به تاسو دټولوانسانانوپلارئی الله ﷻ ته په خپل لاس سره پيداکړې ئی تاکښې خپل روح درپوك وهلې او په خپلو فرښتو سره تاته د سجدې حکم کړې دې تاته ئی سجده کړې ده. آياتاسو زمونږ دا تکليف نه وينئی؟ تاسو پروردګارته شفاعت اوکړئی حضرت آدمؑ به جواب ورکړی چه زما رب نن دومره په غصه دې چه دې نه وړاندې داسې نه دې په غصه شوې اونه به د دې نه پس وی. الله ﷻ زه ديوې ونې نه منع کړې ووم خومانه نافرمانی اوشوه. نن خو ماته خپل خيال دې نفسی نفسی به وائی تاسو بل چاله لاړشئی. خلق به د هغه ځايه حضرت نوحؑ له لاړشی او وائی به ای نوحؑ تاسو الله ﷻ د زمکې والا ته د ټولونه اول رسول جوړکړې ليګلې وې ستاسو نوم هغه شکر ګذار بنده کيخودې وو تاسو زمونږ د پاره الله ﷻ ته شفاعت اوکړی. ګورئی نه چه مونږ په کوم قسم مصيبت کښې اخته يو؟ حضرت نوحؑ به جواب ورکړی ګورئی نه چه نن زما پروردګار څومره غضبناك دې چه نه د دې نه وړاندې داسې په غصه شوې دې نه به دې نه پس داسې غصه وی. زما يوه دعاوه چه دقوم خلاف مې غوښتې وه ماته خودخپل ځان فکر دې نفسی نفسی به وائی تاسو بل چاله لاړشئی. حضرت ابراهيمؑ له لاړشئی. خلق به د حضرت ابراهيمؑ خواله لاړشی او وائی به تاسو د الله ﷻ نبی ئی د الله ﷻ خليل ئی آياتاسو زمونږ دا تکليف نه ګورئی؟ حضرت ابراهيمؑ به اوفرمائی چه نن زما رب ډير غصه دې چه نه د دې نه وړاندې دومره غصه وو اونه به دې نه پس وی. بيا به هغوی خپل دروغ رايادکړی او نفسی نفسی به وائی.هغه به وائی چه زمانه بغيرچرته بل چاله لاړشئ حضرت موسیؑ له لاړشئی. خلق به حضرت موسیؑ له لاړشی او وائی به اې موسیؑ ته د الله ﷻ رسول ئی او الله ﷻ تاسره کلام کړې دې تاسو زمونږ پروردګار له زمونږ شفاعت يوسئی اوګورئی چه په څنګه سخت آفت کښې يو؟ هغوی به فرمائی چه نن خو زمونږ رب سخت خفه دې داسې چه دومره کله هم نه دې خفه شوې اونه به دې نه پس داسې خفه شی.ما دالله ﷻ د حکم نه بغيريوانسان وژلې وونفسی نفسی تاسو ماپريږدئی بل چاته اووائې حضرت عيسیؑ له لاړشئی. خلق به حضرت عيسیؑ له راشی او وائی به اې عيسیؑ ته رسول الله کليم الله او روح الله ئی کوم چه حضرت مريم له ليګلې شوې وو. په وړوکوالی کښې تا په زانګوکښې خبرې شروع کړې وې. لاړشه زمونږ رب ته زمونږ شفاعت اوکړه. خيال خو اوکړه چه مونږ څومره بې آرامه يو؟ حضرت عيسیؑ به فرمائی چه د نن په شان غصه خو نه مخکې وو اونه به دې نه پس وی نفسی نفسی نفسی. هغوی به د يوې ګناه ذکر هم او نه کړی وائی به تاسو بل چاله لاړشئی. ګورئی زه درته ښايم حضرت محمدﷺ له لاړشئی نو هغوی ټول به حضورﷺ له راشی او وائی به اې محمدﷺ تاسو رسول الله ئی تاسو خاتم الانبياءئی الله ﷻ ستاسو

---

(١) احمد:٥/١٩٩.

ټول مخکې روستې گناهونه معاف کړخولې تاسو زمونږ شفاعت اوکړئ اوګورئ مونږ څومره په سختوکښې راګیر یو، زه به اودریږم اود عرش لاندې به لاړشم او د خپل رب په وړاندې به سجده کښې راپریوځم. بیا به الله ﷻ په ماباندې هغه د حمد اوثناء الفاظ کولاوکړي چه مانه وړاندې به په چا باندې نه وی کولاوشوی. بیا به ماته اوفرمائیلې شی اې محمدﷺ خپل سر اوچت کړه غواړه تاته به ملاویږی شفاعت کوه منظورکیږی به زه به خپل سر د سجدې نه اوچت کړم اووایم به اې زما پروردګار زما امت زماامت زما ربه زماامت اې الله زما امت. اوبه فرمائیلې شی چه لاړشه خپل امت کښې چه په چاباندې څه حساب نه وی جنت ته ئې بوزه هغوی د جنت د ښی طرف دروازې ته اورسوه د نورو ټولودروازو نه هم هغه ته منع نشته. د الله ﷻ قسم دچا په لاس کښې چه دمحمد (ﷺ)ځان دې دجنت په دوو چوکاټونو کښې دومره فاصله ده څومره چه په مکه اوحمیر کښې یا مکه او بصره کښې. داحدیث په بخاری اومسلم کښې هم شته.([1])مسلم کښې دی چه د قیامت په ورځ به د آدم ﷺ د اولاد سردار زه یم. په هغه وخت به د ټولو نه وړاندې زما د قبرزمکه شلیږی.هم زه رومبې شفاعت کونکې یم اوهم زما به رومبې شفاعت قبلیږی.([2])ابن جریرکښې دی چه دحضورﷺ نه ددې آیت د مطلب تپوس اوکړې شو نو حضور ﷺ اوفرمائیل دا شفاعت دې. ([3]) مسنداحمدکښې دی چه مقام محمودهغه مقام دې په کوم کښې چه به زه د خپل امت شفاعت کوم. ([4])

عبدالرزاق کښې دی د قیامت په ورځ به الله ﷻ د ځرمنې په شان دا زمکه راکاږی. تردې چه د هر سړی د دوو قدمونود کیخودو ځائ به پاتې شی. د ټولونه اول به زه راوغوښتې شم حضرت جبرائیل ﷺ به د الله ﷻ ښی طرف ته وی د الله ﷻ قسم دې نه وړاندې هغه دې نه وو لیدلې زه به وایم اې الله ﷻ دې فرښتې ماته وئیلې وو چه تا دې زما طرف ته رالیګلې وو الله ﷻ به اوفرمائی ده رښتیا وئیلې وو. اوس به زه دې وینا کولو سره شفاعت کوم اې الله ستا بندیګانودزمکې په مختلفو حصو باندې ستا عبادت کړې دې. حضورﷺ فرمائی چه هم دا مقام محمود دې.([5]) داحدیث مرسل دې.

وَقُلْ رَّبِّ اَدْخِلْنِيْ مُدْخَلَ
اواووایه | چې اے ربه زما | داخل کړې ما | په داخلیدو
او اووایه چې ائې زما ربه! ما (په مدینه کښې)
صِدْقٍ وَّاَخْرِجْنِيْ مُخْرَجَ صِدْقٍ وَّاجْعَلْ لِّيْ مِنْ لَّدُنْكَ
رښتیاوۍ سره | اواوباسې ما | په ایستلو | رښتیاوۍ سره | اوجوړ کړه مالره | دطرف خپل نه
په ښه شان داخل کړه او(له مکې نه) ما په عزت سره اوباسه او ماله دخپل طرفنه غلبه
سُلْطٰنًا نَّصِيْرًا۞ وَقُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ ؕ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ
یواقتدار | مددګار | اووایه | چې راغې حق | او ختم شو باطل | بیشکه باطل | دې
اومدد راکړه او دا اعلان اوکړه چې حق(بس دادې چې) راغلو اوباطل لاړو ورک شو بیشکه باطل خو (هسې هم)

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورت بنی اسرائیل باب (ذریة من حملنا مع نوح انه کان عبداشکورا....):٤٧١٢،صحیح مسلم:١٩٤،
[2]) صحیح مسلم کتاب الفضائل باب تفضیل نبیناﷺ علی جمیع الخلائق:٢٢٧٨.
[3]) الطبری:٥٢٩/١٧.
[4]) احمد:٤٤١/٢.
[5]) حاکم:٥٧٠/٤.

زَهُوۡقًا۝
ځيزدختميدوا
د وركيدو ځيز دي

قوله‌تعالى:- وَقُل رَّبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ

حضورﷺ ته دهجرت حكم:- مسنداحمد كښې د حضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه نبى كريم ﷺ په مكه مكرمه كښې وو بيا هغوى ته دهجرت حكم اوشو اودا آياتونه نازل شو.امام ترمذى رحمه الله فرمائى داحديث حسن صحيح دې([1])حضرت حسن رحمه الله فرمائى دمكې كافرانو مشوره اوكړه چه حضورﷺ قتل كړى يانى اوباسى يائى قيدكړى نود الله ﷻ هم دا اراده اوشوه چه د مكې والا ته دهغوى د بدعملو مزه وراوڅكى. هغه خپل پيغمبر ته دمدينې دتلو حكم اوفرمائيلوهم داپه دې آيت كښې بيانيږى([2]) قتاده رحمه الله فرمائى دمكې نه وتل او مدينې ته داخليدل هم دا قول د ټولونه زيات مشهور دې([3])د ابن عباس ﷺ نه روايت دې دصداقت دداخلې نه مرادمرګ دې اود صداقت نه د وتلو مراد د مرګ نه پس ژوندون دې.نوراقوال هم دى خوډير صحيح هم ړومبې قول دې.امام ابن جرير رحمه الله هم دا اختياروى.

غلبه د دين په حكم سره ممكن ده:- بيا حكم اوشو چه د غلبه او امداد دعاهم زمونږ نه كوه. په دې دعا باندې الله ﷻ دروم ملك فارس اود عزت وركولو وعده ئى اوفرمائيله. دومره خوحضورﷺ هم معلومه كړې وه چه بغيرد غلبه نه د دين خورول او زور ناممكن دې د دې د پاره ئى د الله ﷻ نه امداد اوغلبه اوغوښتله دې دپاره چه دالله ﷻ دكتاب اودالله ﷻ دحدودو دشريعت فرائض اوددين قايمول اوكړې شى دا غلبه هم د الله ﷻ يوزبردست رحمت دې كه چرې دا نه وه نويوبل به نى خوړلې وې هريوزورور به د كمزورى ښكاركولو([4])دسلطان نصير نه مراد ښكاره دليل هم دې خو ړومبې قول اولى دې ځكه چه حق سره غلبه اوطاقت هم ضرورى ځيز دې چه دحق مخالفين دباؤ وى ددې دپاره الله ﷻ د اوسپنې نازلولو احسان په قرآن پاك كښې په خاص توګه ذكركړو.يوحديث كښې دى دبادشاهئى په وجه الله ﷻ ډير بدكارونه رابندكړې وى چه صرف په قرآن سره نه شورابنديدلې. دابالكل واقعه ده ډير خلق دى چه د قرآن پاك نصيحتونه دهغې وعدې وعيدونه هغوى دبدوكارونونه نه شى اخواكولې خوداسلامى طاقت نه په رعب كښې شى اود بدو نه منع كيږى.

حق قايم پاتې كيدونكې او باطل ختمدونكې :- بيا د كافرانو غوږونه راښكلې شى چه د الله ﷻ د طرف نه حق راغلې دې رښتيارا كوزشوى دى په كوم كښې چه هيڅ شك شبه نشته. قرآن ايمان نفع وركونكې رښتونې عمل د الله ﷻ د طرف نه راغلو كفر تباه برباد او بې نوم اونښې شو هغه د حق په مقابله كښې بغير پښواولاسونوثابت شو حق د باطل دماغ ذره ذره كړل اوهغه نابود اوبې وجودشو.په صحيح بخارى شريف كښې دى رسول الله ﷺ مكې ته راغلو بيت الله كښې خواوشا درې سوه شپيته بتان وو حضورﷺ د خپل لاس په لرګى باندې هغې له ديكې وركولې اوهم دا آيت به ئى لوستلو او فرمائيلوبه ئى حق راغلوباطل نه دوباره راتلې شى او نه واپس كيدې شى([5])ابويعلى كښې دى چه مونږ دحضورﷺ سره

---

[1] ترمذى كتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورت بنى اسرائيل:٣١٣٩.

[2] الطبرى:٥٣٣/١٧.

[3] الطبرى:٥٣٥/١٧.

[4] الطبرى:٥٣٦/١٧.

[5] صحيح بخارى كتاب التفسيرسورة بنى اسرائيل باب ﴿وقل جاء الحق وزهق الباطل﴾: ٤٧٢٠، صحيح مسلم:١٧٨١، ترمذى: ٣١٣٨،

مکې ته راغلو د بیت الله نه چاپیره درې سوه شپیته بتان وو د کومو چه عبادت کیدلو حضورﷺ زر حکم ورکړو چه دا ټول پرمخې راګذار کړنی بیا حضورﷺ دا آیت تلاوت اوفرمائیلو.

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّرَحْمَةٌ
| اونازلوؤ مونږه | د قرآن نه | هغه څیز | چې هغه شفاده | او رحمت دې
اومونږ په قران کښې داسې څیزونه رالیږو چې دمومنانو دپاره شفا

لِّلْمُؤْمِنِيْنَ وَلَا يَزِيْدُ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا خَسَارًا
دپاره دمومنانو | او نۀ زیاتوی | ظالمانو لره | مګر | خساره |
او رحمت دې اوظالمانو په حق کښې له دې نه هم نقصان زیاتیږی

قوله تعالى:- وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ

قرآن د مؤمنانود پاره شفاده:- الله ﷻ دخپل کتاب باره کښې کوم چه دباطل یوه شبه هم نشته فرمائی چه هغه دایماندارانودزړونودټولوبیمارو دپاره شفاده.شك نفاق شرك کوږوالې اوباطل سره مینه ټول پهدې سره لرې کیږی.ایمان حکمت ښیګړه رحمت او دنیکوطرف ته رغبت دې سره حاصلیږی څوك هم چه په دې باندې ایمان اویقین راوړی داربښتیااوګڼړی ددې تابعداری اوکړی نوداهغه د الله ﷻ درحمت لاندې راولی اودروی.اوچه څوك ظالم او جابر وی اودې نه انکاری وی هغه دالله ﷻ نه نورهم لرې کیږی قرآن اوریدو سره د هغه کفر نورهم زیاتیږی.نودا آفت د کافر دخپل طرف نه دهغه دکفر په وجه سره کیږی نه چه د قرآن د طرف نه ځکه چه هغه خو سراسر رحمت او شفاده.دقرآن پاك په یو بل آیت کښې دی ﴿قُلْ هُوَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّشِفَآءٌ ؕ وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَّهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ؕ اُولٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍۭ بَعِيْدٍ﴾[1] اووایه دا د ایماندارودپاره هدایت اوشفاده اودبې ایمانانوپه غوږونوکښې کوڼروالې دې اودهغوی په سترګو کښې ړوندوالې دې هغوی له دلرې لرې نه آوازونه ورکولې شی.بل آیت کښې ارشاد دې ﴿وَاِذَا مَآ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ اَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهٖٓ اِيْمَانًا ۚ فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فَزَادَتْهُمْ اِيْمَانًا وَّهُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ﴾[2] چه کله هم یو سورت نازل شو یوې ډلې ټپوسونه کول شروع کړه چه په تاسوکښې چاداپه ایمان کښې زیات کړل؟ واوروئی دایماندارو ایمان خو زیاتیږی اوهغوی ښه تازه کیږی اودچاپه زړونوکښې چه بیماری ده د هغوی په ګندګیباندې نورې ګندګئی زیاتیږی اوترمرګه پورې په کفر باندې قایم وی. د دې مضمون نورهم ډیرآیاتونه دی.غرض دا چه مؤمن ددې کتاب په اوریدوباندې نفع اوچتوی داپه یادوباندې یادوی ددې خیال ساتی. بې انصاف خلق نه دې نه نفع حاصلولې شی نه دا یادوی نه د دې خیال ساتی.الله ﷻ داشفا اورحمت صرف د مؤمنانو د پاره جوړکړې دې.

وَاِذَآ اَنْعَمْنَا
| اوکله چې إنعمت اوکړو مونږه
اوهرکله چې مونږ یو

[1] ٤١/فصلت:٤٤.
[2] ٩/التوبه:١٢٤.

عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَا بِجَانِبِهِ ۚ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ

په انسان باندې | نو مخ ئې واړوو | او تاؤ ئې کړو اړخ | او کله چې | اورسيدو هغه ته | مصيبت

انسان له نعمتونه ورکړو (نو بيا زمونږ د حکمونو، نه هغه مخ اړوي او ډډه کوي او چې لږ تکليف ورته اورسيږي

كَانَ يَئُوسًا ۝ قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ ؕ فَرَبُّكُمْ

نوشو | نااميده | ورته اووايه | هر څوک عمل کوي | په طريقه خپله باندې | نو رب ستاسو

نو زر نااميده شي اے نبي ﷺ! دوئ ته اووايه چې هرڅوک په خپله طريقه باندې عمل کوي بيشکه ستا رب

أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا ۝

ښه پوهيږي | په هغه چا | چې هغه | زيات صحيح روان دې | په نيغه لار |

هغه څوک ښه پيژني کوم چې د ټولو نه زيات په سمه لار باندې دې

قوله تعالى:- وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ

د انسان خودغرضي:- خيراوشر نيکي بدي کښې په عام توګه د انسان کوم عادت دې هغه قرآن کريم بيانوي.مال عافيت فتح رزق نصرت تائيد کولاووالي آرام ليدلو سره سترګې اړوي.د الله ﷻ نه لرې کيږي لکه چه ده ته هډو بدي رسي نه. د الله ﷻ نه اړخ بدلوي لکه چه هډو څه پيژند ګلونې نه وي اوچه کوم خائ مصيبت تکليف درد آفت حادثه راورسي اودې نااميده شي نوپوهيږي چه اوس نيکي خلاصې آرام راحت هډو ملاويږي نه.

په قرآن ک يم کښې بل خائ ارشادباري تعالى دې ﴿وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ ۚ إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ ۝ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي ۚ إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ۝ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ﴾ ([1]) انسان له راحتونه ورکولوسره هغه مونږ بياواخلو نو چه دې صرف مايوس نااميده او ناشکره جوړ شي اوچه کله مونږ د ده نه مصيبتونه لرې کړل نواسوده شو اوغروركښې راغلو اوداخيال ني کوچه بس اوس خو بدي مانه لرې شوه.فرمائي چه هرسړې په خپل خپل طريقه په خپل طبيعت او په خپل نيت خپله طريقه او خپل دين باندې عمل کونکې دې او لګيادې. ([2])د دې علم چه حقيقت کښې په نيغه لار څوک دې صرف يو الله ﷻ ته دې. په دې کښې مشرکانو ته تنبيه ده چه که هغوی په خپل مسلك باندې کلك ولاړ وی اوهغه ښه ګڼړي خو چه الله ﷻ له لاړشي نو ښکاره به شي چه هغوی څومره په خطرناکه لار باندې وو.لکه چه ارشاد دې چه دې بې ايمانانوته اووايه چه ښه ده په خپل خائ کارکوني. ([3])د بدلې وخت دا نه دې دقيامت ورځ ده د نيکئي او بدئي فرق به په هغه ورځ وی ټولو ته به بدله ملاويږي دالله ﷻ نه هيڅ يوکارپټ نه دې.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ ۖ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ

او تپوس کوی دا خلق ستا نه په باره د روح کښې | اووايه | اچې روح | په حکم سره د رب زما دې | اونه دې درکړې شوې تاسو ته

اوخلق له تانه د روح په حقله تپوس کوی (دوئ ته) اووايه چې روح زما د رب د حکم نه پيدا دې اوتاسو ته

[1] ١١/هود:١٠-١١.

[2] الطبرى:٥٤١/١٧.

[3] ١١/هود:١٢١، الخ

مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٥﴾
دعلم نه | مګر | لږ |
خو ډیر لږ علم درکړې شوې دې

قوله تعالی:- وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ

کله چه د حضورﷺ نه د روح باره کښې تپوس اوشو: بخاری وغیره کښې د ابن مسعود رضی الله عنه نه روایت دې چه حضورﷺ دمدینې په پټوکښې روان وو دحضورﷺ په لاس کښې لرګې وو زه هم حضورﷺ سره ووم. د یهودیانو یوې ډلې حضورﷺ اولیدلو نو پټې پټې خبرې شروع کړې چه راځئ چه د ده نه د روح باره کښې تپوس اوکړو. چا تپوس اوکړو شه ده که څوك بندکړې چاونیل ستاسو به دې څه؟چاونیل چه کیدې شي څه داسې جواب راکړې چه ستاسو خلاف وی، پریږدئ تپوس ترې مه کوئ. آخر هغوی راغله اود حضورﷺ نه ئې تپوس اوکړو حضورﷺ په خپل لرګې باندې ډډه اووهله اودریدو. زه پوهه شوم چه وحی نازلیږی چپ اودریدم. دې نه پس حضورﷺ د دې آیت تلاوت اوکړو[1] دې نه خودا ښکاره معلومیږی چه دا آیت مدنی دې اوسره د دې چه ټول سورت مکی دې.خو دا هم کیدې شي چه په مکه کښې نازل شوی آیت سره په دې موقع دمدینه یهودیانوته د جواب ورکولو وحی نازل شوې وی. یادا چه په دویم ځل دا آیت نازل شوی وی.دمسنداحمدپه روایت سره هم د دې آیت هم مکه کښې نازلیدل معلومیږی. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه قریشو یهودیانوته درخواست اوکړوچه څه ګران شان سوال اوښائې چه مونږ د ده نه تپوس اوکړو نو هغوی داسوال اوخودلواوددې په جواب کښې دا آیت نازل شو نودې سرکشو ونیل مونږ ته ډیر علم دې تورات مونږ ته ملاوشوې دې اوچاسره چه تورات وی هغه ته ډیر زیات خیر ملاو شو. الله ﷻ دا آیت نازل کړو﴿ قُل لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَن تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴾ ([2])یعنی که دټولو سمندرونو سیاهی ملاوشی اودې سره د الله ﷻ کلمات لیکل شروع شی نودا سیاهی به ټوله ختمه شي اود الله ﷻ کلمات به باقی پاتې شی. سره ددې که تاسو د دې د امداد باره داسې نورهم راوړئی([3])عکرمه رحمه الله د یهودیانوبه دې سوال باندې ددې آیت نازلیدل اود هغوی په مکروه قول باندې دویم آیت ﴿ وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ ([4]) نازلول بیان کړی دی.یعنی د مخ د زمکې د ونوقلمونه اود مخ د زمکې د سمندرونو سیاهی اوچه دې سره سره داسې نور سمندرونه هم وی خوبیاهم دالله ﷻ کلمات پوره کیدې نه شی. په دې کښې شك نشته چه د تورات علم کوم چه د دوزخ نه بچ کونکې دې لوئ څیز دې خود الله ﷻ د علم په مقابله کښې ډیر لږ څیز دې. ([5])

امام محمدبن اسحاق رحمه الله ذکر کړې دې چه په مکه کښې دا آیت نازل شوې دې چه تاسو ته ډیر لږ علم درکړې شوې دې. کله چه حضورﷺ هجرت اوکړو مدینې ته لاړو نود مدینې یهودیان عالمان حضورﷺ له راغله او وئې ونیل چه مونږ اوریدلی دی تاسو داسې وائې چه تاسوته ډیر کم علم درکړې شوې دې دې نه مراد ستاسوقوم دې که مونږ؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه تاسو هم اوهغوی هم. هغوی ونیل واوره

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة بنی اسرائیل باب ﴿ ویسئلونك عن الروح....﴾:٤٧٢١، صحیح مسلم:٢٧٩٤.
[2]) ١٨/الکهف:١٠٩.
[3]) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة بنی اسرائیل:٣١٤٠ وسنده صحیح، احمد:٢٥٥/١، مسندابی یعلی:٢٥٠١.
[4]) ٣١/لقمان:٢٧.
[5]) الطبری:٥٤٢/١٧.

ته پخپله قران لولې چه مونږ ته تورات ملاوشوې دې اوداهم په قران پاك كښې دى چه په دې كښې د هرخيز علم دې. رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه د الله ﷻ د علم په مقابله كښې داهم ډير كم دې. اوبې شكه تاسو ته الله ﷻ دومره علم دركړې دې كه تاسويدې باندې عمل اوكړونوتاسو ته به ډيره نفع دركړى اودا آيت نازل شو ﴿وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (١)

دحضرت ابن عباس ﷺ نه نقل دى چه يهوديانو د حضور ﷺ نه دروح باره كښې سوال اوكړوچه دې سره بدن ته ولې عذاب وركولې شى؟هغه خودالله ﷻ د طرف نه دې. دې باره كښې په حضور ﷺ باندې وحى نه وه نازل شوې حضور ﷺ هغوى ته څه اوفرمائيل نو هم دې وخت كښې حضرت جبرائيل ﷺ تشريف راوړو اودا آيت ئې نازل كړو.دې اوريدو سره يهوديانووئيل تاته ددې خبرچادركړو؟حضور ﷺ اوفرمائيل جبرائيل ﷺ د الله ﷻ د طرف نه دا فرمان راوړو. هغوى وئيل هغه خوزمونږ دښمن دې. په دې باندې دا آيت ﴿قُلْ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ (٢)نازل شو يعنى د جبرائيل ﷺ دښمن الله ﷻ دښمن دې اوداسې سړې كافردې. (٣)

د روح متعلق اقوال:-يوقول دا هم دې چه دلته د روح نه مراد حضرت جبرائيل ﷺ دې.يوقول داهم دې چه دې نه مراد يوداسې عظيم الشان فرښته ده چه د ټول مخلوق برابر ده يوحديث كښې دى چه د الله ﷻ يوه فرښته داسې هم ده كه هغه ته اووه واړه آسمانونه او اووه واړه زمكې يوه نوړئى كول اووئيلې شى تو هغه به ئى جوړكړى. د هغې تسبيح دا دى(سبحانك حيث كنت)ياالله ته پاك ئې چرته چه هم ئې. دا حديث غريب دې بلكه منكر دې. د حضرت على ﷺ نه روايت دې چه دا يوه فرښته ده د كومې چه اويا زره خُلې دى او په هره خُله كښې اويا زره ژبې دى او په هره يوه ژبه باندې اويا زره لغته دى هغه به دې ټولو ژبو باندې په هرقسم ژبه كښې د الله ﷻ تسبيح كوى. د هغې د هرې يوې تسبيح نه الله ﷻ يوه فرښته پيداكوى چه د نورو فرښتو سره د الله ﷻ په عبادت كښې د قيامت پورې لګياوى. دا اثر هم عجيبه او غريب دې. والله اعلم.

د سهيلى په روايت كښې دى چه د هغې يولاكه سرونه دى او په هريوسر كښې يولاكه خُلې دى او په هره خُله كښې يو لاكه ژبې دى. په كومو سره چه په مختلفو ژبوكښې دالله ﷻ پاكى بيانوى. دا هم وئيلې شوى دى چه دې نه مراد د فرښتو هغه ډله ده كوم چه په انسانى صورت كښې دى. يوقول داهم دې چه دا هغه فرښتې دى چه نورو فرښتو ته خو هغوى ګورې ولې نورې دوى ته نه ګورى نو هغوى د فرښتودپاره بس داسې دى لكه زمونږ د پاره دا فرښتې.

د روح حقيقت صرف الله ﷻ ته معلوم دې:-بيافرمائى چه دوى ته جواب وركړه روح د الله ﷻ امر دې يعنى د هغه د شان نه دې. د دې علم صرف هغه ته دې تاسو كښې چاته هم نشته. تاسو سره چه كوم علم دې هغه هم د الله ﷻ دركړې شوې دې. نو هغه خو ډير كم دې مخلوق ته خو صرف هم هغه معلوم دى كوم چه ورته هغه معلوم كړې دى.د خضر ﷺ او حضرت موسى ﷺ په قصه كښې راروان دى چه كله دا دواړه بزرګان په كشتئ كښې سوريدل هغه وخت يوه مرغئى د كشتئ په تخته باندې كيناسته او خپل مښوكه ئى په اوبوباندې لمده كړه اولاړه. نو حضرت خضر ﷺ اوفرمائيل اې موسى ﷺ زما ستا اود ټول مخلوق علم د الله ﷻ د علم په مقابله كښې دومره دې څومره چه دې مرغئى د سمندر نه اوبه يوړې والوته. (اوكماقال)

(١) ٣١/لقمان:٢٧.
(٢) ٢/البقرة:٩٧.
(٣) الطبرى:٥٤٢/١٧.

د سهیلی په قول بعضي خلق وائی چه د هغوی د سوال کولو جواب ئی ورنه کړوځکه چه د هغوی سوال کول د ضد اونه منلو په توګه وو. داهم وئیلی شوی دی چه جواب ئی اوشو. مطلب دا چه روح د الله ﷺ د شریعت نه دې تاسو له په دې کښې نه دی تلل پکار تاسو ته پته ده چه د دې د پیژندګلو څه طبعی او فلسفی لار نشته بلکه هغه د شریعت د طرف نه دې نوتاسو شریعت قبول کړنی خو مونږ له خودا طریقه د خطرې نه خالی نه ښکاری. والله اعلم.

روح کښې د علماء کرامو اختلاف دې:-بیاسهیلی د علماو اختلاف بیان کړې دې چه روح نفس دې یاد دې نه سوا نی نوره داخبره ثابته کړې ده چه روح په بدن کښې په مثال دهوا جاری دې. اوډیر لطیف خیز دې لکه چه د ونو په رګونوکښې اوبه پورته خیژی. اوکوم روح چه فرښته د مور په خیټه کښې په ماشوم کښې پوك وهی هغه بدن سره ملاویدلو کښې نفس جوړیږی اود کوم په مدد سره چه هغه ښه اوبد صفتونه په خپل ځان کښې حاصلوی. یاخو الله ﷺ سره مطمئن کیدونکې جوړشی یاد بدو حکم کونکې جوړشی. مثلاً اوبه د ونو ژوند دې. د دې ونې سره ملاویدلوکښې هغه په ځان کښې یو خاص خبره پیداکوی. انګورپیداشو بیا ئی د دې نه اوبه اوویستلې یاترې شراب جوړکړې شو نو هغه اصلی اوبه چه په کوم صورت کښې راغلې اوس هغې ته اصلی اوبه نه شی وئیلې. دغه شان اوس د بدن د یوځائ کیدو نه پس روح ته اعلی روح نه شی وئیلې. دغه شان دې ته نفس هم نه شی وئیلی دا وینا کوم هم انجام ته د رسولو په توګه ده. د کلام حاصل دا شو چه روح د نفس اومادې اصل دې اونفس د دې نه اود دې بدن سره ملاویدلو نه مرکب دې نو روح نفس دې خو په یوه وجه سره نه چه په ټولو وجو سره، داخبره خو زړه ته لګی خود حقیت علم صرف الله ﷺ ته دې[1] خلقو د دې باره کښې ډیر کلام کړې دې او لوئ لوئ مستقل کتابونه ئی په دې باندې لیکلی دی. په دې مضمون باندې بهترین کتاب د حافظ ابن منده کتاب الروح دې.

وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِيٓ

| اوکه چری | اوغواړو مونږ | نو وابه خلو | هغه (څیز) |

اوکه چرې مونږ اوغواړو

أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهٖ

چې وحی کړې دې مونږ | تاته | بیا به نۀ مومې ته | دپاره دځان خپل | په هغه څیز باندې |

نو کومه وحی چې مو تاته درکړې ده هغه به درنه واپس کړو بیا به درته د دې پحقله زمونږ

عَلَيْنَا وَكِيلًا ﴿٨٦﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ ط

په مقابله زمونږ کښې|څوك مددګار| مګرڅه چې ملاودی تاته|په وجه درحمت دی|دطرفه درب ستانه

په مقابله کښې هیڅوک مددګار پیدانشی خو دا په تاباندې دخپل رب ډیري لوئې رحم دي

إِنَّ فَضْلَهٗ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾ قُلْ لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ

حقیقت دادې چې فضل دهغه| دې | په تاباندې| ډیر لوئ | ورته اووایه | که چری | راجمع شی

(چې تاته ئې وحی کړې ده) بیشکه په تادهغه فضل ډیر لوئې دې(ائې نبی ﷺ) ته اووایه که ټول

[1] الطبری:١٧/٥٤٣.

الْإِنسُ	وَالْجِنُّ	عَلَىٰ أَن	يَأْتُوا	بِمِثْلِ	هَٰذَا الْقُرْآنِ	لَا يَأْتُونَ		
تول انسانان	اوپیریان	په دې کارباند	چې راوړي	پشان	ددې قرآن	نو رابه نوړي		
بنیادم او پیریان را یوځاي شي چې ددې قرآن پاک پشان یو بل قرآن جوړ کړي نو								
بِمِثْلِهِ	وَلَوْ كَانَ	بَعْضُهُمْ	لِبَعْضٍ	ظَهِيرًا	وَلَقَدْ صَرَّفْنَا			
پشان ددې	اګر که وي	خیني دهغوئ	دپاره دخینو	مددګاران	او بار بار بیان کړل مونږه			
هیڅرې ددې په شان جوړولي نشي اګر که دوئ ټول دیو بل مددګاروي او مونږ خلقو ته								
لِلنَّاسِ	فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ	مِن كُلِّ مَثَلٍ	فَأَبَىٰ	أَكْثَرُ النَّاسِ				
دپاره دخلقو	په دې قرآن کښې	دهر قسم مثال نه	خوغاړه کینښووده	زیاتو خلقو				
په دې قرآن کښې هر قسم ښه ښه مضمونونه په رنګ رنګ بیان کړې دی خو بیاهم اکثر خلق ترې نه								
إِلَّا	كُفُورًا							
مګر	په ناشکرئ اوانکارباند							
بغیر دانکار کولونه پاتې نه شول								

قول تعالىٰ:- وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا

قرآن پاک یقینا معجزه او د الله ﷻ ډیره لویه مهرباني ده:-الله ﷻ خپل یوزبردست احسان او یولوئی نعمت بیانوی کوم چه هغه په خپل حبیب سرورکائنات حضرت محمدمصطفی ﷺ باندې کړې دې. یعنی په هغوی باندې هغه پاك کتاب نازل کړې دې په کوم کښې چه په یووخت کښې هم د باطل د ګډوډکیدل ناممکن دی که هغه اوغواړی نو دا وحی سلب کیدې هم شی.ابن مسعود رضی الله عنه فرمائی په آخره زمانه کښې به یوه سره هواچلیږی د شام د طرف نه به دا راوچتیږی هغه وخت به د قرآن پاك د پاڼونه اودحافظانود زړونونه قرآن ختم شی یوټکې به هم باقی پاتې نه شی بیا هغوی د دې آیت [1] تلاوت اوکړو.بیا خپل فضل کرم او احسان بیانوی چه ددې قرآن پاك یوه بزرګی داهم ده چه ټول مخلوق د دې د مقابله کولونه عاجزدې د هیچ چا په وس کښې د دې په شان کلام نشته. څنګه چه الله ﷻ بې مثله بې مثاله او بې شریك دې دغه شان د هغه کلام هم د خپل خان په شان د کیدونکی کلام نه پاك دې. ابن اسحاق وارد کړی دی یهودیان راغلې وو او هغوی وئیلې وو چه مونږ هم د دې په شان کلام جوړود راوړو نودا آیت نازل شو خومونږ ته د دې په منلوکښې لږتامل شته ځکه چه دا مکی سورت دی اود دې ټول بیان قریشوته دې هم هغوی مخاطب دی اود یهودیانوسره د حضورﷺ یوځائ کیدل په مکه کښې نه دی شوی مدینه کښې هغوی سره یوځائ شوی وو. والله اعلم.مونږ په دې پاك کتاب کښې هرقسم دلیلونه بیانولوسره حق واضحه کړلو اوهره خبره ښه په وضاحت سره بیان کړه. سره د دې هم ډیر خلق د حق مخالفت کوی اوحق له دیکې درکوی اود الله ﷻ په ناشکرنی کښې لګیادی.

وَقَالُوا	لَن نُّؤْمِنَ	لَكَ	حَتَّىٰ
اووې وئیل	هرګز ایمان نه راوړو مونږ	په تا	ترهغې پورې
اودوئ وائی چې مونږ په تاهیڅرې ایمان نه راوړو ترڅو			

[1] الطبری:١٧/٥٤٦.

تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ۝٩٠ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ

چې جاری کړې ته | دپاره زمونږ | د زمکې نه | چینه | یاوی | تالره | یو باغ

چې ته مونږ له د زمکې دتل نه یوه چینه راونه باسې یا ستا د

مِّنْ نَّخِيلٍ وَّعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهٰرَ خِلٰلَهَا تَفْجِيرًا ۝٩١

دکجورو | اودانګورو | او روان کړې ته | نهرونه په منځ دهغې کښې | په روانولو سره

کهجورو اوانګورو باغ وی اوته دهغې په مینځ کښې خائې په خائې نهرونه اوبهیوې

أَوْ تُسْقِطَ السَّمَآءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ

یاراوغورزوې ته | اسمان | لکه څنګه چې | ګمان کوې ته | په مونږباند | ټوټې | یاراولې ته

یا څنګه چې ته وائې چې په مونږ باندې داسمان نه ټکړې راوغورزوې یا

بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَبِيلًا ۝٩٢ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ زُخْرُفٍ

الله | او فرښتې | مخامخ | یا وی | تالره | یوکور | د سروزرو

الله ﷻ او فرښتې مونږ ته مخامخ راولې یا داچې د سرو زرو یو کور وی

أَوْ تَرْقٰى فِي السَّمَآءِ ؕ وَلَنْ نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتّٰى

یااوخیژې ته | په اسمان کښې | اوهرګز ایمان نه راوړومونږ | په ختلوستا | ترهغې پورې

یا داچې ته بره اسمان ته اوخیژې او مونږ به ستا اسمان ته ختل هم نه منو

حَتّٰى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتٰبًا نَّقْرَؤُهٗ ؕ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي

چې نازل کړې ته | په مونږ باند | یو کتاب | چې اولولو مونږه هغه | ورته اووایه | پاک دې | رب زما

تر څو چې ته په مونږ یو کتاب راونه لیږې کوم چې مونږ اولولو ته ورته اووایه چې زما رب پاک دې

هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا ۝٩٣

نهٔ یم زهٔ | مګر | یو انسان | پیغام راوړونکې یم |

زهٔ خو صرف یو پیغام رسوونکې انسان یم

قوله تعالى:- وَقَالُوا لَنْ نُّؤْمِنَ لَكَ

دمشرکانو عجیبه غوښتنې او درسول کریم ﷺ جوابونه:-حضرت ابن عباس ؓ فرمائی چه د ربیعه دواړه خامن عتبه او شیبه او ابوسفیان بن حرب او د بنی عبدالدار قبیلې دوه سړی اوابوالبختری بن اسد او اسودبن مطلب بن اسد او زمعه بن اسود او ولیدبن مغیره ابوجهل بن هشام عبدالله بن ابی امیه بن خلف او عاص بن وائل او نبیه او منبه سهمی دحجاج خامن دا ټول یا د دوی نه څه کسان د نمر د ډوبیدونه پس د کعبة الله نه شاته راجمع شو او ونی ونیل څوك اولیګئی اومحمد ﷺ راوغواړئی او هغه ته اووائې چه نن فیصله کوو چه بیا څه عذر پاتې نه شی. قاصد لاړو او خبرئی ورکړوچه ستاسو د قوم شریفان خلق راجمع شوی دی اوتاسو ئی یادکړی ئی.دحضورﷺ به هروخت د دې خلقو خیال وو نود حضورﷺ په زړه کښې راغله چه ممکن ده الله ﷻ هغوی ته صحیح پوهه ورکړې وی او هغوی په نیغه لار راشی نوزر ئی تشریف راوړو. قریشو چه حضورﷺ اولیدلو نو وئی ونیل واوره نن مونږ په تاباندې

حجت پوره کوودي د پاره چه په مونږ باندې بیاڅه قسم الزام رانه شی په دې وجه مونږ ته راوغوښتي والله چابه هم خپل قوم په داسې مصیبت کښې نه وی اچولې کوم مصیبت چه تاپه مونږ باندې راوستلې دې. ته زمونږ پلارانو نیکونوته کنځلې کوې، زمونږ دین ته بد وائې.زمونږ برزګانوته بې وقوفان وائې، زمونږ معبودانو ته بد وائې تا په مونږ کښې جدائی اچولې ده.جنګونه دې راپیداکړل. والله تامونږ ته د یوې بدئی نه رسولوکښې هیڅ کمې نه دې پریخې. اوس صفاصفا واوره او ښه په سوچ اوفکر سره جواب راکړه. که ستا اراده د دې ټولوخبرونه د مال جمع کول دی نومونږ موجود یو او ټپخپله به تاته دومره مال راجمع کړو چه ستا برابر به په مونږ کښې یومالدارهم نه وی. اوکه ستا اراده د دې نه داوی چه ته په مونږ باندې سرداری اوکړې نومونږ د دې د پاره هم تیاریو اوستا سرداری منو او ستا تابعداری منظور کوو. که ته د بادشاهت غوښتنه کوې نو په خدائی چه مونږ ستا د بادشاهت اعلان کوو اوکه په حقیقت کښې ستا په دماغوکښې څه فرق وی کوم یوپیرې چه تا تنګوی نو مونږ موجود یو د زړه د اخلاصه به مال دولت خرچ کړو اوستا علاج به اوکړو ترهغه وخته پورې چه تاته شفا حاصله شی یا مونږ مجبوره پاتې شو. د دې ټولو خبرو اوریدو سره د رسولانو سردار او شفیع پیغمبرﷺ جواب ورکړو چه واورئ د الله ﷻ په حکم ماته هیڅ دماغی بیماری نشته یاڅه خلل یا غوټه وغیره نه په دې خپل رسالت باندې مالداریدل غواړم نه د سردارئ څه طمع لرم نه بادشاه جوړیدل غواړم بلکه زه الله ﷻ د ټولوطرف ته په حقه سره رسول جوړکړې رالیګلې یم او په مابانديږ ئې خپل کتاب نازل کړې دې اوماته ئې حکم راکړې چه زه تاسوته زیری واوروم اوتاسو اوویروم.ماد خپل رب پیغامونه تاسوته رسولی ستاسو مې رښتونې خیرخواهی کړې که تاسوئې قبلونې نوبه دواړه جهانه کښې به دنصیب خاوندان جوړشئ اوکه نه ئې منظوره وئې نوزه به صبراوکړم ترهغه وخته پورې چه الله ﷻ زما اوستاسو په مینځ کښې رښتونې فیصله اوکړی.(اوکماقال). اوس د قوم سردارانو اووئیل محمدﷺ که تاته زمونږ په دې خبروکښې یوه هم منظورنه وی نواوس نور هم واوره دا خوتاته پخپله معلومه ده چه زمونږ نه زیات تنګ ښار دچانشته زمونږ نه د ډیرکم مال والا قوم نشته اوډیرزیات خیټه خیټه یادولوسره ډیر کم رزق حاصلونکې قوم هم نشته. نو ته دخپل رب نه چا چه ته خپل رسول رالیګلې ئې دعا اوکړه چه داغرونه ددې ځاې نه اخواکړی چه زمونږ داعلاقه ارته شی زمونږ ښارونه کولاوشی په دې کښې نهرونه چینې دریابونه روان شی لکه چه په شام اوعراق کښې دی اودا هم دعااوکړه چه زمونږ پلاران نیکونه راژوندی شی اوپه هغوی کښې قصی بن کلاب خامخا وی چه په مونږ کښې یوبزرګ سړې وو مونږ به د هغه نه تپوس اوکړو اوچه ستا باره کښې څه اووائی زمونږ به تسلی اوشی.که چرې تاداسې اوکړه نو زمونږ به ستا په رسالت یقین راشی اومونږ به د زړه نه ستا تصدیق اوکړو اوستاد بزرګئی به منونکی شو. حضور ﷺ اوفرمائیل زه دې څیزونو سره نه یم رالیګلې شوې په دې کښې یوکار هم زما د وس نه دې زه خو د الله ﷻ خبرې تاسو ته د رسولود پاره راغلې یم که تاسو قبولې کړې نو په دواړه جهانه کښې به خوشحاله شئ. که نه ئې قبلونې نو زه به صبراوکړم اود الله ﷻ حکم ته به په انتظار یم ترهغه وخت پورې چه پروردګار عالم تاسو او زما په مینځ کښې فیصله اوکړی. هغوی وئیل چه ښه ده دا هم نه سهی مونږ پخپله ستاد پاره دا تجویزکوو چه ته د الله ﷻ نه دعااوکړه چه هغه یوه فرښته تاله راولیګی چه هغه ستا د خبرو تصدیق اوکړی ستاد طرف نه دې مونږ له جواب راکړی او هغې ته اووایه چه هم ستا دپاره دې باغونه خزانې دسرو اوسپینو زرو محلونه جوړکړی دې دپاره چه پخپله خو ستا حالات ښه شی په بازارونوکښې ګرځیدل زمونږ په شان درزق لټون کښې وتلونه خوخلاص شئ.که چرته داهم اوشی نو مونږ به اومنو چه واقعی الله ﷻ سره ستا عزت شته اوته واقعی د الله ﷻ رسول ئې. د دې په جواب کښې حضورﷺ اوفرمائیل چه نه زه دا کوم اونه د خپل رب نه دا غواړم نه دې سره زه رالیګلې شوې یم زه خو الله ﷻ بشیراونذیر جوړکړې یم بس نورهیڅ هم نه که تاسو ئې منئ نو په

دواړه جهانه کښې به خپله ښیګړه اوګڼې اوکه نه منئ نومه نی منئ زه ګورم چه زما پروردګار ستاسو اوزماپه مینځ کښې څه فیصله کوی. هغوی ونیل چه ښه ده بیاموږ وایوچه لاړشه او خپل پروردګارته اووایه چه په موږ باندې آسمان راګذار کړه او ته خوداسې وانې هم چه که الله غواړې نو داسې به اوکړی نواوس خو هم موږ وایوچه نور مهلت مه راکوه. حضورﷺ اوفرمائیل چه دا د الله ﷻ د اختیارخبره ده چه څه غواړی کوی به که نه غواړی نو نه به کوی. مشرکانو ونیل چه الله ﷻ ته دا معلومه نه وه چه دې وخت کښې به موږ تاسره کینو اوتانه به داځیزونه غوارو اوچه کله موږ ستا اونه منو نو هغه به موږ سره څه کوی. واوره موږ خو اوریدلی دی چه تاته د ټول هرڅه د یمامه یوسړې رحمان نومې ښائی په الله ﷻ قسم موږ خو په رحمان باندې ایمان نه راوړو دا ناممکن دی چه موږ هغه اومنو موږ تانه خلاص یو چه څه مو اوریدل او وئیل هغه مو واوریدل او تا زموږ واجبی اود انصاف خبرې واونه ریدلې اوس غوږونه کولاوکړه ښه هوښیارشه واوره تا په دې حالت کښې آزاد نه شو پریخودې اوس خو به یا موږ تا هلاك کوو یا ته موږ تباه کړه. چا په کښې ونیل چه موږ خود فرښتو عبادت کوو چه د الله ﷻ لونړه دی چا وئیل چه ترکومې ته الله ﷻ اود هغه فرښتې موږ له ښه په ښکاره رانه ولې موږ به ایمان نه راوړو بیا مجلس ختم کړې شو. عبدالله بن ابی، امیه بن مغیره بن عبدالله بن مخزوم چه د حضورﷺ د ترور عاتکه ﵂ بنت عبدالمطلب خوئ وو حضورﷺ سره شو او ونی وئیل چه داخوډیره د بې انصافئی خبره ده چه قوم څه اوونیل هغه هم تامنظور نه کړل بیائی چه څه اوغوښتل هغه هم تا پوره نه کړل بیا چه د کوم څیز نه تا هغوی ویرول هغه ئی اوغوښتل نو هغه هم تا اونه کړل. اوس خو به زه د الله ﷻ قسم په تاباندې ایمان راونړم ترکومې چه ته یوه پاوړئی اونه لګوې او د آسمان نه څه کتاب راونړئی او څلور فرښتې خپل څان سره ګواه رانه ولې. حضورﷺ په دې خبرو باندې ډیر زیات خفه شو په دې شوق سره راغلې وو چه کیدې شی د قوم سرداران زما څه خبره اومنی خو چه کله د هغوی سرکشئی اود ایمان نه لریوالې ئی اولیدو نوډیر زیات خفه شو اوخپل کورته واپس لاړو[1]

د مشرکانو دا ټولې پوښتنې په بغض اوعناد منبی وې:-خبره داده چه د هغوی داټولې خبرې دکفرعناد او د حضورﷺ دښکنته کولو په توګه اوبې جوابه کولو دپاره وې ګنی که دایمان راوړلودپاره نی په نیك نیتئی سره داسوالونه وې نوډیر ممکن ووچه الله ﷻ هغوی ته دامعجزې خودلې وې.حضورﷺ ته اوفرمائیلې شو چه که ستاسودا غوښتنه وی کوم چه دوی غواړی نوزه به ئی اوښایم خودا یادساته که بیائی هم ایمان راونړلو نوهغوی ته به هغه عبرت ورکونکې سزاګانې ورکړم چه بل چاته به نه وی ورکړې شوی. اوکه ته غواړې نو زه به د هغوی د پاره د توبه د قبلیدو او رحمت دروازه کولاواوساتم نو حضورﷺ دویمه خبره خوښه کړه([2])الله ﷻ دې پخپل نبی رحمت او نبي توبه باندې درود اوسلام ډیر ډیر نازل کړی هم د دې خبرې اود دې حکمت ذکر په دې آیت ﴿وَمَا مَنَعَنَآ أَن نُّرْسِلَ بِالْاٰيٰتِ إِلَّآ أَن كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ ۚ وَاٰتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا ۚ وَمَا نُرْسِلُ بِالْاٰيٰتِ إِلَّا تَخْوِيفًا﴾([3])اوآیت ﴿وَقَالُوا مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ ۙ لَوْلَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا﴾([4]).کښې هم دې چه داټول څیزونه زموږ په قدرت کښې دی اودا ټول ممکن دی خود دې وجه نه چه د هغې د ښکاره کیدونه پس ایمان نه راوړونکی بیاموږ نه پریږدو. موږ

---

[1]) الطبری:۱۷/۵۵۷.

[2]) احمد:۱/۲٤۲ مسندعبدبن حمید:۷۰۰، دلائل النبوة:۲/۲۷۲ وهوحدیث صحیح.

[3]) ۱۷/بنی اسرائیل:۵۹.

[4]) ۲۵/الفرقان:۷

دا نښې رامنع کړې دی اودې کافرانو ته مو مهلت ورکړې دې اود هغوی اخری ځای مو دوزخ جوړکړې دی. نود هغوی سوال وو چه د عربو په شګوکښې دې نهرونه روان شی دریابونه راوخوټکیږی وغیره. ښکاره خبره ده چه په دې کښې یوکار هم په هغه قادر اوقیوم الله ﷻ باندې ګران نه وو ټول هرڅه د هغه د قدرت لاندې اود هغه د حکم لاندې دی خوهغه ښه پیژنی چه دا ازلی کافران د معجزو په کتوسره هم ایمان نه راوړی لکه چه ارشاددې ﴿إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾([1])یعنی په چاباندې چه ستا د رب دا خبره ثابته شوې ده هغوی ته سره دټولو معجزود کتلوهم ایمان نه نصیب کیږی تردې چه هغوی د سختوعذابونو کتل اونه کړی ﴿وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَىٰ وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَّا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ﴾([2])کښې فرمائی ای نبیﷺ ددوی دخواهش مطابق که مونږ په دوی باندې فرښتې هم نازل کړو اومړی هم دوی سره خبرې اوکړی اودا هم نه که د غیبو ټول څیزونه دوی ته ښه ښکاره مخامخ کړې شی نو بیاهم دا کافران بغیرد الله ﷻ د رضا نه ایمان راوړونکی نه دی دوی کښې اکثر د جهالت شکلونه دی. د خپل ځان د پاره دریاب غوښتلونه پس هغوی اووئیل چه ښه ده ستاد پاره باغونه اونهرونه دې اوبهیږی بیانی اووئیل چه ښه ده دا هم نه سهی ته خووائی چه د قیامت په ورځ به آسمان شلیږی ټکړې ټکړې کیږی به نو ته هم نن په مونږ باندې د هغه ټکړې راګذار کړه اوهغوی پخپله هم د الله تعای نه دا دعااوکړه چه یاالله که دا هرڅه هم ستا د طرف نه په حقه دی نو په مونږ باندې د آسمان نه کاڼړی راووره وه. الخ. ([3])

د شعیب ﷺ قوم هم داخواهش کړې وود کوم په وجه چه په هغوی باندې د سائبان د ورځې عذاب نازل شو. زمونږ نبی کریم ﷺ رحمة للعالمین وو اونبی التوبه وو حضورﷺ د الله ﷻ نه دعااوکړه چه هغوی د هلاکت نه بچ کړی ممکن ده که دوی نه وی نود دوی اولاد به ایمان قبول کړی توحید به اختیارکړی اوشرك به پریږدی.دحضورﷺدا خواهش پوره شو عذاب نازل نه شوپخپله هم په هغوی کښې ډیرو ته د ایمان دولت نصیب شو تردې چه عبدالله بن ابی امیه چا چه په آخره کښې حضورﷺ ته خبرې اورولې وې اود ایمان نه راوړو قسم نی خوړلې وو هغه هم د اسلام د جهنډې لاندې راغلو؄. د زخرف نه مراد سره زر دی([4])بلکه د ابن مسعود؄ په قراءت کښې لفظ ﴿من ذهب﴾ دې([5])د کافرانو یوه غوښتنه دا وه چه ستادې د سروزرو کور وی یا زمونږ د سترګو په وړاندې ته پاوړنې اولګوې آسمان ته اورسې اود هغه ځای نه یوکتاب راوړې چه د هر یود نوم جدا جداً وی. هم په شپه شپه د هغوی سر ته دا پرچې راورسی او په هغې باندې د دوی نومونه لیکلې وی.د دې په جواب کښې حکم اوشوچه دوی ته اووایه چه د الله سبحانه وتعالی په وړاندې د هیڅ چا څه هم نه چلیږی.هغه دخپل سلطنت او مملکت ځان له مالك دې چه څه غواړی کوی چه څه نه غواړی نه کوی ستاسو د خُلې غوښتلې شوې څیز ښکاره کړی که نه داد هغه د اختیارخبره ده زه خو صرف د الله ﷻ پیغام رسونکې رسول یم ما خپل فرض اداکړل یادالله ﷻ احکام مې تاسو ته دراورسول اوس چه څه تاسو غوښتې هغه د الله ﷻ د قدرت کاردې نه چه زما د وس. مسنداحمد کښې دی حضورﷺ فرمائی د بطحامکه بابت ماته اوفرمائیلې شو که ته غواړې نودا زه د سرو زرو جوړکړم؟ ماوئیل نه یاالله زما خوداخواهش دې چه یوه ورځ په خیټه موړ یم اودویمه ورځ وږې یم په ولږه کښې تاته ټیټ شم. تضرع او زاری اوکړم او په کثرت سره ستا یاد اوکړم. که په

---

[1]) ١٠/یونس:٩٦-٩٧.

[2]) ٦/الانعام:١١١.

[3]) سورة انفال.

[4]) الطبری:٥٥٣/١٧.

[5]) الطبری:٥٥٣/١٧

مړه خیته شم نو چه ستا حمداوکړم اوستا شکر په ځائ راوړم. ([1])په ترمذی کښې هم داحدیث شته دې اوامام ترمذی ﷫ دې ته ضعیف وئیلې دې.

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُّؤْمِنُوْٓا

او منع نه کړل | خلقو لره | چې ایمان راوړي

اودوئ څه بلې غتې خبرې دایمان نه راوړلو نه منع نه کړه

اِذْ جَآءَهُمُ الْهُدٰٓى اِلَّآ اَنْ قَالُوْٓا اَبَعَثَ اللّٰهُ

کله چې | راغې هغوئ ته | هدایت | مګردې خبرې | چې اووئیل هغوئ | ایا راواولیږلو | الله

څه وخت چې هدایت ورته راغلو خو بس دې خبرې چې دوئ اووئیل ایا الله ﷻ

بَشَرًا رَّسُوْلًا۝ قُلْ لَّوْ كَانَ فِى الْاَرْضِ مَلٰٓئِكَةٌ يَّمْشُوْنَ

یوانسان | رسول | ورته اووایه | که چرې وې | په زمکه کښې | فرښتې | چې ګرزیدلې

یوبنیادم پیغمبر راولیږلو؟ ته ورته اووایه چې که په زمکه باندفرښتې ګرځیدلې

مُطْمَئِنِّيْنَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِّنَ السَّمَآءِ مَلَكًا

په اطمینان سره | نوخامخابه مونږ نازل کړې وه | په دوئ باندې | داسمان نه | یوه فرښته

اوارام سره اوسیدلې نو مونږ به ضرور فرښته رسول

رَّسُوْلًا۝ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًاۢ بَيْنِىْ وَبَيْنَكُمْ ط

په حیثیت درسول | اووایه | کافی دې | الله | په حیثیت دګواه | په منځ زما | او په منځ ستاسو کښې

راکوز کړې وو ته ورته اووایه چې زما اوستاسو ترمینځه الله ﷻ دګواهئ دپاره کافی دې

اِنَّهٗ كَانَ بِعِبَادِهٖ خَبِيْرًاۢ بَصِيْرًا۝

بیشکه هغه(الله) | دې | په بندګانو خپلو | خبردار | لیدونکې |

الله ﷻ دخپلو بندګانو په حال ښه خبر دې هرڅه وینی ګوری څوک چې

قوله تعالى:- وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُّؤْمِنُوْٓا

اکثروخلقو دپیغمبر د بشرکیدو په وجه ایمان راوړلو:- اکثرخلق دایمان نه اودرسولانو د تابعدارئی نه په دې وجه منع شوچه دهغوی په پوهه کښې دارانغله چه یوانسان هم رسول جوړیدې شی هغوی په دې باندې ډیرزیات حیران شواوآخرئی انکاراوکړواوصفائی اووئیل چه آیایوانسان به زمونږلارخودنه کوی؟ فرعون اود هغه قوم هم دا وئیلې وو چه مونږ دخپل خان په شان په دوو انسانانو باندې ایمان څنګه راوړوخاص کر په داسې صورت کښې چه دهغوی ټول قوم زمونږ ماتحت وی.دوی اونورو امتونو په خپله زمانه کښې نبیانو ته وئیلې ووچه تاسوخو هم زمونږ په شان انسانان ئی دې نه علاوه هیڅ نه ئی تاسومونږ دخپل مشرانود خدایانونه دهوکه کوئی.ښه ده راوړه یوه زبردسته غلبه پیش کړه.نورهم د دې مضمون آیاتونه شته.

د پیغمبر بشریت په انسانیت باندې د الله ﷻ یولوئ احسان دې :- دې نه پس الله ﷻ خپل لطف اوکرم اود

[1]) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی الکفاف والصبرعلیه:٢٣٤٧.

انسانانونه د رسول لیکلو وجه بیان فرمائی اودا حکمت ظاهره وی که چرې فرښتود رسالت دا کار پوره کولې نونه تاسو هغوی سره کیناستې شوئی اونه تاسو د هغوی خبرو باندې پوره پوهیدې شوئی. انسانی رسول خو هم ستاسودجنس نه وی تاسو هغوی سره ملاویدې راملاویدې شئی د هغوی عادتو نه اوطریقې لیدلې شئی او په یوځائ کیدوسره دهغه نه په خپله ژبه کښې تعلیم حاصلولې شئی. د هغوی په عمل لیدوباندې پخپله زده کولې شئی لکه چه ارشاد دې ﴿لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ بَعَثَ فِيْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ ۚ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ﴾([1]) بل آیت کښې دی ﴿لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيْزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيْصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ﴾([2]) په یوبل آیت کښې دی ﴿كَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْكُمْ رَسُوْلًا مِّنْكُمْ يَتْلُوْا عَلَيْكُمْ اٰيٰتِنَا وَيُزَكِّيْكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَّا لَمْ تَكُوْنُوْا تَعْلَمُوْنَ﴾([3]) مطلب د ټولوهم دا دې چه داخود الله ﷻ یوزبردست احسان دې چه هغه هم تاسو نه خپل رسول راولیږی چه هغوی د الله ﷻ آیاتونه تاسو ته تلاوت کړی ستاسو پاکوالې اوکړی اوتاسوته کتاب اوحکمت اوښائی اود کومو څیزونو چه تاسو ناخبره وئی په هغې تاسو عالمان کړی. نو تاسو له زما یادول ډیر په کاردی دې د پاره چه زه هم تاسو یادکړم. تاسو له زما شکر کول پکار دی اوزما د ناشکرئی نه بچ کیدل پکاردی. دلته فرمائی که چرته د زمکې آبادی د فرښتو وه نو بې شکه مونږ به یوه آسمانی فرښته هغوی کښې رسول جوړکړې لیګلې وو. تاسو پخپله انسانان ئی نو مونږ هم په دې مصلحت تاسو انسانانو نه رسول جوړ کړو او تاسو ته مو اولیګلو.

د پیغمبرانو علیهم السلام د ټولولونه لوئې ګواه هم الله ﷻ پخپله دې: په خپل صداقت باندې زه نور ګواهان ولې اولټوم؟ هم د الله ﷻ ګواهی کافی ده. که زه د هغه په پاك ذات باندې تهمت اولګوم نو هغه به پخپله مانه انتقام واخلی. دقرآن پاك په سورت الحاقة کښې بیان دې که چرې داپیغمبر یوه خبره په زیردستئی سره زمونږ په سر راتپله نو مونږ به د ده ښې لاس نیولې وو اود هغه نه به مود سټ کټ کړې وو او مونږ به دې نه چا هم نه وو رابند کړې.([4]) بیا فرمائی چه د یوبنده حال د الله ﷻ نه پټ نه دې هغه د احسان او انعام هدایت او مهربانی قابل خلق اود ګمراهئی او بدبښتئی قابل خلق ښه پیژنی.

وَمَنْ	يَّهْدِ
او چاته چي	لاره اوښائي
	څوک چي

اللّٰهُ	فَهُوَ	الْمُهْتَدِ ۚ	وَمَنْ يُّضْلِلْ	فَلَنْ تَجِدَ
الله	نو هغه	هدایت موندونکي دي	او څوک چي ګمراه کړي هغه	نو هرګز به ته بیا نه مومي

الله ﷻ په سمه لار روان کړی نو هغه سمه لار بیا مومی او څوک چې بې لارې کړی نو هیڅوک به

لَهُمْ	اَوْلِيَآءَ	مِنْ دُوْنِهٖ ؕ	وَنَحْشُرُهُمْ	يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
دپاره د هغوئ	دوستان	ماسوا دهغه نه	او راجمع به کړو مونږ هغوئ لره	په ورځ دقیامت

دالله ﷻ نه بغیر دهغوئ مددګار بیانه مومی او مونږ به دوئ دقیامت په ورځ پرمخې

---

[1] ٣/آل عمران: ١٦٤،

[2] ٩/التوبه: ١٢٨.

[3] ٢/البقرة: ١٥١.

[4] ٢٩/الحاقة: ٤٤-٤٦.

عَلٰی وُجُوْهِهِمْ	عُمْيًا	وَّبُكْمًا	وَّصُمًّا ؕ	مَاْوٰىهُمْ	جَهَنَّمُ ؕ
په مخونو دهغوئ باند	ړانده	اوګونګيان	او كانړه	خاني دهغوئ	دوزخ دي

ړانده ، ګونګيان ، اوكانړه راپاځوو ددوئ ټيكاؤنړه جهنم ده

كُلَّمَا	خَبَتْ	زِدْنٰهُمْ	سَعِيْرًا ﴿٩٧﴾	ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ	
هركله چي	كمي شي لمبې ددوزخ	زيات به كړو هغوئ ته مونږ	اور	دا بدله دهغوئ ده	

اوهركله چي دهغې لمبې په كميدو راشي نو مونږ به ئې نورې زياتې غرغرندې كړو دادهغوئ سزاده

بِاَنَّهُمْ	كَفَرُوْا	بِاٰيٰتِنَا	وَقَالُوْٓا	ءَاِذَا	كُنَّا	عِظَامًا
په سبب ددې چي هغوئ	انكاراوكړو	دايتونوزمونږنه	اووې وئيل	اياهركله چي	شومونږه	هډوكي

خكه چي هغوئ زمونږ دايتونو نه انكار كړې وو اودا به ئې وئيل چي هركله مونږ هډوكي

وَّرُفَاتًا	ءَاِنَّا	لَمَبْعُوْثُوْنَ	خَلْقًا	جَدِيْدًا ﴿٩٨﴾	اَوَلَمْ يَرَوْا	
اوخاورې ذره ذره	اياموږبه بيا	خامخاراپورته كړې كيږو	په پيدا وښت	نوى سره	ايانۀ ويني دوئ	

اوريزه ريزه شو نو ايا بيا به دنوى سره راپيدا كيږو اياددوئ دې خبرې ته نه ګورى

اَنَّ اللّٰهَ	الَّذِىْ	خَلَقَ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضَ	قَادِرٌ	عَلٰٓى
چي بيشكه الله	هغه	چي پيدا كړى ئې دى	اسمانونه	او زمكه	قادردي	په دې باند

چې هغه الله ﷻ ټول اسمانونه اوزمكه پيدا كړى دى په دې هم قادر دى

اَنْ يَّخْلُقَ	مِثْلَهُمْ	وَجَعَلَ	لَهُمْ	اَجَلًا	لَّا رَيْبَ	
چي پيدا كړې	مثل ددوئ	اوهغه مقرركړې دې	دپاره ددوئ	يووخت	چي نشته شك	

چي ددوئ غوندې خلق پيدا كړې هغه دوئ له يوه نيټه مقرر كړې ده چي هيڅ شك په

فِيْهِ ؕ	فَاَبَى	الظّٰلِمُوْنَ	اِلَّا	كُفُوْرًا ﴿٩٩﴾
په هغې كښې	نومنع اوكړه	ظالمانو	مګرمنع ئې اونۀ كړه	دانكارنه

كښې نشته نوظالمانو دانكار نه سوا بل هيڅ قبول نه كړل

قوله تعالى:- وَمَنْ يَّهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ؕ

هدايت كول او ګمراه كول د الله ﷻ اختيار كښې دى:- الله ﷻ داخبره بيانوى چه په ټول مخلوق كښې د تصرف اختيارصرف هغه ته دى د هغه يوحكم هم روستوكيدې نه شي دهغه لارخودلې شوې څوك بې لارې كولې نه شي.نه دهغه بې لارې كړې شوې څوك په لاركولې شي دهغه ولي اومرشد څوك هم نه شي جوړيدې. مونږ به هغه پرمخې دقيامت ميدان كښې د محشر ګنړې ته راولو.دحضور ﷺ نه سوال اوكړې

شو چه دا څنګه کیدې شي؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه هغه پښوسره روان کړې دی هغه نی د سرپه طرف هم روانولې شی. داحدیث بخاری اومسلم کښې هم دې. ([1]).

قیامت کښې به خلق درې قسمه وی:-مسندکښې دی ابوذر ﷺ اودریدو وئی فرمائیل اې بنی غفار (دقبیلې خلقو)وائی اوقسمونه مه خورئی صادق مصدق پیغمبرﷺ ماته دا حدیث اورولې دې چه خلق به په درې قسمه سره کولې شی اومحشرته به راوستلې شی یوفوخ خوبه دخوراك څښاك اغوستلو والا،یو تللو اومندې وهلووالا یوهغه کوم چه به فرښتې پرمخې راکاږی اود دوزخ مخې ته به ئی راجمع کوی. خلقو ونیل دا دوه قسمه خو مو په پوهه کښې راغلل خودا تلونکی او مندې وهونکې په پوهه کښې نه راځی. هغوی اوفرمائیل چه په سورلوباندې آفت راشی تردې چه یوانسان به خپل تك شین باغ ورکړی د کجاوې والا اوښه به اخلی خونه به ملاویږی([2]) دې به هغه وخت نابینا وی ګونګ به وی هیڅ به هم نه اوری. غرض مختلف احوال به وی د ګناهونو په شان به د ګناهونو مطابق راګیروی. په دنیاکښې د حق نه کاڼړه ړانده او ګونګیان وو نن دسختې محتاجئی په ورځ به ربښتیا ړانده کاڼړه او ګونګیان به جوړولې شی.دهغوی د اوسیدوهروخت د تلوراتلو اغوستو سملاستو حصاریدو ځائ دوزخ ګرځولې شوې دې. د هغه ځائ اُورکله چه په سړیدوراغلولمبه کړې شواوسورکړې شو لکه چه ارشاددې ﴿فَذُوقُوا فَلَنْ نَّزِيْدَكُمْ اِلَّا عَذَابًا﴾([3])یعنی اوس سزابرداشت کړئی دعذاب نه علاوه بل هیڅ څیز به نه شی زیاتولې.

کافران د بیاراژوندی کیدو قائل نه وو:-ارشاد دې چه پورته د کومو منکرانو د کومې سزاذکر اوشو هغوی هم د دې قابل وو هغوی به زمونږ دلیلونه دروغ ګڼړل اود قیامت هډو قائل نه وو او صفا به ئی ونیل چه سخا هډوکی کیدو نه پس اود خاورې ذروسره ملاویدونه پس د هلاکت او بربادیدونه پس بیا راژوندی کیدل خود عقل نه بهر خبره ده.نود هغوی په جواب کښې قرآن پاك د هغې یودلیل دا پیش کړو چه دهغه زبردست قدرت مالك چه زمکه او آسمان بغیرد څه څیز نه اول ځل بغیرڅه نمونې پیدا کړی دی دچاقدرت چه دا اوچت اولوئ لوئ کولاو اوسخت مخلوق په اول ځل پیداکولونه عاجز نه کړې شو هغه به تاسو په دویم ځل پیداکولو باندې عاجز شی؟دآسمان اوزمکې پیداکول خو ستاسو د پیدا کولونه ډیر زیات لوئ دی هغه د دې په پیداکولوکښې ستړې نه شو آیا هغه به د مړو په ژوندی کولو باندې بې قدرته شی؟ آیا د زمکې اوآسمانونو خالق د انسانانو په شان نور پیداکولې نه شی؟ بې شکه کولې شی دهغه صفت دې چه هغه خلاق یعنی پیداکونکې دې هغه علیم دې هغه د قدرتونومالك دې. د کوم څیز متعلق چه اووائی شه نو هغه هم هغه وخت کیږی. د هغه حکم کول د یوڅیز د پیدا کیدو د پاره کافی وافی دې.هغه به د قیامت په ورځ هغوی خامخا په دویم ځل پیداکولوسره قطعاً راپیداکوی. هغه د دوی د دوباره ژوندی کولو اود هغوی د قبرونو نه د راوتلو او اودریدلو وخت مقرر کړې دې هغه وخت به داهرڅه کیږی. د دې ځائ دالږ شان تاخیرصرف د هغه وخت د پوره کولود پاره دې. افسوس د څومره واضحه دلیلونو نه پس هم خلق کفر اوضلالت نه پریږدی.

قُلْ	لَّوْ	اَنْتُمْ	تَمْلِكُوْنَ	خَزَآئِنَ رَحْمَةِ	رَبِّيْٓ	اِذًا
دوئ ته اووایه	که چرې	تاسو	مالکان وئ	دخزانو درحمت	درب زما	نو بیابه
اووایه چې که تاسوزمادرب درحمت دخزانو مالکان شوئ وئ نوبیا به تاسو						

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة الفرقان باب قوله ﴿الذین یحشرون علی وجوههم الی جهنم﴾: ۴۷۶۰،صحیح مسلم:۲۸۰۶، احمد:۱۶۷/۳؛ ابن حبان:۷۳۲۳

[2]) نسائی کتاب الجنائز باب البعث:۲۰۸۸ وسنده حسن، احمد:۱۶۵/۵، حاکم:۳۶۷/۲.

[3]) ۷۸/النباء:۳.

لَأَمْسَكْتُمْ	خَشْيَةَ	الْإِنْفَاقِ	وَكَانَ الْإِنْسَانُ	قَتُورًا
خامخا بندي کړي وي تاسو	ديرې	دخرچ کيدونه	اودي انسان	زړه تنګي
دهغې دختميدو دويرې نه لاسونه نيولی ووا و انسان ډير زړه تنګي دي				

قوله تعالى:- قُل لَّوْ أَنتُمْ تَمْلِكُونَ

الله ﷻ د خزانو مالک يوانسان ولې نه دې جوړ کړې:- د انساني طبيعت خاصه بيانولې شي که د الله ﷻ د رحمت غونډې نه کميدونکي خيز باندې هم دوی قابض شي نو هلته به هم خپل بخل او زړه تنګی نه پريږدی لکه چه بل آيت کښې ارشاد دې که د ملك د يوې حصې دوی مالکان شي نو چاته به يوه پيسه هم ورنه کړی([1])نودا انساني طبيعت دې اوداده چه چاله دالله ﷻ دطرف نه هدايت ورکړې شي او د خير توفيق ورکړې شي نوهغوی د دې بد خوئی نه نفرت اوکرکه کوی. هغه سخی اود خلقو ښيګړه کونکې وی. انسان ډير سخت تندی کونکې دې اود تکليف په وخت کښې په جنګ باندې اودريږی اود راحت اوخوشحالئی په وخت کښې مخ اړوی اودنورو نه رابنديږی.اومونځ ګذارخلق دې نه خلاص دی([2]) داسې آياتونه په قرآن پاك کښې نور هم ډير دی. د دې نه د الله ﷻ فضل اوکرم د هغه د ښښنې او رحم پته هم لګی. د بخاری اومسلم په حديث کښې دی چه د الله ﷻ دواړه لاسونه دی د ورځې او شپې خرچ په دې کښې څه کمې نه راولی د شروع نه واخله تراوسه پورې خرچ هم د هغه خزانو کښې څه کمې رانه وستو.([3])

وَلَقَدْ آتَيْنَا	مُوسَىٰ	تِسْعَ آيَاتٍ	بَيِّنَاتٍ	فَاسْأَلْ
اوورکړې وې مونږه	موسی ته	نهه نښې	ښکاره	نو تپوس اوکړه ته
اوبيشکه مونږ موسی ﷺ ته نهه ځرګنده نخښې ورکړې وې نو بنی اسرائيلو نه				

بَنِي إِسْرَائِيلَ	إِذْ جَاءَهُمْ	فَقَالَ	لَهُ	فِرْعَوْنُ
دبنی اسرءيلو نه	کله چې راغې (موسی) هغوئ ته	نواووئيل	هغه ته	فرعون
پوښتنه اوکړه هرکله چې موسی ﷺ دوئ ته راغلو نو فرعون دهٔ ته اووئيل				

إِنِّي	لَأَظُنُّكَ	يَا مُوسَىٰ	مَسْحُورًا	قَالَ
چې بيشکه زهٔ	خامخا ګمان کوم په تا	اے موسی	چې په تاجادو شوې دې	اووئيل موسی
اني موسی ﷺ ! زما خيال دې چې په تاباندې چا جادو کړې دې (موسی ﷺ) اووئيل				

لَقَدْ عَلِمْتَ	مَا أَنزَلَ	هَٰؤُلَاءِ	إِلَّا	رَبُّ السَّمَاوَاتِ
معلومه ده تاته	چې نهٔ دی نازل کړې	دانښې	مګر نازلې کړې دی	رب دآسمانونو
چې تاته ښه معلومه ده چې دآسمانونو او زمکې دپروردګار نه سوا دا نخښې بل چا نه دی نازلې کړې				

[1] ٤/النساء:٥٣.
[2] ٧٠/المعارج:١٩-٢٢.الخ
[3] صحيح بخارى كتاب التوحيد باب قول الله تعالى (لماخلقت بيدى): ٧٤١١، صحيح مسلم:٩٩٣.

وَالْاَرْضِ	بَصَآئِرَ	وَاِنِّیْ	لَاَظُنُّكَ	یٰفِرْعَوْنُ	مَثْبُوْرًا۝	
اودزمکې	ښکاره	نوبیشکه زه	خامخا گمان کوم په تا	اے فرعونه	ادهلاک شوی	
دا (تاسو دپاره) دپوهې خبرې دی او اې فرعونه بیشکه زه خیال کوم چې ته به هلاک شې						
فَاَرَادَ اَنْ	یَّسْتَفِزَّهُمْ	مِّنَ الْاَرْضِ	فَاَغْرَقْنٰهُ	وَمَنْ		
نو اراده اوکړه فرعون	چې اوباسي دوئ	د زمکې نه	انو غرق کړو مونږ هغه	اوهغه څوک		
فرعون اراده اوکړه چې هغوئ دمصر دملک نه اوباسي نو مونږ هغه اودهغه ټول						
مَّعَهٗ	جَمِیْعًا۝	وَّقُلْنَا	مِنْۢ بَعْدِهٖ لِبَنِیْٓ اِسْرَآءِیْلَ	اسْكُنُوا		
چې دهغه سره وو	ټول	اواووئیل مونږه	روستو ددې نه بنی اسراءیلو ته	اچې اوسئ تاسو		
ملگری په یو ځائې غرق کړل اودهغه نه پس مونږ بنی اسرائیلو ته اووئیل چې په دې						
الْاَرْضَ	فَاِذَا	جَآءَ	وَعْدُ الْاٰخِرَةِ	جِئْنَا	بِكُمْ	لَفِیْفًا۝
(په دې) زمکه کښې	نو کله چې	راشي	وعده دآخرت	رابه ولو مونږ	تاسو لره	په جمع
ملک کښې اوسیږئ نو هر کله چې دآخرت دوعدې وخت راشي نو مونږ به تاسو ټول راغونډ کړو						

قوله تعالی:- وَلَقَدْ اٰتَیْنَا مُوْسٰی تِسْعَ اٰیٰتٍۢ بَیِّنٰتٍ

دحضرت موسی علیه السلام نهه معجزې:- حضرت موسی علیه السلام ته داسې نهه معجزې ملاو شوې چه دهغه د نبوت دصداقت او په نبوت باندې ښکاره دلیل وو.همسا سپین ،لاس قحط کالی دریاب طوفان ملخان سپږې چیندخې او وینه.دا وو تفصیل وار آیاتونه ([1])د محمدبن کعب قول دې چه دامعجزې دی د لاس پړقیدو ،دلرګی نه مارجوړیدل او پنځه هغه د کومو ذکر چه په سورت اعراف کښې دې اود مالونو ختمیدل اوکاڼړې([2]) حضرت ابن عباس رضی الله عنه وغیره نه روایت دې چه دا معجزې د هغه لاس د هغه همسا د قحط کالونه د میووکمې طوفان ملخان سپږې چیندخې او وینې دی([3])داقول ډیرښکاره صفا بهتر او قوی دې. حسن بصری رحمه الله دې نه قحط او د میوو کمې یوشمیرلې دې او نهمه معجزه نې د هغوی د همسا نه د جادوګرو ماران خوړل بیان کړی دی خود دې ټولومعجزو باوجود فرعونیانو کبر اوکړو او د خپل ګناه په کارونو باندې کلك ولاړ وو سره د دې چه د زړه یقین نی راغلې وو خو ظلم او زیاتې کولوسره په کفر انکار باندې کلك ولاړ وو.د وړاندینو آیاتونوسره د دې آیاتونو ربط دادې چه څنګه ستا قوم تاند معجزې غواړی دغه شان د موسی علیه السلام نه هم فرعونیانو معجزې غوښتې وې چه ښکاره شوې خوهغوی ته ایمان نصیب نه شو اوآخر هلاك کړې شو. هم دغه شان که چرې ستا قوم هم د معجزو ښکاره کیدو نه کافران پاتې شو نو بیابه مهلت نه ملاویږی اوډیر زر به تباه برباد کړې شی. پخپله فرعون معجزې لیدلونه پس حضرت موسی علیه السلام ته جادوګر اووئیلو اوځان نې ترې خلاصولو. نودا دلته چه د کومو نهو نښوذکردې دا هم هغه دی اود دې بیان ﴿وَاَلْقِ عَصَاكَ ۚ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ وَّلّٰی مُدْبِرًا وَّلَمْ یُعَقِّبْ ۚ

[1]) الطبری:١٧/٥٦٤.

[2]) الطبری:١٧/٥٦٥.

[3]) الطبری:١٧/٥٦٥-٥٦٦.

﴿يٰمُوسٰى لَا تَخَفْ ۖ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ۝ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝ وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ ۖ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ۝﴾ ([1]) پورې دي. په دې آياتونو کښې د همسا او لاس ذکر موجود دې اود باقى آياتونو بيان په سورت اعراف کښې دې.د دې نه علاوه هم الله ﷻ حضرت موسى ﷺ ته ډيرې معجزې ورکړې وې مثلاً دهغوى همسا لګيدو باندې په يوکاڼړې دولس چينې راښکاره کيدل ياد اوريځوسورې کول من اوسلوانازليدل وغيره وغيره دا ټول نعمتونه بنى اسرائيلو ته دمصر ښار پريخودو نه پس ملاوشو. دامعجزې دلته ځکه بيان نه کړې شوې چه هغه فرعونيانونه وې ليدلې. دلته صرف دهغه نهه معجزو ذکر دې کومې چه فرعونيانو ليدلې وې او دروغ نى ګنړلې وې.

د يهوديانو دضداود دروغ وئيلو واقعه اود تسع ايات نه مراد:- مسنداحمد کښې دى چه يويهودى خپل ملګرى ته اووئيل ځه چه لاړشو اود دغه نبى نه دهغه دقرآن ددې آيت باره کښې تپوس کوو چه حضرت موسى ﷺ ته هغه نهه نښې څه ملاوشوې وې؟ بل وئيل نبى مه وايه اورى نو د هغه سترګې به څلور شى. اوس دې دواړو د حضور ﷺ نه سوال اوکړو حضور ﷺ اوفرمائيل الله ﷻ سره څوك مه شريك کونى غلا مه کوئى زنا مه کوئى څوك ناحقه قتل کوئى مه جادو مه کوئى سود مه خورئى بې ګناه خلق په نيولو سره د بادشاه دربار ته مه بوځئى چه دې قتل کړى اوپه پاکو ښځو باندې بهتانونه مه تړئى وئى فرمائيل د جهاد نه مه تختئى اواې يهوديانو په تاسو خو خاص داحکم هم وو چه د هفتې په ورځ زياتې مه کوئى.اوس خوهغوى دنه غوښتوباوجود دحضور ﷺ پښې لاسونه ښکلول او وئى وئيل چه زمونږ ګواهى ده چه تاسودالله ﷻ نبى ئى.حضور ﷺ اوفرمائيل بياتاسو زماتابعدارى ولې نه کوئى؟وئيل داؤد ﷺ دعاکړې وه چه نبى به ضرور زما په نسل کښې وى اومونږ ويريږو چه ستاسو تابعدارى کولوسره به يهوديان مونږ ژوندى پرينږدى.ترمذى نسائى او ابن ماجه کښې هم دا حديث دې([2])امام ترمذى دې ته حسن صحيح وائى خودې لړ شان ګران کار خکه چه د دې راوى عبدالله بن سلمه په حافظه کښې لږشان قصور دې او په هغه باندې جرح هم ده. ممکن دى چه د نهه کلماتو شك نهه آياتونو سره ده ته شوې وى خکه چه دا د تورات احکام دى په فرعون باندې حجت قايمونکى څيزونه دا نه دى. والله اعلم.

ددې دپاره فرعون ته حضرت موسى ﷺ اوفرمائيل اې فرعونه دا خوتاته هم معلوم دى چه دا ټولې معجزې رښتيادى اودې نه يوه يوه زما د صداقت ژوندې اوښکاره دليل دې. زما خيال دې چه ته هلاك کيدل غواړې د الله ﷻ لعنت په تاباندې راکوزيدل غواړې ته به مغلوب شې او تباهئى ته به اورسې. ([3]) د مثبور معنى د هلاك کيدونکى ده چه په دې شعرکښې هم ده -:

اذاجاري الشيطن فى سنن الغى ومن مال ميله مثبور

يعنى د شيطان دوستان هلاك کيدونکى دى د ﴿عَلِمْتَ﴾ دويم قراءت ﴿عَلِمْتُ﴾ د "ت" د زبر په بدله کښې د "ت" پيش سره هم دې خود جمهورو قراءت هم د "ت" په زبر سره دې. اودا معنى نى په دې آيت کښې په وضاحت سره بيان کړې ده. ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ۝﴾ ([4]) يعنى چه کله هغوى ته زمونږ ښکاره اودپوهې نه ډکې نښې وراورسيدې نوهغوى اووئيل چه داخو ښکاره جادو دې. دې ويناکولو سره منکران کيناستل سره د دې چه د هغوى زړه ته يقين راغلى وو خوصرف په ظلم اوزياتى سره نى دالار اونه منله الخ. غرض دا چه صفا خبره ده د کومو نهو نښو ذکر چه اوشو دا همسا لاس قحط د ميوو کمې ملخان سپګې چيندخې وينې وې چه د فرعون اود هغه د قوم د پاره د الله ﷻ د

[1] ٢٨/القصص: ٣١-٣٢.
[2] احمد: ٢٣٩/٤ كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة بنى اسرائيل: ٣١٤٤ وهو حسن، نسائى: ٤٠٨٣؛ ابن ماجه ٣٧٠٥ وسنده حسن
[3] الطبرى: ١٧/ ٥٧٠-٥٧١.
[4] ٢٧/النمل: ١٤.

طرف نه دليل او ثبوت وو اود هغه معجزې وې چه د هغوی په صداقت اود الله ﷻ په وجودباندې دلائل وو. د دې نهو نښونه مراد هغه احکام نه دی کوم چه پورته په حديث کښې بيان شو ځکه چه هغه په فرعون اوفرعونيانو باندې حجت نه وو بلکه په هغوی باندې حجت کيدل اود هغوی احکام بيانيدلو په مينځ کښې څه مناسبت نشته. دا وهم صرف د عبدالله بن سلمه د حديث راوی په وجه سره خلقو ته پيدا شوې دې.دهغه بعضې خبرې واقعی دانکار قابلې دی.والله اعلم.

ډير ممکن دی چه دې دواړو يهوديانو د لسو کلمو سوال کړې وی اوراوی ته د نهو آياتونو وهم شوې وی. فرعون اراده اوکړه چه دوی د وطن نه اوشړی خو مونږ پخپله هغه د کبانو خوراك جوړ کړو اود هغه ټول ملګری هم. دې نه پس مونږ بنی اسرائيلو ته اوفرمائيل چه اوس زمکه ستاسو ده خورنی ځکنی او اوسيږئی.په دې آيت کښې حضورﷺ ته هم يوزبردست بشارت ورکړې شوې دې چه مکه به هم ستا په لاس فتح کيږی. سره د دې چه سورت مکی دې د هجرت نه اول نازل شوې دې. په واقعه کښې اوشو همداسې.دمکې خلقوحضورﷺ دمکه شريفې نه ويستل غوښتل لکه چه قرآن په آيت ﴿وَإِن كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذًا لَّا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ ([1])کښې بيان فرمائيلې دی. بيا الله ﷻ خپل نبی کريم ﷺ غالب کړواود مکې مالك ئی جوړکړو اوفاتحانه حيثيت سره مکې ته راغلو دلته ئی خپله قبضه واخسته اوبيا د خپل حلم اوکرم نه کاړواخستو د مکې مجرمان اوخپل ځانی دښمنانوته ئی په عام توګه معافی ورکړه.الله ﷻ سبحانه وتعالی د بنی اسرائيلو غوندې کمزورې اوضعيف قوم په زمکه د مشرق او مغرب وارثان جوړکړې وو اود فرعون په شان سخت او متکبره بادشاه مال زمکه ميوې فصلونه اود خزانو مالکان ئی جوړکړل.لکه چه آيت ﴿ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴾([2]) کښې بيان فرمائيلې دې دلته هم فرمائی چه د فرعون د هلاکت نه پس مونږ بنی اسرائيلوته اوفرمائيل اوس تاسو دلته اوسيږئی د قيامت د وعدې په ورځ تاسو اوستاسو دښمنان ټول به زمونږ په وړاندې راجمع کړې شی مونږ به تاسو ټول راجمع کوو.

وَبِالْحَقِّ	أَنزَلْنَاهُ	وَبِالْحَقِّ	نَزَلَ	وَمَا
او دحق سره	نازل کړې دې موږه داقرآن	اوهم دحق سره	نازل شوې دې	اونه ئې
اومونږ داکلام په حقه نازل کړې دې اودا په حقه نازل شوې دې اومونږ				
أَرْسَلْنَاكَ	إِلَّا مُبَشِّرًا	وَنَذِيرًا	وَقُرْآنًا	فَرَقْنَاهُ
ليږلې مونږته	مګر زيرې ورکونکې	اويرونکې	اوداقرآن چی دې	لږلږنازل کړې دې مونږدا
ته زيرې ورکونکې اوويرونکې جوړ کړې راليږلې يئ اوداقرآن چې دې نو دامونږ جداجدا برخې کړې دې				
لِتَقْرَأَهُ	عَلَى النَّاسِ	عَلَىٰ مُكْثٍ	وَنَزَّلْنَاهُ	تَنزِيلًا
دپاره ددې چی اولولې ته داقرآن	په خلقوباندې	په ارام سره	اونازل کړې دې مونږداقرآن	په نازلولوسره
چې ته نبي خلقوته په قلاره قلاره اولولې اومونږ راليږلې هم لږلږ دې				

[1] ١٧/بنی اسرائيل.٧٦.

[2] ٢٦/الشعراء:٥٩.

قُلْ	اٰمِنُوْا	بِهٖٓ	اَوْلَا تُؤْمِنُوْا ؕ	اِنَّ الَّذِيْنَ
اووایه اے نبی	که ایمان راوړئ تاسو	په دې قران	او که نه راوړئ	بیشکه هغه کسان

رائي نبي ﷺ دې خلقوته اووایه چې که تاسو پرې ایمان راوړئ او که نه راوړئ بیشکه کومو خلقوله

اُوْتُوا	الْعِلْمَ	مِنْ قَبْلِهٖٓ	اِذَا	يُتْلٰى	عَلَيْهِمْ
چې ورکړې شوې دې	علم	مخکښې ددې نه	کله چې	لوستلې کیږي	په هغوئ باند (داقران)

چې له دې نه وړاندې علم دکتاب ورکړې شوې دې هرکله چې دهغوئ په وړاندې اولوستلې شي

يَخِرُّوْنَ	لِلْاَذْقَانِ	سُجَّدًا ۙ۝١٠٧	وَّيَقُوْلُوْنَ	سُبْحٰنَ	رَبِّنَآ
نوپریوزي هغوئ	په زنوباندپرمخې	سجده کونکي	اووائي هغوئ	پاک دې	رب زمونږ

نو هغوئ ورته پرمخې په سجده پریوزي اوداوائي چې زمونږ رب پاک دې

اِنْ كَانَ	وَعْدُ رَبِّنَا	لَمَفْعُوْلًا ۝١٠٨	وَيَخِرُّوْنَ	لِلْاَذْقَانِ
بیشکه ده	وعده درب زمونږ	خامخاکیدونکې	او پریوزي هغوئ	په زنواندې پرمخې

بیشکه زمونږ درب وعده پوره کیدونکې ده او هغوئ پرمخې پریوزي

يَبْكُوْنَ	وَيَزِيْدُهُمْ	خُشُوْعًا ۝١٠٩
ژاړي هغوئ	او زیاتوي هغوئ ته	عاجزي

او ددې قران په اوریدو دهغوئ عاجزي نوره هم زیاته شي

قوله تعالى:- وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنٰهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ ؕ

قرآن حق دې:- ارشاد دې چه قرآن پاك په حقه سره نازل شوې دې داسراسر هم حق دې الله ﷻ د خپل علم سره نازل کړې دې ددې په حق کیدوباندې هغه پخپله گواه دې اوفرښتې هم گواه دی په دې کښې هم هغه دی کوم چه دخپلې پوهې سره نازل کړی دی ددې ټول حکم احکام نهی اوممانعت هم د هغه د طرفنه دی حق سره نی نازل کړو او په حق سره نی تاته دراورسولو. نه په لاړکښې څه باطل ملاو شواونه د باطل داشان دې چه دی سره یوځائ شی. دا بالکل محفوظ دې اود کمی زیاتی نه بالکل پاك دې. د پوره طاقت والا امانت داره فرښتې په ذریعه نازل شوې دې چه په آسمانونوکښې د عزت خاوند او د هغه ځائ سردار دې.ستا کار مؤمنانوته خوشحالی اوزیرې اوروَل دی اوکافران ویرول دی. دا قرآن پاك مونږ د لوح محفوظ نه بیت العزت ته نازل کړو چه په اول آسمان کښې دې د هغه ځائ نه لږ لږ او جدا جدا کولوسره د واقعاتو مطابق ۲۳کاله کښې دنیاته نازل کړو[1] ددې دویم قراءت ﴿فرقناه﴾ دې یعنی یویوآیت کولوسره په تفسیر تفصیل اوبیانولوسره نازل کړو[2] چه ته نی خلقو ته په آسانتی سره اورسوې او په مزه مزه نی هغوی ته واوروې. مونږ دا لږ لږ کولوسره نازل کړې دې

دقرآن پاک اوریدوسره د مؤمنانوکیفیت څه وی؟:- ارشاد دې چه ستاسوپه ایمان باندې دقرآن پاك صداقت موقوف نه دې که تاسو منئ اوکه نه منئ خوقرآن پاك فی نفسه د الله ﷻ کتاب دې او بې شکه حق

---

[1] الطبری:۱۷/۵۷٤.
[2] الطبری:۱۷/۵۷۳.

دي.ددي ذکر خود همیشه نه په پخوانو کتابونو کښې هم راروان دې. کوم اهل کتاب چه صالح او عامل د الله ﷻ د کتابونو دی اوچا په وړاندینو کتابونو کښې څه تحریف او تبدیل نه دې کړې هغوی خود قرآن پاك اوریدو سره بې آرامه شی اود شکریه سجده کوی چه یاالله شکر دې چه تازمونږ په موجودګئ کښې رسول راولیګلو او کتاب دې نازل کړو.د رب خپل په کامل قدرت باندې د هغې تعظیم او درانوی کوی. پیژندل ئی چه د الله ﷻ وعده رښتونې ده غلطه نه ده. نن دا پوره کیدونکې وینی نو خوشحالیږی. د خپل رب تسبیح بیانوی اود هغه د وعدې د صداقت اقرار کوی. په خشوع خضوع انکسارئی عاجزئی سره په ژړا اوزارئی سره د الله ﷻ په وړاندې په د خپل ځنو په مخ په سجده کښې پراته دی.د ایمان اوتصدیق کلام الله اورسول الله په وجه په دین اواسلام کښې هدایت تقوی کښې ویره کښې نور هم وړاندې کیږی. دا عطف د صفت په صفت باندې دې د ذات په ذات باندې نه دې.

قُلِ	اُدْعُوا	اللّٰهَ			
اووایه	که رااوبلئ تاسو	الله			
اووایه چې که تاسو د الله ﷻ په نوم					
اَوِادْعُوا	الرَّحْمٰنَ ط	اَيًّامَّا	تَدْعُوْا	فَلَهُ	الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ۚ
یا رااوبلئ تاسو	رحمان	په کوم نوم چې	رابلئ تاسوهغه	نودی هغه لره	نومونه ښه
بلنه اوکړئ اوکه د رحمان په نوم بلنه اوکړئ په کوم نوم چې ئې اوبلئ نو دهغه ټول نومونه ښائسته دی					
وَلَا تَجْهَرْ	بِصَلَاتِكَ	وَلَا تُخَافِتْ	بِهَا	وَابْتَغِ	
او ډیر په اوچت اوازمه وایه	مونځ خپل	اومه ډیر په رواوازسره وایه	دی مانځه لره	اولټوه	
اوته خپل مونځ ډیر په اوچت اواز هم مه لوله او بالکل چپ ئې هم مه لوله بلکه ددې					
بَيْنَ ذٰلِكَ	سَبِيْلًا ۝	وَقُلِ	الْحَمْدُ	لِلّٰهِ	الَّذِىْ لَمْ يَتَّخِذْ
په منځ ددې کښې	یوه لار	اواووایه	چې ثناه ده	الله لره	هغه الله چې نه ئې دې نیولې څوک
ترمینځه طریقه اختیار کړه اوته اووایه چې ټول تعریفونه دالله ﷻ دپاره دی کوم چې نه خو					
وَلَدًا	وَّلَمْ يَكُنْ لَّهُ	شَرِيْكٌ	فِى الْمُلْكِ	وَلَمْ يَكُنْ	لَّهُ
ولد	اونشته دهغه سره	څوک شریك	په بادشاهئ کښې	اونهٔ شته	هغه لره
څوک ځوئې جوړ کړې دې او نه ددهٔ په بادشاهئ کښې څوک شریک شته اونه هغه					
وَلِىٌّ	مِّنَ الذُّلِّ	وَكَبِّرْهُ	تَكْبِيْرًا ۝		
څوک دوست	دوجې دعاجزئ نه	اولوئی بیانوه دهغه	په لویئ کاملې سره		
کمزورې دې چې څوک ئې مددګار شی اودهغه لوئې ډیر ډیره بیانوه					

قوله تعالی:- قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِادْعُوا الرَّحْمٰنَ ط

د الله ﷻ د اسماء حسنی په واسطه سره دعاګوئی:-کافران د الله ﷻ درحمت د صفت نه منکر وود هغه نوم به ئی رحمن نه ګنړلونو الله ﷻ د خپل خان دپاره دا نوم ثابتوی اوفرمائی صرف هم دانه چه د الله ﷻ نوم الله وی رحمن وی ددې نه سوا نور هم ډیر ښکلې اواحسن نومونه دی. په کوم یوپاك نوم سره چه غواړې د هغه نه دعاکوه.د سورت حشر په آخره کښې هم د هغه ډیرنومونه بیان شوی دی. یومشرك د حضور ﷺ نه دسجدې په حال کښې یارحمن یارحیم واوریدو نوونی وتیل ګوره داموحددې اودوه خدایان

رابلي په دې باندې دا ايت نازل شو.(١) بيافرمائي چه څپل مونځ دومره په اوچت اواز سره مه وائې. د دې آيت دنازليدو په وخت کښې حضورﷺ په مکه کښې پټ وو کله چه به ئې صحابه کرام رضي الله عنهم ته مونځ ورکولونو په اوچت آواز سره به ئې په دې کښې قراءت کولو نو مشرکانو به قرآن ته اورسول الله ﷺ ته کنځلې کولې په دې وجه حکم اوشوچه دومره په اوچت آوازسره د لوستلوضرورت نشته چه مشرکان ئې واوري اوکنځلې اوکړي. اوداسې په مزه ئې هم مه لوله چه ستا ملګرې ئې هم اونه اوريدې شي بلکه په درميانه آوازسره تلاوت کوه(٢) بياچه کله حضورﷺ هجرت اوکړو مدينې ته راغلونودا تکليف لاړو او چه اوس ئې څنګه غواړې لوله.(٣) مشرکانو به چه چرته هم د قرآن پاک تلاوت شروع کيدو تيختنه کوله. که چا به اوريدل هم غوښتل نويټ پټ په خيال خيال سره به ئې څه اوريدلوخو چه کوم ځائ مشرکانو ته معلومه شوه نوهغوی به دوی ته سخته سزا ورکوله. اوس که ډير په تيزه آواز اوکړي نود هغوی چيړ اود هغوی دکنځلوخيال اوکه ډير ئې په مزه کړي نو چه څوك ئې په پټه اوري هغوی محروم. په دې وجه د درميانه قراءت کولو حکم اوشو(٤) غرض دا چه د مانځه د قراءت باره کښې دا آيت نازل شوې دې. (٥)

د ابوبکرصديق ؓ اود عمرفاروق ؓ د قراءت باره کښې د رسول کريم ﷺ هدايت:-روايت دې چه حضرت ابوبکرصديق ؓ به په څپل مونځ کښې په رو آوازسره قراءت کولو اوحضرت عمر ؓ به په اوچت آواز سره قرآن لوستلو نودحضرت صديق اکبرؓ نه تپوس اوشو چه تاسو ئې ولې په مزه لولئ؟ هغوی وئيل دخپل رب سره غوږايستنې دی هغه زمادحاجتونونه خبردې. نواوفرمائيلې شو چه دا ډير ښه دی. د حضرت عمر ؓ نه تپوس اوشو چه تاسوئې ولې په تيز آواز سره لولئ؟ هغوی اوفرمائيل چه شيطان تختوم او اوده راويښوم. نو هغوی ته هم اوفرمائيلې شو چه ډيرښه. خوچه کله دا آيت نازل شو نو ابوبکر ؓ ته لږ شان په تيزه اوعمر ؓ ته لږ شان په مزه آوازسره تلاوت کولوله اوفرمائيلې شو.(٦)

دا ايت د مانځه باره کښې دې اوکه دعاء باره کښې؟ ابن عباس ؓ فرمائي دا آيت د دعا باره کښې نازل شوې دې دغه شان ثوری رحمه الله مالك رحمه الله هشام بن عروه رحمه الله نه او هغه د خپل پلار نه اوهغه د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها نه روايت کوی هغوی فرمائي چه دا آيت د دعاباره کښې نازل شوې دی(٧)هم دا قول دحضرت مجاهد رحمه الله حضرت سعيدبن جبير رحمه الله حضرت ابوعياض رحمه الله حضرت مکحول رحمه الله او حضرت عروه بن زبيرؓ هم دې. روايت دې چه د بنو تميم قبيلې يو اعرابی کله هم چه حضورﷺ د مانځه نه سلام ګرځولې دا دعاکوله چه اې الله ماته اوښ راکړې ماته اولاد راکړې نو بيادا آيت نازل شو.

يوبل قول داهم دې چه دا آيت د تشهدباره کښې نازل شوې دې(٨)داهم وئيلې شوی دی چه دې نه مراددا دې چه مه رياکاری کوئې اومه عمل پريږدئې داهم مه کوئې چه په ښکاره باندې خوئې ښه کوئې اوپټ ئې خراب اداکړئې اهل کتابوبه پټ وئيلو او په دې مينځ کښې به ئې يوه فقره په ډير اوچت آواز سره په چغه د ژبې نه ويستله په دې باندې به تول يوځائ شو اوشور به ئې کولو نوددوی دمنافقت نه ممانعت اوشو اوچه څنګه به نورو خلقو ښوالې کولودې نه هم منع کړې شوبيا ددې دمينځ والا لار

١) الطبری:٥٨٠/١٧.
٢) صحيح بخاری کتاب التفسيرسورت بنی اسراليل باب (ولاتجهربصلاتك ولاتخافت بها) :٤٧٢٢، صحيح مسلم:446، ترمذی:٣١٤٦
٣) الطبری:٥٨٤/١٧.
٤) الطبری:٥٨٥/١٧.
٥) الطبری:٥٨٧/١٧.
٦) ابوداؤد کتاب التطوع باب رفع الصوت بالقراءة فی صلاة الليل:١٣٢٩ وسنده حسن، ترمذی:٤٤٧ مختصراً.
٧) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة بنی اسرائيل باب(ولاتجهر بصلاتك ولاتخافت بها):٤٧٢٣
٨) حاکم:٢٣٠/١.

حضرت جبرائيل ﷺ اوخودله نوحضور ﷺ مسنون اوفرمائيله.د الله ﷻ حمد کوئی په کوم کښې چه د هغه ټول کمالات او پاك صفتونه دی د چاچه ټول نومونه ډير بهترين دی د ټولونقصانونونه پاك دې د هغه اولاد نشته د هغه شريك نشته. هغه واحد دې هغه احد دې صمد دې نه د هغه پلارشته نه مور نه اولاد نه د هغه په شان څوك شته اونه هغه دومره سپك چه د چاد حمايت محتاج وی ياد وزيراومشير هغه ته حاجت وی بلکه د ټولو څيزنو خالق اومالك هم هغه يو ذات دې. د ټولو مدبر اومقتدر هم هغه دې هم د هغه رضا په ټول مخلوق کښې چليږی هغه وحده لاشريك له دې نه هغه د چاسره رورولی کړې ده اونه د چا د امداد طلب ګار دې[1] ته هروخت د هغه لوئ پاکی عظمت او جلالت بيانوه او مشرکان چه کوم تهمتونه په هغه باندې ترې ته د هغوی نه د هغه زياته لوئ او بزرګی بيانوه. يهوديانو اونصاری خويه ونيل چه دالله ﷻ اولاددې مشرکانو به ونيل ((لبيك لاشريك لك الاشريكا هولك تملكه وماملك)) يعنی مونږ حاضر غلامان يويا الله ستا څوك شريك نشته خو هغه چه ستا په ملکيت کښې دی هم ته د هغوی اود هغوی دملکيت مالك ئی. صابی اومجوسيانو به ونيل که اولياء الله نه وي نو الله ﷻ ټول انتظام نه شی کولې. په دې باندې دا آيت نازل شو اود ټولو باطلانو ترديد اوکړې شو. ([2])

هرمسلمان ته دا ايت زده کول پکاردی:-نبی کريم ﷺ به دخپل کور ټولولويوورته داآيت خودلو حضور ﷺ د دې آيت نوم آيت العز يعنی دعزت والا آيت کيخودې دی([3])په بعضی آثارو کښې دی په کوم کور کښې چه د شپې دا آيت اولوستلې شی په هغه کور کښې به څه آفت يا غلا نه شی کيدې. والله اعلم.

حضرت ابوهريره ﷺ فرمائی زه حضور ﷺ سره وتلې ووم زمالاس دحضور ﷺ په لاس کښې وو دحضور ﷺ لاس زما په لاس کښې وو په لار روان يوسړې حضور ﷺ اوليدو ډير په بد حال کښې وو هغه نه ئی تپوس اوکړو څه خبره ده؟هغه ونيل حضور ﷺ بيمارو اونقصانونو زماداحال کړې دې. حضور ﷺ اوفرمائيل چه زه تاته څه وظيفه اوښايم چه دا تکليف اوبيماری هرڅه درنه لاړشی؟ هغه ونيل او او يارسول الله ﷺ خامخا اوښائې په احد او بدرکښې ستاسود ملګرتيانه کولو افسوس به زمانه لرې شی. په دې باندې حضور ﷺ مسکې شوونی فرمائيل ته د بدر او احد د صحابه کرامو ﷺ مرتبه ته چرته رسيدې شې ته د هغوی په مقابله کښې خالی لاس او بې سرمايه ئی. حضرت ابوهريره ﷺ عرض اوکړو يارسول الله ﷺ دې پريږده ماته ئی اوښائې حضور ﷺ اوفرمائيل ابوهريره ﷺ داسې وايه ((توکلت علی الحی الذی لايموت الحمدلله الذی لم يتخذ ولدا)) مادا وظيفه کول شروع کړو يوڅو ورځې تيرې وې چه زما حالت ډير ښه شو.حضور ﷺ زه اوليدم نو ونی فرمائيل ابوهريره ﷺ داڅه دی؟ ماوئيل د هغه کلمو په وجه د الله ﷻ د طرف نه برکت دې کومې چه تاسو ماته خودلې وې. ([4])د دې سندضعيف دې اود دې په متن کښې هم نکارت دې دا حافظ ابويعلی ﷫ په خپل کتاب کښې راوړې دې. والله اعلم.

(الحمدلله) د سورت بنی اسرائيل تفسيرختم شو.

....

د دې سورت دفضيلت بيان خاص کر د اول لسو آياتونو د فضيلت بيان:-بله داخبره چه دا سورت د دجال د فتنه نه محفوظ ساتونکې دې.

---

[1]) الطبری: ١٧/٥٩٠.

[2]) الطبری: ١٧/٥٩٠.

[3]) احمد:٣/٤٣٩، ٤٤٥.

[4]) مسندابی يعلی: ٦٦٧١.

د سورت کهف د فضیلت بیان:-مسنداحمد کښې دی یوصحابی ﷺ ددې سورت تلاوت شروع کړو د هغه په کور کښې یواس وو هغه ټوپونه شروع کړه. صحابی ﷺ چه کله اوکتل نوهغه ته د تنبوغوندې یوه اُوریخ ښکاره شوه کومې چه په هغه باندې سورې کړې وو.هغه حضورﷺ ته ذکر اوکړو حضورﷺ اوفرمائیل لوله دا هغه سکینه ده چه د الله ﷻ د طرف نه د قرآن پاك په تلاوت کولو باندې نازلیږی. ([1]) بخاری اومسلم کښې هم دا روایت شته.دا صحابی اسید بن حضیر ﷺ وو لکه څنګه چه د سورة بقره په تفسیر کښې مونږ بیان کړې دې.([2]) مسنداحمد کښې دی کوم سړی چه د سورت کهف د شروع لس آیاتونه یادکړل هغه د دجال د فتنه نه بچ شو. په ترمذی شریف کښې د دریوآیاتونو بیان دې([3])په مسلم کښې دلسوآخری آیاتونوذکردې. ([4]) نسائی کښې د لسو آیاتونو مطلق بیان دې. ([5])
مسنداحمد کښې دی چه څوك د دې سورت کهف اول اوآخر اولولی د هغه د پاره به د پښونه ترسره پورې نور وی اوچه څوك دا ټول سورت اولولی دهغه دپاره د زمکې نه ترآسمانه پورې نور به وی. ([6]) په یوغریب سندسره په ابن مردویه کښې دی چه د جمعه په ورځ څوك داسورت کهف اولولی دهغه د پښود تلونه واخله دآسمان داوچتوالی پورې به نور وی چه دقیامت په ورځ به ښه روښانه وی اود دویمې جمعه پورې به د هغه ټول ګناهونه معاف کیږی. ([7])د دې حدیث په مرفوع کیدوکښې نظر دې اوډیر ښه د دې موقوف کیدل دی. د حضرت ابوسعیدخدری ﷺ نه روایت دې چاچه سورت کهف د جمعه په ورځ اولوستلو دهغه د خوانه واخله تربیت الله شریف پورې به نورانیت وی.
مستدرك حاکم کښې مرفوعاً روایت دې چاچه د جمعه په ورځ سورت کهف اولوستلو د هغه د پاره به د دوو جمعود مینځ پورې د نوررڼا وی([8])بیهقی کښې دی چا چه سورت کهف داسې اولوستلو څنګه چه نازل شوې دې د هغه د پاره دقیامت په ورځ به نور وی([9])دحافظ ضیاءمقدسی رحمه الله کتاب المختاره کښې دی چه کوم سړې د جمعه په ورځ د سورت کهف تلاوت کوی هغه به اتو (٨) ورځوپورې د هرقسم فتنونه محفوظ وی تردې که چرې دجال هم په دې زمانه کښې راوخی نود هغه نه به هم بچ کولې شی.

آیاتونه	سورة الكهف مكية وهي مائة وعشر ايات واثنا عشر ركوعات	رکوع ګاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
١١٠	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکي دي	١٢

الۡحَمۡدُ	لِلّٰهِ	الَّذِيۡۤ	اَنۡزَلَ	عَلٰى عَبۡدِهِ	الۡكِتٰبَ
هره ثناء	الله لره ده	هغه(الله)	چې نازل ئې کړو	په بنده خپل باندې	دا کتاب
ټول تعریفونه الله ﷻ دپاره دی چې پخپل خاص بنده ئې داکتاب رانازل کړو					

[1]) صحیح بخاری کتاب المناقب باب علامات النبوة فی الاسلام:٣٦١٤،صحیح مسلم:٦٧٩٥، احمد: ٢٣١/٤، ترمذی: ٢٨٨٥،
[2])صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین، باب فضل سورة الكهف وآیة الکرسی:٨٠٩، احمد:١٩٦/٥، ابوداؤد:٤٣٢٣ عمل الیوم واللیلة للنسائی:٩٥١.
[3]) ترمذی کتاب فضائل القرآن باب ماجاء فی فضل سورة الكهف:٢٨٨٦.
[4]) صحیح مسلم:٩٠٩.
[5]) السنن الکبری للنسائی:١٠٧٨٥، وسنده صحیح.
[6]) احمد:٤٣٩/٣.
[7]) ابن مردویه،
[8]) حاکم:٣٦٨/٢ وسنده حسن: بیهقی:٢٣٩/٣.
[9]) حاکم:٥٦٤/١ وسنده حسن، شعب الایمان:٢٤٤٦، المعجم الاوسط:١٤٧٨.

وَلَمْ يَجْعَلْ لَّهٗ عِوَجًا ۜ قَيِّمًا لِّيُنْذِرَ

او جوړني نه کړو | ادې کتاب لره | کوږوالي | صحيح خبره کونکې کتاب دې | دپاره ددې چې خبردار کړي خلق

او په هغې ئې دذرې هومره کږليچ پرې نخودو سمه نيغه لاره خودونکې کتاب

بَأْسًا شَدِيْدًا مِّنْ لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِيْنَ الَّذِيْنَ

دعذاب | سخت نه | دطرفه دالله نه | اوزيرې ورکړي | مومنانولره | هغه |

چې دهغې سخت عذاب نه خلق وويروي چې دالله ﷻ دطرفه دي او هغه مومنانو له زيرور کړي

يَعْمَلُوْنَ الصّٰلِحٰتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا حَسَنًا ۙ

چې هغوئ عمل کوي | نيک | اچې بيشکه | ده هغوئ لره | بدله | ښه |

څوک چې نيک کارونه کوي چې دهغوئ دپاره ډير ښه اجرمقرر دې

مّٰكِثِيْنَ فِيْهِ اَبَدًا ۙ وَّيُنْذِرَ الَّذِيْنَ قَالُوا

چې اوسيدونکې به وي | په هغې کښې | هميشه | او چې اويروي | هغه خلق | چې وائي

چې تل عمرې به په کښې اوسيږي اوچې هغه کسان دالله ﷻ دنيو کې نه او ويروي چې داوائي

اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ۙ مَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ وَّلَا لِاٰبَآئِهِمْ ؕ

چې نيولې دي الله | خوئې | نشته دي دوئ لره | په دې خبره | هيڅ علم | اونۀ پلارانو ددوئ لره

چې الله ﷻ خان له يوخوئې جوړ کړې دې ذدې خبرې نه دوئ ته علم شته او نه ددوئ پلار نيکه ته

كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ ؕ اِنْ يَّقُوْلُوْنَ اِلَّا كَذِبًا

لويه ده | هغه خبره | چې رااوځي | دخلو ددوئ نه | نۀ وائي دوئ | مگر | دروغ

دا ډيره سخته خبره ده چې ددوئ دخلو نه اوځي يقينا داخلق سراسر دروغ وائي

قوله تعالى:- وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِيْنَ

الله ﷻ قرآن پاک د نور ذريعه جوړ کړې دې:- مونږ اول دا بيان کړی چه الله ﷻ د هرامر د شروع کولونه او دهغې په ختمولوباندې خپل حمد اوثنا بيانوی. په هرحال کښې هغه دحمدوثنااوتعريف لائق دې. اول اوآخر هم د هغه ذات والاصفات دحمدوثنا مستحق دې.هغه په خپل رسول کريم ﷺ باندې قرآن پاك نازل کړو چه دهغه ډير لوئ نعمت دې د څه په ذريعه چه د الله ﷻ ټول بنديګان د تيارو نه راوځی او د نور طرف راتلې شی.هغه داکتاب ټيك ټاك سيدا او نيغ ساتلې دې په کوم کښې چه هيڅ کوګوالی کسر او کمې نشته.د صراط مستقيم طرف ته لارخودنه صفااوښکاره ده. بدکاران ويرونکې نيکانوته خوشخبری اوزيری اورونکې معتدل نيغ مخالفينو اومنکرينوته خطرناك عذابونو خبرورکونکې دا کتاب دې. کوم عذابونه چه د دې طرف نه دی په دنياکښې هم او په آخرت کښې هم داسې عذابونه دی چه نه د دې په شان څوك په عذاب شوی دی اونه د دې په شان د چا نيول شوی دی. اوچه څوك په دې باندې يقين اوکړی نيك عمل اوکړی ايمان راوړی هغه له داکتاب يوعظيم خوشحالی ورکوی. کوم ثواب له چه هميشه والې او دوام دې هغه جنت به ورته ملاويږی په کوم کښې چه کله هم فنانشته اود هغې نعمتونه غيرفانی دی. اوهغوی هم دهغه عذابونونه خبروی څوك چه د الله ﷻ د پاره اولاد ګرخوی

لکه د مکې مشرکان چه هغوی به فرښتې د الله ﷻ لونړه ګڼړلې. (١)په بې علمنی او جهالت نه د خلې نه راوباسی اودا خوبه دهغوی مشرانو هم په بې علمنی کښې ګولې د ﴿کلمة﴾ نصب دتمیز په وجه دې. تقدیرد عبارت داسې دې ﴿کبرت کلمتهم هذه کلمة﴾ اوویلې شوی دی چه دادحیرانتیاپه توګه دې تقدیرعبارت دا دې ﴿اعظم کلمتهم کلمة﴾ لکه چه وئیلی شی ﴿اکرم بزید رجلا﴾ د بعضې بصریانو هم دا قول دې. بعضې قاریانودا ﴿کلمة﴾لوستلې دې لکه چه وائی ﴿عظم قولك وكبر شانك﴾ د جمهورو په قراءت خو معنی بالکل ښکاره ده چه د هغوی د دې کلمه بد او ډیره خرابه کلمه کیدل بیانیږی چه بالکل بې دلیل ده صرف دروغ او د ځان نه خبره ده. د دې د پاره ئې اوفرمائیل چه صرف دورغ وائی.

د سورت کهف شان نزول:- ددې سورت شان نزول دابیان کړې شوې دې چه قریشو نضربن حارث او عقبه بن ابی معیط د مدینې د یهودیانو علماؤله اولیږل چه تاسو لاړشئی او د محمد ﷺ باره کښې ټول حالات هغوی ته بیان کړئی هغوی سره د مخکینو پیغمبرانو علم دې د هغوی نه تپوس اوکړئی چه د هغوی دده باره کښې څه رائې ده؟دا دواړه مدینې ته لاړل اودمدینې احبارسره ملاوشو د حضور حالات اوصاف ئې بیان کړل د حضور ﷺ د تعلیم ذکر ئې اوکړو او وئې وئیل چه تاسو د علم خاوندان ئې مونږ ته اوښائې چه د ده متعلق ستاسو څه خیال دې؟ هغوی وئیل ګورئی مونږ تاسو ته یوفیصله کړې شوې خبره ښایو.تاسو لاړشئی دهغه نه ددریو سوالونو تپوس اوکړئی که جواب ئې درکړونودهغه په رښتونی کیدو کښې هیڅ شك نشته بې شکه هغه د الله ﷻ نبی اورسول دې اوکه جواب ئې درنه کړونود هغه په دروغژن کیدو کښې هم څه شك نشته بیاچه تاسو څه کول غواړئی کوئی. هغه نه تپوس اوکړئی چه پخوانئی زمانه کښې کوم ځوانان تلی وو هغه واقعه بیان کړئی ډیره عجیبه واقعه ده اود هغه سړی حالات معلوم کړئی چاچه د ټولې زمکې ګشت لګولې وو او مشرق اومغرب ته تلې راغلې وو اود روح اصلیت ترې معلوم کړئی که وئې خودل نودې نبی اومنئی او د ده تابعداری اوکړئی که وئې نه خودل نو هغه سړې بیادروغژن دې چه څه غواړئی کوئی. دادواړه واپس راغلل اوقریشوته ئې اووئیل چه روره آخری او د انتهائی فیصله خبره هغوی اوخودله اوس راځئی چه د حضور ﷺ نه تپوسونه اوکړو. دا ټول حضور ﷺ له راغله او د دې دریو سوالونوتپوسونه ئې ترې اوکړه. حضور ﷺ اوفرمائیل چه تاسو صباله راشئی زه به جوابونه درکړم. خوان شاء الله ترې هیر شو پنځلس ورځې تیرې شوې نه وحی راغله اونه د الله ﷻ د طرف نه د دې سوالونو جوابونه معلوم کړې شو. د مکې خلق لاړل اووئې وئیل ګوره صاحبه د صباوعده وه اونن پنځلسمه ورځ ده خوهغه دې اونه خودلې شو.بل خواهغوی په ډېل غم کښې راګیر شویه جواب نه ملاویدلو د هغوی د خبرو اوریدلو اود وحی بندیدلو. بیاحضرت جبرائیل ﷺ راغلو سورت کهف نازل شو هم په دې کښې ان شاء الله نه وئیلو باندې حضور ﷺ ته زورنه ورکړه د هغه ځوانانو قصه ئې بیان کړه اود هغه سیلانی ذکر اوکړې شو او په آیت ﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ ۖ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُم مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (٢)کښې د روح باره کښې جواب ورکړې شو. (٣)

إِن لَّمْ يُؤْمِنُوا	عَلَىٰ آثَارِهِمْ	نَفْسَكَ	بَاخِعٌ	فَلَعَلَّكَ
که ایمان رانوړی دوئ	روستوپه دوئ پسې	خان خپل لره	هلاکونکې ئې	نوشایدچې تهٔ
				رائې پیغمبره) که چرې دوئ په دې کلام ایمان نه راوړی نو شاید چې ته ددوئ په

١) الطبری:١٧/٥٩٥.
٢) ١٧/بنی اسرائیل:٨٥.
٣) الطبری:١٧/٥٩٢.

بِهٰذَا الْحَدِيْثِ | اَسَفًا۝ | اِنَّا جَعَلْنَا | مَا | عَلَى
په دې خبره باند | دوجې دافسوس نه | بيشكه جوړ كړې دی مونږه | هغه څه | چې په
غم كښې ځان هلاك كړې بيشكه څه چې په زمكه دی

الْاَرْضِ | زِيْنَةً | لَّهَا | لِنَبْلُوَهُمْ | اَيُّهُمْ
زمكه باندې | ښائست | دې زمكې لره | دپاره ددې چې وازمايو مونږ دوئ لره | چې كوم يودوئ لره
مونږ هغه دزمكې دپاره ښائست جوړ كړې دې دپاره ددې چې مونږ په هغه خلقوازميښت اوكړو

اَحْسَنُ | عَمَلًا۝ | وَاِنَّا | لَجٰعِلُوْنَ | مَا | عَلَيْهَا
زيات بهتردې | په لحاظ دعمل سره | او بيشكه مونږه | خامخا جوړونكي يو | هغه څه لره | چې په زمكه دی
چې څوك ښه عمل كوؤنكی دی او (هغه وخت ربه راشي چې) مونږ به ددې زمكې په مخ موجود ټول څيزونه

صَعِيْدًا | جُرُزًا۝
داګ | خالي |
په سپينه داګه بدلو

قوله تعالى:-فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ

نبي كريم ﷺ ته تسلي:-مشركان چه د حضورﷺ نه به لرې تختيدل په هغوی باندې د ايمان نه راوړو چه كوم غم اوخفگان په حضورﷺ باندې وو په هغې باندې الله ﷻ حضورﷺ ته تسلي وركوی لكه چه په بل آيت كښې دی چه په دوی باندې دومره خفگان مه كوه[1] بل ځائ دی چه په دوی باندې دومره غمگين كيږه مه[2] بل ځائ دی چه د دوی په ايمان نه راوړو باندې خپل ځان په تكليف كښې مه اچوه. ([3]) دلته نې هم دا اوفرمائيل كه دوی په دې قرآن پاك باندې ايمان راونړو نو ته خپل زړه مه خوره اودومره غم خفگان غصه افسوس مه كوه مه ويريږه اومه زړه تنگه وه خپل كاركوه[4] په تبليغ كښې كوتاهي مه كوه خپله ښه كاركوه گمراه به خپل بدكاركوی د هريوعمل هم هغه سره دې.

د دنيادا زينتونه ختميدونكی دی:-بيافرمائي دنيافانی ده د دې دا ښائست د زوال والا دې آخرت باقي دې د دې نعمتونه د هميشه دپاره دی.رسول الله ﷺ فرمائي دنياخوږ او شين رنگ دې په دې كښې الله ﷻ تاسوخليفه جوړوی اوكتل غواړی چه تاسوڅنگه عملونه كونې؟ نود دنيانه ښخو نه بچ شئ. په بنی اسرائيلوكښې رومبنئ فتنه هم د ښځو وه[5] دا دنياختميدونكې ده اودادنيا خرابيدونكې ده. تباه برباد كيدونې ده زمكه به صفاهواره شي او په كومه چه به هيڅ قسم پيداوارنه كيږی كله چه په بل آيت كښې دی آيا داخلق نه گوری چه مونږه غيرآبادې شاړې زمكې ته اوبه بوځو اود دې نه فصل پيداكوو كوم چه هغوی پخپله هم خوری اود هغوی څاروی هم. آيابياهم د هغوی سترگې نه كولاويږی ([6]) زمكه

---

[1] ٣٥/فاطر:٨.
[2] ١٦/النحل:١٢٧.
[3] ٢٦/الشعراء:٣.
[4] الطبری:١٧/٥٩٧-٥٩٨.
[5] صحيح مسلم كتاب الرقاق باب اكثر اهل الجنة الفقراء:٢٧٤٢، ترمذی:٢١٩١، ابن ماجه: ٤٠٠٠، احمد:١٩/٣، مسندابی يعلی:١١٠١،
[6] ٣٢/السجدة:٢٧.

او په زمكه چه څه دي ټول فناكيدونكي دي اوخپل حقيقي مالك ته پيش كيدونكي دي. نوكه ته د هغوی نه څه هم واورې هغوی په كوم حال كښې هم ګورې خو افسوس او خفګان مه كوه.

أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحٰبَ الْكَهْفِ

آيا ګمان كوې ته | چې بيشكه | ملګري | دغار |

آيا ستا دا خيال دې چې دغار اودليكلې تختې خاوندان

وَالرَّقِيْمِ ۙ كَانُوْا مِنْ اٰيٰتِنَا عَجَبًا ۝٩ إِذْ أَوَى

او دليكلې شوي تختې | وو | دنښو زمونږ نه | ډيرعجيبه | كله چې | پناه واغستله

زمونږ (دقدرت) په نخښو كښې يوه ډيره عجيبه نخښه وو؟ څه وخت چې دغې

الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوْا رَبَّنَآ اٰتِنَا مِنْ لَّدُنْكَ

يو ځوخوانانو | غارته | نو وې وئيل | اے ربه زمونږه | راكړه مونږ ته | دطرفه خپل نه

ځلمو په غار كښې پناه واخسته نو وې وئيل چې ائې زمونږ ربه! مونږ ته دخپل طرفنه

رَحْمَةً وَّهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ۝١٠ فَضَرَبْنَا عَلٰٓى

رحمت | او تيار كړه | مونږ لره | دكار زمونږ نه | صحيح والې | نوكينبوده مونږه | په

رحمت راكړه اوزمونږ دې كار له دسمون خوړوسامان راپيدا كړه نومونږ دهغوئ په غوږونو باندې

أٰذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِيْنَ عَدَدًا ۝١١ ۙ ثُمَّ بَعَثْنٰهُمْ

غوږونو دهغوئ باندې دخوب پرده | په غار كښې | خوكلونه | په شمار | بيا | راپورته كړل مونږ هغوئ

په دغه غار كښې ډيرو كلونودخوب پرده واچوله بيامو راپاخول

لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصٰى لِمَا

چې معلوم كړو مونږه | چې كومه يوه ددوډلو نه | ښه حساب كونكې ده | هغه

چې په دغه دواړو ټولو كښې كوم يو ټولې په دې حالت كښې دپاتې كيدو

لَبِثُوْٓا أَمَدًا ۝١٢ ع

چې تيره كړه هغوئ | موده |

دمودې نه زيات واقف دې

قوله تعالى:- أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحٰبَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيْمِ ۙ

داصحاب كهف پيژندګلو اوقصه:-داصحاب كهف قصه په اجمال سره بيانيږي بيا په تفصيل سره بيانيږي فرمائي چه داواقعه زمونږ د قدرت د بې شميره واقعاتونه يوه ډيره معمولي واقعه ده د دې نه لوئ لوئ نښې هره ورځ ستاسو په وړاندې وی.دزمكې اوآسمان پيداكول دشپې ورځې اوريدل راوريدل نمر سپوږمۍ اطاعت كول وغيره د قدرت بې شميره نښې كوم چه ښائي د الله ﷻ قدرت بې اندازې شته او هغه په هريوخيز باندې قادر دې هغه ته يوكار هم ګران نه دې. داصحاب كهف نه خو ډير زيات

حيرانونكې او اهم نښه د قدرت ستاسو په وړاندې د شپې ورځې ده[1] دكتاب او سنت كوم علم ما تاته
دركړې دې هغه د اصحاب كهف د شان نه ډيرزيات دې[2] ډير حجتونه ماپخپلو بنديګانو باندې د
اصحاب كهف نه ډيرواضحه كړي دی[3] كهف وائي د غر غارته هلته دا ځوانان پټ شوي وو.

درقيم حقيقت څه شئ دې: "رقيم" خويادايله سره خواكې د وادئي نوم دې يادهغوی د ځائددې عمارت
نوم دې[4] ياد يوې آبادئي نوم دې يادغه غر نوم دې ددغه غر نوم نجلوس هم راغلي دې. د غارنوم ته
خيروم ونيلې شوي دي اود هغوی د سپي نوم ئې حمران خودلې دې. حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي چه
ټول قرآن زه پيژنم خو لفظ حنان اواه او لفظ رقيم ماته نه دې معلوم چه رقيم د يوكتاب نوم دې
يادآبادئي. په يوبل روايت كښې دهغوی نه نقل دی چه داكتاب دې. سعيد رحمه الله وائي چه دا د كاڼې يوه
تختئي ده په كوم چه د اصحاب كهف قصه ليكلې وه اود غاريه دروازه كښې ئې لګولې وه.[5]
عبدالرحمن رحمه الله وائي قرآن كښې دی ﴿كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ﴾[6] د آيت ظاهری الفاظ خود دې تائيدكوی او هم دا
د امام ابن جرير رحمه الله مختار قول دې چه رقيم د فعيل په وزن باندې د مرقوم په معنى كښې دې لكه
مقتول قتيل اومجروح جريح. والله اعلم.

داځوانان دخپل دين دبچ كولودپاره دخپل قوم نه تختيدلې وو چه هغوی چرته دوی ددين نه وانړوی. د
يوغر په غار كښې ننوتل اود الله ﷻ نه ئې دعااوكړه ياالله مونږ له د خپل حضور نه خپل رحمت راكړه.
مونږ دخپل قوم نه پټ كړه زمونږپه دې كاركښې انجام ښه كړه. دحديث په يوه دعاكښې دی اې ربه ته
چه كومه فيصله زمونږ په حق كښې اوكړې هغه د انجام لحاظ سره ښه اوكړه[7] مسند كښې رسول الله
ﷺ په خپله دعاكښې عرض كوی اې ربه زمونږ د ټولو كارونو انجام ښه كړه اومونږ د دنياد رسوائی اود
آخرت دعذابونونه بچ كړه.[8] دوی چه غارته لاړل او اوده شو نوكالونه پرې تيرشو بيا مونږ هغوی
بيداركړل. يوصاحب درهم راواخستو او بازارته ئې سودا اخستلوله لاړو لكه چه راروان دی. دا د دې د
پاره چه هغوی دلته څومره موده تيره كړه هغه په دواړو ډلوكښې څوك ډير زيات يادونكې دې؟ هغوی
ته به مونږ هم معلوم كړو **(امدا)** معنى شمير ده اووئيلې شوی دی چه د غايت په معنى كښې هم دا لفظ
راغلي دې لكه چه د عربوشاعرانو په خپلوشعرونوكښې د غايت معنى ترلې ده.

نَحْنُ	نَقُصُّ	عَلَيْكَ	نَبَاَهُمْ	بِالْحَقِّ ط
مونږه	بيانوو	په تاباندې	قيصه دهغوی	په حقه سره
مونږ تاته ددوی حالت صحيح صحيح بيانوو				
إِنَّهُمْ	فِتْيَةٌ	اٰمَنُوْا	بِرَبِّهِمْ	وَزِدْنٰهُمْ
بيشكه هغوی	يوڅوځوانان وو	اوچې ايمان ئې راوړې وو	په رب خپل باندې	اوزيات كړې وو مونږ هغوی
بيشكه دا يو څو ځوانان وو چې په خپل رب باندې ئې ايمان راوړې وو او مونږ دوئ ته				

[1] الطبری:١٧/٦٠١.
[2] الطبری:١٧/٦٠١.
[3] الطبری:١٧/٦٠١.
[4] الطبری:١٧/٦٠٧.
[5] الطبری:١٧/٦٠٣.
[6] ٨٣/المطففين:٩.
[7] ابن ماجه كتاب الدعاء باب الجوامع من الدعاء:٣٨٤٦، وسنده صحيح، احمد:٦/١٤٧.
[8] احمد:٤/١٨١ وسنده حسن، طبرانی:١١٩٦، ابن حبان:٩٤٩، مجمع الزوائد:١٠/١٧٨.

هُدًى ﴿١٣﴾	وَّرَبَطْنَا	عَلٰى قُلُوْبِهِمْ	اِذْ	قَامُوْا	فَقَالُوْا
په لحاظ دهدايت سره	اومضبوط كړل مونږه	زړونه دهغوئ	اكله چې	راپاسيدل هغوئ	نووې ونيل

نورزيات هدايت وركړې ووا ومونږ ددوئ زړونه (په صبر) سره مضبوط كړي وو څه وخت چې دوئ تيارشوا و وې وئيل

رَبُّنَا	رَبُّ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	لَنْ نَّدْعُوَا	مِنْ دُوْنِهٖٓ	
رب زمونږه	رب د اسمانونو	اودزمكې دې	هرگزبه اوازنه كړومونږ	ماسوادهغه نه	

چې زمونږ رب داسمانونو او زمكې رب دې مونږ به هيڅكله بې دهغه نه بل څوك

اِلٰهًا	لَّقَدْ قُلْنَآ	اِذًا	شَطَطًا ﴿١٤﴾	هٰٓؤُلَآءِ	قَوْمُنَا
بل معبودته	نوونيلې به وې مونږ	بيا	بې ځايه خبره	داخلق	چې قوم زمونږدې

په معبودكيدو نه بلو كنې ډيره بې ځايه خبره به موكړې وې دې خلقو زمونږ خپل قوم

اتَّخَذُوْا	مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً ؕ	لَوْلَا يَاْتُوْنَ	عَلَيْهِمْ	
نيولې دي دوئ	ماسوادالله نه نورخدايان	ولې نه راوړې دوئ	په معبوديت دهغوئ باندې	

دالله ﷻ نه سوا نورخلق ځان له معبودان نيولې دي دوئ په دغه فرضي معبودانو باندې ولې

بِسُلْطٰنٍۭ	بَيِّنٍ ؕ	فَمَنْ	اَظْلَمُ	مِمَّنِ	افْتَرٰى	عَلَى اللّٰهِ	كَذِبًا ﴿١٥﴾ ؕ
يودليل	ښكاره	نوڅوك دې	ډيرظالم	دهغه چانه	چې تړې	په الله پورې	دروغ

يوڅرګند دليل نه وړاندې كوى اودهغه چا نه زيات ظالم څوك كيديشي چې په الله ﷻ باندې د دروغو تهمت لگوى

وَاِذِ	اعْتَزَلْتُمُوْهُمْ	وَمَا	يَعْبُدُوْنَ	
اواوس چې كله	تعلق ختم كړو تاسو دهغوئ سره	اودهغه معبودانوسره	چې عبادت ئې كوى دوئ	

اوهركله چې تاسو هغوئ (مشركان) اود كومو چې هغوئ دالله ﷻ نه سوا

اِلَّا اللّٰهَ	فَاْوٗٓا	اِلَى الْكَهْفِ	يَنْشُرْ لَكُمْ	رَبُّكُمْ	
بې دالله نه	نوپناه واخلئ	غار ته	راخوربه كړي تاسو لره	رب ستاسو	

عبادت كوى پريخو دل نو په غار كنبې پناه واخلئ ستاسو رب به تاسو دپاره

مِّنْ رَّحْمَتِهٖ	وَيُهَيِّئْ	لَكُمْ	مِّنْ اَمْرِكُمْ	مِّرْفَقًا ﴿١٦﴾	
د رحمت خپل نه	او پيدا به كړي	دپاره ستاسو	دكار ستاسو نه	اسباب دګزران	

خپل رحمت خور كړي اوستاسو كارونو كنبې به داسانئ (سامان) پيدا كړي

قوله تعالى:- نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّ ؕ

د اصحاب كهف تفصيلي واقعه:- د دې ځاى نه په تفصيل سره د اصحاب كهف قصه شروع كيږي چه دا يو څو خوانان وو چه د حق دين طرف ته مائل شو اوپه هدايت باندې راغله. په قريشو كنبې هم داسې شوې وو چه خوانانو خود حق په آواز باندې لبيك وئيلې وو خوبغيرد يوڅو بوډاګانونه نور پوره د اسلام طرف ته مائل نه شو. وانې چه په دوى كنبې د بعضو په غوږونو كنبې والنې وې. دا د متقي او لارموندونكو ځلي خوانان وو د خپل رب وحدانيت ئې منلو د هغه د توحيد قائل شوى وو او ورخ په ورخ په ايمان كنبې وړاندې كيدل. د دې اود دې په شان نورو آياتونو نه استدلال كولو سره د امام بخاري رحمه الله وغيره

محدثینو کرامو مذهب دادې چه په ایمان کښې زیاتوالې کیږی په دې کښې درجې دی دا کم او زیاتیږی([1]) د دې ځای نه مونږ هغوی په هدایت کښې زیات کړل بل ځای ارشاد دې ﴿وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ﴾([2]) دهدایت والاهدایت زیاتیږی الخ.بل ارشاددې ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا﴾([3]) دایمان والاایمان زیاتوی الخ. بل آیت کښې دی ﴿لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ﴾([4]) دې د پاره چه هغوی د خپل ایمان سره په ایمان کښې نور هم زیات شی.هم د دې مضمون نور هم ډیر آیاتونه دی.

د اصحاب کهف زمانه:-ذکردې چه داخلق د حضرت مسیح عیسی بن مریم ﷺ په دین باندې وو. والله اعلم.خودا ښکاره معلومیږی چه دا د مسیح ﷺ د زمانې نه وړاندې واقعه ده د دې یودلیل داهم دې که چرې داخلق نصرانیان وو نو یهودیانوبه نه د دوی دومره په توجه سره د هغوی حالات معلومول اونه به نی د معلومولو هدایت کولو. حالانکه دا بیان تیرشوې دې چه قریشو خپله جرګه د یهودیانوعلماؤ له لیګلې وه چه تاسو مونږ ته څه داسې خبرې اوښائې چه مونږ رسول الله ﷺ ازمیښت کړو هغوی اوونیل چه تاسو د اصحاب کهف او ذوالقرنین قصه د هغه نه معلومه کړئی اود روح متعلق سوال ترې اوکړئی نو معلومه شوه چه د یهودو په کتابونو کښې د دې ذکر وو اوهغوی ته د دې واقعه علم وو چه کله دا ثابته شوه نودا خو ښکاره خبره ده چه د یهودو کتاب د نصرانیت نه وړاندې دې. والله اعلم. بیا فرمائی چه مونږ هغوی ته د قوم په مخالفت باندې صبر ورکړو اوهغوی د قوم هیڅ پرواه اونه کړه بلکه وطن راحت او آرام ئی هم پریخودو.

ددې ځوانانو د ایمان واقعه:-د بعضې سلفوویناده چه داخلق د روم د بادشاه اولاد اود روم سرداران وو. یوځل قوم سره اختر کولود پاره تلې وو د هغه زمانې د بادشاه نوم دقیانوس وو ډیر سرکشه او سخت سړې وو ټولوته به ئی د شرک تعلیم کولو او په ټولوبه ئی د بتانو عبادت کولو. دا ځوانان چه د خپلو پلارانو اونیکونوسره دې میلې ته تلی وو هغوی چه کله هلته داتماشه اولیدله نو د هغوی په زړه کښې داخیال راغلو چه دابت پرستی خو یوفضول اوبې کاره څیز دې.عبادتونه اوحلالې خوصرف د یو الله ﷻ په نوم باندې کیدل پکار دی چه د آسمان او زمکې خالق اومالك دې. نو دا خلق یو یوشو اود دې ځای نه لاړل دیوې ونې لاندې یوصاحب کیناستو نور هم دلته راغله دریم هم راغلو څلورم هم راغلو غرض داچه یویو ټول دلته راجمع شو سره ددې چه یوبل ئی نه پیژندلو خود ایمان رڼړا یوبل سره یو ځای کړل. حدیث شریف کښې دی چه روحونه هم یوجمع شوې لښکردې په روز ازل کښې د هغوی پیژند ګلوشوې ده هغوی دلته هم یوځای اوسیږی اوکوم هلته ناښلده دی دلته هم په هغوی کښې اختلاف دی([5]) (بخاری ومسلم) عرب وائی چه په جنس کښې کیدل دیوځای کیدو علت دې.ټول خاموش وو یود بل نه ویریدوکه زه خپل دضمیرراز اوښایم نو دې به مې دښمن شی دیوبل نه خبرنه وو هغه هم د دوی په شان د قوم د دې بې وقوفتوب اومشرکانه رسم نه ویزاره وو. آخر یوهوښیار او تکړه ځوان اوونیل دوستانو څه نه څه خبره خوضامخا شته چه د خلقو د دې عام شغل نه ځان له تاسو راغلې ئی جدا ناست ئی زما خو زړه غواړی چه هرسړې دې خپله خبره ښکاره کړی د څه په وجه چه هغه قوم پریخې وی. په دې باندې یوکس ونیل روره خبره دا ده چه زما خود خپل قوم دا رسم یوذره هم نه دې خوښ چه کله زمونږ

---

[1] صحیح بخاری کتاب الایمان باب قول النبی ﷺ بنی الاسلام علی خمس قبل حدیث:٨.

[2] ٤٧/محمد:١٧.

[3] ٩/التوبه:١٢٤.

[4] ٤٨/الفتح:٤.

[5] صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب الارواح جنودمجندة:٣٣٣٦، صحیح مسلم:٢٦٣٧،الادب المفرد:٩٠١، ابوداؤد:٤٨٣٤، احمد:٢/٥٢٧، ابن حبان:٦١٦٨.

اوستاسو د زمکې اواسمان خالق او مالك صرف هم یوالله دې نوبیا مونږدهغه نه بغیرد نورچا عبادت ولې اوکړو؟دې اوریدو سره بل کس اووئیل په الله ﷻ مې دې قسم وی چه دې نفرت زه دلته راوستلې یم دریم هم دا اووئیل چه کله ټولوهم داوجه بیان کړه نود هریو په زړه کښې د خوشحالئی او مینې یوه چپه راغله اودا ټول روښن خیال او موحّد په خپل مینځ کښې ربښتونې دوستان اود یوې مور نه پیدا شوی رونړو نه زیات د یوبل خیرخواه جوړشو او په خپل مینځ کښې اتحاد او اتفاق اوکړو. اوس هغوی یوځائ مقررکړو اوهم هلته به ئې د یو الله ﷻ عبادت کولو. په مزه مزه هغه قوم ته هم پته اولګیده او دوی ئې راونیول اوهغه ظالم بادشاه ته ئې پیش کړل اوشکایت ئې اوکړو. بادشاه د هغوی نه تپوس اوکړو اوهغوی په ډیره بهادرئی سره د خپل توحید او خپل مسلك بیان اوکړو بلکه بادشاه ته درباریانو ته او ټولې دنیاته ئې د دې دعوت ورکړو زړه ئې مضبوط کړو اوصفائی اووئیل زمونږ رب هم هغه دې چه د زمکې او آسمانونومالك اوخالق دې.داناممکن دی چه مونږ د هغه نه بغیربل څوك معبود جوړکړو. مونږ نه به داچرې هم اونه شی چه د هغه نه بغیربل څوك راَبلو ځکه چه شرك ډیر باطل څیز دې مونږ هیڅ کله هم د دې کارکونکی نه یو.دا ډیره بې ځایه فضول خبره او کګه لارده. دا زمونږ قوم مشرك دې د الله ﷻ په ځائ نورو ته چغې وهی د نورو په عبادت کښې مشغول دی د څه چه دوی هیڅ دلیل نه شی پیش کولې نودوی ظالمان اودروغژن دی.وائی چه ددوی په دې صفا خبروکولو سره بادشاه ډیر وران شو هغوی ئې اوویرول او حکم ئې ورکړو چه د دوی جامې اوباسئی اوکه دوی منع نه شو نو زه به دوی ته سخته سزا ورکړم. اوس د دې خلقو زړونه نور هم مضبوط شوخوهغوی ته دامعلومه شوه چه دلته په اوسیدوباندې مونږ په دیندارئی باندې قایم نه شو پاتې کیدې په دې وجه هغوی قوم وطن رشتې اوخاندان پریخودو پوره پخه اراده اوکړه. هم دا حکم هم دې چه انسان دې د دین د ویرې په وخت کښې هجرت اوکړی. حدیث شریف کښې دی چه د انسان بهترین مال ممکن ده چه چیلئی وی کومې چه هغه واخلی اودغره لمن کښې په شینکو کښې اوسیږی اودخپل دین دبچ کولوپه خاطر منډې وهی (١)په داسې حال کښې دخلقو نه جدا اوخان له اوسیدل مشروع امر دې. اوکه چرې داسې حالت نه وی د زبردستئ اوبربادئی ویره نه وی نوبیا ځنګلونوته وتل مشروع نه دی ځکه چه د جمعه او جمع فضیلت د لاس نه ځی. کله چه داخلق د دین په خاطر د دومره قربانئی ورکولود پاره تیارشو نوپه هغوی باندې درب رحمت نازل شو. اوفرمائیلې شو چه ټیك ده کله ته ددوی د دین نه جداشوی نوبهترده چه بدنی توګه باندې هم د دوی نه جداشی. لاړشئ تاسو په یوغرکښې چرته په غارکښې پناه واخلئی په تاسوبه د رب د رحمت سورې وی. هغه به تاسو ستاسود دښمن د سترګونه پټ کړی او ستاسو په کارکښې به آسانی اوراحت راپیدا کړی.دې خلقو موقع بیاموندوسره دې ځائ نه تیخته اوکړه اودغرپه یوه کښې ئې پناه واخستله .بادشاه اوقوم ډیر لټون اوکړو خو پته اونه لګیده.الله ﷻ په هغوی باندې رونډتوب واچولو.

د اصحاب کهف په پښان زمونږدنبی ﷺ واقعه هم ده:-اوګورئی هم دابلکه د دې نه ډیره حیرانونکې واقعه زمونږ نبی حضرت محمد ﷺ سره پیښه شوه. حضور ﷺ سره د خپل رفیق خاص او رفیق غار ابوبکر صدیق رضی الله عنه په غارثورکښې پټ شول مشرکانو ډیرې منډې ترړې او هلې ځلې کولوکښې هیڅ کمې پرینخودو خوحضور ﷺ هغوی ته سرد پوره کوشش کولو ملاونه شو. الله ﷻ د هغوی نظرواخستو خواوشاکښې به تیریدل سترګې به ئې برندې کړې کتل حضور ﷺ موجود دې اوهغوی ته نه ښکاری. صدیق اکبر رضی الله عنه پریشانه شو او عرض ئې اوکړو چه حضور ﷺ که چرې څوك خپلو پښوته هم اوګوری نو

(١) صحیح بخاری کتاب الایمان باب من الدین الفرار من الفتن:١٩، ابوداؤد:٤٢٦٧، احمد:٤٣/٣، مسندابی یعلی:٩٨٣، السنن الکبری للنسائی:١١٧٦٧، ابن ماجه:٣٩٨، ابن ابی شیبه:٤٤٨/٧.

مونږ به ورته ښكاره شو. حضور ﷺ ډير په تسلئي سره جواب وركړو ابوبكر ددې دوو باره كښې ستاځه خيال دې د چا چه دريم پخپله الله ﷻ دې؟([1])قرآن كريم فرمائى كه تاسو زما د نبى امدادنه كوئى نوځه اوشو؟ كله چه كافرانو هغوى اوويستل نو ما پخپله د هغوى امداد اوكړو كله چه هغه په دوو كښې دويم وو اوهغه دواړه په غاركښې وو كله چه هغه خپل ملګرى ته وئيل خفه كيږه مه الله ﷻ زمونږ سره دې نو الله ﷻ د خپل طرف نه په هغوى سكنيت نازل كړواو په داسې لښكر سره ئې د هغوى امداد اوكړو كوم چه تاسو نه شوليدلې. آخرهغه د كافرانو خبره ښكته كړه او خپله كلمه ئې اوچته كړه الله ﷻ د عزت اوحكمت والا دې([2])رښتيا خودادى چه داواقعه داصحاب كهف دواقعه نه هم زياته حيرانونكې او عجيبه ده. يوقول داهم دې چه داخوانان بادشاه او قومړ اوليدل. كله چه ئې په غاركښې اوليدل نو هغوى وئيل چه بس مونږ خو هم داغوښتل. هغوى د دې خله په يوديوال وهلوسره بنده كړه چه هم دلته مړه شى خودا قول تامل طلب دې. د قرآن پاك فرمان دې چه سحر ماښام په هغوى باندې نمر ځى راځى. والله اعلم.

وَتَرَى	الشَّمْسَ	إِذَا	طَلَعَتْ	تَّزٰوَرُ	عَنْ كَهْفِهِمْ	ذَاتَ الْيَمِيْنِ
اوته به وينې	نمر	كله چې	راخيژي	نوبيچ بچ راخيژي	دغار دهغوئ نه	ښى طرفته
اوچې نمر راخيژي نو ته به ئې ګورې چې دهغوئ غار نه ښى اړخ ته بچ كيږى						
وَإِذَا غَرَبَتْ	تَّقْرِضُهُمْ	ذَاتَ الشِّمَالِ	وَهُمْ	فِي فَجْوَةٍ		
اوكله چې پريوزي	نوبيچ بچ پريوزي دهغوئ نه	كس طرفته	اوهغوئ	په فراښه ځائې كښې دى		
او چې ډوبيږى نو دهغوئ نه كس اړخ ته ډډه كوى او هغوئ د غار په ارت بيرت ځائې كښې						
مِّنْهُ	ذٰلِكَ	مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ	مَنْ	يَّهْدِ اللّٰهُ	فَهُوَ	الْمُهْتَدِ
ددغه غار	دا	دنښو د الله نه	چاته چې	لاره اوښودله الله	نو هغه	لارمندونكې دې
وو دا د الله ﷻ دنخښو نه يوه نخښه ده څوك چې الله ﷻ په سمه لار واچوى نو هغه په سمه لار روان شى						
وَمَنْ يُّضْلِلْ	فَلَنْ تَجِدَ	لَهٗ	وَلِيًّا	مُّرْشِدًا ﴿١٧﴾		
او څوك چې بې لارې كړى الله	نوهرګز به ته اونه مومې	دپاره دهغه	څوك دوست	لارښودونكي		
او څوك بې لارې كړى نو هيڅوك دهغه مددګار لاره خودونكې بيا نه مومې						

قوله تعالى:- وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَّزٰوَرُ

ځه د غار متعلق:- -دادليل دې د دې خبرې چه ددې غار خُله د شمال طرف ته وه د نمر د راختلو په وخت د دوى ښى طرفته به دنمر سورې تيتيدلواودغرمې په وخت كښې به هلته بالكل تمرنه وودنمرد اوچتيدو په وخت كښې به دداسې ځاىٔ نه د نمر شغلې كميدلې اود نمر د ډوبيدو په وخت كښې به نمر د هغوى د غارطرف ته د هغې د دروازې شمالى طرف ته ځى. د مشرق طرف نه د علم هيئت پيژندونكى په دې ښه پوهيږى چاته چه د نمرسپوږمئى او ستورو د چال علم دې. كه چرې دغار د دروازې مخ مشرق طرف ته وونود نمر د ډوبيدو په وخت كښې به نمر بالكل نه تلو اوكه د قبله طرف ته وو نود نمر د راختلو په وخت كښې به نمر نه رسيدلو اونه به د ډوبيدو وخت كښې رسيدلو او نه به

---

[1]) صحيح بخارى كتاب فضائل النبى باب مناقب المهاجرين وفضلهم:٣٦٥٣، صحيح مسلم:٢٣٨١.
[2]) ٩/التوبه: ٤٠.

سورې ښې یاکس طرف ته ټیټیدو اوکه دروازه د مغرب طرف ته وه نو بیابه هم د نمر د راختلوبه وخت کښې دننه تپ نه شو تلې بلکه د زوال نه پس به دننه تلو اوبیابه برابر ترماښام پورې وو. نو ټیك خبره هم هغه ده کومه چه مونږ بیان کړه.فلله الحمد (تقرضهم)معنی حضرت ابن عباس ﷺ د ترك کولو او پریخودلو سره کړې ده. (١)

الله ﷻ جل شانه خو مونږ ته دااوخودل چه مونږ پوهه شو اوسوچ اوکړو ولې دانې اونه خودل چه هغه غار د کوم ښار په کوم غرکښې دې دا ځکه چه د دې نه مونږ ته څه فانده نشته اونه د دې سره د څه شرعی مقصد حاصلیدلې کیږی. بیاهم بعضې مفسرینو په دې کښې تکلف اوچت کړې دې. څوك وانی چه هغه دایله سره نیزدې دې. څوك وانی نینوی سره نیزدې دې څوك وانی په روم کښې دې اوڅوك وانی بلقاء کښې دې. اصل علم هم الله ﷻ ته دې چه هغه چرته دې که په دې کښې څه دینی مصلحت یازمونږ څه دینی فانده وه نو یقیناً الله ﷻ به مونږ ته خودلې وو یادخپل رسول ﷺ په ژبه مبارکه به نی مونږ ته بیان کړې وې. د حضور ﷺ فرمان دې تاسو ته چه کوم کوم کار او څیزونو جنت ته نیزدې کونکی او ددوزخ نه لرې کونکی وو په هغې کښې یوهم ما بغیرد پریخودو نه اوخودل. نو الله ﷻ د دې صفت بیان کړو اود هغې ځائ نی اونه خودلو. ونی فرمانیل چه د نمر د راختلوبه وخت کښې د هغوی د ښی طرف ته هغه ټیټیدلو اود ډوبیدو په وخت کښې به نی هغوی ګس طرف ته پریخودل هغوی ددې نه فراخنی کښې دی. هغوی ته د نمر ګرموالې نه رسی اونه د هغوی بدن او کپړې سوزیږی.

داداللهﷻیوه نښه ده چه رب هغوی دې غارته اورسول چرته چه نی هغوی ژوندی اوساتل نمر هم ورشی هوا هم ورشی رڼرا هم وی دې د پاره چه نه نی په خوب کښې خلل وی اونه نقصان وراورسی. په حقیقت کښې داهم د الله ﷻ د طرف نه یوه د هغه د قدرت یوه کامله نښه وه چه د دې خوانانو مؤحدینو هدایت پخپله الله ﷻ کړې وو دوی په نیغه لارشوې وو د چا په وس کښې نه وه چه دوی نی ګمراه کړې وې د دې برعکس چاته چه الله ﷻ لار اونه ښانی د هغه هادی څوك نشته.

وَتَحْسَبُهُمْ	أَيْقَاظًا	وَهُمْ	رُقُودٌ ۖ	وَنُقَلِّبُهُمْ	ذَاتَ الْيَمِينِ
اوته به ګمان کوې په هغوئ	دویخو	حال دا چې هغوئ	اوده دی	اوارووومونږهغوئ	ښی طرفته
اوتاسې مخاطبه، تابه خیال کولو چې دوئ ویښ دی حال دادې چې دوئ اوده دی او مونږ دوئ ښی					
وَذَاتَ الشِّمَالِ ۖ	وَكَلْبُهُمْ	بَاسِطٌ	ذِرَاعَيْهِ	بِالْوَصِيدِ ۚ	
اوګس طرفته	اوسپی دهغوئ	غوړونکي وو	دځنګلوخپلو	په خله دغارکښی	
اوګس طرفته اړوو رااړوو اوددوئ سپې په درشل باندې خورې څنګلې ناست وو					
لَوِ اطَّلَعْتَ	عَلَيْهِمْ	لَوَلَّيْتَ	مِنْهُمْ	فِرَارًا	وَلَمُلِئْتَ
که تاسرورښکاره کړو	هغوئ ته	نومخ به اوګرزوې ته	دهغوئ نه	په تیښته	اوخامخابه ډك شي ته
که تاورته (هیله غوندې) سرورښکاره کړې وې نو پسته به ترې نه تښتیدلې وې اودهغوئ					
مِنْهُمْ	رُعْبًا ﴿١٨﴾				
دهغوئ نه	په یره سره				
رعب بهٔ دریاندې خور شوې وو					

(١) الطبری:٦٢١/١٧.

قوله‌تعالی:- وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ

ددوئ دخوب کیفیت:- دوی اوده دی خو کتونکی دوی بیدارګڼړی ځکه چه د هغوی سترګې کولاودی. ذکرشوې دي چه کله لیوه اوده کیږي نو یوه سترګه کولاو ساتي یوه بنده بیاهغه بله کولاوکړي او دا بنده کړي. لکه چه یوشاعر ونیلي دي -:

ينام بإحدى مقلتيه ويتقي بأخرى الرزايا فهو يقظان نائم

د څناوروچینجو مینجو اودښمنانونه د بچ کولو دپاره الله ﷻ په خوب کښې هم د هغوی سترګې کولا وساتلي دي اوزمکه ئي نه خوری اړخونه ئې اوده کیږي نه ځکه چه الله ﷻ د هغوی اړخونه بدلوی وائی چه په کال کښې دوه ځل اړخ بدلوی.

د اصحاب کهف سپې:- د هغوی سپې هم خویولې دروازې سره خاوروکښې چوکاټ سره نیزدې د څوکې په توګه لاسونه په زمکه باندې خواره کړي ناست دې اود دروازې نه بهر په دې وجه دې چه په کوم کور کښې سپې تصویر جنبي اوکافر سړې وی هغه کورته فرښتې نه ځی لکه څنګه چه په یوحسن حدیث کښې نقل دی(١)دې سپی له هم په دې حال کښې خوب راغلو. ربښتیادی چه دخو خلقو ناسته هم ښیګړه پیداکوی. ګورئی ددې سپی څومره شان شوچه په کلام الله کښې دهغه ذکرراغلو وائی چه په دوی کښې دچا داساتلې شوې ښکاری سپې وو. یو قول داهم دې چه د بادشاه د باورچی دا سپې ځکه چه هغه هم د دوی په مسلك وو دهغوی سره په هجرت کښې وو اودهغه سپې هغه پسې شاته لګیدلې وو. والله اعلم.

یو څو بې دلیله خبرې:- وائی چه دحضرت ابراهیم ؑپه لاس باندې دحضرت ذبیح الله ؑ په بدله کښې کوم ګډ حلال شود هغه نوم جریر وو. حضرت سلیمان ؑ ته چه کوم ملاچرګك د ملکه بلقیس خبر ورکړې وو د هغه نوم غنفز وو اود اصحاب کهف د دې سپې نوم قطمیروو او بنی اسرائیلو چه د کوم سخی عبادت شروع کړې وود هغه نوم یهموت وو. حضرت آدم ؑ د جنت نه هند کښې کوز شوې وو حضرت حوا ؑ په جده کښې ابلیس د بیسان په دشت کښې او ماریه اصفهان کښې.

یو قول دې چه د دې سپی نوم حمران وودې سره د دې سپی په رنګ کښې هم ډیر اقوال دی خومونږ حیران یو چه د دې نه څه نتیجه او د دې نه څه فانده؟څه ضرورت دې؟ بلکه عجیبه نه دی چه داسې بحثونه منع وی ځکه چه داخو په پټوسترګویاندې کانړی ویشتل دی. بې دلیل ژبه کولاوول دی. بیا فرمانی چه مونږ هغه ته داسې رعب ورکړوچه چا هغه ته کتلې نه شو. داځکه چه خلق د ده تماشه جوړه نه کړی څوك بهادری اونه کړی اودې له خواله لاړنه شی څوك دې سره لاس اونه لګوی. هغوئ په آرام او حوصلې سره ترکومې چه د الله ﷻ حکمت دې اوده وی. څوك چه دې ته ګوری د ویرې نه لړچیږی هم هغه وخت په اولټه پښو واپس ګرځی هغوئ ته په یونظر کتل هم د خلقو د پاره ګران دی.

وَكَذٰلِكَ	بَعَثْنٰهُمْ	لِيَتَسَآءَلُوْا

اوهمدارنګې اراپاسول مونږه هغوئ ادپاره ددې چې تپوس اوکړی دیو بل نه اودغه شان مونږ دوئ راویښ کړل

بَيْنَهُمْ	قَالَ	قَآئِلٌ	مِّنْهُمْ	كَمْ لَبِثْتُمْ	قَالُوْا
په خپل منځ کښې	اووئیل	یوویونکی	دهغوئ نه	څومره وخت تیرکړو تاسو	اووئیل هغوئ

چې په خپل مینځ کښې دیوبل نه تپوس اوکړی نو یوتن په کښې اووئیل چې تاسو به څومره موده دلته تیره کړې وی دوئ اووئیل

---

(١) ابوداؤد كتاب الطهارة باب الجنب يؤخر الغسل:٢٢٧ وسنده حسن، نسائی ٢٦٢، ابن ماجه: ٣٦٥، بدون ذكر الكافر.

لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ط قَالُوْا رَبُّكُمْ اَعْلَمُ

وخت تیر کړو مونږه | یوه ورځ | یا یوه حصه دورځې | اووئیل هغوی | رب ستاسو | ښه عالم دی |

چې مونږ یوهٔ ورځ یا دیوې ورځې یوه حصه تیره کړه پس دوئ اووئیل چې ستاسو رب ښه پوهه دې

بِمَا لَبِثْتُمْ ط فَابْعَثُوْٓا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهٖٓ

په هغه وخت | چې تاسو تیر کړو | نو اولیږئ | یو تن له تاسو نه | دسپنو زرو خپلو سره | چې دادی

چې تاسو څومره موده تیره کړې ده (نو دا بحث پریږدئی خوهٔ یو تن دیوې روپۍ سره

اِلَى الْمَدِيْنَةِ فَلْيَنْظُرْ اَيُّهَآ اَزْكٰى طَعَامًا

دې ښار ته | او دې دګوری هغه | چې کوم یو ځائې ددغه ښار نه | زیات پاکیزه دې | په لحاظ دطعام سره

ښار طرفته اولیږئ نو او دې ګوری چې دکوم خوراک پاکیزه دې نو دهغې نه دې

فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ

نو راوړی تاسو ته | خوراك | دهغه ځائې نه | او به کار دی چې هغه دهوښیارتیانه کار واخلی |

څه لږ ډیر خوراک تاسو له راوړی او خلقو سره دې خوږې پستې خبرې کوی

وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا ⑲ اِنَّهُمْ اِنْ يَّظْهَرُوْا عَلَيْكُمْ

او خبرنهٔ کړی هرګز | په تاسو باند هیڅوك | بیشکه هغوی | که غالب شوا | په تاسو باندې |

او ستاسو حال دې چاته نه وائی که هغوئ درباندې خبر شو

يَرْجُمُوْكُمْ اَوْ يُعِيْدُوْكُمْ فِيْ مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوْٓا

نوسنګسار به کړی تاسو | یا به واپس راوړی تاسو | ملت خپل ته | او هرګز به کامیاب نشئ تاسو |

نو سنګسار به مو کړی او خپل مذهب ته به مو بیاواپس کړی او که چرې داسې اوشو نو تاسو

اِذًا اَبَدًا ⑳

بیا | هیڅکله |

به چرې هم کامیاب نه شئ

قوله تعالى:- وَكَذٰلِكَ بَعَثْنٰهُمْ لِيَتَسَآءَلُوْا بَيْنَهُمْ ط

درې سوا کاله نه پس چه د اصحاب کهف رابیدار شونو؟:-ارشاد کولې شی لکه څنګه چه مونږهغوی په خپل قدرت کامله سره اوده کړې وو هم هغه شان مونږ په خپل قدرت سره راپاسول. درې سوه نهه کاله پورې اوده وو خوچه کله راپاسیدل نو چه څنګه اوده شوې وو نوهم هغه شان وو لکه څنګه چه د اوده کیدو په وخت کښې وو بدن څرمن ویښته ټول هرڅه ئې په اصلی حالت کښې وو. لکه څنګه چه د اوده کیدو په وخت وو اوس هم هغه شان وو هیڅ قسم بدلون په کښې نه وو. خپل مینځ کښې وئیل ولې جې څومره موده اوده وو؟ جواب ملاوشو چه یوه ورځ یاد دې نه هم کم څکه چه د سحر په وخت کښې دوی اوده شوې وو اوهغه وخت د ماښام وخت وو په دې وجه دهغوی دا خیال پیداشو خو بیا پخپله د هغوی دا خیال شو داسې خو نه ده. په دې وجه هغوی ذهن جنګول پریخودل اویوفیصله کونکې خبره ئې اوکړه

چه د دې صحيح علم صرف هم الله ﷻ ته دې. دې وخت ولړه تنده معلوميده د دې وجه هغوی د بازار نه سودا راغوښتل تجويزکړل. پيسې هغوی سره وې په کومو کښې چه نې څه د الله ﷻ په لارکښې خرچ کړې وې څه ورسره وې نو وئيل هم دې ښارکښې چاله پيسې ورکړئې اود هغه ځائ نه دې د خوراك ښاك څه پاك څيز راوړې يعنې ښکلې ښانسته څيز لکه چه په آيت کښې ارشاد دې ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا﴾ (١) يعنې که د الله ﷻ فضل اوکرم په تاسو باندې نه وو نو تاسو نه به څوك هم پاك نه وو بل آيت کښې دی ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا﴾ (٢) هغوی خلاصې بياموندوڅوك چه پاك شو. زکوة ته هم زکوة په دې وجه وائې چه هغه مال پاك صفا کوی. دويم قول دا دی چه دې نه مراد ډير زيات خوراك راوړل دی لکه دفصل لوئيدو په وخت کښې عرب وائې ((زكا الزرع)) او لکه د شاعر وېناده -:

قبائلنا سبع وانتم ثلثة — وللسبع ازكى من ثلاث واطيب

دلته هم دا لفظ دزياتوالي اوکثرت په معنی کښې دې خواولنې قول صحيح دې ځکه چه داصحاب کهف مقصد ددې قول نه حلال څيز راوړل وو که هغه زيات وی که کم.

وائې چه تلونکی له ډيراحتياط کول پکار دی چه په تلوراتلواوسودا اخستلوکښې دهوښيارئې نه کار واخلې ترکومې پورې چه کيدې شی نودخلقو په نظرکښې دې نه راځی.کوره هسې نه چه چاته پته اولګی اوکه هغوی ته معلومه شوه نو بيامو خير نشته. که ددقيانوس سړو ستاسود ځائ معلومات اوکړو نوهغوی به تاسو له سختې سختې سزاګانې درکړی ياخوبه تاسو دهغوی نه اوويريږئې اوحق دين به پريږدئی اوبيابه کافران شئی يا هم په دې سزاګانې هغوی ستاسو کار خلاص کړی. که تاسو د هغوی دين کښې يوځای شوئی نوبوهه شئی چه تاسو د خلاصی نه لاس راښکلو بياخوبه د الله ﷻ سره ستاسو خلاصيدل ډير ګران شی.

وَكَذٰلِكَ	أَعْثَرْنَا	عَلَيْهِمْ	لِيَعْلَمُوٓا
او په دې طريقه	خبر کړل مونږه	په هغوئ باند	د پاره ددې چې معلومه شی خلقوته
اودغه شان مونږ خلق دهغوئ په حال خبر کړل چې په دې پوهه شی			

أَنَّ	وَعْدَ	اللّٰهِ	حَقٌّ	وَّأَنَّ	السَّاعَةَ	لَا رَيْبَ
چې بيشکه	وعده	دالله	رښتينی ده	او بيشکه	قيامت چې دی	نشته شك
چې دالله ﷻ وعده رښتونې ده و دا چې دقيامت په راتلو کښې هيڅ شك						

فِيهَا	إِذْ	يَتَنَازَعُونَ	بَيْنَهُمْ	أَمْرَهُمْ
په راتلو دهغې کښې	کله چې	هغوئ جګړې کولې	په خپل منځ کښې	په دې کار خپل کښې
نشته هرکله چې (دهغې زمانې خلقو) ددوئ په حقله په خپل مينځ کښې جګړه کوله				

فَقَالُوا	ابْنُوا	عَلَيْهِمْ	بُنْيَانًا	رَبُّهُمْ	أَعْلَمُ
نو اووئيل څه خلقو	چې جوړ کړئ	په دوئ باند	يو ديوال	رب ددوئ	ښه عالم دی
نو دوئ اووئيل چې په دوئ باندې يو عمارت جوړ کړئ دهغوئ رب ته دهغوئ حال ښه					

(١) ٢٤/النور:٢١.
(٢) ٨٧/الاعلى:١٤.

بِهِمْ ط	قَالَ	الَّذِيْنَ	غَلَبُوْا	عَلٰٓى اَمْرِهِمْ
په حال ددوئ باند	اووئيل	هغه كسانو	چې غالب وؤ	په معاملاتو دهغوئ باند
معلوم دي نوځوک چې په خپل کار باندې غالب وو هغوئ اووئيل چې مونږ خو به				
لَنَتَّخِذَنَّ	عَلَيْهِمْ	مَّسْجِدًا۝		
خامخا به جوړ وؤ مونږه	په دوئ باند	يوه عبادت خانه		
دلته يوه عبادت خانه جوړوو				

قوله تعالى:- وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوْٓا اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ

د اصحاب كهف واقعه د مرګ نه پس د ژوندی كيدو ښكاره دليل دې:- ارشاد دې چه هم دغه شان مونږ په خپل قدرت باندې دهغوی په حال باندې خلق خبركړل.دې دپاره چه د الله ﷻ دوعدې او قيامت د راتلوصداقت هغوی ته معلوم شي.واني چه په هغه زمانه كښې خلقو ته د قيامت په راتلوكښې څه شك پيداشوې وو. يوې ډلې خو به وئيل چه صرف روحونه به بياژوندی كيږی د بدن واپس كيدل به نه كيږی نو الله ﷻ د سوونوكالو نه پس اصحاب كهف راپاسول د قيامت د كيدو او د بدن دوباره ژوندی كيدو حجت ئې واضح كړو او د ستركوليدلې دليل ئې وركړو.

كوم سړې چه د خوراک څيزونه راوړله لاړوهغه څه اوليدل؟:- بيان دې چه كله د هغوی نه يوصاحب پيسې واخستې اودسودا د اخستلودپاره د غارنه بهرراووتلو نو چه وئې كتل دهغه دكتلې شوی څيزونو كښې يو څيزهم نه ووټوله نقشه بدله شوې وه. د هغه ښار نوم افسوس ووزمانې تيرې شوې وې كلى بدل شوی ووپه سوونو كالونه تيرشوی وو اودوی خوخپل ځان سره هم دا ګنړل چه مونږ دلته په رسيدو باندې يوه ورځ يا نيمه تيره شوې ده. دلته د زمانې انقلاب اوڅه نور څه شوی وو. لکه څنګه چه د چا وينا ده:-

اماالديارفانهاكديارهم　　　واري رجال الحی غيررجاله

كوررونه خو هم هغه شان دی خود قبيلې خلق څه نور شان دی هغه اوكتل چه نه خو د ښار يوڅيز په خپل حال دې نه دښاريوكس پيژندګلو دې نه دې څوك پيژنی اونه نورخلق دې پيژنی. ټول عام اوخاص بل شان دی. دې په خپل زړه كښې حيران وو سرپرې تاويدلوچه پرون ماښام خو دا ښار مونږ پريخې دې دا ناڅاپی څه اوشو؟ ډير سوچونه ئې كول خو څه خبره ئې په ذهن كښې نه راتله. آخر ئې خيال اوكړو چه زه ليونې شوې يم يازما عقل په ځائ نه دې يا ماته څه مرض لګيدلې دې يا زه اوده يم. دا خيالونه ئې ډير زربدل شو خو څه خبره ترې نه شوه جوړيدې. په دې وجه ئې اراده اوكړه چه سودا اخلم اودا ښار ډير زر پريخودل پكار دی. يودوكان ته لاړو پيسې وركړې اود خوراك څښاك سودا ئې اوغوښتله. دوكاندار چه هغه وخت دا پيسه اوكتله نو ډير زيات حيران شو او هغه ئې خپل ګاونډی ته وركړه چه اوګوره دا سكه څنګه ده؟ د كوم وخت ده؟ د كومې زمانې ده؟ هغه بل ته وركړه اود هغه نه بل چا د كتلو د پاره اوغوښتله.غرض داچه دې نه خويوه تماشه جوړه شوه د هريود خلې نه وتل چه ده د پخوانې زمانې خزانه موندلې د هغې نه ئې دا راوړې ده. ده نه تپوس اوكړنی دا څوك دې ؟ د كوم ځائ؟ دا پيسه ئې د كوم ده؟ خلقو دې راګير كړو خلق راجمع شو اودريدو اولاتدې باندې كاړه نيغ سوالونه كول شروع شو. هغه وئيل زه خوهم د دې ښار اوسيدونكې يم. پرون ماښام زه د دې ځائ نه تلې يم د دې ځائ بادشاه دقيانوس دې. دې وخت كښې ټولو اوخاندل او وئې رونړو دا څوك ليونې دې. آخر ئې بادشاه ته مخامخ كړو د هغه نه ئې تپوسونه اوكړه هغه ټول حال بيان كړو. اوس يوطرف ته بادشاه او ټول خلق حيران دی.

بل طرف ته دي په شش وپنج كښې حيران ولاړدي. اخر ټول خلق هغه سره شو چه مونږ ته خپل نور ملګرى اوښايه او خپل غارهم راته اوښايه. ده هغوى بوتله. هغه ونيل تاسو لږ شان اودريږئى زه هغوى ته خبر وركوم. د هغه په اخواكيدو سره الله ﷻ په هغوى د بې خبرې پردې راخورې كړې دوى ته معلومه نه شوه چه هغه چرته لاړو؟ الله ﷻ بيا داراز پټ كړو. په يوروايت كښې داهم راغلى دى چه خلق سره د بادشاه لاړل. هغوى سره ملاوشو سلام عليك اوشو غاړې ملاوكړې دا بادشاه پخپله هم مسلمان وو د هغه نوم تيودوسيس وو. اصحاب كهف هغه سره ملاوشو ډير خوشحاله شو او په مينه اومحبت سره ملاوشو خبرې اوشې بيا واپس خپل خپل ځاى ته لاړل بيا الله ﷻ هغوى مړه كړل. والله اعلم.

وائى چه حضرت عبدالله ابن عباس﵄د حبيب بن مسلمه ﵁ سره يوغزوه كښې ووهلته هغه د روم په ښاركښې يوغاراوليدو په كوم كښې چه هډوكى وو خلقو ونيل داهډوكى د اصحاب كهف دى. هغوى اوفرمائيل چه درې سوه كاله تيرشوى چه د هغوى هډوكى ډډشوى خاورى شوى. (ابن جرير)

نو فرمائى چه څنګه مونږ هغوى په عجيبه طريقه سره اوده كړى وو اوبالكل په يو نوې طريقه سره مو راپاسول دغه شان بالكل په يو نابلده طريقه سره د ښار باشندګان د هغوى په حالاتو خبركړل دې د پاره چه هغوى ته د الله ﷻ د وعدو د حقانيت علم اوشى اود قيامت په كيدو كښې اود دې په حق سره كيدو كښې هيڅ شك نشته. هغه وخت هغوى په خپل مينځ كښې سخت مخالف وو اوجنګ جګړې كولې. بعضې د قيامت قايل وو بعضې منكر وو. د اصحاب كهف ښكاره كيدل په منكرانو باندې حجت اود مونږكو دپاره دليل جوړشو.اوس دهغه كلى والا دا اراده اوكړه چه دهغه غارخُله بندكړى اوهغوى په خپل حال باندې پريږدى چاته چه د كار غلبه حاصله وه هغوى خو اراده اوكړه چه مونږخود دوى نه چاپيره جمات جوړ وو. امام ابن جرير﷫د هغه خلقو باره كښې دوه اقوال نقل كوى يو دا چه په هغوى كښې مسلمانانووئيلې وو دويم دا چه داقول د كافرانو وو. والله اعلم.

قبرپوخ مه جوړوئي: -په ظاهرى توګه خوهغوى مسلمانان معلوميدل چه د دې كلمه قائل او ويونكى وو دا يوه بله خبره ده چه د هغوى دا وينا ښه وه كه بده؟ نو په دې باره كښې صفاحديث موجود دې رسول الله ﷺ فرمائيلى الله ﷻ دې په يهوديانواونصارى باندې لعنت اوكړى چه هغوى د خپلو انبياؤكرامو اولياؤكرامو قبرونه جماتونه جوړكړل.(١) كوم چه هغوى كړى وو د هغې نه حضورﷺ خپل امت بچ كول غوښتل.ددې د پاره د اميرالمؤمنين حضرت عمر بن الخطاب ﵁ په زمانه كښې كله د حضرت دنيال ﵇ قبرپه عراق كښې بياموندې شو نو اوفرمائيلې شو چه دا پټ كړئى اوكومه رقعه چه ملاوشوې چه په كښې د بعضو جنګونو وغيره ذكر دې دا خښه كړئى.

				سَيَقُولُونَ	ثَلٰثَةٌ
				وائى به څه خلق	چې هغوئ درې وو
				اوس څوک چې وائى	چې هغوئ درې تنه وو
رَّابِعُهُمْ	كَلْبُهُمْ	وَيَقُولُونَ	خَمْسَةٌ	سَادِسُهُمْ	كَلْبُهُمْ
څلورم دهغوئ	اسپې دهغوئ وو	اوڅوك به وائى	چې پنځه وو	او شپږم دهغوئ	اسپې دهغوئ وو
او څلورم ئې	سپې وو	اوڅوك چې وائى	چې پنځه تنه وو	او شپږم ئې	سپې وو

(١) صحيح بخارى كتاب الجنائز مايكره من اتخاذ المساجدعلى القبور:١٣٣٠، صحيح مسلم:٥٣١، احمد:٦/٨٠.

رَجْمًۢا بِالْغَيْبِ ۚ وَيَقُوْلُوْنَ سَبْعَةٌ وَّثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ ؕ

دا ویشتل دی | په غیبو سره | اووائی خینی نورخلق | چی اوه وو | او اتم دهغوی | اسپی دهغوی وو

داتولې بې تحقیقه خبرې دی اوځوک به وائی چې اووهٔ تنه وو او اتم ددوئ سپې وو

قُلْ رَّبِّيْٓ اَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَّا يَعْلَمُهُمْ اِلَّا

ورته اووایه | چی رب زما | ښه عالم دې | په شماره دهغوئ | نهٔ دې معلوم دوئ ته | مګر

(ائی پیغمبره) ته ورته اووایه چې زما رب ته دهغوئ شمیرښه معلوم دې په دوئ صرف لږ غوندې

قَلِيْلٌ ۬ فَلَا تُمَارِ فِيْهِمْ اِلَّا مِرَآءً ظَاهِرًا ۠

ډیرولږوخلقوته | پس جګړه مهٔ کوه تهٔ | په باره دهغوئ کښی | مګربحث | سرسری |

خلق پوهه دی پس ته دسر سری بحث نه سواددوئ په باره کښې زیات تحقیق مه کوه

وَّلَا تَسْتَفْتِ فِيْهِمْ مِّنْهُمْ اَحَدًا ۝ وَلَا تَقُوْلَنَّ

او تپوس مه کوه تهٔ | په باره دهغوئ کښی | په دوئ کښی | دهیچانه | او مهٔ وایه تهٔ هرګز

او ددوئ په حقله په دې خلقو کښې دهیچا نه تپوس مه کوه اودهیڅ څیز په حقله

لِشَايْءٍ اِنِّيْ فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًا ۝ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؗ

دهیڅ څیز په حقله | چی بیشکه زهٔ | کونکې یم | ددغه کار | صباله | مګروایه | چی اوغواړی الله

دامه وایه چې زه به ئې صباله کوم سوا ددې نه چې الله ﷻ ئې غواړي

وَاذْكُرْ رَّبَّكَ اِذَا نَسِيْتَ وَقُلْ عَسٰٓى اَنْ يَّهْدِيَنِ رَبِّيْ

اویادکړه | رب خپل | کله چی | هیرشی ستا | اووایه | امید دې | چی اوښائی ماته | رب زما

اوخپل رب یادوه هرکله چې خبره درنه هیره شی اووایه چې امید دې چې زما رب ماته داسې لار اوښائی

لِاَقْرَبَ مِنْ هٰذَا رَشَدًا ۝

زیاته نزدې (خبره) | ددې نه | صحیح والی ته |

چې ددې نه ډیره نزدې خبره راته سمه کړی

قوله تعالی:- سَيَقُوْلُوْنَ ثَلٰثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ ۚ

د اصحاب کهف شمیراودهغوئ نومونه:- خلقو به داصحاب کهف په شمیرکښې څه اوڅه وئیل. درې قسمه خلق وو څلورم شمیرنه دې بیان شوې. دوه ړومبنی اقوال خو ئی ضعیف کړل چه دا د خان نه اټکلی خبرې دی. بې نبښې کانړی دی که چرته اولګی نوکمال نه دې اوکه اونه لګی نو زوال نشته اودریم قول بیانولوسره خاموشی اختیارکړه نه ئی تردید اوکړو یعنی اووه او اتم د هغوی سپې. دې خو معلومیږی چه هم دا خبره صحیح ده او په واقع کښې هم داسې ده. بیا ارشاد مبارك دې چه په داسې موقعوباندې بهترهم دادی چه دالله ﷻ دعلم طرف ته دااوګرځولې شی پداسې خبرو کښې سره د صحیح علم د نشت والی غوراو سوچ کول عبث دی که دیوې خبرې علم اوشی د خلې نه دې اوباسی ګنی خاموش دې شی.

ابن عباس ﷺ فرمائی زه هم د هغوی نه یم ماته معلومه د دې شمیر صحیح علم ډیرو کموخلقوته دې. (¹) د حضرت عطاء خراسانی رحمه الله هم دا قول دې (²)اوهم دا مونږ اول لیکلي وو. په ده هغوی اووه وو. دا خلق به شپه ورځ دالله ﷻ په عنفوان ځوانئ کښې وو. په دوی کښې خو بعضې ډیر کم عمر وو. روایت دې چه دا نهه وو او په دوی کښې عبادت کښې وو او ژړل به نې او الله ﷻ ته به نې فریاد کولو. روایت دې چه دا نهه وو او په دوی کښې چه کوم لوئ وو د هغه نوم مکسلمین وو هغه بادشاه سره خبرې کړې وې او هغه ته نې د الله ﷻ واحد د عبادت دعوت ورکړې وو. د باقی نومونه دا دی یملیخ، مرطونس، کسطونس، بیرونس، ونیموس، یطبونس او قابوش. اود ابن عباس ﷺ صحیح روایت هم دا دې چه دا اووه کسان وو اود آیت د ظاهری الفاظونه هم دامعلومیږی. شعیب جبائی رحمه الله وائی د هغوی دسپی نوم حمران وو.خود دې نومونو په صحت کښې نظر دې. والله اعلم. په دې کښې ډیر ځیزونه د اهل کتاب نه اخستې شوی دی. بیا خپل نبی ﷺ ته ارشاد فرمائی چه ته د دوی باره کښې ډیر بحث مباحثه مه کوه. دایوډیر سپک کاردې په کوم کښې چه څه غټه فائده نشته اومه د دوی باره کښې د چانه تپوس کوه ځکه چه هغوی عموماً د ځان نه خبرې جوړوی اوکوی. هیڅ صحیح او ربښتونې دلیل هغوی سره نشته او الله ﷻ چه کوم څه ستا په وړاندې بیان کړی دی دا د دروغونه پاك دی او د شك شبه نه لرې دی د ایمان او یقین قابل دی بس هم دا حق دی اود ټولونه مقدم دی.

د هرکارنه وړاندې ان شاء الله وئیل پکاردی:-الله ﷻ تبارك وتعالی خپل خوږ نبی ختم المرسلین ﷺ ته ارشاد فرمائی چه کوم یوکار صباله کول غواړې نوداسې مه وایه چه صبابه ئې کوم بلکه دې سره ان شاء الله وایه ځکه چه صبابه څه کیږی د دې علم صرف الله ﷻ ته دې. علام الغیوب او په ټولو ځیزونو باندې صرف هم هغه قادر دې د هغه نه امدادغواړه. بخاری اومسلم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د حضرت سلیمان بن داوُد ﷺ لس کم سل بیبیانې وې په یو روایت کښې دی سل وې یو کښې دوه اویا وې نو هغه اووئیل چه نن شپه کښې به زه دوی ټولوله ورځم د هرې یوې ښځې به بچی کیږی اوهغه به د الله ﷻ په لارکښې جهاد کوی. هغه وخت فرښتې اووئیل چه ان شاء الله اووایه خو حضرت سلیمان ﷺ اونه وئیل. د خپلې ارادې مطابق هغه ټولو بیبیانوله لاړو خوبغیرد یوې بی بی نه د یوې هم بچې اونه شواود کومې یوې چه اوشو هغه هم نیم بدن وو. حضور ﷺ فرمائی دالله ﷻ قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې که هغه ان شاء الله وئیلې وونود هغه به دا اراده پوره شوې وه او د هغه حاجت به پوره شوې وو اودا ټول بچې به ځوانان شوی وواود الله ﷻ د لارې مجاهد به جوړشوی وو.(³)هم د دې سورت په شروع کښې د دې آیت شان نزول بیان شوې دې چه کله د حضور ﷺ نه د اصحاب کهف قصه معلومه کړې شوه نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه زه به صباله تاسو ته جواب درکړم ان شاء الله نې اونه وئیل په دې وجه پنځلس ورځې وحی نازل نه شوه(⁴)داحدیث پوره مونږ د دې سورت د تفسیر په شروع کښې بیان کړې دې دلته بیاد بیان ضرورت نشته. بیا فرمائی چه کله درنه هیره اوشی نو بیا هم خپل رب یادکړه یعنی ان شاء الله وایه که په موقع یاد نه شی خو چه کله هم یاد شی وایه. (⁵)

په څه کاردقسم اخستو نه پس هم انشاء الله وئیل پکار دی:-حضرت ابن عباس ﷺ د هغه سړی باره کښې فرمائی چه څوك قسم اوخوری نو هغه له بیا هم ان شاء الله وئیلو حق شته که یوکال په تیرشوې هم

(¹) الطبری:۱۷/۶٤۲.

(²) الطبری:۱۷/۶٤۲.

(³) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب من طلب الولدللجهاد:۲۸۱۹، صحیح مسلم:۱۶۵٤، مسندابی یعلی:۶۲٤٤.

(⁴) الطبری:۱۷/۶٤۲.

(⁵) الطبری:۱۷/۶٤۲.

وی([1])مطلب دا دې چه په خپل كلام كښې ياقسم كښې انشاء الله ونيل هيرشونو چه كله هم ياد راشی اودې وانی كه هرڅومره موده هم تيره شوی وی اودهغې خلاف هم شوی وی ددې دا مطلب نه دې چه اوس به په ده باندې د قسم كفاره نه وی اوده له د قسم ماتولو اختياردې. هم دا مطلب د دې قول امام ابن جرير رحمه الله بيان كړې دې چه مراد ان شاء الله ونيل هيرول دی. په يوبل روايت كښې د دې نه پس دا هم دی چه دامخصوص دې. يومطلب دا هم دې چه كله يوه خبره هيره شی نود الله ﷻ ذكر كوه ځكه چه هيرول د شيطان حركت دې اود الله ﷻ ذكر هم د يادولو ذريعه ده. بيافرمانی چه تانه دڅه داسې خبرې تپوس اوشی چه تاته د هغې علم نه وی نود الله ﷻ نه معلومول كول اود هغه طرف ته توجه كوه هغه به تاته صحيح او د هدايت والا لار درښائی. په دې كښې نوراقوال هم شته. والله اعلم.

وَلَبِثُوْا فِيْ كَهْفِهِمْ
اوو خت تير كړو هغوئ | په غار خپل كښې
اودغه خلق په خپل غار كښې نهه كاله دپاسه

ثَلٰثَ مِائَةٍ سِنِيْنَ وَازْدَادُوْا تِسْعًا ۝ قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا
درې | سوه | كلونه | او زيات كړل خلقو | نهه كاله | اووايه چې الله | ښه عالم دی | په هغه موده
درې سوه كاله (اوده) پاتې شول ته اووايه چې الله ﷻ ته ښه معلوم دی چې څومره موده

لَبِثُوْا ۚ لَهٗ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ اَبْصِرْ بِهٖ
چې هغوئ تير كړو | هغه ته معلوم دی | پټ حالونه دآسمانونو | اودزمكې | څنګه ښه ليدونكې دې هغه
پاتې شوی وو هغه ته دآسمانونو اوزمكې ټولې غيبي خبرې معلوم دی هغه هرڅه ليدونكې

وَاَسْمِعْ ۭ مَا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِيٍّ ۡ وَّلَا يُشْرِكُ
او ښه اوريدونكې دې | نشته دوئ لره | ماسوا د هغه نه | څوك دوست | اونهٔ شريكوی هغه
اوهرڅه اوريدونكې دې الله ﷻ نه سوا بل ملګرې نشته او نه هغه په خپل حكم كښې

فِيْ حُكْمِهٖٓ اَحَدًا ۝
په حكومت خپل كښې | هيڅوك |
بل څوك شريكوی

قوله:- وَلَبِثُوْا فِيْ كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ سِنِيْنَ وَازْدَادُوْا تِسْعًا ۝
داصحاب كهف د حصاريدو موده:- الله ﷻ خپل خوږ نبی ﷺ ته د دې مودې خبر وركوی كومه چه اصحاب كهف پخپلواوده كيدو كښې تيره كړې وه هغه موده دنمر په حساب سره درې سوه كاله وه او د سپوږمۍ په حساب سره درې سوه اونهه كاله وه. فی الواقع په شمسی او قمری كال كښې د هرو سلو كالونه پس درې كاله فرق پريوځی په دې وجه درې سوه ئې جدا بيان كړل اوبيائی نهه جدا بيان كړل.
بيافرمانی چه كله تانه د دوی د اوده كيدو د مودې تپوس اوشی اوتاسره د دې څه علم نه وی او الله ﷻ ته خبر كړې نی نوورانډې مه څه او په داسې امورو كښې جواب وركوه چه هم الله ﷻ ته صحيح علم دې. د آسمان اوزمكې غيب هم هغه پيژنی چاته چه هغه كومه خبره اوښائی هم هغه پيژنی. حضرت قتاده

[1]) الطبری:١٧/٦٤٢.

رحمه الله فرمانی داوینا چه هغوی دري سوه کاله پورې حصار وود اهل کتاب وینا ده او الله ﷻ د دې تردید کړې دې اوفرمانیلي دی چه هم الله ﷻ ته د دې پوره علم دې(١)د حضرت عبدالله رضي الله عنه نه هم د دې معنی قراءت روایت دې خود قتاده رحمه الله دا قول تامل طلب دې ځکه چه د اهل کتابو په نیز د شمسی کال روان دې اوهغوی درې سوه کاله منی ددریوسوو اونهه کالو نه.که هم د هغوی قول نقل کیدلو نو بیا به الله ﷻ دا نه فرمانیل اونور نهه کاله نې زیات کړل. په ظاهره خو هم دا صحیح معلومیږی چه پخپله الله ﷻ تبارك وتعالی د دې خبرې خبر ورکوی نه چه د چا قول فرمانی. هم دا اختیارد امام ابن جریر رحمه الله دې. دقتاده رحمه الله اود ابن مسعود رضي الله عنه قراءت دواړه منقطع دی اوبیاشاذ هم دی.دجمهورو قراءت هم هغه دې کوم چه د قرآن دې اوهغه د شاذ دلیل قابل نه دې. والله اعلم.

الله ﷻ خپل بندیګانوته ښه ګوری اود هغوی آواز ښه اوری په دې الفاظوکښې د تعریف مبالغه ده او په دې دواړو الفاظوکښې د مدح مبالغه ده یعنی هغه ښه اوریدوکې او کتونکې دې. (٢)هریو موجود څیزته ګوری او هریوآواز اوری هیڅ یوکار یاکلام د هغه نه پټ نه دې. هیڅ څوك د هغه نه زیات اوریدونکې او لیدونکې نه دې. (٣)د ټولوعمل ګوری اود ټولوخبرې اوری. د مخلوق خالق اود امرمالك هم هغه دې د هغه فرمان څوك بندولې نه شی د هغه څوك وزیر اوامدادی نشته نه څوك شریك اونه څوك مشیر شته هغه د دې ټولوکمونه پاك دې د دې ټولونقصاناتو نه لرې دې.

وَاتْلُ مَآ أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتٰبِ
اواوؤروه | هغه | چې وحی شوی ده | تاته | دکتاب
اوته اولوله کومه وحی چې درته دخپل رب دکتاب په ذریعه
رَبِّكَ ۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمٰتِهٖ ۚ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُوْنِهٖ
درب ستانه | نشته هیڅوك بدلونکې | حکمونودهغه لره | اوهرګزبه ته بیانهٔ مومې | ماسوادهغه نه
راغلې ده دغه خبرو هیڅ بدل پیداکیدې نشی اودهغه نه بغیر به هیچرې ته
مُلْتَحَدًا ۝ وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ
خانې دپناه | اوصبرکړه | نفس خپل | دهغه کسانوسره | چې رابلی هغوی | رب خپل |
پناه بیا نه مومې(اثې پیغمبره) ته خپل ځان په هغه چا پورې تړلې ساته
بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَهٗ وَلَا تَعْدُ عَيْنٰكَ
په صبا کښې | اوپه بیګاه کښې | چې غواړی هغه | رضا دهغه | اومهٔ اړوه تهٔ | سترګې خپلې |
چې سحر ماښام خپل پروردګار یادوی او دهغه رضا مندی غواړی او خپلې سترګې دهغوئ نه
عَنْهُمْ ۚ تُرِيْدُ زِيْنَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا
دهغوئ نه | چې غواړې تهٔ | ښائیست دژوند | ددنیا | او اطاعت مهٔ کوه | دهغه چاچې غافله کړې دې مونږه
مه اړوه چې ددنیا دژوند دښائست طلب ګار شې اودهغه چا خبره مه منه چې دهغه زړه مونږ دخپل

(١) الطبری:٦٤٧/١٧.

(٢) الطبری:٦٥٠/١٧.

(٣) الطبری:٦٥٠/١٧.

قَلْبَهٗ	عَنْ ذِكْرِنَا	وَاتَّبَعَ	هَوٰىهُ	وَكَانَ	أَمْرُهٗ
زړه دهغه	دياد زمونږنه	او پيروي ئې کړې ده	اوخواهشاتو خپلو	او دي	کار دهغه
ذکر نه غافله کړي دي اوهغه دخپل خواهش پيروي اوکړه اودهغه کار د حد نه تير					
فُرُطًا⁽²⁸⁾					
اوړيدل دحق نه					
شوې دي					

قوله تعالى:- وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ

د کمزورو صحابه کرامو ﷢ د فضيلت بيان:- الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته د خپل کلام تلاوت اود هغې د تبليغ هدايت کوی ددې کلمات نه څوك بدلولې شی نه ئې روستوکولې شی نه ئې اخوادیخواکولې شی پوهه شه چه د هغه نه علاوه د پناه ځائې نشته. که تلاوت او تبليغ دې پريخودو نو بيا د بچ کيدو څه صورت نشته[1] لکه چه يوبل ارشاد دې اې رسولﷺ کوم څه چه ستا طرف ته ستادرب نه نازل شوی دی د هغې تبليغ کوه. که اودې نه کړو نو تا د رسالت حق ادانه کړو. د خلقو د شر نه به الله ﷻ تا بچ ساتي[2] په يوبل روايت کښې دی ﴿اِنَّ الَّذِيْ فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَآدُّكَ اِلٰى مَعَادٍ ۚ قُلْ رَّبِّيْٓ اَعْلَمُ مَنْ جَآءَ بِالْهُدٰى وَمَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ﴾ [3] يعنی الله ﷻ به تانه ستادمنصب باره کښې دقيامت په ورځ خامخاتپوس کوی دالله ﷻ ذکر دهغه تسبيح اوحمد لوئی اوبزرګی بيانونکوسره کينه چه سحر مابنام دالله ﷻ په يادکښې لګيادی که هغه فقير وی که امير وی که رذيل وی که شريف وی که طاقتور وی که کمزوری.

قريشودرخواست کړې وو چه تاسو ورو خلقو سره مجلس کښې مه کينئی لکه بلال عمار صهيب خباب ابن مسعود ﷢ وغيره او زمونږ مجلسونوکښې کينه نو الله ﷻ دهغوی د درخواست ردکولو حکم اوکړولکه بل آيت کښې چه ارشاد دې ﴿وَلَا تَطْرُدِ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَهٗ ۖ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ وَّمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِّنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُوْنَ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ﴾ [4] يعنی سحر مابنام د الله ﷻ ديادونکو د مجلس نه مه اخواکيږه. په صحيح مسلم کښې دی چه مونږ شپږغريبانان دحضورنبی کريم ﷺ په مجلس کښې ناست ووسعد بن ابی وقاص، ابن مسعود، د قبيله هذيل يوسړې، بلال ﷢ اودوه کسان نور او په دې کښې معزز مشرکان راغله اووئی وئيل چه دوی ځان سره په خپل مجلس کښې داسې نيغ مه کينوه. هم الله ﷻ بهترپيژنی چه د حضور ﷺ په زړه کښې څه راغله؟ چه هم هغه وخت آيت ﴿وَلَا تَطْرُدِ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَهٗ ۖ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ وَّمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِّنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُوْنَ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ﴾ نازل شو.[5]

دالله ﷻ د ذکر فضيلت:- مسند احمد کښې دی يوواعظ قصه بيانوله چه حضورﷺ تشريف راوړو. هغه چپ شو نو حضورﷺ اوفرمائيل ته بيان کوه زه خوبه د سحر د مانځه نه واخله د نمردراختلوپورې په دې مجلس کښې ناست يم اوداد ځان دپاره دڅلورو غلامانود آزادولونه بهترګنړم[6] يوبل حديث کښې

[1] الطبری:۱۷/۶۵۱.
[2] ۵/المائدة:۶۷.
[3] ۲۸/القصص:۸۵.
[4] ۶/الانعام:۵۲.
[5] صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب فضل سعدبن ابی وقاص ﷺ:۲۴۱۳.
[6] احمد:۵/۲۶۱.

دی چه حضورﷺ فرمائیل چه زه په دې مجلس کښېې کینم نودا زما د پاره د څلورو غلامانو ازادولو نه خوښ دی(١)ابوداؤدطیالسی کښې دی دالله ﷻ ذکر کونکوسره د سحردمانځه نه واخله تر نمر راختلو پورې ناسته ماته د ټولې دنیا نه خوښه ده اودمازیگر دمانځه نه واخله ترنمر ډوبیدوپورې د الله ﷻ ذکرکول ماته داتوغلامانوآزادولونه ډیر خوښ دی که هغه غلام داسماعیل د اولاد نه قدردان او قیمتي ولې نه وی.د هغوی د یویو دیت دولس دولس زره(٢)وی نوټول قیمت څلور کم سل زره شو. بعضې خلق څلور غلامان یادوی خو حضرت انس ﷜ فرمائی والله حضورﷺ اته غلامان یادکړی دی. بزارکښې دی چه حضورﷺ راغلو یوصاحب د سورت کهف تلاوت کولو حضورﷺ ئی چه اولیدلو نو چپ شو حضورﷺ اوفرمائیل چه هم د دغه خلقو مجلس دې چرته چه ماله د خپل خان حصارولود پاره د الله ﷻ حکم دی. (٣) بل روایت کښې دی چه د سورت حجر تلاوت ئی کولو یاد سورت کهف. (٤)

مسنداحمد کښې دی فرمائی د الله ﷻ د ذکر د پاره چه کوم مجلس راجمع شوې وی او د هغوی نیت هم د خیروی نودآسمان نه یوآوازکونکې آوازکوی پاسئی الله ﷻ تاسو اوبښلئی ستاسو بدئی په نیکو بدلې کړې شوې(٥) طبرانی کښې دی چه کله دا آیت نازل شو نوحضورﷺ په خپل یوکورکښې ووهم هغه وخت د داسې خلقو په لټیون کښې اووتلونوخه خلق ئی د الله ﷻ په ذکرکښې اولیدل د چا وېښته چه خواره واره ووخرمنې ئی اوچې وې په مشکله هغوی ته یوه یوه کپړا حاصله وه زرد هغوی په مجلس کښې تشریف کیخودو اوونئی فرمائیل د الله ﷻ شکر دې چه هغه زما په امت کښې داسې پیداکړی دی د چا سره چه د کیناستو ماته حکم اوشو. بیافرمائی چه دوی نه دې ستا سترگې تجاوز اونه کړی دا د الله ﷻ ذکر کونکی پریخودل اومالدارانو پسې لگیدل پریږده څوک چه د دین نه باغیان دی. څوک چه د عبادتونونه لرې دی د چا بدئی چه زیاتې شوی دی د عملونونه چه بې وقوفان دی ته دوی پسې تگ مه کوه دهغوی طریقه مه خوښه وه په هغوی باندې دپسخیدو نظر مه اچوه دهغوی نعمتونوته د خوندپه نظر مه گوره لکه چه ارشاد دی ﴿وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۚ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ﴾(٦) مونږ چه دوی ته کوم دا دنیاوی عیش اوعشرت ورکړې دې دا صرف د هغوی د ازمینت د پاره دې ته د محتاجئی په نظر دوی ته مه گوره دراصل خو ستا رب سره رزق بهتر او ډیر باقی دی.

وَقُلِ	الْحَقُّ	مِن رَّبِّكُمْ	فَمَن	شَاءَ
اوورته اووایه	چې داحق دې	دطرفه درب ستاسو نه	نو هغه څوک	چې غواړی
اودا اووایه چې داقرآن پاک ستاسو درب دطرفنه برحق دې نو څوک چې غواړی				

فَلْيُؤْمِن	وَمَن	شَاءَ	فَلْيَكْفُرْ	إِنَّا	أَعْتَدْنَا
نو ایمان دی راوړی	او هغه څوک	چې غواړی	نوانکارداوکړی	بیشکه مونږه	تیارکړې دی
ایمان دې راوړی او څوک غواړی چې کفر دې اوکړی مونږ ظالمانوله داسې					

(١) احمد:٣/٤٤٧.
(٢) مسندالطیالسی:٤:٢١٠٤،
(٣) مسندالبزار:.
(٤) مسندالبزار:٢٣٢٦.
(٥) احمد:٣/١٤٢ وسنده حسن، مسندابی یعلی:٤١٤١، المعجم الاوسط:١٥٧٩، مجمع الزوائد:١٠/٧٦.
(٦) ٢٠/طه:١٣١.

لِلظّٰلِمِيْنَ نَارًا ۙ اَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ؕ وَاِنْ يَّسْتَغِيْثُوْا
دپاره دظالمانوا ووړ اچې چاپيره شوې دي ادهغوئ نه اپردې دهغې ووړ اواوکه فرياداوکړي هغوئا
اور تيار کړې دې چې دهغې پردې به ترې نه دهرې غاړې چاپيره وي اوکه چرې هغوئ (دتندې) فرياد کوي
يُغَاثُوْا بِمَآءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي
نو جواب دفرياد به ورکړې شي ا په داسې اوبو سره اچې وي به پشان دتيلودويخ دخيرى ا چې وريتوي به
نو دويلې شوې تانبې په شان ويشيدلې اوبه ورته ملاويږي چې مخونه به وريت کړي
الْوُجُوْهَ ؕ بِئْسَ الشَّرَابُ ؕ وَسَآءَتْ مُرْتَفَقًا ۝
مخونه | ډيربدخيزدې دڅکلو اواو ډير بددې | ځائې دآرام
څومره خراب څښل به وي اوڅومره خراب ځائې به وي

قوله تعالى:- اَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ؕ

د دوزخ خطرناک کيدو ذکر:- اووايه کوم څه چه ماد خپل رب د طرف نه راوړي دي هم هغه حق صدق او رښتيا دي دشك شبه نه خالي دي. اوس چه د چا زړه غواړي اودې مني اوچه نه غواړي نه دې مني. د نه منونکو د پاره د دوزخ اُور تياردې د کوم د چاپيره ديوالونوپه قيدخانه کښې چه به دوي بې وسه وي. حديث شريف کښې دي چه د دوزخ د چاپيره ديوالونو پلنوالې د څلويښتو څلويښتو کالو د لارې دې. ([1]) (مسنداحمد) اوپخپله ديوالونه ئې هم د اُوردي([2])بل روايت کښې دي چه سمندرئې هم دوزخ دې بيانئ ددې آيت تلاوت اوفرمائيلو. بيانې اوفرمائيل والله نه به دې ته لاړشم اوچه ترکومې هم ژوندې يم د دې يوڅاڅکې به هم ماته راونه رسي([3])

مهل څه ته وائي:- ؟مهل وائي گنده اوبوته لکه د زيتونو د تيلو خيرې.([4]) اولکه وينه او نوونه چه گرم وي ([5])حضرت ابن مسعود ﷺ يو ځل سره زر گرم کړل کله چه هغه داُوبوپه شان شوه او جوش ئې اووهلو نو وئې فرمائيل د مهل يوشان والې داسې دې([6])ددوزخ اُوبه هم تورې دي هغه پخپله هم تور دې دوزخيان هم تور دي. مهل تور رنګ سخا بوئې مردار گنده اوسخت گرم څيز دې. مخ له تلوسره څرمن سوزوي او مخ سوزوي.

مسنداحمد کښې دي د کافرمخ له تلوسره به د هغه د مخ څرمن اوسيزي اوپه دې کښې به راپريوځي. ([7]) قرآن پاك کښې دي چه هغه نوونه به پرې څکولې شي.([8])ډير په گرانه به د هغوي د حلق نه تيريږي د هغوي مخ له نيزدې کيدوباندې به د هغوي څرمن اوسوزي او راپريوبه خې څکوسره به ئې کولمې پرې کړي د هغوي په چغوصورو باندې او شور زوګ باندې به په هغوي دا اوبه څکولې شي. ([9])د ولږې په

---

[1]) احمد:٢٩/٣، ترمذی كتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة شراب اهل النار:٢٥٨٤مسندابی يعلی:١٣٨٩، حاكم:٤/٦٠٠.
[2]) الطبری:١١/١٨.
[3]) حاكم:٤/٥٩٦ ، ٨٧٦٢.
[4]) الطبری:١٣/١٨.
[5]) الطبری:١٣/١٨.
[6]) الطبری:١٣/١٨.
[7]) ترمذی كتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة شراب اهل النار:٢٥٨١، احمد:٣/٧٠-٧١.
[8]) ٤٧/محمد:١٥.
[9]) الطبری:١٤/١٨.

شكايت به ورته د زقوم د ونې خوراك وركولې شي په كوم سره چه به د هغوى دمخ څرمنې د هغوى بدن داسې پريږدى راوبه څى چه د هغوى پيژندګلوكسان په د هغوى دمخ څرمنې كتوسره هم اوپيژنى بيا به د تندې په شكايت باندې ورته داسې ګرمې اوخوټېدلې اوبه ملاويږى په خلې ته په رسيدو به ئې د مخ ټوله غوښه وريته شى([1])افسوس دې چه څومره خرابې اوبه دى اودا به هغه ګرمې اوبه وى چه د هغوى كولمې پريكيږى اودسخت ګرم بهيدونكى لختى نه به په دوى باندې اوبه څكولې شى. د هغوى ټكانه دهغوى منزل د هغوى كور اود هغوى د اوسيدو ځاى به ډير خراب وى لكه چه بل آيت كښې ارشاد دى ﴿اِنَّهَا سَآءَتْ مُسْتَقَرًّا وَّمُقَامًا﴾([2]) هغه ډير خراب ځاى او ډير سخت منزل دى.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

بيشكه هغه كسان چې ايمان راوړى

بيشكه چا چې ايمان راوړې دى

وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ | اِنَّا | لَا نُضِيْعُ | اَجْرَ | مَنْ | اَحْسَنَ

او عمل | او كړى نيك | نو بيشكه مونږه | نه ضائع كوو | بدله | دهغه چا | چې ډير نيك وى

او نيك كارونه ئې كړى دى نو مونږ دهغه چا اجر هيڅكله نه ضائع كوو چې نيك

عَمَلًا ۚ | اُولٰٓئِكَ | لَهُمْ | جَنّٰتُ | عَدْنٍ | تَجْرِىْ

په لحاظ دعمل سره | داكسان چې دى | دى ددوى دپاره | جنتونه | دهميشه سيرلى | چې بهيږى به

كارونه كوى داهغه خلق دى چې دوئ له هميشه سمسورپاتې كيدونكى باغونه دى

مِنْ تَحْتِهِمُ | الْاَنْهٰرُ | يُحَلَّوْنَ | فِيْهَا | مِنْ اَسَاوِرَ | مِنْ ذَهَبٍ

لاند دباغونو ددوئ نه | نهرونه | اچولې كيږى به دوئ ته | په هغې كښې | بنګړى | دسرو زرو

چې لاندې به ترې ولې بهيږى دسروزرو بنګړى به ورته په لاسونو كښې اچولې شى

وَّيَلْبَسُوْنَ | ثِيَابًا خُضْرًا | مِّنْ سُنْدُسٍ | وَّاِسْتَبْرَقٍ | مُّتَّكِـِٕيْنَ

او اغوندى به | جامې | شنې | دباريكوريښمو | اودغتوريښمو | تكيه وهونكې به وى

اوشنې نرئ اوغټې ريښيمو جامې به اغوندى په تختونو به ئې

فِيْهَا | عَلَى الْاَرَآئِكِ ؕ | نِعْمَ الثَّوَابُ ؕ | وَحَسُنَتْ | مُرْتَفَقًا ۧ

په هغې كښې | په تختونوباند | ډيره ښه بدله ده | اوډيره ښه دي | ځائې دآرام

تكيه لګولې وى څنګه ښه بدله ده اوڅنګه ښه ځائې دى

قوله تعالى:- اُولٰٓئِكَ لَهُمْ جَنّٰتُ عَدْنٍ

د حكم منونكودپاره د جنت نعمتونه:-دجنت ذكردهغې خوشحالى اوپورته دخرابوخلقوحال اومال بيان اوفرمائيلې شواوس د نيكانو انجام او شروع بيانولې شى.دادالله ﷻ رسول الله ﷺ او كتاب الله منونكى اوعمل كونكى دى. ددوى د پاره دهميشه والى اومدام والى باغونه دى.دهغوى دبالاخانواد

---

[1] الطبرى:١٨/١٤.

[2] ٢٥/الفرقان:٦٦.

باغونولاندې نهرونه بهيږي هغوی ته به كالي اوخاص كردسرو زرو بنګړي اچولې شي دهغوي لباس به هلته د خالص رينبمو وي.نرم او نری او نرم او پيړو رينبمين لباس به وی دوی به په آرام سره د بادشاهانو په شان په تكيه ګانو باندې كومې چه به په تختونوباندې پرتې وی تكيه لګولې ناست وی. ونيلې شي چه د سملاستو او په پرلت غزولوسره ناستې ته هم اتكا وانی ممكن دی چه هم دغه مراد دلته هم وی.په حديث كښې دی زه پرلت غزولو سره خوراك نه كوم(١)په دې كښې هم دا دوه اقوال دی (ارائك)جمع ده د(اريكة) تخت او پالنګ وغيره ته وانی. ښومره ښه بدله ده اوښومره ښه د آرام ځاى دې په خلاف د دوزخيانو چه د هغوی د پاره خرابه سزا ده اوخراب ځاى دې. په سورت فرقان كښې هم د دې دوو ډلو دغه شان د مقابلې بيان دی.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِاَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ
اوبيان كړه| دوی ته| يومثال | ددوؤسړو | چې وركړل مونږه| يو ددې دواړوته| دوه باغونه|
او (اې پيغمبره) ته دوئ ته دهغه دوه كسانو حال واوره چې مونږ په كښې يو تن له د انګورو دوه

مِنْ اَعْنَابٍ وَّحَفَفْنٰهُمَا بِنَخْلٍ وَّجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا
دانګورونه | اوچاپيره شپول اولګوؤ مونږه ددواړونه| دكجورو |اوپيداكړومونږه| په منځ ددواړوكښى
باغونه وركړی وو اوهغه مو دكهجورو په ونو كښې راګير كړی وو او دهغه باغونوترمينځه مو

زَرْعًا ﴿٣٢﴾ كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ اٰتَتْ اُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِّنْهُ شَيْـًٔا
فصل | ادواړو باغونو | وركړې | ميوې خپلې| اوكم ني نۀ كړو| دبارنيولونه| هيڅ څيز|
شنه زرغونه پټي جوړ كړی وو دواړو باغونو به خپلې پوره پوره ميوې وركولې او دواړو نه به هيڅ قسم له كمي نه راتلو

وَّفَجَّرْنَا خِلٰلَهُمَا نَهَرًا ﴿٣٣﴾ وَّكَانَ لَهٗ ثَمَرٌ
اوجاری كړومونږه |په منځ ددواړوباغونوكښى| يونهر | اووه | هغه لره| ډيره ميوه|
اومونږدغې دواړو باغونو ترمينځه داوبو يو لښتې بهيولې وو او اوددې سرې نوره هم ميوه وغيره وه

فَقَالَ لِصَاحِبِهٖ وَهُوَ يُحَاوِرُهٗۤ اَنَا اَكْثَرُ مِنْكَ
نواووئيل هغه| ملګری خپل ته |اوهغه| خبرې كولې دهغه سره| زۀ | زيات يم | ستانه
نوهغه خپل ملګری ته په خبرو خبرو كښې اووئيل چې زه ستانه په مال كښې هم

مَالًا وَّاَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾ وَدَخَلَ جَنَّتَهٗ وَهُوَ ظَالِمٌ
په لحاظ دمال سره| او ډيرطاقتوريم| په لحاظ دسړو سره | اوننوتوا باغ خپل ته|اوهغه| ظالم وؤ
زيات يم اوپه متو كښې هم درباندې غالب يم اوهغه خپل باغ ته ورننوتو اوهغه په خپل

لِّنَفْسِهٖ ۚ قَالَ مَاۤ اَظُنُّ اَنْ تَبِيْدَ هٰذِهٖۤ اَبَدًا ﴿٣٥﴾
دپاره دځان خپل |اووئيل هغه| نۀ كوم ګمان زۀ| چې هلاك به شي | داباغ هيڅكله
ځان زياتې كولو وې وئيل چې زه خيال نه كوم چې دا باغ به برباد شي

(١) صحيح بخاری كتاب الاطعمة باب الاكل متكئا:٥٣٩٨، ترمذی: ١٨٣٠،ابن ماجه ٣٢٦٢، احمد:٤/٣٠٩، ابن حبان:٥٢٤.

وَّمَآ اَظُنُّ السَّاعَةَ قَآىِٕمَةً ۙ وَّلَىِٕنۡ رُّدِدۡتُّ اِلٰى رَبِّىۡ

اونه کوم گمان زه | په قیامت | دقائمیدلو | او که چرې واپس کړې شوم زه | رب خپل ته |

اونه زما دا خیال دې چې قیامت به راشي او که زه خپل رب ته پستنه اورسیدم

لَاَجِدَنَّ خَيۡرًا مِّنۡهَا مُنۡقَلَبًا ۝

نو زه به بیا مومم | بهتره | دهغې نه | ځائي دروتلو

نو ددې باغ به هم بهتر ځائي بیامومم

قوله تعالى:- وَاضۡرِبۡ لَهُمۡ مَّثَلًا رَّجُلَيۡنِ

د دوو باغونو والا د سړي واقعه:- پورته دغریبانانو مسلمانانو او مالداره کافران ذکر شوي وو دلته د هغوي یومثال بیانولې شي دوه سړي وو په هغوي کښې یو مالدار وود انګورو باغ او چاپیره د کهجورو ونې په مینځ کښې فصل ونې خوږې شوې زیلئی شنې فصل شین ښه ډیر ګلونه د هیڅ قسم نقصان نه اخوا دیخوانهرونه روان. دې مالدار سړي سره هروخت قسم قسم پیداوار موجود. ددې دویم قراءت (ثُمُر) هم دې دا جمع ده د (ثمرة) لکه (خشبة) جمع (خشب) ده. غرض دا چه ده یوه ورځ خپل دوست ته د فخر او کبر په انداز اوونیل زه مالدار دعزت اولاد خاوند شان شوکت نوکران خادمان زه ستانه په ډیر اوښه حیثیت کښې یم. د یوفاجر سړي خواهش خو هم دغه وی چه د دنیادا ځیزونه هغه سره ښه ډیر وی دې خپل باغ ته لاړو اوپه خپل ځان باندې ظلم کونکې یعنی کبر جبر انکار د قیامت او کفر کونکې دومره مست وو چه دهغه د ژبې نه اووتل ناممکنه ده چه زما دا شنه فصلونه دا میوه دارې ونې دا روان نهرونه دا آبادې زیلئی کله فنا شی په حقیقت کښې دا د هغه بې ایمانی کم عقلی او د دنیاخرمستی اود الله ﷻ سره د کفر وجه وه. په دې وجه به نی ونیل چه زما په خیال خو قیامت هډو راتلونکې نه دی او که چرې راهم غلونوښکاره خبره ده چه زه الله ﷻ ته ګران یم ګنی هغه به ماله دومره مال حال ولې راکولو؟ هلته به هم هغه ماله د دې نه ښه راکړی لکه چه بل آیت کښې ارشاد دې ﴿وَلَىِٕنۡ رُّجِعۡتُ اِلٰى رَبِّىۡۤ اِنَّ لِىۡ عِنۡدَهٗ لَلۡحُسۡنٰى ۚ﴾(١) که زه واپس کړې شوم نوهلته زما دپاره نور ښه ځیزونه دی په یوبل آیت کښې دی ﴿اَفَرَءَيۡتَ الَّذِىۡ كَفَرَ بِاٰيٰتِنَا وَقَالَ لَاُوۡتَيَنَّ مَالًا وَّوَلَدًا ۝﴾(٢) یعنی تاخوهغه هم اولیدو چه کوی خوزمونږ د آیاتونو انکار او سره د دې د هغه داخواهش دې چه ماته به د قیامت په ورځ هم ډیر مال اولاد ملاویږی. داد الله ﷻ په وړاندې بهادری کوی او په الله ﷻ پسې خبرې جوړوی. د دې آیت شان نزول عاص بن وائل دې لکه چه په خپله موقع باندې به راځی انشاء الله وبه الثقة.

قَالَ لَهٗ صَاحِبُهٗ

| اووئیل | هغه ته | ملګری دهغه

په دې باندې هغه ملګری ورته اووئیل چې کوم

وَهُوَ يُحَاوِرُهٗۤ اَكَفَرۡتَ بِالَّذِىۡ خَلَقَكَ مِنۡ تُرَابٍ

او هغه | خبرې کولې دهغه سره | آیا تاکفر اوکړو | دهغه ذات سره اچې پیدا ئې کړې ته | دخاورې نه

ورسره خبرې کوې چې آیا ته دهغه ذات نه انکار کوې چې کوم ته دخاورې نه پیدا کړې؟

---

(١) ٤١/حم السجدة: ٥٠.

(٢) ١٩/مريم: ٧٧.

ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰىكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾ لٰكِنَّا۠ هُوَ اللّٰهُ رَبِّيْ

بیا د نطفې نه | بیا ئي برابر کړې ته | سړې | لیکن | هم دغه الله | رب زمادې |

بیا ئي د څاڅکي اوبه نه روغ کړې او بیا ئي سم دم سړې جوړ کړې لیکن زه خو دا وایم چې هم الله ﷻ زما رب دې

وَلَآ أُشْرِكُ بِرَبِّيْٓ أَحَدًا ﴿٣٨﴾ وَلَوْلَآ إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ

او نه شریکوم زه | د رب خپل سره | هیڅوک | او ولې نه | کله چې | ننوتې ته | باغ خپل ته

او زه خپل رب سره څوک نه شریکوم او هر کله چې ته خپل باغ ته ورننوتې

قُلْتَ مَا شَآءَ اللّٰهُ ۙ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ ۚ إِن تَرَنِ

ونیل تا | هغه کیږي چې اوغواړي الله | نشته دې قوت | مګر | په توفیق د الله | که وینې ته ما لره |

نو تا داسې ولې او نه وئیل چې الله ﷻ څه غواړي نو هغه کیږي د الله ﷻ د مدد نه بغیر هیڅ طاقت نشته که چرې ته

أَنَا أَقَلَّ مِنكَ مَالًا وَّوَلَدًا ﴿٣٩﴾ فَعَسٰى رَبِّيْٓ أَن يُّؤْتِيَنِ

چې زه لږ یم | ستانه | په لحاظ د مال او اولاد سره | نو امید دې | چې رب زما | راکړي ماته |

ما په مال او اولاد کښې خپل ځان نه کم ګورې نو نزدې ده چې زما رب ماته ددې نه

خَيْرًا مِّن جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَآءِ فَتُصْبِحَ

بهتره | د باغ ستانه | او رااولیږي | په دغه باندې | افت | د اسمان نه | او شي باغ ستا

ښه باغ راکړي او په دې باغ باندې دبره نه یو غیبي افت رااولي او دا باغ اوار

صَعِيْدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾ أَوْ يُصْبِحَ مَآؤُهَا غَوْرًا فَلَن تَسْتَطِيْعَ

میدان | خوئینده | یا | شي | اوبه دهغې | وچې | نو هرګز ته بیا طاقت نهٔ شې لرلې

خوئینده میدان پاتې شي یا د دې باغ اوبه په کوزه لاړې شي او بیا ئي ته دراخیژولو

لَهٗ طَلَبًا ﴿٤١﴾

دغه اوبو لره | په طلب کولو سره |

هیڅ کوشش او نه کړې شې

قوله تعالی :- قَالَ لَهٗ صَاحِبُهٗ وَهُوَ يُحَاوِرُهٗٓ

د غریب مالدار ته جواب او نصیحت:- دې کافر مالدار ته چه کوم جواب دې غریب مؤمن ورکړو دهغې بیان کولې شي چه څنګه هغه د وعظ او نصیحت ایمان او یقین هدایت اوکړو او د ګمراهئی او غرور نه ئی اخواکولو. وئی فرمائیل چه ته الله ﷻ سره کفر کوې چا چه د انسان پیدائش د خاورې نه شروع کړو بیائی دهغه نسل د ګدوډو شوو اوبو نه روان کړو. لکه چه آیت ﴿كَيْفَ تَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ۚ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ﴾ [1] کښې دی تاسو الله ﷻ سره څنګه کفر کوئ؟ تاسو خو مړ وې هغه ته ژوندې کړې تاسو د هغه د ذات او د هغه دنعمتونو څنګه انکار کولې شی؟ د هغه دنعمتونو او قدرتونو

[1] ٢/البقرة:٢٨.

بې شمیره نمونې پخپله په تاسوکښې اواوتاسو باندې موجود دی.څوك كم عقل به داسې وی چه نه پوهیدلوچه هغه اول څه وو الله ﷻ هغه موجود کړو.او پخپله د کیدو باندې قادر نه ووهم الله ﷻ دهغه وجود پیداکړوبیا هغه دانکار څنګه لائق شو؟دهغه د توحید او الوهیت نه څوك څنګه انکار کولې شی. زه خو ستاپه مقابله کښې په کولاو او واضح الفاظوکښې وایم چه زما رب هم هغه وحده لاشریك له دې زه د خپل رب سره شرك كول ناخوښوم. بیا خپل ملګری ته نیك رغبت ورکول سره وائی چه خپل شین اوآباد فصل او د ښنو میوونه ډك دې باغ ته دې اوګوره ته د الله ﷻ شکر ولې نه کوې؟ ولې ماشاء الله لاقوة الابالله نه وائې؟

خپل مال او اولاد خوښ کیدو سره ماشاء الله وئیل پکار دی:-هم د دې آیت په رڼاکښې بعضې سلف وائی چه خپل مال اولاددې خوښ شی نوهغه له داکلمه وئیل پکاردی.ابویعلی موصلی([1])کښې دی حضور ﷺ فرمائی په کوم بنده باندې چه الله ﷻ د یونعمت انعام اوفرمائی بال بچ وی مالداری یا څامن وی بیا هغه دا کلمه اووائی نو په دې کښې به هیڅ نقصان نه راځی بغیردمرګ نه بیابه هغوی ددې آیت تاویل کولو. حافظ ابوالفتح رحمه الله وائی داحدیث صحیح نه دې.

مسنداحمد کښې دې حضور ﷺ فرمائی آیازه تاسو ته د جنت یوه خزانه اوښایم؟ هغه خزانه لاحول ولاقوة الا بالله وئیل دی([2])یوبل روایت کښې دی چه الله ﷻ فرمائی زما دې بنده اومنل اوحواله نی کړل. دحضرت ابوهریره رضی الله عنه نه بیا تپوس اوکړې شو هغوی اوفرمائیل صرف لاحول الخ نه بلکه هغه چه په سورت کهف کښې دی.یعنی ﴿ مَاشَآءَاللّٰهُ لَاقُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ ﴾([3])بیافرمائی چه دې نیك سړی اووئیل زما د الله ﷻ نه دا امید دې چه هغه به ماته په آخرت کښې ښه نعمتونه راکړی اوستا دا باغ کوم چه ته د همیشه والی والا ګڼړې تباه کړی د آسمان نه به په دې عذاب راشی په زوره به باران اوطوفان راشی ټول پټې او باغ به دې ختم کړی اوچ به شی او صفا زمکه به پاتې شی لکه چه دلته هډوڅه څیز راټوکیدلې نه وو یا به د دې د نهرونو اوبه ورخښ کړی. غور مصدر دې په معنی کښې د غائرد مبالغه په توګه راوړلې دی.

وَاُحِيْطَ بِثَمَرِهٖ فَاَصْبَحَ
ا اوچاپیره کړې شوعذاب | په میووډهغه سره | نوشوهغه
نو دهغه میوو نه عذاب راچاپیره شو نوهغه په هغه سرمایه
يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلٰى مَآ اَنْفَقَ فِيْهَا
چی مرو ړل نې|دواړه لاسونه خپل| په هغه مال باند|چی خرچ کړې نې وو| په هغه باغ کښی
لاسونه اومروړل کومه چې هغه په هغې کښې لګولې وه اودهغه باغ ټول
وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوْشِهَا وَيَقُوْلُ يٰلَيْتَنِيْ
اوهغه باغ| پاستر پریوتې وو| په سپرونوخپلوباند | اووئیل نې | اے افسوس دې مالره|
څپرونه راپریوتی وو اودا به ئې وئیل چې ائې کاش ما دخپل رب سره

[1]) المعجم الصغیر:١/٢١٢ والمعجم الاوسط:٥٩٩٢.

[2]) احمد:٤٦٩/٢، صحیح بخاری کتاب الدعوات باب الدعاء اذا علاء عقبة:٦٣٨٤، صحیح مسلم:٢٧٠٤، ابوداؤد:١٥٢٨، ترمذی:٣٣٧١، مسندابی یعلی:٧٢٥٢.

[3]) احمد:٣٣٥/٢ وسنده حسن، مسند البزار:٣٠٨٦، مجمع الزوائد:٩٩/١٠.

لَمْ أُشْرِكُ	بِرَبِّيٓ	أَحَدًا ﴿٤٢﴾	وَلَمْ تَكُن	لَّهُۥ	فِئَةٌ	
چي مانهٔ وې شريك كړې	ادرب خپل سره	هيڅوك	اونهٔ شوه	دهٔ لره	يوه ډله	
هيڅوک شريک کړې نه وې اوهيڅ يو داسې تولي ورسره ملګرې نه شو چې						
يَنصُرُونَهُۥ	مِن دُونِ ٱللَّهِ	وَمَا كَانَ	مُنتَصِرًا ﴿٤٣﴾			
چي امدادني كړې وې دهغه سره	ماسوادالله نه	اونهٔ وؤ هغه	مددګاردخان خپل			
دالله ﷻ په مقابله كښې دهغه مدد كړې وې اونه ئې زمونږ نه بدله اخستې شوه						
هُنَالِكَ	ٱلْوَلَٰيَةُ	لِلَّهِ	ٱلْحَقِّ ۚ	هُوَ خَيْرٌ		
په دې وخت كښې	دكارونوسمولواختيار	الله لره دې	چې حق دې	هغه بهتر دې		
په داسې وخت كښې كارونه سمول دبرحق الله ﷻ كار دې هم هغه بهتر ثواب						
ثَوَابًا	وَخَيْرٌ	عُقْبًا ﴿٤٤﴾				
په لحاظ دثواب سره	او بهتر دې	په لحاظ دوركولو دښه انجام سره				
وركوونكې اوغوره بدله وركوونكې دې						

قوله تعالى:-وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِۦ

دكافرانو د باغونو انجام:-د هغه ټول مال او ټول باغ غرق شو هغه مؤمن چه د كومې خبرې نه ويرولو هم هغه اوشو اوس هغه د خپل مال په تباهئ باندې د افسوس نه خپل تلې مړل او خواهش او تمنا ئې كوله چه افسوس ما د الله ﷻ سره كفر نه كولې[1]په څه چه به ئې فخر كولو په هغې كښې هيڅ هم پكار رانغله. خامن قبيله هرڅه ترې پاتې شو فخر او غرور هر څه ئې مات شو نه بل څوك اودريدو اونه په كښې پخپله څه همت پاتې شو بعضې خلق په ﴿هنالك﴾باندې وقف كوی اودا د اولنې جمله سره يوځائ كوی يعنی هلته هغه خپله بدله وانخستې شوه.

اوبعضې ﴿منتصرا﴾ باندې آيت كوی د وړاندې نه د نوې جمله شروع كوی. د ﴿وِلاية﴾ دويم قراءت ﴿وَلاية﴾ هم دې په ړومبی قراءت باندې مطلب دا شو چه هريومؤمن اوكافر هم الله ﷻ ته رجوع كونكې دې. ددې نه بغيرد پناه ځائ نشته. د عذاب په وخت كښې څوك هم د هغه نه بغيرپه كار نه شی راتلې لكه چه فرمائی ﴿فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوٓا ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَحْدَهُۥ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِۦ مُشْرِكِينَ﴾[2] يعنی زمونږ عذابونه ئې اوليدل نو وئی وئيل چه مونږ په الله ﷻ چه واحد دې ايمان راوړو او انكار كوؤ په هغه چه كوم الله تعاليس سره شريك جوړوی لكه چه فرعون د ډوبيدو په وخت كښې وئيلې وو زه په هغه الله ﷻ باندې ايمان راوړم په كوم چه بنی اسرائيلو ايمان راوړې دې اوزه په مسلمانانوكښې شامل كيږم. هغه وخت جواب ملاوشو دا وخت د ايمان قبليدو نه دې. دې نه اول خو ته نافرمان وې په مفسدانوكښې شامل وې.[3]د واؤ د كسره په قراءت دا معنی شوه چه هلته حكم په صحيح توګه هم د الله ﷻ د پاره دې﴿لله الحق﴾ دويم قراءت د قاف په پيش سره هم دې خكه چه داد﴿الولاية﴾ صفت دې لكه چه دالله ﷻ فرمان ﴿ ٱلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ ٱلْحَقُّ لِلرَّحْمَٰنِ ۚ

---

[1]) الطبرى:١٨/٢٧.
[2]) ٤٠/المؤمن:٨٤. الخ
[3]) ١٠/يونس:٩٠-٩١.

وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكٰفِرِيْنَ عَسِيْرًا ﴾(١) كښې دى بعضې خلق د قاف زير لولى دهغوى په نيز دا صفت دې د الله ﷻ. بل آيت كښې دى ﴿ ثُمَّ رُدُّوْٓا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰىهُمُ الْحَقِّ ۭ اَلَا لَهُ الْحُكْمُ ۣ وَهُوَ اَسْرَعُ الْحٰسِبِيْنَ ﴾(٢) هم د دې د پاره بيافرمانى چه كوم اعمال صرف هم د الله ﷻ د پاره وى د هغې ثواب ډيرزيات وى اود انجام په لحاظ سره هم هغه ډير بهتر دى.

وَاضْرِبْ لَهُمْ

| او بيان كړه | دوئ ته

او (اې نبى ﷺ) ته دوئ ته

مَّثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَاۗءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَاۗءِ

مثال | دژوند د دنيا | پشان داوبودې | چې نازلې كړې مونږه هغه | د آسمان نه

ددنياد ژوندمثال بيان كړه (هغه داسې دې) چې اوبه كومې چې مونږ دآسمان نه راووروليي

فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ هَشِيْمًا تَذْرُوْهُ

نوګډېززرغون شو | په هغه اوبو سره | بوټې د زمكې | اوبياشى | وچه ذرې ذرې | چې الوزوى هغې لره

بيادهغې په وجه ښه ګورشينكې راووتو كيږى اوبيا هغه ذرې ذرې شى چې بادونه ئې اخواديخوا

الرِّيٰحُ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ۝ اَلْمَالُ وَالْبَنُوْنَ زِيْنَةُ

هواګانې | او دې الله | په هر څيزباند | قدرت لرونكې | مال او خامن | ښائيست

الوزوى او الله ﷻ په هرڅيز پوره پوره قدرت لرى مال او اولاد خو تش ددنيا د

الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَالْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ

دژوند د د نيادې | اوباقى پاتې كيدونكې | نيكيانې | بهتر دى | په نزدرب ستا |

ژوندون ښائست دې اوباقى پاتې كيدونكى نيک عملونه چې دى نوهغه ستا درب سره

ثَوَابًا وَّخَيْرٌ اَمَلًا ۝

په لحاظ دثواب سره | اوبهتردى | په لحاظ دامید سره |

دثواب په حقله ښه دې او دامید ساتلو په حقله هم ښه دې

قوله تعالى:- وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

د دنياد زوال مثال:- دنياد خپل زوال فنا اوخاتمې اوبربادئى په لحاظ سره د آسمانى باران په شان ده چه د زمكې دانووغيره سره ملاويږى اوپه زرګونو بوټې شنې چيچې وهى تازه اودژوند آثارد هرڅيز نه ښكارى خويوڅو ورځې تيريدو سره هغه اوچ كلك شى او چورى چورى شى اوهواګانې هغه اخواديخوا الوزوى. په دې حالت باندې چه څوك قادر وو هغه په دې حال باندې هم قادرچه ددنيامثال عموماً د باران سره بيان فرمائى. لكه چه سورت يونس كښې آيت ﴿ اِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَاۗءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَاۗءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا يَاْكُلُ النَّاسُ وَالْاَنْعَامُ ۭ حَتّٰٓي اِذَآ اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ اَهْلُهَآ اَنَّهُمْ قٰدِرُوْنَ عَلَيْهَآ ۙ اَتٰىهَآ اَمْرُنَا لَيْلًا اَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنٰهَا حَصِيْدًا كَاَنْ

---

(١) ٢٥/الفرقان:٢٦.

(٢) [٦/الانعام:٦٢.

لم تغن بالامس كذلك نفصل الايت لقوم يتفكرون﴾([1]) اولكه د سورت زمر په آيت ﴿ الم تر ان الله انزل من السماء ماء فاخرجنا به ثمرت مختلفا الوانها ومن الجبال جدد بيض وحمر مختلف الوانها وغرابيب سود﴾([2]). كښې اولكه د سورت حديد په آيت كښې اوصحيح حديث كښې هم دى. دنياشين رنګ خوږه ده. ([3])الخ بيا فرمائي مال اوخامن د دنياد ژوند ښائست دې لكه چه فرمان دې ﴿ زين للناس حب الشهوت من النساء والبنين والقناطير المقنطرة من الذهب والفضة والخيل المسومة والانعام والحرث ذلك متاع الحيوة الدنيا والله عنده حسن الماب﴾ ([4])د انسان د پاره دخواهشاتو محبت مثلاً ښځې خامن خزانې وغيره ښائسته كړې شوى دى بل آيت كښې دى ﴿انما اموالكم واولادكم فتنة وان الله عنده اجر عظيم﴾ [5])ستاسومالونه اوستاسواولاد ازمېښت دې اودالله ﷻ په نيز اجرعظيم دې. يعنى د هغه طرف ته تېتېږه اودهغه عبادت كولوكښې مشغول اوسيدل ددنيا طلب كولو نه بهتردې. ددې دپاره دلته هم ارشادكولې شى چه باقيات صالحات په هرلحاظ سره ښكلې څيزدې مثلاً د پنځوو ختونومونځ او(سبحان الله والحمدلله ولا اله الا الله والله اكبر) او(لااله الاالله)او(سبحان الله والحمدلله) ([6])(الله اكبر) او (لاحول ولاقوة الابالله العلى العظيم)

د مونځونو فضيلت:-مسند احمد كښې دى د حضرت عثمان ﷺ غلام فرمائى چه حضرت عثمان ﷺ يوخل خپلوملګروسره ناست ووكله چه مؤذن راورسيدوهغوى اوبه راوغوښتې نويه يولوښى كښې تقريباً درې پاوه اوبه راغلې. هغوى اودس اوكړو وئى فرمائيل چه حضور ﷺ دغه شان اودس اوكړووئى فرمائيل څوك چه زما ددې اودس په شان اودس اوكړى اودماسپښين مونځ اوكړى نود سحر نه واخله تر ماسپښين پورې ټول ګناهونه معاف كېږى. بيائى مازيګرهم دغه شان مونځ اوكړو نودماسپښين نه د مازيګرپورې ټول ګناهونه معاف. بيائى د ماښام مونځ اوكړو نود مازيګرنه واخله ترماښامه پورې ټول ګناهونه معاف بيائى د ماسخوتن مونځ اوكړو نود ماښام نه واخله تر ماسخوتن پورې ګناه معاف بيا د شپې هغه اوده وو اوسحر پاسيدو مونځ ئى أدا كړو نود ماسخوتن نه واخله تر سحره پورې ګناه معاف هم دغه هغه نيكئى دى چه بدونه منع كول كوى. خلقو تپوس اوكړو چه دا خوشونى نيكئى اوس اې حضرت عثمان ﷺ باقيات او صالحات څه دى؟ هغوى اوفرمائيل (سبحان الله والحمدلله والله اكبرولاحول ولاقوة الابالله العلى العظيم)([7])

باقيات صالحات څه څيز دې؟:- -حضرت سعيدبن مسيب رحمة الله فرمائى باقيات صالحات دا دى (سبحان الله والحمدلله والله اكبرولاحول ولاقوة الابالله)حضرت سعيدبن مسيب رحمة الله دخپل شاګرد نه تپوس اوكړو چه اوښايه باقيات صالحات څه دى؟ هغه جواب وركړو مونځ او روژه. هغوى اوفرمائيل تا صحيح جواب راند كړو بيا اووئيل زكوة حج وئى فرمائيل اوس هم جواب ټيك نه دې. واوره هغه پنځه كلمې دى(لااله الا الله والله اكبرسبحان الله والحمدلله ولاحول ولاقوة الابالله)حضرت ابن عمر ﷺ نه تپوس اوشو هغوى بغيرد الحمدلله نه څلور نورې كلمې اوخودلې. حضرت مجاهد رحمة الله بغيرد لاحول الخ نورې څلور كلمې ښائى. حضرت حسن او قتاده رحمهما الله هم دا څلور كلمې باقيات او صالحات ښائى. ابن جرير رحمة الله فرمائى رسول

---

[1]) ١٠/يونس:٢٦.

[2]) ٣٩/الزمر:٢١

[3]) صحيح مسلم كتاب الرقاق باب اكثر اهل الجنة الفقراء:٢٧٤٢.

[4]) ٣/آل عمران:١٤.

[5]) ٦٤/التغابن:١٥. الخ

[6]) الطبرى:٣٣/١٨.

[7]) احمد:٧١/١ وهوحسن، مجمع الزائد:٢٩٧/١.

الله ﷺ فرمانيلی دی (سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر) دادی باقيات صالحات. حضور ﷺ فرمانی د باقيات صالحات كثرت كونی. تپوس اوشو هغه څه دی؟ يارسول الله ﷺ حضور ﷺ اوفرمائيل تكبير تهليل تسبيح او الحمد لله او لاحول ولاقوة الابالله [1] (احمد) دسالم بن عبد الله رحمه الله مولی عبد الله بن عبد الرحمن رحمه الله وائی چه زه حضرت سالم محمد بن كعب قرظی له د څه كارد پاره اوليكلم نو هغوی اووئيل چه سالم ته وايه چه د فلانكی قبر په كوټ كښې ماسره ملاقات اوكړی زما هغه سره څه كاردې. د دواړو هلته ملاقات اوشو سلام عليك اوشو نو سالم رحمه الله تپوس اوكړو چه ستا په نيز باقيات صالحات څه څيز دې؟ هغه اوفرمائيل (لا اله الا الله والله اكبر، سبحان الله، لاحول ولاقوة الابالله) سالم رحمه الله وئيل چه دا آخری كلمه په كښې تاد كله نه زياته كړه؟ قرظی رحمه الله وئيل چه زه خو هميشه نه دا كلمه شميرم. دوه درې ځل هم دا سوال جواب اوشو نو حضرت محمد بن كعب رحمه الله اوفرمائيل آيا ستاد دې كلمه نه انكاردې؟ هغه جواب وركړو چه اوانكاردې وئيل واوره ماد حضرت ابوايوب انصاری رضی الله عنه نه اوريدلی دې هغه د رسول الله ﷺ نه اوريدلی دی حضور ﷺ فرمائيل چه كله په مابانديې معراج اوكړې شو ماپه آسمان كښې حضرت ابراهيم عليه السلام اوليدلو هغه دجبرائيل عليه السلام نه تپوس اوكړو دا تاسره څوك دې؟ حضرت جبرائيل عليه السلام جواب وركړو دا محمد ﷺ دې هغه ماته په خيرراغلې او مرحبا اووئيل اووئی فرمائيل چه ته خپل امت اووايه چه هغوی دې په جنت كښې ځان له ښه ډير باغونه اولګوی دهغې خاوره پاكه ده زمكه نی ارته ده. ماوئيل هلته د باغونولګولوڅه صورت دې؟ ونی فرمائيل ((لاحول ولاقوة الابالله)) په كثرت سره لولئی.

مسند احمد كښې د نعمان بن بشير رضی الله عنه نه روايت دې چه يوځل حضور ﷺ د ماسخوتن د مانځه نه پس مونږ له راغلود آسمان طرف ته اوكتل نظر نی ښكته كړو. زمونږ خيال پيدا شو چه په آسمان كښې چرته نوې خبره شوې ده. بيا حضور ﷺ اوفرمائيل زما نه پس دروغ ويونكی او ظلم كونكی بادشاهان به وی څوك چه دهغوی دروغ رښتيا كړی اود هغوی په ظلم كښې د هغوی طرفداری اوكړی هغه زمانه نه دې اونه زه د هغه يم اوڅوك چه د هغوی دروغ رښتيانه كړی اونه د هغوی د ظلم طرفداری اوكړی هغه زما دې اوزه دهغه نه يم. خلقو واورئې ((سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر)) دا باقيات صالحات يعنی باقی پاتې كيدونكی نيكئی دی. ([2]) مسند كښې دی حضور ﷺ فرمائی واه واه پنځه كلمې دی اود نيكئی په تله كښې ډيرې درنې دی ((لا اله الا الله والله اكبر وسبحان الله والحمد لله)) او هغه ماشوم چه د هغه په مرګ باندې د هغه پلار صبر اوكړی او طلب د اجر اوكړی. واه واه پنځه څيزونه دی څوك چه د هغې يقين لری الله ﷻ سره دې ملاقات اوكړی هغه قطعاً جنتی دې په الله ﷻ باندې د قيامت په ورځ په جنت دوزخ باندې د مرګ نه پس راژوندی كيدو باندې او په حساب باندې ايمان اولری. ([3])

مسند احمد كښې دی چه حضرت شداد بن اوس رضی الله عنه په يوسفر كښې ووېوځای كښې راكوزشو اوخپل غلام ته نی اووئيل چاړه راوړه لوبه كوو. حسان بن عطيه رحمه الله وائی ما هغه وخت اووئيل تاسو څه اووئيل؟ هغوی اوفرمائيل واقعی ما غلطی اوكړه واوره د اسلام راوړو نه پس نه واخله ترنن پورې ما چرته داسی كلمه د خپلې ژبې نه ده ويستلې چه هغه زما واګه جوړه شی بغيرد دې يوې كلمه نه. تاسو خلق دا هيره كړئی اوچه اوس زه څه وايم دا ياد اوساتئی ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلی دی چه كله خلق د سرو اوسپينو زرو په جمع كولو كښې اخته شی نو تاسو هغه وخت دا كلمات ډير په كثرت سره لولئی. ((اللهم انی اسئلك الثبات فی الامر والعزيمة علی الرشد واسئلك شكر نعمتك واسئلك حسن عبادتك واسئلك قلباً سليماً واسئلك لساناً صادقاً

---

[1] احمد: ٣/٧٥.

[2] احمد: ٣/٢٦٧-٢٦٨.

[3] احمد: ٣/٤٤٣، ٤/٢٣٧ وهوصحيح بالشواهد، حلية الاولياء: ١/٢٦٦.

واسئلك من خير ماتعلم واعوذبك من شرماتعلم واستغفرك لماتعلم انك انت علام الغيوب)) يعني اې الله زه تانه د خپل نيکئ په کارباندې ثابت قدمي اودنيکئ دکار پوره اراده اوستاد نعمتونو د شکرکولو توفيق غواړم او تانه دعا ده چه ته ماته دسلامتياوالا زړه او ربنتونې ژبه راکړې.ستا په علم کښې چه کومه ښيګړه ده زه د هغې غوښتونکې يم اوستاپه علم کښې چه کومه بدی ده زه د هغې نه ستا پناه غواړم. پروردګارد هرې هغه بدئی نه زما توبه ده کوم چه ستا په علم کښې ده بې شکه په غيبوباندې هم ته خبردار ئې. ([1])

حضرت سعدبن عباده ﷺ فرمائي چه د طائف په خلقو کښې د ټولونه وړاندې زه دحضور پاك ﷺ په خدمت کښې حاضرشوم زه د خپل کور نه سحر وختې اووتلم اومازيګر منی ته اورسيدم په غرباندې او ختم بياراکوز شوم. بيا حضور ﷺ له راورسيدم او اسلام مې قبول کړو. حضور ﷺ ماته سورت ﴿ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۝ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ ۝ ﴾ اوسورت ﴿ اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا ۝ ﴾ اوخودلو اود دې کلماتو تعليم ئې راکړو ((سبحان الله والحمدلله ولا اله الا الله والله اکبر)) هم دا دی باقی پاتې کيدونکې نيکئ.

هم په دې سندسره روايت دې کوم سړې چه د شپې ښه اودس اوکړی غرغړې اوکړی بياسل ځل ((سبحان الله والحمدلله والله اکبرلا اله الا الله)) اولولي د هغه ټول ګناهونه معاف کيږی بغيرد قتل او وينې توبولو هغه نه معاف کيږی. ابن عباس ﷺ فرمائي چه باقيات صالحات د الله ﷻ ذکر دې او((لا اله الا الله والله اکبرسبحان الله والحمدلله تبارك الله ولا حول ولاقوة الا بالله واستغفرالله وصلى الله على رسول الله)) دې او هغه روژه مونځ حج صدقه غلامان آزادول جهاد صله رحمي اوټولې نيکئ دا ټول باقيات اوصالحات دی د کومې ثواب چه به دجنت والا ته ترکومې چه آسمان اوزمکه وی ملاويږی.فرمائي چه پاکيزه کلام هم په دې کښې داخل دې([2]) حضرت عبدالرحمن رحمه الله فرمائي چه ټول نيك اعمال په دې کښې داخل دی. ([3]) امام ابن جرير رحمه الله هم دې ته مختار وائي.

وَيَوْمَ نُسَيِّرُ

| اوپه کومه ورځ | چې روان کړومونږه |

اوپه کومه ورځ چې مونږ غرونه

الْجِبَالَ وَتَرَى الْاَرْضَ بَارِزَةً ۙ وَّحَشَرْنٰهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ

غرونه| اوته اووينې| زمکه | لغړه | اوراجمع به کړومونږه داخلق| چې پرې به نۀ ږدومونږه|

لرې کړو او ته به اووينې چې ټوله زمکه يو هوار ميدان پاتې شوې دې او مونږ به خلق جمع کړو نوهيڅوک به په کښې

مِنْهُمْ اَحَدًا ۝ وَعُرِضُوْا عَلٰى رَبِّكَ صَفًّا ؕ لَقَدْ جِئْتُمُوْنَا

ددوئ نه | هيڅوك| اووړاندبه کړې شی | رب ستاته |په قطارونو کښې| په تحقيق راغلئ: تاسومونږته

پاتې پرې نه ږدو اوټول به ستادرب په وړاندې په قطارونو کښې ولاړ پيش کولې شی(او ورته وئيلې شي) څنګه چې مونږ

كَمَا خَلَقْنٰكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ۢ بَلْ زَعَمْتُمْ

لکه څنګه چې| پيداکړی وئ مونږ تاسو | په اول ځل | بلکه ګمان کوئ تاسو |

تاسو په اول ځل پيداکړی وې هغه شان نن تاسو زمونږ مخې ته راغلی يئ ليکن ستاسو خوداخيال وو

[1] احمد: ١٢٣/٤ ، ابن ابى شيبه: ٢٧١/١٠، حلية الاولياء: ٢٦٦/١.
[2] الطبرى: ٣٥/١٨.
[3] الطبرى: ٣٥/١٨.

أَلَّنْ نَّجْعَلَ | لَكُم | مَّوْعِدًا | وَوُضِعَ | الْكِتٰبُ

چې هلو مقرر کړې نه دي مونږ | ستاسو دپاره | وخت دوعدې | اوکيښه خودلې شي | کتاب

چې مونږ به درباندې دامقرر وخت نه راولو او عمل نامه به کيخودلې شي

فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ | مُشْفِقِينَ | مِمَّا | فِيهِ | وَيَقُولُونَ

نوته به اووينې مجرمان خلق | يريدونکې | دهغې نه | چې په هغې کښې وي | اووائي به

نوته به مجرمان اووينې چې دهغې دليک نه ويريږي او دابه وائي چې

يٰوَيْلَتَنَا | مَالِ هٰذَا الْكِتٰبِ | لَا يُغَادِرُ | صَغِيرَةً | وَّلَا

اے افسوس دې مونږلره | څه شوی دی دې کتاب لره | چې نه پريږدي | وړه | اونه

هائې زمونږ بده نصيبه ددې عمل نامې خو عجيبه حال دې چې هيڅ يو ګناه نه وړه او نه

كَبِيرَةً | إِلَّا | أَحْصٰهَا | وَوَجَدُوا | مَا | عَمِلُوا | حَاضِرًا

لويه | مګر | حساب کړې ئې دی هغه ټول | او بيا به مومي هغوئ | هغه څه | چې کړی وی هغوئ | حاضر

لويه باقي پريخودې ده خو هره يوه ليکلې ده اوکوم عملونه چې ئې کړی دی هغه بۀ موجود بيامومي

وَلَا يَظْلِمُ | رَبُّكَ | أَحَدًا

او نه کوی ظلم | رب ستا | په هيچا |

او ستارب په هيچا زياتې نه کوی

قوله تعالى:- وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ

د قيامت د تباهواو حساب کتاب ذکر:- الله ﷻ دقيامت د تباهوذکر فرمائی اوچه کوم حيرانونکې لوئ لوئ کارونه به په هغه ورځ وی د هغې ذکر کوی چه آسمان به اوشليږی غرونه به والوزی که هر څومره کلك درته ښکاری خو په هغه ورځ به د اوريځو په شان په تيزئی سره روان وی زمکه به صفا کولاو ميدان شی په کوم کښې چه به هيڅ ښکته والې پورته والې نه وی نه به په دې کښې چرته څه کور وی نه څپر. پټ نه شی هيڅ د پناه او سرپټولوځای به نه وی. هيڅ ونه غنه يا واښه وغيره به نه ښکاری ټول د اول نه تراخره پورې خلق به راجمع شی هيڅ يو وړوکې يا لوئ به غيرحاضر نه وی. ټول وړاندې روستو به په دغه مقرره ورځ راجمع کولې شی. په هغه ورځ به ټول حاضرشوی او موجود وی. ټول خلق به د الله ﷻ په وړاندې صفونه تړلې ولاړ وی او روح او فرښتې به په صفونوکښې ولاړوی. د چا به هم د خبرې کولو طاقت نه وی بغيرد هغوی نه چاته چه الله الرحمن اجازت ورکړی اوهغه به خبره هم معقوله کوی نو يا خوبه دټولويوصف وی يابه په صفونوکښې وی لکه چه دقرآن پاك ارشاددې ستارب به راځی او فرښتې صف په صف. هلته به د قيامت منکران د ټولوپه وړاندې رټلې شی اورته به وائی چه اوګورئی چه څنګه په اول خل مونږ تاسو پيداکړی وئی هغه شان بياهم راپيداکړئی او ځان ته مخامخ اودرولې. دې نه اول خو تاسوددې قائل نه وئی عمل نامه به ورته وړاندې کړې شی په کوم کښې چه به هر وړوکې لوئ پټ ښکاره عمل ليکلې شوې وی.خپلې بدعملو ته چه اوګوری ګناهګاران به حيران اواوويريږی اود افسوس اوخفګان نه به وائی مونږخپل عمر څنګه په غفلت کښې تيرکړو افسوس په بدوعملونوکښې

لګياواوګوره دې كتاب خو يوه معامله هم داسې نه ده پريخودې چه ليكلې نې نه وى. لوئ واړه ټول ګناهونه په دې كښې ليكلې دى.

دګناه هونو راجمع كيدلو يو مثال:-طبرانى كښې دى چه د غزوه حنيين نه فارغ شو نو مونږ روان شو په يو ميدان كښې رسول الله ﷺ ډيره شو مونږ ته نې اوفرمائيل چه څنې لاړشئ كه چاته څه لرګې ټكره ډكى واښه وغيره ملاوشى نو راوړنى. مونږ ټول اخوا ديخوا خواره شو څه ښاخونه لختې ازغى اود ونو جاړې ماړې او پاڼړې وغيره چه څه ملاو شوې راوړلې شوې يوه ډيرې اولګيدونو حضور ﷺ اوفرمائيل ګورئى؟ دغه شان ګناه راجمع كيږى ډيرې جوړيږى. د الله ﷻ نه ويريږئى د لويو وړو ګناهونونه بچ اوسيږئى څكه چه دا ټول ليكلې كيږى([1])اوشميرلې كيږى كوم خيراوشر نيكى بدى چاچه دچا كړې وى هغه به موجود مومى.لكه چه آيت ﴿يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا ۚ وَمَا عَمِلَتْ مِن سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ ۗ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾([2])بل آيت ﴿ يُنَبَّأُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴾([3])اوبل آيت ﴿يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ﴾ ([4])كښې چه ټول پټ رازونه به ښكاره كړې شى. ([5])

د بد عهدئى سزا:-رسول الله ﷺ فرمائى د هريوبدعهد د پاره به د قيامت په ورځ يوه جهنډا وى د هغه د بدعهدئى په مطابق چه په هغې سره به د ده پيژندګلى كيږى. يوبل حديث كښې دى چه دا جهنډا به د هغه كوناتو سره وى او اعلان به كيږى چه دا د فلانكى خوئ د فلانكى بدعهدى ده. ([6])ستا رب داسې نه دې چه په مخلوق كښې په چا ظلم اوكړى اودا ده چه معاف كول پريخودل دا د هغه صفت دې او بدكارانو ته دخپل قدرت حكمت عدل اوانصاف سره هغه سزا هم وركوى. دوزخ به د ګناهګارانو او نافرمانانونه ډك شى بيا به د كافرانو اومشركانونه علاوه ګناهګاران مؤمنان خلاص كړې شى. الله ﷻ ديوې ذرې برابرهم بې انصافى نه كوى نيكئى زياتوى او ګناهونه برابر ساتى دانصاف تله به په هغه ورځ مخامخ وى هيڅ چا سره به څه بدسلوكى نه كيږى. الخ. ([7])

قيامت كښې به هريوته پوراپورا انصاف ملاويږى:-مسند احمد كښې دى حضرت جابربن عبدالله ﷺ فرمائى ماته روايت رارسيدلې دې چه يو سړى د حضور ﷺ نه يوحديث واوريدو چه هغه بيان كوى ما د هغه نه خاص د دې حديث اوريدو د پاره يواوښ واخستو او سامان د سفرمې اوتړلو روان شوم. د يوې مياشت سفركولونه پس شام ته اورسيدم نومعلومه شوه چه هغه حضرت عبدالله بن انيس ﷺ دې ما څوكيدار ته اووئيل چه لاړشه خبر ئى كړه جابر په دروازه كښې دې هغه تپوس اوكړو چه آيا جابربن عبدالله ﷺ؟ دې اوريدو سره ډير د تندئى د لاسه ئى څادر سم كړوزر بهر راغلو اوماپورې اونختو اود غاړې ملاويدونه چه فارغ شو نومااووئيل ماته دا روايت رارسيدلې دې چه تاد قصاص باره كښې د رسول الله ﷺ نه اوريدلې دې نو ماغوښتل چه پخپله هغه حديث تاسو نه واورم څكه دلته راغلم او اوريدوسره مې سفرشروع كړو په دې ويره چه هسې نه د دې حديث د اوريدونه وړاندې زه مړ نه شم ياته مړ نه شې. اوس تاسو واوروئى هغه حديث كوم يو دې؟ هغوى اوفرمائيل ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلى دى الله ﷻ عزوجل به دقيامت په ورځ دخپلو ټولوبنديګانوخپلې مخې ته حشر كوى برېنډ بدن ناسونته بې آسرې

---

[1] طبرانى:٥٤٨٥.

[2] ٣/آل عمران:٣٠.

[3] ٧٥/القيامة:١٣.

[4] ٨٦/الطارق٩.

[5] صحيح بخارى كتاب الجزية باب اثم الغادر للبروالفاجر:٣١٨٧، صحيح مسلم:١٧٣٧، احمد:١٤٢/٣، مسندابى يعلى:٣٣٨٢.

[6] صحيح بخارى كتاب الادب باب مايدعى الناس باباتهم:٦١٧٧، صحيح مسلم:١٧٣٥.

[7] ٢١/الانبياء:٤٧.

اوسامانه. بیا به هغوی ته اواز کوی کوم چه به د لرې اونیزدې والا ټول یوشان اوری فرمانی به زه مالك یم زه د بدلوورکونکې یم هیڅ یو دوزخی به تر هغه وخت پورې دوزخ ته نه ځی ترکومې چه دهغه څه حق په یوجنتی وی اوزه هغه ورنه کړم اونه ځوك جنتی په جنت کښې داخلیدې شی ترکومې چه دهغه څه حق په دوزخی باندې دې زه ئی ورنه کړم که هغه یوه څپیړه ولې نه وی.مونږ ونیل حضورﷺ داحقونه به څنګه ورکړې کیدې شی سره د دې چه هلته خو به مونږ بربنډ بدن بربنډې پښې بې اسرې او بې اسباب یو.حضورﷺ اوفرمائیل چه او په هغه ورځ به حق د نیکو نه ادا کولې شی. ([1]) یو بل حدیث کښې دی حضورﷺ فرمانی چه که بې ښکرو چیلنی یوې ښکرورې چیلنی وهلې وی نو هغې ته به هم بدله ورکولې شی. ([2])د دې نور هم ډیر شواهد دی کوم چه مونږ په تفصیل سره د آیت ﴿ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا ۖ وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ ۝ ﴾([3])په تفسیرکښې او آیت ﴿ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ ۚ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتٰبِ مِنْ شَيْءٍ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ۝ ﴾ ([4]). په تفسیر کښې بیان کړې دې.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ

| اوکله چې | اووئیل مونږه | فرښتوته

اوهرکله چې موږ فرښتو ته حکم اوکړو چې تاسو

اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ ؕ كَانَ مِنَ الْجِنِّ

چې سجده اوکړئ | آدم ته | نو سجده اوکړه هغوئ | مګراونهٔ کړه | ابلیس | ووهغه | دپیریانونه

آدم عليه السلام ته سجده اوکړئ نو ټولو سجده اوکړه خو ابلیس اونه کړه هغه پیرې وو

فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهٖ ؕ أَفَتَتَّخِذُونَهٗ وَذُرِّيَّتَهٗٓ أَوْلِيَآءَ

اونافرمانی اوکړه هغه | دحکم درب خپل نه | آیانوتاسو جوړوئ هغه لره | اواولاد دهغه لره | دوستان

نودخپل درب حکم نافرمانی ئې اوکړه نو اوس تاسو هغه او دهغه اولاد زما په مقابله کښې

مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ ؕ بِئْسَ لِلظّٰلِمِينَ

غیر زمانه | حالانکه هغوئ | ستاسو دپاره | دشمنان دی | ډیرخراب دې | دپاره دظالمانو

په دوستئ نیسئ حال دا چې هغوئ خوستاسو څرګند دښمنان دی ظالمانو له څومره خرابه

بَدَلًا ۝ مَآ أَشْهَدْتُّهُمْ خَلْقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَلَا

په لحاظ دبدل سره | نهٔ ووحاضرکړی ماهغوئ | پیداکولوا | دآسمانونو | اودزمکې ته | اونهٔ

بدله ورکړې شوه ما نه خو دوئ داسمانونو او دزمکې دپیداوخت په وخت کښې رابللی وو

خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ ۠ وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا ۝

پیداکولوا | دځانونو ددوئ ته | اونهٔ یم زهٔ | جوړونکې | ګمراهه کونکوخلقولره | مضبوطیادمتوخپلو

او نه ددوئ دخپل پیداوخت په وخت کښې اوزه داسې (عاجزه) نه وم چې ګمراه کوونکی به مې خپل مددګاران جوړول

---

[1]) احمد:٣/٤٩٥.

[2]) احمد:١/٧٢.

[3]) ٢١/الانبیاء:٤٧.

[4]) ٦/الانعام:٣٨.

قوله‌تعالی:- وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ

شيطان د انسان دښمن دي:- بيان دې چه ابليس ستا بلکه ستاسو د اصلي پلار حضرت آدم ﷺ هم زوړ دښمن دې.خپل خالق اومالك پريخودوسره تاسوله د هغه خبره نه دی منل پکار.د الله ﷻ احسان اکرام لطف اوکرم ته اوګورئی هغه تاسو پيداکړئی ستاسو پالنه ئی اوکړه بيا هغه پريخودو سره د هغه بلکه خپل دښمن دوست جوړول څومره خطرناکه غلطی ده د دې پوره تفسيرد سورت بقره په تفسيرکښې تيرشوې دې. الله ﷻ حضرت آدم ﷺ پيداکړو او ټولو فرښتو ته ئی دهغه د عزت په توګه د تعظيم او تکريم دپاره د هغه په وړاندې دسجدې کولو حکم اوکړو. ټولو حکم اومنلو خو ابليس بداصل وو د اور نه پيدا کړې شوې وو هغه انکار اوکړو اوفاسق جوړشو. د فرښتو پيدائش نوراني وو.

هرڅيز خپل اصل ته ګرځی:-صحيح مسلم کښې حديث دې فرښتې دنورنه پيداکړې شوی دی او ابليس د شغلې وهونکی اُور نه او آدم ﷺ د هغې نه د کوم بيان چه ستاسو په وړاندې اوکړې شو.(١) ښکاره خبره ده چه هريوڅيز په خپل اصليت کښې راځی او په وخت چه په لوښی کښې څه وی نو هم هغه ترې ځاځی ګنی ابليس د فرښتو په شان اعمال کول هم د هغوی مشابهت ئی کولو اود الله ﷻ په رضامندئی کښې شپه ورځ مشغول وو د دې د پاره د هغوی په خطاب کښې دې هم راغلو خوده اوريدو سره په خپل اصليت کښې راغلو کبردهغه په طبيعت کښې ځائ شواوصفاانکارئی اوکړو. د ده پيدائش هم د اُور نه وو لکه څنګه چه هغه پخپله ونيلی تازه د اُور نه جوړکړې يم دې دې دخاورې نه. ابليس کله هم د فرښتونه نه وو.هغه دپيريانو اصل دې لکه چه حضرت آدم ﷺ چه دانسانانو اصل دې.داپيريان يو قسم وود فرښتو چه د تيزاُور نه پيداکړې شوې وو. د ده نوم حارث وو د جنت داروغه وو د دې ډلې نه علاوه نورې فرښتې نوری وې د پيريانو پيدائش د اُور د شغلې نه وو.

شيطان اول کښې څه وو؟:- حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی ابليس دشريفانو فرښتونه وو اودبزرګ قبيلې وو د جنتيانو داروغه وو د دنياد آسمان بادشاه وو د زمکې هم بادشاه وو. دې سره د هغه په زړه کښې څه غروورراغلوچه هغه د ټول آسمان والا نه شريف دې هغه غرور ئی زياتيدلودهغه صحيح اندازه خو صرف هم الله ﷻ ته وه اودهغې د ښکاره کولو د پاره ئی ورته حضرت آدم ﷺ ته د سجدې کولو حکم اوکړونود هغه غرور ښکاره شو. د تکبر په وجه ئی صفا انکار اوکړو او کافرانوکښې يوځائ شو. ابن عباس ﷺ فرمائی چه هغه جن وو يعنی د جنت خازن وو لکه چه خلقوته د ښارونو طرف ته نسبت کولې شی او وائی چه مکی مدنی بصری کوفي دې د جنت خازن اود دنيا د آسمان په کارونو باندې مشر وو. د دې ځائ د فرښتو سردار وو. د دې ګناه نه اول هغه په ملائکو کښې داخل وو خو اوسيدلو به په زمکه باندې. د ټولو فرښتونه زيات په عبادت کښې کوشش کونکې او د ټولونه زيات علم والا هم په دې وجه کبرژن شو د هغه د قبيلې نوم جن وو. د زمکې او آسمان په مينځ کښې تګ راتګ لرلو د رب په نافرمانی سره په غضب کښې راغلو اوشيطان رجيم جوړشو اوملعون شو نود کبرژن سړی نه د توبه اميد نه شی کيدلې او که تکبر نه وی څه بله ګناه ترې شوې وی نو د هغه نه نااميده کيدل نه دی پکار.دې خو په جنت کښې دننه د کار روزګارکولوالا وو.ددې باره کښې دسلفو نه نورهم ډير آثار نقل دی خودا اکثر اسرائيلی دی صرف په دې وجه نقل کړې شوی دی چه دنظر نه تيرشی هم الله ﷻ ته د دې داکثر صحيح حال معلوم دې.

اود بني اسرائيلورِوايتونه خو قطعًا قابل ترديددی،کوم چه زمونږ په نيز د دلائلو خلاف وی. خبره دا ده چه قرآن خو کافی او وافی دی مونږ ته د وړاندينوکتابونوضرورت نشته مونږ دهغې نه بالکل بې

---

(١) صحيح مسلم كتاب الزهدباب في احاديث متفرقه:٢٩٩٦، احمد:١٥٣/٦، ابن حبان:٦٦٥٥.

نيازيو څكه چه هغه د بدلون او كمې زياتې نه خالي نه دي ډير د ځان نه څيزونه په هغې كښې ورداخل كړې شوي دي او په هغوی كښې داسې خلق نه شي موندلې چه د اوچتې درجه حافظان وی چه څيرې ميرې لرې كړې اوكړه اوكوټه جدا كړی د زياتی او باطل يوځائ كونكو مخ نيوې اوكړی.

د محدثينو اصحاب الجرح والتعديل په امت باندې عظيم احسان:- لكه څنگه چه الله الرحمن په دې امت كښې په خپل فضل اوكرم سره داسې امامان علماء سادات بزرگان ومتقيان پاك حافظان پيداكړی دي چاچه احاديث راجمع كړی دي تحريركړی دي صحيح، حسن، ضعيف، منكر، متروك او موضوع ټول ئې جدا جداكړی خودلی دی. د ځان نه جوړكړې شوی دروغ ويونكی ئې چانړكړی جدا كړی دي دې د پاره چه د ختم المرسلين رحمة للعلمين ﷺ پاك اومتبرك كلام محفوظ كړې شي اود باطل نه بچ شي او دچاهم وس اونه چليږی چه دحضورﷺپه نوم دروغوله رواج وركړی اوباطل په حق كښې گډوډكړی. زمونږ دعاده چه پدې ټوله طبقه دې اللهﷻخپل رحمت اورضامندی نازله كړی اوددې ټولونه دې خوشحاله شي.آمين ثم آمين.

الله ﷻ دې دوی ته جنت الفردوس وركړی اويقيناًهغوی منصب ددې لائق دې.غرض داچه ابليس د الله ﷻ د اطاعت نه اووتلو نوتاسو له پكار دی چه خپل دښمن سره دوستی اونه كړئی اوما پريخودو سره هغه سره تعلق مه جوړونئ ظالمانوته به ډيره خرابه بدله ملاويږی. دا مقام هم بالكل داسې دې لكه سورت يسٓ كښې د قيامت د هغې د تباهو نيكانو اوبدانو خلقو د نتيجوذكر كولوسره فرمائی چه اې مجرمانو تاسو په نن ورځ جداشئ. الخ. (1)

د الله ﷻ هيڅ څوك وزيريامشير نشته:-كوم كوم چه تاسو د الله ﷻ نه بغيرخپل اولياء جوړكړی دی هغه ټول ستاسو په شان زما غلامان دی. هغوی ته د هيڅ څيز ملكيت نشته. د زمكې اوآسمان په پيدا كولو كښې ما هغوی نه ووشامل كړې بلكه هغه وخت خو هغوی موجود هم نه وو. ټول څيزونه صرف ما پيدا كړی دی د ټولو تدبيرصرف زما په لاس كښې دې زما هيڅ څوك شريك وزير مشيراو نظير نشته لكه چه بل آيت كښې ارشاد دې ﴿قُلِ ادْعُوا الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۚ لَا يَمْلِكُوْنَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيْهِمَا مِنْ شِرْكٍ وَّمَا لَهٗ مِنْهُمْ مِّنْ ظَهِيْرٍ﴾ (2) كوم كوم چه تاسو په خپل گمان كښې څه گڼړئی هغه ټول بغيرد الله ﷻ نه راوبلئی اوگورئی يادساتئی دوی ته په آسمان اوزمكه كښې د يوې ذرې برابر هم اختيارنشته نه په دې كښې څوك د هغه ملگرې اونه څوك د الله ﷻ امدادی شته نه په دې كښې څوك شفاعت كولې شي تركومې چه د الله ﷻ اجازت اونه شي الخ. زما د پاره دا لائق نه دی نه ماته د دې ضرورت شته چه خاص كر گمراه كونكی خپل دوست متې او امدادی جوړكړم.

وَيَوْمَ	يَقُوْلُ	نَادُوْا	شُرَكَآءِيَ الَّذِيْنَ	زَعَمْتُمْ
اوپه كومه ورځ	چې اووائی الله	چې اوازاوكړئ	شريكانوزماته | هغه	چې گمان كړې ووتاسوپه هغوئ دخدايئ
او په كومه ورځ چې الله ﷻ اوفرمائی چې زما هغه شريكان راوغواړئ په كومو چې تاسو (دمعبودانو) خيال كولو				
فَدَعَوْ	هُمْ	فَلَمْ يَسْتَجِيْبُوْا	لَهُمْ	وَجَعَلْنَا
نو آواز به اوكړي	دوی هغوئ ته	نو جواب به ورنه كړي هغوئ	دوئ لره	او شريك به كړو مونږ
نودوئ به راوبلي هغوئ خوهغوئ به هډو جواب ورنه كړي اومونږ به ددوئ (اومعبودانو)				

(1) ٣٦/يس:٥٩.
(2) ٣٤/سبا:٢٢.

بَيْنَهُمْ	مَّوْبِقًا	وَرَاَ	الْمُجْرِمُوْنَ	النَّارَ	فَظَنُّوْٓا
به منځ ددوئ كښې	خائې دهلاكت	اواوبه وينې	مجرمان خلق	وور	اويقين به نې راشي
ترمينځه يوه پرده اودروو اومجرمان به (پخپلو سترګو) دوزخ اووينې اودا يقين					
اَنَّهُمْ	مُّوَاقِعُوْهَا	وَلَمْ يَجِدُوْا	عَنْهَا	مَصْرِفًا	
چې بيشكه دوئ	واقع كيدونكې دي په هغې كښې	اوبه نه مومې دوئ	ادهغه وورنه	خائې دبچ كيدو	
به نې راشي چې دوئ په كښې ورغوزيدونكې دي اودهغې نه دبچ كيدو به هيڅ لار نه مومې					

قوله تعالى:- وَلَمْ يَجِدُوْا عَنْهَا مَصْرِفًا

د قيامت په ورځ به مجرمان چرته تختيدې نه شي:- ټول مشركانوته به د قيامت په ورځ شرمنده كولو دپاره د ټولوخلقو په وړاندې اوونيلې شي چه خپلوشريكانوته آوازكړئ كوموته چه تاسو په دنيا كښې آوازونه كول چه هغوی دنن ورځې مصيبتونونه تاسوبچ كړي هغوی به چغې وهي خوهيڅ څوك به جواب نه وركوی لكه چه بل آيت كښې ارشاد دي ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُوْنَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنٰكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّتَرَكْتُمْ مَّا خَوَّلْنٰكُمْ وَرَآءَ ظُهُوْرِكُمْ وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ شُفَعَآءَكُمُ الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ اَنَّهُمْ فِيْكُمْ شُرَكٰٓؤُا لَقَدْ تَّقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَّا كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ﴾[1] مونږ ته تاسو دغه شان خان له خان راوړئی لكه څنګه چه مونږ تاسو په اول خل پيداكړی ونی اوكوم څه چه مونږه په دنيا كښې تاسو ته دركړی وو هغه ټول مو خپل شاته پريخودل نن خو مونږ تاسوته سره د دې شريكانويوته هم نه ګورو كوم چه تاسو د الله ﷻ شريكان ګرځولې وو اود چا د شفاعت چه تاسو يقين كړې وو. تاسو اودوی كښې تعلقات ختم شو اوستاسو ګمان باطل ثابت شو الخ. يوبل آيت كښې دی﴿وَقِيْلَ ادْعُوْا شُرَكَآءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَهُمْ وَرَاَوُا الْعَذَابَ لَوْ اَنَّهُمْ كَانُوْا يَهْتَدُوْنَ﴾[2] ونيلې به شي چه خپل شريكان راوبلئې خوهغوی به جواب نه وركوی الخ همدامضمون دلته آيت ﴿ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗٓ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآئِهِمْ غٰفِلُوْنَ وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوْا لَهُمْ اَعْدَآءً وَّكَانُوْا بِعِبَادَتِهِمْ كٰفِرِيْنَ﴾[3] كښې بيان فرمائيلې دي.

سورت مريم كښې ارشاد دې چه هغوی د خپل عزت د پاره د الله ﷻ نه بغير ډير معبودان جوړ كړي ساتلې دي خوداسې كيدونكې نه دي هغوی خو به ټول د دوی د عبادت منكر شي اواولټه به هغوی دښمنان شي[4] په دوی كښې اود دوی په باطلومعبودانوكښې به حجاب پرده اود هلاكت كنده جوړه كړو دې د پاره چه هغوی دوی سره او دوی هغوی سره ملاونه شي. نيكې لارې اوګمراه لارې جدا جدا شي د دوزخ دا كنده به ئې په خپل مينځ كښې يوځائ نه كړي. وائې چه دا كنده به د وينو اونوونو وی د دوی به په خپل مينځ كښې په دغه ورځ دښمنې وی.په ظاهره معلوميږی چه موبقا نه مراد هلاكت دې اودا هم كيدې شي چه د دوزخ يوكنده هم وی يا بله څه د فاصلې كنده وی. مقصددادې چه دې عبادت كونكوته به هغه معبودان جواب قدرې نه وركوی نه به دوی په خپل مينځ كښې يوبل سره ملاوشی څكه چه د دوی په مينځ كښې به هلاكت وی او خطرناك امور به وی. عبدالله بن عمرو ﷺ فرمائيلی دی مراد دادې چه په مشركانو اومسلمانانو كښې به مونږ پرده كوو. [5]

---

[1] ٦/الانعام: ٩٤.
[2] ٢٨/القصص: ٦٤.
[3] ٦٤/الاحقاف: ٥-٦.
[4] ١٩/مريم: ٨١-
[5] الطبری: ١٨/٤٦.

لکه چه آیت ﴿ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ۝ ﴾([1]) او آیت ﴿ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ۝ ﴾ ([2])او آیت ﴿وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ۝﴾ ([3])او آیت ﴿وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ ۚ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ ۖ وَقَالَ شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ۝ ﴾([4])وغیره کښې دی ګناهګاران به دوزخ اووینی په اویا زره واګوکښې به هغه راګیرکړې شوې وی په هره یوه واګه به اویا اویا زره فرښتې وی کټوسره به پوهه شی چه زمونږ قیدخانه هم دا ده چه بغیرد داخلیدو نه به هم زیات سخت غم درد تکلیف مصیبت ورکوی. د عذاب یقین کیدل دعذاب نه اول عذاب دې خو هیڅ د خلاصی لار به نه بیاموممی اود نجات به هیڅ صورت نه ښکاری. حدیث شریف کښې دی چه پنځه زره کاله به داکافران په دې تراره کښې وی چه دوزخ دهغوی مخې ته دې اودهغوی زړه دقابونه بهردې. ([5])

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ؕ
او په تحقیق سره | باربار بیان کړل مونږه | په دې قران کښې | دپاره دخلقو | دهر قسم مثال نه
اومونږ په دې قران پاک کښې دخلقو (دپوهولو) دپاره رنګ رنګ مثالونه بیان کړل

وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا۝ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ
اودي انسان | زیات دهرڅیزنه | په لحاظ دجګړې سره | اومنع کړل | داخلق |
خوانسان په جګړه کولو کښې دهرڅا نه سوا دې اودا خلق دهدایت راتلونه پس

اَنْ يُّؤْمِنُوْٓا اِذْ جَآءَهُمُ الْهُدٰى وَيَسْتَغْفِرُوْا رَبَّهُمْ اِلَّآ
چې ایمان راوړی | کله چې | راغې دوی ته | هدایت | او چې ښښانه اوغواړی | درب خپل نه | مګر
نور څه څیز دایمان راوړلونه او دخپل رب دبخښنې غوښتلو منع کړی دی خو بس

اَنْ تَاْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْاَوَّلِيْنَ اَوْ يَاْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا۝ وَمَا نُرْسِلُ
چې راشي دوئ ته | طریقه داولنو خلقو | یاراشي دوئ ته | عذاب | مخامخ | اونه لیږو مونږه
داچې (دوئ انتظار کوی) چې دپخوانو خلقوغوندې معامله دې ورسره اوشی یاد وربادې مخامخ عذاب راشی

الْمُرْسَلِيْنَ اِلَّا مُبَشِّرِيْنَ وَمُنْذِرِيْنَ ۚ وَيُجَادِلُ الَّذِيْنَ
رسولان | مګر | زیری ورکونکی | او یرونکی | اوجګړه کوی | هغه کسان |
اومونږ پیغمبران صرف په دې وجه رالیږوچې خلقو ته زیرې واوروی اوعذاب نه ئې اوویروی او کوم

كَفَرُوْا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوْا بِهِ الْحَقَّ
چې کفر ئې کړې دې | په ذریعه دباطل | دپاره ددې چې ښکته کړی | په هغې سره | حق
خلق چې منکر دی په ناحقه جګړې کوی چې حق پرې بې اثره کړی

---

[1] ٣٠/الروم:١٤.
[2] ٣٠/الروم:٤٣.
[3] ٣٦/يس:٥٩.
[4] ٦/الانعام:٢٢.
[5] احمد:٣/٧٥ح١١٧١٤ مسندابي يعلى:١٣٨٥، حاكم:٤/٥٩٧.

وَاتَّخَذُوٓا	اٰيٰتِيْ	وَمَآ	اُنْذِرُوْا	هُزُوًا۝
او نيولي ني دى	آيتونه زما	او هغه خبر اچي دوئ ترې يرولي شوى دى		په ټوقوسره

اوهغوئ خو زما د (قدرت) نخښې اودكوم څيز نه چې ويرولې شوى (هغه ټول) ټوقې مسخرې گنړې

قوله تعالى:- وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا۝

انسان ډير جګړه مار دې :- د انسانانود پاره مونږ په خپل كتاب كښې هره خبره ښه كولاو كولاو ښكاره كړې ده دې د پاره چه خلق د حق لارې نه وانوړى د هدايت د لارې نه دهوكه اونه خورى خوسره د دې بيان اوفرقان نه بيا هم د هدايت موندونكونه بغيرخلق ټول په ټول د خلاصي د لارې نه اخواشوى دى. مسنداحمد كښې دى چه يوه شپه رسول الله ﷺ دحضرت فاطمه بى بى ﷞ اوحضرت على ﷛ كورته تشريف راوړو وئې فرمائيل چه تاسو اوده شوى ئې په مانخه نه ئې؟په دې باندې على ﷛ جواب وركړويارسول الله ﷺزمونږ ساه دالله ﷻپه لاس كښې ده هغه چه كله مونږ اوچتول غواړى راپاسوى مو. حضورﷺ داوريدوسره بغيرد څه فرمائيلوواپس شو خويخپلوزنګونوباندې لاس وهونكې روان وو فرمائيل ئې انسان د ټولوڅيزونونه ډير جګړمار دې. (١)

خلق دعذاب كتلوغوښتنه كوى اودحق نه انكار كوى: دپخوانې زمانې اوددې وخت دكافرانود سركشئ بيان كولې شى چه د حق ښكاره كيدونه پس هم د دې د تابعدارئى نه منع كيږى غواړى چه د الله ﷻ عذابونه په خپلو ستركوسره اوګورى. چا غوښتنه كوله چه آسمان دې په مونږ راپريوځى چا وئيل راوړه چه څنګه عذاب راوړلې شې راوړه. قريشو دا هم وئيلې اې الله كه دا رښتونې اوحق وى نو په مونږ باندې د آسمان نه كاڼړى راأوروه يا په مونږ باندې څه نور دردناك عذاب راوله.هغوى داهم وئيلې چه اې نبى مونږتاليونې ګڼړواوكه حقيقت كښې ته رښتونې نبى ئې نوزمونږ مخې ته فرښتې ولې نه راولې وغيره وغيره داالله ﷻ دعذاب په انتظاركښې اوسيږى اوددې كتلوپسې لګيدلې دى.د رسولانوكارخو صرف مؤمنانوته زيرې وركول اوكافران ويرول دى خلق ناحقه حجتونه كوى اوحق د خپل ځائ نه خونيول غواړى خودهغوى داغوښتنه كله هم دپوره كيدونه ده.حق دهغوى په باطلوخبرو باندې نه ښكته كيږى دوى زماآياتونه اودويرولوخبرې صرف ټوقې سخرې ګڼړى ويخپله بې ايمانئى كښې زياتيږى

وَمَنْ اَظْلَمُ	مِمَّنْ	ذُكِّرَ	بِاٰيٰتِ	رَبِّهٖ	فَاَعْرَضَ
اوڅوك دې ډيرظالم	ادهغه چانه	اچې نصيحت اوكړې شى هغه ته	اپه ذريعه د	ايتونو ادرب خپل	انوهغه مخ واړوو

اودهغه چا نه غټ ظالم څوک كيديشى چې دخپل رب دقدرت دنخښو په ذريعه ورته نصيحت اوكړې

عَنْهَا	وَنَسِيَ	مَا	قَدَّمَتْ	يَدٰهُ ط	اِنَّا
دهغې نه	اوهير شوترې	هغه انجام	اچې مخكښې ليږلې دې	الاسونو دهغه	بيشكه مونږه

شى نو هغوئ ترې نه مخ واړوى اوخپل دګناه كارونه هير كړى او مونږ

جَعَلْنَا	عَلٰى قُلُوْبِهِمْ	اَكِنَّةً	اَنْ يَّفْقَهُوْهُ	وَفِيْٓ اٰذَانِهِمْ	
اچولې دى	په زړونو دهغوئ باند	پردې	اچې پوهه شى په هغې	او په غوږونو دهغوئ كښې	

ددوئ په زړو نو باندې پردې راغوړولې دى چې ګنې په دې (قران) دې پوهه شى اودوئ مو په

(١) صحيح بخارى كتاب التهجد باب تحريض النبى ﷺ على قيام الليل والنوافل.....١١٢٧وصحيح مسلم:٧٧٥،احمد:١/٩١،

وَقْرًاؕ وَاِنْ تَدْعُهُمْ اِلَى الْهُدٰى فَلَنْ يَّهْتَدُوْٓا
درون والي دي | اوكه چري | ته رااوبلې هغوئ | ته | هدايت ته | نوهرګز به هدايت اونهٔ مومي
درانه کړې دي او كه ته ئې هرڅومره سمې لارې ته راوبلې نودوئ به هيچرې سمې

اِذًا اَبَدًا۝ وَرَبُّكَ الْغَفُوْرُ ذُو الرَّحْمَةِؕ لَوْ
په دې حالت كښې | هميشه | او رب ستا | ښښونكې دې | خاوند درحمت دې | كه چري
لارې ته رانشي او ستارب بخښوونكې ډير رحم كوونكې دې كه

يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوْا لَعَجَّلَ لَهُمُ
الله نيولې هغوئ لره | په سبب دهغه عمل | چې كوي ئې هغوئ | نو زربه ئې راليږلې وو | هغوئ ته
الله ﷻ ددوئ په عملونو باندې ددوئ نيول كولې نو سمدستي به ئې پرې

الْعَذَابَؕ بَلْ لَّهُمْ مَّوْعِدٌ لَّنْ يَّجِدُوْا مِنْ دُوْنِهٖ
عذاب | بلكه مقرردې | دپاره دهغوئ | وخت دوعدې | چې هرګزبه اونهٔ مومي هغوئ | ماسوادهغې نه
عذاب راوستې ووخو دوئ له داسې نيټه مقرر كړې ده چې دهغې نه په هيڅ ځائې كښې

مَوْئِلًا۝ وَتِلْكَ الْقُرٰٓى اَهْلَكْنٰهُمْ لَمَّا ظَلَمُوْا
لار دتيښتې | او دغه | كلي | هلاك كړل مونږه هغوئ | هر كله چې | ظلم اوكړو هغوئ
پناه موندلې نشي او دغه كلي هركله چې ظلم اوكړو مونږتباه كړل

وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَّوْعِدًا۝
او مقرر كړې وه مونږ | دپاره دهلاكت دهغوئ | يوه وعده |
اومونږ ددوئ دتباهئ دپاره يووخت مقرر كړې وو

قوله تعالى:- وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيٰتِ رَبِّهٖ

لوئ ظالم څوک دې ؟: په حقيقت كښې د دې نه زيات ګناهګار څوك دې؟دچا په وړاندې چه دهغوی د ساتونكی پالونكی كلام ونيلې كيږی اوهغوی د دې طرف ته هډو څه خيال اونه كړی دې سره بلد نه شی بلكه مخ واړوی اوانكاراوكړی اوچه كومې بدعملئی اوګناهونه ددې نه وړاندې دی هغه هم هير كړی نود دې باتورئی بې باكئ سزا دا وی چه په زړونوباندې پردې واچولې شی بيا د قرآن اوبيان په پوهه كښې راتلل نه تصيب كيږی غوږونه ئی درنيږی د ښو خبرو طرف ته توجه نه پاتې كيږی اوس كه په لاكهونو دعوت د هدايت وركړې خولار موندل ګران او محال دی.اې نبی ﷺ ستارب ډير مهربان او ډيرداوچت رحمت والا دې كه هغه ګناهګاران زرسزا كول نو په زمكه به يو ساه لرونكې نه بچ كيدو هغه دخلقو ظلم معاف كوی خودا دې نه ګنړی چه رانيولې به نه شو. ياد ساتئی هغه د سختو عذابونو والا دې داخود هغه حلم دې پرده اچول دی معافی كول دی دې د پاره چه د ګمراهئی والا په نيغه لار راشی د ګناهونووالا توبه اوكړی اود هغه د رحمت لمن اونيسی خوچه چا د دې حلم نه فائده اوچته نه كړه اوپخپله سركشئی باندې كلك ولاړوو نودهغه رانيولو ورځ نيزدې ده چه دومره سخته به وی چه ماشومان به بوډاګان شی د ښځو حملونه به پريوځی په هغه ورځ به دپناه هيڅ ځائ نه وی د خلاصی به

هيڅ صورت نه وي. دا دى ستاسو نه اولني امتونه چه هغوى هم ستاسو په شان په كفر اوانكاركښې پربوتل او آخر ختم كړې شو.د هغوى د هلاكت مقررشوې وخت راورسيده اوهغوى تباه برباد كړې شو نواې مشركانوتاسوهم اوويريږئ تاسو اشرف الرسل اعظم نبى په تكليف كوئ هغه دروغ گڼئ سره د دې چه د وړاندينوكافرانونه تاسو په طاقت قوت سازوسامان كښې ډير كم ئى زما د عذابونونه اوويريږئ زما د خبرونه نصيحت واخلئ.

وَاِذْ	قَالَ	مُوْسٰى		
او كله چې	اوويئيل	موسى		

اوهركله چې موسى ﷺ خپل

لِفَتٰىهُ	لَآ اَبْرَحُ	حَتّٰى	اَبْلُغَ	مَجْمَعَ
خوان خادم خپل ته	نۀ واپس كيږم زۀ	تر هغې	چې اورسم زۀ	خائي دجمع كيدو

شاگرد ته اوويئيل چې زه به روان يم تردې چې زه دوبندئ ته

الْبَحْرَيْنِ	اَوْ اَمْضِيَ	حُقُبًا ⁽⁶⁰⁾	فَلَمَّا	بَلَغَا	مَجْمَعَ
ددوؤ دريابو ته	يابه ځم زه	ډيره موده	نو هركله چې	اورسيدل دواړه	ځائي دجمع كيدو

اورسم گنې په كلونو كلونو به دغسې مزل كوم نوهركله چې دواړه تنه هغې دوبندئ ته اورسيدل

بَيْنِهِمَا	نَسِيَا	حُوْتَهُمَا	فَاتَّخَذَ	سَبِيْلَهٗ	فِي الْبَحْرِ
ددواړو دريابونو	هير كړو دواړو	مهې خپل	نو اونيوله هغه مهى	لاره خپله	په درياب كښې

نو خپل مهې ترې هير شو نو هغه په درياب كښې (ځان له) لار اونيوله چې يو

سَرَبًا ⁽⁶¹⁾	فَلَمَّا	جَاوَزَا	قَالَ	لِفَتٰىهُ	اٰتِنَا
پشان دسرنگ	نوهركله چې	اوړاندلاړل دواړه	نواوويئيل موسى	اخلمى خادم خپل ته	راوړه مونږ ته

سرنگ ئې جوړولو نوهركله چې دواړه وړاندې تيرشول نو موسى ﷺ خپل شاگرد ته اوويئيل

غَدَآءَنَا	لَقَدْ لَقِيْنَا	مِنْ سَفَرِنَا	هٰذَا	نَصَبًا ⁽⁶²⁾
دصباخوراك زمونږه	بيشكه پيښه شوه مونږ ته	ددې سفرزمونږ نه	دا	ستومانى

چې ناشته راوړه مونږ خو په دې ننني مزل باندې ډير ستړى شو

قَالَ	اَرَءَيْتَ	اِذْ	اَوَيْنَآ	اِلَى الصَّخْرَةِ	فَاِنِّيْ نَسِيْتُ
خادم اوويئيل	اياوليدل تا	كله چې	پناه واغسته مونږه	هغه گټ ته	نوبيشكه هيرشوزما

هغه ورته اوويئيل چې ايا تا اونه ليدل چې هركله مونږ دهغه گټ خو اته ناست وو نو زما نه

الْحُوْتَ	وَمَآ اَنْسٰنِيْهُ	اِلَّا الشَّيْطٰنُ	اَنْ اَذْكُرَهٗ	وَاتَّخَذَ	
هغه مهې	او هير نۀ كړو زمانه هغه	مگر شيطان	چې يادكړم هغه تاته	او اونيوله هغه مهى	

كب (هم هلته) هير شو اوزمانه (تاته) دهغې ذكر كول شيطان هير كړل او كب په

سَبِيلَهُ	فِي الْبَحْرِ	عَجَبًا	قَالَ	ذٰلِكَ	مَا كُنَّا
لاره خپله	په درياب كښې	په عجيبه طريقې سره	اوونيل موسى	دغه هغه خائې وو	اچې ووْمونږه
درياب كښې ځان له په عجيبه شان لار جوړوله موسى ﷺ اوونيل چې هم دا خو هغه ځائې					
نَبْغِ	فَارْتَدَّا	عَلَىٰ آثَارِهِمَا	قَصَصًا		
چې طلب كوؤ مونږه	نو واپس راواوګرزيدل دواړه	په قدمونو خپلو	تلاش كونكى ښاپونو دخپلو لره		
ووچې مونږ لټولو نودواړه په خپلو قدمونو پسې اړلو روان شو					
فَوَجَدَا	عَبْدًا	مِّنْ عِبَادِنَآ	آتَيْنَٰهُ	رَحْمَةً	مِّنْ عِندِنَا
نو بيا موندو دواړو	يوبنده	دبندګانوزمونږنه	چې وركړې ووْمونږهغه ته	رحمت	دطرفه زمونږنه
نوهغوئ زمونږ په بنديانو كښې يو بنده بياموندو چې مونږ ورباندې خپل فضل كړې وو اودخپل					
وَعَلَّمْنَٰهُ	مِن لَّدُنَّا	عِلْمًا			
اوښودلې ووْمونږهغه ته	دطرفه زمونږ نه	(خاص) علم			
طرفنه مو ورته يو خاص علم خودلې وو					

قوله‌تعالى:- وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَاهُ

دحضرت موسى ﷺ اوحضرت خضر ﷺ واقعه:-حضرت موسى ﷺ ته ذكر اوكړې شو چه د الله ﷻ يو بنده د دريابونوملاويدو په ځائ كښې دې هغه سره هغه علم دې چه تاسره نشته. هغوى هم هغه وخت د ده د ملاقات كلكه اراده اوكړه. اوس خپل ملګرى ته فرمائى چه زه خو به د هغه ځائ د رسيدونه بغيرساه وانخلم. محل وقوع ده،دوه سمندرونه يوخودې بحيره فارس اودويم بحيره روم مغربى.دا ځائ د طنجه سره مغرب طرف ښارونوپه آخركښې دې . والله اعلم. فرمائى چه ماله د مودو پورې تګ وى خو هيڅ حرج نشته.

حقب څومره زمانه ده؟ ①-: وائى چه د قيس په لغت كښې كال ته حقب وائى[1] ② عبدالله بن عمرو ﷺ فرمائى دحقب نه مراد اتياكاله دى[2] ③ مجاهد ﷫ اوياكاله وائى[3] ④ ابن عباس ﷺ زمانه ښائى. [4] حضرت موسى ﷺ ته حكم ملاوشوې وو چه خپل ځان سره يوكب مالګه لګيدلې يوسه چرته چه هغه ورك شى هم هلته به زمونږ بنده ملاوشى. دې دواړ كب ځان سره واخستو روان شو د سمندرونويوځائ كيدو ځائ ته اورسيدل هلته نهرحيات وو دواړه سملاستل د دې نهر د اوبوڅاڅكى په دې كب باندې پريوتل كب په خوزيدو شو. د هغه د ملګرى حضرت يوشع ﷺ په تيلئى كښې داكب پروت وو اوهغه د سمندر په غاړه وو.كب دهغه دسترګو په وړاندې اوبوته لاړو اوپه اوبوكښې نيغ سورې اوشواخوا ديخوا اوبه اودريدې او هغه سورې بالكل نيغ پاتې شو د كاڼړى په شان په اوبوكښې چاودې اوشو[5] كوم

[1] الطبرى:١٨/٥٦.
[2] الطبرى:١٨/٥٦.
[3] الطبرى:١٨/٥٦.
[4] الطبرى:١٨/٥٦.
[5] الطبرى:١٨/٥٨.

ځایٔ کښې چه اوبوسره داکب اولګیدو هغه اوبه د کاڼړی په شان شوې اوپوره سوره جوړه شوه. محمدبن اسحاق مرفوعاً راوړی دی چه حضورﷺ د دې خبرې بیان کولو سره اوفرمائیل اوبه د شروع نه چرته داسې نه دی کلکې شوې بغیرد دې کب د تلود ځایٔ نه ګیرچاپیره داوبو نښه په شان د زمکې د سوری برابر. د موسی ﷺ د واپس رسیدو پورې وو. دا نښه لیدوسره موسی ﷺاوفرمائیل هم د دې په لټون کښې خو مونږ وو. کله چه ئې کب هیرکړودوی وړاندې لاړل دلته داخبره یادساتل پکار دی چه د یو کار د دواړو ملګرو طرف ته منسوب شوې دې اود هیرې والا صرف یوشع ﷺ وو لکه چه ارشاد دې ﴿يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ﴾([1])ددې دواړوسمندرونونه غمی اومرغلرې راوخی حالانکه د دواړو اقوالونه یودا دې چه لؤ لؤ اومرجان د ترخو اوبونه راوخی. چه دهغه ځایٔ نه یوه مرحله نورمخکې شو نو حضرت موسی ﷺدخپل ملګری نه خوراك اوغوښتو اود سفرتکلیف ئې هم بیان کړو داتکلیف د مقصدنه وړاندې تلونه پس اوشو پدې باندې دهغه ملګری ته دکب تلل رایادشو ونی ونیل دکوم کاڼړی سره چه مونږ حصار شوې وو هغه وخت مانه کب هیرشو اوتاته ذکر کول هم رانه شیطان هیرکړل. د ابن مسعودﷺ په قراءت کښې(ان اذکره)دې فرمائی چه مونږ خو هم هغه دواړه په خپله هم هغه لاره د خپلوپښو په چاپونو لټولو باندې واپس شو هلته ئې زمونږ د بندیګانونه یوبنده اوموندلو چاته چه مونږ د خپل رحمت نه اود خپل علم نه علم ورکړې وو. داحضرت خضرﷺ دې.

د بخاری شریف روایت:بخاری شریف کښې دی سعیدبن جبیر ﷺ حضرت عبدالله بن عباسﷺ ته اوونیل چه حضرت‌ادنوف خیال دې چه حضرت خضرﷺ سره ملاویدونکې موسی دبنی اسرائیل موسیﷺ نه وو.ابن عباس ﷺ اوفرمائیل هغه دالله ﷻ دښمن دروغژن دې مونږ ته ابی بن کعب ﷺ فرمائیلی دی درسول الله ﷺنه هغه اوریدلی دی حضرت موسی ﷺ اودریدواو بنی اسرائیلوته ئې خطبه ورکوله چه دهغه نه سوال اوکړې شو د ټولونه لویٔ عالم څوك دې؟ هغه جواب ورکړو زه. هغوی د دې په جواب کښې دا اونه فرمائیل چه الله ﷻ پوهیږی په دې وجه د رب دا کلمه خوښه نه شوه. هم هغه وخت دا وحی راغله چه په مجمع البحرین کښې زمونږ یوبنده دې چه تانه هم زیات عالم دې. په دې باندې حضرت موسی ﷺ اوفرمائیل پروردګار زه به هغه ته څنګه اورسم؟ حکم اوشو څان سره یوکب کیرده هغه په توښه دان کښې واچوه کوم ځایٔ چه داکب ورك شی هم هغه ځایٔ کښې به ملاوشی. هغه خپل ملګرې یوشع بن نون ﷺخپل څان سره واخستو لاړو کاڼړی ته اورسیدل او په هغې باندې سر کیخودو لږ ساعت اوده شو کب د هغه لوښی نه اودانګل اووتلو اوسمندر ته داسې لاړو لکه چا چه سورنګ ویستې وی او په زمکه کښې کوزشوې وی. د اوبو تلل روانیدل الله ﷻ اودرول اود روزان په شان هغه سورې باقی پاتې شو. حضرت موسی ﷺ چه کله راپاسیدو نود هغه ملګری هغه ته د دې ذکر کول هیرکړل هغه وخت د هغه ځایٔ نه روان شو. د ورځ پوره کیدو نه پس ټوله شپه روان وو سحرحضرت موسی ﷺ ستړې شو او ولږه ئې محسوس کړه الله ﷻ چه دکوم ځایٔ د تلوحکم کړې وو ترکومې چه دهغه ځایٔ نه وړاندې شوی نه وو د ستړې کیدو هډو نوم نه وو. اوس ئې خپل ملګری نه خوراك اوغوښتو اوتکلیف ئې ورته بیان کړو. هغه وخت د هغه ملګری اوونیل چه دهغه کاڼړی سره مونږ آرام کړې وو هم هغه ځایٔ کښې خو هغه وخت کب مانه هیرشو اود هغې ذکر رانه هم شیطان هیرکړو. هغه کب خو په سمندرکښې د څان د پاره یوه عجیبه لار جوړه کړه. د کب د پاره سورنګ جوړ شو اودهغه د پاره د حیرانتیا ذریعه. حضرت موسی ﷺاوفرمائیل چه هم د دغې خو لټون وو.

خپل د قدمونو نښې په کتلوسره دواړه واپس شو. هم هغه کاڼړی ته راورسیدل ونی کتل چه صاحب په

---

[1]) ٥٥/الرحمن:٢٢.

کپړا کښې پټ ناست وو. هغوی سلام اوکړو هغه وئیل تعجب دې ستاسو په زمکه کښې دا سلام چرته دې؟ هغه اوفرمائیل زه موسی یم. هغه تپوس اوکړو د بنی اسرائیل موسیٰؑ؟ هغوی اوفرمائیل او. زه د دې د پاره راغلې یم چه ته ماته هغه ښیګړه اوښایه کوم چه الله ﷻ تاسو ته خودلی دی.هغه اوفرمائیل موسی ته ماسره صبر نه شې کولې ځکه چه ماته کوم علم دې هغه تاته نشته او تاته چه کوم علم دې دهغې ماته پته نشته الله ﷻ دواړو ته جدا علم راکړې دې. حضرت موسیٰ ؑاووئیل ان شاء الله تاسوبه اوګورئی چه زه به صبرکوم اوستاد یوفرمان به هم نافرمانی نه کوم. حضرت خضرؑاووئیل چه که ته ماسره پاتې کیدل غواړې نو مانه به پخپله د څه خبرې سوال نه کوې ترهغه وخته پورې چه زه درته پخپله خبر درکړم دومره خبرې کولوسره دواړه روان شو. د دریاب په غاړه باندې یوه کشتئی وه د خان سره د تلو خبره ئې ورسره اوکړه. هغه حضرت خضر ؑاوپیژندو او بغیرد کرایه اخستو ئې دواړه سواره کړل. لږ شان لړې تلې وو چه حضرت موسیٰ ؑ اوکتل چه حضرت خضرؑ چپ چاپ د کشتئی تخته په تبرماتوی. حضرت موسیٰ ؑ اوفرمائیل دا څه دی؟ دې خلقو خو مونږ سره احسان اوکړو بغیر کرایه اخستو ئې کشتئی کښې سواره کړو اوتاد هغې تختې ماتول شروع کړل کوم سره چه به ټول کشتئی والا ډوب شی داخودې ډیر خراب کار اوکړو. هم هغه وخت حضرت خضر ؑ اوفرمائیل ګوره ماتاته وړاندې وئیلې وو چه ته ماسره صبر نه شې کولې. حضرت موسیٰ ؑ معذرت اوکړوچه خطا اوشوه په هیره سره مې تپوس اوکړو معافی اوکړه سختی مه کوه. حضورﷺ اوفرمائیل چه واقعې رومبئی غلطی د هم د هیرې په وجه وه فرمائی دکشتئی په یوه تخته باندې یوه مرغئی راغله کیناسته او په سمندرکښې ئې مښوکه ورکړه اوبه ئې یوړې والوته. هغه وخت حضرت خضرؑ حضرت موسیٰ ؑته اوفرمائیل زما اوستاعلم د الله ﷻ دعلم نه دومره کم کړې دې څومره اوبه چه د سمندرنه دې مرغئی په خپله مښوکه سره کمې کړې. اوس کشتئی غاړې له راغله او دواړه روان شو د حضرت خضرؑ نظر په یوڅوماشومانو لوبې کونکو پریوتلو په هغوی کښې یوماشوم د سرنه راونیولو حضرت خضر ؑ د هغه سټ داسې راتاوکړو چه هم هغه وخت ئې ساه اووتله. حضرت موسیٰ اوویریدلو وئی فرمائیل چه بغیر د څه قتل نه تادا ماشوم ناحقه مړکړو؟ تاخوډیر منکر کار اوکړو. حضرت خضرؑ اوفرمائیل ګوره هم دا مادرته وړاندې وئیلې وو چه زه اوته نه شو چلیدلې. هغه وخت حضرت خضرؑ د اول نه هم ډیره سختی اوکړه حضرت موسیٰ ؑاوفرمائیل چه ښه ده که دې ځل ما څه سوال اوکړو نو بې شکه ته ما خپل ځان سره مه ساته یقینًا اوس هغه معذور شو بیا دواړه یوځائ روان شو. یوکلی ته اورسیدل او دهغوی نه ئې خوراك اوغوښتو ولې هغوی د میلمستیانه صفاانکاراوکړو. یودیوال ئې اولیدلوچه راتیټ شوې وو او پریوتو ته نیزدې وو. هغه وخت حضرت خضرؑ لاس یوړواورانیغ او صحیح ئې کړو. حضرت موسیٰ ؑ اوفرمائیل چه خیال خواوکړه چه مونږ دلته راغلو دوی نه مو خوراك اوغوښتلو هغوی رانه کړه اود میلمستیاخلاف ئې اوکړه د هغوی دا کاروو تا د هغوی نه اجرت هم اخستې شو. حضرت خضر ؑ اوفرمائیل چه بس هم دا ده زما اوستا په مینځ کښې جدائی. اوس زه تاته د دې کارونواصلیت ښایم. حضورﷺفرمائی چه افسوس که موسیٰ ؑ لږ شان صبرکړې وو نو دې دواړونورې خبرې به هم زمونږ په وړاندې الله ﷻ مونږ ته خودلې وې.دحضرت ابن عباس ؓ په قراءت کښې ﴿وكان ورآئهم﴾([1]) په بدله کښې ((وكان امامهم)) دې او﴿سفينة﴾ نه پس ﴿صالحة﴾ لفظ هم دې او ﴿اماالغلام﴾نه پس ((فكان كافراً)) لفظ هم دې([2])په بل سندسره هم دا حدیث نقل دې په دې کښې دی چه

[1]) ١٨/الكهف:٧٩.

[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الکهف باب قوله ﴿اذقال موسى لفتاه لاابرح حتى ابلغ......﴾٤٧٢٥، صحیح مسلم: ٢٣٨٠، ابوداوٗد:٤٧٠٧،ترمذی:٣١٤٩، ابن حبان: ٦٢٢٠.

حضرت موسیؑ دې کانړی سره اودریدو یوه چینه وه چه دهغې نوم نهر حیات وو د دې اوبه چه کوم ځیز سره لګیدې هغه به ژوندې کیدو په دې کښې دمرغنې د اوبو اوړو نه پس د حضرت خضرؑ قول نقل دې چه زما ستا او ټول مخلوق علم د الله ﷻ د علم په مقابله کښې دومره دې څومره چه د دې مرغنې مښوکه د دې سمندرد اوبو په مقابله کښې الخ. (1)

دصحیح بخاری بل روایت :-صحیح بخاری شریف کښې یوبل حدیث دې حضرت سعیدبن جبیرؒ فرمائی چه زه دحضرت عبدالله بن عباسؓ سره د هغه په کورکښې ووم هغوی اوفرمائیل چه څوك څه سوال کوی نو اودې کړی. ما ونیل الله ﷻ دې ما په تاسو باندې قربان کړی په کوفه کښې یوواعظ دې دهغه نوم نوف دې. بیا پوره حدیث بیان کړو لکه څنګه چه پورته تیرشو په هغې کښې دی چه د حضرت موسیؑ په دې خطبه سره سترګې بهیدلې وې زړه نرم شوې وو کله چه هغوی لاړل نو یوسړې هغوی له راغلو دهغه نه نی سوال اوکړو چه په مخ دزمکې باندې ستانه هم څوك لوئ عالم شته؟ هغوی اوفرمائیل نه. په دې باندې الله ﷻ دهغوی زورنه اوکړه خکه چه هغه علم دالله ﷻطرف ته اونه ګرځولو. په دې کښې دی چه حضرت موسیؑ نښه اوغوښتله نو ارشاد اوشوچه یو مرکب خان سره کړه په کوم خائ کښې چه هم په ده کښې ساه راغله هغه سړې به هم هلته ملاوشی. هغوی کب واخستو او په ټیلئی کښې نی واچولو اوخپل ملګری ته نی اووئیل چه ستاصرف هم دومره کار دې چه کوم خائ دا کب تانه لاړو هلته ماته خبر اوکړه هغه ونیل چه داخو ډیره آسانه خبره ده. د هغه نوم یوشع بن نون وو ﴿لفته﴾ نه هم دا مراد دې دوی دواړه په ډیر بزرګ خائ کښې د یوې ونې لاندې ووحضرت موسیؑ له خوب راغلې وو اوحضرت یوشعؑ ویښ وو چه کب ټوپ کړو. هغه ونیل چه راپاسول خو ټیك نه دی چه پاسی نو خبریه نی کړم. په دې کښې داهم دی چه اوبوته دتلو په وخت کښې کومه سوړه شوې وه هغه د حدیث راوی عمرودخپل غتې ګوتې اودې سره خواکې دواړوګوتو یوه حلقه شان جوړه کړې وه اوخودلې وه چه داسې وه لکه څنګه چه په کانړی کښې وی. واپسئی کښې حضرت خضرؑ د سمندر په غاړه باندې په یوه شنه ګدئی خورکړې په خادرکښې راغونډشوې وو دهغې یوسر نی ددواړو پښو لاندې ایخودې وو اودویمه غاړه نی د سرلاندې وه. د حضرت موسیؑ په سلام کولوسره هغه خله کولاوکړه دې کښې داهم وو چه حضرت خضرؑ اوفرمائیل چه ستا په لاس کښې تورات موجود دې وحی دآسمان نه راخی دا کافی نه دی؟اوزما علم ستا لائق هم نه دې اونه زه ستا د علم قابل یم. په دې کښې دی چه د کشتئی تخته نی ماته کړه نوهغه د یوتناؤ (پړی) سره اوتړله. په اول ځل سوال کول خو دهغوی د هیرې په وجه سره وو په دویم ځل د شرط په توګه وو د دریم ځل سوال کول قصداً د جدا کیدلو په وجه سره وو. په دې کښې چه په هلکانوکښې یوهلك وو کافر هوښیار هغه حضرت خضرؑ راسملولو په چاړه نی حلال کړو. په یوقراءت کښې ﴿زاکیةمسلمة﴾ هم دې. د ﴿وراۤءهم﴾ قراءت ﴿امامهم﴾ هم دې. د دې ظالم بادشاه نوم په دې کښې بدد بن بدد دې اوکوم ماشوم نی چه قتل کړې وو د هغه نوم جیسور وو. وانی چه د دې هلك په بدله کښې هغوی کره یوه جینئی اوشوه(2)په یوروایت کښې دی حضرت موسیؑ خطبه ورکوله چه الله ﷻ اود هغه امر زمانه څوك هم زیات نه پیژنی الخ. دا نوف د کعبؒ د ښځې خوئ وودهغه قول وو دکوم موسیؑ چه په دې آیاتونوکښې ذکر دې دا موسی بن میشا وو.

بل روایت :-یوبل روایت کښې دی چه حضرت موسیؑ د الله ﷻ په دربارکښې سوال اوکړو اې الله که ستاپه بندیګانوکښې زمانه لوئ عالم څوك وی نو ماته نی اوښائې. پدې کښې دی چه مالګه اچولې

---

(1) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الکهف باب قوله تعالی ﴿قال ارایت اذاوینالی الصخرة....﴾:٤٧٢٧.

(2) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الکهف باب قوله ﴿فلما بلغامجمع بینهما نسیاحوتهما.......﴾:٤٧٢٦.

شوې کب هغوی سره وو. په دې کښې داهم دی چه حضرت خضرؑ اوفرمائیل چه ته دلته ولې راغلې؟ ته خو اوس هم په بنی اسرائیلو کښې مشغول ئې. په دې کښې دی چه پټې خبرې به حضرت خضرؑ نه ښکاره کولې شوې نوهغوی فرمائیل چه ته ماسره نه شې حصاریدلې خکه چه ته خوبه ظاهر ته ګورې اوفیصله به کوې اوماته په راز باندې خبرشوې دې. شرط دااوشو که تا هرڅومره خلاف لیدل اوکړه خوشونډې به نه خوزوې ترکومې چه حضرت خضر پخپله درته اونه ښائی. وائی چه کشتنی په ټولو کشتوکښې مضبوطه ښکلې او ښه وه هغه ماشوم یوبې مثاله ماشوم وو ډیر ښکلې ډیرهوښیار او تیز. حضرت خضر ؑ هغه راونیولو او په کاڼړی سره ئې د هغه سر چخنړی کړو مړئې کړو. حضرت موسی ؑ د الله ﷻ د ویرې نه اوړچیدو وړوکې شان ښکلې بې ګناه ماشوم دومره په بې دردئې سره بغیرد څه وجه حضرت خضرؑ قتل کړو. دیوال راپرېوتونکې کتلوسره ئې اول هغه راګذار کړو او بیائې په آرام سره جوړکړو. حضرت موسی ؑ ستړې شو چه په ناسته ناسته ئې ښه مشقت پیداکړو. ابن عباس ؓ فرمائی د دې دیوال لاندې خزانه صرف علم وو.

بل روایت :-یوبل روایت کښې دی کله چه حضرت موسی ؑ اود هغه قوم مصرباندې غالب شو اودلته راغلو هغه په آرام سره اوسیدلو نود الله ﷻ حکم اوشو چه دوی ته د الله ﷻ احسانونه وریاد کړه. هغوی د خطبه د پاره اودریدل اود الله ﷻ احسانات ئې بیان کول شروع کړه چه الله ﷻ تاسو ته داسې داسې نعمتونه درکړل. اهل فرعون نه هغه تاسو ته خلاصې درکړو ستاسو دښمنان ئې تباه او غرق کړل بیائې تاسو دهغوی دزمکو مالکان کړئې ستاسو نبی سره ئې خبرې اوکړې هغه ئې د ځان د پاره خوښ کړو په هغه باندې ئې خپل محبت واچولو ستاسو ټول حاجتونه ئې پوره کړل ستاسو نبی د ټولې زمکې والا نه افضل دې. هغه تاسو ته تورات درکړو. غرض دا چه په پوره زور سره ئې د الله ﷻ بې شمیره نعمتونه هغوی ته وریادکړل. په دې باندې یواسرائیلی اووئیل چه په حقیقت کښې خبره هم داسې ده خواې نبی الله په زمکه باندې ستانه زیات علم والا څوك شته؟ هغوی زر جواب ورکړونه. هم هغه وخت الله ﷻ حضرت جبرائیل ؑ راولیګلو چه ده ته اووایه تاته څه پته ده چه زه خپل علم کوم کوم ځائ ساتم؟ بې شکه د سمندرپه غاړه باندې یوسړې دې چه هغه تانه هم زیات عالم دې. ابن عباس ؓ فرمائی دې نه مراد حضرت خضرؑ دې. نوحضرت موسی ؑ د الله ﷻ نه سوال اوکړو چه هغه خو زه اووینم. وحی اوشوه چه ښه ته د سمندرپه غاړه باندې څه هلته به تاته یوکب ملاوشی هغه واخله. خپل ملګری له ئې ورکړه او بیاد سمندر په غاړه غاړه څه. کله چه ته کب هیرکړې او هغه تانه ورك شی نو هلته به زما دا نیك بنده اوموموې. حضرت موسی ؑ چه په تلو تلوستړې شو نو خپل ملګرې نه چه دهغه غلام وو د کب متعلق تپوس اوکړوهغه وئیل چه د کوم کاڼړی سره مونږ حصارشوې ووهم هلته مانه کب هیرشو او تاسو ته ذکر کول رانه شیطان هیرکړل. مااوکتل چه کب خولکه چه سورنګ جوړکړې په اوبوکښې روان وی. حضرت موسی ؑ چه دا واوریده نو ډیر حیران شو کله چه واپس شو راغلو نووئې کتل چه کب په اوبوکښې تګ شروع کړې دې. حضرت موسی ؑ هم خپله همساباندې اوبه څیرلې او هغه پسې لاړو کب چه به کوم ځائ ته تلو دهغه ځائ اوبه به لکه د کاڼړی شوې دې سره هم د الله ﷻ نبی ډیر حیران شو اوس کب هغوی یوې جزیرې ته بوتله. الخ.ابن عباس ؓ او حربن قیس ؓ کښې اختلاف وو چه د موسی ؑ داملګرې څوك وو؟ داابن عباسؓ فرمان دې چه داحضرت خضرؑ وو هم غه وخت دوی سره حضرت ابی بن کعب ؓ تیرشو. ابن عباسؓ هغوی راوغوښتل اوخپل اختلاف ئې ورته بیان کړو. هغوی د رسول الله ﷺ نه اوریدلې هغه حدیث بیان کړو چه تقریبًا اوس پورته تیرشو. په دې کښې د سوال کونکی دسوال الفاظ دادی چه آیا ته ددغه سړی ګیدل هم پیژنې چه تانه دزیات علم والا دې؟ [1]

---

[1]) صحیح مسلم کتاب الفضائل باب من فضائل خضر: ٢٣٨٠.

قَالَ لَهٗ مُوْسٰى

| اوونيل | هغه ته | موسى |

موسى ﷺ هغه ته اوونيل

هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلٰٓى اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ

ايا زهٔ تابع شم ستا | په دې شرط چې ته تعا راکړې ماته | دهغې نه | چې ښودلې شوى ده تاته

چې ايا زه تاسره لاړشم په دې شرط چې ته ماته دښيګړې هغه خبرې اوښائې کوم چې تاته خودلې شوې دي

رُشْدًا۝ قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيْعَ مَعِيَ صَبْرًا۝

کومه پوهه | اوونيل هغه بنده | بيشکه تهٔ | هرګز طاقت نشې لرلې | زماسره | دصبر کولو |

(خضر عليه السلام) اوونيل چې ته ماسره په پاتې کيدو به صبر اونه کړې شې

وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰى مَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ خُبْرًا۝ قَالَ

اوڅرنګې| به صبراوکړې تهٔ | په هغه کارباند | چې احاطه نهٔ وی ستا | په هغې باند | دخبر | اوونيل

اودکومې خبرې چې تاته خبر نشته نو ته په هغې څنګه صبر کولې شې موسى عليه السلام اوونيل

سَتَجِدُنِيْٓ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَّلَآ اَعْصِيْ لَكَ

تهٔ به بيامومې ما لره | که اوغواړی الله | صبرکونکې | اونه به کوم نافرمانی زهٔ | ستا

که الله ﷻ اوغواړي نو ته ماصابره بيامونډې شې او څه به هيڅ کار ستا د مرضۍ نه خلاف نه کوم

اَمْرًا۝ قَالَ فَاِنِ اتَّبَعْتَنِيْ فَلَا تَسْـَٔلْنِيْ عَنْ شَيْءٍ

په هيڅ کارکښې| اوونيل بنده| نوکه تهٔ پيروی کوې زما| نونهٔ به کوې تپوس زمانه| په باره دڅه څيزکښې

(خضر عليه السلام) اوونيل چې ښه که ته ماسره پاتې کيدل غواړې نوځما نه د هيڅ څيز په حقله تپوس مه کوه

حَتّٰٓى اُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا۝

ترهغې پورې| چې زهٔ بيان کړم| تاته|په باره دهغې کښې ذکر |

ترڅو چې څه په خپله د هغې ذکر تاته اونه کړم نودواړه روان شو

قوله تعالى:- قَالَ لَهٗ مُوْسٰى

دحضرت موسى ﷺ اوحضرت خضر ﷺ خبرې اترې :-دهغه خبرو اتروذکرکولې شى کومې چه دحضرت موسى ﷺ اوحضرت خضر ﷺ په مينځ کښې شوې وې. حضرت خضر ﷺ په دې علم سره خاص کړې شوې ووکوم چه حضرت موسى ﷺ ته نه وو اوحضرت موسى ﷺ سره هغه علم وو کوم نه چه حضرت خضر ﷺ خبرنه وو. حضرت موسى ﷺ په ادب سره اود دې د پاره چه هغه مهربانى اوکړى د حضرت خضر ﷺ نه سوال کوى. شاګرد له دغه شان په ادب سره د استاذ نه سوال کول پکاردى. تپوس کوى چه که اجازت وى نو زه به تاسو سره شم. ستاسو خدمت به کوم تاسونه به علم حاصلوم دکوم نه چه ماته نفع راورسى اوزما عمل نيك شى. حضرت خضر ﷺ د دې په جواب کښې فرمائى چه ته زما سره نه شې چليدې زما کار به تاته د خپل علم په رنړا کښې خلاف ښکارى زما علم تاته نشته اوتاسره چه کوم علم دې هغه ماته نه دې خودلې شوې نو زه په خپل يو جدا خدمت باندې لګيايم اوته په جدا خدمت باندې ممکن دى چه ته د خپلومعلوماتو خلاف زما کارونه اوګورې او بياصبربه اوکړې شې او په واقع

کښې ته په دې حال کښې معذور هم ني ځکه چه باطني حکمت او مصلحت تاته معلوم نه دې اوما الله ﷻ په هغې باندې خبردار کوی. په دې باندې حضرت موسی ﷺ جواب ورکړو چه ته څه هم کوې زه به ني په ښه صبرسره برداشت کوم په يوه خبره کښې به ستا خلاف نه کوم. بيا حضرت خضر ﷺ بو شرط پيش کړوچه ښه ده ديوځيزباره کښې به ته مانه تپوس نه کوې زه چه څه وايم هغه اوره اوته به دخپل ځان نه د يوسوال شروع نه کوې.

ابن جرير کښې د حضرت ابن عباس ﷺ يوقول دې چه حضرت موسی ﷺ د الله ﷻ عزوجل رب العالمين نه سوال اوکړو چه تاته په خپلو ټولوبنديګانو کښې څوك ګران دې؟ جواب ملاو شو چه څوك هروخت زما په يادکښې وی اوما نه هيروی. تپوس ني اوکړو چه په ټولو بنديګانوکښې ښه فيصله کونکې څوك دې؟ وني فرمائيل چه څوك په حق سره فيصله اوکړی اوپه خواهشاتوپسې نه وی. تپوس ني اوکړو چه د ټولونه لوئ عالم څوك دې؟ وني فرمائيل هغه چه سره د عالم کيدو په علم پسې وی اود هريونه زده کړه کوی چه ممکن دی چرته د هدايت کلمه ملاوشی اوممکن ده چه يوه خبره د ګمراهئی نه د بچ کيدو په لاس راشی. حضرت موسی ﷺ معلومه کړه چه ښه ده په زمکه باندې هم زمانه څوك زيات علم والاشته؟ وني فرمائيل او تپوس ني اوکړو څوك؟ وني فرمائيل خضر. عرض ني اوکړو زه هغه چرته اولټووم. وني فرمائيل د درياب په غاړه کاڼړی سره چرته چه کب اوتختي. نوحضرت موسی ﷺ د هغه په لټيون کښې لاړو بيا هم هغه اوشو دکوم ذکر چه په قرآن کريم کښې دې هم د هغه کاڼړی سره د دواړو ملاقات اوشو. په دې روايت کښې داهم دی چه د سمندرد يوځائ کيدو مقام دکوم ځائ نه چه زياتې اوبه چرته هم نشته مرغئی په مښوکه کښې اوبه اخستې وې الخ.

فَانۡطَلَقَا ۗ حَتّٰى
نوروان شو دواړه | تر هغې پورې
تر دې چې

اِذَا رَكِبَا فِى السَّفِيۡنَةِ خَرَقَهَا ؕ قَالَ اَخَرَقۡتَهَا
کله چې | سواره شو دواړه | په کشتئ کښې | نوسورئ ني کړه هغه | اووئيل موسی | آيا تاسورئ کړه دا
په يود کشتئ کښې سوارهٔ شونو (خضر عليه السلام) په کښې سورې اوکړو موسی عليه السلام ورته اووئيل چې

لِتُغۡرِقَ اَهۡلَهَا ۚ لَقَدۡ جِئۡتَ شَيۡـًٔـا اِمۡرًا ۝
د پاره ددې چې ته ډوب کړې | خلق دهغې | په تحقيق سره راغلې تهٔ | يو کار | ناکاره ته |
تاپه دې کښې سورې اوکړو چې په دې کښې سوارهٔ خلق ډوب کړې داخو تا عجيبه کار اوکړو

قَالَ اَلَمۡ اَقُلۡ اِنَّكَ لَنۡ تَسۡتَطِيۡعَ مَعِىَ صَبۡرًا ۝
اووئيل هغه | آيا مانه وو وئيلی | چې بيشکه ته | هرګز طاقت نشی لرلی | زما سره | دصبر کولو
(خضر ﷺ) اووئيل چې ما نه وئيل چې ته بهٔ ماسره په پاتې کيدو صبر اونه کړې شې

قَالَ لَا تُؤَاخِذۡنِىۡ بِمَا نَسِيۡتُ وَلَا تُرۡهِقۡنِىۡ
اووئيل موسی | چې مهٔ نيسه ماله | په هغه کار | چې هير شو زما | او مهٔ رااچوه په ما
موسی ﷺ اووئيل چې زما په هيره مامه نيسه او زما په دې معامله کښې

مِنۡ اَمۡرِیۡ عُسۡرًا ﴿٧٣﴾
ددې كارزمانه | سختى |
ماسره سختى مه كوه

قوله تعالى:- حَتّٰٓى اِذَا رَكِبَا فِى السَّفِيۡنَةِ خَرَقَهَا ؕ

حضرت خضر ﷺ كشتئى ماته كړه:- په دواړوكښې چه كله شرط اولګيدوچه ته سوال مه كوه تركومې چه زه پخپله دهغې راز دربنكاره نه كړم.نودواړه يوځائ روان شو تفصيلى روايتونه تيرشو چه د كشتئى والا هغوى اوپيژندل او بغيركرايه اخستوني سواره كړل. كله چه كشتئى روانه شوه اود سمندر مينځ ته اورسيدله نو حضرت خضر ﷺ د هغې يوه تخته راوويستله بيا نى هغه هم د پاس نه يوځائ كړه دې كتلو سره موسى ﷺ نه صبراونه شو شرط ترې هيرشو او زر نى اوونيل داڅه فضول كاردې. د ﴿لتغرق﴾ لام لام عاقبت دې لام دتعليل نه دې لكه د شاعرپه دې قول كښې(لدواللموت وابنواللخراب) يعنى د هريو پيداشوى ساه لرونكى انجام مرګ دې اود هريوجوړشوى عمارت انجام نړيدل دى. ﴿امرا﴾ معنى منكر اوعجيب ده. دې اوريدو سره حضرت خضر ﷺ هغه ته خپله وعده وريادده كړه چه تاد خپل شرط خلاف اوكړو ماخوتاته اول نه ونيلې وو چه تاته د دې خبرو علم نشته ته چپ اوسيږه ماته څه مه وايه سوال مه كوه د دې كارونو مصلحت او حكمت ماته الله ﷻ ښائى اوتانه دا څيزونه پټ دى. موسى ﷺ معذرت اوكړو چه دا هيره معاف كړه اوماسره سختى مه كوه. اول چه كوم اوږدحديث دواقعه په تفصيل سره بيان كړې شو په هغې كښې دى چه داړومبې سوال په حقيقت كښې هيرې سره شوې وو.

فَانۡطَلَقَا ٚ حَتّٰٓى اِذَا لَقِيَا غُلٰمًا
نوروان شودواړه | ترهغې پورې | كله چې |مخامخ شو دواړه |ديوهلك سره |
نوبيا دواړه روان شو نر دې چې يو هلك سره ملاؤ شو
فَقَتَلَهٗ ۙ قَالَ اَقَتَلۡتَ نَفۡسًا زَكِيَّةًۢ بِغَيۡرِ نَفۡسٍ ؕ
نوقتل نې كړو هغه | اوونيل موسى | ايا تا قتل كړو | يو نفس پاك | بې دبدل دبل نفس نه
نوخضر ﷺ هغه قتل كړو موسى ﷺ اوونيل چې ښه تايوبې ګناه روح بغير دبدل نه اووژلو
لَقَدۡ جِئۡتَ شَيۡـًٔا نُّكۡرًا ﴿٧٤﴾
په تحقيق سرا راغلې تۀ | يو كار | ناكاره ته |
داخو دې ډير خراب كار اوكړو

قوله تعالى:- حَتّٰٓى اِذَا لَقِيَا غُلٰمًا فَقَتَلَهٗ ۙ

حضرت خضر ﷺ يوماشوم قتل كړو:- فرمان دې چه د دې واقعه نه پس دواړه يوځائ روان شو يوكلى كښې څوماشومانو لوبې كولې په دوى كښې يوډير تيز ډير ښكلې اوچالاك ماشوم وو هغه حضرت خضر ﷺ راونيولو اود هغه سرئى په كاڼړى باندې مات كړو يا په لاس سره ئى سټ راتاوكړو ماشوم هم هغه وخت مړ شو. موسى ﷺ اوړچيدلو او په ډيره سخته لهجه كښې ئى اوونيل دا څه فضول كار دې. وروكې بې ګناه ماشوم دې بغيرد څه شرعى سبب نه اووژلوداكومه ښيګړه ده؟ بې شكه ته ډير منكر كار كوې.

د پنځلسمې سپارې تفسير ختم شو. ﴾الحمدلله﴿

قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَّكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ۝

هغه اووئيل ا ايا مانه وو وئيلی ا تاته ا چه بيشکه ته ا هرګز طاقت نشې لرلې ا ما سره ا دصبر کولو ا

خضر ورته اووئيل چه ما درته (وړاندې) وئيلی نه وو چه ستا اشنا زما سره ګزاره نشي کيدې

قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي ۚ

اووئيل موسی اکه تپوس اوکړو ما ستا نه اپه باره ديو څيز کښې اپس ددې نه ا نو بيا مه ملګرې کوه ما

(موسی) اوفرمائيل (بنه) که د دې نه پس ما ستا نه دڅه څيز په باره کښې تپوس اوکړونو بيا ما خان سره مه

قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَّدُنِّي عُذْرًا ۝ فَانْطَلَقَا ۗ حَتَّىٰ إِذَا أَتَيَا

(اوس خو) اورسيدو تاته ا د طرفه زما نه عذر ا نو بيا روان شو دواړه ا تردې پورې ا چه کله ورغلل دواړه

ملګرې کوه بيشکه زما په باره کښې به ته معذوره ئې ا بيا دواړه روان شول تردې چه يو کلی ته راغلل

أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا

ا خلقو ديو کلی ته ا نوخوراک اوغوښتودواړو ا داوسيدونکو دهغه کلی نه ا خو هغوئ انکار اوکړو

(دوی وږي شوی وو) نو د هغوی نه ئې روټئ اوغښتله (چه مونږ مسافر يو ميلمستيا راکړئ) خو هغوئ

أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا

اچه ميلمستيا ورکړې هغوئ دغه دواړوته ا نو بيا موندو دې دواړو ا په دغه کلی کښې ا يو ديوال

د دوی د ميلمستيا نه انکار اوکړو ا (خو د دې نه پس) دې دواړو په هغه کلی کښې يو ديوال بيا موندلو

يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ فَأَقَامَهُ ۖ قَالَ لَوْ شِئْتَ

انزدې وو چه ا چه راپريوزی ا نو هغه اودرولو هغه ديوال ا اووئيل موسی ا که اراده کړې وې تا

چه غورزيدو ته ورنزدې وو نو (خضر عليه السلام) هغه (ديوال) نيغ کړو ا نو موسی اوفرمائيل که تا

لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ۝ قَالَ هَٰذَا فِرَاقُ بَيْنِي

ا نو خامخا اخستې شوه تا په دې کار مزدوري ا اووئيل (خضر) ا دا جدائی ده ا په مينځ زما کښې

غوښتې وې نو په دې (ديوال نيغولو) به دې لږ ډير اجر اخستې وې ا خضر اوفرمائيل دا زما او ستا په

وَبَيْنِكَ ۚ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ

او په مينځ ستا کښې ا او خبر به درکړم څه تاته ا په حقيقت ا دهغې کارونو ا چه طاقت اونه لرلې شو تا ا

مينځ کښې د جدائې موقع ده ا اوس زه تا د هغه واقعاتو په حقيقت باندې خبروم اچه تا د هغې د برداشت

عَلَيْهِ صَبْرًا ۝

په هغې باندې ا دصبر کولو ا

کولو صبر نه لرلو ا

قوله تعالى:- قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي ۚ

د حضرت موسی عليه السلام معذرت:- حضرت خضر عليه السلام په دې دويم ځل په تاکيد سره حضرت موسی عليه السلام ده هغه منظور کړې شوی شرط خلاف کولو باندې خبردارې ورکړو. ددې دپاره حضرت موسی عليه السلام هم يو بله لار اختيار کړه او وئی فرمائيل بنه دا ځل مې هم پريږده که بيا ما په تا باندې اعتراض اوکړو نو ته ما خپل

خان سره مه پريږده. يقيناتاسو باربار ماته خبرداري راكړو اودخپل طرف نه مو هيڅ كمي نه دي پريخي. كه دي ځل مي خطا اوكړه نو سزا به خورم.

ابن جرير كښې دى حضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمائى رسول الله ﷺ ته به چه كله څوك يادراتلل اوهغه ته به ئى دعاغوښتله نواول به ئى خان ته كوله. يوه ورځ ئى فرمانيل چه په مونږ دې دالله ﷻ رحمت وى اوپه موسى ﷺ باندې افسوس چه هغه خپل ملګرى سره صبركړې وې اولې نور هم حصار شوې وونور به هم حيرانونكى معلومات شرې وو ولې هغه خودې ويناكولو سره چهتې واخسته. چه كه دې ځل مي تپوس اوكړو نوما پريږده اوس په نور تكليف كښې تا اچول نه غواړم.(١)

دحضرت خضر ﷺ ديوال جوړول:- د دويم ځل دې واقعه نه پس بيا دواړه ملګرى يوځائ شويوكلى ته اورسيدل. روايت دې چه دا ايله كلې وواوردې ځائ خلق ډير بخيلان وو(٢) انتها داوه چه دوه اوګى مسافرد روټې په غوښتلو سره هم هغوى په دوى دخوراك كولو نه صفاانكار اوكړو. هلته ئى اوكتل چه يوديوال دې راپريوځى ځائ ئى بريخې دې اوتيټ شوې دى. د ديوال طرف ته د ارادې اسناد د استعارې په توګه دى. د هغې په ليدو باندې ئه ملا اوتړله اود ستركو په رپ كښې هغه مضبوط كړو او بالكل ئى صحيح كړو.

اول حديث تيرشوې دې چه هغه په خپلودواړولاسونو باندې راواپس كړوكوګوالې تيك شو ديوال نيغ شو. دې وخت كښې بيا كليم الله ګويان شو چه سبحان الله دې خلقو خو زمونږ د خوراك قدرې تپوس اونه كړو او په غوښتلو باندې هم اوتختيدل اوس چه تاد دې خلقو دا مزدورى اوكړه په دې باندې دې څه اجرت ولې وانخستلو؟ كوم چه بالكل زمونږ حق وو. دې وخت كښې هغه د الله ﷻ بنده اوونيل چه ملګرى اوس زمااوستاپه مينځ كښې داقرار مطابق پخپله جدائى اوشوه خكه چه د ماشوم په قتل كولو دې سوال كړې وو هغه وخت چه ما په دې غلطئى باندې اوټوكلې نوتا پخپله ونيلې ووكه دې ځل مي د څه خبرې تپوس اوكړونو ته ما د خپل ځان نه جدا كړه. اوس واوره په كومو خبروچه تاد حيرانتيا سوال كړې وو او برداشت دې نه كړې شود هغې اصلى حكمت تاته ښكاره كوم.

اَمَّا السَّفِيْنَةُ فَكَانَتْ لِمَسٰكِيْنَ يَعْمَلُوْنَ
ا هرچه هغه كشتئ وه ا نووه هغه ا ديو څوغريبانانو كسانو ا چه كار به كوؤ هغوئ ا
ا هغه بيړه (كومه چه ما ماته كړه) د څه غريبانانو وه چه هغوى به په هغې په درياب
فِى الْبَحْرِ فَاَرَدْتُّ اَنْ اَعِيْبَهَا وَكَانَ وَرَآءَهُمْ مَّلِكٌ
په درياب كښې انواراده اوكړه ما ا چه څۀ عيب ژنه كړم هغه ا او وؤ ا وړاندې دهغوئ ا يوبادشاه
درياب كښې كار كولونو ما د دې وجې د هغې د خرابولو اراده اوكړه چه د هغوى نه وړاندې يو بادشاه
يَّاْخُذُ كُلَّ سَفِيْنَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾ وَاَمَّا الْغُلٰمُ فَكَانَ اَبَوٰهُ مُؤْمِنَيْنِ
ا چه اخستله به ئې ا هره كشتئ ا په زور ا اوهر چه ووهغه هلك ا نو وؤ ا مور پلار دهغه ا مومنان
وو هغه به هره روغه بيړئ په زور سره اخستله ا اوهغه هلك (كوم چه ما قتل كړو) دهغه مورپلار مومنان

(١) صحيح مسلم كتاب الفضائل باب فضائل الخضر: ٢٣٨٠، ابوداؤد: ٣٩٨٤، السنن الكبرى للنسائي: ١١٣١٠، ابن حبان: ٩٨٩.
(٢) احمد: ١١٩/٥، صحيح مسلم: ٢٣٨٠.

فَخَشِينَآ اَنْ يُّرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَّكُفْرًا ﴿٨٠﴾

ا نو ویریدو مونږ ا چه تنګ به کړی هغوئ لره ا په سرکشئ خپلې سره ا او په کفر خپل سره

وو نو مونږ ته معلومه شوه چه په دغه دواړه مور پلار به دغه هلک د سرکشئ او کفر اثر اوکړی

فَاَرَدْنَآ اَنْ يُّبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكٰوةً وَّاَقْرَبَ

نو اراده اوکړه مونږ ا چه بدل ورکړی هغوئ ته ا رب دهغوئ ا بهتر ا په پاکئ کښې ا او زيات نزدې دې

نو مونږ اراده اوکړه چه د ده په ځائې به ورته الله ﷻ داسې اولاد ورکړی چه زيات پاکان او زيات

رُحْمًا ﴿٨١﴾ وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلٰمَيْنِ يَتِيْمَيْنِ

په لحاظ دصله رحمئ سره ا او هر چه وو هغه ديوال ا نو وؤ هغه ا د دوؤ هلکانو ا يتيمانو

مينه ناک به وی ا او باقی پاتې شو هغه ديوال (کوم چه مونږ نيغ کړو) نو هغه په ښار کښې د دوو

قوله تعالى:- اَمَّا السَّفِيْنَةُ فَكَانَتْ لِمَسٰكِيْنَ

کشتئ د يتيمانو ماشومانووه:- خبره دا ده چه الله ﷻ حضرت خضر عليه السلام په دې خبروباندې خبر کړې وو او هغه ته چه کوم حکم ملاوشوې ووهغه ئې پوره کړې وو. حضرت موسى عليه السلام ته ددې راز علم نه وو په دې وجه به هغه دظاهر نه خلاف اوګنړلو اوپېدې باندې به ئې انکار کولو. اوس حضرت خضر عليه السلام په اصلی معامله باندې پوهه کړو. فرمائی چه کشتئ خرابولو کښې مصلحت دا ووکه چرته صحيح سالم تلې وه نو وړاندې يوظالم بادشاه وو چه هره يوه ښه او جوړه کشتئ به ئې په ظلم سره اخستله. کله چه هغه دا ماته ګوډه اووينی نودا به پرېږدی اوکه داصحيح اوبرابره ثابته شوې وه نودا کشتئ به ددې مسکينانو نه تلې وه اودا دهغوی د رزق يوه ذريعه وه چه بالکل به تله. روايت دې چه د دې کشتئ مالکان يو څو يتيمان ماشومان وو. ابن جريج رحمه الله وائی چه د دې بادشاه نوم هددبن بدد وو. د بخاری شريف په حواله داروايت وړاندې تيرشوې دې[1] تورات کښې دی چه دادعيص بن اسحاق دنسل نه وو. په تورات کښې چه دکومو بادشاهانوواضحه ذکردې په هغوی کښې يو دې هم دې. والله اعلم.

د ماشوم د قتل وجه:- اول بيان تيرشوې دې چه د دې ځوان نوم جيسور وو په حديث شريف کښې دی چه د ده په فطرت کښې کفروو.[2] حضرت خضر عليه السلام فرمائيل چه ډېر ممکن وو چه د دې ماشوم مينه د ده مورپلار هم دکفر طرف ته مائل کړې وو. قتاده رحمه الله فرمائی چه ددې ماشوم په پيداکيدوباندې د ده مور پلار ډېرخوشحاله شوې وو اود ده په هلاکت سره هغوی ډېر زيات خفه شو سره د دې چه د ده ژوند د هغوی د پاره هلاکت وو.

هر انسان رضا بالقضا پکار ده:- نوانسان له پکاردی چه دالله ﷻ په قضادې د ده رضا وی. رب د يوخبرې انجام پيژنی اومونږ ددې نه غافل يو. د مؤمن چه کوم يوکاردخان د پاره خوښوی دهغه په خپله خوښه باندې هغه ښه دې اوچه کوم الله ﷻ د هغه دپاره خوښوی.[3] په صحيح حديث کښې دی د مؤمن د پاره چه کومې فيصلې د الله ﷻ وی هغه بالکل د ده د پاره بهتر او ښکلې وی.[4]

---

[1]) صحيح بخاری کتاب التفسيرسورت الكهف باب قوله(فلما بلغامجمع بينهمانسياحوتهمافاتخذ سبيله...)٤٧٢٦.

[2]) صحيح مسلم کتاب القدر باب معنى كل مولد يولد على الفطرة وحكم موتى اطفال الكفارواطفال المسلمين: ٢٦٦١، ابوداؤد: ٤٧٠، ترمذی، ٣١٥٠.

[3]) الطبری: ٨٦/١٨.

[4]) احمد: ١١٧/٣ وسنده حسن.

په قرآن کريم کښې دی ﴿وَعَسٰۤى اَنْ تَكْرَهُوْا شَيْئًا وَّهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ (١) ډير ممکن دی چه تاسو يو کار د خپل خان د پاره خراب او نقصاني ګنړئ او هم هغه ستاسو د پاره فائده مند او ښه وی. حضرت خضر عليه السلام فرمائی چه مونږ او غوښتل چه الله ﷻ هغه ته يو داسې ماشوم ورکړی چه هغه ډير پرهيزګار وی او په کوم چه د مور پلار ډيره مينه وی يا داچه خپل مور پلار سره ښه سلوك کوی. اول بيان شوې دې چه ددې ماشوم په بدله کښې الله ﷻ دوی ته يوه ماشومه ورکړه. روايت دې چه ددې ماشوم د قتل په وخت د ده د مور په حمل کښې يو مسلمان هلك وو او هغه حامله وه.

وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلٰمَيْنِ يَتِيْمَيْنِ
ا او هر چه وو هغه ديوال ا نو وو هغه ا د دوو هلکانو ا يتيمانو
ا او باقی پاتې شو هغه ديوال (کوم چه مونږ نيغ کړو) نو هغه په ښار کښې د دوو
فِى الْمَدِيْنَةِ وَكَانَ تَحْتَهٗ كَنْزٌ لَّهُمَا وَكَانَ اَبُوْهُمَا
په دغه ښار کښې ا او وه لاندې دهغې ديوال نه ا خزانه ا ددغه دواړو ا او وو ا پلار دهغوی
يتيمانو هلکانو وو ا او د هغې د لاندې د دغه دواړو خزانه وه (چه د هغوی پلار خښه کړې وه) او د هغوی
صَالِحًا ۚ فَاَرَادَ رَبُّكَ اَنْ يَّبْلُغَاۤ اَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا ۖ
نيک سړی ا نو اراده او کړه ا رب ستا ا چه اورسيږی دواړه ا قوت خپل ته ا او راوباسی دواړه ا خزانه خپله
دواړو پلار نيک وو ا نو ستا رب دا اراده او کړه چه دواړه بالغان شی نو دغه خزانه به راوباسی
رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ ۚ وَمَا فَعَلْتُهٗ عَنْ اَمْرِىْ ؕ ذٰلِكَ تَاْوِيْلُ
دا کار رحمت وو ا د طرفه د رب ستا ا او نه دې کړې ما دا کار ا په اختيار خپل سره ا دا دې ا حقيقت
دا هرڅه ستا د رب په مهربانئ کيدل ا او دا کارونه ما په خپل حکم نه دی کړی ا دا د هغه واقعاتو حقيقت
مَا لَمْ تَسْطِعْ عَّلَيْهِ صَبْرًا ۟
ا دهغه کار ا چه طاقت اونشو ستا ا په هغې باندې ا د صبر کولو ا
وو د کومو په برداشت کولو چه تا صبر نشو کولې ا

قوله تعالى:- وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلٰمَيْنِ

ديوال د دوو ماشومانو يتيمانو وو:- ددې آيت نه ثابتيږی چه په لوئی ښار باندې هم د کلی اطلاق کيدې شی خکه چه اول ﴿حَتّٰۤى اِذَاۤ اَتَيَاۤ اَهْلَ قَرْيَةِ﴾ (٢) فرمائيلې وو او دلته ﴿فى المدينة﴾ او فرمائيلې شو. دغه شان مکه ته هم قريه يعنی کلې فرمائيلې شوې دې. ارشاد دې ﴿وَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ هِىَ اَشَدُّ قُوَّةً مِّنْ قَرْيَتِكَ الَّتِىْۤ اَخْرَجَتْكَ ۚ اَهْلَكْنٰهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ﴾ (٣) په آيت کښې مکه او طائف دواړو ښارونو ته قريه فرمائيلې شوې ده. دغه شان ارشاد دې ﴿وَقَالُوْا لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيْمٍ﴾ (٤) په آيت کښې بيان کولې شی چه په دې ديوال صحيح کولو کښې د الله ﷻ مصلحت دا وو چه دا د دې ښار د دوو يتيمانو وو او د دې لاندې د هغوی مال خښ

---

(١) ٢/البقرة: ٢١٦.
(٢) ١٨/الكهف: ٧٧.
(٣) ٤٧/محمد: ١٣.
(٤) ٤٣/الزخرف: ٣١.

وو(¹) صحیح تفسیرهم دا دې خوداهم روایت دې چه هغه علمی خزانه وه بلکه په یومرفوع حدیث کښې دی دکومې خزانې ذکر چه په کتاب الله کښې دې داخالص د سرو زرو تختنی وې چه په هغې لیکلې ووحیرانتیا ده په هغه سړی چه د تقدیرقائل کیدوسره خپل ځان په محنت او مشقت کښې اچوی او غم تکلیف برداشت کوی. حیرانتیاده په هغه سړی چه د دوزخ عذابونه منونکې وی بیاهم په خندا او لوبو کښې مشغول دې. حیرانتیاده چه د مرګ یقین لری او په غفلت کښې پروت دې"لااله الاالله محمدرسول الله"(²)داعبارت په دې تختوباندې لیکلې وو خو په دې کښې یو راوی بشربن منذر دې وئیلې شوی دی دادمصیصه قاضی وو.دده په حدیث کښې وهم دې.دسلفونه هم دده باره کښې بعضې آثار نقل دی.
حسن بصری رحمه الله فرمائی دا د سروزرو تختنی وې په کوم کښې چه "بسم الله الرحمن الرحیم" نه پس نیزدې نیزدې هم دا پورتنی نصیحتونه وو اوآخر کښې کلمه طیبه وه. د عمر مولی غفره رحمه الله نه هم تقریباهم دا روایت دې. امام جعفربن محمد رحمه الله فرمائی په دې کښې دوه نیمې کرښې وې پوره درې نه وې. روایت دې چه دا دواړه یتیمان په وجه د خپلو اووم نیکه دنیکو محفوظ ساتلې شوې ووکومو بزرګانو چه دا تفسیرکړې دې هغه هم د اول تفسیرخلاف نه دی ځکه چه په دې کښې هم دی چه دا علمی خبرې د سرو زرو په تختو باندې لیکلې وې او ښکاره خبره ده چه د سرو زرو تختنی پخپله مال دې اود ډیرو پیسو څیز دې. والله اعلم.
د دې آیت نه دا هم ثابتیږی چه د انسان د نیکو په وجه د هغه بال بچ هم په دې دنیاکښې او هم په آخرت کښې د الله ﷻ مهربانی حاصلولې شی لکه چه قرآن اوحدیث کښې په وضاحت سره ذکر دی. ګورئی په آیت کښې د دې هیڅ صلاحیت نه دې بیان شوې. اود هغوی د پلار نیك بختی او نیك عملی بیان شوې ده او اول تیرشوی دی چه د دې پلار د نیکئی په وجه د دې حفاظت اوکړې شو. دا د دې ماشومانو اووم نیکه وو. والله اعلم.

دې ایت کښې خاص الله ﷻ ته د نسبت وجه:- په آیت کښې دی چه ستا رب غوښتل اسناد د الله ﷻ طرف ته په دې وجه اوکړې شو چه دځوانئی پورې رسولو باندې دهغه نه بغیرهیڅ څوك هم قادر نه دی. ګوره چه دماشوم باره کښې اود کشتئی باره کښې د ارادې نسبت خپل ځان طرف ته کړې دې. **(فاردنا)** او **(فاردت)** الفاظ دی. والله اعلم.
بیا فرمائی چه په اصل کښې دا دریواړه خبرې کومې چه تاخطرناکې اوګنړلې سراسر رحمت وو. کشتئی والا ته خو لږ شان نقصان اوشو خودې سره پوره کشتئی بچ شوه. دماشوم په مړه کیدو باندې مور پلار خفه شو خود همیشه د خفګان او د الله ﷻ د عذاب نه بچ شو او بیا د نیکئی بدله لاس په لاس ملاوشوه اودلته د هغه نیك سړی داولاد ښیګړه وه. دا کارونه ما د خپلې خوښئی نه نه دی کړی بلکه د الله ﷻ احکام مې په ځای راوړل.

خضر علیه السلام نبی وو که وو ؟ اودده نوم:- ددې نه بعضې خلقودحضرت خضر علیه السلام دنبوت استدلال کړې دې اوپوره بحث اول تیرشوې دې اوخلق وائی چه دې رسول وو.یوقول دا دې دا فرښته وه خود اکثرو بزرګانو فرمان دې چه دا و ولی الله وو.امام ابن قتیبه رحمه الله په معارف کښې لیکلی دی د هغه نوم بلیا بن ملکان بن فالغ بن عامر بن شالخ بن ارفخشد بن سام بن نوح وو. د هغه کنیت ابوالعباس دې لقب خضر دې. امام نووی رحمه الله په تهذیب الاسماء کښې لیکلی دی چه دا شهزاده وو.

---

¹) الطبری:۱۸/۹۰.
²) مسندالبزار:۲۲۲۹.

دخضر ﷺ دحيات متعلق احاديث صحيح نه دي:-دې اوابن صلاح رحمه الله خو قائل دې چه هغه تراوسه پورې ژوندې دې اودقيامت پورې به ژوندې وي.په بعضو احاديثوكښې هم دا ذكر راغلې دې خو په دې كښې يوهم صحيح نه دې. دټولونه زيات مشهور حديث په دې باره كښې هغه دې په كوم كښې چه دى دحضورﷺ دپوښتنې دپاره هغوى تشريف راوړې وو.خوددې سندهم ضعيف دې.اكثر محدثين حضرات د دې خلاف دى اوهغوى دخضر د حيات قائل نه دى. دهغوى يودليل د قرآن پاك آيت(٣٤)[1] يعنى تانه اول هم مونږ د هميشه د پاره چاته ژوندنه دې وركړې اودليل په غزوه بدركښې د حضورﷺ دا ارشاد فرمائيل ياالله كه چرې زما دا ډله هلاك كړې شوه نو په زمكه به بياستا عبادت اونه كړې شي([2]) يودليل داهم دې كه چرې حضرت خضرﷺ ژوندې وونودحضورﷺ په خدمت كښې به خامخا حاضريدلو اواسلام به ئې قبلولو اودحضورﷺ په صحابه كرامو ژ په ټولې كښې به ملاويدلوځكه چه حضورﷺ د ټولوانسانانو او پيريانوطرف ته رسول جوړكړې راليګلې شوې وو.حضورﷺ خو تردې فرمائيلې دى كه موسى ﷺ اوعيسى ﷺ ژوندې(په زمكه) وې نو هغوى هم بغيرزما د تابعدارنى بله لار نه وه. حضورﷺ د خپل وفات نه يو څوورځې وړاندې فرمائيل چه نن څوك په زمكه باندې دى د نن نه به سل كاله پس يو هم باقى نه وى.([3]) دې نه علاوه نور هم ډير دلائل دى.

دخضر د نوم وجه:-مسنداحمدكښې دى چه حضرت خضرﷺ په دې وجه خضر ونيلې شى چه هغه په سپين رنګ اوچو واښو باندې ناست وو تردې چه د هغه لاندې شينكې راوټوكيدو اوممكن ده چه دې نه مراد وى چه هغوى په اوچه زمكه ناست وواو بياهغه شنه څوزيدله.([4])غرض داچه كله حضرت خضرﷺ دحضرت موسى ﷺ په وړاندې داپټ رازونه ښكاره كړل اوددې كارونو اصل حكمت ئې ورته بيان كړو نوونى فرمائيل دا هغه رازونه وو د كوم ډ ښكاره كولو د پاره چه تا تندى كوله. د اول نه شوق او مشقت زيات وو د دې دپاره لفظ ﴿لم تستطع﴾ اونيلې اواوس د بيان كولونه پس هغه خبره پاتې نه شوه نو لفظ ﴿لم تسطع﴾ ئې اووئيل.هم داصفت په آيت ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ﴾([5]) كښې دې يعنى ياجوج ماجوج نه په دې ديوال ختلې شى اونه په دې كښې څه سورې كولې شى په ختلوكښې تكليف د سورې كولو په نسبت كم دى ځكه چه د ثقيل مقابله په ثقيل سره او: خفيف مقابله په خفيف سره اوكړې شوه او لفظى اومعنوى مناسبت قايم شو.والله اعلم. دحضرت موسى ﷺ د ملګرى ذكرخودقصه په اول كښې وړخوبيانه ځكه چه مقصد د حضرت خضرﷺ او حضرت موسى ﷺ واقعه بيانول وو.

په احاديثوكښې دى چه د موسى ﷺ هغه ملګرې حضرت يوشع بن نون ﷺ وو. هم دې دحضرت موسى ﷺ نه پس د بنى اسرائيلو والى جوړكړې شوې وو. په يوروايت كښې دى هغه آب حيات څكلې وو.ددې دپاره ئې هغه په يوه كشتئ كښې كينولو اود سمندرپه مينځ كښې ئې پريخودو. هغه كشتئ به هم داسې د ډ چپو په تلاطم كښې وى. دا بالكل ضعيف دې ځكه چه د دې په راوياوكښې يوخو حسن بن عماره دې چه متروك دې اودويم د ده پلار دې چه غيرمعروف دې دا واقعه سنداً ټيك نه ده.

---

[1]) ٢١/الانبياء:٣٤.
[2]) صحيح مسلم كتاب الجهاد باب الامداد بالملائكة ل غزوة بدر وإباحة الغنائم:١٧٦٤.
[3])صحيح بخارى كتاب العلم باب سمرل العلم:١١٦، صحيح مسلم:٢٥٣٧، ابوداؤد:٤٣٤٨، ترمذى:٢٢٥١،احمد:٨٨/٢
[4])صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب حديث الخضر مع موسى عليهما السلام٣٤٠٢، ترمذى:٣١٥١، احمد:٣١٢/٢، ابن حبان:٦٢٢٢.
[5]) ١٨/الكهف:٩٧.

وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِ ؕ قُلْ سَاَتْلُوْا عَلَيْكُمْ مِّنْهُ

اوتپوس کوی داخلق ستانه|په باره دذوالقرنین کښې اورته اووایه ازر به واورم اتاسوته په باره دهغه کښې

او دوی ستا نه د ذوالقرنین په باره کښې تپوس کوی | ته (ورته) اووایه چه زه به تاسوته د هغه

ذِكْرًا ؕ اِنَّا مَكَّنَّا لَهٗ فِى الْاَرْضِ وَاٰتَيْنٰهُ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ سَبَبًا ۙ

څه حال ابیشکه مونږ|طاقت ورکړې وو|هغه ته|په زمکه کښې |او ورکړې وومونږ هغه ته|د هرڅیزنه وسائل

(د ژوند) څه حالات بیان کړم | مونږ هغه ته په زمکه کښې بادشاهی ورکړې وه|او هغه ته مو د هر(هغه) څیز نه سامان ورکړې وو(چه ضرورت ورته پیښیدې

قوله‌تعالی:-وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِ ؕ

د حضرت ذوالقرنین واقعه:-اول تیرشو چه دمکې کافرانواهل کتابوته ونیلې ووچه مونږ ته څه داسې خبرې اوښانې چه مونږ ئې دحضرت محمد ﷺ نه معلومات اوکړواودهغې جواب مونږته رانه کړې شی نوهغوی ورخودلی ووچه د هغه نه د هغه سړې واقعه تپوس اوکړئی چه ددنیاسیل ئی کړې وو. بل سوال د هغه نه دهغه خوانانو متعلق اوکړئی چه بالکل ورك شوې وو اودریم سوال دهغه نه د روح باره کښې اوکړئی.دهغوی ددې سوالونو په جواب کښې داسورت کهف نازل شو.دا هم روایت دې چه د یهودیانو یوه ډله دحضور ﷺ نه د ذوالقرنین باره کښې دقصه معلومولود پاره راغلې وه. نوحضور ﷺ هغوی ته په کتلو سره اوفرمائیل چه تاسو دې له راغلی ئی بیا حضور ﷺ هغه واقعه بیان کړه. دې کښې دی چه هغه یو رومی خوان وو هغه اسکندریه جوړه کړه. هغه له یوه فرښته ترآسمانه پورې د ختلو د پاره راغلې وه اود دیوال پورې ئی بوتلې وو. هغه څه خلق اولیدل چه د هغوی خلې د سپو په شان وې. وغیره خویه دې کښې ډیر اوږدوالې دې اونکارت هم دې اودا ضعیف دې. د دې مرفوع کیدل ثابت نه دی او په اصل کښې دا د بنی اسرائیلو واقعات دی.

ذوالقرنین څوک دې؟:-حیرانتیاده چه دامام ابوزرعه رازی غوندې دزمانې علامه داپه خپل کتاب دلائل نبوت کښې پوره وارد کړی دی. فی الواقع دا بیان د داسې بزرګ د حیرانتیاځیز خو دې چه دا رومی ووخوداتیك نه دی چه اسکندر ثانی هم رومی وو هغه د فیلپس مقدونی خوئ دې د چا نه چه د روم تاریخ شروع کیږی او اسکندر اول خو د ازرقی وغیره په قول د حضرت ابراهیم ﷺ په زمانه کښې وو. هغه حضرت ابراهیم ﷺ سره د بیت الله د جوړولونه پس د بیت الله طواف اوکړو او په هغوی باندې ئی ایمان راوړې وو د هغوی تابعدار جوړشوې وو او د ده وزیر حضرت خضر ﷺ وو د اسکندرثانی وزیر ارسطاطالیس مشهور فیلسوفی وو.والله اعلم. د هغه د مملکت روم تاریخ اولیکلو دا د حضرت مسیح ﷺ نه تقریبا درې سوه کاله وړاندې وو او اسکندر اول د کوم ذکر چه په قرآن کریم کښې دې دا د حضرت ابراهیم ﷺ په زمانه کښې وو کوم چه ازرقی وغیره ذکر کړې دې.کله چه حضرت ابراهیم ﷺ بیت الله شریف جوړ کړو نوهغه ابراهیم ﷺ سره طواف کړې وواود الله ﷻ په نوم ئی ډیرې قربانئی کړې وې.مونږ دَ الله ﷻ په فضل سره د ده ډیر واقعات خپل کتاب البدایه والنهایه کښې ذکر کړی دی.

د ذوالقرنین د تسمیه وجه:- وهب رحمه الله وائی دابادشاه وو دهغه د سردواړوطرفوته به تانبه وه په دې وجه هغه ته ذوالقرنین اوونیلې شو اودهغه دسر یوطرف وهلې شوې وونوشهیدکړې شو الله ﷻ بیا راژوندې کړو قوم بیا د سر بل طرف دومره اووهلو په څه سره چه هغه بیا مړشو نو ځکه ده ته ذوالقرنین وائی. حضرت علی رضی الله عنه فرمائی چه د دې نوم وجه دا ده چه ده د مشرق نه ترمغرب پورې سیل کړې وو. په دې وجه هغه ته ذوالقرنین ونیلې شی. مونږ هغه ته ډیره لویه بادشاهی ورکړې وه. دې سره د لښکرقوت او

د جنګ سامان هرځه مو وركړې وو د مشرق نه ترمغرب پورې د هغه سلطنت وو، عرب او عجم ټول د ده ماتحت وو. هغه ته د هرڅيز علم وركړې شوې وو دزمكې اعلى اوادنى نښې ورته خودلې شوې وې[1] په ټولو ژبو باندې پوهيدلو كوم قوم سره چه به ئې جنګ وو په هغه ژبه به پوهيدلو. يوځل د حضرت كعب احبار ﷺ ته حضرت اميرمعاويه ﷺفرمانيلې وو آياته داوائې چه ذوالقرنين خپل اس د ثريا سره تړلې وو؟ هغه جواب وركړو كه چرې تاسودا فرمائې نوواوره الله ﷻ فرمانيلى دى چه مونږ هغه ته دهرڅيزسامان وركړې وو. په حقيقت كښې معاويه ﷺ پدې كښې په حقه وو ددې دپاره هم چه حضرت كعب ﷺ ته كوم څه هم چرته ليكلې ملاويدل هغه به ئې روايت كول كه هغه دروغ ولې نه وى. په دې وجه هغه فرمانيل چه د كعب دروغ خو څو ځل مخې ته راغلى دى يعنى پخپله خو به ئې دروغ نه سازول كوم روايت چه به ورته ملاويدلو نو كه هغه به بې سند وو نو هم به ئې بيانولو. اودا خو ښكاره خبره ده چه دبنى اسرائيلو روايات د ځان نه خبرو تحريف نه بدلون نه محفوظ نه وو. خبره دا ده چه مونږ ته ددې اسرائيلى رواياتوطرف ته توجه كولو څه ضرورت دې؟ سره ددې چه زمونږ په لاس كښې د الله ﷻ كتاب اودرسول الله ﷺ رښتونى او صحيح احاديث موجود دى.

د اسرائيلى رواياتو خرابى:-افسوس دې اسرائيلى رواياتو په مسلمانانوكښې ډيرې خرابۍ اچولې دى او ډير فساد ئې خوركړې دې. حضرت كعب ﷺ چه د دې اسرائيلى رواياتو په ثبوت كښې د قرآن پاك دا آيت كوم آخرى حصه پيش كړې ده داهم څه ټيك نه دى ځكه چه داخو بالكل ښكاره خبره ده چه يو انسان ته هم الله ﷻ د آسمانونو او ثريا پورې د رسيدلو طاقت نه دې وركړې. اوګورئى دبلقيس متعلق هم قرآن دا الفاظ ونيلى دى ﴿وَاُوْتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَّلَهَا عَرْشٌ عَظِيْمٌ۝﴾[2] هغې ته هرڅيز وركړې شوې وو. دې نه هم مرادصرف دومره قدرې دې چه بادشاهانو سره په عام توګه كوم څه وى هغه ټول دې سره هم وو. دغه شان حضرت ذوالقرنين ته الله ﷻ ټولې لارې او ذرائع وركړې وې چه هغه خپلو فتوحاتو ته وسعت وركړې اوزمكه د سركشو اوكافرانو نه خالى كړې اود هغه د توحيد سره د موحدينو بادشاهى په دنيا كښې خوره كړې اود الله ﷻ والا حكومت كلك كړې. په دې كارونوكښې چه د كوم څيز ضرورت وو الله ﷻ هغه ټول ذوالقرنين ته وركړې وو. والله اعلم. حضرت على ﷺ نه تپوس كولې شى چه دې مشرق او مغرب ته څنګه اورسيدلو؟هغوى اوفرمانيل سبحان الله ﷻ اوريځې دهغه د پاره مسخر كړې وې او ټول اسباب ئې هغه ته وركړې وو او پوره قوت او طاقت ئې وركړې وو.

فَاَتْبَعَ	سَبَبًا ۝	حَتّٰىٓ	اِذَا	بَلَغَ	مَغْرِبَ الشَّمْسِ
انو روان شو (مغرب ته)	په يولار	تردې پورې	چه كله	اورسيدو هغه	ځائې د ډوبيدو د نمرته

نوهغه (مغرب طرف ته) روان شو تردې چه هغه ځائې ته اورسيدو چرته چه نمر ډوبيدلو

وَجَدَهَا	تَغْرُبُ	فِيْ عَيْنٍ	حَمِئَةٍ	وَّوَجَدَ	عِنْدَهَا
نوبيا ئې موندو هغه نمر	چه ډوبيږى	په چينه كښې	د تورو ختو	اووې موندو	هلته دهغه چينې سره

ځه ګورى چه هغه نمر د تورو ختو په يوه چينه كښې ډوبيږى او دهغې (چينې) سره ئې ځه خلق بيا مندل

قَوْمًا ۗ	قُلْنَا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ	اِمَّآ اَنْ تُعَذِّبَ	وَاِمَّآ اَنْ تَتَّخِذَ	فِيْهِمْ
يوقوم	اووئيل ذوالقرنين	يا كه ته عذاب وركوې (دوى ته)	اويا كه اختيار وې ته	په دوى كښې

(دهغه خلقو به پاره كښې) مونږ ورته اووئيل يا خو ته (دوى ته) عذاب وركړه او يا دوى سره ښه سلوک

[1] الطبرى:١٨/٩٤.

[2] ٢٧/النمل:٢٣.

حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ اَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ

| ښه طريقه| اوونيل هغه | هرچه وى | هغه څوک | چه ظلم ئې کړې وى | نوزر ده چه

اوکړه | هغه (ذوالقرنين) اوونيل چا چه (په شرک کولو سره په خپل ځان) ظلم اوکړو | نو زر ده چه

نُعَذِّبُهٗ ثُمَّ يُرَدُّ اِلٰى رَبِّهٖ فَيُعَذِّبُهٗ

|عذاب به ورکړو مونږ هغه ته| بيا به واپس کړې شى ارب خپل ته |نوهغه به عذاب ورکړى هغه ته

مونږ به ورته عذاب ورکړو | او بيا به خپل رب ته واپس شى | نو هغه به ورته (د هغه د عمل مطابق)

عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨٧﴾ وَاَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهٗ جَزَآءَ ۨالْحُسْنٰى ۚ

عذاب سخت|اوهرچه وى هغه څوک | چه ايمان ئې راوړو| اوعمل ئې اوکړو نيک| نوهغه لره جزاء نيکه ده

سخت عذاب ورکړى | اوچا چه ايمان راوړلو او نيک عمل ئې اوکړو| نو دهغه د پاره ښکلې بدله ده

وَسَنَقُوْلُ لَهٗ مِنْ اَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾ؕ

| اووايو به مونږ| هغه ته | په کار خپل کښې | داسان (کار) |

اومونږ به هغه ته په خپلو کارونو کښې د آسان کار اووايو|

قوله تعالى:- حَتّٰۤى اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ

ذوالقرنين دنمر د ډوبيدو ځائې ته اورسيدلو:- ذوالقرنين په يوه لار اولګيدلو اود زمکې يوطرف ته يعنى مغرب طرف ته لاړو([1])کومې نښې چه په زمکه وې دهغې په امداد لاړو ترکومې پورې چه دمغرب طرف ته تلې شو لاړو تردې چه دنمر د ډوبيدو ځائ ته اورسيدو.اوپه دغه طرف باندې په زمکه تلل ممکن دى اوذوالقرنين اورسيدلو.اودا چه کومې قصې مشهورې دى چه د نمر د ډوبيدو د ځائ نه هم وړاندې شو اونمر دهغه شاته په مودو پورې ډوبيدو. پاتې شوې دابې بنياده خبرې اوداعموماً داهل کتابو خرافات دى اوپه دې کښې هم د بددينه خلقو د ځان نه خبرې دى اوصرف دروغ بې لکنى دى.

نمر کوم ځائې کښې ډوبيږى:- غرض داچه کله دمغرب آخرى طرف ته اورسيدلو نودا معلومه شوه لکه چه په بحر محيط کښې دا نمر ډوبيږى. څوك هم چه د سمندرپه غاړه ولاړوى او نمر په ډوبيدو باندې اووينى .وپه ظاهره به هم دا نظاره د هغه په وړاندې وى لکه چه نمر په اوبوکښې ډوبيږى. حالانکه دا نمر په څلورم آسمان باندې دې اودې نه کله هم نه جدا کيږى.﴿حمئة﴾ ياخو مشتق دې د ﴿حمأة﴾ نه يعنى متينه خټه. د قرآن آيت ﴿ اِنِّىْ خَالِقٌۢ بَشَرًا مِّنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَاٍ مَّسْنُوْنٍ ﴾([2]) کښې د دې بيان تيرشوې دې. هم دا معلب د حضرت ابن عباس ﷛ نه په اوريدو باندې نافع ﷫ واوريده چه حضرت کعب ﷜ فرمائيل چه ته زمونږ نه د قرآن پاك زيات عالم ئې خو زه په کتاب کښې ګورم چه هغه به د تور رنګ په خاوره کښې ډوبيدو په يوقراءت کښې ﴿فى عين حامية﴾ دې يعنى په ګرمه چينه کښې ډوبيدل ښکاره شو. دا دواړه قراءتونه مشهوردى او دواړه تيك دى. که هريوقراءت اولولى خود دې په معنى کښې هم لرې والې نشته څکه چه د نمردنيزديکيدو په وجه اوبه ګرمې وى اود هغه ځائ د خاورې د تور رنګ په وجه د دغه اوبو رنګ د ختو په شان وى. حضور ﷺ يوځل نمر په ډوبيدو ليدو سره اوفرمائيل که د الله ﷻ په سوړکړې شوى اور کښې د د هغه په حکم سره د ده تاؤ کم شوې نه وو نوده به د زمکې ټول څيزونه

---

[1] الطبرى:١٨/٩٥.
[2] ١٥/الحجر:٢٨.

سیزلې وو(¹)ددې په صحت کښې نظردې.(په مرفوع کیدوکښې)ډیرممکن دی چه داد عبدالله بن عمرو ﷛ خپل کلام وی اود هغه دوو تیلودکتابونونه اخستې شوې وی چه هغه ته په یرموك کښې ملاوشوې وې. والله اعلم.
ابن ابی حاتم کښې دی چه یوځل حضرت امیرمعاویه بن ابی سفیان ﷛د سورت کهف هم دا آیت تلاوت کړونوهغوی ﴿عين حامية﴾اولوستلوېدې باندې حضرت ابن عباس ﷛ اوفرمائیل چه مونږخو﴿حمئة﴾ لولو. حضرت معاویه ﷛ دحضرت عبدالله بن عمر﷛ نه تپوس اوکړوتاسوئې څنګه لولئې؟ هغوی جواب ورکړو چه څنګه ئې تاسو لولئې. په دې باندې حضرت ابن عباس ﷛ اوفرمائیل زما په کورکښې قرآن کریم نازل شوې دې . حضرت معاویه ﷛ حضرت کعب ﷛ له سړې اولیګلوچه اوښایه نمر کوم ځائ پریوځی؟ په تورات کښې د دې متعلق څه شته؟ حضرت کعب ﷛ جواب ورکړو دا د عربیت والا نه تپوس کول پکار دی هم هغوی د دې پوره عالمان دی اوپه تورات کښې خوما دا لیدلی دی چه هغه په اوبو اوخاوره کښې یعنې په چقړو کښې پټیږې اود مغرب طرف ته ئې په خپل لاس سره اشاره اوکړه. دا ټوله قصه اوریدو سره ابن حاضر اووئیل چه که زه دغه وخت کښې موجود ووم نو: دې په تائیدکښې به مې دتبع دوه دوه شعرونه لوستل په کوم کښې چه هغه د ذوالقرنین ذکر کولوسره وئیلی چه هغه د مغرب اومشرق پورې اورسیدلو ځکه چه الله ﷻ کریم ذات هغه ته هرقسم سامانونه ورکړې وو. هغه اوکتل چه نمر د تورې خاورې په شان چقړوکښې ډوبیدونکې ښکاری. ابن عباس ﷛ اوفرمائیل په دې شعرکښې درې الفاظ دی خلب ثاط او حرمد. ددې څه معنی ده؟ وئې خاوره چقړې اوتورې. هم هغه وخت حضرت عبدالله ﷛ خپل غلام یابل سړی ته اوفرمائیل څه چه وائی لیکه. یوځل دابن عباس ﷛ د سورت کهف تلاوت حضرت کعب﷛ واوریدواوچه کله هغوی ﴿حمئة﴾ اولوستلونو اووئیل والله چه څنګه په تورات کښې دی هم هغه شان ما ستاسو نه واوریدو په تورات کښې هم دا دی چه هغه په توررنګ چقړوکښې ډوبیږی. یوښار وو چه ډیر لوئ وو دهغې دولس زره دروازې وې که هلته شورزوګ نه وې نو څه عجیبه ده چه خلق به د نمر د ډوبیدو آواز هم واوری. هلته هغه یوډیر لوئ امت آباد اولیدلو الله ﷻ دهغې په اوسیدونکو باندې هم هغوی ته غلبه ورکړه اوس دهغوی په اختیار کښې ووچه په هغوی باندې ظلم اوجبر اوکړی یا په هغوی کښې عدل اوانصاف اوکړی په دې باندې ذوالقرنین دخپل عدل اوانصاف ثبوت ورکړو اوعرض ئې اوکړو چه کوم سړې په خپل کفر اوشرك باندې کلك وی نو مونږ به سزا ورکوو په قتل اوتباهئ سره یا به د تانبې لوښې ګرم کړو په اور او په هغې کښې به ئې واچوو. هم هلته به مردار شی یادا چه د سپیانو په لاس به ورته سخته سزا ورکړو.والله اعلم.او چه بیا کله هغه د خپل رب طرف ته واپس کولې شی نو هغه به هغوی ته ډیرسخت او دردناك عذاب ورکوی. د دې نه د قیامت د ورځ ثبوت هم کیږی. څوك چه ایمان راوړی اوزمونږ د توحید دعوت قبول کړی د الله ﷻ نه بغیردنورود عبادت نه لاس واخلی هغه له به الله ﷻ بهترین بدله ورکوی او پخپله به مونږ هم دهغه عزت کوو او ښه خبره به ورته کوو.

سَبَبًا ﴿۸۹﴾	أَتْبَعَ	ثُمَّ
په بله لار	روان شو (مشرق ته)	بیا
بیا ذوالقرنین په یوه بله لار روان شو		

¹) احمد:۲/۲۰۲، الطبری:۱۶/۱۲، مجمع الزوائد:۸/۱۳۱،

حَتّٰى	اِذَا	بَلَغَ	مَطْلِعَ الشَّمْسِ	وَجَدَهَا	تَطْلُعُ	
تردې پورې	چه كله	اورسيدو هغه	ځائې د راختلو دنمر ته	بيا موندو هغه نمر	چه راخيژي	

تردې چه د مشرق اخرى حد ته اورسيدو نو څه ګورى نمر په داسې خلقو راخيژي چه د هغوى اونمر په

عَلٰى قَوْمٍ	لَّمْ نَجْعَلْ	لَّهُمْ	مِّنْ دُوْنِهَا	سِتْرًا
په يو داسې قوم باندې	چه نه وه جوړه كړې مونږ	دپاره دهغوى	لاندې دهغې (نمرنه)	څه پرده

مينځ كښې مونږ هډو څه پرده نه وه ګرځولې (بلكه نمر به په هغوى باندې مخامخ لګيدلو)

كَذٰلِكَ ط	وَقَدْ اَحَطْنَا	بِمَا	لَدَيْهِ	خُبْرًا
دا رنګې حال وو (دهغوى)	او احاطه كړې وه مونږ	په هغه څه	چه وو دهغوى سره	په حيثيت دخبردارنې

هم دغه شان وه او د هغه (ذوالقرنين) سره چه (د حكومت د ضروریاتو كوم) څيزونه وو هغه مونږ ته معلوم وو

قوله تعالى:- ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا

ذوالقرنين د نمر دراختلوځائې ته اورسيدلو:- ذوالقرنين د مغرب نه بيا مشرق ته لاړو په لاركښې چه به كوم خلق ملاويدل دالله ﷻ دعبادت اودهغه دتوحيد دعوت به ئې وركولو. كه هغوى به قبلولو نو ډيره ښه ده ګني هغوى سره به جنګ كيدلو هغوى به بيللواو د دوى ماتحت به راتلل اودهغه ځائ مال متاع او څاروى وغيره به ئې خان سره بوتلل او وراندې كيدل به. په اسرائيلى خبروكښې دى چه هغوى يوزر او شپږ سوه كاله ژوندې وو اوبرابر په زمكه باندې دالله د تبليغ په سلسله كښې وواودې سره ئې بادشاهى هم خوريدله. كله چه هغوى د نمر د راوتلوځائ ته اورسيدلوهلته ئې اوكتل چه يوكلې آباد دې خود هغه ځائ خلق نيم څناوران شان دى نه هغوى كورونه جوړوي اونه هلته څه ونې شته د نمر د تاؤ نه هلته څه څيز په نظر نه راځي. دهغوى رنګونه سره وو تيټ قدونه ئې وو اوعام خوراك د هغوى كب وو.

نمر چرته نه راخيژي؟:- حضرت حسن بصرى رحمه الله فرمائي چه د نمر د راختلوپه وخت كښې هغه به په اوبوكښې تللو د ډوبيدو په وخت كښې به لكه د څناورو يوخوابله خواكيدل. د قتاده رحمه الله قول دې چه هلته خو څه راټوكيدل نه. د نمر د راوتلو په وخت كښې به هغوى اوبوته تلل اود زوال په وخت كښې به هغوى به خپلو پټو وغيره كښې مشغول كيدل.(1) د سلمه رحمه الله قول دې چه د هغوى غوږونه لوئ لوئ وو يوبه ئې خورولو او بل به ئې اغوستلو. قتاده رحمه الله وغيره وائي چه دا وحشى حبشيان وو.

ابن جرير رحمه الله فرمائي چه هلته چرته كور ديوال ياراګيرونكې څيز نه وو جوړشوې. د نمر د راختلو په وخت كښې به دا خلق په اوبوكښې ننوتل هلته چرته غر هم نشته. اول په يووخت كښې هغوى له لښكر اورسيدلونوهغوى دوى ته اووئيل چه ګورئ چه د نمر د راوتلو په وخت كښې مه حصاريږئ خو هغوى وئيل چه نه مونږخو به هم شپه په شپه ددې ځائ نه خو خوداځو راته اوښائې چه دادهډوكې پرقيدونكې ډيرې څنګه دې؟ هغوى وئيل چه دلته يولښكرراغلې وو د نمر د راوتلو په وخت كښې هغوى دلته حصارشو نو ټول مړه شو. دا د هغوى هډوكى دى دې اوريدو سره هغوى د هغه ځايه واپس لاړل. بيا فرمائي چه دذوالقرنين اودهغه د ملګرو هيڅ حركت خبرې تګ راتګ زمونږ نه پټ نه وو. د هغه لښكر

---

(1) الطبرى:١٨/١٠٠.

وغیره ډیرزیات وودزمکې په هره یوه حصه کښې خواره شوی وو خوزمونږ علم په اسمان او زمکه باندې حاوی دې زمونږ نه هیڅ هم پټ نه دی.[1]

ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا (۹۲) حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ

|بیا |روان شو (غرونوته| په بله لار|تردې پورې |چه کله| |ورسیدو هغه |مینځ د دوو غرونو ته

بیا هغه په بله لار روان شو تردې چه هغه د دوو غرونو مینځ کښې خائې ته اورسیدو (چه دره ورته وائي)

وَجَدَ مِنْ دُوْنِهِمَا قَوْمًا ۙ لَّا يَكَادُوْنَ يَفْقَهُوْنَ قَوْلًا (۹۳)

|نو بیاموندو هغه| اخواه د دغه دواړو غرونونه| څه خلق |چه نزدې نه وو| چه پوهه شي| په څه خبره|

نو دهغې نه اخوا ئې داسې خلق بیا موندلو چه قریب نه وو چه په څه خبره باندې پوهه شوی وو

قَالُوْا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ اِنَّ يَاْجُوْجَ وَمَاْجُوْجَ مُفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ

اووئیل هغوی| ائې ذوالقرنین |بیشکه یاجوج| اوماجوج |فساد کونکی دی| په زمکه کښې

هغوی اووئیل اې ذالقرنین! یاجوج اوماجوج په دې زمکه کښې ډیرخرابې کوی (اومونږ دهغوی د مقابلې وس نه لرو)

فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰٓى اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا

|نو ایا مقرر کړو مونږ| تالره |ټکس (محصول)|په دې کار| چه ته جوړ کړې| په مینځ زمونږ

نو ایا مونږ ستا دپاره څه چنده راجمع کړو چه ته زمونږ او د هغوی په مینځ کښې څه بند جوړ کړې

وَبَيْنَهُمْ سَدًّا (۹۴) قَالَ مَا مَكَّنِّيْ فِيْهِ

|او په مینځ دهغوئ کښې| یو بند |اووئیل هغه| هغه څه| چه اختیار را کړې دې ماته| په هغې کښې

.... ذوالقرنین اووئیل الله ﷻ چه ماته کوم مال دولت راکړې دې هغه ډیر ښه دې

رَبِّيْ خَيْرٌ فَاَعِيْنُوْنِيْ بِقُوَّةٍ اَجْعَلْ بَيْنَكُمْ

|رب زما |(هغه) کافي دې |پس امداد اوکړې زما| په محنت سره| جوړوم زهٔ |په مینځ ستاسو

(زما ستاسو چندې ته څه ضرورت نشته البته) ما سره د متو په زور سره مدد اوکړئ نو زه به ستاسو

وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا (۹۵) ۙ اٰتُوْنِيْ زُبَرَ الْحَدِيْدِ ۗ حَتّٰٓى اِذَا

|او په مینځ دهغوئ کښې |یو دیوال (بند)| راوړئ ماته| تختې د اوسپنې| تردې پورې | چه کله

او د هغوی په مینځ کښې یو دیوال اووهم بس ماته د اوسپنې ټکرې راکوئ (هغوی ورکول شروع کړل)

سَاوٰى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوْا ۗ حَتّٰٓى اِذَا

|هغه برابر کړو| مینځ د دواړو غرونو |نو اووئیل هغه| چه اوپوکئ اور| تردې پورې | کله چه

تردې چه د دواړو غرونو په مینځ کښې ئې برابر کړونو هغه حکم اوکړو چه پوک په اووهئ تردې چه

جَعَلَهٗ نَارًا ۙ قَالَ اٰتُوْنِيْٓ اُفْرِغْ عَلَيْهِ

|هغه اوګرځوی (داوسپنې دیوال)| پشان د اور| اووئیل ذوالقرنین|راوړئ ماته| چه واړوم زهٔ| په دې باندې

ئې د اور غوندې سور کړلو (د دې نه پس ذوالقرنین) اووئیل چه (اوس) وئیلې شوې تانبه راوړئ چه زه

---

[1] الطبری:١٨/١٠١.

قِطۡرًا ﴿٩٦﴾	
اوبلي كړې شوې تانبا	
د دې دپاسه واچوم	

قوله تعالى:- حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ بَيۡنَ ٱلسَّدَّيۡنِ

ذوالقرنين دوو ديوالونوله اورسيدو:- خپل دمشرق سفرئي ختم كړونو ذوالقرنين د هغه ځايه د شمال طرف ته يوه لار اونيوله چه وئې كتل دوه غرونه وو چه په خپلو كښې يوځائ شوې ووخودهغوى په مينځ كښې يوه لار وه دكوم ځائ نه چه به ياجوج اوماجوج راوتل اوپه تركيانوباندې به ئې تباهي اچوله هغوى به ئې قتل كول پټې باغونه به ئې تباه كول بال بچ به ئې ورله هم هلاك كولو او سخت فساد به ئې پيداكولو.

ياجوج ماجوج هم انسانان دي:- ياجوج ماجوج هم انسانان دي لكه چه د بخاري او مسلم د حديث نه ثابت دي. رسول الله ﷺ فرمائي الله ﷻ به حضرت آدم عليه السلام ته اوفرمائي اې آدم! هغه به په لبيك او سعديك سره جواب وركوي. حكم به اوشي چه د اُورحصه جدا كړه تپوس به كوي څومره حصه؟ حكم به اوشي په هرو زروكسانو كښې نهه سوه او يوكم سل په دوزخ كښې او يو په جنت كښې. هم دغه به هغه وخت وي چه ماشومان به بوډاګان شي اودهرې يوې حمل والا ښځې حمل به پريوځي. بيا حضور ﷺ فرمائي په تاسو كښې دوه امتونه دي چه هغه په چا كښې هم وي نو هغوى ته به كثرت رسوي. يعني ياجوج ماجوج.[1] امام نووي رحمه الله شرح صحيح مسلم كښې يوه عجيبه خبره ليكلې ده. هغه ليكي د حضرت آدم عليه السلام خاص اوبو يوڅوقطرې كومې چه په خاوره كښې پريوتلې وې هم د هغې نه ياجوج اوماجوج پيداكړې شوى دي نولكه هغوى د حضرت آدم عليه السلام اوحضرت حوا عليها السلام د نسل نه نه دي بلكه د آدم عليه السلام دنسل نه دي. خودا ياد ساتنې چه دا قول ډير غريب دې نه په دې باندې څه عقلي دليل شته اونه نقلي اوداسې خبرې چه داهل كتابونه رارسي هغه دمنلوقابلې نه دي بلكه هغوى سره داسې ملاوتې اوبناوتي قصې دي. والله اعلم. مسنداحمد كښې حديث دې دحضرت نوح عليه السلام درې ځامن وو سام حام اويافث؟ دسام د نسل نه ټول عرب دي اود حام دنسل نه ټول حبشان دي اود يافث دنسل نه ټول ترك دي.[2] دبعضو علماؤ قول دې چه ياجوج اوماجوج هم دتركوداعلى نيكه يافث اولاد دې. دوى ته ترك به دې وجه ونيلې شوى دي چه هغوى دخپل فساد اوشيطانويه وجه دانسانانودنورې ابادئي نه شاته په غورونوكښې پريخودې شوى وو.

د ذوالقرنين دسفر واقعات:- امام ابن جرير رحمه الله دذوالقرنين دسفرمتعلق اود هغه ديوال متعلق اود ياجوج ماجوج د بدنونو دهغوى دشكلونو غوږونو وغيره متعلق د وهب بن منبه نه يوه ډيره اوږده واقعه په خپل تفسير كښې بيان كړې ده چه دعجائبو او غرائبونه علاوه دصحت نه هم لرې ده. ابن ابى حاتم كښې هم داسې ډير واقعات دي خوټول غريب او غير صحيح دي. د دې غرونو په دره كښې ذوالقرنين د انسانانو يوه آبادي اوليدله چه په وجه د لريوالى د نورو خلقو ددنيا اود هغوى خپله يوه خاص ژبه چه دنوروژبه باندې هم نه پوهيدل. دې خلقو د ذوالقرنين قوت طاقت عقل اوهنر كتلوسره هغه ته درخواست اوكړو كه ته رضامندئې نو مونږ به تاله ډير زيات مال راجمع كړو اوتاسو ددې غرونو په مينځ كښې دا دره په يومضبوط ديوال سره بند كړئې چه مونږ د دې فسادیانو د هرې ورځ تكليفونو نه بچ شو. ددې په

---

[1] صحيح بخاري كتاب الرقاق باب ﴿إن زلزلة الساعة شئ عظيم﴾ :٦٥٣٠، صحيح مسلم:٢٢٢، ترمذى:٣١٦٩، احمد:٣٢/٣.
[2] احمد:١١/٥، ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة والصافات:٣٢٣١، المعجم الكبير:٦٨٧١.

جواب کښې ذوالقرنین اوفرمائیل ما. ستاسو د مال هیڅ ضرورت نشته د الله ﷻ هرڅه راکړې شوی دی اوهغه ستاسو دمال نه ډیر بهتر دی.هم دا جواب دحضرت سلیمان ﷺ د طرف نه د سبا دملکه قاصدانوته هم ورکړې شوې وو.ذوالقرنین د خپل دې جواب نه پس اوفرمائیل چه اوتاسو ماسره په خپل طاقت قوت او کار روزګار سره امداد اوکړئی نوزه به تاسو اوهغوی په مینځ کښې یومضبوط دیوال اودروم. ﴿زبر﴾جمع د ﴿زبرة﴾ ده. ذوالقرنین فرمائی چه د اوسپنې ټکړې د ښتو په شان ماله راوړئ.کله چه دا ټکړې راجمع کړې شوې نوهغه دیوال جوړول شروع کړه هغه په اوږدوالی او پلنوالې کښې دومره شو چه هغه ځای راګیر کړو اود غرد څوکې پورې اورسیدو. د هغې د اوږدوالی پلنوالی او پیړوالی باره کښې مختلف اقوال دی.

ذوالقرنین د ویلې کړې اوسپنې دیوال جوړ کړو:-کله چه دا دیوال بالکل جوړشونوحکم ورکړې شو اوس د دې ځلورو واړوطرفوته اُوربل کړئی کله چه هغه د اوسپنې دیوال لکه د سروټکې په شان سور شو نو حکم اوکړې شو چه اوس ویلې کړې تانبه راوړئی اودهرطرف نه ئې په دې باندې رابهیوئی نوچه کله دا هم اوکړې شو اودا دیوال یخ شو نودادیوال ډیر مضبوط اوپوخ شو اوپه کتوکښې داسې معلومیدو لکه تیره ځادرچه وی.

دا دیوال چا لیدلې دې:-ابن جریر کښې دی یوصحابی ؓ حضور ﷺ ته عرض اوکړوچه ما هغه دیوال لیدلې دې. حضور ﷺ اوفرمائیل څنګه دې؟هغه وئیل د کرخیدار ځادرغوندې دې کوم کښې چه تورې اوسرې کرخې دی نو حضور ﷺ اونر 'نیل ټیک دی خودا روایت مرسل دې.خلیفه واثق په خپله زمانه کښې خپلوامیرانوته یولوئ لښکر اوسازوسامان ورکولوسره روان کړې ووچه ددې دیوال خبرراوړئی دې لښکردوه کالوپورې سفراوکړو و په ملکونوملکونو باندې ګرځیدل آخر دې دیوال ته اورسیدل وئی کتل چه د اوسپنې اوتانبې دیوال دې په دې کښې یوه ډیره لویه عظیم الشان دروازه هم د دې ده په کوم چه په منونوزنی تالې لګیدلې دی اوچه کوم مال مساله د دې دیوال نه بچ شوې ده هم هلته په یوبرج کښې کیخودې شوې ده کوم ځای چه څوکنی اوپهره لګیدلې ده. دیوال ډیر اوچت دې چه څومره هم کوشش اوکړې شی خو په دې باندې ختل ناممکن دی. دې سره یوځای ملاوشوې د غرونوسلسله دواړو طرفوته برابر روانه ده اونور ئې هم عجیبه او حیرانونکی امور اوکتل چه هغوی واپس راغله او خپل خلیفه ته ئې بیان کړل.

فَمَا اسْطَاعُوْٓا	اَنْ يَّظْهَرُوْهُ
نو نه طاقت لری یاجوج ماجوج	چه وراوخیژی په هغې باندې
نو هغوی (یاجوج ماجوج) به د دې طاقت نه لری چه د دې دپاسه راؤخیژی	

وَمَا اسْتَطَاعُوْا	لَهٗ	نَقْبًا ٩٧	قَالَ	هٰذَا	رَحْمَةٌ
اونه طاقت لری (هغوی)	په هغې کښې	سوری کولو	اووئیل (ذوالقرنین)	دا	رحمت دې
اونه به دا طاقت لرلی شی چه په دې کښې سورې اوکړی (د دې تکمیل نه) پس هغه اووئیل دا (جوړول)					

مِّنْ رَّبِّيْ	فَاِذَا	جَآءَ	وَعْدُ رَبِّيْ	جَعَلَهٗ	دَكَّآءَ	وَكَانَ
د طرفه د رب زما	نو هر کله	چه راشی	وعده د رب زما	کړې به دې لره	ذرې ذرې	او ده
زما د رب مهربانی ده (خو) کله چه زما د رب وعده (چه قیامت دې) راشی نو دا (دیوال) به ذرې ذرې کړی						

وَعۡدُ رَبِّيۡ	حَقًّا	وَتَرَكۡنَا	بَعۡضَهُمۡ	يَوۡمَئِذٍ	يَّمُوۡجُ
وعده د رب زما	حقه	او پرې به ږدو مونږ	بعضې دهغوی نه	په دغه ورځ	چه دسمندر دچپو پشان به ښوري
او زما د رب وعده (د قيامت) رشتيني ده		او مونږ به هغه ورځ هغوی د يو بل سره ګډوډ کړو			
فِيۡ بَعۡضٍ	وَّنُفِخَ	فِي الصُّوۡرِ	فَجَمَعۡنٰهُمۡ	جَمۡعًا	
په بعضې نورو کښې	او پوکې به اووهلې شي	په شپيلۍ کښې	انو راجمع به کړو مونږ هغوی لره	ټول	
او (په دغه ورځ به) په شپيلۍ کښې پوک وهلې شي نو مونږ به (دوی ټول) په جمع کولو سره راجمع کړو					

قوله تعالى:- فَمَا اسۡطَاعُوۡۤا اَنۡ يَّظۡهَرُوۡهُ

ياجوج ماجوج او ديوال:- په ديوال باندې خو نه د ختلو ياجوج ماجوج ته طاقت شته اونه په دې کښې څه سورې کولې شي چه د هغه ځائ نه راوځي. ختل په نسبت د ماتولو زيات آسان دی د دې د پاره په ختلوکښې د ﴿مَا اسۡطَاعُوۡا﴾ لفظ استعمال شوې دې او په ماتولوکښې د ﴿مَا اسۡتَطَاعُوۡا﴾ لفظ راوړلې شوې دې. غرض داچه نه هغوی راختلې شي چه راشي اونه سورې کولې شي. مسنداحمد کښې حديث دې حضور ﷺ فرمائي هره ورځ ياجوج ماجوج داديوال کني ترديې چه نيزدې شي اود نمر شعاګانې هغوی ته ښکاره شي ورځ تيره شي په دې وجه د هغوی د سردارحکم وی چه اوس ئې پريږدئې صباله به ئې ماتوو خو چه کله بله ورځ راشي نو هغه د اولنئ ورځې نه زيات مضبوط محسوس کوی د قيامت سره نيزدې چه کله الله ﷻ ته دهغوی راوتل منظور وی دوی چه په کنستلو سره لګه د پوستکي په شان کړي نود هغوی سرداربه وائي چه اوس ئې پريږدئې صبابه ان شاء الله دامات کړو. دان شاء الله وئيلو په برکت به بله ورځ چه کله هغوی راشي نوچه څنګه ئې پريخودې وی هم هغه شان به وی زر به ئې راغوزارکړي او بهر به راوځي ټولې اوبه به اوڅښي خلق به تنګ شي او قلعه ګانوکښې به پناه واخلي. دوی به خپل غشي د آسمانونوطرف ته اولي او په شان د وينوككړ به دا غشي د هغوی طرف ته واپس کولې شي نو دوی به وائي چه د زمکې والا خو ټول اووېرېدل په آسمانونوباندې هم مونږ غالب راغلو. اوس به د هغوی په ستونوکښې غوټې راوځي او ټول په ټول به هم د دې وبا نه هلاك کړې شي. دهغه ذات قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې دزمکې د ځناورو خوراك به د هغوی بدنونه او وينې وی په کوم سره چه به هغوی ښه تکړه اوتازه شي[1] په ابن ماجه کښې هم داروايت دې. امام ترمذي رحمه الله هم داراوړې دې او فرمائيلې دی چه دا روايت غريب دې بغيرد دې سند نه مشهور نه دې. د دې سند ډير قوی دې خود دې عبارت دنکارت نه خالی نه دې. ځکه چه د آيت ظاهری الفاظ صفا دی چه نه هغوی راختې شي اونه هغوی سورې کولې شي ځکه چه ديوال ډير مضبوط ډير پوخ او سخت دې.

كعب احبار ﷺ نه روايت دې چه ياجوج ماجوج روزانه دا څټي او بالكل د پوستكي په شان ئې كوی بيا وائي چه راځئ صبابه ئې مات كړو. دويمه ورځ باندې راځي نو چه څنګه په اصل کښې وو هم هغه شان وی. په آخری ورځ د الله ﷻ په الهام باندې هغوی د تلو په وخت کښې به انشاء الله وائي بله ورځ چه راشي نو چه څنګه ئې چه پريخې وی هم هغه شان به وی او مات به ئې کړي. ډير ممکن دی چه هم د دې كعب ﷺ نه حضرت ابوهريره ﷺ دا خبره اوريدلې وی اوبيانئ بيان كړې وی يا يوراوی ته وهم شوې وی اوهغه د حضور ﷺ فرمان ګنړلوسره دا مرفوعاً بيان كړې وی والله اعلم. دا مونږ وايو د دې تائيد د دې حديث نه هم كيږي كوم چه په مسنداحمد کښې دې. يوځل حضور ﷺ د خوب نه رابيدارشو مخ

[1]) ترمذي كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الكهف:٣١٥٣ وهوصحيح، ابن ماجه: ٤٠٨٠، احمد:٢/٥١٠، حاكم:٤/٤٨٨.

مبارك نى سور كيدلو او فرمائيل به نى ﴿لااله الاالله﴾ د عربود خرابيدو وخت رانيزدې شو نن د ياجوج ماجوج په ديوال كښې دومره سورې اوشو. بيا حضورﷺ د خپلو ګوتونه حلقه جوړه كړه او ونې خودله. په دې باندې حضرت ام المؤمنين زينب بنت جحش k سوال اوكړو آيا زمونږ دخوخلقو په موجودګنې كښې به هم هلاكت كولې شى؟ ونې فرمائيل اوخوچه كله دخبيثوخلقو كثرت اوشى.(١) داحديث بالكل صحيح دې بخارى اومسلم دواړو كښې دې. اوپه بخارى كښې د راويانو په ذكر كښې دام حبيبه k ذكر نشته په مسلم كښې دې نورې هم د دې په سندكښې داسې ډيرې خبرې چه ډيرې كمې موندلې شوى دى.مثلاً دزهرى رحمه الله روايت د عروه رحمه الله نه حالانكه دا دواړه بزرګان تابعى دى اود څلورو ښځو په خپل مينځ كښې ديوبل نه روايت كول بيا څلور ښځې صحابيه بيا په دې كښې هم دوه د حضورﷺ د بيبيانو لونړه رضى الله عنهم. بزاركښې هم دا روايت د حضرت ابوهريره ﷺ نه هم نقل دې.(مترجم وائى ددې تكلف اود دې مرفوع احاديثو متعلق د دې قول څه ضرورت دې؟ مونږ د قرآن پاك اودې صحيح مرفوع احاديثو په مينځ كښې ډير په آسانئى سره دا تطبيق كولې شو هغوى څه داسې سورې نه شى كولې دكوم نه چه راوځى. نرې كول يادحلقې برابر سورې كول بله خبره ده.دذوالقرنين چه كوم مقصد ددې ديوال دجوړولو نه ووهغه خود الله ﷻ په فضل سره حاصل شوچه نه هغوى د بره نه كوزيدې شى اونه سورې كولې شى چه راوځى اود دې خبرپه آيت كښې دې اود دې خلاف هيڅ حديث هم نشته. والله اعلم.مترجم)د دې ديوال جوړولونه پس د ذوالقرنين تسلى كيږى د الله ﷻ شكر كوى او فرمائى چه اې خلقو داهم د رب رحمت دې چه ما د دې شيطانانونه مخلوق ته اوس امن وركړو. اوچه كله د الله ﷻ وعده راشى نو دا به راپريوځى اودا به زمكه كښې ښخ شى مضبوطيابه هيڅ په كاررانه شى. داوښې قوب چه كله د هغې شاسره ملاوشى نو عرب كښې دې ته ﴿ناقةدكاء﴾ وائى.

قيامت سره نيزدې به داديوال دړې وړې شى:- قرآن پاك كښې بل ځائ كښې ارشاددې چه كله په غر باندې د موسى ﷺ په مخامخ رب تجلى اوكړه نوهغه غر په زمكه راپريوتلوهلته هم لفظ﴿جعله دكا﴾ دې نوقيامت سره نيزدې به دا ديوال دړې وړې شى اود هغوى د وتلود پاره به لارشى.د الله ﷻ وعدې اتل دى اوقيامت يقينى راتلونكې دې.ددې ديوال په ماتيدوسره به داخلق راوځى اونوروخلقو كښې به ورننوځى د خپلو پردو تميزبه ختم شى داواقعه به ددجال د راتلونه پس اود قيامت د قايميدونه وړاندې به وى اود دې پوره بيان آيت ﴿حَتَّىٰٓ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُم مِّن كُلِّ حَدَبٍ يَنسِلُونَ﴾(٢) په تفسير كښې به ان شاء الله راځى.

كله چه شپيلئى پوک وهلې شى:- دې نه پس به شپيلئى پوك وهلې شى او ټول خلق به راجمع كړې شى اودا هم وئيلې شوى دى چه دې نه مراد دادې د قيامت په ورځ به ټول انسانان او پيريان ګډوډ كړې شى د بنى فزاره د يوشيخ بيان ابن جرير كښې دې چه كله پيريان اوانسانان يوبل سره يوځائ كړې شى نو هغه وخت به ابليس وائى زه ورځم چه پته اولګوم دا څه خبره ده؟ د مرق طرف ته به منډه كړى نو هلته به د فرښتو ډله اووينى رامنع به شى واپس به شى مغرب ته به اورسى هلته به هم دا رنګ وينى نو ښى طرف ته اوګس طرف ته به منډې وهى خو هرطرف ته به فرښتو محاصره كړې وى كتلوسره به نااميده شى او چغې صورې به شروع كړى ناڅاپى به هغه ته يوه وړه غوندې لارښكاره شى خپل ټول اولاد سره به په دې لار ورروان شى وړاندې تلوسره به ګورى چه دوزخ شغلې وهى. د دوزخ يوداروغه به ورته وائى

(١)صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب قصة ياجوج ماجوج:٣٣٤٦، صحيح مسلم:٢٨٨٠، ترمذى:٦٨٧، ابن ماجه: ٣٩٥٣،احمد:٤٢٨/٦.

(٢) ٢١/الانبياء:٩٦.

اې موذی خبیث ولې الله ﷻ ستا مرتبه اوچته کړې نه وه؟ته د جنتیانونه نه وې؟ نن چغې صورې ولې وهې،شیطان ورته وائی نن راباندې غصې ولې کوئی،دا ورځ خو د ملامت کولو ورځ نه ده. نن خوراته دخلاصی لار اوښایه. زه د الله ﷻ د عبادت د پاره تیاریم که حکم وی نودومره اوداسې عبادت به اوکړم چه په مخ د زمکې به چا هم نه وی کړې. داروغه به فرمائی چه الله ﷻ تاد پاره یوه فریضه مقرر کړې ده. هغه خوشحاله شی چه زه نی کوم اود هغې د پوره کولود پاره ښه تیار ولاړیم حکم به اوشی چه هم دا تاسو ټول دوزخ ته لاړشئ.اوس به دا خبیث حیران او پریشان پاتې شی نو فرښته به په خپل وزر سره دې اود ده اولاد راکاږی او دوزخ کښې به ئې واچوی. دوزخ به دې راونیسی او زور به ورکړی یوځل به دې چغې اووهی ټولې فرښتې او ټول رسولان او انبیاء علیهم السلام په زنګونونو د الله ﷻ په وړاندې عاجزئی کښې پراته دی. طبرانی کښې حضورﷺ فرمائی یاجوج ماجوج د حضرت آدم ؑ د نسل نه دی که هغوی پریخودې شی نودونیاپه ژوندکښې به فساد واچوی یویوخپل شاته په زرګونو بلکه ډیرپریږدی او مره کیږی بیاد دوی نه علاوه درې امتونه نوردی تاویل تالیس اومنسك(١)دا حدیث غریب دې بلکه منکر اوضعیف دې.اوپه نسائی کښې دی د دوی ښځې اوبچی دی اویویوزرزر بلکه دې نه هم زیات پریږدی اومره کیږی. (٢) بیافرمائی شپیلئی به پوك وهلې شی. حدیث کښې دی چه هغه یوقرن دې په کوم کښې چه به پوکې وهلې شی.(٣)دپوکی وهونکې به حضرت اسرافیل ؑ وی. لکه څنګه چه اوږد حدیث شریف بیان شوې دې. اود نورو هم ډیرواحادیثونه ددې ثبوت دې. حضورﷺ فرمائی زه څنګه په آرام او سکون سره کینم دشپیلئی والا فرښتې شپیلئی خپلې خُلې سره لګولې تندې ښکته کړې شوې غوږ لګولې په انتظار ناسته ده چه کله به حکم اوشی اوزه به شپیلئی پوك وهم. خلقو وئیل حضورﷺ بیا مونږ څه اووایو؟ وئی فرمائیل ﴿حسبنا الله ونعم الوكيل على الله توكلنا﴾(٤)

بیا فرمائی چه مونږ ټول به د حساب د پاره راجمع کړو د ټولوحشر به زمونږ په وړاندې وی لکه چه په سورت واقعه کښې دی چه وړاندې روستوټول به په مقرر ورځ اووخت رایوځائ کولې شی.(٥) یوبل آیت کښې دی ﴿ وَحَشَرْنٰهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴾(٦) مونږ به ټول راجمع کړو یوبه هم باقی پاتې نه شی.

وَّعَرَضْنَا	جَهَنَّمَ	يَوْمَئِذٍ	لِّلْكٰفِرِيْنَ	عَرْضًا ﴿١٠٠﴾	الَّذِيْنَ
او مخې ته به راولو مونږ	دوزوخ	په دغه ورځ	دپاره دکافرانو	په وړاندې کولو سره	هغه کافران
اومونږ به د قیامت په ورځ جهنم کافرانو ته مخامخ کړو | هغه کافران (چه په دنیا کښې)					

كَانَتْ	اَعْيُنُهُمْ	فِيْ غِطَآءٍ	عَنْ ذِكْرِيْ	وَكَانُوْا	لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ	
چه وې	سترګې دهغوئ	په پرده کښې	دیاد زمانه	اووو هغوئ	چه طاقت ئې نه لرلو	
د هغوی سترګې زما د یاد (توحید) نه په پرده کښې وې | اود (خپلو ګناهونو په وجه ئې) اوریدو طاقت						

١) الطيالسی:٢٢٨٢.

٢) السنن الكبرى:١١٣٣٤.

٣) ابوداؤد كتاب السنة باب ذكر البعث والصور:٢٧٤٢وسنده صحيح، ترمذى:٢٤٣٠، دارمى:٢/٣٢٥، ابن حبان:٢٥٧٠، حاكم: ٢/٤٣٦،احمد:٢/١٦٢.

٤) ترمذى كتاب صفة القيامة باب ماجاء فى (شان) الصور:٢٤٣١، السنن الكبرى:١٠٤٦٢، احمد:٦/٢٥.

٥) ٥٦/الواقعة:٤٩-٥٠.

٦) ١٨/الكهف:٤٧.

سَمْعًا ﴿١٠١﴾ أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي

داودریدو | ایا گمان کوی | هغه کسان | چه کفر ئې کړې دی | چه جوړ کړی هغوئ | بندګان زما

نه لرلو(ځکه چه اوریدو استعداد ئې تباه کړې وو) ایا کافران ددې نه پس هم دا ګمان کوی چه زما

مِنْ دُونِيٓ أَوْلِيَآءَ إِنَّآ أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾

| ماسوا زمانه | دوستان | بیشکه مونږ | تیار کړې دی | دوزخ | دپاره دکافرانو | میلمستیا

عبادت پریږدی اوزما بندګان د خپلو ځانونو دپاره کارساز جوړ کړی مونږ د کافرانو د میلمستیا دپاره

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾

| ورته اووایه | ایا مونږ خبر درکړو تاسوته | په زیات نقصان موندونکو خلقو باندې | په لحاظ دعمل سره

جهنم تیار کړې دی ته ورته اووایه ایا زه تاسو ته دهغه چا خبر درکړم چه په خپل عمل کښې زیات تاوانیان دی

الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَهُمْ

| داهغه خلق دی | چه ضائع دی | کوششونه دهغوئ | په ژوند ددنیا کښې | اوهغوئ

دا هغه خلق دی چه د دوی کوششونه په دنیاوی ژوند کښې ضائع شول او دوی (اوس هم) په خپلو اعمالو

يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾ أُولَٰٓئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا

| ګمان کوی | چه بیشکه هغوئ | (ښه) ټیک ټیک کوی | هرکار | دا هغه کسان دی | چه انکار ئې اوکړو

د نیکو ګمان کوی | چه دوی ښه کارونه کوی | .... دا هغه خلق دی چه د خپل رب

بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَآئِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ

| دایتونو درب خپل نه | اود ملاقات دهغه نه | نوضائع شول | عملونه دهغوئ | پس نه به ودروؤ مونږ

د ایاتونو اود هغه د ملاقات نه ئې انکار کړې دی | نو د دوی (نیک) عملونه ضائع شول | او مونږ به

لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾ ذَٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا

| هغوئ دپاره | په ورځ دقیامت | څه وزن | دا بدله دد وی | دوزخ دی | په سبب دهغې | چه کفراوکړو دوئ

د قیامت په ورځ د هغې تول دپاره تله نه لګوو | دا جهنم د دوی د کفر په وجه د دوی سزا ده

وَاتَّخَذُوٓا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا ﴿١٠٦﴾

| او اونیول دوی | ایتونه زما | اورسولان زما | په ټوقو سره |

اوپه دا چه زما په ایاتونو او په پیغمبرانو پورې به ئې ټوقې کولې |

قوله تعالی:- وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾

کافرانوته به اول دوزخ خودلې شی:- -کافران به دوزخ ته څی اوددې نه وړاندې به دوزخ اود هغې عذابونه وینی اودې یقین کولوسره چه دې کښې به دوی داخلیږی دداخلیدونه اول به ترقیږی او سوزیږی د غم تکلیف ویرې د وجه نه به همت بیلې. د صحیح مسلم شریف په حدیث کښې دی دوزخ به د قیامت په ورځ په راښکوسره راوستلې شی دکوم چه به اویا زره واګې وی اوپه هره یوه واګه به اویااویا زره

فرېښتي وی(١)دې کافرانو په ټول عمر کښې خپلې سترګې او غوږونه بې کاره کړی ناست دی نه ئې حق اوليدلو نه ئې حق واوريدلواونه ئې عمل اوکړو. د شيطان ملګرتيائی اوکړه اودرحمن دذکرنه ئې غفلت اوکړو.دالله ﷻ احکام اوممانعتونه ئې شاته اوغورزول او دائی ګنړل چه د هغوی د دروغو معبودان به هغوی ته دا ټولې نفع رسوی او ټولې سختئی به لرې کوی صرف د هغوی غلط خيال دې بلکه هغوی خو به د دوی دعبادتونو نه هم منکران شی اود هغوی دښمنان به جوړشوی ولاړ وی. د دې کافرانو منزل خوهم جهنم دې چه هم د اوس نه تيار دې.

د اعمالو په لحاظ سره د ډېر تاوان والا څوک دی؟:-دحضرت سعدبن ابی وقاص ؓ نه دهغوی خوئ مصعب رحمه الله سوال اوکړو چه دې آيت نه خواء مراد دی؟هغوی اوفرمائيل چه نه بلکه دې نه مراد يهود اونصاری دی.هم يهوديانو پيغمبر ﷺ دورغ ګنړلې وواونصاری جنت رښتيانه منلوواوئی چه هلته خوراك څښاك هيڅ هم نشته.او خارجی خلقود الله ﷻ وعده د مضبوتيانه پس ماته کړه حضرت سعد ؓ به خارجيانوته فاسقان ونيل.(٢) حضرت علی ؓ وغيره فرمائی چه دې نه مراد خارجی دی.(٣) مطلب دا دې چه څنګه داآيت يهوديانو اونصاری ته شامل دې دغه شان د خارجی حکم هم دې کښې دې څکه چه آيت عام دې څوك چه هم دالله ﷻ عبادت او اطاعت په داسې طريقه راوړی چه د الله ﷻ ناخوښه وی نوکه هغه په خپل عمل باندې خوشحاله وی اودا ګنړی چه ما د آخرت توښه اوينګه ډېره راجمع کړل زما نيك اعمال د الله ﷻ خوښ دی اوماته به په دې باندې اجر اوثواب خامخاملاويږی خود ده ګمان غلط دې. د ده اعمال قبول نه دی بلکه مردود دی اوهغه د غلط ګمان کونکې سړې دې. دا آيت مکی دې اوښکاره خبره ده چه په مکه کښې يهود اونصاری مخاطب نه وواودخارجيانوخوپه دغه وخت کښې وجودهم نه وو. نوددې بزرګانو هم دا مطلب دې چه دآيت الفاظ عام دې دوی ته اود دوی په شان ټولوته شامل دی.

کافران او مشرکان به سره د اعمالو جهنم ته ځی:-لکه چه په سورت غاشيه کښې دی د قيامت په ورځ به ډيرمخونه خوار اوذليل وی چه په دنياکښې ډير محنتونه کونکی بلکه په عملونوباندې ستړې شوی وو اوسخت تکليفونه ئې اوچت کړی وو.(٤) نن به هغوی سره د عبادت اورياضت دوزخ ته ورځی او په سورکړې شوی أورکښې به اچولې شی. يوبل آيت کښې دی﴿وَقَدِمْنَآ إِلَىٰ مَا عَمِلُوا۟ مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَـٰهُ هَبَآءً مَّنثُورًا﴾(٥) دهغوی کړې شوی اعمال مونږ په وړاندې کيدو سره ردی او بې کاره کړل. بل آيت کښې دی دکافرانود اعمالو مثال داسې دې لکه چه يوتګې د لرې نه د شګو غونډئی د لرې نه اوبه ګنړی خو چه کله خوانه راشی نو يوڅاڅکې اوبه هم نه وی.(٦) دا هغه خلق دی چه په خپله طريقه سره عبادتونه کوی او په زړه کښې هم دا ګنړی چه مونږ ډير ښه کارونه کوواوهغوی مقبول او د الله ﷻ خوښ دی خو هغوی د الله ﷻ په طريقوباندې نه وو د نبيانو د فرمان مطابق نه وو په دې وجه دمقبول کيدو په ځائ مردود شو اوهغوی دمحبوب کيدوپه ځائ باندې مبغوض شو. څکه چه هغوی د الله ﷻ آياتونه دروغ ګنړل د الله ﷻ دوحدانيت اودهغه د رسول ﷺ د رسالت ټول ثبوتونه د هغوی په وړاندې وو خوهغوی سترګې بند کړې وې او هډووئی نه منل. د هغوی د نيکئی چابړې به بالکل خالی وی.

(١) صحيح مسلم كتاب الجنة باب جهنم اعاذناالله منها:٢٨٤٢.

(٢) صحيح بخاری كتاب التفسيرسورة الكهف باب قوله ﴿قل هل ننبئكم بالاخسرين اعمالا﴾:٤٧٢٨.

(٣) الطبری:١٢٨/١٨.

(٤) ٨٨/الغاشية:٢-٣.

(٥) ٢٥/الفرقان:٢٣.

(٦) ٢٤/النور:٣٩.

د بخاري شريف په حديث كښې دي د قيامت په ورځ به يوچاق اوتازه سړې راشي خود الله ﷻ په نيز به دهغه وزن ديوماشي د وزر برابر هم نه وي بيا حضورﷺ اوفرمائيل كه تاسو غواړئي نود دې آيت تلاوت اوكړئي ﴿فَلَا نُقِيْمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَزْنًا﴾[1] دابن ابي حاتم په روايت كښې دي ډير زيات خوراك څښاك كونكې چاق او تازه سړې به د قيامت په ورځ د الله ﷻ مخې ته راوستلې شي خود هغه وزن به د غلې د يوې دانې برابر هم نه وي. بيا هغوي هم د دې آيت تلاوت اوكړو[2] بزاركښې دي قريشي كافر په خپله حليه كښې په فخر سره دحضورﷺ مخې ته تيريدلو نو حضورﷺ حضرت بريده ﷺ ته اوفرمائيل دا د هغوي نه دې چه دقيامت په ورځ به د ده د الله ﷻ په نيزهيڅ وزن نه وي.[3] دمرفوع حديث په شان د حضرت كعب ﷺ قول هم نقل دې دا بدله ده د هغوي د كفر اود الله ﷻ آياتونه اود هغه د رسولانو سپكاوې كول اود هغوي نه منل بلكه هغوي دروغ ګنړل.

إِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
بيشكه هغه كسان | چه ايمان ئې راوړو
بيشكه كومو كسانو چه ايمان راوړې دي
وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنّٰتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خٰلِدِيْنَ
اوعمل ئې اوكړو نيك | وي به | دپاره دهغوئ | باغونه دفردوس | ميلمستيا | هميشه به وي |
اونيك عملونه ئې كړي دي | د دوي د ميلمستيا دپاره د فردوس باغونه دي | دوي به په هغې كښې
فِيْهَا لَا يَبْغُوْنَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾ قُلْ لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ
په هغې كښې | نه به طلب كوي | دهغې نه | وتل (بل ځائې ته) | ورته اووايه | كه چرې شي | درياب |
هميشه دپاره وي | د هغې نه د وتلو خواهش به نه كوي | ته ورته اووايه كه چرته د سمندر اوبه
مِدَادًا لِّكَلِمٰتِ رَبِّيْ لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ
سياهي | دپاره دصفتونو ليكلو | درب زما | نوختم به شي درياب | مخكښې ددې نه | چه ختم شي |
زما د رب د صفتونو ليكلو دپاره سياهي شي | نو د سمندر اوبه به زما د رب د صفتونو ليكلو نه
كَلِمٰتُ رَبِّيْ وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهٖ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾ قُلْ
صفتونه | درب زما | اواګر كه راوړو مونږ | په شان دهغې درياب | سياهي (نوره) | ورته اووايه |
وړاندې ختمې شي | اګر چه مونږ (د نورو صفتونو ليكلو دپاره) د دې پشان نوره سياهي راوړو | ته اووايه
إِنَّمَآ اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوْحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ
بيشكه | چه زهٔ انسان يم | په شان ستاسو | چه وحې كيږي | ماته | چې بيشكه | معبود ستاسو | معبود |
بيشكه زه ستاسو پشان يو انسان يم | (خو) ماته وحې كولې شي چه ستاسو د عبادت مستحق صرف

[1] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الكهف ﴿اولئك الذين كفروا بايات ربهم ولقائه فحبطت اعمالهم..﴾: ٤٧٢٩، صحيح مسلم: ٢٧٢٥.
[2] الطبرى: ١٢٩/١٨.
[3] مسندالبزار: ٢٩٥٦ مجمع الزوائد: ١٢٥/٥.

وَّاحِدٌ	فَمَنْ	كَانَ	يَرْجُوْا	لِقَآءَ	رَبِّهٖ	فَلْيَعْمَلْ	عَمَلًا صَالِحًا
يو دي	نو هغه څوک	چه وي	چه اميد لري	د ملاقات	د رب خپل	نو هغه دې عمل کوي	عمل نيک
يو الله دې | نو څوک چه د خپل رب د ملاقات يقين ساتي | هغه دې نيک عمل کوي							
وَّلَا يُشْرِكْ	بِعِبَادَةِ	رَبِّهٖٓ	اَحَدًا				
او نه دې شريکوي	په عبادت	د رب خپل کښې	هيڅوک				
او د خپل رب په عبادت کښې دې (ورسره) هيڅوک نه شريکوي							

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

دنيکانو خلقو ميلمستيا:- په الله ﷻ باندې ايمان لرونکي د هغه رسولان ربښتوني منونکي او د هغوی په خبرو باندې عمل کونکي به بهترينو جنتونو کښې وی. بخاري او مسلم کښې دی کله چه تاسو د الله ﷻ نه د جنت سوال کوئی نو جنت الفردوس غوارئ دا د ټولونه اوچت او بهترجنت دې هم د دې نه د نورو جنتونو نهرونه بهيږی.(¹) هم دا به د هغوی د ميلمستيا ځائي وی دوی به دلته د هميشه د پاره اوسيږی. نه به ويستلې شی اونه به د وتلو خيال ورځی نه به د دې نه بهتر ځائ بل وی اونه به د هغه ځائ د اوسيدونه ويريږی. ځکه چه د هرقسم اوچت عيش ورته حاصل وی يويسې بل رحمت ملاويږی. ورځ په ورځ رغبت محبت او مينه الفت زياتيږی د دې وجه نه طبيعت سترې کيږی نه زړه مړيږی بلکه نور شوق هم زياتيږی او نوې نعمت ملاويږی.

د اوود سمندرونو سياهی هم د رب تعريف نه شی ليکلې:- حکم کولې شی چه د الله ﷻ د عظمت باره کښې د پوهه کولو د پاره په دنيا کښې اعلان اوکړئ چه د زمکې سمندرونه سياهی جوړه شی او بيا د الله ﷻ کلمات د الله ﷻ د قدرتونو ښکارندونه د الله ﷻ خبرې او د الله ﷻ حکمتونه ليکل شروع کړی نو دا ټوله سياهی به ختمه شی خو د الله ﷻ تعريفونه به ختم نه شی. که بيا د غه شان نور دريابونه راوړلې شی بيا او رلې او بيا راوړلې شی خو ناممکن دی چه د الله ﷻ قدرتونه د هغه حکمتونه او د هغه دليلونه ختم شی. د الله ﷻ فرمان دې ﴿وَلَوْ اَنَّ مَا فِى الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَّالْبَحْرُ يَمُدُّهٗ مِنْۢ بَعْدِهٖ سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمٰتُ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ﴾(²) يعني که په مخ د زمکې دونونه قلمونه جوړ کړې شی او د ټولو سمندرونونه سياهی جوړه شی دې نه پس اووه سمندرونه نور هم راوړلې شی نو ناممکن دی چه د الله ﷻ کلمات پوره اوليکی. د الله ﷻ عزت او د هغه حکمت د هغه غلبه او قدرت هم هغه پيژنی د ټولو انسانانو علم د الله ﷻ د علم په مقابله کښې دومره هم نه دې څومره چه د سمندر په مقابله کښې ځاڅکې. د ټولو ونو قلمونه به په سوليدو سوليدو ختم شی د ټولو سمندرونو سياهی به ختمه شی خو د الله ﷻ کلمات به هم داسې باقی پاتې شی لکه څنګه چه وې او هغه بې شميره او بې تعداده دی. څوک دی چه د الله ﷻ صحيح او پوره قدر او عزت پيژندې شی؟ څوک دې چه د هغه پوره ثنا او صفت په ځائ راوړې شی؟ بې شکه زمونږ رب هم هغه شان دې څنګه چه هغه پخپله فرمائي مونږ چه د هغه کوم تعريفونه اوکړو هغه د دې ټولونه زيات دې او دې ټولونه لوئ دې. يادلرئ څنګه چه د ټولې زمکې په مقابله کښې يوه د اوری دانه ده دغه شان د جنت او آخرت د نعمتونو په مقابله کښې د ټولې دنيا نعمتونه دی.

(¹) صحيح بخاري کتاب الجهاد باب درجات المجاهدين في سبيل الله: ٢٧٩٠، احمد:٢/٣٣٥، ابن حبان:٤٦١١.
(²) ٣١/لقمان:٢٧.

ټول پيغمبران عليهم السلام بشردي:- د حضرت معاويه بن ابى سفيان ﷺ فرمان دې چه دا د ټولونه آخرى آيت دې کوم چه په حضور ﷺ باندې نازل شوې دې. حکم کولې شى چه تاسو خلقوته اوفرمائې چه زه هم ستاسوپه شان يو انسان يم تاسوهم انسانان ئى که ما دروغ ګنړئى نو راوړئى د دې قرآن په شان يو قرآن تاسوهم جوړ کړئى اوپيش کړئى. ګورئى زه چرته په غيبوپوهيدونکې نه يم تاسوزما نه د ذوالقرنين د واقعه تپوس اوکړو د اصحاب کهف قصې تپوس مو اوکړونوما د هغې صحيح واقعات تاسو ته بيان کړل کوم چه د نفس الامر مطابق دى که ماله د الله ﷻ وحى نه راتله نوما به دا تيرشوى واقعات څنګه چه هغه شوى دى څنګه بيانولې شو؟اواورئى د ټولې وحى خلاصه دا شوه چه تاسو موحد جوړشئى شرک پريږدئى زمادعوت هم دغه دې څوک چه هم په تاسوکښې دالله ﷻ نه اجراوثواب اخستل غواړى هغه له د شريعت مطابق عمل کول پکاردى اود شرک نه بالکل بچ کيدل پکار دى. بغيرد دې دواړو کارونونه يوعمل الله ﷻ ته قبول نه دې چه په خلوص سره وى اود سنتومطابق وى.

هر عبادت کښې يو ذره رياکارئى نه ځان ساتل ضرورى دى:- يوسړى دحضور ﷺ نه تپوس کړې وو چه په ډيرونيکوکارونوکښې باوجوددالله ﷻد رضالتيون سره زما اراده داهم وى چه خلق زما دا نيکى اوګورى نوزما د پاره څه حکم دې؟ حضور ﷺ خاموش پاتې شو نودا آيت نازل شو.[١] داحديث مرسل دى.د حضرت عباده بن صامت ﷺ نه يوسړى تپوس اوکړو چه يوسړې مونځ روژه صدقه خيرات حج زکوة ادا کوى د الله ﷻ رضامندى هم لټوى او په خلقو کښې نيک نامى او لوئى هم. حضور ﷺ اوفرمائيل د هغه ټول عبادت بې کاره دې. الله ﷻ د شرک نه ويزاره دې چه څوک د هغه عبادت کوى اويل نيت هم کوى نو الله ﷻ فرمائى چه دا ټول هم هغه ته ورکړئى ماته د ده د څه خيز ضرورت نشته.[٢]

دحضرت ابوسعيدخدرى ﷺ بيان دې چه مونږ به حضور ﷺ له په نمبرنمبر راتلواو شپه به موتيروله کله چه به د حضور ﷺ څه کار وونوفرمائيل به ئى.داسې خلق ډير زيات وو يوه شپه مونږ په خپل مينځ کښې خبرې اترې کولې چه رسول مقبول ﷺ تشريف راوړو وئى فرمائيل داڅه پس پس کوئى مونږ جواب ورکړويارسول الله ﷺ زمونږ توبه ده مونږ دمسيح دجال ذکرکولو اوزمونږ زړونه ويريدل.حضور ﷺ اوفرمائيل زه تاسو ته د دې نه هم خطرناکه خبره اوښايم؟ هغه پټ شرک دې چه يوانسان د بل انسان د خودنې د پاره مونځ اوکړى.[٣] مسنداحمدکښې دى چه ابن غنم وائى زه اوحضرت ابوالدرداء ﷺ جابيه جمات ته لاړوهلته مونږ ته عباده بن صامت ﷺ ملاوشو په ګس لاس خو هغه زما ښې لاس اونيولواو پخپل ښى لاس باندې ئى دابوالدرداء ګس لاس اونيولو اودغه شان مونږ درېواړو هلته خبرې کولې روان وو هغوى اوفرمائيل چه ګورئى که تاسو درېواړه يا په تاسو کښې يوکس هم ژوندې پاتې شو نوممکن دى چه هغه هغه وخت هم اووينى چه دحضور ﷺ د ژبې مبارکې نه قرآن زده کړې شوې ښه سړې حلال حلال ګنړل اوحرام حرام ګنړلووالاسړې اودغه شان هرحکم په مناسب موقعه باندې ساتونکې اودهغه قدرت اوعزت په خلقو کښې داسې وى لکه دمرخر دسر.اوس لا دا خبرې کيدلې چه حضرت شدادبن اوس ﷺ اوحضرت عوف بن مالک ﷺ راغلو اوکيناستلو سره شداد ﷺ اوفرمائيل خلقوزما خو په تاسو د ټولونه زياته ويره د هغه خيز ده کوم چه مادرسول الله ﷺ نه اوريدلى دى يعنى پټ خواهش او شرک. په دې باندې حضرت عباده اوابوالدرداء ﷺ اوفرمائيل الله ﷻ دې مونږ معاف کړى مونږ ته حضور ﷺ فرمائيلى دى چه په دې خبره باندې شيطان نااميده شوې دې چه په دې جزيره عرب کښې د هغه عبادت اوکړې شى او پټ خواهشات خو هم دغه د شهوت او خواهش څيزونه ښځې وغيره دى. دا

[١] الطبرى:٢٣٤٣٧.
[٢] الطبرى:١٣٦/١٨.
[٣] ابن ماجه كتاب الزهد باب الرياء والسمعة:٤٢٠٤وهوحسن، احمد:٣٠/٣، مجمع الزوائد:٣١٥/١.

شرك خو زمونږ په پوهه كښې رانغلو د كوم نه چه ته مونږ ويروې. شداد ؓ اوفرمائيل بښه ده اوښائي چه يوسړې د بل د خودنې د پاره مونځ روژه صدقه زكوة خيرات كوى ددې حكم ستاسو په نيز څه دې؟ آيا هغه شرك اوكړو؟ ټولوجواب وركړو بې شكه دغه سړې مشرك دې. څوك چه د دنياد خودنې د پاره روژې اوساتى هغه مشرك دې چه په خلقو كښې خپل سخاوت خودلودپاره صدقه اوخيرات كوى هغه هم مشرك دې. په دې باندې حضرت عوف بن مالك ؓ اوونيل آيا دا نه شى كيدې چه په داسې اعمالوكښې كوم چه د الله ﷻ د پاره وى الله ﷻ هغه قبول كړى او چه كوم د نورو د پاره وى هغه رد كړى. حضرت شداد ؓ اوفرمائيل دا هيڅ كله نه شى كيدې ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلى دى چه د الله ﷻ ارشاد دې چه زه د ټولونه بهترحصې والا يم څوك هم چه ما سره په يوعمل كښې څوك شريك كړى زه هغه خپله حصه هم هغه دويم ته ورسپارم او ډير په بې پرواهئى سره لږ او ډير هر څه پريږدم.(١)

عمل كښې ريا كارى پټ شرك دې:-يوبل روايت كښې دى چه حضرت شداد بن اوس ؓ يوه ورځ ژړل مونږ تپوس اوكړوحضرت تاسو ولې ژاړې؟ وئى فرمائيل چه يوحديث راياد شواوهغه اوژړولم ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلى دى ماته په خپل أمت باندې د ټولونه زياته ويره د شرك اود پټ شهوت ده ما تپوس اوكړويارسول الله ﷺ ستاسوامت به تاسونه پس شرك كوى؟حضور ﷺ اوفرمائيل چه او واوره هغوى به دنمر سپوږمئى كاڼى اوبتانو عبادت نه كوى بلكه په خپلو عملونوكښې به ځان خودنه كوې پټ شهوت دا دې چه سحر په روژه كښې دې اوڅه خواهش نى مخې ته راغلو روژه نى پريخوده.(٢)

(ابن ماجه ومسنداحمد)

رسول الله ﷺ فرمائى چه د الله ﷻ فرمان دې چه زه د ټولوشريكانونه بهتريم ما سره چه څوك هم څه شريك كړى زه خپله حصه هم هغه ته وركوم. بل روايت كښې دى چه څوك بل كس زما سره په عمل كښې شريك كړى زه دهغه نه خلاص يم اود هغه هغه ټول عمل د دغه غيرد پاره دې.(٣)بل حديث كښې دى ماته ستاسو په نسبت د ټولونه زياته ويره د وړوكى شرك ده.خلقو تپوس اوكړو چه هغه وړوكې شرك څه خيز دې؟ وئى فرمائيل رياكارى. د قيامت په ورځ به رياكارانوته جواب ملاويږى چه ځئى د چاد پاره چه موعمل كولودهغوى نه بدله اوغواړئى اوګورئى چه ملاويږى هم؟(٤)دابوسعيدبن ابى فضاله انصارى صحابى ؓ نه روايت دې فرمائى چه ما درسول الله ﷺ نه اوريدلى چه كله الله ﷻ د ټولو وړاندې روستونې خلق راجمع كړى د كومې ورځې په راتلو كښې چه څه شك شبه نشته په هغه ورځ به يو آواز كونكې آواز كوى كوم سړى په كوم عمل كښې دالله ﷻ سره څوك شريك يوځائ كړې وى هغه له پكاردى چه دخپل هغه عمل بدله هم د هغه دويم نه اوغواړى ځكه چه الله ﷻ دحصه دار نه بې پرواه دى.(٥) ابوبكر ؓ فرمائى رسول الله ﷺ فرمائيلى دى چه الله تعالى به رياكارعذاب هم ټولوته ښائى او نيك عمل خلقوته اورونكې عذاب ب هم هم ټولوته اوروى.(٦)(مسنداحمد)

دحضرت ابوسعيدخدرى ؓ نه هم روايت نقل دې(٧)ابن عمر ؓ فرمائى چه حضور ﷺ فرمائيلى دى خپل نيك اعمال ښكاره كونكې به الله ﷻ خامخارسوا كوى.داچه دهغه اخلاق به خراب شى اوهغه به د

---

(١) احمد: ٤/١٢٥-١٢٦ وسنده حسن، مجمع الزوائد: ١٠/٢٢١

(٢) ابن ماجه كتاب الزهد باب الرياء والسمعة: احمد: ٤/١٢٤.

(٣) احمد: ٥/٤٢٨، ابن ماجه كتاب الزهد باب الرياء والسمعة: ٤٢٠٢وهوحسن صحيح، الطيالسى: ٢٥٥٩، ابن حبان: ٣٩٥، د.

(٤) احمد: ٥/٤٢٨، شرح السنة: ٤/٢٠١وسنده حسن.

(٥) ترمذى كتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة الكهف: ٣١٥٤وسنده حسن، ابن ماجه: ٤٢٠٣، شعب الايمان: ٢٨١٧، احمد: ٣/٤٦٦،

(٦) احمد: ٥/٤٥وهوصحيح بالشواهد، مسندالبزار: ٣٦٩١.

(٧) ترمذى كتاب الزهد باب ماجاء فى الرياء والسمعة: ٢٣٨١وهوصحيح، احمد: ٣/٤٠.

خلقو په نظر کښې ذليل اوخواروي. دې بيان کولوسره عبدالله ﷺ په ژړا شو.(¹) (مسند احمد) حضرت انس ﷺ روايت کوی چه حضور ﷺ فرمائيل د قيامت په ورځ به د انسان د نيکواعمالو مهر لګيدلې باڼړې د الله ﷻ په وړاندې پيش کولې شي. دا لړه کړه دا قبول کړه، دا لړه کړه او دا قبول کړه. هغه وخت به فرښتې عرض کوی اې الله ﷻ ترکومې چه زمونږ علم دې دا سړې خو مونږ نيک ګڼړلو جواب به ملاؤ شي چه کوم زه لړه کوم دا هغه اعمال دی په کوموکښې چه صرف زما رضامندی مطلوب نه وه بلکه په دې کښې رياکاری وه. نن خو به زه صرف هغه اعمال قبلوم چه صرف هم زما د پاره کړې شوی وی.

ريا چې څومره پورې عبادت کښې مشغول د الله ﷻ په غضب کښې وی-ارشاد دې چه څوك د خودنې اوروتې دپاره اودريږی هغه چه ترکومې کينه نی دالله ﷻ په غصه اوغضب کښې وی دابويعلی په حديث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه کوم سړې دخلقو په وړاندې په ګټلوسره په مزه مزه ښه ښکلې مونځ اداکوی او په ځان له ځائ کښې خراب او په تندئی سره بې زړه ادا کوی هغه د خپل پروردګاربې عزتی اوکړه.(²) اول بيان شوې دې چه دا آيت معاويه ﷺ د قرآن پاك آخری آيت ښائی خودا قول د اشکال نه خالی نه دې ځکه چه سورت کهف ټول په ټول هم په مکه کښې نازل شوې دې. او ښکاره خبره ده چه دې نه پس برابر لسوکالوپورې قرآن پاك نازليدلو. نو په ظاهره خو دامعلوميږی چه د حضرت معاويه ﷺ مطلب دا وی چه دا آيت آخری دې يعنی په بل آيت سره منسوخ کيږی نه په دې کښې چه کوم حکم دې هغه به ترآخره پورې بدل کړې شوی نه دې د دې نه پس ځه داسې آيت نه دې نازل شوې چه په دې کښې بدلون او جداوالې اوکړی.والله اعلم. يوډير زيات غريب حديث حافظ ابوبکر بزار ﷫ په خپل کتاب کښې راوړی دی چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دی چه کوم سړې آيت ﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَآءَ رَبِّهٖ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَّلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖٓ اَحَدًا﴾ الخ د شپې په آخر وخت کښې اولولی الله ﷻ به هغه ته دومره لوئ نور ورکوی چه د عدن نه به مکې ته اورسی.(³)

﴿الحمد لله﴾ د سورت کهف تفسيرختم شو

....

﴿تفسيرسورت مريم﴾

ايانونه	سورة مريم مكية وهي ثمان وتسعون اية وست ركوعات	ركوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	

كٓهٰيٰعٓصٓ ①	ذِكْرُ	رَحْمَتِ	رَبِّكَ	عَبْدَهٗ	زَكَرِيَّا ②	اِذْ
ك د ی ع ص	دا ذکر دې	د نعمت	درب ستا	په بنده خپل	زکريا باندې	کله چې

کاف .ها. يا .عين .ص . دا ستا د رب د هغه احسان ذکر دې کوم چه هغه په خپل بنده حضرت زکريا باندې کړې وو

نَادٰى	رَبَّهٗ	نِدَآءً خَفِيًّا ③	قَالَ	رَبِّ	اِنِّىْ
اواز اوکړو هغه	رب خپل ته	اواز پټ	اووئيل هغه	اې ربه زما	بيشکه زهٔ چې يم

څه وخت چه هغه خپل رب ته پټ آواز اوکړو او عرض ئې اوکړو چه اې زما ربه زما د بدن هډوکی

(¹) احمد:۲/۱۶۲ وهوصحيح، حلية الاولياء.٤/١٢٣-١٢٤، امعجم الكبير كماق مجمع الزوائد.١٠/٢٢٢.
(²) مسندابي يعلى:٥١١٧ عبدالرزاق:٢/٣٦٩، بيهقى:٢/٢٩٠.
(³) حاكم:٢/٣٧١ البزار:٣١٠٨.

وَهَنَ	الْعَظْمُ	مِنِّيْ	وَاشْتَعَلَ	الرَّاْسُ	شَيْبًا	
كمزوري شو	هډوكي	زما	او سپينه شعله شوه	ويخته دسر(زما)	دوجې دبوډاوالى نه	
ضعيف شوې دي او د سر ويخته مې د بوډاوتوب په وجه سپين شوي دي						
وَلَمْ اَكُنْۢ	بِدُعَآئِكَ	رَبِّ	شَقِيًّا۝	وَاِنِّيْ		
او نه يم زه(پاتې شوي)	په غوښتلو ددعا سره ستا نه	اے ربه زما	نامرداه	او بيشكه زه		
اې ربه زه كله هم ستانه په دعا غوستلو كښې نامراده شوې هم نه يم	اوزه د خپل مرګ نه پس د خپلو					
خِفْتُ الْمَوَالِيَ	مِنْ وَّرَآءِيْ	وَكَانَتِ	امْرَاَتِيْ	عَاقِرًا	فَهَبْ	لِيْ
يريږم(دبد عملئ)	دخپلو رونړو عزيزانو نه ورستوزما	او ده	ښځه زما	شنډه	نو راكړه	ماته
وارثانو نه يريږم	او زما بي بي شنډه ده	نو ماته د خپل طرفه يو وارث راكړه چه (په نبوت كښې)				
مِنْ لَّدُنْكَ	وَلِيًّا۝	يَّرِثُنِيْ	وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوْبَ	وَاجْعَلْهُ		
دطرفه ستانه	يو وارث	چې وارث شي زما	او وارث شي داولاد ديعقوب	او جوړ كړه هغه		
زما او د يعقوب ﷺ (دعلومو) وارث وي	او زما ربه هغه خپل بهترين بنده اوګرځوه					
رَبِّ	رَضِيًّا۝					
اے ربه زما	غوره انسان					

قوله تعالى:- ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهٗ زَكَرِيَّا۝

د سورت تعارف:- ددې سورت د شروع آياتونه حضرت جعفر بن ابى طالب ﷺ دحبش دبادشاه په دربار كښې د بادشاه د درباريانو په وړاندې تلاوت فرمائيلې وو[1] (مسند احمد وسيرت محمد بن اسحاق)

د حضرت زكرياﷺ ذكر:- -ددې سورت په شروع كښې چه كوم پنځه حروف دى دې ته حروف مقطعه وائى ددې تفصيلى بيان د سورت بقرې د تفسير په شروع كښې مونږ كړې دې. د الله ﷻ بنده حضرت زكرياء نبىﷺ باندې چه دالله ﷻ كوم لطف نازل شودهغې واقعه بيانولې شى په يوقراءت كښې زكريادې.دالفظ په مدسره هم دې اوپه قصرسره هم دواړه قراءتونه مشهور دى.هغوىﷺ د بنو اسرائيلو يو زبردست پيغمبروو.په صحيح بخارى كښې دى چه هغوى به د تركانى پيشه كولوسره خپله خيټه ساتله.([2]) د رب نه به ئى دعاكوله خوبه دې وجه دا دخلقو په نيز يوه حيرانونكې دعاوه چاچه به اوريدله نو وئيل به ئى كورنى بوډاوالى كښې داولاد غوښتنه كوى اوداوجه هم وه چه پټه دعادالله ﷻ ډيره خوښه وې او قبوليت سره ډيره نيزدې وى. الله ﷻ پرهيزګاره زړه ډيرښه پيژنى او په مزه آواز ډيرښه اورى.([3])

دبعضو سلفوقول دې چه څوك د خپل پوره خوب نه راپاسى او پټ الله ﷻ ته زارى اوكړى چه اې زما پروردګاراې زما پالونكيه اې زماربه نو الله ﷻ هم هغه وخت جواب وركوى چه لبيك عبدى اې زما

---

[1]) احمد:۱/ ۲۰۲-۲۰۳ ابن هشام:۱/ ۳۵۷، حلية الاولياء:۱/ ۱۱۵ مختصرًا دلائل النبوة:۲/ ۳۰۱.

[2]) صحيح مسلم كتاب الفضائل باب من فضائل زكرياﷺ:۲۳۷۹،ابن ماجه:۲۱۵۰، احمد:۲/ ۲۹۶،مسندابى يعلى:۶۴۲۶.

[3]) الطبرى:۱۸/ ۱۴۲.

بنده زه حاضریم تاسره موجود یم. په دعاکښې وائی چه یاالله زما طاقت کمزورې دې زما هډوکی ډډ شوی دی زمادسردوبښتو توروالې په سپینوالی کښې بدل شوې دې یعنی ظاهری او باطنی ټول طاقت ختم شوې دې دننه او بهر کمزورتیه راګیرکړې یم. زه خوستا د ددرنه چرې هم خالی لاس نه یم تلې. کله چه مې ستا کریم ذات نه څه غوښتی دی تاراکړی دی. ﴿موالیَ﴾کسائی ﴿موالیْ﴾ لوستلې دې دې نه مراد عصبه دې.(١)

د انبیاء کرامو سره دنبوت فکر وی د مال او دولت وغیره نه وی:-دامیرالمؤمنین حضرت عثمان بن عفان ﷺ نه﴿خِفَّتُ﴾په﴿خَفَّتُ﴾سره لوستل مروی دی یعنی زمانه پس زماخلق ډیر کم دی.په اولنی قراءت باندې مطلب دا دې چه زما اولاد نشته اوکوم چه زما خپلوان دی هغوی زمانه ویریده چه هسې نه زمانه پس څه خراب تصرف اونه کړی ماته اولاد راکړه چه زما نه پس زما نبوت راټینګک کړی. داهیڅ کله نه دی ګنړل پکار چه دخپل مال حال اواملاك د اخوادیخوا تلوویره وه.انبیاءکرام علیهم السلام دې نه ډیر پاك دی د هغوی مرتبه د دې نه ډیره زیاته لرې ده چه هغوی دې د دې د پاره اولاد اوغواړی چه که اولاد اونه شی نوزما میراث به د لرې رشته دارانوته پاتې شی.

بل په ظاهره داهم دی چه حضرت زکریاﷺ ټول عمر خپل هډوکی سولولې وواود ترکانیی کار کولوسره نې خپله خیته په خپل کار روزګارسره ساتله هغه سره به داسې کوم یولوئ دولت ووچه د هغې د میراث د پاره به هغه دومره پریشانه وو چه چرته دادولت مې دلاس نه اونه اوځی.انبیاء کرام علیهم السلام خو هسې هم ددنیاد زیات مال نه بې رغبت او د دنیاپرهیزګاران وی. دریمه وجه داهم ده. بخاری اومسلم کښې په ډیروسندونوسره حدیث شریف دې چه رسول الله ﷺ فرمائیل زمونږ میراث به نه شی تقسیم کولې مونږ نه چه څه پاتې شی هغه ټوله صدقه ده.(٢)ترمذی شریف کښې په صحیح سندسره روایت دې مونږ دانبیاؤ علیهم السلام ډله یوزمونږ میراث نه تقسیمیږی.نوثابته شوه چه د حضرت زکریاﷺ داعرض کول چه ماته خوئ راکړه چه زما وارث وی دې نه مطلب د نبوت وراثت دې نه چه د مال. د دې د پاره هغوی دا هم فرمائیل چه هغه زما او د آل یعقوب وارث وی. لکه چه ارشاد دې ﴿وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوُدَ وَقَالَ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَاُوْتِيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ؕ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِيْنُ﴾(٣) سلیمان ﷺ دداؤدﷺ وارث شویعنی دنبوت وارث شونه چه دمال ګنی په مال کښې نور اولادکښې هم شریك وی تخصیص نه وی.څلورمه وجه دا هم وه اودا هم معقول وجه ده چه د اولاد وارث کیدل خو عام دی په ټولوکښې دی او په ټولومذهبونوکښې دی بیاخو هیڅ ضرورت نه وو چه حضرت زکریاﷺ په خپله دعاکښې داوجه بیان فرمائیله.دې نه صفاثابت دی چه هغه میراث څه خاص میراث وواوهغه د نبوت وارث جوړیدل وو. نو په دې ټولو وجو سره ثابته ده چه دې نه مراد د نبوت میراث دې لکه چه په حدیث کښې دی زمونږ د انبیاؤ کرامو علیهم السلام میراث نه تقسیمیږی مونږ چه څه پریږدو هغه صدقه ده.(٤) مجاهد رحمه الله فرمائی دې نه مراد د علم وراثت دې. زکریاﷺ دیعقوبﷺ د اولادنه وو(٥) ابوصالح رحمه الله فرمائی دې نه مراددادې چه هغه هم دخپلو مشرانو په شان نبی جوړشی.(٦) حضرت حسن رحمه الله فرمائی چه د نبوت او علم وارث جوړ شی.دسدی رحمه الله قول دې چه زما اود آل یعقوب د نبوت وارث جوړ شی. زیدبن اسلم

(١) الطبری:١٤٤/١٨.
(٢) صحیح بخاری کتاب فرض الخمس:٣٨٠٤،صحیح مسلم:١٧٥٨، ابوداؤد:٢٩٦٣، ترمذی:١٦١٠، مسندابی یعلی:٢.
(٣) ٢٧/النمل:١٦.
(٤) احمد:٤٦٣/٢ وهوصحیح.
(٥) الطبری:١٤٦/١٨.
(٦) الطبری:١٤٦/١٨.

ﷺ هم دا فرماني. د ابوصالح رحمه الله داهم قول دي چه زما د مال خاندان اود حضرت يعقوب د نبوت وارث وي.عبدالرزاق كښې حديث دي الله ﷻ دې په حضرت زكريا ؑ باندې رحم اوكړى د هغه د مال وارث ته څه غرض وو ؛الله ﷻ دې په لوط ؑ باندې رحم اوكړى هغه د يوې مضبوطې قلعه خواهش كړې وو. ابن جريركښې دى چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل زما په رور حضرت زكريا ؑباندې دې د الله ﷻ رحم وى وئيل اې الله ماله د خپل خان نه ولى راكړه چه زما اود آل يعقوب وارث جوړشى.(۱) خودا ټول احاديث مرسل دى چه د صحيح احاديث معارضه نه شىكولې. والله اعلم. اواې الله هغه خپل خوښ كړې شوې غلام جوړكړه اوداسې ديندار او ديانتدار نى جوړكړه چه ستا د محبت نه علاوه ټول مخلوق د هغه سره مينه كوى د هغه دين او اخلاقوته هريو د خوښنى او مينې په نظرسره ګورى.

يٰزَكَرِيَّآ اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمِ
اے ربه زما | غوره انسان | اې زكريا | بيشكه موږ زيرى دركوو تاله | د يو هلك |
(الله اوفرمائيل) اې زكريا موږ تاته د يو هلك زيرې دركوو | چه د هغه نوم به يحيى وى
اِسۡمُهٗ يَحۡيٰى لَمۡ نَجۡعَلۡ لَّهٗ مِنۡ قَبۡلُ سَمِيًّا
چې نوم دهغه به يحيى وى | نۀ دې ګرځولې موږ | دۀ لره | مخكښى ددې نه | په نوم كښې شريك څوك
موږ د هغه نه وړاندې د هغه هم نام هيڅوک نه دې پيدا كړې
قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُوۡنُ لِىۡ غُلٰمٌ وَّكَانَتِ امۡرَاَتِىۡ عَاقِرًا
اووئيل هغه | اې ربه زما | څرنګ به شي | زما | هلك | اوده | ښځه زما | شنډه
زكريا اووئيل اې زما ربه ؛ زما ځوئې به څنګه پيدا شي حال دا دې چه زما بى بى شنډه ده
وَّقَدۡ بَلَغۡتُ مِنَ الۡكِبَرِ عِتِيًّا قَالَ كَذٰلِكَ قَالَ
اورسيدلې يم زۀ | دزوړوالى نه وچ والى ته | اووئيل فرښتې | هم دارنګې به كيږى | وئيلى دى
| او د بوډاتوب اخرى مرحلې عمر ته رسيدلې يم | فرشتې اووئيل | هم دغه شان به كيږى | ستا رب
رَبُّكَ هُوَ عَلَىَّ هَيِّنٌ وَّقَدۡ خَلَقۡتُكَ مِنۡ قَبۡلُ وَلَمۡ تَكُ
رب ستا | چې دا كار | په ما باند آسان دې | او بيشكه پيدا كړې ئې ماتۀ | مخكښى ددې نه |او نه وې نه
فرمائيلى دى چه دا كار ماته څه ګران نه دې | او (ته ګوري نه) | د دې نه وړاندې ماتۀ هم پيدا كړې وې |
شَيۡئًا
هيڅ څيز |
حال داچه ته هډو موجود نه وې |

قوله تعالى:- يٰزَكَرِيَّآ اِنَّا نُبَشِّرُكَ

د زكريا ؑ ددعا د قبوليت ذكر:-دحضرت زكريا ؑ دعا قبليږى او فرمائيلې كيږى ته د يوماشوم زيرې واوره دهغه نوم يحيي دې. لكه چه بل ځاىٔ كښې ارشاد دې ﴿هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهٗ ۚ قَالَ رَبِّ هَبۡ لِىۡ مِنۡ لَّدُنۡكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً ۚ اِنَّكَ سَمِيۡعُ الدُّعَآءِ﴾(۲) هم هلته زكريا ؑ د خپل رب نه دعا اوكړه اې الله ماله ته بهترين اولاد راكړې

---

(۱) الطبرى: ۱۰/۱۴۶.

(۲) ۳/آل عمران: ۳۸.

ته ددعاګانو اوريدونکې ئې.فرښتوهغه ته اواز وركړواوهغه دهغه وخت دمانځه په ځاى کښې په مانځه کښې ولاړ ووچه الله ﷻ هغوى ته د خپلې يوې كلمې زيرې وركوى چه سردار به وى پاك به وى نبى به وى پوره نيك اود اوچتې درجې دخوخلقو نه به وى. دلته فرمائى د ده نه اول د دې نوم چرته يوانسان هم نه وو شوې(۱)داهم ونيلې شوى دى چه د ده په شان به نورڅوك نه وى.هم دغه معنى ﴿سميا﴾ آيت ﴿ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴾ (۲)کښې ده.دامعنى هم بيان كړې شوې ده چه دې نه وړاندې د داسې شنډې ښځې داسې بچې نه دې شوې. دزکريا ﷺ هيڅ اولاد نه وو شوې د هغوى بى بى صاحبه د شروع د وخت نه بې اولاد وه. حضرت ابراهيم ﷺ اوحضرت ساره بي‌بى هم چه دماشوم زيرې واوريدو نو ډيره حيرانتيانى كړې وه د هغوى دحيرانتيا وجه د هغوى اولادنه كيدل يا شنډيدل نه وو بلكه په ډير بوډاوالى کښې د اولاد كيدل دهغوى د حيرانتيا وجه وه. او د زكريا ﷺ خو ددې پوره بوډاوالى پورې اولاد نه وو شوې. د دې د پاره حضرت خليل الله ﷺ فرمائيلې ووچه ماته په دې دومره بوډاوالى کښې د اولاد زيرې څنګه راكوې؟دې نه ديارلس كاله وړاندې اسماعيل ﷺ شوې وو.د هغوى بى بى هم چه دا خبر واوريدونو په حيرانتياسره ئې اوونيل چه په دې بوډاتوب کښې به زما اولاد كيږى؟سره د دې چه زما خاوند هم پوره درجه کښې بوډا دې داخو ډير حيرانونكې خيزدې. دې اوريدو سره فرښتو ونيلى وو چه ستاسو د الله ﷻ په امرباندې حيرانتياده. اې د ابراهيم ﷺ كوروداڼې په تاسو باندې د الله ﷻ رحمتونه او بركتونه دى الله ﷻ د تعريفونو او بزرګومالك دې.

د ځوې په زيرى د حضرت زكريا ﷺ حيرانيدل:- حضرت زكريا ﷺ چه د خپلې دعاقبليدو او د هغه د ځوئ كيدوزيرې اوريدو سره د خوشحالئى او حيرانيدو نه كيفيت معلومول چه په ظاهرى اسبابو خو دا امرمستبعد او ناممكن معلوميږى ددواړو طرفونه خو حال د خالص د نااميدئى دې. بى بى شنډه چه د هغې داوسه پورې اولاد نه دې شوې اوزه بوډا اوداسې بوډا د چا په هډوكې چه اوس هيڅ طاقت نه دې پاتې.داوچ خاښ په شان شوې يم.دكوروالامې هم بوډئى شوې ده بيا به زمونږ اولاد څنګه كيږى؟ غرض د رب العالمين نه ئې د خوشحالئى او حيرانيدو سره معلومات كولو.د ابن عباس ﷺ نه روايت دې زه ټول سنت پيژنم خو ماته دا معلومه نه شوه چه حضور ﷺ به ماسپښين او مازيګركښې لوستل كولو اوكه نه؟ اودا معلومه نه شوه چه لفظ ﴿عتيا﴾به لوستلو كه﴿عُتِيًّا﴾(۳)(احمد)فرښتې جواب وركړو چه وعده خو اوشوه. هم په دې حالت کښې به هم د دې بى بى نه ستا ځوئ كيږى. الله ﷻ ته داكار ګران نه دې د دې نه د زيات حيرانيدو او لوئ قدرت كار خو تاسو پخپله ليدلې دې اوهغه پخپله ستاسو وجود دې چه هيڅ نه وواو الله ﷻ جوړكړئى. نو چه هغه ستاسو په پيداكول قادر وو نوهغه تاسو له په اولاد دركولوهم قادردې.لكه چه ارشاد دې ﴿هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا﴾ (۴) يعنى يقينًا په انسان باندې د هغه د زمانې داسې وخت هم تيرشوې دې په كوم وخت کښې چه هغه د ذكر قابل څيز نه وو.

قَالَ	رَبِّ	اجْعَلْ لِّيْ	اٰيَةً ط	قَالَ	اٰيَتُكَ
اووئيل زكريا	اې ربه زما	مقرر كړه مالره	يوه نښه	اووئيل الله	چې نښه ستا(داده)

زكريا اووئيل زما دپاره څه نښه اوګرځوه الله اوفرمائيل ستا نښه دا ده

(۱) الطبرى:۱۸/۱۴۸.
(۲) ۱۹/مريم:۲۵)
(۳) احمد:۱/۲۵۷-۲۵۸، ابوداؤد كتاب الصلوة باب قدرالقراءة فى صلوة الظهر والعصر:۸۰۹مختصرًا وسنده صحيح.
(۴) ۷۶/الدهر:۱.

اَلَّا تُكَلِّمَ	النَّاسَ	ثَلٰثَ لَيَالٍ	سَوِيًّا⑩	فَخَرَجَ
چې تۀ به خبرې نشې کولې	خلقو سره	درې شپې ورځې	پرله پسې	نو راووتو هغه
چه درې شپې ورځې به د خلقو سره خبرې نشې کولې | او روغ رمټ به ئې | نو هغه د عبادت خانې نه				

عَلٰى قَوْمِهٖ	مِنَ الْمِحْرَابِ	فَاَوْحٰۤى	اِلَيْهِمْ	اَنْ سَبِّحُوْا	بُكْرَةً
په قوم خپل باندې	دعبادت خانې نه	نو اشاره ئې اوکړه	هغوئ ته	چې تسبيح وايئ	سحر
اووتلو او خپل قوم ته ورغلو | نو هغه ته ئې په اشاره سره اووئيل چه صبا او بيګاه (د الله ﷻ)					

وَّعَشِيًّا⑪
او مابښام |
تسبيح وائي

قوله تعالى:- قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْۤ اٰيَةً ؕ

د حضرت زکريا ﷺ نخښه غوښتل: حضرت زکريا ﷺ د خپلې نورې تسلئی د پاره اود زړه د تشفی د پاره د الله ﷻ نه دعاکوی چه په دې خبره باندې څه نښه راښکاره کړه. لکه چه خليل الله ﷺ د مړو د بيا راژوندی کيدو کتلو خواهش د دې د پاره ښکاره کړې وو. ارشاد اوشو چه ته به نه ګونګاکيږې اونه به بيماريږې خو ته به خلقو سره خبرې نه شې کولې. دريوورځوپورې به هم داحال وی.(1)
هم دا شان شوې هم وو چه په تسبيح استغفار اوحمدوثناوغيره باندې به ئې ژبه چليدله خوخلقو سره به ئې خبرې نه شوې کولې.(2) د ابن عباس ﷺ نه داهم روايت دې چه د ﴿سويا﴾ معنی وار په وار ده. يعنی مسلسل پوشان برابر درې شپې درې ورځې به ستا ژبه د دنياوی خبرو نه بنده وی. ړومبې قول هم د هغوی نه نقل دې اود جمهورو تفسيرهم دا دې اوهم دا ډير صحيح هم دی. په سورت آل عمران کښې د دې بيان هم تيرشوې دې. چه علامت غوښتلو باندې ارشاد اوشو چه دريوورځوپورې به ته صرف په اشارو وغيره خلقو سره خبرې کولې شې.(3) اود خپل رب ياداوذکر په کثرت سره کوه او سحر مابښام د هغه پاکی بيانوه. نو په دې دريو شپوورځوکښې هغوی چاانسان سره خبرې نه شوې کولې. او په اشارو سره به ئې خپل مطلب ورخودلو. خوداخبره نه وه چه هغه ګونګې شوې وو. اوس چه هغوی دخپلې حجرې نه کوم ځائ کښې په يواځيوالی کښې د خپل اولاد د کيدو دعاکړې وه بهرراغلو او چه رب کوم نعمت په هغوی باندې انعام کړې وو اود کوم تسبيح اوذکر هغوی ته حکم شوې وو هم هغه قوم ته هم حکم اوشو خبرې نه شوې کولې نو په دې وجه ئې هغوی ته په اشاروسره پوهه کړل يائی په زمکه باندې په ليکلو سره پوهه کړل.(4)

	يٰيَحْيٰى	خُذِ	الْكِتٰبَ	بِقُوَّةٍ ؕ	وَاٰتَيْنٰهُ الْحُكْمَ
	اې يحيی	اونيسه	دا کتاب	مضبوط	او ورکړو مونږ هغه ته حکم
(بيا ورته مونږ اووئيل) اې يحيی! دا کتاب کلک اونيسه | او مونږ هغه ته په ماشوموالی					

---

(1) الطبری:۱۸/۱۵۲.
(2) الطبری:۱۸/۱۵۲.
(3) ۳/آل عمران:۴۱.
(4) الطبری:۱۸/۱۵۳.

صَبِيًّا ⑫ وَّحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكٰوةً ۖ وَكَانَ تَقِيًّا ⑬ وَّبَرًّا
په وړوکوالي کښې | او نرموالي دزړه | دخپل طرفنه | او پاکی | اووو هغه | پرهيزګاره |او نيک وو
کښې پوهه ورکړې وه | اود خپل طرفه مو ورته زړه خوږی او پاکی ورکړې وه | او هغه ډېر تقوی دار وو |
بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ⑭ وَسَلٰمٌ عَلَيْهِ يَوْمَ
د مور او پلار خپل دپاره| او نه وو هغه | سرکشه | نافرمانه | او سلام وو | په هغه باند | په کومه ورخ
اود خپل مورپلار په حق کښې ډېرنيک وو او سرکش اونافرمانه نه وو او په هغه دې سلام وی په کومه
وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوْتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ⑮
چې پيدا کړې شو هغه |اوپه کومه ورخ |چې به مری هغه|او په کومه ورخ| چې به راپاسولې شی|ژوندې
ورخ چې پيداشو اوپه کومه ورخ چې به مری اوپه کومه ورخ چې به دوباره ژوندې راپاځولې شی

قوله تعالى:- وَاٰتَيْنٰهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا

د حضرت يحيى ﷺ صفات :- دالله ﷻ دزيری او بشارت مطابق حضرت زکريا ﷺ کره حضرت يحيى ﷺ پيداشو.الله ﷻ هغوی ته تورات اوخودلوچه په هغوی کښې به ئې لوستلواودکوم احکام چه انبياء کراموانيکانوخلقو نوروته خودل.هغه وخت د هغوی عمر هم دوړوکوالی وو. په دې وجه ئې د خپل دې حيرانونکې نعمت ذکرئې هم اوکړوچه بچې ئې هم ورکړواوهغه ته ئې دآسمانی کتاب علم هم په وړوکوالی کښې ورکړو اوحکم ئې ورکړو چه حرص اجتهاد کوشش اوقوت سره د الله ﷻ کتاب زده کړه.دې سره مونږ هم په هغه عمرکښې د پوهې علم طاقت کلکه اراده هوښيارتوب اوحلم ورکړو.د نيکوطرف ته د وړوکوالی نه آماده وو او په کوشش اوخلوص سره به ئې دالله ﷻ عبادت اودمخلوق خدمت کښې جداشوې وو.ماشومانو به هغوی ﷺ سره د لوبوکولود پاره وئيل خوهغوی به دا جواب اورېدلوچه مونږ د لوبود پاره نه يو پيداکړې شوې.دحضرت يحيى ﷺ وجودد حضرت زکريا ﷺ د پاره زمونږ د رحمت يوه کرشمه وه. په کوم باندې چه بغير زمونږ نه بل څوک قادر نه دی. دحضرت ابن عباس ﷺ نه دا هم روايت دې چه والله زه پوهيږم چه د حنان څه مطلب دې. په لغت کښې د مينې شفقت او رحمت وغيره په معنی کښې راځی. په ظاهره هم دا مطلب معلوميږی چه مونږ هغه ته د وړوکوالی نه حکم ورکړې وواوهغه ته مو شفقت محبت او پاکوالي ورکړې وو.دمسنداحمد په يوحديث کښې دی يوسړې به په دوزخ کښې دزرو کالوپورې يا حنان يا منان چغې وهی([1])دهرخيری ميری نه دهرې ګناه نه اومعصيت نه هغوی بچ کړې شوی وو.صرف نيک اعمال د هغوی د ژوند خلاصه وه. هغوی د ګناهونونه د الله ﷻ دنافرمانونه لرې وو.دې سره دمور پلار حکم منونکی اوهغوی سره ښه سلوک کونکې وو.هيڅ کله ئې دخپل موروپلارپه خبره کښې مخالفت نه دې کړې.کله هم دهغوی دفرمان نه بهرشوې نه دې. کله هم دهغوی دمنع کولونه پس يوکارنه دې کړې.هيڅ سرکشی نافرمانئی خوئی په هغوی کښې نه وو.

دويږې درې واقعات:- د دې خوصفتونواوښکلې خصلتونو په بدله کښې په درېواړو حالتونوکښې هغوی ته د الله ﷻ دطرف نه امن امان اوسلامتی ملاوشوه.يعنی د پيدائش والاورخ دمرګ ورخ او د حشرورخ دغه درېواړو خايونوکښې ويره وی اوناآشناوی.دموردخيټې نه راوتلوسره يوه نوې دنيا ګوری چه د هغه ترنن ورځې پورې د دنيا نه عظيم الشان او بالکل مختلف وی.دمرګ په ورخ د هغه مخلوق سره

[1]) احمد:۳/۲۳۰ مسندابی يعلی: ۴۲۱۰، مجمع الزوائد: ۱۰/۳۸۴۔

مخ كيږي چه په ژوند كښې ورسره كله هم نه مخامخ شوې اونه ني كله هم هغوی ليدلی. د محشر په ورځ هم علی هذاالقياس خپل خان به په يوه ډيره لويه ګنړه كښې چه بالكل نوې ځيز به وی كتلو سره به حيرانيږی. نو په دې دريواړو وختونوكښې د الله ﷻ د طرف نه يحيى عليه السلام ته سلامتی ملاوشوه.
په يومرسل حديث كښې دی حضورﷺ فرمانيلی ټول خلق به د قيامت په ورځ څه ناڅه ګناه وړی ځی به بغير د حضرت يحيى عليه السلام. حضرت قتاده رحمه الله وانی چه هغه ګناه خوځه چه د ګناه اراده ني هم چرته نه ده كړې. داحديث مرفوعاً([1])اوپه دووسندونوسره هم نقل دې خوهغه دواړه سندونه هم ضعيف دی. والله اعلم.حضرت حسن رحمه الله فرمانی دحضرت يحيى عليه السلام اوحضرت عيسى عليه السلام ملاقات اوشونو حضرت عيسى عليه السلامحضرت يحيى عليه السلام ته اوفرمائيل تاسو زمادپاره استغفاراوكړئی تاسوزما نه بهترئی. حضرت يحيىعليه السلام جواب وركړوتاسومانه بهترئی. حضرت عيسى عليه السلام اوفرمائيل ماخوپخپله په خپل خان باندې سلام وئيلې دې اوپه تاسو باندې پخپله الله ﷻ سلام وئيلې. اوس د دې دواړو د الله ﷻ په نيز فضيلت ښكاره دې.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مَرْيَمَ اِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ اَهْلِهَا
| او بيان كړه | په دې كتاب كښى |(واقعه د) مريم | كله چې هغه يو طرفته لاړه | داهل خپل نه
(ائې نبی) كتاب (يعنی قرآن) كښې دمريم هم ذكر اوكړه څه وخت چې دكور دخلقو نه جدا شو

مَكَانًا شَرْقِيًّا ۝۱۶ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُوْنِهِمْ حِجَابًا فَاَرْسَلْنَآ
يو ځائې ته | چې نمر خاته طرف وؤ | او جوړه نې كړه | طرفه ددوئ ته | يوه پرده | نو اوليږو مونږه
دنمر خاته اړخ يو مكان ته لاړه نودخلقو دمخې نه ئې پرده اوكړه نومونږ ورته خپله خاص فرښته اوليږله

اِلَيْهَا رُوْحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ۝۱۷ قَالَتْ
هغې ته | روح خپل | نو شكل جوړ كړو هغه فرښتې | هغې(مريم) ته | انسان | پوره | اووئيل مريم
چې دهغې په وړاندې دسم دم بنيادم په شان ښكاره شوه هغې اووئيل چې

اِنِّيْٓ اَعُوْذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ اِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ۝۱۸
چې بيشكه زهٔ | پناه غواړم | په رحمن سره | ستا نه | كه ئې ته | يريدونكې دالله نه |
زه تانه درحمان (په نامه) پناه غواړم كه ته دالله ﷻ نه ويريږې

قَالَ اِنَّمَآ اَنَا رَسُوْلُ رَبِّكِ ۖ لِاَهَبَ لَكِ غُلٰمًا زَكِيًّا ۝۱۹
اووې هغه فرښتې | بيشكه | زهٔ | استازې يم | درب ستا |چې دركړم | تاته | هلك | پاك(صالح) |
فرښتې اووئيل چې زه ستا درب راليږلې شوې فرښته يم چې زه تاته يو پاكيزه هلک دركړم

قَالَتْ اَنّٰى يَكُوْنُ لِيْ غُلٰمٌ وَّلَمْ يَمْسَسْنِيْ بَشَرٌ
اووئيل مريم|څنګه به پيدا شی | زما | هلك |حال دا چې ګوتې نه دی راوړی ماته|هيڅ يو انسان
هغې اووئيل چې زما لا څنګه هلک كيديشی حال دادې چې نه راله بنيادم لاس راوړې دې

[1]) احمد:۱/۲۵٤، مسندابی يعلی:۲٥٤٤، مجمع الزوائد:۸/۲۰۹.

وَلَمْ أَكُ	بَغِيًّا ۝	قَالَ	كَذٰلِكِ ۚ	قَالَ رَبُّكِ		هُوَ
اونه يم زه	زناكاره(بنځه)	اوونيل فرښتې	هم دغسې به كيږي	فرمانيلي دي رب ستا		دا كار
اونه زه بدكاره يم فرښتې اوونيل چې دغسې به كيږي ستارب فرمائيلي دي داكار						
عَلَيَّ	هَيِّنٌ ۚ	وَلِنَجْعَلَهٗٓ		اٰيَةً	لِّلنَّاسِ	
په ما باند	آسان دې	او كوؤ دا كار دپاره ددې چې اوګرځوو هغه هلك		يوه نښه	دپاره دخلقو	
......ماته ډيراسان دې اودا ځكه چې مونږ.................. داخلقو دپاره يو نخښه او(ذريعه د)						
وَرَحْمَةً	مِّنَّا ۚ	وَكَانَ أَمْرًا	مَّقْضِيًّا ۝			
او رحمت	دخپل طرفنه	او دي دا كار	خامخا كيدونكې			
رحمت جوړ كړو اودايوه فيصله شوې خبره ده						

قوله تعالى:- وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مَرْيَمَ

د حضرت مريم ام عيسى عليهما السلام ذكر:- پورته د حضرت زكرياؑ ذكر شوې وو اودا بيان فرمائيلې شوې ووچه هغه د خپل ټول بوډاوالي پورې بې اولاد وو اود هغه د بي بي هيڅ هم نه وو شوى. بلكه د اولاد صلاحيت په كښې نه وو. په دې باندې الله ﷻ هم په دې عمر كښې هغه له په خپل قدرت سره اولاد وركړو.حضرت يحيى ؑ پيداشو چه نيكوكار اووفاشعاروو.د دې نه پس د دې نه هم دخپل لوئ قدرت څرګندونه كوي. د حضرت بي بي مريم واقعه بيانوي چه هغه پيغله وه د يوسړي لاس هم هغې پورې نه وولګيدلې اوبغيردسړي نه الله ﷻ په خپل قدرت كامله سره هغې ته اولاد وركړ. د حضرت عيسىؑ غوندې خوئ هغې ته وركړو چه د الله ﷻ غوره پيغمبر روح الله اوكلمة الله وو. په دې دواړو قصوكښې پوره مناسبت دې د دې د پاره دلته هم اوسورت آل عمران كښې هم اوپه سورت انبياء كښې هم دا دواړه په تفصيل سره بيان كړې دې د پاره چه بنديګان د الله ﷻ د قدرت او عظيم الشان سلطنت كتنه اوكړي. بي بي مريم د عمران لور وه د داؤدؑ دنسل نه وه.په بني اسرائيلوكښې دا كورنئ طيب اوپاكه وه.په سورت آل عمران كښې دهغوىؑ دپيدائش وغيره تفصيلي بيان تيرشوې دې.

د هغه زمانې د دستوراورواج مطابق د هغې مور بي بي هغه د بيت المقدس د مسجدمقدس د خدمت د كار د پاره د دنياوي كارونونه آزاده كړې وه. الله ﷻ دانذر قبول كړو اودحضرت بي بي مريم پالنه په ښه توګه باندې اوشوله. هغه د الله ﷻ په عبادتونو رياضتونو اونيكوكښې مشغوله شوه. د هغې عبادت رياضت تقوى او پرهيزګارى د هر چا په ژبه وه. هغه د خپلې ترور د خاوند حضرت زكرياؑ په پالنه او تربيت كښې وه چه هغه د بني اسرائيلو نبي وو. ټول بني اسرائيل په ديني كارونوكښې هم د دوى د حكم تابعداروو. حضرت زكرياؑ ته د حضرت بي بي مريم ډيرزيات كرامتونه ښكاره شوې وو خاص كر چه كله به هغه د دې عبادت خانې ته ورتلو نود نوى قسم بې موسمه ميوې به هلته موجود وې. معلومات نې اوكړو مريم دا د كوم ځاى نه راځي؟ جواب ملاو شود الله ﷻ د طرف نه. هغه داسې قادردې چه چاله غواړي نو بې حسابه رزق وركوي.اوس د الله ﷻ اراده اوشوه چه د حضرت بي بي مريم د ځيټې نه حضرت عيسىؑ راپيداكړي چه د ټولو اولوالعزم پنځوپيغمبرانونه يودې. هغه د مسجدمقدس مشرقي طرف ته لاړه ياخود حيض راتلو په وجه ياپه بل څه وجه. ابن عباس ﷺ فرمائي چه په اهل كتاب باندې دالله ﷻ دطرف نه بيت الله ته متوجه كيدل اوحج كول فرض كړې شوي ووخوبي

بی مریم د بیت المقدس نه مشرق طرف ته تلې وه لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې په دې وجه دغه خلقو د مشرق طرف ته مونځ کول شروع کړه. د عیسی ؑ د پیدائش ځائ هغوی پخپله قبله جوړه کړه.(۱) روایت دې چه کوم ځائ ته هغه تلې وه هغه ځائ د دې ځائ نه لرې او غیرآباد وو. وائی چه هلته د هغې پټې ووکوم ته چه د اوبوور کولودپاره هغه تلې وه. دا هم وئیلې شوی‌دی چه هلته ئې حجره جوړه کړې وه. د دې د پاره چه د خلقو نه ځان د الله ﷻ په عبادت کښې په اوزګارتیاسره مشغول کړم. والله اعلم.

دحضرت جبرائیل ؑ په انسانی شکل کښې راتلل:-کله چه هغه د خلقو نه لرې شوه او د هغوی اود دې په مینځ کښې پرده راغله نو الله ﷻ خپله امین فرښته حضرت جبرائیل ؑ راولیګلو. هغه په پوره انسانی شکل کښې هغې ته ښکاره شو دلته د روح نه مراد هم دغه بزرګ فرښته ده.(۲)لکه چه په آیت ﴿نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ﴾(۳)الخ کښې دی.ابی بن کعب ؓ وائی چه په روز ازل کښې کله دبنیادمو د ټولوروحونونه د الله ﷻ دالوهیت اقراراخستې شوی ووبه هغه روحونوکښې د حضرت عیسی ؑ روح هم وو. هم دا روح په انسانی شکل کښې الله ﷻ رالیګلې وو اوهم دې روح هغې سره خبرې کړې وې او د هغې بدن ته ورننوتلې وو خودا قول د غریب کیدونه علاوه منکرهم دې ډیر ممکن دی چه دا بنی اسرائیلی قول وی. هغې چه په دې ځان له ځائ کښې یوغیرسړې اولیدونو داخیال نې راغلوچه دا چرته خراب سړې نه وی هغه ته نې دالله ﷻ ویره ورواوراندې کړه. که ته پرهیزګارئې نودالله ﷻ نه اوویریږه اوزه دالله ﷻ پناه غوارم. دومره پته خوهغې ته د ده بشره نه لیګیدلې وه چه یوښه انسان دې اودې ته معلومه وه چه نیک انسان د پاره د الله ﷻ ویره اوخطره کافی ده. فرښتې د هغې ویره حیرانیتا اوخطره لرې کولودپاره صفااووئیل بل هیڅ ګمان مه کوه زه د الله ﷻ رالیګلې شوې فرښته یم.

وائی چه دالله ﷻ نوم نې واوریدونوحضرت جبرائیل ؑ اورچیدو او په خپل اصلی صورت کښې راغلو اوونې وئیل زه د الله ﷻ رالیګلې شوې یم د دې د پاره الله ﷻ زه رالیګلې یم چه تاته یوپاك نفس ځوئ درکول غوارې. د ﴿لِأَهَبَ﴾ دویم قراءت ﴿لِيَهَبَ﴾ دې ابوعمرو بن علاء چه یومشهور اومعروف قاری دې د هغه دغه قراءت دې د دواړو قراءتونوتوجیه او مطلب بالکل صفادې اوبه دواړو کښې استلزام هم دې. دې اوریدو سره بی بی مریم ته نوره هم حیرانتیا اوشوه سبحان الله زما به بچې څنګه کیږی؟زما خو نکاح نه ده شوې اود بدکارئی خو زما خیال هم نه دې. زما بدن سره تراوسه پورې د یوانسان لاس هم نه دې لګیدلې . بدکاره نه یم نو څنګه به زما بچې کیږی. ﴿بغيا﴾ نه مراد زناکاری ده.

دانسان دپیدائش څلور طریقې:-لکه څنګه چه په حدیث کښې هم دا لفظ په دې معنی کښې راغلې دې چه ﴿مهرالبغی﴾د زناکارې ښځې ګټه حرام ده.(۴)فرښتې د هغې حیرانتیالرې کولودپاره اوفرمائیل چه دا تول ربښتیادی خوالله ﷻ په دې قادر دې چه د بغیرخاوند اوبغیرد څه بلې خبرې هم اولاد ورکړی هغه چه څه غوارې کیږی.الله ﷻ به داواقعه اوداماشوم دخلقو د تذکیرسبب جوړوی. دا به د الله ﷻ د قدرت یوه نښه وی دې د پاره چه خلقو ته پته اولګی چه هغه خالق په هرقسم پیداکولوباندې قادر دې. آدم ؑ نې بغیرد ښځې اوسړی نه پیداکړو حوا بی بی نې صرف دسړی نه بغیرد ښځې پیداکړه اوباقی تول انسانان نې دښځې اوسړی نه پیداکړل اوعیسی ؑ نې بغیرد سړی صرف هم د ښځې نه راپیداکړو.

---

(۱) الطبری:۱۸/۱۶۲.

(۲) الطبری:۱۸/۱۶۳.

(۳) ۲٦/الشعراء:۱۹۳.

(٤) صحیح بخاری کتاب البیوع باب ثمن الکلب:۲۲۳۷،صحیح مسلم:۱۵٦۷، ابوداؤد:۳٤۸۱، ترمذی:۱۲۷٦، ابن ماجه :۲۱۵۹، احمد:٤/۱۱۹، ابن حبان:۵۱۵۷.

د تقسيم هم دا څلور صورتونه کيدې شي کوم چه ټول پوره کړې شو اود خپل قدرت کمال او د عظيم سلطنت مثال ني قايم کړو. فی الحقيقت کښې نه د هغه نه بغيريل څوک معبود اونه پروردګارشته. دا ماشوم به د الله ﷻ رحمت جوړيږي او د الله ﷻ پيغمبر به وي. د الله ﷻ د عبادت دعوت به مخلوق ته ورکوي لکه چه بل آيت کښې دی چه فرښتو اووئيل اې مريم الله ﷻ تاته د خپلې کلمې يو زيرې اوروي د کوم نوم چه به مسيح عيسی بن مريمؑ وي چه په دنيااو آخرت کښې به د عزت خاوندوی اووی به هم د الله ﷻ مقرب. هغه به هم په زانګوکښې خبرې کوي او په زيات عمر کښې هم اووی به هم د نيکانو خلقو نه يعنی په وړوکوالی او بوډاوالی کښې به د الله ﷻ د دين دعوت ورکوي.[1]

روايت دې چه حضرت مريم عليهاالسلام اوفرمائيل د خلوت اويواځيوالی په موقعه به ماسره حضرت عيسیؑ خبرې کولې او چه زه به په ډله کې اووم نود الله ﷻ تسبيح به ئې بيانوله.داحال د هغه وخت دې کله چه دې زما په خيټه کښې وو. يعنی دا خبرې او تسبيح د هغه څما په خيټه کښې ووبيا فرمائی چه داکار د الله ﷻ په علم کښې مقدر اومقررشوې دې هغه به په خپل قدرت سره دا کارپوره کوي. ډير ممکن دی چه داقول هم د حضرت جبرائيلؑ وی اوداهم کيدې شی چه دا فرمان د الله ﷻ حضورﷺ ته وی اودې نه مراد د روح پوك وهل وی. لکه چه ارشاد دې د عمران لور بی بی مريم ډيره پاك دامنه بی بی وه. هم مونږ په هغې کښې روح پوك وهلې وو[2] يوبل آيت کښې دی چه هغه پاکه بی‌بی په کومه کښې چه مونږ خپل روح پوك وهلو.[3] نود دې جمله مطلب دا دې چه دا خو به کيږی الله ﷻ د دې اراده کړې ده. والله اعلم.

فَحَمَلَتْهُ
نو اميدواره شوه مريم په هلك سره
نودهغې په ګيډه شو نو د خپل(حمل) سره يولرې

فَانْتَبَذَتْ	بِهٖ	مَكَانًا	قَصِيًّا ﴿۲۲﴾	فَاَجَآءَهَا	
نو لاړه يوې ډډې ته مريم	دغه حمل سره	يو ځائي ته	چې لرې وو	پس راوسته هغه	
......خائي ته لاړه نود زيږون دردونو........ دکهجورې يوې ونې ته راوستله					
الْمَخَاضُ	اِلٰى جِذْعِ النَّخْلَةِ	قَالَتْ	يٰلَيْتَنِىْ		
دردونو دبچې دپيدا کيدلو	تنې دونې دکجورې ته	اووئيل هغې	افسوس دې په مابانديې		
او هغې اووئيل چې هائې افسوس كه زه ددې نه پخوا مره شوې					
مِتُّ	قَبْلَ هٰذَا	وَكُنْتُ	نَسْيًا مَّنْسِيًّا ﴿۲۳﴾		
چې مره وې زۀ	وراندې ددې نه	اووې زۀ ●	هيره دزړونونه وتلی		
او هيره تيره شوې وې					

قوله تعالى:- فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهٖ مَكَانًا قَصِيًّا﴿۲۲﴾

حضرت بی بی مريم د کهجورې د ونې خواله لاړه:-روايت دې چه کله هغې د الله ﷻ فرمان واوريدو اود هغې په وړاندې نی سټ تيټ کړونوجبرائيلؑ دهغې د قميص په ګريوان کښې پوکې اووهلو: په دې

[1] ۳/آل عمران:۴۵-۴۶.
[2] ۲۶/التحريم:۱۲.
[3] ۲۱/الانبياء:۹۱.

سره د الله ﷻ په حکم سره د هغې حمل شو. اوس ډیره اوویریدله او دې خیال سره به نی زړه خوړلو چه زه به خلقو ته څه مخ ښایم؟ که هرڅومره خپل خلاصوالې پیش کړم خودا عجیبه خبره به څوك منی؟ هم په دې ویره کښې هغه وه اوچاته نی هم داواقعه نه وه بیان کړې اوچه هغه کله خپلې تروردحضرت زکریاؑ بی بی له راغله نوهغې ورسره غاړه ملاوکړه او ونی وئیل بچې دالله ﷻ په قدرت سره اوستا د تروردخاوندپدعا سره زه په دې عمرکښې حامله شوې یم څکه چې زکریاؑ دنیك ولد دعا غوښتلې نو بی بی مریم هغې ته اونیل تروري ماسره خوهم داسې واقعه پیښه شوه اوزه هم خپل خان ستا پشان حالت کښې ګڼړم. داکورنئی د نبیکورنئی وه هغوی د الله ﷻ په قدرت او د بی بی مریم په صداقت باندې ایمان راوړو. د دې نه پس دا حالت وو چه کله په دې دواړو پاکو بیبیانو ملاقات کولو نو ترور به نی دامحسوس کول چه دهغې ماشوم دهغې دخوړخې دماشوم مخې ته ټیټیږی اودهغه عزت کوی.(١) د هغوی په مذهب کښې دا جائزهم وو په دې وجه د حضرت یوسف رونړو او پلار هغه ته سجده کړې وه او الله ﷻ فرښتوته دحضرت آدمؑ په وړاندې د سجدې حکم کړې وو.خوزمونږ په شریعت کښې دا تعظیم صرف د الله ﷻ د پاره خاص کړې شو اوبل چا ته سجده کول حرام کړې شو.څکه چه دا د الله ﷻ د تعظیم نه خلاف ده اود هغه شان سره مناسب نه ده.امام مالك رحمه الله فرمائی چه حضرت عیسیٰؑ او حضرت یحییٰؑ د ترور څامن وو. خودا دواړه دترور څامن نه وو بلکه ماماوخورنې وو اودواړه هم په یووخت کښې په حمل کښې وو. دحضرت یحییٰؑ موربه اکثر حضرت بی بی مریم ته فرمائیل چه ماته خوداسې معلومیږی چه زما دا بچې ستا بچی ته سجده کوی. امام مالك رحمه الله فرمائی چه د دې نه دحضرت عیسیٰؑفضیلت ثابتیږی. څکه چه الله ﷻ دهغه په لاس باندې پخپل حکم سره مړیژوندی کول د مورنه پیداشوی ړانده او برګیان به نی ښه کول.

عیسیٰؑ څومره موده د مور په خیټه کښې وو:-د جمهوروقول خودا دې چه هغه نهه میاشتې په خیټه کښې وو.حضرت عکرمه رحمه الله فرمائی چه اته میاشتې وو. د دې د پاره د اتومیاشتو د حمل ماشوم عموما ژوندې نه پاتې کیږی. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه دحمل کیدو سره ماشوم اوشو.داقول غریب دې ممکن دی چه هغه د آیت ظاهری لفظ سره داګنړلې وی چه دحمل کیدو جدااود ماشوم د پیداکیدوذکر په دې آیاتونوکښې "ف" سره دې او "ف" د تعقیب د پاره راځی خوتعقیب د هرڅیز د هغه په اعتبارسره کیږی لکه د عامو انسانانو د پیداکیدوحال د قرآن آیت ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ ۝ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ۝ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ ۚ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ۝﴾(٢)کښې شوې دې چه مونږ انسان د کړنګیدلې خاورې پیداکړې دې بیاموهغه دنطفه په شکل کښې په رحم کښې حصار کړو بیامود نطفه نه چکښې جوړه کړه بیاد دې چکښې نه دغوښې ټکړا جوړه کړه بیاددې غوښې ټکړې نه هډوکی پیداکړه.دلته هم په دوو ځایونو کښې "ف"ده اوده هم د تعقیب د پاره. خود حدیث شریف نه ثابت دی د دواړو حالتونو په مینځ کښې د څلویښتو ورځو فاصله وی.(٣)

د قرآن کریم په بل آیت کښې دی ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً ۗ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ۝﴾(٤) آیا تاا ونه لیدل چه الله ﷻ د آسمان نه باران ورروی؟ نوزمکه آبادیږی، ښکاره خبره ده چه د اوبووریدونه ډیره موده پس شینګې راټوکیږی. حالانکه "ف" دلته هم ده نوتعقیب د هرڅیز د هغه څیز په اعتبارسره کیږی. نیغه شان خبره خوداده چه په مثال د عادت د ښځو د خپل حمل زمانه پوره تیره شوه.

---

(١) حاکم:٢/٥٩٣ ح ٤١٥٦ وسنده حسن وهومن الاسرائيليات.
(٢) ٢٣/المؤمنون:١٢.
(٣) صحيح بخارى كتاب بدء الخلق باب ذكر الملائكة صلوات الله عليهم:٣٢٠٨، صحيح مسلم:٢٦٤٣.
(٤) ٢٢/الحج:٦٣.

د بي بي مريم سره د مسجد دخادم مكالمه اودهغې جوابونه:-دبي بي مريم سره په مسجد مقدس كښې. د جمات يوخادم اويوصاحب بل هم وود هغه نوم يوسف نجاروو هغه چه كله د حضرت بي بي مريم داحال اوكتلونو اول خو ني دا حالت بد اوګڼړلو د حضرت بي بي مريم د تقوى پرهيزګارئي عبادت اورياضت د رب نه ويريدل اوحق كتلوته خيال كولوسره هغه د زړه دا خرابې ويستل غوښتل خو چه څنګه ورځې تيريدلې حمل ښكاره كيدلو بس اوس خو چپ پاتې نه شو يوه ورځ ني ډير په ادب سره اوونيل بي بي مريم زه تانه د يوې خبرې تپوس كوم خفه كيږه مه. آيا بغيرد تخم نه د يوې وني كيدل بغيرد دانې فصل كيدل بغيرد پلار نه ماشوم هم كيدې شي؟ هغه د ده په مطلب پوهه شوه اوجواب ني وركړو چه دا هرڅه ممكن دي. دټولونه اول چه الله ﷻ كومه ونه پيداكړې وه هغه بغيرد تخم نه وه. د ټولونه اول چه الله ﷻ كوم فصل راټوكولې وو هغه بغيرد دانې نه وو دټولونه اول الله ﷻ حضرت آدم ﷺ پيداكړو هغه بغيرد پلار نه وو بلكه بغيرد مور نه هم وو. د هغه په عقل كښې خودا خبره راغله اوبي بي مريم او د الله ﷻ قدرت ني دروغ اونه ګڼړلو. اوس چه بي بي مريم صديقه دا اوكتل چه د قوم خلق به په هغې باندې تهمت لګوى نوهغې دا ټول پريخودل اوډيره لرې چرته لاړه.

دخلقود تهمتونو په وجه بي بي مريم چرته لرې لاړې:-امام محمدبن اسحاق رحمه الله فرمانى كله چه د حمل حالات ښكاره شو نوقوم دمسخرو آوازونه كول اوخبرې جوړول ني شروع كړې اوپه حضرت يوسف نجارغوندې صالح سړي باندې دا تهمت اولګولو نو هغه د دې ټولونه چرته غارې ته شوه چه نه څوك ګوري او نه څوك دا اوګوري. كله چه د ماشوم پيداكيدو درد شروع شو نوهغه د يوې كهجورې بيخ ته كيناستله وائي چه داخلوت خانه د بيت المقدس مشرقي طرف ته حجره وه.([1])داهم يوقول دې چه كله هغه دشام اومصر مينځ ته راورسيده هغه وخت دماشوم كيدو دردشروع شو([2]) بل يوقول دې چه د بيت المقدس نه هغه اته ميله تلې وه دهغه كلى نوم بيت اللحم وو([3]) اول دمعراج دواقعه په بيان كښې يو حديث تيرشوې دې په كوم كښې چه دى د عيسى ﷺ پيدائش ځائ هم بيت اللحم وو.([4]) والله اعلم.

حياناكه او پاكدامه ښځه په تهمتونو مرګ ته ترجيح وركوى:-مشهوره خبرهم دا ده اود نصرانيانوخو په دې خبره باندې اتفاق دې اوپه دې حديث كښې هم دى كه دا صحيح وى. دې وخت كښې هغې د مرګ غوښتنه كوله. ځكه چه د دين دفتنې په وخت كښې داخواهش كول هم جائز دى. پوهيدله چه څوك به هغې ته رښتونې نه وائي. دهغې بيان كړې شوې واقعه به هرڅوك دروغ ګڼړى دنيابه هغه پريشانه كوى اوپه عبادت او اطمينان كښې به ني خلل پريوځى. هرسړې به ني په بدوسره يادوى اوپه خلقو به خراب اثر پريوځى.نوونى فرمائيل چه افسوس زه ددې حالت نه وړاندې اوچته كړې شوې ووم.([5])بلكه افسوس چه زه خوهډو پيداشوى نه وې. دومره د حيانه شرميدله چه هغې په دې تكليف باندې مرګ ته ترجيح وركړه اوخواهش ني كولو چه افسوس زه چرته ورك شوې اود ياد نه وتلې څيز وې چه نه ني څوك يادكړې نه ني لټون اوكړې او نه ني ذكر اوكړى. په احاديثوكښې د مرګ غوښتلونه ممانعت دې. مونږ دارواياتونه د آيت ﴿ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴾([6])الخ په تفسيركښې بيان كړې دې.

---

[1] الطبرى:۱۸/۱٦۱.
[2] الطبرى:۱۹/۱۷۰.
[3] الطبرى:۱۹/۱۷۰.
[4] نسائى كتاب الصلوة باب فرض الصلوة.....٤٥۱ وسنده حسن.
[5] الطبرى:۱۸/۱۷۲.
[6] ۱۲/يوسف:۱۰۱.

فَنَادٰىهَا
انو فرښتې آواز اوكړو هغې ته
بيا (فرښتې) ورته دلاندې نه اړخ ته آواز اوكړو چې هيڅ غم مه

مِنۡ تَحۡتِهَآ اَلَّا تَحۡزَنِىۡ قَدۡ جَعَلَ رَبُّكِ تَحۡتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾
دښكته طرف دهغې نه | چې مۀ غمژنه كيږه | پيدا كړې ده | رب ستا | ښكته طرف ستانه | يوه چينه
كوه ستارب ستا در ښنو لاندې يوه چينه راپيدا كړې ده

وَهُزِّىۡۤ اِلَيۡكِ بِجِذۡعِ النَّخۡلَةِ تُسٰقِطۡ عَلَيۡكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾
اواوخوزوه تۀ | خان خپل ته | تنه دونې دكجورې | رااوبه غورزوى | تاته | كجورې | تازه
اود كهجورې دابوتې خپل ځان ته راوخنډه ددې نه به درته تازه كهجور راوغورزيږى

فَكُلِىۡ وَاشۡرَبِىۡ وَقَرِّىۡ عَيۡنًا ۚ فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الۡبَشَرِ اَحَدًا ۙ
پس خوره | او څكه | او يخې كړه | سترګې | نوكه چرې | او ليدلو تا | دانسانانو نه | يو كس
نو ته خوره اوڅښه اوخپلې سترګې (دخوئې په ديدن) يخوه اوكه چرته يو بنيادم اووينې

فَقُوۡلِىۡۤ اِنِّىۡ نَذَرۡتُ لِلرَّحۡمٰنِ صَوۡمًا فَلَنۡ اُكَلِّمَ
نو اووايه(ورته) تۀ | چې بيشكه نذر منلې دې ما | دپاره درحمن | دروژې | انو هرګز به خبرى نۀ كوم زۀ
نو(په اشارت) ورته اووايه چې مادرحمان (الله ﷻ) په نامه دروژې نذر منلې دې نو زه نن دهيچا بنيادم

الۡيَوۡمَ اِنۡسِيًّا ﴿٢٦﴾
نن ورځ | ديو انسان سره |
سره خبرې اترې نه كوم

قوله تعالى:-فَنَادٰىهَا مِنۡ تَحۡتِهَآ اَلَّا تَحۡزَنِىۡ

د حضرت مريم عليها السلام د پاره د الله ﷻ د طرف نه انعامات:- د ﴿مِنۡ تَحۡتِهَا﴾ دويم قراءت ﴿مَنۡ تَحۡتَهَا﴾ هم دې. داخطاب كونكې حضرت جبرائيل عليه السلام وو[1] دحضرت عيسى عليه السلام خو ړومبې كارهم هغه وو چه هغه د خلقو په وړاندې دخپلې مور د خلاصى د پاره اوپاكدامنئى د پاره كړې وو. د هغه وادئى د لاندې غاړې نه د دې ويرې او خطرې په عالم كښې حضرت جبرائيل عليه السلام دا آسانى وركړې وه. دا قول هم ونيلې شوې دې چه داخبره هم حضرت عيسى عليه السلام كړې وه. آواز راغلو چه خفه كيږه مه ستاد ښپولاندې ستارب د صفا ښكلې اوخوږو اوبو چينه روانه كړې ده دا اوبه ته اوڅكه.[2] يوقول دا دې چه د دې چينې نه مراد پخپله حضرت عيسى عليه السلام دې.خواولنې قول ډير ښكاره دې. د دې اوبو دذكرنه پس هم دخوراك ذكر دې چه د كهجورې دا ونه اوخوزوه د دې نه به تازه اومزيدارې كهجورې راپريوځى هغه خوره.

دا ونه بالكل خالى وه په څنډلو سره ميوې راتلې:- وائى چه دا ونه اوچه پرته وه اوداقول هم دې چه ميوه داره وه. په ظاهره داسې معلوميږى چه دغه وخت دا ونه د كهجورونه خالى وه خود هغوى په خوزولوسره د دې نه د الله ﷻ په قدرت سره كهجورې راڅنډلې كيدې. خوراك څښاك هرڅه موجود شو او اجازت هم

[1] الطبرى:۱۸/۱۷۳.
[2] الطبرى:۱۸/۱۷۵.

ورکړې شو اوفرمائيلې شو خوره څکه اوزړه خوشحاله ساته.دحضرت عمرو بن ميمون رحمه الله فرمان دې چه دنفاس والا ښځود پاره د لمدواواوچوکهجورونه بل بهتر هيڅ څيزنشته.(١) يو حديث کښې دی د کهجورې د ونې اکرام کوئی.دادهغه خاورې نه پيداکړې شوې ده دکوم نه چه آدم عليه السلام پيدا کړې شوې وو دی نه بغير هيڅ يوه ونه د نر اوښځې يوځائ کولونه نه لونيږی. د ښځو د ماشوم د پيدا کيدو په وخت کښې هغوی ته لمدې کهجورې ورکونی که ملاونه شی نو اوچې صحيح دی. هيڅ يوه ونه د الله ﷻ په نيز د دې نه زياته د مرتبې والا نشته.ددې د پاره ئی ددې لاندې حضرت بی بی مريم راکوزه کړه(٢)داحديث بالکل منکردې. د ﴿تسقط﴾ دويم قراءت ﴿تساقط﴾ او﴿ تسقط﴾هم دې. مطلب د دې ټولوقراءتونوهم يودې.بيا ارشاد اوشو چه چاسره خبرې مه کوه په اشاره ئی پوهه کوه چه زه نن روژه يم. ياخومراددادې چه دهغوی په روژه کښې کلام کول ممنوع وويادا چه هم دخبروکولونه روژه ساتلې ده.(٣)

زمونږ په شريعت کښې د خبرو نه روژه نشته:- حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه له دوه سړی راغله يوسلام اوکړو بل اونه کړو. هغوی تپوس اوکړوددې څه وجه ده؟ خلقو وئيل چه ده قسم خوړلې چه نن به چاسره خبرې اونه کړم. هغوی اوفرمائيل دا مات کړه اوسلام کلام شروع کړه داخو صرف هم د حضرت بی بی مريم د پاره وو څکه چه الله ﷻ ته دهغې صداقت کرامت ثابت کول منظوروودې دپاره ئی داعذر جوړ کړې وو. حضرت عبدالرحمن بن زيد رحمه الله فرمائی کله چه حضرت عيسی عليه السلام خپل مور ته اووئيل ته مه ويريږه نو هغې وئيل زه څنګه نه ويريږم زه د خاوند والا نه يم د چا د ملکيت وينځه نوکره نه يم ماته به دنياڅه وائی چه دا بچې د چا دې؟ زه به خلقوته څه جواب ورکولې شم؟ کوم يوعذربه ورته پيش کولې شم هائی افسوس چه زه د دې نه وړاندې مره شوې ووم اوکاش چه زه نسيامنسيا يعنی هيره کړې شوې جوړه شوې ووم. هغه وخت حضرت عيسی عليه السلام وئيل مورې تاله چاسره د خبروکولو ضرورت نشته پخپله به دې ټولو سره اوګورم. ته خوهغوی ته صرف دا ښايه چه نن ما د چپ پاتې کيدونذر منلې دې.

فَاَتَتْ		بِهٖ	قَوْمَهَا	تَحْمِلُهٗ ط
	نو راغله	سره ددغه بچي	قوم خپل ته	چي راغستې ئې وو هغه

بيا هغې ماشوم په غيږ کښې واخستو اوخپل قوم ته ورغله

قَالُوْا	يٰمَرْيَمُ	لَقَدْ جِئْتِ	شَيْـًٔا	فَرِيًّا ﴿٢٧﴾	يٰٓاُخْتَ هٰرُوْنَ	مَا كَانَ
اووئيل خلقو	اے مريم	بيشکه راغلې ته	يو کار	ناکاره ته	اے خور دهارون	نۀ وو

هغوئ ورته اووئيل چي اې مريم! تا ډير بدکار کړې دې ائې دهارون خورې!

اَبُوْكِ	امْرَاَ	سَوْءٍ	وَّمَا كَانَتْ	اُمُّكِ	بَغِيًّا ﴿٢٨﴾	فَاَشَارَتْ
پلار ستا	سړي	دبدئ	اونۀ وه	مور ستا	بدکاره	نو اشاره اوکړه هغې

ستا پلار څۀ خراب سړې نه وو اونه ستا مور بدکاره وه په دې باندې مريم دماشوم طرفته اشاره اوکړه

اِلَيْهِ ط	قَالُوْا	كَيْفَ	نُكَلِّمُ	مَنْ	كَانَ	فِي الْمَهْدِ
هغه بچي ته	اووئيل خلقو	څنګه	خبرې اوکړو مونږه	دهغه چاسره	چي دې هغه	په زانګو کښې (پروت)

هغوئ اووئيل چي مونږ په زانګو کښې پروت ماشوم سره څنګه خبرې اوکړو

---

(١) الطبری:١٨/١٧٩.
(٢) مسندابي يعلی ٤٥٥.
(٣) الطبری:١٨/١٨٢.

صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ط آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي

يو ماشوم | اوونيل ماشوم | بيشكه زۀ بنده دالله يم | هغه راكړو ماته كتاب | او جوړ ئي كړم زۀ

عيسى عليه السلام اوونيل چې بيشكه زه دالله ﷻ بنده يم هغه ماله كتاب راكړي دې او زه ئي نبي جوړ كړې يم

نَبِيًّا ﴿٣٠﴾ لا وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنتُ ص وَأَوْصَانِي

نبي | اووې ګرځولم زۀ | بركتي | هر چرته چې | يم زۀ | او حكم ئې اوكړو ماته |

او زه ئي بركتي كړې يم په هر ځائې كښې چې زه يم اوهغه ماته دمونځ كولو اودزكوة وركولو

بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ صلے وَبَرًّا

په مانځه سره | او په زكاة سره | تر څو چې يم زۀ | ژوندې | او جوړئې كړم زۀ نيكي كونكې

حكم راكړې دې ترڅو پورې چې ژوندې يم او زه دخپلې مور خدمت ګزار جوړ كړې يم اوسركش

بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ

دمورخپلې سره | اوګرځولې ئې نه يم زۀ | سركشه | بدبخته | او سلام دې | په ماباند | په كومه ورځ

اوبدبخت ئې نه يم پيدا كړې اوپه ماباندې سلام دې په كومه ورځ چې زه پيدا شوې يم

وُلِدتُّ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾

چې پيدا شوم زۀ | او په كومه ورځ | چې به مرم زۀ | او په كومه ورځ | چې به راپاڅولې كيږم زۀ | ژوندې

اوپه كومه ورځ چې به زه مړ كيږم |............او په كومه ورځ چې به زه دوباره ژوندې كولې شم

قوله تعالى:- فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ ط

مريم عليها السلام حضرت عيسى عليه السلام راوړې راځي:- حضرت مريم بى بى د الله ﷻ داحكم هم اومنلو او خپل ماشوم ئې په غيږ كښې راوړو اوخلقو له راغله. كتلوسره هريوګوته په خُله شواو دهرې خُلې نه اووتل مريم تاخو ډيرخراب كاراوكړو([1]) نوف بكالى رحمه الله فرمائي چه خلق دحضرت بى بى مريم په لټون كښې وتلې ووخود الله ﷻ شان وو چه دهغې چرته هم پته اونه لګيده. په لاركښې يوښاروان ملاوشو هغه نه ئې تپوس اوكړو چه په لاره كښې تادا سې داسې ښځه ليدلې ده؟ هغه ونيل چه نه خو ماد شپې يوه عجيبه خبرد ا اوكتله چه زمادا ټولې غواګانې ددې وادنې طرف ته په سجده كښې راپريوتلې. ما ددې نه وړاندې داسې قسم واقعه نه ده ليدلې اوماپخپلوسترګواوكتل چه دې طرفته يونور ښكاريدو. نو هغوئ په دغه طرف روان شو چه مخامخ دعيسى عليه السلام مور ماشوم په غيږ كښې راخستې ښكارى.د دوى په كتلوسره هغې خپل ماشوم په غيږ كښې كيناستله دې ټولو هغه راګيره كړه او خبرې جوړولې.

د اخت هارون څه مطلب دې؟:- دهغوى دا وينا چه اې د هارون خور دې نه مراد دا دې چه هغه د حضرت هارون عليه السلام دنسل نه وه.([2]) يادهغوى په كوركښې هارون نومې يونيك سړې وواوهم دهغه په شان عبادت اورياضت د حضرت بى بى مريم هم وو. په دې وجه هغې ته د هارون خور اووئيلې شوه. څوك وائي چه هارون نومې يوبدكاره سړې وو په دې وجه خلقو د پيغور په توګه هغې ته د هغه خور اووئيل.

د هارون خور ئې ورته ولې اووئيل:- ددې ټولواقوالونه لوئ يوغريب قول داهم دې چه هغه دحضرت هارون عليه السلام اوحضرت موسى عليه السلام هم هغه سكه خورده كومې له چه دحضرت موسى عليه السلام مور كله حضرت موسى

---

[1] الطبرى:١٨/١٨٥.

[2] الطبرى:١٨/١٨٧.

ﷺ په بیتمنی کښې واچولو او په دریاب کښې نی پریخې وو نوهغې ته نی ونیلې وو چه دې سره شاته شانه په غاړه غاړه خه چه د چا خیال هم رانه شی. دا قول خو بالکل غلط معلومیږی ځکه چه په قرآن پاك کښې دی چه حضرت عیسیﷺ د نبی اسرائیلوآخری نبی وو. د هغوی نه پس صرف خاتم الانبیاء حضرت محمد مصطفیﷺ نبی شوې وو. په صحیح بخاری کښې چه حضورﷺ فرمائی چه د عیسی بن مریم ﷺ سره د ټولونه زیات نیزدې زه یم ځکه چه زما اود هغه په مینځ کښې بل څوك نبی نه دې تیرشوې([1])که دمحمدبن کعب قرظی رحمه الله داقول چه هغه د هارون ﷺ سکه خوروه ټیك وی نو دا به منلې کیږی چه هغه دحضرت داوٗد ﷺ اوحضرت سلیمان ﷺ نه هم وړاندې وو ځکه چه په قرآن مجید کښې موجود دی حضرت داوٗد ﷺ د حضرت موسی ﷺ نه پس وو. اوګورنی آیت ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ﴾([2])په دې آیاتونو کښې د حضرت داوٗد ﷺ واقعه اود هغه د جالوت قتل کولو بیان شوې دې اولفظ موجود دې چه دا د موسی ﷺ واقعه ده. هغه ته چه کومه غلطی لګیدلې ده هغه د تورات هغه عبارت دې په کوم کښې چه دی کله چه موسی ﷺ سره د بنی اسرائیلوپه دریاب پورې وتلو اوفرعون سره دخپل لښکره ډوب شو اومره شو هغه وخت مریم بنت عمران چه د موسی ﷺ اوهارون ﷺ خوره وه په نغاره باندې د الله ﷻ د شکر ترانه ونیله اوهغې سره نورې ښځې هم وې. د دې عبارت نه قرظی رحمه الله داګنړلې چه دحضرت عیسی ﷺ مور بی بی مریم ده حالانکه دا غلطه ده. ممکن ده چه د حضرت موسی ﷺ د خور نوم هم مریم وی خودا چه هم دغه مریم د حضرت عیسی ﷺ مور وه د دې هیڅ ثبوت نشته بلکه دا ناممکن دی. داکیدې شی چه د دواړونومونه یو وی په یو نوم باندې نور نومونه کیخودې شی او په بنی اسرائیلوکښې خودا عادت وو چه خپل نومونه به ئی دانبیاوٗ کرامو اولیاوٗکرامو په نومونوباندې کیخودل.

مسنداحمدکښې مغیره بن شعبه ﷺ نه روایت دې زه رسول الله ﷺ نجران ته اولیکلم هلته مانه بعضې نصرانیانوتپوس اوکړو چه تاسو﴿یاأخت هارون﴾ لولئی حالانکه موسیﷺ خودحضرت عیسی ﷺ نه ډیر وړاندې تیرشوې دې. ماخوځه جواب ورنه کړې شو. کله چه زه مدینې ته راغلم نود حضور ﷺ په وړاندې مې داذکر اوکړو نو حضورﷺاوفرمائیل تا هغوی ته هم په هغه وخت ولې جواب ورنه کړو چه هغه خلقو به د خپلو انبیاوٗ او نیکانو خلقو نومونه په خپل اولاد باندې برابر د هغوی په نومونوباندې کیخودل([3]) په صحیح مسلم کښې هم دا حدیث شته. امام ترمذی دا حسن صحیح غریب ښائی. یوځل حضرت کعب ﷺ ونیلې ووچه دا هارون د موسی ﷺ رور هارون ﷺ نه دې. په دې باندې حضرت ام المؤمنین حضرت عائشه k انکار اوکړو نو هغه اووئیل که تاسود رسول الله ﷺ نه څه اوریدلی وی نو اووایه نو مونږ ته منظور دی ګنی په تاریخی توګه خود هغوی په مینځ کښې شپږ سوه کاله فاصله ده. دې اوریدو سره حضرت عائشه k چپ شوه. په دې تاریخ کښې زمونږ لږ شان تامل دې. قتاده رحمه الله فرمائی دمریم کورنئی د بره نه نیك صالح او دینداره وه اودادینداری لکه برابره دوراثت راروانه وه. بعضې خلق داسې هم وی اوبعضې کورنئی ددې خلاف هم وی چه د بره نه د ښکته پورې ټول هم بدوی. دا هارون ډیر بزرګ سړې وو په دې وجه په بنی اسرائیلوکښې د هارون نوم کیخودو رواج روان شوې وو. دلته دا هم ذکر دې چه په کومه ورځ د حضرت هارون ﷺ جنازه اووتله د هغوی په جنازه کښې هم د دې هارون نوم څلویښت زره سړی وو.

---

[1]) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی ﴿واذکرفی الکتاب مریم اذانتبذت من اهلها...﴾:۳۴۴۲،صحیح مسلم۲۳۶۵، احمد:۲/۴۶۳، ابن حبان:۶۱۹۵.

[2]) ۲/البقرة:۲۴.

[3])صحیح مسلم کتاب الادب باب النهی عن التکنی بابی القاسم.....:۲۱۳۵، ترمذی:۳۱۵۵، السنن الکبری: ۱۱۳۱۵، احمد:۴/۲۵۲.

حضرت عیسی ﷺ د مور په غیا کښې خبرې کولوسره ګواهي ورکړه:-غرض دا چه هغه خلقو ملامته کوله چه تانه دا بدکارڅنګه اوشو ته خود نیکې مور لورنی مور پلار دواړه نیکان ټوله کورنئی پاکه نو بیا تا داڅنګه حرکت اوکړو؟دقوم د ترخې اوخرابې خبرې اوریدوسره هغې دارشاد مطابق خپل بچی ته اشاره اوکړه چه ده نه تپوس اوکړئ. دې خلقو له په تاؤ باندې نور هم تاؤ ورغلوچه ګوره څنګه په کلکه باندې جواب ورکوی او مونږ پاګلان جوړه وی. ښه ده اوس به مونږ د غیږې د ماشوم نه څه تپوس کوو اوهغه به مونږ ته څه اووانی؟

د عیسی ﷺ ماشوموالی کښې د توحید اود خپلې مور د براءت بیان:-پدې کښې بغیرد غوښتلونه هغه خبرې شروع کړې خلقوزه د الله ﷻ یوبنده یم د ټولونه ړومبې کلام دحضرت عیسیﷺ هم دا وود الله ﷻ باکی اوتعظیم ئې بیان کړو اود خپلې غلامئې او بندګنې اعلان ئې اوکړو.د الله ﷻ ذات ئې د اولاد نه پاك اوخودلو بلکه ثابته ئې کړه څکه چې دالله ﷻ اولاد نه وی. بیائې د خپل نبوت اظهار اوکړو چه ماته هغه کتاب راکړې دې او زه ئې خپل نبی جوړکړې یم. په دې کښې دخپل مور بې ګناهی بیان کړه بلکه دلیل ئې هم ورکړو چه زه خود الله ﷻ پیغمبریم. رب ماته خپل کتاب هم رانصیب کړې دې. وائی چه کله خلقود هغوی مور بی بی پسې خبرې کولې هغه وخت هغه پئی څکل هغه ئې پرېخودل او په اړخ شو د هغوی طرف ته متوجه جواب ئې ورکړو. وائې چه د دې قول په وخت کښې د هغوی ګوته اوچته وه او لاس ئې د اوږې پورې اوچت کړې وو. عکرمه رحمه الله فرمائی چه ماته ئې کتاب راکړو د دې دا مطلب دې چه د راکولواراده ئې کړې د. دا به پوره کیږی. حضرت انس ﷺ فرمائی چه هم هغه وخت هغه ته یاد وو ټول ئې زده کړې پیدا شوې وو. خود دې قول سره تپاک نه دې. زه چه چرته هم یم خلقو ته نیکی ښایم او هغوی ته نفع رسونکې یم.(۱) یوعالم د څان نه لوئ عالم سره ملاو شو اومعلومات ئې اوکړه چه ماته د خپل کوم یوعمل د اعلان کولو اجازت دې؟ وئی فرمائیل د ښې خبرې کولو اود خرابې خبرې د نه کولو څکه چه هم دا اصل دین دې اوهم دا د انبیاء الله میراث دې. هم دا کار هغوی‌ته حواله کیده نو اجماعی مسئله ده چه د حضرت عیسی ﷺ د دې عام برکت نه مراد د نیکئی حکم کول او بدئی نه منع کول دی.کوم خائې کښې چه په ناسته ولاړه تګ راتګ دا شغل برابر جاری وی(۲) کله هم د الله ﷻ د خبرورسیدونه نه منع کیږی. فرمائی ماته حکم ملاوشوې دې چه د پوره زندګئی پورې د مونځ او زکوة پابندیم. هم دا حکم زمونږ نبی ﷺ ته ملاوشو.ارشاد دې ﴿ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِيْنُ ﴾(۳) ترمرګه پورې د الله ﷻ په عبادت کښې لګیااوسه نوحضرت عیسی ﷺ هم اوفرمائیل چه هغه دا دواړه کارونه زما د ژوندداخری ساعت پورې اولیکل.(ددې نه د تقدیر ثبوت او منکرانود تقدیر تردیدهم کیږی) د رب داطاعت د دې حکم سره ماته د خپلې موردخدمت کولو هم حکم ملاوشوی دی.عموماً په قرآن پاك کښې داواړه څیزونه په یوځائې بیانیږی. لکه چه ارشاد دې ﴿وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا﴾(۴) بل آیت ﴿اَنِ اشْكُرْ لِيْ وَلِوَالِدَيْكَ اِلَيَّ الْمَصِيْرُ﴾(۵) کښې.هغه زه سرکش نه یم جوړکړې زه د هغه د عبادت نه یا د مورد اطاعت نه سرکش او کبرکونکې جوړیدو سره بدبخت جوړ شم. وائی چه جبار او شقی هغه دې چه په غصه کښې راشی او وینې تویوی. فرمائی چه دمور پلارنافرمانه هم هغه وی چه بدبخت او سرکش وی. بداخلاق هم هغه وی چه کبر او غرور کوی.

---

(۱) الطبری:۱۹۱/۱۸.
(۲) الطبری:۱۹۱/۱۸.
(۳) ۱۵/الحجر:۹۹.
(۴) ۱۷/الاسراء:۲۳.
(۵) ۳۱/لقمان:۱٤.

ذکر دې چه يوخل د هغه معجزې کتلوسره يوې ښځې په حيرانتياسره اوونيل مبارکه ده هغه خيټه په کومه کښې چه پاللې شوې نې اومبارکه ده هغه سينه کومې چه تاله پئې درکړې دی. هغوی جواب ورکړو چه مبارك دې هغه چا چه د الله ﷻ د کتاب تلاوت اوکړو بيائې تابعداری اوکړه اوسرکش او بدبخت جوړنه شو.

بيا فرمانی زما د پيداکيدود مرګ نه پس د بيا راژوندی کيدو په ورځ باندې په ماسلامتی ده. دې نه هم د هغوی د بندګنی اود ټول مخلوق د يو الله ﷻ مخلوق کيدل ثابتيږی چه هغوی د انسانانو په شان د عدم نه په وجود کښې راغله بيا به د مرګ خوند هم څکې او د قيامت په ورځ به دوباره هم راپاسی. او دادريواړه موقعه سختې او ګرانې دی په هغوی باندې به آسانې وی نه به څه ويره وی نه څه پريشانی بلکه امن آرام اوسلامتی اوهم سلامتی به وی. صلوة الله وسلامه عليه.

ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ۚ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾
دغه | عيسی (خوئې) دمريم دې | او دا ده خبره | حقه | هغه | چې په هغې کښې | خلق شك کوی
دا عيسی ابن مريم ووا | دا هغه رښتيا حقيقت دې | په کوم کښې چې خلق شک کوی
مَا كَانَ لِلّٰهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ ۙ سُبْحٰنَهٗ ۚ إِذَا قَضٰى أَمْرًا
نه ښائې الله لره | چې اونيسی | خوئې | پاك دې هغه | کله چې | هغه حکم اوکړی | ديو کار
دالله ﷻ سره نه ښائی | چې هغه دې ځان دپاره اولاد اونيسی | هغه پاک دې | کله چې د يو کار فيصله
فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهٗ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾ وَإِنَّ اللّٰهَ رَبِّي
نو بيشکه | هغه وائی | هغه کار ته | موجود شه | نو هغه موجود شی | او بې شکه الله | رب زما دې
اوکړی | نو دومره ورته اووائی چې موجود شه | نو هغه کار موجودشی | او بيشکه الله ﷻ زما هم رب دې
وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۚ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٣٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ
اورب ستاسو دې | پس عبادت کوئ د هغه | دا | لار ده | نيغه | نو اختلاف اوکړو
او ستاسو هم رب دې | نو صرف د هغه عبادت کوئ | هم دغه (دشريعت) سمه لار ده | بيا داهل کتابو ډلې
مِنْ بَيْنِهِمْ ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا
ډلو | په منځ خپل کښې | نو تباهی ده | دپاره د هغه کسانو | چې کفر ئې اوکړو |
په خپل مينځ کښې سره مختلف شوې | نو هغه خلقو دپاره افسوس دې | چې په لويه ورځ (دقيامت) دالله
مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٣٧﴾
دحاضريدو | دورځې لوئې نه |
د حاضرئ نه ئې انکار کړې دې |

قوله تعالى:- ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ۚ

دحضرت عيسی عليه السلام اصل واقعه:- الله ﷻ خپل رسول محمد ﷺ ته فرمائی دعيسی عليه السلام په واقعه کښې چه دکوموخلقو اختلاف وو په هغوی کښې چه کومه خبره صحيح وه نوهغه هم دومره وه څومره چه مونږ

دابن مسعود ﷺ په قراءت كښې ﴿قول الحق﴾ دي.[1] د قول بيان اوفرمانيلو. دقول دويم قراءت قول هم دي. لكه ﴿الحق من ربك﴾[2] الخ كښې دابيان فرمانيلوسره چه عيسى ﷺ د الله ﷻ نبى وو رفع ډيره ښكاره ده. اودهغه بنده او بيا دخپل نفس پاكوالي بيان فرمانى چه دالله ﷻ د شان نه پريوتلې خبره ده چه دهغه اولاد وى. دا جاهلان ظالمان چه دځان نه كومې خبرې خوروى د هغې نه الله ﷻ پاك او لرې دې. هغه چه كوم يو كاركول غواړى نوهغې له دسامان يا اسبابو ضرورت نه وى. فرمانى چه اوشه نوهم هغه وخت هغه كاراوشي يوخواحكم اوشي اوبل خوا ځيز تيار وى. لكه چه ارشاد دې ﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ ۖ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ۝ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُن مِّنَ الْمُمْتَرِينَ ۝﴾[3] يعنى دعيسى ﷺ مثال د الله ﷻ په نيز لكه د حضرت آدم ﷺ دې. آدم ﷺ نى د خاورې نه جوړ كړو ونى فرمانيل اوشه هم هغه وخت هغه اوشو دا بالكل رښتيا دى اود الله ﷻ فرمان دې. تاله په دې كښې هيڅ قسم شك نه دى كول پكار. حضرت عيسى ﷺ خپل قوم ته دا هم فرمانيل چه زمااوستاسودټولورب الله ﷻ دې تاسو ټول هم د هغه عبادت كوئى نيغه لار كومه چه ما د الله ﷻ د طرف نه راوړې ده هم دا ده چه دهغه تابعدارى كونكى په هدايت باندې دى اود هغه خلاف كونكى د ګمراهئى په لار دى. دا فرمان هم د هغه د مور د ګيډې نه وو.

د عيسى ﷺ پحقله د كافرانو كږې وږې خبرې او مؤمنانو رښتيا وينا:-دحضرت عيسى ﷺ په خپل بيان باندې اود حكم په خلاف روستوراتلونكو خلقو خبرې كړى دى اود هغوى باره كښې د مختلفو ډلو په شكل كښې داخلق تقسيم شوى دى يهوديانو ونيل چه عيسى ﷺ نعوذبالله ولدالزنا دې د الله ﷻ لعنتونه دې وى په هغوى چه هغوى د الله ﷻ په يوبهترين رسول باندې يو بدترين تهمت اوالزام اولګولو اوونى ونيل چه د هغه داكلام وغيره ټول د جادو كار دې. دغه شان نصارى هم دهوكه شو ونى ونيل چه داهم پخپله الله ﷻ دې اوداكلام هم د الله ﷻ دې. چا ونيل دا د الله ﷻ خوئ دې چا اوونيل چه دا په دريو معبودانوكښې يو دې. اويوې ډلې دواقعه مطابق اوونيل دالله ﷻ بنده اودهغه رسول دې هم داقول صحيح دې د اهل اسلام عقيده دعيسى ﷺ متعلق هم داده اوهم دا تعليم د الله رب العزت دې.

د رفع عيسى نه پس د بنى اسرائيلو غونډه او ګنده رائې:-وائى چه د بنى اسرائيلو ګنړه راجمع شوې وه او خپل خان نه نى څلور زره سرى راغونډ كړل. هريوقوم خپل خپل يوعالم پيش كړو داواقعه د حضرت عيسى ﷺ د آسمان ته اوچتيدو نه پس ده. د دې خلقو په خپل مينځ كښې اختلاف اوشو. يوې خو ونيل چه داپخپله الله ﷻ دې تركومې پورې چه هغه غوښتل په زمكه اوسيدو ځوك نى چه غوښتل ونى سوزول ځوك نى چه غوښتل ونى وژل بيا آسمان ته لاړو. دې ډلې ته يعقوبيه وائى. خو نورو دريواړو دا دروغ اوګنړله چه تاسو دروغ وائې. اوس دې دوو دريم ته اوونيل چه ښه ده تاسو څه وائې اوڅه خيال مو دې؟ هغوى ونيل چه هغه د الله ﷻ خوئ وو د دې ډلې نوم نسطوريه شو. هغه دوه چه كومې پاتې شوې نوهغوى هم اوونيل چه تاهم دروغ اوونيل. بيا دې دوو كښې يووئيل چه ته څه وايه هغه ونيل چه زه خودا عقيده لرم چه هغه په دې دريوكښې يو دې. يوخو الله چه معبود دې دويم هم دې معبود دې اودريم دهغه مور چه معبوددې دا اسرائيليه ډله شوه اوهم دې د نصرانيانو بادشاه وو عليهم لعائن الله.

د مسلمانانو رائې:-څلورمې ونيل تاسو ټول دروغژن ئى حضرت عيسى ﷺ د الله ﷻ بنده او رسول دې هم د الله ﷻ كلمه ده اود هغه د طرف نه راليګلې شوې روح دې. هم داخلق مسلمانان خودلې شى او هم دا رښتونى وو. پدې كښې چه ځوك د چا تابع وو هم په هغه قول باندې شو او په خپلو كښې ښه اختلاف

---

[1] الطبرى:۱۸/۱۰٤.
[2] ۳/آل عمران:۶۰.
[3] ۳/آل عمران:۱٤۷.

اوکړو.ربښتونی اسلام خوښونکی خلق په هره زمانه کښې په شمیرکښې کم وی په هغوی باندې دا ملعونان خواره شو او هغوی راګیرکړل هغوی وهل ټکول او قتل کول ئې شروع کړه.

عیسایانو د عیسی ﷺ دین بدل کړو:- د اکثرومؤرخینوبیان دې چه قسطنطین بادشاه درې خل عیسایان راجمع کړل. دآخری خل په اجتماع کښې د هغوی دوه زره یوسل اویا علماء راجمع شوې وو خودا ټول د حضرت عیسی ﷺ باره کښې مختلف الخیال وو. سلو به څه وئیل او اویاؤ به نورڅه وئیل. پنځوسو به څه بل څه وئیل نودشپیتو به څه بله عقیده وه. د هریوخیال بل سره ټکراوخوړلو. د ټولونه لویه ډله د دریوسووشپیتووه. بادشاه هغه طرف ته کثرت اولیدونو هم د هغوی ملګرتیائی اوکړه. ملکی مصلحت هم په دې کښې وو چه د دې لونی ډلې طرف داری اوکړې شي. نود هغه پالیسئی هم د هغوی طرف ته متوجه کړواوهغه باقی ټول خلق ئې اوویستل اود هغوی دپاره ئې دامانت کبری رسم ایجادکړوچه په اصل کښې دټولونه لوئ خیانت دې. اوس ئې دشریعت د مسئلوکتابونه په دغه علماؤ باندې اولیکل او ډیرو ملکی اود ښاریوضرورتونوته ئې شرعی شکل ورکړواودې کښې ئې داخل کړل. ډیرې نوې نوې خبرې ئې راپیداکړې او اصل مسیحی دین ئې وران کړو اویوه مجموعه ئې جوړه کړه اودا ئې قانونًا په خلقو کښې جاری کړه اود هغه وخت نه هم دا مسیحی دین ګڼړلې شی. کله چه ئې په دې باندې ټول رضامندکړل نوځلورو واړوطرفوته ئې کنسې ګرجې عبادت خانې جوړکړې اوهلته ئې د دغه علماؤ د کینولو اود خپل نوی پیداکړی مسیحیت خورولوکښې لګیاشو.په شام کښې جزیره کښې روم کښې تقریبًا دولس زره داسې مکانونه په هغه زمانه کښې جوړکړل.دهغه مور هیلانه کوم ځای چه سولئی لګولې شوې وه هلته ئې یوګنبد جوړکړو نود هغې باقاعده عبادت شروع کړې شو او ټولو یقین اوکړو چه حضرت عیسی ﷺ په سولئی کړې شوې دې. خود هغوی دا قول غلط دې الله ﷻ خپل دا عزت مندبنده خپل ځان طرف ته آسمان ته اوچت کړې دې دا دې د عیسائی مذهب یووړوکې غوندې مثال. داسې خلق چه په الله ﷻ باندې دروغ اودځان نه خبرې اوتړی او هغه له اولاد شریکان اوملګرې ثابت کړی هغوی به په دنیاکښې مهلت اومومی خو په هغه عظیم الشان ورځ به د هغوی هلاکت دټولو ځلورو واړوطرفونه هغوی راګیرکړی او تباه به کړې شی.که الله ﷻ خپلو بندګانوته په عذاب ورکولو کښې تندی نه کوی خو بالکل ئې پریږدی هم نه.

الله ﷻ اول ظالم ته مهلت ورکوی بیا ئې رانیسی:- بخاری اومسلم کښې حدیث دې چه الله ﷻ ظالم ته مهلت ورکوی خوچه کله دهغه نیول رانازل شي نوبیا د پناه هیڅ ځای باقی نه پاتې کیږی. دې فرمانیلو سره رسول الله ﷺ دقرآن پاک دا آیت ﴿وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ ۚ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ﴾(۱)تلاوت اوفرمانیلو یعنی ستادرب دنیولوطریقه هم داسې ده.کله چه هغه په ظلم سره ککړ کلې رانیسی نویقین اوکړئی چه دهغه نیول ډیرخطرناك اوډیر سخت دی(۲)دبخاری اومسلم په حدیث کښې دی ناخوښه خبرې اوریدوسره صبرکونکې دالله ﷻ نه زیات بل څوك نشته.خلق دهغه اولاد ښائی اوهغه دوی ته رزق ورکوی اوعافیت هم.(۳)بخپله قرآن پاك فرمانی ﴿وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ﴾ (۴) ډیروکلووالا هغه دی دچاظالم کیدوسره چه ما وخت ورکړو او بیامو راګیرکړل. آخر واپس راګرځیدل خو هم زما طرف ته دی. یوبل آیت کښې دی چه ظالمان خلق دې په خپلواعمالو باندې الله ﷻ غافل نه

---

(۱) ۱۱/هود:۱۰۲.

(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة هودباب قوله ﴿وكذلك اخذ ربك اذا اخذ القرى وهى ظالمة﴾:۴۶۸۶، صحیح مسلم:۲۵۸۳،ابن ماجه:۴۰۱۸، ابن حبان:۵۱۷۵، بیهقی:۹۴/۶.

(۳) صحیح بخاری کتاب الادب باب الصبر فی الاذی:۶۰۹۹،صحیح مسلم:۲۸۰۴،الاسماء والصفات للبیهقی:۱۰۶۴.

(۴) ۲۲/الحج:۴۸.

کنړی. هغوی‌ته چه کوم مهلت دې دهغه ورځ پورې دې په کومه ورځ چه به سترګې پورته اوخیژی.(¹) هم دغه فرمان دلته هم دې چه په هغوی به د هغې لوئې ورځ حاضرېدل ډیرسخت ګران وی. صحیح حدیث کښې دی کوم سړې چه ددې خبرې ګواهی ورکړی چه الله ﷻ هم یودې اوهم هغه د عبادت لائق دې بل هیڅ څوك نشته اوداچه محمدﷺ د الله ﷻ رسول اوبنده دې. اودا چه حضرت عیسی علیه السلام د الله ﷻ بنده اود هغه پیغمبردې اود هغه کلمه ده کومه چه نې د حضرت مریم طرف ته اچولې وه. هغې له رالیګلې شوې روح دې اودا چه جنت حق دې اودوزخ حق دې. د هغه که هرڅنګه اعمال وی الله ﷻ به هغه خامخا جنت ته اورسوی.(²)

أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ
| څه ښه اوریدونکی به وی هغوی | او څه ښه لیدونکی به وی |
| په کومه ورځ چې به دوئ مونږ ته واپس راشی | (په دغه ورځ به) څومره

يَوْمَ يَأْتُونَنَا لَكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ
په کومه ورځ | چی به هغوئ راځی مونږ ته | لیکن دا ظالمان | نن ورځ (په دنیا کښې) | په ګمراهئ
ښه اوریدونکی اولیدونکی وی |.........خو نن ورځ (په دنیا کښې) ظالمان په ښکاره ګمراهئ کښې دی

مُبِينٍ ۝ وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ
ښکاره کښې (پراته دی) | او اویروه دوئ | دورځې دافسوس نه | کله چې | فیصله کړې شی |
اوته دوئ د افسوس د ورځې (د عذاب) نه اوویروه | کله چې به آخری فیصله اوکړې شی

الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝ إِنَّا
کار (دحساب کتاب) | حال دا چې دوئ | په غفلت کښې دی | او دوئ | ایمان نهٔ راوړی | بیشکه
.........(خو) دوئ په غفلت کښې پراته دی | اودوی (اوس) ایمان نه راوړی | بیشکه مونږ به

نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا
هم مونږه | په میراث کښې اوړو | زمکه | اوهغه څه | چې په دې زمکې باند دی | او خاص مونږ ته به
زمکه او په دې باندې چې څوك اوسیږی دهغې وارثان یو | اوهم مونږ طرفته به دوئ راواپس کولې شی

يُرْجَعُونَ ۝
واپس کولې شی |

قوله تعالی:- أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ

ظالمان به د قیامت په ورځ هر څه اووینی:- -ارشاددې چه په دنیاکښې دې کافرانو سترګې پټې کړی دی او په غوږونوکښې مالوچ لګولې خودقیامت په ورځ به د دوی سترګې ښه روښانه وی غوږونه به ئې هم ښه کولاؤ شولکه چه د الله ﷻ ارشاددې ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ۝﴾(³) افسوس چه تا لیدلې کله چه داګناهګاران خلق دخپل رب په وړاندې دشرم نه سرونه ټیټ

(¹) ۱٤/ابراهیم:٤۲.
(²) صحیح بخاری کتاب احادیث الأنبیاء باب قوله تعالی ﴿یاهل الکتاب لاتغلوافی دینکم﴾:۳٤۳۵، صحیح مسلم۲۸، احمد:۵/۳۱۳.
(³) ۳۲/السجده:۱۲.

نیولې به ولاړ وی چه اې الله مونږ اوکتل مونږ واوریدل الخ.په هغه ورځ به نه کتل په کارراځی نه اوریدل نه ارمان اوافسوس نه ژړا. که دې خلقو په دنیاکښې د خپلو سترګو اوغوږونونه کار اخستې وې اود الله ﷻ دین نې منلې وې نو نن به دوی ارمان او افسوس نه کولو. په هغه ورځ به نې سترګې کولاؤ کړې وی اونن ړانده کانړه جوړشوی ګرځی نه هدایت طلب کوی اونه ګوری نه ښې خبرې اوری اونه نې منی. مخلوق دې د ارمان اوافسوس والا ورځې نه خبردارکړه کله چه ټول کارونه فیصله کولې شی.جنتیان به جنت ته اودوزخیان دوزخ ته اولیکلې شی.د هغه حسرت او ارمان د ورځې نه نن دا خلق غافل دی بلکه ایمان اویقین هم نه لری. حضورﷺ فرمائی چه د جنتیانو جنت کښې اود دوزخیانو په دوزخ کښې د تلونه پس به مرګ د یو ګډ په شکل کښې راوستلې شی اود جنت او دوزخ په مینځ کښې به نې اودروی بیا به د جنتیانو تپوس کولې شی چه دا پیژنئ؟ هغوی به په کتلوسره پوهه شی چه اودا مرګ دې. دوزخیانونه به هم دا تپوس کولې شی هغوی به هم دا جواب ورکړی. اوس به حکم اوکړې شی چه دامرګ حلال کړئ او آوازبه کولې شی چه اې جنتیانوستاسو دپاره همیشه والې دې مرګ نشته اودوزخیانوستاسو د پاره هم همیشه والې دې اومرګ نشته.بیاحضورﷺ هم داایت ﴿وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ (١) تلاوت کړو اوحضورﷺ اشاره اوکړه اهل دنیا د دنیاپه کښې دی(٢)(مسنداحمد) ابن مسعودرضی یوه اوږده واقعه بیانولو سره فرمائی چه هرسړې به خپل د دوزخ اوجنت کور وینی اوهغه ورځ د ارمان اوافسوس ورځ ده دوزخیان به خپل جنتی کور ته ګوری فرمائیلې به شی که د الله ﷻ احسان په تاسوباندې نه وو نوتاسو به دلته وئ.(٣) یوبل روایت کښې دی چه کله مرګ حلال کړې شی اود همیشه والی آواز اولګولې شی نو په هغه وخت کښې خو به جنتیان دومره خوشحاله شی که الله ﷻ نې نه بچ کوی نودخوشحالئ نه به مړه شی اودوزخیان به دومره چغې صورې وهی که چرته مرګ وئ نودوی به مړه شوی وو. نوددې آیت هم دامطلب دې چه دا وخت به دحسرت اوارمان به هم وی اودخاتمې وخت به هم دغه وی.یوم الحسرت هم دقیامت په نومونو کښې یونوم دې.یوبل ایت کښې دی ﴿أَن تَقُولَ نَفْسٌ يَٰحَسْرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطتُ فِي جَنبِ اللَّهِ وَإِن كُنتُ لَمِنَ السَّٰخِرِينَ﴾(٤)

د زمکې اصل وارث الله ﷻ دې :-بیا فرمائی چه خالق مالك هم الله ﷻ دې ټول د هغه ملکیت دې او هرڅه فانی دی،اوباقی صرف هم الله ﷻ جل شانه دې. ځوك هم د ملکیت اوتصرف ربښتونې دعویدار نشته د ټول مخلوق وارث اوحاکم هم هغه دې اودهغه ذات د ظلم نه پاك دې. امیرالمؤمنین حضرت عمر بن عبدالعزیزرحمه الله عبدالحمیدبن عبدالرحمن رحمه الله ته کوفې کښې یوخط اولیکلو په کوم کښې چه لیکلې وو دحمد اوصلوة نه پس د اولې ورځ نه په ټول مخلوق باندې فنالیکلې ده. ټول به د هغه طرف ته رسی. هغه خپل دې نازل شوی دې ربښتونی کتاب کښې کوم چه هغه په خپل علم سره محفوظ کړې دې اودکوم ساتنه چه د خپلو فرښتو په ذریعه کوی لیکلی دی چه دزمکې اود دې د پاسه چه څه دی د هغې وارث هم هغه ذات دې او هم د هغه طرف ته به ټول واپس کولې شی.

---

(١) ١٩/مریم:٣٩.

(٢) احمد:٩/٣،صحیح بخاری کتاب التفسیرسورت کهیعص باب قوله عزوجل ﴿وانذر هم یوم الحسرة﴾:٤٧٣٠ صحیح مسلم ٢٨٤٩،

(٣) الطبری:٣٤٤/٨.

(٤) ٣٩/الزمر:٥٦.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِبْرٰهِيْمَ ۬ اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيْقًا

او ياد کړه | په کتاب کښې | ابراهيم | بيشکه هغه | وو | يو رښتني انسان

اوته په دې کتاب (قرآن) کښې دابراهيم عليه السلام ذکر اوکړه | بيشکه هغه ډير رښتوني نبي وو

نَّبِيًّا ۝ اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ يٰۤاَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا

اويو نبي وو | کله چې | اووئيل هغه | پلار خپل ته | اے پلاره | ولې تۀ عبادت کوې | دهغه څه

کله چې هغه پلار ته اووئيل | ائي زما بابا جانه ته ولې د داسې څيز عبادت کوې | چې نه اورې

لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِيْ عَنْكَ شَيْئًا ۝ يٰۤاَبَتِ اِنِّيْ

چې نه اورې | او نۀ وينې | اونه لرې کولې شي | ستانه | څه څيز | اے پلاره | بيشکه زۀ چې يم

او نه وينې | اونه ستا نه څه تکليف لرې کولې شي | اې زما باباجانه بيشکه ماته هغه علم

قَدْ جَآءَنِيْ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَاْتِكَ فَاتَّبِعْنِيْۤ

په تحقيق سره راغلې دې ماته | علم (وحی) | هغه | چې نۀ دې راغلې تاته | نو تابعداری اوکړه زما

نصيب دې | چې هغه تاته نه دې نصيب شوې | نوزما تابعداری اوکړه

اَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ۝ يٰۤاَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطٰنَ ؕ اِنَّ الشَّيْطٰنَ

چې اوښايم تاته | لاره | نيغه | اے پلاره | عبادت مۀ کوه تۀ | دشيطان | بيشکه شيطان

زه بۀ درته برابره لار اوښايم | ائي زما پلاره د شيطان عبادت مه کوه | بيشکه شيطان

كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا ۝ يٰۤاَبَتِ اِنِّيْۤ اَخَافُ اَنْ يَّمَسَّكَ

دې | رحمان لره | نافرمانه | اے پلاره | بيشکه زۀ | يريږم | چې اوبه رسيږی تاته

د رحمان نافرمان دې | ائي زما باباجانه ماسره دا ويره ده چې چرته په تاباندې درحمان د طرفنه عذاب

عَذَابٌ مِّنَ الرَّحْمٰنِ فَتَكُوْنَ لِلشَّيْطٰنِ وَلِيًّا ۝

عذاب | د رحمان نه | نوشې به تۀ | د شيطان | ملګرې |

رانشي | نوته به دشيطان ملګرې پاتې شې |

قوله تعالى:- اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ

د ابرهيم عليه السلام دپلارسره خبرې اترې:- دمکې مشرکان چه بت پرست وواوخپل ځان ته به ئې د خليل الله عليه السلام تابعدار وئيل دهغوی په وړاندې اې نبی ﷺ پخپله دابراهيم عليه السلام واقعه بيان کړه. هغه رښتونی نبی دخپل پلار هم پرواه اونه کړه اود هغه په وړاندې ئې حق ثابت کړواود بت پرستنی ته ئې منع کړه. صفائی ورته اووئيل چه ته ولې د دې بتانوعبادتونه کوې چه نه نفع رسولې شی اونه نقصان.ونی فرمائيل چه زه بې شکه ستا خوئ يم خوالله ﷻ چه ماته کوم علم راکړې دې هغه تاسره نشته ته زما تابعداری اوکړه زه به تاته نيغه لاراوښايم دبدونه به دې بچ کړم اونيکوته به دې اورسوم. باباجی دابت پرستی خودشيطان تابعداری ده هم هغه ددې لاره ښائی اوهم هغه په دې باندې خوشحاليږی.

لکه سورت یس کښې ارشاد دي ﴿اَلَمۡ اَعۡهَدۡ اِلَيۡكُمۡ يٰبَنِيۡۤ اٰدَمَ اَنۡ لَّا تَعۡبُدُوا الشَّيۡطٰنَ ۚ اِنَّهٗ لَكُمۡ عَدُوٌّ مُّبِيۡنٌ﴾ (۱) الله ﷻ به اوفرمائي اې انسانانو آیاماتاسو ته دا وعده نه وه اخستې چه دشیطان عبادت به نه کوئی هغه ستاسو ښکاره دښمن دې. بل آیت کښې دی ﴿اِنۡ يَّدۡعُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِهٖۤ اِلَّاۤ اِنٰثًا ۚ وَاِنۡ يَّدۡعُوۡنَ اِلَّا شَيۡطٰنًا مَّرِيۡدًا﴾ (۲) داخلق خو ښځوته چغې وهی اوالله ﷻ نی پرېښې دې. په اصل کښې دوی د سرکشه شیطان رابلونکی دی. هغوی اوفرمائیل شیطان خود الله ﷻ نافرمانه دې مخالف دې د هغه د فرمانبردارئی نه کبرکونکې دې په دې وجه دالله ﷻ ددربارنه شړلې شوې دی که تا هم د هغه تابعداري اوکړه نوهغه به تاهم خپل حالت ته اورسوی.پلاره زما ستا په دې شرك او ګناه باندې داويره ده چه الله ﷻ په تاباندې چرته عذاب رانه ولی اوته دشیطان دوست اوده هغه ملګرې جوړنه شې د الله ﷻ امداد اود هغه ملګرتیاتانه پاتې نه شی. ګوره شیطان پخپله بې کس اوبې بس دې د هغه تابعداری به تاخراب خائ ته اورسوی.لکه چه بل خائ ارشادمبارك دې ﴿تَاللّٰهِ لَقَدۡ اَرۡسَلۡنَاۤ اِلٰۤى اُمَمٍ مِّنۡ قَبۡلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيۡطٰنُ اَعۡمَالَهُمۡ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الۡيَوۡمَ وَلَهُمۡ عَذَابٌ اَلِيۡمٌ﴾ (۳) یعنی دایقینی اوقسمیه خبره ده چه تانه وړاندې قومونوته هم مونږ رسولان لیګلی خوشیطان دهغوی بد عملئی هغوی ته ښائسته کړې خودلې وې اوهم هغه دهغوی ملګرې جوړشو خوهیڅ په کار رانغلو او د قیامت په ورځ په دردناك عذاب کښې راګیرشو.

قَالَ اَرَاغِبٌ
| اووئیل پلار | آیا مخ اړونکی ئې
| (پلارورته) اووئیل چې ښه ابراهیم ﷺ کښی ته زما د معبودانونه
اَنۡتَ عَنۡ اٰلِهَتِىۡ يٰۤاِبۡرٰهِيۡمُ ۚ لَئِنۡ لَّمۡ تَنۡتَهِ لَاَرۡجُمَنَّكَ
ته | دمعبودانو زمانه | اے ابراهیم | که چرې | منع نهٔ شوې تهٔ | نو زهٔ به په کانړو اوولم تا
مخ اړونکې یې | ....که ته (دخپلو خبرونه) منع نه شوې | نو زه به دې په کانړو اولم
وَاهۡجُرۡنِىۡ مَلِيًّا ۞ قَالَ سَلٰمٌ عَلَيۡكَ ۚ سَاَسۡتَغۡفِرُ لَكَ
او جدا شه زما نه | ډیره موده | اووئیل ابراهیم | سلام دې وی | په تاباندې | زهٔ به ببښنه غواړم | ستا دپاره
اوزما د مخې نه همیشه دپاره لرې شه | ابراهیم اووئیل چې په تا دې سلام وی زه به ستا دپاره دخپل
رَبِّىۡ ؕ اِنَّهٗ كَانَ بِىۡ حَفِيًّا ۞ وَاَعۡتَزِلُكُمۡ
درب خپل نه | بیشکه الله | دې | په ماباندې | ډیر مهربان | او زهٔ جدا کیږم ستاسو نه
رب نه بخښنه غواړم | بیشکه هغه په ماډیر مهربان دې | او زه تاسو اوتاسو چې د الله ﷻ نه سوا کوم
وَمَا تَدۡعُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ وَاَدۡعُوۡا رَبِّىۡ ۖ عَسٰۤى
او دهغې نه چې رابلئ ئې تاسو | ماسوا دالله نه | او زهٔ رابلم | رب خپل | امید دې
بتان رابلئ د هغې نه په ډډه کیږم | او زه خپل رب رابلم |.... امید دې چې زه به د خپل رب نه په غوښتلو

(۱) ۳۶/یس: ۶۰.
(۲) ٤/النساء: ۱۱۷.
(۳) ۱٦/النحل: ٦۳.

اَلَّآ اَكُوْنَ	بِدُعَآءِ رَبِّيْ	شَقِيًّا ﴿۴۸﴾
چي نه به شم زه	په رابللو درب خپل سره	بدبخته
کنبي محروم پاتي نشم		

قوله تعالى:- قَالَ اَرَاغِبٌ اَنْتَ عَنْ اٰلِهَتِيْ

دپلار يوې وقوفانه جواب:- دحضرت ابراهيم ﷺ پدې طريقه باندې پوهه کولونه پس دهغه پلارد جهالت چه کوم جواب ورکړې دهغې بيان کولې شي. هغه وئيل چه ابراهيمﷺ ته زما د معبودانو ويزاره ئې ددوی دعبادت نه ستا انکاردې ښه ده واوره که ته د خپل دې حرکت نه منع نه شوې اودوی ته دې بد وئيل،دهغوی عيبونه لټولواوهغوی ته کنځلې کولونه منع نه شوې نوزه به تاسنګسارکړم.مانه مه تکليف راکوه اومه ماته څه وايه هم دا به ښه وی په سلامتياسره مانه جدا شې ګنی زه به تاله سخته سزادرکړم. زما نه ته اوس د هميشه د پاره څه. حضرت ابراهيم ﷺ وئيل چه ښه ده خوشحاله اوسه زما د طرف نه به تاته هيڅ تکليف نه وی ځکه چه ته زما پلارئی اود الله ﷻ دعاکوم چه هغه تاته نيك توفيق درکړی اوتا اوبښی.

مومن له پکار دی چې جاهلانو سره ډير زيات نه انخلي:- دمؤمنانو هم دغه طريقه وی چه هغوی جاهلانو سره اينخلی نه لکه چه قرآن کنبي بل ارشاد دې ﴿وَّاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجٰهِلُوْنَ قَالُوْا سَلٰمًا﴾(۱)کله چه جاهلانوسره د هغوی ملاويدل وی نو ورته وانی چه سلام. بل آيت کنبي دی د فضول خبرونه هغوی مخ اوړوی اوورته وائی چه زموږ عملونه موږ سره اوستاسو عملونه تاسوسره دی موږ جاهلانوسره نه لګو. ماته د هغه د خپلې دعادقبيليدو اميد دې. هم ددې وعدې برابر هغه د ده دپاره ښښنه غوښتله.د شام د هجرته نه پس هم اود مسجدحرام د جوړولونه پس هم اود هغه اولاد کيدلونه پس هم حضرت ابراهيم ﷺ به وئيل چه اې الله زما مور پلار اوټول د ايمان والا دحساب قايميدوپه ورځې اوبښې. آخرد الله ﷻ د طرف نه وحی راغله چه د مشرکانود پاره ښښنه مه غواړه. هم د هغوی په اقتداء کنبي اول اول مسلمانانو هم د اسلام دشروع په زمانه کنبي دخپلو خپلوانو مشرکانود پاره دبښنې دعاګانې کولې.آيت نازل شو چه بې شکه د ابراهيم ﷺ تابعداری کونې هم په دې خبره کنبي د هغه کار د دې قابل نه دې.بل آيت کنبي ارشاد دې﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ وَلَوْ كَانُوْٓا اُولِيْ قُرْبٰى مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ﴾(۲) يعنی نبی اوايماندارانوله دمشرکانودپاره استغفارنه دی کول پکار.اووئی فرمائيل چه دابراهيم ﷺ استغفار صرف په دې وجه وو چه هغه د خپل پلارسره وعده کړې وه خوچه کله په هغه باندې واضحه شوه چه هغه دالله ﷻ دښمن دې نوهغه دده نه ويزاره شو.ابراهيمﷺخودلوئ رب دوست اوحلم والا وو.بيافرمائی چه زه تاسو نه اوستاسود دې معبودانونه جدا کيږم. زه صرف د هغه واحد رب عابديم د هغه په عبادت کنبي څوك نه شريك کوم.زه صرف د هغه نه دعاګانې او زاريګانې کوم اوزما يقين دې زه به پخپلو دعاګانوکنبي محروم نه يم.واقعه هم دا ده. دلته لفظ عسی د يقين په معنوکنبي دې د دې د پاره حضورﷺ نه پس سيدالانبياء دې.

فَلَمَّا	اعْتَزَلَهُمْ
نو هر کله چي	په جدا شو دهغوئ نه
بيا چې ابراهيم ﷺ دهغه خلقو نه اودهغوئ دمعبودانو نه په ډډه شو	

(۱) ۲۵/الفرقان:۶۳.
(۲) ۹/التوبه:۱۱۳.

وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَهَبْنَا لَهُ اِسْحٰقَ

او دهغې بتانونه | چې هغوئ ئې عبادت کولو | ماسوا دالله نه | نو ورکړل مونږه | هغه ته | اسحاق

.........نو مونږ ورته اسحاق ﵇ (خوي) او (د هغه نه) يعقوب ﵇ (نمسي)

وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ۝ وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا

او يعقوب | او هر يو | اوګرځولو مونږ د | پيغمبر | او ورکړو مونږه | هغوئ ته | د رحمت خپل نه

ورکړل|.........اوپه دواړو کښې مو هر يو نبي جوړ کړو|اومونږ په دوئ باندې خپل رحمت کړې وو

وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ۝

او ورکړو مونږ | هغوئ ته | رښتني شهرت | او چت |

او د دوئ ذکر خير مو ډير اوچت کړې دې|

قوله تعالى:- وَوَهَبْنَا لَهٗۤ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ

ابراهيم ﵇ ته حضرت اسحاق ﵇ اوحضرت يعقوب ﵇ ورکړې شو:- خليل الله ﵇ دخپل مور پلار رشتې خاندان قوم اوملك د الله ﷻ په دين باندې قربان کړو دټولونه جداشو.دخپل خان د خلاصولو او جدائې اعلان ئې اوکړونو الله ﷻ دهغه نسل جاری کړو.هغوی کره حضرت اسحاق ﵇ پيداشو اوحضرت اسحاق ﵇ کره حضرت يعقوب ﵇ اوشو لکه چه ارشاد دې ﴿وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا صٰلِحِيْنَ ۝﴾(۱)بل آيت کښې دی﴿ وَمِنْ وَّرَآءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ ۝﴾(۲)يعنی دحضرت اسحاق ﵇ نه پس يعقوب ﵇ بياحضرت اسحاق ﵇ دحضرت يعقوب ﵇ پلاروو. لکه چه د سورت بقره آيت ﴿اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَآءَ اِذْ حَضَرَ يَعْقُوْبَ الْمَوْتُ ۙ اِذْ قَالَ لِبَنِيْهِ مَا تَعْبُدُوْنَ مِنْۢ بَعْدِيْ ۭ قَالُوْا نَعْبُدُ اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَآئِكَ اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ اِلٰهًا وَّاحِدًا ۚ وَّنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ۝﴾(۳)کښې صفالفظ دي چه حضرت يعقوب دخپل وفات په وخت کښې خپل بال بچ نه تپوس اوکړوتاسو ټول به زمانه پس د چا عبادت کوني؟هغوی جواب ورکړو چه هم دهغه الله ﷻ د کوم چه ته عبادت کوې اوستا پلارد ابراهيم ﵇ اواسماعيل ﵇ او اسحاق ﵇.دلته مطلب دادې چه مونږ دهغه نسل جاری اوساتلوخوئ مو ورکړو بيادهغه خوئ خوئ اودواړپيغمبران کړل اوستاسترګې موپرې يخې کړې.دابنکاره خبره ده چه د حضرت يعقوب ﵇ نه پس دهغه خوئ حضرت يوسف ﵇ هم نبی جوړکړې شوې وودهغه ذکر دلته نشته. ځکه چه دحضرت يوسف ﵇ دنبوت په وخت کښې خليل الرحمن ژوندې نه وو. دا دواړه نبوتونه يعنی حضرت اسحاق ﵇ اودحضرت يعقوب ﵇ نبوت د هغوی په ژوند کښې د هغوی د سترګو په وړاندې وو.ددې دپاره نی ددې احسان ذکر بيان کړو.کله چه د رسول الله ﷺ نه تپوس اوشو چه د ټولونه بهترـ ړې څوك دی؟ نوحضور ﷺ اوفرمائيل يوسف نبی الله ابن يعقوب نبی الله ابن سحاق نبی الله ابن ابراهيم نبی الله خليل الله.(۴)بل حديث کښې دی الکريم بن الکريم بن الکريم بن الکريم يوسف بن يعقوب بن اسحاق بن ابراهيم عليهم السلام دی.(۵) مونږ هغوی ته خپل ډيرزيات رحمتونه ورکړی اود

---

(۱) ۲۱/الانبياء:۷۲.

(۲) ۱۱/هود:۷۱.

(۳) ۲/البقرة:۱۳۳.

(۴) صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى (لقدکان فی يوسف واخوته آيات للسائلين....): ۳۳۸۳،صحيح مسلم:۲۳۷۸، احمد:۲/۲۵۷، الطيالسی:۷۱، مسند حميدی:۱۰٤۵، ابن حبان:۹۲.

(۵) صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى (لقدکان فی يوسف واخوته آيات للسائلين....):۳۳۹۰، احمد:۲/۱۹۶

هغوی د خیرذکر اوښکلې ثنا په دنیاکښې د هغوی نه پس په اوچتوالی سره باقی اوساتل. ترڅو چه د هرمذهب والا د هغوی تعریفونه کوی. فصلوٰة الله وسلامه علیهم اجمعین.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ

او بیان اوکړه | په کتاب کښې |

او (محبوبه) ته په دې کتاب (قرآن) کښې

مُوْسٰٓى ۡ اِنَّهٗ كَانَ مُخْلَصًا وَّكَانَ رَسُوْلًا نَّبِيًّا ۝ وَنَادَيْنٰهُ

دموسی | بیشکه هغه | وو | خالص کړې شوې | او وو | رسول | نبی | او آواز او کړو مونږ هغه ته

دموسی ذکر هم اوکړه | بیشکه هغه دالله ﷻ خاص بنده اورسول اونبی وو | اومونږ هغه ته دکوه طور

مِنْ جَانِبِ الطُّوْرِ الْاَيْمَنِ وَقَرَّبْنٰهُ نَجِيًّا ۝

دطرفه د کوه طور | ښی نه | او رانزدې کړو مونږ هغه | دراز په خبرو کولو سره

د ښی طرفنه آواز کړې وو | اوهغه ته د راز د خبرو کولو په وجه خپل نزدیکت ورکړې وو |

وَوَهَبْنَا لَهٗ مِنْ رَّحْمَتِنَآ اَخَاهُ هٰرُوْنَ نَبِيًّا ۝

او ورکړو مونږ | هغه ته | درحمت خپل نه | رور دهغه | هارون | په حیثیت دنبی |

اوهغه ته مودخپلې مهربانۍ په وجه دهغه رورهارون ؑ د نبی په حیثیت ورکړې وو |

قوله تعالی:-وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مُوْسٰٓى

د موسی ؑ ذکر:-دخپل خلیل ؑ د بیان کولونه پس اوس دخپل کلیم ؑ بیان کوی د (مُخْلَصًا) دویم قراءت (مُخْلِصًا) هم دې یعنی هغه په اخلاص سره عبادت کونکې وو. روایت دې چه حواریانو دحضرت عیسی ؑ نه تپوس اوکړو اې روح الله مونږ ته اوښایه چه مخلص سړې څوك دې؟ هغوی ؑ اوفرمائیل چه صرف دالله ﷻ د پاره عمل اوکړی دهغه ددې خبرې غوښتنه نه وی چه خلق دې زما تعریفونه اوکړی. دویم قراءت کښې (مُخْلَصًا) دې یعنی د الله ﷻ خوښ کړې شوې بزرګ بنده حضرت موسی ؑ وو. لکه چه د الله ﷻ فرمان دې (اِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسٰلٰتِيْ وَبِكَلَامِيْ ۖ فَخُذْ مَآ اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِّنَ الشّٰكِرِيْنَ ۝) ([1])حضور ﷺ د الله ﷻ نبی اورسول وو. په پنځولویو لویو جلیل القدر اواولوالعزم پیغمبرانوکښې یو هغوی دی یعنی نوح، ابراهیم، موسی عیسی اومحمد صلوٰت الله وسلامه علیهم وسائر الانبیاء اجمعین. مونږ هغه ته د غرد ښی طرف نه آواز ورکړو اوغوږ ایستنې کولوسره خپل ځان ته نیزدې کړو.داواقعه د هغه وخت ده چه موسی ؑ د اورپه لټون کښې د کوه طور طرف ته اور لیدلې وو وراواراندې شوې وو.

ابن عباس ؓ وغیره فرمائی چه دومره نیزدې شوچه د قلم آواز ئې واوریدو([2]) دې نه مراد د تورات لیکلو قلم دې.سدی ؒ وائی آسمان ته لاړواود الله ﷻ کلام سره مشرف شو.وائی چه په دې خبروکښې هغه فرمان هم دې چه اې موسی ؑ چه زه ستا زړه شکر کونکې اوستا ژبه خپل ذکر کونکې جوړه کړم اوتاته داسې بی بی درکړم چه د نیکئی په کارونوکښې ستا امدادی وی نو پوهه شه چه ما ستانه هیڅ ښیګړه نه ده اوچته کړې.اوچاته چه زه دا څیزونه ورنه کړم پوهه دې شی چه هغه ته هیڅ ښیګړه نه ده

---

[1]) ٧/الاعراف:١٤٤.

[2]) حاکم:٢/٣٧٣.

ملاوشوې. په هغه باندې مونږ يوه مهرباني داهم اوکړه چه دهغه رور هارون ﷺ مونږ نبي جوړ کړواود هغه د امداد د پاره مو هغه سره کړو.لکه څنګه چه دهغه خوښه او دعا وه.فرمائيلي وو ﴿وَاَخِيْ هٰرُوْنُ هُوَاَفْصَحُ مِنِّيْ لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْاً يُّصَدِّقُنِيْٓ اِنِّيْٓ اَخَافُ اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ﴾ (١) يوبل روايت کښې دى ﴿قَالَ قَدْ اُوْتِيْتَ سُؤْلَكَ يٰمُوْسٰى﴾ (٢) موسى ﷺستاسوال مونږ پوره کړو.د هغوى ددعادا لفظ هم روايت دې ﴿فَاَرْسِلْ اِلٰى هٰرُوْنَ﴾ (٣) الخ هارون هم رسول جوړ کړه. وائې چه ددې نه زياته بهتره دعااود دې نه زيات شفاعت چاد چا د پاره په دنياکښې نه دې کړې. حضرت هارون ﷺ دحضرت موسى ﷺ نه مشر وو. صلوة الله وسلامه عليهما.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ	اِسْمٰعِيْلَ	اِنَّهٗ	كَانَ	صَادِقَ الْوَعْدِ	وَكَانَ	رَسُوْلًا
او بيان اوکړه په کتاب کښې	داسماعيل	بيشکه هغه	وو	رښتينې دوعدې	او وو	رسول
او(محبوبه) ته په دې کتاب (قران) کښې داسماعيل ﷺ ذکر هم اوکړه | بيشکه هغه دوعدې (ډير رښتوني) وواو رسول						
نَّبِيًّا	وَكَانَ	يَاْمُرُ	اَهْلَهٗ	بِالصَّلٰوةِ	وَالزَّكٰوةِ	
نبي	او وو هغه	چې حکم به ئې کولو	خپل کوروالو ته	دمانځه	او د زکاة	
اونبي وو	اوهغه به دخپل کور خلقو ته دمونځ اداکولو او د زکوة ورکولو حکم کولو					
وَكَانَ	عِنْدَ رَبِّهٖ	مَرْضِيًّا				
او وو هغه	په نزد د رب خپل	خوښ کړې شوې				
اود خپل رب په نزد ډير غوره وو						

قوله تعالى:- اِنَّهٗ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ

حضرت اسماعيل ﷺ د وعدې کلک وو:-دحضرت اسماعيل ﷺ بن ابراهيم ﷺ د خيرذکر کولې شي. هغه د ټول حجاز پلار دې. کوم نذر چه به ئې د الله ﷻ د نوم منلو دکوم عبادت کولوچه به ئې اراده کوله پوره کولو به ئې. هغه به حق اداکولو هره وعده به ئې پوره کوله. يوسړي سره ئې وعده اوکړه چه زه به فلانکې ځاى کښې ملاويږم ته هلته راشه اسماعيل ﷺ دوعدې مطابق هلته لاړوخوهغه سړې رانغلو. هغوى ددغه سړي په انتظار کښې هم هلته حصارشوتردې چه يوه پوره شپه ورځ تيره شوه. هغه سړې راغلو وئې کتل چه هغوى هم هلته انتظار کښې دى تپوس ئې اوکړوتاسو د پرون نه دلته ئې؟ هغوى اوفرمائيل چه وعده مې کړې وه نوبيازه ستاسودراتلونه بغيرڅنګه اخواکيدې شوم. هغه معذرت اوکړو چه مانه بالکل هيرشوى وو.سفيان ثورى رحمه الله وائي چه هم دلته په انتظارکښې په هغوى باندې پوره يو کال تيرشوې وو.

زمونږ رسول هم د وعدې پابند وو:-ابن شوذب رحمه الله وائي چه هلته ئې کورجوړکړو.عبدالله بن ابوالحمساء ﷺ وائي د حضور ﷺ د نبوت نه وړاندې ما حضور ﷺسره څه تجارتي لين دين کړې وو زه لاړم او دامې اووئيل چه تاسو دلته اودريږئې زه اوس واپس راځم. بيازما هډوخيال نه شو هغه ورځ اوشپه تيره شوه دويمه ورځ هم تيره شوه او په دريمه ورځ زما خيال راغلوچه اومې کتل نوحضور ﷺ هم هلته تشريف ايخودې ووهغوى ﷺاوفرمائيل تاخوزه په مشقت کښې واچولم. زه دلته د دريوورځونه ستا انتظارکوم. (٤) (خرائطي)داهم وئيلې شوى دى چه دا د هغه وعدې ذکر دې چه هغوى په وخت د حلالولوکښې کړې

(١) ٢٨/القصص:٣٤.
(٢) ٢٠/طه:٣٦.
(٣) ٢٦/الشعراء:١٣.
(٤) ابوداؤد كتاب الادب باب فى العدة:٤٩٩٦

وه پلاره ته به ما د صبر کونکونه اوومومې نو په حقیقت کښې هغه د وعدې پوره کول اوکړه اود صبر اوبرداشت نه ئې کار واخستو. د وعدې پوره کول نیك کار دې اووعده خلافي ډیر خراب څیز دې. قرآن کریم فرمائی اې ایمان والا هغه خبرې د ژبې نه ولې اوباسئ په کوم چه پخپله عمل نه کوئی د الله ﷻ په نیز داخبره ډیره د غضب ده چه تاسو هغه وائې چه نه ئې کوئی.([1]) رسول الله ﷺ فرمائی د منافق درې نښې دی په خبروکښې دروغ وعده خلافي او په امانت کښې خیانت.([2]) دې آفتونونه مؤمن ځان له او جدا وی. هم دا د وعدې رښتونوالې په حضرت اسماعیل عليه السلام کښې وو اوهم دغه پاك صفت په حضرت محمد مصطفی ﷺ کښې وو کله هم حضور ﷺ چاسره دوعدې خلاف نه دی کړې.

یوځل حضور ﷺ دحضرت ابوالعاص بن ربیع رضي الله عنه تعریف کولو سره اوفرمائیل ده چه ماسره کومه خبره اوکړه رښتیائی اوکړه کومه وعده چه هغه ماسره اوکړه پوره ئې کړه([3])حضرت صدیق اکبر رضي الله عنه د خلافت په تخت قدم کیخودوسره اعلان اوکړو چاسره چه نبی کریم ﷺ څه وعده کړې وی زه دهغې دپوره کولو پاره تیاریم اوپه حضور ﷺ باندې چه د چا قرض وی زه دهغې د اداکولو پاره موجود یم. دې کښې جابر بن عبدالله رضي الله عنه تشریف راوړو عرض ئې اوکړو چه ماسره رسول الله ﷺ وعده فرمائیلې وه که د بحرین مال راغلو نو زه به تاته درې لپې ډکې درکوم. حضرت صدیق اکبر رضي الله عنه له چه کله د بحرین مال راغلو نوهغوی جابر رضي الله عنه راوغوښتواو ورته ئې اوفرمائیل چه واخله درې لپې ډکې کړه.د هغه په لپه کښې پنځه سوه درهم راغله. حکم ئې اوکړو چه د دریو لپو پنځلس سوه درهم ورکړئی.([4]) بیائی د اسماعیل عليه السلام دنبی اورسول کیدو بیان اوفرمائیلو.اوداسحاق عليه السلام ئې صرف نبی کیدل بیان کړل په دې سره د هغه په خپل رور باندې فضیلت ښکاره کیږی. د مسلم شریف په حدیث کښې دی دابراهیم عليه السلام په اولاد کښې الله ﷻ اسماعیل عليه السلام خوښ کړو.([5]) بیا دهغه نور تعریف بیانولې شی هغوی د الله ﷻ په اطاعت باندې صابروو اوخپلې کورنئی ته به ئې هم دا حکم فرمائیلو هم دا فرمان د الله ﷻ حضور ﷺ ته دې.

هرمسلمان ته دخپل بال بچ د مانځه فکر کول پکار دی:- ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوٰةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۖ لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُكَ ۗ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ﴾([6]) خپل بال بچ ته د مانځه حکم کوه په خپله هم په دې باندې په مضبوتیاسره عمل کوه. یوبل آیت کښې دی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَّا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾([7])اې ایماندارو خپل ځان او خپل بال بچ دأورنه بچ کړئی دکوم خشاك چه انسانان دی او کاڼیدی چرته چه عذاب ورکونکې فرښتې د رحم نه خالی زور آورې ډیرې سختې دی.ناممکن دی چه هغوی دالله ﷻ دحکم نه خلاف اوکړی بلکه هغوی ته چه څه ونیلې شوی دی هم دهغې په تابعدارئی کښې مشغول دی. مسلمانانوته د الله ﷻ حکم کیږی چه خپلې کورنئی ته د الله ﷻ دخبرو هدایت کوئی د ګناهونونه ئې رابندوئی هسې بې تعلیم ئې مه پریږدئی چه د دوزخ نوړنی جوړشی.رسول الله ﷺ فرمائی په هغه سړی دې د الله ﷻ رحم وی چه دشپې د تهجد د پاره د خپلې بسترې نه راپاسی بیا خپله ښځه راوچتوی اوکه هغه نه راپاسی نود هغې په مخ باندې اوبه وراچوی

---

[1] ٦١/الصف:٢-٣.

[2] صحيح بخارى كتاب الايمان باب علامات المنافق:٣٣، صحيح مسلم:٥٩.

[3] صحيح بخارى كتاب فرض الخمس باب ماذكر من درع النبى ﷺ وعصاه وسيفه وقدحه وخاتمه....٣١١٠، صحيح مسلم: ٢٤٤٩ .

[4] صحيح بخارى كتاب المغازى باب قصة عمان والبحرين: ٤٣٨٣،صحيح مسلم :٢٣١٤.

[5] صحيح مسلم كتاب الفضائل باب فضل نسب النبى ﷺ وتسليم الحجر عليه قبل النبوة:٢٢٧٦،ترمذى: ٣٦٠٥، احمد :١٠٧/٤،مسندابى يعلى:٧٤٨٥،دلائل النبوة:١٦٦/١.

[6] ٢٠/طه:١٣٢.

[7] ٦٦/التحريم:٦.

اودخوب نه نی رابیداره وی. په هغه ښځه دې هم د الله ﷻ رحمت وی چه د شپې د تهجدد پاره راپاسی بیاخپل خاوندراپاسوی که هغه نه راپاسی نودهغه په مخ داوبوڅاڅکی اچوی.[1](ابوداؤد ابن ماجه). د حضورﷺ ارشاد دې کله چه انسان د شپې راپاسی خپله بی بی هم راپاسوی او دواړه دوه دوه رکعته مونځ هم اوکړی نود الله ﷻ په نیزدالله ﷻ ذکر کونکوسړواو ښځوکښې د دواړونومونه لیکلې کیږی.[2]

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ
| او بیان او کړه | په کتاب کښې |
او ته په دې کتاب (قرآن) کښې د ادریس
اِدْرِيْسَ اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيْقًا نَّبِيًّا ۝ وَّرَفَعْنٰهُ مَكَانًا عَلِيًّا ۝
دادریس | بیشکه هغه | وو | رښتینې انسان |(او) نبی | او پورته کړې وو مونږ هغه | مقام | لوړ ته
ذکر هم اوکړه | بیشکه هغه ډیر رښتونې نبی وو | اومونږ هغه ډیر ې اوچتې مرتبې ته رسولې وو

قوله تعالی:-وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِدْرِيْسَ

د حضرت ادریس ؑ د اوچتې مرتبې ذکر:- دحضرت ادریس ؑ بیان کولې شی چه هغه رښتونې نبی وو.دالله ﷻ خاص بنده وومونږ هغه اوچت مکان ته پورته کړو.دصحیح حدیث په حواله سره اول تیر شوی دی چه په څلورم آسمان باندې حضورﷺ حضرت ادریس ؑ سره ملاقات اوکړو.

د ادریس ؑ متعلق کمزورې واقعه:- د دې آیت په تفسیر کښې حضرت امام ابن جریر رحمه الله یو ډیرعجیبه اثر وراندې کړې دې چه حضرت ابن عباس ؓ د حضرت کعب ؓ نه سوال اوکړو چه د دې آیت مطلب څه دې؟ هغوی اوفرمائیل حضرت ادریس ؑ له وحی راغله چه د ټول اولاد آدم ؑ برابر صرف ستا په نیکو اعمالوکښې هره ورځ زیاتوالې کوم. په دې باندې هغوی له خیال راغلوچه په عمل کښې نور هم وراندیوالې اوکړی.کله چه هغه له د هغه ملګرې فرښته راغله نو هغې ده سره یاداشت اوکړو ماله داسې وحی راغلې ده اوس ته ملك الموت ته اووایه چه هغه زما په مرګ کښې روستوالې اوکړی نوزه به نیك اعمال نورهم زیات کړم.فرښتې د حضرت ادریس ؑ د خبرې باره کښې وینااوکړه نوملك الموت اووئیل هغه چرته دې؟هغې وئیل دا دې زما په لاس ناست دې هغه اووئیل سبحان الله ماته اوس حکم اوشو چه د ادریس ؑ روح په څلورم آسمان باندې قبض کړه.زه فکرمند ووم چه هغه په زمکه دې اوماته د هغه د روح قبض کولو د پاره ددې آسمان حکم کولې شی. هم هغه وخت دهغه روح قبض کړې شو دا د دې آیت معنی ده.

خودایادساتنی چه د کعب ؓ دا بیان د اسرائیلیاتونه دې اود دې په بعضو خبروکښې نکارت دې. والله اعلم. هم دا روایت په بل سندسره دې او په هغې کښې داهم دی هغه د دې فرښتې په ذریعه معلومه کړې وه چه زماعمر څومره باقی دی؟یوبل روایت کښې دی چه دفرښتې په دې سوال باندې ملك الموت جواب ورکړو چه زه ګورم.وئی کتل نوونی وئیل صرف دیوې سترګې رپولو برابر.اوس چه کومې فرښتې لاندې کتل د حضرت ادریس ؑ روح قبض شوې هم وو.د ابن عباس ؓ نه روایت دې چه هغه درزی وو.دستنې په یوه یوه ټانکه باندې به نی سبحان الله وئیل. مابنام به د هغه نه زیات نیك عمل آسمان ته نه ختلو.مجاهد رحمه الله خو وائی چه حضرت ادریس ؑ آسمانونوته خیژولې شوې دې هغه

---

[1]) ابوداؤد کتاب الوتر باب الحث علی قیام اللیل: ۱۴۵۰، وهوحسن،لسالی:۱۶۱۱، ابن ماجه:۱۳۳۶،احمد:۲/۲۵۰،ابن حبان:۲۵۶۷، حاکم:۱/۳۰۹.

[2])ابوداؤد کتاب التطوع باب قیام اللیل:۱۳۰۹ السنن الکبری:۱۳۱۰، ابن حبان:۲۵۶، بیهقی:۲/۵۰۱، حاکم:۱/۳۱۶.

مرشوي نه دي بلکه دحضرت عيسى ﷺ په شان بې مرګه اوچت کړې شوې دې. د ابن عباس ﷺ نه په روايت د عوفى نقل دى چه شپږم آسمان ته اوچت کړې شوې دې اوهلته وفات شوې دې. حسن ﷺ وغيره وائى چه د اوچت مکان نه مراد جنت دې.

أُولَٰٓئِكَ	الَّذِينَ	أَنْعَمَ	اللَّهُ	عَلَيْهِمْ	
دا کسان چې دى	دا هغه کسان دى	چې انعام اوکړو	الله	په هغوئ باند	
دا هغه پيغمبران دى په کومو چې الله ﷻ په پيغمبرانو کښې (خصوصى) انعام کړې وو					
مِّنَ النَّبِيِّـۧنَ	مِن ذُرِّيَّةِ ءَادَمَ	وَمِمَّنْ	حَمَلْنَا		
چې دپيغمبرانو نه وو	د اولاد دآدم نه وو	او د (نسل) دهغه چانه وو	چې سواره کړى وو مونږه		
يعنى د دآدم ﷺ په اولاد کښې اود هغه چانه چې مونږ نوح ﷺ سره (په بيړئ کښې) سواره کړى وو					
مَعَ نُوحٍ	وَمِن ذُرِّيَّةِ إِبْرَٰهِيمَ	وَإِسْرَٰٓءِيلَ	وَمِمَّنْ		
د نوح سره	او داولاد دابراهيم نه وو	او داسرائيل دنسل نه وو	او دهغه کسانونه وو		
او څه په کښې دابراهيم ﷺ اويعقوب دنسل نه وو او دا (تول) په هغه خلقو کښې وو چې مونږ ورته هدايت کړې					
هَدَيْنَا	وَاجْتَبَيْنَآ	إِذَا تُتْلَىٰ	عَلَيْهِمْ		
چې لاربښودلى وه ورته مونږه	او خوښ کړى وو مونږه	کله چې به لوستلې کيدل	په هغوئ باندې		
وو او مونږ غوره کړى وو هر کله چې به دهغوئ په مخکښې د رحمان آيتونه اولوستلې شو					
ءَايَٰتُ الرَّحْمَٰنِ	خَرُّوا	سُجَّدًا	وَبُكِيًّا ۩		
آيتونه درحمن	نو پريوتل به	په سجده	په ژړا ژړا		
نو په سجده به پريوتل او ژړيدل به					

قوله تعالى:- أُولَٰٓئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

په انبياء کرامو عليهم السلام باندې د الله ﷻ د فضل تذکره او دهغوئ نسب نامه:- دالله ﷻ فرمان دې چه داد انبياؤ کرامو عليهم السلام ډله ده د چا ذکر چه په دې سورت کښې دې يا وړاندې تيرشوى يا دې نه پس به راځى. دا خلق د الله ﷻ انعام ورکړې شوى دى اوس دلته دشخصيت نه د جنس طرف ته اشاره ده، دوى د آدم ﷺ داولاد نه دى يعنى دحضرت ادريس ﷺ اولاد نه د هغوى نه کوم چه حضرت نوح ﷺ سره په کشتنى کښې سواره کړې شوى وو دې نه مراد ابراهيم خليل الله ﷺ دې اود ابراهيم ﷺ د ذريت يعنى اولاد نه حضرت اسحاق حضرت يعقوب حضرت اسماعيل عليهم السلام دى اود اسرائيل د اولاد نه مرادموسى ﷺ حضرت هارون ﷺ حضرت زکريا ﷺ حضرت يحيى ﷺ اوحضرت عيسى ﷺ دې. هم دا قول دې د سدى ﷺ او امام ابن جرير. د دې د پاره د دوى نسب جدا بيان کړې شو.

د انبياء عليهم السلام نسل د آدم ﷺ نه دې خو دوى کښې بعضې هغه هم دى چه د دې بزرګانو دنسل نه نه دى کوم چه دنوح ﷺ ملګرى وو ځکه چه ادريس ﷺ خودنوح ﷺ نيکه وو. زه خووايم چه په ظاهره هم دا ټيک دى چه د نوح ﷺ نه پورته په نسب کښې د الله ﷻ پيغمبر ادريس ﷺ دې. اود بعضې خلقوداخيال دې چه ادريس ﷺ هم د بنى اسرائيلو نبى دې. داوائى چه د معراج په حديث کښې دادريس ﷺ هم حضور ﷺ ته دا وينا کول نقل دى چه مرحبادې وى نبى صالح ته او مرحبا دې وى

صالح رور ته. نو رور صالح نې ورته اوفرمائيلو نه چه خوږ صالح لکه چه ابراهيم ﷺ او ادم ﷺ چه ونيلي وو. روايت دې چه ادريس ﷺ د نوح ﷺ نه وړاندې دې. هغوی خپل قوم ته فرمائيلي وو چه د لااله الاالله ونيلو قائل او معتقد جوړشئ بياچه څه غوارئ کوئ. خوهغوی د دې نه انکاراوکړو. الله ﷻ هغوی ټول هلاك کړل. مونږ دا آيت د انبياءکرام عليهم السلام د جنس د پاره ګرځولې دې.ددې دليل د سورت انعام هغه آياتونه دی په کوم کښې چه حضرت ابراهيم ﷺ حضرت اسحاق ﷺ حضرت نوح ﷺ حضرت داؤد ﷺ حضرت سليمان ﷺ حضرت يوسف ﷺ حضرت موسى ﷺ حضرت هارون ﷺ حضرت زکريا ﷺ حضرت يحيى ﷺ حضرت عيسى ﷺ حضرت الياس ﷺ حضرت اسماعيل ﷺ حضرت يسع ﷺ او دحضرت يونس ﷺ وغيره ذکر اوتعريف کولونه پس اوفرمائيل ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ ۗ قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ﴾ (١)هم دا هغه خلق دی چاته چه الله ﷻ هدايت ورکړې دې ته هم د دوی د هدايت اقتداء اوکړه اودائی هم فرمائيلی دی چه د نبيانو بعضې واقعات مونږ بيان کړی دی اود بعضو واقعات تاته رسيدلې هم نه دی.(٢)

د صاد دپه سجده باندې د علماء کرامو اتفاق دې:-صحيح بخاری کښې دی چه حضرت مجاهد رحمه الله د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه سوال اوکړوپه سورت "صٓ" کښې سجده شته هغوی اوفرمائيل اوبيائی د دې آيت تلاوت اوکړو وئې فرمائيل ستاسو نبی ته د دوی د اقتداء حکم کړې شوې دې اوحضرت داؤد ﷺ هم د مقتداء انبياء کرامو عليهم السلام نه دې.(٣) فرمان دې چه د دې پيغمبرانو عليهم السلام په وړاندې د کلام الله شريف آياتونه تلاوت کيدل نود هغې دلائل او ثبوتونه اوريدوسره به په خشوع اوخضوع سره د الله ﷻ شکر اواحسان منلوسره ژړل او په ژړا اوزارئی سره به په سجده کښې پريوتل په دې وجه په دې آيت کښې د سجده کولوحکم د علماؤ کرامو متفق عليه مسئله ده دې دپاره چه د دې پيغمبرانو اقتداء او اتباع اوشی. اميرالمؤمنين حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه د سورت مريم تلاوت اوکړو اوچه کله دې آيت ته راورسيدو نوسجده ئې اوکړه. بيائی اوفرمائيل چه سجده خومې اوکړه خو هغه ژړاد کوم ځائ نه راوړم؟(ابن ابی حاتم او ابن جرير)

مِنۢ بَعۡدِهِمۡ	فَخَلَفَ				
روستو دهغوئ نه	بيا راغلل				
بيا دهغوئ نه پس خينې داسې نااهله جانشين شول					
ٱلشَّهَوَٰتِ	وَٱتَّبَعُواْ	ٱلصَّلَوٰةَ	أَضَاعُواْ		خَلۡفٌ
په خواهشاتو پسې	او روان شو	مونځ	چې ضائع کړو هغوئ		داسې بدعمله جانشينان
چې مونځونه ئې ضائع کړل اود خواهشاتو تابعداری ئې شروع کړه					
تَابَ	مَن	إِلَّا	غَيًّا	يَلۡقَوۡنَ	فَسَوۡفَ
چې توبه ئې اوويستله	هغه څوك	مگر	دگمراهئ دانجام سره	چې مخ به شی هغوئ	نو زر ده
نوديرزر به د گمراهئ سزا بيا مومی ...... البته چا چې توبه اوويستله					

(١) ٦/الانعام: ٩٠.

(٢) ٤٠/المؤمن: ٧٨.

(٣) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة ص: ٤٨٠٧.

وَاٰمَنَ	وَعَمِلَ	صَالِحًا	فَاُولٰٓئِكَ	يَدْخُلُوْنَ
او ايمان ئې راوړو	او عمل ئې اوكړو	نيك	نو دغه كسان چې دى	دا خليږي به هغوئ
او ايمان ئې راوړو	اونيک عملونه ئې اوكړل	.................دا خلق به جنت ته داخليږي		
الْجَنَّةَ	وَلَا يُظْلَمُوْنَ	شَيْئًا ﴿۶۰﴾		
جنت ته	او نۀ به پرې كيږى ظلم	هيڅ	جنتونه دى	دهميشه اوسيدو
او په دوئ به هيڅ ظلم نه شى كيدې	د هميشه اوسيدو په باغونو كښې به وى			

قوله تعالى:- فَخَلَفَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ

نااهل جانشين:- -دنيكانوخلقو خاص كر دانبياء كرام عليهم السلام ذكر اوكړې شو چه د الله ﷻ د حدودو محافظ د نيكوعملونونمونې د بدونه به بچ كيدل. اوس دخرابوخلقو ذكر كولې شى چه د هغوئ نه پس دزمانې خلق داسې شو چه هغوى دمونځونه بې پرواه شو. اوچه كله ئې د مانځه غوندې فريضې اهميت هيركړو نوبشكاره خبره ده چه دنورو واجباتو به ئې څه پرواه كوله؟ ځكه چه مونځ خود دين بنياد دې اود ټولو عملونونه ښه اوبهتردې. دا خلق نفسانى خواهشاتو پسې پريوتل اود دنيا په ژوندون كښې په تسلئى سره وراخته شو. دوى ته به د قيامت په ورځ سخته خساره وى او په تاوان كښې به وى. د مونځ ضائع كولونه مراد دا بالكل پريخودل دى. ددې وجه نه د امام احمد رحمه الله سلفو اوخلفو مذهب دې چه د مونځ پريخودونكې كافر دې. هم دا يوقول د امام شافعى رحمه الله هم دې.

د مونځ پريخودونكى حكم

مسلک حنفى:- دحنفيانو په نيز كوم كس چه د ناراستئ په وجه مونځ پريږدى دې فاسق دې قيد كولې به شى او وهلې به شى تردې چه وينه ترې روانه شى دا به تردې پورې وى چې توبه اوباسى او يا په جيل كښې مړ شى او قتلولې به نشى ا بته دا كه د دې د فرضيت نه انكار اوكړى او يا مونځ سپک اوګنړى (الفقه الاسلامى وادلته ناقلا عن الدرالمختار (۳۲۶/۱)، ومراقى الفلاح (ص، ۲۰)-

ځكه چه په حديث كښې دى چه د بنده او شرك په مينځ كښې مونځ پريخودل دى.(۱) دويم حديث كښې دى چه په مونږ اوهغوى كښې فرق د مانځه دې چاچه مونځ پريخودو هغه كافر شو.(۲)د دې مسئله په وضاحت سره د بيانولودا مقام نه دې. ياد مونځ ترك كولونه مراد د مانځه د وخت په صحيح توګه پابندى نه كول دى ځكه چه ترك مونځ خوكفر دې.(۳) د حضرت ابن مسعود ﷺ نه تپوس اوكړې شو په قرآن كريم كښې د مانځه ذكر ډير زيات دې چرته په مانځه كښې دسستئى كونكو د عذاب څه بيان شته چرته په مانځه باندې داموالى فرمان شته اوياچرته دمحافظت بيان شته. هغوى اوفرمائيل دې نه مراد په وختونوكښې سستى نه كول اود وختونو پابندى كول دى. خلقو خو وئيل چه مونږ داګنړل چه دې نه مراد دمونځونو پريخودل او نه پريخودل دى. هغوى اوفرمائيل دا خوكفر دى.(۴)حضرت مسروق رحمه الله فرمائى چه دپنځو واړو مونځونو حفاظت كونكې په غافلانوكښې نه شى ليكلې.دهغې ضائع كول خپل ځان هلاك كول دى.اودهغې ضائع كول دهغې دوختونوپابندى نه كول دى(۵)خليفة المسلمين

---

(۱)صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان اطلاق اسم الكفر على من ترك الصلاة:۸۲، ابوداؤد:۴۶۲۰، ترمذى:۲۶۱۸،ابن ماجه:۱۰۷۸،

(۲) ترمذى كتاب الايمان باب ماجاء ل ترك الصلاة:۲۶۲۱،وسنده صحيح.

(۳) الطبرى:۲۱۵/۱۸.

(۴) الطبرى:۲۱۶/۱۸.

(۵) الطبرى:۲۱۶/۱۸.

اميرالمؤمنين حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله د دې ايت تلاوت کولوسره اوفرمائيل چه دې نه مراد د سر نه مونځ پريخودل نه دی بلکه د مانځه وخت ضائع کول دی.(¹) حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه دابدترين خلق به قيامت سره نيزدې راشی اود دې امت نيکان خلق به باقی نه وی. هغه وخت به داخلق د څناورو په شان تيرپونه اومنډې ترړې وهی.

دا نااهل خلق به کله وی:-؟ اود قاريانو درې قسمونه:- عطاء بن ابی رباح رحمه الله هم دا فرمائی چه دا خلق به په آخری زمانه کښې وی. حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی دا به هم د دې امت خلق وی چه د ځاروو په شان به په لاروکښې تيرپونه اومنډې وهی اود الله ﷻ نه چه په آسمان کښې دې به نه ويرېږی اونه به دخلقو نه شرميږی. د ابن ابی حاتم په حديث کښې دی حضورﷺ فرمائی دا ناخلف خلق به د شپيتوکالو نه پس وی کوم چه به مونځونه ضائع کوی او په شهوتونوکښې به اخته شی اود قيامت په ورځ به سزا خوری. بيابه د هغوی نه پس هغه نالائق خلق راشی چه د قرآن تلاوت خو به کوی ولې دهغوی د حلق نه به لاندې نه تيريږی. يادساتئی چه قاريان درې قسمه وی مؤمن، منافق او فاجر. د حديث د راوی وليد رحمه الله نه چه کله د هغه شاګرد د دې تفصيل تپوس اوکړو نوهغوی اوفرمائيل چه ايماندارخو به د دې تصديق کوی اومنافق به په دې باندې عقيده نه لری. او فاجر به دې نه خپله خيټه ډکه کړی.(²) ابن ابی حاتم کښې يوغريب حديث کښې دی چه حضرت عائشه صديقه k به د اصحاب صفه د پاره څه خيرات ليګلونورته به ئې وئيل چه بربری سړواوبښځوله مه ورکوه ځکه چه ماد رسول الله ﷺ نه اوريدلی دی چه هم دا هغه ناخلف دی د کوموذکر چه په دې آيت کښې دې.(³) د محمد بن کعب قرظی رحمه الله فرمان دې چه دې نه مراد د مغرب بادشاهان دی چه ډيرخراب بادشاهان دی. کعب احبار رحمه الله فرمائی د الله ﷻ قسم چه زه د منافقانو صفت په قرآن کريم کښې وينم دا ننبه کونکی مونځونه پريخودونکی شطرنج او جوارئی وغيره لوبې کونکی دماسخوتن د مانځه په وخت کښې اوده کيدونکی په خوراك څښاك کښې مبالغه اوتکلف سره خيټوان جوړيدونکی خوراك کونکی ډله پريخودونکی دی. حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی جماتونه د دې خلقو نه خالی ښکاری او بيټکونه اوحجرې ډکې دی.

ابوالشهب عطاردی رحمه الله فرمائی په حضرت داؤد ﷺ باندې وحی راغله چه خپل ملګری هوښيارکړی چه هغوی دې د خپلو نفسانی خواهشاتونه منع شی د چا زړونه چه د خواهشاتو چاپيره دی د هغوی په زړونوپردې اچوم. کله چه يوسړې په شهوت کښې ړوندشی نود ټولونه سپکه سزا هغه ته زه داورکوم چه د خپلې تابعدارئی نه هغه زه محروم کوم. مسنداحمدکښې دی ماته په خپل امت باندې د دوو څيزونو ډيره ويره ده. يودا چه خلق به دروغوشهوت پسې اولګی اومونځونه به پريږدی بل دا چه منافقان خلق به د دنياد خودلود پاره د قرآن پاك عاملان جوړشی اود رښتونومؤمنانوسره به جنګ جګړې کوی.(⁴)

د غيا معنی اومطلب:- د(غَيًّا) معنی تاوان نقصان او بدی ده.(⁵) د ابن مسعودﷺ نه روايت دې(غَی) د دوزخ ديوې کندې نوم دې چه ډيره ژوره ده اود ډيروسختو عذابونو(⁶) والا اوپه دې کښې وينې اونوونه ډك شوی دی. ابن جريرکښې دی چه لقمان بن عامر رحمه الله فرمائی چه حضرت ابوامامه صدی بن عجلان باهلی ﷺ له لاړم او هغه ته مې سوال اوکړو چه د رسول الله ﷺ نه اوريدلې شوې حديث ماته واوروه.

¹) الطبری:۲۱۶/۱۸.
²) احمد:۳۹/۳-۳۹ وسنده حسن.
³) حاکم:۲۴۴/۲.
⁴) احمد:۱۵۶/۴ وسنده حسن، مجمع الزوائد:۱۸۷/۱.
⁵) الطبری:۲۱۸/۱۸.
⁶) الطبری:۲۱۸/۱۸.

هغوی اوفرمائیل چه واوره حضور ﷺ فرمائیل که د لس اوقیه وزن کانړې د دوزخ د غاړې نه دوزخ ته اوغورزولې شي نوهغه خود پنځوسو کالوپورې د دوزخ بیخ ته نه شي رسیدلې بیا به هغه غي او اثام ته اورسي. غي اواثام د دوزخ لاندې دوه کوییان دی کوم ځائ چه د دوزخیانو ویني نوونه راجمع کیږي. د غي ذکر په آیت ﴿ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴾ کښې دې اود اثام ذکر ایت ﴿وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا﴾ کښې دې.(۱) داحدیث په فرمان رسول سره روایت کول منکر دی. اوداحدیث دسند په روسره هم غریب دې بیا فرمائی چه څوك د دې کارونونه توبه اوکړی یعنی د مونځونوسستی او دخواهشاتونفسانی تابعداری پریږدی الله ﷻ به د هغوی توبه قبوله کړی د هغوی آخرت به ښه کړی هغوی به د دوزخ نه خلاص کړی او جنت ته به ئی اورسوی. توبه د دې نه وړاندې ټول ګناهونه معاف کوی. یوبل حدیث کښې دی چه توبه کونکې داسې دې لکه چه بې ګناه وی.(۲) داخلق چه کومې نیکنی کوی د دې اجربه دوی ته ملاویږی. د یوې نیکنی ثواب به نه شي کمولې.د توبه نه وړاندې ګناهونوباندې به هیڅ نیول نه کیږی. دا دې کرم د هغه کریم اودادې حلم د هغه حلیم چه د توبه نه پس هغه ګناه بالکل ختموی ورکوی. په سورت فرقان کښې د ګناهونوذکر کولوسره د هغې د سزابیان کولونه پس ئی بیا استثنااوکړه او وئی فرمائیل چه الله ﷻ غفور او رحیم دې.

جَنّٰتِ	عَدْنِ	الَّتِیْ			
جنتونه دی	دهمیشه اوسیدو	هغه			
د همیشه اوسیدو په باغونو کښې به وی | هغه چې رحمان					
وَعَدَ الرَّحْمٰنُ	عِبَادَهٗ	بِالْغَیْبِ ؕ	اِنَّهٗ	كَانَ	
چې وعده کړی ده رحمن(دهغې)	دبندګانو خپلو سره	په غیبو	بیشکه شان دادې	چې ده	
ئې د خپلو بندګانو سره غائبانه وعده کړې ده | .... بیشکه د هغه وعده					
وَعْدُهٗ	مَاْتِیًّا ۝	لَا یَسْمَعُوْنَ	فِیْهَا	لَغْوًا	اِلَّا
وعده دهغه	پوره کیدونکی	نه به اوری هغویْ	په هغې کښې	څه فضول خبره	مګر
خامخا پوره کیدونکې ده | په هغې کښې به فضول خبره نه اوری | سلام لفظ به وی (چې یو بل ته به					
سَلٰمًا ؕ	وَلَهُمْ	رِزْقُهُمْ	فِیْهَا	بُكْرَةً	وَّعَشِیًّا ۝
دسلامتیا خبره	اووی به دپاره دهغویْ	رزق دهغویْ	په هغې کښې	صبا	بیګاه
د ملاقات په وخت کښې وائی) | اوهغویْ ته به په کښې سحر ماښام روزی ورکولې شی					
تِلْكَ	الْجَنَّةُ	الَّتِیْ	نُوْرِثُ	مِنْ عِبَادِنَا	مَنْ
دادې	جنت	هغه	چې په میراث کښی به ئې ورکوؤ مونږه	دبندګانو خپلو نه	هغه چاته
دا هغه جنت دې چې په خپلو بندګانو کښې به ئې مونږ هغه څوک وارث جوړوو					
كَانَ	تَقِیًّا ۝				
چې وی هغه	پرهیزګار				
چې پرهیزګار وی					

(۱) طبران: ۷۷۳۱.
(۲) ابن ماجه کتاب الزهد باب ذکرالتوبه:۴۲۵ حلیة الاولیاء:۴/ ۲۱۰.

قوله تعالى:- الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ

مؤمنان به د جنت وارثان وي:-په كومو جنتونوكښې چه به توبه ويستونكي داخلولې شي دا جنتونه به د هميشه د پاره وي دكومې چه غائبانه وعده د هغوي رب هغوي سره كړې ده. دا جنتونه هغوي ليدلې نه دي خود كتلونه هم زيات يقين اوايمان د هغوي دې. خبره هم دغه ده چه د الله ﷻ وعدې اټل وي هغه حقائق دي چه ضرور به رامخامخ كيږي. نه به الله ﷻ وعده خلافي كوي اونه به وعده بدلوي. داخلق به هلته خامخارسولې شي اودوي به هغه ضرور مومي.د﴿مَأْتِيًّا﴾ معنى ﴿اٰتِيًا﴾هم راځي اودا هم دي چه چرته مونږ ځو هغه زمونږ مخې ته راغلو لكه چه وائي په ماپنځوس كاله راغله زه پنځوسو كالوته اورسيدم. د دواړوجملو مطلب هم يو دې. ناممكن دى چه په دې جنتونوكښې د هغوي په غوږونوكښې څه فضول اوبې كاره خبره اورسى. صرف دمبارك سلامت آوازونه به څلوروواړوطرفونوته وي اوخاص كر د فرښتو د پاكو ژبونه به دامبارك آوازونه د هغوي په غوږونوكښې كړنګيږي. لكه چه په سورت واقعه كښې دي ﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ۝ إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا﴾(۱)هلته به هيڅ بې هوده اود طبع خلاف څه خبره نه اورى بغيرد سلام اوسلامتيانه دااستثنا منقطع ده سحرماښام پاك مزيدارخوندناك خوراكونه بې تكلف اوبې تكليفه بې مشقته او بې زحمته به راروان وي

جنت كښې شپه ورځ نشته اونه حسد او كينه:-خودا مه ګڼړئ چه په جنت كښې به هم ورځ اوشپه وي نه بلكه دې انواروسره به هغه وختونوته جنتيان اورسى كوم چه دالله ﷻدطرف نه مقرر دى. مسند احمد كښې دى رسول الله ﷺ فرمائى اولنئى ډله چه جنت ته ځي د هغوي مخونه به د څوارلسمې د سپوږمئ په شان روښانه اونوراني وي. نه به هلته هغوي له لاړې راځي نه پوزه نه غټې وړې متيازې. د هغوي لوښي او سامانونه به د سرو زرو وي خوشبودار بخور به وي اود هغوي خولې به د مشك په شان وي. د هر يوجنتي سرې دوه بيبيانې خويه داسې وي چه د هغوي د پنډو دصفائې نه به دهغوي دپنډو د هډوكى مازغه د بهر نه ښكارى. دې ټولوجنتيانوكښې به د يوجنتي بل سره هيڅ دښمنى نه وي نه به څه بغض وي ټول به د يوزړه په شان وي. په خپل مينځ كښې به ئې هيڅ اختلاف نه وي. سحر ماښام به د الله ﷻ په تسبيح كښې تيريږي.(۲)حضورﷺ فرمائى شهيدان خلق به هغه وخت د جنت د يونهر په غاړه د جنت دروازوسره د سور رنګ په ګنبدونوكښې وي هغوي ته سحر ماښام رزق رسولې شي.(۳)

سحرماښام د دنياپه اعتباردى هلته شپه نشته بلكه هروخت به نوروى. پردې رااچولوسره اودروازې بنديدلوسره به جنتيان ماښام اودغه شان د پردواوچتيدوسره او دروازو كولاويدوسره به د سحر وخت پيژنى. ددې دروازو كولاويدل او بنديدل به هم د جنتيانوپه اشارو او حكمونوسره كيږي. دا دروازې هم داسې صفاسترا اودشيشو په شان دى چه د بهر څيزونه دننه ښكارى. په دنياكښې د شپې ورځې عادت رو نود دې د پاره چه كوم يووخت كله غوارى موجود به وى. عرب سحر ماښام خوراك كولوعادت وو په دې وجه دجنتى خوراك وخت هم هغه اوخودلې شو ګنى جنتيان چه څه غوارى اوكله ئې غوارى موجود به وى. په يوغريب منكر حديث كښې دى چه د سحر ماښام څه خبره ده رزق خو بې شميره اوهروخت موجود دې. د الله ﷻ دوستانوله به په دې وخت كښې حورې راځي په كوموكښې چه به د ښكته درجې والا هغه وي چه صرف د زعفران نه پيداكړې شوى دى. دا د نعمتونو والا جنتونه به هغوى ته ملاويږى چه په ظاهراو باطن كښې د الله ﷻ تابعدارو و غصه څكونكې او خلق معاف كونكى

---

(۱) ۵۶/الواقعه:۲۵-۲۶.

(۲)صحيح بخارى كتاب بدء الخلق باب ماجاء فى صفة الجنة وانها مخلوقة:۳۲۴۵، صحيح مسلم۲۸۳۴،ترمذى:۲۵۳۷، احمد:۳۱۶/۲،

(۳)احمد:۲۶۶/۱وسنده حسن، طبرانى:۱۰۸۲۵، ابن حبان۴۶۵۸،حاكم:۱۷۴/۲ وصححه ووافقه الذهبى، مجمع الزوائد:۲۹۸/۵.

وو د چا صفتونه چه ﴿ قَدۡ أَفۡلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴾(۱) په شروع کښې بیان شوی دی اوفرمائیلي شوی دی چه هم دا د فردوس برین وارثان دی د چا پاره چه د همیشه په توګه الله ﷻ جنت الفردوس لیکلي دي.(اې الله مونږ ته هم ته د خپل رحمت کامله نه فردوس برین ته اورسوې. آمین)

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمۡرِ رَبِّكَ ۖ لَهُۥ مَا
او نه نازلیږو مونږه | مګر په حکم | درب ستا | هغه لره دی | هر هغه څه
او (جبرئیل اووئیل) مونږد خپل رب د حکم نه بغیر نه نازلیږو | چې زمونږ په وړاندې
بَيۡنَ أَيۡدِينَا وَمَا خَلۡفَنَا وَمَا بَيۡنَ ذَٰلِكَ ۚ
څه زمونږ په وړاند دی | او هغه څه | چې روستو زمونږ نه دی|اوهغه څه | چې په منځ ددې کښې دی
څې دی اوڅه چې زمونږ نه شاته دی اوڅه چې د دې په مینځ کښې دی هغه ټول د هغه ملکیت دی
وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾ رَبُّ السَّمَٰوَٰتِ وَالۡأَرۡضِ
او نه دی | رب ستا | هیرونکی | رب داسمانونو دی | او دزمکې دی |
اوستارب (هیڅ خبره هیرونکې نه دې | هغه د اسمانونو او د زمکې او څه چې د دې دواړو په مینځ
وَمَا بَيۡنَهُمَا فَاعۡبُدۡهُ وَاصۡطَبِرۡ لِعِبَٰدَتِهِۦ ۚ
او دهغې چې په منځ ددې دواړو کښې دی | نو بندګی کوه دهغه | او صبر کوه | په عبادت دهغه |
کښې دی د ټولو څیزونو رب دې | نود هغه عبادت کوه | اوهم د هغه په عبادت ټینګ ولاړ اوسیږه
هَلۡ تَعۡلَمُ لَهُۥ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾ وَيَقُولُ الۡإِنسَٰنُ أَءِذَا مَا مِتُّ
ایا ته پوهیږې | چې هغه لره شته | شریك په نوم | او وائي | انسان | ایا هر کله چې امړ شم زه
ایا تاته د هغه (الله سره په خدایې کښې) څوک همنام معلوم دي؟| او انسان وائی چې ایا هر کله زه مړشم
لَسَوۡفَ أُخۡرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾
نو راوبه ویستلي شم زهٔ | ژوندي |
نولابیا به هم ژوندي (دقبرنه) راویستې شم |

قوله تعالى:- وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمۡرِ رَبِّكَ

فرښتې د الله ﷻ د حکم نه بغیر نه نازلیږي: صحیح بخاری کښې دی حضرت رسول مقبول ﷺ یوخل حضرت جبرائیل ؑ ته اوفرمائیل ته چه څومره راځې د هغې نه زیات ولې نه راځې؟ د دې په جواب کښې دا آیت نازل شو(۲)دا هم روایت دې چه یوخل دحضرت جبرائیل ؑ په راتلوکښې ډیرتاخیر اوشو په څه سره چه حضور ﷺ ډیر خفه وو. بیا هغوی دا آیت راوړو نازل شو(۳) روایت دې چه دولس ورځې یا د دې نه څه کم نه وو راغلې نو حضور ﷺ اووئیل چه دا دومره تاخیر ولې اوشو؟ مشرکانو خو څه نورې خبرې کولې په دې باندې دا آیت نازل شو(۴) نولکه دا آیت(والضحی) د آیت په شان دې.

---

۱) ۲۳/المؤمنون:۱.

۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة مریم باب قوله ﴿ومانتنزل الابامرربك له مابين......﴾۴۷۳۱، ترمذی:۳۱۵۸.

۳) الطبری:۱۸/۲۲۲.

۴) الطبری:۱۸/۲۲۳.

وانی چه څلويښت ورځې ملاقات نه ووشوې کله چه ملاقات اوشو نو حضورﷺ اوفرمائيل زما شوق خو ډير زيات بې آرام کړې ووم. حضرت جبرائيل عليه السلام اوفرمائيل چه د دې نه ډير شوق زما ستاسو د ملاقات وو خوزه دالله ﷻ د حکم مامور اوپابنديم کله چه دهغه حکم نه راوليګلې شم نو هله راتلې شم ګنی نه شم راتلې. هم هغه وخت دا وحی نازل شوه. خودا روايت غريب دې. ابن ابی حاتم کښې دی حضرت جبرائيل عليه السلام په راتلوکښې وخت اولګولو بيا چه کله راغلو نوحضورﷺ د بنديدو د وجه تپوس اوکړو هغوی جواب ورکړوچه کله خلق د ګوتو نوکونه وانخلی ګوتې اوبندونه صفااونه ساتی بريتونه کم نه کړی مسواك اونه کړی نومونږ څنګه راتلې شو؟ بيا هغوی دا آيت تلاوت کړو.

مسنداحمد کښې دی يوه ورځ حضورﷺ حضرت ام سلمه k ته اوفرمائيل مجلس درست او ټيك ټاك کړنی نن هغه فرښته راروانه ده چه د نن نه وړاندې په زمکه نه ده راغلې.[1] زمونږ وړاندې روستو ټول څيزونه دهغه الله ﷻ دی يعنی دنياآخرت اود دې په مينځ کښې يعنی د دواړو شپيلو په مينځ کښې چه کوم څيزونه دی هغه هم د هغه تمليك دی. راتلونکی امورد آخرت اوتيرشوی امور د دنيا اود دنيا او آخرت اموروپه مينځ کښې ټول هم دهغه په قبضه کښې دی[2] ستارب هيرونکې نه دې هغه ته د خپل يادنه هيرکړې نه ئې اونه د هغه داصفت دی. لکه چه ارشاد دې﴿وَالضُّحَىٰ ۝ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ۝ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ﴾[3] قسم دې دچاشت د وخت اود شپې چه کله پټ کړی نه خوستارب تانه لاس اخستی دې نه خفه دی.

ابن ابی حاتم کښې حضورﷺ فرمائی کوم څه چه الله ﷻ په خپل کتاب کښې حلال کړی دی هغه حلال دی اوچه کوم ئې حرام کړی دی هغه حرام دی اود کومونه چه خاموش شوې دی هغه عافيت دې. ته د الله ﷻ عافيت قبلوه الله ﷻ د يوڅيز هيرونکې نه دې.بيا هغوی هم دا جمله تلاوت کړه.[4] د آسمان زمکې اوټول مخلوق خالق مالك مدبر متصرف هم هغه ذات دې.هيڅ څوك نشته چه د هغه يوحکم روستوکړې شی ته هم د هغه عبادت کوه او په هغې کلك اوسيږه.دهغه په شان د هغه برابر اود هغه په نوم باندې هيڅ څوك نشته.هغه د برکت خاوندې هغه اوچت دې دهغه په نوم کښې ټولې خوبيانې دی.

أَوَلَا يَذْكُرُ	الْإِنسَانُ	أَنَّا	خَلَقْنَٰهُ	
ايا نۀ يادوی	انسان	چې بيشکه مونږه	پيدا کړې دې هغه	
ايا انسان دا نه يادوی چې د دې نه وړاندې په هغه وخت کښې				
مِن قَبْلُ	وَلَمْ يَكُ	شَيْـًٔا ﴿٦٧﴾	فَوَرَبِّكَ	لَنَحْشُرَنَّهُمْ
مخکښی ددې نه	اونۀ وۀ هغه	هيڅ څيز	نوقسم دې په رب ستا	چې ضرور به مونږ ه راجمع کړو دوئ
مونږ دې پيدا کړو چې لا هيڅ څيز هم نه وو	..... نو ستا په رب قسم مې دې چې مونږ به دوئ			
وَالشَّيَٰطِينَ	ثُمَّ	لَنُحْضِرَنَّهُمْ	حَوْلَ جَهَنَّمَ	جِثِيًّا ﴿٦٨﴾
او شيطانان	بيا	به خامخا حاضر کړو دوئ	چاپيره ددوزخ نه	په زنګنانو پراتۀ پرمخې
اوشيطانان خامخا راجمع کوو	بيا به دوی د دوزخ نه ګيرچاپيره حاضروو	چې په ګونډوبه (غورزيدلی) پراته وی		

[1] احمد:۶/۲۹۶.
[2] الطبری:۱۸/۲۲۴.
[3] ۹۳/الضحی:۱-۳.
[4] البزار:۱۲۳ مجمع الزوائد:۷/۵۵،حاکم:۲/۳۷۵.

ثُمَّ	لَنَنْزِعَنَّ	مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ	أَيُّهُمْ	أَشَدُّ	
بيا | به اوباسو مونږه |	دهري دلې نه |	هر هغه سرې ددوئ |	چې هغه زيات سخت وي		
بيا به د هرې يوې ډلې نه هغه كسان بيل كړو چې د رحمان نه په سركشئ كولو كښې د ټولو نه وړاندې					
عَلَى الرَّحْمٰنِ	عِتِيًّا ﴿٦٩﴾	ثُمَّ	لَنَحْنُ	أَعْلَمُ	بِالَّذِينَ هُمْ
په مقابله د رحمن كښې |	په لحاظ دسركشئ سره |	بيا |	مونږه |	ښه پيژنو |	هغه كسان | چې هغوئ
وو | .... بيا مونږ هغه څوک ښه پيژنو چې دې دوزخ ته د داخليدو زيات قابل دي					
أَوْلَىٰ	بِهَا	صِلِيًّا ﴿٧٠﴾			
ښه مستحق دي |	ددغه دوزخ |	په لحاظ دغورزولو |			

قوله تعالى:- فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيٰطِيْنَ

په الله ﷻ قسم چه محشربه كيږي:-بعضې د قيامت منكران د قيامت راتلل په خپل نيز محال ګڼړی او د مرګ نه پس ژوندی كيدل د هغه په خيال كښې ناممكن وواود قيامت اود هغه ورځې دويم اود نوی سر نه دژوندون حال اوريدوسره به ئي سخت تعجب كولولكه چه دقرآن پاك ارشاددي﴿وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ ءَإِذَا كُنَّا تُرٰبًا ءَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۗ أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ ۖ وَأُولٰٓئِكَ الْأَغْلٰلُ فِيٓ أَعْنَاقِهِمْ ۖ وَأُولٰٓئِكَ أَصْحٰبُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خٰلِدُونَ﴾ ([1])يعنی كه چرته ستا حيرانتيا وی نودهغوی داحال هم دحيرانتيانه خالی نه دې آياچه كله مونږ مره شواوخاورې شونوبيابه مونږ په نوی پيداكيدو سره راپيداكولې شو؟ په سورت يس كښې فرمائيلی دی چه انسان دانه ګوری چه مونږ هغه دنطفه نه پيداكړوبياهغه مونږسره صفاصفاجګړه اوكړه او هم په مونږ پسې خبرې جوړې كړې او خپل پيداكيدل نی هيركړه ونی وئيل چه داهډوكی كوم چه سخاشوی وی څوک به نی راژوندی كړی؟نوجواب وركړه هغه خالق حقيقی به پيداكوی چاچه په اول ځل پيدا كړی وو هغه د هريو د هرقسم پيداكيدونه خبردې.([2]) دلته هم د دغه كافرانود دې اعتراض ذكر دې چه مونږ مره شوبيابه راژوندی شو نو څنګه به اودريدې شو؟ په جواب كښې فرمائيلې شی چه آيا دوی ته دا هم معلوم نه دی چه هغوی هيڅ هم نه وواو مونږ راپيداكړل. د شروع د پيدائش قائل او د دويم ځل پيدائش منكرچه كله هيڅ هم نه وو نو په هغه وخت كښې الله ﷻدې دڅه كولوباندې قادرووااومونږ هغه راپيدا كړو نواوس چه څه ناڅه شو نوآيا الله ﷻ قادر نه دې چه هغوی بياراپيداكړی؟ نود اول ځل پيداكول دليل دی په دويم ځل پيداكولوباندې. چا چه شروع كړې ده هم هغه به ئی دوباره كوی او دوباره كول په نسبت د شروع كولو هميشه آسان وی.

يو حديث قدسي:-په صحيح حديث كښې دی چه الله ﷻ فرمائی ما بنيادم دروغ ګڼړی اود هغه د پاره دا لائق نه وو. ماته بنيادم تكليف راكوی اوهغه له داهم لائق نه دی. د هغه زما دروغژن ګڼړل دا دی چه وائی لكه څنګه چه الله ﷻ زما د شروع اعاده نه كوی حالاتكه ښكاره خبره ده شروع په نسبت د دوباره كولو ګرانه وی اود هغه ماته تكليف راكول دا دې زما اولاد ګڼړی سره د دې چه زه احد يم صمديم نه زما موريلارنه اولاداونه زما د جنس نه بل څوک.([3])زما دې په خپل ځان قسم وی چه زه به دا ټول راجمع كړم اودكوموكوموشيطانانوچه دوی زمانه بغيرعبادت كولوهغوی به هم راجمع كړم بيابه دوی دوزخ ته

---

[1]) ۱۳/الرعد:۵.

[2]) ۳٦/يس:۷۷-۷۹.

[3]) صحيح بخاری كتاب التفسيرسورة (قل هوالله احد):٤۹۷٤، احمد:۲/۳۹۳، ابن حبان:۲۵۷.

مخامخ راورم کوم ځائ چه به په زنګونونو باندې راپريوځی لکه چه ارشاددې ﴿ وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةً ۫ كُلُّ اُمَّةٍ تُدْعٰۤى اِلٰى كِتٰبِهَا ؕ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝﴾([1]) هريوامت به ته وينې چه د زنګونونو په مخ به پراته وی.([2])
يوقول داهم دې چه د قيام په حالت کښې به د دوی حشر وی کله چه ټول اول او آخر راجمع کړې شي نو مونږ به په دوی کښې لوئ لوئ مجرمان اوسرکشه جداکړو د هغوی سرداران اواميران ګناهونه او بدنی خورونکی د هغوی مشران اوهغوی ته د کفر اوشرك تعليم ورکونکی هغوی د الله ﷻ ګناهونوطرف ته مائل کونکی به جدا کړې شی لکه چه ارشاد دې﴿ حَتّٰۤى اِذَا ادَّارَكُوْا فِيْهَا جَمِيْعًا ۙ قَالَتْ اُخْرٰىهُمْ لِاُوْلٰىهُمْ رَبَّنَا هٰۤؤُلَاۤءِ اَضَلُّوْنَا فَاٰتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ ؕ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَّلٰكِنْ لَّا تَعْلَمُوْنَ ۝﴾([3])کله چه هلته ټول راجمع شی نو روستونی به د وړاندينو باره کښې وائی اې الله هم دې خلقو مونږ دهوکه کړې وو ته دوی له دوچند عذاب ورکړه بيا په خبرباندې دخبرعطف اچولوسره فرمائی چه الله ﷻ ته ښه معلومه ده چه د ټولونه زيات د عذابونو اود دوزخ د اُوردسزا حقدار څوك څوك دی. لکه چه بل آيت کښې ارشاد دې ﴿لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَّلٰكِنْ لَّا تَعْلَمُوْنَ ۝﴾([4]) د هريود پاره دبل عذاب دې تاسو دعلم نه خالی نی.

<table>
<tr><td>وَاِنْ مِّنْكُمْ   اِلَّا وَارِدُهَا ۚ   كَانَ   عَلٰى رَبِّكَ   حَتْمًا</td></tr>
<tr><td>او نشته هيڅوك په تاسو کښې |مګر تيريدونکې دې په دوزخ | دې(داکار) | په رب ستا باندې| يقينی</td></tr>
<tr><td>اوپه تاسو کښې به هريو کس په هغې (دوزخ باندې د پل صراط په ذريعه) تيريدونکی وی| داستاسو په</td></tr>
<tr><td>مَّقْضِيًّا ۝   ثُمَّ نُنَجِّي   الَّذِيْنَ   اتَّقَوْا   وَّنَذَرُ</td></tr>
<tr><td>فيصله شوې | بيا به بچ کړو مونږه | هغه خلق | چې متقيان وؤ | او پرې به ږدو |</td></tr>
<tr><td>رب باندې يقينی فيصله شوې خبره ده چې خامخا به پوره کيږی | بيا به مونږ هغه کسان بچ کړو چې</td></tr>
<tr><td>الظّٰلِمِيْنَ   فِيْهَا   جِثِيًّا ۝</td></tr>
<tr><td></td></tr>
<tr><td>ظالمان خلق | په هغې کښې (پرمخې)غورزيدلی|</td></tr>
<tr><td>پرهيزګاران دی | اوظالمان به په کښې دننه په ګونډو غورزيدلی پريږدو |</td></tr>
</table>

قوله تعالى:-وَاِنْ مِّنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا ۚ
هريوبه په دوزخ باندې تيريږی:-دمسندامام احمدبن حنبل رحمه الله په يوغريب حديث کښې دې ابو سميه فرمائی د کوم ورود چه په دې آيت کښې ذکر دې ددې باره کښې په مونږ کښې اختلاف اوشو چا به وئيل مؤمن به په دې کښې نه داخليږی چا به وئيل داخليږی خو به ولې د خپلې تقوی په سبب به خلاصې بيامومی.ما حضرت جابر رضی الله عنه سره ملاقات اوکړو اوداخبره مې معلومه کړه نو هغوی اوفرمائيل چه واريديږی خو به ټول.يوبل روايت کښې دی چه داخليږی خوبه ټول هريونيك هم او بدهم خو په مؤمنانوباندې به هغه اُور يخ او د سلامتياوالا جوړيږی. لکه چه په حضرت ابراهيم عليه السلام باندې وو تردې چه د دې اُور د يخوالې شکايت به پخپله اُور کوی بيا به ددې پرهيزګارانو خلقوخلاصې دهغه ځائ نه اوشی.([5])خالدبن معدان رحمه الله فرمائی چه کله جنتيان جنت ته اورسی وائی به چه الله ﷻ خو فرمائيلې

[1] ۴۵/الجاثية:۲۸.
[2] الطبری:۱۸/۲۲۷.
[3] ۷/الاعراف:۳۸.
[4] ۷/الاعراف:۳۸.
[5] احمد:۲/۳۲۸-۳۲۹ وهوحسن بالشاهد، حاکم:۴/۵۸۷،ح ۸۷۴۴وسنده حسن،مجمع الزوائد:۷/۵۵، شعب الايمان :۱/۳۳۶،.

وو چه هريوبه دوزخ ته مخامخ کيږي اومونږ خو ورمخامخ نه شو نودوی ته به فرمانيلي شی چه تاسو خو هم د هغه خایٔ نه راتيرشوئی خو الله ﷻ هغه وخت اُور يخ کړو.
حضرت عبدالله بن رواحه ؓ يوځل د خپلې بی بی په زنګون باندې سر ايخودې ملاست وو چه په ژړا شو دهغوی بی بی هم په ژړا شوه نو هغوی ددې نه تپوس اوکړو چه تاولې اوژړل؟ هغې جواب ورکړوچه ته مې په ژړا باندې اوليدې. هغوی جواب ورکړو چه ماته خو آيت ﴿وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾ (١) رايادشو او ژړا راغله ماته څه پته ده چه زه به خلاصې بيامومم که نه. هغه وخت دوی بيمار وو.حضرت ابوميسره ؓ چه به کله خپلې بسترې له د اوده کيدو د پاره تللونو ژړل به ئی اود ژبې نه به ئی ناڅاپی وتل چه افسوس زه پيداشوې نه ووم.
يوځل دهغوی نه تپوس اوشو آخرستاد دې ژړا فرياد څه وجه ده؟ نوونی فرمائيل چه دا آيت دې. داخو ثابته ده چه هلته خو به تلل وی اودانه دی معلوم چه خلاصی به وی اوکه نه؟ يوبزرګ سړی خپل رور ته اوفرمائيل تاته خودا پته ده چه مونږ به په دوزخ باندې تيرولې شو هغه جواب ورکړو او يقينا معلومه ده.بيائی تپوس اوکړوچه داهم درته معلومه ده چه په هغه ځایٔ به تيرهم شې؟هغه اوفرمائيل ددې خوراته هيڅ علم نشته. نوبرزګ اووئيل بيازمونږ د خنداخوشحالی د کومې؟ دې اوريدوسره د هغه وخت نه واخله ترمرګه پورې د هغه په شونډو خندا رانغله. نافع بن ازرق دحضرت ابن عباس ؓ په دې باره کښې مخالف وو چه دلته د ورود نه مراد داخليدل دی نوهغه په دليل کښې د قرآن آيت ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَارِدُونَ﴾ (٢) پيش کولوسره اوفرمائيل ګوره دلته دورودنه مراد داخليدل دی که نه دی؟ دويم آيت ئی اوفرمائيلو ﴿يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۖ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ﴾ (٣) اوونی فرمائيل اوښايه فرعون به خپل قوم دوزخ ته بوځی که نه؟ نواوس غوراوکړنی چه مونږ خو به په دې کښې داخليږو خامخا نوراوخوبه هم که نه؟ غالبا تاخوبه الله ﷻ نه راوباسی د دې د پاره چه ته د دې نه منکرئی.دې اوريدو سره نافع روان شو او وئی خندل. دا نافع خارجی وو د ده کنيت ابوراشدوو.
بل روايت کښې دی ابن عباس ؓ هغه پوهه کولو دپاره آيت ﴿وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا﴾ (٤) هم لوستلې وو اودائی هم فرمائيلې وو چه اول د بزرګانو خلقو يوه دعاداهم وه ﴿اللهم اخرجنی من النار سالما وادخلنی الجنة غانما﴾ ای الله مادجهنم نه صحيح سالم راوباسې اوجنت ته مې په خندا خوشحالئی اورسوه. دحضرت ابن عباس ؓ نه په ابوداؤد طيالسی کښې داهم روايت دې چه ددې مخاطب کفار دی.عکرمه رحمه الله فرمائی دا ظالمان خلق دی دغه شان به مونږ دا آيت لوستلو.داهم د حضرت ابن عباس ؓ نه روايت دې چه نيك او بدبه ټول ورمخامخ کيږي. ګورئی د فرعون اود هغه د قوم د پاره او نورو ګناهګارانو د پاره هم د ورود لفظ د دخول په معنی کښې پخپله په قرآن کريم دوو آياتونوکښې وارد دې. ترمذی وغيره کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی واردکيږی خو به ټول بيابه تيريدل د خپلو خپلو عملونو مطابق وی.(٥)

د پل صراط ذکر او په هغې تيريدل:- حضرت ابن مسعود ؓ فرمائی چه په پل صراط باندې به ټول تيريږی هم دغه اُور سره به اودريدل وی نو بعضې به دبجلئی په شان تيريږی بعضې د هوا په شان بعضې د مرغو په شان بعضې دتيزو اسونوبه شان بعضې د تيزواوښان په شان بعضې د تيزو تلونکی پيدل انسان په شان اوتردې چه د ټولونه آخری مسلمان په دې باندې تيريږی دابه هغه وی د چا چه صرف د

(١) ١٩/مريم:٧١.
(٢) ٢١/الانبياء:٩٨.
(٣) ١١/هود:٩٨.
(٤) ١٩/مريم:٨٦.
(٥) ترمذی کتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة مريم:٣١٥٩، وسنده حسن، احمد١/٤٣٥، دارمی:٢/٣٢٩، حاکم:٢/٣٧٥.

ښنو په ګوتوباندې نور وی پریوتونکې راپریوتونکې به خلاصې بیامومی.پل صراط خونیدونکې دې په کوم چه د کیکر په شان یاد مال کوندې په شان ازغی دی دواړو طرفو ته به د فرښتو صفونه وی د چا په لاسونوکښې چه به د دوزخ څوکیدار ستیك(کرخ) وی په کومو سره چه به په نیولونیولو سره خلق دوزخ نه دیکه کوی الخ. حضرت عبدالله رحمة الله عليه فرمانی دا د تورې د مخ نه تیره دې. اولنئی ډله خو به د بجلی د پړق په شان تیرشی دویمه ډله به د هوا په شان تیره شی دریمه د تیز اس په شان څلورمه د تیز ځناور په شان. فرښتې به دهرطرف نه دعا کوی یا الله سلامت ئې اوساته بچ ئې کړه.(۱)

دجهنم د هولناکئ بیان:-دبخاری اومسلم په ډیرومرفوع احادیثوکښې هم دا مضمون واردشوې دې. د حضرت کعب ﷺ بیان دې چه دوزخ به ټول خلق په خپله شا راباركړی كله چه نیك او بدراجمع شی نود الله ﷻ حکم به کیږی چه ستاخپل خو راونیسه اوجنتیان پریږده. اوس به دوزخ دټولوبدو خلقو یوه نواله جوړه کړی. هغه بدان خلق داسې پیژنی لکه تاسو چه خپل اولاد پیژنئی بلکه دې نه هم زیات. مؤمنان به صفابچ شی.واورنی ددوزخ د داروغه ګانو قدونه دسلوکالود لارې په فاصله دیدوی کښې هریوسره ګرز دې یوراخلاص کړی نو اووه لاکهه خلق ذره ذره کړی. مسند کښې دی حضور ﷺ فرمائیلی زما د خپل رب چه پاك ذات دې نه دا امیددې چه د بدراوحدیبیه په جنګ کښې کوم ایماندارشریك وو هغوی کښې به یوهم دوزخ ته نه خی.دې اوریدوسره حضرت حفصه k ونیل داځنګه؟قرآن خو فرمانی چه په تاسو کښې به یو دوزخ ته مخامخ کیدونکې دې نوحضورﷺ د دې نه پس دویم آیت اولوستلو چه متقیان خلق به دې نه خلاصې بیامومی اوظالمان خلق به هم دې کښې پاتې شی.(۲) بخاری اومسلم کښې دی دچاچه درې بچی مړه شوی وی هغه سره به اُور نه لګی مګرصرف دقسم پوره کیدو په توګه.(۳) دې نه مراد هم دا آیت دې. ابن جریرکښې دی چه یوصحابیﷺ تبې نیولې وود هغه د تپوس د پاره رسول الله ﷺ زمونږ سره راغلو حضورﷺ اوفرمائیل چه رب العزت فرمان دې چه دا تبه هم یواُور دې زه خپل مؤمنان بندیګان په دې کښې ځکه راګیروم چه داد دوزخ د اُور بدله شی.(۴) داحدیث غریب دې.

حضرت مجاهد رحمة الله عليه هم دې فرمائیلو سره د دې آیت تلاوت اوکړو. مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائیلی دی کوم سړې چه سورت اخلاص لس ځل اولولی د هغه د پاره په جنت کښې یومحل جوړولې شی. حضرت عمر ﷺ اوفرمائیل چه بیاخو به مونږ ډیرزیات محلونه تیارکړو. حضورﷺ جواب ورکړو چه الله ﷻ سره هیڅ کمې نشته هغه د بهتر نه بهتر او د ډیر نه ډیر ورکونکې دې. او کوم سړې چه د الله ﷻ په لارکښې زر آیاتونه اولولی الله ﷻ به دقیامت په روځ هغه د انبیاؤکرامو علیهم السلام صدیقینو شهیدانو صالحانوکښې اولیکی په حقیقت کښې د هغوی ملګرتیا دبهترین ملګرو ملګرتیاده اوچه کوم سړې دځه تنخواه په وجه نه بلکه د الله ﷻ د خوشحالئی دپاره دمسلمان لښکردهغوی د شانه حفاظت کولود پاره څوکنی کوی هغه به په خپلو سترګو باندې هم د دوزخ اُور نه وینی مګرصرف د قسم پوره کولود پاره ځکه چه د الله ﷻ فرمان دې په تاسو کښې به هریویه دې باندې تیریدونکې دې. د الله ﷻ په لارکښې دهغه ذکر کول دخرچ کولونه هم اووه سوه چنده زیاته درجه لری او په یو روایت کښې اووه زره دی.(۵)ابوداؤد کښې دی چه مونځ روژه اودالله ﷻ ذکر دالله ﷻ په لارکښې په خرچ کولو

---

(۱) الطبری:۲۳۲/۱۸.

(۲) احمد:۲۸۵/۶، ابن حبان:۴۸۰۰،ابن ماجه:۴۲۸۱،وهوحدیث صحیح، له شاهد ل صحیح مسلم :۲۴۹۶.

(۳) صحیح بخاری کتاب الجنائزباب فضل من مات له ولد فاحتسب:۱۲۵۱،صحیح مسلم:۲۶۳۲، ترمذی: ۱۰۶۰، احمد:۲۳۹/۲، ابن حبان:۲۹۴۲.

(۴) الطبری:۲۳۳/۱۸.

(۵) احمد:۴۳۷/۳-۴۳۸.

باندې اووه سوه درجې لرې.(۱)

قتاده فرمائي چه دې آيت نه مراد تيريدل دي. عبدالرحمن رحمه الله وائي مسلمانان خو به په پل صراط باندې تيرشي اومشركان به دوزخ ته ځي.حضورﷺ فرمائي په هغه ورځ به ډير ښځې اوسړې په هغې باندې اوخونيرې.ددې په دواړو غاړوبه د فرښتوصفونه ترلي وي چه د الله ﷻ نه به د سلامتيا دعاګانې کوي.(۲) داد الله ﷻ قسم دې چه پوره کيږي به. د دې فيصله شوې ده او الله ﷻ دا په ځان لازم کړې دي.(۳)په پل صراط باندې د تلونه پس پرهيزګاران خو به تيرشي او کافران ګناهګاران به د خپلې خپلې ګناه خطامطابق دوزخ ته پريوځي. مؤمنان به هم د خپل خپل عمل مطابق خلاصې بيامومي څنګه چه عمل وي هم دومره وخت به هلته لګي. بيادا خلاصې بياموندونکي به د خپل رونړومسلمانانو سفارش کوي ملائکې به هم شفاعت کوي اوانبياء کرام هم. بيابه ډيرزيات خلق د دوزخ نه په داسې حالت کښې راوځي چه اور به هغوي خوړلې وي خود مخ د سجدې ځايونه به ني بچ وي. بيابه د خپل خپل باقي ايمان په حساب سره د دوزخ نه راويستلې شي. د چا په زړه کښې چه د دينار برابر ايمان وي هغوي به اول راوځي بيا دې نه د کم اوبيا دې نه د کم تردې چه د اوري د دانې هومره ايمان والا هم. بيا دې نه د کم او بيا هغې نه د کم هم بياهغه چه په ټول عمر کښې يوځل لااله الا الله ونيلي وي اوهيڅ نيکي ني هم نه وي کړې. بيا خو به په دوزخ کښې هم هغوي پاتې شي په کومو چه هميشه والې اودوام ليکلې شوې دې. دا ټوله خلاصه ده د هغه حديثونو کوم چه په صحت سره راغلي دي نو په پل صراط باندې د تلونه پس به نيک خلق تيرشي ګناهګاران خلق به په پرې کيدو سره دوزخ ته پريوځي.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا بَيِّنٰتٍ

او کله چې الوستلې کيږي|په دې خلقو باندې|ايتونه زمونږ|چې واضحه اوښکاره دي

| اوهر کله چې دوئ ته زمونږ ښکاره آياتونه واورولې شي (نود هغې په اوريدو دايمان

قَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَيُّ

نو وائي | هغه کسان | چې انکار ني کړې دي | هغه کسانوته | چې ايمان ني راوړې دي| کومه يوه

راړو په ځائې) کافران مومنانوته وائي | ....چې په(مونږ) د دواړو

الْفَرِيْقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَّاَحْسَنُ نَدِيًّا۝

ددې دواړو ډلونه | بهتره ده | په لحاظ دمقام سره | او زيات شاندار دی | په لحاظ دمجلس

ډلو (د کافرانو او مسلمانانو) کښې د چا ځائې بهتر دې | اود چا مجلس ډير ښائسته دې

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ اَحْسَنُ اَثَاثًا

اوڅومره|هلاك کړی دی مونږ|مخکښی ددوئ نه|دقومونونه|چی هغوئ|زيات ښه وو|په لحاظ دسامانونو

| اود دوئ نه وړاندې مونږ څومره ډير امتونه هلاک کړی وو| چې (ددوئ نه) په سازوسامان اوظاهری شکل

وَّرِءْيًا۝

او په لحاظ دظاهری شان وشوکت س

صورت کښې ډير ښه وو

---

(۱) ابوداؤد كتاب الجهاد باب في تضعيف الذكر في سبيل الله عزوجل:۲۴۹۸

(۲) الطبری:۲۳۲/۱۸.

(۳) الطبری:۲۳۷/۱۸.

قوله تعالى:- أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا۝

كافران به مومنانوپورې خنداګانې كوې:- د الله ﷻ دصفااوواضحه آياتونونه دپروردګاردليل او برهان والا كلام نه كافرانوته هيڅ فائده اونه رسيده. هغوى د دې نه مخ اړوى سترګې ترې اړوى او په خپل ظاهرى شان اوشوكت سره هغوى مرعوب كول غواړى. وائى چه اوښائى د چاكورونه پرتكلف دى اود چا بيټكونه ښائسته كړې شوى دى؟ آباد او ښكلى دى؟ مونږ چه مال اولاد دولت شان اوشوكت عزت او قدر كښې دهغوى نه زيات يومونږ الله ﷻ ته ګران يو؟يادا چه څوك پټ ګرځى راګرځى اوخوراك څښاك نه بيامومى كله د ارقم بن ابوارقم رضي الله عنه په كوركښې پټيږى اوكله اخوادېخواتختى راتختى. لكه چه په بل آيت كښې دى كافرانو اووئيل﴿ خَيْرًا مَّا سَبَقُونَا إِلَيْهِ ﴾[1] كه دا دين بهتروو نودا به اول مونږ منلوكه دوى؟د حضرت نوح عليه السلام قوم هم دا ونيلى ووچه﴿ قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ۝ ﴾[2]ستامنونكى خو ټول غريب محتاج خلق دى مونږ ستا تابعداران نه شو جوړيدې.

د كافرانو دخندګانو جواب:- يوبل آيت كښې دى چه داسې هغوى دهوكه كيږى اووائى چه آيا هم دغه د الله ﷻ خوښ بنديګان دى چاته چه الله ﷻ په مونږ باندې فضيلت وركړې دې؟[3] بيا د دوى د دې غلطئى جواب وركړو د دوى نه اول د دوى نه هم په ظاهرى شان اوشوكت كښې زيات او په مالدارئى كښې ډير وړاندې خلق وو.خود هغوى دبدعملو په وجه مونږهغوى تهس نهس تباه اوبربادكړل. د هغوى مجلسونه د هغوى كورونه د هغوى مالدارئى د دوى نه زياتى وې.[4] په شان شوكت ظاهرى لباس تكلفات كښې په امارت اوشرافت كښې ددوى نه څومره زيات وو د هغوى د كبر او دښمنئى په وجه سره مونږ هغوى تباه بربادكړل.فرعونيانو ته اوګوره د هغوى باغونه دهغوى نهرونه دهغوى فصلونه دهغوى اوچت مكانونه د هغوى عاليشان محلونه تراوسه پورې موجوددى اوهغوى غرق كړې شو اودكبانو خوراك جوړشول.دمقام نه مرادمسكن اونعمتونه دى.نَدِيٌّ نه مرادمجلسونه اوبيټكونه دى.عربوكښې بيټكونو ته اود خلق دراجمع كيدو ځائ ته نادى اوندى وائى[5]لكه آيت ﴿وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ۝﴾[6]كښې دى.همدا ددى مشركانوقول ووچه مونږدنيا په اعتبار سره تاسونه ډيروړاندې يو.په لباس كښې مال اومتاع كښې شكل اوصورت كښې مونږتاسو نه غوره يو

فِي الضَّلَٰلَةِ	مَنْ كَانَ	قُلْ	
په ګمراهئ كښې	هغه څوك چې وى	ورته اووايه	
(ائې محبوبه) ته ورته اووايه څوك چې په ګمراهئ كښې دى			

رَأَوْا	إِذَا	حَتَّىٰ	مَدًّا	الرَّحْمَٰنُ	لَهُ	فَلْيَمْدُدْ
اووينى	كله چې	تردې پورې	په مهلت وركولو سره	رحمان	هغه ته	نو مهلت وركوى
نو رحمان (الله ﷻ)هغوئ ته پوره مهلت وركوى ....تردې چې كله هغه څيزا ووينى دكوم څيز						

---

[1] ٤٦/الاحقاف:١١.
[2] ٢٦/الشعراء:١١١.
[3] ٦/الانعام:٥٣.
[4] الطبرى:٢٣٩/١٨.
[5] الطبرى:٢٣٩/١٨.
[6] ٢٩/العنكبوت:٢٩.

مَا | يُوعَدُونَ | إِمَّا الْعَذَابَ | وَإِمَّا | السَّاعَةَ ط

هغه څيز | چې وعده ئې شوې ده (دهغوئ سره) | يا كه عذاب وى | او يا كه | قيامت وى |

چې ورسره وعده شوې ده | يا (په دنيا كښې) عذاب (پرې راشى) اويا قيامت (پرې راشى)

فَسَيَعْلَمُونَ | مَنْ | هُوَ | شَرٌّ | مَكَانًا

نو معلومه به شي هغوئ ته | چې څوك دي | هغه | چې ناكاره دي | په لحاظ دخانې سره |

نو بيا به ورته معلومه شي چې څوک د خانې په اعتبار سره خراب دي | او د چا لښكر كمزورې دي

وَأَضْعَفُ | جُنْدًا ۝ | وَيَزِيدُ اللهُ | الَّذِينَ | اهْتَدَوْا هُدًى ط

او ډېر كمزورې دي | په لحاظ دلښكر سره | او زياتوى الله | هغه كسان | چې په نيغه لاره دي هدايت كښې

..............................او الله ﷻ هدايت يافته خلق په هدايت كښې نور هم زياتوى

وَالْبَاقِيَاتُ | الصَّالِحَاتُ | خَيْرٌ | عِنْدَ رَبِّكَ | ثَوَابًا

او باقى پاتې كېدونكى | نيكيانې | بهترې دى | په نيز درب ستا | په اعتبار دجزا سره |

اوهغه نيک عملونه چې باقى پاتې كيدونكې دى ستا د رب په نيز د ثواب

وَخَيْرٌ | مَرَدًّا ۝

او بهترې دى | په اعتبار دواپس ورتلو سره

او دانجام په اعتبار سره بهتر دى |

قوله تعالى:- قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلٰلَةِ

ګمراهي اوهدايت موندونكي خلق:- داكافران چه خپل ځان پحق اوتاسوپه ناحقه ګڼړى اوپخپله خوشحالي؛ اوازګارتياباندې په تسلني سره ناست دي دوى ته اووايه چه د ګمراهورسني اوږده وى دوى ته د الله ﷻ د طرف نه وخت وركولې شي تركومې چه قيامت رانه شى يادهغوى مرګ رانه شى. هغه وخت به دوى ته پوره پته اولګى چه په حقيقت كښې خراب سړې څوك وو اود چا ملګرى كمزورې وو. دنياخو زياتيدونكى او كميدونكې سورې دي نه پخپله د دې اعتبار اونه د دې د سامان او اسبابو اعتبار. دوى خو به په خپله سركشنى كښې ورانديې كيږى لكه چه په دې آيت كښې مشركانو سره مباهله ده. لكه يهوديانوسره چه په سورت جمعه كښې د مباهله آيت دې چه راشنى زمونږ مقابله د مرګ غوښتنه اوكړنى.[1] دا شان په سورت آل عمران كښې د مباهله ذكر دې كله چه تاسو د خپل خان خلاف دليلونه هم واورئى د عيسى عليه السلام د الله ﷻ د خوئ كيدو دعوي ګيرئى نوراشئى د بال بچ سره په ميدان كښې په دروغژن باندې د الله ﷻ لعنت وئيلو دعااوكړنى.[2] نونه خو مشركان د مقابله د پاره راغله نه د يهوديانو حوصله پيداشوه اونه نصرانيان په ميدان كښې نران شو.

څنګه چه د ګمراهانو ګمراهى زياتيږى دغه شان د هدايت والا هدايت زياتيږى لكه چه ارشاد دې كله چه يوسورت نازليږى بعضې خلق وائى چه په تاسو كښې كوم يو دې په ايمان كښې زيات كړو؟[3] د

---

[1] ۶۲/الجمعة: ۶.

[2] ۳/آل عمران: ۶۱.

[3] ۹/التوبة: ۱۲۴. الخ

باقيات صالحات پوره تفسير هم د دې الفاظو په تشريح کښې سورت الکهف کښې تيرشو. دلته فرمائي چه هم دغه پاتې کيدونکې نيکئ د اجر او ثواب په لحاظ اود انجام او بدله په لحاظ سره د نيکانو د پاره بهتر دی
عبدالرزاق کښې دی يوه ورځ حضورﷺ د يوې وچې ونې لاندې تشريف کيخودې وو ناست وو د هغې ښاخ ئې اونيولو او ونې خوزولو وچې پاڼې راورژيدې نو حضورﷺ اوفرمائيل کورئ دغه شان د انسان ګناه ﴿لااله الاالله والله اکبر سبحان الله والحمدلله﴾ ونيلوسره رژيږي اې ابوالدرداء ﷺ دا وايه د هغې نه وړاندې چه هغه وخت راشی چه ته دا اونه وئيلې شې هم دغه باقيات صالحات دی هم دغه د جنت خزانې دی. د دې اوريدو سره د ابوالدرداء ﷺ به دا حال وو چه دا حديث به ئې بيان فرمائيلو سره ئې اوونيل والله زه خو به هم دا کلمې وايم کله به هم د دې نه ژبه منع نه کړم که خلق ماته ليونې ولې اونه وائی.(۱) په ابن ماجه کښې هم داحديث په بل سند سره دی.

				أَفَرَءَيْتَ	الَّذِي	كَفَرَ
				| ايا نو تااوليدو	هغه سړې	چې انکار ئې کړې دې |
				| ايا تاهغه سړې ليدلې دې چې زمونږ دحکمونو نه ئې انکار کړې دې		
بِآيَاتِنَا	وَقَالَ	لَأُوتَيَنَّ	مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾	أَطَّلَعَ		
د ايتونو زمونږ نه	اووې وئيل	خامخا به راکړې کيږی ماته	مال او اولاد	ايا خبر شوې دې دهٔ ته		
او دا وائی چې ماته به (په اخرت کښې هم که چرته وی) مال او اولاد راکولې شی	ايا ده ته دغيبو					
الْغَيْبَ	أَمِ اتَّخَذَ	عِنْدَ الرَّحْمَٰنِ	عَهْدًا ﴿٧٨﴾	كَلَّا	سَنَكْتُبُ	مَا
دغيبو	يا ئې اخستې دهٔ	د رحمن نه	وعده	هر ګز نهٔ	ليکو به مونږه	هغه څه
خبرې معلومې دی	اوکه دهٔ د رحمان نه څه وعده اخيستې ده؟	هرګز داسې نه ده	څه چې دې			
يَقُولُ	وَنَمُدُّ	لَهُ	مِنَ الْعَذَابِ	مَدًّا ﴿٧٩﴾		
چې وائی ئې دې	او زيات به کړو مونږ	دپاره دهغه	عذاب	په زياتولو سره		
وائی مونږ هغه (د فرشتو په ذريعه) ليکو	او د دهٔ په عذاب کښې به عذاب زياتوالې کوو					
وَنَرِثُهُ	مَا	يَقُولُ	وَيَأْتِينَا	فَرْدًا ﴿٨٠﴾		
او مونږ به ميراث اخلو د دهٔ نه	دهغه څه	چې وائی ئې دې	او راځي به مونږ ته	يوازې		
اودې چې د کوم مال او اولاد ذکر کوی مونږ به هغه هم په ميراث کښې اورو اودې به مونږ ته يوازې راځی						

قوله تعالى:- أَفَرَءَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا

د عاص بن وائل سرکشي: حضرت خباب بن ارت ﷺ فرمائی زه لوهار ووم اوزما څه قرض په عاص بن وائل باندې وو زه د هغه نه د غوښتلو دپاره لاړم نوهغه ونيل چه زه خو به ستا قرض ترهغه وخته پورې نه اداکوم ترکومې چه ته د حضورﷺ د تابعدارئ نه اونه خې. ما ونيل چه زه خودا کفر ترهغه وخت پورې هم نه شم کولې چه ته مړ شې او بيارااژوندې شې. په دې باندې دې کافر ونيل چه ښه ده ته بس هم دلته اوسيږه چه زه مړشم او بيارااژوندې شم نوخامخابه ماته زما مال او اولاد ملاوشی نو هلته به

(۱) ابن ماجه کتاب الادب باب فضل التسبيح: ۲/۲۸۰ مختصراً.

ستا قرض هم اداکړم ته راشه. په دې باندې دا ایت نازل شو(۱)بل روایت کښې دی چه ما په مکه کښې د هغه توره جوړه کړې وه دهغې پیسې پاتې وې(۲) فرمانی آیا ده ته د غیب خبرملاو شو؟ یا هغه د رب رحمن نه څه قول اوقرار واخستو؟ یوبل روایت کښې دی چه په ده باندې زما ډیر دراهم د قرض په توګه ورختلې وو.هغه چه ماته کوم جواب راکړوهغه مارسول الله ﷺ ته اوونیل پدې باندې داآیاتونه نازل شو. یوبل روایت کښې دی چه ډیرو مسلمانانو قرض د هغه په ذمه وو د هغې په غوښتلو باندې ده اوونیل ایا ستاسو په دین کښې دانه دی چه جنت کښې به سره زر سپین زر ریښم ګلونه اومیوې وغیره وې؟ مونږ ونیل چه اودی نوهغه ونیل چه داځیزونه به ماته خامخاملاویږی زه به ئې هلته تاسوته لوله درکړم. نودې آیاتونوبورې ﴿فردا﴾ نازل شو﴿وَلَدًا۞کښې﴾ دویم قراءت د واوپه پیش سره هم دې. معنی د دواړو هم یوه ده اودا هم ونیلی شوی دی چه د زبر سره خودمفردپه معنی کښې ده اودپیش سره دجمع په معنی کښې ده.د قیس قبیلې هم دا لغت دې. والله اعلم.دې مغرور ته جواب ورکولې شی چه ولې ده ته د غیبوخبرداری شته؟ ده ته د خپل آخرت د انجام خبر شته؟ چه دادې قسمونه خوری وائی؟یاده دالله ﷻ نه څه قول اوقرار یاوعده اخستې ده؟یاهغه د الله ﷻ توحیدمنلې دې؟ چه دهغې په وجه هغه ته د جنت د داخلیدویقین دې. آیت ﴿ اَمِ اتَّخَذَ عِنۡدَ الرَّحۡمٰنِ عَهۡدًا ﴾(۳) کښې د الله ﷻ دوحدانیت د کلمه قائل کیدل مراد اخستې شوی دی بیاد ده دکلام د تاکید د پاره نفی کولې شی اود ده خلاف مؤکد بیانولې شی چه د ده د دې غرور دا کلمه هم زمونږ سره لیکلې شوې ده د ده کفر هم مونږ ته ښکاره دې او په آخرت کښې خو د ده د پاره هم عذاب اوعذاب دې چه هروخت به زیاتیږی ده ته هلته مال اولاد ملاویدل خو لاڅه کوې؟ د دې په خلاف د دنیامال اومتاع اولاد او تېر به هم د ده نه واخستې شی اویك یواځې به مونږ ته پیش کیږی.دابن مسعود﷛ په قراءت کښې ﴿ونرثه ماعنده﴾ دې.دده جمع شوې عمل زمونږ په قبضه کښې دې دې خوبه خالی لاس هرڅه پریخودې زمونږ مخې ته پیش کیږی.

وَاتَّخَذُوۡا مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِّيَكُوۡنُوۡا لَهُمۡ
او نیولې دی دې خلقو | ماسوا دالله نه | نور خدایان | دپاره ددې چی شی هغوئ | دپاره ددوی |
اودوئ دالله ﷻ نه سوا خان دپاره نور معبودان جوړ کړی دی |چې د دوئ دپاره دعزت باعث وی
عِزًّا۞ كَلَّا سَيَكۡفُرُوۡنَ بِعِبَادَتِهِمۡ وَيَكُوۡنُوۡنَ عَلَيۡهِمۡ
مددګاران |هرګز نه |انکار به اوکړی هغوئ | دعبادت ددوئ نه |اوشی به(دغه معبودان) |ددوئ
هیڅکله نه دوئ به ډیر زر ددوئ دعبادت نه انکار اوکړی | اوددوئ مخالفین (دوشمنان) به شی
ضِدًّا۞ اَلَمۡ تَرَ اَنَّاۤ اَرۡسَلۡنَا الشَّيٰطِيۡنَ عَلَى الۡكٰفِرِيۡنَ
دشمنان(مخالفان) | ایا نه ګورې ته | چی بیشکه | الیږلی دی مونږه | شیطانان | کافرانوته
......ائې محبوبه) آیاته نه ګورې چې مونږ شیطانان په کافرانو باندې وریږینبی (مسلط کړی) دی
تَؤُزُّهُمۡ اَزًّا۞ فَلَا تَعۡجَلۡ عَلَيۡهِمۡ اِنَّمَا نَعُدُّ
چی تیزوی هغوئ لره | په تیزولو سره |نو تلوارمهٔ کوه ته |په دوئ باند |بیشکه|شمارو مونږه(ورځې)
(چې هغوئ (کفراوګناه ته) ښه تیزوی |نو ته په دوئ د عذاب راتلو تلوارمه کوه | مونږ پخپله ددوئ

(۱)صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة کهیعص باب ﴿اطلع الغیب ام اتخذ عندالرحمن عهداً﴾:۴۷۳۳، صحیح مسلم:۲۷۹۵، ترمذی:۳۱۶۲

(۲) صحیح بخاری:حواله سابق.

(۳) ۱۹/مریم:۷۸.

لَهُمْ	عَدًّا
دپاره ددوئ	په شمارولو سره
كارونه شميرو	

قوله‌تعالى:- كَلَّا ۚ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ

د قيامت په ورځ باطل معبودان به د عبادت كونكو نه د بې تعلقئ ځرګنده كوي:- -دكافرانو خيال دې چه د هغوى دالله ﷻ نه علاوه كوم معبودان دى د هغوى حامي اوامدادى به وى غلط خيال دې بلكه ناممكن دى اومعامله ددې بالكل خلاف ده.دهغوى دپوره محتاجئ په ورځ يعنى دقيامت به دوى صفا منكر شي اود خپلو عابدانو به دښمنان جوړشي. لكه چه فرمائى د دوى نه به نور دبدې لار او د ورکې شوې لارې والابه نورڅوك وى چه الله ﷻ پرېږ دى اوهغه خلقوته چغې وهى چه د قيامته پورې به جواب ورنه كړې شي. د هغوى د دعانه بالكل غافل دى اودمحشر په ورځ به د هغوى دښمنان جوړشي اود هغوى د عبادت به بالكل انكاراوكړي.([1]د ﴿كَلَّا﴾ دويم قراءت ﴿كَلًّا﴾ هم دې.پخپله به داكافران هم په هغه ورځ د الله ﷻ نه سوا د نورو دعبادت نه انكار اوكړي. داټول عابدان اومعبودان به دوزخيان وى د يوبل به ملګرى وى هغوى به په دوىاو دوى به په هغوى باندې لعنت وائى هريوبه په بل باندې وراچول كوي. يوبل ته به بد وائى سختې جګړې به وى ټول تعلقات به ئى ختم شي د يوبل به ښكاره دښمنان شي او امدادبه چرته وى؟هيڅ مروت به نه وى معبودان به د عابدانو دپاره اوعابد د معبودانو د پاره د يوبل نه نابلده اوزيات په حسرت كښې وى([2]) آياتاته نه ده معلومه چه داشيطانان هروخت كافران په نافرمانو باندې تيارووى([3]) مسلمانانوخلاف ئى راپاسوى خواهشات ورله زياتوى په نه منلو او سركشو كښې وراندې كوى.لكه چه فرمان دې د رب رحمن د ذكر نه مخ اوړونكې د شيطان حواله كيږى.([4]) ته تندى مه كوه د هغوى د پاره بددعا مه كوه مونږ پخپله په ارادې سره هغوى ته وخت وركړې دې هغوى وړاندې كيدو ته پرېږده آخر به په مقرر وخت باندې راګيركړې شي الله ﷻ د دې ظالمانو د كارونونه ناخبر نه دې. دوى ته خو ئى هسې لږ وخت وركړې دې په كوم كښې چه دوى به په خپلو ګناهونوكښې وړاندې كيږى.آخر به سختو عذابونوكښې بې وسه پريوځى. تاسو فائده حاصله كړئى خو ولې ياد ساتئى چه ستاسو اصلي ځائ هم دوزخ دې. مونږ د هغوى كالونه مياشتې ورځې او وخت شميرو. د هغوى ساګانې هم مونږ شميرلې دى. د مقرر وخت پوره كيدو سره به په عذابونوكښې اونخلى.

يَوْمَ	نَحْشُرُ	الْمُتَّقِينَ	إِلَى الرَّحْمَٰنِ
هغه ورځ	چې جمع به كړو مونږه	پرهيزګاران	رحمان ته
په كومه ورځ چې به مونږ ټول پرهيزګاران ډلې ډلې رحمان ته (دميلمستيا			

وَفْدًا	وَنَسُوقُ	الْمُجْرِمِينَ	إِلَىٰ جَهَنَّمَ	وِرْدًا
ډلې ډلې	او اوبه شړو مونږه	نافرمان خلق	دوزخ ته	پشان دتږى څناورو
دپاره) جمع كړو اومجرمان به اوږى تږى دوزخ ته اوشړو				

[1]) ٤٦/الاحقاف: ٥-٦.
[2]) الطبرى:٢٥١/١٨.
[3]) الطبرى:٢٥٢/١٨.
[4]) ٤٣/الزخرف:٣٦.

لَا يَمْلِكُونَ	الشَّفَاعَةَ	إِلَّا	مَنِ	اتَّخَذَ	عِنْدَ الرَّحْمٰنِ
اختيار به نه لري خلق	دسفارش	مگر	هغه څوك	چې اخستي ئې وي	د رحمان

د هغه چا نه سوا د سفارش اختيار به هيچا ته نه وي چې د رحمان نه ئې اجازت غوښتې وي

عَهْدًا ﴿۸۷﴾	وَقَالُوا	اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ	وَلَدًا ﴿۸۸﴾
اجازت نامه(وعده)	او وائي دوئ	چې نيولې دې رحمان	خوئې

او(داخلق) وائي چې رحمان ځان د پاره اولاد نيولې دې

قوله تعالى:- يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمٰنِ وَفْدًا ﴿۸۵﴾

پرهيزګاران به د الله ﷻ ميلمانه وي:- -كوموخلقوچه د الله ﷻ په خبروايمان راوړې د پيغمبرانو تصديق ئې كړې د الله ﷻ حكم منل ئې كړې د ګناهونونه بچ شوى د الله ﷻ ويره ئې په زړه كښې وه هغوى به د الله ﷻ په نيز د هغه د معززه ميلمنوپه توګه راجمع كيږي.په نوراني سورلئ به سواره راځي اود الله ﷻ د ميلمنوپه ځائ كښې به په عزت سره داخليږي.ددوى په خلاف ناخداترس ګناهګاران د رسولانو دښمنان به ډيكو سره پرمخې راښكونكې د تندې د لاسه ژبه راويستونكې په زور سره دوزخ ته راجمع كولې شي(١) اوس اوښايه چه څوك دمرتبې والا او څوك د خو ملګرووالا دې؟ مؤمن به د خپل قبرنه مخ اوچت كوري به چه د هغه په وړاندې به يوښكلې ښانسته سړې پاكې جامې اغوستې خوشبولګولې خوشحاله پرقيدونكې مخ ولاړ وي. تپوس به كوي ته څوك ئې؟هغه به وائي تازه اونه پيژندم زه خو ستاد نيكو عملونو شكل يم. ستاعمل نوراني ښكلې مزيدار وو راځه چه اوس زه تا په خپلو اوږو باندې سوركړم اوپه عزت اواكرام دې محشر له بوځم. خكه چه د دنياپه ژوندكښې زه به تاسور ووم نومؤمن به د الله ﷻ په حضورپه سورلئ سورشي. د هغوى د سورلئ د پاره به نوراني اوښان هم موجود وي. دا ټول په خنداخوشحالئ په عزت اوقدر سره جنت ته خي.حضرت علي ﷺ فرمائي چه د وفد دادستور نه دې چه پيدل دې راځي دامتقيان حضرات به په داسې نوراني اوښانوباندې سواره وي چه د مخلوق په نظر كښې به د دې نه بهتر سورلي هيڅ كله هم نه وي راغلې.دهغوى كجاوې به دسروزرو وي دوى به د جنت ددروازوپورې هم دې سورلوباندې سواره خي.دهغوى پيزوانونه به د زبرجدو وي(٢)په يومرفوع روايت كښې دى خوحديث ډير غريب دې.

د جنت د نعمتونو بيان:- د ابن ابى حاتم روايت دې حضرت علي ﷺ فرمائي يوه ورځ مونږ رسول الله ﷺ سره ناست وو ماد دې آيت تلاوت اوكړو اواومې ونيل يارسول الله ﷺوفدخو په سورلئ باندې سور راځي حضور ﷺ اوفرمائيل قسم دې د هغه الله ﷻ د چا په لاس كښې چه زما ځان دې چه دا نيكو كار خلق به دقبرونونه راپاسوى اوهم هغه وخت دسپين رنګ نوراني اودوزرو والا اوښې به دخپلې سورلئ دپاره موجود ويني په كومو چه به د سرو زرو كجاوې وي د كومو د وزرو نه چه به نور راوچتيږي. او يو يو قدم به دومره لرې ايږدي تركوم ځائ پورې چه نظر كار كوي. دوى به په هغې سواره شي اود يوې جنتي ونې خواته به اورسي دكوم ځائ نه چه به دوه نهرونه روان اووينى.ديو اوبه به اوڅكي په كومو سره چه به د هغوى دزړونو خيرې لرې شي په دويم كښې به غسل كوي په څه سره چه به د هغوى بدنونه نوراني شي او ويښته به ئې كلك شي. دې نه پس به نه د هغوى ويښته وران شي اونه به ئې بدن ګنده شي.دهغوى مخونه به پرقيږي اودوى به د جنت دروازې ته اورسي. دسروياقوتو يوه كړئي به د سرو زرو

(١) الطبرى:١٨/٢٥١.

(٢)احمد:١/١٥٥.

په دروازه وی کومه چه به دوی اوکړنګوی. دې نه به ډیر خوږ اواز راوځی اوحوروته به معلومه شی چه د هغوی خاوندان راغله. د جنت خازنان به راشی دوروازې به کولاوکړی جنتیان چه د هغوی نورانی بدنونوته ښکلې مخونوته اوګوری نوپه سجده کښې به راپریوتل غواړی خوهغوی به ورته زر اووائی زه خوستا تابع یم ته حکم کوه. دوی به هغوی سره روان شی. د هغوی حورې به صبر نه شی اود خیمونه به راوځی اودوی پورې به اونخلی او ورته به وائی چه ته زمونږ د سرتاج ئی زمونږ محبوب ئی زه د همیشه د پاره یم چه د مرګ نه لرې یم زه د نعمتونو والایم کله به هم زما نعمتونه نه ختمیږی زه خوشحاله اوسیدونکې یم کله به هم خفه نه شم. زه هم دلته اوسیږم کله به هم تانه.لرې نه شم. دوی به دننه داخل شی ګوری به چه سل سل ګزه بالاخانې دی لؤلؤ مرغلرو باندې زیړ شین رنګ دیوالونه د سرو زرو دی هریودیوال د بل په شان دې په هرمکان کښې اویاتختونه دی. په هریو تخت باندې اویاحورې دی په هره یوه حوره باندې اویاجوړې دی. خو بیاهم د هغوی بدن ښکاری د هغوی د جماع مقدار به د دنیا د یوې پوره شپې برابر وی. صفاښکلې اوبه خالص پئ‌کوم چه د څاروو د غولانځو نه نه دی راوتلې بهترین خوندناك اوبې ضرره پاك شراب کوم چه یوانسان نه دی نچوړی کړی ښکلې مزیدار شات چه د مچو د خیټې نه دی راوتلی نهرونه به بهیږی. میوه دارې ونې به د میونه ډکې خوزیږی. که غواړی نو په ولاړه ولاړه دې میوې راشوکوی اوکه غواړی نو په ناسته ناسته یا ملاسته ملاسته. سپینې او شنې مرغئی الوزی د کومې غوښه خوړلوته چه زړه اوشی نو هغه به پخپله حاضره شی. د کوم ځائ غوښه ئی چه خوړله وئی خوړله اوبیا هغه د الله ﷻ په قدرت سره ژوندئی لاړه. د څلورو واړو طرفونه فرښتې راځی اوسلامونه وائی اوزیری اوروی چه په تاباندې دې سلامتی وی دا هغه جنت دې د کوم چه تاسو له زیری درکولې شو اونن د هغې مالکان جوړکړی شوې ئی.دادستاسو دنیکوعملونو چه تاسو په دنیا کښې کول.که د هغوی د حورونه د یو. یوویښته هم زمکې ته ښکاره کړې شی نود نمر رنړا به تته شی. دا حدیث خو مرفوع بیان شوې دې خوتعجب نه دې چه موقوف وی لکه چه د حضرت علی ﷺ د خپل قول نه هم نقل دې. والله اعلم.

د جهنم په حالت باندې تذکره:-بالکل ددې برعکس به ګناهګاران خلق پړمخې په زنځیرونوکښې تړلې شوی د ځناور په شان دیکې خوری اودوزخ طرف ته به راجمع کولې شی. هغه وخت به د تندې نه د هغوی خراب حالت وی. څوك به هغوی شفاعت کونکې یا دهغوی په حق کښې یولفظ ویونکې نه وی. مؤمنان خو به د یوبل شفاعت کوی خودا بدنصیبه به د دې نه محروم وی.دوی به پخپله وائی ﴿فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ﴾[1] زمونږ هیڅ څوك سفارشی نشته نه زمونږ څوك رښتونې دوست شته اوچه چا د الله ﷻ سره وعده کړې ده دا استثنا منقطع ده. دې وعدې نه مراد د الله ﷻ د توحید ګواهی ورکول او په دې باندې کلك پاتې کیدل دی. یعنی صرف د یو الله ﷻ عبادت کول اود نورود عبادتونونه خلاصیدل د امداد طمع د هغه نه د ټولو خواهشاتو پوره کولو تمنا او ارزو هم د هغه نه.[2] حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائی چه دې موحدینود الله ﷻ وعده حاصله کړې ده قیامت کښې به الله ﷻ فرمائی چاسره چه زما وعده ده هغه دې اودریږی.

خلقو ونیل حضور ﷺ مونږ ته هم هغه اوښایه حضور ﷺ اوفرمائیل داسې وائې ﴿اللهم فاطر السموت والارض عالم الغيب والشهادة فانى اعهد اليك فى هذه الحيوة الدنيا انك ان تكلنى الى عمل يقربنى من الشر ويباعدنى من الخير وانى لاائق

---

[1] ۲٦/الشعراء:۱۰۰.

[2] الطبری:۱۸/۲۵۷.

الا برحمتك فاجعل لى عندك عهدا توديه الى يوم القيمة انك لاتخلف الميعاد﴾(١) په يو بل روايت کښې دې سره دا هم دی ﴿خآئفا مستجيرا مستغفرا راهبا راغبا اليك﴾(ابن ابی حاتم)

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ

| او وائي دوئ | چې نيولې دې رحمان | خوئې | بيشکه چې راتګ اوکړل تاسو

او (داخلق) وائي چې رحمان خان د پاره اولاد نيولې دې | تاسو ډيره خرابه خبره کړې ده | نزدې ده

شَيْئًا اِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ

يو څيز ته | چې ډير بد دې | قريبه ده | چې اسمانو نه | اوشليږي | د دې خبرې نه

.... چې په دې وينا باندې اسمانونه اوشليږي | او زمکه څيرې شي

وَتَنْشَقُّ الْاَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ اَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ

او اوچوی | زمکه | او راپريوزی | غرونه | ټوټې ټوټې | چې رااوبللو دوئ | د پاره د رحمن

اوغرونه ريزه ريزه را او غورزيږي | څکه چې هغوئ د رحمان د پاره خوئې ....

وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا يَنْبَغِيْ لِلرَّحْمٰنِ اَنْ يَّتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ اِنْ كُلُّ مَنْ

خوئې | او نه ښائی | د پاره د رحمان | چې اونيسي | خوئې | نه دی ټول | هغه څوک

ګرځولې دې | حال دا چې د رحمان د پاره څوک خوئې جوړول مناسب نه دی | چې څوک هم په

فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اِلَّآ اٰتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًا ﴿٩٣﴾

چې په اسمانونو کښې دی | او په زمکه کښې دی | مګر | راتلونکې دی | رحمان ته | په حيثيت د بنده

اسمانونو او په زمکه کښې موجود دی هريو به رحمان ته د بنده په حيثيت حاضريږي

لَقَدْ اَحْصٰىهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ

بيشکه احاطه کړې ده الله د هغوئ | او شمارلې ئې دی هغوئ | په شمارلو سره | او هغوئ ټول

هغه دا ټول څيزونه احاطه کړې دی | او ښه ئې شميرلې دی | .... او هريو به ورته د قيامت په ورځ

اٰتِيْهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾

راتلونکې دی هغه ته | په ورځ د قيامت | يوازې |

ايکی يوازې حاضريږي |

قوله تعالى:- وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾

د الله ﷻ په ذات باندې بهتان:- د دې مبارك سورت په شروع کښې د دې خبرې ثبوت تيرشو چه حضرت عيسى ﷺ د الله ﷻ بنده دې. هغه الله ﷻ بغير د پلانه په خپل حکم سره د حضرت بی بی مريم د خيټې نه راپيدا کړې دی. په دې وجه دلته د دغه خلقو کم عقلتوب بيانولې شی چه هغه د الله ﷻ خوئ ګڼړی د څه نه چه د الله ﷻ ذات پاك دې. د هغوی قول ئې بيان کړو بيا فرمائی دا ډيره لويه خبره ده. ﴿اِدًّا﴾، ﴿اَدًّا﴾ او ﴿اُدًّا﴾ دريواړه لغته دی يعنی کسرالهزة خو مشهور ﴿اِدًّا﴾ دې. د هغوی دا خبره دومره خرابه ده. نزدې

---

(١) حاکم: ٢/٣٧٧.

ده چه اسمان راورژی اومات شی اوزمکه په جتکوجتکو اوشلیږی. د دې د پاره چه زمکه او اسمان د الله ﷻ عزت اوعظمت پیژنی په دې کښې د رب توحید ځائ شوې دې دې ته معلوم دی چه بدکاره ناپوهه انسانانو د الله ﷻ په ذات باندې تهمت لګولې دې. نه د هغه د جنس نه څوك شته نه د هغه مور پلار نه اولاد نه څوك شريك او نه څوك د هغه په شان. ټول مخلوق د هغه د وحدانيت ګواه دې. د کائنات هره يوه ذره دهغه په توحيد باندې دلالت کوی.الله ﷻ سره شرك کونکو په شرك باندې ټول مخلوق رچيږی. نيزدی چه د کائناتو دا نظام درې ورې شی. شرك سره يوه نيکی هم په کار نه راځی. څه عجيبه ده چه د دې برعکس د توحيدسره ګناه الله ﷻ ټول په ټول معاف کړی.

لکه چه په حديث شريف کښې دی خپلو مړو ته د﴿لااله‌الاالله﴾ د شهادت کولوتلقين کونی. د مرګ په وخت کښې چه چا دا اوونيل د هغه د پاره جنت واجب شو. صحابه کرام ژ اوونيل حضورﷺ چا چه په ژوندکښې اوونيل وئی فرمائيل د هغه د پاره نورهم زيات واجبيږی. د الله ﷻ قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې زمکه او آسمان اود دې په مينځ کښې اود دې نه لاندې ټول ځيزونه که د تلې په يوڅابرې کښې واچولې شی ﴿لااله‌الاالله﴾ ګواهی په بل څابرې کښې واچولې شی نو دا به د دې ټولونه په وزن کښې زيات شی.([1]) ددې نور دليل هغه حديث شريف دې په کوم کښې چه د توحيد د يوې وروکې غوندې پرچې د ګناهونود لويولويو دفترونو نه په وزن کښې زياتيدل دی راغلی دی.([2]) والله اعلم.

د دوی دا خبره کول دومره بده ده چه آسمان د الله ﷻ د عظمت د وجه رچی اوزمکه د هغه د غضب په وجه اوشليږی اوغرونه ذره ذره شی. حضرت عبدالله ؓ فرمائی يوغرد بل غر نه معلومات کوی آيانن په تاباندې داسې هم يوانسان ختلې دې چه هغه د الله ﷻ ذکر کړې وی؟ هغه په خوشحالئی سره جواب ورکوی چه او. نو غر هم باطل او دروغ خبره اوبنه خبره اوری او نورې خبرې نه اوری. بيا هغوی هم د دې آيت تلاوت اوکړو.

اول زمکې صرف ميوې اوګلونه راټوکول:-روايت دې چه کله الله ﷻ زمکه اود دې ونې راپيداکړې نو هرې ونې به بنيادم ته ميوې ګلونه او فائدې ورکولې. خوچه کله نه په زمکه باندې اوسيدونکو خلقو د الله ﷻ د پاره اولاد اوګرځولو نوزمکه اوخوزيده او په ونوکښې ازغی پيداشو.حضرت کعبؓ فرمائی چه زمکه په غصه شوه او دوزخ په ډير تاوسره شغلې اووهلې. مسنداحمدکښې د رسول الله ﷺ فرمان دې چه په تکليف ورکونکو خبروباندې د الله ﷻ نه زيات صبرکونکې څوك نشته خلق دهغه سره شريك ګرځوی د هغه اولاد مقررکوی اوهغه دوی ته عافيت ورکوی رزق وررسوی اوګناهونه دهغوی نه اخواکوی.([3])نود دوی په دې خبره چه دالله ﷻ اولاددې زمکه آسمان اوترغرونو پورې تنګ دی.د الله ﷻ عظمت او شان سره لائق نه دی چه دهغه اولاد وی هلکان جينکئی وی د دې د پاره چه ټول مخلوق د هغه په غلامئی کښې دې.دهغه دجوړيادهغه په شان څوك نشته.په زمکه اوآسمان کښې چه څه دی ټول دهغه دحکم تابع دی اوحاضر شوی غلامان دی.هغه دټول آقادټول پالونکې اودټولو خبر اخستونکې دې.دټول شميرهغه سره دې. ټول د هغه علم راګيرکړی دی اوټول د هغه د قدرت په احاطه کښې دی. د هريوبنځې سړی لوئ وړوکې هغه ته خبر دې. د پيدائش د شروع نه د دنياد ختميدو پورې هغه ته علم دې.دهغه هيڅ څوك امدادی نشته نه شريك اونه ملګرې.هريو بې يار اومددګار به دهغه په وړاندې د

([1]) الطبری:۲۵۸/۱۸.

([2]) ترمذی کتاب الایمان باب ماجاء فيمن يموت وهويشهدان الااله الاالله:۲٦۳۹وسنده صحيح، ابن ماجه:٤۳۰۰، احمد : ۲۱۲/۲، حاکم:۱/٦د۱دا روايت امام حاکم او ذهبی صحيح الاسناد ګڼرلې دې.

([3]) احمد:۳۹۵/٤، صحيح بخاری کتاب الادب باب الصبرفی الاذی:٦۰۹۹، صحيح مسلم:۲۸۰٤، السنن الکبری:۱۱٤٤۵، مسند حميدی:۷۷٤، المعجم الاوسط:۳٤۹٤،الاسماء والصفات للبيهقی:۱۰٦٤.

قیامت په ورځ پیش کیدونکې دې.دټول مخلوق فیصلې د هغه په لاس کښې دی.هم هغه وحده لاشریک له به د ټولوبې باکی کوی اوڅه چه غواړی کوی به. عدل کونکې دې ظالم نه دې د چا حق وهل د هغه د شان نه لرې دی.

				إِنَّ الَّذِينَ	اٰمَنُوا
				بیشکه هغه کسان	چی ایمان ئې راوړو
بیشکه کومو کسانو چې ایمان راوړې دې					
وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ	سَيَجْعَلُ	لَهُمُ	الرَّحْمٰنُ	وُدًّا ﴿۹۶﴾	
او عمل ئې اوکړو نیک	اوبه ګرځوی	دپاره دهغوئ	رحمان	محبت(په زړونو دخلقو کښې)	
او نیک عملونه ئی کړی دی رحمان به دهغوئ دپاره (دخلقو په زړونو کښې) محبت پیدا کوی					
فَإِنَّمَا	يَسَّرْنٰهُ	بِلِسَانِكَ	لِتُبَشِّرَ	بِهِ	
پس بیشکه	اسان کړو مونږه دا کلام	په ژبه ستا	دپاره ددې چی ته زیرې ورکړې	په دې سره	
نو مونږ دا (قران) ستا په ژبه څکه اسان کړې دې اچې ته ددې په ذریعه پرهیز ګارانو ته زیرې ورکړې .					
الْمُتَّقِينَ	وَتُنْذِرَ	بِهِ	قَوْمًا	لُّدًّا ﴿۹۷﴾	وَكَمْ أَهْلَكْنَا
پرهیزګارو خلقو ته	او ویروې ته	په دې سره	قوم	ضدیان	او څومره ډیر هلاک کړل مونږه
اوددې په ذریعه جګړمار خلق اوویروې او مونږ ددې خلقو نه وړاندې څومره ډیرې ډلې هلاکې کړې					
قَبْلَهُمْ	مِّنْ قَرْنٍ ۭ	هَلْ تُحِسُّ	مِنْهُمْ	مِّنْ أَحَدٍ	أَوْ تَسْمَعُ
مخکښې ددوئ نه	قومونه	ایا محسوسوې ته	دهغوئ نه	یو کس	یا اورې ته
دی نو ایا نن ته په هغوئ کښې څوک (باقی پاتې) وینې یا د هغوئ					
لَهُمْ	رِكْزًا ﴿۹۸﴾				
هغوئ لره	څه کشار(ګنګوسه)				
ګنګوسې قدرله اورې (نه بلکه ټول خاوره سره خاورې شو)					

قوله تعالى:- سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا

موحدینوته به د الله ﷻ محبت ملاویږی:- ارشاد دې دچا په زړونوکښې چه توحید دې او د چا په اعمالو کښې چه دسنتونوردی. ضروری خبره ده چه مونږ به دخپلو بندیګانوپه زړونوکښې دهغوی محبت پیدا کړو. په حدیث شریف کښې دی کله چه الله ﷻ یوبنده سره محبت کول غواړی نو حضرت جبرائیل ؑ راوغواړی ورته فرمانی زه فلانکی سره محبت کوم ته هم هغه سره مینه اوساته. د الله ﷻ دا امانت داره فرښته هم هغه سره مینه کوی.بیاپه آسمانونوکښې آواز کولې شی الله ﷻ فلانکی انسان سره مینه کوی اې فرښتو تاسوهم هغه سره مینه اوساتئی نودټولو آسمانونو فرښتې هغه سره مینه کوی.بیادهغه مقبولیت په زمکه راکوزولې شی.اوچه کله د یوبنده نه الله ﷻ خفه شی نوجبرائیل ؑ ته فرمانی ده نه زه خفه یم ته هم ده سره دښمنی کوه حضرت جبرائیل ؑ هم د هغه دښمن جوړشی بیا په آسمانونوکښې

اواز کولې شی چه فلانکې د الله ﷻ دښمن دی تاسو ټول د هغه نه ویزاره اوسئی نود اسمانونوواﻻ د هغه سره وران شی بیا هغه غضب او خفگان زمکې ته راکوزولې شی.[۱](بخاری ومسلم وغیره)

مسنداحمد کښې دی چه کوم بنده د خپل مولا د رضاطلبگار شی اودهغه د خوشحالئی په کارونوکښې مشغول شی نو الله ﷻ حضرت جبرائیل ﷺ ته فرمائی زما فلانکې بنده ما خوشحالول غواړی واوره زه د هغه نه خوشحاله شوم. ما خپل رحمتونه په هغه باندې نازلول شروع کړه. نو حضرت جبرائیل ﷺ آواز کوی په فلانکی باندې د الله ﷻ رحمت اوشو. بیاد غرش حاملانې فرښتې هم دا آواز کوی بیا د هغوی سره خواکې اوغرض دا په اووه آسمانونوکښې دا آواز تاویږی. بیا په زمکه باندې د ده مقبولیت راکوزیږی.[۲] داحدیث غریب دې. هم داسې یوبل حدیث کښې هم په مسند احمد کښې د غرابت واﻻ دې په کوم کښې چه داهم دی چه محبت یاشهرت د چا ښیگړه یابدئی سره دا د آسمانونونه د الله ﷻ دطرف نه راکوزیږي.[۳]. ابن ابی حاتم کښې د دې قسم حدیث نه پس د حضورﷺ د دې آیت قرآنی لوستل هم مروی دې.[۴]

دیو عابد قصه:-حضرت حسن رحمه الله فرمائی یوسړی اراده اوکړه چه زه به د الله ﷻ داسې عبادت کوم چه په ټولوخلقو کښې زما نیك نامی اومشهورتیااوشی.اوس هغه د الله ﷻ عبادت طرف ته ورتیټ شو کله چه گوری په مانځه کښې د ټولونه وړاندې راځی اود ټولونه روستوځی. دغه شان په هغه باندې اووه میاشتې تیرې شوې خوچه کله ئې هم اوریدلی نوهم دا چه خلق هغه ته ریاکاروائی. هغه چه داحال اوکتلونو په زړه کښې ئی وعده اوکړه چه زه به صرف دالله ﷻ د خوشحالولود پاره عبادت اوعمل کوم. په یوعمل کښې هم وړاندې نه شو خو په خلوص سره ئی عمل شروع کړو.نتیجه داشوه چه په لږو ورځوکښې دهرسړی په ژبه باندې دا وو چه الله ﷻ دې په فلانکی سړی باندې رحم اوکړی اوس خو هغه واقعی الله والاجوړشو.بیا هغوی داآیت تلاوت کړو.ابن جریرکښې دی چه دا آیت د حضرت عبدالرحمن بن عوف ﷺ د هجرت باره کښې نازل شوې دې خودا قول صحیح نه دې ځکه چه دا پوره سورت مکه کښې نازل شوې دې. د هجرت نه پس د دې سورت د یوآیت نازلیدل ثابت نه دی. اوچه کوم اثر امام صاحب وارد کړې دې هغه سنداً هم صحیح نه دې. والله اعلم.

قران کریم په اسانه ژبه راغلې دې:-مونږ دا قرآن پاك اې نبی ستا په ژبه یعنی عربی ژبه کښې بالکل آسانولو سره نازل کړې دې چه د فصاحت او بلاغت واﻻ بهترین ژبه ده دې د پاره چه هغوی ته کوم چه په زړه کښې د الله ﷻ ویره لری او په ظاهره نیك عملونه لری د الله ﷻ زیری واوروې اوځوك چه د حق نه اخواشوی په باطل باندې ځان مرکوی اود استقامت نه لرې په ځان خودلوکښې نشه دی جگړې کوی دروغژن رانده کانړه فاسق فاجرظالم گناهگار بدکرداردی هغوی دالله ﷻ په نیولو اودهغه د عذابونونه خبردارکړه لکه چه د قریشوکافران وغیره ډیرو امتونو چاچه د الله ﷻ سره کفر کړې وو د نبیانو نه ئی انکار کړې وو مونږ هلاك کړل او په هغوی کښې یوهم باقی پاتې نه شو د یوآواز هم په دنیاکښې پاتې نه شو. د ﴿رِكْزًا﴾ لفظی معنی سپك او مدهم آواز دې.

﴿الحمدلله﴾ د سورت مریم تفسیرختم شو.

....

[۱] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله علیهم: ۳۲۰۹، صحیح مسلم ۲۶۳۷،ترمذی:۳۱۶۱، احمد:۲/۲۶۷، ابن حبان:۳٦٤.

[۲] احمد:۵/۲۷۹ وسنده حسن، مجمع الزوائد۱۰/۲۰۲، المعجم الاوسط:۱۲٦۲.

[۳] احمد: ۵/۲٦۳ وسنده ضعیف، طبرانی: ۷۵۵۱، مجمع الزوائد:۱۰/۲۷۱

[۴] ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة مریم:۳۱٦۱، صحیح مسلم:۱٦۳۷ بدون ذکر الایة.

آياتونه	سورة طه مکی دي	رکوع ګاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
۱۳۵	شروع کوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم کونکي دي	۸

طٰهٰ ① مَاۤ اَنۡزَلۡنَا عَلَيۡكَ الۡقُرۡاٰنَ لِتَشۡقٰۤى ② اِلَّا

طه | نه دي نازل کړي مونږه | په تاباندي | دا قرآن | چي ته په مشقت کښي پريوزي | مګر

مونږ داقران مجيد دي دپاره نه دي نازل کړي چي ته دي په مشقت کښي اخته شي بلکه دا خوهغه

تَذۡكِرَةً لِّمَنۡ يَّخۡشٰى ③ تَنۡزِيۡلًا مِّمَّنۡ

دا خو يوه يادګيرنه ده | دپاره دهغه چا | چي يريږي | نازل شوي دي | دطرفه دهغه ذات نه

دچا دپاره نصيحت دي چي يريږي | دهغه(رب) دطرفه نازل کړي شوي دي

خَلَقَ الۡاَرۡضَ وَالسَّمٰوٰتِ الۡعُلٰى ④ اَلرَّحۡمٰنُ عَلَى الۡعَرۡشِ

چي پيدا ئي کړه | زمکه | او آسمانونه | اوچت | هغه رحمان | په عرش باندي |

چي زمکه او دنګ آسمانونه ئي پيدا کړي دي | هغه رحمان (چه دهغه حکومت) په عرش

اسۡتَوٰى ⑤ لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الۡاَرۡضِ وَمَا

قائم دي | هغه لره دی | هغه څه | چي په آسمانونو کښي دی | او هغه | چي په زمکه کښي دی | او هغه

باندي قائم دي | هرهغه څه دهغه دی کوم چي په آسمانونو کښي دی اوکوم چي په زمکه کښي دی

بَيۡنَهُمَا وَمَا تَحۡتَ الثَّرٰى ⑥ وَاِنۡ تَجۡهَرۡ

چي په منځ دددي دواړو کښي دی | او هغه | چي لاند | دخاورونه دی | او که په زوره کوي |

څه چي ددي دواړو په مينځ کښي دی او څه چي د زمکي نه ښکته پراته دی | او که ته په زوره

بِالۡقَوۡلِ فَاِنَّهٗ يَعۡلَمُ السِّرَّ وَاَخۡفٰى ⑦ اَللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ

خبره | پس بيشکه | هغه پوهيږي | په رو خبره | او په زياته پټ خبره | الله (داسي ذات دي چه) | نشته لائق دعبادت

خبري اوکړي نو هغه په پټو خبرو او په ښه پټو رازونو باندي هم پوهيږي | (هغه) الله ﷻ دي چي دهغه نه

اِلَّا هُوَ ۚ لَهُ الۡاَسۡمَآءُ الۡحُسۡنٰى ⑧

مګر | هم هغه دي | هغه لره دی | نومونه | نيک (ښه) |

سوا بل څوک د عبادت لائق نشته | هم دهغه ښه ښه نومونه دی |

د سورت تعارف:- امام الائمه حضرت محمدبن اسحاق بن خزيمه رحمه الله پخپل کتاب التوحيد کښي حديث راوړلي دي چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دی الله تبارك وتعالى د حضرت آدم عليه السلام د پيدائش نه زر کاله وړاندي دسورت طه اوسورت يس تلاوت اوفرمائيلو دکوم په اوريدوسره چه فرښتواووئيل هغه امت ډيرخوش نصيب دي په کوم چه به داکلام نازليږي اوهغه ژبي يقيناًمستحق دمبارکي دی د کومو

نه چه به دالله ﷻ د کلام دا الفاظ اداکیږی.(۱) دا روایت غریب دې او په دې کښې نکارت هم دې اود دې راوی ابراهیم بن مهاجراود هغه په استاذ جرح هم ده.

قوله تعالى:- تَنزِيلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَٰوَاتِ الْعُلَى

د الله ﷻ صفات عاليه او دطه مطلب:- دسورت بقره په شروع کښې د سورتونو د اول حروفو مقطعات تفسیرپه پوره توګه بیان کړې شوې دې د کوم چه دوباره بیانولوضرورت نشته. داهم روایت دې چه د طه نه مراد "اې سړيه"دې. وائی چه دا نبطی کلمه ده څوك وائی معرب ده. داهم روایت دې چه حضورﷺ به په مانځه کښې یوه پښه مبارکه په زمکه باندې کیخوده او بله به ئې اوچتوله نو الله ﷻ دا آیت نازل کړو یعنی طه په زمکه باندې دواړه پښې ایږده. مونږ داقرآن پاك په تاباندې ددې دپاره نه دې نازل کړې چه تاپه مشقت اوتکلیف کښې واچوو. وائی چه کله به قرآن پاك حضورﷺاود هغه صحابه کرامو ؓ شروع کړونومشرکانو وئیل چه داخلق خو په ښه پوره مصیبت کښې پریوتل. په دې باندې الله ﷻ دا آیت نازل کړو چه داپاك کلام تاسو په مشقت کښې اچولود پاره نه دې نازل کړې بلکه دا خود نیکانودپاره عبرت دې. دا خدائی علم دې چاته چه داملاؤشو هغه ته ډیر لوئ دولت ملاوشو. بخاری او مسلم کښې دی چاسره چه د الله ﷻ اراده د ښیګړې وی هغه ته د دین پوهه ورنصیب کوی.(۲)

قیامت کښې علماء کرامو ته دالله تعالى خطاب:- حافظ ابوالقاسم طبرانی رحمه الله یو مرفوع صحیح حدیث راوړلې دې د قیامت په ورځ چه کله الله ﷻ دخپلو بندیګانو فیصله کوی په خپله کرسئی به د خپل شان برابرکینی نو علماؤ ته به اوفرمائی چه ماتاسوته خپل علم درنصیب کړې وو او خپل حکمت مې د دې د پاره درکړې ووچه ستاسو ګناهونه معاف کړم او هیڅ پرواه اونه کړم چه تاسو څه څه کړی؟(۳) اول به خلقو د الله ﷻ عبادت کولوکښې خپل خانونه په رسو تړلو اوزوړندولو. الله ﷻ دامشقت د دې کلام په ذریعه باندې آسان کړو اوونې فرمائیل چه داقرآن تاسو په مشقت کښې اچول نه غواړی. لکه چه ارشاددې خومره په آسانئ سره چه ئې لوستلې شئ لولئ(۴)داقرآن د شقاوت او بدبختنی څیز نه دې بلکه رحمت نور اودلیل د جنت دې دا قرآن پاك د نیکانوخلقو د پاره د چا په زړونوکښې چه د الله ﷻ ویره وی تذکره وعظ اوهدایت او رحمت دې. د دې په اوریدوباندې د الله ﷻ نیك انجام خلق د حلال اوحرام نه واقف کیږی اوخپل دواړه جهانه ښکلې کوی. دا قرآن پاك ستا د رب کلام دې. هم د هغه د طرف نه نازل شوې دې چه دهرڅیز خالق مالك او رازق قادر دې. چا چه زمکه لاندې او درنه پیدا کړې ده اوچا چه آسمان اوچت اومزیدار جوړکړې دې.د ترمذی وغیره په صحیح حدیث کښې دی د هرآسمان پیروالې د پنځو سوو کالو فاصله ده اود هریوآسمان نه د بل آسمان فاصله هم پنځه سوه کاله ده.(۵) دحضرت عباس ؓ والا حدیث امام ابن ابی حاتم رحمه الله هم د دې آیت په تفسیرکښې نقل کړې دې. هغه رحمن الله پخپل عرش باندې دې د دې پوره تفسیر په سورت اعراف کښې تیرشوې دې.دلته دنقل کولوضرورت نشته.دسلامتنې نه ډکه طریقه هم دغه ده چه آیاتونه اواحادیث صفات په طریقه د سلفو صالحینو اودهغې د ظاهری الفاظومطابق اومنلې شی.بغیرد کیفیت دغوښتلواوبغیرتحریف او تشبیه تعطیل او تمثیل څیزونه هم د الله ﷻ ملك دې. هم د هغه په قبضه اراده او غوښتلولاندې دی هم هغه د

(۱) دارمی:۲/۴۵۶ح ۳۴۱۷.
(۲) صحیح بخاری کتاب العلم باب (من یردالله خیرًا یفقه فی الدین):۷۱، صحیح مسلم:۱۰۳۷.
(۳) طبرانی:۱۳۸۱.
(۴) ۷۳/المزمل:۲۰.
(۵) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة حدید:۳۲۹۸.

ټولو مالك خالق اله او رب دې. د هیڅ چا دهغه سره د هیڅ قسم شرکت نشته. د اوومې زمکې لاندې چه هم څه دی ټول هغه ټول د هغه دی.

دزمکې لاندې څه دی؟ :-کعب ﷺ وائی چه د دې زمکې لاندې اوبه دی د اوبولاندې بیا زمکه ده بیا د هغې لاندې اوبه دی.دغه شان به مسلسل بیا د هغې لاندې یوکاڼړې دې. د هغې لاندې یوه فرښته ده د هغې لاندې یوکب دې د کومې چه دواړه لاسونه دعرش پورې دی. د هغې لاندې هوا او تیاره ده. هم د دغه ځائ پورې د انسان علم دې باقی الله ﷻ پوهیږی.

په حدیث کښې دی د هرودوو زمکو په مینځ کښې د پنځوسوو کالو فاصله ده. د ټولونه پاس زمکه د کب په شا ده دکوم دواړه لاسونه چه آسمان سره ملاوشوی دی داکب په یوکاڼړی باندې دې هغه کاڼړې د فرښتې په لاس کښې دې. دویمه زمکه د هواګانو خزانه ده. دریمه کښې د دوزخ کاڼړی دی په څلورمه کښې د دوزخ ګوګړ(ګندهك) دی پنځمه کښې د دوزخ ماران دی شپږمه کښې دوزخی لړمانان دی او په اوومه کښې دوزخ دې. هلته ابلیس راګیرکړې شوې یولاس ئی وړاندې او یوروستو دې. کله چه الله ﷻ غواړی هغه پرېږدی(۱)مسندابویعلی کښې دی حضرت جابربن عبدالله ﷺ فرمانی مونږ د غزوه تبوك نه راواپس کیدو. سخته ګرمی وه دوه دوه او څلورڅلور سړی ګډوډ روان وو. زه د لښکر په شروع کښې ووم ناڅاپی یوسړې راغلواوسلام کولوسره ئی تپوس اوکړوتاسو کښې محمد ﷺ کوم یودې؟ زه هغه سره یوځائ شوم. زما ملګری وړاندې شو. کله چه د لښکر د مینځ حصه راغله نو هم په هغې کښې حضور ﷺ وو. ماونیل دا حضور ﷺ دې چه په دې سره اوښه باندې سوردې. په سرباندې د ګرمئی په وجه کپړا اچولې وه. هغه د حضور ﷺ سورلئی ته نیزدې شو او جلب ئی اونیولوعرض ئی اوکړوچه هم تاسو محمد ﷺ ئی؟ حضور ﷺ جواب ورکړواو. هغه ونیل زه تاته یوڅوخبرې معلومول غواړم کومې چه د زمکې والا کښې د یو دوو کسانو نه بغیربل څوك نه پیژنی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه ته څه تپوس کوې اوکړه.هغه ونیل دالله ﷻ انبیاء علیهم السلام اوده کیږی هم؟حضور ﷺ اوفرمائیل دهغوی سترګې اوده کیږی‌خو زړه ئی بیدار وی. هغه ونیل صحیح دې اوفرمائیل. اوس دا اوفرمائې چه څه وجه ده چه ماشوم کله د پلار په شان وی اوکله د مور په شان وی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل واوره د سړی اوبه سپینې او ټینګې دی او د ښځې اوبه نرې دی کومې اوبه چه غالب راشی شکل هم هغه طرف ته ځی. هغه ونیل دا دې هم ټیك اوفرمائیل. هغه ونیل چه ښه ده دا اوفرمایه چه د ماشوم کوم اندامونه د سړی د اوبونه جوړیږی اوکوم د ښځې د اوبونه؟ ونی فرمائیل د سړی داوبونه هډوکی رګونه اوپټې جوړیږی اود ښځې د اوبونه غوښه وینه اوویښته. هغه ونیل داهم صحیح جواب دې. ښه ده دا اوښائې چه د دې زمکې لاندې څه څیز دې؟ ونی فرمائیل یومخلوق دې. ونیل د هغې د لاندې څه دی؟ ونی فرمائیل زمکه. ونیل دهغې لاندې څه دی؟ونی فرمائیل اوبه. ونیل داوبولاندې څه دی؟ونی فرمائیل تیاره.ونیل دهغې لاندې؟ ونی فرمائیل هوا. ونیل دهوالاندې؟ ونی لمده خاوره. ونیل د هغې لاندې؟ د حضور ﷺ اوښکې مبارکې روانې شوې او ارشاد ئی اوفرمائیلو د مخلوق علم خو هم دې ځائ ته اورسیدو ختم شو اوس خالق ته د دې نه وړاندې علم دې.اې سوال کونکیه ددې باره کښې چه ته د چا نه سوال کوې هغه ستانه زیات پیژندونکې نه دې.هغه دحضور ﷺ دصداقت ګواهی ورکړه.حضور ﷺ اوفرمائیل داپیژنې هم؟خلقو ونیل هم الله ﷻ اودهغه رسول ﷺ ته پوره علم دې. هغوی اوفرمائیل داحضرت جبرائیل ﷺ وو. دا حدیث هم ډیرغریب دې اوپه دې کښې چه کومه واقعه ده ډیره عجیبه ده.د دې په راویانوکښې د قاسم بن عبدالرحمن تفرد دې کوم ته چه یحیی بن معین رحمه الله وائی چه داد هیڅ څیز برابر نه دې. امام ابوحاتم رازی رحمه الله هم ده ته ضعیف وائی. امام ابن عدی رحمه الله فرمائی دامعروف سړې نه دې اوبه دې.

---

۱) حاکم: ۵۹٤/٤

حديث كښې ګډوډ كړې شوې دې. الله ﷻ ته معلومه ده چه ده د قصد نه داسې كړې دي يانې داسې د جانه اخستې دې الله ﷻ خو هغه دې چه ظاهر باطن اوچت ښكته لوئ وړوكې هر څه پيژني.
لكه چه ارشاد دې اعلان اوكړه چه دا قرآن پاك هغه ذات نازل كړې چه د زمكې اوآسمان د پټو رازونو نه خبر دې اوغفور اورحيم دې.(۱) بنيادم چه پخپله څه پټوي يا د هغه نه څه پټ وي هغه ټول الله ﷻ ته ښكاره دي.داعمل دهغه د علم نه هم اول الله ﷻ ته معلوم دی.(۲)ټول تيرشوی موجوده راتلونكی مخلوق علم هغه سره هم داسې دې لكه چه ديوسړې علم. د ټولو پيدائش وژل او سوزول هم د هغه په نيزد يويوسړې پيدائش اود هغه د مرګ نه پس د دويم ځل ژوندپه شان دې. ستاد زړه خيالات اوكوم خيالات چه نه راځي هغه هم پيژني. تاته به زيات نه زيات د نن پټ اعمالوخبر وي اوهغه ته خو صبا كړې شوې اعمال كولو د هغې علم هم دې. ارادې صرف نه بلكه وسوسې هم په هغه باندې ښكاره دي. كړې شوې عمل اوچه كوم كوی هغه ټول عملونه په هغه ښكاره دي. هم هغه معبود برحق دې. اعلى صفتونه او ښكلې نومونه د هغه دي. د سورت اعراف د تفسير په آخره كښې اسمائې حسنى متعلق احاديث تيرشوی دی. فلله الحمد والمنة.

وَهَلْ اَتٰىكَ	حَدِيْثُ							
او ايا راغلي دي تاته	خبر							
او اياتا ته د موسى د واقعې خبر راغلي دې								
مُوْسٰى ۝	اِذْ رَاٰ	نَارًا	فَقَالَ	لِاَهْلِهِ	امْكُثُوْٓا			
دموسى	كله چې اوليدو هغه	اور	نو اووئيل هغه	خپلې بى بى ته	لږ وخت تير كړئ (دلته)			
هركله چې هغه اور اوليدو نو خپلې بى بى ته اووئيل چې تاسو دلته ايسارشئ								
اِنِّىْٓ	اٰنَسْتُ	نَارًا	لَّعَلِّىْٓ	اٰتِيْكُمْ	مِّنْهَا	بِقَبَسٍ		
بيشكه زه چې يم	اوليدو ما	اور	دې دپاره چې زه	راوړم تاسو ته	دهغه اور نه	يوه لنبه		
بيشكه ما اور اوليدلو ....كيدې شي چې زه ترې نه ستاسو دپاره يوه شغله راوړم								
اَوْ اَجِدُ	عَلَى النَّارِ	هُدًى ۝	فَلَمَّآ	اَتٰىهَا	نُوْدِيَ			
يا بيا مومم زه	په اور باندې	دلارې پته	نو هر كله چې	راغې هغه اور ته	آواز او كړې شو			
يا داور په خوا كښې د لارې درك اولګوم نو كله چې هلته اورسيدو نو آواز ورته اوشو								
يٰمُوْسٰى ۝	اِنِّىْٓ	اَنَا رَبُّكَ	فَاخْلَعْ	نَعْلَيْكَ	اِنَّكَ			
چې اے موسى	بيشكه زه چې يم	زه رب ستا يم	نو او باسه	پيزار خپل	بيشكه ته			
چې ائې موسى ! بيشكه څه ستا پروردېګار يم انو ته خپلې دواړه پنړې اوباسه	بيشكه ته په يو پاک							
بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ	طُوًى ۝	وَاَنَا	اخْتَرْتُكَ	فَاسْتَمِعْ	لِمَا			
په ميدان پاك كښې ئې	دطوى	او ما	غوره كړې ئې ته	نو غوږ كيږده	هغې ته			
ميدان يعنې په طوى كښې (ولاړ) ئې	اوماته منتخب كړې ئې نو څه حكم چې درته كولې شي هغه واوره							

(۱) ۲۵/الفرقان:۶.
(۲) الطبرى:۱۸/۲۷۲، حاكم:۲/۳۷۸.

یُوْحٰی ﴿۱۳﴾ اِنَّنِیْٓ اَنَا اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا

چې وحی کیږی تاته | بیشکه زۀ چې یم | زۀ الله یم | نشته دې لائق دعبادت | مګر | زۀ یم |

بیشکه هم زه ستا الله (پروردیګار) یم | .... زما نه سوا بل معبود نشته دې

فَاعْبُدْنِیْ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِیْ ﴿۱۴﴾ اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِیَةٌ

نوعبادت کوه زما | اوقائم کړه مونځ | دپاره دیاد زما | بیشکه وخت دقیامت | ضرور راتلونکی دې

نو زما عبادت کوه | او زماد یاد دپاره مونځونه کوه | بیشکه قیامت راتلونکې دې

اَكَادُ اُخْفِیْهَا لِتُجْزٰی كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا

زۀ غواړم | چې پټ او ساتم دغه وخت | دپاره ددې چې بدله ورکړې شي | هر نفس ته | دهغه عملونو

څه غواړم چې هغه پټ اوساتم | .... چې هر کس ته د خپل کوشش

تَسْعٰی ﴿۱۵﴾ فَلَا یَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَّا یُؤْمِنُ بِهَا

چې کوی ئې هغه | نو منع دې نکړی تا | ددغه وخت د تیاریٔ نه | هغه څوك | چې ایمان نۀ راوړی | په هغې

بدله ملاؤشی | نو هغه څوک چې ایمان نه راوړی | اودخپلو خواهشاتو تابعداری کوی

وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ فَتَرْدٰی ﴿۱۶﴾

اوتابعداری ئې اوکړه | دخواهشاتوخپلو | ګنی هلاك به شې تۀ |

چرته تا ددې (حقې لارې) نه منع نکړی | ګنی ته به هلاک شې |

قوله تعالی:- وَهَلْ اَتٰىكَ حَدِیْثُ مُوْسٰی ﴿۹﴾

د حضرت موسی علیه السلام واقعه:- دحضرت موسی علیه السلام واقعه شروع کیږی. دا دهغه وخت قصه ده چه کله هغه هغه موده پوره کړې وه کومه چه د ده اوسخرصاحب په مینځ کښې تاکلې شوې وه. او هغه خپله بی بی واخسته اودلسو کالونه زیاته موده پس خپل وطن مصر ته روان وو.د یخنئی شپه وه لاریٔ هیره کړې وه دغرونوپه مینځ کښې په لاره ووتیاره خوره شوې وه.که هرڅومره ئی دکانړوپه ټکولوسره اورد اویستلوخودهغې نه بالکل اور را اونه وتلو.اخوادیخوا ئی نظر اوزغلولونو ښی طرفته په غر باندې څه اوربښکاره شونو بی بی ته ئی اووئیل دغه طرف ته اورشان ښکاری زه ورځم چه د هغه ځایٔ نه څه انکار راوړم دې دپاره چه ته خان تودکړې او څه رنړاهم اوشی. اودا هم ممکن دی چه هلته څوك سړې ملاوشی او لار هم راته اوښائی بهرحال د لارې پته یا اور به ملاؤشی. (۱)

حضرت موسی علیه السلام ته پیغمبری ملاوشوه:- -کله چه حضرت موسی علیه السلام اور ته اورسیدو نود هغه مبارك میدان ښی طرف ته د ونونه آواز راغلو اې موسی علیه السلام زه ستا رب یم څپلئی اوباسه. یاخو په دې وجه دا حکم اوشو چه د هغوی څپلئی د خرد څرمن وې[۲] یا په دې وجه چه تعظیم کول ئی مقصدوو[۳] لکه څنګه چه کعبه ته دتلوپه وخت کښې خلق څپلئی اوباسی څی.یا په دې وجه چه دبرکت نه ډك ځایٔ باندې پښې اولګی.نورې وجې هم بیان کړې شوی دی. طوی د هغه وادئی نوم وو[۴] یادا مطلب چه خپل

[۱] الطبری:۲۷۷/۱۸.
[۲] حاکم:۳۷۹/۲.
[۳] الطبری:۲۷۸/۱۸.
[۴] الطبری:۲۸۱/۱۸.

قدمونه دې زمکې سره اولګوه یادا مطلب چه دا زمکه څوځو خل پاکه کړې شوې ده او په دې کښې برکتونه اچولې شوی دی بیا بیادوباره شوی دی. خو ډیر صحیح قول هم ړومبې دې لکه چه آیت کښې دی ﴿اِذْ نَادٰىهُ رَبُّهٗ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى﴾ (1) ماته خپل ډیرغوره کړې ددنیانه مې ته خوښ کړې. په خپل رسالت اوخپل کلام باندې تا ممتاز کوم. ددې وخت د زمکې د مخ د ټولوخلقو نه ستا مرتبه اوچتوم.
ونیلی شوی دی چه حضرت موسی ﷺ ته اوونیلې شو چه ته پیژنې هم ماتا لره او د ټولوخلقو نه مختار اوخوښ کړې شوې تاته ولې دخبروکولو عزت درکړو؟ هغه جواب ورکړو اې الله ماته د دې وجه معلومه نه ده. اوفرمائیلې شو په دې وجه چه ستا په شان نور څوك ماته داسې نه ټیټیږی. اوس زما وحی ته غوږکیږده خیال کولوسره ئی واوره. هم زه معبود یم بل څوك نشته.هم دا ړومبنی فریضه ده ته صرف هم زما عبادت کوه. دبل چا هیڅ قسم عبادت مه کوه. زما د ذکر د پاره مونځونه قایمه وه زما د ذکر دا بهترین او غوره طریقه ده.یادا مطلب چه کله هم زه یادشم نو مونځ کوه. لکه چه په حدیث شریف کښې دی په تاسو کښې که چاله خوب راشی یاپه غفلت کښې شی توجه کله یادراشی نو مونځ دې اوکړی ځکه چه د الله ﷻ فرمان دې زماد یاد په وخت کښې مونځ کوه.(2) بخاری اومسلم کښې دی چه کوم سړې د خوب د وجه یا د هیرې په وجه دمونځ وخت تیرکړی نود دې کفاره هم دا ده چه کوم وخت وریادشی نوهم هغه وخت دې مونځ اوکړی. د دې نه علاوه بل څه کفاره نشته.(3)

قیامت د الله ﷻ نه سوا هیچاتا نه د ې معلوم:-قیامت یقیناً راتلونکې دې ممکن دی چه زه دهغې صحیح علم ښکاره نه کړم. په یوقراءت کښې ﴿اُخْفِيْهَا﴾ نه پس ﴿من نفسی﴾لفظ هم دې ځکه چه د الله ﷻ د ذات نه هیڅ څیز پټ نه دې. یعنی د هغې علم به دخان نه بغیربل چاته ورنه کړم. نو په مخ د زمکه داسې څوك نشته چاته چه د قیامت مقرر وخت معلوم وی. دایوداسې څیز دې چه کیدې شوه نود خپل ځان نه به هم مادا څیز پټ کړې وو خود رب نه هیڅ څیز پټ نه دې. دا د ملائکونه پټ دې او پیغمبران هم د دې نه بې علم دی.لکه چه ارشاد دې ﴿قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ ۚ وَمَا يَشْعُرُوْنَ اَيَّانَ يُبْعَثُوْنَ﴾ (4) د زمکې اوآسمان والا نه بغیردرب واحد نه بل څوك په غیبوباندې پوهیدونکې نشته. بل آیت کښې دی چه قیامت به په زمکه آسمان باندې ډیردروند پریوزی هغه به ناڅاپی راځی.(5) یعنی د دې علم چاته هم نشته. په یوقراءت کښې﴿اُخْفِيْهَا﴾ دې رقاء فرمائی ماته حضرت سعیدبن جبیر ؒ دغه شان لوستلې دې د دې معنی ده ﴿اظهرها﴾په هغه ورځ به هریوعمل کونکی ته دخپل عمل بدله ورکولې شی. که یوه ذره نیکی وی که بدی وی. دخپلو کړو بدله به په دغه ورځ ضرور ملاویږی نوڅوك دې هم بې ایمانه خلق دهوکه نه کړی. د قیامت مېنکران د دنیا مفتون د مولا نافرمان د خواهش غلام د الله ﷻ کوم یو بنده چه په دې پاکه عقیده کښې دې هغه ګډوډنه کړی. که هغه په خپله خوښه کښې کامیاب شو نو دې غرق شو او په نقصان کښې پریوتلو.

بِيَمِيْنِكَ	وَمَا تِلْكَ
په ښی لاس ستا کښې.	او څه دی دغه
او ائې موسی دا ستا په ښی لاس کښې	

(1) ۷۹/النازعات:۱۶.
(2) احمد:۳/۱۸۴،صحیح مسلم کتاب المساجد باب قضاء الصلاة الفائتة واستحباب تعجیل قضائها:۶۸۴ بتصرف یسیر.
(3) صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلاة باب من نسی صلاة فلیصل اذا ذکر....:۵۹۷، صحیح مسلم:۶۸۴، ابوداؤد:۴۴۲، ترمذی:۱۷۸،
(4) ۲۷/النمل:۶۵.
(5) ۷/الاعراف:۱۸۷.

يٰمُوسٰى ۝ قَالَ هِيَ عَصَايَ ۚ أَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَأَهُشُّ

اے موسى | اووئيل موسى | دا | همسا زما ده | زه تکيه وهم | په دې باندې | او راځنډم (پاڼې)

څه څيزدی ؟ موسى ﷺ اووئيل دا زما همسا ده | زه په دې باندې تکيه وهم | اوخپلو چيلو

بِهَا عَلٰى غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَاٰرِبُ أُخْرٰى ۝

په دې سره | ګډو خپلو ته | او دی زمادپاره | په دې کښې | ضروری کارونه | نور هم (ډير)

دپاره پرې پاڼې راځنډم | اوزما دپاره په دې کښې نورې هم ډير فائدې دی (څه به درته يوه يوه شمارم)

قَالَ أَلْقِهَا يٰمُوسٰى ۝ فَأَلْقٰهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ

اووئيل الله | اوغورزوه دا | اې موسى | نو وې غورزوله هغه | نوبيو دم شو | هغه | مار

الله ﷻ ورته اوفرمائيل چې ائې موسى دا اوغورځوه | چه هغه اوغورځول نوناګهانه هغه مار وو چه

تَسْعٰى ۝ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ ۚ سَنُعِيدُهَا

چې منډې ئې وهلې | اووئيل الله | او نيسه دا | او مه يريږه | اوبه ګرزوؤ مونږ دغه همسا

منډې ئې وهلې | نو الله ﷻ اوفرمائيل | چې دا اونيسه او يريږه مه | مونږ دا اوس

سِيرَتَهَا الْأُولٰى ۝

شکل خپل | ړومبی ته |

بيا داول په شان (همسا) ګرځوو |

قوله تعالى:- وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يٰمُوسٰى ۝

د حضرت موسى ﷺ د همساذکر:- دحضرت موسى ﷺ ديوې ډيرې لوئې او صفاښکاره معجزې ذکر کولې شي چه دالله ﷻ د قدرت نه بغيرناممکن اود غيرنبی په لاس باندې هم ناممکن ده.په کوه طور باندې داتپوس کيږی چه ستا په ښی لاس کښې څه دی؟دا سوال د دې دپاره وو چه دحضرت موسى ﷺ ويره لاړه شي داهم ونيلې شوی دی چه دا سوال د تقريرپه توګه دې يعنی ستا په لاس کښې هم لرګې دې دا چه څنګه دې هم داسې تاته معلوميږی اوس چه به دا څه کيږی هغه ګوره.د دې په جواب کښې کليم الله عرض کوی دا زما خپل لرګې دې په کوم چه زه ډډه لګوم يعنی په تلو کښې دا ماته امداد راکوی ددې په ذريعه زه د خپلو چيلود پاره د ونونه ګياپاڼې راځنډم. داسې لرګوکښې اوسپنه لګولې شی دې دپاره چه پاڼې اوميوه په آسانئی سره راوشوکولې شی اولرګې مات هم نه شی.(1) نورې هم ډيرې فائدې په دې کښې دی.

د موسى عليه السلام د همسا باره کښې اسرائيلی خبرې:- د دې فائدو په بيان کښې بعضې خلقو داهم ونيلې دی چه هم دالرګې به د شپې يوروښانه چراغ جوړيدلو. د ورځې چه به هغوی اوده کيدل نو هم دې لرګی به دچيلو خيال ساتلوچرته به چه دسوری ځائ نه وو نوموسی ﷺ به داخښولو دې به د خيمې په شان په هغوی سورې کولو وغيره وغيره. په ظاهره داقول د بنی اسرائيلو قصه معلوميږی. ګنی بيا نن چه موسى ﷺ دمار په شکل کښې ليدلو نو ولې به دومره ويريدلو؟ هغه خود دې لرګی عجائبات کتونکې راروان وو.بياد بعضو دا قول دې چه دا لرګې د حضرت آدم ﷺ وو. څوك وائی چه هم دا لرګې

(1) اللدرالمنثور:٥/٥٦٤.

به د قیامت نیزدې دابته الارض په شکل کښې ښکاره کیږي. وائي چه د دې نوم ماشا وو. هم الله ﷻ ته معلومه ده چه په دې اقوالو کښې ترکوم ځائ پورې حقیقت دې؟ حضرت موسی ﷺ ته د لرګی هم لرګي خودلو سره دښه بیدارولو او هوښیاریدلو حکم ملاو شو چه دا په زمکه باندې اوغورزوه. په زمکه باندې غورزولو سره هغه یوزبردست اژدها جوړه شوه او پونکارکولو سره اخوادیخوا کرخیده بلکه منډې وهلې. داسې خوفناکه اژدها دې نه وړاندې چا هډو لیدلې نه وه. دهغې خو داحال وو چه یوه وني مخې ته راغله هغه ئې هضمه کړه.یود غرکاڼړې په لار کښې راغلو هغه ئې یوه نوړئې کړه. دې حال کتوسره حضرت موسی ﷺ اولته پښې رامنډې کړې آواز ورکړې شو موسی ﷺ راونیسه خوهمت ئې اونه شو. بیائې اوفرمائیلې شو موسی ﷺ ویریږه مه راونیسه. بیاهم ویره باقي وه. په دریم ځل ئې ورته اوونیل ته زمونږ په امن کښې ئې اوس ئې لاس وړاندې کړوونې نیوله. ونیلې شي چه د الله ﷻ فرمان کیدوسره هغه همسا په زمکه باندې راغوزارکړه او بیائې سترګې اخودیخوا شوې. اوس ئې چه خیال اوکړونود لرګی په ځائ یودیر خوفناك مار ښکاری اوداسې ګرځي لکه چه د چا په لټون کښې وی. د بلاربې اوښې غوندې لوئ لوئ کاڼړی آسمان سره خبرې کونکی او اوچتې اوچتې ونې یوه نوړئې کوی اوخپلې خیتې ته ئې رسوی.سترګې داُورد سروټکو په شان پړقیږی .دې هیبت ناك او تباهی راوستونکې اژدهاته ئې چه اوکتل حضرت موسی ﷺ غلې شوشائی کړه او په منډه اوتختیدو.
بیاد الله ﷻ سره خبرې کول یاد شو نواوشرمیدو اودریدو. هم هلته آواز راغلوموسی ﷺ واپس شه هلته راشه کوم ځائ چه وې. هغه واپس شوخودیر ویریدلې وو. حکم اوشوچه په خپل ښی لاس سره ئې راونیسه هیڅ ویره مه کوه. مونږ به دا د دې په خپل اصلی حالت کښې راواپس کړو. هغه وخت موسی ﷺ ورنی کمبل په سرکړې وه کومه چه ئې هغه وخت یوازغی سره زورندکړې وه. هغه هم دا کمبل د خپل لاس نه راتاوړکړه او دا خطرناکه اژدهائی رانیول غوښتل. فرښتې ونیل موسی ﷺ که الله ﷻ دې ته ستا د ټك درکولو حکم اوکړی نوآیا ستادا کمبل تا بچ کولې شي؟ هغه جواب ورکړو هیڅ کله نه. دا حرکت زما نه زما دکمزورتیا په وجه اوشو.زه ضعیف اوکمزوری پیداکړې شوې یم.اوس ئې په بهادرئې سره لاس وړاندې کړو اودسرنه ئې راونیوله. هغه وخت هغه اژدهابیالرګي شو لکه چه څنګه وه. هغه وخت چه دې په دې غونډئې ورختلو اود هغه په لاس کښې هغه همسا وه په کوم ئې چه ډېره لګولې وه په دې حال کښې هغه اول لیدلې وه هم په هغه حال کښې اوس دهغه په لاس کښې همسا موجود وه.

وَاضْمُمْ	يَدَكَ	إِلَىٰ جَنَاحِكَ	تَخْرُجْ	
اوجوخت کړه	لاس خپل	ترخ خپل ته	را اوبه وځی	
اوته خپل لاس په خپل ترخ کښې ورکړه هغه به بغیر د څه عیب نه سپین				
بَيْضَاءَ	مِنْ غَيْرِ سُوءٍ	آيَةً	أُخْرَىٰ ۝	لِنُرِيَكَ
تك سپین(خلیدونکي	بغیر دڅه خرابئ نه	(دا) یوه نښنه ده	بله	دپاره ددې چې اوښایو تاته
پړقیدونکي راوځی	دا دویمه نښه ده ددې دپاره چې مونږ تاته خپلې لوئې			
مِنْ آيَاتِنَا	الْكُبْرَىٰ ۝	اذْهَبْ	إِلَىٰ فِرْعَوْنَ	إِنَّهُ طَغَىٰ ۝
دنښو خپلو نه	لوئې	(اوس لاړ شه	فرعون ته	بیشکه هغه سرکشه شوې دې
لوئې نخښې اوښایو .... اوس ته فرعون ته ورشه ځکه چې هغه ډیر سرکشه شوې دې				

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِيْ صَدْرِيْ ﴿۲۵﴾ وَيَسِّرْ لِيْ أَمْرِيْ ﴿۲۶﴾

اووئیل موسی | اے ربه زما | فراخه کړې | زماد پاره | سینه زما | او آسان کړې ماته | کار زما

موسی دعا اوکړه ائې زماپروردیګاره ! زما سینه پرانیزه | ....او زما کار آسان کړه

وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّنْ لِّسَانِيْ ﴿۲۷﴾ يَفْقَهُوْا قَوْلِيْ ﴿۲۸﴾ وَاجْعَلْ لِّيْ

او پرانیزه | غوټه | د ژبې زما | چې پوهیږی خلق | په خبره زما | او مقرر کړه | زماسره

او زما د ژبې لقنت لرې کړه | چې خلق زما په خبره ښهٔ پوهیږی | او زما دکور په خلقو

وَزِيْرًا مِّنْ أَهْلِيْ ﴿۲۹﴾ هٰرُوْنَ أَخِي ﴿۳۰﴾ اشْدُدْ بِهٖ أَزْرِيْ ﴿۳۱﴾

یو مددګار(وزیر) | دخاندان زما نه | هارون | رور زما | مضبوطه کړه | په هغه سره | شا زما

کښې زما یو مددګار جوړ کړه یعنی هارون | چې زما رور دې دهغه په ذریعه زما ملا مضبوطه کړه

وَأَشْرِكْهُ فِيْ أَمْرِيْ ﴿۳۲﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيْرًا ﴿۳۳﴾

او شریك کړه هغه | په کار زماکښې | دپاره ددې | چې مونږ پاکی بیان کړو ستا | ډیره

اوهغه راسره په دې کار(د نبوت) کښې شریک کړه | چې مونږ ستا ډیره ډیره پاکی بیانوو

وَّنَذْكُرَكَ كَثِيْرًا ﴿۳۴﴾ إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيْرًا ﴿۳۵﴾

اومونږ ذکر کوو ستا | ډیر | بیشکه تهٔ | خاص هم تهٔ | په حال زمونږ باند | الیدونکې(خبردار) نې

اومونږ تاډیر ډیر یادوو | بیشکه ته زمونږ حالات ګورې وینې (ستا نه زمونږ یو حرکت هم پټ نه دی)

قوله تعالیٰ:- وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلٰى جَنَاحِكَ

د حضرت موسی ؑ معجزې :- حضرت موسی ؑ ته دویمه معجزه ورکولې شی. حکم کولې شی چه خپل لاس په خپل ترخ کښې واچوه اوبیانی راوباسه نوهغه به د سپوږمئی په شان ږقیدونکې راوخی. دا نه چه د برګی مرض یا د بلې بیمارنی عیب به وی.(۱)نوچه کله حضرت موسی ؑ لاس ورکړو اوبیانی راوویستلو نو د چراغ په شان ږقیدو. په کوم سره چه د هغه یقین اوشو چه هغه د الله ﷻ سره کلام کوی اووروراندې شو.(۲)دا دواړه معجزې دلته ځکه ملاوشوې چه هغه د الله ﷻ دا زبردستې نښې اووینی اویقین نې اوشی. بیاحکم اوشو فرعون زمونږ په دښمننی ملا تړلې ده هغه له لاړشه او هغه پوهه کړه.

موسی علیه السلام ته د الله ﷻ وحی او هدایات:-حضرت وهب ؒ وائی الله ﷻ حضرت موسی ؑ ته د نیزدې کیدوحکم ورکړوچه هغه د هغه ونې تنې سره اولګیدواودریدو. زړه نې اودریدو ویره او خطره ترې لرې شوه. دواړه لاسونه نې په خپله همسابانديې کیخودل سرنې ښکته کړو سټ نې ټیټ کړویه ادب سره نې دالله ﷻ ارشاد اوریدو.ونې فرمائیل چه دملك مصر بادشاه فرعون له زمونږ پیغام یوسه لاړشه هم ددغه ځاۍ نه ته تختیدلې راغلې وې. هغه ته اووایه چه زمونږ عبادت کوی او څوك دې شریك نه

---

(۱) الطبری:۱۸/۲۹۷.

(۲) الطبری:۱۸/۲۹۸.

منی بنی اسرائیلو سره دې ښه سلوك او احسان کوی هغوی ته دې تکلیفونه او سزاګانې نه ورکوی. فرعون ډیرباغی شوې دې د دنیامفتون جوړشوې آخرت ترینه هیرشوې دې اوخپل پیدا کونکې نی هیرکړې دې. ته زما رسالت یوسه اوهغه له لاړشه زماسترګې اوزماغوږونه تاسره دی.زه تاته ګورم او خیال کوم ستاخبرې اورم اوتاته به اوروم. زما امداد به تاسره وی او ماتاته حجتونه درکړی دی هغې ته قوی اومضبوط کړې نی. ته هم یوازې زماپوره لښکر نې.خپل یوضعیف بنده له تاورلیګم زما نعمتونو ورلیګلوسره هغه پلن شوې دې اوزمارانیول نی هیرکړی دی.پدنیاکښې راګیرشوې دې اوپه کبراوغرور کښې ورخبش شوې دې.زماد ربوبیت نه ویزاره شوې اوزمادالوهیت سره مقابله کوی.زما نه نی سترګې اړولی دی سترګې بدلی کړی دی. زما د راګیرولونه غافل شوې دې . زما د عذابونو نه بې ویرېشوې دې. زما دې په خپل عزت قسم وی که ما هغه ته وخت ورکول نه غوښتل نو آسمانونه به په هغه رامات شوې وې. زمکې به هغه راښکلې وو دریابونو به هغه ډوب کړې وو نوهغه زما د مقابلې نه دې هر وخت زما په وس کښې دې هم ما هغه ته وخت ورکړې دې اود هغه نه بې پرواهی کوم. اوزه یم هم د ټول مخلوق نه بې پرواه. حق خو دا دې چه بې پرواه کیدل خو صرف هم زما صفت دې ته زما رسالت اداکړه. هغه ته زما د عبادت هدایت اوکړه هغه ته دتوحیداو اخلاص دعوت ورکړه. زما نعمتونه وریادکړه. زما د عذابونونه نی اوویروه زما په غضب باندې خبر کړه.کله چه زه غصه کوم نو امن نه پاتې کیږی. هغه په نرمئی سره پوهه کړه چه د نه منلوعذر نی مات شی.زما د ښښنې او زما د رحم او کرم خبرهغه ته ورکړه. ورته اووایه که اوس هم زما طرف ته تیټ شوې نو زه به درته هغه ټولې بدعملئی پریږدم. زما رحمت زمادغضب نه ډیر زیات کولاودې. خبردار د هغه دنیاوی دبدبه کتلوسره په رعب کښې مه راځه د هغه مرئی زما په لاس کښې ده د هغه ژبه روانیدې نه شی د هغه لاس اوچتیدې نه شی هغه سترګه ربولې نه شی د هغه سا روانیدې نه شی ترکومې چه زما اجازت نه وی. هغه پوهه کړه چه زما اومنی نو زه به هم ورسره په مغفرت سره مخ شم. څلور سوه کاله د هغه په سرکشئی زما په بندیګانو باندې په ظلم کولو اوزما د عبادت نه خلق منع کولوکښې تیرشو. خو بیاهم ما نه په هغه باندې باران بندکړو نه مې پرې پیداوار بندکړو نه مې بوډاکړو نه مې مغلوب کړو.که غوښتل مې نوپه ظلم سره به مې رانیولې وو خوزما حلم ډیر زیات دې. ته د خپل رور سره یوځائ شه هغه سره پوره جهاد اوکړئی اوزما په امدادباندې یقین ساتئی. که زه اوغواړم نو خپل لښکر به وراولیګم او د هغه بنیاد به ختم کړم خوده ته زه دا ښایم چه زما د ډلې یوکس هم په مخ د زمکه په طاقت سره غالب راتلې شی. امداد زما په لاس کښې دې اود دنیاوی شان اوشوکت ته پرواه مه کوه بلکه یونظر ورته ګوره هم مه. که زه غواړم نوتاته به دومره درکړم چه د فرعون دولت به د هغې پارسنګ هم نه وی.خو زه خپل بندیګان عموماً غریب ساتم دې دپاره چه دهغوی آخرت ښه وی. دا په دې وجه نه وی چه هغوی زما په نیز قابل اکرام نه وی بلکه صرف د دې وجه نه چه د دواړوجهانو نعمتونه په راتلونکی جهان کښې راجمع ملاوشی. زما په نیز دښنیادم یوعمل ددومره وقعت والانه دې څومره چه دزهداودنیانه لریوالې.زه خپلو خاص بندیګانو ته سکینه اود خشوع اوخضوع لباس وراغوندم. د هغوی مخونه د سجدو په پرق سره روښانه کیږی. هم دغه رښتونی اولیاءالله دی. د هغوی په وړاندې هریوله پکار دی چه په ادب سره اوسی. آیا ماسره د جنګ کولواراده لرونکې کامیاب کیدې شی؟ که ما د قهر په نظر هغه ته اوکتل نوهغه به تهس نس شی. زما دښمنان په ما غالب نه شی راتلې.زما هیڅ نه شی کولې زه د خپلو دوستانو پخپله امداد کوم.هغوی د دښمن ښکار کوم نه. په دنیااوآخرت کښې هغوی کامیاب کوم اود هغوی امداد کوم.

سوانح موسی علیه السلام او فرعون ته ورتګ:-حضرت موسی ﷺ د خپل وړوکوالی زمانه هم د فرعون په کور کښې تیره کړې وه بلکه د هغوی په غیږو کښې نی تیره کړې وه. د ځوانئی پورې د هغه په ملك

مصر کښې د هغه په بادشاهئ کښې اوسیدلې وو. بیا یو قبطي بې ارادې د هغه د لاسه مړشوې وو د څه په وجه چه هغه د دې ځائ نه تختیدلې وو. نو د هغه وخت نه واخله تراوسه پورې نې د مصر شکل نه وو لیدلې. فرعون یوسخت زړه والا بداخلاق کبرژن مزاج اوبدعمله انسان وو. کبر او غرور نې دومره زیات شوې وو چه وئیل به نې زه رب نه پیژنم. خپلو خلقو ته به نې وئیل ستاسوغټ رب زه یم. په ملك اومال دولت او سامانونوکښې لښکرو او وسلوکښې په مخ د زمکې د هغه د مقابله څوك نه وو. کله چه حضرت موسی ﷺ ته د هغه دهدایت کولو حکم اوشو نو هغه د الله ﷻ نه دعا اوکړه چه زما سینه کولاوکړې اوزما په کارکښې آسانی پیداکړې. د هغوی په وروکوالی کښې د هغوی مخې ته کهجورې او سروټکې کیخودې شوې وې هغه سروټکه اوانګار په خپله خله کښې اچولې وه په دې وجه نې په ژبه کښې تتوالې شوې وو نودعا نې اوکړه چه زما د ژبې دا غوټه کولاوکړې.

انبیاء علیهم السلام صرف د خپل حاجت مطابق الله ﷻ نه سوال کوی زیات نه :- دحضرت موسی ﷺ دې ادب ته اوګوره چه د حاجت مطابق سوال کوی داعرض نه کوی چه زما ژبه دې بالکل صفاشی بلکه دا دعاکوی چه هغه دې کولاوشی دې دپاره چه خلق زمابه خبره پوهه شی. انبیاءکرام علیهم السلام د خپل حاجت مطابق دالله ﷻ نه سوال کوی وړاندې کیږی نه. نو د هغوی په ژبه کښې بیا هم څه اثر پاتې شوې وو لکه چه فرعون وئیلې وو چه زه بهتریم که دې؟ څوك چه صفاخبرې هم نه شی کولې. حسن بصری رحمه الله وائی چه د یوې غوټې دکولاویدو دعائی کړې وه چه پوره شوه. که پوره دعائی کړې وه نوهغه به هم پوره شوې وه. هغوی صرف د دې دعاکړې وه چه دهغوی ژبه داسې شی چه خلق د هغه په خبره پوهیږی.

د موسی علیه السلام دعاګانې:- حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی ویریدلو چه هغه د قتل په الزام کښې قتل نه کړی. د هغې دعائی اوکړه چه قبوله شوه. په ژبه کښې تتوالې وو د هغې دعائی اوکړه چه ژبه مې دومره صفا شی او خلق مې په خبره پوهه شی دا دعائی هم پوره شوه. دعائی اوکړه چه هارون هم نبی جوړکړه نو هغه هم پوره شوه. حضرت محمدبن کعب رضی الله عنه له د هغه یورشته دار راغلو اووئی وئیل دا خو ډیر کمې دې چه ته په خبرو کښې خبرې کوې هغه وئیل ورارِه ولې ته زما په خبره نه پوهیږی؟ وئیل او په پوهه کښې خو مې راخی نوونی فرمائیل چه دا کافی دی. حضرت موسی ﷺ هم د الله ﷻ نه دغه دعاکړې وه. بیائی نوره دعااوکړه چه زما دخارجی او داظاهری امداد د پاره زما وزیر جوړکړه اوهغه دې هم زما د خاندان نه وی یعنی زما رور هاورن ته نبوت ورکړه. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی هم هغه وخت حضرت هارون ﷺ ته د حضرت موسی ﷺ سره پیغمبری ملاوشوه.

کوم رور د خپل رور پحقله دټولو نه ښکلې دعا کړې ده :-؟ حضرت عائشه صدیقه k د عمرې د پاره تله نو د یواعرابی کره ډیره شوه چه اوریدل نې چه یوسړی تپوس کولو چه په دنیاکښې کوم یو رور د خپل رور د پاره د ټولو نه زیاته نفع رسولې ده؟ په دې سوال باندې ټول چپ شو اووئیل مونږ ته د دې علم نشته. هغه وئیل په الله ﷻ باندې قسم ماته د دې علم شته. صدیقه k فرمائی چه ما په زړه کښې وئیل ګوره داسړې خومره بې خایه زړه ورتیاکوی. بغیرد ان شاء الله نه قسم خوری. خلقو د هغه نه تپوس اوکړو چه اوښایه هغه وئیل حضرت موسی ﷺ خپل رور ته په خپله دعاسره نبوت ورکړو. ماهم دا واوریده او په زړه کښې ډیره حیرانه شوم چه خبره خوده ربښتیااوکړه. په حقیقت کښې یو رور هم بل رور ته د دې نه زیات نفع نه شی رسولې. الله ﷻ ربښتیافرمائیلی چه حضرت موسی ﷺ د الله ﷻ په تیز ډیر عزت داروو. د دې دعا په وجه سره بیان کوی چه زما ملامضبوطه شی اوزما په مشاورت کښې وی. زما په کارکښې هغه هم زما ملګرې جوړکړه دې د پاره چه مونږ ستا تسبیح په ښه شان سره بیان کړو. هروخت ستا پاکی بیانوو او ستا ذکر په کثرت سره کوو.

حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه بنده د الله ﷻ ډیرذکرکونکې هغه وخت کیدې شی چه هغه په ناسته

ملاسته ولاړه د الله ﷻ په ذکر کښې مشغول وی چه ته مونږ ته ګورې دا ستا رحم اوکرم دې چه تامونږ غوره کړو مونږ ته دې نبوت راکړو اومونږ دې د خپل دښمن په وړاندې پیغمبران جوړ کړو اود هغه د هدایت د پاره دې اولیګلو. ستا شکر دې او هم ستا د پاره دی ټول تعریفونه. ستا په دې نعمتونو باندې مونږ ستا شکر کونکی یو.

قَالَ	قَدْ اُوْتِيْتَ	سُؤْلَكَ	يٰمُوْسٰى ۝	وَلَقَدْ مَنَنَّا	عَلَيْكَ	
اوونیل الله	درکړې شوه تاته	غوښتنه ستا	اې موسی	او احسان اوکړو مونږ	په تاباندې	
الله ﷻ ! تاچې څه اوغوښتل هغه تاته درکړې شوا او مونږ (ددې نه مخکښې) په تاباندې						
مَرَّةً اُخْرٰٓى ۝	اِذْ	اَوْحَيْنَآ	اِلٰٓى اُمِّكَ	مَا يُوْحٰٓى ۝		
یو ځل بیا	یاد کړه کله چې	اشاره اوکړه مونږه	مور ستا ته	هغه چې د وحی په ذریعه کیدې شی		
یوبل ځل هم احسان کړې وواچې ستا مور ته مو د هغې خبرې الهام اوکړو چې دالهام قابله وه						
اَنِ اقْذِفِيْهِ	فِى التَّابُوْتِ	فَاقْذِفِيْهِ	فِى الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ			
چې واچوه دې	په صندق کښې	او واچوه دغه صندق	په دریاب کښې	نو اوبه غورزوی هغه صندق لره		
یعنې داچې موسی په یو صندق کښې واچوه او بیا هغه (صندق) په دریاب کښې لاهو کړه نو دریاب						
الْيَمُّ	بِالسَّاحِلِ	يَاْخُذْهُ	عَدُوٌّ لِّىْ	وَعَدُوٌّ لَّهٗ ؕ	وَاَلْقَيْتُ	
دریاب	په غاړه باندې	چې رااوبه نیسی دهٔ لره	دشمن زما	او دشمن دهغه	اوواچوڅ ما	
به ئې په خپله غاړې ته راولی او هغه څوک بهٔ اونیسی چې زما هم دښمن دې او ددهٔ هم دښمن دې						
عَلَيْكَ	مَحَبَّةً	مِّنِّىْ ۚ	وَلِتُصْنَعَ	عَلٰى عَيْنِىْ ۝	اِذْ	
په تاباند	محبت	دخپل طرفه	او چې تربیت اوشی ستا	وړاند دسترګو زما	یاد کړه کله چې	
اومایه تاندې د خپل طرفه د خلقو مینه پیدا کړې وه او داچې خاص زما په نګرانئ کښې ستا پالنه اوشی اهٔ کله چې						
تَمْشِىْٓ	اُخْتُكَ	فَتَقُوْلُ	هَلْ اَدُلُّكُمْ	عَلٰى مَنْ	يَّكْفُلُهٗ ؕ	
روانه وه	خور ستا	نو وې ونیل هغې	آیا زهٔ اوښایم تاسو ته	هغه څوک	چې پالنه اوکړی ددهٔ	
ستا خور ورغله او وې وئیل چې آیا زه درته دداسې خلقو خبر درکړم چې هغوئ به ئې (دیره ښهٔ) پالنه اوکړی						
فَرَجَعْنٰكَ	اِلٰٓى اُمِّكَ	كَىْ	تَقَرَّ	عَيْنُهَا		
دغه شان واپس راوستې مونږ تهٔ	مور ستا ته	دپاره ددې	چې یخې شی	سترګې دهغې		
نومونږ ته خپلې مور ته بیا وزواپس کړې..........اچې دهغې سترګې درباندې یخې شی						
وَلَا تَحْزَنَ ؕ	وَقَتَلْتَ	نَفْسًا	فَنَجَّيْنٰكَ	مِنَ الْغَمِّ	وَفَتَنّٰكَ	
او غمژنه نشی	او مړ کړو تا	یو سړې	نو خلاص کړې مونږ تهٔ	ددې غم نه	او ازمانیلې مونږ تهٔ	
اوغمژن کیږی نه	اوتایو سړې قتل کړې وو	نو تاته مې ددغه غم نه نجات درکړو	اوته مو په قسم قسم			

فُتُونًا ۵
په آزمښتونو سره
امتحانونو کښې واچولې

قوله تعالٰی:- قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يٰمُوسٰى

دحضرت موسیؑ تفصیلی حالات:- دحضرت موسیؑ ټولې دعاګانې قبولې شوې او اوفرمائیلې شو چه ستا درخواست منظور دې. ددې احسان سره ئې دیو بل احسان ذکرهم اوکړوچه مونږ په تاباندې یو خل بل لوئ احسان هم کړې دې بیائې داواقعه په مختصرتوګه باندې وریادکړه چه مونږ ستا په وړوکوالی کښې ستامور ته وحی راولیګله د کوم ذکر چه اوس تاته کولې شی. ته هغه وخت پنې روونکې بچې وې ستا مور فرعون اوفرعونیانو راګیره کړې وه ځکه چه په هغه کال هغه د بنی اسرائیلو هلکان قتل کول. ددې ویرې به هغه هروخت ړچیده نومونږ وحی اوکړه چه صندوق جوړکړه. پنې ورکړه او داماشوم په دې صندوق کښې سملاوه. په دریائی نیل کښې داصندوق پریږده. هغې هم داسې کول یوه رسئی ئې په دې پورې تړلې وه د کوم یو سرچه به ئې خپل کور سره تړلو. یوه ورځ ئې تړلو چه رسی د لاس نه خلاصه شوه او صندوق چپو یوړو. اوس ئې وارخطا شو.دومره خفه شوه چه صبر ناممکن شو.راز ئې ښکاره کولو خومونږ ورله زړه مضبوط کړو.صندوق په اوبو کښې د فرعون محل سره تیریدو. آل فرعون هغه راوچت کړو د کوم غم نه چه هغه ځان محفوظ ساتل غوښتل هغه د هغه مخې ته راغلو. د کوم ژوند شمع چه مړه کولو د پاره هغه بې ګناه ماشومان قتل کول هغه هم دهغه په تیلو سره هم هغه کره روښانه شوه. اود الله ﷻ ارادې به بغیربندیزنه پوره کیږی.د هغه دښمن هم د هغه په لاس کښې لوئیږی هم د هغه خوراك کوی او هم د هغه په تربیت کښې دې.

موسی علیه السلام د فرعو په په کور کښې بیا دمور په غیږ کښې:- پخپله فرعون اود هغه بی بی چه کله ماشوم اولیدو نو د هغوی په رګ رګ کښې ورسره مینه پیدا شوه اوچت ئې کړو او پالنه ئې شروع کړه. دسترګو ستورې ئې ګنړلو.دشهزادګانو په شان په نازونعم کښې لوئیدلو.په بادشاهی دربارکښې اوسیدلو. الله ﷻ خپله مینه په تاباندې درواچوله. سره د دې چه فرعون ستا دښمن وو خود رب خبره څوك بدلولې شی؟ په فرعون باندې څه سخته وه چه ته ئې اخستې او په تاباندې قربانیدل. داد دې د پاره چه ستا پالند زما د سترګو په وړاندې وی.[1]بادشاهی خوراکونه کوه او په عزت اوقدر سره اوسیږه. فرعونیانو صندوقچه راوچته کړه کولاوئې کړه وئې کتله ماشوم ئې اولیدو نو د پالنې اراده ئې اوکړه. هغه د یوې دائی پئی نه اخستل بلکه خلې ته ئې نه پریخودل. خورئې صندوقچه سره په غاړه غاړه روانه وه هغه هم په موقعه باندې اورسیدله وئې وئیل که تاسود ده دپالنې خواهش کوئ او معقول اجرت هم ورکوئ نوزه درته یوکورنئی اوښایم چه دې به په مینه پالی او دخیرخواهئی سلوك به ورسره هم کوی. ټولو وئیل اومونږ تیاریو دوی ئې واخستل او خپلې مور له ئې بوتلل کله چه ماشوم په غیږ کښې واچولو نو هغه زر خله کیخوده اوپئی څکل ئې شروع کړه. په دې باندې فرعون کره ډیرې خوشحالئی اوکړې شوې اوډیر انعام اواکرام ورکړې شو. تنخواه مقرره شوه هم خپل بچی باندې پئی څکوی تنخواه انعام عزت اواکرام ئې هم بیاموندو. دنیاهم ملاوشوه او دین هم زیات شو.

په دې وجه په حدیث شریف کښې دی چه څوك خپل کاراوکړی او په نیك نیتئی سره ئې اوکړی د هغه مثال دموسیؑ د مور په شان دې. چه هم خپل خوئ باندې پئی څکوی او مزدوری هم ملاوشی او دا

---

[1] الطبری:۳۰۳/۱۸.

هم زمونږ مهرباني ده چه مونږ ته هم دخپلې مورغيږ ته حواله کړې دې دپاره چه دهغې غم کم او سترګې يخې وی. بياستادلاسه يو فرعونی قبطی اووژلې شو نو بيا هم مونږ ته بچ کړې. فرعونيانو ستادقتل اراده کړې وه رازښکاره شوې وو. تاته مود دې ځائ نه خلاصي درکړو. ته اوتختيدې د مدين کوهې ته لاړې سادې واخسته. زمونږ يونيك بنده تاته خوشخبری واوروله. اوس هيڅ ويره نشته د دې ظالمانونه تاخلاصي بيامونډو ته مونږ د ازميښت په توګه په نورو فتنوکښې هم واچولې.

(وَفَتَنّٰكَ فُتُوْنًا) څه وو؟دهغې تفصيلات .اوله فتنه:-حضرت سعيدبن جبير فرمائی چه ما د حضرت عبدالله بن عباس ؓ نه د دې باره کښې تپوس اوکړو نو هغوی اوفرمائيل اوس خو ورځ په ډوبيدوده واقعات ډيردی بيا به ګورو.ما په دويم سحرکښې بياسوال نو هغوی اوفرمائيل واوره د فرعون په دربارکښې يوه ورځ د دې خبرې چيږ چاړ اوشو چه د الله ﷻ وعده حضرت ابراهيم خليل الله سره دا وه چه د هغوی په اولاد کښې به انبياء او بادشاهان وی نو اسرائيلان ترننه پورې ډير په انتظاردی اود هغوی دا يقين دې چه دمصرحکومت به بيا د هغوی لاس ته ورځی. اول خود دوی خيال وو چه دا وعده دحضرت يوسف باره کښې وه خوچه کله د هغوی د وفات پورې دا وعده پوره نه شوه نواوس هغوی عقيده لری چه الله ﷻ به په دوی کښې يوپيغمبر راليګی دچا په لاس چه به هغوی ته سلطنت هم. ملاويږی اودهغوی قومی اومذهبی ترقی به هم کيږی.دې خبروکولوسره فرعونيانودمشاورت يو مجلس مقررکړو چه اوس څه اوکړوچه آئنده خطرې نه محفوظ پاتې شو.آخر په دې جلسه کښې دا قرار داد منظور شو چه د پوليس يوه محکمه مقررکړې شی چه د ښار ګشت دې لګوی او په بنی اسرائيلو کښې چه کوم نارينه اولاد پيدا کيږی هغه دې هم هغه وخت په سرکار کښې دې پيش کړی اوحلال دې کړې شی. خوچه کله يوه موده تيره شوه نود هغوی خيال رابيدار شو چه داسې خو به بنی اسرائيليان تباه شی اوچه کوم ذليل خدمتونه د هغوی نه اخستې شی اوکوم بيګارونه د هغوی نه حاصليږی تول به اودريږی. په دې وجه دا تجويزاوکړې شو چه اوس يوکال د هغوی ماشومان پريږدئی اويوکال د هغوی خامن قتل کوئی. دغه شان به د موجوده بنی اسرائيلو تعدادهم نه زياتيږی اونه به دومره کميږی چه مونږ ته دخپل خدمت کولو د پاره هم ملاوئنه شی.

د هارون عليه السلام پيدائش په هغه کال وو چې ماشومان نه قتليدل:-څومره بوډاګان چه په دووکالوکښې مړه شی دومره ماشومان به په يوکال کښې پيداشی.په کوم کال چه قتل وقوف شوې ووپه هغه کال خو حضرت هارون پيداشو اوپه کوم کال کښې چه دعاموماشومانو قتل روان وو هغه کال کښې حضرت موسی پيداشو. هغه وخت د موسی د مور د ويرې او پريشانئی به څه تپوس کوې؟ بې اندازې وه اويوه فتنه خودا وه.

دويمه فتنه :-دا خطره خو هغه وخت لرې شوه کله چه الله ﷻ وحی اوکړه هغې له راغله چه خطره او ويره مه کوه مونږ به دې تاته بيا راواپس کړو اودې به خپل رسول جوړوو. د الله ﷻ په حکم سره ئی خپل ماشوم په صندوقچه کښې رابندکړه او په درياب کښې لاهوکړه. کله چه صندوق د نظر نه پناه شو شيطان ورته په زړه کښې وسوسې اچول شروع کړه چه افسوس دې نه خو هم دابهتره وه چه هم زما په وړاندې ئی حلال کړې وې نو ما به هغه پخپله کفن دفن کړې وو ولې اوس خو هغه ماد خپله لاسه د کبانوښکارجوړکړو. دا صندوق هم داسې روان وو اوخاص د فرعون ګودرسره اولګيدو. هلته دغه وخت د محل نوکرانې موجود وې هغوی دا صندوق اوچت کړو او غوښتل ئی چه دا کولاوکړی‌ونی ګوری خو بيا اوويريدې چه هسې نه څه غلا وی. هم داسې ئی تاله کړې صندوق د فرعون بيګم صاحبې له اورسولو. هغه د بادشاه او بيګم په وړاندې کولاوکړې شو نود هغې نه يود سپوږمئی په شان وړوکې ماشوم راووتلودهغه په کتوسره دفرعون دښځې زړه د هغه په مينه کښې د خوشحالئی نه په ټپوټوشو.

بل طرف ته د موسی ﷺ دمور حالت خراب شو. د خپل دې ماشوم د خیال نه د هغې په زړه کښې بل څه تصور نه وو. بل خواهغه قصابان چه د حکومت د طرف نه د ماشومانو د قتل کولو په محکمه کښې نوکران وو چه هغوی دې خپلې چړې تیرې کړې وړاندې دې شی اود ملکه نه ئې غوښتنه اوکړه چه دا ماشوم هغوی ته حواله کړی چه هغوی ئې حلال کړی. اې ابن جبیر رحمة الله علیه دا دویمه فتنه وه.

دریمه فتنه:- آخر ملکه جواب ورکړو چه صبراوکړئې زه بادشاه سره پخپله خبره کوم اودا ماشوم ترې غوارم. که هغه ماله راکړو نوصحیح ده که نه وی نو تاسو ته اختیار دې. هغه راغله او بادشاه ته ئې اووئیل چه داماشوم خو به زما اوستا د سترګو یخوالې ثابت شی. هغه خبیث وئیل چه بس هم ته پرې خپلې سترګې یخه وه زما به هغه څنګ یخوالې شی. ماته د دې هیڅ ضرورت نشته. رسول الله ﷺ به قسم سره فرمائی که هغه هم دا وئیلې وې چه اوزما دسترګو یخوالې هم دې نو الله ﷻ به هغه ته هم خامخا نیغه لار خودله لکه څنګه چه د هغه بی بی په هدایت باندې مشرف شوه. هغه پخپله د دې نه ځان محروم ساتل غوښتل نو الله ﷻ هم هغه محروم کړو.

آخر ئې فرعون په اخوادیخواسره راضی کړواود ماشوم د پالنې اجازت ئې حاصل کړو. اوس چه دمحل څومره دایانې نوکرانې وې ټولې راجمع کړې اود یوې یوې په غیږ کښې دا ماشوم ورکړو خو الله ﷻ د ټولو پئی په هغه باندې حرام کړل هغه د هیڅ چا پئې هم په څُله نه کړه. دې سره ملکه اوویریدله چه دا خو ډیرېداوشو دا ښکلې ماشوم به داسې هلاک شی. آخر ئې حکم اوکړو چه دې بهر بوځئی او یواخوابل خوا لټون اوکړئې که د چا پئی دا ماشوم قبول کړی نو هغوی ته ئې په منت او زارئې سره ورکړئې. بهر په بازار کښې یو میله غونډې اولګیدله هرسړې د دې نیک بختئې نه ځان پوره کول غوښتل خوحضرت موسی ﷺ د چا پئی هم اونه څکل. د هغوی مور خپله مشره لور د هغه خور بهر رالیکلې وه چه بهر ګوره چه څه کیږی. هغه په دې ګڼړه کښې موجود وه اوداهر څه ئې کتل اواوریدل. کله چه داخلق عاجز راغله نوهغې اووئیل که تاسو غواړئی نو زه به تاسو ته یو داسې کور اوښایم چه د ده پالنه اوکړی او هغوی به وی هم د ده خیرخواه. دې وینا سره خلقو ته شك شو چه دا جینئی خامخا دا هلك پیژنی اود ده کور هم پیژنی. اې ابن جبیر رحمة الله علیه دا وه دریمه فتنه.

څلورمه فتنه:- خو الله ﷻ دې جینئی ته پوهه ورکړه اوهغې زر اووئیل ښه ده تاسو دومره هم نه پوهیږئی چه څوك بدنصیب به وی چه د دې ماشوم په خیر خواهئی یا پالنه کښې به کمې اوکړی کوم ماشوم چه زمونږ د ملکه مینه وی. څوك به دا نه غواړی چه دا دې مونږ کره لارشی چه د انعام اواکرام سره د هغوی کور ډك شی. دې اوریدو سره د ټولو په پوهه کښې راغله اودائی پریخوده. وئی وئیل چه ښه ده وایه ته کومه یوه دائی د ده دپاره تجویز کوې هغې وئیل زه ئې اوس راولم. په منډه لاړه او خپل مور ته ئې زیرې ورکړو مور ئې ښه په شوق او په امید راغله. خپل خوږ بچې ئې په غیږ کښې واخستو خپل پئی ئې په څُله کښې ورکړه ماشوم په ډکه خیټه اوڅکل. هم هغه وخت په شاهی محلونو کښې دا زیرې اوګرځولې شو. ملکه داحکم اوکړو ډیر زرداداتی اوماشوم ماله راولئی. کله چه مور اوخوئ لاړل نود خپل وړاندې ئې په هغه باندې پئی اوڅکل اودې کتوسره چه ماشوم په ښه شان سره پئی څکی ډیره خوشحاله شوه او وئی وئیل دائی مورې زما دې ماشوم سره هغه محبت دې چه د دنیا بل څیز سره نه دې ته هم دلته په محل کښې اوسیږه اود دې ماشوم پالنه کوه.

خودحضرت موسی ﷺ موربی بی ته د الله ﷻ وعده یاده وه اود هغې پوره یقین وود دې وجه نه لږه شان اودریده او وئی فرمائیل چه دا خونامکمن دی چه زه خپل کور او بچې پریږدم او دلته اوسیږم. که چرې تاسو غواړئی نودابچې ماته حواله کړئی زه به ئې خپل کورته بوځم اود ده په پالنه کښې به هیڅ قسم کوتاهی نه کوم. ملکه صاحبې مجبوراداخبره هم اومنله اوهغې پدغه ورځ په خوشحالئی

خوشحالئ سره خپل بچې خپل كور ته راوستلو.ددې ماشوم په وجه د دې محله بني اسرائيلوهم د فرعوني ظلمونونه خلاصې بیاموندو. كله چه وخت تيرشو نود بادشاه بيگم حكم راوليگلو چه يوه ورځ زما بچې ماله راوله.يوه ورځ مقرره شوه ټول درباريانود سلطنت حكم اوشو چه نن به زما بچې ماله راځي. تاسو ټول قدم په قدم باندې د هغه استقبال اوكړئ او په ښه دهوم دهام سره نذرونه وركولوسره هغه زما محل ته راولئ. كله چه سورلي روانه شوه نو د هغه ځائ نه دسلطاني محل پورې برابر تحفې تحائف نذرونه او هديې پيش كولې شوې او په ډير عزت او اكرام سره هغه دلته راورسيدو. پخپله بيگم صاحبه هم ډير لوئ رقم پيش كړو اوډيره خوشحالي اوكړه. بيائې وئيل چه زه خو به دا بادشاه له بوځم هغه به هم ده ته انعام او اكرام وركوئ. بوئې تلو اود بادشاه په غيږ كښې سملولو. حضرت موسى عليه السلام دهغه ږيره اونيوله او په زوره ئې راښكله. فرعون غصه شو اود هغه درباريانواووئيل څه عجيبه ده چه دااهم هغه هلك وى دا فوراً قتل كړه.

پنځمه فتنه:-اې ابن جبيردا وه ځلورمه فتنه. ملكه بې تابه شوه اوزرئې اووئيل اې بادشاه دا څه اراده كوې؟ تا دا ماله راكړې دې او ماداخپل خوئ جوړكړې دې بادشاه وئيل دا ټول ټيك دى خو گورې نه چه په راتلوسره زما ږيره اونيوله او زما بې عزتي اوكړه لكه چه هم دازمااراغورزونكې اوما تباه كونكې دې.بيگم صاحبه اوفرمائيل بادشاه ماشومان پدې څيزونوڅه پوهيږى.گوره زه درته يوه فيصله كونكې خبره ښايم دده مخې ته يوده سروټكې دأورسرې كيږده اودوه مرغلرې داوبوپه شان پرقيدونكې كيږده بياگوره چه دې څه اوچتوى؟كه مرغلرې اوچتې كړې نوپوهه شه چه په ده كښې عقل دې اوكه د اور سروټكې اوچتې كړې نو په ده كښې عقل نشته. چه كله عقل او تميز نشته نو بيا د ده په ږيره نيولو باندې دا دومره لوئ خيالات كولو سره د ده د ځان دښمن كيدل د كوم ځائ عقل مندى او هوښيار توب دې؟ هم دغه شان اوشو او دواړه څيزونه د هغې مخې ته كيخودې شو. هغه سرې كړې سروټكې اوچتې كړې او هم هغه وخت ئې ترې واخستې چه هسې نه لاس ئې اوسوزى اوس د فرعون غصه يخه شوه او بدل شو دهوا رخ ټيك شو. حق خبره خودا ده چه الله ﷻ ته كوم يوكار منظور وى هغې د پاره قدرتي اسباب راپيداكيږى. د حضرت موسى عليه السلام د فرعون په درباركښې خاص محل اود هغه د ښځې په غيږ كښې د هغه تربيت او پالنه كيږى تردې چه هغه ښه عمر ته اورسيدو اوبالغ شو.

اوس خودفرعونيانو چه كوم ظلمونه په بني اسرائيلوكيدل په هغې كښې هم كمې راغلو ټول په امن او امان كښې وو. يوه ورځ حضرت موسى عليه السلام چرته روان وو د يوفرعوني او اسرائيلي جنگ وو. اسرائيلي حضرت موسى عليه السلام ته فرياد اوكړو هغه له سخته غصه ورغله خكه چه دغه وخت كښې دې فرعوني دا بني اسرائيلي راگير كړې وو.هغه ده له يوه موكه وركړه اود الله ﷻ شان وو چه هغه مړشو. دا خو خلقو ته معلومه وه چه حضرت موسى عليه السلام د اسرائيلي خلقو طرفدارى كوى خوخلقو د دې وجه تراوسه پورې هم داگنړله چه هغه هم ددوى نه پئې څكلي دى په دې وجه د هغوى طرفدار دې. د اصلي راز علم خو صرف د هغه مور بى بى ته وو اوممكن دى چه الله ﷻ خپل كليم ته هم معلوم كړې وى. دې ئې چه مړا وليدونوموسى عليه السلام اوويريدو چه داخو شيطاني حركت دې او هغه دهوكه كونكې اوښكاره دښمن دې. بيائې د الله ﷻ نه معافي اوغوښتله چه اې الله ما په خپل ځان باندې ظلم اوكړو ما معاف كړه. پروردگارهم د هغه د دې خطا نه معافي اوكړه اوهغه خو هم غفور اورحيم دې. د قتل معامله وه نوهغه بيا هم ويريدلو په دې خيال كښې ووچه معامله خو چرته ښكاره شوې نه ده. هلته فرعون ته شكايت اوشوچه يوقبطي يوبني اسرائيلي وژلې دې.فرعون حكم جارى كړوچه د واقعه پوره تحقيق اوكړئ قاتل پوره لټون اوكړئ راتې ولئ اود جرم ثابتيدلو په صورت كښې هغه هم قتل كړئ. پوليس هر قسم كوشش اوكړو خود قاتل څه پته اونه لگيده. اتفاقي خبره وه چه بله ورځ موسى عليه السلام بيا چرته روان

ووچه هم هغه بني اسرائيلي يوبل فرعوني سره لګيادې جګړه کوي.دموسی ﷺ په ليدو باندې هغه فرياد شروع کړوخوهغه دا محسوس کړه چه کيدې شي موسی ﷺ په خپل پروني کار باندې پښيمانه دې. حضرت موسی ﷺ ته هم د هغه هروخت جنګ جګړې ښه معلوم نه شوې نو ورته ئې اوونيل ته ډېر جنګالې ئې.دې وينا کولوسره هغه دا فرعوني رانيول غوښتل خو دې اسرائيلي بزدل دااوګڼړل چه ګنې دې مانه خفه دې اوهم ما رانيول غواړي.

دادهغه صرف بزدلانه خيال وو هغه خو هم هغه فرعوني رانيول غوښتل اودې ئې بچ کول غوښتل خود ويرې او وارخطاکيدو په وجه د هغه د خُلې نه ناڅاپې دا اووتل لکه تاڅه پرون کوم سړې قتل کړې نن ما هم هغه شان وژل غواړې؟دې اوريدو سره هغه فرعوني دې پريخودواومنډه ئې کړه اوتختيدو او سرکاري سپاهيانوته ئې ددې خبر ورکړو.فرعون ته هم قصه معلومه شوه اوهم هغه وخت ئې جلادېانو ته حکم ورکړوچه موسی ﷺ راونيسئې او قتل ئې کړئې.دا خلق په عامه لار د هغه په لټون کښې لاړل. بل خوا يوبني اسرائيلي لار پريخوده او په يوه لنډه لار ئې موسی ﷺ ته خان اورسولو او موسی ﷺ ئې خبرکړو. اې ابن جبيردا شوه پنځمه فتنه.

شپږمه فتنه:-موسی ﷺ دې اوريدو سره خپل موټې بندکړل او د مصر نه اوتختيدو. نه چرته پيدل تلې وو اونه چرته څه مصيبت کښې راګيرشوې وو د شهزادګانو په شان په مينه محبت کښې لوئې شوې وو نه د لارې نه خبرو اونه چرته د سفر موقع راغلې وه. په رب باندې يقين اوکړو او دا دعائی اوکړه اې الله ماته نيغه لار اوښايه او روان شو.تردې چه د مدين حدودوته اورسيدو. دلته ئې چه اوکتل خلقو خپلو څاروو ته اوبه ورکولې. هلته ئې دوه جينکئې اوليدلې چه خپل څاروی رامنع کړې ولاړې وې. تپوس ئې اوکړو چه تاسو خپلو څاروو ته د دوی سره ولې اوبه نه ورکوئې؟خان له ولاړې دا ولې مو رايسار کړې دې؟ هغوی ونيل په دې رش کښې مونږ څاروو ته اوبه ورکولې نه شومونږ خوچه داخلق اوبه ورکړې نو باقي بياخپلو څاروو ته ورکوو هغه وراوړاندې شو اود هغوی څاروو باندې ئې اوبه اوڅکلې. ډېر زر ئې اوبه راښکلې هغه ډېر طاقت کښې سړې وو د ټولونه وړاندې ئې د هغوی څاروی خړوب کړل. دوی خپلې چيلئې واخستې او خپل کورته روانې شوې. اوهغه د يوې ونې لاندې کيناستو او الله ﷻ نه ئې دعاکوله زه ستادټولو مهربانو محتاج يم. کله چه دا دواړه جينکئې خپل پلار له اورسيدې نو هغه اوونيل چه دا نن څه خبره ده چه تاسودوخت نه وړاندې راغلئې اوچيلئې هم ښه مړې اوډکې معلوميږي.

دې جينکو ورته ټوله واقعه بيان کړه. هغه حکم اوکړو چه تاسو کښې يوه لاړه شئې او هغه ماله راولئې هغه راغله اوحضرت موسی ﷺ ئې خپل پلار له بوتلو هغه د سرسري ملاقات نه پس د واقعه تپوس اوکړو نو هغه ټوله واقعه واورولو هغوی اوفرمائيل چه اوس د ويرې څه خبره نشته ته د دغه ظالمانونه خلاص شوې مونږ خلق د فرعون رعايانه يو اونه په مونږ باندې د هغه څه دباوشته. هم هغه وخت يوې جينئې خپل پلار ته اوونيل باباجي ده خو هسې هم زمونږ کاراوکړو اودا طاقت کښې هم دې امانت دار سړې دې ښه به وی که تاسودې خپل خان سره مقررکړئې دې به په مزدورئې باندې زمونږ چيلئې څروی. پلارته ئې غصه ورغله اوتپوس ئې اوکړو چه لورې تاته څنګه پته اولګيده چه دا طاقتور او امين دې؟ هغې جواب ورکړو چه طاقت خو ئې هغه وخت معلوم شو چه کله ده زمونږ چيلوته اوبه ورکړې دومره لويه ډولچه ئې په يوازې خان راښکله اوډېر په چالاکئې اوآسانئې سره. امانتداری راته هغه وخت معلومه شوه چه کله ماده ته آواز اوکړو نو ده نظر اوچت کړو اوچه ورته معلومه شوه چه زه ښځه ذات يم نو بياخپل نظر ښکته کړو او لاندې کتلو سره ئې زما خبرې واوريدې. والله ستاسو پوره پيغام اوريدو پرې هغه پورته نظر نه دې اوچت کړې بيائې ماته اوفرمائيل چه ته زما نه شاته شاته راځه

او د لرې نه ماته لاربنايه. داهم دليل دې د ده د الله ﷺ نه د ويرې او امانتدارئ. د پلار غيرت اوحجت هم لاړو او د لور د طرف نه ئې هم زړه صفاشو اود حضرت موسى ﷺ مينه ئې په زړه كښې ځائ شوه.
اوس ئې حضرت موسى ﷺ ته اوفرمائيل زما اراده ده چه زما په دې دواړو لونړوكښې د يوې نكاح تاسره اوكړم په دې شرط باندې چه ته به اته كاله ماسره كار روزګار كوې. اوكه د لسوكالوپورې دې اوكړو نونوره به هم ښه وى. ان شاء الله تاسو به اوګورئ چه زه به ښه سړې يم. دا معامله مقرر شوه اود الله ﷺ پيغمبر د اتو كالوپه ځائ لس كاله پوره كړل.
حضرت سعيدبن جبير رحمه الله فرمائى چه اول ماته دا معلومه نه وه اويونصرانى عالم مانه تپوس كړې وونوما هغه ته جواب نه وو وركړې. بيا چه كله ما دحضرت ابن عباس ﷺ نه تپوس اوكړواو هغوى ماته جواب راكړو نوهغه ته مې ذكر كړو. هغه وئيل ستا استاذ لوئ عالم دې. ما وئيل چه او هغه خو دې.
اوس موسى ﷺ داموده پوره كړه او خپله بى بى ئې خان سره واخسته دې ځائ نه لاړو. بياهغه واقعات اوشوكوم چه دې آياتونوكښې دى. اور ئې اوليدو الله ﷺ سره ئې كلام اوكړود لرګى اژدها جوړيدل د لاس نورانى جوړيدل ئې اوكتل. نبوت ورته ملاو شو فرعون له لاړو د قتل د واقعه انديښنه ئې ښكاره كړه ددې نه تسلى حاصله كړه دژبې تتوالې نه ئې خلاصې اوغوښتلودې نه فارغ شواود خپل رورهارون ﷺ همدردى او كاركښې شراكت اوغوښتلو.دا ئې هم حاصل كړل اوهمسائى واخسته اود مصر بادشاه له لاړل.
بل خواحضرت هارون ﷺ له وحى راغله چه دخپل رور ملګرتيا اوكړه اوهغه سره شه. دواړه رونړه يوځائ شو اود فرعون دربارته لاړل. خبر ئې اوكړو په ډير ساعت كښې اجازت ملاوشو فرعون ته ئې اووئيل چه مونږ د الله ﷺ رسولان جوړشوى تاله راغلې يو. اوس چه كوم سوال جواب اوشو هغه په قرآن مجيدكښې موجود دې. فرعون وئيل ښه ده تاسو څه غواړئ؟اود قتل واقعه ئې ورته ياده كړه د كوم عذر چه موسى ﷺ بيان كړو چه په قرآن پاك كښې موجود دې او وئې وئيل زمونږ اراده دا ده چه ته ايمان راوړې اوزمونږ سره بنى اسرائيلوته د خپلې غلامئ نه آزادى وركړې هغه انكار اوكړو او وئې وئيل كه رښتونى ئې نو څه معجزه اوښائې. هغوى هغه وخت خپله همسا په زمكه باندې اوغورزوله اوپه زمكه پريوتوسره هغه يوه زبردسته اژدها جوړه شوه خُله ئې كولاوكړې آوازونه ئې ويستل د فرعون طرف ته ئې ورټوپ كړو د ويرې په وجه فرعون د تخت نه ټوپ كړو او تختيدو سره ئې فرياد اوكړو موسى ﷺ درب په خاطر دا اونيسه. هغه لاس اولګولو او هم هغه وخت په خپل اصلى حالت كښې شوه بيا هغه خپل لاس په خپل ګريوان كښې وركړونو هغه بغيرد څه مرض د داغ پرقيدو. د كوم په كتو چه هغه حيران شو هغه بيا لاس دننه كړو او راويستلو نو په خپل اصلى حال كښې وو. اوس فرعون خپلو درباريانوته اوكتل او وئې وئيل تاسو اوكتل دا دواړه جادوګردى غواړى چه دخپل جادو په زور باندې تاسو د خپل ملك نه بهر اوباسى اوستاسو په ملك باندې قبضه اوكړى اوستاسو طريقې ختمې كړى.
بيا ئې حضرت موسى ﷺ ته اووئيل مونږ ته ستا د نبوت منلو نه هم انكاردې او مونږ ستا هيڅ يوه مطالبه هم نه شوپوره كولې. بلكه مونږ خپل جادوګرستا دمقابله د پاره راغواړو چه ستا په دې جادو باندې به غالب راشى. دا خلق په خپل دې كوششونوكښې لګياشو اود ټول ملك نه ئې جادوګرډير په درناوى سره راجمع كړل كله چه ټول راجمع شو نو هغوى تپوس اوكړو چه د هغه جادو څه قسم دې؟ فرعونيانو وئيل د لرګى نه مارجوړوى. دوى وئيل په دې كښې څه دى؟ مونږ به د لرګو او رسونه داسې ماران جوړكړو چه په مخ د زمكه به د هغې څوك مقابله نه شى كولې. خوزمونږ د پاره انعام مقرر كول پكاردى. فرعون هغوى سره دا اقرار اوكړوچه انعام څه زه به تاسو خاص نيزدې درباريان جوړكړم او تاسو به داسې آزادكړم چه څه غواړئ دركولې به شى. هغوى اعلان اوكړو چه د اخترپه ورځ سحر به

فلانکی میدان کښې مقابله وی. روایت دې چه د هغوی دااخترد عاشورې په ورځ وو.
په هغه ورځ هم سحرسحر خلق هغه میدان ته راورسیدل چه نن څو ګورو چه څوك غالب راځی. مونږ
خود جادوګرو قائل یو هم هغوی به غالب راځی اومونږ خو به هم د هغوی منو. په مسخرو سره به نې دا
خبره بدلولوسره وئیل چه راځئې هم د دغه دواړو جادوګرو منونکی به جوړشو که هغوی غالب شو.
میدان ته چه راغله نو هغه جادوګرو د الله ﷻ نبی ته اووئیل اوس اوښایه چه ته اول خپل جادو ښکاره
کوې که مونږ اول شروع اوکړو؟ موسی ﷺ وئیل چه هم تاسو اول شروع اوکړئی چه ستاسوحوصله
راوځی.هغوی خپل ټول لرګی اورسئی په زمکه اوغورزولې او هغه ټول ماران شو اود الله ﷻ د نبی
طرف ته راپه منډه شو د هغې نه اوویریدو او روستوشو. نو الله ﷻ وحی راولیګله چه ته خپله همسا په
زمکه راګذار کړه هغه اوغورزوله یوه خوفناکه عظیم الشان اژدها جوړه شوه اود هغوی طرف ته نې
ورمنډه کړه دا لرګی اورسئی ګډې وډې شوې او هغه ټول نې راتاؤکړل یوه نوړئی کړل. جادوګر پوهه
شو چه دا جادو نه دې داخود الله ﷻ دطرف نه د رښتیاؤ نښه ده. په جادوکښې داخبره چرته ده؟ ټولو د
ایمان اعلان اوکړو چه مونږ د موسی ﷺ په رب باندې ایمان راوړې دې اومونږد دې دواړو رنړو نبوت
منو. مونږ د خپلو تیروشوو ګناهونونه توبه اوباسو.
د فرعون اوفرعونیانو ملاماته شوه رسوا شو مخونه نې تور شو په ذلت سره خاموش شو د وینو ګوټونه
نې اوڅکل او چپ پاتې شو. دیخوا دا اوشو اوبل خوا د فرعون بی بی چه موسی ﷺ نې لکه د خپل
سکه ځوئی ساتلې وو بیقراره ناسته وه اود الله ﷻ نه ئې دعاګانې غوښتلې چه ای الله ﷻ خپل نبی
غالب کړه. فرعونیانو هم داحال لیدلې ووخو هغوی داخیال کړې ووچه د خاوندپه طرفدارئی کښې دا
حال دې.د دې ځائ نه ناکام تلو باندې فرعون په بې ایمانئی باندې ملاوتړله. د الله ﷻ د طرف نه د
موسی ﷺ په لاس ډیرې نښې ښکاره شوې. کله چه به څه مصیبت راغلو اودې به نې راګیرکړو نو
ویریدوبه او په زارو اومنتونو باندې به نې دا وعده کوله چه د دې مصیبت په لرې کیدو باندې به زه
بنی اسرائیل تاسره کړم. خوچه کله به داعذاب لرې شو نو سرکشه به شواومنکر کیدوسره به نې وئیل
چه ستا رب ددې علاوه نورهم څه کولې شی؟په هغوی باندې طوفان راغلو ملخان راغله سپګې راغلې
چیندخې راغلې وینې راغلې اوډیرې صفاصفا نښې نې اولیدلې. چه کله به آفت راغلو منډې به نې
کړې وعده به نې اوکړه اوچه هغه به اخواشو نو منکر به شوکبربه ئې اوکړو. اوس د الله ﷻ د طرف نه
حکم اوشو چه بنی اسرائیل واخله اود دې ځائ نه اوځه. هغوی شپه په شپه هغوی واخستل اولاړل.
سحر فرعونیانواوکتل چه ټول بنی اسرائیل تلې دی. فرعون ته نې اووئیل هغه حکم اوکړواود هر طرف
نه نې فوځونه راجمع کړل او په یوه ډیره لویه اجتماع سره هغوی پسې شو. په لارکښې دریاب راتلو د
هغې طرف ته د الله ﷻ حکم اوشو په تاچه زما د بنده موسی ﷺهمسااولګی نوته هغه ته لارې ورکړه.
په تاکښې دې دولس لارې وی چه د بنی اسرائیلودولس جدا جداقبیلې په خپلو خان له خان له لارو
باندې اولګی بیا چه کله دوی پوریوځی اوفرعونیان راشی نوته راپوځائ شه اوپه هغوی کښې یو هم
ژوندې پرینږدې. موسی ﷺ چه کله دریاب ته اورسیدو چه ونی کتل نو هغې موجونه وهل اوبه راختلې
وې شو راوچت شو اوویریدل لرګې وهل ترې هیر شو دریاب داسې بې قراره وو چه هسې نه چه د دې په
یوه حصه حضرت موسی ﷺ لرګې اووهی اوهغه ته پته نه وی نو د الله ﷻ په عذاب کښې به د الله ﷻ
دنافرمانئی په سبب به راګیرشو.په دې د فرعون لښکرد بنی اسرائیلو سر ته راورسیدلو دوی اوویریدل
او ونی وئیل موسی ﷺ مونږ خو دلته راګیر کړې شو. اوس ته هم هغه اوکړه د کوم چه الله ﷻ تاته حکم
کړې دې یقیناً نه الله ﷻ دروغژن دې اونه ته.
هغه اوفرمائیل چه ماته خو دا فرمائیلې شوې دی چه ته کله دریاب ته اورسې هغه به تاله دولس لارې

درکړی ته په هغې باندې تیر شه. هم هغه وخت وریاد شو چه د لرګی وهلو حکم شوې وو. په همسانی اووهلو اخوا د فرعون د لښکر اوله حصه د بنی اسرائیلو د لښکر آخری حصې له راغلې وه. دریاب اوچ شو اوپه هغې کښې لارې جوړې شو اوهغوی خپل قوم په دې کښې بې خطرې ورکوز کړو اوپه آرام لاړل. کله چه دوی تیرشو د فرعون لښکر دوی پسې شاته په دریاب کښې راکوز شو. کله چه دا ټولې لښکرې راکوزې شوې نود الله ﷻ د فرمان مطابق دریاب روان شو او ټول ئې په یووخت کښې غرق کړل. بنی اسرائیلودا واقعه په خپل سرګو لیدله خو بیاهم هغوی اوئیل چه یارسول الله مونږ ته به څه پته وی چه فرعون هم مړشو که نه. موسی ﷺ دعااوکړه نودریاب د فرعون بې سانعش په غاړه راګذار کړو د کوم په کتلوچه د هغوی پوره یقین اوشو چه د هغوی خپل سازوسامان اولښکرسره د دښمن تباه شو. اوس چه د دې ځائ نه وړاندې شونوروئی کتل چه یوقوم دخپلو بتانو سره منجاوران ناست دی نو هغوی ونیل چه اې د الله ﷻ نبی زمونږ د پاره هم یوداسې معبود مقرروول پکار دی.

حضرت موسی ﷺ ډیر خفه شو چه تاسو ډیرلوئ جاهلان خلق ئی الخ تاسودومره لوئی نښې اولیدلې دې داسې اهم واقعات مو واوریدل خوتراوسه پورې نه عبرت شته اونه غیرت. د دې ځائ نه وړاندې هغوی په مقام کښې قیام اوکړواودلته ئې خپل خلیفه خپل رورهارون ﷺمقررکړوقوم ته ئې اوفرمائیل چه زما د واپسئی پورې د دوی حکم منئی زه خپل رب له ځم. د دیرشو ورځو د هغه وعده وه. د قوم نه جدا شو او د وعدې ځائ ته اورسیدو دیرش ورځې شپې روژې ئې پوره کړې اود الله ﷻ سره دخبرو خیال ئې پیداشوخودائې اوکنټرول چه دروژو په وجه به د خلې نه بوئی اوځی لږ شان وانبه هغه راواخستل هغه ئې اوچپول. الله ﷻ سره دعلم د هغه نه تپوس اوکړو داسې دې ولې اوکړه؟ هغه جواب ورکړوتاسره د خبروکولوپه وخت کښې چه زما خُله خوشبوداره وی. الله ﷻ اوفرمائیل تاته پته نه ده چه د روژه دار د خُلې بوئی ماته د مشکو اوعنبرو نه زیاته خوشبوداره لګی اوس ته لس روژې نورې اونیسه نو بیا ما سره خبرې اوکړه. هغه روژې ساتل شروع کړې. په قوم باندې چه کله دیرش ورځې تیرې شوې اود وعدې مطابق حضرت موسی ﷺ واپس نه شونو هغوی خفه شو.

حضرت هارون ﷺ هغوی ته خطبه اوکړه او ونی فرمائیل کله چه تاسو د مصر نه تلې وئی نود قبطیانو پیسې په تاسو کښې بعضوباندې قرض پاتې وې دغه شان په تاسو باندې د هغوی امانتونه هم پاتې شو. داخومونږ هغوی ته د واپس کولودپاره نه دی خوزه داهم نه غوارم چه هغه دې زمونږ ملکیت کښې پاتې وی. پدې وجه.تاسویوه ژوره کنده اوکننې اوچه کوم لوښې سامان کالی سره زراو سپین زر وغیره د هغوی تاسو سره دی هغه ټول په دې کښې واچوئی او بیا اُور ورته کړنی. نو هم دغه شان اوکړې شو هغوی سره یوسامری نومې سړې وو.دا دغواسخی عبادت کونکوکښې وو د بنی اسرائیلو نه نه ووخود ګاونډی کیدو په وجه اود فرعون د قوم نه د نه کیدو په وجه دې هم د هغوی سره د هغه ځائ نه راوتلې وو.هغه دیوې نښې نه په موټی کښې څه خاوره اوچته کړې وه.حضرت هارون ﷺ اوونیل ته هم دا په دې کښې واچوه هغه جواب ورکړو چه داخود هغه اثر نه دې چه تاسوئی ددریاب نه پورې ویستئی. خیر دا زه وراچوم خو په دې شرط چه تاسو د الله ﷻ نه دعااوکړئی چه دې نه هغه څیز جوړکړی کوم چه زه غوارم.هغه دعااوکړه او د ده په موټی کښې چه څه ووهغه ئې ورواچول ونیل زه غوارم چه د دې نه یو سخې جوړشی.دالله ﷻ په قدرت سره په هغه کنده کښې چه څه وو دهغې نه دسخی شکل جوړشو. دننه نه ډهډووخو روح په کښې نه ووخوهوا به دهغه د شانه تله اوپه خُله به ترې وتله.دې نه به یوآواز وتلو بنی اسرائیلو تپوس اوکړوسامری دا څه دی؟ هغه بې ایمان اوونیل هم دا ستاسو د ټولورب دې خو موسی ﷺ لار هیره کړې ده او بل ځائ ته د رب په لټون کښې تلې دې. دې خبرې په بنی اسرائیلوکښې ډیرې فرقې جوړې کړې یوې ډلې خو اوونیل د حضرت موسی ﷺ د راتلوپورې هغوی هیڅ خبره نه شی

کولې. ممکن دی چه هغه رب وی نوموږ د دې بې ادبی ولې اوکړو؟ اوکه دا رب نه وی نود حضرت موسی ﷺ په راتلوبه هرڅه ښکاره شی. دویمې ډلې ونیل دا فضول څیز دې شیطانی حرکت دې موږ په دې لغو څیز باندې هډو ایمان نه لرو. نه دا زموږ رب دې اونه موږ په دې ایمان لرو. یوې ډلې دا د زړه نه اومنلواود سامری په خبره ئی ایمان راوړوخو په ظاهره ئی د هغه خبره دروغ اوګڼله. هارون ﷺ په هغه وخت ټول راجمع کړل ورته ئی اوفرمائیل اې خلقو دا د رب د طرف نه ستاسو امتحان دې تاسو پدې جګړه کښې ولې اونختئی ستاسورب خورحمن دې.تاسوزماتابعداری اوکړئی اوزماوینا اومنئی. هغوی ونیل آخر د دې څه وجه ده چه موسی ﷺ د دیرشو ورځو وعده کړې وه اونن څلویښت ورځې پوره کیدونکې دی اوتراوسه پورې واپس نه شو. بعضې بې وقوفانو ونیل د هغه نه د هغه رب خطا شوې اوس هغه په لټون کښې دې. هلته لس روژې نورې پوره شوې او موسی ﷺ ته د الله ﷻ سره د کلام شرف حاصل شو. هغه ته اوخودلې شو چه ستانه پس ستا د قوم څه حال شو. هغه هم هغه وخت په افسوس غم غصه کښې واپس شواودلته په راتلوسره ئی د قوم نه ډیر واوریده.دخپل رور د سرویښته ئی اونیول او رائی ښکلو د غصې د زیاتی په وجه تختئی ترې هم پریوتلې.

بیاد اصل حقیقت معلومیدونه پس ئی د خپل رور نه معذرت اوکړو د هغه د پاره ئی استغفار اوکړو او د سامری طرف ته متوجه شو وئی فرمائیل تا داسې ولې اوکړه؟ هغه جواب ورکړو د الله ﷻ د رالیګلې شوی د پښې لاندې ما یوموټې خاوره اوچته کړې وه. دې خلقو هغه نه وه پیژندلې اوما پیژندلې وو. ما هغه یوموټې خاوره په دې اورکښې اچولې وه زما په خیال کښې هم دا خبره راغله. هغه اوفرمائیل چه زه د دې سزا په دنیاکښې دا ده چه ته به هم دا وائې چه لاس لګول نه دی بیا یود وعدې وخت دې د کوم خلاف کول چه ناممکن دی او ستاپه کتوبه موږ ستا دا معبود اوسوزوواو د هغه خاوره به هم په دریاب کښې لاهوکړو.نو هغوی هم دغه شان اوکړه. هغه وخت بنی اسرائیلویقین اوکړو چه واقعی دا رب نه وو.اوس هغوی ډیرپښیمانه شو اوبغیرد دې مسلمانانو کوم چه حضرت هارون ﷺ سره د هغه په عقیده باندې پاتې شوی وو.باقی خلقو عذر معذرت اوکړو او وئی ونیل اې نبی الله ﷺ نه دعااوکړه چه هغه زموږ دپاره د توبې دروازه کولاوکړی. هغه چه څه وائی موږ به ئی په ځای راوړو دې د پاره چه زموږ دا زبردسته خطامعاف شی.

هغه د بنی اسرائیلو د ډلې نه اویا سړی راغونډکړل او جدائی کړل اود توبه د پاره ئی بوتلل. هلته زمکه اوشلیده اودهغه اویا واړه ملګری په کښې ورغرق کړې شو. حضرت موسی ﷺ سره دافکر ملګرې شو چه زه به بنی اسرائیلو ته څه مخ ښایم؟ هغه سوال زاری شروع کړه اودعانی اوکړه اې الله که تاغوښتل دې نه وړاندې به دې زه اودا ټول هلاک کړې وو.زموږ دبې وقوفانو د ګناه په بدله کښې خوموږ مه هلاک کوه. هغه خو به د دوی ظاهر کتل اود الله ﷻ د دوی په باطن باندې نظروو په هغوی کښې داسې هم وو چه په ظاهره باندې مسلمانان جوړ شوی ووخو په اصل کښې دزړه عقیده دهغوی هم دهغه سخی د رب کیدووه. هم د دې منافقانو په وجه هغه ټول د زمکې لاندې کړې وو. د الله ﷻ د نبی په دې سوال زار ئی باندې د الله ﷻ رحمت په جوش کښې راغلو اوجواب ملاوشو چه هسې خو زما رحمت په ټولو باندې خور دې خو زه به دا دهغوی په نوم باندې هبه کړم کوم چه متقیان اوپرهیزګاروی د زکوٰة ادا کونکی وی زما په خبروباندې ایمان راوړی او زما د دې رسول اونبی تابعداری اوکړی د چا صفتونه چه هغوی په کتاب کښې لیکلې شوی ګوری یعنی په تورات او انجیل کښې.

حضرت کلیم الله عرض اوکړو اې الله ﷻ ماخود خپل قوم د پاره توبه غوښتې وه اوتا جواب راکړو چه ته به خپل رحمت د هغوی د پاره کوې کوم چه وړاندې راتلونکی دی. بیا الله ﷻ ماهم ته د هغه رحمت والا نبی په امت کښې پیداکړې. رب العالمین اوفرمائیل واوره د هغوی توبه به هغه وخت قبلیږی چه

داخلق په خپل مینځ کښې یوبل قتل کول شروع کړي. نه پلار خوئ ته اوګوري اونه خوئ پلار ته اوګوري خپل مینځ کښې دې اونخلي او یوبل دې قتل کول شروع کړي. نو بنواسرائیلو هم داسې اوکړه او چه کوم منافقان وو هغوی هم په صداقت سره توبه اوکړه الله ﷻ د هغوی توبه قبوله کړه. چه کوم بچ شو هغه هم اوبښلې شو اوکوم چه قتل شو هغه هم اوبښلې شو.حضرت موسی ﷺ اوس د دې ځائ نه د بیت المقدس طرف ته لاړو د تورات تختئی نی خان سره یوړې اوهغوی ته نی د الله ﷻ احکام واورول کوم چه په هغوی باندې ډیر درانه پریوتل اوهغوی صفاانکاراوکړو. یوغرد هغوی په سرباندې زوړند کړې شو هغه د تنبویه شان د هغوی په سرونوباندې وو هروخت به ورته یره وه چه اوس به راپریوځی. هغوی اوس اقرار اوکړو او تورات نی واخستو. غر لرې شو او هغوی دې پاکې زمکې ته اورسیدل چرته چه کلیم الله هغوی بوتلل غوښتل چه ونی کتل هلته د یوزبردست طاقتور قوم قبضه وه.
د حضرت موسی ﷺ په وړاندې په ډیره نامردئی سره اوونیل چه دلته خویوډیر لوئ زوور اور قوم دې په مونږ کښې د هغوی د مقابلې طاقت نشته. که دوی اووتل نو مونږ به دې ښارته داخل شو. دوی خو هم داسې نامردی او بزدلی ښکاره کوله. الله ﷻ دې سرکشونه دوو کسانوته هدایت ورکړوهغوی د ښارنه اووتل اودحضرت موسی ﷺپه قوم کښې شامل شواوهغوی نی پوهه کول چه تاسو د هغوی په بدنونواو شمیرسره مه مرعوب کیږئی دا بهادران خلق نه دی د دوی زړونه ګردې کمزورې دی تاسو خو لږ شان وروړاندې شئ د هغوی د ښار دروازې ته اورسیږی اود هغوی پښې لاسونه سست شوی یقیناً تاسو به په هغوی باندې غالب راشئی اوداهم وئیلې شوی دی چه دا دواړه کسان کومو چه بنی اسرائیل پوهه کړی وو اوهغوی نی بهادران کړې وو پخپله هم د بنی اسرائیلونه وو. والله اعلم. خود هغوی په پوهیولو د الله ﷻ حکم کیدلو اود حضرت موسی ﷺ په وعده هم په هغوی باندې هیڅ اثر اونه شو اوهغوی صفا جواب ورکړو چه ترکومې داخلق په ښارکښې دی مونږ خود دې ځائ نه د خوزیدوهم نه یو. موسی ﷺ ته پخپله خپل رب خان سره کړه او لاړ شه اوهغوی سره جنګ جګړه اوکړه مونږ دلته ناست یو.
حضرت موسی ﷺ نه صبر اونه شو. د هغه د خُلې نه د دې بزدلانو او بې قدرو په حق کښې بد دعا اووتله اوهغه د دوی نوم فاسقان کیخودلو د الله ﷻ د طرف نه هم د هغوی د پاره هم دغه نوم مقررکړې شواو هغوی په هم دې میدان کښې راقید کړې شو.
خلوېښت کاله هغوی هم دلته تیرکړل یوځائ کښې ورته هم قرار نه وو هم په دې بیابان کښې پریشانه سرګردانه ګرځیدل. هم د دې قید په میدان کښې په هغوی د وریځو سورې اوکړې شو اومن اوسلوی پرې نازله شوه کپړې نی نه شلیدې نه به خیرنیدې یوځلورګوټیزکانړې نی ایخودې ووپه کوم چه موسی ﷺ همسا اووهله نو د هغې نه دولس چینې روانې شوې. د هر طرف نه درې درې.دا خلق روان وو په تلوتلوکښې وړاندې کیدل چه ستړې به شو نودمه به نی کوله. چه سحر به راپاسیدل نوهغه کانړی چه به چرته پراته وو هم هلته به وو. حضرت ابن عباس دا حدیث مرفوع بیان کړې دې حضرت معاویه ﷺ چه کله دا بیان د حضرت ابن عباسؓ نه واوریدو نووئی فرمائیل چه دا په دې کښې کوم دې‌چه دې فرعونی د حضرت موسی ﷺ د وړاندېنئی ورخې د قتل خبر خورکړې ووداخبره په ذهن کښې نه راخی څکه چه د قبطی د قتل په وخت کښې بغیرد دې بنی اسرائیلی یوسړی نه کوم چه قبطی سره جنګ کولو هلته بل څوك نه وو. په دې باندې حضرت ابن عباس ﷺ ډیرزیات غصه شو اودحضرت معاویه ﷺ لاس نی اونیولو او حضرت سعدبن مالكﷺ له نی بوتلو اوهغه ته اوونیل چه تاته یاددی چه یوه ورځ رسول الله ﷺ مونږ ته د هغه سړی حال بیان کړې ووچه هغه د حضرت موسی ﷺ د قتل راز ښکاره کړې

وو؟ او ښايه بنی اسرائيلي سړي ووکه فرعونی؟ حضرت سعد ﷺ اوونيل د بنی اسرائيلي نه هغه فرعوني واوريده بياهم هغه لاړو اوحکومت ته ئې اوونيل او پخپله د دې ګواه جوړشو.(١) (سنن الکبری نسائی) هم دا روايت په نوروکتابونوکښې هم دې. د حضرت ابن عباس ﷺ د خپل کلام نه ډيره لږه حصه مرفوع بيان کړې شوې ده. ډير ممکن دی چه هغوی د بنواسرائيلو د ځانه دا روايت اخستې وی. ځکه چه د دوی نه روايت اخستل مباح دی. ياخوبه هغوی د کعب احبار رحمه الله نه دا روايت اوريدلی وی اوياممکن ده چه دبل ځانه ئې اوريدلی وی. والله اعلم. ماد خپل استاذ شيخ حافظ ابوالحجاج مزی رحمه الله نه هم دا اوريدلې دې.

فَلَبِثْتَ	سِنِيْنَ	فِيْٓ اَهْلِ مَدْيَنَ ۬ۙ	ثُمَّ	جِئْتَ	
او وخت تير کړو تا	ډير کلونه	په خلقو د مدين کښې	بيا (اوس)	راغلې ته	
نو ته څو کاله دمدين په خلقو کښې پاتې شوې	بيا ائې موسی ! ته په				
عَلٰى قَدَرٍ	يّٰمُوْسٰى ۝	وَاصْطَنَعْتُكَ	لِنَفْسِيْ ۝	اِذْهَبْ	اَنْتَ
په ټيک اندازه	اې موسی	او جوړ کړې ما ته	دپاره دکار خپل	لاړ شه	ته
خپل مقرر وخت دلته راغلې	اوبيا ما ته د خپل ځان دپاره متخب کړې	نو اوس ته اوستا			
وَاَخُوْكَ	بِاٰيٰتِيْ	وَلَا تَنِيَا	فِيْ ذِكْرِيْ ۝	اِذْهَبَآ	
او رور ستا	په نښو زما سره	او مه کوئ سستی	په يادولو زما کښې	لاړ شئ دواړه	
رور (هارون) زما په نښو (معجزاتو) سره لاړ شئ	اوزما په ذکر کښې سستی مه کوئی	تاسو دواړه			
اِلٰى فِرْعَوْنَ	اِنَّهٗ	طَغٰى ۝	فَقُوْلَا	لَهٗ	قَوْلًا لَّيِّنًا
فرعون ته	بيشکه هغه	سرکشی کړی ده	نو اوکړئ دواړه	هغه ته	خبره نرمه
فرعون ته لاړ شئ	ځکه چې هغه (په خپله سرکشئ کښې) دحدنه تير شوې دی	نو هغه سره نرمې خبرې اوکړئ			
لَّعَلَّهٗ	يَتَذَكَّرُ	اَوْ يَخْشٰى ۝			
کيدې شي چې هغه	نصيحت قبول کړی	يا اويريږی			
کيدې شی چه نصيحت قبول کړی	يا (زما دنيولو نه) اويريږی				

قوله تعالى:- فَلَبِثْتَ سِنِيْنَ فِيْٓ اَهْلِ مَدْيَنَ

حضرت موسی عليه السلام په مدين کښې :- حضرت موسی عليه السلام ته الله ﷻ جل شانه بيان فرمائی چه ته د فرعون نه اوتختيدې او مدين ته اورسيدې هلته دې سخرګښی ملاوشوه اود شرط مطابق دې د هغوی چيلئ څوکالونو پورې څرولې.بيا د الله ﷻ په اندازه اود هغه په مقرر وخت باندې ته هغه له اورسيدې. دهغه رب هيڅ خوښه نه پاتې کيږی هيڅ فرمان ئې نه ماتيږی د هغه دوعدې مطابق اود هغه په مقرر وخت باندې ستا هغه له رسيدل يو ضروری امر وو. داهم مطلب دې چه ته خپل قدر او منزلت ته اورسيدې يعنی نبوت اورسالت درته ملاوشو. ما ته خپل يو ډير غوره پيغمبر جوړکړې. صحيح بخاری کښې دی چه عالم امثال کښې د حضرت آدم عليه السلام اوحضرت موسی عليه السلام خپل مينځ کښې ملاقات اوشو نو حضرت

(١) السنن الکبری:١١٣٢٦، مسندابی يعلی:٢٦١٨ وسنده حسن وهومن الاسرائيليات.

موسی عليه السلام ورته اووئیل چه تاسو خلق په مشقت کښې واچول اود جنت نه دې راوویستل. حضرت ادم عليه السلام هغه ته اوفرمائیل چه ته الله جل جلاله په خپل رسالت سره ممتاز کړې اود خپل خان د پاره ئې خوښ کړې اوتورات ئې درکړو.آیاپه هغې کښې تا دا نه دی لوستلی چه زما د پیدائش نه مخکښې دا ټول مقدر شوی وو؟ ونیل او. غرض داچه حضرت آدم عليه السلام په موسی عليه السلام باندې په دلیل کښې غلبه بیاموندہ.(۱)
زمادرکړې شوی دلیلونه اومعجزې واخلئی ته اوستا روردواړه فرعون له لاړشئی زماپه یادکښې غفلت مه کوه سترې کیدوسره کینه مه. دغه شان د فرعون په وړاندې دواړه د الله جل جلاله په ذکر کښې لګیاشو دې د پاره چه د الله جل جلاله امدادهغوی سره شی هغوی کلك اومضبوط جوړکړی اود فرعون شان ختم کړی.
په حدیث شریف کښې هم دی زما پوره اوربښتونې بنده هم هغه دې چه څوك پوره عمر ما یادوی.(۲)
فرعون له تاسو زماپیغام اورسوئی لاړشئی هغه ډیرسر اوچت کړې دې داالله جل جلاله په نافرمانوباندې بهادرشوې دې ډیر زیات خورشوې دې اوخپل خالق اومالك ئې هیرکړې دې.هغه سره نرمې خبرې اترې اوکړئی. ګورئی فرعون څومره خراب دې حضرت موسی عليه السلام څومره ښه دې ولې حکم ورته داسې کیږی چه په نرمئی سره ئې پوهه کړئی. حضرت یزید رقاشی رحمه الله دې آیت لوستلو سره فرمائی ﴿یامن یتحبب الی من یعادیه فکیف من یتولاه وینادیه﴾ یعنی اې الله، هغه الله جل جلاله چه دښمنانوسره هم نرمی اومحبت کوی ستابه څنګه سلوك وی هغه سره چه تاسره محبت کوی‌او تارابلی. حضرت وهب رحمه الله فرمائی چه د نرمو خبرو اترونه مراد دا دې چه هغه ته اووایه زما د غضب اوغصې نه زما رحمت اومغفرت ډیر زیات دې.
تبلیغ په نرمه لهجه سره کوئی:- ① عکرمه رحمه الله فرمائی چه د نرمې خبرې کولونه مراد د الله جل جلاله طرف ته د وحدانیت دعوت ورکول دی چه هغه د لااله الاالله قائل شی.② حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی هغه ته وائی چه ستا رب دې ته به مړکیږی اود الله جل جلاله وعدې ته به رسې کوم ځائ چه جنت اودوزخ دواړه دی. ③ حضرت سفیان ثوری رحمه الله فرمائی هغه زما په دروازه کښې راوله اودروه. غرض دا چه ته هغه سره په آرام او نرمئی سره خبرې اترې اوکړه دې د پاره چه د هغه په زړه کښې ستا خبرې کینی لکه چه د الله جل جلاله ارشاددې ﴿اُدْعُ اِلٰی سَبِیْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِیْ هِیَ اَحْسَنُ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِیْلِهٖ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِیْنَ۝﴾(۳) یعنی دخپل رب دلارې دعوت هغه ته په حکمت او ښه طریقه سره ورکړه اوهغه په ښه طریقه سره پوهه راپوهه کړه دې د پاره چه هغه پوهه شی اود خپل ضلالت اوهلاکت نه واوری یاد خپل رب نه اوویریږی اودهغه اطاعت او عبادت طرف ته متوجه شی. لکه چه ارشاد دې ﴿لِمَنْ اَرَادَ اَنْ یَّذَّكَّرَ اَوْ اَرَادَ شُكُوْرًا۝﴾(۴) دانصیحت د هغوی دپاره دې چه عبرت حاصل کړی یاشکر کونکې جوړشی. نود عبرت حاصلولو نه مراد د بدو نه اود ویرې د څیزونونه اخواکیدل اود ویرې نه مراد د اطاعت طرف ته مائل کیدل.
حسن بصری رحمه الله فرمائی چه د هغه د هلاکت دعامه کوه ترکومې چه د هغه ټول عذرونه ختم شوې نه وی. د زید بن عمرو بن نفیل یا د امیه بن ابی صلت په شعرونوکښې دی چه اې الله جل جلاله ته هغه ذات ئې چا چه په خپل فضل اوکرم سره حضرت موسی عليه السلام ته دا وینا کولوسره باغی فرعون له اولیګلو چه هغه ته اووایه چه آیا دا آسمان تا بغیرستنواودرولې دې؟ او تادا جوړکړې دې؟ او آیا هم تا ددې په مینځ کښې دا منور نمر راخیژولې دې؟ چه تیارې په رڼا سره بدلوی.اخوا دسحر په وخت کښې هغه راوختلو

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة طه (واصطنعتك لنفسی):۴۷۳۶،صحیح مسلم:۲۶۵۲.
(۲) ترملی کتاب الدعوات: ۳۵۸۰
(۳) ۱۶/النحل:۱۲۵.
(۴) ۲۵/الفرقان:۶۲.

اودیخواد دنیانه تیارې لرې شوې. ښه ده دااوښایه چه دې خاورې نه داداني راویستونکې څوك دې؟ بیا په دې کښې غونچې پیداکونکې څوك دې؟ آیاد دې ټولو نښو سره هم ته الله ﷻ نه شې پیژندلې؟

قَالَا رَبَّنَآ اِنَّنَا

| اوونیل دواړو | ای ربه زمونږ | بیشکه مونږه

ادواړو اوونیل چې اې زمونږه ربه ! مونږ

نَخَافُ اَنْ يَّفْرُطَ عَلَيْنَآ اَوْ اَنْ يَّطْغٰى۝ قَالَ

یریږو | چې هغه به ظلم اوکړی | په مونږ باندې | یا | دا چې سرکشي به اوکړی | اوونیل الله

یریږو | چې چرته په مونږ باندې زیاتي اونکړي | یا دا چه زیات سرکشه شي | الله ﷻ اوفرمائیل

لَا تَخَافَآ اِنَّنِيْ مَعَكُمَآ اَسْمَعُ وَاَرٰى۝ فَاْتِيٰهُ

مه یریږئ دواړه | بیشکه زه | ستاسو سره یم | اورم | اووینم | نو ورشئ دواړه هغه ته |

تاسودواړه مه یریږئ | زه ستاسو ملګرې یم | زه هر څه وینم ګورم | ....نودواړه هغه ته ورشئ

فَقُوْلَآ اِنَّا رَسُوْلَا رَبِّكَ فَاَرْسِلْ مَعَنَا

او ورته اووایئ | بیشکه مونږه | دواړه رسولان یو | درب ستا | نو اولیږه | مونږ سره |

او ورته اووائې چې مونږ دواړه ستا د رب رالیږلې شوی یو | ....نو ته مونږ سره

بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۙ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ ۭ قَدْ جِئْنٰكَ بِاٰيَةٍ

بنی اسرائیل | او مه ورکوه تکلیفونه دوئ لره | راغلی یو مونږ تاته | په نښي سره |

بنی اسرائیل پریږده (چه شام ته لاړ شو) | او هغوئ ته (نور) تکلیفونه مه رسوه | مونږ تاته ستا د رب

مِّنْ رَّبِّكَ ۭ وَالسَّلٰمُ عَلٰي مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى۝ اِنَّا

د طرفه درب ستانه | او سلامتیا ده | په هغه چا | چې تابعداري ئې اوکړه | د نیغې لارې | بیشکه مونږه چې یو

د طرفه یوه نښه راوړې ده | او سلامتیا دې په هغه چا وی چې په سمه لار روان شی | بیشکه مونږ ته خو

قَدْ اُوْحِيَ اِلَيْنَآ اَنَّ الْعَذَابَ عَلٰي مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى۝

وحی شوی ده | مونږ ته | چې بیشکه عذاب | په هغه چا دې | چې دروغ ئې اوګڼړو | او مخ ئې واړلو |

وحی شوې ده | چې (دهغه) عذاب هغه چا دپاره مقرر دی | چې (پیغمبر) دروغژن ګڼړی اود (حق) نه مخ ګرزوی

قوله تعالیٰ:- قَالَ لَا تَخَافَآ اِنَّنِيْ مَعَكُمَآ

د الله ﷻ نه بغیرچانه هم اونه ویریږی:- د الله ﷻ دې دواړو پیغمبرانود الله ﷻ پناه غوښتلوسره خپله کمزوری د رب په وړاندې پیش کړه چه مونږ ویریږو چه فرعون په مونږ باندې څه ظلم اونه کړی اوپه بدسلوکئ سره پیش نه شی زمونږ آواز بندولود پاره په تندئی کښې مونږ په څه مصیبت کښې راګیرنه کړی اومونږ سره په ناانصافئ پیش نه شی. د الله ﷻ د طرف نه د دې تشفی اوکړې شوه چه دهغه نه هیڅ ویره مه کوئ زه پخپله تاسو سره یم ستاسو اود هغه خبره به اوروم اوستاسو حال به ګورم هیڅ خبره مانه پټه نه شی پاتې کیدې. دهغه مرئ زما په لاس کښې ده هغه زما د اجازت نه بغیرساهم نه شی اخستې. زما د قبضې نه بهر نه شی وتلې. زما حفاظت ملګرتیا او امداد تاسو سره دې.

حضرت عبدالله ؓ فرمائی چه حضرت موسی ؑ د الله ﷻ په دربار کښې دعااوکړه چه ماته هغه دعا

رااوښائي چه زه فرعون له د ټلو په وخت کښې لولم نو الله ﷻ دادعا وراوخودله ﴿هياشرهيا﴾ دکوم معنی چه په عربي کښې ﴿انا الحی قبل کل شئ والحی بعد کل شئ﴾ یعنی هم زه یم د ټولونه اول ژوندې او هم د ټولو نه پس هم ژوندې. بيائی هغه ته اوخودل چه دې فرعون ته به څه وائي؟حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه دې لاړو دروازې سره اودریدو او اجازت ئی اوغوښتلو د ډیر ساعت نه پس اجازت ملاوشو. محمدبن اسحاق رحمة الله فرمائی چه دواړه پيغمبران به هره ورځ دوه کاله سحر اومابنام فرعون له تلل. درباريانوته به ئی وئیل زمونږ د دواړو پيغمبرانو د راتلوخبر بادشاه ته اوکړه خود فرعون د ويرې نه چاهم خبر اونه کړو. دوه کاله پس د بادشاه يوبې تکلفه دوست خنداګانې او ټوقې کولې هغه اووئیل ستا دروازې سره يوسړې ولاړدې اويوعجيبه اود مزې خبره کوی.هغه وائی چه ستانه بغیرد هغه بل څوك رب دې اود هغه رب هغه ستاطرف ته رسول جوړکړې راليګلې دې. هغه وئیل چه څه زما دروازه کښې دې؟ هغه وئیل او. حکم ئی اوکړو دننه ئی راولئی. سړې لاړو اودواړه پيغمبران دربارته راغله.حضرت موسی ﷺ اوفرمائيل زه د رب العالمين رسول يم فرعون هغه اوپيژندوچه داخو حضرت موسی ﷺ دې.

دموسی علیه السلام د فرعون دربار کښې دبهادرئی بیان:-دسدی رحمة الله بيان دې چه هغه په مصرکښې هم په خپل کور کښې حصار وو.مور او رور خواول هغه اونه پيژندلو. کورکښې چه څه پاخه وو هغه ئی د ميلمستيا په توګه هغه ته وړاندې کړل دهغې نه پس ئی اوپيژندو او سلام ئی اوکړو. حضرت موسی ﷺ اووئیل چه ماته د الله ﷻ حکم شوې دې چه زه دغه بادشاه د الله ﷻ طرف ته راوبلم او ستامتعلق حکم دې چه ته زما ملګرتيااوکړه. حضرت هارون ﷺ اوفرمائيل بسم الله کړه. دواړه د شپې بادشاه له لاړل. حضرت موسی ﷺ په خپله همساباندې زنځير اوکړنګولو. بادشاه سخت غصه شوچه دومره لوئ سړې څوك راغلو؟ چه داسې د دربارد آدابوخلاف په خپله همساباندې ماهوښياروی؟ دربارياناو وئیل حضرت هيڅ نه دی صرف يوليونې سړې دې وائی اوګرځی چه زه رسول یم. فرعون حکم اوکړو دې ماته پيش کړئی. حضرت هارون ﷺ سره هغه بادشاه له لاړل اوهغه ته ئی اوفرمائيل مونږ د الله ﷻ رسولان يوته مونږ سره بنی اسرائيل پريږده هغوی له سزاګانې مه ورکوه. مونږ د رب العالمين دطرف نه دخپل رسالت دليلونه او معجزې راوړې راغلې يوکه ته زمونږ خبره اومنې نود الله ﷻدطرف نه به په تا سلامتی نازله شي.رسول الله ﷺ هم چه کوم خط د روم بادشاه هرقل په نوم ليکلې وو په هغې کښې دبسم الله الرحمن الرحيم نه پس دامضمون وو چه داخط دمحمد ﷺ رسول الله ﷺ د طرف نه د شاه روم هرقل په نوم دې چه د هدايت پيروی کوی نو په هغه باندې سلام دې.دې نه پس دا چه ته اسلام قبول کړه نوسلامت به ئې الله ﷻ به درته دوچنده اجر درکړی.([1])

د مسيلمه کذاب درغون خط درسول کريم صلی الله عليه وسلم په نوم او دهغې جواب:-مسيلمه کذاب صادق مصدوق ختم المرسلين حضور اکرم ﷺ ته يوخط ليکلې وو په کوم کښې چه دا ليکلې وو داخط د الله ﷻ د رسول مسيلمه د طرف نه د الله ﷻ رسول محمد ﷺ په نوم دې. په هغوی باندې سلام وی. ما ته ځان سره په کارکښې شريك کړې ئی.ښاريې ستاسو د پاره او کليوال زماد پاره دا قريشيان خو ډير لوئی ظالمان دی.ددې په جواب کښې حضور ﷺ اوليکل داخط دمحمد رسول الله ﷺ دطرف نه د مسيلمه کذاب په نوم دې. سلام دې وی په هغوی څوك چه د هدايت تابعداری کوی. واوره زمکه د الله ﷻ ملکيت دې هغه په خپلوبندګانوکښې چه څوك غواړی د دې وارث ئی جوړوی. د انجام په لحاظ سره ښه خلق هغه دی د چا زړونه چه د الله ﷻ د ويرې نه ډك وی([2])غرض دا چه کليم الله د الله ﷻ پيغمبر هم فرعون ته داسې اووئیل سلامتی دې په هغوی وی چه د هدايت منونکی وی بيافرمائی چه

---

[1]) صحيح بخاری کتاب بدء الوحي باب کيف کان بدء الوحي الی رسول الله ﷺ:۷، صحيح مسلم:۱۷۷۳.
[2]) الطبقات:۲۵۹/۱ تاريخ الاسلام للذهبی.

مونږ ته د وحی په ذریعه داخبره خودلې شوې ده چه د عذاب لائق صرف هم هغه خلق دی څوك چه د الله ﷻ کلام دروغ اوګنړی اود الله ﷻ د خبرومنلونه انکاراوکړی لکه چه ارشاد دې ﴿فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ ۝ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ۝ فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ۝﴾(١)کوم سړې چه سرکشی اوکړی اود دنیا په ژوندون باندې فخر اوکړی داخوبس کړی د هغه آخری ځائ هم دوزخ دې. په نورو آیاتونوکښې دی زه تاد شغلې وهونکی اور د دوزخ نه ویروم په کوم کښې چه به صرف هم هغه بدبخت داخلیږی چه دروغ ګنړل کوی او مخ اړوی.د هغه آخری ځائ هم دوزخ دې. په نورو آیاتونوکښې دی زه تاد شغلې وهونکی اور د دوزخ نه ویروم په کوم کښې چه به صرف هم هغه بدبخت داخلیږی چه دروغ ګنړل کوی او مخ اړوی.(٢) بل آیت کښې دی چه هغه خونه اومنل اونه ئی مونځ اداکړو بلکه دې نه منکر شو اوکار ئی د فرمان خلاف اوکړو.(٣)

<table>
<tr><td>قَالَ فَمَنْ رَّبُّكُمَا يٰمُوْسٰى ۝ قَالَ رَبُّنَا</td></tr>
<tr><td>(نو) اوونیل فرعون | څوك دې | رب ستاسو ددواړو | اې موسی | اوونیل موسی | رب زمونږه |</td></tr>
<tr><td>فرعون اووئیل چې ستاسو رب څوک دې اې موسی ؟! موسی عليه السلام اوفرمائیل چې زمونږ رب</td></tr>
<tr><td>الَّذِيْٓ اَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهٗ ثُمَّ هَدٰى ۝ قَالَ</td></tr>
<tr><td>هغه دې | چی ورئې کړو | هر څیز ته | شکل د هغه | بیا ئې ورته لار اوښودله دګزران | اوونیل فرعون</td></tr>
<tr><td>هغه دې | چې هر څیز ته ئې د هغه صورت ورکړې دې | اوبیا ئې ورته سمه لار خودلې ده | فرعون اووئیل</td></tr>
<tr><td>فَمَا بَالُ الْقُرُوْنِ الْاُوْلٰى ۝ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّيْ</td></tr>
<tr><td>نو څه دې حال | دخلقو | تیرو شوو(پخوانو) | اووئیل موسی | علم دهغوئ | زما درب سره</td></tr>
<tr><td>د تیرو قومو نو څه حال شو؟ ....موسی عليه السلام اوفرمائیل چې دهغې علم خو زما رب سره</td></tr>
<tr><td>فِيْ كِتٰبٍ ۚ لَا يَضِلُّ رَبِّيْ وَلَا يَنْسَى ۝ الَّذِيْ</td></tr>
<tr><td>په کتاب کښې محفوظ دې | نه خطا کیږی | رب زما | او نه ئې هیریږی | هغه رب</td></tr>
<tr><td>(په لوح محفوظ کښې درج) دې | زما رب نه غلطی کوی او نه ترې څه هیریږی | (الله) هغه ذات دې</td></tr>
<tr><td>جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَّسَلَكَ لَكُمْ</td></tr>
<tr><td>چې جوړه ئې کړه | ستاسو دپاره | زمکه | یو فرش | او راونې ئې کړې | ستاسو دپاره |</td></tr>
<tr><td>چې زمکه ئې ستاسو دپاره فرش ګرځولې ده | اوستاسو دپاره ئې په هغې لارې جوړې</td></tr>
<tr><td>فِيْهَا سُبُلًا وَّاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ۭ فَاَخْرَجْنَا</td></tr>
<tr><td>په هغې کښې | لارې | او نازلې ئې کړې | د اسمان نه | اوبه | نو رااوویستل مونږه |</td></tr>
<tr><td>کړې دی | اود اسمان نه ئې اوبه رااورولې دی | .... بیا مونږ په هغې سره قسم قسم</td></tr>
</table>

(١) ٧٩/النازعات:٣٧-٣٩.
(٢) ٩٢/اللیل:١٤-١٦.
(٣) ٧٥/القیامة:٣١-٣٢.

بِهٖ	اَزْوَاجًا	مِّنْ نَّبَاتٍ	شَتّٰى﴿۵۳﴾	كُلُوْا	وَارْعَوْا	
په هغې اوبو سره	ډير قسمونه	دبوټو	مختلف مختلف	خورئ	او څروئ	

شينكئ رازرغون كړې دي .... (پخپله ئې) خورئ او خپل څاروي په كښې څرونئ

اَنْعَامَكُمْ	اِنَّ	فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيٰتٍ	لِّاُولِي	النُّهٰى﴿۵۴﴾
څاروي خپل	بيشكه	په دې كار كښې	ډيرې نښې دي	دپاره دخاوندانو	دعقل

بيشكه په دې كښې د عاقلانو دپاره ډيرې نخښې دي ....

مِنْهَا	خَلَقْنٰكُمْ	وَفِيْهَا	نُعِيْدُكُمْ
ددې زمكې نه	پيدا كړې يئ مونږه تاسو	او هم په دې زمكه كښې	واپس كوو تاسو

مونږ تاسو ددې زمكې نه پيدا كړې يئ او تاسو به په دې كښې واپس كوو

وَمِنْهَا	نُخْرِجُكُمْ	تَارَةً	اُخْرٰى﴿۵۵﴾	وَلَقَدْ اَرَيْنٰهُ
او د دې زمكې نه	به راوباسو تاسو	يو ځل	بيا يعنى دوباره	او اوښودلې مونږه فرعون ته

او هم ددې نه به مو يو ځل بيا بهر راوباسو او هغه (فرعون) ته خپلې نښې ټولې

اٰيٰتِنَا	كُلَّهَا	فَكَذَّبَ	وَاَبٰى﴿۵۶﴾
نښې خپلې	ټولې	خو هغه دروغ اوګڼړلې	او انكار ئې اوكړو

اوخودلې خو هغه دروغ اوګڼړلې او انكاري ئې اوكړو

قوله تعالى:- اَلَّذِيْٓ اَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهٗ ثُمَّ هَدٰى﴿۵۰﴾

ټول صورتونه هم الله ﷻ جوړ كړې دي:- دانامنونكې يعنى فرعون مصر د الله ﷻ د وجود انكارى وو د الله ﷺ پيغام د كليم الله په ژبه سره اوريدو سره د خالق د وجود نه د انكار په توګه سوال كوي چه ستا راليګونكې اوستا رب څوك دې؟زه خو هغه نه پيژنم اونه ئى منم بلكه زما په خيال كښې خو د ټولورب زمانه بغيربل څوك نشته د الله ﷺ رښتونى رسول جواب وركړو چه زمونږ رب خو هغه دې چه هغه هرڅيز ته د هغه جوړه وركړې.(١) انسان ته د انسان په شكل خر ته د هغه په صورت چيلنى ئى په يوجدا صورت پيداكړې ده.هريوئى دهغه په مخصوص صورت كښې پيداكړې دې دهريوپيدائش ئى د هغه په ښكلې شكل باندې صحيح كړې دې. د انسانى پيدائش طريقه جدا ده څاروى په بل صورت باندې دى اوځناور په خان طريقه. د هريوجوړې هيئت تركيبى جدادې. خوراك څښاك د خوراك څښاك څيزونه ټول جدا جدا ممتاز اومخصوص دى. د هريواندازه ئى مقرركړې اوبيانى د هغې تركيب هغه ته خودلې دې.

د هريو څيزعلم الله ﷻ ته دې:- عمل اجل رزق مقرركولوسره هم په هغې باندې لګولې شوې دې.نظام سره د ټول مخلوق كارخانه روانه ده څوك د دې نه اخوادېخوانه شى كيدې. دمخلوق خالق د تقديرونو مقرر كونكې په خپله اراده باندې د مخلوق پيداكونكې هم زمونږ رب دې. دا ټول اوريدوسره هغه ناپوهه تپوس اوكړو دهغوى څه حال شوې وو كوم چه مونږ نه وړاندې وو اود الله ﷻ د عبادت منكر وو؟داسوال هغه په اهميت سره اوكړو خود الله ﷻ پيغمبر داسې جواب وركړوچه عاجزشو. وئى فرمائيل د دې ټولوعلم زما رب سره دې. په لوح محفوظ كښې د هغوى اعمال ليكلې دى اود بدله اوسزا ورځ

(١) الطبرى:۳۱۶/۱۸.

مقرره ده نه هغه غلطي کوی اونه لوئ او وړوکي به د هغه د نیولونه خلاص شي نه د هغه نه هیریږي چه مجرم د هغه د نیولونه پاتې شي. د هغه علم ټول څیزونه په خپل ځان کښې راګیر کړی دی د هغه ذات د هیرې وغیره نه پاك دې. نه د هغه د علم نه یوڅیز بهردې اونه د علم نه پس د هیرولودهغه صفت دې هغه د علم د کمی او د علم د نقصان او هیرولو د نقصان نه پاك دې.

ټول نعمتونه هم الله ﷻ ورکوی:-موسی ؑ دفرعون دسوال په جواب کښې د الله ﷻ اوصاف بیانولوسره فرمائی چه هم هغه الله ﷻ زمکه دخلقو دپاره فرش جوړکړې دې.د﴿مَهۡدًا﴾دویم قراءت ﴿مِهَادًا﴾ دې زمکه الله ﷻ د فرش په توګه جوړه کړې ده چه تاسو په دې باندې په مزه پراته یئ. هم په دې باندې کینئی اوده کیږئی او اوسیږئی.هغه په زمکه کښې ستاسو دتګ راتګ دپاره د سفر د پاره لارې جوړې کړی دی دې دپاره چه تاسولارهیره نه کړئی اومنزل مقصودته په آسانئی سره اورسئی. هم هغه د آسمان نه باران راوروی اود هغې په ذریعه د زمکې نه هرقسم پیداوار راټوکوی. فصلونه باغونه میوې قسم قسم خوندناکې چه تاسوئی پخپله هم اوخورئی او څناوروته ګیاهم ورکوئی. ستاسوخوراك اومیوې ستاسود څناورو ګیااوچه اولمده ټول هم د دې نه الله ﷻ راپیداکوی. د چاعقلونه چه صحیح سالم دی د هغوی د پاره خود قدرت دا ټولې نښې دلیل دې د الله ﷻ د الوهیت او د هغه وحدانیت اود هغه وجود هم په دې زمکه باندې مونږ پیداکړی دی ستاسو شروع هم ددې نه ده ځکه چه ستاسو پلار حضرت آدم ؑ هم ددې نه پیداکړې شوی دې. هم دې ته به تاسو واپس کیږئی دمرګ نه پس هم په دې کښې خښیږئی اوهم ددې نه به د قیامت په ورځ بیاراپاسولې شئی.زمونږ په آواز به هم زمونږ تعریف کونې راوچتیږئی به او یقین به کوئی چه تاسو ډیر لږ وخت پورې وئی.(١) لکه چه په بل آیت کښې دی هم په دې زمکه به ستاسو ژوند تیریږی. مړه کیدو سره به هم دې له ختنی اوبیا به هم د دې نه راویستلې شئی.(٢)دسنن په حدیث کښې رسول الله ﷺ د یومړی د خښولونه پس دهغه په قبرباندې خاوره اچولوسره اول ځل اوفرمائیل ﴿مِنۡهَا خَلَقۡنٰكُمۡ﴾ دویمه لپه اچولوسره ئی اوفرمائیل﴿وَفِيۡهَا نُعِيۡدُكُمۡ﴾اودریم ځل باندې اوفرمائیل ﴿وَمِنۡهَا نُخۡرِجُكُمۡ تَارَةً اُخۡرٰى﴾(٣)غرض دا چه فرعون له دلیلونه راغله هغه معجزې اونښې اولیدې خودټول انکار اوتکذیب ئی کولو.دکفرسرکشئ ضداو تکبرنه منع نه شو لکه چه ارشاد دې ﴿وَجَحَدُوۡا بِهَا وَاسۡتَيۡقَنَتۡهَاۤ اَنۡفُسُهُمۡ ظُلۡمًا وَّعُلُوًّا ؕ فَانۡظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَاقِبَةُ الۡمُفۡسِدِيۡنَ﴾(٤) یعنی سره د دې چه دهغوی په زړونو کښې یقین راغلې ووخوبیاهم دظلم اوزیاتی په وجه دانکار نه منع نه شو.

			قَالَ	اَجِئۡتَنَا
			اوونیل هغه	آیا راغلې ئې ته مونږ ته
هغه (فرعون) اوونیل چې انې موسی! آیا				
لِتُخۡرِجَنَا	مِنۡ اَرۡضِنَا	بِسِحۡرِكَ	يٰمُوۡسٰى	فَلَنَاۡتِيَنَّكَ
چې اوباسې مونږه	دزمکې زمونږ نه	په جادو خپل سره	اې موسی	نو رابه وړو مونږه تاته
ته مونږ ته د دې دپاره راغلې ئې اچې ته دخپل جادو په زور مونږ دخپل ملک نه اوباسې انواوس به				

(١) ١٧/الاسراء:٥٢.

(٢) ٧/الاعراف:٢٥.

(٣) احمد:٥/٢٥٤ وسنده ضعیف، حاکم:٢/٣٧٩، بیهقی:٣/٩.

(٤) ٢٧/النمل:١٤.

بِسِحْرٍ	مِّثْلِهٖ	فَاجْعَلْ	بَيْنَنَا	وَبَيْنَكَ	مَوْعِدًا
جادو	په شان ددې	نو مقرر کړه	په منځ زمونږ	او منځ خپل کښې	ځائې دوعدې

مونږ ستا په مقابله کښې دغسې جادو وړاندې کړو | نو ته زمونږ او خپل مینځ یو داسې ځائې مقرر کړه

لَّا نُخْلِفُهٗ	نَحْنُ	وَلَآ اَنْتَ	مَكَانًا سُوًى	قَالَ
چې نۀ به کوؤ مخالفت دهغې نه	مونږه	اونۀ تۀ	یو ځائې هوار	اووئیل موسی

چې نه به ترې مونږ خلاف کوو اونه بۀ ترې ته | چه په یو هموار میدان کښې دامقابله وی|موسی اووئیل

مَوْعِدُكُمْ	يَوْمُ الزِّيْنَةِ	وَاَنْ يُّحْشَرَ	النَّاسُ	ضُحًى
وخت دوعدې ستاسو	ورځ د میلې ده	او راجمع دې کړې شی	خلق	په وخت دڅاښت کښې

ښه ده تاسو سره دمیلې ورځ نیتۀ شوه | اوداچې خلق دې د څاښت په وخت کښې راجمع شی

قوله تعالى:- لِتُخْرِجَنَا مِنْ اَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يٰمُوْسٰى

فرعون معجزوته جادو اووئیل:- دحضرت موسی ﷺ معجزه د لرګی نه مارجوړیدل د لاس روښانه کیدل وغیره لیدو سره فرعون وئیل داخوجادودې اوته خو د جادو په زور سره زمونږ ملك اخستل غواړې نو ته مغروره کیږه مه. مونږ هم په دې جادوکښې ستا مقابله کولې شو.ورځ او مقام مقررکړه چه مقابله اوکړو.مونږ به هم په هغه ورځ هم دې ځایٔ ته راشو اوته هم هسې نه چه څوك رانه شې. په کولاومیدان کښې د ټولوخلقو په وړاندې به د ګټې بیلات فیصله اوشی.حضرت موسی ﷺ وئیل ماته منظور ده اود دې د پاره هم ستاسو د اختر ورځ مناسب ده څکه چه د فرصت ورځ ده ټول به راشی اوکتلوسره به به حق او باطل کښې تمیز اوکړی. د معجزې اوجادوفرق به معلوم شی. وخت دسحرکیخودل پکاردی دې دپاره چه کوم څه میدان ته راشی نوټول ئی اوکتلې شی.

حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه د هغوی د زینت او اختر ورځ د عاشورې ورځ وه. دایادساتنی چه انبیاء کرام علیهم السلام په داسې موقعوباندې چرته هم نه روستوکیږی. داسې کار کوی چه په هغې سره حق واضحه شی او هریوته ښکاره شی. په دې وجه هغه د دوی د اخترورځ مقرره کړه او وخت ئی د ورځې د راختو یعنی سحر کیخودواوصفاهوار میدان ئی مقررکړو د کوم ځایٔ نه چه ئی هریواولیدې شی اوچه کومې خبرې وی چه هغه واوریدې شی.([1])وهب بن منبه رحمه الله فرمائی چه فرعون مهلت اوغوښتو.حضرت موسی ﷺ انکاراوکړو. په دې باندې وحی نازل شوه چه وخت مقررکړه فرعون د څلوېښتو ورځو وخت اوغوښتلوچه منظورکړې شو.

فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ	فَجَمَعَ	كَيْدَهٗ	ثُمَّ	اَتٰى
نو واپس شو فرعون	او راجمع ئې کړل	(اسباب) دمکر فریب خپل	بیا	راغلې (مقابلې له)

غرض دا چې فرعون واپس شو | نو خپل دمکر سامان ئې ټول راغونډ کړو | نو بیا موسی ﷺ هغه خلقو

قَالَ لَهُمْ	مُّوْسٰى	وَيْلَكُمْ	لَا تَفْتَرُوْا	عَلَى اللّٰهِ	كَذِبًا
اووئیل هغوئ ته	موسی	هلاکت دې تاسو دپاره	مۀ تړئ	په الله باندې	دروغ

ته اووئیل | چې هلاک شئ | ....تاسو په الله ﷻ باندې د دروغو بهتانونه مه تړئ

[1]) الطبری:۱۸/۳۲۳.

فَيُسۡحِتَكُمۡ بِعَذَابٍ ۖ وَقَدۡ خَابَ مَنِ افۡتَرٰى ﴿٦١﴾

ګنی هلاك به کړي تاسو | په عذاب سره | اونامراده شو | هغه څوك | چي دروغ ئي جوړ کړل |

ګنی هغه به تاسو په عذاب سره هلاک کړي| اوڅوک چي دروغ جوړوی هغه نامراده پاتي شوي دي

فَتَنَازَعُوۡۤا اَمۡرَهُمۡ بَيۡنَهُمۡ وَاَسَرُّوا

نواختلاف راغي دهغوئ | په کار خپل کښي | په منځ خپل کښي | او پټې پټې ئي شروع کړې |

بيا هغوئ په خپل مينځ کښې په خپله خبره کښې په جنګ شو| او پټې مشورې ئي اوکړې

النَّجۡوٰى ﴿٦٢﴾ قَالُوۡۤا اِنۡ هٰذٰنِ لَسٰحِرٰنِ يُرِيۡدٰنِ اَنۡ يُّخۡرِجٰكُمۡ

دغوړ خبرې | اووئيل هغوئ | دا دواړه | جادوګران دي | غواړي دوئ دواړه | چي اوباسي تاسو |

بيا ئي اووئيل چي دا دواړه رونړه هم جادوګر دي| اودا غواړي چي تاسو دخپل ملک

مِّنۡ اَرۡضِكُمۡ بِسِحۡرِهِمَا وَيَذۡهَبَا بِطَرِيۡقَتِكُمُ الۡمُثۡلٰى ﴿٦٣﴾

د زمکې ستاسو نه | په جادو خپل سره | او ختمې کړي | لارې(دژوند) ستاسو | غوره

نه دجادو په ذريعه اوباسي| اوستاسو بهترينه لاره چاره ورانه کړي| نوټول سره رايوځائي

فَاَجۡمِعُوۡا كَيۡدَكُمۡ ثُمَّ ائۡتُوۡا صَفًّا ۚ وَقَدۡ اَفۡلَحَ الۡيَوۡمَ

نو راجمع کړئ | تدبيرونه خپل | بيا راشئ | قطار قطار(په اتفاق) | او کامياب شو | نن ورځ

شئ | اودخپل فن مظاهره اوکړئ |نوبيا قطار قطار راشئ |ځکه چې نن به هغه څوک ميدان ګټي

مَنِ اسۡتَعۡلٰى ﴿٦٤﴾

هغه څوك | چي غالب شو |

چي غالب راشي |

قوله تعالى:- فَتَوَلّٰى فِرۡعَوۡنُ فَجَمَعَ كَيۡدَهٗ ثُمَّ اَتٰى ﴿٦٠﴾

فرعون جادوګرراواوغوښتل اود مقابله کولوکوشش ئی اوکړو:-کله چه د مقابله ميعاد مقررشو ورځ وخت اوځائ اوټاکلې شو نوفرعون داخوادېخوانه جادوګرراجمع کول شروع کړه.په هغه زمانه کښې د جادو ډير زور وو لوئ لوئ جادوګرموجود وو او فرعون عام حکم جاری کړې ووچه ټول هوښيار جادوګرماله راوليګئی.هغه وخت پورې ټول جادوګرراجمع کړې شو.فرعون هم په هغه ميدان کښې خپل تخت راوويستلو او په هغې کيناستو.ټول اميران اووزيران په خپل خپل ځائ کيناستل. خلق ټول راجمع شو. د جادوګرو صفونه صفونه جوړکړې شو اوتخت سره اودريدل.فرعون دهغوی ملاتړول شروع کړه اوورته نی اووئيل چه ګورئی نن خپل هغه هنر اوښائې چه په دنياکښې يادګارپاتې شی.جادوګرووئيل چه که مونږبازی اوګټو نوڅه انعام به هم ملاويږی؟وئيل ولې نه زه خوبه تاسوخپل خاص درباريان جوړ کړم.

جادوګرو ته ميدان کښې د موسی عليه السلام نصيحت:-بل خواحضرت کليم الله ﷺهغوی ته تبليغ شروع کړو چه ګورئی په الله ﷻ باندې دروغ مه تړئی ګنی دا عملونه به مو تباه کړی. دخلقو په سترګو کښې دورې مه اچوئی په حقيقت کښې هيڅ هم نه وی او تاسو د جادو په زور ډير څه اوښائې. د الله ﷻ نه بغير هيڅ څوك خالق نشته چه په حقيقت کښې څه پيداکړې شی يادساتئی داسې دروغژن اوبهتان

لګونکي خلق خلاصي نه شي موندلې.دې اوريدو سره په هغوی کښې په خپل مينځ کښې پس پس شروع شو.بعضې خو پوهه شو او وئې وئيل چه دا کلام د جادوګرونه دې.دې خو په رښتياسره د الله ﷻ رسول دې.

د جادوګرو مينځ کښې اول اختلاف بيا اتفاق:-بعضو وئيل چه نه جادوګردې مقابله اوکړئ. دا خبرې ډير په احتياط اوپټې اوکړې شوې. د﴿ان هذٰن﴾ دويم قراءت ﴿ان هذين﴾هم دې.مطلب اومعنی ددواړو قراءتونو هم يوه ده. اوس ئې په اوچت آواز سره اووئيل چه دا دواړه رونړه هوښيار او رسيدلې جادوګر دی.دې وخته پورې خو ستاسوهوابنده اود بادشاه سره نيزدې ئې مال اودولت دپښې لاندې لوټ کوئې خوکه نن دوی دابازی يوړه نو ښکاره خبره ده چه بادشاهی به هم د دوې شی تاسو به د ملك نه اوباسی عوام به د دوی ماتحت شی.د دوی زور به جوړشی بادشاهت به درنه واخلی اودې سره به ستاسو مذهب ختم کړی. بادشاهت عيش او آرام ټول څيزونه به درنه واخلی.شرافت عقل مندی ملك ټول هرڅه به د دوی په قبضه کښې راشی تاسو به هم داسې خوارزار شئ ستاسواشراف خلق به ذليل شی اميران به فقيران شی ټول رونق اوسپرلې به لاړشی. دا بنی اسرائيل چه ستاسو وينځې غلامان جوړشوی دی ټول به دوی سره شی اوستاسوحکومت به دړې وړې شی.تاسو ټول اتفاق اوکړئ د دوی په مقابله کښې صف بندی اوکړئ او هيڅ يوفن باقی مه پريږدئ په کولاو زړه او هوښيارتوب سره د خپل جادوپه زور دوی ښکته کړئ.هم په يوځل هريواستاذخپله استاذی اوښائی چه ميدان هم زمونږ دجادونه ډك شی. ګورئ که هغوی اوګټله نو دا ټول ملك به د هغوی شی اوکه مونږ غالب راغلو نوتاسو اوريدلی دی چه بادشاه به مونږ خپل مقرب او د دربار خاص اراکين جوړکړی.

قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِمَّآ اَنْ تُلْقِيَ

| اووئيل(جادوګرانو) | اې موسی | يا به ته غورزوې(همساخپله) |

| هغوئ (جادوګرو) اووئيل چې ائې موسی يا خو ته ړومبې خپله (همسا) اوغورزوه او

وَاِمَّآ اَنْ نَّكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى (٦٥) قَالَ بَلْ

او يا به شو مونږه | اول | هغه څوك | چې غورزوی(جادوخپل) | اووئيل موسی | بلکه

يا ئې هم مونږ ړومبې غورزوْ| ....موسی ﷺ اووئيل چې تاسو اول اوغورزوئی

اَلْقُوْا ۚ فَاِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ

اوغورزونی تاسو | نو فورا | رسئ. دهغوئ | او همساګانې دهغوئ | په خيال کښې راتلې هغه ته |

نوناګهانه دهغوئ رسئ او همساګانې دموسی ﷺ په خيال کښې دجادو په زور سره

مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى (٦٦) فَاَوْجَسَ فِيْ نَفْسِهٖ

دوجې د جادو دهغوئ نه|داسې لکه چې هغه|(ماران دی) منډې وهی | نو اومندله | په زړه خپل کښې

داسې ښکاره شوې لکه چې منډې وهی | په دې باندې موسی ﷺ په خپل زړه کښې

خِيْفَةً مُّوْسٰى (٦٧) قُلْنَا لَا تَخَفْ اِنَّكَ اَنْتَ الْاَعْلٰى (٦٨) وَاَلْقِ

يره | موسی | اووئيل مونږه | مه يريږه | بيشکه ته | هم ته | به غالب ئې | او اوغورزوه

ويره محسوس کړه| مونږ ورته اووئيل چې مه ويريږئ هم ته به برې بيا مومې|او داستا

مَا | فِيْ يَمِيْنِكَ | تَلْقَفْ | مَا | صَنَعُوْا

هغه څه | چې په ښي لاس ستا کښې دي | تیر به کړي | هغه څیزونه | چې جوړ کړي دي دوئ

په ښي لاس کښې چې (همسا) ده دا اوغورزوه | ددوئ جوړ کړي ټول څیزونه بهٔ تیر کړي

إِنَّمَا | صَنَعُوْا | كَيْدُ | سٰحِرٍ | وَلَا يُفْلِحُ

بیشکه هغه څه | چې جوړ کړي دي دوئ | مکر(فریب) | دجادوګر دې | او برې نهٔ شي موندې

دوئ چې څه جوړ کړي دي دا خو تش دجادو فریب دې |. او جادوګر چې هر ځائې ته لاړشي نو

السّٰحِرُ | حَيْثُ اَتٰى | فَأُلْقِيَ | السَّحَرَةُ | سُجَّدًا | قَالُوْٓا

جادوګر | په هر شان سره چې راشي | پس اوغورزولې شو | جادوګران | سجده کونکي | وې وئیل

کامیابیدې نشي | ....بیا جادوګر په سجده پریوتل او دائې اووئیل چې

اٰمَنَّا | بِرَبِّ هٰرُوْنَ | وَمُوْسٰى

ایمان راوړو مونږ | په رب دهارون | او دموسی |

مونږ خو د هارون ﷺ او موسی ﷺ په رب باندې ایمان راوړو

قوله تعالی:- قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِمَّآ اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّآ اَنْ نَّكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى

د جادوګرو موسی ﷺ ته اختیار ورکول او دموسی ﷺ جواب:-جادوګرو موسی ﷺ ته اوونیل چه اوس وایه ته خپل وار اول کوې که مونږ ئې اوکړو؟په دې باندې د الله ﷻ پیغمبر ﷺ اوفرمائیل چه هم تاسو اول د خپل زړه براس اوباسئی دې دپاره چه دنیااوګورئ چه تاسوڅه اوکړه اوبیا الله ﷻ ستاسو کړه څنګه ختم کړل.هم هغه وخت هغوی خپل لرګی اورسئی په میدان کښې اوغورزولې څه داسې معلو میدل لکه چه هغه ټول ماران جوړشوی ګرځی راګرځی او په میدان کښې تر لرې لرې تختی. وئې وئیل د فرعون په برکت به هم مونږ غالب راځو.دخلقو په سترګوباندې جادو اوکړو هغوی اوویرول اود جادو زبردست چلونه ئې اوخودل. داخلق ووهم ډیر زیات دهغوی په غورزولې شوی لرګو او رسو باندې ټول میدان دمارانو نه ډك شو. هغوی په خپل مینځ کښې ګډوډ شو اولاندې باندې شو. دې منظر حضرت موسی ﷺ لږ شان اوویرولوچه هسې نه داخلق د دوی په دې کرتب باندې قائل نه شی او په دې باطل کښې رااونخلی.هغه وخت الله ﷻ وحی اوکړه چه دخپل ښی لاس داهمسا دې میدان کښې اوغورزوه ویریږه مه. هغه حکم په ځائ راوړو.

په جادوګرو باندې د موسی علیه السلام اوچتوالی:-د الله ﷻ په حکم دا لرګې یوزبردست او بې مثال اژدهاجوړه شوه د هغې پښې هم وې سرجامنې او غاښونه ئې هم وو دې د ټولو په وړاندې ټول میدان صفا کړو. په دې کښې چه د جادوګرو څومره کرتبونه وو ټول ئې الواق تیرکړل. اوس ټولوته حق ښکاره شو اومعجزه اوجادو کښې تمیز اوشو. په حق اوباطل کښې پیژند ګلو اوشوه. ټولوته پته اولګیدله چه د جادوګرو په کارکښې هیڅ اصلیت نه وو.په حقیقت کښې جادوګریوچال اوچلولوخو په هغې کښې غالب نه شو.ابن ابی حاتم کښې حدیث دې ترمذی کښې هم موقوفاً او مرفوعاً نقل دې چه جادوګر کوم ځائ وینئی رانیسئی او وژنئی[1] بیاهغوی هم دا جمله تلاوت اوفرمائیله. یعنی چه کوم ځائ کښې

[1]) دَ دې معنی روایت په دې ځایونوکښې موجود دې. ترمذی کتاب الحدود باب ماجاء فی حدالساحر:۱۴۶۰ وسنده ضعیف دارقطنی:۱۱۴/۳،حاکم:۳۶۰/۴،بیهقی:۱۳۶/۸،مسندالفردوس:۲۷۰۸).

وینئی امن مه ورکونی.جادوګروچه کله دا اولیده نو دهغوی یقین پیداشو چه داکارد انسانی طاقت نه خارج دې. هغوی د جادود کار نه خبرووپه یونظرئی اوپیژندوچه واقعی دادهغه الله کاردې دکوم فیصله چه اټل ده.هغه چه څه غواړی د هغه په حکم سره کیږی د هغه د ارادې نه مراداومقصدجدا نه دې. د هغه دوی ته دومره کامل یقین اوشو چه هم په هغه وخت په هغه میدان کښې د ټولو په وړاندې دبادشاه په موجودګئی کښې الله ﷻ ته سرپه سجده شو اوچغې کړې چه مونږ په رب العالمین یعنی د هارون ﷺ اوموسی ﷺ په رب باندې ایمان راوړې دې. سبحان الله سحر کافران او جادوګران وو اوماښام پاك مؤمنان اود الله ﷻ د لارې شهیدان وو. وائی چه دهغوی شمیر اتیازره یا اویا زره یاڅه د پاسه دیرش زره یانورلس زره یا پنځلس زره یادولس زره وو.داهم روایت دې چه دا اویا ووسحرجادوګر اوماښام شهیدان(۱) روایت دې چه کله دوی په سجده کښې پریوتل نو الله ﷻ هغوی ته جنت اوخودلو اوهغوی خپل منزلونه په خپلو سترګوسره اولیدل.(۲)

قَالَ   اٰمَنْتُمْ   لَهٗ
اووئیل فرعون | ایمان راوړلو تاسو| په هغه باند
افرعون اووئیل زما د اجازت نه وړاندې
قَبْلَ   اَنْ اٰذَنَ   لَكُمْ ۚ   اِنَّهٗ   لَكَبِيْرُكُمُ
مخکښی ددې نه | چی اجازت کړې ووما | تاسو ته | بیشکه چی هغه | خامخا مشر دې ستاسو
تاسو په ده ایمان راوړوا.......................... بیشکه چې داستاسو هغه مشر(استاد)دې
الَّذِيْ   عَلَّمَكُمُ   السِّحْرَ ۚ   فَلَاُقَطِّعَنَّ   اَيْدِيَكُمْ
هغه(مشر) | چی ښودلې ئې دې تاسو ته | جادو | نو خامخا پریکوم زه | لاسونه ستاسو
چې تاسو ته ئې هم جادو خودلې دې | نو اوس زه ستاسو لاس او پښې ادل بدل پریکوم
وَاَرْجُلَكُمْ   مِّنْ خِلَافٍ   وَّلَاُوصَلِّبَنَّكُمْ   فِيْ جُذُوْعِ   النَّخْلِ ۚ
او خپې ستاسو | ادلې بدلې | او خامخا په سولئ کوم تاسو | په تنو کښی | دکجورو
اودکهجورو ونو کښې مو په سولئ خیژوم اودابه درته معلوم شی چې په
وَلَتَعْلَمُنَّ   اَيُّنَآ   اَشَدُّ عَذَابًا   وَّاَبْقٰى ﴿۷۱﴾
او پته به اولګی تاسو ته|چی کوم یو زمونږ نه|زیات سخت دې په لحاظ دعذاب سره| او باقی پاتې کیدونکې دې
مونږ دواړو کښې دچا عذاب سخت دې |او زیاتې پاتې کیدونکې دې| هغوئ(جادوګرو) ورته

قوله تعالی:- قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهٗ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ۚ

جادوګرو ته د فرعون خطاب اود هغوئ جواب:- د الله ﷻ شان ته ګوره په کار خوداوو چه فرعون اوس په لار راغلې وې کوم چه هغه د مقابله د پاره راوستې وو هغوی په عام مجمع کښې بیلات اوکړو. هغوی خپل بیلات اومنلو خپل کارته نی جادو اودموسی ﷺ کارته نی دالله ﷻ دطرفنه معجزه او هغه معجزه

(۱) الطبری:۱۸/۳٤۰.
(۲) الطبری:۱۸/۳٤۲.

نی اومنله. پخپله هغوی ایمان راوړو چه د مقابلې دپار راوستلې شوی وو. په عام مجمع کښې د تولو په وړاندې بغیرد ویرې هغوی حق دین قبول کړو خودې په خپل شیطانت کښې نور هم وړاندې شو او خپل طاقت اوقوت نی ښکاره کول شروع کړه. خود حق والا مادی طاقت چرته منی؟ اول خونی د جادوګرو دې مسلمان تولی ته اووئیل چه زما د اجازت نه وړاندې تاسو په ده باندې ایمان ولې راوړ؟ بیانی داسې بهتان اوتړلوچه د هغې دروغ کیدل بالکل واضحه دی چه موسی ﷺ خوستاسو استاذ دې. هم د ده نه تاسو جادو زده کړې دې. تاسو ټول په خپل مینځ کښې یونی. په مشوره کولوسره زمونږ د تباهئی د پاره اول تاسو دې راولیګلو بیا د ده په مقابله کښې پخپله راغلئی اود خپل مینځ پټه سمجوته باندې تاسو مخامخ بیله اوپه ده باندې مو اوګټله بیامو د ده دین قبول کړو چه ستاسو په کتو سره زما داخلق هم په دې چکرکښې اونخلی. خواوس به تاسو ته د خپل دې سازباز کولو انجام معلوم شی.زه به ستاسو ښې اوګس پښنه لاس پرې کړم او دکهجورو په تنوکښې به مو په سولئی کړم او دومره په خرابه طریقه به ستاسو ساه اوباسم چه د نورو دپاره عبرت شی. بادشاه د ټولونه اول داسزا ورکړه. چه دا تاسو خپل خان په هدایت باندې اوما اوقوم په ګمراهئی باندې ګنړئی د دې حال به اوس تاسو ته معلوم شی چه د همیشه عذاب په چا باندې راځی؟ د دې بدمعاشئی د الله ﷻ په دې دوستانو باندې التیه اثر اوشو هغوی په خپل ایمان کښې کامل شو او ډیر په بې پرواهئی سره نی جواب ورکړو د دې هدایت اویقین په مقابله کښې چه مونږ ته د الله ﷻ د طرف نه اوس حاصل شوې مونږ ستا مذهب په هیڅ شان سره د قبلولونه یو. نه تا مونږ د خپل رښتونی مالك اوخالق په وړاندې څه څیز ګنړو اودا هم ممکن دی چه داجمله قسم وی یعنی د هغه الله ﷻ قسم چاچه مونږ په اول خل پیداکړو مونږ په دې واضحه دلیلونوباندې ستا ګمراهئی ته ترجیح ورکولې نه شو.که ته مونږ سره هرڅه اوکړې. د عبادت حقدارهم هغه دې. چه هغه مونږ پیداکړی یو اونه ته چه پخپله هم هغه پیداکړې نی.ته چه څه کوې په هغې کښې کمې مه کوه. ته خو مونږ له هغه وخت سزاراکولې شې چه ترکومې مونږ ددې دنیاد ژوند په قیدکښې یوزمونږ یقین دې چه ددې نه پس به دهمیشه راحت اوغیرفانی خوشحالی اومسرت رانصیب کیږی. مونږ په خپل رب باندې ایمان راوړې زمونږ امید دې چه هغه به زمونږ د وړاندې قصور معافی اوکړی. خاص کرداقصورچه مونږ دالله ﷻ د رښتونی نبی په جادوګرئی سره مقابلې کولو کارسرزد شو.

د جادوګرو د جادو تعلیم هم د فرعون په حکم وو:-ابن عباس ﷺ فرمائی چه فرعون د بنی اسرائیلو څلویښت ماشومان واخستل اوجادوګروته نی حواله کړه چه دوی ته د جادو پوره تعلیم ورکړئی. اوس داهلکان دامقوله وائی چه تازمونږنه په زور باندې دجادوګرئی داخدمت واخستو.دحضرت عبدالرحمن بن زید ﷺ قول هم دا دې[1] بیافرمائی زمونږ دپاره په نسبت ستا الله ﷻ ډیر بهتردې اود همیشه بدله اوثواب ورکونکې دې. نه زمونږ ستا د سزاګانو نه ویره اونه ستا د انعام لالچ. هم د الله ﷻ ذات د دې لائق دې چه د هغه عبادت او تابعداری اوکړې شی. د هغه عذابونه د همیشه د پاره دی او ډیر دردناك دی او سخت خطرناك دی. که د هغه نافرمانی دې اوکړه. نو فرعون هم د هغوی سره دا اوکړه چه د تولو پښې لاسونه نی اولتیه او سیدا پریکړل او په سولئی نی اوځړول. هغه ډله چه د نمر راختو سره کافران وو د نمر د ډوبیدونه اول مؤمنان او شهیدان وو.

جَآءَنَا	عَلٰى مَا	لَنْ نُّؤْثِرَكَ	قَالُوْا
چې راغلی دی مونږ ته	په هغې باند	هر ګز به ترجیح درنه کړو تالره	اووئیل جادوګرانو
اووئیل چې مونږبه تا هیڅ کله غوره نه کړو		دهغې ښکاره دلیلونو نه پس چې مونږ ته راغلی دی	

[1] الطبری:۱۸/۳٤۱.

مِنَ الْبَيِّنٰتِ وَالَّذِيْ فَطَرَنَا فَاقْضِ مَآ اَنْتَ

دروښانه نښو نه | قسم دی په هغه ذات | چې پیدا کړي ئې یو مونږ | پس اوکړه | هغه څه | چې ته

اودهغې الله ﷻ په مقابله کښې چې مونږ ئې پیدا کړي یو | ته چې هر څه فیصله کول غواړې

قَاضٍ ط اِنَّمَا تَقْضِيْ هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا اِنَّآ اٰمَنَّا

کونکې ئې | بیشکه | ته فیصله کولې شې | ددې ژوند ددنیا | بیشکه مونږه | ایمان راوړې دی

هغه اوکړه | ته خوبس ددې دنیا په حقله (چې څه غواړې هغه) کولې شې | مونږ خو پخپل رب ایمان راوړو

بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطٰيٰنَا وَمَآ اَكْرَهْتَنَا

په رب خپل | دپاره ددې چې اوبښي | مونږ لره | خطاګانې زمونږه | او هغه | چې مجبوره کړي یو تا مونږه

چې هغه زمونږ ګناهونه معاف کړي | او کوم د جادو کولو په باره کښې چه تا په مونږ کوم زیاتې کړې دی

عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ ط وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى اِنَّهٗ

په هغې باند | چه جادو دی | او الله | بهتر دی | او باقي پاتې کیدونکې دی | بیشکه شان دادې

هغه (هم راته اوبخښي) | او الله ﷻ هرچانه غوره دی او باقي پاتې کیدونکې دی | یاد ساتئ

مَنْ يَّاْتِ رَبَّهٗ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهٗ جَهَنَّمَ ط لَا يَمُوْتُ

چې څوک ورشي | ارب خپل ته | په حیثیت دمجرم | نو بیشکه | دپاره دهغه | دوزخ دی | چې نه به مری

چې څوک خپل رب ته د مجرم په حیثیت راشي | نو بیبشکه هغه دپاره جهنم دی | چې نه به په کښې مری

فِيْهَا وَلَا يَحْيٰى وَمَنْ يَّاْتِهٖ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ

په هغې کښې | او نه به ژوندې اوسی | او څوک چې ورشی هغه ته | په حیثیت دمومن | چې کړي ئې وي

او نه به رغیږی | او څوک چې ورته ایماندار ورشی | چې دنیکئ کارونه ئې کړي وي

الصّٰلِحٰتِ فَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجٰتُ الْعُلٰى جَنّٰتُ

نیک عملونه | نو دغه کسان چې دی | دی دهغوئ دپاره | مرتبې | اوچتې | باغونه دی

نوداسې خلقو دپاره اوچتې اوچتې درجې مقرر دی | ....(یعنی) د همیشه استوګنې باغونه

عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ط

دهمیشه استوګنې اچې بهیږی به الاندې د ونود هغې نه | انهرونه | همیشه به وی | په هغې کښې

چې دهغې لاندې به ولې بهیږی | دوئ بهٔ په کښې تل ترتله اوسیږی (چه د وتو ویره به ئې نه وی)

وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنْ تَزَكّٰى

او دا جزا ده | دهغه چا | چې پاکوالي ئې اختیار کړو |

اوهم دغه انعام دی د هغه چا چې پاک شو |

قوله تعالی:- لَا يَمُوْتُ فِيْهَا وَلَا يَحْيٰى

په دوزخ کښې به مرګ نه راځی:- په ظاهره معلومیږی چه جادوګرو ایمان قبول کړو فرعون ته ئې کوم

نصیحتونه اوکړل هم په هغې کښې دا ایاتونه هم دي. هغه د الله ﷻ د عذابونونه ویروی اود الله ﷻ د نعمتونو لالچ ورکوی. د ګناهګارانو ځائ دوزخ دې کوم ځائ چه به مرګ هم نه راځی خو ژوندون به هم ډیر سخت دمشقت والا د مرګ نه خراب. لکه چه ارشاد دې ﴿لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُم مِّنْ عَذَابِهَا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ﴾([1]) یعنی نه به مرګ راځی‌اونه به عذاب سپکیږی کافرانوته مونږ هم داسې سزا ورکوو. په نورو آیاتونوکښې دی([2]) یعنی د الله ﷻ د نصیحتونونه به هغه خلق بې فیض پاتې وی څوک چه ازلي بدبخت وی آخر به په ډیر سخت أور کښې وراوغوزولې شی کوم ځائ چه به نه مرګ راځی او نه به د آرام ژوند نصیب کیږی. بل آیت کښې دی چه په دوزخ کښې به خونیدونکی وائی به ای د دوزخ داروغه ته دعااوکړه چه الله ﷻ مونږ ته مرګ راکړی خوهغه به جواب ورکړی چه نه تاسو له مرګ راځی اونه وتلې شئ([3])مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی اصلی دوزخیان خو به په دوزخ کښې پراته وی نه به هغوی له هلته مرګ راځی اونه به د آرام ژوندملاویږی.اوداسې خلق به هم وی چه هغوی به د هغوی دګناهونو په وجه دوزخ کښې اچولې شی کوم ځائ چه به هغوی اوسوزی او سکاره به شی. ساه به ترې اوخی اوبیا به د شفاعت د اجازت نه پس د هغوی چوری ذرې راویستلې شی اود جنت د نهرونو په غاړو به شیندلې شی اوجنتیانوته به اوفرمائیلې شی چه په دوی باندې اوبه واچوئی.نوچه څنګه تاسو دنهرونو په غاړو د فصل دانې په راټوکیدو باندې لیدلې دی دغه شان به هغوی راټوکیږی دې اوریدو سره یوسړی اووئیل یارسول الله ﷺ مثال خودې داسې ورکړولکه چه تاسو څه زمانه په ځنګل کښې تیره کړې وی.([4])

د نیک عمل کونکی د پاره جنت:-په یوبل حدیث کښې دی چه په خطبه کښې د دې آیت د تلاوت نه پس حضورﷺ فرمائیلې ووځوك چه الله ﷻ سره د قیامت په ورځ په ایمان اونیك عمل سره ملاوشی هغه ته به داوچتو بالاخانو والا جنت ملاویږی. رسول الله ﷺ فرمائی د جنت سل درجې دی او په هره درجه کښې دومره فاصله ده څومره چه په زمکه اوآسمان کښې ده. د ټولونه پاس جنت الفردوس دې د دې نه څلور نهرونه روان دی. ددې چت د رحمن عرش دې. تاسو چه د الله ﷻ نه کله هم جنت غواړئی نود جنت الفردوس سوال کوئی.([5])(ترمذی‌وغیره). ابن ابی حاتم کښې دی چه وئیلې شوی ووچه د جنت سل درجې دی اوبیا دهرې درجې سل درجې دی په دوو درجوکښې دومره لریوالې دې څومره چه په زمکه او آسمان کښې دې. په دې کښې یاقوت مرغلرې اوکالی هم‌به هرجنت کښې امیردې د کوم د فضیلت اوسردارئی چه ټول قائل دی.د بخاری اومسلم په حدیث کښې دی چه د اوچت علیین والا داسې ښکاری لکه څنګه چه تاسو خلق د آسمان ستوروته ګورئی.خلقو وئیل چه بیاخوبه دااوچتې درجې د انبیاء کرامو د پاره وی؟ ونی فرمائیل واورئی د چا په قبضه کښې چه زما ځان دې داهغه خلق دی چه په الله ﷻ باندې ایمان راوړې او نبیان ئې ربښتونې ګڼړلی.([6])د سنن په حدیث کښې داهم دی چه ابوبکر ﷺ اوعمر ﷺ هم د دوی نه دې. او څومره د ښه مرتبې والا دی.([7]) داجنتونه د همیشه د اوسیدود پاره دی. کوم ځائ چه به دوی د همیشه اومدام د پاره وی. کوم خلق چه خپل نفس پاك ساتی دګناهونو او

[1]) ۳۵/فاطر:۳۶.

[2]) ۸۷/الاعلی:۱۱. الخ

[3]) ۴۳/الزخرف:۷۷.

[4])صحیح مسلم کتاب الایمان باب اثبات الشفاعة واخراج الموحدین من النار:۱۸۵، احمد:۱۱/۳، ابن ماجه:۴۳۰۹، ابن حبان:۱۸۴.

[5])ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی صفة درجات الجنة: ۲۵۳۱ وسنده صحیح، احمد: ۳۱۶/۵، حاکم:۸۰/۱.

[6])صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ماجاء فی صفة الجنة وانها مخلوقة:۳۲۵۶، صحیح مسلم۲۸۳۱، احمد:۳۴۰/۵، ابن حبان:۷۳۹۳.

[7])ابوداؤد کتاب الحروف والقراءات:۳۹۷۸ ترمذی :۳۶۵۸، ابن ماجه: ۹۶، احمد:۲۷/۳، مسندابی یعلی:۱۱۳۰.

خبائث نه د ګندګنی نه دشرك اوكفر نه ئی لرې ساتی دالله ﷻ چه واحد ذات دې عبادت كوی د رسولانو په تابعدارئی كښې خپل ژوندون تيركړی د هغوی د پاره هم دغه د فخر مقامات او قابل د صد مباركباد انعام دي. رزقناالله اياها.

وَلَقَدْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى ۙ

| او بيشكه وحى اوكړه مونږ | موسى ته

| اومونږ موسى ؑ ته خپله وحى اوليږله |چې زما بندګان

اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِيْ فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيْقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا ۙ

چى بوزه دشپې | بندګان زما | او جوړه كړه | دپاره دهغوئ | لاره | په درياب كښى | وچه |

شپه په شپه دمصر نه بهر بوزه| بيا ورله په سمندر كښې (دهمسا په وهلو) يوه اوچه لار جوړه كړه

لَّا تَخٰفُ دَرَكًا وَّلَا تَخْشٰى ۝ فَاَتْبَعَهُمْ

نۀ دې وى يره تاته | ددرسيدو (دفرعون نه) | او نۀ دې راشي يره په تا | پس وراورسيدو په هغوئ پسې

مه د(چا) د رالاندې كولو ويره كوه |اومه نوره ويره (په زړه كښې ساته) | نو فرعون

فِرْعَوْنُ بِجُنُوْدِهٖ فَغَشِيَهُمْ مِّنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ۝

فرعون | سره دلښكرو خپلو|نو پټ كړى هغوئ لره | درياب | هغه چې پټ ئې كړل هغوئ

وړپسې خپلې لښكرې روانې كړې| نود درياب چپې په دوئ راوختلې|اودوئ ئې پټ كړل (يعنى ډوب

وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهٗ وَمَا هَدٰى ۝

او بې لارې كړې وو | فرعون | قوم خپل | او نۀ ئې وه ورته ښودلې نيغه لار |

ئې كړل) | او فرعون خو خپل قوم ګمراه كړې وو| او سمه لار ئې ورته خودلې نه وه|

قوله تعالى:-لَقَدْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى ۙ اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِيْ

دحضرت موسى ؑ قوم اخستل اود شپې وتل:- دحضرت موسى ؑ دافرمان هم فرعون روستو كړې ووچه هغه دې بنى اسرائيل د خپلې غلامئ نه آزادكړى اوهغه دې حضرت موسى ؑ ته حواله كړى. په دې وجه الله ﷻ تبارك وتعالى هغه ته حكم اوكړوچه هم د شپې شپې په بې خبرئ كښې ټول بنى اسرائيل چپ چاپ خان سره كړه اود دې ځائ نه لاړشه لكه څنګه چه د دې تفصيلى بيان په قرآن مجيد كښې په مختلفو موقعوباندې شوې دې. دارشاد مطابق هغه بنى اسرائيل خان سره كړل اود دې ځائ نه ئى هجرت اوكړو. سحر چه كله فرعونيان راپاسيدل اوپه ښاركښې يوبنى اسرائيلى اونه ليدلو نو فرعون له ئى خبروركړو هغه په غصه كښې تاوراتاوشو او هرطرف ته ئى كسان اوزغلول چه لښكرې راجمع كړى او غاښونه په چيچلوچيچلو سره ئى اوونيل چه دې يوموټى خلقو خو مونږ ډيرتنګ كړې يو. نن دا ټول قتل كړئى دنمر راختوسره لښكر موجودشو هم هغه وخت پخپله مشرئى كښې لښكر واخستو او هغوی پسې شاته روان شو. بنى اسرائيل د درياب غاړې له رسيدلې وو چه د فرعون لښكر هغوى اوليدو.اوويريدل او خپل نبى ؑ ته ئى اوونيل حضرت اوس به څه كيږى وړاندې درياب دې اوشاته فرعونى لښكر. هغوى جواب وركړو چه د ويريدلو هيڅ خبره نشته زما په امدادباندې پخپله زما رب دې هغه به اوس ماته لار اوښائى. دې كښې د الله ﷻ د طرف نه وحى راغله چه موسى ؑ درياب په خپل لرګى باندې اووهه هغه به اخواشى اولار به دركړى. نو هغه دې وينا سره چه د الله ﷻ په

حکم اې دریابه اخواشوه او. هم هغه وخت د هغې اوبه لکه د کانړي یوخوابل خوا اودریدې او په مینځ کښې لارې ښکاره شوې. اخوادیخوا اوبه لکه د لویولویو غرونو په شان اودریدې اوتیزو او اوچې هوا دا لارې بالکل لکه د اوچې زمکې د لارې په شان کړې. نه د فرعون د راګیرولو ویره پاتې شوه اونه د دریاب ډوبولو خطره پاتې شوه. فرعون اود هغه لښکر دا حال لیدلو. فرعون حکم اوکړو چه هم په دې لارو باندې تاسو هم وریپورې اوځئ. سره د خپل لښکر هم په دې لارو ورکوز شو د هغوی په کوزیدو سره اوبوته دروانیدو حکم اوشو دسترګو په رپ کښې ټول فرعونیان ډوب کړې شو.د دریاب چپوهغوی راپټ کړل. دا دلته چه کوم اوفرمائیلې شو چه هغوی هغه څیز راپټ کړل چه کوم څیز پټ کړل دا د دې د پاره چه دا مشهور اومعروف دې د نوم اخستلوضرورت نشته یعنی د دریاب موجونو.

هم د دې په شان آیت ﴿وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوٰى ۝ فَغَشّٰىهَا مَا غَشّٰى ۝﴾(١)یعنی د قوم لوط کلی هم هغه دغه شان راخلاص کړل بیاچه په هغوی باندې کومه تباهی راغله نوبس راغله،دعربوپه شعرونوکښې داسې مثالونه موجود دی.غرض دا چه فرعون خپل قوم دهوکه کړو اونیغه لارنې هغوی ته اونه خودله. لکه څنګه چه په دنیا کښې هغه وړاندې شو او په دریاب کښې لاهوکړل دغه شان به وړاندې کیږی د قیامت په ورځ به نې په دوزخ کښې هم ورټونبی چه ډیر بدترین ځایٔ دی.(٢)

يٰبَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ　قَدْ أَنْجَيْنٰكُمْ　مِّنْ عَدُوِّكُمْ　وَوٰعَدْنٰكُمْ　جَانِبَ
اې بنی اسرائیلو | مونږ تاسو ستاسو ددښمن نه خلاص کړئی | او وعده اوکړه مونږ تاسو سره | په طرف
اې بنی اسرائیلو خلاصې درکړو مونږ تاسو ته | ددشمن ستاسو نه |اومونږ د کوه طور ښی طرفته تاسو سره
الطُّورِ　الْأَيْمَنَ　وَنَزَّلْنَا　عَلَيْكُمُ　الْمَنَّ　وَالسَّلْوٰى ۝٨٠
دکوه طور | ښی | او نازل کړل مونږه | په تاسو باندې | من(ترنجبین) | او سلوی(مرزان) |
(دتورات درکولو) وعده اوکړه| اومونږ په تاسو باندې من اوسلوی نازل کړل کړو(اوحکم مو اوکړو چې)
كُلُوا　مِنْ طَيِّبٰتِ　مَا　رَزَقْنٰكُمْ　وَلَا تَطْغَوْا
خورئ | دپاکو څیزونو | هغو نه | چې درکړی دی مونږ تاسو ته | او سرکشئ مهٔ کوئ |
کوم پاکیزه څیزونه مونږ تاسو ته درکړی دی هغه خورئی |او په دې کښې له حد نه مه تیریږئی
فِيهِ　فَيَحِلَّ　عَلَيْكُمْ　غَضَبِي ۚ　وَمَنْ يَحْلِلْ
په(خوراك د) هغې کښې | کنې واقع به شی | په تاسو باند | غضب زما | او هغه څوك چې واقع شو
کنې په تاسو باندې به زما غضب نازل شی | ....او په چا چې زما غضب نازل شو
عَلَيْهِ　غَضَبِي　فَقَدْ هَوٰى ۝٨١　وَإِنِّي　لَغَفَّارٌ
په هغه باند| غضب زما | نو یقینا هغه هلاک شو| او بیشکه زهٔ | خامخا ډیر ښښونکې یم |
نو هغه هلاک شو............. |او زه به ضرور د هغه چا ښښونکې یم |
لِّمَنْ　تَابَ　وَاٰمَنَ　وَعَمِلَ صَالِحًا　ثُمَّ
هغه چا لره | چې توبه ئې اوویستله | او ایمان ئې راوړوا | او عمل ئې اوکړو نیك | بیا
............چه ایمان راوړی |اونیک عمل اوکړی |اوبیا په سمه لار قائم پاتې شی

---

(١) ٥٣/النجم:٥٣-٥٤.
(٢) ١١/هود:٩٨.

اهْتَدٰى﴿۸۲﴾
په نیغه لار روان شو ا

قوله تعالى:- يٰبَنِيۡٓ اِسۡرَآءِيۡلَ قَدۡ اَنۡجَيۡنٰكُمۡ مِّنۡ عَدُوِّكُمۡ

دالله ﷻ د انعاماتو ذکر او ورسره خبرداري:- الله ﷻ چه په بني اسرائیلو باندې کوم لوئ لوئ احسانونه کړي ووهغه وریادوی. په هغې کښې یوداوو چه هغوی ته ئې د دښمنانونه خلاصې ورکړو اوداهم نه بلکه د هغوی دښمنانو ئې د هغوی د سترګوپه وړاندې په دریاب کښې ډوب کړل یوهم د هغوی نه باقي بچ پاتې نه شو. لکه چه ارشاددې ﴿وَاَغۡرَقۡنَاۤ اٰلَ فِرۡعَوۡنَ وَاَنۡتُمۡ تَنۡظُرُوۡنَ﴾([1]) یعني مونږ ستا د سترګو وړاندې فرعون ډوب کړو. په صحیح بخاری شریف کښې دی د مدینې منورې د یهودیانود عاشورې په ورځ روژې ساتلوسره اوکتل نورسول الله ﷺ د هغوی نه ددې د سبب معلومات اوکړه. هغوی جواب ورکړو چه هم په دې ورځ موسی ﷺ له الله ﷻ په فرعون باندې کامیابي ورکړې وه. حضور ﷺ اوفرمائیل چه ستاسو په نسبت خو هغه مونږ ته ډیرنیزدې دې. حضور ﷺ مسلمانانوته د دغه ورځ د رژوې ساتلو حکم ورکړو([2]) بیا الله ﷻ خپل کلیم ته د کوه طور د ښی طرف ته وعده ورکړه. هغه هلته لاړو او شاته بني اسرائیلو د سخی عبادت شروع کړو.دکوم بیان چه به هم وړاندې راشي. ان شاء الله ﷻ.دغه شان یواحسان ئې په هغوی باندې د من اوسلوی خوراك ورکول اوکړو. د دې پوره بیان په سورة بقره وغیره په تفسیرکښې تیرشوې دې. من دایوخوږ ځیز وو چه د هغوی د پاره به د آسمان نه راکوزیدو اوسلوی یوقسم مرغئی وې چه د الله ﷻ په حکم به د هغوی مخې ته راتلې.دوی به د یوې ورځې د خوراك په اندازه د هغې نه اخستلو.زمونږ دا درکړې شوې رزق خورئې اود حد نه مه وړاندې کیږئې. په حرام ځیز یا په حرامه لار دا مه غواړئې ګنی زما غضب به نازل شي. او په چاچه زماغضب نازل شو یقین اوکړئې هغه بدبخت شو.([3]) حضرت شفیع بن مانع رحمه الله فرمائي په دوزخ کښې یواوچت ځائ جوړشوې دې د کوم ځائ نه چه به کافر دوزخ ته راغورزولې شي نود زنځیرونو ځائ ته په څلویښت کاله کښې رارسي. د دې آیت هم دامطلب دې چه هغوی په کنده کښې راپریوتل او چه څوك هم زما په وړاندې د خپلې ګناه نه توبه اوکړي زه د هغه توبه قبلوم.ګورئې بني اسرائیلوکښې چه چا د سخی عبادت کړې وو د هغوی د توبه نه پس الله ﷻ هغوی هم اوبښل. غرض چه په کوم کفرشرك اوګناه باندې څوك وی بیا هغه د الله ﷻ د ویرې نه پریږدی الله ﷻ هغه معاف کوی. اودا ده چه د شروع نه ئې ایمان وی اونیك عمل کوی اووی هم په نیغه لاره شکی نه وی د رسول الله ﷺ په سنتواود صحابه کرامو ﭫ په طریقه وی او په دې کښې ثواب ګنړی. دلته د ثم لفظ د خبر په خبر ترتیب کولود پاره راغلې دې. لکه ارشاد دې ﴿ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَتَوَاصَوۡا بِالصَّبۡرِ وَتَوَاصَوۡا بِالۡمَرۡحَمَةِ﴾([4])

قَالَ	يٰمُوۡسٰى﴿۸۳﴾	عَنۡ قَوۡمِكَ	اَعۡجَلَكَ	وَمَآ
اووئیل موسی ا	ای موسی ا	دقوم ستانه ا	راګرندي کړې ته ا	او څه ځیز ا
اوموسی ﷺ دا ته ولې د خپل قوم نه په تلوار رامخکښې شوې اموسی ﷺ اووئیل				

[1]) ۲/البقره: ۵۰.

[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة طه باب ﴿ولقد اوحینا الی موسی ان اسربعادی فاضرب لهم....﴾: ۴۷۳۷، صحیح مسلم: ۱۱۳۰، ابوداوٗد: ۲۴۴۴، احمد: ۱/۲۹۱، ابن حبان: ۳۶۲۵.

[3]) الطبری: ۱۸/۳۴۷.

[4]) ۹۰/البلد: ۱۷.

هُمْ أُولَآءِ عَلَىٰٓ أَثَرِي وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَىٰ ﴿٨٤﴾

هغوئ | دغه دي | چه روستو زما روان دي | او په تلوار راغلم زهٔ | تاته | اې ربه | چې راضي شې ته

زما ربه هغه ټول ما پسې (راروان دي) او ما ستا طرفته دراتلو تلوار ځکه اوکړه چې ته خوشحاله شې

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنۢ بَعْدِكَ

اووئیل الله | نو بیشکه مونږه | په امتحان کښې واچولو | قوم ستا | روستو ستا نه |

الله ﷻ اوفرمائیل چې مونږ ستا قوم ستا (د راتلو) نه پس په امتحان کښې اچولي دي او هغوئ خو

وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾ فَرَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوْمِهِۦ غَضْبَٰنَ

او ګمراهه کړل هغوئ لره | سامري | نو واپس راغې | موسی | قوم خپل ته | سخت غصه

سامري ګمراه کړي دي انو موسی ؑ دغصې او افسوس په حالت کښې خپل قوم ته واپس راغلو

أَسِفًا ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ

افسوس کوونکې | اووئیل موسی | اې قومه زما | آیا نهٔ وه کړې تاسو سره | رب ستاسو |

......................او وې فرمائیل اې زما قومه آیا ستاسو رب تاسو سره یو ښه وعده نه وه کړې

وَعْدًا حَسَنًا ۚ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدتُّمْ أَن يَحِلَّ

وعده | نیکه | آیا وږده شوه | په تاسو باند | زمانه | یا | غواړئ تاسو | چې راشي

بیا آیا په تاسو باندې ډیر زیات وخت تیر شوې وو یا دامو خوښه ده چې په تاسو دې

عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُم مَّوْعِدِي ﴿٨٦﴾

په تاسو باندې | غضب | دطرفه درب ستاسو | چې خلاف اوکړو تاسو | دوعدې زما |

ستاسو درب غضب خامخاه راشي انو ځکه مو ماسره د پخې وعدې کولو نه مخالفت اوکړو

قَالُوا۟ مَآ أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا

اووئیل هغوئ چې خلاف نهٔ دې کړې مونږه | دوعدې ستا | په اختیار خپل سره | ليکن مونږه

هغوئ ورته اووئیل چې مونږ تاسره د خپلې وعدې نه په خپله خوښه اوړیدلي نه یو اخو خبره داده

حُمِّلْنَآ أَوْزَارًا مِّن زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَٰهَا فَكَذَٰلِكَ

بار کړې شوي وو | په | پیټو | دکالو | د خلقو | نو اوغورزول مونږه هغه | نو دارنګې

چې په مونږ باندې د(قبطی) قوم (پاتې شوی) کالی درانه شوي وو نو مونږ هغه اوغورزول انو دغه شان

أَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾ فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُۥ

او غورزول | سامري(هم) | نو رااوویستو هغه | دپاره دهغوئ | یو سخې | ایوه جوسه | چې وو هغه لره

سامری هم اوغورزول انو بیا (سامری) هغې خلقو ته یو سخې رانبکاره کړو چې هغه تش کالبوت وو

خُوَارٌ فَقَالُوْا هٰذَآ اِلٰهُكُمْ وَاِلٰهُ مُوْسٰى فَنَسِيَ ﴿۸۸﴾
اواز(دسخي) | نو اووئيل هغوئ | دادي | معبود ستاسو | او معبود | دموسي | نو هغه هير كړي دي
خو اواز به ئي كولو | نو هغوئ (بني اسرائيلو) اووئيل چې هم دا ستاسو معبود دې | او د موسى هم معبود دې خو
اَفَلَا يَرَوْنَ اَلَّا يَرْجِعُ اِلَيْهِمْ قَوْلًا ۙ وَّلَا يَمْلِكُ لَهُمْ
آيا نه گوري دوئ | چې جواب نه وركوي | دوئ ته | د خبرې | او نه اختيار لري | دپاره ددوئ |
موسى ؑ هير كړو | آيا دا خلق نه گوري چې هغه بت دهغوئ دخبرې جواب نه وركوي | او نه هغوئ ته
ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا ﴿۸۹﴾
دنقصان | او نه دنفعې |
دنقصان رسولو اختيار لري |

قوله تعالى:- قَالَ فَاِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْۢ بَعْدِكَ وَاَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿۸۵﴾

د موسى ؑ د قوم ازميښت: حضرت موسى ؑ چه كله د درياب نه پورې وتلو نو يوځائ ته اورسيدل دكوم ځائ خلق چه د خپلو بتانو منجوران جوړ شوي ناست وو. بني اسرائيلو وئيل موسى ؑ زمونږ د پاره هم داسې يو معبود مقرر كړه. هغوي اوفرمائيل تاسو ډير جاهلان خلق ئي دا خو برباد شوي خلق دي او ددوي عبادت هم باطل دې. بيا الله ﷻ هغه ته د ديرشو روژو حكم اوكړو بيائى دا زياتې كړې او پوره څلويښت شوې. شپه ورځ به روژه وو. هغه زركوه طور ته لاړو په بني اسرائيلو باندې ئي خپل رور هارون ؑ خليفه مقرر كړو. هلته چه اورسيدو نو الله ﷻ د دې زر راتلود وجه تپوس اوكړو هغه جواب وركړو چه هغه هم كوه طور سره نيزدې دې راځي. ما تندي اوكړه چه ستا رضامندي حاصله كړم او په هغې كښې وړاندې شم. الله ﷻ اوفرمائيل ستا په زر راتلو كښې ستا قوم په يوه بله فتنه كښې اخته شو او هغوي د سخي عبادت شروع كړو. داسخې سامري جوړ كړو او هغوي ئي د دې په عبادت كښې اخته كړل په اسرائيلي كتابونو كښې دي چه د سامري نوم هم هارون وو. حضرت موسى ؑ له د وركولود پاره د تورات تختنې ليكلې شوې وې لكه چه فرمان دې ﴿وَكَتَبْنَا لَهٗ فِي الْاَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْعِظَةً وَّتَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ ۚ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَّاْمُرْ قَوْمَكَ يَاْخُذُوْا بِاَحْسَنِهَا ۭ سَاُورِيْكُمْ دَارَ الْفٰسِقِيْنَ﴾([1]) يعني مونږ د هغه دپاره دهرڅيز باره كښې تذكره او دهر څيز تفصيل ليكلې وو او ورته مو وئيلې وو چه دا مضبوطې اونيسه او خپل قوم ته هم اووايه چه په دې ښه عمل اوكړي. زه به تاته ډير زر د فاسقانو انجام اوښايم. حضرت موسى ؑ ته چه كله د خپل قوم د مشركانه كار خبر اوشو نو سخت خفه شو او په ډير غم اوغصه كښې د هغه ځائ نه واپس د قوم طرف ته لاړو چه اوگوري هغوي د الله ﷻ د دې دومره نعمتونو سره داسې سخت د بې وقوفتيا او مشركانه فعل مرتكب شو. غم خفگان او تكليف اوغصه هغه ته ډيره زياته ورغلې وه واپس راتلو سره ئي اووئيل گورئي الله ﷻ تاسو سره ډولې نيكې وعدې كړې وې تاسو ته يې د دنيا او آخرت خيرونه او انعامونه دركړه خو په لږ شان وخت كښې تاسو د الله ﷻ نعمتونه هير كړل بلكه تاسو خو هغه حركت اوكړو په كوم سره چه د الله ﷻ غضب په تاسو نازل شو تاسو چه ماسره كومه وعده كړې وه د هغې مو بالكل لحاظ اونه ساتلو.([2]) اوس بني اسرائيلو معذرت اوكړو چه مونږ دا كار په خپل اختيار سره نه دې

---

[1]) ۷/الاعراف:۱۴۵.
[2]) الطبري:۳۵۰/۱۸.

کړې خبره دا وه چه کوم سره زر د فرعونیانو مونږ سره قرض اخستې شوی پاتې شوې وو مونږ بهترهم دا اوګنړل چه دا چرته اوغورزوو نو مونږ ټول په ټول دپرهیزګارئی په توګه هغه اوغورزول.

دسر زرو و سپینو زرو د سیزلو حکم هم هارون ﷺ **کړې وو**:-یوروایت کښې دی چه حضرت هارون ﷺ پخپله یوه کنده اوکنستله په هغې کښې ئی اُور بل کړو او هغوی ته ئی اوفرمائیل چه هغه ټول کالی په دې کښې واچوئی.دابن عباس ﷺ بیان دې چه د هارون ﷺ داارادہ وه چه دا ټول کالی یوځائ شی ویلې شی او یو غونډارې جوړشی. بیا چه کله موسی ﷺ راشی اوڅنګه وائی نو هغه شان به اوکړو. سامری په دې کښې هغه موټې واچولوکوم چه هغه د الله ﷻ د قاصد د نښې نه ډك کړې وو اوحضرت هارون ﷺته ئی اووئیل چه ته د الله ﷻ نه دعااوکړه چه هغه زما خواهش قبول کړی. هغه ته څه خبر وو دعائی اوکړه. هغه داخواهش کړې ووچه ددې نه یوسخې جوړشی دکوم نه چه دسخی په شان آواز هم اوځی نو هغه جوړشو اود بنی اسرائیلو د فتنه سبب جوړشو. نوارشاددې چه هم دغه شان سامری هم ورواچول (^۱)هارون ﷺ یوځل سامری سره خواکې تیریدوهغه هغه سخې تیك ټاك کولو. هارون ﷺ تپوس اوکړو څه کوې؟هغه وئیل چه هغه څیز جوړوم کوم چه نقصان به ورکوی او فائده به نه ورکوی.هغه دعااوکړه یا الله دې پخپله داسې کړې اودهغه ځائ نه ئی تشریف یوړو،سامری دعااوکړه چې یاالله دا څخې داسې کړې چې آواز کوی.دسامری په دعاسره دا سخې جوړشو او آوازبه ترې راوتلو.بنی اسرائیل په دهوکه کښې راغله او د دې عبادت ئی شروع کړو.د ده په آواز به هغوی ده ته په سجده پریوتل او په دویم آواز به ئی سر د سجدې نه اوچتولو. دې ټولی نورمسلمانان هم دهوکه کول چه په اصل کښې الله هم دا دې موسی ﷺ نه چرته هیرشوې دې او بل ځائ کښې دده په لټون کښې ګرځی.هغه نه داوینا کول هیر شوی دی چه داستاسو رب دې.داخلق منجوران جوړشو اود ده نه چاپیره ناست وو.د هغوی بې وقوفتیاته ګوره چه دوی دومره نه ګوری چه هغه سخې خوصرف بې ساځیز دې.نه د هغوی دیوې خبرې جواب ورکولې شی اونه اوری.نه هغه ته د دنیااودآخرت د څه خبرې اختیاراونه د ده په لاس کښې څه نفع اونه څه نقصان شته آواز چه به ترې کوم راوتلو ددې وجه هم صرف دا وه چه د روستو سورې نه به ئی هواتیریدله اوپه خُله به وتله نود هغې آوازبه راتلو.ددې سخی نوم هغوی بهموت کیخودلې وو.

د باران نه بچ کیدو پرنالې ته اودریدو:-بل د هغوی دې بیوقوفتیاته اوګوره چه د ورې ګناه نه د بچ کیدود پاره ئی لویه ګناه اوکړه. د فرعونیانود امانتونو نه د آزادیدلو د پاره ئی شرك شروع کړو. داخو هم هغه مثال شو چه یوعراقی دحضرت عبدالله بن عمر ﷺ نه تپوس اوکړو که په کپړا باندې د ماشی وینه اولګی نو مونځ پرې کیږی که نه؟ نوهغوی اوفرمائیل چه دې عراقیانوته ګوره د رسول الله ﷺ د لور د خیګر ټکړه خو ئی قتل کړه اود ماشی د وینې د مسئلوتپوسونه کوی.(^۲)

وَلَقَدْ	قَالَ لَهُمْ	هٰرُوْنُ	مِنْ قَبْلُ	يٰقَوْمِ	اِنَّمَا
او ونیلي وو	دوئ ته	هارون	دمخکښې نه	اې قومه زما	بیشکه

او ونیلي هم وو چې ائې زما قومه اونه دنفع ورکولوا او ددې نه وړاندې هارون هغوئ ته

فُتِنْتُمْ	بِهٖ	وَاِنَّ	رَبَّكُمُ	الرَّحْمٰنُ
په فتنه کښې اچولې شوی یئ تاسو	په دې (سخی) سره	او بیشکه	رب ستاسو	رحمن دې

د دې سخی په سبب په تاسو امتحان کړې شوې دې .... اوبیشکه ستاسو رب رحمن دې

(^۱) الطبری:۱۸/۳۵۵.

(^۲) صحیح بخاری کتاب الادب باب رحمة الولدوتقبیله ومعانقته:۵۹۹۴، ترمذی:۳۷۷۰،ابن ابی یعلی:۵۷۳۹.

فَاتَّبِعُوْنِيْ وَاَطِيْعُوْٓا اَمْرِيْ ۝٩٠ قَالُوْا لَنْ نَّبْرَحَ

نو تابعداري اوکړئ زما | او اطاعت اوکړئ | دحکم زما | اوونيل هغوئ | چې هميشه به اوسو مونږ

نو زما تابعداري کوئ |اوزما حکمونه منئ |هغوئ اوونيل چې مونږ خو به دده په عبادت کښې

عَلَيْهِ عٰكِفِيْنَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا مُوْسٰى ۝٩١ قَالَ

په عبادت ددې سخنې | محکم ولاړ اترديې پورې | چې واپس راشي |مونږ ته | موسى | اوونيل موسى

مشغول يو | .... تر دې چې موسى ﷺ راته واپس راشي |موسى ﷺ اووئيل چې

يٰهٰرُوْنُ مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوْٓا ۝٩٢

اې هارونه | څه څيز منع کړې وې ته | کله چې | اوليدل تا دوئ | چې ګمراهان شول |

اې هارونه ته ما پسې ولې نه راتلې کله چې تا داوليدل چې دوئ ګمراهان شول ؟

اَلَّا تَتَّبِعَنِ ؕ اَفَعَصَيْتَ اَمْرِيْ ۝٩٣ قَالَ

چې عمل دې اونکړلو په طريقه زما | ايا خلاف ورزي اوکړه تا | دحکم زما | اوونيل هارون |

.... آيا تا هم زما د حکم نافرماني اوکړه ؟| (هارون) اووئيل چې اې زما دمور

يَبْنَؤُمَّ لَا تَاْخُذْ بِلِحْيَتِيْ وَلَا بِرَاْسِيْ ۚ اِنِّيْ خَشِيْتُ اَنْ تَقُوْلَ

اې خويه دمور | مه نيسه | ږيره زما | اونه سر زما | بيشکه زه | يريدم | چې ته به اوواني

خويه (روره) |زما ږيره او زما سر مه رانيسه |ما سره دا ويره شوه چې ته به دا او وائې اچې

فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِيْ ۝٩٤

چې اختلاف دې پيدا کړو| په منځ | دبنى اسرائيلو کښې | او لحاظ دې اونکړو|دخبرى زما |

تا په بنى اسرائيلو کښې اختلاف پيدا کړو| اوزما د راتلو انتظار دې اونه کړو|

قوله تعالى:- اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهٖ ۚ

د باطل معبودعبادت کول فتنه ده:- حضرت موسى ﷺ راغلو دې نه وړاندې حضرت هارون ﷺ هغه ډير پوهه کړو چه ګوره په فتنه کښې مه پريوځى د رب رحمن نه بغيرد بل چا مخې ته مه ټيټيږه. هغه د هرڅيز خالق اومالك دې. دټولواندازه مقرر کونکې هم هغه دې. هم هغه د عرش مجيدمالك دې. هم هغه چه څه غواړى کونکې دې. تاسو زما تابعداري اوحکم منل کوئ. زه چه څه وايم هغه په ځائ راوړنى د کوم نه چه منع کوم منع شئ خودې سرکشوجواب ورکړوچه د موسى ﷺ خبره خو به مونږ اومنو. نود هغه وخت پورې به مونږ د دې عبادت پرينږدو نود جنګيدلو مره کيدلود پاره تيارشو.

د حضرت موسى ﷺ د حضرت هارون ﷺ نه خفګان:- حضرت موسى ﷺ په سخته غصه اوغم کښې راواپس شوې ووتختنى نى په زمکه باندې واچولې اوخپل رور هارون ﷺ پسې په غصه کښې ورغلو اود سر د ويښتونه ئى اونيولواوخپل طرف ته ئى راښکلو. د دې تفصيلى بيان د سورت اعراف په تفسيرکښې تيرشوې دې اوهلته هغه حديث هم بيان شوې دې چه اوريدل د ليدلومطابق نه دى. هغه خپل روراوخپل جانشين ملامت کول شروع کړه چه د دې بت پرستنى شروع کيدو په وخت کښې تاماته ولې خبر اونه کړو؟ آياچه څه ماتاته وئيلې ووته هم د هغې مخالف شوې؟ ماخوصفاوئيلې ووچه زماپه قوم کښې زماجانشينى کولوسره اصلاح کوه اودفساديانومه منه.

د هارون عليه السلام حقيقت اظهار:- حضرت هارون عليه السلام جواب ورکړو چه اې زما دمورخويه روره دا صرف د دې دپاره چه حضرت موسى عليه السلام باندې ډيره مينه اورحم غالب راشى نه ئى پلار جداجدا ووهم د يوپلار نه وودواړه سکه رونړه وو. هغه عذرپيش کولو چه ګوره په زړه کښې خوزما هم راغلې ووچه تاله راشم اوتاخبرکرم خوبياخيال راغلو چه دوی يوازې پريخودل ښه نه دی چرته ته مانه نورخفه نه شې چه هغوی دې يوازې ولې پريخودل. ديعقوب عليه السلام په اولادکښې دې دا جدائی ولې واچوله؟ اوڅه چه ماونيلي وو د هغې ساتنه اوخيال دې ولې اونه ساتلو؟ خبره داده چه په هارون عليه السلام کښې د تابعدارئی پوره ماده وه اود حضرت موسى عليه السلام به ئى ډير عزت هم کولو اود هغه به ئى ډيرلحاظ هم ساتلو.(١)

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يٰسَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾ قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوْا
اوونيل موسى نو څه کار دې ستا | اې سامريه | اوونيل(سامری) | ليدلي ووما | هغه څيز | چې ليدلي نه وو خلقو
موسى عليه السلام اوونيل چې ښه سامريه ته اووايه چې ستا څه قصه ده | هغه اوونيل چې ماته يو داسې څيز ښکاره شو چې

بِهٖ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ اَثَرِ الرَّسُوْلِ فَنَبَذْتُهَا
هغه څيز | نو راواخستلو ما | يو موټي(خاوره) | دقدم دنښې | د رسول نه | پس ورواچوله ما هغه
هغه بل چاته نه ښکاريدو | ما د فرښتې د قدمونو نه يو موټئ خاوره راواخسته کړه | بيا مې هغه په دې بت

وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِيْ نَفْسِيْ ﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ فَاِنَّ
او دارنګې | ښه ښکاره کړو | ماته | نفس زما (دا کار) | اوونيل موسى | نو څه (لرې شه) | بيشکه
کښې ورواچوله | اوهم داخبره زما نفس ماته ښه ښکاره کړې وه | موسى عليه السلام اوفرمائيل چې څه تول

لَكَ فِي الْحَيٰوةِ اَنْ تَقُوْلَ لَا مِسَاسَ وَاِنَّ لَكَ مَوْعِدًا
مقرره ده تاد پاره | په ژوند کښې | چې وائې به ته | مه لګيږه(ماسره) | او بيشکه | دې تالره | وخت مقرر
عمر به ته هم دا وائې | چې ماته لاس مه راوړئی | .... اوتاسره يوه بله وعده (دعذاب هم) ده

لَّنْ تُخْلَفَهٗ ۚ وَانْظُرْ اِلٰٓى اِلٰهِكَ الَّذِيْ
چې هر ګز به روستو نشي ته د هغې نه (بلکه هم په هغې به هلاکيږې) | او اوګوره ته | خپل معبود ته | هغه
چې دهغې نه روستو کيدې نشي | .... اوخپل دې معبود ته اوګوره دکوم چې ته

ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا ۭ لَنُحَرِّقَنَّهٗ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهٗ
چې وې ته | په هغه باند | محکم ولاړ | خامخا به مونږ سوزوو هغه | بيا به خامخا ذره ذره کوو هغه
عبادت کوې | .... مونږ به دا اوسيزو | اوبيا (ددې يره په) په درياب کښې

فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ اِنَّمَآ اِلٰهُكُمُ اللّٰهُ الَّذِيْ لَآ
په درياب کښې | په ذره کولو سره | بيشکه | معبود ستاسو | الله دې | هغه(الله) | چې نشته دې
اوبهي وو | .... ستاسو معبود خو بس يو الله جل جلاله دی | چې هغه نه سوا بل

اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾
لائق دعبادت | مګر | هم هغه دې | فراښه دې | د هر څيز نه | په لحاظ دعلم سره |
معبود نشته | هغه هر څيز په خپل علم کښې راګير کړی دی |

(١) الطبری:١٨/٣٥٩.

قوله تعالى:- قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَـٰسَامِرِيُّ

سامري سره د موسى ﷺ خبرې اوبددعا:-موسى ﷺ د سامري نه تپوس اوکړوچه تا دا فتنه ولې جوړه کړه.داسړې دباجرما اوسيدونکې وو د هغه قوم د غوا عبادت کولو.دهغه په زړه کښې هم د غوامينه وه. هغه بني اسرائيلوسره د خپل ايمان اظهارکړې وو. د هغه نوم موسى بن ظفروو. په يو روايت کښې دي چه داکرماني وو په يوبل روايت کښې دي چه د ده کلي نوم سامراوو.(١) هغه جواب ورکړوچه کله دفرعون دهلاکت دپاره جبرائيل ﷺ راغلونومادهغه د اس دنوکې لاندې نه لږه شان خاوره واخسته.
د اکثرومفسرينوپه نيز مشهوره خبره هم دا ده. د حضرت علي ﷺ نه روايت دې چه کله حضرت جبرائيل ﷺ راغلواوموسى ﷺ ئې واخستو ختلو نوسامري اوليدلو.هغه زر د اس د نوکې لاندې نه خاوره اوچته کړه. حضرت موسى ﷺ جبرائيل ﷺ د آسمانه پورې بوتلو الله ﷻ تورات اوليکلو حضرت موسى ﷺ د قلم د ليکلو آواز اوريدو. خو چه کله هغوى ته د خپل قوم مصيبت معلوم شو نولاندې راغلو او هغه سخې ئې اوسوزولو خود دې اثر سندغريب دې هم د دې خاورې يوه چونډئې ياموتې هغه د بني اسرائيلوجمع کړې شوو کالود سوزولوپه وخت کښې په هغې کښې واچوله چه د هغې نه ښکلې سخې جوړشو. او دننه نه ئې وو نو هوابه ورننوتله او د دې نه د وتلو په وخت کښې به آواز وتلو. د حضرت جبرائيل ﷺ په کتلوسره د هغه داخيال راغلې ووچه زه د ده د اس د نوکې لاندې خاوره اوچتوم زه چه څه غوارم هغه به د دې خاورې په اچولوسره جوړيږي. د هغه ګوتې هم هغه وخت اوچې شوې وې. کله چه بني اسرائيلو اوکتل چه دوى سره د فرعونيانو کالي پاتې شوى دى اوفرعونيان هلاک شو اودا هغوى ته واپس کيدې نه شي نوپريشانه شو.
سامري ونيل چه ګورئې د دې په وجه په تاسو مصيبت نازل شوې دې دا راجمع کړئې اُور ورته کړئې. کله چه هغه راجمع شو او اُورئې اولګولو اوويلې شونود هغه په زړه کښې خيال راغلوچه هغه خاوره په دې باندې ورواچوى هغه د سخى په شکل کښې جوړشى. هم داسې اوشو اوهغه اوونيل چه ستاسو اود موسى ﷺ رب دا دې. هم دغه هغه جواب ورکوى چه مادې کښې واچول اوزما زړه هم دا ترکيب ماته اوخودلو. کليم الله ﷺ اوفرمائيل چه تاد نه اخستوڅيز په لاس کښې واخستو ستا سزا په دنياکښې اوس هم دا ده چه ته به نه په دنيا کښې چاسره لاس لګولې شې اونه به بل څوک تاسره لاس لګولې شي باقي سزا به ستا په قيامت کښې وى د کوم نه چه خلاصيدل ممکن نه دى د هغه بقايا تراوسه پورې وائي چه لاس مه راوړه.
اوس د خپل معبود حشر هم اوګوره چه د کوم په عبادت باندې به رونډ پروت وې مونږ هغه سيزو چه ايره شي. هغه د سرو زرو سخې داسې اوسوزيدولکه چه د وينې اوغوښې سخې څنګه سوزي. بيائې د هغې ايره په تيزه هواکښې په سمندرکښې ذره ذره والوزوله. روايت دې چه هغه د بني اسرائيلو د ښځو چه ترکومې پورې ممکن وه کالي وغيره راغونډکړل د هغې نه ئې سخې جوړکړو کوم ته چه حضرت موسى ﷺ د سوزيدلونه پس پوکې ورکړو اوپه درياب کښې د هغې خاوره او ايره اوبهيوله. چا هم چه د هغې اوبه اوڅکلې د هغه مخ زيړشو.دې سره ټول د سخى عبادت کونکى معلوم شو.اوس هغوى توبه اوکړه اوحضرت موسى ﷺ ته اوونيل چه زمونږ توبه به څنګه قبليږي؟ حکم اوشو چه يوبل قتل کړئې(٢) د دې پوره بيان تيرشوې دې بيا هغوى اوفرمائيل ستاسو معبوددا نه دې. دعبادت مستحق خو صرف الله ﷻ دې باقي ټول جهان د هغه محتاج دې اود هغه ماتحت دې اوهغه د هرڅيز عالم دې.

(١) الطبرى:١٨/٣٦٣.
(٢) حاکم:٢/٣٧٩-٣٨٠.

د هغه علم ټول مخلوق راګیرکړي دي. د هريوځيز شمير هغه ته معلوم دي. يوه ذره هم د هغه د علم نه بهر نه ده. د هرې پاڼې او هرې دانې هغه ته علم دې. بلكه هغه سره چه كوم كتاب دې هغې كښې دالیکلې شوی موجود دی. د زمکې ټول ساه لرونكوته رزق هم هغه وررسوی د ټولوځائ هغه ته معلوم دي. هرڅه كولاؤ اوواضح په كتاب كښې ليكلې شوی دی. د الله ﷻ علم محيط كل او په ټولو باندې حاوی دې. د دې مضمون نور هم ډير آياتونه دی.

كَذٰلِكَ	نَقُصُّ	عَلَيْكَ	مِنْ اَنْۢبَآءِ	مَا	قَدْ سَبَقَ ۚ
هم دارنګې	بيانوو مونږ	په تاباندې	دخبرونونه	هغه خبرونه	چې مخكښې تير شوی دی
انې پيغمبره) هم دغه شان مونږ تاته د پخوانو واقعاتو خبرونه آوروؤ	...............او مونږ				
وَقَدْ اٰتَيْنٰكَ	مِنْ لَّدُنَّا	ذِكْرًا ۖ	مَنْ	اَعْرَضَ	عَنْهُ	فَاِنَّهٗ
او دركړې دې مونږ تاته	دخپل طرف نه	يو ذكر(نصيحت)	هغه څوك	چې مخ واړولو	ددې نه	نو بيشكه هغه
درته دخپل طرفنه يوه نصيحت نامه دركړې ده	څوك چې ددې نه مخ اوګرزوی	اهغه به دقيامت په				
يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ	وِزْرًا ۙ	خٰلِدِيْنَ	فِيْهِ ؕ	وَسَآءَ		
باروی په ورځ دقيامت	لوئ بار(دګناهونو)	هميشه به وی	په هغې كښې	او ډير بد دي(دا بار)		
ورځ خراب پنډ بار كړی	او په دغه ځائې كښې به هميشه اوسيږی	او دغه				
لَهُمْ	يَوْمَ الْقِيٰمَةِ	حِمْلًا ۙ				
دپاره دهغوئ	په ورځ دقيامت	دحيثيته دبارنه				
ډير بد خائې دې	په اعتبار د بار كولو					

قوله تعالىٰ:- فَاِنَّهٗ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا

دقيامت په ورځ به خپل خپل بوج اوچتول وی:- ارشاد دې چه څنګه دموسی ﷺ قصه په اصلی رنګ كښې ستاپه وړاندې بيانولې شی هم داسې نورتيرشوی حالات هم مونږ ستاپه وړاندې بالكل هم هغه شان بيانوو.مونږخوتاته قرآن عظيم دركړې دې.كوم سره چه باطل نه شی ورلنډې دې څكه چه مونږ دحكمت اوحمدوالايو[1] هيڅ يونبی ته څه كتاب د دې نه زيات د كمال والا ددې نه زيات جامع اود دې نه زيات دبركت نه دې ملاو.دهرقسم اودټولونه اوچت كتاب هم داكلام الله دې. په كوم كښې چه تيرشوی خبرونه راتلونكی امور اود كار طريقې ذكردی دا نه منونكې اودې نه مخ اړونكې او د دې د احكامونه تيخته كونكې د دې نه بغيرپه بل څه كښې هدايت لټونكې ګمراه دې اودوزخ ته تلونكې دې. په قيامت كښې به هغه خپل بوج پخپله اوچتوی او په دې كښې به ډوب شی. دې نه چه څوك هم انكاراوكړی هغه دوزخی دې.كتابی وی كه غيركتابی عجمی وی كه عربی ددې منكردوزخی دې. لكه څنګه چه ارشادباری تعالی دې چه زه تاهم هوښيارونكې يم او چاته چه هم اورسی([2])نو ددې تابعدار هدايت والا اوددې مخالف د ضلالت اوبدبختئی والا كوم چه دلته برباد شو اوهلته دوزخی شو.ددې عذاب نه خو به نه هغه ته خلاصې ملاو شی اونه بچ كيدې شی برابر بوج دې چه په ده باندې به په هغه ورځ وی.

[1]) ٤١/فصلت:٤٢.
[2]) ٦/الانعام:١٨.

يَوْمَ يُنفَخُ
| په هغه ورځ | چې پوکې به اووهلې شي
په کومه ورځ چې شپيلۍ پوک وهلې شي او .... |
فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا (١٠٢)
په صور(شپلۍ) کښې | او مونږ به راجمع کړو | مجرمان | په دغه ورځ | شين سترګې بې نظيره
ټول مجرمان به په دغه ورځ داسې راپوخاني کړو چې شنې سترګې به ئې نيولې وي | په
يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا (١٠٣)
چې پټې خبرې به کوی | په منځ خپل کښې | چې وخت نۀ دې تير کړې تاسو | مګر | لس ورځې
خپل مينځ کښې بۀ پټې پټې خبرې کوی | چې تاسو خو بۀ صرف لس ورځې په دنيا کښې پاتې شوې يئ
نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ
مونږ ته ښۀ معلوم دی | هغه څه | چې وائی به هغوئ | کله چې | به اووائی | کامل سړې دهغوئ
مونږ د دوی په وينا باندې ښه پوهيږو | دغه وخت به په دوئ کښې زيات عقل مند اووائی | چې
طَرِيقَةً إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا (١٠٤)
په عقل کښی | چې وخت نۀ دې تير کړې تاسو | مګر | يوه ورځ |
تاسو خو صرف يوه ورځ په دنيا کښې پاتې شوی يئ |

قوله تعالى:- يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ

کله چه شپيلئ پوک وهلې شی:- د رسول الله ﷺ نه تپوس اوشو چه دا صور يعنی شپيلئ څه څيز دې؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه دا يو قرن(نل-شپيلئ) ده چه پوك وهلې به شی.(١) يو بل حديث کښې دی چه د دې ګولائی د آسمانونو او زمکو په مقدار ده. حضرت اسرافيل ﷺ به داپوك وهی. يو بل روايت کښې دی چه زه څنګه آرام حاصلولې شم څکه چه د شپيلئ پوك وهونکې فرښتې شپيلئ خله کښې ورکړې ده تندې ئې ښکته کړې دې او په انتظاردې چه کله به حکم کيږی. خلقو وئيل حضورﷺ بيامونږ څه اولولو وئی فرمائيل چه وائې ﴿حسبنا الله ونعم الوكيل على الله توكلنا﴾(٢) په دغه وخت به د ټولوخلقو حشر وی. د ويرې اوخطرې نه د ګناهګارانو سترګې به هم داسې کولاوپاتې کيږی. يوبل ته به پټ پټ وائی په دنياکښې خو مونږ ډيرکم پاتې شو دزيات نه زيات لس ورځې به تيرې شوی وی مونږ د هغوی د راز دارئی خبروباندې هم پوهيږو. اوپه دوی کښې به ډيرعقل منداو کامل انسان دا وائی چه لس چرته وې؟ مونږ خو په دنياکښې صرف يوه ورځ پاتې شو.

غرض دا چه کافرانوته به د دنيادا ژوند يوخوب غوندې معلوميږی. هغه وخت به هغوی قسمونه خوری وائی به چه صرف يوساعت به مونږ په دنياکښې پاتې شوی يو. يوبل آيت کښې دی ﴿أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ﴾(٣) مونږ تاسو ته دعبرت حاصلولوقابل عمر هم درکړې

(١) ابوداؤد كتاب السنة باب ذكر البعث والصور:٤٧٤٢ وسنده صحيح، ترمذی:٣٢٤٤، ابن حبان:٧٣١٢، حاكم:٤٣٦/٢، احمد:١٦٢/٢.
(٢) د دې تخريج هم د سورت الكهف آيت نمبر ٨٨ لاندې تيرشوې دې.
(٣) ٣٥/فاطر:٣٧.

وو بیاخبرداري کونکي هم تاسو له راغلي وو. په نورو ایاتونو کښې دی چه د دې سوال په جواب کښې چه تاسو څومره موده په زمکه تیره کړې راغلی نی؟ د دې جواب دې یوه ورځ یاد دې نه هم کم[1] په حقیقت کښې دنیاده هم د آخرت په مقابله کښې هم دومره ده خوکه په دې خبره باندې نی د وراندې نه یقین کړې وې نودا فانی به په هغه باقی او دا لږ به په هغه ډیرباندې نه خوښولو بلکه د آخرت سامان به نی په دې دنیاکښې کولو.

					وَيَسْـَٔلُونَكَ
					او تپوس کوی ستا نه دا خلق
					او (ائې زما محبوبه) خلق ستا نه د
عَنِ الْجِبَالِ	فَقُلْ	يَنْسِفُهَا	رَبِّيْ	نَسْفًا ۝	فَيَذَرُهَا
دحال دغرونو	نو ورته اووایه	ذره ذره به کړی هغه	رب زما	په ذره کولو سره	نو پرې به ږدی دا زمکه
دغرونو په باره کښې تپوس کوی	نو ور ته اووایه چې زما رب به دغه غرونه والوزوی				او زمکه
قَاعًا	صَفْصَفًا ۝	لَا تَرٰى	فِيهَا	عِوَجًا	وَّلَا أَمْتًا ۝	يَوْمَئِذٍ
میدان	هموار	چې نۀ به وینی تۀ	په هغې کښې	څه کوږ والي	او نۀ لوړ والي	په دغه ورځ
به هموار میدان پریږدی	ته به په دې کښې نه څه کوږوالئ اووینې اوه نه لوړوالئ	...... په دغه ورځ				
يَتَّبِعُوْنَ	الدَّاعِيَ	لَا	عِوَجَ	لَهٗ	وَخَشَعَتِ
به پیروی کوی ټول خلق	دبلونکي	چې نۀ به وی	کوږوالي	دغه بلونکی ته	او چپ به شی
به ټول خلق په بلونکی پسې روان شی	چې دهغې نه به هیڅوک مخالفت کولې نشی	او ټول			
الْأَصْوَاتُ	لِلرَّحْمٰنِ	فَلَا تَسْمَعُ	إِلَّا	هَمْسًا ۝	
اواز ونه	رحمن ته	نو تۀ به نۀ اوري	مګر	کشار (دقدمونو)	
اوازونه به د رحمان الله ﷻ داواز په وړاندې ټیټ شی	نو ته به د پښو دکشاری د آواز نه سوا بل آواز نه				

قوله تعالی:- فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّيْ نَسْفًا ۝

غرونه به ذره ذره شي:- خلقوتپوس اوکړوچه د قیامت په ورځ به داغرونه هم داسې باقی وی که نه؟ د هغوی سوال نقل کولوسره جواب ورکوی چه دابه اخواشی اوختم به شی کرخیدونکی به ښکاری او آخر به ذره ذریعه شی.زمکه به دصفا هوارمیدان په شان شی.د **(قاع)** معنی هوارصفامیدان **(صفصفًا)** هم ددې تاکیددې اودصف صف معنی بغیرراټوکیدونکې زمکه هم ده.خواولننی معنی ډیره ښه ده او دویمه معنی مرادی لازمی ده نه به په دې کښې څه کنده پاتې شی نه غونډئی نه اوچت ځای نه ښکته ځای.([2])ددې خطرناکواموروسره به یوآواز کونکې آواز ورکوی چه د هغه په آوازکولوسره به ټول مخلوق په منده شي د فرمان مطابق به ټول هم یوطرف ته روان وی. نه به اخواخی نه دیخوا نه کوک سیدا به روان وی. افسوس چه هم دا طریقه نی د الله ﷻ د امورو په ځای راوړلوسره داسې مشغول وې. خود نن دا طریقه بالکل بې فائدې ده.

[1] ۲۳/المؤمنون:۱۱۳.
[2] الطبری:۱۸/۳۷۲.

په هغه ورځ خو به ښه کتونکي اوریدونکي جوړشي او اواز سره به حکم مني. په تیاره ځای کښې به حشر وی آسمان به راغونډ کړې شي ستوري به راوړژي نمر سپوږمۍ به ختم شي د آواز کونکي په آواز باندې به ټول روان شي. هم په دې یو میدان کښې به ټول مخلوق راجمع شي خو دومره د غضب خاموشي به وي چه د رباني رعب د وجه نه به یوآواز نه راوځي. بالکل سکون او خاموشي به وي. صرف د پښو کشار به وي او غوږایستنې به وي.([1]) چه روان وي ځي نود پښو کشار خو به خامخا وي او په اجازت د الله ﷻ به کله ناکله په یوحال کښې خبرې هم کوي خو تګ نې هم په ادب او خبرې کول هم په ادب لکه چه ارشاد رباني دې ﴿يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ۝ فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ﴾([2]) یعني په کومه ورځ چه هغوی زما په وړاندې حاضرېږي د چا به هم طاقت نه وي چه زما د اجازت نه بغیرژبه کولاوکړي. بعضې به نیکان وي اوبعضې به بدان وي.

يَوْمَئِذٍ						
په دغه ورځ به						
لَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ	إِلَّا	مَنْ	أَذِنَ	لَهُ الرَّحْمَٰنُ	وَرَضِيَ	لَهُ
نۀ رسوی فائده سفارش	مګر	دهغه چا	چې اجازت اوکړو	هغه ته رحمن	اوراضي شو	دهغه نه
اورې | په د غه ورځ به سفارش چا ته فائده نه رسوی | خوهغه چاته چې رحمان ورته اجازت ورکړې وی						
قَوْلًا ۝	يَعْلَمُ	مَا	بَيْنَ أَيْدِيهِمْ			
په لحاظ دخبرې کولو سره	معلوم دی الله ته	هغه څه	چې په منځ دلاسونو دهغوئ کښې دی			
اودهغه دپاره ئې (د شفارس) اجازت کړې وی | هغه دټولو خلقو وړاندې روستو حالات ډیرښه پیژني						
وَمَا	خَلْفَهُمْ	وَلَا يُحِيطُونَ	بِهِ	عِلْمًا ۝		
او هغه څه	چې روستو دهغوئ نه دی	او احاطه نشي کولې دا خلق	په هغه باند	دحیثیته دعلم نه		
اوخلق په خپل علم سره د هغه (الله ﷻ دمعلوماتو) احاطهٔ نشی کولې						
وَعَنَتِ	الْوُجُوهُ	لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ۖ	وَقَدْ خَابَ	مَنْ		
او ذلیله شول	مخونه	همیشه ژوندی قائم الله ته	او خراب(ناکام) شو	هغه څوک		
اومخونه بۀ تل ژوندی اودنظام چلونکی الله ﷻ په وړاندې ټیټ شی | او چاچې						
حَمَلَ	ظُلْمًا ۝	وَمَن يَعْمَلْ	مِنَ الصَّالِحَاتِ	وَهُوَ		
چې پورته ئې کړو	بار دظلم	او هغه څوک چې کوی عمل	دنیکو عملونو نه	او هغه		
دنافرمانئ بوج اوچت کړو هغه به ناکامه وی | او څوک چې نیک کار اوکړی اوهغه						
مُؤْمِنٌ	فَلَا يَخَافُ	ظُلْمًا	وَلَا هَضْمًا ۝			
مومن هم وی	نو نۀ دې یرېږي	دظلم نه	او نۀ دکمولو دنیکو نه			
مومن وی | نو هغه سره به نه دظلم څۀ ویره وی اونه دنقصان |						

---

[1] الطبري: ۱۸/۳۷۴.

[2] ۱۱/هود: ۱۰۵-۱۰٦.

قوله تعالى:- يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ

د قيامت په ورځ د شفاعت بيان:-د قيامت په ورځ به د چاهم څه مجال نه وي چه د چا به شفاعت اوکړي مګر چاته چه الله ﷻ اجازت اوکړي. نه به د آسمان فرښتې بغيرد اجازت نه د چا سفارش کولې شي او نه بل څوک بزرګ. ټولو ته به پخپله ويره لګيدلې وي بې اجازته به د چا سفارش نه وي. فرښتې او روح به په صفونو کښې ولاړوي بغيردرب داجازت نه به څوک شونډې نه شي کولاووهلې.پخپله به سيدالناس اکرم الناس رسول الله ﷺهم د عرش لاندې د الله ﷻ په وړاندې به په سجده پروت وي. د الله ﷻ به ښه حمداوثنا اوکړي د ډير وخته پورې به په سجده پروت وي بيا به الله ﷻ فرماني اې محمد ﷺ سراوچت کړه څه ونيل غواړې ستا خبره به اوريدې شي. شفاعت کوه ستا شفاعت به قبلولې شي. بيابه حد مقرر شي حضور ﷺ به د هغوی شفاعت اوکړي جنت ته به ئې بوځي. بيا به واپس شي او بيابه هم داسې وي څلور ځل به هم داسې وي(۱) صلوات الله وسلامه عليه وعلى سائر الانبياء. يوبل حديث کښې دی حکم به اوشي چه د دوزخ نه هغه خلق هم راوباسه د چا په زړه کښې چه يومثقال ايمان وي. نو ډير خلق به راوويستلې شي دچا په زړه کښې چه د دې نه هم کم وي د دې نه هم کم اود دې نه هم کم وي هغه هم د دوزخ نه آزادکړه الخ. (۲) هغه په خپل علم سره د ټول مخلوق احاطه کړې ده.مخلوق د هغه د علم احاطه نه شي کولې لکه چه ارشاد دې د هغه د علم نه صرف هم هغه معلومولې شي کوم چه هغه غواړي. دټول مخلوق مخونه د هغه په وړاندې عاجز ښکته خوار او نرمنی سره ټيټ دی. ځکه چه هغه د مرګ وغيره نه پاک دې. د هميشه نه دې او هميشه به وی نه خوب ورځی اونه پرکالې. پخپله په خپل ځان باندې قايم اوسيدونکې اوهريوڅيز د خپل تدبرنه قايمونکې دې. د ټول ساتنه پالنه او حفاظت هم هغه کوی هغه ټول کمالات لرې اوټول مخلوق د هغه محتاج دې. بغيرد رب د مرضئي نه نه څه څيز پيداکيدې شي اونه باقي پاتې کيدې شي. چاچه دلته ظلم کړې هغه به هلته بربادوی. ځکه چه هريوحقدارته به الله ﷻ په هغه ورځ د هغه حق ورکوی. تردې چه بغيرښکرو چيلئی له به په ښکره وره چيلئی باندې هم د هغې بدله ورکوی. حديث قدسی کښې دی چه الله ﷻ به اوفرمائی زما دې په خپل عزت او جلال باندې قسم وی د ظالم ظلم به زه خپلې مخې ته په تيريدو پرينږدم.(۳) صحيح حديث کښې دی خلقو د ظلم نه بچ شئی ظلم به د قيامت په ورځ تياره جوړيږی راځی به(۴) اود ټولو نه به نقصان ورکونکې وی. څوک چه الله ﷻ سره په شرک باندې ملاوشو هغه تباه برباد شو ځکه چه شرک خو عظيم ظلم دې. د ظالمانو بدله بيانولوسره دمتقيانو ثواب بيانولې شي چه نه به دهغوی بدی زياتولې شي اونه به دهغوی نيکئی کمولې شي.(۵) د ګناه د زياتوالی او د نيکئی د کمی نه هغوی بې ويرې دی.

فِيهِ	وَّصَرَّفْنَا	قُرْآنًا عَرَبِيًّا	وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَاهُ
په دې کښې	او بار بار بيان کړل مونږه	دقرآن عربي په حيثيت	او دارنګې نازل کړو مونږه دا کتاب
اورولی	او په دې کښې موهر قسم سزاګانې	قران پاک په عربئ ژبه کښې نازل کړې دې	اودغه شان مونږ دا

(۱) صحيح بخاری کتاب الرقاق باب صفة الجنة والنار:۶۵۶۵، صحيح مسلم:۱۹۳.
(۲) صحيح بخاری کتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿وجوه يومئذ ناضرة الى ربهاناظرة﴾:۷۴۳۹، صحيح مسلم:۸۳.
(۳) مسندشامیین:۱/۲۰۶.
(۴) صحيح مسلم کتاب البر، باب تحريم الظلم:۲۵۷۸.
(۵) الطبری:۱۸/۳۷۹.

مِنَ الْوَعِيْدِ	لَعَلَّهُمْ	يَتَّقُوْنَ	اَوْ يُحْدِثُ
دآیتونو یرونکو نه | دپاره ددې چې هغوئ | ځان اوساتی دغلط عمل نه | یا پیدا کړی دا قرآن |			
............دی | چې خلق اوویریږی | یا دا چې دا (قران) په کښې پوهه پید اکړی			
لَهُمْ ذِكْرًا۝	فَتَعٰلَى اللّٰهُ	الْمَلِكُ	الْحَقُّ ۚ وَلَا تَعْجَلْ
دپاره دهغوئ | نصیحت | پس او چت دی الله | چې بادشاه دی | حق دی | او مه کوه تلوار |			
اوویر لوئې دی هغه الله ﷻ چې حقیقی بادشاه دې | اوته د قران په لوستلو کښې			
بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ	اَنْ يُّقْضٰٓى	اِلَيْكَ	وَحْيُهٗ ۡ وَقُلْ
په لوستلو دقران | مخکښې دهغې نه | چې پوره کړې شی | تاته | وحی دهغې | او اووایه |			
تلوار مه کوه (چه زر زر ئې لولې) ددې نه مخکښې چې ددې وحی درباندې پوره رانازله شی| اودا وایه			
رَّبِّ	زِدْنِیْ	عِلْمًا۝	
اے ربه زما | زیات کړې مالره | په لحاظ دعلم سره |			
چې ائې زما ربه زما علم زیات کړه|			

قوله‌تعالی:- وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنٰهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا

قرآن پاك حق اود الله ﷻ د طرف نه وحی ده:- د قیامت ورځ خو راتلونکې ده او په هغه ورځ به د نیکو او بدو اعمالوبدله ملاویږی.دخلقو هوښیارولود پاره مونږ دزیږې ورکونکې اوویرونکې خپل کلام په صفاعربۍ ژبه کښې نازل کړو دې دپاره چه هرسړې پوهه شی او په دې کښې په مختلفو طریقوسره خلق اوویرولې شود قسم قسم یرې مو واورولې دې د پاره چه خلق د بدو نه بچ شی او نیکئی حاصلولوکښې اخته شی. یادهغوی په زړونوکښې غوراوفکراونصیحت پیداشی.داطاعت طرفته راتیت شی د نیکوکارونوکوشش اوکړی. نو بس پاك دې هغه الله ﷻ چه حقیقی بادشاه دې.ددوارو جهانونوازې مالك دې هغه پخپله حق دې اود هغه وعده حق ده دهغه وعید حق دې اود هغه رسولان حق دی جنت او دوزخ حق دې دهغه ټول ارشادات اودهغه د طرف نه چه څه وی انصاف اوحق دی. د هغه ذات د دې نه پاك دې چه د خبرولونه بغیرچاته سزا ورکړی. هغه د ټولو عذر ختموی د چا شك باقی نه پریږدی حق واضحه کوی.بیا سرکشوته په انصاف سره سزا ورکوی. کله چه زمونږ وحی نازلیږی هغه وخت ته زمونږ په کلام لوستلو کښې تندی مه کوه اول ئې پوره اوره.لکه سورت قیامة کښې چه ارشاد دې (لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ۝)(۱) یعنی تندی کول د هیریدلو دویرې دوحی نازلیدوسره سره دا مه لوله داستا په سینه کښې جمع کول اوستا په ژبه تلاوت کول زمونږ په ذمه دی. کله چه مونږ دا لولونو ته ددې لوستلو تابع اوسیږه. بیا په دې باندې پوهه کول هم زمونږ ذمه واری ده.په حدیث کښې دی اول به حضورﷺ د جبرائیل علیه السلام سره سره لوستلوبه کوم کښې چه به حضورﷺ ته مشکل وو.کله چه داآیت نازل شونو حضورﷺ د دې تکلیف نه خلاص شو(۲)اوتسلی اوشوه چه داالله ﷻ وحی څومره نازلیږی ماته به یادیږی یوحرف به هم نه هیروم ځکه چه د الله ﷻ وعده شوې ده. هم دا فرمان دلته دې چه د فرښتې قراءت چپ اوره کله چه هغه اولولی بیا نی ته لوله اوزمانه د خپل علم د زیاتوالی دعاکوه.نوحضورﷺ دعا اوکړه

(۱) ۷۵/القیامة:۱۶.

(۲) صحیح بخاری کتاب بدء الوحی باب کیف کان بدء الوحی الی رسول الله: ۵،صحیح مسلم، کتاب الصلاة:۴۴۸.

او الله ﷻ قبوله کړه او تروفات پورې په علم کښې زیاتیدلو.(ﷺ) حدیث کښې دی چه وحی به وار په وار
برابره راتله تردې چه په کومه ورځ حضورﷺ وفات کیدلو په هغه ورځ هم په کثرت سره وحی نازل شوه.
(۱)د ابن ماجه په حدیث کښې د حضورﷺ دادعانقل ده﴿اللهم انفعنی بما علمتنی وعلمنی ماینفعنی وزدنی علما والحمدلله
علی کل حال﴾ترمذی کښې هم داحدیث دې اوپه آخره کښې داالفاظ زیات دی﴿واعوذبالله من حال اهل النار﴾(۲)

وَلَقَدْ عَهِدْنَآ
| او په تحقیق سره حکم کړې وو مونږه |
| ....او مونږ ددې نه مخکښې دادم عليه السلام

إِلَىٰٓ ءَادَمَ مِن قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُۥ عَزْمًا ﴿١١٥﴾
| آدم عليه السلام ته | مخکښې ددې نه | نو هیر شو دهغه | اواونهٔ موندو مونږه | هغه لره | کلکه اراده |
نه وعده اخستې وه| خودهغه نه غفلت اوشو| او مونږ په هغه کښې (د نافرمانۍ) کلکه اراده نه موندلې

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ
او کله چې | اووئیل مونږه | فرښتو ته | سجده اوکړئ | ادم ته | نو سجده اوکړه هغوئ | مګر نه
| اویادکړه هغه وخت چې هرکله مونږ فرښتوته اووئیل | چې تاسو آدم عليه السلام ته سجده اوکړئی

إِبْلِيسَ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ إِنَّ هَٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ
ابلیس | انکار ئې اوکړو | نو اووئیل مونږه | اې ادمه | بیشکه | دا دشمن دې | ستا
نوټولو سجده او کړه |خو ابلیس اونه کړه | هغه انکار اوکړو | نو مونږ اووئیل چې ائې ادم عليه السلام داستا

وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ ٱلْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰٓ ﴿١١٧﴾ إِنَّ
او دښځې ستا | پس اونهٔ باسې تاسو دواړو لره | دجنت نه | نوپه مشقت کښې به پریوزې | بیشکه
اوستا د ښځې دښمن دې| نو هسې نه تاسودواړه د جنت نه بهر اوباسی| نو په مصیبت کښې به اخته

لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا۟
دې تالره | چې نهٔ به وږې کیږې | په هغې کښې | اونهٔ به بربنډ یږې | اوبیشکه تهٔ | نهٔ به تږې کیږې
شئ دلته (په جنت) کښې به نه ته وږې کیږې| اونه به چرې بربنډ یږې| اودا هم ده چې نه به چرې تږې

فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿١١٩﴾ فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ ٱلشَّيْطَٰنُ قَالَ
په هغې کښې | اونهٔ به دې ګرمی کیږی | نو وسوسه واچوله | هغه(ادم) ته | شیطان | اووئیل هغه
کیږې | اونه به د ګرمۍ نه تنګیږې | نوشیطان دهغوئ په زړه کښې وسوسه واچوله | هغه اووئیل چې

يَٰٓـَٔادَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ ٱلْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ ﴿١٢٠﴾
اې ادمه | ایا اوښایم تاته | اونه دهمیشوالی | او بادشاهی | چې نهٔ به ختمیږی |
ائې ادم عليه السلام ! ایا زه تاته دهمیشه پاتې کیدو ونه اوښایم| اوداسې بادشاهی چې کمزورې کیږې به نه

(۱) صحیح بخاری کتاب فضائل القرآن باب کیف نزل الوحی واول مانزل:٤٩٨٢، صحیح مسلم:٣٠١٦.
(۲) ترمذی کتاب الدعوات باب (سبق المفردون...):٣٥٩٩.

فَأَكَلَا	مِنْهَا	فَبَدَتْ	لَهُمَا	سَوْآتُهُمَا
نو اوخوړه دواړو	سره دهغې ونې نه	نو په نتيجه کښې ښکاره شو	دواړو ته	د پردې ځايونه د دواړو
نو دواړو دهغې ونې نه خوراک اوکړو نو خپل د پردې ځايو نه (شرمګاهونه) ورته ښکاره شو				

وَطَفِقَا	يَخْصِفَانِ	عَلَيْهِمَا	مِن وَرَقِ الْجَنَّةِ	وَعَصَىٰ
او شروع اوکړه دواړو	چې نښلولې ئې	په ځان پورې	دپاڼړو (دونو) دجنت نه	او نافرماني اوکړه
اودواړو په ځان پورې د جنت پاڼړې انښلول شروع کړل او ادم ﷺ نه د خپل رب په				

آدَمُ	رَبَّهُ	فَغَوَىٰ ⑫	ثُمَّ	اجْتَبَاهُ	رَبُّهُ	فَتَابَ
ادم	درب خپل	نو بې لارې شو	بيا	غوره کړو هغه لره	رب دهغه	نو رجوع ئې اوکړه
په حکم کښې تقصير اوشو او هغوئ په غلطئ کښې واقع شول بيا خپل رب هغه مقبول کړونو دهغه توبه ئې						

عَلَيْهِ	وَهَدَىٰ ⑫
په هغه باندې	او هدايت ئې اوکړو هغه ته
قبوله کړه او سمه لار ئې ورته اوخودله .	

قوله تعالىٰ :- وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِن قَبْلُ فَنَسِيَ

انسان د خطا او نسيان جوړه دې :-ابن عباس ﷺ فرمائي انسان ته انسان ځکه وائي چه ده ته د ټولو نه اول کوم حکم ملاوشو هغه ده هيرکړو.([1])مجاهد ﷫ اوحسن بصري ﷫ فرمائي چه داحکم آدم ﷺ پريخودو([2])بيا دآدم ﷺ د بزرګئ اوشرافت بيان کولې شي.سورة بقره، اعراف،حجر او سورة کهف کښې دشيطان آدم ﷺته دسجدې نه کولوپوره تفصيلي بيان تيرشوې دې او په سورة "ص" کښې به هم د دې بيان راځي. ان شاء الله ﷻ. په دې ټولوسورتونو کښې د آدم ﷺ د پيدائش بيا دهغوی د بزرګئ د څرګندونې د پاره د فرښتو هغه ته د سجدې کولو د حکم اود ابليس د پټې دښمنئ د اظهاربيان شوې دې. هغه تکبراوکړو اود الله ﷻ د حکم نه ئې انکاراوکړو.هم هغه وخت حضرت آدم ﷺ پوهه کړې شو چه ګوره دا ستا اوستا دبي بي حوا دښمن دې دده په دهوکه کښې مه راځه ګنې محروم به کړې شې اودجنت نه به اوويستلې شې اوپه سخت تکليف کښې به واچولې شې.د رزق د لټون محنت به دې په سرراشي دلته خوبې محنت اوبې مشقت رزق دررسي.دلته خو ناممکن دی چه وږې پاتې شې. ناممکن دی چه بربنډپاتې شې د دننه اوبهر تکليفونو نه بچ يئې. دلته به دې نه تنده اونه ګرمی په دننه توګه په تکليف کړی نه به دې د ګرمئ تيزوالې په بهرنئ توګه پريشان کړی.که دشيطان په دهوکه کښې راغلې نو دا مزې به درنه واخستلې شي اود دې مقابل چه کوم تکليفونه دی هغه به مخې ته راشي.خو شيطان هغه په مختلفو چالونوسره راګيرکړواو په مکرسره ئې په خپلو خبروکښې راوستو.په قسمونو قسمونو ئې هغه ته دخپلې خيرخواهئ يقين ورکړو. هم په اول ځل الله ﷻ هغه ته فرمائيلې ووچه د جنت ټولې ميوې خوره خودې ونې ته نيزدې کيږه هم مه. خوشيطان هغه دومره دهوکه کړو چه آخرنی ددې ونې نه خوراك اوکړو.هغه دهوکه کولوسره ورته اوونيل چه څوك د دې ونې ميوه اوخوری هغه به د هميشه دپاره دلته وی. صادق مصدوق حضوراکرم ﷺ فرمائي په جنت کښې يوه ونه ده چه که

[1]) الطبری:۳۸۳/۱۸.
[2]) الطبری:۳۸۳/۱۸.

يوسوردهغې دسورى لاندې دسلوكالوپورې روان وى نوهغه به ختم نه شى د هغې نوم شجرة الخلددې.(١)(مسنداحمد ، ابوداؤد ،طيالسى)

اخر كار دواړه دهوكه شو او ونه ئې اوخوړله:-دواړود ونې نه څه خوړلې ووچه جامې ترې كوزې كړې شوې اواندامونه ئې ښكاره شو.ابن ابى حاتم كښې دى رسول الله ﷺ فرمائى آدم عليه السلام ئې غنم رنګې اوږد قد،قامت اوډيرو ويښتووالا جوړكړې وو.دكهجورې د ونې په شان قدئې وو. ممنوع ونې نه خوړلو سره لباس كوزكړې شو خپل ستر ته په كتلوسره د شرم نه اخوا ديخوا پټيدلو او په يوه ونه كښې ويښته او نختل زر ئې د ځان خلاصولوكوشش كولو چه الله ﷻ آواز اوكړو اې آدم آيا ته زما نه تختې؟ الله ﷻ كلام اوريدوسره ئې په ادب باندې عرض اوكړواې پروردګار د شرم د وجه نه چرته سر پټوم. ښه ده دا خواوفرمايه چه د توبه اورجوع نه پس هم جنت ته رسيدې شم؟جواب ملاؤشو او(٢) هم دا معنى ده د الله ﷻ د دې فرمان چه آدم عليه السلام د الله ﷻ نه يوڅوكلمې واخستلې د كوم په وجه چه الله ﷻ بيا هغه په خپله مهربانئى كښې واخستلو.دارروايت منقطع دې اوددې په مرفوع كيدلوكښې هم كلام دې.كله چه د آدم عليه السلام او بى بى حوا نه لباس واخستلې شو نو دې وخت كښې دجنت د ونوپاڼرې په ځان پورې اونخلولې. ابن عباس رضي الله عنه فرمائى چه دانځرپاڼرو باندې خپل ځان پټ كړو.دالله ﷻ د نافرمانئى په وجه دنيغې لارې نه اخواشو.خوآخر الله ﷻ بيادهغوى لارخودنه اوكړه توبه ئې قبوله كړه او په خپلو خاص بنديګانو كښې ئې شامل كړل.

د ادم عليه السلام او موسى عليه السلام مينځ كښې مكالمه:-په صحيح بخارى وغيره كښې دى حضور ﷺ فرمائى چه د حضرت موسى عليه السلام اوحضرت آدم عليه السلام په مينځ كښې خبرې اترې اوشوې. حضرت موسى عليه السلام اوفرمائيل چه تا د خپلې خطا په وجه ټول انسانان د جنت نه راوويستل او هغوى دې په مشقت كښې واچول. حضرت آدم عليه السلام جواب وركړو اې موسى عليه السلام ته الله ﷻ په خپل كلام او خپل رسالت سره ممتاز كړې. ته ماته په دې خبره باندې الزام راكوې كومه چه الله ﷻ زما د پيدائش نه وړاندې مقدر او مقرركړې وه. نو آدم عليه السلام موسى عليه السلام په دې خبرواتروكښې لاجواب كړو.(٣) په يوبل روايت كښې دموسى عليه السلام داهم فرمان دې چه ته الله ﷻ په خپل لاس باندې پيداكړې وې او په تاكښې هغه خپل روح پوك وهلې وو او ستا په وړاندې ئې په خپلو فرښتو باندې سجده كړې وه اوته ئې په خپل جنت كښې ځائ كړې وې. د آدم عليه السلام په دې جواب كښې داهم روايت دې چه الله ﷻ تاته هغه تختئې دركړې په كوم كښې چه د هرڅيز بيان وو اوپه غوږكښې خبرې كولوسره ځان ته نيزدې كړې. اوښايه الله ﷻ تورات كله ليكلې وو؟ جواب ملاوشو څلويښت كاله وړاندې. تپوس ئې اوكړو چه په دې كښې داليكلې وو چه آدم عليه السلام د الله ﷻ نافرمانى اوكړه او لار ئې هيره كړه. وئيل او. ونى فرمائيل چه ته بياماته د دې امر الزام ولې راكوې؟ چه زما په تقديركښې الله ﷻ زما د پيدائش نه هم څلويښت كاله وړاندې ليكلې وو.(٤)

مِنْهَا	اهْبِطَا	قَالَ
ددې جنت نه	كوز شئ دواړه(دلې)	اوونيل الله
اوس دواړه تاسو چې اوفرمائيل ورته الله ﷻ.		

(١) احمد:٢/٤٥٥.

(٢) ابن ابى حاتم:١/٩٩، الطبرى:١٢/٣٥٤

(٣) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة طه باب (فلايخرجنكمامن الجنة فتشقى....):٤٧٣٨، صحيح مسلم:٢٦٥٢، ابوداؤد :٤٧٠١، احمد:٢/٢٤٨، ابن حبان:٦١٨٠.

(٤) صحيح مسلم كتاب القدر باب حجاج آدموموسى عليهما السلام:٢٦٥٢.

جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي
ټول | بعضې ستاسو | دپاره د بعضو | دښمنان یئ | نو که چرې | راشي تاسو ته | زما د طرف نه
د جنت نه کوز شئ په یو ځل | تاسو به د یو بل دښمنان یئ ابیا که چرې زما د طرفه تاسو ته

هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا
هدایت | نو هغه چا چې | تابعداری اوکړه | دهدایت زما | نو نهٔ به بې لارې کیږي هغه | او نهٔ به
هدایت درشي | نو څوک چې زما دهدایت پیروي اوکړي | نو هغه بهٔ نه ګمراه کیږي

يَشْقَى (۱۲۳) وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ
بدبخته کیږي | او هغه څوک | چې مخ ئې واړولو | دنصیحت زمانه | نو بیشکه | وي به هغه لره
او نهٔ بهٔ محرومه پاتې کیږي | او څوک چې زما د یاد نه مخ واړوي | نو بیشکه دهغه

مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى (۱۲۴) قَالَ
ژوند | اللنډ تنګ | او راپورته به کړو مونږ هغه | په ورځ دقیامت | ړوند | اوبه وائي هغه
ژوندون به لنډ تنګ وي | اودقیامت په ورځ به مونږ هغه ړوند راپاسوؤ | هغه به اووائي

رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا (۱۲۵) قَالَ
اې ربه زما | ولې راپورته کړم تا زهٔ | ړوند | او بې شکه وم زهٔ | لیدونکې | اوبه وائي الله
چې ائي زما ربه تازه ړوند ولې راپاسوم | حالانکه زه په دنیا کښې دسترګو خاوند وم | حکم به اوشي چې

كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ
همدارنګې | راغلي وو تاته | آیتونه زمونږ | نو هیر کړل تا هغه | او همدارنګې | نن ورځ
چې دغه شان تاته زمونږ ایتونه درغلي وې | اخو تادهغې پرواه اونه کړه | او دغه شان به

تُنْسَى (۱۲۶)
ته (هم) هیرولی کیږې |
ته نن هیر کړې شې |

قوله تعالى:- قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا

حضرت آدم ؑ اوحضرت بی بی حوا د جنت نه اوویستلې شول:- حضرت آدم ؑ بی بی حوا اوابلیس لعین ته هغه وخت اوونیلې شوچه تاسو ټول د جنت نه اوځئ. په سورت بقره کښې د دې پوره تفسیر تیر شوې دې. تاسو په خپل مینځ کښې د یوبل دښمنان ئی یعنی اولاد آدم ؑ او اولاد ابلیس. تاسو له به زما رسولان او زما کتابونه درځی.

د قران پاک د مخ اړونکی بد حالت:- زما د خودلې شوې لارې منونکی به نه په دنیاکښې رسواکیږی او نه په آخرت کښې ذلیل کیږی اودحکمونومخالف زما د رسولانو د لارې نه رامنع شوی اود نور لارو سالك به په دنیاکښې هم تنګ وی اوتسلی اود زړه کولاووالې به ورته حاصل نه وی اودخپلو ګمراهو په وجه به تنګوسختوکښې اوسیږی. سره د دې چه په ظاهره به ورته د خوراك څښاك اوسیدو اغوستو فراخی

وی خو په زړه کښې یقین اوهدایت د نشتوالی په وجه همیشه په شك شبه تنګ والی اوقلت کښې اخته وی. بدنصیب د الله ﷻ د رحمت نه محروم د خیرنه خالی څکه چه په الله ﷻ باندې ایمان نه وی د هغه د وعدې یقین نه وی دمرګ نه پس په نعمتونوکښې به ئې هیڅ حصه نه وی. الله ﷻ سره بدګمانه دې تلونکې خیز راتلونکې نه ګنړی ګنده روزتی دی ګنده عملونه ئې دی قبر ئې تنګ اوتیاره دې.هلته به داسې راتینګولې شی چه ښئې پوښتئې به ئې په ګسه کښې اوګسه په ښئی کښې ورننوځی.رسول الله ﷺفرمائی چه دمؤمن قبرتکه شنه باغیچه وی اویا لاسه کولاووی. داسې معلومیږی لکه چه سپوږمئی په دې کښې وی. ښه رڼړا او نور خوریږی لکه چه د څوارلسمې شپې سپوږمئی چه راختلې وی. ددې آیت شان نزول معلوم دې چه زما د ذکر نه مخ اړونکو ژوند به تنګ وی د دې نه مراد دکافر په قبرکښې په هغه عذاب دې. په الله ﷻ قسم چه په هغه باندې یوکم سل اژدهاګانې مقررولې شی.دهرې یوې اوه اوه سرونه وی چه هغه به د قیامته پورې ټکونه ورکوی.([1])ددې حدیث مرفوع کیدل بالکل منکر دی.په یوښکلې سندسره هم روایت دې چه دې نه مراد د قبرعذاب دې.([2]) دې به د قیامت په ورځ ړوندراوچتولې شی. بغیرد دوزخ نه به هغه ته هیڅ څیز نه ښکاری. نابینا به وی اود حشر میدان ته به روان وی اود دوزخ مخې ته به اودرولې شی. لکه چه ارشاد دې ﴿ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا ۖ مَّأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا ﴾ ([3])یعنی مونږ به دوی د قیامت په ورځ پرمخې ړانده ګونګیان او کانړه جوړولوسره حشر ته راولو. د دوی اصلی ځائ دوزخ دې دوی به وائی چه ماخو به په دنیاکښې ښه کتل اوپوهیدلم بیازه ولې ړوندکړې شوم؟ جواب به ملاوشی چه دا بدله ده د الله ﷻ د آیاتونونه د مخ اړولو اوداسې کیدلو لکه چه څه خبر نه وی. نونن به مونږ هم تاسره هم داسې معامله کوو لکه چه ته زمونږ د یادنه کوزشوې. لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿فَالْيَوْمَ نَنسَاهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَٰذَا وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ﴾([4]) نن به مونږ هغوی بالکل هم هغه شان هیرکړو لکه چه هغوی د نن ورځې ملاقات هیرکړې وو. نودابرابر اود عمل مطابق بدله ده. په قرآن باندې ایمان لرلوسره د دې د احکامو عامل کیدوسره که د یوسړی د دې الفاظ د یاد نه اوځی نوهغه په دې وعیدکښې داخل نه دې د ده د پاره رسول الله ﷺ فرمائی چه هغه به د قیامت په ورځ الله ﷻ سره د جذامی په حالت کښې ملاویږی.([5])

وَكَذَٰلِكَ	نَجْزِي	مَنْ	أَسْرَفَ
او همدارنګې	بدله ورکوؤ مونږ	هغه چاته	چې اسراف ئې اوکړو
اودغه شان مونږ هر هغه چالره سزا ورکوؤ چې د حد نه وړاندې تیر شی			

وَلَمْ يُؤْمِن	بِآيَاتِ	رَبِّهِ	وَلَعَذَابُ	الْآخِرَةِ	أَشَدُّ	
او ایمان ئې رانوړو	په آیتونو	درب خپل	او خامخا عذاب	دآخرت	زیات سخت دې	
اود خپل رب نخښې اونه منی اوداخرت عذاب ډیر سخت اوډیر پاتې کیدونکې دې آیا دوئ						

---

[1] ابن حبان: ۳۱۲۲.
[2] حاکم:۲/۳۸۱ وسنده حسن.
[3] ۱۷/الاسراء:۹۷.
[4] ۷/الاعراف:۵۱.
[5] احمد:۵/۲۸۵، ابوداؤدکتاب الوتر باب التشدیدفیمن حفظ القرآن ثم نسیه:۱۴۷۴

وَاَبْقٰى﴿١٢٧﴾ اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا
او زيات باقي پاتې كيدونكې دي | آيا ښكاره شوې نه ده | دوئ ته | چې څومره ډير | هلاك كړل مونږه
ددې نه هم سبق وانه خستلو چې مونږ تراوسه دد وئ نه وړاندې څومره ډير قومونه تباه كړي دي

قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ يَمْشُوْنَ فِيْ مَسٰكِنِهِمْ ؕ اِنَّ
مخكښې ددوئ نه | دزمانې دخلقو نه | چې(نن) گرزي دوئ | په كورونو دهغوئ كښې | بيشكه
چې دهغوئ په كورونو كښې اوس دوئ گرځي | بيشكه په دې كښې

فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِي النُّهٰى﴿١٢٨﴾ وَلَوْلَا
په دې(هلاكت دمنكرينو) كښې | ډيرې نښې دي | دپاره دخاوندانو | دعقلونو | او كه چرې نۀ وې
دعقل دخاوندانو دپاره نخښې پرتې دي اوكه چرې ستا درب

كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا
خبره | چې مخكښې شوې ده | دطرفه د رب ستا نه | نو خامخا وۀ به (عذاب) لازم |
د طرفنه يوه خبره داول نه خلاصه شوې نه وې اويو وخت مقرر نه وې نو په دوئ به

وَّاَجَلٌ مُّسَمًّى﴿١٢٩﴾ ؕ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ
او كه نۀ وې يوه نيټه | مقرره | نو صبر كوه | په هغه څه باند | چې وائي دوئ | او تسبيح وايه |
عذاب راتلل لازم شوى وونوته ددوئ په خبرو باندې صبر اوكړه اودخپل رب پاكي دهغه

بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوْبِهَا ۚ
سره دحمد | درب خپل | مخكښې | د راختلو | د نمر نه | او مخكښې | دپريوتلو دهغې نه |
دتعريفونو سره بيانوه دنمر دختلو نه مخكښې اود ډوبيدو نه وړاندې

وَمِنْ اٰنَآئِ الَّيْلِ فَسَبِّحْ وَاَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ
او په ځينو وختونو دشپې كښې | نو تسبيح وايه | او په طرفونو | د ورځ كښې | شايد چې تۀ |
اودشپې په ځينو وختونو كښې ئې هم تسبيح كوه او د ورځې په اول او په آخر كښې هم دپاره ددې

تَرْضٰى﴿١٣٠﴾
راضي شي |
چې خوشحاله اوسيږې

قوله تعالى:- وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى﴿١٢٧﴾

د آخرت عذابونه ير سخت دي:- څوك چه د الله ﷻ د حدونو پرواه اونه كړی د الله ﷻ آياتونه دروغ اوګڼړی هغه مونږ هم دغه شان د دنيااوآخرت په عذابونوكښې راګيررو. خاص كر د آخرت عذاب خو ډير دروندي اوهلته به هيڅ څوك نه وی چه بچ ئی كړې شی. ددنياعذابونه خونه د هغې د سختنی د مقابلې دیاونه په موده كښې هغه د هميشه د پاره او د غم نه ډك دی.ملاعنه كونكو ته د پوهه كولو

سره رسول مقبول ﷺ هم دا فرمائيلي وو ددنياسزا داخرت د عذابونوپه مقابله كښې بالكل سپكه او هيڅ څيز نه دي. (١)

د ړومبنوقومونود تباهئ ذكر:- كوم خلق چه تانه منى اوستادشريعت نه انكاركوى آياهغوى د دې خبرې نه هم عبرت نه حاصلوى چه ددوى نه وړاندې كوموخلقو دا طريقه راويستې وه مونږ هغه تباه برباد كړل. نن د هغوى يوه ستركه رپيدلې يوه ساه روانه اويوه ژبه خبرې كونكې باقى نه ده پاتې. د هغوى اوچت او پاخه كولاو اوښائسته محلونه ورانې كنډرې پرتې دى كوم ځائ نه چه به د هغوى تګ راتګ كيدلو. كه چرې د دوى عقل وې نوداسامان دهغوى د عبرت دپاره ډيرڅه وو. آيادوى پدې زمكه باندې په تلوراتلوسره دقدرت په دې نښو باندې د زړه نه غورنه كوى؟ آياپه غوړونوباندې دهغوى د درد نه ډكې قصه اوريدوسره عبرت نه حاصلوى؟آيادهغوى وران شوى كلو ته په كتوسره ستركې نه كولاوېږى ؟ دوى دستركو ړانده نه دى بلكه د زړه هم ړانده دى(٢)په سورت الٓمٓ السجده كښې هم د دې پورتنى آيت په شان آيت دى. الله ﷻ داخبره مقرركړې ده چه تركومې په بنديګانوباندې خپل حجت ختم نه كړى هغوى نه په عذاب كوى.دهغوى د پاره هغه يووخت مقرركړې دى. هم هغه وخت به د هغوى د اعمالو سزا هغوى ته ملاويږى.كه داخبره نه وه نو يوخوابه ئى ګناه كوله اوبل خوابه راګيريدل ته ددوى په تكذيب باندې صبركوه.د دوى په فضول خبروباندې برداشت كوه او تسلى ساته چه دوى زما د قبضې نه بهرنه دى.د نمر د راختلونه د وړاندې نه مراد دسحر مونځ دې اود نمر د ډوبيدونه د وړاندې نه مراد د مازيګرمونځ دې.

د سحرمابنام ذكر اودعا:- بخارى اومسلم كښې دى چه مونږ يوځل رسول مقبول ﷺ سره ناست وو حضور ﷺ دڅوارلسمې شپې سپوږمئى ته اوكتل وئى فرمائيل چه تاسوبه زرخپل رب داسې وينئى څنګه چه دا سپوږمئى بغيرد مزاحمت اوتكليف نه ګورئى. نوكه تاسو نه كيدې شى نود نمر د راختونه د وړاندې اود نمر د ډوبيدونه وړاندې مانځه پوره شان سره حفاظت كوئى.بيا حضور ﷺ هم د دې آيت تلاوت اوفرمائيلو.(٣) د مسنداحمدپه حديث كښې دى رسول الله ﷺ فرمائى د دغه دواړو وختونو والا مونځ ګذاربه اُورته نه ځى(٤) مسنداوسنن كښې دى چه رسول الله ﷺ فرمائيلى دى چه د ټولونه د كمې درجې جنتى هغه دې چه د دوو زرو كالود لارې فاصلې پورې به هم خپل ملكيت ګورى. د ټولونه لرې څيز به د هغه د پاره داسې وى لكه چه د ټولونه نيزدې اود ټولونه د اوچت منزل والا خوبه په ورځ كښې دوه دوه خل د الله ﷻ ديداركوى.(٥) بيافرمائى چه د شپې په وختونوكښې هم تهجدكوه. بعضې وائى چه دې نه مراد د مابنام اوماسخوتن مونځ دې.اود ورځې په وختونوكښې هم د الله ﷻ پاكوالې بيانوه دې د پاره چه د الله ﷻ په اجر اوثواب باندې ته خوشحاله شې. لكه چه ارشاد دې چه ډير زر به ستا الله ﷻ تاته هغه څه دركړى چه ته به خوشحاله شې.(٦)

جنتيانو ته د الله ﷻ خطاب:- صحيح حديث كښې دى الله ﷻ به اوفرمائى اې جنتيانو هغوى به وائى «لبيك ربنا وسعديك» الله ﷻ به اوفرمائى آياتاسو خوشحاله شوئى؟ دوى به وائى اې الله ﷻ مونږه ډير

---

(١) صحيح مسلم كتاب اللعان:١٤٩٣.

(٢) ٢٢/الحج:٤٦.

(٣) صحيح بخارى كتاب مواقيت الصلاة باب فضل صلاة العصر:٥٥٤، صحيح مسلم:٦٣٣، ابوداؤد٤٧٢٩، ترمـذى:٢٥٥١، ابـن ماجـة: ١٧٧، احمد:٤/٣٦٠، ابن حبان:٧٤٤٢.

(٤) صحيح مسلم كتاب المساجد باب فضل صلاتى الصبح والعصر٦٣٤، ابوداؤد:٤٢٧، احمد:٤/١٣٦، ابن حبان .١٧٤٠.

(٥) ترمذى كتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة القيامة:٣٣٣.

(٦) ٩٣/الضحى:٥.

خوشحاله یو.تامونږ ته هغه نعمتونه راکړي دي چه په خپل مخلوق کښې دې چاته هم نه دي ورکړي. بیاځه وجه ده چه مونږ به راضی نه یو. الله ﷻ چه ارحم الرحمین دې به فرمائي واخلئ زه تاسو ته د دې نه غوره څیز درکوم. تپوس به کوي الله عزوجل د دې نه غوره څیز به څه وي؟ فرمائي به زه تاسو ته خپله رضامندي درکوم چه اوس به زه په یووخت کښې هم تاسو نه خفه نه شم.(۱) بل حدیث کښې دي چه جنتیانوته به اوفرمائیلې شي الله ﷻ چه تاسو سره کومه وعده کړې وه هغه د هغې پوره کونکې دې. واني به دالله ﷻ تولې وعدې رښتونې دي زمونږ مخونه روښانه دي زمونږ د نیکو تله درنه شوه. مونږ د دوزخ نه اخواکړې شو. په جنت کښې داخل کړواوس کوم یوڅیز باقي دې؟هم هغه وخت به پردې اوچتې شي اودالله ﷻ دیداربه اوشي.د الله ﷻ قسم ددې نه به زیات هیڅ نعمت نه وي هم دا زیاتوالې دې.(۲)

وَلَا تَمُدَّنَّ	عَيْنَيْكَ	إِلَىٰ مَا	مَتَّعْنَا	بِهِۦٓ	
او مه اوږدوه	سترګې خپلې	هغه څیزونو ته	چې نفع ورکړې ده مونږ	په هغه څیز سره	
اوهیچرې په هغه څیزونو پسې سترګې مه پورته کوه چې					
أَزْوَٰجًا	مِّنْهُمْ	زَهْرَةَ	ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا	لِنَفْتِنَهُمْ	
مختلف قسم خلقو ته	ددوئ نه	شان وشوکت	د ژوند دد نیا	دپاره ددې چې امتحان اوکړو په دوئ	
مونږ ددوئ خینو تولګو له ورکړې دا تش ددنیا دژوند رونق دې چې مونږ په دې کښې					
فِيهِ	وَرِزْقُ	رَبِّكَ	خَيْرٌ	وَأَبْقَىٰ ﴿١٣١﴾	وَأْمُرْ
په هغې سره	او رزق	درب ستا	بهتر دې	او باقي پاتې کیدونکې دې	او حکم کوه
ددوئ ازمیښت اوکړو اوستا د رب ورکړې رزق غوره او زیات باقي پاتې کیدونکې دې					
أَهْلَكَ	بِٱلصَّلَوٰةِ	وَٱصْطَبِرْ	عَلَيْهَا	لَا نَسْـَٔلُكَ	رِزْقًا
بال بچ خپل ته	د مانځه	او پابند اوسه	په هغې باند	نۀ غواړو مونږه ستا نه	رزق
او خپلو خپلوانوته دمونځ حکم ورکوه او پخپله هم د مونځ پابند اوسیږه مونږ ستا نه روزي نه غواړو					
نَّحْنُ	نَرْزُقُكَ	وَٱلْعَٰقِبَةُ	لِلتَّقْوَىٰ ﴿١٣٢﴾		
مونږه	ارزق درکوو تاته	او ښه انجام	دپاره دتقوی دې		
بلکه مونږ تاتهت رزق درکوو اوښه انجام دپرهیزګارئ دې					

قوله تعالی:- وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِۦٓ

ددنیالالچ مه کوه:- ددې کافرانو دنیاوي ښائست او تش تپاس ته د حسرت په نظرسره مه ګوره داخود لږ شان وخت څیزدې. داصرف د هغوی د ازمیښت دپاره هغوی‌ته دلته ملاوشوې دې چه اوګوري شکر او تواضع کوي که ناشکري او تکبرکوي؟ په حقیقت کښې د شکر کونکو کمې دې. د هغوي مالدارانو ته چه کوم څه ملاوشوي دي دهغې نه خوتاته ډیر بهترنعمت ملاوشوې دې. مونږ تاته اووه آیاتونه درکړي دي چه سردوباره کولې شي. اوقرآن عظیم مو درکړې دې.نوخپلې سترګې دهغوی ددنیاوي سازو

(۱) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب صفة الجنة والنار: ۶۵۴۹، صحیح مسلم: ۲۸۲۹، ترمذی: ۲۵۵۵، احمد: ۸۸/۳.
(۲) صحیح مسلم کتاب الایمان باب اثبات روية المؤمنين فى الاخرة ربهم سبحانه وتعالی: ۱۸۱، ابن ماجة: ۱۸۷،

سامان طرف ته مه ګرځوه.(۱)دغه شان اې پیغمبرﷺ ستاد پاره چه الله ﷻ سره کومه میلمستیاده نه خودهغې څه انتهاء شته اونه دهغې چاسره په دې وخت کښې دبیانولوطاقت شته.تاته به ستا پروردګار دومره څه درکړی چه ته به راضی رضامند شې.(۲) د الله ﷻ دین بهتراوباقی دې.

د رسول کریم صلی الله علیه وسلم ددنیا نه د بې رغبتئ انتها:-حضورﷺخپلو ازواج مطهرات نه ایلاء کړې وه او په یوه بالاخانه کښې اوسیدلو.عمر ﷺ چه هلته اورسیدو نو وئې کتل حضورﷺ په یوه زګه بوجئې باندې پروت وودځرمن یوه ټکړه ئې یوطرف ته ایخودې وه اوڅه مشکونه زوړندوو.داد بې سرو سامانئ حالت په کتلوسره د هغه په سترګوکښې اوښکې راغلې.حضورﷺ تپوس اوکړو څنګه ژاړې؟ جواب ملاوشو حضورﷺ داقیصر اوکسری په څنګه عیش اوعشرت کښې پراته دی او تاسو سره د دې چه د الله ﷻ په مخلوق کښې د ټولونه بزرګ هستی په څنګه حال کښې ئې؟حضورﷺ اوفرمائیل اې د خطاب ځویه آیا تراوسه پورې ته په شك کښې ئې د دې خلقو ښیګړو هم په دنیاکښې تندی کړې ده.(۳) رسول الله ﷺ سره د قدرت او طاقت د دنیانه ډیرزیات بې رغبت وو.کوم څه چه به په لاس ورتله هغه به ئې د الله ﷻ په لارکښې ورکول اود خپل ځان د پاره به ئې یوه پیسه هم نه کیخودله.

ابن ابی حاتم کښې د حضورﷺ ارشاد نقل دې چه حضورﷺ فرمائیل زماپه تاسو باندې د ټولونه زیاته ویره په هغه وخت ده چه دنیابه ستاسو په قدمونوکښې خپل ټول سازوسامان واچوی اوخپل برکتونه به په تاسو راواړوی.(۴) غرض دا چه کافرانوته د دنیاد ژوندښائست صرف دازمیښت د پاره ورکولې شی. د خپلې کورنئی خلقو ته د مانځه تاکید کوه چه هغوی د عذاب نه بچ شی اوپخپله هم د دې په پابندئ سره اداکول کوه.خپل ځان اوخپل بال بچ د دوزخ نه بچ کړه. د حضرت عمر فاروق ﷺ عادت مبارك وو چه د شپې به کله تهجدو له پاسیدو نود خپل کور والا به ئې هم پاسول او د آیت تلاوت به ئې کولو. مونږ تانه د رزق طلب کونکی نه یو د مانځه پابندی کوه رب به تاله د داسې ځائ نه رزق دررسوی چه ستا په خواب اوخیال کښې به هم نه وی. الله ﷻ د پرهیزګارانو دپاره خلاصې کوی اود بې شان او ګمان د ځائ نه رزق وررسوی. ټول پیریان اوانسانان صرف د الله تعلی د عبادت د پاره پیداکړې شوی دی. رزاق اود زبردست طاقتونومالك هم الله ﷻ دې. فرمائی چه مونږ پخپله د ټول مخلوق روزی رسونکې یو. مونږ تاله د غوښتلو تکلیف نه درکوو. د حضرت هشام رحمة الله علیه پلار چه به کله د مالدارانو کورونوته تلو اود هغوی شان به ئې اوکتلو نوواپس به خپل کورته راغلو اوهم داآیت به ئې تلاوت کړو اووئیل به ئې زماد کورنئی خلقو د مانځه حفاظت کوئی د مانځه پابندی کوئی الله ﷻ به تاسوباندې رحم اوکړی.

کوروالا ته د مانځه تاکیدکول:-ابن ابی حاتم کښې دی چه کله به حضورﷺ ته څه تنګوالې اوشو نود خپل کور ټولوخلقوته به ئې فرمائیل اې زما دکورخلقو مونځ کوئی مونځ قایم کړئی. دټولو انبیاء کرام علیهم السلام دغه طریقه وه چه دخپل هر ویریدو او هرکار په وخت کښې به ئې مونځ شروع کولو.(۵) د ترمذی او ابن ماجه وغیره په حدیث قدسی کښې دی الله ﷻ فرمائی اې بنیادمه زما د عبادت د پاره ځان اوزګارکړه زه به ستا سینه د نورې بې پرواهئی نه ډکه کړم. ستا غریبی اوفقیری به لرې کړم. او که تاداسې اونه کړه نوزه به ستا زړه د اشغال نه ډك کړم اوستا فقیری به هډو بندوم نه.(۶) ابن ماجه کښې

---

(۱) ۱۵/الحجر:۸۷-۸۸.

(۲) ۹۳/الضحی:۵.

(۳) صحیح بخاری کتاب المظالم باب الغرفة والعلية والمشرفة...:۲٤٦۸، صحیح مسلم ۱٤۷۹.

(۴) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب مایحذر من زهرة الدنیا:٦٤۲۷، صحیح مسلم:۱۰۵۲.

(۵) ابن ابی حاتم.

(۶) ترمذی کتاب صفة القیامة باب احادیث ابتلینا بالضراء ومن کانت الاخرة همه......۲٤٦٦ وسنده حسن، ابن ماجه:٤۱۰۷، احمد:۲/۳۵۸

دی رسول الله ﷺ فرمائی چاچه خپل ټول فکر غورقصد اوخیال رایوځای کړواوداخرت خیال نی اوتړلواوهم په دې کښې مشغول شو الله ﷻ به هغه ددنیادټولو پریشانونه محفوظ کړی. اوچاچه د دنیا فکرونه خپل کړل اود دې ځای غمونه ئې واخستل الله ﷻ ته په د ده بالکل پرواه نه وی که هغه په څه حیرانئی کښې هلاك شی.(۱) یوبل روایت کښې دی د دنیاپه غمونوفکرونوکښې اخته کیدونکې په ټولو کارونوکښې الله ﷻ پریشانئی اچوی اود هغه فقیری به د هغه د سترګو په وړاندې کړی اودنیابه ورته هم دومره ملاویږی چه څومره ئې په تقدیرکښې ده. څوك چه د خپل زړه مرکز آخرت جوړکړی خپل نیت کښې هم هغه ساتی نو الله ﷻ به د هغه په هرکارکښې تسلی نصیب کړی. د هغه زړه به موړاو بهادر جوړکړی اودنیابه د هغه د قدمونو نه په تندکونوسره راځی.(۲) بیافرمائی په دنیاآخرت کښې نیك انجام هم پرهیزګار خلق دی. رسول الله ﷺ فرمائی مانن شپه په خوب کښې اولیدل لکه چه مونږ د عقبه بن رافع په کورکښې یو هلته مونږ ته د ابن طاب د باغ لمدې کهجورې پیش کړې شوې. ماد دې تعبیردا واخستو چه په دنیاکښې به هم د انجام په لحاظ هم زمونږ پاڼې درنه وی اوچتوالی او غوره والی به هم مونږ ته ملاویږی اوزمونږ دین پاك صفا طیب طاهرکامل اومکمل دې.(۳)

			وَقَالُوا	لَوْلَا يَأْتِينَا	
			او وائی دوئ	ولې نۀ راوړی دې مونږ ته	
			اودا خلق وائی چې دې مونږ ته دخپل		
بِآيَةٍ	مِّن رَّبِّهِ	أَوَلَمْ تَأْتِهِم	بَيِّنَةُ	مَا	فِي الصُّحُفِ
یوه نښه	دطرفه درب خپل نه	آیا رانغې دوئ ته	واضحه بیان	دهغې ټولو تعلیماتو	چې په صحیفو
رب دطرفنه یوه نخښه ولې نه راوړی آیا دوئ ته هغه خبرې څرګند رانغلې چې پخوانو صحیفو کښې					
الْأُولَىٰ ﴿١٣٣﴾	وَلَوْ أَنَّا	أَهْلَكْنَاهُم	بِعَذَابٍ	مِّن قَبْلِهِ	
اولنو کښې وو	اوکه چرې مونږه	هلاك کړې وې دوئ	په عذاب سره	مخکښې دراتلو ددې قرآن نه	
لیکلې شوې پرتې وې اوکه مونږ دوئ ددې (قرآن پاك) نه وړاندې په عذب باندې هلاک کړې وې					
لَقَالُوا	رَبَّنَا	لَوْلَا أَرْسَلْتَ	إِلَيْنَا	رَسُولًا	
نو خامخا به وئیل دوئ	اے ربه زمونږه	ولې رااونۀ لیږو تا	مونږ ته	یو رسول	
نو دوئ بۀ وئیل چې ائې زمونږه ربه ! تامونږ ته ولې یو رسول راونه لیږلو چې مونږ ستا					
فَنَتَّبِعَ	آيَاتِكَ	مِن قَبْلِ	أَن نَّذِلَّ		
چې تابعداری کړې وې مونږه	دآیتونو ستا	مخکښې ددې نه	چې ذلیله شوې وې مونږه		
دحکم پیروی کړې وې وړاندې ددې نه چې بې قدره او رسوا					

۱) ابن ماجه کتاب الزهد باب الهم بالدنیا:۴۱۰۶.
۲) ابن ماجه حواله سابق:۴۱۰۵، وسنده صحیح، ابن حبان:۶۸۰، المعجم الاوسط:۷۱۶۷، شعب الایمان:۱۷۳۶.
۳) صحیح مسلم کتاب رویا النبی ﷺ:۲۲۷۰، ابوداؤد:۵۰۲۵، احمد:۲۸۶/۳، مسندابی یعلی:۳۵۲۸.

وَنَخْزٰى	قُلْ	كُلٌّ	مُّتَرَبِّصٌ	فَتَرَبَّصُوْا
او شرمنده شوي وي مونږه	ورته اووايه	هر سړې	انتظار کونکي دي (دانجام)	نو تاسو هم انتظار کوئ
دي شو ورته اووايه چې هريو انتظار کونکي دی نو تاسو هم انتظار کوئ ډير زر به درته				
فَسَتَعْلَمُوْنَ	مَنْ	اَصْحٰبُ	الصِّرَاطِ السَّوِيِّ	وَمَنِ
ډير زربه معلوم شي تاسو ته	چې څوک دي	ملګری	دلارې	نيغې	او څوک دي
معلوم شي چې څوک په سمه لاره روان دي او څوک هدايت				
اهْتَدٰى				
چې روان دي په نيغه لار				
موندونکی دی				

قوله تعالى:- وَقَالُوْا لَوْلَا يَاْتِيْنَا بِاٰيَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ

کافران د پيغمبر ﷺ نه نخښې غواړي:- کافرانو به داهم ونيل چه آخر څه وجه ده چه دانبی مونږ ته د خپل صداقت هيڅ معجزه نه ښائي؟جواب ملاويږي چه دادې قرآن کريم چه د وړاندينوکتابونود خبر مطابق الله ﷻ په خپل دې نبی امی باندې نازل کړې دې چه نه ليکل پيژني اونه لوستل. ګورني په دې کښې د وړاندينوخلقو حالات دی اوبالکل د هغه کتابونومطابق د الله ﷻ د طرف نه د دې نه اول نازل شوی دی. قرآن پاک دټولوساتونکې دې وړاندينی کتابونودکمی زياتی نه پاك پاتې نه شويدې وجه قرآن پاك نازل شو چه دده صحت غيرصحت ممتازکړی.په سورت عنکبوت کښې دکافرانود دې اعتراض په جواب کښې اوفرمائيل ﴿قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ﴾[1]اووايه چه الله ﷻرب العالمين په هر قسم معجزو ښکاره کولو باندې قادردې. زه خو صرف د خبرداری کولووالا رسول يم. زما په قبضه کښې هيڅ معجزه نشته. نوولې ددوی دپاره دامعجزه کافی نه ده چه مونږ په تادا کتاب نازل کړوچه د هغوی په وړاندې برابرتلاوت کولې شی.په کوم کښې چه دهريويقين لرونکی دپاره رحمت اوعبرت دې.

د رسول کريم صلى الله عليه وسلم ابدی او لويه معجزه:- صحيح بخاری اوصحيح مسلم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه هريونبی ته داسې معجزې ملاوشوی چه د هغې په کتو هغه خلقو په هغه نبي باندې ايمان راوړو خوماته ژوندنی اود هميشه والا معجزه راکړې شوې ده يعنی دالله ﷻ داکتاب قرآن مجيد چه د وحی په ذريعه په ماباندې نازل شوی دې. ماته دا يقين دې چه د قيامت په ورځ به د ټول انبياؤ عليهم السلام دتابعدارانونه زما تابعداران زيات وی.[2]داياداساتنی چه دلته درسول الله ﷺ د ټولونه لويه معجزه بيان شوې ده. ددې دامطلب نه دې چه د حضورﷺ نورې معجزې نه وې. د دې نه علاوه د دې پاکې معجزې دقرآن د حضورﷺ لاس نه دومره معجزې ښکاره شوی دی چه په شميرکښې نه شی راتلې.خوددې ټولومعجزو نه لويه اوزياته دحضورﷺ د ټولونه اعلی معجزه هم دا قرآن کريم دې که چرې مونږدامحترم ختم المرسلين آخری پيغمبر ﷺ دليګولونه وړاندې مونږدانه منونکی په خپل عذاب سره هلاك کړې وې نوددوی به داعذر به باقی پاتې شوې ووکه زمونږپه وړاندې يوپيغمبر راغلې وې يوه وحی ربانی نازل شوې وی نو مونږ به خامخا په هغې ايمان راوړې وې اود هغې په تابعدارنی او حکم په خائ راوړلوکښې به لګياشوی وو اود دې ذلت او رسوائې نه به بچ شوې وو. د دې د پاره مونږ

---

[1] ۲۹/العنکبوت: ۵۰.

[2] صحيح بخاری کتاب فضائل القرآن باب کيف نزل الوحی واول مانزل: ۴۹۸۱، صحيح مسلم: ۱۵۲.

ددوی داعذر هم ختم کړو. رسول مواولیګلو کتاب مونازل کړو هغوی ته ایمان نصیب نشو. د عذابونو مستحق شواوعذر ئی هم لرې شو. مونږ ته ښه معلومه ده چه یو نه په زرګونو آیاتونه او نښې کتلو سره هم دوی ایمان نه راوړی. اوچه کله عذابونه په خپلوسترګو اووینی هغه وخت به ایمان راوړی خوهغه به بې فائدې وی. لکه چه ارشاددې مونږ داپاك اوبهترکتاب نازل کړې دې کوم چه دبرکت دې تاسو دا اومنئ اوددې حکم په خایئ راوړئی نو په تاسوبه رحم اوکړې شی. (١) هم دا مضمون په آیت ﴿وَاَقْسَمُوْا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَآءَتْهُمْ اٰيَةٌ لَّيُؤْمِنُنَّ بِهَا ۭ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ ۙ اَنَّهَآ اِذَا جَآءَتْ لَا يُؤْمِنُوْنَ﴾ (١) کښې دی وائی چه د رسول په راتلوبه مونږ مؤمنان جوړشو. معجزه لیدلو سره به ایمان قبول کړو. خومونږ د دوی د ختې نه خبریو. دوی به ټول آیاتونه لیدلوسره هم ایمان نه راوړی. بیاارشاد کولې شی چه ای نبی دې کافرانوته اووایه چه دلته تاسو هلته به مونږ په انتظاریو. اوس به حال ښکاره شی چه په صراط مستقیم باندې څوك دی؟ دحق طرف ته څوك روان دی؟ عذابونه کتلوسره به ئی سترګې کولاؤشی. هغه وخت په معلومه شی چه په ګمراهوکښې څوك اخته وو. ویریږه مه هم اوس به درته معلومه شی چه دروغژن اوشیطان څوك وو؟ یقینا مسلمانان په نیغه لار دی اوغیرمسلم د دې نه اخواشوی دی.

﴿الحمدلله﴾ د شپاړسمې سپارې تفسیرختم شو.

....

(١) ٦/الانعام:١٥٥.

(١) ٦/الانعام:١٠٩.

د سورت تعارف:- صحيح بخاری کښې دحضرت عبدالله ﷺ نه روايت دې چه سورة بني اسرائيل، سورة کهف، سورة مريم، سوره طه او سورة انبياء، دعتاق اول نه دی اوهم دا تلادی دی. (١)

آياتونه		سورة الانبياء مکی دي		رکوع گانې
		بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ		
١١٢		شروع کوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم کونکي دې		٧

اِقۡتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمۡ وَهُمۡ فِي غَفۡلَةٍ مُّعۡرِضُونَ ①

نزدې شو | خلقو ته | (وخت د) حساب ددوئ | او دوئ | په غفلت کښې | مخ اړونکی دی |

خلقو ته ددوئ (دعملونو) حساب (وخت) رانزدې شو | اودوئ په غفلت کښې مخ اړولي پراته دی

مَا يَأۡتِيهِم مِّن ذِكۡرٍ مِّن رَّبِّهِم مُّحۡدَثٍ إِلَّا ٱسۡتَمَعُوهُ

نۀ راځی دوئ ته | يو نصيحت | د طرفه درب ددوئ نه | نوی (تازه) | مګر | اوری دوئ هغه |

دوئ ته چې ددوئ درب د طرفه کوم يو نوې نصيحت هم راشي نو دوئ ئې واوری خو داسې لکه

وَهُمۡ يَلۡعَبُونَ ② لَاهِيَةً قُلُوبُهُمۡ ط وَأَسَرُّواْ ٱلنَّجۡوَى ق ٱلَّذِينَ

حال دا چې دوئ | لوبې کوی | بې پروا دی | زړونه ددوئ | او پټې کوی | دغوږ خبرې | هغه کسان

چې دوئ په لوبو کښې مشغوله وي|اددوئ زړونه غافله دی |او دې ظالمانو پټې پټې مشورې اوکړې

ظَلَمُواْ ق هَلۡ هَٰذَآ إِلَّا بَشَرٌ مِّثۡلُكُمۡ ج أَفَتَأۡتُونَ

چې ظلم ئې کړې دې | نۀ دې دا سړې | مګر | يو انسان دې | په شان ستاسو | آيا نو راځئ تاسو |

چې دې خو بس هم ستاسو په شان يو سړې دې انو آيا تاسود جادو په خبرو پسې روان ئې

ٱلسِّحۡرَ وَأَنتُمۡ تُبۡصِرُونَ ③ قُلَ رَبِّي يَعۡلَمُ

جادوته | حال داچې تاسو | ښۀ ګورئ (چې جادو دې) | اووئيل رسول | رب زما | علم لری |

حال دا چې تاسو ئې په سترګو وينئ ګورئ| .... پيغمبر اووئيل چې زما رب دآسمان اوزمکې

ٱلۡقَوۡلَ فِي ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِ ز وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ

په هغه خبره | چې اوشی په آسمان کښې | او په زمکه کښې | او هغه | هر څه اوريدونکې دې |

په هره خبره باندې عالم دې|......... او هغه هر څه اوريدنکې

ٱلۡعَلِيمُ ④ بَلۡ قَالُوٓاْ أَضۡغَٰثُ أَحۡلَٰمِۭ بَلِ ٱفۡتَرَىٰهُ

او په هر څه پوهه دې | بلکه | وائی دوئ | (دا قرآن) ګډوډ خوبونو دی | بلکه اده دخانه جوړ کړې دې

په هر څه عالم دې |بلکه دوئ خو وائی چې دا (قرآن) بعضې ګډوډ خوبونه دی |بلکه (پيغمبر) دخانه

---

(١) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الانبياء:٤٧٣٩.

بَلْ هُوَ شَاعِرٌ ۚ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَآ أُرْسِلَ
بلکه دي | شاعر دي | پس رادوړی دي مونږ ته | څه نښه | لکه څنګه چي | رالیږلي شوی وؤ |
جوړ کړي دي | بلکه دي شاعر دي | نو ده دپاره پکار دی چې داسي نښه مونږ ته راوړی | لکه څنګه چي
الْأَوَّلُونَ ۝ مَآ آمَنَتْ قَبْلَهُم مِّن قَرْيَةٍ
اولنی (پیغمبران دنښو سره) | نهٔ وؤ راوړي ایمان | مخکښي ددویٔ نه | هیڅ یو کلی |
پخوانو پیغمبرانو راوړي وي | ددویٔ نه وړاندي چه کوم خلق مونږ هلاک کړی وو هغوی خو هم
أَهْلَكْنَاهَا ۖ أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ ۝
چی هلاک کړو مونږ هغه کلي | آیا نو دویٔ (به ګنی) | ایمان راوړی |
ایمان نه وو راوړي | ....نو آیا داخلق بهٔ ایمان راوړی څهٔ؟ |

قوله تعالی:- اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ

قیامت نیزدې راغلې دې :-الله ﷻ خلق خبردارکوی چه قیامت نیزدې راغلې دې خوبیاهم دخلقو په غفلت کښې کمې رانغلو اونه هغوی د دې دپاره څه تیارې کوی چه د هغوی په کارراشی بلکه په دنیا کښې اینختی دی اوداسې مشغول او اخته شوی دی چه دقیامت نه بالکل غافل شوی دی. لکه چه بل آیت کښې ارشاد دې ﴿أَتَىٰٓ أَمْرُ ٱللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ ۚ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ۝﴾(١) دالله ﷻ امرراغلواوس ولې تندی کونی؟ بل آیت کښې فرمانیلی شوی دی ﴿ٱقْتَرَبَتِ ٱلسَّاعَةُ وَٱنشَقَّ ٱلْقَمَرُ ۝ وَإِن يَرَوْا۟ ءَايَةً يُعْرِضُوا۟ وَيَقُولُوا۟ سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ۝﴾(٢) قیامت نیزدې راغلواو سپوږمئی اوشلیده.الخ. د ابونواس شاعریوشعر بالکل هم ددې معنې دې -:

الناس فی غفلاتهم -: ورحی المنیة تطحن

دمرګ میچن په زوره زوره روانه ده اوخلق په غفلتونوکښې پراته دی. حضرت عامربن ربیعه ؓ کره یو صاحب میلمه راغلو هغه په ډیر اکرام اواحترام سره هغه خپل کورکښې دیره کړواودهغه باره کښې رسول الله ﷺ ته هم سفارش اوکړو.یوه ورځ دا بزرګ میلمه هغه له راغلو وئی وئیل رسول الله ﷺ ماته فلانکئی وادی راکړه زه داغواړم چه د دې بهترینې زمکې یوه ټکړه ستا په نوم کړم ته به هم مشغول ئی او تانه پس به ستا بال بچ هم په دې سره اسوده وی.عامر ؓ جواب ورکړو روره ماته ددې څه ضرورت نشته.نن یوسورت نازل شوې دې مونږ ته خودا دنیاترخه غوندې معلومه شوه بیا هغوی هم دا ﴿ٱقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِى غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ ۝﴾ تلاوت اوفرمانیلو. (٣)

دې نه پس د قریشوکافران اوهم د دوی په شان د کافرانو باره کښې فرمائی چه داخلق د الله ﷻ کلام او د الله ﷻ وحی ته هډو غوږ نه ایږدی. دوی تازه اونوې راغلې شوې ذکر زړه لګولوسره هډو اوری نه په یوغوږ ئی اوری اوپه بل ئی اوباسی.زړه ئی په خندا او لوبوکښې مشغول کړې دې. بخاری شریف کښې دی حضرت عبدالله بن عباس ؓ فرمائی تاسو ته د اهل کتابود خبرو دپوښتنو څه ضرورت دې؟ هغوی خود الله ﷻ په کتاب کښې ډیر بدلون او تحریف کړې دې کمې زیاتې ئی کړې دې اوتاسو سره خو د

(١) ١٦/النحل:١.
(٢) ٥٤/القمر:١-٢.
(٣) دې روایت کښې موسی بن عبیده اوعبدالرحمن بن زید بن اسلم دواړه ضعیف راویان دی.(میزان الاعتدال:٢/٢٥٦رقم:٣٦٣٦ ٥٦٤/٢ رقم:٤٨٦٨).

الله ﷻ اوسني نازل کړې شوې خالص کتاب موجود دې. په کوم کښې چه هيڅ ګډوډوالي نه دې شوې. داخلق د الله ﷻ د کتاب نه بې پرواهی کوی خپل زړونه د دې د اثر نه خالی ساتل غواړی. اودا ظالمان نور هم غولوی چه د خپل ځان په شان د يوانسان ماتحتی خو مونږ نه شو کولې تاسو څنګه خلق نی چه په غړيدلوسترګو جادو منئی. دا ناممکن ده چه هم زمونږ په شان انسان له الله ﷻ رسالت او وحی سره مختص کړی بيا حيرانيتا ده چه خلق سره د علم نه د ده په جادوکښې راځی.د دې بدکردارو په جواب کښې الله ﷻ فرمائی دوی تهمت تړی اودوی ته اووايه چه کوم الله ﷻ د زمکې اوآسمان ټولوخبرو باندې پوهيږی اودچانه چه يوه خبره هم پټه نه ده هم هغه الله ﷻ داقرآن پاك نازل کړې دې. په دې کښې د تيرو شوو او راتلونکو خبرو موجود کيدل د دې خبرې دليل دې چه د دې نازل کونکې د غيب عالم دې هغه ستاسو ټولې خبرې اوريدونکې دې اوستاسو د ټول حالات علم لرونکې دې نوتاسوله د هغه ويره ساتل پکار دی.

دکافرانو د رسول کريم ﷺ په حقله مختلف بکواسونه:- بيادکافرانوضد ناپوهی دحجت نه منل بيانوی د څه نه چه صفابښکاره دی چه هغوی پخپله حيران دی اوپه يوه خبره اودريدې نه شی کله د الله ﷻ کلام ته جادووائی نوکله ورته شاعری وائی کله ورته فضول او بې معنې خبرې وائی اوکله نی داخبرې د حضورﷺ د خپل ځان نه جوړې شوی ښائی. خيال کوئی په خپل ځان باندې يقين نه ساتونکوته چه ژبه څه راځی هغه دوړونوی نوداسې خلق د مستقل مزاج وئيلو حقدار دی؟ کله به نی وئيل چه ښه ده که دا ريښتونې نبی وو نو د حضرت صالحؑ په شان به ئی يوه اوښه راوړې وه دحضرت موسیؑ په شان به نی يوه معجزه خودلې وه د حضرت موسیؑ يومعجزه به نی خودلې وه. بې شکه الله ﷻ په دې څيزونوخو قادردې خو که ښکاره شوې وې او بياهم دوی د خپل کفر نه نه وو خوزيدلې نود الله ﷻ دعادت په شان به د هغه په عذابونوکښې راګيريدل اوميده کړې شوی به وو.په عام توګه وړاندينو خلقويه هم داوئيل ايمان ورته نصيب نه شونوغرق به کړې شو.دغه دوی هم دامعجزې غواړی که ښکاره شی اوايمان راونړی نوتباه به کړې شی.

لکه چه ارشاددې ﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴾ [1] په چا چه ستا درب خبره ثابته شوې ده که هغوی ټولې معجزې هم اوګوری خوايمان به قبول نه کړی اود دردناك عذاب په کتلو به نی ډيرزر قبول کړی خوهغه به صرف يوبې فائدې خبره وی. خبره هم دا ده چه دوی ايمان نه راوړو ګنی د حضورﷺ بې شميره معجزې هره ورځ دهغوی دسترګو په وړاندې وې بلکه حضورﷺ ته د نوروانبياء کرامو عليهم السلام نه ډيرې زياتې او ښکاره معجزې ورکړې شوې وې.

دمنافق ابی بن سلول معجزه طلب کول:- د ابن ابی حاتم په يوډيرغريب روايت کښې دی چه د صحابه کرامو ﷡ يوه ډله په جمات کښې ناسته وه.ابوبکرصديقؓ د قرآن پاك تلاوت کولو.دې کښې عبدالله بن ابی بن سلول منافق راغلو خپله ګدئی خوره کړه تکيه نی اولګوله په شان سره کيناستو. وو هم ښه تك سپين غټې غټې د فصاحت خبرې جوړونکې. ونی وئيل ابوبکرؓ ته حضور ﷺ ته اووايه چه هغوی مونږته څه نښه اوښائی لکه چه دهغوی نه وړاندې پيغمبرانونښې خودلې وی مثلاًموسیؑ تختنی راوړې، داؤدؑ زبور راوړو، صالحؑ اوښه راوستله، حضرت عيسیؑ انجيل او آسمانی دسترخوان. حضرت ابوبکرؓ دی اوريدو سره په ژړا شو. په دې کښې حضورﷺ د کورنه تشريف راوړو نوهغوی نورو صحابه کرامو ﷡ ته اوفرمائيل دحضورﷺ د تعظيم دپاره اودريږئی اودې منافق غوښتنه نی درسالت دربارته اورسوله. حضورﷺارشاد اوفرمائيل زماد پاره مه اودريږئی صرف دالله

---

[1] ۱۰/يونس:۹٦.

ﷺ دپاره اودریږنی. صحابه کرامو ﷺ اووئیل حضورﷺ مونږ ته ددې منافق نه سخت تکلیف رسی.
حضوراکرم ﷺ اوفرمائیل چه اوس حضرت جبرائیل ﷺ ماله راغلو راته ئې اوفرمائیل چه بهر لاړشه او
خلقو ته خپل دافضائل بیان کړه اود دې نعمتونو بیان اوکړه چه رب تاته درکړی دی. زه ټولې دنیاته
رسول جوړکړې رالیګلې شوې یم. ماته داحکم دې چه پیریانوته هم د الله ﷻ پیغام اورسوم. ماته رب
خپل پاك کتاب رانصیب کړې دې سره د دې چه ما لیك لوستل نه دی کړی زما ټول وړاندې روستو
ګناهونه معاف کړې شوی دی. زما نوم ئې په اذان کښې کیخودې دې زما امدادئې په فرښتوسره کړې
دې. ماته ئې خپل امداداونصرت راکړې دې زما رعب ئې زما نه وړاندې وړاندې کړې دې ماته حوض
کوثر راکړې شوې دې چه د قیامت په ورځ به د نورو ټولوحوضونونه به لوئې وی. ماته الله ﷻ د مقام
محمود وعده راکړې ده. هغه وخت چه ټول خلق به حیران اوپریشان ولاړ وی سرونه به ئې ښکته کړې
وی. زه الله ﷻ د هغه ړومبۍ ډلې نه کړې یم چه د خلقو نه به راوځی. زما په شفاعت به زما د امت اویا
زره کسان بغیر دحساب کتاب نه جنت ته ځی. ماته ئې غلبه او سلطنت راکړې دې ماته به د جنت نعیم
هغه اوچته اواعلی بالاخانه ملاویږی چه د دې نه به اعلی مقام بل چاته نه ملاویږی. زما د پاسه به
صرف دوه فرښتې وی چه د الله ﷻ عرش به ئې اوچت کړې وی. زما اوزما د امت د پاره د غنیمت مال
حلال کړې شوې دې اوزما نه وړاندې دا د هیڅ چا د پاره هم حلال نه وو.

وَمَآ اَرۡسَلۡنَا
| اونهٔ وو لیږلی مونږه |
| او ستا نه وړاندې مونږ هم سړی

قَبۡلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوۡحِیۡۤ اِلَیۡهِمۡ فَسۡـَٔلُوۡۤا
مخکښې ستا نه | مګر | انسانان | چې مونږ به وحی کوله | هغوئ ته | پس تپوس اوکړئ |
پیغمبران جوړکړی لیږلی وو | چا ته چې مونږ وحی لیږله وه | که چرې تاسو په دې خبره

اَهۡلَ الذِّكۡرِ اِنۡ كُنۡتُمۡ لَا تَعۡلَمُوۡنَ ٧ وَمَا جَعَلۡنٰهُمۡ جَسَدًا
داهل کتابونه | که یئ تاسو | چې نهٔ پوهیږئ | اونهٔ وو جوړ کړې مونږ هغوئ لره | داسې بدن
نه پوهیږئ | نودعلم د خاوندانو تپوس او کړئ | اومونږ ددې پیغمبرانو داسې بدنونه نه دی جوړ کړی

لَّا یَاۡكُلُوۡنَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوۡا خٰلِدِیۡنَ ٨ ثُمَّ صَدَقۡنٰهُمُ
چې نهٔ به ئې خوړو | خوراك | اونهٔ وو هغوئ | همیشه ژوندی | بیا | رښتیا کړه مونږه دهغوئ سره
چې ګنې خوراکونه دې نه کوی | اونه هغوی همیشه دپاره ژوندی پاتې شوی دی | بیا مونږ هغوی سره

الۡوَعۡدَ فَاَنۡجَیۡنٰهُمۡ وَمَنۡ نَّشَآءُ وَاَهۡلَكۡنَا
وعده | نو بچ کړل مونږه هغوئ | او هغه څوك | چې غوښتلو مونږه نجات دهغوئ | اوهلاك کړل مونږه
خپله وعده رښتیا کړه | نوهغوئ ته او نورو هغه چاته چه مونږ غوښتله نجات ورکړو | اودحد نه

الۡمُسۡرِفِیۡنَ ٩
دحد نه اوړیدونکی خلق |
تیریدونکی مو هلاك کړل

قوله تعالى:- وَمَآ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوْحِيْٓ اِلَيْهِمْ

مشرکان د دې منکر ووچه په انسانانوکښې څوك انسان د ټول پيغمبران عليهم السلام سړي او بشر وو:- الله ﷻ رسول وي په دې وجه الله ﷻ د هغوی ترديدکوی فرمائی تانه وړاندې چه څومره رسولان راغلی هغه ټول انسانان وو په هغوی کښې يوفرښته نه وو لکه چه بل ځای کښې ارشاد دې ﴿وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوْحِيْٓ اِلَيْهِمْ مِّنْ اَهْلِ الْقُرٰى ؕ اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ اتَّقَوْا ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ۝﴾([1])يعنی تانه وړاندې چه مونږ څومره رسولان ليګلی دهغوی طرف ته وحی نازل شوې ټول هم د ښارونواوسيدونکی وو.بل آيت کښې دی ﴿قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ وَمَآ اَدْرِيْ مَا يُفْعَلُ بِيْ وَلَا بِكُمْ ؕ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ وَمَآ اَنَا اِلَّا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ۝﴾([2])يعنی ورته اووايه چه زه خو څرته نوې يوازې عجيبه او روميې رسول نه يم ددې کافرانونه وړاندې کافرانوهم د نبيانو د نه منلوهم دغه بهانه کړې وه لکه چه قرآن پاك ارشادکړې دې چه هغوی ونيلې وو﴿اَبَشَرٌ يَّهْدُوْنَنَا ؗ فَكَفَرُوْا وَتَوَلَّوْا وَّاسْتَغْنَى اللّٰهُ ؕ وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ۝﴾([3])آيايوانسان به زمونږلار خودونکې وی؟الله ﷻ په دې آيت کښې فرمائی ښه ده تاسو اهل علم نه يعنی يهوديانو نصرانيانو نه او نورو خلقو نه تپوس اوکړئی چه دوی له انسانان رسولان جوړکړې راليګلي شوې ووکه فرښتې؟ داهم د الله ﷻ احسان دې چه انسانانوته هم د هغوی په شان انسانان رسولان جوړوی راليګی دې دپاره چه خلق هغوی سره کيناستې پاسيدې شی د هغوی تعليم حاصل کړې شی اود هغوی په خبرو باندې پوهه شی. هغه وړاندې پيغمبران ټول په ټول داسې جثې والا نه ووچه دخوراك څښاك حاجت ئې نه لرلوبلکه هغوی د خوراك څښاك محتاج وو. لکه چه ارشاد دې ﴿وَمَآ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ اِلَّآ اِنَّهُمْ لَيَاْكُلُوْنَ الطَّعَامَ وَيَمْشُوْنَ فِي الْاَسْوَاقِ ؕ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً ؕ اَتَصْبِرُوْنَ ۚ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيْرًا۝﴾([4])يعنی تانه وړاندې چه څومره رسولان مونږ ليګلي دی هغوی ټولو به خوراك کولو په بازاراونوکښې به ګرځيدل هم يعنې هغوی ټول انسانان وو د انسانانو په شان به ئې خوراك څښاك کولو کار روزګاراودتجارت دپاره به بازارونوته هم تله راتله. دا خبره د دې پيغمبرئی خلاف نه ده لکه چه دمشرکانو قول وو﴿وَقَالُوْا مَالِ هٰذَا الرَّسُوْلِ يَاْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِيْ فِي الْاَسْوَاقِ ؕ لَوْلَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُوْنَ مَعَهٗ نَذِيْرًا۝﴾([5]) يعنی داڅنګه رسول دې چه خوراك څښاك کوی او بازارونوته ځی ده له يوه فرښته ولې نه رانازليږی که هغې هم د ده د دين تبليغ کولو. ښه ده چه دا نشته نو دې د يوې خزانې مالك کوی ولې نه. يابه ئی ده ته يوباغ ورکړې وو چه د هغې نه ده په ارت مټ خوراك کولو الخ. دغه شان نور پيغمبران هم په دنياکښې پاتې نه شو راغله او لاړه لکه چه ارشاددې ﴿وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ ؕ اَفَاۡئِنْ مِّتَّ فَهُمُ الْخٰلِدُوْنَ۝﴾([6])يعنی تانه وړاندې هم مونږ ديوانسان دپاره هميشه والې نه دې کړې. هغوی له دالله ﷻ وحی راتله فرښتو به د الله ﷻ حکم احکام رسول. بياچه هغوی سره د رب کومه وعده وه هغه پوره شوه يعنی د هغوی مخالفين د ظلم په وجه تباه کړې شو او هغوی خلاصې بياموندلو د هغوی تابعدار هم کامياب شواود حدنه وړاندې کيدونکی يعنی د نبيانو دروغ ګڼړونکی الله ﷻ هلاك کړل.

---

[1]) ١٢/يوسف:١٠٩.

[2]) ٤٦/الاحقاف:٩.

[3]) ٦٤/التغابن:٦.

[4]) ٢٥/الفرقان:٢٠.

[5]) ٢٥/الفرقان:٧.

[6]) ٢١/الانبياء:٣٤.

لَقَدۡ اَنۡزَلۡنَآ اِلَيۡكُمۡ كِتٰبًا فِيۡهِ
| نازل کړې دي مونږ | تاسو ته | يو کتاب | چې په هغې کښې
| (خلقو) مونږ په تاسو يو کتاب (قران پاک) نازل کړې دې | په کوم کښې چې
ذِكۡرُكُمۡ ؕ اَفَلَا تَعۡقِلُوۡنَ ۝١٠ وَكَمۡ قَصَمۡنَا مِنۡ قَرۡيَةٍ
ذکر ستاسو دې | آيا نۀ پوهيږې تاسو | او ډيرو ډير | ريز مريز کړل مونږه | د کلونه
ستاسو د پاره نصيحت دې | نو آيا تاسو پوهيږئ نه ؟ (چه نصيحت قبول کړئ) او مونږ ډير کلي تباه کړل
كَانَتۡ ظَالِمَةً وَّاَنۡشَاۡنَا بَعۡدَهَا قَوۡمًا اٰخَرِيۡنَ ۝١١ فَلَمَّآ
چې وو | ظالمان | او راپورته کړل مونږه | روستو د هغې نه | قوم | نور | پس هر کله چې
چې د هغې خلق ظالمان وو | او د هغوئ نه پس مو يو بل قوم پيدا کړو | نو هر کله چې
اَحَسُّوۡا بَاۡسَنَآ اِذَا هُمۡ مِّنۡهَا يَرۡكُضُوۡنَ ۝١٢ؕ لَا تَرۡكُضُوۡا
اوليدو هغوئ | عذاب زمونږ | نو بيا | هغوئ | د هغې نه | تښتيدل | مۀ تښتئ نواز
هغوئ زمونږ عذاب اوليدو | نو د هغه کلي نه په تيښته شروع شول | (مونږ ورته اووئيل اوس) مه تښتئ
وَارۡجِعُوۡۤا اِلٰى مَاۤ اُتۡرِفۡتُمۡ فِيۡهِ وَمَسٰكِنِكُمۡ
او واپس لاړ شئ | هغه ځائې ته | چې بنه ژوند درکړې شوې وو | په هغې کښې | او کورونو خپلو ته |
او کوم نعمتونه چې تاسو ته درکړې شوې وو | هغې ته او خپلو کورونو طرفته واپس لاړ شئ
لَعَلَّكُمۡ تُسۡـَٔلُوۡنَ ۝١٣ قَالُوۡا يٰوَيۡلَنَاۤ اِنَّا كُنَّا
شايد چې ستاسو نه | تپوس اوکړې شي | اووئيل هغوئ | اے هلاکته زمونږه | بيشکه مونږه | وو
کيدې شي چې ستاسو نه تپوس اوشي | هغوئ اووئيل چې افسوس بيشکه هم مونږ
ظٰلِمِيۡنَ ۝١٤ فَمَا زَالَتۡ تِّلۡكَ دَعۡوٰىهُمۡ حَتّٰى جَعَلۡنٰهُمۡ
ظالمان | پس هميشه وه | دغه | بلنه د هغوئ | تر دې پورې | چې کړل مونږه هغوئ
ظالمان وو | نو هم دغه شان چغې ئې وهلې | تر دې چې هغوئ مو در يبلې شوی
حَصِيۡدًا خٰمِدِيۡنَ ۝١٥
ريبلی شوی | يخ پراته | |
فصل او د مړاور په شان کړل |

قوله تعالى:- لَقَدۡ اَنۡزَلۡنَاۤ اِلَيۡكُمۡ كِتٰبًا فِيۡهِ ذِكۡرُكُمۡ ؕ

قرآن پاک نصيحت دې :- الله ﷻ د خپل کلام پاك فضيلت بيانولو سره د دې قدراومنزلت طرف ته رغبت ورکولو د پاره فرمائی چه مونږ داکتاب ستاطرف ته نازل کړې دې په کوم کښې چه ستاسو بزرګی ده. (١)ستاسو دين ستاسو شريعت او ستاسو خبرې دی بياخو حيرانتيا ده چه ته د دې نعمت قدر اونه کړې او د

(١) الطبرى: ٢١/٦١١.

دومره شرافت والا کتاب نه غفلت کوئ لکه چه ارشادباری تعالی دی ﴿وَاِنَّهٗ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ۚ وَسَوْفَ تُسْـَٔلُوْنَ﴾ (۱)ستاسودپاره اوستاسودقوم دپاره نصیحت دی اوتاسو نه به د دې باره کښې سوال کولېش شی. بیا فرمائی چه مونږ دډیروکلوظالمان چوری کړی دی.یوبل آیت کښې دی مونږ دنوح ﷺ نه پس هم ډیر کلی تباه کړی دی(۲)یوبل آیت کښې دی چه څومره کلی دی ډیرپه ترقئی اورونق کښې ووخوبیادهغه خائ دخلقوظلم په وجه مونږ هغوی تباه کړل(۳)بوس والوزولې شوآبادنی په تباهئ اورونق په خاموشئ کښې بدل کړې شوې د هغوی د هلاکت نه پس نور خلق د هغوی په ځائ کینولې شو. د یوقوم نه پس دویم او ددویم نه پس دریم اودغه شان داسې راتلل. کله چه دې خلقوعذابونوراتلل اولیدل او یقین نې اوشو چه دالله ﷻد نبی دفرمان مطابق د الله ﷻ په عذاب کښې هغوی راغله نوهغه وخت اوویریدل اود تیختې لارنی لټوله اواخوا دیخواپه منډو ترړوکښې اخته شو.اوس تختنی راتختنی مه بلکه په خپلو محلونوکښې اودخپل عیش اوعشرت په سامانونوکښې بیاراشئی دې دپاره چه تاسوسره سوال او جواب خواوشی چه تاسو د الله ﷻ دنعمتونو شکر اداکړې هم دې اوکه نه؟دا فرمان د رټنې او غصې په توګه دې اودهغوی د خوار اوذلیل کولود پاره به وی. دغه وخت به هغوی د خپلو ګناهونواقرار کوی صفابه وائی چه بې شکه مونږ ظالمان وو خود هغه وخت اقرار بالکل بې فائدې دې. بیا به هم دا اقرار وی تردې چه هغوی به تباه کړې شی د هغوی آواز به دباؤکړې شی اودوی به اومړلې شی دهغوی تګ راتګ تلل راتلل خبرې کول به یودم بندشی.

	وَمَا خَلَقْنَا	السَّمَآءَ	وَالْاَرْضَ	وَمَا
	اونهٔ دې پیدا کړې مونږ	اسمان	او زمکه	او هغه
	او مونږ اسمان اوزمکه اوڅه چې ددې په مینځ کښې دی			
بَيْنَهُمَا	لٰعِبِيْنَ ⑯	لَوْ اَرَدْنَآ	اَنْ نَّتَّخِذَ	لَهْوًا
چې په منځ ددواړو کښې دی	لوبې کونکی	که اراده لرلې مونږه	چې اونیسو مونږه	لوبه
لوبه تماشه نه ده جوړه کړې	............که چرې لوبه تماشه مو جوړول غوښتلې			
لَّاتَّخَذْنٰهُ	مِنْ لَّدُنَّآ ۖ	اِنْ كُنَّا	فٰعِلِيْنَ ⑰	
نو خامخا نیولې به وې مونږه هغه لوبه	دخپل طرف نه دخان سره	که وې مونږه	کونکی ددې کار	
نو هم دخپل ځان نه به مو جوړه کړې وې	که مونږ خامخا داسې کونکی وو			
بَلْ نَقْذِفُ	بِالْحَقِّ	عَلَى الْبَاطِلِ	فَيَدْمَغُهٗ	فَاِذَا هُوَ
بلکه مونږه ګوزار ورکوو	په حق سره	په باطل باندې	نو سرماتوی دهغه (باطل)	نو بیا هغه
بلکه مونږ خو حق د باطل دپاسه وراچوو	نو هغه دهغې سرماتوی	نوهغه (باطل) ورک شی		
زَاهِقٌ ؕ	وَلَكُمُ	الْوَيْلُ	مِمَّا	تَصِفُوْنَ ⑱ وَلَهٗ
په خائې ورک شی	او ستاسو دپاره	تباهی ده	دهغې خبرو	چې تاسو نې بیانوئ	او هغه لره دی
......اوتاسو چه کوم تاسو دروغ بیانوئی د هغې په وجه به هلاک شئ	...........او په اسمانونو			

(۱) ٤٣/الزخرف:٤٤.الخ
(۲) ۱۷/الاسراء:۱۷.
(۳) ۲۲/الحج:٤٥.

مَنْ ‏ فِي السَّمٰوٰتِ ‏ وَالْاَرْضِ ‏ وَمَنْ ‏ عِنْدَهٗ
هغه مخلوق اچي په اسمانونو كښي دي | او په زمكه كښي دي | او هغه (فرښتي) | اچي دهغه سره دي
اوزمكه كښې ټول هرڅه دهغه ملكيت دي | او كومي (فرښتې) چې هغه سره دي
لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ‏ عَنْ عِبَادَتِهٖ ‏ وَلَا يَسْتَحْسِرُوْنَ ﴿۱۹﴾ ‏ يُسَبِّحُوْنَ
خان غټ نه ګڼري | دعبادت دهغه نه | او نه ستومانه كيږي | هغوئ تسبيح واني
نه دهغه دعبادت نه خان لوئي حسابوي | اونه (د هغه په عبادت) ستړي كيږي | د شپې او ورځې د
الَّيْلَ ‏ وَالنَّهَارَ ‏ لَا يَفْتُرُوْنَ ﴿۲۰﴾
دشپې | او دورځې | سستي نه كوي |
هغه پاكي بيانوي | او سستي نه كوي

قوله تعالى:- وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لٰعِبِيْنَ﴿﴾

د آسمان تخليق د الله ﷻ عجيبه قدرت دې:- آسمان اوزمكه الله ﷻ په عدل سره پيدا كړې دى دې دپاره چه بدانوته سزا اونيكانوته بدله وركړى هغه دا بې كاره د لوبې تماشې په توګه نه دى پيدا كړې. يو بل آيت كښې ددې مضمون سره بيان دې چه داګمان خود كافرانودې دچاد پاره چه د دوزخ اورتيار دې([1])
د دويم آيت يوه معنى خودا ده كه چرته مونږ لوبه اوتماشه غوښتله نودابه موجود كړې وو يوه معنى دا ده چه كه مونږ ښځه غوښتلې. د ﴿لَهْوًا﴾ معنى داهل يمن په نيزدښځې هم راځي. يعنى كه مونږ ښځه جوړول غوښتل نوحورعين نه چه مونږ سره دى څوك جوړوله. يوه معنى دا هم ده كه چرې مونږ اولادغوښتلې. دا دواړه معنې يوبل سره لازم اوملزوم دى هم ښځې سره اولاد دې لكه چه ارشاد دې ﴿لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَّتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۙ سُبْحٰنَهٗ ؕ هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ﴾([2]) يعنى كه الله ﷻ ته هم دا منظور وه چه دهغه اولاد وې نو په خپل مخلوق كښې به ئې چرته د اوچتې درجې مخلوق ته دا منصب وركړې وې خو هغه د دې خبرې نه پاك اوډير لرې دې د هغه د توحيد اوغلبه خلاف دى چه د هغه دې اولاد وى. نوهغه مطلق د اولادنه پاك دې. نه عيسى عليه السلام دهغه خوئ دې اونه عزير عليه السلام نه فرښتې دهغه لونړه دى. ددې عيسايانو يهوديانو او مكې د كافرانو د دې فضول خبرې اوتهمت نه رب واحد قهار پاك دې اوډير اوچت دې.
﴿اِنْ كُنَّا فٰعِلِيْنَ﴾ كښې "ان" ته نافيه ونيلې شوې ده يعنى مونږ داكونكې هډو وو نه([3]) بلكه د مجاهد رحمه الله قول دې په قرآن مجيد كښې هريو ځائ كښې "ان" د نفى د پاره دې.([4]) مونږ حق واضح كوو اوهغه ښكاره بيانوو په كوم سره چه باطل ښكته شى مات شى ذره ذره شى اوډيراخوا شى هغه دې هم ددې لائق نه اودريدې اونه كلكيدې شى اونه د ډير وخت دپاره پاتې كيدې شى. د الله ﷻ د پاره چه كوم خلق اولاد ګرځوى دهغوى ددې فضول وينا په وجه دهغوى د پاره "ويل" دې اوهغوى دپاره پوره خرابى ده.
فرښتې د الله ﷻ بندګان دي:- بيا ارشاد كولې شى چه كومې فرښتې تاسو د الله ﷻ لونړه ګڼړئى د هغوى حال واورئى د الله ﷻ الوهيت او عظمت ته اوګورئى آسمان او زمكه ټول ځيزونه د هغه په ملكيت كښې دى د هغه په عبادت كښې مشغول دى ناممكن دى چه يو وخت سركشى اوكړى. نه عيسى عليه السلام

---

[1]) ۳۸/ص:۲۷.
[2]) ۳۹/الزمر:۴.
[3]) الطبرى:۴۲۰/۱۸.
[4]) الدرالمنثور:۶۲۰/۵.

ته د الله ﷻ په بنده کيدو کښې څه شرم دې اونه فرښتو ته د الله ﷻ په عبادت کولوکښې څه شرم نه په هغوی کښې څوك تکبر کوی ياد عبادت نه پټيږی اوچه څوك هم داسې اوکړی نويووخت راروان دې چه هغوی به دالله ﷻ په وړاندې دمحشر ميدان کښې دټولوسره وی او خپل کړه به زغمی. دابزرګ فرښتې د هغه په عبادت باندې ستړې کيږی هم ويريږی هم نه سستی اوکمې هغوی له خواته هم نه راځی. شپه ورځ دالله ﷻ په حکم منلوکښې دی. د هغه په عبادت د هغه په تسبيح کښې لګيادی نيت اوعمل دواړه موجود دی د الله ﷻ هيڅ نافرمانی نه کوی اونه د يوفرمان د پوره کولو نه منع کيږی.

د فرښتو هر وخت تسبيح وئيل:-ابن ابی حاتم کښې دی يوځل رسول الله ﷺ دصحابه کرامو ﷺ په ټولی کښې وو ونې فرمائيل خلقو چه داڅه زه اورم هغه تاسو هم اورئی خلقو جواب ورکړو چه حضورﷺ مونږ خو څه هم نه اورو.حضورﷺ اوفرمائيل زه د آسمانونو چغار اورم اوحق خودې هم دا چه دوی دې چغيږی خکه چه دې کښې ديوې لويشت ځائ داسې نشته چرته چه د يوې نه د يوې فرښتې سر په سجده کښې پروت نه وی. (۱) عبدالله بن حارث بن نوفل ﷫ فرمائی زه حضرت کعب احبار ﷫ سره ناست ووم هغه وخت زما عمر کم وو.ما دهغوی نه د دې آيت مطلب معلوم کړو خبرې کول تلل د الله ﷻ پيغام وړل اوتلل عمل کول هم دوی د دې تسبيح نه نه بندوی؟ زما په دې سوال کولوسره هغه بيدار شان شو او ونې فرمائيل دا ماشوم څوك دې؟ خلقو ونيل د بنوعبدالمطلب نه دې هغوی زما تندې ښکل کړو وئی فرمائيل خوره بچيه تسبيح د دې فرښتو د پاره داسې دی لکه زمونږ د پاره ساه اخستل ګوره تلوراتلو خبرو وغيره کښې ستا ساه برابر څې راځی دغه شان د فرښتو تسبيح هر وخت جاری وی.

	أَمِ اتَّخَذُوٓا	ءَالِهَةً	مِّنَ الۡأَرۡضِ	هُمۡ	
	ايا نيولې دی دوئ	خدايان	دزمکې نه	چې هغوئ	
	..........ايا دې خلقو په زمکه کښې داسې څيزونه				
يُنشِرُونَ ﴿٢١﴾	لَوۡ كَانَ	فِيهِمَآ	ءَالِهَةٌ	إِلَّا ٱللَّهُ	
را ژوندی کوی مړی	که چرې وې	په دې دواړو کښې	نور خدايان	ماسوا دالله نه	
معبودان جوړ کړی دی اچې هغوی پيدا کولې شی؟ که چرې په زمکه او آسمان کښې دالله نه سوا نور					
لَفَسَدَتَا	فَسُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ	رَبِّ ٱلۡعَرۡشِ	عَمَّا		
نو خامخا به خراب شوی وې	نظام ددواړو	پس پاکی ده الله لره	چې رب دعرش دې	دهغې خبرونه	
معبودان وې	نودواړه به تباه شوی وو	الله دهغه خبرو نه پاك دې کومې چې دهغه دپاره بيانوی	دعرش مالك		
يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾	لَا يُسۡـَٔلُ	عَمَّا	يَفۡعَلُ	وَهُمۡ يُسۡـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾	
چې دوئ ئې بيانوی	تپوس نۀ کيږی	دهغه کارونو	چې کوی ئې هغه	او ددوئ نه به تپوس کيږی	
..........هغه ذات چې هر څه کوی نو پوښتنه ترې نه نشی کيدې	اودخلقو نه به تپوس پوښتنه کولی شی				

قوله تعالی:- لَوۡ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا

د الله ﷻ نه بغيربل معبودنشته:- -دشرك ترديدکولې شی چه دکوموکوموتاسودالله ﷻ نه بغيرعبادت کونې په هغوی کښې يوهم داسې نه دې چه مړی بيا ژوندی کوی. په چا کښې په ټولوکښې په يوځای دا طاقت نشته نو بيا هغوی د دې قدرت والا سره برابر منل ياد هغوی هم عبادت کول څومره بې

(۱) مشکل الاثار:۴۳/۲؛ المعجم الکبير:۳۱۲۲/۱.

انصافی ده. بیا فرمانی واورئی که دا اومنلې شي چه واقعي خدایان ډیردی نولازم به راخی چه زمکه آسمان دې تباه اوبرباد شی لکه چه ارشاد دې ﴿مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَّلَدٍ وَّمَا كَانَ مَعَهٗ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍۭ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ؕ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ۙ﴾(١)دالله ﷻ اولادنشته اونه هغه سره څوك بل معبود شته که چرې داسې وې نوهرمعبودبه خپل خپل مخلوق اخستلو ګرځیدلواوهریوبه په بل باندې دغالب راتلو کوشش کولو.الله ﷻ د هغوی د بیان کړې شوو صفتونونه مبرا اومنزه دې.

دلته بیان فرمائی چه الله ﷻ دعرش مالك دهغوی د وئیلی شوی فضول صفتونونه یعنی ځامنو اولوڼړو نه پاك دې.د الله ﷻ ذات اوچت دې اود هغه شان خودا دې چه هغه خوعلی الاطلاق حقیقی شهنشاه دې په هغه باندې څوك حاكم نشته. ټول د هغه دغلبې اوقهر لاندې دی نه خود هغه په حكم پسې څوك لګیدلې شی اونه د هغه فرمان څوك روستوكولې شی. د هغه لوئی عظمت جلال حكومت علم حكمت لطف رحمت بې پایانه دې. د هیڅ چا د هغه په وړاندې لكې خوزولو مجال نشته. ټول ښكته اوعاجزدی كمزورې اوبې وسه دی هیڅ څوك نشته چه د هغه په وړاندې خبره یا د خبرې مجال اوكړی هیڅ څوك نشته چه دهغه په وړاندې خبره قدرې اوكړې شی هیڅ څوك نشته چه هغه د ځه اختیار وی چه د هغه نه تپوس اوكړی چه داكار دې ولې اوكړو یاداسې دې ولې اوكړو؟هغه دټول مخلوق خالق دې د ټولو مالك دې هغه ته اختیاردې چه د چانه ځه تپوس كوی دهریود اعمالوتپوس پوښتنه به كوی.لكه چه ارشاد دې ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ ۙ﴾ (٢) ستاد رب قسم چه مونږ به د دې ټولو نه تپوس كوو د هریوهغه كار كوم چه دوی كړې دې هم هغه دې چه د ده په پناه كښې راغلو د ټولوشرونونه بچ شو اوهیڅ څوك نشته چه د هغه مجرم له پناه وركړې شی.

اَمِ اتَّخَذُوْا | مِنْ دُوْنِهٖۤ | اٰلِهَةً ؕ | قُلْ | هَاتُوْا | بُرْهَانَكُمْ ۚ | هٰذَا

یا نیولی دی دوئ | بې دهغه نه | نور خدایان | ورته اووایه | راوړئ | دلیل خپل | دا قران

ایا دوئ دالله ﷻ نه سوا (ځان دپاره) نور معبودان جوړ كړی دی | ته ورته اووایه چې تاسو خپل یو دلیل

ذِكْرُ | مَنْ | مَّعِیَ | وَذِكْرُ | مَنْ | قَبْلِیْ ؕ

نصیحت دې | هغه چاته | چې زما سره دی | او نصیحت دې | هغه چاته | چې مخكښې زمانه وؤ

خو پیش كړئی | دا دهغه خلقو ذكر دې چې ماسره دی | اودهغوئ ذكر دې كوم چې زما نه وړاندې وو

بَلْ اَكْثَرُ | هُمْ | لَا يَعْلَمُوْنَ ۙ | الْحَقَّ | فَهُمْ | مُّعْرِضُوْنَ ﴿٢٤﴾

بلكه زیات خلق | ددوئ نه | نهٔ پوهیږی | په حق باند | نو هغوئ | مخ اړونكی دی (دقران نه)

خو په دوئ كښې زیات خلق په حقه خبره نه پوهیږی | نو (ځكه) دهغې نه مخ اړوی .

وَمَاۤ اَرْسَلْنَا | مِنْ قَبْلِكَ | مِنْ رَّسُوْلٍ | اِلَّا | نُوْحِیْۤ | اِلَیْهِ

اونهٔ دې لیږلې مونږه | مخكښې ستا نه | یو رسول | مګر | مونږه وحی كړی ده | هغه ته

اومونږ ستا نه وړاندې داسې هیڅ یو پیغمبر نه دې لیږلې|مګر هغه ته مو دا وحی كړې وی

(١) ٢٣/المؤمنون:٩١.

(٢) ١٥/الحجر:٩٢.

اَنَّهٗ	لَآ اِلٰهَ	اِلَّآ اَنَا	فَاعْبُدُوْنِ ﴿٢٥﴾	
چې بیشکه	نشته لائق دعبادت	مګر زهٔ یم	نو خاص زما عبادت کوئ	
چې زما نه سوا بل معبود نشته	نو صرف هم زما عبادت کوئی			

قوله تعالى:- اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً

د باطلومعبودانو حقیقت:- دې خلقوچه دالله ﷻ نه کوم کوم معبودان جوړکړې دی دهغوی دعبادت کولو دوی سره هیڅ دلیل نشته اومونږ چه دکوم الله ﷻ عبادت کووپه هغې کښې رښتونې یو زمونږ په لاس کښې اوچت دلیل د الله ﷻ کلام موجود دې اوددې نه اول تول د الله ﷻ کتابونه هم د دې دلیل دې په اوچت آوازسره ګواهی ورکوی کوم چه د توحید په موافقت اود کافرانود ځان نه عبادتونه کولو په خلاف کښې دی.کوم کتاب چه په کوم پیغمبر باندې نازل شو په هغې کښې دا موجود پاتې دی چه د الله ﷻ نه بغیرد عبادت څوك لائق نشته خو اکثرمشرکان د حق نه غافل دی اود الله ﷻ د خبرونه منکر دی. ټول رسولانوته هم دالله ﷻ دتوحید تلقین شوې دې.ارشاد باری تعالی دې﴿تُسْئَلُوْنَ ﴿وَسْئَلْ مَنْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُّسُلِنَآ اَجَعَلْنَا مِنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ اٰلِهَةً يُّعْبَدُوْنَ﴾)[1]تانه وړاندې چه کوم پیغمبران تیرشوی دی ته پخپله تپوس اوکړه چه مونږ دهغوی دپاره دځان نه بغیربل څوك معبود ګرځولې ووچه هغوی دې دهغه عبادت کوی. بل آیت کښې دی ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِيْ كُلِّ اُمَّةٍ رَّسُوْلًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوْتَ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ هَدَى اللّٰهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلٰلَةُ ۚ فَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ﴾)[2] مونږ هریو امت ته خپل یوپیغمبر لیګلې کوم چه په خلقوکښې اعلان کړې دې چه تاسو ټول دیو الله ﷻ عبادت اوکړئی اود هغه نه بغیرد هرچادعبادت نه جدا شئ.د انبیاء کرامو شهادت هم دادې اوپخپله دالله ﷻ فطرت هم ددې ګواه دې اود مشرکانو هیڅ دلیل نشته دهغوی ټول حجتونه بې کاره دی او په هغوی باندې د الله ﷻ غضب دې او دهغوی دپاره سخت عذاب دې.

وَقَالُوا اتَّخَذَ					
او وائی دوئ نیولې دې					
اودوئ وائی چې رحمن (الله ﷻ)					
الرَّحْمٰنُ	وَلَدًا	سُبْحٰنَهٗ ط	بَلْ	عِبَادٌ	مُّكْرَمُوْنَ ﴿٢٦﴾ لا
رحمان	اولاد (فرښتو لره)	پاك دې هغه (ددې نه)	بلکه	هغوئ خو بندګان دی	چې عزت ورکړې شوې دې
اولاد نیولې دې	حال داچې هغه ددې نه پاک دې	بلکه (فرښتې خو) دهغه ډیرمعزز مخلوق دې			
لَا يَسْبِقُوْنَهٗ	بِالْقَوْلِ	وَهُمْ	بِاَمْرِهٖ	يَعْمَلُوْنَ ﴿٢٧﴾	يَعْلَمُ
نهٔ رومبنې کیږی دهغه نه	په خبره سره	او هغوئ	په حکم دهغه	عمل کوی	معلوم دی هغه ته
دهغه نه وړاندې خبره قدر نه کوی	اود هغه په حکم پوره پوره عمل کوی	هغه ته هر هغه څه معلوم دی			
مَا	بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ	وَمَا	خَلْفَهُمْ	وَلَا يَشْفَعُوْنَ لا	
هغه څه	چې وړاند ددوئ دی	او هغه څه	چې روستو ددوئ دی	او نهٔ هغوئ سفارش کوی (دچا)	
کوم چه د دوی نه وړاندې دی	اوکوم چې ترې شاته دی	او هغوئ دچا سفارش هم نه کوی			

---

[1] ٤٣/الزخرف:٤٥.
[2] ١٦/النحل:٣٦.

اِلَّا	لِمَنِ	ارْتَضٰى	وَهُمْ	مِّنْ خَشْيَتِهٖ	مُشْفِقُوْنَ﴿۲۸﴾
مګر کوي	دپاره دهغه چا	چې راضي وي ترې الله	او هغوئ	دهيبت دهغه نه	ډيرې يريدونکې دي
سوا د هغه چا نه دچا چې الله ﷻ راضي وي او هغوئ ټول د الله ﷻ دهيبت نه هميشه يريدونکې وي					
وَمَنْ يَّقُلْ	مِنْهُمْ	اِنِّيْٓ	اِلٰهٌ	مِّنْ دُوْنِهٖ	فَذٰلِكَ
اوهغه څوك چې اووائي	دهغوئ نه	چې بيشکه زه	معبود يم	سوادهغه نه	نو دغه ويونکې چې دي
اوپه دوئ کښې چې څوک داسې اووائي چې دهغه نه سوا زه معبود يم نوهغه له مونږ					
نَجْزِيْهِ	جَهَنَّمَ ؕ	كَذٰلِكَ	نَجْزِي	الظّٰلِمِيْنَ﴿۲۹﴾	
بدله به ورکوو مونږ هغه له	دوزخ	دارنګې	بدله ورکوو مونږه	ظالمانو له	
ددوزخ سزا ورکووا مونږ ظالمانو ته هم دغه شان سزا ورکووا					

قوله تعالى:- وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ؕ

دمکې دکافرانو بهتانونه تړل او د هغې جواب:- -دمکې دکافرانو داخيال ووچه دافرښتې دالله ﷻ لونړه دي د هغوی ددې خيال ترديد کولوسره الله ﷻ فرمائي دابالکل غلط دي اوفرښتې د الله ﷻ بزرګ بنديګان دي ډيرداوچتو درجو والا دی اودعزت مالکان دی قولاً اوفعلاً هروخت دالله ﷻ په اطاعت کښې مشغولې دی. نه په څه کارکښې د هغه نه وړاندې کيږي اونه په څه کارکښې د هغه د حکم خلاف کوی بلکه چه هغه څه فرمائي دوی په منډه باندې هغه حکم په ځائ راوړی د الله ﷻ په علم کښې راګيرې دی دهغه نه هيڅ خبره پټه نه ده د وړاندې روستوښې اوګس طرف هغه ته پوره علم دې دذرې ذرې نه هغه خبر دې. دا پاکې فرښتې هم دومره مجال نه لری چه د الله ﷻ ديومجرم د الله ﷻ په وړاندې د هغه د مرضئ خلاف د هغه سفارش کولود پاره شونډې اوخوزولې شي. لکه چه ارشاد دې﴿مَنْ ذَا الَّذِيْ يَشْفَعُ عِنْدَهٗٓ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ؕ﴾(۱) هغه څوك دی چه د هغه د اجازت نه بغير د چا سفارش هغه له يوړلې شي.
بل آيت کښې دی ﴿وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهٗٓ اِلَّا لِمَنْ اَذِنَ لَهٗ ؕ حَتّٰٓى اِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوْبِهِمْ قَالُوْا مَاذَا ۙ قَالَ رَبُّكُمْ ؕ قَالُوا الْحَقَّ ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ﴾(۲)يعنی هغه سره دچا شفاعت بغيردهغه دخپل اجازت نه نه شی چليدې. هم د دې مضمون نور هم آياتونه په قرآن کريم کښې موجود دی. فرښتې اود الله ﷻ مقرب بنديګان ټول په ټول د الله ﷻ د ويرې اود الله ﷻ د هيبت نه هروخت رچيږی. په هغوی کښې چه څوك هم د رب کيدو دعوی اوکړی مونږ به هغه دوزخ ته ورسيده کړو د ظالمانو نه به مونږ خامخابدله اخلو. داخبره د شرط په توګه ده اود شرط دپاره دا ضروری نه دی چه هغه دې واقع هم شی يعنی دا ضروری نه دی چه د الله ﷻ د بندي ګانونه څوك داسې ناپاکه دعوی اوکړی اوداسې سخته سزا اوخوری. هم د دې په شان آيت ﴿قُلْ اِنْ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ وَلَدٌ ۖ فَاَنَا اَوَّلُ الْعٰبِدِيْنَ﴿۸۱﴾﴾(۳)او ﴿لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ﴿۶۵﴾﴾(۴) نونه درحمن اولاداونه د نبی کريم ﷺ نه شرك ممکن دې.

(۱) ۲/البقره:۲۵۵.
(۲) ۳۴/سبا:۲۳.
(۳) ۴۳/الزخرف:۸۱.
(۴) ۳۹/الزمر:۶۵.الخ

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا

آيا نه گوري هغه كسان | چې دمنلو نه ئې انكار كړې دې | چې بيشكه آسمانونه | او زمكه | وو دواړه

آيا كافرانو ته داخبره نه ده معلومه چې آسمانونه او زمكه په خپل مينځ كښې ملاؤ وو

رَتْقًا فَفَتَقْنٰهُمَا ۖ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ۖ

پيوست | پس جدا جدا كړل مونږه هغه | او پيدا كړل مونږه | داوبو نه | هر څيز | ژوندې

نو بيا مونږ هغه جدا جدا كړل | او مونږ داوبو نه هر ژوندې څيز را پيدا كړې دې

أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾ وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ

آيا نو نه مني دوئ | او ودرول مونږه | په زمكه كښې | غرونه | چې اونه خوزي (دا زمكه په دوئ باندې

نو آيا دوئ ايمان نه راوړي | او مونږ په زمكه كښې غرونه جوړ كړل | ددې دپاره چې اونه خوزي

وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾

او جوړې كړې مونږه | په دې زمكه كښې | فراخه | لارې | دپاره ددې چې دوئ لارې معلوم كړي

او په دې زمكه كښې مو ارتې بيرته لارې جوړې كړې دي | ددې دپاره چې خلق پرې څي راځي

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا ۖ وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾

او جوړ كړو مونږه | آسمان چت | محفوظ (دپريوتلونه) | او دوئ | دنښو دهغې نه | مخ اوړونكي دي

او مونږ آسمان يو محفوظ چت جوړ كړو | په دې باندې هم دوئ (آسماني) نښو نه ډډه كوي (او سوچ فكر نكوي)

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ

او هغه | هغه ذات دې | چې پيدا ئې كړه | شپه | او ورځ | او نمر | او سپوږمئ | دا ټول

او الله ﷻ هغه ذات دې چې شپه ورځ او نمر او سپوږمئ ئې پيدا كړې دي | هريو په خپله

فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾

په فلك كښې لامبو وهي يعنې گرزي |

خپله دائره كښې لامبو وهي |

قوله تعالىٰ:- أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا

د الله ﷻ د قدرت تذكره:- الله ﷻ داخبره بيان كوي چه د هغه قدرت پوره دې او د هغه زبردسته غلبه ده. فرمائي چه كوم كافران د الله ﷻ نه بغير د چا عبادت كوي آيا دوي ته دومره هم علم نشته چه د ټول مخلوق پيداكونكې هم الله ﷻ دې او د ټولو څيزونو ساتندونكې هم هغه دې. بيا د هغه سره د نورو عبادت ولې كوني. د زمكې او آسمان د شروع نه يو بل سره يو ځاى انختلى قط په قط وو الله ﷻ دا جدا جدا كړل زمكې ئې لاندې او آسمانونه ئې پورته په فاصله باندې او په حكمت سره قائم كړل. اووه زمكې پيداكړې او هم اووه آسمانونه ئې پيدا كړل. د زمكې او د رومبي آسمان په مينځ كښې جوف او خلا او ساتله د آسمان نه ئې اوبه راوورولې او د زمكې نه ئې پيداوار راوټوكولو او هر ژوندې څيزنې د اوبو نه پيدا كړو. آيا دا ټول څيزونه په كوم كښې چه د هر يو يو صانع خود مختاري قدرت او وحدت باندې دلالت كوي خپلې مخې ته موجود مو ندلو سره هم دا خلق د الله ﷻ د عظمت قائل كيدو سره شرك نه پريږدي؟

ففي كل شيء له اية
تدل على انه واحد

اول شپه وه که ورځ:-یعني په هریو څیز کښې د الله ﷻ ربوبیت او د هغه د وحدانیت نښې موجود دی. د حضرت ابن عباس ﷺ نه سوال اوشو چه اول شپه وه که ورځ؟ نو هغوی اوفرمائیل چه اول زمکه او آسمان یوځائ قط په قط ملاوشوې وو نو ښکاره خبره ده چه په دې کښې به تیاره وه اود تیارې نوم هم شپه نوثابته شوه چه هم شپه وړاندې وه. ([1])

د (رتقا) تفسیر اومطلب:-دابن عمر ﷺ نه چه کله ددې آیت تفسیرتپوس اوشو نوهغوی اوفرمائیل چه تاسو د حضرت ابن عباس ﷺ نه تپوس اوکړئی چه هغه کوم جواب درکړی نوهغه ماته هم اوښایئی. حضرت ابن عباس ﷺ اوفرمائیل زمکه اوآسمان یوځائ وونه به باران وریدلواونه به پیداوار راټوکیدلو. کله چه الله ﷻ ژوندې مخلوق پیداکړو نو آسمان ئې اوشلولواود هغې نه ئې اوبه راووروليې اوزمکه ئې اوڅیرله اود هغې نه پیداوار راوټوکولو. کله چه سوال کونکی حضرت ابن عمر ﷺ ته دا جواب بیان کړو نوهغوی ډیرخوشحاله شو او وئې فرمائیل نن ماته نور هم یقین پیدا شوچه د قرآن په علم کښې حضرت عبدالله ﷺ ډیر وړاندې دې زما په زړه کښې به کله داخیال راغلو چه چرته داسې خوبه نه وی چه د عبدالله ﷺ جراءت زیات شوې وی خونن هغه وسوسه د زړه نه لاړه. آسمان ئې اوشلولواووه آسمانونه ئې جوړکړل د زمکې مجموعه ئې اوڅیرله اووه زمکې جوړې کړې.

د مجاهد رحمه الله په تفسیرکښې داهم دی چه دا ملاوشوې وو یعنی اول اووه واړه آسمانونه یوځائ وو اودغه شان اووه واړه زمکې هم یوځائ وې بیاداجداجداکړې شو.دحضرت سعیدبن جبیر رحمه الله تفسیردې چه دا دواړه اول یووو بیاجداجدا کړې شو. دزمکې آسمان په مینځ کښې خلا کیخودې شوه اوبه د ټولوسا لرونکو اصل جوړکړې شو.حضرت ابوهریره ﷺ یو ځل حضور ﷺ ته عرض اوکړو چه کله زه تاسو ته ګورم زما زړه خوشحالیږی اوزما سترګې یخیږی تاسو مونږ د ټولو څیزونود اصلیت نه خبر کړئی. حضور ﷺ اوفرمائیل ابوهریره ټول څیزونه د اوبونه پیداکړې شوی دی. یوبل روایت کښې دی چه بیا ما اووئیل یارسول الله ﷺ ماته څه داسې عمل اوښائې په کوم سره چه زه جنت ته داخل شم.حضور ﷺ اوفرمائیل خلقو ته سلام کوه په خلقو خوراك خوره صله رحمی کوه اودشپې چه خلق اوده شی نوته د تهجدمونځ کوه دې د پاره چه په سلامتیاسره جنت ته داخل شې. ([2])

د زمکې درې حصې اوبو کښې دی او یوه حصه ښکاره ده:-زمکه الله ﷻ عزوجل وتبارك وتعالى د غرونو په میخونوسره مضبوطه کړه دې د پاره چه هغه په خوزیدو راخوزیدو سره خلق پرشانه نه کړی مخلوق په زلزله کښې وانچوی.دزمکې دریمه حصه خو په اوبوکښې ده او صرف یوه څلورمه حصه دنمر اوهواد پاره کولاوشوې ده دې د پاره چه خلق آسمان او د دې عجائبات په خپلو سترګو سره اولیدې شی. بیا په زمکه کښې الله ﷻ په خپل رحمت کامله سره لارې جوړې کړې چه خلق په آسانتیا سره خپل سفراوکړې شی اولرې ملکونوته هم اورسی.

د الله ﷻ شان ته اوګوره په دې ټکره کښې اوچت غرونه حائل دی د دې ځائ نه هغه ځائ ته رسیدل په ظاهره سخت او ګران ښکاری خود الله ﷻ قدرت پخپله په دې غرونوکښې لارې جوړوی چه د دې ځائ خلق هلته اود هغه ځائ خلق دلته اورسی اوخپل کار روزګار پوره کړی. آسمان ئې په زمکه په شان د ګنبد جوړکړو لکه چه ارشاد دې چه مونږ آسمان په خپلو لاسونو جوړکړو اومونږ د وسعت اوکشادګنی والایو([3])فرمائی قسم دې د آسمان اودهغې دجوړځ([1])ارشاددې چه آیاهغوی اونه لیدل چه مونږ دهغوی

[1]) الطبری:۱۸/٤۳۳.
[2]) احمد:۲/۲۹۵ حاکم: ٤/۱٦۰، مجمع الزوائد:٥/۱٦، ابن حبان:٦٤۲.
[3]) ٥۱/الذاریات:٤۷.

په سرونوباندې اسمان په کوم حیثیت سره جوړکړې دې او څنګه موورته ښانست ورکړې دې اود مزې خبره خودا ده چه په دومره لوئ آسمان کښې یوسورې هم نشته. (۲)
بنا وائی دګنبد اوخیمې اودرولوته. لکه چه رسول الله ﷺ فرمائی داسلام بنا پنځه دی (۳) لکه چه په پنځوستنوباندې یوګنبد یا خیمه ولاړه وی. بیا آسمان چه په شان د چت دې.دادې هم محفوظ اوچت د خوکنې والا چه دیوخای نه دې ته څوك نقصان اونه رسوی اوچت او اعلی صفا دی لکه حدیث کښې چه دې یو سړی د حضور ﷺ نه سوال اوکړو چه آسمان څه څیز دې حضور ﷺ اوفرمائیل رامنع شوې چپه ده. (۴) دا روایت سنداً غریب دې.
خوخلق د الله ﷻ د دې زبردستونښونه هم بې پرواه دی لکه چه ارشاد دې د زمکې اوآسمان ډیرې نښې دی چه د خلقو د نظرلاندې دی خوبیاهم هغوی دې نه مخ اړولې دی. (۵) څوك غور اوفکر نه کوی څوك سوچ نه کوی چه داڅومره خورشوې دې څومره اوچت څومره عظیم الشان آسمان زمونږ په سرونو باندې بغیرد ستنو الله ﷻ څنګه قایم ساتلې دې. بیا څومره په ښکلې طریقه سره دا ستوری پیللې شوی دی په دې کښې هم څه ولاړ دی اوڅه روان دی. بیا د نمر چال مقرر دې د دې موجودګی ورځ ده د دې په نظر نه راتلل شپه ده د پوره آسمان یوچکر په یوه شپه او ورځ کښې پوره کوی. د دې چال د دې تیزی بغیرد الله ﷻ نه بل څوك نه پیژنی اوهسې اټکلې اواندازې کول بله خبره ده.
د بنی اسرائیلو د یو عابد واقعه:-د بنی اسرائیلوعابدانوکښې یوخپل دیرش کاله موده دعبادت پوره کړه خو چه څنګه به د نورو عابدانود پاره دیرش کاله عبادت کولونه پس اوریځ سورې کولو په ده باندې اونه شو نوهغه خپلې مور ته داحال بیان کړو. هغې وئیل بچې تابه د دې عبادت په موده کښې څه ګناه کړې وی هغه وئیل مورې یوه هم نه. وئې ونیل بیا به تا چرته د ګناه کولو پوره قصد اواراده کړې وی. جواب ئې ورکړو چه داسې هم بالکل نه دی شوی. مور ئې وئیل ممکن دی چه تاآسمان ته کتلې وی اود غور اوفکر کولونه د بغیرسترګې ښکته کړې وی عابد وئیل چه داسې خو برابر کیدل وئې فرمائیل بس هم دا وجه ده. بیائی د خپل قدرت کامله بعضې نښې اوخودلې چه شپې اود دې تیارې ته اوګوره اود دې په رڼرا باندې نظرواچوه. بیا د یو بل پسې واړ په واړ راتللو انتظام او په اهتمام سره راتلل ګوره چه د یو کمیدل دبل زیاتیدل. ګوره نمر او سپوږمئی ته د نمر رڼرا یوه خاص رڼرا ده اود دې آسمان د دې حرکت اود دې چال جدا دې. د سپوږمئی نور جدا دې آسمان ئې جدا دې چال ئې جدا دې اندازې جدا دی او هریو لکه چه په خپل آسمان کښې روان وی ګرځی.(۶)
اود الله ﷻ دحکم په ځای راوړلو کښې مشغول دی لکه چه ارشاد دې هم هغه سحر روښانه کونکې دې هم هغه شپه په سکون او آرام کونکې دې هم هغه د نمر اوسپوږمئی اندازه مقررکونکې دې هم هغه د عزت غلبه او د علم والا دې.(۷)

---

(۱) ۹۱/الشمس:۹۱.
(۲) ۵۰/ق:۶.
(۳) صحیح بخاری کتاب الایمان باب دعاؤکم ایمانکم:۸، صحیح مسلم:۱۶،ابن حبان:۳۷۴/۱، ترمذی:۲۶۰۶،مجمع الزوائد:۴۷/۱، بیهقی ۳۵۸/۱،مصنف عبدالرزاق:۱۷۴/۵.
(۴) ابن ابی حاتم وسنده حسن، العظمة لابی الشیخ:۵۳۹، الاحادیث المختاره:۱۸/۱ح۱۱۷.
(۵) ۱۲/یوسف:۱۰۵.
(۶) الطبری:۵۲۰/۱۸.
(۷) ۶/الانعام:۹۶.

وَمَا جَعَلْنَا	لِبَشَرٍ	مِّنْ قَبْلِكَ
او نه دي جوړ کړي مونږه	د پاره دیو انسان	مخکښې ستا نه

او مونږ ستا نه وړاندې هم دهیڅ یو انسان د پاره همیشه پاتې کیدل نه دي

الْخُلْدَ ؕ	اَفَائِنْ	مِّتَّ	فَهُمُ	الْخٰلِدُوْنَ ﴿۳۴﴾	كُلُّ نَفْسٍ	ذَآئِقَةُ
همیشوالي	آیا پس که چرې	مړ شې ته	نو دوئ به کښې	همیشه وي	هر نفس	څکونکي

جوړ کړي | نو آیا که ته وفات شې | نو دا خلق به دلته همیشه پاتې شي | هر یو نفس به د مرګ

الْمَوْتِ ؕ	وَنَبْلُوْكُمْ	بِالشَّرِّ	وَالْخَيْرِ	فِتْنَةً ؕ
د مرګ دي	او ازمایو مونږ تاسو	په بدو حالاتو کښې	او په ښه حالاتو کښې	په ازمائیلو سره

مزه څکي | او مونږه امتحان د پاره په تاسو باندې سختي او راحت راولو | او زمونږ طرف ته به

وَاِلَيْنَا	تُرْجَعُوْنَ ﴿۳۵﴾
او خاص مونږ ته به	راوستلې کیږئ تاسو

تاسو ټول را واپس کیږئ |

قوله تعالی:- كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ؕ

مرګ اټل حقیقت دې :-څومره هم چه خلق دی دا ټول مرګ یوه ورځ مره کونکی دی دمخ د زمکې ټول مخلوق به مرګ سره مخ کیدونکی دی اودرب دشان اوجلال والا ذات همیشه دپاره ژوندې پاتې کیدونکې دې. هم د دې ایت نه علماؤ استدلال کړې دې چه حضرت خضر ﷺ مړشوې دې. داغلط دی چه هغه تراوسه پورې ژوندې دې ځکه چه هغه هم انسان وو اود الله ﷺ ولی وو یانبی یا رسول وو خو هم انسان وو. د دې کافرانو دا آرزو څومره ناپاکه ده چه ته به مړشې نو ولې دا د همیشه اوسیدو د پاره دې؟ داسې خو ناممکن دی دنیاخو روانه ده چاله هم بغیرد الله ﷺ نه همیشه والې نشته څوك وړاندې دې څوك روستو.

مرګ ژوند، تنګی، فراخی ټول امتحان دی:-بیافرمائی دمرګ خوند به هرکس څکی. حضرت امام شافعی رحمه الله به دافرمائیل چه خلق زمادمرګ خواهش منددی نو آیا دې باره کښې هم زه یوازې یم؟ داهغه خوند نه دې چه څوك به پریږدی. بیافرمائی د نیکنی بدنی آرام او بې آرامی خواږه تراخه وسعت اوتنګنی سره مونږ خپل بندیګان ازمیښت کوو دې د پاره چه شکر کونکې اونه شکر کونکې صابر اوناامیده معلوم شی. صحت بیماری مالداری اوفقیری سختی اونرمی حلال اوحرام هدایت اوګمراهی اطاعت اوګناه ټول ازمیښتونه دی په دې کښې ښه اوخراب ښکاره کیږی ستاسود ټولو راواپس کیدل هم زمونږ طرف ته دی هغه وخت چه څنګه وی ښکاره به شی بدانوته به سزا او نیکانوته بدله به ملاویږی. (1)

وَاِذَا	رَاٰكَ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْۤا
او کله چې	اووینی تا	هغه کسان	چې دحق نه انکاریان دی

اوهر کله چې کافران تا اووینی نو نور څه نه

(1) الطبری:۱۸/۴۴۰.

اِنْ يَّتَّخِذُوْنَكَ	اِلَّا	هُزُوًا	اَهٰذَا	الَّذِیْ	یَذْكُرُ	اٰلِهَتَكُمْ
نه نیسی دوئ تالره	مګر	په ټوقوسره	آیا دا دې	هغه څوک	چې یادوی	خدایان ستاسو
خو ټوقې درپورې شروع کوی	چې آیا دا هغه (سړی) دې چې ستاسو دمعبودانو ذکر (په بدئې) کوی					
وَهُمْ	بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ	هُمْ	كٰفِرُوْنَ	خُلِقَ	الْاِنْسَانُ	
او حال دا چې دوئ	په ذکر درحمان سره	پخپله	انکاریان دی	پیدا کړې شوې دې	انسان	
اوحال دادې چې دوئ پخپله د رحمان د یاد نه انکار یان دی	د انسان په پیدائش (فطرت) کښې					
مِنْ عَجَلٍ	سَاُورِيْكُمْ	اٰيٰتِيْ	فَلَا تَسْتَعْجِلُوْنِ			
دتلوار (بې صبرئ) نه	ډیر زر به اوښایم زه تاسو ته	نښې زما	پس تلوار مه کوئ (دعذاب) زما			
تُندی ایښودې شوې ده	زه به ډیر زرتاسو ته خپلې نخښې اوښایم	نو تاسو تندی مه کوئی				

قوله تعالی:- اِنْ یَّتَّخِذُوْنَكَ اِلَّا هُزُوًا

د کافرانو ټوقې مسخرې کول:- ابوجهل او د قریشو کافران وغیره به حضورﷺ ته په کتلو سره خنداګانې اومسخرې شروع کولې اودحضورﷺ په شان کښې به ئې بې ادبی کوله وئیل به ئې چه ښه ده ګورئې دغه دې چه زمونږ معبودانوته بدې ردې وائی.ستاسو مشرانوته بې وقوفان وائی یوخوددوی دا سرکشی ده اوبل پخپله د رحمن د ذکر نه منکر دی دالله ﷻ منکردی اود رسول الله ﷺ منکر دی. په بل آیت کښې د دوی هم د دې کفر بیان کولوسره فرمائیلې دی ﴿اِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا لَوْلَآ اَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۚ وَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ حِيْنَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ اَضَلُّ سَبِيْلًا﴾ (١) یعنی هغه خودې وائی خومونږ کلك ولاړیوګنی هغه خو مونږ دخپل معبودانو نه زړه توری کولوکښې هیڅ کمې نه دې پریخې.خیردوی ته به د عذاب په کتلوسره معلومه شی چه ګمراه څوك ووانسان ډیرجلدبازدې.حضرت مجاهدؒ فرمائی الله ﷻ دټولوڅیزونود پیدا کولو نه پس آدم ؑ پیداکول شروع کړو. ماښام سره نیزدې چه په هغه کښې روح ورپوك وهلې شو په سر ژبه اوسترګوکښې کله روح راغلو نو وئې وئیل یا الله ﷻ چه د ماښام نه وړاندې زما پیدائش مکمل شی.
حضورﷺ فرمائی په ټولوورځوکښې بهتراوغوره ورځ د جمعه ورځ ده. هم په دې ورځ حضرت آدم ؑ پیداکړې شو هم په دې جنت ته داخل کړې شو هم د هغه ځائ نه راکوزکړې شو هم په دې کښې به قیامت قایمولې شی هم په دې ورځ کښې یوساعت دې په هغه وخت کښې چه کله بنده په مانځه کښې وی اود الله ﷻ نه څه غواړی نو الله ﷻ هغه ورکوی. حضورﷺ په خپلو ګوتومبارکوسره اشاره اوکړه وئې خودل چه دا ساعت ډیر کم دې. حضرت عبدالله بن سلامؓ فرمائی ماته معلومه ده هغه ساعت کوم یودې هغه د جمعه د ورځ آخری ساعت دې هم دغه وخت الله ﷻ حضرت آدم ؑ پیداکړو. (٢)
موحدانو ته تسلی او زغم کول:- په اول آیت کښې د کافرانود بدبختئی ذکرکولوسره د دې نه پس د انسان د تندئی کولوپه دې حکمت سره دې لکه چه د کافرانو سرکشی اوریدوسره د مسلمانانو د انتقام جذبه راوچتیږی اوهغوی ډیر زربدله اخستل غواړی په دې وجه چه انسان پیدائشی جلدباز دې خود الله ﷻ عادت دا دې چه هغه ظالمانوته وخت ورکوی خوچه بیانې کله رانیسی نو پریږدی نه. د دې د پاره ئې اوفرمائیل چه زه تاسو ته خپلې نښې خودونکې یم چه په ګناهګارانو باندې به څنګه سختی وی.زماپه

(١) ٢٥/الفرقان:٤٢.
(٢) ابوداؤد كتاب الجمعة باب فضل يوم الجمعة وليلة الجمعة:١٠٤٦ وسنده صحيح،ترمذی: ٤٩١،احمد:٢/٤٨٦، حاكم:١/٢٧٨

نبی ﷺ پورې توقې کونکې څرمن څنګه اوباسم تاسو به هم اوس اوګورئی چټې مه وهئی دیر شته خو اندهیر نشته په مهلت سره هیر یږی نه.

وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ۝ لَوْ يَعْلَمُ

او وائی دا خلق | کله به وی | دا وعده | که یئ تاسو | رښتیني | افسوس که معلوم وی

او دوئ وائی چې دا وعده به کله پوره کیږی که تاسو رښتوني یئ (نورائي ولئ) | کاش ! منکرانو ته

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا حِيْنَ لَا يَكُفُّوْنَ عَنْ وُّجُوْهِهِمُ النَّارَ

هغه کسانو ته | چې کافران دی | کوم وخت چې | نۀ به شی منع کولې | دمخونو خپلو نه | وور

هغه وخت معلوم وې | چې دوئ به نه دخپلو مخونو نه اور منع کولې شی

وَلَا عَنْ ظُهُوْرِهِمْ | وَلَا هُمْ يُنْصَرُوْنَ۝ بَلْ تَاْتِيْهِمْ

او نۀ دشاګانو خپلو نه | اونۀ به ددوئ سره | امداد اوکړې شی | بلکه رابه شی دوئ ته |

او نه به دخپلو شاګانو نه نه | او نه بۀ ورسره څه قسم مدد کولې شی | نور څه نه خو دغه اور

بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ رَدَّهَا

(عذاب) ناخاپه | پس حیران به کړی دوئ | او طاقت به نشی لرلې دوئ | د واپس کولو دهغې |

به پرې ناګهانه راشی | او دوئ بۀ حیران کړی | نو بیا به ترې نه هغه اور لرې کولې شی | اونه به ورته

وَلَا هُمْ يُنْظَرُوْنَ۝ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ

اونۀ به دوئ ته | مهلت ورکړې شی | او بیشکه توقې شوی دی | په رسولانو پورې | مخکښی ستا نه

(دتوبې ویستلو) مهلت ورکولې شی | او ستانه وړاندې هم دپیغمبرانو پورې توقې شوې وې

فَحَاقَ بِالَّذِيْنَ سَخِرُوْا مِنْهُمْ مَّا كَانُوْا

پس چاپیره شو | په هغه کسانو باندې | چې توقې ئې کولې | په دوئ پورې | هغه څیزاچې وو هغوئ

نو چا چې ورپورې خندګانې کولې | دهغوئ نه هم هغه عذاب راتاؤ شو | په کوم پورې

بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ۝ قُلْ مَنْ يَّكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ

په هغې پورې | چې توقې به ئې کولې | اورته اووایه | څوک دی | چې بچ کوی تاسو | په شپه کښې

چې دوئ خندل | (ائې پیغمبره) ورته اووایه چې څوک به د رحمان دعذاب نه ستاسو د شپې

وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ ؕ بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُّعْرِضُوْنَ۝

او په ورځ کښې | درحمان نه | بلکه دوئ | دذکر | درب خپل نه | مخ اړونکی دی |

او د ورځې حفاظت اوکړی | (که هغه اوغواړی) خبره داده چې دوئ دخپل رب د یاد نه مخونه اړوی

اَمْ لَهُمْ اٰلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِّنْ دُوْنِنَا ؕ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ نَصْرَ

ایا | شته دوئ لره | خدایان | چې منع کړی دوئ | زمونږ نه | دوئ طاقت نۀ لری | دامداد

ایا دوئ سره زمونږ نه سوا داسې معبودان شته | چې ددوئ حفاظت او کړی ؟ هغوئ

أَنفُسِهِمْ	وَلَا هُمْ	مِّنَّا	يُصْحَبُونَ ۝	
دنفسونو خپلو	اونۀ به ددوی سره	دطرفه زمونږ نه	ملګرتیا اوکړی شي	
خو دخپلو ځانونو مدد هم نشي کولي	اونه زمونږ په مقابله کښې دهغوی ملګرتیا کولې شي.			

قوله تعالى:- وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ۝

د کافرانو د قیامت غوښتنه او هغوئ ته رټنه:- دالله ﷻ عذاب راتلل د قیامت راتلل دې خلقو محال ګڼړلو په دې وجه به ئې په کبرسره وئیل اوښایه ستاداویرول به کله پوره کیږی؟دوی ته جواب ورکولې شي که تاسوپوهیدلئی اود هغه ورځ دتباهونه خبر وئی نوتندی به مونه کوله هغه وخت به دالله ﷻعذاب لاندې باندې راغونډکړې وی.طاقت به ئې نه وی چه د الله ﷻ عذاب د ځان نه وړاندې روستو کړې شي. د ګوګړو(ګندهك) جامې به وی په کوم کښې چه به اُور لګیدلې وی اوپه ولاړه به سوزیږی.دهرطرف نه به دوزخ راګیرکړې وی هیڅ څوك به نه وی چه امداد ئې اوکړی. هیڅ بهانه به نه ملاویږی چه دا لرې کړی. دې نه به نه بچ کیږی اونه به ورته د یوساعت ډهیل اومهلت ملاویږی.

مخکینوخلقوهم رسولانوپورې ټوقې کولې:- الله ﷻ خپل پیغمبرﷺ ته تسلی ورکولوسره فرمائی تاسو چه تنګوی یاټوقبکوی اودروغ وائی پدې پریشانه کیږه مه د کافرانودازورعادت دې.مخکینو پیغمبرانو سره هم دوی داسې کړی دی د څه په وجه چه آخر په عذاب کښې راګیرکړې شو لکه چه فرمائی ﴿وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ نَصْرُنَا ۚ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ۚ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِن نَّبَإِ الْمُرْسَلِينَ ۝﴾ ([1]) تانه وړاندې انبیاء کرام هم دروغ ګڼړلې شوی دی اوهغوی په خپل تکذیب باندې صبرکړې دې تردې چه هغوی له زمونږ امداد راغلو. د الله ﷻ خبرې څوك بدلونکی نشته مونږ له د رسولاتو خبرې راغلې دی.بیا خپل نعمت بیانوی چه هغه ستاسودټولو حفاظت شپه ورځ په خپلو سترګو سره کوی چه نه اوده کیږی اونه سترې کیږی. ﴿من الرحمن﴾معنی د رحمن بدلې یعنی د رحمن نه بغیردی. عربی شعرونوکښې هم "مِن"دبدل په معنی کښې دې.هم پدې یواحسان باندې څه موقوف دی داکافران خود الله ﷻ د هریو احسان ناشکری کوی بلکه د هغه د نعمتونومنکردی اود هغې نه مخ اړونکی دی. بیا د انکار په توګه په هغوی باندې غصه کولوسره فرمائی آیادهغوی معبودان چه دالله ﷻنه بغیردی هغوی پخپل حفاظت کښې ساتی یعنی هغوی داسې نه شي کولې د هغوی صرف داګمان کول غلط دی بلکه د هغوی باطل معبودان پخپله د خپل امداد او حفاظت هم مالکان نه دی بلکه هغوی زمونږ نه بچ کیدې هم نه شي. زمونږ دطرف نه هیڅ یو خبرد هغوی په لاس کښې نشته. یوه معنی د دې جمله داهم ده چه نه خو هغوی څوك بچ کولې شي اونه ځان بچ کولې شي.

بَلْ مَتَّعْنَا	هَٰؤُلَاءِ	وَآبَاءَهُمْ	حَتَّىٰ	طَالَ	عَلَيْهِمُ	
بلکه بنه سامانونه ورکول مونږ	دوئ ته	او پلارانو ددوئ ته	اتر دې پورې	چې اوږده شو	په دوئ باند	
مونږ دوئ او ددوئ پلار نیکه ته دنیاوی نعمتونه ورکړل	تردې چې په دوی باندې یوه اوږده موده تیره					
الْعُمُرُ	أَفَلَا يَرَوْنَ	أَنَّا	نَأْتِي الْأَرْضَ	نَنقُصُهَا		
عمرونه	ایا نۀ وینی دوئ	چې بیشکه مونږه	راځو زمکې ته	چې کموؤ مونږه هغه		
شوه	ایا دوئ نه ګوری چې مونږ(ددوئ دقبضې لاندې) زمکه (په اسلامی فتوحاتو سره) د هرطرفه					

[1] ۶/الانعام:۳۴.

مِنْ اَطْرَافِهَا ؕ اَفَهُمُ الْغٰلِبُوْنَ ۝ قُلْ اِنَّمَآ اُنْذِرُكُمْ

دطرفونو دهغې نه | آیا نو ګنی دوئ به | غالب شی | دوئ ته اووایه | بیشکه چې | زۀ یروم تاسو

راتنګوؤ) نو آیا د دې باوجود هم دوئ غلبه بیاموندې شی | ته ورته اووایه چې زه خو تاسو صرف

بِالْوَحْيِ ۫ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَآءَ اِذَا مَا يُنْذَرُوْنَ ۝ وَلَئِنْ

په ذریعه دوحی | اونۀ اوری | کانړه خلق | آواز (بلنه) | کله چې | هغوئ یرولې کیږی | او که چرې

د وحی په ذریعه (د الله ﷻ دعذاب نه یروم) او کانړه چې څه وخت ویرولې شی ئنو هغوی هډو آواز نه

مَّسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُوْلُنَّ يٰوَيْلَنَآ

اورسیږی دوئ ته | لږ شان | دعذاب درب ستا نه | نو خامخا وائی دوئ | اے هلاکته زمونږه |

اوری | او که چرې ستا درب له طرفنه دوئ ته دعذاب یوه چپه راشی ئنو دوئ وائی چې هائې زمونږ

اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ۝ وَنَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ

بیشکه مونږه | وؤ | ظالمان | او مونږه به کیږدو | تلې | دانصاف | دپاره دورځې

بدبختئ ابیشکه مونږ په ځانونو باندې ظلم کړې وو | اومونږ به دقیامت په ورځ د انصاف تلې اولګوو

الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا ؕ وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ

دقیامت | پس ظلم به نۀ کیږی | دیو نفس سره | هیڅ قدرله | او که چرې وی | په قدر | دیوې دانې |

نو په چا به ذره برابر هم ظلم نشی کولې | او که (دچا عمل) دا اوری ددانې هومره هم ورکې وی ئنو هم

مِّنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَا ؕ وَكَفٰى بِنَا حٰسِبِيْنَ ۝

داوری | راوبه ورو مونږه | هغه | او کافی یو مونږه | حساب کونکی |

به هغه بیش کړو | او د حساب اخستلو دپاره مونږ یوازې بس یو |

قوله تعالىٰ:- بَلْ مَتَّعْنَا هٰٓؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمْ

د کافرانو او الله ﷻ بعضې نخښې:- دکافرانو د کینې اودهغوی پخپله ګمراهئی باندې د کلکیدلو وجه بیان فرمائی دوی ته دخوراک ځښاك دپاره ملاویږی هغوی ته اوږده اوږده عمرونه ملاو دی. هغوی دا اوګنړل چه زمونږ داکړه وړه د الله ﷻ خوښ دی. دې نه پس هغوی ته نصیحت کوی ولې هغوی دا نه ګوری چه مونږ کلی په کلی دهغوی دکفر په وجه تباه کړه. د دې جمله نورې هم ډیرې معنې کړې شوی دی. کومې چه مونږ په سورت رعد کښې بیان کړی دی خو ډیره صحیح معنی هم دا ده لکه چه فرمائی ﴿وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى وَصَرَّفْنَا الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ۝﴾ [1] مونږ ستاسو خواکې کلی تباه کړل اوخپلې نښې په اړولو راړولو تاسو ته اوخودلې دې دپاره چه خلق د خپلو بدونه واوړی. حسن بصری رحمه الله د دې یوه معنی داهم بیان کړې ده چه مونږ په کفرباندې اسلام غالب کړې دې. [2]

آیا تاسود دې نه عبرت نه حاصلونی چه څنګه الله ﷻ دوستان په دښمنانو باندې غالب کوی او څنګه تکذیب کونکی وړاندینی امتونه هغه تباه برباد کړل او مؤمنانو بندیګانو ته خلاصې ورکړې شو. آیا اوس هم داخلق خپل ځان هم غالب ګڼړی؟ داسې نه ده بلکه دا مغلوب دی ذلیل دی رذیلان دی او په نقصان

(1) ٤٦/الاحقاف: ٢٧.
(2) الطبری: ١/ ٤٩٤.

کښې دی.دبربادنی لاندې دی زه خود الله ﷻ د طرف نه مبلغ یم د کومو عذابونونه چه تاسو خبردارکوم دازما دخپل طرف نه نه دی بلکه د الله ﷻ د طرف نه دی اوچه د چا سترګې الله ﷻ ړندې کړی دی زړه اودماغ ئې بندکړی دی هغوی ته د الله ﷻ داخبرې سودمندنه پریوځی. کاڼړه خبرول بې کاره دی ځکه چه هغوی خواوری نه. که په دې ګناهګارانوباندې یووړوکې غوندې عذاب هم راشی نو چغې صورې کوی اوهغه وخت ډیر زرد خپل قصور اقرارکوی. د قیامت په ورځ به د انصاف تله قایمولې شی دا تله هم یوه وی خوچه کوم عملونه په دې کښې تللې شی هغه به ډیرزیات وی په دې اعتبارسره ئې د جمع لفظ راوړې.په هغه ورځ به په چا باندې هیڅ ظلم هم نه شی کولې ځکه چه د حساب اخستونکې الله ﷻ پخپله دې چه هم ځان له د ټول مخلوق دحساب اخستلو د پاره کافی دې. د هروړوکی نه وړوکې عمل به هلته موجودشی.

بل آیت کښې فرمائیلې دی ستارب به په چاباندې ظلم نه کوی. ارشاددې ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِن تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾ ([1]) الله ﷻ د اوری د یوې دانې هومره هم ظلم نه کوی. نیکی زیاتوی اوددې اجر دخپل ځان نه ډیر زیات ورکوی. حضرت لقمان ﷺ په خپلو وصیتونوکښې خپل ځوئ ته فرمائیلې وو بچې که د اوری د یوې دانې برابر هم عمل وی که په کاڼړی کښې وی که په آسمانونو کښې وی یاپه زمکه کښې وی الله ﷻ به هغه راوړی او ډیر باریك بین او خبردې. بخاری اومسلم کښې رسول الله ﷺ فرمائی دوه کلمې دی چه په ژبه باندې سپکې دی په تله کښې ډیرې درنې دی الله ﷻ ته ډیرې خوښې دی. ﴿سبحان الله وبحمده سبحان الله العظيم﴾ ([2])

د لااله الا الله د ذکر فضائل:-مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی زما د امت یوسړې به د قیامت په ورځ الله ﷻ د ټول اهل محشرپه وړاندې خپل ځان له راوغواړی اود هغه د ګناه به یوکم سل دفتری د هغه په وړاندې راکولاوکړی د کوم ځائ پورې چه نظرکارکوی دومره دومره به یویو دفتر وی بیا به الله ﷻ د هغه نه تپوس اوکړی چه آیاتاته په دې خپلوکړې شوو ګناهونوکښې د یوې نه څه انکارشته؟ زما د طرف نه چه کومې حفاظت کونکې فرښتې ستا په اعمالولیکلوباندې مقررکړې شوې وې هغوی په تاباندې څه ظلم خونه دې کړې؟ جواب به ورکړی اې الله نه د انکارګنجانش شته اونه داونیلې شم چه په ظلم سره ئې لیکلې دی الله ﷻ به فرمائی چه ښه ده تاسره څه عذرشته یاڅه نیکی شته؟ هغه به ویریدلې وی وائی به هیڅ هم نشته. رب العالمین به اوفرمائی ولې نه بې شکه ستایوه نیکی مونږ سره شته اونن به په تاباندې هیڅ ظلم نه شی کولې. یوه وړه شان پرچه به راوویستلې شی په کوم کښې چه به ﴿اشهدان لااله الاالله وان محمدارسول الله﴾ لیکلې وی الله ﷻ فرمائی چه دا پیش کړئی هغه به وائی اې الله ﷻ داپرچه به د دې دفترو په مقابله کښې څه اوکړی؟ الله ﷻ به فرمائی په تا باندې به ظلم نه شی کولې.اوس به ټول په ټول دفترونه د تلې په یوچاړی کښې کیخودې شی اوهغه پرچه به د تلې په بل چاړی کښې کیخودې شی نود دې پرچه وزن به د هغه دفترونونه زیات شی. دا به ښکته شې اوهغه به اوچت شی. د رب رحمن او رحیم د نوم نه به بل هیڅ وزنی څیز نه وی. ابن ماجه او ترمذی ([3]) کښې هم روایت دی.

---

[1]) ٤/النساء:٤٠.

[2]) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿ونضع الموازين القسط ليوم القيامة﴾:٧٥٦٣،صحیح مسلم:٢٦٩٤، ترمذی:٣٤٦٧، ابن ماجه:٣٨٠٦، احمد:٢٣٢/٢، ابن حبان:٨٣١.

[3]) احمد:٢١٣/٢، کتاب الایمان باب ماجاء فيمن يموت وهو يشهد ان لا اله الاالله:٢٦٣٩وسنده صحيح،ابن ماجه:٤٣٠٠، حاكم:٦/١، ابن حبان:٢٢٥.

مسنداحمد کښې دی د قیامت په ورځ چه کله تلې کیخودې شی نویوسړې به راویستلې شی او په بوچابړی کښې به کیخودلې شی اوکوم څه چه په هغه باندې شمیرلې شوی دی هغه به هم کیخودې شی نو هغه چابړې به ښکته شی اودې به د دوزخ طرف ته اولیګلې شی. اوس به هغه شا کړې وی چه د الله ﷻ د طرف نه به یوه فرښته آواز ورکړی تندی مه کونی یوڅیز د ده پاتې دې بیا به یوه پرچه راوویستلې شی په کوم کښې چه به﴿لااله‌الاالله﴾ وی اوهغه به ددې سړی سره په تله کښې کیخودې شی او دا د نیکو چابړې به تیټ شی. (۱)

د مسنداحمد په یوحدیث کښې یوصحابی ﷺ رسول الله ﷺ سره کیناستو ونی وئیل یارسول الله ﷺ زما غلام دې چه زما تکذیب هم کوی زما خیانت هم کوی زما نافرمانی هم کوی اوزه هم هغه وهم ټکوم او بدې ردې هم ورته وایم. اوس تاسواوفرمایې چه زما اود هغه به څه حال وی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل د هغه نافرمانی دروغژن ګڼړل اوخیانت هرڅه به راجمع کړی اوستا وهل ټکول بدې ردې وئیل اوس که ستاسزا دهغه د خطا برابره شوه نو ته خلاص شوې نه عذاب نه ثواب اوکه چرته ستا سزا کمه پاتې شوه نوتاته به د الله ﷻ فضل اوکرم ملاوشی اوکه ستا سزا د هغه کړو نه زیاته شوه نوتانه به د دې زیاتې شوې سزابدله اخستې شی.دې اوریدوسره هغه صحابی ﷺپه ژړا شو اوچغې نی شروع کړې نوحضور ﷺ اوفرمائیل په ده څه اوشو؟ آیا ده په قرآن کریم کښې دا نه دی لوستلې ﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا ۖ وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفٰى بِنَا حٰسِبِيْنَ﴾(۲)دې اوریدوسره هغه صحابی ﷺ اووئیلې یارسول الله ﷺ دا معاملات اوریدوسره خو زما زړه غواړی چه خپل ټول غلامان آزاد کړم تاسو ګواه اوسیږئی دا ټول د الله ﷻ په لار کښې آزاد دی. (۳)

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا
ا او په تحقیق ورکړې وؤ مونږه
ا او مونږ موسی ؈ او
مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاۤءً وَّذِكْرًا
موسی او هارون ته ا فرق کونکې په منځ دحق او دباطل کښې ا او رڼړا ا او نصیحت
هارون ته (تورات) ورکړې ووا چې په حق اوباطل کښې فرق کوونکې او رڼړا وه اود پرهیزګارو
لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿۴۸﴾ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ
دپاره دپرهیزګارانو ا هغه پرهیزګاران ا چې هغوئ یریږی ا درب خپل نه ا په غیب سره (بې لیدو) ا
دپاره نصیحت ووا...............هغه خلق چې دخپل رب نه غائبانه ویریږی ا
وَهُمْ مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُوْنَ ﴿۴۹﴾ وَهٰذَا ذِكْرٌ مُّبٰرَكٌ
او هغوئ ا دحساب کتاب دوخت نه ا یریدونکی وی ا او دا (قران) ا نصیحت دې ا برکتناک
دقیامت نه هم ویره کوی ا اودا (قران پاک) بابرکته نصیحت دې ا کوم چې مونږ نازل

(۱) احمد: ۲/۲۲۱-۲۲۲، الترمذی: ۲۶۳۹ وهوحدیث صحیح، مجمع الزوائد:۶/۲۸۰.
(۲) ۲۱/الانبیاء:٤٧.
(۳) احمد: ۲/۲۸۰،ترمذی کتاب تفسیرالقرآن، باب ومن سورة الانبیاء:۳۱۶۵.

أَنزَلْنَٰهُ ۚ	أَفَأَنتُمْ	لَهُۥ	مُنكِرُونَ ۝
نازل كړي دي مونږه دا	ايا تاسو	ددې نه	انكار كونكي يئ
كړې دي | نو ايا تاسو ددې نه انكار كوئ؟			

قوله تعالى:- وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ٱلْفُرْقَانَ

د تورات فضيلت:- مونږ اول هم داخبره خودلې ده چه دحضرت موسى ﷺ اوحضرت هارون ﷺ ذكر يوځاې راغلى اودغه شان د تورات او قرآن پاك ذكر هم عموماً يوځاې راغلى.فرقان نه مراد كتاب [1] يعني تورات دې چه په حق اوباطل حلال اوحرام كښې فرق كونكې وو[2] هم په ده سره حضرت موسى ﷺ ته امدادملاوشو.تول په تول آسمانى كتابونه حق اوباطل، هدايت گمراهى ښه بدحلال حرام كښې جدائى كونكې وى. دې سره په زړونو كښې نورانيت په اعمالوكښې حقانيت داالله ﷻ ويره او د الله ﷻ طرفته رجوع حاصليږى چه هغوى دخپل رب نه په غائبانه توګه هم ويريږى.لكه چه د جنتيانو صفتونه بيانولو سره اوفرمائيل ﴿مَنْ خَشِيَ ٱلرَّحْمَٰنَ بِٱلْغَيْبِ وَجَآءَ بِقَلْبٍ مُّنِيبٍ ۝﴾[3] څوك چه د رحمان نه بغيركتلو ويريږى اوتيتيدونكې زړه لرى. يو بل آيت كښې دى كوم خلق چه د خپل رب غائبانه ويره لرى د هغوى دپاره ښښنه اوډير لوئ اجردې.[4] ددې پرهيزګارانودويم صفت دادې چه دوى دقيامت ويره لرى دهغې د تباهونه لړزيږى او رچيږى.بيا فرمائى چه داقرآن عظيم خومونږ هم اوس نازل كړې دې دكوم خواته چه هم باطل نه شى راتلې دحكمتونو او تعريفونووالا الله ﷻ د طرف نه نازل شوې دې. افسوس! آيادومره وضاحت حقانيت صداقت اونورانيت والا قرآن پاك هم ددې قابل نه شوچه تاسوددې نه منكر شوئ.

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَآ					
او په تحقيق سره وركړى وه مونږه					
اومونږ ابراهيم ﷺ ته د دې (قرآن) نه وړاندې					
إِبْرَٰهِيمَ	رُشْدَهُۥ	مِن قَبْلُ	وَكُنَّا	بِهِۦ	
ابراهيم عليه السلام ته	ښۀ پوهه دهغه	مخكښې دهغې نه هم	او وو مونږه	په ابراهيم عليه السلام باندې	
هدايت وركړې وو او مونږ د هغه (ابراهيم د صلاحيتونو) نه ښه خبر وو					
عَٰلِمِينَ ۝	إِذْ	قَالَ	لِأَبِيهِ	وَقَوْمِهِۦ	مَا هَٰذِهِ ٱلتَّمَاثِيلُ
ښۀ پوهه	كله چې	اووئيل هغه	پلار خپل ته	او قوم خپل ته	چې څه دى دا | شكلونه
هر كله چې ده خپل پلار اوخپل قوم ته اووئيل چې دا څه (واهيات) شكلونه دى					
ٱلَّتِىٓ	أَنتُمْ	لَهَا	عَٰكِفُونَ ۝	قَالُوا۟	وَجَدْنَآ
هغه | چې تاسو	هغې ته	تينګ ولاړ يئ په عبادت سره		اووئيل هغوئ	موندلى وو مونږه
چې ددې دعبادت دپاره تاسو ډيرې لګولى دى | هغوئ ورته اووئيل چې مونږ خو خپل پلاران					

[1] الطبرى:۱۸/٤٥۳.
[2] الطبرى:۱۸/۲۸۰.
[3] ٥۰/ق:۳۳.
[4] ٦۷/الملك:۱۲.

اٰبَآءَنَا لَهَا عٰبِدِيْنَ۝ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ

پلاران خپل | دي ته | عبادت کونکی | اوونیل هغه | بیشکه یئ تاسو | او پلاران ستاسو

نیکونه ددوئ عبادت کونکی موندلي دی | ابراهیم ﷺ اووئیل چې تاسو اوستاسو پلاران نیکونه

فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ۝ قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ

په گمراهئ ښکاره کښې | اوونیل هغوئ | آیا تاسو مونږ ته راوړې دې حق | یا ته نې

هم په څرګنده ګمراهئ کښې پراته وو | هغوئ ورته اووئیل چې آیا ته مونږ ته رشتیا وایې

مِنَ اللّٰعِبِيْنَ۝ قَالَ بَلْ رَّبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

دلوبو کونکو نه | اووئیل هغه | بلکه رب ستاسو | رب دآسمانونو | او دزمکې دې |

اوکه هسې ټوقې راسره کوئ ؟ | ابراهیم ﷺ اووئیل چې «دځه ټوقې» ستاسو رب خو

الَّذِيْ فَطَرَهُنَّ ۖ وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ۝

هغه رب | چې پیدا کړې نې دی دا | او زۀ | په دې باند تاسو ته | دګواهی کونکونه یم |

دآسمانونو اودزمکې رب دې اچې هغه ټول ئې پیدا کړی دی | او زۀ په دې خبره ګواه یم

قوله تعالى:- وَلَقَدْ اٰتَيْنَآ اِبْرٰهِيْمَ رُشْدَهٗ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهٖ عٰلِمِيْنَ۝

ابراهيم ﷺ د وړکوالي نه په هدايت وو:- ارشاد دې چه ابراهيم خليل الله ﷺ ته خو الله ﷻ د وړوکوالی نه هدايت ورکړې ووهغه ته ئې خپل دليلونه الهام کړې وو اوئيکی ورته خودلې وه. لکه چه ارشاد دې ﴿وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ اٰتَيْنٰهَآ اِبْرٰهِيْمَ عَلٰى قَوْمِهٖ ۭ نَرْفَعُ دَرَجٰتٍ مَّنْ نَّشَاۗءُ ۭ اِنَّ رَبَّكَ حَكِيْمٌ عَلِيْمٌ۝﴾ ([1]) دادی زمونږ زبردست دليلونه چه مونږ حضرت ابراهيم ﷺ ته ورکړې وودې د پاره چه هغه خپل قوم قائل کړې شی.

دابراهيم ﷺ په وړکواوالی کښې دغارقصه اسرائيلی ده:- داچه کومې قصې مشهورې دی د ابراهيم ﷺ هم دېنيو څکلو د زمانې نه دهغه مور دې په يوغارکښې ساتلې وودکوم ځائ نه چه د مودو پس هغه راووتلواودالله ﷻ په مخلوقاتو خاص په نمرسپوږمئی ستورووغيره باندې نظراچولوسره الله ﷻ اوپيژندلو دا ټولې د بنی اسرائيلو قصې دی.قاعده دا ده چه په دې کښې کومه يوه واقعه د دې مطابق وی کوم حق چه زمونږ په لاس کښې دې يعنی کتاب اوسنت هغه رښتونې ده اود قبليدو قابله ده ځکه چه هغه د صحت مطابق ده اوچه کومه خلاف وی هغه مردود ده اود کوم مطابق چه زمونږ شريعت خاموش دې برابروالې اومخالفت هيڅ هم نه وی نودهغې روايت کول په قول داکثرومفسرينو جائزدی خونه مونږ هغې ته رښتونې وئيلې شو اونه دروغ.

اوداښکاره خبره ده چه هغه واقعات زمونږ د پاره هيڅ سند نه لری نه په هغې کښې زمونږ څه دينی فائده شته که چرې داسې وه نو زمونږ جامع نافع اوکامل شامل شريعت به د دې په بيان کښې کوتاهی نه کوله زمونږ خپل مسلك خو په دې تفسيرکښې دا دې چه مونږ داسې بنی اسرائيلی روايات نه وارد کووځکه چه په هغې کښې صرف د وخت ضائع کولونه بل هيڅ نفع نه وی اود نقصان احتمال زيات دې ځکه چه زمونږ يقين دې چه بنی اسرائيلو کښې د روايت ښه کتلو هغه ماده نه وه چه په رښتياؤ او دروغوکښې تميز پيژندلو په هغوی کښې دروغ ورننوتلې وولکه څنګه چه زمونږ حافظانو امامانو

[1] ٦/الانعام:٨٣.

تشريح کړې ده. غرض دا دې چه په دې ايت کښې د دې امر بيان دې چه مونږ دې نه وړاندې حضرت
ته هدايت ورکړې وو او مونږ ته پته وه چه هغه د دې قابل دې. هم په وړوکوالي کښې هغه ﷺ ابراهيم
دخپل قوم د غيرالله عبادت کول نه خوښول اوډيرپه بهادرئې سره اوسختئې سره ئې د دې نه انکار
اوکړواوقوم ته ئې ښه ښکاره اووئيل چه تاسو څه د دې بتانونه چاپيره ناست ئې تاټونه مو لګولې دي؟
حضرت علي ﷺ په لار تيريدو چه جوارګرخلق ناست وو شطرنج ئې لګولې وو لوبه ئې کوله هغوی هم
دا آيت تلاوت کړو وئې فرمائيل چه په تاسو کښې دې څوك په خپل لاس کښې سره کړې شوې سروټکه
واخلي دا د شطرنج د ګيټو د اخستلونه ښه دی.
د حضرت ابراهيم ﷺ د دې ښکاره دليل هغوی سره څه جواب ووچه ورکړې به ئې وې وئيل داخو زړه
طريقه ده دپلارانو نيکونونه راروانه ده. هغوی اوفرمائيل داڅه دليل شو؟ زمونږ چه په تاسو باندې کوم
اعتراض دې هغه په هغه وړاندينوياندې هم دې. په يوه ګمراهئې کښې ستاسو مشران لګياوو نو تاسو
هم په هغې کښې لګيائې نو دې کښې څه ښيګړه اوشوه. زه وايم چه تاسو اوستاسوپلاران اونيکونه ټول
د حق لارې نه اخواشوې وو او په ښکاره ګمراهئې کښې ډوب شوې وو. اوس د هغوی غوږونه اودريدل
خکه چه هغوی د خپلو عقلمندو خلقو بې عزتي اوليدله د خپل پلارانواونيکونو باره کښې ئې دنه
اوريدو خبرې واوريدې د خپلومعبودانو سپکاوې ئې اوليدو نواوويريدل او وئې وئيل
ابراهيم ﷺ واقعي ته ټيك وائې که ټوقې کوې مونږ خوداسې خبره چرته نه ده اوريدلې. هغوی ته د حق
د تبليغ موقعه ملاوشوه اوصفا اعلان ئې اوکړو چه رب خو صرف د زمکې او آسمان خالق دې. د ټولو
څيزونومالك او خالق هم هغه ذات دې.ستاسو دا معبودان د يومعمولي څيز د پيداکولو هم نه خالق دی
اونه مالك بيامعبودان اومسجودان څنګه شوزما ګواهي ده چه خالق اومالك هم الله ﷻ د عبادت لائق
دې د هغه نه بغير نه څوك رب شته اونه معبود.

وَتَاللّٰهِ	لَاَكِيْدَنَّ	اَصْنَامَكُمْ	بَعْدَ	اَنْ تُوَلُّوْا
او قسم دې په الله	خامخا به څه تدبير اوکړم	دبتانو ستاسو	روستو ددې نه چې	اوګرځئ تاسو

اوپه الله ﷻ قسم کله چې تاسو (ددوئ نه بتانونه) لاړشئ نو زهٔ بهٔ ستاسو بتانو سره يو چل

مُدْبِرِيْنَ۝	فَجَعَلَهُمْ	جُذٰذًا	اِلَّا	كَبِيْرًا	لَّهُمْ
شاکونکي (بتانو ته)	نو کړل ئې هغه بتان	ټوټې ټوټې	مګر نه	لوئ بت	دهغوئ

کوم .... نو (ابراهيم ﷺ) هغه بتان ټوټې ټوټې کړل خو يو لوئې بت ئې سلامت پريخودو

لَعَلَّهُمْ	اِلَيْهِ	يَرْجِعُوْنَ۝	قَالُوْا	مَنْ	فَعَلَ هٰذَا
دپاره ددې چې هغوئ	دې (لوئ بت) ته	واپس راشي	اووئيل هغوئ	چاوکړو	دا کار

کيدې شي چې خلق هغه ته رجوع اوکړي هغوئ اووئيل زمونږ د معبودانو سره دا کار چا کړې دې

بِاٰلِهَتِنَآ	اِنَّهٗ	لَمِنَ الظّٰلِمِيْنَ۝	قَالُوْا	سَمِعْنَا
دخدايانو زمونږ سره	بيشکه هغه	دظالمانو نه دې	اووئيل هغوئ	اوريدلي وو مونږ

بيشکه هغه خو ډير لوئې ظالم دې چا په کښې اووئيل چې مونږ ديو ځلمي دخولې نه ددوئ

فَتًى	يَّذْكُرُهُمْ	يُقَالُ	لَهٗٓ	اِبْرٰهِيْمُ۝	قَالُوْا	فَاْتُوْا بِهٖ
چې يو ځلمئ	يادول دوئ	چې وئيلې شي	هغه ته	ابراهيم	اووئيل هغوئ	نو راولئ هغه

بدې اوريدلې وه چې هغه ته ابراهيم ﷺ وئيلې شي خلقو اووئيل چې ښه ده

عَلَىٰٓ أَعْيُنِ ٱلنَّاسِ	لَعَلَّهُمْ	يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾	قَالُوٓا۟	ءَأَنتَ	

به سترګو دخلقو | دپاره ددې چې خلق | اووینی (سزا دهغه) | تپوس تر اوکړو خلقو | آیا تا کړې دې

نو هغه دټولو مخامخ پیش کړئ | چې هغوئ پرې ګواهان شی | هغوئ تپوس اوکړو چې ائې ابراهیم

فَعَلْتَ	هَٰذَا بِـَٔالِهَتِنَا يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ ﴿٦٢﴾	قَالَ	بَلْ	فَعَلَهُۥ	كَبِيرُهُمْ

دا کار | دخدایانو زمونږ سره اے ابراهیمه | اووئیل ابراهیم | بلکه | کړې دې داکار | مشر ددوئ

ؑ ایازمونږ دخدایانو سره داکار تا کړې دې اده اووئیل چې نه دا کار دې لوئې (بت) کړې دې

هَٰذَا	فَسْـَٔلُوهُمْ	إِن كَانُوا۟	يَنطِقُونَ ﴿٦٣﴾	

چې دادې | نو تپوس اوکړئ ددوئ نه | که وی دوئ | چې خبری کوی |

که چرې دوئ خبرې کوی | نو ددوئ نه تپوس اوکړئ |

قوله تعالي:- فَجَعَلَهُمْ جُذٰذًا

ابراهیم ؑ بتان مات کړل:- پورته ذکر اوشو چه خلیل الله ؑ خپل قوم دبت پرستئی نه منع کړو اود توحیدپه جذبه کښې راغلو اوقسم ئې اوخوړلو چه زه به خامخاستاسو د دې بتانوځه علاج کوم. داهم د قوم بعضې کسانو واوریدل. د هغوی د اختر چه کومه ورځ مقرر وه خلیل الله ؑ وئیل چه تاسو د خپل اختر د رسمونوکولود پاره لاړشئی نوزه به ستاسو دابتان ټیك کړم. د اختر نه وړاندې یوه ورځ دوه د هغوی پلار هغه ته اووئیل چه بچیه ته هم مونږ سره د اختر د پاره لاړشه تاته به زمونږ د دین ښه والې او رونق معلوم شی. هغه دې بوتلوخولږمزل کولونه پس حضرت ابراهیم ؑ راپریوتلو وئې پلاره زه بیمار یم پلار هغه پریخودو اود کفر رسمونو اداکولود پاره لاړو کوم خلق چه به په لار تیریدل د هغه نه به ئې تپوس کولو چه په لارکښې څنګه ناست ئې؟

جواب به ئې ورکولوچه زه بیماریم. کله چه عام خلق لاړل اوبداګان پاتې شو نوهغه اوفرمائیل ستاسو د تولودتلونه پس به نن زه ستاسود دې خدایانو مرمت اوکړم. داچه هغه اوفرمائیل زه بیماریم نوواقعه دې نه یوه ورځ وړاندې هغه لږ شان بیمار هم وو. کله چه هغه خلق لاړل اومیدان خالی شو نوهغوی خپله اراده پوره کړه او لوئ بت ئې پریخودو باقی ئې ټول بتان ذره ذره کړل. لکه چه په نورو آیاتونو کښې د دې تفصیلی بیان موجود دې چه په خپل لاس ئې دا بتان ټکرې ټکرې کړل. د دې لوئ بت په پریخودوکښې حکمت اومصلحت دا ووچه اول خوبه ددې خلقو ذهن ته داخیال لاړشی چه کیدې شی دې لوئ خدائې داواړه خدایان تباه کړی وی ځکه چه هغه ته به غیرت شوې وی چه زمادلوئ په موجودګئی کښې داواړه څنګه د خدائې لائق شو داخیال دهغوی په ذهنونوکښې پخولودپاره هغوی تبر د هغه لوئ په غاړه کښې زوړند کړو لکه څنګه چه روایت دې. کله چه دا مشرکان دخپلې میلې نه واپس راغله وئې کتل چه دهغوی ټول خدایان پرمخې پراته دی اود خپل حالت نه دا ښائی چه هغوی صرف بې ساه بې نفع اوبې نقصانه خوار او ذلیل څیزونه دی او په دې خپل حالت باندې ئې د خپل ځان د عبادت کونکو په بې وقوفتیاباندې مهر لګولو خو په دې بې وقوفانوباندې اولټه اثر اوشو وئیل دا څوك ظالم سړې وو چه زمونږ د معبودانو ئې داسې سپکاوې اوکړو؟

د قوم مشوره او دابراهیم علیه السلام ډلې ته راغوښتل:- هغه وخت چه کوموخلقو دابراهیم ؑ هغه خبرې اوریدلې وې دهغوی خیال راغلو او وئې وئیل چه هغه خوان د کوم چه ابراهیم نوم دې هغه مونږ د

خپلو خدایانو دخرابي بیانولوسره اوریدلي وو. حضرت ابن عباس ؓ به دا ایت لوستلو او فرمائیل به ئی چه کوم نبی جوړشو نو ځوان چه کوم عالم جوړشونو ځوان د الله ﷻ شان ته ګوره چه کوم مقصدد خلیل الله ؑ وو هغه پوره کیږي.د قوم داخلق مشوره کوی چه راشئ ټول راجمع کړئ هغه راوغواړئ اوبیاهغه ته سزا واوروئ. ابراهیم ؑ هم داغوښتل چه یوه داسي ګنړه وی اوزه د هغوی غلطی به هغوی باندي ښکاره کړم اوهغوی ته دتوحید تبلیغ اوکړم. هغوی ته اوښایم چه دا څنګه ظالمان جاهلان دی چه د دوی عبادت کوئی چه د نفع نقصان مالکان نه دی بلکه دخپل ځان هم اختیار نه لری. ګنړه پیدا شوه او ټول لوئ واړه راغله. حضرت ابراهیم ؑ هم د ملزم په حیثیت کښې پیش کړې شو د هغه نه تپوس اوکړې شو چه زمونږ دې خدایانوسره دا فضولیات تا کړی دی؟ په دې باندې خلیل الله ؑ د هغوی قائل معقول کولود پاره اوفرمائیل چه داکار خودې لوئ بت کړې دې اود هغې طرف ته ئی اشاره اوکړه کوم چه هغوی مات کړې نه وو. بیا ئی اوفرمائیل چه مانه څه تپوس کوئی ددې خپلو خدایانونه تپوس اوکړئی چه ستاسو ټکړې ټکړې کونکې څوك دې؟ددې نه دخلیل الله ؑ مقصددا وو چه داخلق هم پخپله پوهه شی چه په دې کانړو کښې څه دی چه خبرې به اوکړی اوچه کله هغه دومره عاجزدی نو بیادعبادت څنګه لائق کیدې شی نودامقصدهم دالله ﷻ په فضل سره دهغوی پوره شواودا دویم ګذار پرې هم ډیر سخت اولګیدو.

د بخاری اومسلم په حدیث کښې دی خلیل الله ؑ درې ځل دروغ وئیلی دی چه دوه د الله ﷻ په لار کښې دې د هغوی دا فرمائیل چه د هغوی دا بتان دې لوئ مات کړی دی بل دا فرمائیل چه زه بیمار یم او یوځل حضرت خلیل الله ؑ ساره بی بی سره په سفروو اتفاقی توګه سره هغوی د یوظالم بادشاه په علاقه تیریدل هغه هلته څوکئی لګولې وه چابادشاه ته اووئیل چه یومسافر سره ښکلې ښځه ده او هغه دې وخت زمونږ په سلطنت کښې دې. بادشاه ډیر زر یوسپاهی اولیګلو چه هغه دې بی بی ساره راولی هغه تپوس اوکړوچه دا تاسره څوك دی؟حضرت ابراهیم ؑ وئیل زما خورده نوده وئیل د بادشاه دربارته ئی اولیګه هغه حضرت ساره بی بی له لاړو او ورته ئی اووئیل چه واوره دې ظالم بادشاه ته غوښتې ئی او ماته خپله خور خودلې ئی که تانه تپوس اوکړی نو هم دا وایه ځکه چه د دین په اعتبارسره ته زما خور ئی او په مخ د زمکې زما اوستانه بل څوك مسلمان نشته. دې ویناسره هغه لاړو حضرت ساره اخوا لاړه او حضرت ابراهیم ؑ په مانځه اودریدو.کله چه دې ظالم حضرت ساره اولیدله او دهغې طرف ته ئی ورټوپ کړو هم هغه وخت د الله ﷻ عذاب هغه راګیرکړو او پښې لاسونه ئی شل شو اوویریدو او په عاجزئی سره ئی اووئیل اې نیکې بی بی الله ﷻ ته دعااوکړه چه ما پریږدی زه وعده کوم چه تاته به لاس هم نه لګوم. هغې دعااوکړه هم هغه وخت صحیح شو خوبښه کیدو سره هغه بیا اراده اوکړه چه هغه راونیسی بیا د الله ﷻ عذاب راغلو اودې ځل ئی د اول ځل نه هم په سختئی سره راګیرکړو بیائی عاجزی اوکړه غرض دا چه درې ځل داسې اوشو په دریم ځل خلاصیدو سره هغه خپلې خواته یونوکر ته آواز اوکړو تاخو ماله انسانی ښځه نه ده راوستلې بلکه شیطانه (نعوذبالله) دې راوستې ده لاړه شه دا اوباسه اوهاجره ورسره کړه چه ځی. هم هغه وخت اوویستلې شوه او هاجره ورته حواله کړې شوه. حضرت ابراهیم ؑ د هغوی په کش کړپ پوهیدوسره د مانځه نه ځان فارغ کړو او تپوس ئی تری اوکړو چه وایه څه اوشو؟ هغې وئیل الله ﷻ د هغه کافر دهوکه هم په هغه باندې ورواروله او هاجره ئی زما د خدمت د پاره راکړه. حضرت ابوهریره داحدیث بیانولوسره فرمائی داد ستاسو مور اې د آسمانی اوبوخامنو. (١)

١) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی (واتخذالله ابراهیم خلیلا):٣٣٥٨، صحیح مسلم ٢٣٧١، ابوداؤد:٢٢١٢، احمد:٤٠٣/٢، ابن حبان:٥٧٣٧، بیهقی:٣٢٦/٧.

فَرَجَعُوْٓا

نو رجوع اوکړه هغوی |

| هر کله چې هغوئ خپل مینځ کښې

اِلٰٓى اَنْفُسِهِمْ فَقَالُوْٓا اِنَّكُمْ اَنْتُمُ الظّٰلِمُوْنَ (٦٤) ثُمَّ نُكِسُوْا

خانونو خپلو ته | پس اووئیل هغوئ | بیشکه تاسو | یئ ظالمان | بیا | نسکور کړې شو هغوئ

سوچ اوکړو | نو وې وئیل چې بیشکه هم تاسو ببې انصافه یئ | بیا هغوئ (د شرم نه) خپل

عَلٰى رُءُوْسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هٰٓؤُلَآءِ يَنْطِقُوْنَ (٦٥) قَالَ

به سرونو خپلو | (اووې وئیل) چې پوهه ئې ته | چې نهٔ دی دا (بتان) | چې خبرې کوی | اووئیل ابراهیم

سرونه ښکته کړل | (او وې وئیل) چې تا ته خو معلومه ده چې دوئ خبرې نشی کولې | ابراهیم علیه السلام

اَفَتَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْـًٔا

آیا تاسو عبادت کوئ | ماسوا دالله نه | دهغه څیزونو | چې نفع نشی رسولې تاسو ته | دهیڅ څیز |

اووئیل چې آیا تاسو دالله جل جلاله نه سوا دداسې څیزونو عبادت کوئ چې نه فائده دررسوی

وَّلَا يَضُرُّكُمْ (٦٦) اُفٍّ لَّكُمْ وَلِمَا

اونهٔ نقصان دررسولې شی تاسو ته | لعنت دوی | په تاسو باند | او په هغه معبودانو باند |

او نه نقصان درکولې شی | افسوس دې په تاسو او په هغه بتانو دکومو چې

تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ (٦٧) قَالُوْا

چې تاسو ئې عبادت کوئ | بې دالله نه | آیا تاسو دعقل نه کار نهٔ اخلئ | اووئیل هغوئ |

تاسو دالله جل جلاله نه سوا عبادت کوئ | آیا تاسو د سوچ او عقل نه کار نه اخلئ | هغوئ اووئیل چې

حَرِّقُوْهُ وَانْصُرُوْٓا اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فٰعِلِيْنَ (٦٨) قُلْنَا

اوسوزوئ دې | او امداد اوکړئ | دخدایانو خپلو | که یئ تاسو | کونکی دڅه کار | اووئیل مونږه |

دې (په اور کښې) اوسوزونی | او دخپلو معبودانو مدد اوکړئ | که تاسو څه کول غواړئی | مونږ حکم

يٰنَارُ كُوْنِىْ بَرْدًا وَّسَلٰمًا عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ (٦٩) وَاَرَادُوْا بِهٖ

اے اوره | شه ته | یخ | او سلامتیا والا | په ابراهیم باندې | او اراده اوکړه هغوئ | په ده باند

اوکړو ائې اوره ته به ابراهیم باندې یخ شه | او بې ضرر شه | او خلقو هغه ته د نقصان رسولو

كَيْدًا فَجَعَلْنٰهُمُ الْاَخْسَرِيْنَ (٧٠)

دبدئ کولو | نو کړل مونږه هغوئ | نقصان موندونکی (ناکام) |

منصوبه جوړه کړه | خو مونږ هغوی نامراده کړل |

قوله تعالى:- قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ

څوک چه د نفع نقصان مالک نه وی هغه معبودنه دي:- بيان دي چه دخليل الله ﷺ په خبرو اوريدو سره خو د هغوی خيال پيداشواوخپل خانونه ني په خپله بې وقوفتيابانديې ملامت کول ډيرپښيمانتيا ني اوچته کړه او پخپل مينځ کښې خو ني اووئيل چه مونږ غټه غلطي اوکړه چه خپلو خدايانوسره مو څوك د حفاظت دپاره پرينخودل او لاړو.بيائى په غور اوفکر کولوسره خبره جوړه کړه چه دا ته مونږ ته وائې چه مونږ ددوی نه تپوس اوکړو چه تاسو چا مات کړی نې نوولې تاته معلومه نه ده چه دابتان بې زبانه دی. په عاجزئی حيرانيتا اوډير بې جوابئی په حالت کښې ددې خبرې اقرار اوکړو.اوس خليل الله ﷺ ته پوره موقعه ملاوشوه نو زرئى اوفرمائيل نودبې زبانه بې نفع اوبې ضررڅيز عبادت څنګه؟تاسو ولې دومره ناپوهه کيږئى.بلادې وی په تاسواوستاسو په دې دروغژنو خدايانو افسوس څومره د ظلم او جهل خبره ده چه ددا سې څيزونوعبادت کولې شی اويوالله موپريږدې هم دادى هغه دليلونه دکوم ذکر چه اول شوې ووچه مونږ ابراهيم ﷺ ته هغه دليلونه اوخودل په کوم سره چه قوم حقيقت ته اورسيدو.

حضرت ابراهيم ﷺ اوور ته غورځول:-داقاعده ده چه کله انسان په دليل سره عاجز شی نوياخو نيکی هغه راکاږی او يابدی په هغه بانديې غالب راځی دلته دا خلق د هغوی بدبختئی راګيرکړل اوبه دليل سره عاجز راتلوسره بې جوابه پاتې شو نو خپل دباؤ نی ښکاره کړو. خپل مينځ کښې مشوره اوکړه چه ابراهيم ﷺ په اُور کښې واچوئى اومړئى کړئى دې د پاره چه زمونږ ددې خدايانوعزت پاتې شی..په دې خبره ټولواتفاق اوکړو اولرګی راوړل ني شروع کړه. تردې پورې چه بيمارانو ښځو به هم نذر منلو چه که هغه جوړه شوه نود ابراهيم ﷺ دسيزلودپاره به لرګی راوړی. په زمکه کښې يوه ډيره لويه اوږوره کنده اوکړه او هغه ئې دلرګونه ډکه کړه او يولونې ډيرې ني جوړکړو اودې ته ني اُور اولګولو. په مخ د زمکه کله هم داسې اُور نه دې ليدلې شوې چه کله د اُور شغلې آسمان سره خبرې کولې اودې له تلل هم محال شو نوبيا اوويريدل چه خليل الله ﷺ به دې کښې څنګه اچوو؟آخرديوکردی فارسی اعرابی په مشوره بانديې چه دهغه نوم بيزن وو يومنجنيق (ټال) تيارکړو چه په دې کښې کينوئى روان نی کړئى وروئى غورزوئى.روايت دې چه دا سړې هم هغه وخت الله ﷻ په زمکه کښې ورننويستلو اود قيامت پورې هغه لاندې روان دې([1])کله چه هغه اُورکښې اوغورزولې شونوهغوی اوفرمائيل﴿حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ حضور ﷺ اوصحابه کرامو ﷺ ته هم چه کله د خبراورسيدو د عربويولوئ لښکردهغوی د مقابلې دپاره راروان دي نوحضور ﷺ هم دا لوستلي وو. ([2])

د غورزولو په وخت کښې د ابراهيم عليه السلام دعاګانو حالت:-داهم روايت دې چه کله هغوی په اُور کښې واچولې شو نوهغوی اوفرمائيل اې الله ته په آسمانونوکښې يوازې معبودئى اوتوحيدسره پرې زمکه ستاعبادت کونکې ضرف يوزه يم.([3])

روايت دې چه کله کافر هغه اوتړلو نو هغوی اوفرمائيل ياالله ستا نه علاوه بل څوك د عبادت لائق نشته ستا ذات پاك دې ټول حمداو ثنا هم ستا دپاره دی د ټول ملك هم ته يوازې مالك نی څوك هم ستا شريك او ملګرې نشته. حضرت شعيب جبائی ﷫ فرمائى دغه وخت د هغوی عمر صرف شپاړس کاله وو. والله اعلم. د بعضې سلفونه نقل دی چه دغه وخت حضرت جبرائيل ﷺ د هغوی مخې ته د آسمان

[1]) الطبرى:۱۸/۴٦۵.

[2]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة آل عمران باب قوله ﴿الذين قال لهم الناس ان الناس....﴾:۴۵٦۳.

[3]) مسند البزار:۲۳۴۹حلية الاولياء:۱/۱۹.

اوزمکې په مینځ کښې ښکاره شو او وئې فرمائیل چه څه حاجت شته. هغوی جواب ورکړو چه تاسو ته خو هیڅ حاجت نشته البته د الله ﷻ نه حاجت شته.

په ابراهیم علیه السلام باندې هغه اوور یخ کړې شو:- حضرت ابن عباس ؓ فرمائی د باران داروغه فرښتې غوږ لګولې تیاره وه چه کله به د الله ﷻ حکم اوشی اوزه به په دې اور باران اوورم دا به یخ کړم خونیغ په نیغه حکم هم اور ته اوشو چه زما په خلیل باندې ته سلامتیاوالا اویخ شه. فرمائی چه هم دې حکم سره په مخ د زمکې ټول اور یخ شو.[1] حضرت کعب احبار ؒ فرمائی په هغه ورځ په زمکه باندې چا هم د اور نه فائده نه ده اخستې اود ابراهیم ؑ رسئی خو اور اوسوزولې خود هغوی یو وېښته ته هم اور اونه لګیدو. حضرت علی ؓ فرمائی چه اور ته حکم اوشوچه هغه دې خلیل الله ؑ ته هیڅ نقصان اونه رسوی.

د ابن عباس ؓ نه روایت دې که اورته صرف د یخیدو حکم شوې وونو بیابه یخوالی هم هغوی ته نقصان رسولو[2] ددې دپاره ئې ورسره دا اوفرمائیل چه یخیدوسره د سلامتیاوالا جوړشه. ضحاک ؒ چه ډیره لویه کنده وه اوډیره ژوره ئې کنستلې وه اوهغه ئې د اور نه ډکه کړې وه. هر طرف ته د اور شغلې راوتلې په دې کښې ئې خلیل الله ؑ واچولو ولې اور هغوی پورې اوهم نه لګیدو تردې چه الله ﷻ عزوجل هغه بالکل یخ کړو. ذکر دې چه په دې وخت کښې حضرت جبرائیل ؑ هغوی سره وو هغوی د مخ نه صرف خوله اوچوله د دې نه سوا اور هغوی ته هیڅ نقصان اونه رسولو.

سدی ؒ فرمائی چه دسوری فرښته هغوی سره وه. روایت دې چه هغوی په دې کښې څلویښت یا پنځوس ورځې وو. فرمائیل به ئې چه ماته په هغه زمانه کښې کوم راحت اوخوندحاصل ووهغه شان د دغې نه دراوتلونه پس حاصل نه شو. څومره به ښه وه چه زماټول ژوند په هغې کښې تیرشوې وو. ابوهریره ؓ فرمائی چه دحضرت ابراهیم ؑ پلارکومه ښه کلمه وئیلې ده هغه دا چه کله هغوی د اور نه ژوندې او صحیح سالم راووتلو هغه وخت د تندی نه خوله اوچولوسره اوکتلو نو وئې وئیل ابراهیم ستا رب ډیر بزرګ او لوئ دې. قتاده ؒ فرمائی په هغه ورځ چه کوم ځناور راووتل د اور مړه کولوکوشش نې کولو بغیرد چمچورکئې نه[3] زهری ؒ فرمائی چه رسول الله ﷺ دچمچورکئی دوژلوحکم فرمائیلې دې اوهغه ته نې فاسق وئیلې.[4] عائشه ؓ په کورکښې یوه نیزه لیدلو سره یوې ښځې تپوس اوکړوچه دامو څه له ساتلې ده؟ هغوی وئیل دچمچورکود پاره. دحضور ﷺ ارشاددې چه کوم وخت حضرت ابراهیم ؑ په اورکښې واچولې شو هغه وخت ټولوځناورو دا اورمړه کولوبغیرد چمچورکئی نه چه نور پوکی هم ورکول نو حضور ﷺ د دې دوژلوحکم ورکړو.[5] بیافرمائی چه د هغوی مکر مونږ په هغوی باندې اولټه کړو کافرانودالله ﷻ نبی ؑ ښکته کول غوښتل الله ﷻ هم هغوی لاندې اوخودل. عطیه عوفی ؒ بیان دې چه دابراهیم ؑ په اورکښې دسوزیدوتماشه دکتلودپاره ددې کافرانو بادشاه هم راغلې وو.اخوا خلیل الله ؑ په اورکښې اچولې شو اودیخواد اور نه یوبڅرې الوزی اود دې کافربادشاه په ګوته پورې لګی اوهلته په ولاړه ولاړه د ولوپه وراندې داسې سوزوی لکه چه روټئی اوسوزی.

---

[1] الطبری:۱۸/٤٦٦.

[2] الطبری:۱۸/٤٦٥.

[3] الطبری:۱۸/٤٦۷.

[4] الطبری:۱۸/٤٦۷.

[5] ابن ماجه کتاب الصید باب قتل الوزغ:۳۲۳۱وسنده حسن.

وَنَجَّيْنٰهُ

| او بچ اوويستل مونږه ابراهيم |

| او مونږ هغه او لوط دواړه

وَلُوْطًا اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا

او لوط | زمکې ته | هغه (زمکې ته) | چې برکت ايښې دې مونږه | په هغې کښې |

بچ اوويستل | داسې ملک ته چې مونږ د ټولې دنيا دخلقو دپاره برکتی کړې دې |

لِلْعٰلَمِيْنَ۝ وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ ط وَيَعْقُوْبَ نَافِلَةً ط وَكُلًّا

دپاره دخلقو (ددنيا) | او ورکړو مونږ | هغه ته | اسحاق | او يعقوب | پرې زيات دپاسه | او دا ټول

او مونږ ابراهيم ته اسحاق (ځوئې) ورکړو | او ددې نه علاوه يعقوب (نمسې) مو ورته هم دانعام په طور اوټول

جَعَلْنَا صٰلِحِيْنَ۝ وَجَعَلْنٰهُمْ اَىِٕمَّةً يَّهْدُوْنَ

جوړ کړل مونږه | صالحان | او جوړ کړل مونږه هغوئ | امامان | چې) ددين) لار به ئې ښودله

نيکان کړل | او هغوئ مو د (ټولو) خلقو پيشوايان جوړ کړل | چې زمونږ په حکم به ئې

بِاَمْرِنَا وَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرٰتِ وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ

په حکم زمونږ سره | او وحې اوکړه مونږه | هغوئ ته | دکولو دنيکو کارونو | او دقائمولو دمونځ |

(خلقو ته) ددين لار خودله | او هغوئ دوحې په ذريعه د نيکئ کارونه کول او دمونځ کولو

وَاِيْتَآءَ الزَّكٰوةِ ج وَكَانُوْا لَنَا عٰبِدِيْنَ۝ لا وَلُوْطًا

او دور کولو دزکات | او وو هغوئ | مونږ لره | عبادت کونکې | او (اولېږو مونږه) لوط |

دزکوة ورکولو حکم مو ورته کړې وو | او هغوئ هم زمونږ عبادت کولو | او لوط ﷺ ته مونږ

اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا وَّنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْقَرْيَةِ

او ورکړو مونږه هغه ته | حکم (نبوت) | او علم | او نجات ورکړو مونږ هغه لره | دکلی نه |

حکمت او علم ورکړې وو | او دهغه کلی نه مو بچ راوويستلو | دکوم اوسيدونکی چې

الَّتِيْ كَانَتْ تَّعْمَلُ الْخَبٰٓىِٕثَ ط اِنَّهُمْ كَانُوْا

دهغه کلی نه | چې وو خلق دهغه کلی | چې کولې به ئې | بدکارياني | بيشکه هغوئ | وو

د بې حيايې د کارونو کونکی وو .... بيشکه هغه خراب او

قَوْمَ سَوْءٍ فٰسِقِيْنَ۝ لا وَاَدْخَلْنٰهُ فِيْ رَحْمَتِنَا ط اِنَّهٗ

قوم دبدئ | فاسقان | او داخل کړو مونږ هغه | په رحمت خپل کښې | بيشکه هغه |

بدکاره خلق وو | او هغه (لوط ﷺ) مونږ پخپل رحمت کښې داخل کړو | يقينی ده چه هغه په

مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٧٥﴾
دصالحانو نه وو
نيکانو خلقو کښې شامل وو

قوله تعالى:- اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا لِلْعٰلَمِيْنَ ﴿﴾

د شام ملک اومکه مکرمه :- د الله ﷻ فرمان دې چه هغه خپل خليل د کافرانونه بچ کړو اود شام مقدس ملك ته اورسولو.ابی بن کعب ﷺ فرمائی تولې خوږې اوبه د شام د صخره د لاندې نه راوځی. قتاده ﷺ فرمائی چه هغه له الله ﷻ د عراق د زمکې نه خلاصې ورکړو اودشام زمکې ته ئې اورسولو هم شام دانبياءکرامودهجرت ځائ دې.د زمکې نه چه څه کميرې هغه په شام کښې زياتيږی اود شام کمې په فلسطين کښې زياتيږی. هم شام دمحشرزمکه ده. هم دلته به حضرت عيسی ﷺ راکوزيږی هم دلته به دجال قتل کولې شی.دکعب ﷺ په قول چه خليل الله ﷺ خزان طرف ته تلې وو دلته په راتلوسره هغوی ته معلومه شوه چه د دې ځائ د بادشاه لوردخپل قوم د دين نه ويزاره ده اود هغوی نه نفرت لری بلکه په هغوی باندې پيغورونه کوی نو هغوی دې سره په دې اقرار نکاح اوکړه چه هغه به ده سره د دې ځائ نه هجرت کوی څې به هم ددې نوم ساره بی بی ده.دا روايت غريب دې او مشهور دا دې حضرت ساره بی بی د هغوی دتره لوروه اوهغوی سره ئې هجرت کړې ووراغلې وه.ابن عباس ﷺ فرمائی دا هجرت په مکه کښې ختم شو.هم د مکه په نسبت الله ﷻ فرمائيلی دی دا د الله ﷻ رومبې کور دې چه دبرکت اوهدايت والا دې(¹)په کوم کښې چه بغيردډيرو نښونه مقام ابراهيم ﷺ هم دې دې ته راتلونکې په امن اوسلامتياکښې راځی. بيافرمائی مونږ ده ته حضرت اسحاق ﷺ ورکړويعقوب ﷺ ورکړو لکه خوئ او نمسې لکه چه ارشاددې ﴿فَبَشَّرْنٰهَا بِاِسْحٰقَ وَمِنْ وَّرَآءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ ﴿﴾﴾(²)دخليل الله ﷺ په سوال کښې هم ديوهلك غوښتنه وه دعائی کړې وه چه ﴿رَبِّ هَبْ لِيْ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿﴾﴾(³)الله ﷻ دادعاهم قبوله کړه اوخوئی له ئې خوئ هم ورکړو کوم چه د سوال نه زيات وو اوټول ئې نيکوکار جوړکړه.دا ټول ئې ددنيامقتداء او پيشوا جوړ کړه د الله ﷻ په حکم سره دمخلوق د خالق اودالله ﷻ دلارې دعوت ئې کولو.هغوی ته مونږ د نيکو کارونووحی اوکړه. په دې عام خبره باندې عطف اچولو سره بياخاص خبرې يعنی مونځ روژه ئې بيان کړه اوارشاداوشوچه هغوی دې ددې نيکو کارونونه علاوه دنيکوکارونودحکم پخپله هم پدې نيکو باندې عمل کونکې وو.بيادلوط ﷺ ذکر شروع کيږی لوط بن هاران بن آزر.هغوی په ابراهيم ﷺ باندې ايمان راوړې وو اوهم د هغوی په تابعدارئی کښې هغوی سره هجرت کړې وولکه چه کلام الله کښې دی﴿فَاٰمَنَ لَهٗ لُوْطٌ ۘ وَقَالَ اِنِّيْ مُهَاجِرٌ اِلٰى رَبِّيْ ۭ اِنَّهٗ هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿﴾﴾(⁴)په هغوی باندې ايمان راوړو وئې فرمائيل زه دخپل رب طرف ته هجرت کونکې يم.نو الله ﷻ هغوی ته حکمت اوعلم ورکړو اووحی نازله کړه اود نبيانو په پاکه سلسله کښې ئې داخل کړواود سدوم او دې سره خواوشا کلوته ئې دليګلو حکم اوشو. هغوی اونه منلواوپه مخالفت باندې ئې ملااوتړله د کوم په وجه چه د الله ﷻ په عذاب کښې راګيرکړې شواوفناکړې.شود کومو د بربادئی واقعات چه د الله ﷻ په کتاب عزيزکښې ځوځائ بيان

(¹) ۳/آل عمران:۹٦.
(²) ۱۱/هود:۷۱.
(³) ۳۷/الصافات:۱۰۰.
(⁴) ۲۹/العنکبوت:۲٦.

شوی دی دلته فرمائی چه مونږ هغوی له د ډیر خراب کار کونکوفاسقانود کلی نه خلاصې ورکړو اوهغه خو اوچت اونیکوکار وو مونږ هغه په خپل رحمت کښې داخل کړو.

وَنُوحًا	إِذْ	نَادَىٰ	مِن قَبْلُ
او (دا نعمت مونږ ورکړو) نوح عليه السلام له	کله چی	آواز اوکړو هغه	مخکښی دهغوی نه
او ددې نه وړاندې کله چې نوح ﷺ آواز اوکړو			

فَاسْتَجَبْنَا	لَهُ	فَنَجَّيْنَاهُ	وَأَهْلَهُ
نو دعا قبوله کړه مونږه	هغه لره	نو خلاصې ورکړو مونږ هغه ته	او کوروالو دهغه ته
نو مونږ دهغه دعا قبوله کړه اومونږ هغه اود هغه اهل ته د ډیرلوئې غم			

مِنَ الْكَرْبِ	الْعَظِيمِ	وَنَصَرْنَاهُ	مِنَ الْقَوْمِ	الَّذِينَ
دمصیبت	لوئ نه	او امداد اوکړو مونږ دهغه	په مقابله دقوم کښې	هغه قوم
نه نجات ورکړل اومونږ د نوح ﷺ بدله دهغه خلقو نه واخسته چې زمونږ حکمونه ئې دروغ				

كَذَّبُوا	بِآيَاتِنَا	إِنَّهُمْ	كَانُوا	قَوْمَ	سَوْءٍ	فَأَغْرَقْنَاهُمْ
چې دروغ اوګڼل هغوئ	ایتونه زمونږه	بیشکه هغوئ	ووځ	قوم بد		نو غرق کړل مونږ هغوئ
ګڼل ابیشکه چې دغه خلق ډیر خراب خلق وو. نومونږ دوئ ټول						

أَجْمَعِينَ
ټول
غرق کړل

قوله تعالى:- وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِن قَبْلُ

د نوح ﷺ دعا:- نوح نبی ﷺ خپل قوم تنګولوتکلیفونه نی ورکړه نوهغوی الله ﷻ ته فریاداوکړواې الله ﷻ زه عاجزراغلم ته زما امداد اوکړې په زمکه باندې د دې کافرانونه یوکس هم پرینږدې ګنی دوی به ستا بندیګان غولوی اود دوی اولاد به هم داسې فاجر اوکافر وی. الله ﷻ د خپل نبی ﷺ دعاقبوله کړه هغوی ته اومؤمنانوته نی خلاصې ورکړو اود هغوی اهل هم بغیرد هغوی نه د چانوم چه په بربادکیدو کښې راغلې وو. په هغوی باندې د ایمان راوړونکو شمیرډیرکم وودقوم دسختئی سزا ورکول اود تکلیف نه د عالم رب خپل نبی بچ کړو.نهه نیم سوه کاله(۹۵۰) هغوی په دې قوم کښې وو اوهغوی نی د اسلام طرف ته راغوبنتل خوبغیرد یوڅوکسانو باقی ټول دکفر اوشرك نه اخوانه شو بلکه هغوی ته نی سختې سزاګانې ورکړې اویوبل نی هغوی ته تکلیف ورکولود پاره وینا کوله مونږ د هغوی امداد اوکړو اوپه عزت او قدر سره د کافرانود تکلیفونو ورکولونه خلاصې ورکړو اوهغه خراب خلق مو سنبال کړل اود نوح ﷺ د دعامطابق په مخ د زمکې یوکافر هم پاتې نه شو ټول ډوب کړې شو.

وَدَاوُودَ	وَسُلَيْمَانَ	إِذْ	يَحْكُمَانِ
او (دا نعمت مونږ ورکړو) داود له	او سلیمان له	کله چې	فیصله کوله دواړو
اوداود ﷺ او سلیمان ﷺ هم یادکړه		کله چې دوئ د	

فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ ۚ وَكُنَّا

په باره دفصل کښې | کله چې | دشپې ورګډې شوې | په هغې کښې | ګډې دیو قوم | او وو مونږه

پټې په معامله کښې فیصله کوله | په کوم کښې چې د یوې ډلې بیزې څریدلې وې

لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ ۚ وَكُلًّا

فیصلې دهغوئ ته | کتونکې (پخپله) | نو پوهه ورکړه مونږه دهغه فیصلې | سلیمان له | او هر یو له

اومونږ ته دهغوئ فیصله ښکاره وه | نو مونږ دهغې فیصلې پوهه سلیمان ته ورکړه

آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُودَ الْجِبَالَ

ورکړې وو مونږه | حکم او علم | او تابع کړې وو مونږه | دداود سره | غرونه |

اوحکمت اوعلم مو هریو ته ورکړې وو | اومونږ داود ﷺ سره غرونه مسخر کړی وو

يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ ۚ وَكُنَّا فَاعِلِينَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَاهُ

چې تسبیح به ئې وئیله | او مارغان هم | او وو مونږه | کونکې (ددې کار) | او ښودلې وو مونږ هغه ته

چې هغې (غرونو) اومارغانو به زمونږ پاکی بیانوله | اوداکار مونږ (پخپل قدرت) کړې وو |

صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُم مِّن بَأْسِكُمْ ۖ

جوړول | دجامو (زغرو) | ستاسو دپاره | دپاره ددې چې بچ کړی تاسو | دجنګ ستاسو نه

او مونږ هغه ته دزغرو جوړول ستاسو (دفائدې) دپاره خودلې وو | چې تاسو د حملونه بچ کوی

فَهَلْ أَنتُمْ شَاكِرُونَ ﴿٨٠﴾ وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً

نو ایا یئ تاسو | شکر ایستونکې | او دپاره دسلیمان | مونږ مسخر کړې وه) هوا تیزه

نوایا تاسو شکر نه اداکوئی | اومونږ د سلیمان ﷺ دپاره تیزې هواګانې مسخر کړې وې

تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا ۚ

چې تلله به | په حکم دهغه سره | هغه زمکې ته | چې برکت ایښې وو مونږه | په هغې کښې

چې دهغه په حکم به هغې زمکې طرفته چلیدې | په کومه کښې چې مونږ برکتونه اچولې وو

وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ ﴿٨١﴾ وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَن

او وو مونږه | په هر څیز باندې | عالمان | او دشیطانانونه (تابع کړې وو مونږه) | څینې هغه

اومونږ ته خو هر یو څیز معلوم دې | او په شیطانانو کښې داسې هم وو | چې دهغه

يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَٰلِكَ ۖ وَكُنَّا

چې غوپې به ئې وهلې | دپاره دهغه | او کول به ئې | نور کارونه هم | علاوه ددې نه | او وو مونږ

دپاره ئې (په دریابونو کښې) غوپې وهلې | اوددې نه علاوه نور کارونه به ئې هم کول | اومونږ

لَهُمْ حَافِظِينَ ﴿٨٢﴾

هغوئ لره | ساتونکې

به دهغوئ حفاظت کولو

قوله تعالى:-إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ

د داوْد ﷺ او سليمان ﷺ يوه فيصله:- ابن مسعود ﷺ فرمائي چه دافصل د انګورو وود كومې غونچې چه زورندوې. **(نفشت)** معنى د شپې په وخت كښې دځاروو څرولو ته اود ورځې په وخت كښې ځاروو څرولو ته عربي كښې **(همل)** وائي.[1] ابن مسعود ﷺ فرمائي داباغ چيلوتباه كړو.داوْد ﷺ دا فيصله اوكړه چه دباغ دنقصان په بدله كښې دې داچيلئي هغه باغ والا ته وركړې شي.سليمان ﷺ چه دافيصله واوريده نو عرض ئې اوكړواې د الله ﷺ نبي د دې نه علاوه هم د فيصله څه صورت شته؟ هغوى اوفرمائيل هغه څه؟ چه چيلئي دې د باغ والاته حواله كړې شي هغه دې د دې نه فائده اخلى اوباغ دې دچيلووالا ته حواله كړې شي په دې كښې دانګورودځيلوحفاظت دې كوى تردې چه ځيلئي بنه برابرې شي انګور اولګى اوبياپه دې حالت كښې راشي په كوم كښې چه وونود باغ والا ته به دې خپل باغ وركړى او د باغ والا دې هغه ته چيلئي حواله كړى. هم دامطلب د دې آيت دې چه مونږ د دې جګړې بنه فيصله حضرت سليمان ﷺ ته اوخودله.[2]

ابن عباس ﷺ فرمائي د حضرت داوْد ﷺ دې فيصلې اوريدو سره د چيلووالا مخ زړوندكړو او صرف سپى ځان سره واخستل او واپس روان وو حضرت سليمان ﷺ د هغه نه تپوس اوكړو چه ستاڅه فيصله اوشوه؟ هغه خبروركړو نو هغوى اوفرمائيل چه كه زه په دې ځائ كښې موجود وې نودا فيصله به مې نه وركوله څه بله فيصله به مې وركوله.داوْد ﷺ ته چه كله داخبر اورسيدونوهغه ئې راوغوښتو او تپوس ئې ترې اوكړوچه بچې تابه څه فيصله كوله؟هغوى هم داپورتنئي فيصله واوروله. مسروق ﷺ فرمائي چه دې چيلو غونچې او پاڼې هره څه خوړلې وونود داوْد ﷺ فيصله خلاف سليمان ﷺ فيصله وركړه چه د دغه خلقو چيلئي دې د باغ والا ته وركړې شي اودا باغ دې دوى ته حواله كړې شي تركومې چه باغ په خپل اصلى حال كښې راشي نوترهغې پورې دې د چيلونه بچى پئى اود دې تولې فائدې د باغ والا اخلى بيا دې هريوته خپل څيز وركړې شي.

كه دپې چيلئ وغيره باغ خراب كړى نو تاوان شته د ورځې نشته:- قاضى شريح له هم يوه دا جګړه راغلې وه نو هغوى دا فيصله اوكړه كه د ورځې دې چيلونقصان كړې وى نوهيڅ معاوضه نشته اوكه د شپې ئې نقصان رسولې وى نود چيلووالا ذمه واردې بياهغوى هم د دې آيت تلاوت اوكړو.د مسند احمدپه حديث كښې دى چه د براء بن عازب ﷺ اوښه يوباغ ته تلې وه اوهلته ئې دباغ ډير نقصان كړې وو نورسول الله ﷺ دا فيصله اوفرمائيله چه په باغ والا باندې دورځې حفاظت دې اوكوم نقصان چه د ځاروو نه د شپې شوې دې دهغې جرمانه په ځارووالاباندې ده.[3] پدې حديث كښې علتونه راويستلې شوى دى او مونږ په كتاب الاحكام كښې د الله ﷺ په فضل سره د دې پوره تفصيل بيان كړې دې.

د اياس بن بن معاويه واقعه:- روايت دې چه كله د حضرت اياس بن معاويه ﷺ ته د قاضى جوړيدو درخواست اوكړې شونوهغه حضرت حسن ﷺ له راغلو ونى ژړل او تپوس ئې ترې اوكړو چه اې ابوسعيد ته ولې ژاړې؟ ونى فرمائيل ماته دا روايت رسيدلې دې كه چرې قاضى اجتهاد اوكړو بيائى هم غلطى اوكړه نو دوزخى دې اوكوم خواهش د نفس طرف ته تيټ شو هغه هم دوزخى دې. او چا چه اجتهاد اوكړو اوصحت ته اورسيدو هغه جنت ته اورسيدو.حضرت حسن ﷺ چه دا واوريده نو ونى فرمائيل چه واوره الله ﷺ دحضرت داوْد ﷺ اوحضرت سليمان ﷺ دفيصلې ذكرفرمائيلې دې

---

[1] الطبرى:۱۸/٤٧٧.

[2] الطبرى:۱۸/۳۷۵، حاكم:۲/۵۸۸.

[3] احمد:۵/٤٣٥، ابوداوْد كتاب البيوع باب المواشى تفسد زرع قوم:۳۵٦٩ابن ماجه:۲۳۳۲، ابن الجارود:۷۹٦،حاكم:۲/٤٧

اوښکاره خبره ده چه انبياء عليهم السلام حکم دې د هغوی په قول سره د دې خلقو خبرې ردکيدلې شي خود حضرت سليمان ﷺ تعريف هم کړې دې ولې دحضرت داؤد ﷺ خرابوالې ئې نه دې بيان فرمانيلې. بل دا چه د خپل زړه په ارادو اوخواهشاتو پسې مه کيږئ دريم دا چه د الله ﷻ نه بغيرد بل چا نه مه ويريږئ بيائې دا آيت تلاوت کړو. ﴿يَٰدَاوُۥدُ إِنَّا جَعَلْنَٰكَ خَلِيفَةً فِى ٱلْأَرْضِ فَٱحْكُم بَيْنَ ٱلنَّاسِ بِٱلْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ ٱلْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌۢ بِمَا نَسُوا۟ يَوْمَ ٱلْحِسَابِ﴾ (۱) يعنی اې داوډ ﷺ مونږ ته دزمکې خليفه جوړکړې ته دخلقو په مينځ کښې دحق فيصلې کوه اوپه خواهشاتو پسې مه لګه د الله ﷻ د لارې نه به واوړې. بل ځاې ارشاددې ﴿فَلَا تَخْشَوُا۟ ٱلنَّاسَ وَٱخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِى ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْكَٰفِرُونَ﴾ (۲) دخلقو نه مه ويريږه هم زما نه ويريږه بل ارشاد دې ﴿وَٱخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِى ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْكَٰفِرُونَ﴾ (۳) زما آياتونه په معمولی ګټه باندې مه خرڅوه. زه وايم چه د انبياء عليهم السلام په معصوميت کښې اود هغوی دالله ﷻ د طرف نه هروخت تائيدکيدلو کښې خود چا اختلاف نشته اودصحيح بخاری حديث دې رسول الله ﷺ فرمائي کله چه حاکم اجتهاد اوکوشش اوکړې بيا صحت ته هم اورسې نوهغه ته دوچنده اجرملاويږی اود پوره کوشش کولونه پس هم غلطی اوکړی نو غه ته اجر ملاويږی. (۴) داحديث صفا ښائي چه حضرت اياس رحمه الله ته چه کوم وهم ووچه سره د پوره کوشش نه هم خطا اوکړی نو دوزخی دې دا غلطه ده. والله اعلم.

دقاضي دې قسمونه:-دسنن په يوبل حديث کښې دی چه قاضی درې قسمه دی يوجنتی اودوه دوزخيان .کوم چه حق معلوم کړواوهم پدې ئې فيصله اوکړه هغه جنتی دې اوچاچه په جهالت سره فيصله اوکړه هغه دوزخی دې اوچاچه دحق پيژندلو سره ددې خلاف فيصله اوکړه هغه هم دوزخی دې. (۵)

د وينځو د فيصلې قصه:-د قرآن کريم بيان کړې شوې دې واقعه سره نيزدې هغه قصه ده کومه چه په مسنداحمد کښې ده رسول الله ﷺ فرمائي دوه ښځې وې هغوی سره خپل بچی هم وو شرمخ راغلو يو ماشوم ئې اوچت کړو اوس هرې يوې ښځې وئيل چه ستا بچې يوړو اوچه کوم پاتې دې هغه زما بچې دې. آخر دا قصه حضرت داؤد ﷺ ته پيش کړې شوه هغې مشرې ښځې ته فيصله ورکړه چه دا ماشوم ستا دې هغه د دې ځاې نه لاړه په لارکښې حضرت سليمان ﷺ وو هغه دواړه راوغوښتې ورته ئې اووئيل چاړه راوړئ زه دا ماشوم دوه ټکړې کوم او هرې يوې ته به نيمه ټکړه ورکړې شي په دې باندې هغه مشر خو چپ شوه ولې کشرې چغې صورې شروع کړې الله ﷻ دې په تاسو باندې رحم اوکړې تاسو داسې مه کوئ دا هلك هم د دې مشرې دې هم دې ته ئې ورکړئ. حضرت سليمان ﷺ په دې معامله باندې پوهه شو اوماشوم ئې کشرې ته ورکړو. دا حديث په بخاری اومسلم کښې هم شته. (۶) امام نسائی رحمه الله په دې باندې باب تړلې دې چه حاکم له جائز دی چه خپله فيصله په زړه کښې اوساتی اوحقيقت معلوملولو د پاره دې د هغې خلاف څه اووائی.

---

(۱) ۳۸/ص:۲۶.
(۲) ۵/المائده:۴۴.
(۳) ۵/المائده:۴۴.
(۴) صحيح بخاری کتاب الاعتصام باب اجر الحاکم اذااجتهدفاصاب اواخطا:۷۳۵۲، صحيح مسلم:۱۷۱۶، ابوداؤد:۳۵۷۴، احمد:۹۸/۴
(۵) ابوداؤد کتاب القضاء باب القاضی يخطی:۳۵۷۳ وسنده ضعيف خلف بن خليفه راوی حافظه خرابه وه، ترمذی:۱۳۲۲، ابن ماجه :۲۳۱۵ شعب الايمان:۷۵۳۱، حاکم:۹۰/۴.
(۶) احمد:۳۲۲/۲، صحيح بخاری:کتاب احاديث الانبياء باب قوله تعالی ﴿ووهبنا لداؤد سليمان نعم العبد....﴾:۳۴۲۷، صحيح مسلم:۱۷۲۰، ابن حبان:۵۰۶۶.

بله عجيبه قيصه:-هم داسې يوه واقعه په ابن عساكر كښې هم ده چه يوې ښانسته ښځې سره يوې ليس ملاويدل غوښتل خوښځې اونه منل دغه شان درې نورو كسانو هم دې سره د بدكارئ اراده اوكړه خو هغه منع پاتې شوه. په دې باندې هغه رئيسان كلك شو او په خپل مينځ كښې اتفاق كولوسره د داؤد ﷺ په عدالت كښې ټولودا ګواهي وركړه چه هغه ښځه خپل سپي سره داسې كاركوي. د ځلورو واړو په اتفاقي بيان سره داحكم اوكړې شو چه دا رجم كړئ. هم هغه ماښام حضرت سليمان ﷺ د خپل عمر هلكانو سره ناست وو حاكم جوړشوې ووځلورو هلكانو د دغه خلقو په شان هغوى له دامقدمه راوړه او د يوې ښځې په نسبت ئې داسې وينا اوكړه. حضرت سليمان ﷺ حكم اوكړو ځلور واړه جدا جدا كړئ. بيا ئې يو يو خپل خان له راوغوښتلو او تپوس ئې ترې اوكړو چه د هغه سپي رنګ څنګه دې؟ يوونيل تور،بيائي دويم خان له راوغوښتو د هغه نه ئې هم دا سوال اوكړو هغه ونيل سور دريم ونيل خاكي او ځلورم ونيل سپين. هغوى په دغه وخت دا فيصله اوكړه چه دا په دې ښځه هسې تهمت دې اوهغه ځلور واړه ئې قتل كړل. حضرت داؤد ﷺ ته هم دا واقعه بيان كړې شوه نو هغوى هم هغه وخت زر هغه ځلور اميران راوغوښتل اوهمدغه شان ئې دهغوى نه د سپي درنګ باره كښې تپوس اوكړو دوى ګډوډشو چا يوڅه اوونيل او چا بل څه.داؤد ﷺ ته دهغوى دروغ معلوم شواو حكم ئې اوكړو چه دوى قتل كړئ.

د داؤد عليه السلام ښكلې اواز:-بيا بيان فرمائي چه حضرت داؤد ﷺ ته هغه نوراني مرنى وركړې شوې وه اوهغوى به داسې په خوږ آواز او خلوص سره زبور تلاوت كولو چه مرغو به هم خپلې وزرې اودرولې اودالله ﷻ تسبيح به ئې بيانولې اودغه شان غرونه هم. يوروايت كښې دى چه د شپې حضرت ابوموسى اشعرى ﷺ د قران كريم تلاوت كولو رسول الله ﷺ د هغه خوږ مزيدار اود خلوص نه ډك آواز اوريدو سره اودريدو اود ډير وخت پورې ئې اوريدو بيائي اوفرمائيل چه ده خود آل داؤد د آواز خوږوالي راكړو. (١) حضرت ابوموسى اشعرى ﷺ ته چه كله معلومه شوه نووئې فرمائيل چه كه ماته معلومه وه چه حضور ﷺ زما قراءت اورى نوما به نور هم ښه لوستلو. (٢)

حضرت ابوعثمان نهدى رحمه الله فرمائي ما خود چا د ښه نه ښه باجه كښې هم داسې آواز كښې مزه نه ده اخستې كومه چه د ابوموسى ﷺ په آواز كښې وه. دومره خوږ آواز چه حضور ﷺ د حضرت داؤد ﷺ د آواز يوه حصه اوګرځوله. اوس ګوره چه پخپله به د داؤد ﷺ آواز څنګه وو. بيا خپل يوبل احسان ښائي چه حضرت داؤد ﷺ ته زغرې جوړول هم مونږ خودلي وو. د هغوى د زمانې نه وړاندې به بغير كوندو اوبغيركړو زغرې جوړيدلې دكوندو والا او كړيدارې زغرې به هم هغوى جوړولې(٣)لكه چه بل آيت كښې دى مونږ حضرت داؤد ﷺ ته اوسپنه نرمه كړه چه هغه بهترين زغرې تيارې كړې اوپه ټيك اندازه په هغې كښې كړئ جوړې كړې. دا زغرې به په ميدان جنګ كښې په كاراتلې. نوداهغه نعمت ووچه په دې باندې خلقو له د الله ﷻ شكر كول پكار دى.

د سليمان ﷺتابع څيزونه:- مونږ زورورہ هوادسليمان ﷺ ابع كړې وه چه هغه به ئې دهغه دحكم مطابق دبركت والا زمكې يعنى شام ته به ئې رسولو. مونږ ته د هريوڅيز علم دې. هغوى به په خپل تخت باندې د خپل سازوسامان اولښكركيناستو بياچه به ئې چرته تلل غوښتل هوابه هغوى د حكم مطابق په يوساعت كښې هلته رسولود تخت د پاسه به مرغو وزرې خورې كړې سورې كولو لكه چه ارشاد دې ﴿فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ﴾ (٤)يعنى مونږ هوادهغه تابع كړې وه چه چرته به ئې تلل غوښتل

---

(١) صحيح بخارى كتاب فضائل القرآن باب حسن الصوت بالقراءة للقرآن :٥٠٤٨، صحيح مسلم:٧٩٣، احمد:٣٤٩/٥.

(٢) حاكم:٤٦٦/٣ وسنده ضعيف، مجمع الزوائد:١٧١/٧.

(٣) الطبرى:٤٨٠/١٨.

(٤) ٣٨/ص:٣٦.

هم هغه طرف ته به نې په نرمئ سره روانولو سحر ماښام به نې د مياشتو مياشتو مزلې كولې.
سعيد بن جبير رحمه الله فرمائي شپږ زره كرسئي به نې لګولې. نيزدې به مؤمنان انسانان ناست وو هغوی پسې شاته به مسلمانان پيريان ناست وو بيا به د هغوی په حكم باندې په تپولو مرغوسورې كړې وو چه بيا به نې حكم كولو هوا به هغوی روانول. (۱)
عبدالله بن عبيد بن عمير رحمه الله فرمائي حضرت سليمان عليه السلام به هوا ته حكم كولو هغه به د يوې لوئ وېرنې غونډې جمع كيدله لكه چه غر دې بيا به نې د هغې په اوچت مكان باندې د اودريدلو حكم كولو بيا به د وزرو په اس باندې سوريدو او په خپله فرش باندې به ورختلو بيا به ئې هوا ته حكم كولو نو هغې به اوچت ځائ ته اوړلو دغه وخت به هغوی سرښكته كولو او اخوا ديخوا به ئې بالكل نه كتل په دې كښې به د هغوی عاجزي اود الله ﷻ شكر كولو مقصد وو. ځكه چه هغوی ته د خپلې عاجزئ علم وو بيا به چه كوم ځائ هغوی حكم كولو هم هلته به هوا كوزولو. دغه شان سركشه پيريان هم الله ﷻ د هغوی په قبضه كښې كړې وو چه په سمندر كښې به ئې غوپې لګولې او مرغلرې او قيمتي كاڼړي به نې راويستل او نور به نې ډير كارونه روزګارونه كول. لكه چه ارشاد دې ﴿ وَالشَّيٰطِيْنَ كُلَّ بَنَّآءٍ وَّغَوَّاصٍۙ وَّاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ۝ هٰذَا عَطَآؤُنَا فَامْنُنْ اَوْ اَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ۝ وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ۝ ﴾ (۲) مونږ سركشه پيريان د هغوی تابع كړې وو چه ګلكاران وو غوپې وهونكي وو اودې نه علاوه نور شيطانان هم د هغوی ماتحت وو چه په زنځيرونو كښې به تړلې شوی وو او هم مونږ د سليمان عليه السلام محافظ او ساتندونكي وو هيڅ يو شيطان به هغوی ته بدی نه شوه رسولې بلكه ټول په ټول د هغوی ماتحت حكم منونكي او تابعدار وو ځوك به هغوی ته نيزدې هم نه تلل د هغوی بادشاهي به په هغوی چليدله ځوك چه به نې غوښتل قيد كول به نې او ځوك چه به ئې غوښتل نو آزادول به نې هم دائې اوفرمائيل چه ځه نور پيريان به وو چه تړلې شوی وو.

اِذْ	وَاَيُّوْبَ	
كله چې	او (دحكم او دعلم دا نعمت مونږ وركړې وو) ايوب له	
څه وخت چه	اوايوب عليه السلام ياد كړه	

نَادٰى	رَبَّهٗۤ	اَنِّيْ	مَسَّنِيَ	الضُّرُّ	وَاَنْتَ
آواز اوكړو هغه	رب خپل ته	بيشكه زه چې يم	رسيدلي دې ماته	ضرر (تكليف)	او ته

هغه خپل رب ته زاری اوكړه چې ماته تكليف رارسيدلی دې او ته دټولو نه زيات

اَرْحَمُ	الرّٰحِمِيْنَ﴿۸۳﴾	فَاسْتَجَبْنَا	لَهٗ	فَكَشَفْنَا
ډير مهربانه ئې	دټولو مهربانانو نه	پس قبوله كړه مونږه	دعا دهغه	نو لرې كړو مونږه

رحم كونكې ئې انو مونږ دهغه دعا قبوله كړه او دهغه تكليف مو لرې كړو او هغه ته

مَا	بِهٖ	مِنْ ضُرٍّ	وَّاٰتَيْنٰهُ	اَهْلَهٗ	وَمِثْلَهُمْ
هغه	چې وو په هغه	دضرر نه	او وركړو مونږ هغه ته	اهل وعيال دهغه	او په مثل دهغوئ

مو خپله كورنئ واپس كړه او ددوئ په شان مور نور خلق هم ورته

---
(۱) حاكم: ۲/۵۸۹ عن ابن عباس رضي الله عنه.
(۲) ۳۸/ص: ۳۷-۴۰.

مَّعَهُمْ	رَحْمَةً	مِّنْ عِنْدِنَا	وَذِكْرٰى	لِلْعٰبِدِيْنَ
مو ورسره نور هم ورکړل	خاص درحمت په طور	د طرفه زمونږ نه	او نصيحت	د پاره دعبادت کونکو
په خپل رحمت سره ورکړل	او د عبادت	کونکو د پاره	نصيحت	وو

قوله تعالى:- وَاَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الضُّرُّ

د حضرت ايوب عليه السلام بيماري صبراود صحت دعا:- د حضرت ايوب عليه السلام د تکليفونوبيان کولې شي کوم چه بدني مالي اوداولاد وو.دهغوی ډير قسم قسم څاروی ووفصلونه باغونه وغيره وو اولاد ببيباني وينځې غلامان څناورمال متاع هرڅه د الله ﷻ ورکړي شوې موجود وو. اوس چه کله د رب د طرف نه آزميښت راغلونوهم ديوسر نه هرڅه فناشو تردې چه په بدن کښې جذام اولګيدو اوډژبې نه بغيرد بدن ټولې حصې ئې ددې بيماری نه محفوظ پاتې نه شوې تردې پورې چه دخواوشا خلقو ترې کرکه کوله.د ښار په شاړ کوټ کښې ئې استوګنه اختيارکړه. بغيرد يوې بی بی نه بل څوك هغه سره پاتې نه شو د دې مصيبت په وخت کښې ترې ټولوډډه اوکړه. هم دغه يوه وه چه دهغوی خدمت به ئې کولواودې سره به خواری مزدوری هم کوله اود خيټې ساتلود پاره به ئې راوړله.حضور ﷺ رښتيافرمائيلی دی چه د ټولونه سخت ازميښت هم دنبيانو عليهم السلام وی بيادنيکانو خلقوبيادهغوی نه د ښکته درجې د خلقو اوبياد هغوی نه دکمې درجې دخلقو.([1]) يوبل روايت کښې دی چه د هرسړی امتحان د هغه د دين په اندازه کيږی که هغه په خپل دين کښې مضبوط وی نو امتحان ئې هم سخت وی. ([2])

د ايوب عليه السلام د صبر بيان او دهغه دعاګانې:- حضرت ايوب عليه السلام ډير زيات صابروو تردې چه د هغه صبرد عامو خلقو په ژبه هم مشهوردې.يزيدبن ميسره فرمائی کله چه د هغوی ازميښت شروع شوبال بچ ئې مړشو مال فناشوهيڅ څيز ئې په لاس کښې پاتې نه شو هغه د الله ﷻ په ذکر کښې نورهم زيات شو وئې فرمائيل اې دټولوپالونکو پالونکيه تا په ماباندې لوئ لوئ احسانونه کړی مال دې راکړواولاددې راکړو هغه وخت زمازړه ډير مشغول وواوس تا هر څه واخستل اوزما زړه دې د دې ټولوفکرونونه خالی کړواوس زما په زړه اوتاکښې هيڅ څيز مينځ کښې نشته که زمادښمن ابليس ستا دا مهربانی پيژندلې وه نوهغه به زما سره ډيرحسد کولو.ابليس لعين په دې وينا کولوسره اود دې وخت حمد سره لوليه شو. د هغوی په دعاګانوکښې داهم دعاوه اې الله تاچه زه مالدار اولاد والا اوبال بچ والاجوړکړې ووم تاته بنه پته ده چه هغه وخت ما هيڅ کبر او غرور نه دې کړې کله مې هم په چا ظلم نه دې کړې زماربه تاته معلومه ده چه زما نرمه اوګرمه بستره به تياره وه ما به شپې ستا په عبادت کښې تيرولې خپل نفس ته به مې داسې رټنه ورکوله چه ته دې له نه ئې پيداکړې شوې. ستادرضاپه طلب کښې ماخپل راحت او آرام پريخودې وو.(ابن ابی حاتم) ددې آيت په تفسيرکښې ابن ابی حاتم او ابن جريرکښې يوه ډيره اوږده قصه ده کومه چه وراندينوډيرو مفسرينوهم ذکرکړې ده خوپه دې کښې غربت دې اود دې د اوږدوالی په وجه هغه مونږ پريخوده. د مودو پورې هغوی په مصيبتونوکښې راګيرو.

حضرت حسن رحمه الله او حضرت قتاده رحمه الله فرمائی اوه کاله او څومياشتې هغوی دې کښې اخته وو. د بنی اسرائيلو د ګندګرېل د غورزولوځائ (ډيران) کښې هغوی اچولې وو په بدن باندې چينجی شوې وو ([3]) بيا الله ﷻ په هغوی باندې رحم اوکرم اوکړو دټولومصيبتونونه ئې خلاصې ورکړو اجرئی ورکړو او

[1] ترمذی کتاب الزهدباب ماجاء فی الصبرعلی البلاء:۲۳۹۸وهوحسن، ابن ماجه:۴۰۲۳-۴۰۲۴، احمد:۱/۱۷۲، حاکم : ۱/۴۱، المختار:۱۰۵۶.

[2] حواله سابق.

[3] دا خبره اسرائيلی روايت دې د انبياء کرامو سره مناسبت نه دی ، حاشيه ابن کثير.

تعریفونه نی اوکړې شودوهب بن منبه ﷺ بیان دې چه پوره دیرش کاله هغوی په دې تکلیفونو کښې وو. ټوله غوښه ترې رژیدلې وه صرف هډوکی او څرمن پاتې وه هغوی به په ایرو کښې پراته وو اوصرف یوه بی بی نی وه چه هغوی سره وه. کله چه ډیره موده تیره شوه نو یوه ورځ نی اوونیل اې د الله ﷺ نبی ته د الله ﷺ نه دعاولې نه کوې چه هغه دا مصیبت زمونږ نه لرې کړی هغوی اوفرمائیل چه بی بی اویاکاله زه په صحت اوعافیت کښې اوساتلم نوکه اویا کاله هم زه په دې حالت کښې پاتې شم او صبر اوکړم نودا هم ډیرکم دې. په دې باندې بی بی اوړچیده او هغه به ښار ته تله د خاوند او خپل کار روزګاربه نی کولو اوچه څه به ملاویدل نو هغه به نی راوړل او په هغوی باندې به نی خوړل څکل.

د شیطان دهوکه:-دهغوی یودوه د زړه پورې دوستان وو هغوی په فلسطین کښې شیطان خبرکړل چه ستاسو دوست په سخت مصیبت کښې اخته دې تاسو لاړشئ اود هغه پوښتنه اوکړئ اود ځان سره څه شراب یوسئ هغه پرې اوڅکوئ نو دې سره به هغه ته شفاملاوشی.دا دواړه راغلل اودحضرت ایوب ﷺداحالت نی چه اولیدلو نود سترګونه نی اوښکې لاړې او په چغو نی اوژړل.هغوی تپوس اوکړو تاسو څوك نی؟ هغوی وریادکړل نوخوشحاله شو هغوی ته نی پخیرراغلې اوونیل.هغوی ونیل جناب تاسو لګه چه څه پټونې او په ښکاره ددې خلاف کونی.ایوب ﷺ خپلې سترګې دآسمان طرف ته اوچتې کړې ونی فرمائیل الله ﷺ ښه پوهیږی چه مابه څه پټول اوڅه به مې ښکاره کول. زما رب زه په دې کښې اخته کړم چه اوګوری زه صبر کوم که بې صبری. هغوی ونیل چه ښه ده مونږ تاله څه دارو راوړی دی تاسودا اوڅکئ شفابه ملاوشی.شراب دی مونږ دخپل ځایٔ نه راوړی دی.دې اوریدوسره هغه سخت غصه شواوونی ونیل تاسوشیطان خبیث راوستې نی.تاسو سره خبرې کول ستاسو خوراك څښاك په ماباندې حرام دې. دا دواړه د هغوی د خوانه لاړل.

د شیطان بله دهوکه:-یوځل د هغوی بی بی د کوردخلقو روټئی پخې کړې د هغوی یوماشوم اوده وو نو هغوی د دې ماشوم دحصې ټیکلی هغې ته ورکړې دائې راوړې او حضرت ایوب ﷺ له راغله نوهغوی اوفرمائیل چه دانن دې د کوم ځایٔ نه راوړی دی هغې ټوله قصه بیان کړه. هغوی اوفرمائیل چه هم اوس اوس لاړه شه ممکن ده چه هغه ماشوم راپاسیدلې وی اوهم د دې ټیکلو ضد کوی او په ژړا ژړا نی ټول کور پریشانه کړې وی. هغې روټئی واپس یوړې لاړه د هغوی په دروازه کښې یوه چیلئی ترلې شوې وه هغه نی په داسې زور سره ډیکه کړه هغې ونیل کوره دا ایوب د داسې غلط خیال والا دې. بیا پورته لاړه چه ونی کتل نوواقعی ماشوم راپاسیدلې وو اوهم د دې ټیکلود پاره نی شور کولو اوټول کور نی سخت تنګ کړې وو. دې کتلوسره نی اوونیل الله په ایوب باندې رحم اوکړې په ډیره ښه موقعه باندې راورسیدم ټیکلی نی ورکړه او واپس راغله. په لارکښې شیطان د طبیب په شکل کښې ملاو شو ونیل ستاخاوند په سخت تکلیف کښې دې مودې تیرې شوې ته هغه ته اووایه چه د فلانکې قبیلې د بت په نوم دې یومچ مړکړی شفابه ورته اوشی بیادې توبه اوکړی. کله چه داحضرت ایوب ﷺ له راغله نوهغوی ته نی دا آوونیل. هغوی اوفرمائیل د شیطان خبیث جادو په تا اوچلیدو که زه کله ټیك شوم نو سل ذورې به دې وهم.یوه ورځ هغه دهرې ورځ په شان د روزګارپه لټون کښې کورپه کورګرځیدله خو چرته هم کارملاونه شونو ناامیده شوه. د ماښام واپس راتلوپه وخت کښې ورته دحضرت ایوب ﷺ د ولګې خیال راغلو نوهغې دخپلو ویښتویوه کمځئی پریکړه اود یومالداره جینئی په لاس نی خرڅه کړه هغې دې ته د خوراك څښاك ډیر سامان ورکړو کوم چه هغې کورته راوړه. حضرت ایوب ﷺ تپوس اوکړو دا نن دومره ډیره اودومره ښه خوراکونه د کوم ځایٔ نه راغله؟ ونی فرمائیل د یومالداره کور کارمې کړې نوهغوی اوخوړله. بله ورځ هم اتفاقی هم داسې اوشو اوهغې د خپلو ویښتو دویمه کمځئی پرې کړه خرڅه نی کړه اوخوراك ئی راوړونو نن ئی هم داسې خوراك لیدوسره اوفرمائیل والله زه به نی

چرې هم اونه خورم چه ترڅودې ماته صحیح خبره نه وی خودلی چه دادې څنګه راوړه؟ اوس هغې خپله لوپټه د سر نه کوزه کړه چه وئې کتل نودسر ویښته ئې پرې شوې ووهم هغه وخت اوویریدلو اوبې آرامه شو د الله ﷻ نه سوال اوکړوماته ضرر رسیدلې دې اوته د ټولونه ډیر رحیم ذات ئې.حضرت نوف ﵀ فرمائی کوم شیطان چه حضرت ایوب ﵇ پسې لګیدلې وو د هغه نوم مبسوط وو. دحضرت ایوب ﵇ بی بی به عموماً هغوی ته عرض کولو د الله ﷻ نه دعااوغواړه خو هغه به نه غوښتله تردې چه یوځل د بنواسرائیلوڅه خلق هغوی له راغله او وئې وئیل چه دې سړی ته دا تکلیف او ضرر خامخا د څه ګناه په وجه سره شوې دې هغه وخت ناڅاپی د هغوی د خلې مبارکې نه دادعااووتله.

د ایوب ﵇ او دوؤ رونړو قصه:-حضرت عبدالله بن عبید بن عمیر ﵀ فرمائی دحضرت ایوب ﵇ دوه رونړه وو یوه ورځ هغوی د ملاقات د پاره راغلل خود بدن د بدبوئې په وجه نیزدې رانغله اوهم د لرې نه په ولاړه ئې یوبل ته اووئیل که په دې سړی کښې څه نیکی وه نو الله ﷻ به دې په دې مصیبت کښې نه اخته کولو.دې خبرې ایوب ﵇ ته هغه خفګان ورااورسولو چه ترنن ورځې پورې په یوځیز باندې هم داسې خفګان نه ووکړې. هم هغه وخت ئې عرض اوکړو اې الله ﷻ یوه شپه په ماداسې نه ده تیره شوې چه یواوګې سړې زماپه علم کښې وو اوما خیته مړه کړې وی.پروردګار که زه ستا په نیز پدې خبره کښې رښتونې یم نوزماتصدیق اوکړه نوهم هغه وخت دآسمان نه دهغه تصدیق اوشواوهغه دواړو اوریدل. بیائې اوفرمائیل پروردګارکله هم داسې نه دې شوی چه ماسره دیوې نه زیاتې کپړې وی اوما یوبربنډته نه وی ورکړې که زه پدې ویناکښې رښتونې یم نوزماتصدیق د آسمان نه اوکړه په دې باندې هم دهغوی تصدیق ددوی په اوریدوسره اوکړې شو.بیائې دادعااوکړه اوپه سجده کښې راپریوتلو وئې فرمائیل اې الله اوس به زه د سجدې نه سر اوچت نه کړم ترکومې چه دې دا مصیبت زما نه اخواکړې نه وی کوم چه په ما باندې نازل شوې. ستا دعاقبوله شوه اوته سراوچت کړه هغه ټول تکلیفونه او بیمارئی د هغوی نه لرې شوې کومې چه په هغوی باندې راکوزې شوې وې.ابن أبی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی ایوب ﵇ اتلس کاله په مصیبتونوکښې راګیرووبیادهغه ددوودوستانودراتلو اوبدګمانئی کولو ذکردې د څه په جواب کښې چه هغوی اوفرمائیل چه زماخوداحالت ووچه په لارکښې به مې دوه سړی په جګړه لیدل او په هغې کښې به مې چه کوم سړې په قسم خوړلو اوریدلو نو کورته په راتلوبه مې دهغه کفارد ورکوله چه هسې نه ده د الله ﷻ نوم په ناحقه سره اخستې وی. هغوی په خپله بیمارئی کښې دومره کمزورې شوې وو چه د هغوی بی بی به د هغوی لاس نیولو او قضائی حاجت له به ئې بوتلو.یوه ورځ هغوی ته حاجت وو آواز ئې اوکړو خود هغوی بی بی په راتلوکښې لږ شان وخت اولګولو هغوی ته سخت تکلیف اوشو هم هغه وخت د آسمان نه آواز راغلو اې ایوب ﵇ خپله پونده په زمکه اووه هم دا اوبه اوڅکه او هم دې سره غسل هم اوکړه. (۱) د دې حدیث مرفوع کیدل بالکل غریب دی.

په ایوب علیه السلام باندې د الله ﷻ خصوصی مهربانی:-ابن عباس ﵁ فرمائی هم هغه وخت الله ﷻ د هغوی د پاره جنتی حله نازله کړه د کوم په اغوستو چه هغوی څان له شو کیناستو کله چه د هغوی بی بی راغله او وې نه پیژندلې شو نو هغوی نه ئې تپوس اوکړو اې د الله ﷻ بنده دلته یوبیمار بې کسه بې وسه وو تاته معلومه ده هغه څه شو؟ هغه وئیل چرته شرمخ به اوړې وی یا به سپی مات کړې وی. بیائې اوفرمائیل چه نه نه هم هغه بیمارایوب زه یم. بی بی ئې اوفرمائیل اې سړیه ته یودردمندې ښځې پورې ټوقې کوې اوما بې وقوفه جوړوې. هغوی وئیل نه نه ماته الله ﷻ شفاراکړه اودا رنګ او شکل هم.دهغوی مال هغوی ته واپس ورکړې شو اود هغوی هم هغه اولاد واپس دوی ته ملاوشو اوهغې

---

(۱) حاکم:۲/۵۸۱-۵۸۲ سنده ضعیف الزهری عنعن،مسندالبزارس:۲۳۵۷، مسندابی یعلی: ۳۶۱۷، ابن حبان:۲۸۹۸، حلیة اولیاء:۳/۳۷٤.

سره دغه شان نور هم. په وحی کښې دازيږي هم هغوی ته اورولې شوي وو قربانی اوکړه استغفاراوکړه د کور والا ستا باره کښې زما نافرمانی کړې وه.

د سرو زرو د ملخانو راوتل:-يوبل روايت کښې دی چه کله الله ﷻ حضرت ايوب ؑ ته عافيت ورکړو د آسمان نه د سرو زرو ملخان راووريدل. کوم چه هغوی راواخستل او په خپله کپړه کښې جمع کول شروع کړل نوآوازراغلوچه اې ايوب ته تراوسه پورې اسوده شوې نه نی؟هغوی جواب ورکړو اې پروردګار ستا په رحمت سره څوك کله اسوده کيدې شي.([1])

د ايوب عليه السلام د بی بی نوم:-بيا فرمانی چه مونږ هغه ته د هغه اهل ورکړو. ابن عباس ؓ فرمائی چه هم هغه خلق ور واپس کړې شو([2]) دهغوی د بی بی نوم رحمت وو.که دا قول چرې د آيت نه فهم شوې وی نو دا هم دورازکار امر دې اوکه د اهل کتابونه اخستې شوی وی نوهغه د تصديق اوتکذيب قابل څيز نه دې. ابن عساکر د هغې نوم په خپل تاريخ کښې "ليا" خودلې دې دا د ميشابن يوسف بن يعقوب بن اسحاق بن ابراهيم لور ده.يوقول داهم دې چه حضرت "ليا"د حضرت يعقوب ؑ لور او حضرت ايوب ؑ بی بی ده چه د ثنيه په زمکه کښې هغوی سره وه. يوروايت کښې دی چه اوفرمائيلې شوستا ټول اهل جنت کښې دې که ته غواړې نوټول دلته په دنياکښې راولم اوکه وائې نو هم هلته دې وی اوپه دنياکښې د هغې عوض درکړم نوهغوی دويمه خبره خوښه کړه. نود آخرت اجر اود نيابدله دواړه هغوی ته ملاوشو. دا هر څه زمونږ د رحمت ښکاره کونه وه اوزمونږ د ربښتونی عبادت کونکو د پاره نصيحت اوعبرت وو. هغوی داهل بلاپيښواوودا هرڅه خکه اوشوچه په مصيبتونو کښې اينختی خلق د خپل ځان د پاره د هغوی په ذات کښې عبرت اوګوری او بې صبری اوناشکری اونه کړی او نور خلق هغوی د الله ﷻ خراب بنديګان اونه ګنړی. حضرت ايوب ؑ د صبر يوغر وواود ثابت قدمنی يو نمونه وو. د الله ﷻ په تقدير باندې د هغه په امتحان باندې انسان له صبر اوبرداشت کول پکار دی نه ده معلومه چه قدرت خپل پټ پټ کوم کوم حکمتونه ښائی.

وَإِسْمٰعِيلَ وَإِدْرِيسَ	وَذَا الْكِفْلِ ۖ	كُلٌّ	مِّنَ الصّٰبِرِينَ ﴿٨٥﴾
او (دا نعمت مونږه) اسماعيل او ادريس له ورکړو	او ذوالکفل له هم	دا ټول وو	دصبر کونکو نه
او اسماعيل ؑ او ادريس ؑ او ذالکفل ؑ يادکړه		دا ټول د صبرکونکو څخنی وو	
وَأَدْخَلْنٰهُمْ	فِي رَحْمَتِنَا ۖ	إِنَّهُم	مِّنَ الصّٰلِحِينَ ﴿٨٦﴾
او داخل کړل مونږه هغوئ	په رحمت خپل کښی	بيشکه هغوئ	وو دصالحانونه
اودوئ مونږ په خپل رحمت کښې داخل کړل		بيشکه چې دغه ټول نيکان خلق وو	

قوله تعالى:-وَإِسْمٰعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ

دحضرت اسماعيل، ادريس او ذوالکفل عليهم السلام تذکره:- حضرت اسماعيل ؑ دحضرت ابراهيم ؑ خوئ وو.په سورت مريم کښې د هغه بيان شوی دی. د حضرت ادريس ؑ هم ذکر شوی دی.

ذوالکفل نبی ووکه ولی؟ دده د بزرګئ قصه:-ذوالکفل خو په ظاهره نبی معلوميږی خکه چه د نبيانو په ذکر کښې دهغه نوم راغلې دې اوخلق وائی چه دانبی نه وو.بلکه يو نيك سړې وو دخپلې زمانې بادشاه

---

[1]) حاکم:۲/۵۸۲.

[2]) الطبری:۱۸/۹۰۶.

وو ډیر عادل اود مروت سړی وو. امام ابن جریر په دې کښې توقف کوی. (۱) والله اعلم.
مجاهد رحمه الله فرمائی دا یونیك بزرګ وو چاچه د خپل وخت نبی سره وعده اوکړه اوپه هغې باندې قایم پاتې شو.په قوم کښې به ئې عدل اوانصاف کولو. روایت دی چه حضرت یسع علیه السلام ډیر بوډا شوې وو نواراده ئې اوکړه چه زه هم په خپل ژوند کښې خپل څوك خلیفه جوړکړم چه اوګورم هغه څنګه عمل کوی. خلق ئې راجمع کړل او ورته ئې اوفرمائیل چه کوم سړې درې خبرې منظورکړی هغه ته زه خلافت ورکوم. ټوله ورځ روژه وی ټوله شپه قیام کوی اوهیڅ کله هم غصه نه کوی. نور خو څوك اونه دریدل ولې یو سړې کوم چه خلقو ډیرد سپکې درجې والا ګڼړلواودریدوچه زه به داشرط پوره کړم.هغوی تپوس اوکړوچه ته به د ورځې روژه ئې د شپې به تهجد کوې او په چابه غصه نه کوې؟ هغه وئیل او نوحضرت یسع علیه السلام وئیل چه ښه نوصبا صحیح. په دویمه ورځ هم هغوی دغه شان په عام مجلس کښې سوال اوکړو خود هغه سړی نه علاوه بل څوك اونه دریدلو نوهم هغه خلیفه جوړکړې شو. اوس شیطان واړه واړه شیطانان د دې بزرګ د دهوکه کولود پاره رالیګل شروع کړه خود چا هم څه داؤ اونه چلیدو نو ابلیس پخپله راغلو غرمه د قیلولې د پاره هغوی ملاست وو چه دې خبیث کنډه ټکول شروع کړه. هغوی تپوس اوکړوچه څوك ئې؟ هغه وئیل زه یومظلوم یم یوفریادی یم زما قوم ما تنګوی ماسره هغوی داکړی داکړی هغه یوه ډیره اوږده قصه اوروِل شروع کړه نو په یوشان ئې هم نه ختموله د خوب ټول وخت په دې کښې تیرشو او حضرت ذوالکفل به په شپه ورځ کښې صرف هم دې وخت کښې لږ شان ساعت د پاره اوده کیدلو. هغه وئیل ښه ده ماښام راشه زه به ستاسره انصاف اوکړم. اوس چه د ماښام هغوی فیصلې کولې نو هر طرف ته ئې هغه کتلو خود هغه چرته هم پته اونه لګیدله تردې چه پخپله هم لاړو اواخوادیخوائې اوکتلو خوپیدانه شو بل سحر هم هغه رانغلو. بیا چه هغه د لږساعت د آرام دپاره سملاستونودا خبیث راغلو او دروازه ټکول ئې شروع کړه هغوی کولاوکړه ورته ئې اوفرمائیل چه ماخوتاته ماښام د راتلووئیلې وو زه په انتظاروم خوته رانغلې. هغه وئیل حضرت څه اوکړم چه ماکله ستاسوطرف ته دراتلواراده اوکړه نوهغوی وئیل ته مه ورځه مونږبه ستا حق اداکړو زه حصارشوم اوس هغوی بیاانکاراوکړو. دې وخت کښې ئې څه اوږدې قصې شروع کړې اود نن خوب هم لاړو. اوس ئې ماښام بیاانتظاراوکړو نه هغه راتلو اونه راغلو. په دریمه ورځ باندې هغوی یوسړې مقرر کړو چه ګوره څوك دروازې له رانه شی دخوب نه زما حالت خرابیږی.هغوی لاملاست نه وو چه هغه مردود بیاراغلو څوکیدارهغه رامنع کړو خوهغه په یوه سوړه دننه راغلو اود دننه نه ئې دروازه ټکول شروع کړه. هغوی راپاسیدل او څوکیدار ته ئې اووئیل چه ګوره ما تاته وئیلې وو بیادې هم دروازې ته څوك راپریخودل هغه وئیل زمادطرف نه خو څوك هم نه دی راغلی.اوس چه هغه په غورسره اوکتل نو دروازه بنده وه اوهغه سړې دننه موجود وو. هغوی ته پته اولګیده چه داشیطان دې. هغه وخت شیطان اووئیل اې د الله ﷻ ولی ما بیله نه تا د شپې قیام پریخودو نه ته په دې نوکر باندې په داسې حال کښې غصه شوې نو الله ﷻ د هغه نوم ذوالکفل کیخودو ځکه چه د کومو خبرو هغه کفالت کړې وو هغه ئې پوره کړې.(ابن ابی حاتم)دابن عباس نه هم په څه تفسیرسره داقصه نقل ده په دې کښې دی چه د بنواسرائیلو یوقاضی د مرګ په وخت کښې وئیلې وو چه زما نه پس زما منصب څوك سنبالولې شی؟ هغه وئیل چه زه نودهغه نوم ذوالکفل شو.په دې کښې دی چه کله شیطان دهغه د آرام په وخت کښې راغلو څوکیدار منع کړو نوهغه دومره شور اوکړو چه هغوی راپاسیدل او په دویمه ورځ ئې هم داسې اوکړه په دریمه ئې هم دغه شان اوکړه. اوس هغه د ده سره د تلود پاره تیارشو زه تاسره ځم او ستا حق درکوم خو په لار کښې هغه خپل لاس خلاص کړو او اوتختیدو.حضرت اشعری رضی الله عنه په منبر باندې اووئیل چه ذوالکفل

(۱) الطبری:۱۸/۵۰۷.

نبي نه وو دبنواسرائيلو يونيك سړې وو چه هره ورځ به ئي سل مونځونه كول دې نه پس هغه هم د دې په شان د عبادت ذمه اوچته کړه په دې وجه هغه ته ذوالکفل اوونيلې شو. په يومنقطع روايت کښې دی د حضرت ابوموسی اشعریؓ نه هم نقل دی يوغريب حديث په مسنداحمد کښې دی په دې کښې د کفل يوه واقعه بيان ده ذوالکفل ئي ورته نه دې وئيلې ډير ممکن دی چه دا څوك بل صاحب وی. په دې حديث کښې واقعه دا ده چه کفل نومې يوسړې وو چه د يوې ګناه نه نه بچ کيدو. يوځل هغه يوې ښځې له شپيته ديناره ورکړه اود بدکارئي د پاره ئي تياره کړه کله چه د خپلې ارادې پوره کولود پاره تيارشو نو هغه ښځه په ژړا شوه او په رپيدو شوه. هغه وئيل چه ماخويه تا څه زبردستي نه ده کړې چه ته ژړا کوې بيا د دې ژړا او رپيدو څه وجه ده؟ هغې وئيل چه ما ترننه پورې د الله ﷻ داسې هيڅ نافرماني نه ده کړې دې وخت کښې زما محتاجئي دا بدې ورځ ماته اوخودله. کفل وئيل چه ته په يوه ګناه باندې دومره په تردد کښې ئي سره د دې چه دې نه وړاندې کله هم تا داسې نه دی کړې. هم هغه وخت ئي پريخوده اود هغې نه جداشو او ورته ئي اووئيل څه دا دينار ماتاته اوبښل په الله ﷻ قسم د نن نه پس به زه د الله ﷻ هيڅ قسم نافرماني اونه کړم. د الله ﷻ شان وو چه هم په هغه شپه وفات شو سحر خلق ګورې چه د هغه په دروازه باندې قدرتی توګه باندې ليکل شوی ووچه الله ﷻ کفل اوبښلو. (۱)

وَذَا النُّوْنِ	اِذْ	ذَّهَبَ	مُغَاضِبًا	فَظَنَّ
او دا (نعمت مونږ ورکړو) مهی والاله	کله چی	لاړو هغه	په غصه	نو ګمان ئي اوکړو
اودمهی والا(یونس ؑ) یادکړه | څهٔ وخت چي هغه خفه قهريدلې روان شوا او داخيال ئي اوکړو چي مونږ				
اَنْ لَّنْ نَّقْدِرَ	عَلَيْهِ	فَنَادٰى	فِى الظُّلُمٰتِ	
چي هر ګزتنګسيارانولو	په ده باندې	نو اواز اوکړو هغه	په تيرو کښې	
به په ده تنګسيا نه راولو .... نو په تورو تيارو کښې ئې اواز اوکړو | چي (ائي الله ﷻ)				
اَنْ لَّآ اِلٰهَ	اِلَّآ	اَنْتَ	سُبْحٰنَكَ	اِنِّىْ | كُنْتُ
چي نشته لائق دعبادت	مګر	هم ته ئي	پاك دې ذات ستا	بيشکه زهٔ | ووم
ستا نه بغير بل معبود نشته | ته پاك ئي | بيشکه چي هم زه زياتي کونکې يم				
مِنَ الظّٰلِمِيْنَ	فَاسْتَجَبْنَا	لَهٗ	وَنَجَّيْنٰهُ	مِنَ الْغَمِّ
دظالمانونه	پس دعا قبوله کړه مونږه	دهغه	او خلاصي ورکړو مونږ هغه لره	دغم نه
نو مونږ دهغه دعا قبوله کړه | ....او هغه مو دغم نه خلاص کړو				
وَكَذٰلِكَ	نُـْۨجِى	الْمُؤْمِنِيْنَ		
او دارنګې	خلاصي ورکوؤ مونږ	مومنانو له		
او مونږ ايماندار خلق هم داشان د غم نه خلاصو				

قوله تعالى: وَذَا النُّوْنِ

دحضرت يونس ؑ ذکر:- داواقعه دلته هم ذکر ده اوسورة صافات کښې هم ده اوسورة نون کښې هم ده. داپيغمبرحضرت يونس بن متی ؑ وو. هغه د موصل دعلاقې د نينوی طرف ته نبی جوړ کړو الله ﷻ

(۱) احمد:۲/۲۳، ترمذی کتاب صفة القيامة باب فيه اربعة احاديث:۲۴۹۶ حاکم:۴/۲۵۲ (التقريب:۱/۲۹۰ رقم:۱۱۲)

ليكلې وو. هغوى د الله ﷻ د لارې دعوت وركولوخو خلقو ايمان راونړلو هغوى د هغه ځائ نه خفه شو لاړو اوهغه خلقو ته ئې اووئيل په دريوورځوكښې به د الله ﷻ عذاب په تاسو راځي. كله چه هغوى ته د دې خبرې حقيقت معلوم شو اوهغوى ته پته اولګيده چه پيغبران عليهم السلام دروغژن نه وى دا ټول په ټول سره دلويو ورو او ښاروروځاروو څنګل ته اووتل بچې د مښيندونه جدا كړل او په چغوچغو ئې الله ﷻ ته زارى اوفريادونه اوكړل. يو خواد دوى چغې ويناګانې بل طرف ته د هغوى د ځاروو عجيبه آوازونه غرض داچه د الله ﷻ رحمت متوجه شو عذاب اوچت كړې شو لكه چه ارشاددې ﴿فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ﴾([1])يعنى د عذابونو د تحقيق نه پس ايمان چاته فائده نه ده وركړې بغيرد يونس عليه السلام دقوم نه چه د هغوى د ايمان په وجه مونږ دهغوى نه عذاب اخوا كړو اوددنيادرسوائى نه هغوى مونږبچ كړل اودمرګه پورې موورته مهلت وركړو.

يونس عليه السلام د قوم نه خفه لاړو كشتئ كښې سور شو:-حضرت يونس عليه السلام د دې ځائ نه لاړو او په يوه كشتئ كښې سور شو وړاندې تلوسره د طوفان آثار ښكاره شو او نيزدې وه چه كشتئ دوبه شوې وه نومشوره اوكړې شوه چه يوسړې په درياب كښې غورزول پكاردى. چه دا وزن كم شي نو څسړې د حضرت يونس عليه السلام په نوم راووتلو چا هغه په درياب كښې غورزول خوښ نه كړه يه دويم ځل څسړې اوشو هم د هغه نوم راووتلو بيا په دريم ځل هم دهغه نوم راووتلو پخپله په قرآن كښې دى ﴿فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ﴾([2])دې ځل حضرت يونس عليه السلام پخپله تيارشواوكپړې ئې اوويستلې اودرياب ته ئې ورټوپ كړو. دبحر اخضر نه يوكب اوبه شلونكې راغلو هغوى ئې يوه توړئى كړل خود الله ﷻ په حكم ئې نه څه هډوكې مات كړو اونه ئې بدن ته څه نقصان اورسولو دې د هغه خوراك نه وو بلكه د ده خيټه د هغه قيدخانه وه. هم په دې وجه دهغوى نسبت د كب طرف ته اوكړو. عربى كښې كب ته نون وائى د هغه غضب اوغصه په قوم باندې وه([3])خيال دا وو چه هغه به الله ﷻ زرنه رانيسى نودلته د ﴿نقدر﴾هم دا معنى ابن عباس رضي الله عنه مجاهد رحمه الله ضحاك رحمه الله كړې ده.([4])امام ابن جرير رحمه الله هم داخوښوى اوددې تائيد په آيت ﴿وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا﴾([5]) نه هم كيږى. عطيه عوفى رحمه الله دامعنى كړې ده چه مونږ به په ده باندې نه مقدركوو ﴿قَدَرَ﴾ او ﴿قَدَّرَ﴾ دواړه لفظونوهم په يوه معنى كښې ونيلې شى. ددې په سند كښې د عربى ديوشعر نه علاوه ﴿فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَىٰ أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ﴾ ([6]) هم پيش كولې شى.

د مهى په خيټه كښې د يونس عليه السلام دعا او تسبيح:-په دې تياروكښې راګيرېدو سره حضرت يونس عليه السلام خپل رب رابللو.دسمندر لاندې تياره بيا د كب د خيټې تياره بيا دشپې تياره دا ټولې تيارې راجمع شوې وې([7])هغوى د سمندرپه بيخ كښې د كاڼرو تسبيح واوريده او پخپله ئې هم تسبيح كول شروع كړو.هغه د كب خيټې ته لاړو اول خو ئې خيال كوو چه مرشوم بيائى پښې اوخوزولې نواوخوزېدې يقين ئې اوشوچه ژوندې دې هم هلته په سجده كښې پريوتلواو وئيل اې الله ما ستا د پاره هم دا ځائ جمات

---

[1]) ۱۰/يونس:۹۸.
[2]) ۳۷/الصافات:۱٤۱.
[3]) الطبرى:۵۱۱/۱۸
[4]) الطبرى:۵۱٤/۱۸.
[5]) ۶۵/الطلاق:۷.
[6]) ۵٤/القمر:۱۲.
[7]) حاكم:۳۸۳/۲.

جوړکړو چاچه دې نه وړاندې به داسې ځایٔ د سجدې نه وی جوړکړې.(١)حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی چه څلويښت ورځې هغوی د کب په خيټه کښې وو.ابن جرير کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی کله چه الله ﷻ دحضرت يونس ﷺ د قيد کولواراده اوکړه نوکب ته حکم اوشو نوهغه تيرکړی خوداسې چه نه ئې هډوکی مات شی اونه ئې په بدن باندې څه کرخې راشی.کله چه هغه د سمندرپيخ ته اورسيدو اوتسبيح ئې واوريده نو حيران شو وحی اوشوه چه دا د سمندرد ځناورو تسبيح ده نوهغوی هم د الله ﷻ تسبيح شروع کړه. دې اوريدو سره فرښتو وئيل يا الله دا خود ډير لرې نه دې ډير کمزورې دا د چا دې مونږ خوئې نه پيژنو. جواب ملاو شو دا زما د بنده حضرت يونس ﷺ آواز دې هغه زما نافرمانی اوکړه ما هغه د کب په خيټه کښې قيدکړو هغوی وئيل اې ربه دهغه اعمال خو به شپه ورځ هروخت راختل الله ﷻ د هغوی سفارش قبول کړو کب ته حکم اوشو چه هغه دې غاړې ته اوغورزوی(٢)په تفسير ابن کثير په يوه نسخه کښې داروايت هم دې حضور ﷺ اوفرمائيل چه هيڅ چا له لائق نه دی چه هغه ځان ته د يونس بن متی نه غوره اووائی دالله ﷻدې بنده په تياروکښې دخپل رب تسبيح بيان کړې ده(٣)پورته چه کوم يوروايت تيرشود هغې هم دا يو سنددې.ابن ابی حاتم کښې دی حضور ﷺ فرمائی کله چه حضرت يونس ﷺ دا دعااوکړه نودا کلمات د عرش نه چاپيره تاويدل فرښتو وئيل د ډير لرې آواز دې خوغوړونه مو دې سره د وړاندې نه بلد دی آواز ډير کمزورې دې الله ﷻ اوفرمائيل ولې تاسو اونه پيژندلو؟ هغوی وئيل نه الله ﷻ اوفرمائيل دا زماد بنده يونس آواز دې.فرښتو وئيل هم هغه يونس د چا پاك عمل او قبول شوې به هره ورځ ستا طرف ته راختلواود چا دعاګانې چه تاته قبولې وې اې الله چه څنګه هغه دآرام په وخت کښې نيکی کوله نو د دې مصيبت په وخت کښې په هغه رحم اوکړه. هم هغه وخت الله ﷻ کب ته حکم اوکړو چه بغير تکليف نه هغه غاړې ته اوغورزوه.(٤) بيا فرمائی چه مونږ دهغه دعاقبوله کړه اودغم نه موورته خلاصې ورکړودتيارونه موراوايستلوهم دغه شان مونږ ايماندارو ته خلاصې ورکوو.هغوی په مصيبتونو کښې چه راګيرشی نوهم مونږ ته آوازکوی اومونږدهغه دست ګيری کوواوټول مشکلات ورته آسانوو. خاص کر چه څوك دا د يونس ﷺ دعا اولولی دکوم چه سيد الانبياء رسول الله ﷺ ترغيب ورکړې دې.

ديونس عليه السلام والا دعا مقبوله دعا ده:-مسنداحمد اوترمذی وغيره کښې دی حضرت سعدبن ابی وقاص رضی الله عنه فرمائی زه جمات ته لاړم هلته حضرت عثمان رضی الله عنه موجودوو. ما سلام اوکړو هغوی ماته په غورسره اوکتل اوزما دسلام جواب ئې رانه کړو.ماامير المؤمنين عمر رضی الله عنه ته شکايت اوکړوهغوی عثمان راوغوښتو اود واقعه تپوس ئې ترې اوکړو چه تاسود يومسلمان رور د سلام جواب ولې ورنه کړو؟ هغوی اوفرمائيل نه دې راغلې نه ده سلام کړې اونه دا چه ماده له جواب نه دې ورکړې. په دې باندې ما قسم اوخوړو نوهغه هم زما په مقابله کښې قسم اوخوړلو بيا څه خيال کولوسره حضرت عثمان رضی الله عنه توبه اواستغفار اوکړو او وئې فرمائيل ټيك ده چه ته وتلې وې خوهغه وخت ما خپل زړه سره هغه خبره کوله چه ماد رسول الله ﷺ نه اوريدلې وه. والله کله چه هغه ماته ياده شی نوزما په سترګونه بلکه زماپه زړه باندې هم پرده پريوځی. حضرت سعد رضی الله عنه اوفرمائيل زه تاته د هغې خبر درکوم رسول الله ﷺ زمونږ په وړاندې اول هم د دعاذکر کړې وو چه يواعرابی راغلو اوحضور ﷺ ئې په خپلو خبروکښې مشغول

---

(١) الطبری:١٨/٥١٨، حاکم:٢/٥٨٥.

(٢) الطبری:١٨/٥١٨ مجمع الزوائد:٧/١٠١.

(٣) مصنف ابن ابی شيبة:٣١٨٥٤،موقوفا علی علی رضی الله عنه وسنده حسن دَ سبح الله فی الظلمات نه علاوه دا روايت په صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالی ﴿وهل اتاك حديث موسی﴾:٣٣٩٥.

(٤) ابن ابی حاتم.

کړو ډیر زیات وخت تیرشو بیاحضورﷺ د هغه ځای نه پاسیدواوکورته نی تشریف یوړو. زه هم حضورﷺ پسې شاته ووم. کله چه حضورﷺ کورته نیزدې اورسیدو نوماسره ویره وه چه حضورﷺ چرته کورته لاړنه شی اوزه پاتې شم نوما په زوره زوره په زمکه پښې وهلوسره تلل شروع کړه. حضورﷺ زما د ښپلوکشار واوریدو نوزما طرف ته نی اوکتل او وئی فرمائیل څوك ابواسحاق؟ ماوئیل اوجی یارسول اللهﷺ! هم زه یم. حضورﷺ اوفرمائیل څه خبره ده ماوئیل حضورﷺ تاسو د اول دعاذکر اوکړو بیا هغه اعرابی راغلو اوتاسو مشغول شونی. حضورﷺ اوفرمائیل او او هغه دعا د حضرت ذوالنون ﷺ وه چه هغه د کب په خیټه کښې کړې وه یعنی ﴿لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ ۖ اِنِّیْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِیْنَ﴾ (۱) واوره کوم یومسلمان چه په کومه یوه معامله کښې هم د خپل رب نه دا دعا اوکړی الله ﷻ هغه ضرور قبلوی. (۲)

دې دعا سره دعااوکړی د هغه دعابه خامخا ﷺابن ابی حاتم کښې دی څوك هم چه د حضرت یونس فرمائی هم پدې آیت کښې ددې نه پس فرمان دې چه مونږهم دغه شان ﷺقبلولې شی(۳)ابوسعید هغه نوم په کوم سره چه راوبللې ﷻ فرمائی دالله ﷺمؤمنانوته خلاصې ورکوو. ابن جریرکښې دی حضور په دعاکښې دې. ﷺشی اوقبول نی کړی اوچه څه اوغوښتې شی هغه ورکوی هغه د یونس بن متی

دیونس علیه السلام دعاټولومسلمانانو دپاره عامه ده:-حضرت سعدبن ابی وقاص ﷺ فرمائی ماوئیل یارسول اللهﷺ هغه صرف د حضرت یونس ﷺ د پاره خاص وه یاد ټولومسلمانانود پاره عام ده. وئی فرمائیل دهغه دپاره خاص اود ټولومسلمانانود پاره عام ده څوك هم چه دادعااوکړی. آیاتا په قرآن پاك کښې نه دی لوستلی چه مونږ دهغه دعا قبوله کړه هغه مو د غم نه خلاص کړواودغه شان مونږ مؤمنان خلاصوو. نوچه څوك هم دا دعااوکړی د هغه د پاره د الله ﷻ د قبلولووعده شوې ده. (۴)

ابن ابی حاتم کښې دی چه کثیر بن معبد فرمائی ما د امام حسن بصری ﷫ نه تپوس اوکړو ابوسعید! د الله ﷻ هغه اسم اعظم چه کله د هغې سره د هغه نه دعااوکړې شی او الله ﷻ نی قبوله کړی اوچه کله د هغه نه هغې سره سوال اوکړې شی نوهغه نی ورکوی کوم یودې؟ هغوی جواب ورکړو وراره آیا تا په قرآن کریم کښې د الله ﷻ دا فرمان نه دې لوستلې؟ بیاهغوی هم دا دوه آیاتونه اولوستل اوونی فرمائیل وراره دا د الله ﷻ اسم اعظم دې کله چه دې سره دعااوکړې شی هغه قبلوی اوکله چه د هغه نه په دې سره غوښتنه اوکړې شی هغه نی ورکوی.

اِذْ	وَزَكَرِيَّآ					
کله چې	او (دا نعمت ورکړو مونږ) زکریا له					
څه وخت چې	او زکریا ﷺ یاد کړه					
وَاَنْتَ	فَرْدًا	لَا تَذَرْنِیْ	رَبِّ	رَبَّهٗ	نَادٰی	
او هم ته نی	یوازې	مه پریږده ما	اے ربه زما	رب خپل ته	آواز اوکړو هغه	
هغه دخپل رب نه دعا اوکړه اچې ائې زما ربه ! ما یوازې لاوارثه مه پریږده	اوهم ته					

(۱) ۲۱/الانبیاء:۸۷.
(۲) احمد:۱۷۰/۱، کتاب الدعوات باب لی دعوة ذی النون....۳۵۰۵وسنده صحیح، مسندابی یعلی:۷۷۲،السنن الکبری للنسائی:۱۰۴۹۲
(۳) حاکم:۳۸۲/۲وسنده صحیح، مسند ابی یعلی:۷۰۷.
(۴) الطبری:۵۱۹/۱۸، حاکم:۵۰۶/۱،

خَيْرُ الْوٰرِثِيْنَ ﴿۸۹﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ وَوَهَبْنَا لَهٗ يَحْيٰى

بهتره دوارثانو نه | نو دعا قبوله کړه مونږه | دهغه | او ورکړو مونږ | هغه ته | يحيى

دټولونه بهتر وارث ئې | نومونږ دهغه دعا قبوله کړه | او ورته مو يحيى ﷺ ورکړو

وَاَصْلَحْنَا لَهٗ زَوْجَهٗ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا يُسٰرِعُوْنَ

او اصلاح او کړه مونږ | دده دپاره | دده دښځې | بيشکه هغوئ | وو | چې تلوار به ئې کوله |

او دده بي بي مو دده دپاره داولاد قابله کړه | بيشکه هغوی به دنيکئ په کارونو کښې

فِى الْخَيْرٰتِ وَيَدْعُوْنَنَا رَغَبًا وَّرَهَبًا ؕ وَكَانُوْا لَنَا

په نيکو کارونو کښې | او آواز به ئې کوو مونږ ته | په مينه | او په يره سره | او وو هغوئ | مونږ ته

دتلوار کولو | ......اومونږ به ئې په اميد اوويره سره يادولو | او مونږ ته به ئې عاجزی

خٰشِعِيْنَ ﴿۹۰﴾ وَالَّتِىْٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا

ټيټيدونکی | او ياده کړه قيصه دهغه جينئ | چې حفاظت ئې کړې وو | دشرم دځائې خپل | نو پو کړو مونږ

کوله | ...او د هغې زنانه (مريم) ذکر او کړه | چا چې خپل عزت بچ کړې وو | نو مونږ په

فِيْهَا مِنْ رُّوْحِنَا وَجَعَلْنٰهَا وَابْنَهَآ اٰيَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿۹۱﴾

په هغې کښې | دروح خپل نه | او اوګرزوله مونږه هغه | او ځوئې دهغې | نښه | دپاره دخلقو |

هغې کښې خپل روح پوک وهل | او هغه ښځه اودهغې ځوئې مو دټولې دنيا دپاره يو نښه اوګرځوله |

قوله تعالى:- وَزَكَرِيَّآ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗ

د حضرت زکريا ﷺ واقعه:- -الله ﷻ دحضرت زکريا ﷺ قصه بيانوی چه هغه دعا اوکړه چه زما دې اولاد وی چه زمانه پس نبی جوړشی.په سورت مريم اوسورت آل عمران کښې داواقعه په تفصيل سره ده. هغوی دادعاد خلقونه پټه کړې وه. مايوازې مه پريږده يعنی بې اولاده. ددعانه پس نی دالله ﷻ ثنا اوکړه ځنګه چه ددې دعا لائق وه. الله ﷻ د هغوی دعاقبوله کړه اود هغوی بی بی د چا چه د بوډيوالی پورې اولاد نه وو شوې د اولاد قابله ئې جوړه کړه. (۱)

بعضې خلق وائی چه د ژبې اوږدوالې ئې بندکړو اوبعضې وائی د اخلاقوکمې ئې پوره کړو خود قرآن الفاظوته نيزدې هم پرومبنی معنی ده. دا قول بزرګان د نيکوطرف ته اود الله ﷻ د حکم منلوطرف ته منډوترړو والا وو. (۲) او په لالچ او ويرې سره به ئې د الله ﷻ نه دعاګانې کولې او رښتونې مؤمنان د رب خبرې منونکی اود الله ﷻ ويره لرونکی تواضع عاجزی او کونکی اود الله ﷻ په وړاندې خپله عاجزی ښکاره کوله. (۳)

دعاء کښې ديره عاجز پکار ده :- روايت دې چه حضرت ابوبکرصديق ﷺ په خپله يوه خطبه کښې فرمائيل خلقو زه تاسوته د الله ﷻ نه دويريدلو اود هغه پوره ثنااوصفت بيانولو اوپه لالچ اوويرې سره د دعاګانو غوښتلو او په دعاګانوکښې خشوع اوخضوع کولووصيت کوم. ګورئی الله ﷻ د حضرت زکريا ﷺ د

---

(۱) الطبری:۵۲۰/۱۸.
(۲) الطبری:۱۶/۲.
(۳) الطبری:۱۶/۲.

کورنني هم دا فضیلت بیان فرمائیلي دي بیا هغوی دا ایت مبارك تلاوت كړو. (١) كرخولي دي.

د حضرت مريم بي بي د خيرذكر: د حضرت بي بي مريم اوحضرت عيسى ﷺ قصه بيانوي. په قرآن كريم كښي عموماد حضرت زكريا ﷺ اوحضرت يحيى ﷺ قصه سره هم دهغوى قصه بيانيږي څكه چه په دي خلقو كښي پوره ربط دي. حضرت زكريا ﷺ د پوره بوډاوالي په حال كښي دهغوى بي بي د خوانني دعمر نه راتيره شوي پوره عمر بي اولاده وه هغي له ني اولاد وركړو اود دي قدرت د خودلو سره بيا صرف يوي ښځي ته بغيرد خاوندنه اولاد وركول دا د نور قدرت كمال ښكاره كوي. په سورت آل عمران او سورت مريم كښي هم دا ترتيب دي د عصمت والا د ښځي نه مراد بي بي مريم ده. لكه چه ارشاد دي ﴿وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ الَّتِيْٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيْهِ مِنْ رُّوْحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمٰتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهٖ وَكَانَتْ مِنَ الْقٰنِتِيْنَ﴾ (٢) يعني دعمران لور چه مريم وه پاكه بي بي وه هغه اود هغي څوئ حضرت عيسى ﷺني د خپل قدرت بي مثاله نښه جوړه كړه چه مخلوق ته د الله ﷻ د هرقسم قدرت اود هغه د پيداكولو كولاو اختيارات اوتصرف په خپله اراده سره څيزونه جوړول معلوم شي.عيسى ﷺ د الله ﷻ دقدرت يوه نښه وود پيريانو دپاره هم اود انسانانو د پاره هم.

اِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً ۖ وَّاَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْنِ ﴿٩٢﴾
بيشكه / دا امت ستاسو / امت يو دي / او زه / رب ستاسو يم / نو پس عبادت كوئ زما
بيشكه ستاسو دا امت هم يو امت دي / او زه ستاسو رب يم / نو تاسوهم زما عبادت كوئي
وَتَقَطَّعُوْٓا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ ۭ كُلٌّ اِلَيْنَا رٰجِعُوْنَ ﴿٩٣﴾
او ټوټې ټوټې كړو دي خلقو / كار د دين خپل / په منځ خپل كښي / ټول / مونږ ته / واپس راتلونكي دي
اودي خلقو په خپل دين كښي اختلافات اوكړو / .... هر يو به مونږ ته پيش كيږي
فَمَنْ يَّعْمَلْ مِنَ الصّٰلِحٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ
نو څوك چي عمل كوي / دنيكو كارونو نه / او هغه وي / مومن / پس نۀ به كيږي ناقدري
نوڅوك چي دنيكئ كارونه كوي / او هغه مومن هم وي / نودهغه د كوشش به هيڅكله ناقدري اونشي
لِسَعْيِهٖ ۚ وَاِنَّا لَهٗ كٰتِبُوْنَ ﴿٩٤﴾ وَحَرٰمٌ عَلٰى قَرْيَةٍ
دكوشش دهغه / او بيشكه مونږه / دغه كار لره / ليكونكي يو / او حرام دى / په هغه كلى باند
او مونږ دهغه عملونه ليكو / .... اوكومه ښاريه چي مونږ تباه كړي ده
اَهْلَكْنٰهَآ اَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ﴿٩٥﴾ حَتّٰٓى اِذَا
چي هلاك كړي وي مونږ هغه / چي بيشكه هغوئ / به واپس نۀ راځي / تر هغي پورې / كله چي
دهغي داوسيدونكو دپاره ممكن نه ده / چي هغوئ به بيا دنيا ته واپس راشي / تر دي چي
فُتِحَتْ يَاْجُوْجُ وَمَاْجُوْجُ وَهُمْ مِّنْ كُلِّ حَدَبٍ
پرانستي شي / ياجوج او ماجوج / او هغوئ / دهري لوري نه / په جلتى راكوزيږي
ياجوج او ماجوج راخواره شي / او هغوئ به د هري لوري نه په منډه كوزيږي

---

(١) حاكم: ٢/٣٨٣

(٢) ٦٦/التحريم: ١٢.

يَنْسِلُوْنَ ﴿۹۶﴾	وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ	فَإِذَا	هِيَ	شَاخِصَةٌ
او رانزدې شي	وعده حقه (قيامت)	نو يو دم به	حالت داسې وى	چې تيغى به راوتلى وى
او ربښتيني وعده رانزدې شوه | نو ددغې كافرانو خلقو سترګې به وازې پاتې شي				
أَبْصَارُ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	يٰوَيْلَنَا	قَدْ كُنَّا
سترګې	دهغه كسانو	چې كفر ئې كړې وى	(او وائى به) اے هلاكته زمونږه	وو مونږه
.... (بيا به هغوئ وائى چې) افسوس مونږ ددې حقيقت نه په غفلت كښې پاتې شوې وو				
فِيْ غَفْلَةٍ	مِّنْ هٰذَا	بَلْ كُنَّا	ظٰلِمِيْنَ ﴿۹۷﴾	
په غفلت كښى	ددې (بدانجام) نه	بلكه وو مونږه	ظالمان	
.... نه ا بلكه په ځان مونږ ظلم كړې وو ا				

قوله تعالى:-اِنَّ هٰذِهٖۤ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً
امت يو رب يو:- ارشاددې چه ستاسو د ټولوهم يودين دې د كولواونه كولو احكام په تاسو ټولوكښې يو شان دى.﴿هٰذِهٖ﴾ اسم دې د﴿اِنَّ﴾او﴿اُمَّتُكُمْ﴾خبر دې او﴿اُمَّةً وَّاحِدَةً﴾حال دې يعنى داشريعت كوم چه بيان شو ستاسو دټول متفق عليه شريعت دې دكوم چه اصلي مقصد دالله ﷻ توحيددې.لكه آيت ﴿يٰۤاَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوْا مِنَ الطَّيِّبٰتِ وَاعْمَلُوْا صَالِحًا ؕ اِنِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ عَلِيْمٌ ﴿۵۱﴾ وَاِنَّ هٰذِهٖۤ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّاَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُوْنِ ﴿۵۲﴾﴾پورې([1])دې.رسول الله ﷺ فرمائى زمونږدانبياؤكرامو ډله داسې ده لكه ديوپلارځامن چه دين دټولويودې يعنى الله وحده لاشريك له اګرچه د شريعت احكام عبادت دى([2])د قرآن پاك ارشاد دې ﴿لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَّمِنْهَاجًا ؕ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ لِّيَبْلُوَكُمْ فِيْ مَاۤ اٰتٰىكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرٰتِ ؕ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيْعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿۴۸﴾﴾ ([3])دهر يو لاراوطريقه ده.بيا خلقواختلاف اوكړو بعضې پخپلو نبيانو ايمان راوړواوبعضو نه دې راوړې. د قيامت په ورځ د ټولوواپس كيدل هم زماطرف ته دى هريوته به دهغوى د عملونو بدله وركوى نيكانو ته نيكه بدله اوبدانوته بده سزا.د چا په زړه كښې چه ايمان وى اود چا اعمال نيك وى د هغوى عملونه به ضائع كيږى نه.لكه چه ارشاددې ﴿اِنَّا لَا نُضِيْعُ اَجْرَ مَنْ اَحْسَنَ عَمَلًا ﴿۳۰﴾﴾([4])دنيك كاركونكو اجرمونږ نه ضائع كوود داسې اعمالو قدردانى كوودېوې ذرې برابرمونږظلم نه كوو.ټول اعمال ليكلې كيږى هيڅ څيز پريخودې كيږى نه.

د ياجوج ماجوج تذكره:-د هلاك شووخلقوبياواپس دنياته راتلل محال دى داهم مطلب كيدې شى چه د هغوى توبه قبوله نه ده خواولننى قول اولى دې. ياجوج ماجوج د آدم ؈ د نسل نه دى بلكه دا د حضرت نوح ؈ دخوئ يافث د اولاد نه دى د چا د نسل نه چه ترك دى اودا هم د هغوى يوه ډله ده. دوى د ذوالقرنين د جوړكړې شوى ديوال نه بهر پريخودلې شوى وو هغه ديوال جوړولوسره فرمائيلې وو دا زما د رب رحمت دې اود الله ﷻ په مقررشوى وخت به دوى ذره ذره كړې شى اوزما د رب وعده حق ده. ([5])

---

[1]) ۲۳/المؤمنون:۵۱-۵۲.
[2]) صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب قوله تعالى مختلف ﴿واذكر فى الكتاب مريم.....﴾:۳۴۴۳،صحيح مسلم:۲۳۶۵.
[3]) ۵/المائدة: ۴۸.
[4]) ۱۸/الكهف:۳۰.
[5]) ۱۸/الكهف:۹۸. الخ

ياجوج ماجوج به قيامت سره نيزدې د هغه ځایٔ نه راوځي او په زمکه کښې به فساد خوروي. هر اوچت ځایٔ ته عربي کښې حدب وائي د هغوي د راوتلوپه وخت کښې به د هغوي داحال وي نوداخبرته داسې راوره لکه چه اوريدونکي په خپلو سترګوسره ويني او په واقعې کښې د ټولونه رښتوني خبرد الله ﷻ نه زيات د چا به وي چه د غيب اوحاضر پيژندونکې، د شوو او کيدونکوخبرونه خبر دې. ابن عباس ﷺ هلکان په ټوپونو منډو ترړواوپه شاباندې سورلی اخسټل اوکتل نو وئی فرمائيل چه دغه شان به ياجوج ماجوج راځی. (۱)

په ډيروزياتو احاديثوکښې ددوی دراوتلوذکردې. مسنداحمدکښې رسول الله ﷺ فرمائی ياجوج ماجوج به کولاوولې شي اوهغوی به خلقو له رارسي لکه چه د الله ﷻ فرمان دې ﴿ وَهُمْ مِّنْ كُلِّ حَدَبٍ يَّنْسِلُوْنَ ﴾(۲) هغوی به خواره شي او مسلمانان به په خپلو ښارونو او قلعه ګانوکښې راغونډشي او خناور به هم هلته يوسی او خپلې اوبه به په دوی باندې څکي. ياجوج ماجوج چه په کوم يونهرباندې تيريږي د هغې اوبه به صفا اوڅتی تردې چه په هغې کښې به دوړې الوزی.دهغوی چه کله بله ډله هلته راورسی هغوی به وائی چه کيدې شي په څه زمانه کښې په دې کښې اوبه وې.کله چه دااوګوری په مخ دزمکې به څوک هم نه وی وائی به چه دزمکې والا نه اوزګارشوراځئی چه د آسمان والا خبرواخلو.نو په دوی کښې به يو شيطان خپله لنده راتاوکړي او دآسمان طرف ته به يوغشي اوغورزوی دالله ﷻ په قدرت به هغه د وينو ککړهغه له واپس راشی دابه هم يوقدرتی ازميښت وی بيابه د هغوی په ستونوکښې غوټې اوشی او هم په دې وباکښې به دا ټول په ټول په يوځل مردارشي يوبه هم باقي پاتې نه شي ټول شور ژوګ به ختم شي. مسلمانان به وائي چه څوك شته چه زمونږ د پاره خپل ځان په لاس کښې کيږدی اود ښار نه بهر لاړ شي اودادښمنان اوګوری چه په کوم حال کښې دی؟يوصاحب به د دې دپاره تيارشي او خپل ځان به قتل شوې اوګڼړی اودمسلمانانو دخدمت د پاره به راوځي.ګوری به چه ټول ډيرې شوی دی اوټول هلاك شوی پراته دی.دی به هم هغه وخت آواز اوکړی مسلمانانو خوشحاله شئی الله ﷻ پخپله ستاسو دښمنان تباه کړل دادی ډيری شوی پراته دی.اوس به مسلمانان بهرراشی اوخپل څاروی به بهر راوباسی د هغوی د پاره به ګياه صرف د هغوی د غوښې نه بغير بل هيڅ نه وی دوی به د هغوی غوښې خوری او ښه به چاق اوتازه شي. (۳)

ددجال ذکر او دهغه فساد:- مسنداحمدکښې دی حضورﷺ يوځل سحر سحر د دجال ذکر اوکړواوداشان چه مونږ وئيل که ددې ونوشاته دې اوهم اوس راوتل غواړي. حضورﷺ اوفرمائيل چه ماته د دجال نه زياته ويره په تاسوباندې دهغه څيز ده که دجال زماپه موجودګئی کښې هم راووتلو زه به هغه سره پوهه شم خو په تاسوکښې هرسړې دهغه نه بچ شئی زه تاسو دالله ﷻ په امان کښې ورکوم. هغه به عمر کښې ځوان ګورګوتی ويښته کاڼړې راوتلې سترګې والا دې هغه به دشام او عراق د مينځ نه راوځي ښی او ګس طرف ته به ګرځی ای د الله ﷻ بنديګانوتاسو ثابت قدم اوسيږئی.مونږ وئيل يارسول الله ﷺ هغه به څومره حصاروی. حضورﷺ اوفرمائيل څلويښت ورځې او يوه ورځ به د يوكال په مثال وی يوه ورځ د يوې مياشتې به مثال او يوه ورځ د يوې جمعه په مثال او باقی ورځې د نورو ورځو په شان. مونږ تپوس اوکړويارسول الله ﷺ چه کومه ورځ د کال برابره وی په هغې کښې به مونږ له هم دا پنځه مونځونه کافی وی؟ وئی فرمائيل چه نه تاسو په خپله اندازه باندې په خپل وخت مونځ اداکوئی مونږ تپوس اوکړو چه

---

(۱) الطبری:۵۲۸/۱۸.

(۲) ۲۱/الانبياء:۹۶.

(۳) احمد:۷۷۰/۳، ابن ماجه کتاب الفتن باب فتنة الدجال وخروج عيسى بن مريم:۴۰۷۹ وسنده حسن،مسندابی يعلى:۱۳۵۱، حاکم:۴۸۹/۴، ابن حبان:۶۸۳.

د هغه رفتاربه څنګه وي؟وئي فرمائيل لکه چه اوريځ وي او هوائي د يوخوانه بل خواته اوړي ځي. يوې قبيلې له به لاړشي هغوی به خپل ځان له راوغواړي هغوی به د ده اومني آسمان ته به حکم اوکړي چه په دوی باندې باران راووروه زمکې ته به وائي چه دوی له پيداوار راوټوکوه. ددوی څناور اوڅاروی به ښه تازه چاق او ماړه دوی ته واپس راشي. يوقبيلې له به لاړشي اوخپل ځان به پرې منل غواړي هغوی به انکار اوکړي دې به د هغه ځائ نه اوځي نود هغوی ټول مال به هم هغه پسې شي او دوی به خالي لاس پاتې شي.هغه به غيرآباد ځنګلوته ځي او زمکې ته به وائي خپلې ټولې خزانې راوباسه هغه به ني راوباسي اوټولې خزانې به په هغه پسې داسې روانې وي لکه د شاتومچنی چه خپل سرداړپسې وي. دا به هم ښانې چه يوسړې به په توره باندې بالکل دوه ټکړې کړی اواخوادېخوالړې لرې به ني اوغورزوی بيا به د هغه نوم واخلي او هغه به بيا ژوندې د هغه خواله راشي. دې به هم په دغه حال کښې وي چه الله ﷻ به مسيح بن مريم ؑ راوليکی هغه به دمشق سره نيزدې د سپينې منارې سره راکوزيږی خپل دواړه لاسونه به ني د دوو فرښتو په وزرو باندې ايخودې وي دې به هغه پسې شي او مشرقی باب لد سره به ني قتل کړی. بيا به حضرت عيسی بن مريم ؑ طرف ته به الله ﷻ وحی اوکړي چه زه خپل داسې مخلوق درليګم چه د هغوی سره د جنګ کولو به په تاسوکښې تاب اوطاقت نه وی زما بنديګان د کوه طور طرف ته راغونډکړه. بيا به الله تبارك وتعالى ياجوج ماجوج راوليګی لکه چه ارشاد دې ﴿وَهُم مِّن كُلِّ حَدَبٍ يَنسِلُونَ۝﴾ دهغوی نه به تنګ راشی حضرت عيسی ؑ اود هغه ملګری به الله ﷻ ته سوال اوکړی نو الله ﷻ به هغوی پسې د غوټو بيماری راوليکی چه د هغوی په ستونوکښې به راوځی اوټول په ټول به لاندې باندې مردارشی بيا به حضرت عيسی بن مريم ؑ د مؤمنانوسره راشی ګوری به چه ټوله زمکه به د هغوی نه ډکه پرته وی اود هغوی د خراب بوئی نه به اودريدې نه شی. هغوی به بيادالله ﷻ نه دعااوکړی نو هغه به د بختی اوښانو په شان مرغنی راوليکی چه هغوی به اوچت کړی او الله ﷻ ته معلومه ده چه چرته به ني اوغورزوی رابه شی. حضرت کعب ؓ فرمائی چه په سهيل يعنی دنمر دراختلو په ځائ کښې به ني اوغورزوی. بيا به په ټوله زمکه باندې يوشان باران وی زمکه به اووينځلې شی اود لاس د تلی په شان به پاکه شی.بيابه دالله ﷻ په حکم خپل برکتونه راوباسی. په هغه ورځ به يوه پوره ډله په يوانارباندې ماړه شی اود هغې د پوستکی نه لاندې به سورې هم حاصلوی. د يوې اوښې پئی به د مسلمانانو د پوره ډلې د پاره اود يوې غواپئی به د يوې قبيلې د پاره اوديوې چيلئی پئی به د يوکوردپاره کافی وی.بيابه يوه صفا غونډې هوا روانه شی اود مسلمانانو د ترخونونه به اوځی اود هغوی روح به قبض شی. بيا به په مځ د زمکه کښې ډير خراب شيطانان باقی پاتې شی چه د خرو په شان به ټوپونه وهی هم په هغوی باندې به قيامت قايميږی.(۱) امام ترمذی ؒ دې ته حسن وائی.

د ياجوج ماجوج متعلق بل حديث:-مسنداحمدکښې دی يولړم حضورﷺ خوړلې وو نوحضورﷺ په خپله ګوته باندې پټئی تړلې خطبه ته ولاړ وو او وئی فرمائيل چه اوس دښمن نشته خوتاسو به دښمنانوسره هم جهادکونی تردې چه ياجوج ماجو راشی اود پلنومخونو والا د ورو ستر ګووالا د هغوی مخونه به قط په قط د ډهال په شان وی. (۲)

دا دسورت اعراف د تفسيرپه آخره کښې بيان کړې شوی دی. مسنداحمدکښې دی حضورﷺ فرمائی چه د معراج په شپه د حضرت ابراهيم ؑ حضرت موسی ؑ او حضرت عيسی ؑ سره د قيامت د ورځې مذاکره شروع شوه. حضرت ابراهيم ؑ د دې د علم نه انکاراوکړو اودغه شان حضرت موسی

(۱) صحيح مسلم كتاب الفتن باب ذكر الدجال:۲۹۳۷، احمد:۱۸۱/٤، ترمذی:۳۲٤، ابن ماجه٤٠٧/٥، ابوداوْد:٤۳۲۱، مختصراً.

(۲) احمد:۲۷۱/٥ ح۲۲۳۳۱وسنده حسن، خالدبن عبدالله بن حرمله صدوق ولقه الامام مسلم وابن حبان مجمع الزوائد:۸/٦.

عليه السلام هم. حضرت عيسى عليه السلام اوفرمائيل چه د دې د واقع كيدو د وخت نه خو بغيرد الله ﷻ نه څوك هم نه دى خبر او ماته الله ﷻ دا فرمائيلى دى دجال راوتونكې دې ماسره به دوه څانګې وى هغه به زما كتلو سره د سيسې په شان ويلى كيږى تردې چه الله ﷻ به هغه هلاك كړى. تردې چه هغه ما اووينى نو كاڼړى او بوټى به هم وائى اې مسلمانه دا زما لاندې كافر دې راشه داقتل كړه نو الله ﷻ به هغه هلاك كړى اوخلق به خپلو ښارونواو وطنونوته واپس شى. دغه وخت به ياجوج ماجوج راوځى اود هراوچت ځاىٔ نه به ټوپونه وهى راځى به او چه څه وينى تباه كوى به ئې. څومره اوبه چه وينى څكى به ئې. خلق به بيا تنګ شى او په خپلو وطنونو كښې به راګيركينى. شكايت به كوى نو زه به بيا د الله ﷻ نه دعاوكړم چه اې الله دا تباه كړې الله ﷻ به هغوى تباه كړى او په ټوله زمكه به د هغوى بدبوئى خوره شى بيابه باران راوريږى اود اوبوچپې به د هغوى مردار جوسې ځان سره اوبهيوى او درياب ته به ئې يوسى. زما رب ماته فرمائيلى دى كله چه دا هرڅه ښكاره شى نو بياخود قيامت راتلل هم داسې دى لكه چه د پوره ورځو د حمل ښځه د حمل كيدو د پاره د كور والا ته فكر وى چه سحر به ماښوم اوشى ياماښام به اوشى د شپې به اوشى يا د ورځې([1]) (ابن ماجه)د دې تصديق د كلام الله په دې آيت كښې موجود دې په دې باره كښې احاديث هم ډيرزيات دى اود سلفوآثار هم ډير دى.

د قيامت د نوروعلاماتو ذكر:- د حضرت كعب رضي الله عنه قول دې چه د ياجوج ماجوج د راوتلوپه وخت كښې هغوى به هغه ديوال اوكنى تردې چه د هغوى د كودالو آوازونه به خواوشا خلق هم اورى چه شپه شى نو په دې كښې به يووائى چه اوس سحر به دا مات كړو اوراوبه خو.كله چه دوى سحر راشى نو هم هغه شان به وى لكه چه پرون وو. غرض دا چه هم دغه شان به كيږى او چه الله ﷻ ته دهغوى وتل كوم وخت كښې منظور وى نود يوكس د خلې نه به اوځى چه ان شاء الله صبا به ئې ماتوو. اوس چه راشى نو چه څنګه ئې پريخودې وو هم هغه شان به ئې اووينى نو اوبه ئې كنى او مات به ئې كړى او بهر به راوځى. د هغوى رومبنى ډله به بحيره له راشى ټولې اوبه به اوڅكى بله چه راشى نو خټې به هم اوڅټې. دريمه به راشى چه اوګورى نو وائى به كيدې شى دلته چرته اوبه وې. خلق به د دوى نه په منډو منډو تختى پټيږى به. كله چه دوى ته څوك هم ښكاره نه شى نودوى به خپل غشى آسمان طرف ته اولى د هغه ځاىٔ نه به داد وينوككړدوى ته واپس راشى. دوى به فخركوى چه مونږ دزمكې اوآسمان والاباندې غالب شو.عيسى بن مريم عليه السلام به دوى ته خيرې اوكړى چه اې الله په مونږ كښې ددوى دمقابلې طاقت نشته اوپه زمكه باندې تګ راتګ كول هم ضرورى دى ته چه څنګه هم غواړې ددوى نه مونږ ته خلاصى راكړې.الله ﷻ به دوى په طاعون كښې اخته كړى غوږې به په كښې راوځى اوټول په ټول به مړه شى. بيا به يوقسم مرغنى راشى دوى به په خپلو منښوكو كښې اوچت كړى او سمندركښې به ئې اوغورزوى. بيابه الله ﷻ نهر حيات روان كړى چه زمكه به اووينځى اوصفا به ئې كړى زمكه به خپل بركتونه راوباسى يوانار به يوې كورننى له كافى وى ناڅاپه به يوسرې راشى او آواز به اوكړى چه ذوالسويقتين راوتې دې عيسى عليه السلام به د اووه اته سوو لښكر اوليګى دوى به لاپه لاركښې وى چه يمنى پاكه صفا هوابه روانه شى اود ټولومؤمنانو روحونه به قبض كړى.بيا به په مخ د زمكه ګډوډخلق پاتې شى د خاروو په شان به وى په هغوى باندې به قيامت قايم شى. دغه وخت كښې به قيامت دومره نيزدې وى لكه د پوره ورځو اسپه چه د بچى پيداكيدو ته نيزدې وى اود اسپې والا خواوشا ګرځى چه كله به بچې پيدا كيږى.كعب رضي الله عنه دا بيان فرمائيلو سره اوفرمائيل اوس چه يوسړې زماددې قول او علم نه روستو هم څه وائى نوهغه تكلف اوكړو.دكعب رضي الله عنه داواقعه بيانول بهترين واقعه ده ځكه چه ددې شهادت په صحيح احاديثوكښې هم موندلې شى.په احاديثوكښې داهم راغلى دى چه عيسى عليه السلام به پدغه زمانه

---

[1]) احمد:۱/۳۷۵، ابن ماجه كتاب الفتن باب فتنة الدجال وخروج عيسى بن مريم:۴۰۸۱ وسنده صحيح حاكم:۴/۴۸۸.

کښې حج هم کوی. مسند احمد کښې دا حديث مرفوعا روايت دی چه هغه به دياجوج ماجوج دخروج نه پس يقينا دبيت الله حج کوی(١) دا حديث په بخاری کښې هم شته. کله چه دا تباهئ دا زلزلې دا بلا ګانې او دا آفتونه راشي نو هغه وخت به قيامت بالکل نيزدې راشي. دهغې په کتلو سره به کافران وائي دا خو ډيره سخته ورځ ده دهغوی سترګې به اوشليږی او وائي به افسوس مونږ خو په غفلت کښې وو افسوس مونږ خوخپل ځان پخپله خراب کړو د ګناهونو اقرار او پدې باندې به ملامته وی خو اوس بې فائدې دی.

	إِنَّكُمْ	وَمَا
	بيشکه تاسو	او هغه خدايان
	بيشکه چې تاسو او د الله ﷻ	

تَعْبُدُوْنَ	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	حَصَبُ	جَهَنَّمَ ط	أَنْتُمْ	لَهَا
چې تاسو يې عبادت کوئ	ماسوا دالله نه	خشاك دي	دوزخ	تاسو	دغه دوزخ ته
نه بغير چې تاسو د چا عبادت کوئي	هغه ټول هم د دوزخ خشاک دی	تاسو ټول			

وٰرِدُوْنَ ﴿٩٨﴾	لَوْ	كَانَ	هٰٓؤُلَآءِ	اٰلِهَةً	مَّا وَرَدُوْهَا ط	وَكُلٌّ
ورتلونکي يئ	که چرې وې	دوئ	معبودان	نه به وۇ ننوتي هغې ته	او ټول به	
به هغې ته ننوځئ	.... که دوئ په (رښتيا) خدايان وې نو (دوزخ) ته به ولې ورننوتل	خو ټول				

فِيْهَا	خٰلِدُوْنَ ﴿٩٩﴾	لَهُمْ	فِيْهَا	زَفِيْرٌ
په دې دوزخ کښې	هميشه (پراته وی)	وی به د پاره دهغوئ	په دغه دوزخ کښې	زبيرګي (فرياد)
به په کښې هميشه هميشه اوسيږی	په هغې کښې د ننه به چغې سورې وهي			

وَّهُمْ	فِيْهَا	لَا يَسْمَعُوْنَ ﴿١٠٠﴾	اِنَّ الَّذِيْنَ	سَبَقَتْ
اوهغوئ به	په هغې کښې	هيڅ نهٔ اورى (دشور دلاسه)	بيشکه هغه کسان	چې داول نه به شوي وی
او بل هيڅ خبره به نه اوری	هغه خلق د کومو دپاره چې زمونږ			

لَهُمْ	مِّنَّا	الْحُسْنٰى لا	اُولٰٓئِكَ	عَنْهَا	مُبْعَدُوْنَ ﴿١٠١﴾ لا
به حق دهغوئ کښې	د طرفه زمونږ نه	فيصله دخير	هغوئ به	د هغې عذاب نه	لرې ساتلې کيږی
د طرف د وړاندې نه دنيکئ فيصله شوې ده	هغوئ بهٔ د دې عذاب نه لرې ساتلې شي				

لَا يَسْمَعُوْنَ	حَسِيْسَهَا ج	وَهُمْ	فِيْمَا	اشْتَهَتْ
نهٔ به اوری هغوئ	کشار دهغې	او هغوئ به	په هغه څيزونو کښې	چې غواړې ني
دهغې کشار قدرې به هم نه اوری	او دخپلې خوښې په ژوند کښې به هميشه د پاره			

اَنْفُسُهُمْ	خٰلِدُوْنَ ﴿١٠٢﴾	لَا يَحْزُنُهُمُ	الْفَزَعُ الْاَكْبَرُ
زړونه دهغوئ	هميشه اوسيږی	نهٔ به غمژن کوی هغوئ لره	دغه وخت لويه ويره
اوسيږی	د قيامت لويه ويره به ئې (دذرې هومره) په غم کښې نه غورزوی		

١) احمد:٢٨/٣، صحيح بخاری کتاب الحج باب قول الله تعالی (جعل الله الکعبة البيت الحرام.....):١٥٩٣، صحيح ابن خزيمه...

وَتَتَلَقّٰهُمُ	الْمَلٰٓئِكَةُ	هٰذَا يَوْمُكُمُ	الَّذِيْ	كُنْتُمْ	
او ملاقات به کوي دهغوئ سره	فرښتې	(او ورته وائي به) دا ستاسو ورځ ده	هغه	چې وئ تاسو	
اوفرښتې بۀ ورله مخې ته راځي اچې دا نن ستاسو هغه ورځ ده چې وعده بۀ					
تُوْعَدُوْنَ۝					
چې ستاسو سره به وعده کيدې شوه دهغې					
درسره کولې شوه					

قوله تعالى:- اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ

د باطلومعبودانو انجام:-بت پرستوته الله ﷻ فرمائي تاسو اوستاسوبتان به ددوزخ خشاك وی لکه چه ارشاد دي ﴿وَّقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَّا يَعْصُوْنَ اللّٰهَ مَآ اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ۝﴾([1])ددې خشاك انسان اوكاڼړي دي.په حبشي ژبه کښې حطب ته حصب وائي([2])يعني لرګی. بلکه په يوقراءت کښې د حصب په ځائ حطب دې. تاسو ټول عابد اومعبودان دوزخيان ئی اوهغه هم دهميشه د پاره.که چرې دا رښتوني معبودان وو نوولې به په اُورکښې سوزيدل دلته خو به عبادت کونکی اود چا چه عبادت شوې دې ټول به هميشه په دوزخ کښې وی هغوی به په اولته ساه ګانوکښې چغې وهی لکه چه ارشاد دې ﴿لَهُمْ فِيْهَا زَفِيْرٌ وَّشَهِيْقٌ۝﴾ ([3]) هغوی به په سيده اواولته ساه ګانوکښې چغې وهی اودچغونه بغيربه د هغوی په غوږونوکښې نورهيڅ آواز نه راځي. دحضرت ابن مسعود ؓ نه روايت دې چه کله صرف مشرکان په دوزخ کښې پاتې شی هغوی به د اُورپه صندوقونوکښې قيدکولې شی په کوم کښې چه به د اُور سرونه وی په هغې کښې به د هريودا ګمان وی چه په دوزخ کښې د هغه نه بغيربل څوك نشته. بيا هغوی هم دا آيت تلاوت اوفرمائيلو. (ابن ماجه)

د نيکانو د بدلې ذکر:-دحسنی نه مرادرحمت او نيك بختی ده([4])ددوزخيانو اود هغې د عذابونوذکر کولو نه پس دنيکانو اود هغوی دبدلو ذکرکولې شی.دا خلق ايماندار وود هغوی د نيکو عملونوپه وجه نيك بختي د هغوی په استقبال کښې تياره وه. لکه چه ارشاد دي ﴿لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ ۚ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوْهَهُمْ قَتَرٌ وَّلَا ذِلَّةٌ ۚ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ۝﴾ ([5]) دنيکانود پاره نيکه بدله ده اوزيات اجر هم. ارشاد دي ﴿هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ۝﴾([6]) دنيکئي بدله هم نيکی ده. د هغوی ددنيا اعمال نيك وو نوپه آخرت کښې ثواب اونيکه بدله ملاوشوه. دعذاب نه بچ شو اود الله ﷻ په رحمت باندې کامياب شو.دوی د دوزخ نه لرې کړې شوی دی چه د هغې کش کړپ هم واونوری. نه د دوزخيانو سوزيدل هغوی واوری. په پل صراط باندې دوزخيانو له زهريلا ماران ټکونه ورکوی او دوی هلته حس حس کوی. جنتي خلق د دې دردناك آوازونونه ناخبره دی دومره هم نه دی چه د ويرې نه هغوی اخواشوی دی بلکه دې سره راحت او آرام هم ورته حاصل دې. د خوښې څيزونه حاضر اود هميشه راحت حاضر.

---

[1] ۲۶/الحجر:۶.

[2] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الانبياء:۴۷۳۹.

[3] ۱۱/هود:۱۰۶.

[4] الطبری:۵۴۱/۱۸.

[5] ۱۰/يونس:۲۶.

[6] ۵۵/الرحمن:۶۰.

حضرت علی ﷺ یوه شپه د دې ایت تلاوت اوکړوونی فرمائیل زه عمر عثمان زبیر طلحه او عبدالرحمن ﷺ ددې خلقو نه یو ئی دحضرت سعد ﷺ نوم واخستو.پدې کښې دمانځه تکبیراوشونوهغوی په څادر راښکلوسره ﴿لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا﴾ لوستلوسره پاسیدواودریدو.یوبل روایت دې چه هغوی اوفرمائیل عثمان اود هغه ملګری هم داسې دی. ابن عباس ﷺ فرمائی هم دغه خلق اولیاء الله دی د بجلئی نه به هم په پل صراط باندې تیز تیریږی اوکافران به په زنګونونو باندې راپریوځی. بعضې خلق وائی چه دې نه مراددین هغه بزرګان دی چه د الله ﷻ والا وو اود شرك نه ویزاره وو خود هغوی نه پس د هغوی د مرضئی نه خلاف خلقو د هغوی عبادتونه شروع کړی وو لکه حضرت عزیر ﷺ اوحضرت عیسی ﷺ فرښتې نمر سپوږمئی اوحضرت بی بی مریم وغیره.

حضرت عبدالله بن زبعری رسول الله ﷺ له راغلواوونی وئیل چه ستاخیال دې چه الله ﷻ ایت﴿ إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ﴾نازل کړې دې؟که چرې داربنتیا دی نوآیا نمر سپوږمئی فرښتې عزیر ﷺ عیسی ﷺ به زمونږ بتانوسره ټول دوزخ ته ځی؟د دې په جواب کښې آیت ﴿وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ﴾ (۱)نازل شو او آیت ﴿ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ ﴾ نازل شو.په سیرت ابن اسحاق کښې دی چه حضور ﷺ یوه ورځ ولید بن مغیره ﷺ سره په جمات کښې ناست وو نونضر بن حارث راغلو او هغه وخت په جمات کښې نور ډیرقریش هم ناست وو. نضر بن حارث رسول الله ﷺ سره خبرې کولې خوهغه لاجوابه شو نوحضور ﷺ آیت ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ۝ لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَّا وَرَدُوهَا وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ۝ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ۝﴾ تلاوت کړوکله چه هغه ددې مجلس نه لاړونوعبدالله بن زبعری راغلوخلقوهغه ته اووئیل چه نن نضربن حارث خبرې اوکړې خودیرخراب راګیرشواوحضور ﷺ دې فرمائیلوسره لاړوهغه وئیل که چرې زه وې نوجواب به مې ورکولوچه مونږدفرښتو عبادت کوو یهودیان عزیر ﷺ نصرانیان حضرت مسیح ﷺ نوآیا دا ټول به هم دوزخ ته ځی؟ ټولوته دا جواب ډیر خوښ راغلوکله چه حضور ﷺ سره ددې ذکر اوشونوحضور ﷺ اوفرمائیلچا چه عبادت اوکړو هغه به د عابدانو سره دوزخ ته ځی. دې بزرګانو به پرې خپل عبادتونه نه کول بلکه دوی خودهغوی نه د شیطان عبادت کولو هم هغه دوی ته د هغوی د عبادت کولو لار اوخودله.دحضور ﷺ جواب سره د قرآنی جواب دې نه پس آیت ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ۝﴾نازل شونود کوموخلقو جاهلانوعبادت کړې وو هغوی ددې نه خلاص شو.په قرآن پاك کښې . دی﴿وَمَن يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَٰهٌ مِّن دُونِهِ فَذَٰلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذَٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ۝﴾ (۲)یعنی په دوی کښې چه څوك خپل معبودیت په دوی باندې منل غواړی د هغې بدله دوزخ دې مونږ ظالمانوته هم داسې سزا ورکوو. یوبل آیت ﴿ وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ۝﴾ (۳) نازل شو چه د دې خبرې په اوریدوسره هغه خلق حیران شو وئی وئیل چه زمونږ معبودان ښه دی که هغه دا خو صرف فساد دې اوداخلق جګړې کونکی دی هغه زمونږ انعام کړې شوې بنده وو هغه مونږ د بنی اسرائیلو دپاره نمونه جوړه کړې وه. که چرې مونږ غوښتل نو ستاسو جانشین به مونږ فرښتې کړې وې حضرت عیسی ﷺ د قیامت یوه نښه ده د هغوی په لاس چه کومې معجزې صادر شوی دی هغه څه شکی څیزونه نه دی هغه د قیامت دلیل دې. تاته په دې کښې شك نه دی کول پکار. هم زما منه هم دا صراط مستقیم دې.دابن زبعری دې جراءت ته ګوره چه خطاب اهل مکه ته دې اودهغه ددې تصویرونو

(۱) ۴۳/الزخرف:۵۷.
(۲) ۲۱/الانبیاء:۲۹.
(۳) ۴۳/الزخرف:۵۷. اخ

اوددې کانړو دپاره ونیلې شوی دی کوم چه هغوی دالله ﷻ نه بغیرعبادت کولو اونه چه حضرت عیسی ؑ او پاك نفوس به راګیرولې شی چا چه به د غیرالله د عبادتونونه رامنع کول.

امام ابن جریر رحمه الله فرمائی لفظ ماجوج چه کوم دلته دې هغه په عربوکښې د هغې د پاره راځی کوم چه بې جان او بې عقل وی.دا ابن زبعری د دې نه پس مسلمان شوې وو.دا ډیر مشهور شاعر وو او هغه د مسلمانانو په کولاوزړه سره بې عزتی کړې وه خود مسلمانیدو نه پس د ډیر معذرت وکه د مرګ، ویرې،شپیلئی د ویرې،دخلقو دوزخ کښې دداخلیدو دوخت د ویرې دهغه وخت دویرې کله چه په دوزخ باندې سر پخولې شی. کله چه مرګ د دوزخ او جنت په مینځ کښې حلالولې شی غرض دا چه په هغه باندې د څه اندیښنې ویره نه وی هغوی به د هریو غم او ویرې نه لرې وی پوره په شوق کښې به وی خوشحاله به وی اود خفګان نه به په میلونولرې وی. د فرښتو ډلې ډلې به هغوی سره ملاقاتونه کوی هغوی ته به تسلی ورکولوسره وائی چه هم د دې ورځې وعده تاسو سره کیدله دې وخت کښې تاسو د قبرونونه د پاسیدود ورځې په انتظار شئ.

يَوۡمَ	نَطۡوِي	السَّمَآءَ	كَطَيِّ السِّجِلِّ	
هغه ورځ	چې راونغاړو مونږ	اسمان	پشان درانغښتلو	
هغه ورځ (یاده کړه) چې مونږ بهٔ اسمان راونغاړو	لکه چې لیکلې شوې کاغذ			
لِلۡكُتُبِ ؕ	كَمَا بَدَاۡنَاۤ	اَوَّلَ	خَلۡقٍ	
د کاغذ دپاره دلیکلو	لکه څنګه چې شروع کړی ده مونږه	داول	پیداوښت	
رانغښتلې شی	........څنګه چې مو اول ځل پیدا کړې وو			
نُّعِيۡدُهٗ ؕ	وَعۡدًا	عَلَيۡنَا ؕ	اِنَّا كُنَّا	فٰعِلِيۡنَ ۝
دغه شان به ئې دوباره پیدا کوؤ مونږ	داوعده ده	په ذمه زمونږ	ابیشکه یو مونږه	کونکي ددې کار
دغسې به ئې دوباره پیدا کړو	دا زمونږ په ذمه پرته وعده ده	چې مونږ به ئې خامخا پوره کوو		

قوله تعالی:-يَوۡمَ نَطۡوِي السَّمَآءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلۡكُتُبِ ؕ

آسمان به راغونډکړې شی:-دابه د قیامت په ورځ وی کله چه مونږ آسمان راغونډکړو لکه چه ارشاد دې ﴿مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدۡرِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِیٌّ عَزِیۡزٌ ۝﴾ (۱) دې خلقو دالله ﷻ داسې قدرچه څنګه کول پکاروواونه کړو ټوله زمکه به دقیامت په ورځ د هغه په موټی کښې وی او ټولوآسمانونه به د هغه په ښی لاس کښې راغونډه شوې وی هغه پاك او اوچت دې د هر هغه څیز نه کوم چه خلق د هغه شریك ګرځوی. بخاری شریف کښې دی حضورﷺ فرمائی الله ﷻ به د قیامت په ورځ زمکې په موټی کښې واخلی او آسمانونه به د هغه په ښی لاس کښې وی (۲) ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه اووه واړه آسمانونه اود هغه ځایٔ ټول مخلوق، اووه واړه زمکې اود هغې ټول مخلوقات به الله ﷻ په خپل ښی لاس کښې راغونډکړی اود هغه په لاس کښې به داسې وی لکه د اوری دانه.

د سجل نه څه مراد دی؟:-دسجل نه مراد کتاب دې اوونیلې شوی دی چه دلته مراد یوه فرښته ده چه کله دچا استغفار خیژی نوهغه وائی چه دانوراولیکه.دافرښته په عمل نامه باندې مقررده. کله چه انسان

---

(۱) ۳۹/الزمر:۶۷.

(۲) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿لما خلقت بیدی....﴾:۷۴۱۲.

وفات شي نوداكتاب سره د نوروكتابونو رانغاړي اوهغه د قيامت دپاره ايږدي دانوم دي دهغه صحابي ﷺ چه دحضورﷺ دوحي ليكونكي وو(¹) خوداروايت ثابت نه دي.دحديث اكثرو حافظانودي ټولوته موضوع ونيلي دي خاص كرزمونږ استاذ حافظ كبير ابوالحجاج مزي رحمه الله.مادا حديث په يوجدا كتاب كښي ليكلي دي امام ابن جعفر ابن جرير رحمه الله هم په دي حديث باندي ډير انكار كړي دي اود دي ني په ترديدكړي دي اوفرمائي چه د سجل نوم يوصحابي هم نشته.دحضورﷺ د ټولومنشيانو نومونه مشهور اومعروف دي ديونوم هم سجل نه دي. په حقيقت كښي امام صاحب صحيح او درست فرمائيلي دي. ددي حديث د منكر كيدو دا لويه وجه ده بلكه داهم يادساتئي چا چه د دي صحابي ذكر كړي دي هغه په دي حديث باندي په اعتماد كولوسره ذكر كړي دي. كله چه داثابت نه دي نوبيا د ذكر شوي د سر نه واخله ترپښوپوري غلط اوګرځيدو، صحيح هم دا دي چه د سجل نه مراد صحيفه ده. (²) لكه چه داكثرومفسرينوقول دي اولغة هم داخبره ده.نو ارشاد دي په كومه ورځ چه مونږ آسمان راونغاړوپه مثال دكتاب دليكلي شوي لام دلته معنى كښي على دي لكه ﴿وَتَلَّهٗ لِلْجَبِيْنِ﴾(³)كښي لام دلته په معنى كښي دعلى دي او په لغت كښي ددي مثالونه هم دي. والله اعلم.دابه يقيناً كيږي اويه هغه ورځ به الله ﷻ دنوي سر نه مخلوق داول په شان راپيداكوي څوك چه په شروع كښي قادروو هغه په دوباره كولو باندي د دي نه زيات قادر دي. دا د الله ﷻ وعده ده اود هغه وعدي اتلي وي هغه نه چرته بدليږي اونه په هغي كښي اختلاف وي هغه په ټولوڅيزونوباندي قادردي. هغه به داپوره او ثابته وي. حضورﷺ په ولاړه باندي پخپل يووعظ كښي اوفرمائيل تاسوخلق به دالله ﷻ په وړاندي جمع كيدونكي ئي بربنډي پښي بربنډبدن ناسونته لكه څنګه چه مونږ په اول خل پيداكړني دغه شان به مو دوباره واپس كوو دازمونږ وعده ده اودا به مونږ پوره كوو. (⁴) (بخاري) ټول څيزونه به ختم شي بيا به جوړولي شي.

وَلَقَدْ كَتَبْنَا	فِي الزَّبُوْرِ	مِنْۢ بَعْدِ الذِّكْرِ	اَنَّ الْاَرْضَ	
او ليكلي دي مونږه	په زبور كښي	روستو دنصيحت نه	چي بيشكه دا زمكه چي ده	
او مونږ د لوح محفوظ د ليک نه پس په آسماني كتابونو كښي ليكلي دي چي (دجنت) دزمكي وارثان				
يَرِثُهَا	عِبَادِيَ	الصّٰلِحُوْنَ۝	اِنَّ فِيْ هٰذَا	لَبَلٰغًا
وارثان كيږي به ددي	بندګان زما	نيكان	بيشكه په دي (بيان) كښي	يو لوئ خبر دي
به (صرف) زما نيكان بندګان وي | په دي (قران پاک) كښي دعبادت كونكو دپاره ډير كافي				
لِّقَوْمٍ	عٰبِدِيْنَ۝	وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ	اِلَّا رَحْمَةً	لِّلْعٰلَمِيْنَ۝
دپاره دخلقو	عبادت كونكو	اونه ئي ليږلي مونږ ته	مګر رحمت ئي	دپاره دمخلوقاتو
مضمون دي | ....او مونږ ته دټولو جهانونو دپاره رحمت جوړ كړي ليږلي ئي				

(¹) ابوداؤد كتاب الخراج باب في اتخاذ الكاتب: ۲۹۳۵.
(²) الطبري: ۵۴۳/۱۸ صحيح بخاري كتاب التفسير سورة الانبياء: ۴۷۳۹.
(³) ۳۷/الصافات: ۱۰۲.
(⁴) صحيح بخاري كتاب التفسير سورت الانبياء: ۴۷۴۰، صحيح مسلم: ۲۸۶۰، احمد: ۲۳۵/۱.

قوله تعالى:-اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصّٰلِحُوْنَ

د زمكې وارثان به د الله ﷻ نيكان بندهګان وي:- الله ﷻ چه خپلوبنديګانوته څنګه آخرت كښې وركوي دغه شان په دنيا كښې هم ملك اومال وركوي. دالله ﷻ وعده آخرى اوفيصله ربښتونې وى. لكه چه ارشاد دې ﴿اِنَّ الْاَرْضَ لِلّٰهِ يُوْرِثُهَا مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ﴾(١)زمكه دالله ﷻ ده څوك چه غواړى دهغې وارث ئى جوړوي.انجام كاردپرهيزګارانوحصه ده اوارشاددې چه مونږدخپلو رسولانو اوايماندارانو په دنيا كښې اوپه آخرت كښې امداد كوو(٢) يو بل ارشاد دې په تاسوكښې ايماندارانو اونيكانو خلقو سره د الله ﷻ وعده ده چه هغه به دوى په زمكه كښې غالب جوړوى لكه څنګه چه د هغوى نه وړاندينى جوړ كړې اود هغوى د پاره ئى د هغوى دين مضبوط كړو په كوم سره چه هغوى خوشحال دى. (٣)

د ذبور او ذكر نه څه مراد دى؟:-نورفرمانى چه د په شرعى او تقديرى كتابونوكښې ليكلې شوى دى چه دابه يقيناً كيږى.دزبور نه مراد دسعيدبن جبير رحمه الله په قول تورات انجيل او قرآن پاك دې(٤) مجاهد رحمه الله وائى دې نه مرادكتاب دې(٥)بعضې خلق وائى چه زبور د هغه كتاب نوم دې چه په حضرت داؤد عليه السلام باندې نازل شوې وو.دذكرنه مراددلته تورات دې.ابن عباس رضي الله عنه فرمانى دذكرنه مرادقرآن پاك دې. سعيد رحمه الله فرمانى ذكرهغه دې چه په آسمانونو كښې دې يعنى دالله ﷻ سره ام الكتاب ړومبې كتاب يعنى لوح محفوظ. فرمانى په تورات زبور او علم الهى كښې هم اول دا فيصله شوې وه چه امت محمديه ﷺ به د زمكې بادشاه جوړيږى نيك كيدو سره به جنت ته ځى اوداهم ونيلې شوى دى چه د زمكې نه مراد د جنت زمكه ده.(٦)ابوالدرداء رضي الله عنه فرمائى صالحان خلق هم مونږ يودې نه مراد ايماندار خلق دى په دې قرآن پاك كښې چه كوم په نبى آخرالزمان ﷺ باندې نازل شوې دې پوره نصيحت اوكفايت دې د هغوى د پاره چه زمونږ عبادت كونكى بنديګان دى چه زمونږ منى خپل خواهش زمونږ په نوم باندې قربانى كوى. بيافرمانى چه مونږ دخپل خان داخپل نبى رحمة للعالمين جوړكړې ليګلې دې نوودې نعمت شكركونكى په دنيا اوآخرت كښې كامياب دى اوناقدرى كونكى په دواړو جهانونوكښې ناكام او بردباد دى لكه چه ارشاد دې چه تا هغوى نه دى كتلى كومو چه دالله ﷻ دنعمت ناشكرى اوكړه اوخپل قوم ئى غرق كړو(٧)د دې قرآن پاك په نسبت ئى اوفرمائيل چه دادايماندارودپاره هدايت او شفاده اوبې ايمانه كانړه اوړانده دى(٨)په صحيح مسلم كښې دى چه په يوه موقعه باندې د رسول الله ﷺ صحابه كرامو عرض اوكړوحضور ﷺ ددې كافرانودپاره بددعااوكړه حضور ﷺ اوفرمائيل زه لعنت كونكې نه يم راليګلې شوې بلكه رحمت او هدايت يم.(٩) يوبل حديث كښې دى چه دې سره داهم دى چه زه د يو قوم د ترقنى او د بل د تنزلنى د پاره ليګلې شوې يم

د نبى عليه السلام دهجرت نه پس د ابوجهل خپل قوم ته خطاب او هدايت:-طبرانى كښې دى ابوجهل اووئيل اې قريشيانومحمد يثرب له تلې دې خپل ګشتى لښكرې اخواديخوا ستاسو په لټون كښې راليګلى.ګورئى هوښيار اوسئى هغوى د اوړې شرمخانوپه شان په شيش كښې ناست دى چه هغوى خار

(١) ٧/الاعراف:١٢٨.
(٢) ٤٠/غافر:٥١.
(٣) ٢٤/النور:٥٥.
(٤) الطبرى:١٨/٥٤٧.
(٥) الطبرى:١٨/٥٤٧.
(٦) الطبرى:١٨/٥٤٩.
(٧) ١٤/ابراهيم:٢٨.
(٨) ٤١/فصلت:٤٤.
(٩) صحيح مسلم كتاب البر باب النهى عن لعن الدواب وغيرها:٢٥٩٩، مسندابى يعلى:٦١٧٤.

خوړلي دي ځکه چه تاسو هغوی ویستلې دی. والله هغه جادوګر بې مثال دی زه خو چه هغه یا د هغه په ملګروکښې څوك هم وینم نوماته دهغوی سره شیطان ښکاری تاسوته پته ده چه اوس او خزرج قبیلې زمونږ دښمنان دی.دې دښمن ته هغه دښمنانوپناه ورکړې ده.په دې باندې مطعم بن عدی اووئیل ابو الحکم واوره ستاسوداورکوم چه تاسودوطن نه ویستې دې ماڅوك دده نه زیات رښتونې اود وعدې پوره کونکې نه دې لیدلې اوس چه دومره ښه سړی سره تاسو داسې سلوك کړې دې نو اوس خو هغه پریږده اوتاسو له پکار دی چه د هغوی نه جدا اوځان له شئی په دې باندې ابوسفیان بن حارث اووئیل تاله په هغوی باندې پوره سختی کول پکار دی یادساتئی که چرته د ده طرفدار په تاسو غالب راغله نو تاسوبه دیوخای هم پاتې نه شئی نه به رشته اوګورئی اونه خاندان زماپه راتې کښې خوتاسوله د مدینې والا تنګول پکاردی چه یاخو هغوی محمد(ﷺ) اوباسی اوهغه ځان له یوازې پاتې شی یاخود دې مدینې والا ختمول پکار دی که تاسو تیارشئی نوزه به د مدینې په ګوټ ګوټ کښې لښکرې کینوم او هغوی به سخت تنګ کړم.

ددې خبرې په جواب کښې درسول ﷺارشاد:- کله چه حضورﷺ ته داخبرې اورسیدې نو وئې فرمائیل په الله ﷻ باندې قسم دې د چا په قبضه کښې چه زما ځان دې چه هم زه به هغوی قتل او غرق کړم او په قیدکولو سره به ئې بیاپریږدم سره د احسانه. زه رحمت یم زما لیږونکې الله ﷻ دې هغه به ماد دې دنیانه نه اوچتوی ترکومې چه ماخپل دین په دنیاباندې غالب کړې نه وی زما پنځه نومونه دی محمد، احمد،ماحی چه زما په وجه به الله ﷻ کفر ختموی. حاشر چه خلق به زماپه قدمونوکښې راجمع کوی او عاقب[1] مسنداحمد کښې دی حضرت حذیفه ﷺ مدائن کښې ووهروخت به د احادیثو مذاکره کیدله. یوه ورځ حضرت حذیفه ﷺ حضرت سلمان ﷺ له راغلو نوحضرت سلمان اوفرمائیل اې حذیفه یوه ورځ حضورﷺپه خپله خطبه کښې اوفرمائیل چاته چه ما په غصه کښې بدې ردې وئیلې وی یا مې په هغه باندې لعنت کړې وی نو اوګنړئی چه زه هم ستاسو په شان یوانسان یم ستاسو په شان ماته هم غصه راتلې شی.اوزه رحمة اللعالمین یم نوزمادعاده چه الله ﷻ دې زمادا الفاظ هم ددغه خلقودپاره د رحمت ذریعه اوګرځوی[2] پاتې شوه داخبره چه حضورﷺ دکافرانو دپاره څنګه رحمت وو؟ د دې جواب دادې چه په ابن جریرکښې دحضرت ابن عباسﷺ نه هم ددې آیت په تفسیرکښې روایت دې چه د مؤمنانودپاره خوحضورﷺ په دنیااوآخرت کښې رحمت وو اودغیرمؤمنانودپاره حضوراکرم ﷺ په دنیا کښې رحمت وو چه هغوی په زمکه کښې ورخښولو نه اود آسمان نه کانړی راوریدلونه بچ شولکه څنګه چه د وړاندینوامتونوپه منکرانو باندې عذاب راغلو.[3]

قُلۡ	اِنَّمَا	يُوۡحٰٓى	اِلَىَّ	اَنَّمَآ اِلٰهُكُمۡ	اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ	فَهَلۡ اَنۡتُمۡ

ورته اووایه | بیشکه | وحی کیږی | ماته | چې بیشکه معبود ستاسو | معبود یو دې | نو آیا تاسو

(انې پیمغبره) ته اووایه چې ما ته خو بس دا وحی راغلې ده | چې ستاسومعبود بس یو معبود دې | نو

مُّسۡلِمُوۡنَ ۝	فَاِنۡ تَوَلَّوۡا	فَقُلۡ	اٰذَنۡتُكُمۡ	عَلٰى سَوَآءٍ ؕ

منونکی یئ؟ | نو که مخ واړوؤ دوی | نو ورته اووایه | چې خبردار کړی یئ ما تاسو | ښه ښکاره

آیا تاسو هم منئ که نه ؟ | نو که بیا هم مخونه واړوی | نو ته ورته اووایه چې ما خو تاسو پوره

[1] طبرانی:۱۵۳۲ وسنده ضعیف.
[2] ابوداؤد کتاب السنة باب فی النهی عن سب اصحاب رسول الله:٤٦٥٩ وسنده حسن، احمد:٤٣٧/٥.
[3] الطبری:٥٥٢/١٨.

وَإِنْ أَدْرِيٓ | أَقَرِيبٌ | أَمْ بَعِيدٌ | مَّا | تُوعَدُونَ (١٠٩)

اونه پوهیږم زه | چې آیا نزدې دې | یا لرې دې | هغه څیز | چې تاسو سره ئې وعده کیږي

خبرکړئی | اوماته دامعلومه نه ده چې کومه وعده تاسو سره شوې ده چې هغه نزدې ده اوکه لرې

إِنَّهُ | يَعْلَمُ | الْجَهْرَ | مِنَ الْقَوْلِ | وَيَعْلَمُ | مَا | تَكْتُمُونَ (١١٠)

بیشکه الله | پوهیږي | په اوچت آواز | دخبرې نه | او پوهیږي | په هغه خبرو | چې پټوئ ئې تاسو

بیشکه چې الله ﷻ په ځرګنده خبره هم پوهه دې |او په هغې هم پوهه دې چې تاسوئې پټوئی

وَإِنْ أَدْرِي | لَعَلَّهُ | فِتْنَةٌ | لَّكُمْ | وَمَتَاعٌ

او ځومره چې پوهیږم زه | نو شاید چې دا تا خیر | یوه فتنه ده | ستاسو دپاره | او سامان دژوند دې

اوزۀ نه پوهیږم اکیدې شی چې دا (تاخیر) ستاسو دپاره یو امتحان وی او تاسو ته ترڅۀ

إِلَىٰ حِينٍ (١١١) | قَالَ | رَبِّ | احْكُم | بِالْحَقِّ ط | وَرَبُّنَا

دخاص وخته پورې | اخر اووئیل رسول | اے ربه | فیصله اوکړه | په حقه سره | او رب زمونږه

وخت پورې فائده رسول دی | پیغمبر اووئیل چې ائې زما ربه ! ته دحق مطابق فیصله کوه | اوزما رب

الرَّحْمَٰنُ | الْمُسْتَعَانُ | عَلَىٰ مَا | تَصِفُونَ (١١٢) ع

رحمان دې | چې امداد تر غوښتلې کیږی | په مقابله دهغه خبرو کښې | چې تاسو ئې بیانوئ

درحمتونو خاوند دې | مونږ ترې نه مدد غواړو | دهغې خبرو په مقابله کښې چې کومې تاسو بیانوئ

قوله تعالی:- إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ

الله ﷻ یودې :- الله ﷻ سبحانه وتعالی خپل نبی ﷺ ته حکم ورکوی چه ته مشرکانوته اوفرمایه چه زما طرف ته هم داوحی کولې شی چه صرف هم الله ﷻ معبودبرحق دې تاسو ټول هم هغه اومنئی او که تاسو زما په خبره یقین نه کوئی نومونږ اوتاسو جدایو تاسو زمونږ دښمنان ئی اومونږ ستاسو.لکه چه یوبل روایت کښې دی که دروغ ګنړی نو اووایه چه زماد پاره زما عمل دې او ستاسود پاره ستاسو عمل دې. تاسوزمادعمل نه خلاص ئې اوزه ستاسودکړونه ویزاره یم(1)بل آیت کښې دی ﴿وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ خِيَانَةً فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ﴾(2)یعنی که چرته تاته دیوقوم نه دبې وعدګئی خیانت اندیښنه وی نوزر هغوی ته د خپلې وعدې ماتولو خبر ورکړه.

دغه شان دلته هم دی که چرې تاسو جداوالې اختیارکړئی نوزمونږ او ستاسو تعلقات ختم دی یقین کوئی چه کومه وعده تاسوسره کولې شی هغه خو به ضرور پوره کیږی که هم اوس وی اوکه څه وخت پس دهغې ماته پخپله علم نشته. د ظاهر اوباطن عالم صرف الله ﷻ دې چه تاسوکوم ښکاره کړئی او کوم پټ کړئی هغه ته دهرڅه علم دې دبندیګانو ټول علم دظاهری اوپټو اعمالوهغه ته ښکاره دې وړوکې لوئ پټ ښکاره هرڅه باندې پوهیږی. ممکن دی چه دهغه تاخیرهم ستاسو ازمیښت وی اوتاسو

---

1) ١٠/یونس:٤١.

2) ٨/الانفال:٥٨.

نه ستاسو ژوندپورې نفع درکوی. انبياء کرامو عليهم السلام ته چه د ومې دعاتعليم کړې شوې ووچه اې الله په مونږ کښې اوزمونږ په قوم کښې ته رښتونې فيصله اوکړه اوهم ته بهترفيصله کونکې نې. نبي کريم ﷺ ته هم د دې قسم دعاحکم اوشو. حضوراکرم ﷺ چه به کومې يوې غزوې ته تلو نودعابه نې کوله اې زما ربه ته رښتونې فيصله اوفرمائې مونږ د خپل مهربان رب نه امدادغواړو چه هغوی ستاسو دروغ اود ځان نه خبرې مونږ نه واړوی اوپه دې کښې زمونږ امدادکونکې هم هغه دې.

﴿الحمدلله﴾ د الله ﷻ په فضل اوکرم سره د سورت انبياء تفسيرختم شو.

....

آياتونه		سورة الحج مدني دې		رکوع ګاني
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
۷۸		شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې		۱۰

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ	اتَّقُوۡا	رَبَّكُمۡ	اِنَّ	زَلۡزَلَةَ السَّاعَةِ	شَىۡءٌ	عَظِيۡمٌ ①
اې خلقو	اوويريږئ	دغضب درب خپل نه	بيشکه	زلزله دقيامت	څيز دې	الوئ(هيبتناک)

اې خلقو! دخپل رب نه ويره کوئ (ځکه چې) دقيامت (دورځې) زلزله يوډير لوئې څيز دې

يَوۡمَ	تَرَوۡنَهَا	تَذۡهَلُ	كُلُّ مُرۡضِعَةٍ	عَمَّاۤ	
په کومه ورځ	چې تاسو اووينئ هغه زلزله	ناخبره به شي	هره تې ورکونکې ښځه	دهغه بچې نه	

په کومه ورځ چې به تاسو هغه (زلزله) اووينئ انوهره يوه تې ورکونکې (مور) به خپل

اَرۡضَعَتۡ	وَتَضَعُ	كُلُّ	ذَاتِ حَمۡلٍ	حَمۡلَهَا	وَتَرَى النَّاسَ
چې تې ئې ورکوی هغه ته	او اوبه غورزوی	هره	حملداره ښځه	حمل خپل	او تاته به خلق

دتې ماشوم نه غافله شي| اوهره حملداره زنانه به خپل حمل اوغورزوی ااو ته به خلق نشه

سُكٰرٰى	وَمَا هُمۡ	بِسُكٰرٰى	وَلٰكِنَّ	عَذَابَ اللّٰهِ	شَدِيۡدٌ ②
بې هوشه ښکاری	اونه به وی هغوئ	بې هوشه	ليکن	عذاب دالله	دې ډير سخت

نشه وينئ | خو هغوی به نشه نه وی | ليکن دالله ﷻ عذاب به ډير سخت وی

قوله تعالى:- اِنَّ زَلۡزَلَةَ السَّاعَةِ شَىۡءٌ عَظِيۡمٌ ①

د قيامت تباهئ:- الله ﷻ خپلو بنديګانوته دتقوی حکم ورکوی اود راتلونکو خطرناکو امورونه نې ويروی خاص کر د قيامت د زلزلې نه. دې نه مراد ياخوهغه زلزله ده چه قيامت د قايم کيدوسره به وی لکه چه ارشاددې ﴿اِذَا زُلۡزِلَتِ الۡاَرۡضُ زِلۡزَالَهَا﴾[1] زمکه به ښه پوره اوجړقولې شي بل ارشاددې ﴿وَّحُمِلَتِ الۡاَرۡضُ وَالۡجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَّاحِدَةً﴾[2] يعنی زمکه او غرونه به اوچتولوسره اوجنګولې شي او ټکړې ټکړې به کړې

[1] ۹۹/الزلزال:۱۰۱ اخ
[2] ۶۹/الحاقة:۱۰۴۱ اخ

شی یو بل ارشاددي ﴿اِذَا رُجَّتِ الْاَرْضُ رَجًّا﴾ ([1]) يعنی زمكه به په ډير زور سره خوزيږي او غرونه به ذره ذره شی. د صورپه يوحديث كښي دی الله ﷻ چه كله د آسمان اوزمكې پيدائش اوكړو نو صور(شپيلنی)پيداكړه دانی اسرافيل ؑ ته وركړه او هغه په خُله كښي نيولې سترګې د عرش طرف ته پورته كړې ګوری چه درب حكم به كله وی چه هغه شپيلنی پوك وهی.ابوهريره ﷜ تپوس اوكړو يارسول الله ﷺ دا صور يعنی شپيلنی څه څيز دې؟ حضور ﷺ اوفرمائيل د پوك وهلو يو څيز دې ډير لوئ چه په هغې كښي به درې خل پوكې وهلې شی په كوم سره چه به ټول د زمكې اوآسمان والا اوويريږی بغير د هغوی نه څوك چه الله ﷻ غواړی بغيردبنديدواوبغيردساه اخستوبه نی ډيروخته پورې برابر وهی.هم د دې ړومبنی شپيلنی ذكر.په آيت ﴿وَمَا يَنْظُرُ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً مَّا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ﴾ ([2]) كښې دې.پدې سره به غرونه ذره ذره شی اوزمكه به اوړچيږی لكه چه ارشاددې ﴿يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ﴾ ([3]) كله چه به زمكه لړزيږی يوبل پسې به زبردستې جټكې لګی اوزړونه به درزيږی. دزمكې به داسې حالت شی لكه د كشتنی چه په طوفان غولنی كښې وی اويايوقنديل فانوس په چت كښې زوړند وی اوهغه هواځلورو واړو طرفونوته زنګوی. افسوس هم دغه وخت به وی چه پئی وركونكې ښځې به خپلو بچوته پئی وركول هيركړی اود حامله ښځې حملونه به پريوځی اوماشومان به بوډاګان شی شيطانان به اوتختی د زمكې د غاړو پورې به اورسی خود هغه ځائ نه به د فرښتو په وهلوسره راواپس كړې شی. خلق به اخواديخوا حيران اوپريشان منډې تړې وهی يوبل ته به آوازونه كوی هم د دې وجه نه قرآن پاك د دې ورځ نوم يوم التناد كيخودې دی. هم په دغه ورځ به زمكه د يو طرف نه د بل طرفه پورې اوشليږی د هغه وخت د ويريدو اندازه نه شی كيدې.بيا په آسمان كښې بدلونونه ښكاره شی نمرسپوږمئی به بې نوره كړې شی ستوری به راو رژيږی اوځرمنې به راوځی ژوندی خلق به دا هرڅه وينی او مړه خلق به د دې نه بې خبره وی.د قرآن پاك آيت﴿ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ ۭ وَكُلٌّ اَتَوْهُ دٰخِرِيْنَ ﴾ ([4]) كښې د كوموخلقو استثناء كړې ده چه هغوی به بې هوشه نه وی.دې نه مراد شهيدان خلق دی دا ويره به په ژوندوخلق باندې وی شهيدان د الله ﷻ په نيز ژوندی دی او رزق حاصلوی الله ﷻ به هغوی ته د دې ورځې د شر نه خلاصې وركوی او هغوی به په امن كښې ساتی د الله ﷻ دا عذاب به صرف خراب مخلوق د پاره وی. هم دا الله ﷻ د دې سورت د شروع په آياتونوكښې بيانوی.([5]) داحاديث طبرانی ابن جرير ابن ابی حاتم وغيره كښې دې او ډير اوږد دې د دې حصې د نقل كولونه دلته مقصد دا دې چه په دې آيت كښې د كومې زلزلې ذكر دې دا به د قيامت د قايميدونه اول وی اود قيامت طرف ته د دې اضافت د وجه د نيزديوالی د قيامت دې لكه چه وائی اشراط الساعة وغيره والله اعلم. ياد دې نه مراد هغه زلزله ده چه د قيامت نه پس به په ميدان محشركښې وی كله چه خلق د قبرونونه راوځی اود محشر ميدان كښې جمع كيږی. امام ابن جرير رحمه الله هم دا خوښوی. د دې په دليل كښې ډير احاديث دی.

د محشرميدان اودهغه متعلق احاديث:-حضور ﷺ په يوسفركښې وو صحابه كرام رضي الله عنهم ډير تيز تيز روان وو.حضور اكرم ﷺ دې دواړوآياتونوپه اوچت آوازسره تلاوت اوكړو.دصحابه كرام رضي الله عنهم په غوږونو كښې د آواز پريوتلوسره ټولوخپلې سورلنی واخستې اود حضور ﷺ نه چاپيره جمع شو چه كيدې شی حضور ﷺ نور هم څه اوفرمائی. حضوراكرم ﷺ اوفرمائيل معلومه ده چه دابه كومه ورځ وی؟ دابه هغه ورځ وی

([1]) ٥٦/الواقعه:٤..الخ
([2]) ٣٨/صٓ:٥١.
([3]) ٧٩/النازعات:٦. الخ
([4]) ٢٧/النمل:٨٧.
([5]) ابن ابی حاتم:١٢/١٦٣، الطبری:١٨/٥٥٩.

په کومه ورځ چه به الله ﷻ ادم ؑ ته فرمائي اې ادم د دوزخ حصه راوباسه نوهغه به وائي یاالله د څومره نه څومره؟ فرمائي به د هریوزرو نه یوکم زر د دوزخ د پاره او یود جنت د پاره. دې اوریدو سره د صحابه کرام رضي الله عنهم ژړونه اودریدو چپ شو.حضورﷺ چه داحالت اوکتلو نو وئې فرمائيل غم مه کوئی خوشحاله شئی اوعمل کوئی د هغه ذات قسم دچا په لاس کښې چه زما ځان دې تاسو سره د مخلوق هغه شمیردې چه کوموسره هم وی هغه به زیاتوی. یعنی یاجوج اوماجوج د بنیادمونه چه کوم هلاك شوی دی اودابلیس اولاد.اوس دصحابه کرامو رضي الله عنهم ویره لږه شان کمه شوه نوحضورﷺ اوفرمائيل چه عمل کوئی اوزیرې واورئی د هغه قسم دچا په لاس کښې چه دمحمدﷺ ځان دې تاسو خود نورو خلقو په مقابله کښې داسې ئې لکه د اوښ د اړخ یا د ځناور د لاس داغ[1] هم د دې روایت په بل سند کښې دی چه داآیت د سفرپه حالت کښې نازل شوېه دې کښې دی چه صحابه کرامو رضي الله عنهم د حضورﷺ دافرمان واوریدونوپه ژړاشو.حضورﷺ اوفرمائيل نیزدې نیزدې اوسیږئی اوتیك ټاك اوسیږئی د هریونبوت نه وړاندې دجاهلیت زمانه پاتې ده هم هغه به دا شمیرپوره کوی ګنې نود منافقانونه به داشمیرپوره کولې شی.په دې کښې دی چه حضورﷺ اوفرمائيل زما خودا امیددې چه د جنت څلورمه حصه به هم تاسو ئی دې اوریدو سره صحابه کرامو رضي الله عنهم الله اکبر اووئیل ارشاد اوشو څه عجیبه ده چه تاسودریمه حصه ئی. په دې باندې هغوی بیاتکبیراووئیل حضورﷺ اوفرمائيل چه زما امید دې تاسو به نیم په نیم ئی هغوی بیاتکبیراووئیل راوی وائي چه ماته یادنه دی چه حضورﷺ بیا دویمه حصه هم اوفرمائیله که نه. [2]
یوبل روایت کښې دی چه د غزوه تبوك نه په واپسئی باندې مدینې سره نیزدې حضورﷺ د آیت تلاوت شروع کړو.په یوبل روایت کښې دی کوم چه هلاك شو د پیریانونه اوانسانانونه[3] یوبل حدیث کښې دی تاسو په زرو جزونوکښې یوجز ئی. [4]
په صحیح بخاری کښې د دې آیت په تفسیرکښې دی چه د قیامت په ورځ به الله ﷻ حضرت آدم ؑ راوغواړی هغه به جواب ورکړی﴿لبيك ربنا وسعديك﴾بیا به آواز راشی الله ﷻ تاته حکم درکوی چه د خپل اولاد نه د دوزخ حصه راوباسه هغه به تپوس کوی یاالله څومره؟ حکم به کولې شی په هرو زروکښې یو کم زر.هغه وخت به د حامله ښځو حمل پریوځی ماشومان به بوډاګان شی خلق به وارخطاشی د څه نشې په وجه نه بلکه دالله تعالی د عذابونود سختئی په وجه. دې اوریدو سره د صحابه کرامو رضي الله عنهم مخونه بدل شان شو نوحضورﷺ اوفرمائيل د یاجوج ماجوج نه یوکم زر اوتاسو نه یو. تاسو خوداسې ئی لکه د سپین رنګ په غوایه کښې توروېښته چه د هغه په اړخ کښې وی یا په شان د یوڅو سپینو وېښتو چه د تورو وېښتو دغوائی په اړخ کښې وی. بیائی اوفرمائيل چه زما امید دې چه په ټولوجنتیانوکښې به ستاسو شمیر د څلورمې حصې وی مونږ په دې باندې تکبیراووئیل. بیائی اوفرمائيل نیم شمیرکښې ټول اوبه نیم کښې صرف تاسو[5] یوبل روایت کښې دی چه صحابه کرام رضي الله عنهم اووئیل حضورﷺ بیا به هغه خوش نصیب په مونږ کښې څوك وی چه کله داحالت دی[6] یوبل روایت کښې دی تاسو به د الله ﷻ په وړاندې بربنډې پښې بربنډ بدن اوناسوتته راجمع کولې شئی.حضرت عائشه رضي الله عنها اوفرمائيل حضورﷺ ښځې اوسړی په یوځای؟ په یوبل به ئی نظر پریوځی. حضورﷺ اوفرمائيل عائشه هغه وخت

[1] احمد:٤/٤٣٥، ترمذي كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الحج٣١٦٩والحاكم:١/٢٨.
[2] ترمذی كتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة الحج:٣١٦٨ احمد:٤/٤٣٢، مسندحميدى:٨٣١.
[3] مسند ابي يعلى:٣١٢٢.
[4] ومسنده.
[5] صحيح بخارى كتاب التفسيرسورة الحج باب قوله ﴿وترى الناس سكرى﴾:٤٧٤١، صحيح مسلم:٢٢٢، احمد:٢/٣٢.
[6] احمد:١/٣٨٨.

به ډېر سخت اوخطرناك وي(¹)(صحيحين)مسند احمد كښي حضرت عائشه رضي الله عنها فرماني ماونيل يارسول الله ﷺ آيا دوست به د قيامت په روځ خپل دوست يادوي؟ حضور ﷺ اوفرمائيل عائشه په دريو موقعو باندې به څوك هيڅ څوك هم يادنه كړي د عملونود تول په وخت كښي تركومې چه كمې زياتې معلوم نه شي. د عمل نامو د وركولو په ځاى اووخت كښي تركومې چه په ښى اوګس لاس كښي ملاونه شي.

جهنم به درې قسمه خلق راګيروي:-هغه وخت چه د دوزخ نه به يوه غړانګه راوخي چه راګيروي به او په سخت غضب اوغصه كښي به وي اووائي به چه زه په درې قسم خلقو باندې مسلط شوې يم يوخو هغه خلق چه دالله ﷻ نه بغيرنورو خلقو ته آوازونه كوي.دويم هغه چه د حساب په ورځ ئى ايمان نه وى راوړې اوپه هرسركش كبرژن ضدى اوبيا به هغه دوى راغوندكړي او په راټولولو سره به ئى خپلې خيټې ته اورسوى. په دوزخ باندې به پل صراط وى چه د ويښته نه به نرې او تورې نه تيره وى په دې باندې به ازغى او ركاوټونه وى څوك چه الله ﷻ غواړى اوبه ئى نيسى په دې باندې تيريدونكى به د بجلئى په شان وى دستركو رپولو په شان او په شان د هوا اوپه شان د تيزو اسونو اوښانو. فرښتې به څلور واړه طرفونوته ولاړې دعاګانې كوى الله سلامتيا وركړې الله ﷻ بچ ئى كړې نو بعضې خو به صحيح سالم تيرشى اوبعضې به څه ناڅه زخم اوخورى بچ به شى او بعضې به پرمخې دوزخ ته پريوځى(²) د قيامت آثار اوددې په تباهوكښې نور هم ډير احاديث دى د كوموچه ځاى بل دې. دلته اوفرمائيلې شو دقيامت زلزله ډيره خطرناكه ده ډيره سخته ده زړه درزونكې ده تباه كونكې ده او اينه الوزونكى ده. زلزله د رعب او ويرې په وخت كښې زړه خوزيدلو ته وائى لكه چه په آيت كښې دى په دې ميدان جنګ كښې مؤمنان اخته كړې شو اوسخت اوجړقولې شو(³) كله چه تاسودا اووينئى دا ضمير شان د قسم نه دې په دې وجه د دې نه پس د دې تفسيردې. د دې سختئى په وجه پئى څكونكې منيندې خپل بچى هيركړى او دحامله حمل به پريوځى خلق به وارخطاشى داسې به ښكارى لكه چه په نشه كښې بدمست وى خو په اصل كښې به هغوى په نشه كښې نه وى بلكه د عذابونوسختو به هغوى بې هوشه كړې وى.

وَمِنَ النَّاسِ	مَنْ	يُّجَادِلُ	فِي اللّٰهِ	بِغَيْرِ عِلْمٍ	وَّيَتَّبِعُ
او ځيني دخلقو نه	هغه دي	چي جګړه كوي	په باره دالله كښي	بغير دعلم نه	او پيروي كوي

او بعضې خلق داسې هم دى اچې دالله ﷻ په باره كښې بغير د علم (اودليل) نه جګړې كوى او

كُلَّ شَيْطٰنٍ	مَّرِيْدٍ ۝	كُتِبَ	عَلَيْهِ
دهر شيطان	سر كښه	حال دا چي ليكلي شوي ده (دا خبره)	په حق ددغه شيطان كښي

د هر يو سركش شيطان تابعدارى كوى | چې چا په باره كښې چې دا ليكلى شوې دې چې

اَنَّهٗ	مَنْ	تَوَلَّاهُ	فَاَنَّهٗ	يُضِلُّهٗ
چي بيشكه	هغه څوك	چي دوست كوي ده لره	نو بيشكه	به بي لارې كوي هغه (تابع خپل)

څوک هغه سره ملګرې شى | ....نو هغه ئې ګمراه كړى

وَيَهْدِيْهِ	اِلٰى عَذَابِ السَّعِيْرِ ۝	يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ	اِنْ كُنْتُمْ	فِيْ رَيْبٍ
اولار به ښائي هغه ته	دعذاب د وورګرم	اے خلقو	كه يئ تاسو	په شك كښي

اود دوزخ د عذاب لار ورته سموى | ....ائې خلقو! كه تاسو دبيا ژوند په باره كښې شكمن

(¹) صحيح بخارى كتاب الرقاق باب الحشر:٦٥٢٧ صحيح مسلم:٢٨٥٩.
(²) احمد:١١٠/٥.
(³) ٣٣/الاحزاب:١١.

مِّنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ

ددوباره ژوندی کیدونه | پس بیشکه | پیدا کړی یئ مونږ تاسو | دخاورو نه | بیا | دنطفې نه

یئ | نو (لږ فکر اوکړئی) چې مونږ تاسو (اول) دښاورې نه پیدا کړنی ابیا د یو څاڅکی اوبونه

ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَّغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ

بیا دوینې دټوټې نه | بیا دغوښې دټوټی نه | چې پوره شکل والا هم وی | او نیمګړی شکل والا هم وی

بیا د چکه وینې نه | بیا دغوښې دټوټې نه | چې (بعضې) پوره وی او (بعضې) ناپوره وی

لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ۭ وَنُقِرُّ فِي الْاَرْحَامِ

دپاره ددې چې واضحه کړو مونږ | تاسو ته (حقیقت) | اوقرار ورکوؤ مونږ | په رحمونو (دمیندو) کښې

چې تاسو ته خپل قدرتونه اوښائی | او مونږ چې دچا په باره کښې اوغواړو نو تر

مَا نَشَاۗءُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا

هغه چې خوښه شی زمونږه | دنیټې خاصې پورې | بیا | راوباسو مونږ تاسو | په شکل دبچی کښې

یوې مودې پورې هغه دمور په رحم کښې ځائې کړو | بیا تاسو د پوره ماشوم په صورت کښې پیدا کړو

ثُمَّ لِتَبْلُغُوْٓا اَشُدَّكُمْ ۚ وَمِنْكُمْ مَّنْ

بیا (پالو تاسو) | دپاره ددې چې اورسئ تاسو | پوره خوانی خپلې ته | او خینی ستاسو نه | هغه دی

او چې بیا د ځوانۍ زور ته اورسئ | اوپه تاسو کښې څوک داسې دی | چې (په پوخ عمر کښې) مړه شی

يُّتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ

چې وفات کړې کیږی | او خینی ستاسو نه | هغه دی | چې واپس کړې کیږی | بدترین عمر ته

اوبعضې داسې وی | چې (دبوډاتوب) غورزیدلی عمر ته اورسی

لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْــــًٔا ۭ وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً

دپاره ددې چې پوهه نشی | روستو دپوهیدو نه | په څه څیز باند | او ته وینې | زمکه | اوچه کلکه

چې دپوهې نه پس یو ځل بیا په څه نه پوهیږی | ....اوته وینې ګوری چې زمکه اوچه مړه پرته وی

فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاۗءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْۢبَتَتْ

نو هر کله چې | نازل کړو مونږه | په هغې باند | اوبه | نو اوخوزیږی | او اوپړسیږی | او زرغون کړی

نو کله چې مونږ په هغې اوبه راوروؤ | نو راویښه شی | او زرغونه شی | اودهر قسم

مِنْ كُلِّ زَوْجٍۢ بَهِيْجٍ ۝ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ

دهر قسم | بوټو ښائیستو نه | دا کار | په سبب ددې چې بیشکه | الله | هم هغه حق دی |

ښائسته شینکئ راوټوکوی | داځکه چې الله ﷻ حق دی | او هم هغه پخپله

وَاَنَّهٗ	يُحۡيِ	الۡمَوۡتٰى	وَاَنَّهٗ	عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ	قَدِيۡرٌ ۝	وَّاَنَّ	
او بيشكه هغه	ژوندي كوي	مړي	او بيشكه هغه	په هر څيز باند	قادر دی	او بيشكه	
مړو كې ساه اچوي او هغه په هر څيز باندې قدرت لري او دا (خكه) چې							
السَّاعَةَ	اٰتِيَةٌ	لَّا رَيۡبَ	فِيۡهَا	وَاَنَّ اللّٰهَ	يَبۡعَثُ		
قيامت	راتلونكي دې	نشته هيڅ شك	په راتلودهغې كښې	او بيشكه چې الله	به راژوندي كوي		
قيامت راتلونكې دې په دې كښې هيڅ شك نشته او الله ﷻ به په قبرونو كښې پراته مړي							
مَنۡ	فِى الۡقُبُوۡرِ ۝						
هغه څوك	چې په قبرونو كښې دی						
يو ځل بيا راژوندي كوي							

قوله تعالى:- وَمِنَ النَّاسِ مَنۡ يُّجَادِلُ فِى اللّٰهِ

په الله ﷻ باندې بهتانونه لګول:- كوم خلق چه دمرګ نه پس د ژوندون منكردی او الله ﷻ په دې باندې قادرنه منی او دالله ﷻ دفرمان نه اخواكيږی دنبيانوتابعداری پريږدی اودسركش انسانانو اوپيريانو ماتحتی كوی دهغوی الله ﷻ ترديدبيانوی. تاسوګورئی چه څومره بدعتی اوګمراه خلق دی هغوی د حق نه مخ اړوی د باطل په تابعدارئی كښې لګياكيږی دالله ﷻ كتاب اودهغه د رسول ﷺ سنت پريږدی او د ګمراه سردارانو منی.دهغوی په رائې او خواهش باندې عمل كوی. د دې د پاره ئې اوفرمائيل چه دوی سره صحيح علم نشته. دوی چه د چا منی هغوی ازلی سپيره دی خپل تقليدكونكی دهوكه كوی او آخر هغوی په عذاب كښې راګيروی كوم چه د دوزخ سوزونكې اوردې.

ددې ايت مبارك شان نزول:- دا آيت د نضربن حارث باره كښې نازل شوې دې[1] دې خبيث ونيلې وو چه لږ ځواوښايه چه الله ﷻ دسرو زرو دې سپينوزرودې كه دتانبې دې.دهغه په دې سوال كولوسره آسمان اولړزيدو اودهغه كوپړئی والوته.يوروايت كښې دی چه يو يهودی هم داسې سوال كړې وو هم هغه وخت آسمانی ګرز(تندر) هغه هلاك كړو.

د انسانی پيدائش مختلف ادوار:- د قيامت د مخالفينواومنكرينو وړاندې دليل بيانولې شی كه ستاسود دويم ځل دژوندون نه انكار دې نومونږ د دې په دليل كښې تاسوته ستاسو د اول ځل پيدائش درياددو. تاسو په خپل اصليت غور اوكړئی اوګورئی چه مونږ تاسو د خاورې نه پيداكړی ئی يعنی ستاسو پلار حضرت آدم ﷺ د چا نسل چه تاسو ټول ئی تاسو ټول مو د اوبود يو ذليل څاڅكی نه پيداكړئی كوم چه اول دچك وينې شكل اختياركړو بياد غوښې يوه ټكره جوړه شوه.دځلوښتو ورځوپورې خو نطفه په خپل شكل كښې وړاندې كيږی بياد الله ﷻ په حكم سره د وينې سوروالی راپيداشی بيا ځلوښت ورځې پس هغه د غوښې يوه ټكړې شكل اختياركړی په كوم كښې چه څه شكل اوصورت نه وی بيا الله ﷻ دې ته صورت وركوی سرسينه خيټه پنډئی پښې او ټول اندامونه جوړيږی كله د دې نه وړاندې حمل ساقط كيږی كله د دې نه پس ماشوم پريوځی داستاسو د مشاهدې خبره ده اوكله پاتې كيږی. كله چه په دې ټكره باندې ځلوښت ورځې تيرې شی نو الله ﷻ فرښته راوليكی هغه ټيك ټاك او صحيح كولوسره په دې كښې روح وړپوك وهی اوچه څنګه د الله ﷻ خوښه وی هم هغه شان ښائسته يا بدرنګه ښځه ياسړې جوړوی. رزق اجل نيكی بدی هم دغه وخت ليكلې كيږی. بخاری اومسلم شريف كښې

[1] الطبری:۱۸/۵٦٦.

دی رسول الله ﷺ فرمائی په تاسوکښې دهریو پیدائش ستاسودموریه خیټه کښې ترڅلویښتو ورځو پورې جمع کیږی.بیادڅلویښتو ورځونه پس چك وینې شکل اختیاروی بیاڅلویښت ورځې پس د غوښې ټکره بیا فرښتې ته دڅلورو څیزونولیکلوحکم ورکولوسره رالیګی. رزق عمل اجل نیك بخت او بدبخت لیکلې کیږی بیا په دې کښې روح پوك وهلې شی. (١)

دپیداکیدو نه وړاندې دتقدیر لیکل:- عبدالله ؓفرمائی چه په رحم کښې نطفه حصاریدوسره فرښته تپوس کوی چه اې الله ﷻ دابه مخلوق وی که نه؟که انکاراوشی نو هغه کلکیږی نه هم د وینې په شکل کښې درحم نه خارج کیږی اوکه حکم ملاوشی چه دده پیدائش به کولې شی نوفرښته معلومات کوی چه هلك به وی که جینئی؟نیك به وی که بد؟اجل به ئې څه وی؟ اثربه څه وی؟چرته به مری؟بیادنطفه نه تپوس کولې شی ستارب څوك دې؟هغه وائی الله.تپوس کوی چه رازق څوك دې؟وائی الله.بیا فرښتې ته وائی چه لاړشه اوپه اصل کتاب کښې اوګوره دده ټول حال به ملاوشی.بیا هغه پیداکولې شی اولیکلې شوې ژوندون تیروی. تقدیراو رزق بیامومی مقرر ځائ ته ځی راځی بیامرګ راځی او ښخولې شی کوم ځائ چه ښخیدل مقرر وی.بیاحضرت عامر ؒ دغه آیت تلاوت کړو.د غوښې ټکره جوړیدونه پس د څلورم پیدائش طرفته واپس کولې شی اوژوندئی ساه جوړیږی.دحضرت حذیفه بن اسید ؓ نه یومرفوع روایت دې چه څلویښت پنځه څلویښت ورځې په نطفه باندې تیرې شی نوفرښته معلوموی چه داجنتی دې که دوزخی؟چه جواب ملاوشی نو لیکلې کیږی بیا تپوس کوی چه هلك به وی که جینئی؟ کوم جواب چه ملاویږی نو لیکی. بیا عمل اثر رزق او اجل لیکلې شی اوکتاب راغونډولې شی په کوم کښې چه نه کمې ممکن دې اونه زیاتې(٢)بیا ماشوم شی اوپه دنیا کښې پیداشی نه په کښې عقل وی نه پوهه کمزورې وی او ټول اندامونه ئې ضعیف وی بیائی الله ﷻ لویوی.موروپلار پرې مهربان کوی شپه ورځ هغوی ته د ده فکر وی په تکلیفونواوچتولوسره پالنه کوی او الله ﷻ هغه لویوی اود تازه ځوانئی زمانه راځی ښائسته او صحت مند کیږی بعضې خو په ځوانئی کښې لاړشی او بعضې بوډاګان کیږی.

دانسان ضعیف العمری:- چه بیاعقل او پوه ترې لاړه شی اود ماشومانو په شان کمزورې شی په حافظه او پوهه کښې کمې راشی دعلم نه پس بې علم شی لکه چه ارشاد دې﴿اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ مِّنْ ضُعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ ضُعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ قُوَّةٍ ضُعْفًا وَّشَیْبَةً ؕ یَخْلُقُ مَا یَشَآءُ ۚ وَهُوَ الْعَلِیْمُ الْقَدِیْرُ﴾(٣) الله ﷻ مونږ په کمزورئی کښې پیدا کړو بیائی زوراوطاقت راکړواوددې قوت اوطاقت نه پس ضعف او بوډاوالې راغلو.کوم چه هغه غواړی پیداکوی هغه د پوره علم او کامل قدرت مالك دې.

دانسان د عمر متعلق مرحلې:- مسند حافظ ابویعلی موصلی کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی ماشوم چه تر کومې بالغتوب ته اونه رسی د هغه نیکئی د هغه د پلار یا مور پلار په عمل نامه کښې لیکلې کیږی او بدی نه په هغوی باندې وی اونه په هغه باندې. بلوغت ته په رسیدوباندې قلم په هغه باندې روان شی اودهغه سره فرښتو ته د هغه دحفاظت اوهغه د صحیح ساتلوحکم ملاویږی.کله چه هغه په اسلام کښې دڅلویښتو کالو عمر ته رسی نوالله ﷻ هغه له ددریو بلاګانونه خلاصې ورکوی.دلیونتوب نه جذام نه او برص (برګی مرض) نه،کله چه په هغه باندې دالله ﷻ په دین کښې پنځوس کاله تیریږی نو الله ﷻدهغه په حساب کښې سپکوالې کوی کله چه هغه دشپیتوکالوشی نوالله ﷻهغه دخپلې رضا مندئی کارونوطرف ته طبیعت ورکرځوی اوهغه خپل طرف ته راغب کوی.کله چه هغه د اویاؤ کالوشی

(١) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله علیهم:۳۲۰۸، صحیح مسلم:۲٦٤۳، ابوداوٗد:٤٧٠٨، ترمذی:۲۱۳۷

(٢) صحیح مسلم کتاب القدر باب کیفیة خلق آدمی فی بطن امه....:٢٦٤٤، احمد:٦/٤، مشکل الاثار:٢٦٦٣، السنة لابن ابی عاصم:١٧٩، ابن حبان:٦١٧٧.

(٣) ٣٠/الروم:٥٤. الخ

نو اسماني فرښتې هغه سره محبت کوي اوکله چه هغه د اتيا وُکالوشي نو الله ﷻ دهغه نيکئي خوليکي ولې د بدونه ئې تجاوز کوي. کله چه هغه دلس کم سلوکالوعمرته اورسي نوالله ﷻدهغه وړاندې روستو ګناهونه معاف کوي د هغه د کور دخلقو د پاره هغه سفارشي او شفيع جوړوي هغه ته د الله ﷻ په نيز د امين الله خطاب ملاويږي او په زمکه کښې د الله ﷻ د قيديانو په شان اوسيږي.

کله چه هغه ډيرناکاره عمر ته اورسي اود علم نه پس بې علم شي نوکوم څه چه هغه د خپل صحت او هوش په زمانه کښې نيکئي کولې تولې برابر هم د هغه په عمل نامه کښې ليکلې کيږي. اوکه يوه بدي د هغه نه اوشي نو نه ليکلې کيږي([1]) داحديث ډيرغريب دې او سخت نکارت په کښې دې سره د دې نه دا امام احمد بن حنبل رحمه الله په خپل مسند کښې موقوفًا هم او مرفوعًا هم راوړلې دې. د حضرت انس ﷺ نه موقوفًا نقل دې اود حضرت عبدالله بن عمربن الخطاب ﷺ نه درسول الله ﷺ فرمان اوبيا د حضرت انس ﷺ نه په دويم سندسره مرفوعًا هم دا وارد دې([2]) حافظ ابوبکربن بزار رحمه الله هم دا په روايت د حضرت انس بن مالك ﷺ نه په حديث مرفوع کښې بيان کړې دې. ([3]) (او په مسلمانانوباندې د رب د مهربانئې تقاضا هم دا ده. الله ﷻ دې زمونږ په عمر کښې په نيکئې سره برکت واچوي. آمين)

د مرګ نه پس د ژوندي کيدو يوبل دليل:-دمړوژوندي کولويودليل بيانولوسره بيادا دويم دليل بيانوي چه هوارميدان بغيرد راټوکيدو اوچه اوسخته زمکه مونږ په آسماني اوبوباندې خروب کولوسره شنه او تازه کوو.قسم قسم ګلونه ميوې دانې خوږې تروې ښکلې مزيدارې رنګ او شکل والا ميوو نه ډکې شوې ښائسته لونې وړې ونې په خوزيدو خوزيدو سره د سپرلي مزه ښائي.هم دا هغه مړه زمکه وه چه د پرون پورې ئې خاورې الوزولې اونن د زړه خوند او د سترګو نور جوړيدو سره د خپل ژوند او ځوانئې مزه ورکوي.دګلونوواړه واړه بوټي دماغو له تازګي ورکوي د لرې نه د نسيم سپکې سپکې چپې ځومره ښکلې معلوميږي.فسبحان الله وبحمده.ربښتيادي چه خالق مدبر د خپلې خوښې مطابق کونکې خود مختاره حاکم حقيقي هم الله ﷻ دې. هم هغه د مړو ژوندي کونکې دې اود هغې نښه د مړې زمکې ژوندي کيدل د مخلوق د سترګو په وړاندې دي هغه په هريوانقلاب او هر زړه په حال باندې قادر دې. څه چه غواړي کيږي دکوم کار چه اراده کوي وائي چه اوشه نوبيانا ممکن دی چه هغه ويناکولوسره اونشي.يادساتئې چه قيامت بې شکه اوشبهې راتلونکې دې اودقبرونو مړي به هغه قدير الله ﷻ ژوندي کولوسره رااوچتوي. هغه د عدم نه په وجود کښې په راوستلوباندې قادر دې او وی به. په سورت يس کښې هم دبعضو خلقو داعتراض ذکرکولوسره هغوی ته دهغوی رومبې پيدائش وريادولوسره قائل کړې دی اودې سره د شنې ونې نه د اور پيداکولو قلب ماهيت هم په دليل کښې پيش کړې دې. ([4]) نور آياتونه هم په دې باره کښې ډير دي.

د الله ﷻ د ديدار مثال په دنيا کښې:-حضرت لقيط بن عامر ﷺ چه د ابورزين عقيلي په کنيت سره مشهور دې يوځل د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړوچه آيا مونږ خلق به ټول په ټول خپل رب تبارك وتعالى ليدلې شو؟ اود هغه په مخلوق کښې د دې ليدلو څه مثال شته؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه ولې تاسو ټول په ټول سپوږمئی ته نه ګورئې؟ مونږ وئيل او نو بيا الله ﷻ خو د لوئ شان خاونددې. بيائې عرض اوکړوچه حضور ﷺ دمړو ژوندي کولوهم څه مثال په دنياکښې شته؟جواب ملاوشو ولې پدې ځنګلو

---

[1] مسندابي يعلى:۳۶۷۸.
[2] احمد:۲/۸۹.
[3] احمد:۳/۲۱۷-۲۱۸.
[4] ۳۶/يس:۷۸-۸۰.

کښې تاسو نه تیریږي کوم چه غیرآباد او وران پراته وي خاورې الوزي اوچ او مړه کیږي بیا تاسو ګورئ چه هم هغه ټکړه ټکه شنه اوقسم قسم ونونه شنه آباده په نوي ژوندسره پیداکیږي ښکلې کیږي دغه شان به الله ﷻ مړي راژوندي کوي او په مخلوق کښې هم کتلې شوي مثالونه د دې پوره نمونه اوثبوت موجود دي(۱) (ابوداؤد وغیره) حضرت معاذ بن جبل ﷺ فرمائي څوك چه د دې خبرې یقین اوساتي چه الله ﷻ حق دې اوقیامت خامخا بې شکه راتلونکې دې او الله ﷻ به مړي د قبرونو نه بیا راژوندي کوي هغه یقیني جنتي دې.

	يُّجَادِلُ	مَنْ	وَمِنَ النَّاسِ	
	چې جګړه کوي	هغه څوك دي	او ځیني دخلقو نه	
	په باره کښې	چې دالله ﷻ	اوپه خلقو کښې بعضې داسې هم شته	
ثَانِيَ	وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ۙ	وَّلَا هُدًى	بِغَيْرِ عِلْمٍ	فِي اللّٰهِ
تا وونکې وي	او بغیر دکتاب روښانه نه	او بغیر دهدایت نه	بغیر دعلم نه	په باره دالله کښې
په تکبر سره	....			بې دځه علم نه اوبې د څه دلیل نه اوبې د یوروښانه کتاب نه جګړې کوي
فِي الدُّنْيَا	لَهٗ	عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ	لِيُضِلَّ	عِطْفِهٖ
په دنیا کښې	دپاره دهغه	دالله دلارې نه	دپاره ددې چې بې لارې کړي خلق	دډې خپلې لره
		چې (خلق) دالله ﷻ دلارې نه ګمراه کړي	داسې بنده دپاره په دنیا کښې	څټ ګرځوي ....
	عَذَابَ الْحَرِيْقِ ۝	يَوْمَ الْقِيٰمَةِ	وَّنُذِيْقُهٗ	خِزْيٌ
	دعذاب سوزونکي	په ورځ دقیامت	اوابه څکوؤ مونږ هغه ته مزه	شرمندګي ده
			او دقیامت په ورځ به مونږ دوئ ته د سوزونکي عذاب مزه اوڅکوو	هم رسوائي ده
وَاَنَّ اللّٰهَ	يَدٰكَ	قَدَّمَتْ	بِمَا	ذٰلِكَ
او بیشکه چې الله	لاسونو ستا	چې مخکښې لیږلې وؤ	په سبب دهغې عمل دي	دا عذاب
		په خپلو بندګانو چرې هم	چې تا وړاندې لیږلې وو او الله ﷻ	داد هغه عملونو سزا ده
	لِّلْعَبِيْدِ ۝	بِظَلَّامٍ		لَيْسَ
		په بندګانو (خپلو) باند	ظلم کونکې	نه دي
			اوپه خلقو کښې بعضې هغه هم شته	ظلم نه کوي

د جاهلانو مقلدانو حالت: پورتنو آیاتونوکښې دګمراه جاهلانو تقلید کړل شوؤحال بیان شوې وودلته د هغوی دپیرانو مرشدانو ګمراهانو مبتدعینوحال بیانولې شې چه هغوی په بې عقلئې اوبې دلیلئې سره په صرف رائې قیاس او نفساني خواهشاتوسره دالله ﷻ باره کښې کلام کوي دحق نه ډډه کوي په کبرسره سټ اړوي دحق قبلولونه بې پرواهئې سره انکارکوي. لکه څنګه چه فرعونیانودموسی ﷺ ښکاره معجزې کتلو سره هم انکار بې پروائي اوکړه او ونې نه منلې. بل آیت کښې دی کله چه هغوی ته د الله ﷻ د وحې د تابعدارئې د پاره اوونیلې شي اود رسول الله ﷺ فرمان طرف ته رابللې شي نوته

(۱) احمد: ۱۱/۴، ابوداؤد کتاب السنة باب في الرؤیة: ۴۷۳۱ وسنده حسن، ابن ماجه: ۱۸۰ مختصراً.

خو به اوکوري اې رسول ﷺ دامنافقان تانه منع کیږي. په سورت منافقون کښې ارشاد اوشو چه کله دوی ته وئیلې کیږي چه راشئ د خپل ځان د پاره په رسول الله ﷺ باندې استغفاراوکړئ نوهغوی خپل سر راتاؤکړي او په غرور کښې راشي او بې نیازئ سره انکارکوي. (۱)

حضرت لقمان علیه السلام خپل خوئ ته نصیحت کولوسره اوفرمائیل ﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ (۲) دخلقو نه خپل اننګی مه خوره وه یعنې خپل ځان لوئ ګنړلوسره کبر مه کوه. بل آیت کښې دی زمونږ آیاتونه اوریدو سره دکبر نه مخ اړوي(۳) د ﴿لیضل﴾ لام خو یالام عاقبت دې یالام تعلیل دې د دې د پاره اکثر د دې مقصد دنورو ګمراه کول نه وي اوممکن ده دې نه مراد معاند او انکارهم وي اوکیدې شي چه دامطلب وي چه مونږ هغوی دا داسې بداخلاقه په دې وجه سازکړل چه دوی د ګمراهانوسردار شي. د دوی د پاره په دنیاکښې هم ذلت اوخواري ده چه بدله ده د ده د تکبر. ده دلته کبر کولو اولوئ جوړیدل ئې غوښتل مونږ به دې نور هم وړوکې کړو. دلته به هم په خپله غوښتنه کښې ناکام او بې مراده به وي اوپه آخرت کښې به هم د دوزخ د اور نوړنی وي.دابه د غصې او رټنې په توګه وئیلې کیږي چه دا ستاد عمل نتیجه ده د الله ﷻ ذات د ظلم نه پاك دې. لکه چه ارشاد دې فرښتو ته به وئیلې شي دې اونیسئ او په راښکو ئې دوزخ ته بوځئ اود ده په سرباندې د اور په شان اوبه اوبهیوئ. واخله اوس د خپلې لوئې خپل عزت اود لوئې بدله واخله څه. هم دغه هغه څه دی چه په کوم سره په ټول عمر کښې په شك شبه کښې پاتې وي(۴)حضرت حسن بصري رحمه الله فرمائي ماته دا روایت راو رسیدو په یوه یوه ورځ به هغوی اویا اویا ځل په اورکښې به اوسوزی او یقیني به شي بیابه ژوندی کولې شي او بیا به سوزولې شي.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ
اووځینې دخلقو نه|هغه څوك دی|چې بندګي کوي دالله
|اوپه خلقو کښې بعضې هغه هم شته اچې دالله عبادت (دشک شبهې) په غاړه (ولاړ) کوي
عَلَىٰ حَرْفٍ ۖ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ ۖ وَإِنْ أَصَابَتْهُ
په غاړه باند | نو که اورسیږي ده ته | فائده | نو مطمئن شي په هغې باند| او که اورسیږي ده ته
(داسې کس ته) که چرې فائده اورسیږي انو هغه ددې نه مطمئن شي |اوکه چرې په څهٔ مصیبت کښې
فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ۚ ذَٰلِكَ
مصیبت | نو واپس اوګرځي | په مخ خپل باند| نقصاني شو دې په دنیا | او په اخرت کښې | دادې
اخته شي|نو مخ اوچت کړي | (اود کفرطرفته) بیرته ګرځي |نودهٔ په دنیا کښې او اخرت دواړو کښې نقصان
هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ۞ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُ
هغه نقصان | ښکاره | رابلي هغه |ماسوا دالله نه |هغه څه |چې نهٔ ضرر رسولې شي هغه ته
بیاموندو | هم دا ښکاره نقصان دې | دوی دالله ﷻ نه سوا داسې (معبودان) رابلي اچې نه دهٔ ته نقصان

(۱) ٦٣/المنافقون:٥.

(۲) ٣١/لقمان:١٨.

(۳) ٣١/لقمان:٧.

(۴) ٤٤/الدخان:٥٠.

وَمَا	لَا يَنفَعُهُۥ	ذَٰلِكَ	هُوَ الضَّلَٰلُ	الْبَعِيدُ	يَدْعُوا		
او هغه څه	چې نۀ نفع رسولې شي هغه ته	داده	هغه ګمراهي	لرې	عبادت کوي هغه		
رسولې شي اونه ورته نفع رسولې شي	هم دغه يوه لويه ګمراهي ده	هغه داسې (دروغو معبود) بلې					
لَمَن	ضَرُّهُۥٓ	أَقْرَبُ	مِن نَّفْعِهِۦ	لَبِئْسَ	الْمَوْلَىٰ		
دهغه چا	چې نقصان دهغه	ډير نزدې دي	دفائدې دهغه نه	ډير بد دي	دا مددګار		
دکوم نقصان چې ددۀ دنفعې نه زيات نزدې دي	..................بې کاره مولى دي						
وَلَبِئْسَ	الْعَشِيرُ						
او ډير بد دي	دا ملګرې						
او داسې ملګرې بد ملګرې دي							

قوله تعالى:-وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ

د مفاد پرستو او منافقانو خلقو تذکره:- دحرف معنى شك د[1] يوطرف ده لکه چه هغوى د دين په يوه غاړه باندې ولاړ دى که فائده ملاوشي نود خوشحالئ نه پلنيږي که نقصان اووينى نو تختي. په صحيح بخاري کښې د حضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې هجرت به ئې کولو مدينې ته رسيدل او بال بچ ئې پيدا شو اوپۀ څارووکښې برکت اوشونووائى چه دادين ډيرښه دې اوکه چرته اونه شى نووائى چه دادين خو ډير خراب دې.([2])

دا ايت مبارك دچاباره کښې دې ؟:- ابن ابى حاتم کښې هم دهغوى نه روايت دى چه بانډچيان به حضورﷺ له راتلل اسلام به ئې قبلولو واپس به تلل نوچه کله به ئې د باران اوبه بيامونډلې په څناورو کور مال حال کښې برکت کتلونو په تسلئى سره به ئې وئيل ډير ښه دين دې اوکه چرې د دې خلاف به ئې کتل نو ډير زر به ئې وئيل چه په دې دين کښې خود نقصان نه بغيرهيڅ هم نشته په دې باندې دا آيت نازل شو. د عوفى رحمه الله په روايت د حضرت ابن عباس ﷺ نه نقل دى چه داسې خلق هم وو چه مدينې ته به رسيدل دلته په راتلوبه هغه کره هلك يا د اوښې بچې اوشو اوهغوى به جوړشو نو خوشحاله به شو اود دې دين تعريفونه به ئې کول اوکه چرې به څه مصيبت راغلو اود مدينې هوا به برابر پرې رانغله په کور کښې جينئى پيداشوه د صدقې مال ورته حاصل نه شو نو په شيطانى وسوسه کښې به راتلل او صفا به ئې وئيل چه په دې دين کښې خو بس سختي او سختى ده. ([3])

د عبدالرحمن رحمه الله بيان دې چه داحال د منافقانودې که دنياورته ملاوشي نو په دين خوشحاليږى اوچه کله ملاونه شوه ياڅه ازميښت راغلو نوزر څادر راکاږى او مرتداوکافرکيږى.([4]) پوره بدنصيب دى دنيا اوآخرت دواړه تباه کوى د دې نه زياته بربادى به څه وى. دکومو خلقو بتانواو بزرګانونه چه دوى امداد غواړى چاته فريادونه کوى اوچاله خپل حاجتونه اوړى د چانه چه رزق غواړى هغوى خو صرف عاجز دى نفع نقصان خود هغوى په لاس کښې شته نه لويه ګمراهى هم دا ده. په دنياکښې هم د هغوى په عبادت سره د نفع نقصان نه وړاندې کيږى اوپه آخرت کښې چه به د هغوى نه کوم نقصان ملاويږى نو

---

[1]) الطبرى:۵۷۶/۱۸.

[2]) صحيح بخارى كتاب ا لتفسير سورة الحج باب (ومن الناس من يعبدالله على حرف):۴۷۴۲.

[3]) الطبرى:۵۷۵/۱۸.

[4]) الطبرى:۵۷۶/۱۸.

دهغې به څه وائي. دابنان خود هغوی ډیر خراب ولیان او ډیر خراب ملګری ثابتیږی. (۱) یادا مطلب چه داسې کونکی پخپله ډیر بدکار او ډیر زیات خراب دی. دا اولنې تفسیرډیر ښه دی. والله اعلم.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا

| بیشکه الله | دا خلوی | هغه کسان | چی ایمان ئې راوړو |

| بیشکه الله ﷻ به هغه خلق چې ایمان ئې راوړې دي

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

او عملونه ئې اوکړل | نیک نیک | داسې باغونو ته | چی بهیږی به | لاند دهغې نه | نهرونه

او نیک کارونه کوی داسې باغونو ته داخل کړی اچې لاندې به ترې ولې بهیږی

إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ⑭ مَنْ كَانَ يَظُنُّ

بیشکه الله | کوی | هغه څه | چی غواړی ئې هغه | هغه څوک | چی ګمان لری |

بیشکه الله چې څه غواړی هغه کوی | څوک چې داخیال کوی چې الله ﷻ به دنیا

أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ

چې هر ګز به امداداونه کړی دهغه سره الله | په دنیا کښې | او په آخرت کښې | نو پکاردی چې اورسی

او اخرت کښې دخپل پیغمبر مدد نه کوی | نو هغه له پکار دی چې یوه رسئ تر آسمانه

بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ

په یوه ذریعه رسئ سره | آسمان ته | بیا | دپریکړی (دغه رسئ) | بیا داوګوری | چی آیا لرې کولې شی

پورې اوغزوی | بیا (دې اوخیژی او) دوحی سلسله دې پریکړی | بیا دې اوګوری چې آیا دهغه دا طریقه

كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ⑮ وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ آيَاتٍ

تدبیر ددهٔ | هغه خیز لره | چی غصه کوی دې | او دارنګې | نازل کړې دی مونږ دا قران | ایتونه

هغه خیز ختمولې شی چې دې ئې په غصه کړې دې؟ | او هم دغه شان مونږ دا (قران) د ښکاره ښنبو په صورت

بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُرِيدُ ⑯

واضحه | او بیشکه الله | هدایت کوی | هغه چاته | چی اراده اوکړی هغه |

کښې نازل کړې دي | او چاته چې الله اوغواړی هدایت ورته کوی |

قوله تعالى: -إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

دخرابو خلقو بیان سره دخو خلقو بیان کولې شی دچاپه زړونو کښې چه دیقین نوردې اود چا په اعمالو کښې دسنتو ظهوردې د نیکوخواهش منداود بدونه لرې دی دوی به په اوچتو محلونو او اعلی درجو کښې وی ځکه چه دوی لارموندونکی دی اود هغوی نه سوا نورخلق بې لارې دی اوس چه څه غواړی کوی دې اوچه څه غواړی پریږدی دې.

---

(۱) الطبری:۱۸/۵۷۹.

د قرآن پاک احکام واضحه دی:- يعنی کوم خلق چه دا وائی چه الله ﷻ به د خپل نبیﷺ امدادنه په دنيا کښې کوی اونه په آخرت کښې هغوی دې يقين اوکړی چه د هغوی داخيال صرف هم خيال دې د حضورﷺ به امداد کولې شی دوی که په خپله غصه کښې مره هم شی يا هغوی له پکاردی چه په خپل ورکښې رسئی زوړند کړی او خپل خان پهانسی کړی اوخپل خان هلاك کړی.(١) ناممکن دی چه هغه خيزيعنی دالله ﷻ امداد دهغه نبی ﷺ له رانه شی که دوی په سوزيدو سوزيدو مره شی خود دوی دا خيالونه کول به غلط ثابتيږی. دامطلب هم کيدې شی چه ددوی دخيالونوخلاف به کيږی دالله ﷻ امداد به د آسمان نه نازليږی که د دوی په وس کښې وی نودوی دې يوه رسئی په آسمان کښې زوړندکړې او آسمان ته دې اوخيژی اود آسمان نه نازل شوې امداد دې بندکړی. خواولنئی معنی ډيره ظاهره ده اوپه دې کښې دهغوی پوره عاجزی او نامرادئی ثبوت دې چه الله ﷻ به خپل دين خپل کتاب او خپل نبی ﷺ ته ترقی ورکوی اودا خلق دا ليدلې نه شی په دې وجه دوی له پکاردی چه دوی مره شي اوخپل خان پخپله هلاك کړی. لکه چه ارشاد دې ﴿إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ﴾(٢) مونږ دخپلو رسولانو اوايماندارانو امداد کوو په دنيا کښې هم اوپه آخرت کښې هم. دلته فرمائی چه دوی په پهانسئی کښې زوړند شی اودې ګوری چه د محمدﷺ شان څنګه کمولې شی؟ د خپلې سينې اُور څنګه مړکولې شی؟ داقرآن مونږ نازل کړې دی اود دې آياتونه د دې الفاظ د معنې په لحاظ سره ډير واضحه دی د الله ﷻ د طرف نه د هغه په بنديګانو باندې داحجت دې. هدايت او ګمراهی هم د الله ﷻ په لاس کښې دی اوهم هغه د دې حکمت پيژنی هيڅ څوك د ده نه تپوس پوښتنه نه شی کولې هغه د ټولو حاکم دې هغه درحمتونووالا غلبه والې حکمت والا عظمت والا علم والا دې هيڅ څوك په هغه باندې مختار نشته چه څه غواړی کوی هغه د ټولونه حساب اخستونکې دې او هغه هم ډير زر.

إِنَّ الَّذِينَ
| بيشکه هغه کسان |
ابيشکه کوم خلق چې

آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَىٰ
چی ايمان نې راوړو | او هغه کسان | چی يهوديان شو | او صابيان | او نصارئ |
مومنان دی اوکوم چې يهوديان دی او صابيان او عيسايان دی

وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ
اومجوسيان | او هغه کسان | چی شرك نې اوکړو ابيشکه الله | فيصله به اوکړی | په منځ ددوی کښې
اود اورعبادت ګذار دی | اوخوک چې مشرکان دی | الله ﷻ به دقيامت په ورځ ددې ټولو په مينځ

يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ
په ورځ دقيامت ابيشکه الله | په هر څيز باند | نظر لرونکې دې | آيا نه وينې تهاچی بيشکه الله چی دې
کښې فيصله اوکړی | الله ﷻ ته هر څيز ښکاره دې | آيا ته نه ګورې چې ټول الله ﷻ

(١) الطبری:۵۸۱/۱۸، حاکم:۳۸۶/۲ مختصراً.
(٢) ۴۰/غافر:۵۱، الخ

يَسْجُدُ لَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ
سجده کوی هغه ته | هغه ټول | چی په آسمانونو کښی دی | او څوك چی | په زمکه کښی دی
ته سجده (اطاعت) کوی اکوم مخلوقات چی په آسمانونو اوزمکه کښي دي
وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُوْمُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَآبُّ
او نمر | او سپوږمئ | او ستوری | او غرونه | او ونې | او خناور
اونمر او سپوږمئ اوستوری اوغرونه او وني او خاروی
وَكَثِيْرٌ مِّنَ النَّاسِ ؕ وَكَثِيْرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ ؕ
او ډیر | دخلقو نه | او ډیر (هغه خلق هم) | چی ثابت شوي دي | په هغه باند | عذاب
اوډیر انسانان هم سجده کوی| اوډیر په کښي داسې هم دی چې عذاب پرې ثابت شوې دی
وَمَنْ يُّهِنِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ مُّكْرِمٍ ؕ اِنَّ اللّٰهَ
او هغه څوك چي ذليله ئي کړی الله | نو نشته | هغه لره | څوك عزت ورکونکي | بیشکه الله |
اوڅوک چې الله ﷻ ذلیله کړی انو هغه له څوک عزت ورکونکي نشته | الله ﷻ
يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ؕ ﴿۱۸﴾
کوی هغه | چی غواړی هغه |
چې څه غواړی نو هغه کوی

قوله تعالى:- وَالصّٰبِئِيْنَ وَالنَّصٰرٰى

د صابئینو بیان سره داختلاف د سورت بقره په تفسیرکښې تیرشوې دې دلته فرمائی چه د دې مختلف مذهبونوالافیصله به دقیامت په ورځ صفا شی. الله ﷻ به ایماندارانوله جنت ورکوی اوکافران به دوزخ ته اورسوی. د ټولوافعال او اقوال ظاهر او باطن الله ﷻ ته ښکاره دی.

هریو څیز الله ﷻ ته سجده کوی:- دعبادت مستحق هم هغه یووحده لا شریك له دې د هغه د عظمت په وړاندې هرڅیزسر ښکته کړې دې که په خوشحالئی وی که په خفګان دهرڅیز سجده په خپل طریقه ده. قرآن پاك د سوری ښی اوګس طرف ته کیدل هم د الله ﷻ په وړاندې سر په سجده کیدل آیت ﴿اَوَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ يَّتَفَيَّؤُا ظِلٰلُهٗ عَنِ الْيَمِيْنِ وَالشَّمَآئِلِ سُجَّدًا لِّلّٰهِ وَهُمْ دٰخِرُوْنَ﴾[1] کښې بیان کړی دی. د آسمانونو فرښتې د زمکې خاروی انسانان پیریان مرغئی خناوران ټول د هغه مخې ته سر په سجده دی او د هغه تسبیح اوحمد کوی. نمر سپوږمئی اوستوری هم هغه ته په سجده کښې پراته دی. دا درویواړه څیزونه د دې د پاره جدابیان کړل چه بعضې خلق د دې عبادت کوی سره د دې چه هغوی د الله ﷻ په وړاندې ټیټ دی. د دې د پاره اوفرمائیلې شو چه نمر سپوږمئی ته سجدې مه کوئی هغه ته سجدې کوئی چه د دې خالق دې. بخاری اومسلم کښې رسول الله ﷺ دحضرت ابوذر ؓ نه تپوس اوکړو پوهیږې چه دا نمر چرته ځی؟ هغه جواب ورکړو الله ﷻ ته اودهغه نبی ﷺ ته علم دې. حضور ﷺ اوفرمائیل دا دعرش لاندې ځی او الله ﷻ ته سجده کوی بیاد هغه نه اجازت غواړی څه وخت راروان دې هغه ته به یوه ورځ اووئیلې شی د کوم

---

[1] ۱٦/النحل:٤٨.

خایٔ نه چه راغلې نی هم هلته واپس شه([1])سنن ابی داؤد نسائی ابن ماجه او مسنداحمد کښې د تندر په حدیث کښې دی نمر سپوږمنی دالله ﷻ مخلوق دې هغه دچا په مرګ یاپیداکیدوباندې تندرنه نیسی بلکه الله ﷻ چه په خپل مخلوق کښې په چا باندې تجلی اچوی نوهغه د هغه په وړاندې تیتیږی.([2]) ابو العالیه رحمه الله فرمائی چه نمر سپوږمنی اوټول ستوری ډوبیدوسره په سجده کښې خی اودالله ﷻ نه اجازت غواړی اود ښی طرف ته ځی اوبیا خپل خایٔ ته رسی. د غرونو او ونوسجده کول دهغوی سوری ښی او ګس طرف ته کیدل دی.یوسړی حضور ﷺ ته خپل یوخوب بیان کړو مااوکتل چه د یوې ونې شاته مونځ کوم زه چه کله سجدې ته لاړم نوهغه ونه هم سجدې ته لاړه اوماواوریده چه هغې په خپله سجده کښې داونیل ﴿اللهم اکتب لی بها عندك اجراوضع عنی بها وزرا واجعلها لی عندك ذخرا وتقبلها منی کما تقبلتها من عبدك داؤد﴾ یعنی اې الله د دې سجدې په وجه زماد پاره خپل خان سره اجراوثواب اولیکه اوزما ګناه معاف کړه او زما د پاره دا د آخرت ذخیره کړه اودا قبوله کړه څنګه چه تاد خپل بنده داؤد ﷺ سجده قبوله کړه. د حضرت ابن عباس ؓ بیان دې چه بیا ماوکتل یوه ورځ رسول الله ﷺ دسجدې آیت اولوستلو سجده نی اوکړه اوهم دادعائی په خپله سجده کښې اولوستله کومه چه ما اوریدله. (ترمذی وغیره) ([3])

ټول څناور هم هغه ته سجده کوی. دمسنداحمد په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د خپل څاروی شاخپل منبر مه جوړه وه ډیرې سورلئی دخپل سور نه ښه وی([4])اوزیات ذکرکونکی وی.اواکثر انسانان هم په خپله خوشحالئی سره د الله ﷻ عبادت په خایٔ راوړی اوسجدې کوی اوهغه هم دی چه دې نه محروم دی کبرکوی سرکشی کوی.الله ﷻ چه څوك ذلیل کړی هغه څوك عزیزکولې شی؟ رب خودمختاره کارکونکې دې.

د الله ﷻ د رضا او ارادې نه منکر ته د علی رضی الله عنه هدایت:- ابن ابی حاتم کښې دی حضرت علی ؓ ته چا اوونیل دلته یوسړې دې چه د الله ﷻ ارادې او دهغه رضا نه منی. هغوی دې سړی ته اوونیل اې سړیه ته دا اوښایه چه ستا پیدائش الله ﷻ په خپله خوښه کړې دې که ستا؟ هغه ونیل خپله خوښه. دا هم اوښایه چه کله ته غواړې نو بیمار شې که الله ﷻ غواړی. هغه ونیل چه کله هغه غواړی. تپوس نی اوکړوچه بیا تاته شفا ستا په غوښتنه سره کیږی که دهغه په اراده سره؟ جواب نی ورکړو دالله ﷻ په اراده سره. وتی فرمائیل چه ښه ده دااوښایه چه اوس هغه چرته غواړی تابه بوځی که نه چرته ته غواړې؟ ونیل چه چرته هغه غواړی. وتی فرمائیل بیا څه خبره پاتې شوه؟ واوره که تاد دې خلاف جواب کولونو ما به ستا سر پرې کړې وومسلم کښې دی حضور ﷺ فرمائی کله چه انسان د سجدې آیت لولی اوسجده کوی نوشیطان جداشی اوژاړې او وائی چه افسوس بنیادم ته د سجدې حکم شوې دې نو سجده کوی جنتی شو ما انکار اوکړو دوزخی جوړشوم ([5])

دسورت حج دوه سجدې:- حضرت عقبه بن عامر ؓ یوځل دحضور ﷺ نه تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ سورت حج ته په ټولوسورتونو دافضیلت ملاوشو چه پدې کښې دسجدې دوه آیاتونه دی؟حضور ﷺ اوفرمائیل چه او اوکه څوك په دې دواړو باندې سجده اونه کړی نو هغه له پکار دی چه دا دې هډو لولی نه. ([6])(ترمذی وغیره)امام ترمذی رحمه الله فرمائی چه داحدیث قوی نه دې خود امام صاحب داقول د غور قابل دې ځکه چه د دې راوی ابن لهیعه رحمه الله د خپل سماعت په دې کښې تصریح کړې ده او په دې

[1]) صحیح بخاری کتاب بدءالخلق باب صفة الشمس والقمر:۳۱۹۹، صحیح مسلم ۱۵۹، السنن الکبری للنسائی:۱۱۱۷۶، ابن حبان:۶۱۵۳.
[2]) احمد:۲۶۹/۴، ابن خزیمه:۱۴۰۴، نسائی کتاب الکسوف باب نمبر ۱۶، حدیث:۱۴۸۶، ابن ماجه: ۱۶۶۲، ابوداؤد:۱۱۹۳ مختصرًا
[3]) ترمذی کتاب الدعوات باب مایقول فی سجودالقرآن:۳۴۲۴ وسنده حسن،ابن ماجه: ۱۰۵۳،ابن حبان:۲۷۶۸و حاکم:۲۱۹/۱.
[4]) احمد:۴۴۱/۳.
[5]) صحیح مسلم کتاب الایمان باب بیان اطلاق اسم الکفر علی من ترك الصلاة:۸۱، ابن ماجه، ۱۰۵۲، احمد:۴۴۳/۲، ابن حبان : ۲۷۵۹.
[6])ابوداؤد کتاب سجود القرآن باب تفریع ابواب السجود کم سجدة فی القرآن:۱۴۰۲، وسنده حسن، ترمذی:۵۷۸، احمد:۱۵۱/۴

دي خکه چه د دې راوی ابن لهیعه رحمه الله د خپل سماعت په دې کښې تصریح کړې ده او په دې باندې نی ډیره جرح تدلیس کړې ده چه دې سره اوچتیږی. په ابوداؤد کښې د رسول الله ﷺ ارشاد دې سورت حج ته په قرآن پاك کښې په نورو سورتونو باندې فضیلت ورکړې شوې دې په دې کښې دوه سجدې دی(۱)امام ابوداؤدفرمائی چه په دې سندسره خوداحدیث مستندنه دې خویه بل سندسره دا مستندهم بیان کړې شوې دې خوصحیح نه دې.روایت دې چه عمر رضی الله عنه حدیبیه کښې د دې سورت تلاوت اوکړو اودوه خل ئې سجده اوکړه او وئې فرمائیل دې ته د دې دوو سجدو فضیلت ورکړې شوې دې.(ابوبکر بن عدی) عمرو بن عاص رضی الله عنه ته رسول الله ﷺ په ټول قرآن کښې پنځه سجدې اولوستلې درې په سورت مفصل کښې دوه سورت حج کښې (۲) نودا روایتونو دا خبره پوره شان سره مضبوطوی.

هٰذٰنِ خَصۡمٰنِ اخۡتَصَمُوۡا
| دا دوه ډلې دی | جګړه کونکی | چې جګړه ئې اوکړه |
|دا دواړه ډلې دی |چې د خپل رب په باره کښې
فِیۡ رَبِّهِمۡ فَالَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا قُطِّعَتۡ لَهُمۡ
په باره درب خپل کښې | نو هغه کسان | چې کفر ئې اوکړو | پریکړې شوی دی | دهغوئ دپاره |
جګړه کوی | نو څوک چې کافران دی | هغوئ دپاره به داور جامې
ثِیَابٌ مِّنۡ نَّارٍ یُصَبُّ مِنۡ فَوۡقِ رُءُوۡسِهِمُ الۡحَمِیۡمُ ۝۱۹ یُصۡهَرُ
جامې | داور نه | اچولې کیږی به | دپاسه | دسرونو دهغوئ | اوبهٔ یشیدلې | چې ویلی کیږی به
کټ کړې شی | د سرونو دپاسه په پرې (ختکیدلې) تودې اوبه واچولې شی| په هغې سره به
بِهٖ مَا فِیۡ بُطُوۡنِهِمۡ وَالۡجُلُوۡدُ ۝۲۰ وَلَهُمۡ
په هغې سره | هغه څه | چې په ګیډو دهغوئ کښې وی | او څرمنې هم | اووی به دپاره دهغوئ |
ددوئ دخیټې دننه کولمې اوددوئ څرمنې ویلی کیږی | ....او د دوئ د وهلو دپاره
مَّقَامِعُ مِنۡ حَدِیۡدٍ ۝۲۱ کُلَّمَاۤ اَرَادُوۡۤا اَنۡ یَّخۡرُجُوۡا مِنۡهَا مِنۡ غَمٍّ
ګرزونه | داوسپنې | هر کله چې | اراده اوکړه هغوئ | چې وځی | د(دوزخ) نه | دغم نه
به ورته داوسپنې ګرزونه پراته وی| کله چې ترې د غم د وجې بهرته وتل غواړی | ....نو بیا
اُعِیۡدُوۡا فِیۡهَا ۚ وَذُوۡقُوۡا عَذَابَ الۡحَرِیۡقِ ۝۲۲
نو واپس به وردیکه کړې شی | په هغې کښې | چې اوڅکئ مزه | دعذاب دسوزیدو |
به ورواپس کولې شی | او ورته به اووئیلې شی چې دسوزیدو عذاب اوڅکئ |

قوله تعالی:- هٰذٰنِ خَصۡمٰنِ

د مؤمن اوکافراختلاف:- حضرت ابوذر رضی الله عنه قسم خوړلوسره فرمائیل چه دا آیت د حضرت حمزه رضی الله عنه اود هغه په مقابله کښې چه کوم کافران په بدرکښې راغلې ووعتبه اودهغه ددوملګروباره کښې نازل

(۱) المراسیل لابن داؤد:۷۸.

(۲) ابوداؤد کتاب سجود القرآن باب تفریع ابواب السجود کم سجدة فی القرآن:۱۴۰۱، ابن ماجه:۱۰۵۷، حاکم:۲۲۳/۱.

شوې دي (۱)صحیح بخاری کښې دی چه حضرت علی ﷺ بن ابی طالب فرمائی دقیامت په ورځ به زه د ټولونه اول د الله ﷻ په وړاندې د خپل حجت ثابتولود پاره په زنګونونو باندې پریوځم.

د(خَصْمٰنِ) نه مراد څوک دی؟:-حضرت قیس رحمه الله فرمائی چه هم د دوی باره کښې دا آیت نازل شوې دې د بدر په ورځ داخلق د یوبل مقابلې له راغلي وو علی حمزه اوعبیده رضي الله عنهم اوشیبه عتبه او ولید(۲) یوبل قول دې چه دې نه مرادمسلمانان اواهل کتاب دی.اهل کتابوبه ونیل زمونږ نبی اوزمونږ کتاب ستاسو د نبی اوستاسو د کتاب نه اول دې په دې وجه مونږ الله ﷻ سره په دې نسبت ستاسو نه زیات نیزدې یو او مسلمانانوبه ونیل چه زمونږ کتاب ستاسود کتاب فیصله کوی اوزمونږ نبی خاتم الانبیاء دې په دې وجه ستاسو نه اولی دې نو الله ﷻ اسلام غالب کړواودا آیت نازل شو. قتاده رحمه الله فرمائی چه دې نه مراد صداقت او تکذیب والا دی. مجاهد رحمه الله فرمائی په دې آیت کښې د مؤمن اوکافر مثال دې چه په قیامت کښې اختلاف وو. عکرمه رحمه الله فرمائی مراد ترې د جنت اودوزخ قول دې.د دوزخ سوال وو چه ما د سزا ځیز جوړکړه اوجنت خواهش وو چه ما د رحمت ځائ جوړکړه. د مجاهد رحمه الله قول دې ټولو اقوالوته شامل دې اود بدر واقعه هم په دې ضمن کښې راتلې شي. مؤمنانو د الله ﷻ د دین غلبه غوښتله اوکافرانود ایمان د نورختمولوحق ښکته کول او باطل ښکاره کولو په فکرکښې وو.

ابن جریر رحمه الله هم دامختار ګڼړی اودا ډیرښه هم دې اودې نه پس هم دې د کافرانود پاره د اُورټکړې جدا جدامقررکړې شوی دی.دابه دتانبې په شکل کښې وی چه ډیرګرمانش رسوی(۳)بیابه په دپاسه د ګرمو اوبوتړلې شوې داره اچولې شی په کوم سره چه به ئې کولمې او چربی ویلې شی اوځرمن به ئې اوسوزی پریوبه څی. په ترمذی کښې دی چه د اُور په شان په دې ګرمو اوبوسره به ئې کولمې وغیره د خیټې نه اوخی په پښویاندې به ئې راپریوځي. بیا چه څنګه وې هم هغه شان به شي اوبیابه دغه شان کیږی. (۴)

داوور سټک به څومره وی؟:-عبدالله بن سری رحمه الله فرمائی فرښته به دا ډولچه دګرو نه نیسی راوړی به ئې دهغه په خُله کښې به ئې اچوی.دې به ویرېږی مخ به اړوی نوفرښته به دې په تندی باندې د او سپنې په سټك وهی په دې سره به د هغه سر اوشلیږی هم دهغه ځائ نه به دا داُورګرمې اوبه وراچولې شی چه نیغې به خیټې ته وررسی.رسول الله ﷺ فرمائی په دې سټکانو په کومو سره چه به دوزخیان ټکولې شی که یوبه زمکه باندې راوړلې شی اوکیخودې شی نوټول انسانان او پیریان چه یوځائ شی هغه به اوچت نه کړې شی.(۵) (مسند) حضور ﷺ فرمائی که په هغې باندې یولوئ غر اووهلې شی نوهغه به ذره ذره شی.دوزخیان به په دې ټکرې ټکرې شی او چه څنګه وی هم هغه شان به کولې شی. که چرې غساق چه ددوزخیانوخوراك دې یوه لوټه په دنیاکښې اوبهیولې شی نود دنیاټول خلق به د بدبوئې نه هلاك شی(۶) (مسنداحمد).

ابن عباس رضي الله عنه فرمائی چه د دې په لګیدوسره به د بدن یویواندام جدا جداشی اود چغو صورو شور به جوړشی(۷)کله چه دهغه ځائ نه وتل غواړی هم هغه ځائ ته به واپس کولې شی.حضرت سلمان رضي الله عنه فرمائی ددوزخ اُورسخت تور او تیارې والا دې ددې شغلې هم روښانه نه دی اونه د دې انګارد رڼړا والا

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة الحج باب قوله (هذٰن خصمٰن اختصموافی ربهم):۴۷۴۳، صحیح مسلم:۳۰۳۳، ابن ماجه:۲۸۳۵.
(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الحج:۴۷۴۴، ابن ابی شیبه:۵/۴۵۷.
(۳) الطبری:۱۸/۸۹۰.
(۴) ترمذی کتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة شراب اهل النار:۲۵۸۲وسنده حسن، حاکم:۲/۳۸۷، حلیة الاولیاء: ۸/۱۸۲
(۵) احمد:۳/۲۹مسندابی یعلی:۱۳۸۸، حاکم:۴/۶۰۰.
(۶) احمد:۳/۸۳ حدیث مسندابی یعلی:۱۳۷۷.
(۷) الطبری:۱۸/۵۹۳.

دې. بیاهغوی هم ددې ایت تلاوت اوکړو.([1])
د حضرت زید ﷛ قول دې دوزخیان به په دې کښې ساهم نه شي اخستې. حضرت فضیل بن عیاض ﷫ فرمائي والله د دې نه د خلاصیدو به څه آسرا هم نه وي په پښوکښې به درنې بیړنی وي په لاسونوکښې مضبوطې هتکړئی وي د أور شغلې به هغه دومره اوچتوي لکه چه بهر به اوځی خوبیابه هم د فرښتود لاس نه ګرز خوري او بیخ ته به رسي. دوی ته به وئیلې کیږي چه اوس د سوزیدو مزه اوڅکئی لکه چه ارشاددې دوی ته به وئیلې شي ددې أور عذاب اوزغمئی کوم چه تاسو ترننه پورې دروغ ګنړلو.([2]) په ژبه هم اوپه خپلوعملونوسره هم.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ	الَّذِينَ	آمَنُوا	وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ	جَنَّاتٍ	
بیشکه الله به داخل کړي	هغه کسان اچې ایمان ئې راوړو	او عملونه ئې اوکړل نیک	داسې جنتونو ته		
الله ﷻ به هغه کسان چې ایماندار دی اود نیکئ کارونه کوی داسې باغونو ته داخل					
تَجْرِي	مِنْ تَحْتِهَا	الْأَنْهَارُ	يُحَلَّوْنَ	فِيهَا	مِنْ أَسَاوِرَ
چې بهیږي به	لاند دهغې نه	نهرونه	وابه چولې شي هغوئ ته	په هغې کښې	بنګړي
کړي	چې دهغې لاندې به نهرونه بهیږي	هلته به ورته دسرو زرو			
مِنْ ذَهَبٍ	وَلُؤْلُؤًا	وَلِبَاسُهُمْ	فِيهَا	حَرِيرٌ ⑯	وَهُدُوا
دسروزرو	او ملغلرې	او جامې دهغوئ به	په هغې کښې	دریښموو ي	او هدایت اوکړې شو هغوئ ته
بنګړي اوملغلرې اچولې شي او هلته به دهغوئ جامې د ریښمو وي او (داځکه چې په دنیا کښې)					
إِلَى الطَّيِّبِ	مِنَ الْقَوْلِ	وَهُدُوا	إِلَى صِرَاطِ	الْحَمِيدِ ⑰	
پاکې ته	دخبرې نه (پاکې قبلولوته)	او اوښودلې شوه هغوئ ته	لاره	دستائیلي شوی الله	
دوئ ته دپاکیزه خبرې هدایت شوې وو او د ستائیلي شوي (الله ﷻ) لار ورته خودلې شوې وه					

قوله تعالى:-إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا

په جنتیانوباندې انعامونه:- پورته ددوزخیانواودهغوی دسزاګانو دهغوی دطوقاوزنځیرونه دهغوی سوزیدل دهغوی د أوردلباس ذکر کولوسره اوس دجنت اود هغې دنعمتونو اود هغه ځایئ د اوسیدونکو حال بیانوي. الله ﷻ دې مونږ دخپلوسزاګانونه بچ کړي او بدلې دې راکړي. آمین. فرمائي چه د ایمان او نیک عمل په بدله کښې به جنت ملاویږي د کوم ځایئ محلونه اوباغونه څلورو وارو طرفو نه دأوبو نهرونه چپې وهي چرته چه غواړي هم هلته به پخپله دهغوی مخ کیږي د سرو زروپه کالویاندې به ښائسته کړې شوي وي د مرغلرو نه به ډک وي. په متفق علیه حدیث کښې دي د مؤمن کالی به هغه ځایئ پورې رسي د کوم ځایئ پورې چه د اودس اوبه رسي.([3]) کعب احبار ﷫ فرمائي په جنت کښې یوه فرښته دء د کومې نوم چه هم ماته معلوم دې هغه د خپل پیدائش نه د مؤمنانود پاره کالی جوړوي اود قیامت د ورځې پورې به ئې جوړوي. که ددې نه یوبنګړې هم دنیاته راښکاره کړې شي نود نمر رڼړا به داسې لاړه

---

[1] حاکم:۲/۳۸۷.
[2] ۳۲/السجده:۲۰.
[3] صحیح بخاري کتاب اللباس باب نقض الصور:۵۹۵۳، صحیح مسلم:۲۵۰.

شی ځنګه چه دهغه دراوتلوسره د سپوږمنۍ نه ځی.ددوزخیانو دلباس ذکرپورته تیرشودلته د جنتیانود لباس ذکرکولې شی هغوی به نرمې پرقیدلې ریښمنې کپړې اغوستې وی لکه چه ځنګه په سورت دهر کښې دی چه د هغوی لباس به د شنو ریښمو وی د سپینوزرو بنګړی به وی اود شراب طهور د جام د پاسه جام به څکی. دا د ستاسو بدله دا دې ستاسو د کوششونونتیجه. ([1])صحیح حدیث کښې دي ریښم تاسو مه اغوندئی ځوك چه دا په دنیاکښې واچوی هغه به د آخرت په ورځ د دې نه محروم وی([2]) حضرت عبدالله بن زبیر ﷺ فرمائی ځوك چه په دې ورځ د ریښمی لباس نه محروم شو هغه به جنت ته نه ځی ځکه چه د جنت والا دا لباس دې([3]) هغوی ته پاکه خبره اوخودلې شوه لکه چه ارشاددې ﴿ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ۚ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ ([4]) ایماندارېه حکم د الله ﷻ به جنت ته ځی کوم ځای کښې چه به د هغوی تحفه په خپل مینځ کښې سلام وی. یوبل آیت کښې دی په هره یوه دروازه به فرښتې هغه له راځی اوسلام به ورته کوی وائی به ستاد صبرکولو څه ښه انجام اوشو. ([5])

یوبل ځای کښې ارشاددې ﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ۝ إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ۝﴾([6]) هلته به څه فضول خبره اود غم خبره نه اوری بغیردسلام اوسلامتیانه.نوهغوی ته هغه کوروکړې شوچرته چه دزړه خوشحالولو آوازونه اوهم سلام اوسلام اوری. لکه چه ارشاد دې هلته به هم د مبارك سلامت آوازونه راځی په خلاف د دوزخ چه هروخت به غصې اورټنې اوری اوتوکلي به شی. او بې عزته کولې به شی چه داسې عذابونه برداشت کړئی وغیره.اوهغوی ته به هغه ځای ورکولې شی چه خوشحاله خوشحاله به شی اوپه ناځاپی به د ژبونه د الله ﷻ حمداو ثنا اداکیږی ځکه چه بې شمیره او بې مثاله رحمتونه به وی.

په صحیح حدیث کښې دی چه ځنګه بې ارادې اوبې تکلیفه ساه ځی راځی دغه شان به جنتیانوته تسبیح اوحمدالهام کیږی([7])دبعضې مفسیرینو قول دې چه دطیب کلام نه مرادقرآن کریم دې او﴿لااله الا الله﴾ دې د حدیث شریف نور دوا ذکرونه دی اود صراط حمید نه مراد اسلامی لار ده. دا تفسیرهم د اولنی تفسیرخلاف نه دې. والله اعلم.

إِنَّ الَّذِينَ	كَفَرُوا	وَيَصُدُّونَ	عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ	وَالْمَسْجِدِ
بیشکه هغه کسان	چې کفر ئې اوکړو	او منع کوی خلق	دلارې دالله نه	ا و دمسجد
بیشکه هغه خلق چې کومو کفر کړې دي| او چې خلق د الله ﷻ دلارې نه او مسجد				
الْحَرَامِ	الَّذِي	جَعَلْنَاهُ	لِلنَّاسِ	سَوَاءً
حرام نه	هغه (مسجدحرام)	چې جوړ کړې دي مونږ هغه	دپاره دخلقو	برابر حقونه
حرام نه منع کوی|کوم چې مونږ دټولو دپاره مقرر کړې دي | چې په هغې کښې				

[1]) ۷۶/الدهر:۲۱-۲۲.

[2]) صحیح بخاری کتاب اللباس باب لبس الحریر للرجال وقدر مایجوز منه:۵۸۳، ۵۸۳٤، صحیح مسلم۲۰۶۹،السنن الکبری :۹۵۸٤.

[3]) احمد:۱/۳۷وسنده صحیح واصله عندالبخاری:۵۸۳۷ومسلم:۲۰۶۹.

[4]) ۱٤/ابراهیم:۲۳.

[5]) ۱۳/الرعد:۲۳-۲٤.

[6]) ۵٦/الواقعة:۲۵-۲٦.

[7]) صحیح مسلم کتاب الجنة باب فی صفات الجنة واهلها....۲۸۳۵.

الْعَاكِفُ	فِيهِ	وَالْبَادِ	وَمَنْ	يُرِدْ	
دمقامي خلقو	په هغې کښې	او دبهر نه دراتلو نکو خلقو	او هغه څوك	چې اراده لري	
کښې اوسيدونکې (کوربه) اود بهر نه راتلونکي (مسافر) يو برابر دي او څوک چې					
فِيهِ	بِإِلْحَادٍ	بِظُلْمٍ	نُذِقْهُ		
په دې مسجد حرام کښې	دحق نه په مخ اړولو سره	په ظلم سره	مونږ به اوڅکوؤ هغه ته مزه		
په ظلم سره په دې ځائې کښې د ګناه کولو اراده اوکړي	تو مونږ بهٔ پرې دردناک				
مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾					
دعذاب دردناك نه					
عذاب اوڅکوو					

قوله تعالى:- وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ

د مسجدالحرام څخه بندول لويه ګناه ده:- الله ﷻ دکافرانود دې فعل ترديد کوی چه هغوی به مسلمانان د مسجد الحرام نه بندول هغوی به ئې دحج احکام کولونه منع کول سره ددې چه د اولياءالله دعوی به ئې کوله.حالانکه اولياء الله هغه دی د چا په زړونوکښې چه د الله ﷻ ويره وی. دې نه معلوميږی چه دا ذکرد مدينې دې لکه دسورت بقره آيت ﴿يَسْئَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۖ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ ۚ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ۗ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا ۚ وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ وَأُولٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ (۱) کښې دی دلته فرمانی چه سره دکفرنه بيادا هم فعل دې چه داللهﷻدلاری نه اودمسجدالحرام نه مسلمانان بندوی چه په حقيقت کښې ددې اهل دی.هم داترتيب د دې آيت دې﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ ۗ أَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾(۲) دهغوی صفت دادې چه دهغوی زړه دالله ﷻ په ذکرسره مطمئن کيږی

دمسجد حرام د زمکې په ملکيت کښې اختلاف:- مسجد حرام چه الله ﷻ دټولود پاره يوشان د حرمت ځائ جوړکړې دې دمقيم يامسافرپه حقوقوکښې هيڅ کمې زياتې نه دې ايخودې اهل مکه هم په مسجد حرام کښې ډيره کيدې شی اود بهرخلق هم.(۳) دهغه ځائ په منزلوکښې دهغه ځائ اوسيدونکی اود بهرنه راغلی خلق ټول يوشان حق لری.پدې مسئله کښې امام شافعی رحمه الله امام اسحاق بن راهويه رحمه الله دامام احمدبن حنبل رحمه الله په موجودګئی کښې اختلاف اوکړو.امام شافعی رحمه الله خواوونيل چه د مکې حويلې په ملکيت کښې راوستلې شی په وراثت کښې تقسيم کيدې شی اوپه کرايه باندې هم ورکولې شی اودليل ئې داورکړوچه اسامه بن زيدﷺ درسول الله ﷺ نه سوال اوکړوچه صبابه ته په مکه کښې هم خپل کورکښې کوزيږې؟نوحضورﷺ جواب ورکړوچه عقيل زمونږ د پاره کومه حويلی پريخې ده؟ بيائې اوفرمائيل چه کافردمسلمان وارث نه دې اونه مسلمان د کافر(۴) يوبل دليل دادې چه امير المؤمنين عمرفاروق ﷺ دصفوان بن اميهﷺ کور په څلور زره درهم باندې واخستلو او هلته ئې جيل خانه جوړ کړې وه. طاؤس اوعمرو بن دينار رحمهما الله هم پدې مسئله کښې دامام صاحب ملګرتيا کوی.امام اسحاق بن

(۱) ۲/البقرة: ۲۱۷.

(۲) ۱۳/الرعد:۲۸.

(۳) الطبری:۱۸/۵۹٦.

(۴) صحيح بخاری کتاب المغازی باب اين رکزالنبی ﷺ الراية يوم الفتح:۴۲۸۲-۴۲۸۳، صحيح مسلم:۱۳۵۱،ابوداؤد:۲۹۱،

راهویه رحمه الله ددې خلاف وائي چه هغه په وراثت کښې نه شي تقسیم کیدې اونه په کرایه ورکولې شي. په سلفو کښې یوه ډله هم دا وائي. دمجاهد رحمه الله او عطاء رحمه الله هم دا مسلك دې. ددې دلیل د ابن ماجه داحدیث دې چه علقمه بن نضله رحمه الله فرمائي دحضور ﷺ په زمانه کښې اوصدیقي اوفاروقي په خلافت کښې دمکې حویلئي به آزادې اوبې ملکیت وتیلې کیدې که ضرورت به وو نوپاتې به وې ګنې نورو خلقو ته به ئې د اوسیدو د پاره ورکولې([1])عبدالله بن عمر فرمائي نه خود مکې کورونه خرڅول جائز دی اونه ددې کرایه اخستل.عطاء رحمه الله به هم په حرم کښې کرایه اخستلونه منع کوله.عمر بن الخطاب رضی الله عنه به د مکې دکورونو دروازو کیخودو نه منع کوله ځکه چه په صحن کښې به حاجیان خلق اوسیدل.د ټولونه اولنئي دروازه سهیل بن عمرو رضی الله عنه جوړه کړې وه عمر رضی الله عنه هم هغه وخت هغه ته د حاضریدلو حکم ورکړو.هغه راغلوونئي وئیل مامعاف کړئي زه سوداګرسړې یم مادضرورت مطابق دادروازې جوړې کړې دي دپاره چه زما څاروی زماپه وس کښې وی.هغوی اوفرمائیل ښه ده بیامونږ هم ستادپاره دا جائزساتو.په نورو روایاتو کښې فاروقي حکم په دې الفاظو سره نقل دې چه اې اهل مکه دخپلو کورونو دروازې مه ایږدئي دبهر خلق چه کوم ځائ غواړي حصار شي.عطاء رحمه الله فرمائي د ښاریو خلق او بهر وطن خلق په دې کښې برابردی چرته چه غواړي کوزیږی دې.عبدالله بن عمر رضی الله عنه فرمائي چه دمکې د کورونو کرایه خوړونکې په خپله خیټه کښې اورډ کونکې دې.امام احمد رحمه الله ددې دواړو خبرو په مینځ کښې مسلك خوښ کړې دې.یعني ملکیت او وراثت خو ئې جائزخودلې اوکرایې ته ئې ناجائزونیلی دی ددې نه دلیلونه جمع کیږی. والله اعلم.

د حرم کورونه په کرایه ورکول او د دې په ملکیت کښې د راتلو حکم

دامام ابوحنیفه رحمه الله مسلک دې چه دحرم مکې زمکه خرڅول دغه شان دهغې کورونه په کرایه ورکول جائزنه دی بلکه هرکس ته په هغې کښې استوګنې حق حاصل دې (تفسیرمظهری ۱۲/۱۹۰، ۱۹۱)

(**بالحاد**)کښې "با" زائده ده لکه (**تنبت بالدهن**)([2])کښې داعشی په شعر(**ضمنت برزق عیالنا ارماحنا**)الخ کښې یعنی زمونږ دکورنئي رزق زمونږ په نیزوباندې موقوف دې. الخ د نوروشاعرانو په کلام کښې با په داسې موقعو باندې زائده راتلل استعمال شوی دی خود دې نه هم ښکلې خبره دا ده چه مونږ اووایو چه د دې ځائ فعل(**یهم**)معنی متضمن ده د دې د پاره چه با سره متعدی شوې ده. د الحاد نه مراد کبیره اوشرمناکه ګناه ده.

د (بظلم) مطلب او تفسیر :- (بظلم) نه مراد قصداً دې د تاویل په رو سره نه دی کیدل بله معنی د شرك د غیرالله عبادت کولوهم کړې ده([3])داهم مطلب دې چه په حرم شریف کښې د الله ﷻ حرام کړې شوي کارونه حلال ګنړل لکه ګناه بې ځایه قتل ظلم او ستم وغیره داسې خلق د سختو عذابونو لائق دی. ([4]) مجاهد رحمه الله فرمائي څوك هم چه دلته خراب کاراوکړي دادحرم شریف خصوصیت دې چه غیروطنی خلق د څه بدکار اراده اوکړي نوهغوی ته سزاکیږی دې د پاره چه داسې نه کوی. ابن مسعود رضی الله عنه فرمائي چه که یوسړې په عدن کښې وی او په حرم کښې د الحاد او ظلم اراده لري نو بیابه هم الله ﷻ هغه ته د سخت عذاب مزه ورڅکی.شعبه رحمه الله فرمائي چه هغه خودا مرفوع بیان کړې ووخو زه دا مرفوع نه

---

[1]) ابن ماجه کتاب المناسك باب اجرببوت مكة:۳۱۰۷،

[2]) ۲۳/المؤمنون: ۲۰.

[3]) الطبری:۱۸/۶۰۰.

[4]) الطبری:۱۸/۶۰۰.

بيانوم(١) د دې بل سندهم شته چه صحيح دي اوموقوف كيدل په نسبت د مرفوع كيدلو زيات صحيح دي، عموماً دا قول هم دابن مسعود رضي الله عنه نه نقل دې.والله اعلم. يوبل روايت كښې دی چه په چاباندې صرف دبدنی په اراده باندې بدی نه ليكلې كيږی خوكه دلرې نه يعنی په عدن كښې ناست وی اود دې خائې ديوسړی دقتل اراده اوكړی نو الله ﷻ به هغه په سخت عذاب كښې راګيروی(٢) ①(حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه په هغوی باندې دلته قسمونه خوړل هم په الحاد كښې داخل دی②سعيدبن جبير رحمه الله فرمائی چه خپل نوكر ته دلته كنځلې كول هم الحادكښې دی.③ د ابن عباس رضي الله عنه قول دې چه د مالداره سړی دلته راتلل او تجارت كول④ ابن عمر رضي الله عنه فرمائی په مكه كښې غله خرڅول⑤ حبيب بن ابوثابت رحمه الله فرمائی چه د ګران خرڅولود پاره دلته غله حصارول.ابن ابی حاتم كښې هم د رسول الله ﷺ د فرمان نه هم دانقل دی(٣)ابن عباس رضي الله عنه فرمائی چه داآيت دعبدالله بن انيس باره كښې نازل شوې دې حضور ﷺ يو مهاجراويوانصاری سره ليګلې وونويوځل هريوپخپل خپل نسب باندې فخركولوهغه په غصه كښې راغلو اوانصاری ئې قتل كړواومكې ته اوتختيدو او اسلام دين ئې پريخودو. نومطلب به دا وی چه څوك الحاد اوكړی اوپه مكه كښې پناه واخلی. د دې آثارونه لكه چه معلوميږی دا ټول كارونه د الحاد نه دی خو په حقيقت كښې دا ټول د هغې نه زيات عام دی بلكه په دې كښې تنبيه ده چه د دې نه په لوئې څيز باندې هم د دې د پاره د هاتيانووالا د بيت الله د خرابولو اراده اوكړه نو الله ﷻ په هغوی باندې د مرغوسيلونه راوليګل كوم چه په هغوی باندې قوتكانړی راوغورزول اوهغوی تباه كړل اود نورو د پاره ئې د عبرت نښې جوړكړل.په حديث كښې دی چه يولښكر به د بيت الله د غزوې د پاره راځی كله چه هغه راورسی نوټول په ټول به سره د اولينواوآخرينو ډوب كړې شی(٤)عبدالله بن عمر رضي الله عنه عبدالله بن زبير رضي الله عنه ته فرمائيل ته دلته د الحاد كولو نه بچ شه ما دحضور ﷺ نه اوريدلی دی چه دلته به يوقريشی الحادكوی كه دهغه ګناه د ټولو انسانانو او پيريانوسره اوتللې شی نوبيابه هم هغه زيات شی ګوره خيال كوه ته هغه جوړنه شې(٥)(مسنداحمد) يوبل روايت كښې هم دادی چه دا نصيحت هغوی په حطيم كښې په ناستې سره كړې وو. (٦)

وَإِذْ	بَوَّأْنَا	لِإِبْرَاهِيمَ	مَكَانَ	الْبَيْتِ
اوكله چې	اوښودو مونږه	ابراهيم ته	ځائې	د دې كور(كعبې)

| اوهركله چې مونږ ابراهيم عليه السلام ته دبيت الله شريف (دجوړولو) ځائې په نښه كړو |

أَنْ لَا تُشْرِكْ	بِي	شَيْئًا	وَطَهِّرْ	بَيْتِيَ	لِلطَّائِفِينَ
چې مه شريكوه	زما سره	هيڅ څيز	او پاك اوساته	كور زما	دپاره دطواف كونكو خلقو

| (اوحكم مو ورته اوكړو) چې ماسره هيڅ څيزمه شريكوه | اوزماكور د طواف كوونكو |

(١) احمد:٤٢٨/١ وسنده حسن، وصححه الحاكم:٣٨٨/٢، على شرط مسلم ووافقه اللذهبی، مسندابی يعلى٥٣٨٤،
(٢) حاكم:٣٨٨/٢وسنده حسن.
(٣) ابوداؤدم كتاب المناسك باب تحريم مكة:٢٠٢٠،
(٤) صحيح بخاری كتاب البيوع باب ماذكر فی الاسواق:٢١٨٨، ابن حبان:٦٧٥٥،اخ.
(٥) احمد:١٣٦/٢وسنده حسن، مجمع الزوائد:٢٨٥/٣.
(٦) احمد:٢١٩/٢ ح٧٠٤٣وسنده حسن.

وَالْقَآبِمِیْنَ وَالرُّکَّعِ السُّجُوْدِ۞ وَاَذِّنْ فِی النَّاسِ

دپاره دقیام کونکو | او رکوع کونکو | سجده کونکو خلقو | او اعلان اوکړه | په خلقو کښې

اوقیام کونکو او رکوع کونکو او سجده کونکو دپاره پاک کړه | .... او په خلقو کښې د

بِالْحَجِّ یَاْتُوْكَ رِجَالًا وَّعَلٰی کُلِّ ضَامِرٍ یَّاْتِیْنَ

په کولو دحج سره | چې راشي تاته | پیاده | او په هر اوښ باند سواره | چې راځي |

حج اعلان اوکړه | خلق به درته پیاده هم راځي | او په ډېرو ډېرو اوښو باندې سوارهٔ هم | چې په

مِنْ کُلِّ فَجٍّ عَمِیْقٍ۞

دهرې لارې ژورې نه |

لویو اوږدو لارو به خان رارسوی |

قوله تعالی:- وَاِذْ بَوَّاْنَا لِاِبْرٰهِیْمَ مَکَانَ الْبَیْتِ

حضرت ابراهیم ﷺ اوبیت الله شریف:- -دلته مشرکانوته خبرداري ورکولې شی چه هغه کوردکوم بنیاد چه د اولې ورځ نه د الله ﷻ په توحید کیخودې شوې دې تاسو په دې کښې شرك روان کړو.ددې کور جوړونکې خلیل الله ﷺ دې دټولونه اول هم هغوی دا جوړکړو.دحضور ﷺنه ابوذر ﷛ سوال اوکړو حضور ﷺدټولو نه اول کوم یوجمات جوړشوې دې؟وئې فرمائیل مسجد حرام ماوئیل بیا؟ وئې فرمائیل بیت المقدس. ماوئیل د دې دوارو په مینځ کښې څومره فاصله ده؟ وئې فرمائیل د څلویښتوکالو. (1)د الله ﷻ ارشاد دې ﴿اِنَّ اَوَّلَ بَیْتٍ وُّضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِیْ بِبَکَّةَ مُبٰرَکًا وَّهُدًی لِّلْعٰلَمِیْنَ۞ فِیْهِ اٰیٰتٌۢ بَیِّنٰتٌ مَّقَامُ اِبْرٰهِیْمَ ۚ وَمَنْ دَخَلَهٗ کَانَ اٰمِنًا ؕ وَلِلّٰهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَیْهِ سَبِیْلًا ؕ وَمَنْ کَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِیٌّ عَنِ الْعٰلَمِیْنَ۞﴾(2) یوبل آیت کښې دی چه مونږ دابراهیم ﷺ اواسماعیل ﷺ نه وعده واخسته چه زماکورپاك ساتئی.الخ(3)دبیت الله ذد جوړولو پوره ذکر مونږ اول لیکلې دی په دې وجه دلته د دوباره لیکلو ضرورت نشته. دلته اوفرمائیلې شو دا صرف زما په نوم باندې جوړکړه اودا پاك اوساته یعنی د شرك وغیره نه(4)اودا خاص کړئی صرف د هغوی دپاره څوك چه موحدان دی.طواف یو داسې عبادت دې چه بغیردبیت الله شریف نه په مخ د زمکه کښې نه شته اونه جائزدی.بیائی طواف سره مونځ یوځائ کړو دقیام رکوع اوسجدې ذکر ئې اوفرمائیلو ددې دپاره چه څنګه طواف د هغه سره مخصوص دې د مانځه قبله هم دا ده او په هغه حالت کښې چه انسان ته معلومه نه وی یاپه جهادکښې وی یا په سفرکښې نفل مونځ کوی بې شکه د قبلې طرف ته د مخ نه کیدلو په حالت کښې هم د هغه مونځ کیدې شی. والله اعلم.

د ابراهیم علیه السلام ټولې دنیا ته د حج اواز:- اودا حکم اوشو چه د دې کور د حج د پاره ټول انسانان رابله.ذکردې چه هغه وخت هغوی عرض اوکړو یاالله زماآوازبه دې ټولوته څنګه لورسی؟جواب ملاوشو ستا په ذمه صرف آواز کول دی آواز رسول زما په ذمه دی. نوهغوی په مقام ابراهیم باندې یا په صفا غونډئی باندې یاد ابوقبیس په غرباندې اودریدو آواز ئې اوکړو اې خلقو ستاسو رب خپل یو کور جوړ کړوتاسو ددې حج اوکړئی.غرونه ټیټ شو اودهغوی آوازپه ټوله دنیاکښې راتاوشوتردې چه دپلارپه شا

(1) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب نمبر ۱۰ حدیث:۳۳۶۶، صحیح مسلم: ۵۲۰، ابن ماجه:۷۵۳، احمد:۱۵۰/۵
(2) ۳/آل عمران۹۶–۹۷.
(3) ۲/البقرة:۱۲۵.
(4) الطبری:۶۰۴/۱۸.

کنبي اودمورپه خېته کنبي چه کوم ووهغه هم خبر شو هرکانړي ونې اوهرسړی د کوم په قسمت کنبې چه حج کول ليکلي وي په اوچت آوازسره ئې لبيك اووئيل دغه روايتونه داسلفونه دا نقل دی. (۱) والله اعلم.
بيافرمائي چه پيدل خلق به هم راځي اوپه سورلو سواره به هم راځي. د دې نه بعضي حضراتو استدلال کړې دې چه د چا طاقت وي د هغه د پاره پيدل حج کول په سورلئي د حج کولونه غوره دې ځکه چه اول د پيدل والا ذکردې(۲) بيادسورلئي نود هغوی طرف ته زياته توجه اوکړې شوه اودهغوی دهمت قدر داني اوکړې شوه. ابن عباس ﷺ فرمائي زما داخواهش باقي پاتې شو چه افسوس ما پيدل حج کړې وې ځکه چه د الله ﷻ په فرمان کنبې د پيدل والا ذکر دې. خود اکثرو بزرګانو قول دې چه په سورلئی باندې بهتر دې ځکه چه رسول الله ﷺ سره د طاقت اوقدرت پيدل حج نه دې کړې نو په سورلئی باندې حج کول د رسول الله ﷺ پوره اقتداء ده. بيافرمائي چه د لرې لرې نه به حج له راځي. دخليل الله ﷺ دعا هم دا وه چه ﴿فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُم مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ﴾ (۳) د خلقو زړونه اې الله ﷻ ته د دې طرف ته متوجه کړې. نن اوګوره کوم يو مسلمان به وي چه دهغه زړه به دکعبې د زيارت شوق نه لري اود چاپه زړه کنبې به دطواف دخواهش بې قرارې نه وي. (الله ﷻ دې مونږ ته رانصيب کړي آمين).

لِّيَشْهَدُوا	مَنَافِعَ لَهُمْ	وَيَذْكُرُوا	اسْمَ اللَّهِ
دپاره ددې چې حاضر شي	فائدو خپلو ته	او چې ياد کړي	نوم دالله
ادپاره ددې چې دلته خپلو فائدوته حاضر شي اوپه مقررو ورځو کنبې			

فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ	عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم	مِّن بَهِيمَةِ	الْأَنْعَامِ
په ورځو معلومو کنبې	په هغه څاروو باند	چې ورکړي دي الله هغوئ ته	دڅريدونکو څاروو نه
دالله ﷻ نوم ياد کړي په هغو څاروؤ کوم چې ورته الله ﷻ ورکړي دي			

فَكُلُوا	مِنْهَا	وَأَطْعِمُوا	الْبَائِسَ	الْفَقِيرَ	ثُمَّ لْيَقْضُوا
پس خورئ په خپله هم	دهغې نه	اوخوروئ ئې	په تنګ دسته	فقير باندې هم	بيا د لرې کړي هغوئ
نو تاسو تري پخپله هم خورئي او په بدحالو فقيرانو باندې هم خوروئي بيا پکار دی					

تَفَثَهُمْ	وَلْيُوفُوا	نُذُورَهُمْ	وَلْيَطَّوَّفُوا	بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ
خيرې خپلې	او پوره دکړي	نذرونه خپل	او اوکړي طواف	دکور پخواني
چې خلق خپلې خيرې لرې کړي اوخپل نذرونه پوره کړي اوپکار دی چې ددې زوړ کور طواف اوکړي				

قوله تعالى:- لِّيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ

بيت الله شريف ته دتللو دنيا فائدې:- ددنيا اوآخرت فائدې حاصلولوله راشئ دالله ﷻ درضاسره د دنياوی مفادتجارت وغيره هم واخلئي(۴) لکه آيت ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ ۚ فَإِذَا أَفَضْتُم مِّنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِندَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۖ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ وَإِن كُنتُم مِّن قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّينَ﴾ (۵) دحج په موسم کنبې تجارت کول منع

(۱) الطبری:۱۸/۶۰۵، حاکم:۲/۳۸۸.
(۲) الدرالمنثور:۶/۳۵.
(۳) ۱۴/ابراهيم:۳۷.
(۴) الطبری:۱۸/۶۰۹.
(۵) ۲/البقرة:۱۹۸.

نه دی دمقرره ورځونه مرادد ذی الحجه رومبی لس ورځې دی.دحضوراکرم ﷺ ارشاد دې چه دیوې ورځې عمل د الله ﷻ په نیزد دې ورځود عمل نه غوره نه دې. خلقو تپوس اوکړو جهادهم نه؟ وئی فرمائیل چه جهادهم نه بغیرد هغه مجاهد کوم چه د خپل مال اوځان د الله ﷻ په لارکښې ورکړې وی[1](صحیح بخاری)ماداحدیث ددې په ټولواسنادوسره یومستقل کتاب کښې جمع کړی دی. په یو روایت کښې دی چه د یوې ورځې عمل د الله ﷻ په نیزد دې ورځو نه لوئ او خوښ نه دې نوتاسو په دې لسوورځوکښې ﴿لااله الاالله﴾ او﴿الله اکبر﴾ او﴿الحمدلله﴾په کثرت سره لولئی[2]هم ددې لسو ورځو قسم﴿ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴾[3]آیت کښې دې.بعضې سلف وائی﴿ وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۚ وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴾[4]نه مرادهم دغه لس ورځې دی.ابوداؤدکښې دی حضور ﷺ به په دغه ورځوکښې روژې ساتلې.[5] بخاری شریف کښې دی ابن عمر رضي الله عنه او ابوهریره رضي الله عنه به په دې ورځوکښې بازار ته راتلو او تکبیرونه به ئې وئیل نود بازاروالا هم هغوی سره تکبیرونه وئیل[6] هم په دې لسو ورځوکښې د عرفې ورځ ده. د کومې ورځې د روژې په نسبت چه د رسول الله ﷺ فرمان دې چه تیرشوو او راتلونکو دووکالو ګناه په دې سره معاف کیږی[7] (صحیح مسلم) هم په دې لسو ورځوکښې د قربانئی ورځ یعنی بقرعیدورځ ده. د کوم نوم چه په اسلام کښې د حج اکبر ورځ ده. یوروایت کښې دی چه د الله تعالی په نیزدا د ټولوورځونه غوره ده. غرض دا چه په ټول کال کښې د داسې فضیلت ورځ نشته لکه چه په حدیث کښې دی دالس ورځې د رمضان المبارك د آخری لسو ورځونه هم غوره دی. ځکه چه مونځ روژه صدقه وغیره کوم چه هم د رمضان په دې آخری عشره کښې کیږی هغه ټول په دې ورځوکښې هم کیږی دې نه علاوه په دې ورځو کښې د حج فریضه هم اداکیږی. داهم وئیلې شوی دی چه د رمضان مبارك آخری لس ورځې بهتردی ځکه چه په دې کښې لیلة القدردې د زرو میاشتونه بهتر ده. دریم قول درمیانه دې چه ورځې خودا غوره دی اوشپې د رمضان آخری لسو ورځو غوره دی. د دې قول په منلوسره مختلف دلائلو کښې جمع کیږی. والله اعلم. ﴿أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۖ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴾[8] په دریم تفسیرکښې یوقول دادې چه داد قربانئی ورځ اود دې نه پس درې ورځې دی.دحضرت ابن عمر رضي الله عنه اوابراهیم نخعی رحمه الله نه هم دانقل دی او په یوروایت سره د حضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله مذهب هم دا دې. دریم قول دا دې چه د اخترورځ او دې نه پس دوه ورځې. اود ﴿أَيَّامًا مَّعْدُودَةً﴾ نه د اختر ورځ اود دې نه پس درې ورځې د دې اسناددعبدالله بن عمر رضي الله عنه پورې صحیح دی. سدی رحمه الله هم دا وائی د امام مالك رحمه الله هم دا مذهب دې. د دې اوددې نه وړاندې قول تائید د الله ﷻ فرمان﴿عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۖ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴾[9] سره کیږی ځکه چه د دې نه مراد د ځاروو د قربانئی وخت کښې د الله ﷻ نوم اخستل. څلورم قول دادې چه دا د عرفې ورځ د اختر ورځ او

---

[1]) صحیح بخاری کتاب العیدین باب فضل العمل فی ایام التشریق:۹۶۹، ترمذی:۷۵۷، ابوداؤد:۲۴۳۸، ابن ماجه:۱۸۲۷

[2]) احمد:۲/۷۵ شعب الایمان:۳۷۵، مشکل الاثار:۲۹۷۱.

[3]) ۸۹/الفجر:۲.

[4]) ۷/الاعراف:۱۴۲.

[5]) ابوداؤد کتاب الصیام باب فی صوم العشر:۲۴۳۷ وسنده صحیح، نسائی:۲۴۲۰.

[6]) صحیح بخاری کتاب العیدین باب فضل العمل فی ایام التشریق قبل: رقم:۹۶۹ تعلیقاً.

[7]) صحیح مسلم کتاب الصیام باب استحباب صیام ثلاثة ایام من کل شهر:۱۱۶۲، ابوداؤد:۲۴۲۵، ترمذی:۷۵۲، ابن ماجه:۱۷۳، ابن حبان:۳۶۳۳.

[8]) ۲۲/الحج:۲۷.

[9]) ۲۲/الحج:۲۷.

د دې نه پس يوه ورځ ده. د امام ابوحنيفه رحمه الله هم دا مذهب دې. دحضرت اسلم رحمه الله نه روايت دې چه مراد يوم عرفه يوم نحر او ايام تشريق دی.

د قربانئ د وخت ابتداء او انتهاء

مسلك حنفي:-د لويې اختر د نمر راختو نه واخله تر د ذوالحجې د دولسم تاريخ يعنی د اختر د دريمې ورځې د ماښام نمر پريوتو نه وړاندې پورې د قربانئ وخت دې د دې په مينځ کښې قرباني کيږی البته د لوئې اختر د صبا راختو نه پس به هغه کس قرباني نه کوی کوم چه په ښار کښې اوسيږی ترڅو چې د اختر مونځ نه وی شوې (د دولستو مياشتو فضائل او احکام (ص، ۲۴۲) پحواله د درمختار)

﴿ثَمٰنِيَةَ أَزْوَاجٍ ۚ مِّنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ﴾ نه مراد اوښ غوا او چيلئی ده.لکه د سورت انعام آيت﴾ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۚ (د ﴿اثْنَيْنِ ۗ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ ۖ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ (١)کښې تفصيل موجود دې.

د خپلې قربانئ نه غوښه خوړل جائز دی:-بيافرمائی چه دا پخپله خوروئی او په محتاجانو باندې خوروئی. دې نه بعضې خلقو دليل اخستې دې چه د قربانئ غوښه خوړل واجب دی خودا قول غريب دې. داکثرو بزرګانو مذهب دې دا رخصت دې يا استحباب دې. په حديث شريف کښې دی حضور ﷺ چه کله د قربانئ حکم ورکړو چه د هر يواوښ د غوښې نه يوه ټکړه غوښه راوباسئ پخه ئې کړئ بيا حضور ﷺ هغه غوښه اوخوړله اوخوروائی اوڅکله. (٢) امام مالك رحمه الله فرمائی زه داخوښوم چه د قربانئ غوښه قربانئ کونکې اوخوری ځکه چه د الله ﷻ فرمان دې.ابراهيم رحمه الله فرمائی چه مشرکانوخلقو به د خپلې قربانئ غوښه نه خوړله د دې په خلاف مسلمانانوته د دې غوښې د خوړلو اجازت ورکړې شو اوس چه څوك غواړی خوری دې اوکه څوك نه غواړی نه دې خوری. دمجاهد اوحضرت عطاء رحمهما الله نه هم داسې نقل دی. مجاهد رحمه الله فرمائی دلته داحکم ﴿وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا ۚ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَن صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَن تَعْتَدُوا ۘ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ (٣) په شان دې يعنی چه کله تاسود احرام نه فارغ شئ نوښکار کوئی اوپه سورت جمعه کښې ارشاددې ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (٤)کله چه مونځ ختم شی نو په زمکه کښې خواره شئ(٥) مطلب دادې چه په دواړو آياتونو کښې دښکار کولوحکم اوپه زمکه کښې خپل رزق لټولوپاره دخوريدو خودا حکم واجب يا فرض نه دی دغه شان د خپلې قربانئ د غوښې خوړلو حکم هم ضروری اوواجب نه دې.امام ابن جرير رحمه الله هم داقول خوښوی. دبعضې خلقوداخيال دې چه د قربانئ غوښه دې دوه ځائ کړی يوه حصه پخپله د قربانئ کونکی اودويمه حصه د فقيرانو محتاجانو. بعضې وائی چه درې حصې کول پکاردی يوه حصه خپله يوه حصه هديه ورکولوپاره او يوه حصه د صدقه کولوپاره د اول قول والا داپورتنې آيت په سند کښې راوړی اوددويم قول والا ﴿وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذَٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ (٦) په دليل کښې پيش کوی ددې به پوره بيان راځی.ان شاء الله ﷻ.عکرمه رحمه الله فرمائی (

---

(١) ٦/الانعام:١٤٣.
(٢) احمد:٣١٤/١.
(٣) ٥/المائدة:٢.
(٤) ٦٢/الجمعة:١٠.
(٥) الطبری:٦١١/١٨.
(٦) ٢٢/الحج:٣٦.

الْبَائِسَ الْفَقِيرَ﴾ نه مراد هغه بې وسه انسان دې چه سره دمحتاج کیدو هم هغه سوال نه بچ کیږي.([1]) مجاهد رحمه الله فرمائی چه څوك د سوال د پاره لاس نه شي خوږولې بیمار وی کم لیدونکې وی. ([2]) بیا هغه احرام کولاوکړي سر اوخوروی کپړې واغوندی نوکونه پریکړی وغیره د حج احکام پوره کړی([3]) نذرونه پوره کوی ([4]) د حج قربانی اوکړی او چه څه هم وی. نوچه کوم سړې د حج د پاره اووتلو د هغه په ذمه د بیت الله طواف صفامروه عرفات میدان ته تلل د مزدلفه حاضری شیطانان ویشتل وغیره ټول ترڅه لازم دی. دا ټول احکام پوره کړنی او په صحیح توګه نی په ځای راوړنی اود بیت الله طواف اوکړنی کوم چه په یوم نحر باندې واجب دې.

د حج اخری عمل طواف، او حطیم په طواف کښې داخل دې:-حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی د حج آخری کار طواف دې او رسول الله ﷺ هم کړې دې کله چه حضور ﷺ په لسم ذی الحجه باندې منی ته واپس راغلو نود ټولونه وړاندې ئی شیطان په اوه کانړواوویشتل بیا قربانی اوکړه او بیائی سرمبارك اوخرولو بیا واپس راغلو بیت الله ته اود بیت الله طواف ئی اوکړو. د ابن عباس رضی الله عنه نه په بخاری اومسلم کښې روایت دې چه خلقو ته حکم شوې دې چه د هغوی آخری کاردې د بیت الله شریف طواف وی او دا ده چه حائضه ښځوله ئی آسانی کړې ده.([5]) دبیت العتیق دلفظ نه استدلال کولوسره اوفرمائیلې شوچه طواف کونکوله حطیم شریف هم په خپل طواف کښې دننه اخستل پکاردی ځکه چه هغه هم د اصل بیت الله نه دې.دابراهیم علیه السلام په بنیاد کښې دا داخل وو قریشو د نوې جوړولوپه وخت کښې دابهرپریخودې وو او د دې وجه هم د خرچ کمې وو نه چه څه بله وجه. پدې وجه حضور ﷺ دحطیم شریف نه شاته طواف کولو او فرمائیلې هم دی چه حطیم شریف په بیت الله کښې داخل دې او هغوی دواړه شامی ګوټونوله لاس نه دې وړلې اونه ئی ښکل کړې دی ځکه چه هغه د ابراهیم علیه السلام د بنیاد مطابق نه دی. د دې آیت د نازلیدونه پس حضور ﷺ د حطیم شریف نه شاته طواف اوکړو. اول داسې عمارت وو چه هم دننه وو په دې وجه دې ته زوړکور ونیلې شوې دې هم دغه د ټولونه ړومبې د الله جل جلاله کوردې. ([6]) یوه بله وجه داهم ده چه په طوفان نوح کښې داسلامت پاتې شو اوداهم وجه ده چه یوسرکش هم په دې غالب رانغللې شو دا د ټولو د لاس نه آزاددې چاهم چه دې سره خرابه اراده کړې هغه تباه شوې دې الله جل جلاله دا د سرکشود تسلط نه آزاد کړې دې. په ترمذی کښې دغه شان یومرفوع حدیث هم دې. ([7]) چه حسن غریب دې او په یو روایت سره مرسلاً هم نقل دې.

ذٰلِكَ ۚ وَمَنْ يُّعَظِّمْ حُرُمٰتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ
دا وو (مقصد دکعبې دجوړولو) | او څوك چې عزت کوی | دحرمتونو دالله | نو دا کار | بهتر دې |
داخبره اوشوه او څوک چې دالله جل جلاله د درنو حکمونو ادب کوی| نو داکار د هغه دپاره د هغه د رب
لَّهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ ۗ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا

[1]) الطبری:۶۱۲/۱۸.
[2]) الطبری:۶۱۲/۱۸.
[3]) الطبری:۲۱۳/۱۸.
[4]) الطبری:۲۱۴/۱۸.
[5]) صحیح بخاری کتاب الحج باب طواف الوداع:۱۷۵۵، صحیح مسلم:۱۳۲۸، بیهقی:۱۶۱/۵.
[6]) الطبری:۶۱۵/۱۸.
[7]) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورت الحج:۳۱۷۰حاکم:۳۸۹/۲.

دپاره دهغه|په نز درب دهغه |او حلال کړې شو|ستاسو دپاره|څريدونکي څاروی|ماسوا دهغه څيزونو
په نيز ډير غوره دې| .... اوستاسو دپاره ټول څاروی حلال دی| بغير دهغې نه چې دکومو

يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوْا

چې لوستلې شوی دی په تاسو باند| نو ځان ساتئ| دپليتئ دبتانو نه | او ځان ساتئ
(دحرمت احکام) چې په تاسو ته بيان کړی شی| نوتاسو د بتانو دپليتئ نه ځان

قَوْلَ الزُّوْرِ ۝ حُنَفَآءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِيْنَ بِهٖ

دخبرې ددروغو نه | يو مخيزى بندګان شئ دالله | چې نۀ يئ شريك کونکي | دهغه سره
ساتئ |او ددروغو دخبرو نه ځان بچ کړئ |دالله ارخ ته مائله اوسيږئ |هغه سره څوک مه شريکوئ

وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَآءِ فَتَخْطَفُهُ

او څوك چې شريك کوی|دالله سره|نو لکه چې |راوغورزيدو هغه |داسمان نه |نواو تښتوی هغه لره
| .... اوڅوک چې د الله ﷻ سره (بل څه) شريکوی |نوهغه داسې دې لکه چې داسمان نه

الطَّيْرُ اَوْ تَهْوِيْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ مَكَانٍ سَحِيْقٍ ۝

مارغان | يا او غورزوی | هغه لره | هوا | په يو ځائې ژور کښې |
راپريوتلو | يا مارغانو په (فضا کښې) اوتښتولو|

قوله تعالي:-وَمَنْ يُّعَظِّمْ حُرُمٰتِ اللّٰهِ

شعائرالله د ايمان دتقدس نخښې دی:- فرمائی داخو وود حج احکام اوبه هغې چه کومه بدله ملاويدله د هغې بيان اوس واورئی چه کوم سړې د الله ﷻ د حرمات عزت اوکړی يعنی د ګناهونواوحرام کارونو نه بچ شی دهغې دکولونه خپل ځان منع کړی اودهغې نه تختی دهغوی دپاره الله ﷻ سره لوئ اجردې. څنګه چه دنيکوبه کولوباندې اجر دې دغه شان د ګناهونو په پريخودلو هم ثواب دې. مکه حج عمره هم دالله ﷻ حرمات دی ستاسود پاره ټول څاروی حلال دی اوچه کوم حرام وو دهغې ستاسو په وړاندې بيان شوې دې. کومو مشرکانو چه بحيره، سائبه وصيله او حام نومونه کيخودو سره پريخې دی دالله ﷻ نه دی خودلی الله ﷻ چه کوم حرام کول هغه ئې خودلی دی لکه مردار څاروې د حلالې په وخت کښې بهيدونکې وينه دخنزير غوښه د الله ﷻ نه بغيرد بل چا په نوم باندې مشهور کړې شوې مرنی خفه کړې شوې وغيره.([1])تاسو له پکاردی چه د بت پرستئی د ګندګئی نه لرې شې دلته من د بيان جنس د پاره دې.اود دروغ خبرې نه بچ شئی. په دې آيت کښې شرك سره دروغ اوتړل لکه چه آيت ﴿قُلْ اِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْاِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَاَنْ تُشْرِكُوْا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطٰنًا وَّاَنْ تَقُوْلُوْا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ۝﴾ ([2]) يعنی زمارب ګنده کارونه حرام کړی که هغه ښکاره وی اوکه پټ، ګناه اوسرکشی او په بې علمئی سره په الله ﷻ باندې خبرې جوړول په دې کښې د دروغو ګواهی هم داخل ده.

د دروغو ګواهي د شرک سره برابر ده:- بخاری اومسلم کښې دی حضورﷺ تپوس اوکړو آيا زه تاسو ته د ټولونه لويه ګناه اوښايم؟صحابه کرامو ﷺ عرض اوکړو ارشاد اوفرمائې. ونی فرمائيل الله ﷻ سره شريك کول.دمور پلار نافرمانی کول بيا د تکيه نه جداشو ونی فرمائيل دروغ ونيل اود دروغوګواهی

---

[1]) الطبری:۱۸/۶۱۸.
[2]) ۷/الاعراف:۳۳.

ورکول. دانی باربارفرمائیل تردې چه مونږ ونیل چه کاش حضورﷺ دانور نه فرمائی([1]) مسندا حمد کښې دی حضورﷺ په خپله خطبه کښې په ولاړه درې ځل اوفرمائیل د دروغوګواهی د الله ﷻ سره د شرك کولوبرابرکړې شوه. بیا حضور ﷺ داپورتنئی جمله تلاوت کړه([2]) بویل روایت کښې دی د سحر د مانځه نه پس حضورﷺ په ولاړه اوفرمائیل ([3]) دابن مسعودؓ دافرمان هم نقل دی دالله ﷻ دین په خلوص سره اونیسئی دباطل نه اخواشئی اودحق طرف ته راشئی هغه سره څوك شريك كونكونه مه جوړيږئی.

د مشرک د شرک مثال:-بیانی د مشرك د تباهئی مثال بیان کړو لکه چه څوك د آسمان نه راپریوځی او یا خو هغه مرغئی اوچت کړی یوسی یائی هوا چرته لرې د تباهئی کنده کښې اوغورزوی. د کافر روح چه واخلی او فرښتې دآسمان طرف ته خیژی نود هغه د پاره د آسمان دروازې نه کولاویږی اوهم د هغه ځائ نه راغوزارکړې شی هم د دې بیان په دې آیت کښې دې.([4]) داحدیث په پوره بحث سره په سورت ابراهیم کښې تیرشوې دې. په سورت انعام کښې د دې مشرکانود پاره یو بل مثال بیان شوې دې چه دا په مثال د هغوی دی کوم چه شیطان لیونی جوړکړی دی. ([5])

ذٰلِكَ	وَمَنْ يُّعَظِّمْ	شَعَآئِرَ اللّٰهِ	فَاِنَّهَا	مِنْ تَقْوَى الْقُلُوْبِ ۝٣٢
داده اصل معامله	او څوك چې عزت كوى	دنښو دالله	نو بيشكه دا عزت	دتقوى دزړونونه دي
داخبره اوشوه	او څوک چې د الله ﷻ دنښو عزت کوی		نو دا خبره د زړونو د پرهیزګارۍ خبره ده	

لَكُمْ	فِيْهَا	مَنَافِعُ	اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى	ثُمَّ	مَحِلُّهَآ
دی ستاسو دپاره	په دې كښې	ډيرې فائدې	دنيتې مقررې پورې	بيا	ځائي دذبحه كولو دهغې
ستاسو دپاره د څاروو نه يوې مقررې نيتې پورې فائده اخستل جائز دى				بيا	ددغې څاروو دحلالې

اِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيْقِ ۝٣٣
دپخوانی کور خواته دی
ځائي د زوړ كور (كعبې) په خوا كښې مقرر دې

قوله تعالىٰ:-ذٰلِكَ وَمَنْ يُّعَظِّمْ شَعَآئِرَ اللّٰهِ

د قربانئی مسئلې:-د الله ﷻ شعائر په کوم کښې چه د قربانئی څاروی هم شامل دی د هغې حرمت او عزت بیانولې شی دالله ﷻ په احکاموباندې عمل کول د الله ﷻ دفرمان عزت کول دی. حضرت ابن عباسؓ فرمائی دقربانئی څاروی چاق او ښکلې کول ([6]) دسهلؓ بیان دې چه مونږ به د قربانئی څاروی چاقول او ښکلې کول دټولومسلمانانو هم دارواج وو.([7]) (بخاری) د رسول الله ﷺ ارشاد مبارك

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الشهادات باب ماقیل فی شهادة الزور: ۲٦٥٤، صحیح مسلم:۸۷، ترمذی: ۱۹۱۰.

[2]) احمد:٤/۱۷۸ ترمذی کتاب الشهادات باب ماجاء فی شهادة الزور:۲۲۹۹

[3]) احمد:٤/۳۲۱ ابوداؤد کتاب القضاء باب فی شهادة الزور۳٥۹۹ ترمذی: ۲۳۰۰، ابن ماجه:۲۳۷۲.

[4]) احمد:٤/۲۸۷ وهوحدیث صحیح.

[5]) ٦/انعام:۷۱.

[6]) الطبری:۱۸/٦۲۱.

[7]) صحیح بخاری کتاب الاضاحی باب اضحیة النبی ﷺ بکبشین اقرنین.... تعلیقاقبل حدیث ٥٥٥٣.

دې چه ددوو توررنګ څاروودوینې نه دیوسپین رنګ دځناوروینه الله ﷻ ته ډیره خوښه ده([1]) مسند احمدابن ماجه. دتور رنګ څاروی هم جائزدی خود سپین رنګ څاروی غوره دی. صحیح بخاری کښې دی رسول الله ﷺ دوه برګ ګډان د لویولویوښکروالا په خپله قربانئی کښې حلال کړل. ([2])ابوسعید ﷺ فرمائی حضورﷺ یوګډ د لویوښکرو والا برګ حلال کړو د کوم په مخ چه سترګوسره او په پښوباندې تور داغونه وو. (سنن) ([3])امام ترمذی رحمه الله دې ته صحیح وائی. ابن ماجه وغیره کښې دی حضورﷺ دوه ګډان چاق تازه برګیان خصی حلال کړل.

دکوم څاروي قرباني نه کیږي:-دعلی ﷺ روایت دې مونږ ته رسول الله ﷺ حکم راکړوچه مونږ د قربانئی د پاره څاروی اخستلو په وخت کښې سترګې اوغوږونه په ښه شان سره ګورئ د وړاندې نه کټ شوې غوږونووالا د روستونه کټ شوی غوږونه په اوږدوالی کښې څیرلې شوی غوږونووالا اود سورو والا قربانئی مه کوئې([4])(احمد اهل سنن) دې ته امام ترمذی صحیح وائی.دغه شان حضورﷺ د ښکرماتی او غوږ پرې شوی څاروی قربانئی نه منع فرمائیلې ده. د دې په شرح کښې سعیدبن مسیب رحمه الله فرمائی چه د نیم نه زیات ښکر یا غوږ نه وی([5]) بعضې اهل لغت وائی چه که د بره نه د یوڅاروی ښکرمات وی نودې ته په عربئ کښې قصماء وائی اوچه کله لاندې حصه ماته وی نوهغې ته عضب وائی اوپه حدیث کښې لفظ عضب دې اوکه دغوږ څه حصه ئې پرې شوې وی نوهغې ته په عربئ کښې اعضب وائی.امام شافعی رحمه الله فرمائی چه دداسې څاروی قربانی کول اګرچه جائزده خوپه کراهت سره.امام احمد رحمه الله فرمائی جائز نه ده امام مالك فرمائی که دښکرنه ئې وینه روانه وی نوجائزنه ده ګنې جائز ده.والله اعلم

د کوم څاروی چې ښکر مات وی یا غوږ کټ شوی وی دهغې د قربانئ حکم

مسلک حنفی:- -کوم څاروې چه پیدائشی داسې وی چه ښکر ئې نه وی نو د هغه قربانی جائز ده ځکه چه ښکریو داسې څیز دې چه دا خوړلې نشی نو ځکه ددې په وجود او عدم وجود کښې څه فرق نشته او که ښکر ئې وی خو مات شوې وی نو هم دا حکم دې یعنې قربانی پرې کیږی البته دا که بیخی د جرړې نه مات شوې وی نو بیا پرې قربانی جائزه نه ده او په غوږ کښې دا مسئله ده که د غوږ زیاته حصه ئې کټ شوې وې نو په هغې قربانی نه کیږی او که کمه حصه ئې کټ شوې وی نو قربانی پرې کیږی([6])

د رسول الله ﷺحدیث دې چه څلور قسمه عیب لرونکی څاروی په قربانئی کښې جائز نه دی هغه کانړې ځناور چه دهغه ړوندوالې ښکاره وی اوهغه ناجوړه څاروې چه دهغه بیماری ښکاره وی او هغه ګوډ چه دهغه ګوډوالې ښکاره وی اوهغه کمزورې نرې مرږواندې څاروې چه دننه نه خالی شوې وی([7]) (احمد اهل سنن) دې ته امام ترمذی صحیح وائی.داهغه عیبونه دی چه دې سره څاروې کم قیمته کیږی او د هغې غوښه ناقصه کیږی اوچیلئی څریږی خودادخپلې کمزورنی په وجه خپله ګیاه نه شی پوره کولې.

---

[1]) احمد:۲/٤۱۷ حاکم:٤/۲۲۷.

[2]) صحیح بخاری کتاب الاضاحی باب اضحیة النبی ﷺ بکبشن اقرنین.... ٥٥٥٤، صحیح مسلم:۱۹۶۹، ابوداؤد:۱۷۹٤، ترمذی:۱٤۹٤، ابن ماجه:۳۱۲۰،احمد:۳/۱۷۰، ابن حبان:٥۹۰.

[3]) ابوداؤد کتاب الضحایاباب مایستحب من الضحایا:۲۷۹۶ وهوصحیح، ترمذی:۱٤۹۶،نسائی:٤۳۹٥، ابن ماجه:۳۱۲۸.

[4]) احمد:۱/۱۰۸، ابوداؤدکتاب الضحایا باب مایکره من الضحایا:۲۸۰٤، ترمذی:۱٤۹۸، نسائی: ٤۳۷۷، ابن ماجه:۳۱٤۲، حاکم:٤/۲۲٤، اوامام ترمذی دې روایت ته صحیح حسن وئیلې دې.

[5]) ابوداؤد حواله سابق:۲۸۰٥-۲۸۰۶، ترمذی: ۱٥۰٤، نسائی:٤۳۸۲، ابن ماجه:۳۱٤٥ وسنده حسن.

[6]) (باره مهینو کښې فضائل واحکام ص، ۲۴۲ بحواله درمختار وشامی) بحرالرائق)،ـ

[7]) ابوداؤدکتاب الضحایا باب مایکره من الضحایا: ۲۸۰۲وسنده صحیح، ترمذی: ۱٤۹۷، نسائی٤۳۷٤، ابن ماجه:۳۱٤٤.

ددې دپاره ددې حديث مطابق دامام شافعي رحمه الله وغيره په نيزد دې قرباني جائزده اود بيمار څاروی په باره کښې د کوم بيماري چه د خطرناك درجې پورې نه وی ډيره کمه وی د امام صاحب دواړه قوله دی.
ابوداؤد کښې دی حضور ﷺ منع فرمائيلې ده د ښکرماتی څاروی اود ښکر پرې شوی څاروی نه دکانړی يعنی ړوند څاروی نه اوبالکل کمزوری څاروی نه چه هميشه د رمې نه شانه پاتې وی په وجه د خپلې کمزورنی يا د ډيرعمر کيدو په وجه اود ګوډ څاروی نه. (۱) نود دې ټولوعيبونو والا څاروو قربانی ناجائزده اوکه د قربانئی د پاره صحيح سالم او روغ رمټ څاروې مقرر کولونه پس اتفاقی په هغې کښې څه داسې خبره راشی مثلاً ګوډ راګوډ شی وغيره نود حضرت امام شافعي رحمه الله په نيز د دې قربانی کول بې شکه جائزده. امام ابوحنيفه رحمه الله د دې خلاف دې. د امام شافعي رحمه الله دليل هغه حديث دې چه په مسنداحمد کښې د حضرت ابوسعيد رضی الله عنه نه روايت دې ماد قربانئی د پاره څاروې واخستلوپه دغه باندې يوشرمخ حمله اوکړه اود هغه د پنډئی نه ئی غوښه يوړه ما حضور ﷺ ته واقعه بيان کړه نوحضور ﷺ اوفرمائيل ته هم د دې څاروی قربانی کولې شې. (۲)

د اخستلونه پس په څاروی کښې د عيب پيدا کيدو حکم

مسلک حنفي:- که دقربانئ دپاره ئې څاروې واخستلو اودهغې نه پس په هغې کښې داسې عيب پيدا شو چه دهغې سره قربانی نه کيږی نو په دې صورت کښې که قربانی کونکې مالدار وی هغه به بل څاروې اخلی او په هغې به قربانی کوی اوکه غريب وی نو هم هغه عيب دار څاروی باندې به قربانی کوی دبل څاروی اخستلو ضرورت نشته «ددولستو مياشتو فضائل اواحکام (ص،۲۴۸) بحواله درمختار»
د اخستلو په وخت کښې د څاروې چاقوالي تياريدل او بې عيبه کيدل پکاردی. څنګه چه دحضور ﷺ حکم دې ستر که غوږ ئی ګورئی(۳) عمر فاروق رضی الله عنه د قربانئی د پاره يوډير ښکلې اوښ مقررکړو خلقو دهغې قيمت درې سوه اشرفئی اولګولونو هغوی د رسول الله ﷺ نه دمسئلې تپوس اوکړوکه ستاسو اجازت وی نو زه داخرڅ کړم او د دې په قيمت نور ډيرڅاروی واخلم اوهغه به د الله ﷻ په لارکښې قربانی کړم. حضور ﷺ منع کړو او حکم ئی ورکړوچه هم دا د الله ﷻ په لارکښې حلال کړه. (۴)

کوم څاروې چه د قربانئ دپاره واخستې شی په هغې کښې د تبديلئ حکم

مسلک حنفي:- که د قربانئ دپاره ئې څاروې مقرر کړې وی نو که هم د هغې په برابر قيمت باندې بل څاروې واخلی نو قربانی کيږی خوسره د کراهته او که د هغې نه ئې په کم قيمت باندې څاروې واخستلو نو باقی روپئ به صدقه کوی (د دولسو مياشتو فضائل او احکام (ص، ۲۴۴) په حواله د شامي)-
حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه د قربانئی څاروی د شعائرالله نه دی. محمدبن ابی موسی رحمه الله فرمائی عرفات کښې حصاريدل مزدلفه رمی جمارسرخرول او د قربانئی اوښ دا ټول شعائرالله دی. ابن عمر رضی الله عنه فرمائی د دې ټولونه زيات بيت الله شريف دې.بيافرمائی چه د دې څاروو په ويښتوکښې ورنی کښې ستاسودپاره فائدې دی تاسو په دې سورلی کونې د دې څرمنې ستاسو په کار راځی دا ټول د يو مقرر وخت پورې يعنی چه ترکومې مو دالله ﷻ په لار (۵) قربانی کړې نه وی د دوی پئی څکنی د دې نسلونه

---

۱) ابوداؤد کتاب الضحايا باب مايكره من الضحايا:۲۸۰۳.
۲) احمد:۳۲/۳ ابن ماجه، کتاب الاضاحی، باب من اشتری ضحية فاصابها عنده شیء:۳۱۴۶.
۳) ابن ماجه کتاب الاضاحی باب ما يكره ان يضحی به :۳۱۴۳وسنده حسن.
۴) احمد:۱۴۵/۲، ابوداؤد کتاب المناسك باب تبديل الهدی:۱۷۵۶
۵) الطبری:۶۲۳/۱۸.

حاصل کړنی کله چه د قربانئی د پاره مقررکړې شوبیاهغه د الله ﷻ څیز شو نور بزرګان وائی که ضرورت شو نو اوس هم تري سورلی اخستې شي.
بخاری اومسلم کښې دی یوسړی د خپلې قربانئی ځاروي شړلو سره حضورﷺ اولیدو نوونی فرمائیل پدې سورشه نو هغه عرض اوکړو حضورﷺ دا ماد قربانئی په نیت سره مقررکړې دې. حضورﷺ په دویم ځل یادریم ځل باندې اوفرمائیل افسوس کینې پرې ولې نه(۱)صحیح مسلم کښې دی چه کله ضرورت اوحاجت وی نوسوریږئی(۲)دیوسړی د قربانئی اوښې بچې راړو نوعلی ؓ هغه ته حکم اوکړوچه په ده باندې په دکه خیته پنې اوڅکوه بیاهم که بچ شی نو خیردې په خپل کارئی راوله اودقربانئی په ورځ دا اود دې بچې دواړه د الله ﷻ په نوم حلال کړه.

د قربانئ د ځاروی نه د فائدې اخستلو حکم

مسلک حنفی:- -دقربانئ په ځاروی باندې به بوج نه اوړی سورلی به پرې نه کوی په کرایه به ئې نه ورکوی د هغې پئ به نه استعمالوی بلکه کوم پئ چې اولوشی نو هغه به صدقه کوی دغه شان د هغې وړئ او ویختہ به نه کټ کوی اوکه کټ ئې کړه هغه به صدقه کوی (درمختار) البته دا ده که د قربانئ د ځاروی نه ئې فائده واخستله او د هغې فائدې په عوض کښې ورته څه ملاو شوې وی هغه د دې په کیاه وغیره باندې خرج کړی نوداجائز ده (عالمګیری) (۳)بیافرمائی چه دهغوی دقربانئی ځائ بیت الله دې لکه چه ارشاددې ﴿هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَٰلِكَ صِيَامًا لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ ۗ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ ۚ وَمَنْ عَادَ فَيَنتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ﴾ (۴)بل ایت کښې دی ﴿وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا أَن يَبْلُغَ مَحِلَّهُ ۚ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُّؤْمِنَاتٌ لَّمْ تَعْلَمُوهُمْ أَن تَطَئُوهُمْ فَتُصِيبَكُم مِّنْهُم مَّعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ لِّيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَن يَشَاءُ ۚ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ (۵) د بیت العتیق معنی اوس اوس بیان کړې شوېده.فالحمدلله.دبیت الله طواف کونکې داحرام نه حلالیږی په دلیل کښې داآیت تلاوت اوفرمائیلو.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ	جَعَلْنَا	مَنسَكًا		
او دپاره دهر امت	مقرر کړی ده مونږه	یوه طریقه دقربانۍ		
اومونږ هريو امت دپاره يو د قرباني ځائي کړې دي				
لِّيَذْكُرُوا	اسْمَ اللَّهِ	عَلَىٰ مَا	رَزَقَهُم	
دپاره ددې چې یاد کړئ هغوئ	نوم دالله	په هغه (ځاروو) باندې	چې ورکړی دی هغه هغوئ له	
دې دپاره چې مونږ ورته کوم ځاروی ورکړی دی	په هغې دالله ﷻ نوم واخلی			
مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ	فَإِلَٰهُكُمْ	إِلَٰهٌ وَاحِدٌ	فَلَهُ	أَسْلِمُوا
دڅړیدونکو ځاروو نه	نو معبود ستاسو	معبود یو دی	او خاص هم هغه ته	غاړه کیږدئ
......نوستاسو معبود صرف یو دی لله ﷻ دی	نو هم دهغه تابعداری کوئی			

(۱) صحیح بخاری کتاب الحج باب رکوب البدن:۱۶۸۹، صحیح مسلم:۱۳۲۲، ترمذی:۹۱۱، ابن ماجه:۳۱۰۴.

(۲) صحیح مسلم کتاب الحج باب جوازرکوب البدنة:۱۳۲۴.

(۳) (د دولسو میاشتو فضائل او احکام).

(۴) ۵/المائدة:۹۵.

(۵) ۴۸/الفتح:۲۵.

وَبَشِّرِ	الْمُخْبِتِيْنَ ﴿٣٤﴾	الَّذِيْنَ	اِذَا	ذُكِرَ اللّٰهُ
او زيري وركړه	عاجزي كونكو خلقو لره	هغه (عاجزي كونكي)	كله چي	ياد كړي شي الله
اوړانې پيغمبره) عاجزي كونكو ته زيري وركړه	داهغه خلق دي چې كله دالله ﷻ نوم ياد شي نو ددوئ			
وَجِلَتْ	قُلُوْبُهُمْ	وَالصّٰبِرِيْنَ	عَلٰى مَآ	اَصَابَهُمْ
نو يريږي	زړونه دهغوئ	او صبر كونكي وي	په هغه مصيبت باند	چي رسيږي هغوئ ته
زړونه يريږي..................	.....اوكوم مصيبتونه چه ورته اورسي په هغې صبر كوي	....		
وَالْمُقِيْمِي	الصَّلٰوةِ	وَمِمَّا	رَزَقْنٰهُمْ	يُنْفِقُوْنَ ﴿٣٥﴾
او قائيمونكي وي	دمانځه	او دهغې رزق نه	چي وركړي دي مونږ هغوئ ته	خرچ كوي
اود مونځونو پابندي كوي	اوزمونږ د وركړي روزئ نه (دنيكئ په لاركښې) خرچونه كوي			

قوله تعالى:- وَلِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا

د قربانئ اهميت:- ارشاددي چه په ټولوامتونوكښې په هريوامت كښې اوهرې يوې ډلې ته مونږ د قربانئ حكم وركړې وو د هغوى د پاره يوه ورځ د اختر مقرروه هغوى به هم د الله ﷻ په لاركښې حلاله كوله ټول په ټولويه خپلې قربانئ مكې ته راليګلې دي د پاره چه د قربانئ د څاروو د حلالې په وخت كښې دالله ﷻ د نوم ذكر اوكړي. حضورﷺ له هم دوه برګ ګډان لوئ لوئ ښكرو والا راوړلې شو هغوى دا راسملول اود هغې په مرئې پښه مباركه كيخوده اوبسم الله الله اكبر لوستلو سره ئې حلال كړل. ([1])

د قربانئ حقيقت څه دې؟:- مسنداحمد كښې دى صحابه كرامو رضي الله عنهم دحضورﷺ نه تپوس اوكړودا قربانى څه څيز دې؟ حضورﷺ جواب وركړو ستاسودپلار ابراهيم عليه السلام سنت دى. تپوس ئې اوكړو مونږ ته په دې كښې څه ملاويږي؟ وئې فرمائيل د هريوويښته په بدله كښې يوه نيكى. تپوس ئې اوكړود وړئې څه حكم دې؟وئې فرمائيل د وړئې كولوسره دهريو ريشې په بدله كښې يوه نيكى.دا امام ابن ماجه رحمه الله هم راوړې دې([2]) ستاسود ټولو الله ﷻ هم يودې سره ددې چه دشريعت بعضې احكام بدليږي رابدليږي خو په توحيد كښې د الله ﷻ په يووالى كښې يورسول ته هم په نيك امت كښې اختلاف نه دې شوې ټول د الله ﷻ توحيد اوهم د هغه دعبادت د پاره ټول جهان رابلې په ټولوياندې اول هم داوحي نازله شوې ده نوتاسو ټول د هغه طرف ته ټيټ شئ اوهم د هغه شئ اوهم د هغه داحكامو پابندى اوكړئ هم د هغه په تابعدارئ كښې استحكام اوكړئ كوم خلق چه مطمئن دى كوم چه متواضع دى كوم د تقوى والا دى څوك چه د ظلم نه ويزاره دى د مظلوميت په حالت كښې د بدلې اخستلونه دى د مولا په مرضئ اورب په رضا بانديې راضى دې هغوى ته زيرى واوروئ هغوى د مباركوقابل دى. څوك چه د الله ﷻ ذكر اوري زړه نرم كړي اود الله ﷻ د ويرې نه زړه ډك كړي د رب طرف ته ښكته كيږي. په سختو كارونوباندې صبر كوي، په مصيبتونوباندې صبر كوي. امام حسن بصرى رحمه الله فرمائى والله كه تاسودصبر او برداشت عادت په ځان كښې وانچولو نوتاسو به برباد كړې شئ. د ﴿والمقيمى﴾ قراءت په اضافت سره خو د جمهوردې خوابن سميقع ﴿والمقيمين﴾ لوستلي دې د ﴿الصلاة﴾ ئې زبر لوستلې دې. امام حسن رحمه الله خو لوستلې دې د نون په حذف اواضافت سره خود ﴿الصلاة﴾ زبرئې لوستلې دې اوفرمائى چه د نون حذف دلته د تخفيف په وجه سره دې. ځكه چه په وجه داضافت اومنلې شى نود دې زير لازم دې نوكيدې شى

---

[1] صحيح بخاري كتاب الاضاحي باب التكبير عندالذبح: ۵۵۶۵، صحيح مسلم: ۱۸۶۶.
[2] احمد: ۳۶۸/۴، ابن ماجه كتاب الاضاحي باب ثواب الاضحية: ۳۱۲۷.

چه په وجه د نیزدیکت وی مطلب دا چه د رب د فریضې پابند دی او د الله ﷻ حق اداکونکی دی.او د الله ﷻ ورکړې شوی ورکوی د خپلې کورنئی خلقو ته فقیرانو محتاجانو ته او ټول مخلوق ته څوك چه ضرورت مندوی او ټولوسره په ښه سلوك او احسان سره مخ کیږی. د الله ﷻ د حدودو حفاظت کوی د منافقانو په شان نه دی چه یو کار او کړی بل پریږدی. په سورت براءة کښې هم دا صفتونه بیان کړې شوی دی او هلته د الله ﷻ په حمد سره پوره تفسیرهم مونږ کړې دې.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنٰهَا لَكُمْ مِّنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ لَكُمْ

او اوښان د قربانئ | اګرځولی دی مونږ هغه | دپاره ستاسو | دنښو دالله نه | دې ستاسو دپاره

اوښان مونږ ستاسو دپاره دالله (ددین) نښې مقرر کړی دی | په دې کښې ستاسو خپل خیر دې

فِيْهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ فَاِذَا وَجَبَتْ

په هغې کښې | خیر | پس یاد کړئ | نوم دالله | په هغې باندې | په ولاړه | نو کله چې | اولړی

نو څه وخت چې تاسو دغه (څاروی قربانئ ته) قطار کښې اودروئ انو دالله ﷻ نوم پرې اخلئ ابیا چې

جُنُوْبُهَا فَكُلُوْا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ

اړخونه دهغې | نو خورئ | دهغې نه (پخپله هم) | او خوروئ ئې | په صبر کونکی فقیر باندې هم

هغوی په اړخونو پریوځی انو دهغې نه خپله هم خورئی او دصبر کونکو او غوښتونکو فقیرانو (دواړو) باندې

وَالْمُعْتَرَّ كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ

او په سوال کونکی باند هم | دارنګې | تابع کړی دی مونږ دا څاروی | دپاره ستاسو | دپاره ددې چې تاسو

هم خوروئی | دغه شان مونږ دا څاروی ستاسو دپاره تابع کړی دی | چې تاسو زمونږ شکر اداکړئی

تَشْكُرُوْنَ۝

شکر اوباسئ |

د قربانئ فضائل:- -داهم د الله ﷻ احسان دې چه هغه څاروی پیداکړی او هغه ئی پخپل نوم باندې قربانی کولو او خپل کورته د قربانئ په توګه باندې د رسولو حکم کړې دې او دائی شعائرالله او ګرځول بل حکم ئی فرمانیلې ﴿لَا تُحِلُّوْا شَعَآئِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَآئِدَ وَلَآ آٰمِّيْنَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا ۚ وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوْا ۚ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوْا ۘ وَتَعَاوَنُوْا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ۖ وَلَا تَعَاوَنُوْا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۚ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ۝﴾ ([1]) مه د الله ﷻ د دې عظمت والا د نښو بې ادبی کونی او مه د حرمت والا د میاشتو ګستاخی کوی الخ. هر اوښ او غوا چه د قربانئ دپاره مقرر کړې شی هغه په بدن کښې داخل دی([2]) اګرچه بعضې خلقو صرف اوښ ته بدن وئیلې خو صحیح دا دی چه اوښ جودې ولې غوا هم په دې کښې شامله ده.حدیث شریف کښې دی چه څنګه اوښ د اووه کسانو د طرف نه قربانی کیدې شی دغه شان غوا هم.د جابربن عبدالله ؓ نه په صحیح مسلم کښې روایت دې مونږ ته

---

[1]) ۵/المائدة:۲.

[2]) صحیح مسلم کتاب الحج باب بیان وجوه الاحرام.....:۱۲۱۳، ابوداؤد:۲۸۰۹، ترمذی:۹۰۴، ابن ماجه:۳۱۳۲، ابن حبان:۷۰۰۶، بیهقی:۱۶۸/۵.

رسول الله ﷺ حکم راکړوچه مونږ په اوښ کښې اووه کسان شریك شو او په غواکښې دې هم اووه کسان سرې شریك شي.امام اسحاق بن راهویه رحمه الله وغیره فرمائی چه په دې دواړو ځاروو کښې لس لس کسان شریکیدلې شي. په مسنداحمد اوسنن نسائی کښې داسې حدیث هم راغلې دې. والله اعلم.

په غټ ځاروي کښې د اووه کسانو د شرکت حکم

مسلک حنفي:- په غټ ځاروی کښې مثلاً اوښ غوا میخه کښې اووه کسان شریکیدې شی اوپه وړوکی ځاروی کښې به صرف یو کس حصه اخلی لکه ګډه چیلې چیلۍ (د دولسو میاشتو فضائلو او احکام (ص،۲۴۳) پحواله د درمختار وشامی)-

بیافرمائی چه په دې ځناوروکښې ستاسو د آخرت ګټه ده. حضور ﷺ فرمائی چه د قربانئی د اختر په ورځ د انسان یوعمل هم د الله ﷻ په نیز د قربانئی نه زیات خوښ نه دې ځاروې به د قیامت په ورځ د خپلو ښکرو نوکواووېښتوسره دانسان په نیکوکښې پیش کولې شی.یادساتئی دقربانئی د وینې د څاڅکې په زمکه باندې د پریوتلونه وړاندې الله ﷻ ته رسی نو په یخوزړونوسره قربانی کونی.([1]) (ابن ماجه ترمذی) حضرت سفیان ثوری رحمه الله خو به په قرض کولو سره هم قربانی کوله اود خلقو په تپوس کولو به ئی فرمائیل چه الله ﷻ فرمائی په دې کښې ستاسو ښیګړه ده. رسول الله ﷺ فرمائی د یوې خرچې غوره والې د الله ﷻ په نیز په نسبت د دغه خرچې چه د قربانئی د اختر په ورځ په قربانئی باندې کولې شی هیڅ کله نه دې.([2]) (دارقطنی). الله ﷻ فرمائی ستاسو د پاره په دې ځاروو کښې ثواب دې ګټه ده د ضرورت په وخت کښې پرې ځکلې شئ سورلی کولې شئ اوبیاد دې د قربانی کولو په وخت کښې د خپل نوم لوستلوهدایت کوی.

حضرت جابر رضی الله عنه فرمائی ما د لوئ اخترمونځ رسول الله ﷺ سره اداکړو د مانځه نه په اوزګاریدوسره د حضور ﷺ مخې له ګډ راوستلې شو کوم چه حضور ﷺ ﴿بسم الله والله اکبر﴾ لوستلوسره حلال کړو بیائی اوفرمائیل اې الله ﷻ دا زما د طرف نه دې او زما د امت نه د هغه کسانو د طرف نه دې چه قربانی نه شی کولې. ([3]) (احمدابوداؤد ترمذی) فرمائی چه د اختر په ورځ حضور ﷺ له دوه ګډان راوستې شوهغه ئی قبلې طرف ته مخ کړوحضور ﷺ ﴿وجهت وجهی للذي فطر السموات والارض حنيفا وما انا من المشركين ان صلوتي ونسكي ومحياي ومماتي لله رب العلمين لاشريك له وبذلك امرت وانا اول المسلمين اللهم منك ولك عن محمد وامتي﴾ لوستلو ﴿بسم الله والله اكبر﴾ اووئیل او حلال ئې کړل. ([4])

حضرت ابورافع رضی الله عنه فرمائی د قربانئی په موقع به رسول الله ﷺ دوه ګډان ښه چاق تازه تیار ښکلې د لویو ښکرووالا برګ اخستل کله چه به ئی مونځ اوکړو اود خطبه نه به فارغ شو نو یوځاروې به حضور ﷺ له راوستې شوحضور ﷺ به پخپله په عیدګاه کښې په خپل لاس حلالولو اوفرمائیل به ئی اې الله دا زماد امت د طرف نه دې څوك هم چه دتوحیداوسنت ګواه دی بیا به دویم ځاروې حاضرکړې شوکوم چه حلالولوسره به ئی فرمائیل دا د محمد اوآل محمد ﷺ د طرف نه دې بیابه ئی د دواړو غوښه غریبانانو ته هم ورکوله اوحضور ﷺ اود کور خلقو به هم خوړله. ([5]) (احمد، ابن ماجه)

---

[1]) ترمذی کتاب الاضاحی باب ماجاء فی فضل الاضحیة:۱۴۹۳ابن حبان:۳۱۲۶.

[2]) دارقطنی:۲۸۲/۴.

[3]) احمد:۲۵۶/۳، ابوداؤد کتاب الضحایا باب فی الشاة یضحی بها عن جماعة:۲۸۱۰وهوحسن، ترمذی:۱۵۲۱، احمد :۵۶۲/۳، حاکم:۲۲۹/۴، بیهقی:۲۸۵/۴.

[4]) ابوداؤدکتاب الضحایا باب مایستحب من الضحایا:۲۷۹۵وهوحسن، ابن ماجه:۳۱۲۱.

[5]) احمد:۸/۶.

په قربانۍ کښې نيابت جائز دې

مسلک حنفي:- د بل چا د طرفه قرباني کول جائز دي ځکه چه نبي کريم صلی الله عليه وسلم د خپل امت دپاره قرباني کړې وه.

اوښ په ولاړه حلالول سنت دی:- د ﴿صواف﴾ معنی ابن عباس ﷛ اوښ په دريوپښوباندې اودرولود هغه ګس لاس ئې اوتړلو ﴿بسم الله والله اکبر لااله الاالله اللهم منك ولك﴾ لوستلوسره هغه حلال کړو. حضرت ابن عمر ﷛ يوسړې اوليدلوچه هغه خپل اوښ حلالودپاره کينولې دې نو هغوی اوفرمائيل دا اودروه اود ده پښې اوتړه او حلال ئې کړه هم دا سنت دی د ابوالقاسم ﷺ.([1]) حضرت جابر ﷛ فرمائي رسول الله ﷺ او صحابه کرامو ﷡ به د اوښ يوه پښه اوتړله په دريوپښوباندې به ئې اودرولو او حلالولوبه ئې([2]) (ابوداؤد). حضرت سالم بن عبدالله ﷫ سليمان بن عبدالملك ته فرمائيلي وو چه د ګس طرف نه قرباني کوه. د حجة الوداع بيان کولوسره حضرت جابر ﷛ فرمائي چه حضور ﷺ درې شپيته اوښان په خپل لاس سره قرباني کړل د حضور ﷺ په لاس کښې حربه (دلړګی لاسکی والا جنګی وسله) وه په کومې سره چه به حضور ﷺ زخمي کول([3]) د ابن مسعود ﷛ په قراءت کښې ﴿صوافن﴾ يعنی په ولاړه پښې تړلې. د صواف معنی د خالص هم کړې شوې دې يعنی څنګه به چه د جاهليت په زمانه کښې الله ﷻ سره نورهم شريك کول تاسو مه کوئي بلکه صرف د يوالله چه واحددې په نوم باندې قربانيانې کوئی. بيا چه کله دا په زمکه باندې راپريوځي يعنی حلال شي يخ پريوځي نو پخپله ئې هم اوخورئي او په نورو باندې ئې هم اوخورئي نيزه وهلوسره په تکړې کولوشروع مه کوئي ترکومې چه روح اوځي اويخ شي. په يوحديث شريف کښې هم راغلی دی چه د روح په ويستو کښې تندی مه کوئي.([4])

د صحيح مسلم په حديث کښې دی الله ﷻ هريوڅيزته نرمي کول ليکلې دی. دښمنان په ميدان جنګ کښې قتل کولوسره هم ښه سلوك کوئي او څاروی حلالوخت کښې هم په ښه شان نرمئی سره حلالوئي اوچاړه ښه تيره کوئي او څاروی ته تکليف مه ورکوئي.([5]) فرمان دې چه په څاروی کښې ترکومې ساه وی اود هغه د بدن څه حصه پرې کړې شي نودا حرام ده.([6]) (احمد، ابوداؤد، ترمذی)

د ساه وتلو نه وړاندې د څاروی نه څه اندام کټ کول او دهغې حکم

مسلک حنفي:-دساه وتلو نه وړاندې چې کوم اندام دځناور نه کټ کړې شی هغه به د مردارې په حکم کښې وی دهغې خوړل ناجائز او حرام دی بيافرمائي داپخپله اوخورئي بعضې سلف وائی د دې خوړل مباح دی. امام مالك ﷫ فرمائي مستحب دی نورخلق وائی واجب دی.

د قربانۍ د غوښې خوړولو حکم

مسلک حنفي:-د قربانۍ غوښه په خپله خوړل خپلوانو ته ورکولو غريبانانو او مالدارانو ته ورکول تول

---

[1]) صحيح بخاری کتاب الحج باب نحرالابل مقيدة:۱۷۱۳، صحيح مسلم:۱۳۲۰، ابوداؤد:۱۷٦۸، احمد:۳/۲، ابن حبان:۵۹۰۳.
[2]) ابوداؤد کتاب المناسك باب کيف تنحرالبدن:۱۷٦۷.
[3]) صحيح مسلم کتاب الحج باب حجة النبی ﷺ:۱۲۱۸.
[4]) دارقطنی:۲۸۳/٤.
[5])صحيح مسلم کتاب الصيد باب الامر باحسان الذبح والقتل:۱۹۵۵، ابوداؤد:۲۸۱۵، ترمذی:۱٤۰۹، ابن ماجه:۳۱۷۰، ابن حبان:۵۸۸۲، احمد:۱۲۳/٤.
[6]) احمد:۲۱۸/۵، ابوداؤد کتاب الاضاحی باب اذاقطع من الصيد قطعة:۲۸۵۸ وسنده حسن، ترمذی:۱٤۸۰، حاکم:۲۳۹/٤، بيهقی:۲۳/۱۰، دارقطنی:۵٤۸، دارمی:۱۸.

صورتونه جائز دی البته غوره دا ده چه غوښه درې حصې کړې شی یوه حصه په خپله اوخوړی بله حصه خپلوانو ته ورکړی او دریمه حصه عامو مسکینانو غریبانانو ته ورکړی «د دولسو میاشتو فضائل او احکام (ص، ۲۵۰) پحواله د درمختار»-

د قانع او معتظ مطلب:-مسکینان که هغه په کورونوکښې ناست وی اوکه دربه درسوالونه کوی. دا هم مطلب دې چه قانع خو هغه دې چه په صبرسره کورناست وی اومعتر هغه دې چه اخوادیخوا خی راخی خو بیا هم سوال نه کوی.([1]) داهم وئیلی شوی دی چه قانع هغه دی چه صرف په سوال کولو باندې صبر اوکړی اومعتر هغه دې چه سوال خونه کوی ولې د خپلې عاجزئی اوغریبئی اظهاراوکړی. دا هم روایت دې چه قانع هغه دې چه مسکین وی تلوراتلووالاوی اود معترنه مراد دوستان اوکمزوری خلق اوګاونډیان سره د دې چه مالدار وی خوچه تاسوکره ځی راځی هغه ته وینی نو هغوی هم دی چه طمع ساتی اوهغه هم چه امیر اوفقیرموجود وی. داهم وئیلې شوی دی چه د قانع نه مراد اهل مکه دی. د امام ابن جریر رحمه الله فرمان دې چه د قانع نه مراد سوال کونکې دې ځکه چه هغه خپل لاس د سوال د پاره اوږدوی اود معتر نه مراد چه اخوادیخواکیږی چه که څه ملاوشی.د بعضې خلقو داخیال دې چه د قربانئی داغوښې دې درې حصې کړې شی یوه حصه د خپل خوراك د پاره یوه د دوستانوورکولود پاره او یوه د صدقه کولود پاره. حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه هم ما تاسو دقربانئی د غوښې جمع کولونه منع کړې وئی چه د دریوورځونه زیات پورې نی مه ساتئی اوس زه اجازت درکوم چه خورئی جمع کوئی او څنګه چه غواړئی([2])په یوبل روایت کښې دی چه خورئی جمع کوئی او صدقه کوئی او یوبل روایت کښې دی ([3]) پخپله خورئی په نوروخورئی اود الله ﷻ په لارکښې ورکوئی.([4])

بعضې خلق وائی چه قربانی کونکې دې نیمه غوښه پخپله خوری او باقی غوښه دې نیمه دې صدقه کړی ځکه چه قرآن پاك فرمائیلی دی پخپله ئی خورئی اوحاجت مندفقیر باندې خورئی او په حدیث کښې داهم دی چه خورئی جمع کوئی اود الله ﷻ په لارکښې ورکوئی. اوس که یوسړې د خپلې قربانئی غوښه هم پخپله اوخوری نویوقول خودارروایت دې چه په ده باندې هیڅ نقصان نشته. بعضې خلق وائی چه په هغه باندې هم داسې یوه قربانی یا دهغې قیمت ورکول دی بعضې وائی چه نیم قیمت دې ورکړی بعضې نیمه غوښه او بعضې وائی د دې په اجزاء کښې د وړو وړو اجزاء قیمت د ده په ذمه دې باقی معاف دی.

د قربانئ ټوله غوښې په خپله د خوړلو حکم

مسلک حنفی:-دقربانئ ټوله غوښه پخپله خوړل په مالدارانو او غریبانانو باندې تقسیمول ټول صورتونه جائز دی خو غوره دا ده چه درې حصې ئې کړی یوه حصه په خپله اوخوری بله حصه رشته دارانو ته ورکړی اودریمه حصه عامو مسکینانانواوغریبانانو ته ورکړی «د دولسو میاشتو فضائل او احکام» پحواله د درمختار»-

[1]) الطبری:۶۳۶/۱۸.

[2]) صحیح مسلم کتاب الاضاحی باب بیان ماکان من النهی عن اکل لحوم الاضاحی بعدثلاثة...:۱۹۷۷، ترمذی:۱۵۱۰.

[3]) صحیح مسلم حواله سابق:۱۹۷۱،ابوداؤد:۲۸۱۲، ابن حبان:۵۹۲۷.

[4]) صحیح بخاری کتاب الاضاحی باب مایؤکل من لحوم الاضاحی ومایتزودمنها:۵۵۶۹.

د څرمن باره کښې په مسنداحمد کښې حديث دې وني خورني د الله ﷻ په لار کښې ورکړني د څرمن نه فائده اوچته کړني خودا خرڅوني مه[1] بعضې علماؤ د خرڅولو اجازت ورکړې دې بعضې وائي په غريبانانوکښې دې تقسيم کړې شي. (مسئله)

اول مونځ بيا قرباني کول سنت دي:- براءبن عازبؓ وائي چه رسول الله ﷺ فرمانيلي دي د ټولونه اول مونږ له په هغه ورځ مونځ اداکول پکار دی بياواپس کيدل او قربانيانې کول پکارددی څوک چه داسې اوکړي هغه سنت اداکړل اوچاچه د مانځه نه وړاندې قرباني اوکړه نوداسې ده لکه چه هغه د خپل کوروالا دپاره غوښه راجمع کړه د هغه قربانئي سره هيڅ مينه نشته. [2] (بخاري ومسلم) د دې وجې د امام شافعي ﷫ اود علماؤد يوې ډلې داخيال دې چه د قربانئي اول وخت هغه وخت دې چه کله نمر راوخيژي.اودومره وخت تيرشي چه مونځ اوشي او دوه خطبې اوشي. د امام احمد ﷫ په نيز د دې نه پس دومره وخت هم چه امام حلال، اوکړي ځکه چه په صحيح مسلم کښې دی امام چه ترکومې قرباني اونه کړي تاسو قرباني مه کوئی. [3](احمد ابن حبان) وائی چه د قربانئی ورځې د ذی الحجه د خاتمه پورې دی خوداقول غريب دې

د مانځه نه وړاندې د قربانئ کولو حکم

مسلک حنفي:- په کلو کښې د اختر د مانځه نه وړاندې قرباني کول جائز ده او په ښارونو کښې چه د اختر مونځ په کښې کيږی د اختر د مانځۀ نه وړاندې قرباني کول جائز نه ده [4]په حواله د درمختار- بيافرمائی چه هم په دې وجه مونږ دا څاروی اوځناور ستاسوحکم منونکی کړی دی چه کله هم تاسو غواړئی سورليې کوئی کله چه غواړئی پئی تری اخلئی کله چه غواړئی حلالوئی غوښه خورئی لکه چه په سورت يس په آيت ﴿ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ۝ وَإِن كُلٌّ لَّمَّا جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ۝ وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ۝ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ۝ لِيَأْكُلُوا مِن ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ۝ ﴾ کښې بيان شوې دې. هم دغه فرمان دلته دې چه د الله ﷻ د دې نعمت شکر اداکړئی ناشکری اوناقدری مه کوئی.

لَن يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَٰكِن يَنَالُهُ
اهر ګز نه رسی| الله ته |غوښې دهغې|اونه اووينې دهغې| وليکن رسی هغه ته |
|اونه ئې وينه | بلکه هغه ته ستاسو صرف
التَّقْوَىٰ مِنكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ
تقوی | ستاسو نه | دارنګې | تابع کړل هغه دا څاروی | دپاره ستاسو
پرهيزګاری رسيږی اپه دې شان هغه دا څاروی ستاسو تابع کړی دی اچې تاسو

[1]) احمد:٤/١٥ مجمع الزوائد:٤/٢٦.

[2]) صحيح بخاری کتاب العيدين باب الخطبة بعدالعيد:٩٦٥، صحيح مسلم:١٩٦١، ابوداؤد:٢٨٠١، ترمذی:١٥٠٨، احمد:٤/٣٠٣،

[3]) صحيح مسلم کتاب اولاضاحی باب من الاضحية:١٩٦٤.

[4]) اد دولسو مياشتو فضائل اواحکام(ص،٢۴٢)

لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ	عَلٰى مَا	هَدٰىكُمْ ط
دپاره ددې چې تاسو لوئي بيان کړی دالله	په هغه هدايت باند	چې ښودلې ئې دې تاسو ته
دالله ﷻ لويې بيان کړئ	......................هغه تاسو ته لار خودلې ده	
وَبَشِّرِ	الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۳۷﴾	
او زيرې ورکړه (اے نبي ﷺ)	نيکئي کونکو خلقو له	
(ائې نبي ﷺ) نيکی کونکو ته زيرې ورکړه		

قوله تعالی:- وَلٰكِنْ يَّنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ ط

د تقوی فضيلت:- ارشاددې چه د قربانيانو په وخت کښې د الله ﷻ نوم په لوئې سره اخلئی هم د دې د پاره قربانيانې مقررشوی دی چه په خالق اورازق سره ئې اومنئې دانه چه د قربانيانو په غوښه اووينه سره د الله ﷻ فائده کيږي. الله ﷻ د ټول مخلوق نه غنې او د ټول بنديګانونه بې پرواه دې. دجاهليت د بې وقوفتياګانو نه يوه داهم وه چه د قربانو د څاروو غوښه به ئې خپله بتانوته کيخوده او په هغوی باندې به ئې د وينې څاځکې کولو. داهم رواج وو چه په بيت الله باندې به ئې وينوڅاځکی شيندل. مسلمانان کيدو سره صحابه کرامو ﷡ ددې باره کښې تپوس اوکړو په کوم باندې چه دا آيت نازل شو چه الله ﷻ خو تقوی ته ګوری او قبلوی اوهم په دې باندې بدله ورکوی. په صحيح حديث کښې دی چه الله ستاسوصورتونوته نه ګوری نه د هغه نظر ستاسو په مال باندې دې بلکه د هغه نظر ستاسو په زړونوباندې دې اوستاسو په اعمالوباندې دې([1])يوبل حديث کښې دی چه خيرات اوصدقه د سوال کونکی په لاس کښې پريوځی د دې نه اول د الله ﷻ لاس ته ورځی د قربانئی د څاروی د وينو څاځکې په زمکه باندې پريوځی دې نه اول الله ﷻ ته رسی([2])دې هم دا مطلب دې چه د وينوڅاځکې جدا کيدو سره قربانی قبليږی. والله اعلم.

د قربانئ د څرمنې حکم:- دعامر شعبی ﷫ نه د قربانئی د څرمنوباره کښې تپوس اوشو نوونې فرمائيل الله ﷻ ته غوښه اووينه نه رسی که غواړنی خرڅئی کړئی او که غواړنی وئی ساتئی که غواړئی نو د الله ﷻ په لار کښې ئې ورکړئی. هم د دې د پاره الله ﷻ دا څناور ستاسوپه قبضه کښې کړی دی چه تاسو د الله ﷻ د دين او د هغه د شريعت لار اووينئی د هغه د خوښې کارونه اوکړئی اود هغه دناخوښې کارونونه منع شئی اودهغه عظمت اولوئی بيان کړئی کوم خلق چه نيکوکاردی اود الله ﷻ دحدودو پابندی په شريعت باندې عمل کونکی دی درسولانوصداقت کوی هغوی دمبارکئی او زيرو لائق دی.

(مسئله)

د امام ابوحنيفه، امام مالك او ثوری ﷭ قول دې چاسره چه د زکوة د نصاب برابر مال وی په هغه باندې قربانی واجب ده د امام ابوحنيفه ﷫ په نيز دا شرط هم دې چه هغه په خپل کورکښې مقيم وی. په يوصحيح حديث کښې دی چه د چا وس وی او قربانی اونه کړی نوهغه دې زمونږعيدګاه ته نه نيزدې کيږی.([3]) په دې روايت کښې غرابت دې اوامام احمد ﷫ دا منکر ښائی. ابن عمر ؓ فرمائی

---

[1]) صحيح مسلم کتاب البروالصلة باب تحريم ظلم المسلم: ۳۴/۲۵۶۴.

[2]) ترمذی کتاب الاضاحی باب ماجاء فی فضل الاضحية: ۱۴۹۳ ابن ماجه: ۳۱۲۶.

[3]) احمد: ۳۲۱/۲، ابن ماجه: ۳۱۲۳ وسنده حسن، حاکم: ۳۸۹/۲، دارقطنی: ۲۸۵/۴.

رسول الله ﷺ برابر لس کالوپورې هرکال قرباني کوله. (١) (ترمذي)

د قربانۍ نصاب

مسلک حنفي:-په څومره مال باندې چه د صدقه فطر واجبيږي هم په هغه هومره باندې قرباني هم واجبيږي د دې دپاره د کال تيريدل اود مال تجارتي کيدل ضروري نه دي بلکه که يو کس د ضرورت نه زياتي سامان وي او دهغې قيمت دومره وي چه په هغې باندې د قربانۍ څاروې اخستې شي نو په هغه باندې هم قرباني واجب ده ﴿د دولسو مياشتو فضائل او احکام (ص، ۲۴۰) پحواله د در مختار﴾

د امام شافعي رحمه الله اوامام احمد رحمه الله مذهب دې چه قرباني واجب او فرض نه ده بلکه مستحب ده ځکه چه په حديث کښې راغلي دي په مال کښې د زکوة نه علاوه بل هيڅ فرضيت نشته.(٢) داهم اول روايت بيان کړې شوې دې چه حضور ﷺ د خپل ټول امت د طرف نه قرباني کړې نو واجب کيدل ساقط شو. حضرت ابوشريح رحمه الله فرماني د حضرت ابوبکر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه په ګاونډ کښې اوسيدلم دې دواړو بزرګانو به قرباني نه کوله په دې ويره چه خلق به د هغوی اقتداء اوکړي بعضې خلق واني چه قرباني سنت کفايه ده چه په محله کښې يا په کوڅه کښې يا په کورنئي کښې يوکس هم اوکړه نود باقي غاړه خلاصه شوه د دې د پاره مقصدصرف شعار ښکاره کول دي. په ترمذي وغيره کښې دي رسول الله ﷺ د عرفات په ميدان کښې اوفرمائيل په هريوکوروالا باندې په هرکال کښې قرباني ده او هغه عتيره ده معلومه ده چه عتيره څه څيزدې؟ هم هغه کوم ته چه تاسو رجبيه واني. (٣)د دې په سند کښې کلام کړې شوې دې.

ابوايوب رضي الله عنه فرماني صحابه کرامو رضي الله عنهم به د رسول الله ﷺ په موجودګۍ د ټولې کورنئي د طرف نه يوه چيلئي د الله ﷻ په لار کښې حلالوله پخپله به ئې هم خوړله اوپه نورو باندې به ئې هم خوړله بيا په دې کښې خلقو دا اوکړو چه تاسو ئې ګورئي. (٤) (ترمذي ابن ماجه) عبدالله بن هشام رحمه الله به د خپل ځان اود کور والا د طرف نه به يوه چيلئي قرباني کوله. (٥) (بخاري)

د قربانۍ د څاروي عمر:-اوس دقربانئي دڅاروي دعمر باره کښې اوګورئي. په صحيح مسلم کښې رسول الله ﷺ فرماني چه مه حلالوئي مګرمسنه (عمرته رسيدلي) بغيرد هغه صورت چه هغه په تاسو باندې ګران پريوځي اوبياد ګډې بچې هم د شپږومياشتو حلالولې شئي.(٦)زهري رحمه الله خوفرماني چه جذعه يعني شپږمياشتيز خناورخودقربانئي په کارکښې نه شي راوستې اود دې په مقابله کښې د اوزاعي رحمه الله مذهب دې چه دهريوجزعه کافي ده خودادواړه اقوال دافراط تفريط يعني کمي زياتي والا دي.

د جمهورو مذهب دا دې چه اوښ غوا چيلئي خو هغه جائز ده چه ثني وي او د ګډې د شپږو مياشتو هم جائزدې. اوښ خو دوه کالنې وي کله چه د پنځوکالوشي او په شپږم کښې شي اوغوا چه کله د دوو کالو پوره شي په دريم کښې شي اوداهم وئيلې شوی دی چه درې تيرکړي اوپه څلورم کښې وی اود چيلئي ثني خو هغه دې چه دوه کاله تيرشوی وی اوجذعه واني چه د پوره کال وي اوونيلې شوی دی چه د لسو مياشتو وي يوقول دې چه د اتومياشتو وي يوقول دې چه د شپږو مياشتو وي اود دې نه د کمې

---

(١) ترمذی کتاب الاضاحی باب دلدلیل علی ان الاضحیة سنة:١٥٠٧، احمد:٣٨/٢.

(٢) ابن ماجه کتاب الزکاة باب ماادی زکاته لیس بکنز:١٧٨٩.

(٣) ابوداؤد کتاب الضحایا باب ماجاء فی ایجاب الاضاحی:٢٧٨٨. ترمذی:١٥١٨،نسائی:٤٢٢٩، ابن ماجه ٣١٢٥.

(٤) ترمذی کتاب الاضاحی باب ماجاء ان الشاة الواحدة تجزئ من اهل البیت:١٥٠٥، وهوصحیح، ابن ماجه:٣١٤٧.

(٥) صحیح بخاری کتاب الاحکام باب بیعة الصغیر:٧٢١٠.

(٦) صحیح مسلم کتاب الاضاحی باب من الاضحیة: ١٩٦٣،ابوداؤد:٢٧٤١،احمد:٣١٢/٣، مسندابی یعلی:٢٣٢٤.

مودې هيڅ يو قول نشته. د دې نه د کم عمر والا ته حمل وانې ترکومې چه د دې په شا باندې ويښته اودريږي او ويښته سملی اودواړو طرفو ته ټيټ شی نودې ته جذع وائی. والله اعلم.

د قربانۍ د شاروی عمر

مسلک حنفی:- چې چيلۍ د يو کال نه کمه نه دغه شان چې ګډ ګډه د يو کال نه کم نه وی البته دا که خورب وی چه په نظر سره د شپږو مياشتو نه زيات ښکاری نو په هغې ګډ قربانی جائز ده دغه شان د غوا او ميخې دپاره دوه کاله عمر شرط دې که د دې نه کم وی قربانی پرې نه کيږی او د اوښ عمر پنځه کال پکاردې که د پنځو کالو نه کم وی نو قربانی پرې نه کيږی (۱)

		إِنَّ اللَّهَ	يُدٰفِعُ	عَنِ الَّذِيْنَ	
		بيشکه الله	مدافعت کوی	دهغه خلقو دطرفنه	
		بيشکه چې الله ﷻ به دمومنانو نه			
اٰمَنُوْا	إِنَّ اللَّهَ	لَا يُحِبُّ	كُلَّ خَوَّانٍ	كَفُوْرٍ	اُذِنَ
چی ايمان ئې راوړې دې	بيشکه الله	نۀ خوښوی	هر خيانتگر	نعمت ناشکره	اجازت ورکړې شو
(دمشرکانو غلبه) ختمه کړی	او بيشکه الله ﷻ هيڅ خيانت ګر ناشکره نه خوښوی				هغه مسلمانانو ته
لِلَّذِيْنَ	يُقٰتَلُوْنَ	بِاَنَّهُمْ	ظُلِمُوْا		
هغه کسانو ته	چی د چا خلاف جنګ کيږی	په سبب ددې چی په هغوئ باندې	ظلم شوې دې		
کوم سره چې جنګ کولې شی اوس دجنګ کولو اجازت کولی شی		خکه چې په دوئ ظلم کيږی			
وَاِنَّ اللَّهَ	عَلٰى نَصْرِهِمْ	لَقَدِيْرُ	الَّذِيْنَ	اُخْرِجُوْا	
او بيشکه الله	په مدد دهغوئ باند	خامخا قادر دې	دا هغه کسان دی	چی اوويستلې شو	
او بيشکه الله ﷻ ددوئ په مدد کولو باندې قادردې			دا هغه خلق دی	کوم چې ددوئ	
مِنْ دِيَارِهِمْ	بِغَيْرِ حَقٍّ	اِلَّا اَنْ	يَّقُوْلُوْا	رَبُّنَا اللَّهُ	
دکورونو خپلو نه	په ناحقه	بل سبب نۀ وۀ مګر دا	چی وئيل به هغوئ	رب زمونږ الله دې	
دکورونو نه په ناحقه ويستلې شوی دی	صرف په دې وجه چې دوئ دا وائی چې زمونږ رب الله ﷻ دې				
وَلَوْلَا	دَفْعُ اللَّهِ	النَّاسَ	بَعْضَهُمْ	بِبَعْضٍ	لَّهُدِّمَتْ
اوکه نۀ وې	دفع کول د الله	خلقو لره	ځينی دهغوئ لره	په ځينو نورو باندې	نو نړولې شوی به وۀ
اوکه چرې الله ﷻ خلق ديو بل په ذريعه نه دفع کولې				نو (دراهبانو) خانقاهګانې	او (دعيسايانو)

(۱) (د دولستو مياشتو فضائل او احکام (ص،۲۴۳) پحواله د شامی)

صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَّصَلَوٰتٌ وَّمَسٰجِدُ

د راهبانو خانقاګاني | دعيسايانو ګرجي | او ديهوديانو عبادت خاني | او دمسلمانانو جوماتونه

ګرجي او (ديهوديانو) عبادت خاني او (دمسلمانانو) جماتونه چي دالله ﷻ

يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللّٰهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ اللّٰهُ مَن

چي يادولي شي | په هغي كښي | نوم دالله | ډير | او خامخا به امداد كوي | الله | دهغه چا

نوم په كښي ډير ډير يادولي شي (داټول) به وران شوي وو | او الله ﷻ بهٔ دهغه چا مدد كوي

يَنصُرُهُ ۗ إِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ۝

چي مدد كوي دهغه | بيشكه الله | ډير طاقتور دي | غالب دي |

څوک چي دهغه (ددين) مدد كوي | بيشكه الله ﷻ زوراور او غالب دي

الله ﷻ دخپل طرف نه خبرورکوي چه دهغه کوم بنديګان په هغه باندې يقين اوکړي د هغه طرف ته تيتيږي هغوی ته هغه خپل امان ورنصيب کوی دشيطانانوبدواودښمنانوبدونه پخپله هغه لرې کوی خپل امدادپه هغوی باندې نازل کوی پخپل حفاظت کښې هغوی ساتی.لکه چه ارشاددې ﴿أَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ ۖ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِن دُونِهِ ۚ وَمَن يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾ (١) يعنی آيا الله ﷻ دخپل بنده د پاره کافی نه دې؟يو بل ايت کښې دی ﴿وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ۚ إِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ أَمْرِهِ ۚ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ۝﴾ (٢) څوك چه په الله ﷻ باندې بهروسه اوتکل اوکړی هغه پخپله دهغوی دپاره کافی دې.الخ دهوکه بازاوناشکره د الله ﷻ د محبت نه محروم دی خپلې وعدې نه پوره کونکی دالله ﷻ دنعمتونومنکرد الله ﷻ د مينې نه لرې دی.

قوله تعالى:-إِنَّ اللّٰهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا ۗ

د جهاد اجازت اود هغې پس منظر:-حضرت ابن عباس ﷺ وائی چه کله حضور ﷺ او صحابه کرام ﷺ د مکې نه هم ويستلې شواوکافرانودمکې نه حمله اوکړه نوهله دجهاد داجازت داآيت نازل شو. (٣) د ډيرو سلفونه نقل دی چه داد جهاد رومبې آيت دې کوم چه په قرآن کريم کښې نازل شوې. (٤)دې نه بعضې بزرګانو استدلال کړې دې چه داسورت مدنی دې.کله چه رسول الله ﷺ د مکې نه هجرت اوکړو نوحضرت ابوبکرصديق ﷺدخلې نه اووتل افسوس چه دې کافرانودالله ﷺپيغمبرد وطن نه اوويستلو يقيناً دوی به تباه کيږی بيا دا آيت نازل شونو صديق اکبر ﷺ پوهه شو چه جنګک به کيږی. (٥)الله ﷻ د خپلو مؤمنانوبنديګانوپه امداد باندې قادردې که غواړی نوبې جنګ اوبې دعوی به دوی غالب کړی خوهغه ازميښت کول غواړی په دې وجه حکم اوشو چه د دې کافرانوستونه اووهنې الخ. يوبل آيت کښې دی ارشادفرمائی ﴿قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ۝﴾ (٦) دوی سره اوجنګيږئ الله ﷻ ستاسو په لاس دوی ته سزاورکوی او په دوی به تاسو غالب کړی دوی به رسوا کړی اودمؤمنانودحوصلې اوچتيدلو وخت به ورکړی چه د دوی زړه يخ شی اودې سره چه څوك غواړی

---

(١) ٣٩/الزمر:٣٦.

(٢) ٦٥/الطلاق:٣.

(٣) الطبری:١٨/٦٤٣.

(٤) الطبری:١٨/٦٤٣.

(٥) احمد:١/٢١٦، ترمذی كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الحج:٣١٧١وهوصحيح، السنن الكبری للنسائی:١١٣٤٥.

(٦) ٩/التوبه: ١٤.

د توبې توفیق به ورکړی الله ﷻ دعلم اوحکمت مالك دې. بل آیت کښې دی ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ ([1]) آیا تاسو داسوچ کړې دې چه تاسوبه پریخودلې شئ حالانکه تراوسه پورې خو هغه ښکاره شوی نه دی چه مجاهددی اود الله ﷻ اودهغه رسول ﷺ اودمسلمانانونه بغیرد چاسره دوستی اویوشان والې نه کوی نوپوهه شئ چه الله ﷻ ستاسو د عمل نه خبردې. بل آیت کښې دی آیا تاسو دا ګمان اوکړو چه تاسو به جنت ته لاړشئ سره ددې چه تراوسه پورې مجاهدین صابرین د نورونه ممتازشوی نه دی.([2]) بل آیت کښې ارشاد فرمائی ﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ﴾ ([3])مونږ به یقینا تاسو ازمیښت کووترهغه وخت پورې چه په تاسو کښې غازیان او صبرکونکی زمونږ په وړاندې ښکاره شی. په دې باره کښې نورهم ډیرآیاتونه دی. بیائې اوفرمائیل الله ﷻ د هغوی په امدادباندې قادردې اوهم داسې اوشو چه الله ﷻ خپل لښکر په دنیا باندې غالب کړو.([4])

مکی دور کښې د جهاد نه کولو حکمت:-جهادچه کوم وخت شریعت مشروع کړو هغه وخت هم د دې د پاره مناسب او صحیح وو. ترکومې چه حضور ﷺ په مکه کښې وو مسلمانان ډیرکمزورې وو په شمیر کښې به هم د لسو په مقابله کښې یوپه مشکله راتلو. کله چه په لیلة العقبه کښې انصارو د رسول الله ﷺ په لاس باندې بیعت اوکړونو هغوی اووئیل که حضور ﷺ حکم اوکړی نودې وخت چه په منی کښې څومره مشرکان جمع دی په دوی به حمله اوکړو خوحضور ﷺ اوفرمائیل ماته لااوس د دې حکم نه دې راکړې شوې دایادساتئ چه دا بزرګان صرف د اتیاؤ نه لږ شان د پاسه وو. کله چه د مشرکانوبغاوت زیات شواوهغوی په سرکشئ کښې د حدنه وړاندې شوحضور ﷺ ته به ئې سخت تکلیفونه ورکول اود هغوی په قتل کولوپسې شو هغوی ﷺ ئې د وطن نه د ویستلو منصوبې جوړولې دغه شان ئې په صحابه کرامو رضی الله عنهم باندې د مصیبتوتوغرونه راکینول دوه لاسه تش تور وطن مال اسباب خپل پردی ئې پریخودل چرته چه د چا وس وو په موقعه ئې اوکتله او په ویره روان شو څه حبشه ته لاړل اوڅه مدینې ته لاړل تردې چه پخپله د رسالت د آفتاب راختل هم په مدینه کښې اوشو د مدینې خلق د محمد ﷺ دجهنډې لاندې خوشحاله راجمع شو.دلښکرشکل ئې جوړ کړو یوځومسلمانان د یوې جهنډې لاندې راجمع ښکاره شود قدم کلکیدو ځایٔ ورته ملاوشو. اوس د دین دښمنانوسره د جهادحکامات نازل شو نود ټولونه اول هم دا نازل شو. په دې کښې بیان اوفرمائیلې شو چه دامسلمانان مظلومان دی اود دوی نه د دوی کور مال حال واخستلې شو بې وجه د کورنه بې کوره کړې شو د مکې نه راوویستلې شواومدینې ته بې آسرې اوبې سامانه راورسیدل([5])دهغوی هیڅ جرم بغیرد دې نه نه ووچه صرف د یو الله ﷻ منونکی وو رب ئې یومنلو اوخپل پروردګارئی صرف هم الله ﷻ ګڼړلو. دا استثنا منقطع ده د مشرکانو په نیزدا یوډیرلویٔ جرم دې چه په هیڅ کله هم په یوصورت کښې دمعاف کولو قابل نه دی.ارشاد دی﴿يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي ۚ تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ ۚ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ﴾([6])تاسواوستاسو رسول ﷺ

[1]) ۹/التوبه: ۱۶.
[2]) ۳/آل عمران:۱٤۲.
[3]) ٤۷/محمد:۳۱.
[4]) الطبری:۱۸/٦٤۳.
[5]) الطبری:۱۸/٦٤۳.
[6]) ٦۰/الممتحنة:۱.الخ

صرف په دې وجه اوباسي چه تاسو په الله ﷻ باندې ايمان لرئې کوم چه ستاسو حقيقي پروردګار دې د خندقونووالا په قصه کښې اوفرمائيل ﴿ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴾ (۱) يعنى په حقيقت کښې د هغوى څه قصور نه ووبغيرد دې نه چه هغوى په الله ﷻ غالب مهربان د احسان مالك باندې ايمان راوړلې وو. مسلمانانو صحابه کرامو رضي الله عنهم به خندق کنستلواو خپل خان سره به ئې ونيل -:

لاهم لولاانت مااهتدينا ولاتصدقنا ولاصلينا
فانزلن سكينة علينا وثبت الاقدامان لاقينا
ان الاولى قدبغواعلينا اذاارادوافتنة ابينا

پخپله رسول الله ﷺ هم د هغوى په موافقت کښې ووائي قافيه آخرى حرف به رسول الله ﷺ هم د هغوى سره اداکولو اوابيناونيلوسره به ئې ښه آواز اوچتولو.(۲) بيافرمائي چه که الله ﷻ د يوعلاج په بل سره نه کولو اوپه هريوسير باندې پاؤباندې سير نه وونو په زمکه به شراوفساد خوريدلو هريوطاقتور به کمزورې تيرولو.

﴿صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ﴾ددې څه مطلب دې :-؟دعيسايانو عابدانو وړوکو عبادت خانوته صوامع وائي (۳) يو قول دا هم دې چه د صابي مذهب د خلقو د عبادت خانونوم دې اوبعضې وائي چه د مجوسيانوآتش کدوته صوامع وائي. مقاتل رحمه الله وائي داهغه کورونه دى چه په لاروکښې وى او﴿بِيَعٌ﴾ د دې نه لوئ کورونه وى داهم د نصرانيانود عابدانو عبادت خانې وى(۴) بعضې وائي دا د يهوديانوکنسې دى اود صلوات هم يوه معنى هم دا کړې شوې ده(۵)بعضې وائي چه دې نه مراد ګرجې دى اود بعضو قول دې دصابي خلقو عبادت خانې دى په لاروکښې چه داهل کتابوکومې عبادت خانې دى هم هغې ته صلوات ونيلې شى اوچه دمسلمانانووى نوهغې ته جماتونه وائي(۶) د ﴿فِيهَا﴾ د ضمير مرجع جماتونه دى خکه چه د ټولونه اول هم دا لفظ دې داهم ونيلې شوى دى چه دې نه مراد دا ټول خايونه دى يعنى ددنياترك کونکوخلقو صوامع دنصرانيانو بيع ديهوديانو صلوات اودمسلمانانوجماتونه په کومو کښې چه د الله ﷻ نوم ښه اخستې شي. (۷)

د بعضې علماؤ بيان دې چه په دې آيت کښې د اقل نه د اکثرطرفته د ترقى صنعت کيخودې شوې دې نود ټولونه زيات آباد اود ټولونه لوئ د عبادت کور د کوم خاى د عبادت کونکو اراده صحيح نيك نيت اوعمل صالح دى هغه جماتونه دى. بيافرمائي الله ﷻ د خپل دين د امداديانو پخپله مددګاردې. لکه چه ارشاد دې ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ﴾ (۸) اې مسلمانانوکه تاسو د الله ﷻ د دين امدادکونې نو الله ﷻ به ستاسو امداد اوکړې اوتاسو ته به ثابت قدمى درکړى په کافرانوباندې افسوس دې اود هغوى عملونه غرق دى. بيائې خپل دوه صفتونه بيان کړل قوى کيدل چه ټول مخلوق ئې پيداکړو د عزت مالك کيدل چه ټول د هغه ماتحت دى هريود هغه مخکې

---

(۱) ۸۵/البروج: ۸.

(۲) صحيح بخارى كتاب المغازى باب غزوة الخندق وهى الاحزاب:٤١٠٦، صحيح مسلم:۱۸۰۳.

(۳) الطبرى:١٨/٦٤٧.

(۴) الطبرى:١٨/٦٤٨.

(۵) الطبرى: ١٨/٦٤٩.

(۶) الطبرى:١٨/٦٥٠.

(۷) الطبرى:١٨/٦٥٠.

(۸) ٤٧/محمد:٧.

ذلیل بنکته ټول د هغه محتاج هغه د ﷻ ټولونه بې پرواه چاله چه هغه امداد ورکړي هغه غالب د چانه چه دهغه امداد اخواشی هغه مغلوب. فرمائی ﴿وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ۝ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ ۝﴾ (١) یعنی مونږ خود اول نه خپلو رسولانوسره وعده کړې ده چه د هغوی به په یقیني توګه باندې امدادکولې شي اودا چه هم زمونږ لښکر به غالب راځی. بل آیت کښې دی ﴿كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي ۚ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ۝﴾(٢) الله ﷻ ونیلی دی چه زه اوزمارسولان علیهم السلام غالب دی بې شکه الله ﷻ د قوت اوعزت مالك دې.

اَلَّذِينَ إِنْ مَّكَّنّٰهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا
دا هغه خلق دی چې اقتدار ورکړو مونږ هغوئ لره | په زمکه کښې | نو قائیموی به | مانځه لره | او ورکوی به
دغه (مظلومان) داسې خلق دی | که مونږ ورته دزمکې په مخ باندې حکومت ورکړو | نو دمونځ پابندی به کوی
الزَّكٰوةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ۗ وَلِلّٰهِ
زکات | او حکم به کوی | دنیکئ | او منع کوی | دبدئ نه | او دالله په لاس کښې دې
او زکاتونه بهٔ ورکوی | اونورو ته به د نیکئ کولو حکم کوی | اوبدئی نه بهٔ ئې منع کوی
عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ۝ وَإِنْ يُّكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ
انجام | دټولو معاملاتو | او که دروغ ګڼړی دوئ تالره | نو دروغ ګڼړلې دی (رسولان خپل) مخکښې ددوئ نه
اودهر کارانجام دالله ﷻ په اختیار کښې دې | اوکه نن دوئ تا درغژن ګڼړی | نو (څه اوشو)
قَوْمُ نُوحٍ وَّعَادٌ وَّثَمُودُ ۝ وَقَوْمُ إِبْرٰهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ۝
قوم دنوح | او عادیانو | او ثمودیانو | او قوم دابراهیم | او قوم دلوط |
ددوی نه وړاندې د نوح ؑ قوم او عاد او ثمود هم او دابراهیم ؑ اود لوط ؑ قوم او د مدین
وَّأَصْحٰبُ مَدْيَنَ ۚ وَكُذِّبَ مُوسٰى فَأَمْلَيْتُ لِلْكٰفِرِينَ
او مدین والو | او دروغ ګڼړلې شوې دې | موسی | نو مهلت ورکړو ما | کافرانو لره
خلقو هم (خپل پیغمبران) دروغژن ګڼړلی وو | اوموسی ؑ هم دروغژن ګڼړلې شوی وو | نو ما کافرانو
ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ ۚ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ۝ فَكَأَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ
بیا | رااونیول ما هغوئ | څرنګې وؤ | عذاب زما | پس ډیر دی | دکلونه
له مهلت ورکړو | بیا ما دوئ رااونیول | نو (تااولیدل) چې زما عذاب څنګه وو | نو څومره کلی

(١) ۳۷/الصافات: ۷۱.
(٢) ۵۸/المجادلة: ۲۱.

أَهْلَكْنٰهَا	وَهِيَ	ظَالِمَةٌ	فَهِيَ	خَاوِيَةٌ	
چې هلاك كړې دي موږ هغه	حال دا چې هغه	ظالمان وو	پس هغه	پريوتې دي	
دي چې موږ هغه هلاک کړل ځکه چې هغوئ نافرمانه وو انو اوس دهغوئ چتونه					
عَلٰى عُرُوْشِهَا	وَبِئْرٍ	مُّعَطَّلَةٍ	وَّقَصْرٍ	مَّشِيْدٍ ۝	
په چتونوخپلوباندې	اوډيرې کوهيان دي	چې شاړ پراته دي	او ډيرې ماڼۍ	اوچتې محکمې ورانې دي	
الته پراته دي او شاړ کوهيان او ښکلي لوړلوړ محلونه (وران) پراته دي					
أَفَلَمْ يَسِيْرُوْا	فِي الْأَرْضِ	فَتَكُوْنَ	لَهُمْ	قُلُوْبٌ يَّعْقِلُوْنَ	
ايا دا خلق گرزيدلي نه دي	په زمکه کښې چې وې	دوئ لره	زړونه	چې پوهه ئې حاصلولې	
نو ايا دوئ دزمکې په مخ تګ راتګ نه کوي	چې د دوئ داسې زړونه وې	چې پوهه ئې			
بِهَا	أَوْ اٰذَانٌ	يَّسْمَعُوْنَ	بِهَا	فَإِنَّهَا	
په هغې سره	ياوې غوږونه دوئ لره	چې اوريدل کولې دوئ	په هغې سره	پس بيشکه حقيقت دادې	
پرې کولې شوې	يا داسې غوږونه ئې وې چې په هغې ئې (حقه خبره) اوريدې شوې	خو حقيقت			
لَا تَعْمَى	الْأَبْصَارُ	وَلٰكِنْ	تَعْمَى	الْقُلُوْبُ الَّتِيْ	فِي الصُّدُوْرِ ۝
چې ړندې نه دي	سترګې	وليکن	ړانده دي	زړونه	هغه	چې په سينو کښې وي
دا دې	چې سترګې نه ړندېږي بلکه هغه زړونه ړانده دي چې په سينو کښې پټ پراته دي				

قوله تعالى:- الَّذِيْنَ إِنْ مَّكَّنّٰهُمْ فِي الْأَرْضِ

دا ايت مبارک د چا باره کښې نازل شوې دې؟ حضرت عثمان ﷺ فرمائي چه دا آيت زمونږ باره کښې نازل شوې دې مونږه بې سببه دوطن ويستلې شوې وو بيا الله ﷻ مونږ ته بادشاهي راکړه مونږ د مونځ روژې پابندي اوکړه او ښه کارونه مو اوکړه او د بدونه منع شو نودا آيت زمااوزما دملګروباره کښې دی ابوالعاليه رحمه الله فرمائي دې نه مراد اصحاب رسول ﷺ دي.

حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله په خپله خطبه کښې د دې آيت تلاوت کولوسره اوفرمائيل په دې کښې صرف دبادشاهانوبيان نه دې بلکه د بادشاه او رعايادواړو بيان دې. په بادشاه باندې خوداکاردې چه د الله ﷻ حقونه تاسو نه پوره واخلي د الله ﷻ دحق په کوتاهئ کښې تاسو راونيسي اود يوحق دبل نه واخلي اوچه ترکومې پورې ممکن وی تاسوته نيغه لار ښائي په تاسو باندې دهغه حق دادې چه ظاهر او باطن په خوشحالئ خوشحالئ سره د هغه تابعداری اوکړئ. عطيه رحمه الله فرمائي هم ددې آيت مضمون په آيت ﴿وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۖ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِيْنَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِّنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا ۚ يَعْبُدُوْنَنِيْ لَا يُشْرِكُوْنَ بِيْ شَيْئًا ۚ وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَأُولٰئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ۝﴾ (١) کښې دې. دکارونوانجام دالله ﷻ په لاس کښې دې اوښکلې نتيجه به هم دپرهيزګارانووی اودهرې يوې نيکئ بدله هم هغه سره ده.

د انبياو عليهم السلام دروغ ګڼړلو انجام:- الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته تسلی ورکوی چه د منکرانوانکار تاسره څه نوې خبره نه ده د نوح عليه السلام نه واخله د موسى عليه السلام پورې د ټولوانبياؤ کرامو انکار کافرانو برابر کړې دې

---

١) ٢٤/النور:٥٥.

دلائل مخامخ وو حق ښکاره شو خومنکرانو اونه منله. ماکافرانوته مهلت ورکړې چه دوی سوچ اوفکر اوکړی پخپل انجام باندې غوراوکړی خوچه کله هغوی دنمك حرامئ نه منع نه شونوآخرزما په عذابونوکښې راګیرشو. ګوره چه زما راګیرول څنګه دی بې پناه ثابت شو اوخومره خطرناك انجام ئې شو. دسلفونه نقل دی چه د فرعون د خدائي دعوی او د الله ﷻ په راګیرولوکښې د څلویښتوکالو موده وه. رسول الله ﷺ فرمائي چه الله ﷻ هريو ظالم ته وخت ورکوي بيا چه کله ئې راګيرکړی نو خلاصې ئې نه وی. بیاحضورﷺ دا آیت ﴿وَكَذٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَآ أَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ ۚ إِنَّ أَخْذَهُۥٓ أَلِيمٌ شَدِيدٌ﴾ ([1]) اولوستلو ([2]) بيا فرمائي چه ډیروکلو ظالمان کومو چه درسولانوتکذیب کړې وومونږ غرق کړل. د چامحلونه چه کنډرې پرمخې پراته دی د هغوی منزلونه وران شو د هغوی آبادئی تباه شوې د هغوی کوهیان خالی پراته دی چه د پرون پورې آباد وو نن خالی دی د هغوی چونه کړې شوی محلونه چه د لرې نه سپین پړقیدل ښکاریدل چه او چت او اعلی او پاخه وو نن هغه وران پراته دی هلته ([3]) ګونګیان خبرې کوی د هغوی مضبوطیاهغوی بچ نه کړې شو دهغې ښائست اوپوخوالي بې کاره ثابت شو درب عذاب هغه تباه برباد کړل. لکه چه ارشاد دې ﴿أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ ۗ وَإِن تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِۦ مِنْ عِندِ اللَّهِ ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِۦ مِنْ عِندِكَ ۚ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ ۖ فَمَالِ هٰٓؤُلَآءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا﴾ ([4]) سره د دې چه تاسوپه چونه کړې شوی قلعه ګانوکښې محفوظ ئې خومرګ به هلته هم تاسو پرینږدی. آیا هغوی پخپله په زمکه کښې ګرځیدل راګرځیدل نه ټيك نه ده کله ئې غور اوفکر هم نه وو کړې چه څه عبرت ئې حاصل کړې وو. امام ابن ابی الدنیا رحمه الله "کتاب التفکر والاعتبار" کښې روایت راوړې دې چه الله ﷻ موسی عليه السلام له وحی راولیګله اې موسی عليه السلام داوسپنې څپلئی واچوه او د اوسپنې والا لرګې واخله په زمکه روان شه آثار او عبرت اوګوره هغه به ختم نه شی تردې چه ستا د اوسپنې څپلئی به ټکړې ټکړې شی اود اوسپنې لرګې به دې هم مات رامات شی. هم په دې کتاب کښې د بعضې هوښیارانوقول دې چه په وعظ سره خپل زړه راژوندې کړه او په غور اوفکر سره دا نورانی کړه اود زهد او دنیا نه بچ کیدو سره دا مړکړه اوپه یقین سره دا کلك کړه اود مرګ په ذکر سره دا خوارکړه اود فنا په یقین باندې دې له صبرورکړه ددنیامصیبتونه د ده په وړاندې کیږده د ده سترګې کولاوکړه د زمانې تنګی ده ته اوښایه اودې اوویره وه د ورځو اوختل راوختلو باندې دې پوهه کړه او بیدارئی کړه په تیروشوو واقعاتو باندې دې عبرتناك کړه دپخوانو قصې ده ته واوره دې هوښیارکړه ددوی په ښارونوکښې اود دوی په قصوکښې دې دغور اوفکرعادت کړه اوګوره چه ګناهګارانوسره دهغه معامله څنګه اوشوه څنګه هغوی تاؤراتاؤکړې شو. نودلته هم دغه فرمان دې چه د پخوانو خلقو واقعات مخې ته کیږدئی اوخپل زړه پوهه کړئی د هغوی د هلاکت ربښتونې قصې اوریدوسره عبرت حاصل کړئی واورئی صرف سترګې ړندې نه وی بلکه د تپولونه زیات خراب ړوندتوب د زړه دې سره د دې چه سترګې ئې صحیح سالم وی. د زړه د ړوندوالی په وجه نه عبرت حاصلیدې شی نه د خیراوشر تمیزکیږی. ابومحمدابن حیان اندلسی خوك چه ۵۱۷ھ کښې وفات شوې وو دامضمون ئې پخپلو یوڅوشعرونوکښې ښه ځایْ کړې دې فرمائی چه اې سړیه چه په ګناهونوکښې خوندونه اخلې آیا ته دخپل بوډاوالی اوخراب حالت نه هم خبرنئی؟که نصیحت اثر نه کوی نو آیا په کتلواوریدلوسره هم عبرت نه حاصلیږی؟ واوره سترګې او

---

[1]) ۱۱/هود:۱۰۲.
[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة هود باب قوله ﴿وكذلك اخذ ربك ذااخذالقرى....﴾:٤٦٨٦، صحیح مسلم۲۵۸۳، ترمذی:۳۱۱، ابن ماجه:۴۰۱۸، ابن حبان:۵۱۷۵، بیهقی:۹٤/٦.
[3]) الطبری: ٦۵۳/۱۸.
[4]) ٤/النساء:۷۸.

غوړونه دي خپل کاراونه کړي نودومره بدنه دي چه ځومره بد دا دي چه دواقعاتونه سبق حاصل نه کړي شي یادساته چه نه خو به دنیاباقي وي نه دا آسمان اونه نمر. که زره دي نه غواړي خود دنیانه به یوه ورځ د زړه په نه غوښتو هم تلل وي. څه به مالداروي اوڅه غریب څه به ښاروالا وي اوڅه به کلي والا.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ ط

او تلوار کوي دا خلق په تا | په راوستلو د عذاب | او هر گز به خلاف نهٔ کوي الله | د وعدې خپلې

اوداخلق له تانه زر عذاب غواړي او الله ﷻ به هیڅرې دخپلې وعدې خلاف ورزي نه کوي

وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾

او بیشکه چې یوه ورځ | په نزدرب ستا | پشان دزرو کالو ده | دهغې کلونو نه | چې تاسو ئې شمارئ

اوستا درب یوه ورځ ستاسو دشمیر مطابق د زرو کالو سره برابره ده |

وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا ج

او ډیر دی | دکلونو | چې مهلت ورکړو ما | هغې ته | ظالمان وو | بیا | رااونیول ما هغه

اوځومره ډیر کلي وو چې ماهغوئ ته مهلت ورکړې وو |اوهغوئ ظالمان وو|بیا ماهغوئ رااونیول

وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾ ع

او خاص ما ته | راتلل دی دهر چا |

اوهم زما طرفته دټولو واپس کیدل دی |

قوله تعالی:- وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ

د قیامت د ورځې دمقدار بیان:- الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته فرمائي چه داملحدان کافران الله ﷻ دهغه رسول ﷺ اودقیامت ورځ دروغ گڼړي اوتانه عذاب غوښتلودپاره تندي کوي چه داعذابونه زرولې نه راولې د کومونه چه ته هروخت مونږ ویروئې. هغوی به الله ﷻ ته هم پخپله وئیل چه که دا ستاد طرف نه حق وي نوبه مونږ باندې دآسمان نه کاڼړي راووروه اوځنګه چه دردناك عذاب وي راولیکه. وئیل به ئي چه د حساب دورځې نه وړاندې زمونږ معامله صفاکړه. الله ﷻ فرمائي یادساتئ د هغه وعده اټله ده قیامت او عذاب به راځي د اولیاء الله عزت او د الله ﷻ د ښمنانو ذلت یقیني کیدونکې ځیزدې. اصمعي رحمه الله وائي چه زه ابوعمرو بن علاسره ووم چه عمروبن عبیدراغلو اوونې وئیل اې ابوعمرو آیا الله ﷻ د خپلې وعدې خلاف کوي؟هغوی اوونیل نه. هغه هم دغه وخت کښې دعذاب آیت تلاوت کړو. په دې باندې هغه اوفرمانیل چه آیا ته عجمي ئې؟ واوره عربو کښې وعده یعنی د ښه خبرې د وعدې خلاف بد گڼړلې شي خود ایعاد یعنی سزا د احکامو ردو بدل یا معافي بد نه شي گڼړلې بلکه هغه کرم او رحم گڼړلې شي. گوره یوشاعر وائي:- (فاني وان اوعدته اووعدته لمخلف ایعادي ومنجز موعدي) که زه څه ته سزا اووایم یا هغه ته د انعام وعده اوکړم نوداخوکیدې شي چه زه دخپلې دهمکئې خلاف اوکړم بلکه یقیني به هیڅ کله سزا ورنه کړم ولې خپله وعده به خامخاپوره کوم. غرض دسزا وعده کول اوسزا نه ورکول وعده خلافي نه ده خود رحمت اوانعام وعده کولوسره بیا رامنع کول خراب صفت دې د کوم نه چه د الله ﷻ ذات پاك دې. بیافرمائي چه یوه یوه ورځ د الله ﷻ په نیز ستاسو د زرو زرو ورځو برابره ده. داپه اعتبارد هغه دحلم او بردبارئې ده هغه ته علم دې چه هروخت د هغوی په راګیرولو باندې قادر دې نو په دې وجه څه تندي ده که هرځومره مهلت ورته ملاوشي هرځومره رسئې اوږده شي خو چه کله غواړي نودسا

اخستلومهلت به هم ورنه کړی او راوبه نی نیسی. د دې وجه د دې نه پس فرمانی چه د ډیرو کلوخلقو به ظلم باندې ملاتړلې وه ماهم دهغوی نه سترګې پټې کړې وې کله چه ښه مست شونوناڅاپی راګیرکړې شوتول مجبوره دی اوټول به هم زما مخې ته حاضریږی اودټول واپس کیدل هم زماطرفته دی. ترمذی وغیره کښې دی رسول الله ﷺ فرمانی فقیران مسلمانان به د مالدارانو مسلمانانونه نیمه ورځ وړاندې جنت ته ځی یعنی پنځه سوه کاله وړاندې. (۱) یوبل روایت کښې دی چه حضرت ابوهریره تپوس اوکړو د نیمې ورځې اندازه څه ده؟ اوفرمائیلې شو چه تا قرآن پاك نه دې لوستلې؟ ماونیل چه اوتودغه آیت نی راته واورلو یعنی دالله ﷻ په نیز یوه ورځ د زروکالو ده(۲)دابوداؤد کتاب الملاحم په آخره کښې لیکلی دی حضورﷺ فرمانی زمادالله ﷻ د ذات بابرکات نه امیددې چه هغه به زما امت دنیمې ورځې پورې خامخا مؤخر ساتی.دحضرت سعدؓ نه نی تپوس اوکړو چه نیمه ورځ څومره موده شوه. هغوی اوفرمائیل دپنځوسوو کالو.ابن عباس ؓ دا آیت لوستلو سره اوفرمائیل دا دهغه ورځو نه دی په کوموکښې چه الله ﷻ زمکه اوآسمان پیداکړل. (ابن جریر).
بلکه امام احمدبن حنبل رحمه الله کتاب الردعلی الجهمیه کښې داخبره په کولاولفظ سره بیان کړې ده. مجاهد رحمه الله فرمانی دا آیت په شان د آیت ﴿يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مِنَ السَّمَآءِ اِلَى الْاَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ اِلَيْهِ فِيْ يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهٗٓ اَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوْنَ﴾(۳) دې.یعنی الله ﷻ د کارتدبیردآسمان نه زمکې طرف ته کوی بیاهم د هغې طرف ته ورخیژی هم په یوه ورځ د کومې اندازه چه ستاسو د شمیر په اعتبارسره د زرو کالوده.امام محمدبن سیرین رحمه الله دیونومسلم اهل کتاب نه نقل کوی چه الله ﷻ زمکه او آسمان په شپږو ورځوکښې پیداکړی دی او یوه ورځ ستا درب په نیز د زرو کالوپه شان ده کوم چه تاسو شمیرئی الله ﷻ د دنیا اجل د شپږو ورځو کړې دې اومه ورځ باندې قیامت دې اویوه ورځ په شان د زرو زروکالوده. نوشپږ ورځې خو تیرې شوې او تاسو په اومه ورځ کښې ئی نو بس اوس خو بالکل د هغه حامله په شان ده چه د پوره ورځو وی پته نه لګی چه کله به بچې اوشی.

قُلْ يَاَيُّهَا	النَّاسُ	اِنَّمَآ	اَنَا لَكُمْ		
اووایه اے نبی ﷺ	چی اے خلقو	بیشکه زهٔ	ستاسو دپاره		
اووایه چې ائې خلقو! زهٔ ستاسو دپاره ښکاره					
نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٤٩﴾	فَالَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ	لَهُمْ	
برونکې ښکاره یم	نو هغه کسان	چې ایمان نې راوړو	او عملونه نې اوکړل نیك	دهغوئ دپاره	
یرونکې یم	.............نو چاچې ایمان راوړې دې	اودنیکئ کارونه کوی	نو د هغوی دپاره		
مَّغْفِرَةٌ	وَّرِزْقٌ	كَرِيْمٌ ﴿٥٠﴾	وَالَّذِيْنَ	سَعَوْا	فِيْٓ اٰيٰتِنَا
ښښانه ده	او رزق دې	عزتمند	او هغه کسان	چی کوشش کوی	په ایتونو زمونږ کښی
ښښنه اودعزت روزی ده	....	اوهغه کسان چې زمونږ دآیاتونوپه حقله دهغې			

(۱) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء ان الفقراء المهاجرین یدخلون الجنة قبل اغنیائهم:۳۳۵۳-۳۳۵٤وهوحسن، السنن الکبری للنسائی: ۱۱۳٤۸، ابن ماجه:٤۱۲۲، احمد:۲/۲۹٦، ابن حبان:٦۷٦.
(۲) ابوداؤد کتاب الملاحم باب قیام الساعة: ٤۳۵۰.
(۳) ۳۲/السجدة:۵.

مُعٰجِزِيْنَ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿٥١﴾ وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ

عاجزه کونکی هغې لره | دغه کسان | ملګری ددوزخ دی | اونهٔ دې لیږلي مونږ | مخکښې ستا نه

دعاجزهٔ کولو کوششونه کوی | نوهم دغه کسان جهنمیان دی || او مونږ چې ستا نه وړاندې کوم رسول

مِنْ رَّسُوْلٍ وَّلَا نَبِيٍّ اِلَّآ اِذَا تَمَنّٰٓى اَلْقَى الشَّيْطٰنُ

یو رسول | او نهٔ یو نبی | مګر | کله چې | تلاوت اوکړو هغه | نو واچوؤ خلل | شیطان |

یا نبی رالیږلې دې | اخو کله چې به هغه د الله ﷻ حکمونه لوستل | نو شیطان دهغه په لوستلو په دوران

فِيْٓ اُمْنِيَّتِهٖ ۚ فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِى الشَّيْطٰنُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ

په تلاوت دهغه کښې | نو ختموی الله | هغه خلل | چې اچوی ئې شیطان | بیا | محکم کوی الله |

کښې (د کافرانو په زړونو کښې) وسوسه غورزولې ده | بیا الله دشیطان وسوسې ختمې کړې | بیا الله ﷻ خپل

اٰيٰتِهٖ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٥٢﴾ لِّيَجْعَلَ مَا

ایتونه خپل | او الله | ښه پوهه دې | او حکمت والا دې | دپاره ددې چې جوړ کړی الله | هغه خلل |

ایتونه مضبوط کړی || او الله په هره خبره پوهه دې دصاحب د حکمت دې || او دا (هرڅه) څکه (کیږی) چې الله

يُلْقِى الشَّيْطٰنُ فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ

چې اچوی ئې شیطان | فتنه | دپاره دهغه خلقو | چې په زړونو دهغوئ کښې | مرض دنفاق وی |

دشیطان غورزلې وسوسې یو امتحان اوګرځوی | دهغه خلقو دپاره چې دهغوئ په زړونو کښې بیماری دې

وَّالْقَاسِيَةِ قُلُوْبُهُمْ ۗ وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَفِيْ شِقَاقٍۢ بَعِيْدٍ ﴿٥٣﴾

او چې سخت وی | زړونه دهغوئ | او بیشکه دا ظالمان خلق | په ضد (مخالفت) | الرې کښې دې |

اوزړونه ئې سخت شوی دی | اوبیشکه ظالمان په ډیرلرې مخالفت کښې اخته دی

وَّلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ اَنَّهُ الْحَقُّ

او دپاره ددې چې پوهه شی | هغه کسان | چې ورکړې شوې دې علم | چې بیشکه دا قران | حق دې |

اوچې کومو خلقو ته علم ورکړې شوې دې | چې هغوئ ښه پوهه شی اچې دا ستا درب

مِنْ رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُوْا بِهٖ فَتُخْبِتَ لَهٗ قُلُوْبُهُمْ ۗ

دطرفه درب ستا نه | او ایمان راوړی | په هغې | او نرم شی | هغې ته | زړونه دهغوئ |

طرفه حق دې انو هغوئ په دې ایمان راوړی || او دهغوئ زړونه د الله ﷻ په حضور کښې ټیټ شی

وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٥٤﴾

او بیشکه الله | لاربښودونکې دې | هغه کسانو ته | چې ایمان ئې راوړې دې | لارې نیغې ته |

اوبیشکه الله ﷻ ایمان دارو ته د نیغې لارې طرفته خودنه کوی

قوله تعالى:- قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَآ اَنَا لَكُمْ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٤٩﴾ ....

د کافرانو زر عذاب غوښتل او دهغه جواب:- کافرانو به عذابونه غوښتل او د هغې دزر راتلو شور به نې کولو دهغې په جواب کښې اعلان کولې شی خلقو زه خود الله ﷻ رالیګلې شوې یم تاسو د رب د عذابونونه

چه ستاسو په وړاندې دی خبردارکړم ستاسو حساب زما په ذمه نه دې عذاب د الله ﷻ په وس کښې دې که غواړی نواوس به ئې راولی که غواړی نو څه وخت پس به ئې راولی ماته څه پته ده چه په تاسوکښې د چاپه قسمت کښې هدایت دې اوڅوك دالله ﷻ درحمت نه محروم پاتې کیدونکې دې غوښتنه خو هم د الله ﷻ پوره کیږی. حکومت دهغه په لاس دې هرڅه کونکې هم هغه دې دهیڅ چاد هغه په وړاندې دکش کړپ کولو طاقت نشته هغه ډیرحساب اخستونکې دې زما حیثیت خودخبر ورکونکی دې. په کوموزړونوکښې چه یقین اوایمان دې اودهغې دګواهنی اوداعمالونه هم ثابت دی دهغوی ټول ګناهونه د معاف کیدو لائق دی اود هغوی ټولې نیکئی د قدر وړدی. رزق کریم نه مراد جنت دې. کوم خلق چه نورهم دالله ﷻ دلارې نه اودرسول الله ﷺ دتابعدارئی نه منع کوی هغوی دوزخیان دی(١) دسخت عذاب اوتیزاور خشاك دې الله ﷻ دې مونږ بچ کړی. بل آیت کښې دی داسې کافرانوله د هغوی دفساد په بدله کښې په عذاب باندې عذابونه دی. (٢)

د الله ﷻ په وحی کښې د باطل ګډون نه شی کیدې :- دلته اکثرومفسرینودغرانیق قصه نقل کړې ده اودا هم چه ددې واقعه په وجه اکثرودحبشو مهاجرینودااوګنړل چه اوس دمکې مشرکان مسلمانان شو نو واپس مکې ته راغله. خودا روایت په هرسندسره مرسل دې په یوصحیح سندسره مسندکښې مروی نه دې. والله أعلم.

اول روایت:- ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ په مکه کښې د سورت النجم تلاوت اوفرمانیلوکله چه حضورﷺ داآیاتونه لوستل ﴿أَفَرَءَيْتُمُ اللَّتَ وَالْعُزَّىٰ ۝ وَمَنَوٰةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ ۝﴾ (٣) نو شیطان د حضورﷺ په آوازکښې دا الفاظ واچول (تلك الغرانيق العلى وان شفاعتهن ترتجى) نومشرکان خوشحاله شو چه نن خو حضورﷺ زمونږ د معبودانو تعریف اوکړو چه ددې نه وړاندې حضورﷺ چرته هم نه دې کړې. حضورﷺ سجده اوکړه نو هغه ټولوهم سجده اوکړه په دې باندې دا آیت نازل شو. دا ابن جریر رحمه الله هم روایت کړې دې دا مرسل دې مسندالبزارکښې هم د دې ذکر نه پس دی چه صرف هم په دې سندسره دا متصلاً نقل دې اوصرف امیه بن خالد هم داوصل کوی اوهغه مشهورثقه دې. داصرف په طریق کلبی سره روایت دې ابن ابی حاتم دابه دوو سندونوسره اخستې دې خودواړه مرسل دی. په ابن جریرکښې هم مرسل دې. قتاده رحمه الله وائی چه مقام ابراهیم سره حضورﷺ مونځ کولوچه پرکالې پرې راغلو اوشیطان د حضور ﷺ په ژبه مبارکه واچول (وان شفاعتهن الترتجى وانها لمع الغرانيق العلى). مشرکانودا الفاظ راونیول او شیطان دا خبره خوره کړه. په دې باندې دا آیت نازل شواوهغوی خوار شو. ابن ابی حاتم کښې دی چه سورت النجم نازلیدلو او مشرکانو وئیل که چرې دا سړې زمونږ د معبودانو په خو الفاظوکښې ذکر اوکړی نومونږ به دوی اود دوی ملګری پریږدو خود دوی خودا حال دې چه یهود اونصاری اوکوم خلق چه د دوی د دین مخالف دی دهغه ټولونه زیات خو په کنځلو اوبدوسره زمونږدمعبودانو ذکر کوی. دغه وخت کښې په حضورﷺ او ملګرو باندې سخت تکلیفونه اچولې شو. دحضورﷺ د هغوی د هدایت لالچ وو کله چه د سورت النجم تلاوت حضورﷺ شروع کړواو ﴿وَلَهُ الْأُنثَىٰ ۝﴾ (٤) پورې نې اولوستلو نوشیطان د بتانو د ذکر په وخت کښې داکلمې واچولې (وانهن لهن الغرانيق العلى وان شفاعتهن لهى التى ترتجى) دادشیطان مقفی عبارت وود هر مشرك په ژړه کښې داکلمې کیناستې اویویوته یادې شوې تردې چه دامشهوره شوه چه حضرت محمد

---

(١) الطبرى: ١٨/ ٦٦٢.
(٢) ١٦/النحل: ٨٨.
(٣) ٥٣/النجم: ١٩-٢٠.
(٤) ٥٣/النجم: ٢١.

د سورت نجم په ختمیدو باندې ﷺ د خپل اولنی دین طرف ته واپس راوګرځیدو اوچه کله رسول الله ﷺ سجده اوکړه نوټول مسلمانان او مشرکان په سجده کښې راپریوتل ولید بن مغیره خو ډیر زیات بوډا وویه دې وجه هغه یوموټې خاوره اوچته کړه او پخپل تندی پورې نې اولګوله. اوس هریوحیران شوځکه چه حضورﷺ سره دواړه ډلې په سجده کښې شاملې وې مسلمانان حیران وو چه دې خلقو خو ایمان راوړې نه دې یقین نه کیږی چه بیا دوی زمونږ سره څنګه د حضورﷺ په سجده کولوسره سجده اوکړه؟ شیطان چه کوم الفاظ د مشرکانوپه غوږونوکښې وریوك وهلي وو هغه مسلمانانواوریدلی هم نه وو. اخوا د هغوی زړونه خوشحالیدل شیطان داسې په آوازکښې آوازملاوکړو چه مشرکانو په هغې کښې هیڅ فرق نه شوکولې هغوی خو ټولو په دې باندې یقین پوخ کړې ووچه پخپله هم حضورﷺ د دې دواړو آیاتونو تلاوت کړې دې په اصل کښې د مشرکانوسجده د خپلو بتانود پاره وه. شیطان دا واقعه دومره خوره کړه چه دمکې دحبشې دمهاجرینوغوږونوته هم اورسیدله.عثمان بن مظعون ﷺ اودهغه ملګروچه داواوریده چه اهل مکه مسلمانان شوی دی بلکه هغوی حضورﷺ سره مونځ هم اوکړو او ولیدبن مغیره سجده اونه کړې شوه نوهغه یوموټې خاوره اوچته کړه اوهم په هغې باندې تندې کیخودو.مسلمان اوس پوره امن اوتسلئی سره دی نوهغوی دهغه ځائ نه دواپس کیدوفیصله اوکړه اوپه خوشحالئی خوشحالئی مکې ته راورسیدل. اول دشیطان د دې الفاظو راز کولاوشوې وو الله ﷻ دا الفاظ اخواکړی وواوخپل کلام ئې محفوظ ساتلې وو.اوس دمشرکانود دښمننئی اورنورهم تیزشوې وواوهغوی په مسلمانانوباندې دنوی مصیبتونو اوریخې راورول شروع کړې وو.دا روایت هم مرسل دې.دبیهقی کتاب دلائل النبوة کښې هم دا روایت دې. امام محمدبن اسحاق هم دا په خپل سیرت کښې راوړې دې خودا سندونه مرسلات او منقطعات دی. والله اعلم.

دامام بغوی په دې باندې سوال:-امام بغوی رحمہ اللہ خپل تفسیرکښې دا هر څه د حضرت ابن عباسﷺ وغیره دکلام نه دا شان روایتونه نقل کړی دی اوبیائی پخپله یوسوال کړې دې چه کله درسول الله ﷺد عصمت حفاظت پخپله الله ﷻ کوی نوداسې خبره څنګه واقع شوه. بیائی ډیر جوابونه ورکړی دی په کوم کښې چه یومزیدارجواب داهم دې چه شیطان دا الفاظ دخلقوپه غوږونوکښې واچول اوهغوی ته نی وهم واچولو چه دا الفاظ دحضورﷺ دخلې مبارکې نه وتلی دی.په حقیقت کښې داسې نه وودا صرف شیطانی حرکت وونه چه درسول الله ﷺ آواز.والله اعلم.

نورهم د دې په شان جوابونه متکلمینو حضراتو ورکړی دی. قاضی عیاض هم دا په شفاکښې چیړلې دی اود هغوی دجواب حاصل دادې چه داهم داسې دی په سبب ددې د ثبوت.اود رب فرمان چه هغوی خواهش کوی الخ پدې کښې دحضورﷺ تسلی فرمائیلې شوې ده چه ته پدې کښې خفه کیږه مه په وړاندینو نبیانو اورسولانوباندې هم داسې اتفاقات راغلی دی. بخاری شریف کښې د حضرت ابن عباسﷺ روایت دې د دې په خواهش کښې چه کله هغه خبره کوی نوشیطان دهغې د خبرې په مینځ کښې خبره اچوی نود شیطان اچولې شوې خبره باطل کولو سره بیاالله ﷻ خپل آیاتونه محکم کوی.([1])مجاهد رحمہ اللہ وائی د﴿تمنی﴾معنی قال ده.([2])د﴿امنیه﴾ معنی ﴿قراءته﴾ ده ﴿الاامانی﴾ مطلب دادې لولی لیکی نه.بغوی اواکثرمفسرین وائی﴿تمنی﴾معنی﴿تلا﴾ده یعنی چه کله دالله ﷻ کتاب لولی نوشیطان په مینځ کښې څه اچوی. د حضرت عثمانﷺ په مدح کښې شاعر ونیلی دی﴿تمنی کتاب الله اول لیلة واخرهالاقی حمام المقادر﴾دلته هم لفظ ﴿تمنی﴾دلوستلو په معنی کښې دې.

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الحج تعلیقًا قبل رقم:۴۷۴۱.
[2]) الطبری:۱۸/۶۶۷.

الله ﷻ حق ثابتوی باطل ختموی: ابن جریر رحمه الله وائی چه داقول دډیر نیزدې تاویل والا دې[1] دنسخ حقیقي معنی لغة ازاله اورفع یعنی اخواکول اوختمول دی.الله سبحانه وتعالی دشیطان باطل القاء کوی. [2] حضرت جبریل علیه السلام د الله ﷻ په حکم سره د شیطان زیات کړې شوې ختموی اودالله ﷻ آیاتونه مضبوط پاتې کیږی الله ﷻ دټولو کلامونو پیژندونکې دی هیڅ یوه پټه خبره هم او یوراز هم د هغه نه پټ نه دې هغه حکیم دې د هغه یوکار هم د حکمت نه خالی نه وی. دا د دې د پاره چه د چا په زړونو کښې شرك کفر نفاق دې دهغوی دپاره فتنه جوړه شی نومشرکانو دادالله ﷻ دطرف نه اومنل حالانکه هغه شیطانی الفاظ وو.بیمارو زړونووالا نه مراد منافقان دی اود سختو زړونو والا نه مراد مشرکان دی.[3] دا هم یو قول دې چه دې نه یهودمراددی ظالمان د حق نه ډیر لرې وتلی دی هغوی د نیغې لارې نه ورك شوی دی اوچاته چه صحیح علم ورکړې شوې دې په کوم سره چه هغوی په حق او باطل کښې فرق کوی.هغوی ته د دې خبرې د بالکل حق کیدو اودالله ﷻ د طرف نه دکیدو صحیح یقین پیداشی او هغوی کامل ایمان والا جوړشی. اودا اوګڼړی چه بې شکه دا هم دالله ﷻ کلام دې ځکه خود دې دومره حفاظت صیانت اوساتنه ده په هیڅ طریقه اودهیڅ طرف نه پدې کښې دباطل ګډوډوالی نه شی کیدې دحکیم اوحمیدالله ﷻ د طرف نه نازل شوې دې.نودهغوی زړه دتصدیق نه ډك شی.تیتیږی او په رغبت سره متوجه کیږی. الله ﷻ دایماندارو لارخودنه دنیاکښې دحق اوهدایت طرف ته کوی صراط مستقیم ورته ښانسته کوی او آخرت کښې د عذابونونه بچ کوی درجوته ئې رسوی اونعمتونه ورنصیب کوی.

وَلَا يَزَالُ	الَّذِينَ	كَفَرُوا	فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ	حَتَّىٰ	
اوهمیشه به وی	هغه کسان	چې انکار کونکی دی	په شك کښې ددې (دین) نه	تر هغه وخته پورې	
اوځوک چې کافران دی	هغوئ به دقران پاک په باره کښې همیشه په شک کښې پراته وی				
تَأْتِيَهُمُ	السَّاعَةُ	بَغْتَةً	أَوْ يَأْتِيَهُمْ	عَذَابُ يَوْمٍ	عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾
چې راشي هغوئ ته	قیامت	ناساپه	یا راشي هغوئ ته	عذاب دورځې	شنډې (منحوسې)
تردې چې ناګهانه به دوی ته قیامت راشی	یا دشنډې (بې برکته) ورځې عذاب به ئې په سر اودریږی				
الْمُلْكُ	يَوْمَئِذٍ	لِلَّهِ	يَحْكُمُ	بَيْنَهُمْ	فَالَّذِينَ
بادشاهی به	په دغه ورځ	الله لره وی	فیصله به کوی هغه	په منځ دهغوئ کښې	نو هغه کسان
په دغه ورځ به بادشاهی صرف د یو الله ﷻ وی	هغه به د دوی په مینځ کښې فیصلې کوی	نو کومو			
آمَنُوا	وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ	فِي جَنَّاتِ	النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾		
چې ایمان ئې راوړو	او عملونه ئې اوکړل نیك	هغوئ به په جنتونو	دنعمتونو کښې وی		
کسانو چې ایمان راوړې دې	او نیک عملونه ئې کړی دی	هغوئ به دجنت په باغونو کښې وی			
وَالَّذِينَ	كَفَرُوا	وَكَذَّبُوا	بِآيَاتِنَا	فَأُولَٰئِكَ	
او هغه کسان	چې کفر ئې اوکړو	او دروغ ئې اوګڼل	آیتونه زمونږه	نو دغه کسان چې دی	
او کومو خلقو چې کفر اختیار کړې دې	اوزمونږ آیتونه ئې دروغ ګڼلی دی	هغوی			

[1] الطبری:۱۸/٦٦٦.
[2] الطبری:۱۸/٦٦۸.
[3] الطبری:۱۸/٦٦۹.

لَهُمْ	عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿۵۷﴾	وَالَّذِيْنَ	هَاجَرُوْا	فِيْ سَبِيْلِ اللهِ	
دي دهغوئ دپاره	عذاب سپکونکي	او هغه کسان	چي هجرت ئي اوکړو	په لار دالله کښي	
دپاره سپکونکي عذاب مقرر دي .... او کومو خلقو چي دالله ﷻ په لاره کښي هجرت کړي دي					
ثُمَّ	قُتِلُوْٓا	اَوْ مَاتُوْا	لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللهُ رِزْقًا	حَسَنًا ؕ	وَاِنَّ اللهَ
بيا	قتل کړې شو	يا مړه شو	خامخا به رزق ورکوي هغوئ له الله	رزق ښه	او بيشکه الله
بيا هغوئ شهيدان کړې شول يا مړهٔ شول نو الله به هغوئ ته خامخا رزق ورکړي او (يادساتئ چي)					
لَهُوَ	خَيْرُ	الرّٰزِقِيْنَ ﴿۵۸﴾	لَيُدْخِلَنَّهُمْ	مُّدْخَلًا	
خامخا هغه	بهتره	رزق ورکونکي دي	خامخا به داخل کړي هغوئ لره	داسي ځائي دداخليدوته	
بيشکه الله ﷻ ښه رزق ورکونکي دي هغه ذات به هغوئ يقينا داسي ځائي ته داخل کړي					
يَّرْضَوْنَهٗ ؕ	وَاِنَّ اللهَ	لَعَلِيْمٌ	حَلِيْمٌ ﴿۵۹﴾	ذٰلِكَ ۚ	
چي خوښ به کړي هغوئ هغه	او بيشکه الله	ډير پوهه دي	صبر ناك دي	دا خو دي حال دهغوئ	
کوم چي به هغوئ خوښوي او الله بيشکه (د ټولو د حال نه) خبردار او بردبار دي هم داسي ده					
وَمَنْ	عَاقَبَ	بِمِثْلِ	مَا	عُوْقِبَ	
او چاچي بدل واغستو	په مثل	دهغي	الکه څنګه چي عذاب ورکړې شوې وو (دهٔ لره)		
اوڅوک چي د ظلم صرف دومره بدله واخلي څومره ظلم چي دهٔ سره شوې وي					
بِهٖ	ثُمَّ بُغِيَ	عَلَيْهِ	لَيَنْصُرَنَّهُ اللهُ ؕ	اِنَّ اللهَ	
په هغي	بيا زياتي هم شوې وي	په هغه باند	نو خامخا به امداد کوي دهغه الله	بيشکه الله	
اوبيا دوباره په ده ظلم اوشي ....نو الله ﷻ بهٔ ضرور ددهٔ مدد کوي .... بيشکه الله ﷻ					
لَعَفُوٌّ	غَفُوْرٌ ﴿۶۰﴾				
خامخا معاف کونکي دي	بښونکي دي				
ډير معاف کونکي او بخښونکي دي					

قوله تعالى:- وَلَا يَزَالُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْهُ

قرآن مجيد اود کافرانو حالت:- ددي کافرانو چه کوم شك شبه د الله ﷻ په دې وحي يعني قرآن پاك کښې ده هغه د دوی د زړونونه د تللونه ده[1] شيطان به داغلط ګمان دهغوی دزړونونه د قيامته پورې اونه باسی.قيامت د هغې عذابونه به ناڅاپې په هغوی راشي دوی به صرف بې شعوره وی دې وخت کښې چه کوم مهلت هغوی ته ملاويږي په دې سره دوی مغروره شوی دی په کوم قوم چه دالله ﷻ عذاب راشي په هغه حالت کښې راځي چه د هغې نه نه ويريدل او بې پرواه شوی وو.دالله ﷻ دعذاب نه هم هغه غافل کيږي چه پوره فاسقان اوښکاره مجرمان وی ياهغوی ته دبې خبره ورځې عذاب وراورسی کومه ورځ چه به دهغوی د پاره سپيره ثابتيږي. د بعضو قول دې چه دې نه مراد د بدرورځ ده او بعضو وئيلی دی چه دې نه مراد د قيامت ورځ ده. هم دغه قول صحيح دې ځکه چه د بدر ورځ هم د هغوی د

[1] الطبری: ۱۸/۶۷۰.

پاره د الله ﷻ د عذاب ورځ وه. په هغه ورځ به صرف هم د الله ﷻ بادشاهي وي لکه چه په بل ایت کښې دی الله ﷻ دقیامت د ورځې مالك دې(۱)بل آیت کښې دی چه په هغه ورځ به هم د رحمن ملك وی اوهغه ورځ به په کافرانویاندې ډیره سخته تیریږی(۲)فیصله به پخپله الله ﷻ کوی د چا په زړه کښې چه د الله ﷻ یقین وی اودرسول الله ﷺصداقت اودایمان مطابق دهغوی اعمال وی دکوموچه په زړه اوعمل کښې موافقت وودچا ژبې چه ذهغوی دزړونو برابروې هغوی به دجنت په نعمتونوکښې پوره وی.کوم نعمتونه چه نه فناکیږی نه کمیږی نه خرابیږی د چا په زړه کښې چه د حقیقت نه کفر وو چه حق نی دروغ ګڼړلو د انبیاء کرامو خلاف نی کول د حق د تابعدارنی نه نی کبرکولود هغوی دتکبرپه بدله کښې به هغوی له ذلیل کونکی عذابونه وی. لکه چه ارشاد دې﴿إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾ (۳) کوم خلق چه زمادعبادتونونه سرکشی کوی هغوی به ذلیل کیږی.

د هجرت او جهاد ثواب:-کوم خلق چه خپل وطن خپل بال بچ خپل یاران دوستان پریږدی اود الله ﷻ د رضاد پاره دهغه په لارکښې هجرت اوکړی دهغه درسول ﷺ اود هغه د دین د امداذ د پاره اورسی اوبیا د جنګ په میدان کښې د دښمن په لاس شهیدکړې شی اویابې جنګه د خپلې قضاسره په خپله بستره هغه له مرګ راشی د هغه د پاره د الله ﷻ دطرف نه ډیر لوئ اجراو زبردست ثواب دې. لکه چه ارشاد دې ﴿وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾(۴)کوم سړی چه خپل کور اووطن پریږدی اود الله ﷻ اودهغه درسول ﷺ طرف ته هجرت اوکړی بیاهغه له مرګ راشی نودهغه اجرالله ﷻ سره ثابت شو په هغه به دالله ﷻ فضل وی هغه ته به دجنت نعمتونه ملاویږی په کوموسره چه به دهغه سترګې یخې وی الله ﷻ بهترین رازق دې هغوی به پروردګار جنت ته رسوی کوم ځائ چه به دوی خوشحاله وی.لکه چه ارشاد دې کوم چه زمونږ په مقربوکښې دی دهغوی د پاره راحت اوخوشبودار ګلونه اود نعمتونونه ډك باغونه دی داسې خلقو ته راحت رزق اوجنت ملاویږی(۵) په خپله لارکښې ریښتونی مهاجر په خپله لارکښې جهادکونکی اود خپلو نعمتونومستحق خلق الله ﷻ ښه پیژنی. هغه دډیرحلم والا دې.دبندیګانو ګناه معاف کوی دهغوی دخطاګانو نه تیریږی د هغوی هجرت قبلوی د هغوی توکل ښه پیژنی.

د الله ﷻ په لارکښې د شهادت او مرګ حقیقت:-کوم خلق چه دالله ﷻ په لارکښې شهیدان وی که مهاجر وی اوکه نه وی هغه به رب سره ژوند او رزق بیامومی.لکه چه ارشاد دې ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ﴾ (۶)دالله ﷻ د لارې شهیدان مړه مه ګڼړئی هغوی خپل رب سره ژوندی دی روزنی ورکولې شی. په دې باره کښې ډیر احادیث دی کوم چه بیان شوی دی. د الله ﷻ په لارکښې د شهیدانو اجر هم د الله ﷻ په ذمه ثابت دې په دې آیت سره هم اود دې بارې په احادیثوسره هم. حضرت شرحبیل بن سمط رحمه الله فرمانی چه د روم دیوې قلعه په محاصره باندې زمونږ موده تیره شوه اتفاقی حضرت سلمان فارسی ﷺ په هغه ځائ تیریدو ونی فرمائیل مادرسول الله ﷺ نه اوریدلی دی کوم سړې چه د الله ﷻ د لارې په تیاری کښې مړشی نودهغه اجر اورزق د الله ﷻ د طرف نه د همیشه د

---

(۱) ۱/الفاتحة: ٤.
(۲) ۲٥/الفرقان: ۲٦.
(۳) ٤۰/غافر: ٦۰.
(۴) ٤/النساء: ۱۰۰.
(۵) ٥٦/الواقعه: ۸۸-۸۹.
(۶) ۳/آل عمران: ۱٦۹.

پاره جاري وي او هغه په فتنه كښې د اچونكو والا نه محفوظ وي كه تاسو غواړئ نو آيت ﴿وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾ ([1]) اولولئ ([2]) حضرت ابوقبيل او ربيعه بن سيف معافرى ﷺ وائى مونږه د رودس په جهاد كښې وو مونږ سره حضرت فضاله بن عبيد ﷺ هم وو زمونږ مخې ته دوه جنازې تيرې شوې په كوموكښې چه يوشهيدوو اوبل په خپل مرګ مړشوې وو خلق د شهيد په جنازه ورښكته شو. حضرت فضاله ﷺ اوفرمائيل دا څه خبره ده؟ خلقو ونيل حضرت دا شهيددې اودابل دې نه محروم دې. هغوى اوفرمائيل والله ماته خودواړه خبرې برابر دى كه د دې قبر نه پاسم اوكه د هغه قبر نه پاسم. واورئ د الله ﷻ په كتاب كښې دى بيا هغوى د دې آيت تلاوت اوكړو. ([3]) يوبل روايت كښې دى چه هغوى هم په خپل مرګ د مړشوى په قبرباندې اودريدو او وئى فرمائيل تاسوله نورڅه پكاردى په جنت كښې ځائ اورزق ښكلې. يوبل روايت كښې دى چه هغه دې وخت كښې امير وو. دا آخرى آيت د صحابه كرامو ﷺ د يووړوكى لښكر باره كښې نازل شوې دې كوموسره چه د مشركانو يولښكر سره د هغوى د منع كولود حرمت په مياشت كښې جنګ اوكړو. الله ﷻ د مسلمانانو امداداوكړو اومخالفين ئې ښكته كړل الله ﷻ معاف كونكې او ښښونكې دې. ([4])

ذَٰلِكَ	بِأَنَّ اللَّهَ	يُولِجُ	اللَّيْلَ		
دا كار	په سبب ددې چې بيشكه الله	ننباسى	شپه		
............دا په دې وجه چې الله ﷻ شپه په ورځ كښې داخلوى					

فِي النَّهَارِ	وَيُولِجُ	النَّهَارَ	فِي اللَّيْلِ	وَأَنَّ اللَّهَ	سَمِيعٌ	بَصِيرٌ	
په ورځ كښې	او ننباسى	ورځ	په شپه كښې	او بيشكه الله	اوريدونكې	ليدونكې دې	
او ورځ په شپه كښې داخلوى .... او بيشكه الله ﷻ هر څۀ آورى هر څه وينى							

ذَٰلِكَ	بِأَنَّ اللَّهَ	هُوَ	الْحَقُّ	وَأَنَّ	مَا	يَدْعُونَ
دا خكه	چې بيشكه الله	هم هغه	حق دې	او بيشكه	هغه تول	چې دوئ رابلى هغوئ
ګورى دا مدد به (خكه) كيږى	چې صرف الله ﷻ حق دې	اودا كافران چې دا الله ﷻ نه سوا				

مِنْ دُونِهِ	هُوَ الْبَاطِلُ	وَأَنَّ اللَّهَ	هُوَ الْعَلِيُّ	الْكَبِيرُ
ماسوا دالله نه	هغه باطل دى	او بيشكه الله	خاص هم هغه داوچتې مرتبې والا دې	لوئ دې
نور معبودان رابلى	هغه باطل دى او په دې كښې شك نشته	چې الله ﷻ اوچت دې لوئې دې		

أَلَمْ تَرَ	أَنَّ اللَّهَ	أَنزَلَ	مِنَ السَّمَاءِ	مَاءً	فَتُصْبِحُ	الْأَرْضُ	
آيا ته ګورې نه	چې بيشكه الله	نازلوى	دآسمان نه	اوبه	نوشى	زمكه	
آيا ته دې ته نه ګورى	چې الله ﷻ دپورته نه اوبه رانازلوى	نو په هغې باندې زمكه تكه					

([1]) ۲۲/الحج:۵۷.
([2]) صحيح مسلم كتاب الامارة باب فضل الرباط فى سبيل الله عزوجل:۱۹۱۳ بدون الاية.
([3]) الطبرى:۹/۱۸۲.
([4]) الطبرى:۱۸/۶۷۴.

مُخْضَرَّةً ۚ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾ لَهُ مَا

شنه | بیشکه چی الله | مهربانه باریك بین دي | خبردار دي | هغه لره دی | هغه څه

شنه شی | بیشکه الله ﷻ ډیر مهربان په هرڅه خبر دي | ....څه چې په آسمانونو کښې دی

فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ

چې په اسمانونو کښی دی | او هغه څه چی په زمکه کښی دي | او بیشکه الله | خامخا دي هغه

اوڅه چې په زمکه کښې دی | ټول دالله ﷻ ملکیت دي | او الله ﷻ بې نیازه اودهر تعریف

الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم

غنی | او ستائیلې شوې | آیا تهٔ نهٔ ګورې | چی بیشکه الله | تابع کړی دی | دپاره ستاسو |

مستحق دي | آیا تا نه دی کتلی چې الله ﷻ د زمکې ټول څیزونه ستاسو تابع کړی دی

مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ ۚ

هغه ټول هر څه | چی په زمکه کښی دی | او کشتۍ | چی چلیږی | په دریاب کښی | په حکم دهغه سره

..................او بیړۍ هم چې د هغه په حکم سره په دریابونو کښې روانی دی

وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَن تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ

او نیولې نې دي | آسمان | ددې نه چی راپریوزی | په زمکه باند | مګر | په حکم دهغه سره

اوهم د هغه ذات په حکم سره آسمان په زمکه د راپریوتو نه ټینګ شوې دې | ....

إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ الَّذِي

بیشکه الله | په خلقو باند | خامخا مهربانه دي | رحم کونکې دي | او هغه | هغه ذات دي

بیشکه الله ﷻ په انسانانو ډیر مهربان رحم کونکې دي | ....او الله ﷻ هغه ذات دي چې کوم

أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ۗ إِنَّ الْإِنسَانَ

| چی ژوندی نې کړئ تاسو | بیا به مړهٔ کړی تاسو | بیا به ژوندی کړی تاسو | ربښتیا ده چی انسان

تاسو پیدا کړئی | بیا به دربانديې مرګ راولی | بیا به مو ژوندی کړي | اخو په دې کښې شک نشته چې

لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾

ډیرناشکره دي |

انسان ډیر ناشکره دي |

قوله تعالى:- ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ

د شپې ورځې ګردش:- الله ﷻ بیان فرمائی چه خالق اومتصرف هم هغه دي پخپل ټول مخلوق کښې چه څه غواړی کوی. ارشاد دي ﴿قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاءُ وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَن تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَن تَشَاءُ ۖ بِيَدِكَ الْخَيْرُ ۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾[1] الهی هم ته مالك الملك نی چاله چه غواړې ملك ورکوې دچانه چه

---

[1] ۳/آل عمران:۲۶.

غواړي اخلي څوك چه غواړي د عزت په ټال ټالني وركوي څوك چه غواړي د در نه ني په در كړي ټولې ښيګړې هم ستاپه لاس كښي دي هم ته په هرڅيز باندي قادرئي شپه په ورځ كښي او ورځ په شپه كښي هم ته راوړې. ژوندي د مري نه اومړې د ژوندي نه هم ته راوباسې چاله چه غواړي بې حسابه رزق وركوې.نوكله ورځې وړې شپې غټې او كله شپې وړې او ورځې غټې لكه چه په ګرمئي او يخنئي كښي وي.دبنديګانو ټولې خبرې الله ﷻ اوري دهغوي ټول حركات او سكنات ګوري هيڅ يوحال د هغه نه پټ نه دي.دهغه هيڅ څوك حاكم نشته بلكه دهغه په وړاندې څوك چونړهم نه شي كولې. هم هغه رښتوني معبود دي د عبادتونو لائق د هغه نه بغيربل څوك نشته. د زبردستې غلبه والا او لوئ شان والا دي چه څه غواړي كيږي اوچه څه نه غواړي نامكن دي چه اوشي هرسړي دهغه مخكې فقير او هر يودهغه په وړاندې عاجز دهغه نه بغيرچه څوك عبادت اوكړي هغه باطل اوهيڅ نفع نقصان د چاپه لاس كښي نشته هغه اوچت دي اوهريوڅيزدهغه ماتحت دي دهغه دحكم لاندې دي دهغه نه بغيرڅوك معبودنشته نه دهغه نه سوابل څوك رب شته نه دهغه نه څوك لوئ اونه په هغه باندې څوك غالب هغه د تقدس والا هغه دعزت اوجلالت والادظالمانوويئيلې شوو ټولوكمزورو خبرو نه پاك د ټولوخوبيانو والا دټولونقصاناتو نه پاك اولړې.

د بياراژوندي كيدو په مثال سره وضاحت:-خپل عظيم الشان قدرت او زبردسته غلبه بيانوي چه په اوچه غيرآباده زمكه باندي د هغه په حكم سره هواګانې اوريځې راولي او هم هغه زمكه آباده تازه تكه شنه راژوندئي كيږي.دلته "ف"دتعقيب دپاره ده دهريوڅيز تعقيب د هغه په اندازه سره كيږي. دنطفه نه چك وينه كيدل بيا د چك وينې نه دغوښې ټكړه كيدل چه كوم ځائ بيان فرمائيلې دي هلته هم "ف"راغلې ده او په هرو دووصورتونو كښي دځلويښتو ورځو فاصله وي اوداهم ذكردې چه د حجازبعضې زمكې داسې هم دي چه دباران كيدوسره سره شنه شي.فالله اعلم. د زمكې په ګوټونو كښي اود دې په خيټه كښي چه څه دي ټول د الله ﷻ په علم كښي دي يوه يوه دانه د هغه په علم كښي ده اويه هم هلته رسي اوهغه راټوكيږي لكه څنګه چه د حضرت لقمان په قول كښي دي اې بچيه! كه يوڅيز د اوري د دانې هومره وي او بيا هغه هم په يوكانړي كښي وي يا په آسمان كښي وي يا په زمكه وي الله ﷻ به هغه خامخاراوړي الله ﷻ پاك او خبردې([1])يوبل آيت كښي دي دزمكې اوآسمان پټ څيزونه به الله ﷻ ښكاره كړي([2]) بل آيت كښي دي چه دهرې پاڼې د راپريوتو د هرې دانې چه د زمكې په تياروكښي وي اود هريو اوچې اولمدې د څيزونو الله ﷻ ته علم دي او هغه په ښكاره كتاب كښي دي.([3]) يوبل ځائ كښي دي چه يوه ذره هم په آسمان اوزمكه كښي د الله ﷻ نه پټه نه ده هيڅ لوئ وړوكې څيز داسې نه دې چه په كتاب كښي ښكاره نه وي. اميه بن ابی الصلت يا زيدبن عمروبن نفيل په قصيده كښي دي:-

وقولاله من ينبت الحب فى الثرى فيصبح منه البقل يهتز رابيا
ويخرج منه حبة فى رؤسه ففى ذاك ايات لمن كان واعيا

اې زمادواړوپيغمبرانواتاسودوی ته اووائې چه دخاورې نه دانې څوك راوباسي ونه راټوكيږي او تاويږي اود دې په سرونوباندې ويښته راوخي د عقل مندودپاره خو په دې كښي يونه څومره نښې موجود دي. د ټول كائنات مالك هم هغه ذات دی هغه د هريوڅيز نه بې پرواه دی هريودهغه په مخكې فقيردې اود هغه داوچت دربار محتاج دې.ټول انسانان د هغه غلامان دي.آياتاسونه ګورئي چه ټول څناوركانړي

---

[1] ۳۱/لقمان:۱۶.
[2] ۲۷/النمل:۲۵.
[3] ۶/الانعام:۵۹.

پټې باغونه هغه ستاسو د فائدې اوستاسو په ماتحتنې کښې ورکړې ساتلې. د زمکې او اسمان څيزونه ستاسو دپاره سرګردانه دي.هم دهغه احسان فضل اوکرم دې دهغه په حکم سره کشتنۍ تاسواخوا دېخوااورې ستاسو مالونه او سامانونه ديو ځاىٔ نه بل ځاىٔ ته رسي.اوبه شلولوسره اوموجونوکښې تيربدلوسره د الله ﷻ په حکم په هواګانوسره کشتنۍ ستاسو د فائدې دپاره رواني دي. ددې ځاىٔ د ضرورت څيزونه هغه ځاىٔ ته اود هغه ځاىٔ نه دضرورت څيزونه دلته برابر رارسي.هغه پخپله آسمان نيولې دې چه په زمکه باندې راپريوته نۀ شي ګنې که اوس هغه حکم ورکړونودا به په زمکه راروان وي او تاسو ټول به هلاك شئ.

د انسانانو د ګناهونوسره الله ﷻ په هغوى باندې خپل شفقت اومهربانۍ اوخيال ساتي لکه چه ارشاد دې ﴿وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُوْمَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلٰى ظُلْمِهِمْ ۚ وَاِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيْدُ الْعِقَابِ۝﴾ (١) د خلقو د ګناهونوباوجود الله ﷻ په هغوى باندې ښېښونکې دې اوبې شکه هغه دسختوعذابونووالاهم دې هم هغه تاسوپيداکړې ئې اوتاسو به فنا کوي بيابه مو دوباره راپيداکوي لکه ارشاد دې ﴿كَيْفَ تَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ۚ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ۝﴾ (٢) تاسو الله ﷻ سره څنګه کفر کوئې حالانکه تاسو مړه وئې هم هغه تاسوراژوندى کړئې بيابه هم هغه تاسو وژني اوبيابه دوباره تاسو ژوندى کوي بيابه تاسو ټول د هغه طرف ته واپس ګرځولې شئ.يوبل آيت کښې ارشاد دې ﴿قُلِ اللّٰهُ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ۝﴾ (٣) هم الله ﷻ به تاسو ژوندى کوي بيا به هم هغه تاسو وژني بيابه تاسو د قيامت په ورځ د کومې په راتلوکښې چه هيڅ شك نشته جمع کوي. بل ځاىٔ فرماني چه هغوى به وائي اې الله تامونږ دوه ځل اووژلو اودوه ځل دې ژوندى کړو (٤) نود کلام مطلب دادې چه دداسې الله ﷻ سره تاسو بل څوك ولې شريك ګرځوئې؟دنورو عبادت هغه سره څنګه کوئې؟پيدا کونکې صرف هم هغه رزق ورکونکې هم هغه صرف مالك اومختار هم هغه. تاسو هيڅ نه وئې تاسو ئې پيداکړئې بيا به ستاسو د مرګ نه پس تاسو بيارا پيداکوي يعنې د قيامت په ورځ انسان ډير ناشکره اوناقدره دې.

لِكُلِّ اُمَّةٍ	جَعَلْنَا	مَنْسَكًا هُمْ	نَاسِكُوْهُ
دپاره دهرامت	مقرر کړې ده مونږه	يوه طريقه دعبادت	چې هغوى عمل کونکې دي په هغې
امونږ دهرامت دپاره دعبادت طريقې مقرر کړې دي		په کومو چې هغوى روان دي	
فَلَا يُنَازِعُنَّكَ	فِي الْاَمْرِ	وَادْعُ	اِلٰى رَبِّكَ ط
پس اے نبي دوىٔ دجګړه نۀ کوي ستا سره	په کار ددين کښې	او تۀ رابله خلق	رب خپل ته
نودوىٔ دې تا سره په دې باره کښې جنګ نه کوي		او ته لګيا اوسه دوىٔ الله ﷻ طرفته	
اِنَّكَ	لَعَلٰى هُدًى مُّسْتَقِيْمٍ۝	وَاِنْ جٰدَلُوْكَ	فَقُلِ
بيشکه تۀ	په لاره نيغه باندې ئې	او که چرې هغوىٔ جګړه کوي ستا سره	نو ورته اووايه
رابله	بيشکه ته په سمه لار ولاړ ئې	او که دوىٔ تاسره جګړه کوي	انو دوىٔ ته اووايه چې

(١) ١٣/الرعد:٦.
(٢) ٢/البقرة:٢٨. الخ
(٣) ٤٥/الجاثية:٢٦.
(٤) ٤٠/غافر:١١.

اَللّٰهُ اَعۡلَمُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۶۸﴾ اَللّٰهُ يَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡ

الله ته ښه معلوم دي | هغه څه | چې تاسو ئې کوئ | الله به فیصله کوی | په منځ ستاسو کښې

تاسو څه کوئی الله ﷻ دهغې نه ښه خبر دي | الله ﷻ به ستاسو ترمینځه په هغې خبرو

يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ فِيۡمَا كُنۡتُمۡ فِيۡهِ تَخۡتَلِفُوۡنَ ﴿۶۹﴾

په ورځ دقیامت | په هغه ټولو خبرو کښې | چې وئ تاسو | په هغې کښې | چې اختلاف به مو کولو

کښې د قیامت په ورځ فیصله اوکړي | په کومو کښې چې تاسو اختلاف کوئ |

قوله تعالی:- لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلۡنَا مَنۡسَكًا

د هریوقوم د شریعت تذکره:- اصل کښې په عربی ژبه کښې د **(منسك)** لفظی ترجمه دې ځائ کښې ده د کوم ځائ چه انسان د تلوراتلوعادت واچوی د حج احکام په ځائ راوړو ته ددې دپاره **(مناسك)** ونیلې شي چه خلق باربار هلته خي اوحصاريږي. نقل دی چه دلته مراد دادې چه دهرامت د پیغمبرد پاره مونږ شریعت مقررکړې دې نوبه دې امرکښې دې داخلق جنګ نه کوی. مراد دا دې چه مشرکان خلق دی او که مرادهرامت د قدرت په توګه دهغې افعال مقررول دی لکه چه سورت بقره کښې ارشاددې د هریود پاره یوطرف ته دې کوم طرف چه هغه متوجه کیږی دلته هم دا دی چه هغوی د دې په ځائ راوړونکی دی نودضمیراعاده هم پخپله په هغوی ده یعنی داټول د الله ﷻ په قدرت اود هغه په اراده سره کوی نود هغوی په جنګ کولوسره ته مه بدزړه کیږه اود حق نه مه اخواکیږه د خپل رب طرف ته نی راغواړه اوپه خپل استقامت اوهدایت باندې په کامل یقین سره اوسیږه.هم دالارحق سره ملاویدونکې او مقصود په کامیابئ سره راوړونکې اچونکې دې. لکه چه فرمائی ﴿وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنۡ اٰيٰتِ اللّٰهِ بَعۡدَ اِذۡ اُنۡزِلَتۡ اِلَيۡكَ وَادۡعُ اِلٰى رَبِّكَ وَلَا تَكُوۡنَنَّ مِنَ الۡمُشۡرِكِيۡنَ﴾ خبردارچرته داخلق تاد الله ﷻ ایاتونه تاله په رسیدلوباندې هم هغوی منع نه کړی. د خپل رب د لارې دعوت عام ورکوه که په دې باندې هم څوك اودريږی نودهغه نه خان خلاص کړه ورته اووایه چه الله ﷻ ستاسو اعمال وینی لکه چه څو ځایونو کښې دامضمون سردوباره کړې دې. یوځائ کښې دی که چرې دوی تا دروغ اوګنړی نودوی ته وایه چه زما د پاره زما عمل دې او ستاسو د پاره ستاسوعمل دې تاسو زما دعمل نه خلاص ئې او زه ستاسو دعمل اوکړو نه ویزاره یم نوهم دلته هم د هغوی غوږونه کولاوکړه چه الله ﷻ ستاسودعمل نه خبردې. هغه ستاسو دوروکې نه دوروکی عمل نه هم خبردې اوهم هغه په مونږ اوتاسوکښې کافی شاهددې. د قیامت په ورځ به مونږ اوتاسوکښې فیصله الله ﷻ پخپله کوی اوهغه وخت به ټول اختلافات ختم شي.لکه چه ارشاد دې ته هم د هغه دعوت ورکوه اوزمونږ په حکم باندې کلك اوسیږه اودچاپه خواهش پسې مه لګه اوصفا اعلان اوکړه د الله ﷻ په نازل کړې شوی کتاب باندې زما ایمان دې. الخ.

اَلَمۡ تَعۡلَمۡ اَنَّ اللّٰهَ يَعۡلَمُ مَا فِى السَّمَآءِ وَالۡاَرۡضِ ؕ

ایا تاته معلومه نۀ ده | چې بیشکه الله | پوهیږی | په هغه هرڅه | چې په آسمان کښې دی | او په زمکه کښې دی

ایا تاسو نه پوهیږئ چې په اسمانونو اوزمکه کښې څه دی | هغه دالله ﷻ په علم کښې دی

اِنَّ ذٰلِكَ فِىۡ كِتٰبٍ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيۡرٌ ﴿۷۰﴾

بیشکه | دا ټول هر څه په کتاب کښې دی | بیشکه دا ټول کارونه | په الله باندې | آسان دي |

بیشکه داټولې خبرې په کتاب (لوح محفوظ) کښې لیک دی | بیشکه دا خبره په الله ډیره آسانه ده

وَيَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ مَا لَمۡ يُنَزِّلۡ بِهٖ

اوعبادت کوی دا خلق | ماسوا دالله نه | دهغه خیزونواچې نۀ دي نازل کړې الله | په کولو دهغې باند

اودا (خلق) دالله ﷻ نه سوا دهغه بتانوعبادت کوی اد چا د عبادت په جواز چې الله ﷻ څه

سُلْطٰنًا وَّمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهٖ عِلْمٌ ؕ وَمَا

هيڅ سند | او دهغه څيز | چې نشته | دپاره دهغوئ | په هغې باند | څه علم | او نشته |

دليل نه دي نازل کړې | او نه دوئ ته ددې څه علم شته | ....اود

لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ نَّصِيْرٍ ۝ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا

دپاره ددې ظالمانو | هيڅوك مددګار | او هر كله چې | الوستلې كيږي | په دوئ باند | آيتونه زمونږ

ظالمانو دپاره څوک مددګار نشته | اوهركله دوئ ته زمونږ ښکاره آيتونه لوستلې شی

بَيِّنٰتٍ تَعْرِفُ فِيْ وُجُوْهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا

واضحه صفا | ته پيژني | په مخونو كښې | دهغه كسانو | چې دحق نه ني انكار كړې دي

نو ته دكافرانو په مخونو باندې د خفګان آثار پيژندلې شې | (تردې چې ، نزدې وی

الْمُنْكَرَ ؕ يَكَادُوْنَ يَسْطُوْنَ بِالَّذِيْنَ يَتْلُوْنَ

ناخوښتيا (بدشكلی) انزدې وی دوئ اچې اوس به حمله كوی اپه هغه كسانو باند | چې اوروی هغوئ

چې په هغو خلقو حمله اوكړی اڅوک چه ورته زمونږ اياتونه ا وروی

عَلَيْهِمْ اٰيٰتِنَا ؕ قُلْ اَفَاُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِّنْ ذٰلِكُمْ ؕ

دوئ ته اآيتونه زمونږ اورته اووايه اآيانوخبردر كړم زۀ تاسو ته اپه ډيربدڅيزسره اددې حملې ستاسو نه

.............(ائي پيغمبره) ورته اووايه چې آيا دې نه زيات خراب څيز درته اوښايم

اَلنَّارُ ؕ وَعَدَهَا اللّٰهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝

وور دې | وعده كړی ده ددې الله | دهغه كسانو سره | چې كافران دی | او ډير بد ځائې دې | دورتلو

(واورني) هغه څيز اور دې اچې الله ﷻ كافرانو سره دهغې وعده كړې ده | اودغه ډيرخراب ځائې دې

قوله تعالى:- اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ

د الله ﷻ د علم تذكره:- د رب دكمال دعلم بيان كولې شی چه دزمكې اوآسمان هريوڅيز د هغه د علم په احاطه كښې دې يوه ذره هم دهغې نه بهرنه ده د كائنات د وجود نه داول هغه سره دكائناتو علم وو بلكه هغه په لوح محفوظ كښې ليكلې وو. په صحيح مسلم كښې حديث دې الله ﷻ د زمكې اوآسمان د پيداكولونه پنځوس زره كاله اول كله چه دهغه عرش په اوبوباندې وو د مخلوق تقديرونه اوليكل. ([1])

دټولونه اول قلم پيداكړې شو:- د سنن په حديث كښې دی : ټولونه اول الله ﷻ قلم پيداكړو اوهغه ته ئې اوفرمائيل ليكه هغه تپوس اوكړو څه اوليكم؟ وئې فرمائيل چه څه كيدونكې دی نود قيامته پورې چه څه كيدونكې ووهغه قلم اوليكل([2]) دابن عباس ؓ قول دې چه دسلوكالوپه لاركښې الله ﷻ لوح محفوظ پيداكړو اودمخلوق د پيدائش نه اول چه الله ﷻ په عرش باندې ووقلم ته دليكلوحكم وركړو هغه تپوس اوكړوچه څه اوليكم؟ وئې فرمائيل زماعلم كوم چه د مخلوق متعلق د قيامته پورې نوقلم

---

[1]) صحيح مسلم كتاب القدر باب حجاج ادم وموسى صلى الله عليهماوسلم:٢٦٥٣، ترمذى:٢١٥٦، احمد:١٦٢/٢، ابن حبان:٦١٣٨.

[2]) ابوداوٗد كتاب السنة باب فى القدر: ٤٧٠٠ وهوصحيح، ترمذى: ٢١٥٥،٣٣١٩.

روان شو اودقیامته پورې چه څه کیدونکي اموردی کوم چه دالله ﷻ په علم کښې وو قلم اولیکل.هم دا په دې آیت کښې خپل نبي ﷺ ته فرماني آیا ته نه پیژنې چه د آسمان او زمکې د هریوڅیز زه عالم یم نودادهغه د علم کمال دې چه د څیزد وجود نه اول هغه ته معلوم دی بلکه لیکلي هم دی او هغه ټول هم داسې په واقع کښې کیدونکي دي. د بندیګانود ټولو اعمالوعلم دهغوی د عمل نه وړاندې الله ﷻ ته دې او هغه چه څه کوی د هغه کولونه وړاندې الله ﷻ پیژندلو هریوحکم منونکې اونه منونکې د هغه په علم کښې وو اودهغه په کتاب کښې لیکلي شوې وو اوهریوڅیزدهغه د علمي احاطې هم دننه وواودا د الله ﷻ په امرباندې څه ګران نه ووټول په کتاب کښې وو او په رب باندې ډیر آسان وو.

د کلام الله نه مخ اړول قابل ګرفت دی:- بغیردلیل او بې سنده دالله ﷻ نه علاوه دبل عبادت اوبندګي کونکوجهالت او کفربیانوی.چه بغیرد شیطاني تقلید نه اود پلار نیکه په کتلوراکتلو نه څه نقلي دلیل هغوی سره شته اونه عقلي. یوبل آیت کښې دی ﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِندَ رَبِّهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾(۱) څوك هم چه الله ﷻ سره بل معبود بغیردلیل نه رابلي د هغه نه به الله ﷻ پخپله تپوس پوښتنه کوی. ناممکن دی چه داسې ظالمان به خلاصې بیامومی. دلته هم اوفرمانیلې شو چه د دې ظالمانوبه هیڅ څوك امدادی نه وی چه د الله ﷻ د عذاب نه ئې بچ کړی. په هغوی باندې چه د الله ﷻ د پاك کلام آیاتونه صحیح دلیلونه اوواضحه حجتونه کله پیش کړې شی نود هغوی په تن اوبدن کښې أور اولګی.دالله ﷻتوحیداودرسولانو تابعداری په صفاتوکه بیان کړې شوه چه په هغوی باندې مرچکي اولګیدل شکلونه ئې بدل شوپه تندو باندې ګونجې راغله لستونړی راوچت کړل. که وس ئې وو نو ژبې به ئې راښکلې شوې وې یولفظ هم د حقانیت به په زمکه نه وو راغلې هم هغه وخت به ئې مرئی خفه کړې وې. ددې ربښتونی خیرخواهانودالله ﷻ ددین دتبلیغ کونکوبدنئی کوی ژبې ئې دهغوی خلاف روانې دی اوچه ممکن وی نولاسونه ئې هم دهغوی طرف ته داوچتیدونه نه منع کیږی.ارشاد دې چه نبي ﷺدوی ته اووایه چه یوطرف ته خوتاسوکوم تکلیف د الله ﷻ د دین ساتونکوته ورکول غواړئي هغه وزن کړئي بل طرفته ددې خفګان وزن اوکړئي کوم چه یقیناًتاسو ته ستاسودکفراوانکاربه وجه رسیدونکې دی بیاګورئي چه بدترین څیزکوم یودې؟هغه د دوزخ أور اود هغه ځای قسم قسم عذابونه؟ آیاچه کوم تکلیف تاسو دې ربښتونی موحدینوته رسول غواړئي؟نوداهم ستاسو ارادې اوارادې دی. اوس تاسوهم پوهه شئي چه دوزخ هم ډیرخراب ځای دې څومره خطرناك دی څومره تکلیف ورکونکې دې اوڅومره دمشکل ځای دې. یقیناًډیر زیات خراب ځای دې او ډیر ویرونکې مقام دې کوم ځای چه د راحت او آرام نوم هم نشته.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ	ضُرِبَ	مَثَلٌ	فَاسْتَمِعُوا	لَهُ ۚ	إِنَّ الَّذِينَ	
اے خلقو	بیانیږی	یو مثال	نو غوږ کیږدئ	هغې ته	بیشکه هغه (معبودان)	
اې خلقو ! (اوس) یوه لویه خبره اوروله شی اونښه غوږونه ورته کیږدئي	تاسو چې دالله ﷻ					
تَدْعُونَ	مِن دُونِ اللَّهِ	لَن يَخْلُقُوا	ذُبَابًا	وَلَوِ اجْتَمَعُوا		
چې تاسو ئې رابلئ	ماسوا دالله نه	هرګز نشی پیدا کولې هغوئ	یومچ (هم)	اواګر که راجمع شی ټول		
نه بغیر څوک رابلئ	هغوئ خویومچ قدر له هم نشی پیدا کولې	اګر که ټول پرې باندې راټول شی				

(۱) ۲۳/المؤمن: ۱۱۷.

لَهٗ ؕ	وَاِنْ يَّسْلُبْهُمُ	الذُّبَابُ	شَيْـًٔا		لَّا يَسْتَنْقِذُوْهُ
پيداكولو دهغې ته	اوكه اوتښتوي دهغوئ نه	يو مچ	څه څيز	نو نشي خلاصولي هغوئ هغه څيز	
اوكه يو مچ ترې نه څه اوتښتوي	نو دوئ ټول ترې نه هغه خلاصولي قدرې هم نشي				
مِنْهُ ؕ	ضَعُفَ	الطَّالِبُ	وَالْمَطْلُوْبُ ۝	مَا قَدَرُوا	
دهغه (مچ) نه	انو كمزوري دې	اغوښتونكې هم	اودچا نه چې مدد غوښتلې شي هغه هم	او نۀ پيژندو خلقو قدر	
غوښتو والا (عابد) اود كوم (دروغژن معبود) نه چې غوښتل كولې شي دواړه كمزوري دي	اذې خلقو				
اللهَ	حَقَّ	قَدْرِهٖ ؕ	اِنَّ اللهَ	لَقَوِيٌّ	عَزِيْزٌ ۝
دالله	پشان دحق	قدر پيژندولو دهغه	بيشكه الله	ډير قوي دي	غالب دي
دالله ﷻ هغه شان قدر اونكړو څنګه چې پكار وو	بيشكه الله ﷻ زوراور اوغالب دي				

قوله تعالى:- لَنْ يَّخْلُقُوْا ذُبَابًا

د باطلومعبودانوبې وسي:- دالله ﷻ نه سواچه د چا عبادت كولې شي دهغوی كمزوري اودهغوی د عبادت كونكو كم عقلي بيانولې شي. چه اې خلقو داجاهلان كوم چه د الله ﷻ نه بغيرد نوروعبادت كوی رب سره چه څوك شرك كوی د دوی يومثال ډير ښكلې او بالكل د واقعه مطابق بيانولې شي.لږ شان په غورسره واورئی چه د دوی دا ټول بتان اوخدايان كوم چه دوی الله ﷻ سره شريك ګرځوی راجمع شي او يومچ جوړول اوغواړي نوټول به عاجزراشي او يومچ قدرې به جوړنه كړې شي.دمسند احمد په حديث قدسي كښې د الله ﷻ فرمان دې د هغه نه زيات ظالم څوك دې چه زما په شان بل جوړول غواړي كه په حقيقت كښې په چاكښې داقدرت وی نويوه ذره (يامچ) يايوه دانه د غلې دې جوړه كړی.([1])په بخاري او مسلم كښې الفاظ داسې دی چه هغه دې يوه ذره يا يوه اوربشه جوړه كړی.([2])نبه ده نوره هم د دوی د باطلومعبودانو ډيره كمزوري اوناتواني واوره چه دوی د مچ مقابله هم نه شي كولې د هغوی حق د هغوی څيز ددوی نه اوړې اخلې دوی بې وسه دی اوداهم نه شي كولې چه د هغه نه خپل څيز واپس واخلي.ښه ده چه دمچ په شان كمزورې اوسپك مخلوق نه هم چه څوك خپل حق وانخستې شي نود ده نه هم كمزورې بې وسه بې طاقته او پريوتلې بل څوك كيدې شي؟ حضرت ابن عباس ﷺ فرماني د طالب نه مراد بت او دمطلوب نه مراد مچ دې.([3]) امام ابن جرير ﷫ هم داخوښوی اود الفاظونه هم دا ښكاري. دويم مطلب دابيان كړې شوې دې چه دطالب نه مراد عابداودمطلوب نه مراددالله ﷻ نه سوا بل معبود. د الله ﷻ عظمت او قدر د هغوی په زړونوكښې نه دې وركړشوې كه چرې داسې وې نودا دومره لوئ او طاقتور الله ﷻ سره به نی داسې ذليل مخلوق ولې شريك كولو د چا چه د مچ پاسولوهم قدرت نه وی لكه چه دمشركينوقريشو بتان وو. الله ﷻ په خپل قوت او قدرت كښې بې مثال دې. ټول څيزونه بغير نمونې په اول خل پيدانش سره هغه پيداكړی دی بغير دبل چا دامداد اخستلواومشوره كولو چه څوك شريك كړی.بياد ټولوهلاك كولونه پس ددې نه هم په آسانئی سره راپيداكولوباندې قادردې.هغه ډير مضبوط نيونكې په اول خل پيداكونكې اوبيارا پيداكونكې د رزق وركونكې او د ډير زيات بې اندازې طاقت لرونكې دې. ټول هرڅه د هغه په وړاندې ښكته دی څوك د هغه اراده نه شي بدلولې د هغه فرمان روستوكونكې اود هغه د عظمت او سلطنت مقابله كونكې نشته هم هغه واحداوقهاردې.

---

[1] احمد:۲/۲۹۱، ۲/۲۳۲ ح۷۱۶۶ وسنده صحيح، البخاري:۵۹۵۳ومسلم:۲۱۱۱.
[2] صحيح بخاري كتاب اللباس باب نقض الصور:۵۹۵۳، صحيح مسلم:۲۱۱۱، ابن حبان:۵۸۵۹، بيهقي:۷/۲۶۸.
[3] الطبري:۱۸/۶۸۵.

اَللّٰهُ يَصْطَفِيْ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ

الله غوره كوي | دفرښتو نه | استازي | او دانسانانونه هم | بيشكه الله | اوريدونكي |

الله ﷻ په فرشتو كښي هم استاذي غوره كوي | او په انسانانو كښي هم | بيشكه الله ﷻ هرڅه اوري

بَصِيْرٌ ۚ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا

ليدونكي دي | پوهيږي هغه | په هغه څه | چي په منځ دلاسونو ددوئ كښي دي | او په هغه څه

وينى گوري | هغه (الله ﷻ) ته ددوئ وړاندي روستو هر څه معلوم دي

خَلْفَهُمْ ؕ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ۝

چي روستو ددوئ نه دي | او خاص الله ته | واپس كيږي | ټول كارونه |

او ټول كارونه بهٔ د الله ﷻ طرفته واپس پيش كولي شى |

قوله تعالى:- اَللّٰهُ يَصْطَفِيْ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ ؕ

د رسالت د منصب حقدار څوک دي ؟:-خپل مقررکړې تقدير جاري كول اوخپل مقرركړې شوې شريعت خپل رسول ﷺ ته درسولود پاره الله ﷻ چه كومه فرښته غواړي مقرركوي. دغه شان دخلقونه هم چه الله ﷻ څوك دپيغمبرې دمنصب دپاره غواړي وركوي. دبند يگانو ټول اعمال هغه اوري اوديوپېنده اعمال د هغه په نظركښي دى هغه ښه پيژني چه درسالت د منصب حقدارڅوك دې. لكه چه ارشاد باري تعالى دې ﴿اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهٗ ؕ سَيُصِيْبُ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا صَغَارٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ شَدِيْدٌۢ بِمَا كَانُوْا يَمْكُرُوْنَ ۝﴾ ([1]) هم رب ته علم دې چه د رسالت دمنصب صحيح توګه باندې څوك اهل دې؟درسولانودوړاندې روستوالله ﷻ ته علم دې چه څه هغوى طرفته اورسيدل هغوى اورسول ټول هرڅه هغه ته ښكاره دى واضحه دى.لكه چه ارشاددې﴿عٰلِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلٰى غَيْبِهٖٓ اَحَدًا ۝﴾([2])يعنى هغه دغيبوپيژندونكې دې دخپلوغيبويه چاباندې څرګندونه نه كوى اوچه كوم پيغمبرهغه خوښ كړى نود هغه مخكې روستو څوكې مقرركوى دې دپاره چه هغه ته معلومه وى چه هغه دالله ﷻپيغام اورسولواوالله ﷻ هريوڅيز راګيركړې دې كوم چه هغه سره دى اودهرڅيز شميرپورې هغه سره شميرلې دى.نوالله سبحانه وتعالى دخپلورسولانو پالونكې دې څه چه هغه ته اوروليې اوونيلې شى په هغې باندې پخپله د هغوى حفاظت كونكې دې اود هغوى امدادى هم دې. لكه چه فرمان دې ﴿يٰٓاَيُّهَا الرَّسُوْلُ بَلِّغْ مَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ ؕ وَاِنْ لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهٗ ؕ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكٰفِرِيْنَ ۝﴾ ([3])اې رسول كوم څه چه ستادرب دطرف نه ستاطرف ته نازل شوى دى اورسوه كه چرې داسې دې اونه كړه نود رسالت حق به ادانه شى ستابچ كول د الله ﷻ په ذمه دى.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ

اے هغه كسانو |

|اٸي د ايمان خاوندانو!

---

[1] ٦/الانعام:١٢٤.
[2] ٧٢/الجن:٢٦.
[3] ٥/المائدة:٦٧.

اٰمَنُوا ارۡكَعُوۡا وَاسۡجُدُوۡا وَاعۡبُدُوۡا رَبَّكُمۡ وَافۡعَلُوا

چي ایمان موراوړي دي | رکوع کوئ | او سجده کوئ | او بندګي کوئ | درب خپل | او کوئ

دهغه په وړاندي تيټ شئ | اوسجده کوئ | اودخپل رب عبادت کوئي | اودنیکئ کاروڼه کوئي

الۡخَيۡرَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُوۡنَ ۚ۝ وَجَاهِدُوۡا فِي اللّٰهِ حَقَّ

نیکي | دپاره ددي | چي تاسو کامیاب شئ | او جهاد کوئ | په لار دالله کښي | پشان دحق

.... چي تاسو کامیاب شئ | .... اودالله ﷻ په لار کښي داسي

جِهَادِهٖ ؕ هُوَ اجۡتَبٰىكُمۡ وَمَا جَعَلَ عَلَيۡكُمۡ فِي الدِّيۡنِ

دجهاد کولو دهغه | هغه غوره کړي يئ تاسو | اونه ني ده ایښي | په تاسو باند | په دین کښي

کوششونه کوئ | څنګه چي پکار دي | ....هغه تاسوله عزت درکړو | اوپه تاسو ني د دین په

مِنۡ حَرَجٍ ؕ مِلَّةَ اَبِيۡكُمۡ اِبۡرٰهِيۡمَ ؕ هُوَ سَمّٰىكُمُ

څه تنګسیا | پیروي اوکړئ ددین | دپلار خپل | ابراهیم | هغه | نوم ایښي دي ستاسو |

حقله هیڅ قسمه تنګسیا رانوستله | تاسو دخپل پلار ابراهیم ؑ په ملت (قائم اوسئ) | هغه په تاسو

الۡمُسۡلِمِيۡنَ ۙ۬ مِنۡ قَبۡلُ وَفِيۡ هٰذَا لِيَكُوۡنَ الرَّسُوۡلُ

مسلمان | مخکښي ددي قرآن نه | او په دي قرآن کښي هم | دپاره ددي چي شي | رسول

دمسلمانانو نوم ایښودي وو | پخوا هم او اوس هم په دي (قران پاک) کښي | ددي دپاره چي رسول

شَهِيۡدًا عَلَيۡكُمۡ وَتَكُوۡنُوۡا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ ۖۚ فَاَقِيۡمُوا الصَّلٰوةَ

ګواه | په تاسو باند | او شئ تاسو | ګواهان | په خلقو باندي | پس ودروئ مونځ

په تاسوباندي ګواه شي | اوتاسو په نورو خلقو ګواهان شئ | نو همیشه دمونځ پابندي کوئ

وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاعۡتَصِمُوۡا بِاللّٰهِ ؕ هُوَ مَوۡلٰىكُمۡ ۚ

او ورکړئ | زکات | او منګولي اولګوئ په دین دالله | هغه | مولی مالك ستاسو دي

او زکاة ورکوئ | اودالله ﷻ په (حکمونو) مضبوطتیا سره عمل کوئ | هغه ستاسو مالک دي

فَنِعۡمَ الۡمَوۡلٰى وَنِعۡمَ النَّصِيۡرُ ۝

نو څومره ښه اقا اوڅومره ښه مددګار دي

پس ډیر ښه مالك دي | او ډیر ښه | مددګار دي (هغه) |

قوله تعالی:- وَمَا جَعَلَ عَلَيۡكُمۡ فِي الدِّيۡنِ مِنۡ حَرَجٍ ؕ

اسلام آسان دین دي :- -ددي دویمي سجدي باره کښي دوه اقواله دی د اولي سجدي دآیت په موقعه باندي مونږ هغه حدیث بیان کړي دي په کوم کښي چه دی رسول الله ﷺ اوفرمائیل سورة حج له په دوو سجدوباندي فضیلت ورکړي شوي دي چه څوك داسجدي اونه کړی هغه دي لوستل هم نه کوی[1] نورکوع سجده دعبادت اود نیکئی حکم کولوسره فرمائی د خپلو مالونوخپلو ځانونو او خپلوژبوسره د

[1] ابو داؤد کتاب سجودالقرآن باب تفریع ابواب السجود...:۱۴۰۲ وسنده حسن، ترمذی:۵۷۸، احمد:۱۵۱/۴، حاکم ۲۲۱/۱، دارقطنی: ۴۰۸/۱.

الله ﷻ په لار کښې جهاداوکړئ اودجهاد حق اداکړئ څنګه چه حکم ورکړې شوې دې چه د الله ﷻ نه دومره ویریږئ څومره چه دهغه نه دویریدلوحق دې.هم هغه تاسو بزرګان اوخوښ کړی ئې په نورو امتونوباندې تاسوله بزرګی شرافت کرامت اوعزت درکړوکامل رسول اوکامل شریعت ئې تاسو ته درنصیب کړوتاسوُ له آسان او ښکلې دین درکړو.هغه احکام ئې په تاسو کینخودل اوهغه سختئ ئې په تاسوباندې اونه کړې وهغه بوج ئې په تاسووانچولو کوم چه ستاسودوس نه وی اویه تاسو ګران پریوخی کوم چه تاسو په ځائ راونورلې شئ.د اسلام نه پس دټولونه زیات او دټولونه اوچت تاکیدکړې شوې رکن مونځ دې دې ته ګورئ چه په کورکښې په آرام سره ناستئ نوڅلورکعته فرض اوکه په سفرکښې ئې نوهغه به هم دوه پاتې شی اویه ویره کښې خود حدیث مطابق صرف یورکعت دې(١)که په سورلئ باندې ئې اوکه پیدل ئې که قبله ته مو مخ وی که بل طرف ته مخ وی نو هم دغه حکم د سفرد نفل مونځ هم دې چه کوم طرف ته د سورلئ مخ وی کولې شې.بیادمونځ قیام هم دبیمارئ په وجه ساقطیږی بیمارپه ناسته هم مونځ کولې شی.که د دې طاقت ئې هم نه وی نویه ملاسته ملاسته ئې هم اداکولې شی.دغه شان نورو فرائض او واجباتوته اوګورئ چه الله ﷻ څومره آسانئ په هغې کښې کیخودې دی.
د دې دپاره به حضورﷺ فرمائیل چه ماله دیوطرف او بالکل د آسانئ والا دین راکړې لیګلې شوې یم.
(٢) حضوراکرم ﷺ چه کله حضرت معاذ ﷺ اوحضرت ابوموسی اشعری ﷺ د یمن امیر جوړکړل اولیګل ئې نو ورته ئې فرمائیلې وو زیرې اوروئ نفرت مه خوروئ آسانی کوئ سختی مه کوئ(٣) نور هم د دې مضمون ډیر احادیث دی.
حضرت ابن عباس ﷺ د دې آیت هم داتفسیرکوی چه ستاسو په دین کښې هیڅ تنګی اوسختی نشته.
(٤)امام ابن جریر رحمه الله فرمائی دملة نصب په نزع دخافض دې لکه چه په اصل کښې(کملة ابیکم) وو اوکیدې شی چه(الزموا)محذوف اومنلې شی او(ملة)د دې مفعول اوګرځولې شی.(٥) په دې صورت کښې به.دا د دې آیت په شان شی﴿دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾(٦)هغه ستاسونوم مسلمان کیخودلویعنی الله ﷻ د ابراهیم ﷺ نه هم اول (٧) څکه چه د هغوی دعاوه چه مونږ دواړه پلار اوځوئ او مونږ په ډله کښې یوټولې مسلمانان جوړکړه خوامام ابن جریر رحمه الله فرمائی چه داقول څه ښه نه ښکاری چه د اول نه مراد دحضرت ابراهیم ﷺ اول وی څکه چه دا خو ډیر ښکاره دی چه حضرت ابراهیم ﷺ د دې امت نوم پدې قرآن پاك کښې مسلم نه دې کیخودلې نود "اول نه"د لفظ معنی داشوه چه په اولنو کتابونوکښې او په نور ذکر کښې اویه دې پاك اوآخری کتاب کښې. هم دا قول د حضرت مجاهد رحمه الله وغیره دې اوهم داصحیح دې څکه چه د دې نه وړاندې د دې امت بزرګی اوفضیلت بیان دې د دوی د دین دآسانئ ذکر دې بیا دوی ته ددین نور رغبت ورکولوسره ښائی چه داهغه دین دې چه حضرت ابراهیم خلیل الله ﷺ راوړې وو.بیاد دې امت د بزرګئ د پاره اود دوی د متوجه کولود پاره فرمائیلې شی چه ستاسوذکر زما په وړاندینو کتابونو کښې هم دې.

---

(١) صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین، باب صلاة المسافرین وقصرها:٦٧٨.
(٢) احمد:٢١٦/٥ومنده ضعیف.
(٣) صحیح بخاری کتاب الجهادباب مایکره التنازع والاختلاف من الحرب:٣٠٣٨، صحیح مسلم:١٧٣٣.
(٤) الطبری:٦٨٩/١٨.
(٥) الطبری:٦٩١/١٨.
(٦) ٦/الانعام:١٦١.الخ
(٧) الطبری:٦٩١/١٨.

د مودونه د انبیاء کرامو په کتابونوکښې ستاسو خبرې راروانې دی. د وړاندینو کتابونو لوستونکې تاسو نه ښه خبردی نوددې قرآن پاك نه اول اوپه دې قرآن پاك کښې ستاسو نوم مسلم دې اوپخپله د الله ﷻ کیخودې شوې دې.په نسائی کښې رسول الله ﷺ فرمانی چه کوم سړې اوس هم دجاهلیت دعوی کوی یعنی په پلار نیکه اوحسب اونسب باندې فخرکوی اونورمسلمانان خواراوسپك ګڼړی هغه د دوزخ خشاك دې. چاتپوس اوکړویارسول الله ﷺ که هغه روژې ساتی بامونځ کوی؟ ونی فرمائیل اوسره ددې چه مونځ ګذاروی اورژوې ساتی.الله ﷻ چه ستاسو کوم نومونه ایخودې دی هم په هغه نومونو سره ئی رابلنی او آواز کونی مسلمین مؤمنین اوعبادالله.[1] د سورة بقره آیت ﴿يَاأَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾[2] په تفسیرکښې مونږ داحدیث پوره بیان کړې دې.بیافرمانی چه مونږ تاسوعادل ښکلې امت ځکه جوړکړنی اوددې دپاره موپه ټولوامتونوکښې ستاسودعدالت مشهورتیا اوکړه چه تاسودقیامت په ورځ په نوروخلقو ګواهی ورکړنی.ټول مخکینی امتونه به دمحمددامت د بزرګئی اوفضیلت اقرار کوی. دې امت ته په نورو امتونوباندې سرداری حاصله ده. پدې وجه به د دوی ګواهی په هغوی باندې معتبره ګنړلې شی. ددې باره کښې چه ددوی رسولانودالله ﷻ پیغام دوی ته رسولې دې هغوی دتبلیغ فرض اداکړی دی. او پخپله به رسول الله ﷺ په دې امت باندې ګواهی ورکوی چه حضورﷺ دوی ته د الله ﷻ دین رسولې دې او د رسالت حق ئی اداکړې. د دې باره کښې چه څومره احادیث دی اوددې باره کښې چه څومره تفسیردې هغه مونږ ټول په ټول د بقرې د اوه لسمې رکوع د دې آیت ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۗ وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ ۚ وَإِن كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ ۗ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾[3] په تفسیر کښې لیکلې دې. په دې وجه دلته بیا دوباره دبیانولو ضرورت نشته. هم دلته دې اوکتلې شی.دحضرت نوح ﷺ اود هغه د امت واقعه هم بیان کړې شوې ده.

په دې امت عظیم احسانات او مهربانی:- بیا فرمانی چه د دومره لوئ اوعظیم الشان نعمت شکریه تاسو له ضروراداکول پکاردی دکوم طریقه چه داده کوم فرائض چه دالله ﷻ په تاسو دی هغه په شوق سره اود زړه په مینه سره په ځائ راوړنی خاص کر دمونځ اوزکوة ډیرخیال ساتنی.کوم چه الله ﷻ واجب کړی دی هغه دزړه په مینه په ځائ راوړنی اوچه کوم څیزونه ئی حرام کړی دی هغې سره خواکې هم مه تیریږنی. مونځ چه خالص درب دې اوزکوة په کوم کښې چه د رب د عبادت نه علاوه د مخلوق سره احسان هم دې. امیران خلق د خپل مال نه یوحصه فقیرانوته په خوشحالئی خوشحالئی ورکوی د هغوی کار روان شی زړه ئی خوشحاله شی په دې کښې هم د الله ﷻ د طرف نه ډیره آسانی ده. حصه هم ډیره کمه ده او په ټول کال کښې یوځل.دزکوة ټول احکام دسورت توبه آیت زکوة ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۖ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾[4] په تفسیرکښې مونږبیان کړی دی هم هلته اوګورنی.بیا حکم کولې شی چه په الله ﷻ باندې پوره یقین ساتنی هم په هغه باندې توکل کونی پخپلو ټولوکارونوکښې هم دهغه نه مدد غواړنی.اعتمادهروخت هم په هغه باندې کونی هم دهغه په تائیدباندې نظرساتنی هغه ستاسومولی دې ستاسوحافظ دې امدادکردې

---

[1] ترمذی کتاب الامثال باب ماجاء فی مثل الصلاة والصیام والصدقة:۲۸۶۳وسنده صحیح، احمد:۱۳۰/٤، مسندابی یعلی:۱۵۷۱، ابن خزیمه:۱۸۹۵، ابن حبان:۶۲۳۳،حاکم:۱۱۷/۱، مسندالطیالسی:۱۱۶۱،

[2] ۲/بقرة:۲۱.

[3] ۲/البقرة:۱٤۳.

[4] ۹/التوبة:۶۰.

تاسوله ستاسو په دښمنانو باندې برې درکونکې دې.هغه چه د چا ولی جوړشو دبل چا د ولایت ضرورت نشته. د ټولونه بهتر ولی هم هغه دې د ټولونه ښه امداد کونکې هم هغه دې. که ټوله دنیادې دښمنان شی خو هغه په ټولو باندې قادر دې او د ټولونه زیات قوی دې. ابن ابی حاتم کښې دحضرت وهب بن ورد ؓ نه روایت دې چه الله ﷻ فرمائی ای بنیادمه د خپلې غصې په وخت کښې ته ما یادوه زه به هم د خپل غضب په وخت کښې تاته معافی درکوم او په چا چه زما عذاب نازل شی زه به تا د هغې نه بچ کړم. برباد کیدونکوسره به تا نه بربادوم. اې بنیادمه کله چه په تا باندې ظلم اوکړې شی نو د صبر او برداشت نه کار اخله په ما نظر ساته زما په امداد باندې یقین ساته او زما په امداد باندې راضی اوسیږه یادساته زه به ستا امداد کوم. دا د هغې نه بهترده چه ته خپل امداد پخپله اوکړې. الله ﷻ دې مونږ ته د نیکو توفیق راکړی اوخپل امداد دې رانصیب کړی. آمین.

(الحمدلله) د سورت حج تفسیر ختم شو.

هم دې سره د الله ﷻ په فضل اوکرم سره داووه لسمې سپارې تفسیرهم ختم شو.

....

ایاتونه	سورة المؤمنون مکیة وهی مائة وثمان عشرة اية وست رکوعات	رکوع ګانې
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
۱۱۸	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۶

قَدۡ اَفۡلَحَ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ ۝١ الَّذِيۡنَ هُمۡ فِىۡ صَلَاتِهِمۡ

کامیاب شوی دی | مومنان | هغه (مؤمنان) | چی هغوئ | په مونځ خپل کښی |

یقینی ده چه هغه مومنان کامیاب شول | کوم چی په خپلو مونځونو کښې

خٰشِعُوۡنَ ۝٢ وَالَّذِيۡنَ هُمۡ عَنِ اللَّغۡوِ مُعۡرِضُوۡنَ ۝٣

عاجزی کونکی دی | او هغه (مومنان) | چی هغوئ | دبدوکارونو نه | مخ اړونکی وی |

عاجزی کونکی دی| او (هغه مومنان کامیاب شول) کوم چې د فضول خبرو نه خان ساتی

وَالَّذِيۡنَ هُمۡ لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُوۡنَ ۝٤ وَالَّذِيۡنَ هُمۡ

او هغه (مومنان) | چی هغوئ | دزکات طریقې لره | کونکی وی | او هغه (مومنان) | چی هغوئ |

اوهغه (مومنان کامیاب شول) کوم چې زکوة ادا کونکی دی| او هغه چې

لِفُرُوۡجِهِمۡ حٰفِظُوۡنَ ۝٥ اِلَّا عَلٰٓى اَزۡوَاجِهِمۡ اَوۡ مَا

دشرم ځایونو خپلو لره | حفاظت کونکی وی | ماسوا دښځو خپلو نه | یا هغه وینځې

دخپلو شرمګاهونو حفاظت کونکی دی | ....مګر دخپلو ښځو اودخپلو

مَلَكَتۡ اَيۡمَانُهُمۡ فَاِنَّهُمۡ

چی مالکان شوی دی | ښی لاسونه دهغوئ | ځکه چې هغوئ (دوئ ته په ورتلو سره) |

وینځو نه (دا احتیاط) نه کوی | ....ځکه چې په دې کښې دوی

غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ۚ	فَمَنِ	ابْتَغٰى	وَرَآءَ	
نه دي ملامت کړې شوی	نو هغه څوك	چې تلاش کړي	غير ددغه (ښځو او وينځو خپلو) نه	
نشي ملامته کولې | نو څوك چې ددې نه علاوه (د نورو ښځووغيره)				
ذٰلِكَ	فَاُولٰٓئِكَ	هُمُ الْعٰدُوْنَ ۚ	وَالَّذِيْنَ	هُمْ
نو دغه کسان چې دي	دوئ	اوړيدونکي دي دحد نه	او هغه (مومنان)	چې هغوئ
خواهش لري | نو داسې خلق دحدنه تيريدونکي دي | اوهغه څوك چې هغوئ				
لِاَمٰنٰتِهِمْ	وَعَهْدِهِمْ	رٰعُوْنَ ۙ	وَالَّذِيْنَ	هُمْ
امانتونو خپلو لره	او وعده خپلو لره	لحاظ ساتونکي وي	او هغه (مومنان)	چې هغوئ
دخپلو امانتونو او د خپلو لوظونو خيال ساتي | اوهغه څوك چې				
عَلٰى صَلَوٰتِهِمْ	يُحَافِظُوْنَ ۘ	اُولٰٓئِكَ	هُمُ الْوٰرِثُوْنَ ۙ	
په مونځونو خپلو	ساتنه کوي	دا مومنان چې دي	هم دوئ وارثان دي	
دخپلو مونځونو حفاظت کوي | هم دا خلق حقيقي وارثان (اوحقدار) دي				
الَّذِيْنَ	يَرِثُوْنَ	الْفِرْدَوْسَ ؕ	هُمْ	فِيْهَا خٰلِدُوْنَ
هغه (وارثان)	چې په ميراث کښې به اخلي	جنت فردوس	دوئ به	په هغې کښې | هميشه وي
چې جنت فردوس به په ميراث کښې اوړي | اوهميشه به په هغې کښې وي				

قوله تعالى:- اَلَّذِيْنَ هُمْ فِيْ صَلَاتِهِمْ خٰشِعُوْنَ ۙ

د الله ﷺ دنيكانوخلقو صفتونه:- نسائي ترمذی اومسنداحمدکښې روايت دې چه کله به په حضور ﷺ باندې وحی نازليدله نوداسې خوږ خوږ مزيدار مزيدار او نرۍ نرۍ آواز به دحضور ﷺ د خوانه راتلولکه څنګه چه د شاتود مچود بنړاری وی. يوځل هم داحالت شروع شوکله چه وحی نازل شوه لږساعت پس حضور ﷺ د قبلې طرف ته متوجه شواودواړه لاسونه ئی اوچت کړل دادعائی اوفرمائيله اې الله ته مونږ زيات کړه مه موکمه وه زمونږ عزت اوکړه سپکاوې مومه کوه مونږ له خپل انعام راکړه مه مومحروم کوه مونږ له په نورو باندې اختيارراکړه د نورو اختيار په مونږ باندې مه خوښه وه مونږ نه ته خوشحاله شه او مونږ خوشحاله کړه. د عربي الفاظ دادي. ﴿اللهم زدنا ولا تنقصنا واكرمنا ولا تهنا واعطنا ولا تحرمنا واثرنا ولا تؤثر علينا وارض عنا وارضنا﴾بيائی اوفرمائيل په مابانډې لس آياتونه نازل شوی څوك چه پدې باندې کلك شوهغه جنتي شو. بياحضور ﷺ دا پورتنی لس آياتونه تلاوت اوفرمائيل(١)امام ترمذي رحمه الله دا حديث منکرګنړی څکه چه د دې راوی صرف يونس بن سليم دې چه د محدثينوپه نيز معروف نه دې.

دنبی کريم ﷺاخلاق څه وو؟:- نسائي کښې دعائشه k نه دحضور ﷺ دعاداتو اخلا قوپاره کښې سوال اوشونوهغوی اوفرمائيل دحضور ﷺ اخلاق قرآن وو بيائی ددې آياتونو ﴿يُحَافِظُوْنَ﴾ پورې تلاوت اوکړو اووئی فرمائيل هم دااخلاق د حضور ﷺ وو.(٢)

---

(١) ترمذی کتاب تفسير القرآن باب ومن سورة المؤمنين:٣١٧٣السنن الكبرى للنسائي:١٤٣٩، احمد:٣٤/١،حاكم:٣٩٢/٢د.

(٢) حاكم:٣٩٢/٢وسنده حسن.

د جنت عدن تعریف:-روایت دي چه کله الله ﷻ جنت عدن پیدا کړو او په دې کښې ونې وغیره په خپل لاس سره اولګولې او چه هغې ته ئې اوکتل نو ونې فرمائیل چه څه اووائې نوهغوی هم دا آیاتونه تلاوت کړل کوم چه په قرآن کښې نازل شو[1] ابوسعید ﷺ فرمائي چه ددې یوه خښته دسروزرو ده اویوه د سپینوزرو الخ. کله چه فرښتې په دې کښې داخلې شوې نو ونې ونیل واه واه دا خود بادشاهانوځای دی. یوبل روایت کښې دی چه د دې خټه د مشکو وه[2]، بل روایت کښې دی چه په دې کښې هغه څیزونه دی چه نه سترګولیدلې دی اونه په زړه کښې د هغې خیال راغلې دی[3] بل روایت کښې دی چه کله جنت د دې آیاتونو تلاوت اوکړو زما دې په خپله بزرګئی اوجلال باندې قسم وی په تاکښې به هیڅ کله هم بخیل داخل نه شی[4] یوبل حدیث شریف کښې دی چه ددې یوه خښته دسپینو مرغلرو اوبله دسرویاقوتو او دریمه دزبرجد ده د دې خټه د مشکوده د دې واښه زعفران دی. د دې په آخره کښې دی چه دا حدیث بیان فرمائیلوسره حضور ﷺ ددې آیت ﴿وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾[5] تلاوت اوفرمائیلو.[6]

د ایتونو تشریح او دمؤمنانو صفتونه

اول صفت:-غرض داچه فرمان دې مؤمن مرادته اورسیدو اونیك بختی ئې بیاموندله او خلاصې ئې بیاموندلو د دې مؤمنانوشان دادې چه هغوی په خپلو مونځونو کښې دالله ﷻ ویره لری په خشوع او آرام سره مونځ اداکوی[7] زړه حاضرساتی سترګې ښکته وی لاسونه ئې تیټ وی. د محمدبن سیرین رحمه الله قول دې د رسول الله ﷺ صحابه کرامو رضوان الله اجمعین به د دې آیت دنازلیدلوته وړاندې په مانځه کښې سترګې آسمان طرف ته اوچتولې خوددې آیت په نازلیدوسره دهغوی سترګې ښکته شوې.دسجدې د ځای نه به ئې خپل نظر نه اخواکولو اودا هم روایت دې چه دمانځه د ځای نه به د هغوی نظر اخواد یخوانه کیدو.که د چا ددې نه بغیر عادت جوړشوې وي نوهغه له پکاردی چه خپل نظر ښکته کړی. په یومرسل حدیث کښې دی چه حضور ﷺ به هم د دې آیت د نازلیدونه وړاندې هم داسې کول.[8] دا خشوع اوخضوع هم هغه سړی ته حاصلیدلې شی د چازړه چه اوزګاروی خلوص ورته حاصل وی په مانځه کښې ئې پوره زړه لګیدلې وی اود ټولوکارونو نه ډیر ئې هم دې طرف ته خیال وی.په حدیث شریف کښې دی رسول الله ﷺ فرمائي زما خوشبونې او ښځې ډیرې خوښې دی اوزمادسترګو یخوالې په مانځه کښې کیخودې دې(نسائی)[9] یوانصاری صحابی رضی الله عنه خپلې وینځې ته دمانځه په وخت کښې اوونیل اوبه راوړه مونځ اوکړم راحت حاصل کړم نو په اوریدونکو دا خبره سخته اولګیده. هغه اوفرمائیل رسول الله ﷺ به حضرت بلال رضی الله عنه ته فرمائیل پاسه اوپه مانځه سره مونږ ته راحت راورسوه.[10] بیابل صفت بیان شو چه هغوی د باطل نه شرك نه ګناه نه اود هریوفضول او بې فائدې قول اوعمل نه بچ کیږی لکه چه ارشاددي ﴿وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا﴾[11] هغوی د فضول خبرونه په

---

[1]) حاکم:۳۹۲/۲وسنده حسن.
[2]) مسندالبزار:۳۵۰۸، حلیة الاولیاء:۲۰٤/٦
[3]) المعجم الکبیر:۱۱٤۲۹،المعجم الاوسط:۷٤۲ والترهیب:٥٤٦۸.
[4]) المعجم الاوسط:٥٥۱
[5]) ٥۹/الحشر:۹.
[6]) ابن ابی الدنیا
[7]) الطبری:۹/۱۹.
[8]) دا روایت مرسل
[9]) نسائی کتاب عشرة النساء باب حب النساء:۳۳۹۱وسنده حسن، احمد:۱۲۸/۳، ابویعلی:۳٤۸۲.
[10]) ابوداوٗد کتاب الادب باب فی صلاة العتمة:٤۹۸٦وهوصحیح، احمد:۳۷۱/٥، مشکل الاثار:٥٥٤۹.
[11]) ۲٥/الفرقان:۷۲.

عزت سره تیریږي هغوی د بدني او بې فائدې کارونونه د الله ﷻ د منع کولو په وجه رابندیږي.

دويم صفت:-بل صفت د هغوی دا دې چه دوی د مال زکوة اداکوی اکثر مفسرین هم دا فرمائی خوپه دې کښې يوه خبره دا ده چه دا آیت مکی دې اود زکوة فرضیت د هجرت په دويم کال کښې شوې دې بیاپه مکی آیت کښې د دې بیان څنګه دې؟ د دې جواب دادې چه اصل زکوة هم په مکه کښې واجب شوې وو البته د دې دمال اندازه او نصاب وغیره دا ټول احکام په مدینه کښې مقررشو. ګورنی سورت انعام هم مکی دې اوپه دې کښې هم د زکوة حکم دې﴿وَاٰتُوْاحَقَّهٗ يَوْمَ حَصَادِهٖ﴾ یعنی هم د فصل د کټ کولو په ورځ د دې زکوة ورکونی هلته دا معنی هم کیدې شی چه دزکوة نه مرادخپل نفس دشرك اوكفر د خیری نه پاکول وی.لکه چه ارشاددې﴿قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى﴾([1])هغه خپل نفس پاك کړوخلاصي ئی بیا موندلواو چا چه داخراب کړو هغه نامراده شوهم دایوقول په آیت ﴿وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِيْنَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كٰفِرُوْنَ﴾([2])کښې هم دې اوداهم کیدې شی چه په آیت کښې دواړه زکوتونه مرادواخستې شی یعنی د نفس زکوة هم اود مال هم. په حقیقت کښې کامل مؤمن هم هغه دې چه خپل نفس هم پاك اوساتی او د خپل مال زکوة هم ورکړی. والله اعلم.

دريم صفت:-بیانی بل صفت بیان کړو چه هغوی د خپلوبیبیانواود ملکیت د وینځونه علاوه د نورو ښځو نه خپل نفس لرې ساتي یعنی حرام کارنی نه بچ کیږی اودزنااولواطت وغیره نه خپل ځان بچ ساتی.اودهغوی بیبیانې چه الله ﷻ په هغوی باندې حلالې کړی دی اوپه جهادکښې ملاوشوې وینځې کومې چه په هغوی باندې حلالې دی. هغوی سره په ملاویدلو کښې په هغوی هیڅ ملامتیااو نقصان نشته.کوم سړې چه په نوروطریقوسره یاد نورونه خپل خواهش پوره کوی هغه دحدنه وړاندې کیدونکې دې. قتاده ﷫ فرمائی چه یوې ښځې خپل غلام واخستو او په سندکښې ئی دا ایت پیش کړو. کله چه حضرت عمر﷜ ته دامعلومه شوه نوهغوی دا معامله د صحابه کرامورضوان الله اجمعین په وړاندې پیش کړه.صحابه کرامو رضوان الله اجمعین اوفرمائیل چه دې غلط مطلب اخستې دې په دې باندې عمر﷜ د هغه غلام سر اوخرولو اود وطن نه ئی اوویستلو اودې ښځې ته ئی اوفرمائیل د دې نه پس ته په هریومسلمان باندې حرامه ئی خوداائرمنقطع دې اودې سره غریب هم دې. امام ابن جریر ﷫ دا د سورت مائده د تفسیر په شروع کښې نقل کړې دې خود دې د نقل کولو مناسب ځائ هم دا وو. د دې په عاموسلمانانو باندې حرامولو وجه د هغې د ارادې په خلاف هغې سره معامله کول وو. والله اعلم.

پخپل لاس منی ویستل هم دې ایت مبارك کښې داخل دی:-امام شافعی ﷫ اود هغوی موافقو خلقو د دې آیت نه استدلال کړې دې چه پخپل لاس باندې خاص اوبه ویستل حرام دی ځکه چه دا هم د دې دواړوحلالوصورتونو علاوه دی اوموتي وهونکې سړې هم دحدنه تیریدونکې دې. امام حسن بن عرفه ﷫ په خپل جزکښې یوحدیث نقل کړې دې چه رسول الله ﷺ فرمائی اووه قسمه خلق دی چه د هغوی طرف ته به الله ﷻ دخپل رحمت په نظر نه ګوری اونه به هغوی پاکوی اونه به هغوی دعالمانوسره رایوځائ کوی اوهغوی به دټولونه اول په دوزخ کښې اچونکوسره دوزخ ته داخلولې شی.دایوه بله خبره ده چه توبه اوکړی.په توبه کونکو باندې الله ﷻ مهربانئی سره رجوع کوی اویوخولاس سره نکاح کونکې یعنی موتې وهونکې اولواطت کونکې اونشه کونکې شرابی خپل مورپلار وهونکی تردې چه هغوی چغې اووهی اوخپلو ګاوندیانوته تکلیف رسونکې تردې چه هغوی په ده باندې لعنت راولیګی

---

[1] ۹۱/الشمس:۹.

[2] ۴۱/فصلت:٦-۷.

اوخپلې ګاونډنی سره بدکاري کونکې[۱] په دوی کښې یو راوی مجهول دې. والله اعلم.

څلورم او پنځم صفت:-بل صفت دې چه هغوی خپل امانتونه او وعدې پوره کوی په امانت کښې خیانت نه کوی بلکه دامانت په اداکولوکښې وړاندیوالې کوی. وعدې پوره کوی اود دې خلاف عادتونه د منافقانو دی. رسول الله ﷺ فرمانی د منافق درې نښې دی کله چه خبره کوی دروغ وائی کله چه وعده اوکړی خلاف نی کوی اوکله امانت ورکړې شی نوخیانت کوی. [۲]

شپږم صفت:-بیائی بل صفت بیان کړوچه هغوی دمونځونوپه خپلو وختونوکښې حفاظت کوی. د رسول الله ﷺ نه سوال اوشوچه د ټولونه زیات محبوب عمل د الله ﷻ په نیزکوم یودې. حضور ﷺ اوفرمائیل چه مونځ په خپل وخت اداکوی تپوس اوشو بیا؟ وئې فرمائیل د مورپلارسره ښه سلوك کول تپوس اوشو بیا؟وئې فرمائیل دالله ﷻ په لار کښې جهادکول[۳] (بخاری ومسلم)حضرت قتاده رحمه الله فرمانی د وخت نه مراد رکوع سجده وغیره حفاظت کول مراددی چه په دې باندې دوباره نظر واچونی نو په شروع کښې هم مونځ بیان شو او په آخره کښې هم د مونځ بیان اوشو د کوم نه چه ثابت شو مونځ د ټولونه غوره دې.

په حدیث کښې دی نیغ نیغ اوسیږئی په تاسو به هیڅ کله احاطه اونه کړې شنی پوهه شنی چه ستاسو په ټولواعمالوکښې بهترین عمل هم مونځ دې.ګورئی د اودس حفاظت صرف هم مؤمن کولې شی[۴] دا صفتونه نی بیانولو سره اوفرمائیل چه هم داخلق وارثان دی اودجنت الفردوس به دهمیشه وارثان وی. د حضور ﷺ فرمان دې د الله ﷻ نه چه کله جنت غواړئی نو جنت الفردوس غواړئی اوهغه د ټولونه اعلی اوسط جنت دې. هم د دې نه د جنت ټول نهرونه روانیږی اوهم د دې د پاسه د الله ﷻ عرش دې. [۵]

دهر مؤمن او کافر دوه ځایونه وی:-فرمانی تاسوکښې دهریوکس دوه دوه ځایونه دی یوپه جنت کښې او یوپه دوزخ کښې کله چه څوك دوزخ ته لاړشی نود هغه دجنت وارث جنتیان جوړشی د هغې بیان په دې آیت کښې دې [٦] مجاهد رحمه الله فرمانی جنتی خپل د جنت ځائ ښانسته کوی،اوددوزخ ځائ نړوی او دوزخی ددې خلاف کارکوی.کافران کوم چه د عبادت دپاره پیداکړې شوی وو هغوی عبادت پریخودو نو دهغوی دپاره چه کوم انعامات ووهغه دهغوی نه په زورسره واخستې شواوربښتونې مؤمنانوله ورکړې شو د دې دپاره نی دوی ته وارثان اووئیل. په صحیح مسلم کښې دی چه څه مسلمانان به د غرونو برابرګناه راوړی رابه شی کومه چه به الله ﷻ په یهودیانواونصاری باندې ورواچوی اوهغوی به اوبښی[۷]په یوبل سندسره روایت دې د قیامت په ورځ به الله ﷻ هریومسلمان ته یویویهودی یانصرانی ورکوی چه داستاد دوزخ نه فدیه ده.

عمر بن عبدالعزیز رحمه الله چه کله دا حدیث واوریدو نودحدیث راوی ابوهریره رضی الله عنه له نی قسم ورکړو هغوی درې ځل قسم اوخوړلو او حدیث نی سردوباره کړو[۸] هم د دې په شان آیت داهم دې ﴿تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ

---

[۱]) شعب الایمان: ۵٤٧٠

[۲]) صحیح بخاری کتاب الایمان باب علامات المنافق: ۳۳، صحیح مسلم: ۵۹، ترمذی: ۲٦۳۳، احمد: ۲/۳۵۷،

[۳]) صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلاة باب فضل الصلاة لوقتها: ۵۲۷، صحیح مسلم: ۸۵، ترمذی: ۱۷۳، احمد: ۱/٤۵۱، ابن حبان: ۱٤۷۷.

[۴]) ابن ماجه کتاب الطهارة باب المحافظة علی الوضوء: ۲۷۷وهوحسن، احمد: ۵/۲۷٦، حاکم: ۱/۱۳۰.

[۵]) صحیح بخاری کتاب الجهادباب درجات المجاهدین فی سبیل الله: ۲۷۹۰، احمد: ۲/۳۳۵، ابن حبان: ٤٦۱۱. (بخاری مسلم)

[٦]) ابن ماجه کتاب الزهد باب صفة الجنة: ٤۳٤۱وهوصحیح.

[۷]) صحیح مسلم کتاب التوبةباب فی سعة رحمة الله تعالی علی المؤمنین وفداءکل مسلم بکافر من النار: ۲۷٦۷.

[۸]) صحیح مسلم حواله سابق.

مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا﴾([1]) يو بل آيت كښې دى ﴿وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِيْٓ اُوْرِثْتُمُوْهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ﴾ ([2]) فردوس په رومى ژبه كښې باغ ته وائى اوبعضې سلف وائى چه هغه باغ ته وائى كوم كښې چه د انګورو خيلنى وى. والله اعلم.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ طِيْنٍ ۝١٢ ثُمَّ جَعَلْنٰهُ
او جوړ كړي دي مونږه | انسان | دست نه | دختې نه | بيا | جوړ كړو مونږ هغه
اومونږ انسان د خالصې ښاورې نه پيدا كړو | .... بيا مونږ د دې نه نطفه
نُطْفَةً فِيْ قَرَارٍ مَّكِيْنٍ ۝١٣ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً
| يو نطفه | په خائې دقرار محكم كښې | بيا | جوړه كړه مونږه | ددغه نطفې نه | توته دوينې
جوړه كړه | اوپه يو محفوظ خائې (رحم) كښې مو واوساتله | بيامو دهغه څاڅكى نه چكه وينه جوړه كړه
فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ
بياجوړ كړو مونږه | ددغه ټوټې د وينې نه | بوټئ دغوښې | بيا جوړ كړو مونږه | ددغه بوټئ دغوښې نه
بيا مو دهغې چكه وينې نه (دغوښې) پوټئ جوړ كړه | بيا مو هغه پوټې
عِظٰمًا فَكَسَوْنَا الْعِظٰمَ لَحْمًا ۗ ثُمَّ اَنْشَاْنٰهُ
هډونكى | بيا ورواغستوله مونږه | دغه هډوكو ته | غوښه | بيا | پيدا كړو مونږه دهٔ لره
هډوكي كړل | بيا مو هغې هډوكو باندې غوښه اوخيژوله | بيا مو ترې نه يو بل
خَلْقًا اٰخَرَ ۗ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِيْنَ ۝١٤ ۗ ثُمَّ
په پيدا وښت بل سره | پس ډير بركت والا دي | الله | چې ډير ښه | پيدا كونكي دي | بيا
نوى مخلوق جوړ كړو | نو مبارك دي هغه الله ﷻ چې د ټولو نه ښه پيدا كونكي دي | بيا
اِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُوْنَ ۝١٥ ۗ ثُمَّ اِنَّكُمْ
بيشكه تاسو چې يئ | روستو ددې نه | خامخا مړهٔ كيدونكي يئ | بيا | بيشكه تاسو
ددې نه پس به ضرور تاسو مرئ | بيا به د قيامت په ورځ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُوْنَ ۝١٦
په ورځ دقيامت | به راپاسولې كيږئ |
دنوى سره راژوندى كيږئى |

قوله تعالى:- وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ طِيْنٍ ۝

د انسان پيدائش اودَ هغه حقيقت:- الله ﷻ د انسان د پيدائش شروع بيانوى چه د آدم اصل د خاورې نه دې كوم چه دختې اوكړنګيدلې خاورې په صورت كښې وو. بيا دآدم ﷺ د اوبونه دهغه اولاد پيدا شولكه چه ارشاد دې الله ﷻ تاسود خاورې نه جوړ كړنى بيا انسانان جوړ كړنى او په زمكه كښې خواره

[1]) ۱۹/مريم:٦۳.

[2]) ٤۳/الزخرف:۷۳.

کړنی([1])مسند کښې دی الله ﷻ ادم ﷺ د یوموټې خاورې نه پیداکړوکومه نی چه دټولې زمکې نه اخستې وه هم په دې اعتبارسره د آدم ﷺ د اولاد رنګ اوشکل مختلف شو څوك سوردې څوك سپین دې څوك توردې اوڅوك بل رنګ دې په دوی کښې نیکان هم دی اوبدان هم.([2])﴿ثُمَّ جَعَلْنٰهُ﴾کښې د ضمیرمرجع د انسان د جنس طرف ته دی لکه چه ارشاد دی ﴿وَبَدَاَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طِیْنٍ ۝ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهٗ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِیْنٍ ۝﴾([3])بل آیت کښې دی﴿اَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِیْنٍ ۝ فَجَعَلْنٰهُ فِیْ قَرَارٍ مَّكِیْنٍ ۝﴾([4])د انسان د پاره یوه مقرره موده هم د مور رحم د حصاریدو ځائ دې چرته چه د یوحال نه بل حالت اودیوصورت نه بل صورت ته منتقل کیږی. بیاد نطفې چه یو تبوپ وهونکی اوبه دی کومې چه د سړی د شانه اود ښځې دسینې نه اوځی په شکل بدلولوسره د سور رنګ په بوټنی کښې وربدلیږی بیا هغه بوټنی د غوښې په یوه ټکړه کښې وربدلولې شی په کوم کښې چه څه شکل او نښانه نه وی بیا په هغې کښې هډوکی جوړوی. سرینښې لاسونه هډوکی پټې رنګونه وغیره جوړکړل اود ملا هډوکی جوړکړو رسول الله ﷺ فرمانی د انسان ټول بدن سخاکیږی بغیرد ملا د هډوکی نه. هم د دې نه پیداکولې شی اوهم په دې سره ترتیب ورکولې شی([5])بیا دې هډوکوته هغه غوښه اچوی دې د پاره چه هغه پټ اوکلك وی بیاپدې کښې روح وربوك وهی په کوم سره چه هغه د خوزیدو راخوزیدو ګرځیدو راګرځیدو قابل شی او یوژوندې انسان جوړشی د کتلو اوریدلو پوهیدلو اود حرکت او سکون قدرت ورکوی هغه د برکت خاوند الله ﷻ د ټولو نه ښه پیدائش سره پیداکونکې دې.

څلور میاشتې پس ماشوم کښې روح اچولې کیږی:- د علی ؓ نه روایت دې کله چه په نطفه باندې څلور میاشتې تیرې شی نو الله ﷻ یوه فرښته رالیګی چه په دریو تیاروکښې په هغه کښې روح پوك وهی هم دا معنی ده چه دې به مونږ په دویم څل پیداکوو یعنی د دویم قسم دې پیدائش نه مراد د روح پوك وهل دی. نودیو حالت نه بل حالت اود بل نه بل طرف ته دمور په خیټه کښې داوختو راوختونه پس بالکل ناپوهه ماشوم پیداکیږی. بیا هغه لوئیږی تردې چه هغه ځوان شی بیا په هغه بوډاوالی راځی او بوډاکیږی بالکل بوډا شی غرض دروح پوك وهل اوبیاد دې انقلاباتو راتلل شروع کیږی([6]) والله اعلم.

صادق اومصدوق حضرت محمد مصطفی ﷺ فرمانی چه په تاسو کښې د هریوپیدائش تر څلوینښتو ورځوپورې دهغه د مور په خیټه کښې جمع کیږی. بیا ترڅلوینښتو ورځو پورې هغه د چك وینې په شکل کښې وی بیا ترڅلوینښتو ورځو پورې د غوښې د بوټنی په شکل کښې وی. بیا الله ﷻ فرښته ورلیګی چه په هغه کښې روح پوك وهی بیا د الله ﷻ په حکم څلور خبرې لیکلې کیږی. رزق اجل عمل نیك بد یعنی خراب اوښه کیدل.نو قسم دې دهغه ذات چه د هغه نه بغیر بل څوك معبود برحق نشته یوسړې به د جنت والا عمل کوی تردې چه دجنت نه به یو لاس لرې وی خودتقدیر هغه لیك به غالب راشی اود خاتمې په وخت کښې به د دوزخی والا کارکوی او هم په دې باندې مری او دوزخ ته رسی. دغه شان یو سړې به بدکارونه کوی اود دوزخ نه به د یولاس په فاصله پاتې شی خود تقدیر لیك به راوړاندې شی اود جنت د اعمالو په خاتمه به فردوس برین ته اورسی.([7])

---

[1]) ۳۰/الروم:۲۰.

[2]) ابوداوٗد کتاب السنة باب فی القدر:٤٦۹۳وسنده صحیح، ترمذی:۲۹۵۵، احمد:٤/٤۰۰، حاکم:۲/۲٦۱،

[3]) ۳۲/السجدة:۷-۸.

[4]) ۷۷/المرسلات:۲۲-۲۳.

[5]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الزمر باب قوله ﴿ونفخ فی الصور فصعق......﴾:٤۸۱٤،

[6]) الطبری:۱۹/۱۸.

[7]) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله علیهم:۳۲۰۸،

حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائی کله چه نطفه رحم ته پریوځی نو هغه هریوویښته او د نوك ځایَ ته رسی بیاڅلویښت ورځې پس د ټینګې شوې وینې په شکل کښې شی. مسنداحمدکښې دی حضور ﷺ خپلوصحابه کرامو رضوان الله اجمعین ته خبرې بیانولې نویویهودی راغلوکافرانودقریشوهغه ته اوونیل دادنبوت دعویدار دې هغه ونیل ښه ده زه دده نه یوسوال کوم کوم چه د نبیانونه علاوه بل څوك نه پیژنی. دحضور ﷺ په مجلس کښې راخی کینی اوتپوس کوی چه دا اوښایه د انسان پیدائش د کوم څیز نه کیږی؟حضور ﷺ اوفرمائیل د سړی اودښځې د نطفې نه دسړی نطفه درنه او ټینګه وی اودې نه هډوکی او پټې جوړیږی اودښځې نطفه سپکه او نرئی وی دې نه غوښه او وینه جوړیږی هغه ونیل تاسو رښتونې نی د وړاندینو نبیانوهم دا قول دې[1] رسول الله ﷺ فرمائی چه کله په نطفه باندې په رحم کښې څلویښت ورځې تیرې شی نویوه فرښته راځی اودالله ﷻ نه تپوس کوی چه یاالله دابه نیك وی که بد؟ سړې به وی که ښځه؟ کوم جواب چه ملاویږی هغه لیکی. عمل عمر نرمی ګرمی هرڅه لیکی بیا دفتر راغونډولې شی په دې کښې بیادهیڅ کمی زیاتی ګنجائش نه وی[2] د بزار په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی الله ﷻ په رحم باندې یوه فرښته مقررکړې ده چه عرض کوی یاالله اوس نطفه ده یاالله اوس بوټئی ده یاالله اوس د غوښې ټکړه ده کله چه الله ﷻ هغه پیداکول غواړی نو هغه تپوس کوی یاالله سړې به وی که ښځه؟نیك بخت به وی که بدبخت، رزق به نی څه وی؟ اجل به نی څه وی؟د دې جواب ورکولې شی اودا ټول څیزونه لیکلې کیږی[3] دا ټولې خبرې او خپل کامل قدرت بیانولوسره فرمائی چه د ټولونه ښه پیداکونکې الله دبرکتونووالا دې. حضرت عمر بن خطاب ﷺ فرمائی ما د خپل رب موافقت په څلورو خبروکښې کړې دې کله چه دا آیت نازل شو مونږ د انسان پیدائش د کړنګیدلې خاورې نه کړې دې نو بې واره زما د ژبې نه ﴿فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِيْنَ﴾[4] اووتل او همّ هغه بیا نازل شو[5] زیدبن ثابت انصاری ﷺ باندې چه کله حضور ﷺ داپورتنې آیت لیکلو ﴿ثُمَّ اَنْشَاْنٰهُ خَلْقًا اٰخَرَ﴾[6] پورې لیکلې وونوحضرت معاذ ﷺ بې واره اووئیل ﴿فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِيْنَ﴾[7]. دې اوریدوسره د الله ﷻ نبی ﷺ مسکې شو نوحضرت معاذ ﷺ تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ تاسو څنګه اوخندل. هغه اوفرمائیل د دې آیت په ختمیدو باندې هم دا دی[8] ددې حدیث په سند کښې یوراوی جعفی دې چه ډیر ضعیف دې او دا روایت بالکل منکردې حضرت زیدبن ثابت ﷺ کاتب وحی په مدینه کښې وونه چه په مکه کښې. د معاذ ﷺ داسلام واقعه هم د مدینې ده اودا آیت په مکه کښې نازل شوې دې نودا پورتنې روایت بالکل منکردې. والله أعلم. د دې اول خل پیداکیدونه پس تاسو مړه کیدونکی ئی بیابه د قیامت په ورځ دوباره راپیداکولې شئی بیابه حساب کتاب وی اودخیر اوشر بدله به ملاویږی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا	فَوْقَكُمْ	سَبْعَ
او پیدا کړی دی مونږه	دپاسه ستاسو	اوه
اومونږ ستاسو دپاسه اووهٔ		

[1] احمد:١/٤٦٥.
[2] صحیح مسلم کتاب القدر باب کیفیة خلق الادمی ل بطن امه......:٢٦٤٤، صحیح مسلم:٢٦٤٦، احمد:٦/٤، مشکل الاثار:٢٦٦٣.
[3] صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب خلق آدم وذریته:٣٣٣٣، صحیح مسلم:٢٦٤٦، احمد:١٤٨/٣.
[4] ٢٣/المؤمنون: ١٤.
[5] مسندالطیالسی:٤١،.
[6] ٢٣/المؤمنون: ١٤.
[7] ٢٣/المؤمنون: ١٤
[8] المعجم الارسط:٤٦٥٧.

طَرَآئِقَ ۖ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غٰفِلِيْنَ ﴿۱۷﴾ وَاَنْزَلْنَا

لارې | اونه وو مونږ | دپیدا کولو نه | ناخبره | او نازلې کړې مونږه |

اسمانونه جوړ کړل | او مونږ (دخپل) مخلوق نه بې خبره نه یو | او مونږه د اسمان

مِنَ السَّمَآءِ مَآءً بِقَدَرٍ فَاَسْكَنّٰهُ فِي الْاَرْضِ ۖ

داسمان نه | اوبه | په یو خاص مقدار کښې | نو ودرولې مونږه هغه اوبه | په زمکه کښې

نه په یوه اندازه اوبه راوروو | بیا هغه مونږ په زمکه کښې ایساروو

وَاِنَّا عَلٰى ذَهَابٍۢ بِهٖ لَقٰدِرُوْنَ ﴿۱۸﴾ فَاَنْشَاْنَا لَكُمْ

او بیشکه مونږه | په غائبولو | ددې سره | خامخا قادر یو | بیا پیدا کړل مونږه | ستاسو دپاره

او بیشکه مونږ ددې په ختمولو باندې هم قادریو | بیامونږ ددې (اوبو) په

بِهٖ جَنّٰتٍ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ ۘ لَكُمْ فِيْهَا

په دې (اوبو) سره | باغونه | دکجورو | او دانګورو | ستاسو دپاره | په دې کښې |

ذریعه ستاسو دپاره دکهجورو اوانګورو باغونه پیداکړل

فَوَاكِهُ كَثِيْرَةٌ وَّمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ﴿۱۹﴾ وَشَجَرَةً

میوې دی | ډیرې | او ددې باغونونه | تاسو خوراك کوئ | او (پیدا کړه مونږه) هغه ونه هم |

چې په هغې کښې ډیرې میوې دی | اوله دې نه خوراکونه هم کوئی | او یوه بله ونه

تَخْرُجُ مِنْ طُوْرِ سَيْنَآءَ تَنْۢبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ

چې راوځي | د طور سینا نه | چې زرغونیږي | دتیلو سره | او انګولې دې |

ئې پیداکړه | چې په طور سینا کښې راټوکیږي | تیل په کښې پراته وی | او دا د خوړنکو

لِّلْاٰكِلِيْنَ ﴿۲۰﴾ وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۭ

دپاره دخوړونکو | او بیشکه | ستاسو دپاره | په څارووکښې | عبرت (سبق) دې |

دپاره ترکاری ده | اوستاسو دپاره په څارو کښې هم د عبرت اخستو موقع ده

نُسْقِيْكُمْ مِّمَّا فِيْ بُطُوْنِهَا وَلَكُمْ

مونږه څکوو به تاسو باندې | دهغې نه | چې په خیټو دهغوئ کښې دی | او ستاسو دپاره |

مونږپه تاسو باندې د هغوئ د خیټو څېښې څیزونه څکوو | ......، اوستاسو

فِيْهَا مَنَافِعُ كَثِيْرَةٌ وَّمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ﴿۲۱﴾

په دغه څاروو کښې | (نورې) فائدې هم دی | ډیرې | او ددې نه خورئ تاسو |

دپاره په دې کښې نورې فائدې هم پرتې دی | او په کښې بعضې تاسو خورئی هم

وَعَلَيْهَا	وَعَلَى الْفُلْكِ	تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾
او په دغه څاروو باندي|	او په کشتئ باند|	باروليـ کيږئ تاسو |
اوپه دې څارواو بيړو باندې تاسو سورلی کوئی|		

قوله تعالى:- وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ

دَآسمان دَ تخليق تذکره:-د انسان د پيدائش ذکر کولوسره اوس دآسمانونود پيداکولو بيان دې د کوم جوړول چه د انسان دپيداکولونه ډير زيات سخت او ګران اود ډيرې لوئې کاريګرئی کاردې.په سورت آلم سجدة کښې هم د دې بيان دې لکه چه حضورﷺ به د جمعه په ورځ د سحر د مانځه په اول رکعت کښې لوستلو هلته اول دآسمان اوزمکې د پيداکولوذکر دې بياد انسانی پيدائش ذکر دې بيا د قيامت اود سزا جزا وغيره ذکر دې. د اووه آسمانونود جوړولوذکر ئې کړې دې لکه چه فرمائی ﴿تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ؕ وَاِنْ مِّنْ شَیْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِيْحَهُمْ ؕ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا﴾[1] الخ اووه واړه آسمانونه ټولې زمکې اوددې ټول څيزونه د الله ﷻ تسبيح بيانوی آيا تاسو نه ګورئی چه الله ﷻ څنګه د يو بل د پاسه دا اووه آسمانونه جوړکړی دی الله ﷻ هم هغه ذات دې چاچه اووه واړه آسمانونه جوړکړی دی اوددې په شان زمکې. هم دهغه حکم د دې په مينځ کښې نازليږی دې د پاره چه تاسو ته پته اولګی چه الله ﷻ په هرڅيز باندې قادر دې. او ټول څيزونه ئې په خپل وسيع علم سره راګيرکړی دی الله ﷻ د خپل مخلوق نه غافل نه دې. کوم څيز چه زمکې ته لاړشی اوکوم د زمکې نه راوځی د الله ﷻ په علم کښې دی د آسمان نه.چه څه راکوزيږی اوآسمان ته چه څه خيژی د زمکې پټ څيزونه اودغرونوڅوکې د سمندرونوبيخ ټول دهغه په وړاندې ښکاره دی.دغرونودغونډو شکې دسمندرونو ميدانونو د ونو ټولو هغه ته خبر دې.د ونې يوه پاڼړه نه راپريوځی مګردهغه په علم کښې وی يوه دانه دزمکې تياروته داسې نه شی تلې چه هغه ته پته نه وی هيڅ يو لونداو اوچ څيز داسې نه دې چه په کولاوکتاب کښې نه وی.

دَ يوڅولويونعمتونوتذکره:- دالله ﷻ خوهسې ډير اوبې شميره نعمتونه دی خود يوڅو لويونعمتونو ذکر دلته کولې شی چه هغه دآسمان نه په قدرد حاجت اوضرورت باران راوروی نه ډيرزيات چه زمکه خرابه شی او پيداوارسخا شی نه ډيرکم چه ميوې غلې وغيره هډو راپيدانه شی بلکه په دې اندازه چه فصل آباد او شين وی باغونه تك شنه وی حوضونه تالابونه نهرونه ولې لختی اوبهيږی اود اوبوکمې نه وی. نه دڅکلو کمې وی اونه په نورود څکلوکمې وی. تردې چه په کوم ځایٔ کښې د زيات باران ضرورت وی هلته زيات کيږی اوکوم ځایٔ چه د کم ضرورت وی هلته کم. اود کوم ځایٔ زمکه چه د دې قابله نه وی هلته اوبه نه وريږی خودولولختو په ذريعه هلته قدرت دباران اوبه رسوی اودهغه ځایٔ زمکه خړوب کوی لکه دمصر دعلاقې زمکه چه دنيل درياب په اوبوسره خړوب کيږی هم دې اوبوسره خاوره رابښکلې کيږی کومه چه دحبشه په علاقه کښې وی دهغه ځایٔ باران سره هغه خاوره رابهيږی رارسی او په زمکه باندې حصاريږی اوزمکه د کروندې قابله شی. ګنی د هغه ځائی تره خه زمکه د کر قابله نه ده.سبحان الله.دا لطيف خبير غفور رحيم الله ﷻ څه څه قدرتونه دی او حکمتونه ئې دی په زمکه کښې الله ﷻ اوبه راحصاروی په زمکه کښې د دې جذب کولو اوراښکلو طاقت الله ﷻ پيداکوی دې د پاره چه دانو اوګتيکوته هم دننه دننه اوبه اورسوی.

داوبو بې شماره فائدې:-بيافرمائی چه مونږ د دې په اوړلو اولرې کولوباندې يعنی په نه ورولوباندې هم قادريوکه اوغواړونوپه کلکه اوکانړيژنه زمکه غرونواوبيکاره ځايونوکښې به ئې اوبهيوی.که اوغواړی

---

[1] ۱۷/الاسراء: ٤٤.

نواوبه به ترخې کړي چه دڅکلوقابل به هم نه وي اود نه به په نور څه د څکلوقابلې وي اونه به د پټو او باغونودمطلب وي. نه د لامبلواونه دوينځلودمقصداوکه اوغواړي نوپه زمکه کښې به هغه طاقت کينږدي چه هغه اوبه راکاږي اوجذب ئې کړي بلکه هم دپاسه به پرې ګرځي راګرځي.دا هم زمونږ په اختيارکښې دي چه داسې لړې لړې حوضونوته اوبه اورسوو چه ستاسو دپاره به بې کاره شي اوتاسو به د هغې نه هيڅ فائده اوچته نه کړې شئ داخاص دالله ﷻ فضل اوکرم دې اودهغه خاص مهرباني اولطف دې چه داوريخونه سپکې خوږې مزيدارې دخوندواوبه راوروي بياهغه زمکې ته اورسوي اخوا ديخوآبادي شي فصلونه جدا پخيږي باغونه په کښې خان له تياريږي پخپله ئې څکئي او په خپلو څناورو باندې ئې هم څکوئي لامبئي وينځئي پاکوالې اوصفائي حاصله وئي.فالحمدلله.په آسماني اوبو باندې الله ﷻ ستاسو دپاره رزق راتوکوي چيې وهونکي پټي دي چرته شنه باغونه دي چه د ښائسته ښکاريدو سره ښکلې نظاره ورکوي او فائده منددي. کهجورې اوانګورچه د اهل عربويوخوښ خوراك اوميوه ده اودغه شان د هرېوملك والا د پاره جدا جدا ميوې هغه پيداکړي دي د چا پوره شکر ويستل چه دچاپه وس کښې هم نه دي. هغه تاسوته ډيرې ميوې درکړي دي دکومو ښائست هم چه تاسو ګورئي اوښکلې خوندونو سره ئې تاسو خورئي اوفائدې ترې اوچتوئي. بيائي دزيتون د ونې ذکر اوفرمائيلو. طورسينا هغه غر دې په کوم چه الله ﷻ موسى عليه السلام سره کلام کړې وواود دې نه چاپيره غرونه. طورهغه غرته وائي چه د ونونه ډك او تك شين وي ګني غر ته جبل وائي طور به ورته نه شي وئيلې.نوپه طور سيناکښې چه کومې د زيتون ونې پيداکيږي هغې نه تيل راوځي چه دهغې خوراك خلقو له دترکارئي کاروركوي.په حديث کښې دي چه د زيتون تيل خورئي اولګوئي هغه د مبارکې ونې نه راوځي([1]) (احمد) حضرت عمر فاروق رضي الله عنه کره يوصاحب د عاشورې په شپه ميلمه راغلو نوهغوي په ده باندې داوښ پانچې اود زيتونو تيل اوخوړل او وئې فرمائيل چه دادهغه مبارکې ونې تيل دي د کومې ذکرچه الله ﷻ خپل نبي عليه السلام ته کړې دې. بياد څاروو ذکر کولې شي اود هغې نه چه انسان کومې فائدې اوچتوي د هغه نعمتونو څرګندونه کوي. د هغې پئې څکئي اود هغې غوښه خورئي د ويښتو او وړئي نه ئې جامې وغيره جوړوئي په دې سورلي کوئي په دې باندې خپل سامانونه او اسباب بارکوئي او دلرې لرې پورې ئې رسوئي که دا نه وونوهلته پورې رسيدوکښې به مونيم خان ويلې کړې وو.بې شکه الله ﷻ په بنديګانوباندې مهربان اورحمت والا دې لکه چه فرمائي﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ﴾([2]) آياهغوي نه ګوري چه مونږ پخپله هغوي د څاروو مالکان کړي دي چه دوي د هغې غوښه اوخوري اوپه دې باندې سورلي اوکړي اوقسم قسم فائدې ترې واخلي آيااوس هم په دې باندې زمونږ شکر ويستل واجب اوضروري نه دي؟ دا د اوچې سورلئي دي اوبيا د لمدې سورلئي کشتئي اوجهازونه جدا دي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا
او بيشکه اوليږو مونږه | نوح عليه السلام
اومونږ حضرت نوح عليه السلام دده

---

[1]) احمد:۴۹۷/۳.

[2]) ۳۶/يس:۷۱.

إِلَىٰ قَوْمِهِۦ فَقَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ

قوم دهغه ته | نو اوونیل هغه | اے قومه زما | بندګی کوئ دالله | نشته تاسو لره | هیڅ یو معبود

قوم طرفته اولیږلو انو دهٔ ورته اوونیل چې اني قومه! تاسو دالله ﷻ عبادت کوئی| او د

غَيْرُهُۥٓ ۚ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿۲۳﴾ فَقَالَ ٱلْمَلَؤُا۟ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟

بې دهغه نه | ایا نو نهٔ یریږئ تاسو | نو اوونیل سردارانو | هغه (سردارانو) | چې دمنلو نه انکار اوکړو هغوئ

هغه نه سوا ستاسو بل معبود نشته|نوآیا تاسو نه ویریږئی| نو دهغه دقوم سردارانو اوونیل

مِن قَوْمِهِۦ مَا هَٰذَآ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَن يَتَفَضَّلَ

دقوم دهغه نه | چې نهٔ دې دا | مګر | انسان دې | په مثل ستاسو | اراده لری دې | چې اوچت شي

کوم چې کافران ووا چې دې خو ستاسو په شان یو انسان دې ادې غواړی چې تاسو باندې

عَلَيْكُمْ ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَأَنزَلَ مَلَٰٓئِكَةً مَّا سَمِعْنَا

په تاسو باندې| او که غوښتلې الله | نو خامخا رالیږلې به ئې وې | فرښتې | نهٔ دی اوریدلې مونږه

خپل ځان اوچت کړی |او که الله (رسولان) رالیږل غوښتلې انو فرښتې به ئې رالیږلې دې

بِهَٰذَا فِىٓ ءَابَآئِنَا ٱلْأَوَّلِينَ ﴿۲۴﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌۢ بِهِۦ

دا خبری | په پلارانو زمونږ اولنو کښې | نهٔ دې (دا نوح) | مګر یو سړې دې | چې په دهٔ باندې|

مونږ خو دا خبره دخپلو پخوانو مشرانو نه ده اوریدلې ادې خویو داسې سړې دې

جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا۟ بِهِۦ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿۲۵﴾

پیریان دی | پس انتظار اوکړئ | دهٔ ته | دځه وخته پورې |

چې دلیونتوب اثر پرې راغلې دې اتر یو وخت پورې ورته ا

قوله تعالی:- وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا

حضرت نوح ﷵ اوکبرژن سرداران:- نوح ﷵ الله ﷻ دخپل قوم طرف ته بشیراونذیرمبعوث کړو.نوح ﷵهغوی له لاړواودالله ﷻپیغام نی وراورسولودالله ﷻعبادت کوئی دهغه نه بغیرڅوك د عبادتونو حقدار نه دی.دالله ﷻ سره د نورو عبادت کولوسره تاسو دالله ﷻ نه نه ویریږئی؟دقوم مشرانو سردارانو ونیل چه دا خوهم ستاسو په شان یوانسان دې د نبوت دعوی کولوسره تاسو نه ځان لویول غواړی د سردارنی حاصلولوپه فکر کښې دې د انسان طرف ته ځنګه وحی راځی؟ که د الله ﷻ اراده د نبی رالیګلووه نو چرته آسمانی فرښته به نی رالیګلې وه. داخومونږ څه چه زمونږ پلارانونیکونوهم نه دی اوریدلی چه انسان به د الله ﷻ رسول جوړشی داخوڅه لیونې سړې دې چه داسې دعوتونه کوی او هسې خان اوچت حسابوی. ښه ده چپ شنی ګورئی هلاك به شنی.

قَالَ رَبِّ

| اوونیل (نوح) | اے ربه زما |

انوح ﷵ دعا

انْصُرْنِيْ بِمَا كَذَّبُوْنِ ۝ فَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِ

امداد اوکړې زما | په سبب دهغې | چې دروغ ئي اوګڼړلم زۀ | نو وحی اوکړه مونږه | هغه ته

اوکړه اچې ائي زما ربه ما سره مدد ا وکړه | خکه چې دوئ زه دروغژن اوګڼړلم | نومونږ ورته

اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَاِذَا جَآءَ

چې جوړه کړه | کشتئ | په نګرانئ زمونږ کنبی | او زمونږ دوحی مطابق | نو کله چې | راشي

حکم ورکړو | چې ته زمونږ په نګرانئ کنبې یوه بیړئ جوړه کړه |اوزمونږ په حکم ئي

اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّوْرُ فَاسْلُكْ فِيْهَا مِنْ كُلٍّ

حکم زمونږه | او رااوخوټکیږی تنور | نو سواره کړه | په دې کشتئ کنبی | دهر قسم ځناور نه |

جوړه کړه | نو کله چې زمونږ حکم (دعذاب) راشي | اود زمکې نه اوبه راوخوټکیږی انو

زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ

جوړه جوړه | دوه دوه | او اهل وعیال خپل | مګر (مۀ سوروه) | هغه څوک | چې مخکنبی شوی دې

دهرقسم ځناورو نه دوه دوه جوړئې په کنبې کینوه | اوخپل د کور خلق هم | خو هغه څوک

عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبْنِيْ فِي الَّذِيْنَ

په هغه باند | خبره دعذاب | دهغوئ نه | او مۀ کوه خبری زما سره | په معامله دهغه کسانو کنبی |

په کنبې مه پریږده | چې ددوبیدو حکم پرې شوې دې | اودهغه خلقو باره کنبې ماسره

ظَلَمُوْا اِنَّهُمْ مُّغْرَقُوْنَ ۝ فَاِذَا اسْتَوَيْتَ

چې ظلم ئي کړې دې | بیشکه چې هغوئ | ډوبیدونکي دی | نو کله چې | برابر(سور) شی تۀ |

خبره مه کوه |څوک چې ظالمان دی |هغوئی غرقیدونکی دی |نوبیا څه وخت چې ته

اَنْتَ وَمَنْ مَّعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ

تۀ او هغه څوک | چې ستا سره دی | په کشتئ باند | نو اووایه | ثناده | الله لره | هغه الله |

اوستاملګری په بیړئ کنبې ځائې اونیسی |نو ته دا دعا اولوله چې دهرې ثناء لائق الله دې

نَجّٰنَا مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ۝ وَقُلْ رَّبِّ اَنْزِلْنِيْ

چې خلاص ئي کړو مونږه | دقوم | ظالم نه | او اووایه | اے ربه زما | کوز کړه ما |

چې مونږ ته ئي د ظالم قوم نه نجات را کړو |اودا دعا کوه | چې ائي زما ربه ما(دکشتئ نه)

مُنْزَلًا مُّبٰرَكًا وَّاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِيْنَ ۝ اِنَّ

په یو داسې ځائې کنبی | چې برکتناك وی | او تۀ | بهتره ځائې ورکونکې ئې | بیشکه |

دبرکت په ځائې باندې کوز کړه |.........اوته د ټولو نه ښه کوزونکې ئې |بیشکه

فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيٰتٍ	وَّاِنْ كُنَّا	لَمُبْتَلِيْنَ۝
په دې قيصه کښې	ډيرې نښې دي	او بيشکه چې يو مونږ	خامخا آزمينت کونکي
دې (واقعه) کښې ډيرې (دعبرت) نخښې دي| اومونږ خو امتحان کونکي يو|			

قوله تعالىٰ:- فَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِ اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ

نوح ﷺ ته د کشتئ جوړولوحکم:- کله چه نوح ﷺ د هغوی نه تنګ شو او نااميده شونو د الله ﷻ نه ئې دعااوکړه ياالله زه ډير بې وسه شوم ته زما امداد اوفرمايه تکذيب کونکو باندې ما غالب کړه هم هغه وخت دالله ﷻ حکم اوشو چه کشتئ جوړه کړه اوبنه مضبوطه پلنه په هغې کښې د هرقسم څيزونو خناورو بوټو ميوو وغيره جوړې اوهم په دې کښې خپل ځان اود ځان په شان کينوه خوچه په چا باندې د الله ﷻ غضب وراندېوالې کړې دې ايمان ئې نه دې راوړې لکه ستا د قوم کافران اوستاخوئ اوستا ښځه. والله اعلم. اوته چه کله آسمانی عذاب د باران اواوبوپه شکل کښې اووينې بياماته ددې ظالمانو سفارش مه کوه. بيا په دوی باندې رحم مه کوه اومه د دوی د ايمان اميدساته بس بياخويه داټول غرق شی اوهم په کفر باندې به د دوی خاتمه وی. د دې پوره قصه په سورت هودکښې تيره شوې ده. د دې پاره ئې مونږ دلته نه راکرخوو.

په سورلئ د سوريدو په وخت دعا پکارده:- کله چه ته اوستا مؤمنان ملګرې په کشتئ کښې سواره شئ نو وائې چه ټول تعريفونه هم دالله ﷻ دپاره دی چاچه مونږ له دظالمانونه خلاصې راکړو. لکه چه ارشاد دې الله ﷻ ستاسودسورلئ د پاره کشتئ او څاروی جوړکړی دی دې د پاره چه تاسو سورلې واخلئ او دخپل رب نعمت اومنئ اوسوريدو سره اووايئ چه هغه الله ﷻ پاك دې چا چه دا خناور زمونږ تابع کړل په مونږ کښې پخپله دومره طاقت نه وويقينی مونږ د خپل رب طرف ته واپس ګرځيدونکی يو(۱) نوح ﷺ هم دا اووئيل او وئې فرمائيل راشئ په دې کښې کينئ د الله ﷻ په نوم سره ددې اودريدل اوروانيدل دی. نود شروع کيدو په وخت کښې هم الله ﷻ ياد کړئ اوچه کله اودريږی نو بيا هم الله ﷻ يادکړئ.دعا ئې اوکړه ياالله ما په مبارك منزل باندې اودروې اوهم ته د ټولونه بهترکوزونکې ئې. په دې کښې يعنی دمؤمنانو په خلاصی اوکافرانوپه هلاکت کښې دانبيا عکرامو عليهم (السلام) دتصديق نښې دی د الله ﷻ د قدرت علامتونه دی دهغه قدرت اود هغه علم د دې نه ښکاره کيږی. يقيناً الله ﷻ خپل رسولان راليږلوسرد د خپل بندګانو ازمينت او د هغوی پوره امتحان کوی.

ثُمَّ اَنْشَاْنَا	مِنْۢ بَعْدِهِمْ	قَرْنًا	اٰخَرِيْنَ۝		فَاَرْسَلْنَا		فِيْهِمْ
بيا پيدا کړو مونږه	روستو دهغوئ نه	يو قوم	بل		بيا اوليږو مونږه		په هغوئ کښې
بيا ددوئ نه پس مونږ يو بل قوم راپيدا کړوا نو هغوئ ته مونږ دخپل (قوم) نه							
رَسُوْلًا	مِّنْهُمْ	اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ	مَا لَكُمْ	مِّنْ اِلٰهٍ		غَيْرُهٗ ؕ	اَفَلَا
يو رسول	دهغوئ نه	چې بندګی کوئ دالله	نشته تاسو لره	څوك معبود		بې دهغه نه	آيا نو تاسو
يو پيغمبر اوليږلو نو (هغه پيغمبراووئيل) چې تاسو دالله ﷻ عبادت کوئی| دهغه نه سوا							
تَتَّقُوْنَ۝	وَقَالَ الْمَلَاُ	مِنْ قَوْمِهٖ	الَّذِيْنَ		كَفَرُوْا		
يريږئ نه	او اووئيل سرداراانو	دقوم دهغه نه	هغه کسانو		چې دمنلو نه ئې انکار اوکړو		
ستاسو بل معبود نشته |آيا تاسونه يريږئ |او دهغه دقوم سرداراانو اووئيل اکوم چې							

۱) ۴۳/الزخرف:۱۲-۱۳.

وَكَذَّبُوْا بِلِقَآءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنٰهُمْ

او دروغ ئې اوګڼړله | پيښې داخرت | او دخوشحالۍ سامان ورکړي وؤ مونږ هغوئ ته |

کافران وو او داخرت راتلل ئې دروغ ګڼړل او مونږ ورله په دنيا کښې

فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ مَا هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۙ يَاْكُلُ

په ژوند ددنيا کښې | چې نۀ دې دا (سړې) | مګر | انسان دې | په مثل ستاسو | دې خورې |

دراحت او عيش سامانونه ورکړي وو اچې دې ستاسو په شان سړې دې اکوم څيزونه

مِمَّا تَاْكُلُوْنَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُوْنَ ۙ ﴿٣٣﴾ وَلَئِنْ

دهغې نه | چې خورئ تاسو | دهغې نه | او دې څکي | دهغې نه | چې څکې ئې تاسو | او که چرې

چه تاسو خورئ هغه دې هم خورې او دهغه څه نه څکاک کوي کوم چه تاسو څکئ | او که تاسو

اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِّثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ ۙ ﴿٣٤﴾

خبره او منله تاسو | ديو بشر | چې ستاسو پشان دې | نو بيشکه تاسو ابيا | خامخا نقصان مونډونکي يئ

دځان غونډې يو سړې تابعداري اوکړه | ....نو بيا خو تاسو به په ښکاره تاوان کښې ئې

اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا

آيا دې وعده کوي ستاسو سره | چې بيشکه تاسو | کله | مړۀ شئ | او شئ تاسو | خاورې

داسړې خو تاسو ته وائي اچې هرکله تاسو مړه شئ او ښاورې هډوکي شئ

وَّعِظَامًا اَنَّكُمْ مُّخْرَجُوْنَ ۙ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ

او هډوکي | نو بيشکه تاسو به | راايستلې کيږئ (دقبرونو نه) | ډير لرې دې | ډير لرې دې

نو بيا به د نوي سره راويستلې شئ (ژوندي کيږئ) (دعقل نه) ډيره لرې ده | ډيره لرې ده

لِمَا تُوْعَدُوْنَ ۙ ﴿٣٦﴾ اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا

هغه څيز | چې ستاسو سره ئې وعده کولې شي | نۀ دې دا ژوند | مګر | ژوند زمونږ ددنيا دې

داوعده چې تاسو سره کولې شي | زمونږ دا ژوند خو صرف هم ددنيا ژوندې دې

نَمُوْتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوْثِيْنَ ۙ ﴿٣٧﴾ اِنْ هُوَ

چې مرو مونږه | او ژوندي کيږو مونږه | او نۀ يو مونږه | راپاسيدونکي دقبرونو نه | نۀ دې دا سړې

چې څوک مري او څوک پيدا کيږي او مونږ به دمرګ نه پس بيا هيچرې نه ژوندي کيږو | داخو

اِلَّا رَجُلُ ۨافْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا وَّمَا نَحْنُ لَهٗ

مګر | يو سړې دې | چې تړلې دی | په الله باندې | دروغ | او نۀ يو مونږه | دۀ لره

يو داسې سړې دې | چې په الله ﷻ باندې ئې دروغ جوړ کړي دی | او مونږ هيڅ کله ددۀ دخبرې

بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾	قَالَ	رَبِّ	انْصُرْنِي	بِمَا	كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾
منونکی	اووئیل رسول	اے ربه زما	امداد اوکړې زما	په سبب دهغې	چې دروغ ني اوګڼړلم زهٔ

منونکی نه یو انو (پیغمبر) دعا اوکړه چې ائې زمار به ته زما مدد اوکړه ځکه چې دوئ زه دروغژن کړې یم

قَالَ	عَمَّا قَلِيلٍ	لَيُصْبِحُنَّ	نٰدِمِينَ ﴿٤٠﴾	فَأَخَذَتْهُمُ	الصَّيْحَةُ
اووئیل الله	چې دلږې مودې نه پس به	شی دوئ	پښیمانه	نو اونیول هغوئ	یوې چغې

(الله ﷻ ورته) اووئیل چې داخلق بهٔ ډیر زر (پخپلو خبرو) پښیمانه شی | نو بیا یو سخت آواز

بِالْحَقِّ	فَجَعَلْنٰهُمْ	غُثَآءً	فَبُعْدًا	لِّلْقَوْمِ
په حقه سره	نو جوړ کړل مونږه دهغوئ نه	خسنړی دسیلاب	پس لرې والې دوی	دپاره دقوم

په هغوئ باندې راغلو | نو مونږ دوئ ریزه ریزه کړل | نو د ظالمانو دپاره

الظّٰلِمِينَ ﴿٤١﴾	
ظالم	

هلاکت دي

قوله تعالی:- ثُمَّ أَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ

دنوح ﷺ دَ قوم نه پس عادیان اوثمودیان:- الله ﷻ بیان فرمائی چه دنوح ﷺ نه پس هم ډیر امتونه راغله لکه عادیان هغوی سره متصل وویاثمودیان چه په هغوی باندې د چغې عذاب راغلې وو لکه چه په آیت کښې دی هغوی له هم دالله ﷻ رسول راغلې وودالله ﷻ دعبادت اودهغه دتوحید تعلیم ئی ورکړو خوهغوی تکذیب اوکړو اومخالفت ئی اوکړو.دتابعدارئی نه ئی انکار اوکړوصرف په دې وجه چه دا انسانان دی.قیامت ئی هم اونه منلواودبدنی حشر نه هم منکر شو او وئی وئیل چه داخوبالکل د قیاس نه هم لرې دی. بعث نشر حشر قیامت هیڅ ځیز نشته. دې سړی دا ټولې خبرې د ځان نه جوړې کړی دی مونږ د داسې فضول خبرو منونکی نه یو. نبی ﷺ دعا اوکړه اوپه هغوی باندې امداد اوغوښتلو هم هغه وخت جواب ملاوشو څوك چه ستاموافقت نه کوی په هغوی به هم اوس غذاب راشی اودوی به په چغوچغوژاړی آخر په یوه زبردسته چغه او آواز سره ټول ختم کړې شو اوهم د دې هغوی حقدار هم وو. ډیرې تیزې سیلئی او د هوا په پوره طاقت سره د فرښتو زړه ویستونکی او خطرناك آوازهغوی ذره ذره کړه او تباه برباد ئی کړل.بوس ترې والوتل او صرف دکورو کنډرې پاتې شوې دخلقو دعبرت دپاره پاتې شواود ګندګریل په شان بې کار ځیزونه شول.دداسې ظالمانود پاره لرېوالې دې په هغوی باندې رب ظلم نه دې کړې بلکه هم د هغوی کړه وو کوم چه د هغې مخې ته راغله نواې خلقو تاسو له هم د رسول ﷺ د مخالفت نه زیات ویریدل پکار دی.

ثُمَّ	أَنْشَأْنَا	مِنْ بَعْدِهِمْ	قُرُونًا	آخَرِينَ ﴿٤٢﴾
بیا	پیدا کړل مونږه	روستو دهغوئ نه	قومونه	نور

...... بیا مونږ دهغوئ نه پس نور قومونه پیدا کړل

مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ

نشي مخکښې کیدې | یو قوم | دنیټې خپلې نه | اونهٔ روستو کیدې شي | بیا

هیڅ یو امت نه خو د خپلې نیټې نه وړاندې کیدې شي اونه روستو پاتې کیدې شي | بیا

أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا كُلَّمَا جَاءَ أُمَّةً رَّسُولُهَا

رااولیږل مونږه | رسولان خپل | پرلپسې | هر کله چې | راغې | یو امت ته | رسول دهغوئ

ورپسې مونږ خپل پیغمبران پرله پسې راولیږل | څه وخت چې به یو امت ته خپل رسول

كَذَّبُوهُ فَأَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا

نو هغوئ دروغژن اوګڼړو هغه | پس راوستل مونږه | ځینې دهغوئ | په ځینې نورو پسې

ورغلو | اوهغوئ به دروغژن اوګڼړلو | نو مونږ به هم (پیغمبران) یو په بل پسې اولیږل

وَجَعَلْنَٰهُمْ أَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِّقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾

او جوړ کړل مونږه هغوئ | قیصې | پس لرې والې دې | دپاره دهغه قوم | چې ایمان نهٔ راوړي

اودهغې خلقو نه مو قصې جوړې کړې انود هغه خلقو دپاره هلاکت دې چه ایمان نه راوړي

ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَٰرُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَٰنٍ

بیا | اولیږو مونږه | موسی علیه السلام | او رور دهغه | هارون علیه السلام | دنښو زمونږ سره | او ددلیل

بیا مونږ موسی ﷺ اودهغه رور هارون ﷺ راولیږل | دخپلو حکمونو اوښکاره

مُّبِينٍ ﴿٤٥﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا

ښکاره سره | فرعون ته | او دسلطنت واکدارانو دهغه ته | نو تکبر اوکړو هغوئ | او وو هغوئ

دلیلونو سره | فرعون ته اودهغه سردارانو ته | خو هغوئ تکبر اوکړو | اوهغه

قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا

قوم | خان غټ ګڼړونکي انواووئیل هغوئ | آیا ایمان راوړومونږ | په دوؤ سړو | چې زمونږ پشان دی

ډیر سرکشه خلق وو | نوهغوئ اووئیل چې آیا مونږ دې (هیله بیله) دځان غوندې په دوه کسانو

وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَٰبِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا

او حال دا چې قوم ددواړو | زمونږه | غلامان دي | نو دروغ اوګڼړل هغوئ هغه دواړه | نو شو هغوئ

باندې ایمان راوړو | حال دادې چې ددوئ دقوم خلق زمونږ غلامان دی | نوهغوئ دواړه (پیغمبران)

مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَٰبَ لَعَلَّهُمْ

دهلاك کړې شوؤ نه | او بیشکه ورکړو مونږه | موسی علیه السلام | ته کتاب | دپاره ددې چې هغوئ

دروغژن کړل انو هغوئ هلاک کړې شول | او مونږ موسی ﷺ ته (تورات نومې) کتاب ورکړو

يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

نیغه لار بیا مومی |

چې خلق ترې نه سمه لار بیا مومی |

قوله تعالى:- ﴿ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قُرُوْنًا اٰخَرِيْنَ﴾

دمختلفوامتونوذکر:- ددوی نه پس هم ډیرامتونه او مخلوق راغلوکوم چه مونږ پیداکړي وودهغوی د پیدا کولونه اول چه الله ﷻ دهغوی اجل مقررکړې ووهغه الله ﷻ پوره کړونه وراندیوالې اوشواونه روستووالې بیامونږ یوبل پسې برابر رسولان راولیګل (۱) هریوامت ته پیغمبر راغلواوهغه خپل امت ته د رب پیغام اورسولوچه د یو الله ﷻ عبادت کوئې د هغه نه بغیرد بل چا عبادت مه کوئې بعضې په نیغه لارراغله اوبه بعضوباندې د کفر کلمه راست راغله د تولوامتونو اکثریت د انبیاء کرامو علیهم السلام منکر وولکه سورت یس کښې چه فرمائي ﴿يٰحَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ ۚ مَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ﴾ (۲) افسوس دې په بنیادمانوباندې هغوی له چه کوم رسول راغلوهغه پسې توقې مسخرې اوکړې مونږ یوبل پسې تول غرق اوفناکړل ﴿وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُوْنِ مِنْۢ بَعْدِ نُوْحٍ ؕ وَكَفٰى بِرَبِّكَ بِذُنُوْبِ عِبَادِهٖ خَبِيْرًاۢ بَصِيْرًا﴾ (۳) دنوح ﷺ نه پس هم مونږ ډیرکلی تباه کړل هغوی مونږ زړې قصې جوړې کړې. دهغوی قصې باقي پاتې شوې اوهغوی تباه او برباد شو ذره ذره کړې شود بې ایمانود پاره د رحمت نه لریوالې دې.

موسی ﷺ هارون ﷺ اوفرعون:- موسی ﷺ اوهارون ﷺ الله ﷻ فرعون او د هغه قوم فرعونیانوته د ښکاره دلیلونواو معجزوسره اولیګل خوهغوی هم د خپل خان نه دوراندې کافرانوپه شان دخپلو پیغمبرانوتکذیف اومخالفت اوکړواود وراندې کافرانو په شان ئې هم داوئیل چه مونږ دخپل خان په شان دانسانانود نبوت قائل نه یودهغوی زړونه هم بالکل هم دهغوی په شان شو نوآخر الله ﷻ هم په یوه ورځ تول په دریاب کښې غرق کړل. دې نه پس موسی ﷺ ته د خلقو د هدایت د پاره تورات ملاوشو بیا د مؤمنانو په لاس باندې کافران هلاك کړې شودجهاد احکام نازل شو دغه شان په عام عذاب سره یو امت فرعون اود هغه د قوم قبط نه پس هلاك نه کړې شو. یوبل آیت کښې ارشاددې د مخکینو خلقو د هلاکت نه پس مونږموسی ﷺ ته کتاب ورکړوچه د خلقو د پاره بصیرت هدایت او رحمت وو دې د پاره چه هغوی نصیحت حاصل کړي. (۴)

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهٗۤ اٰيَةً وَّاٰوَيْنٰهُمَاۤ
او جوړ کړه مونږه | خوي د مریم | او مور دهغه | یوه نښه | او پناه ورکړه مونږه دواړو له
او مونږ د مریم خوئې اودهغه مور یوه غټه اوڅرګنده نخښنه اوګرځوله
اِلٰى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَّمَعِيْنٍ ۞ يٰۤاَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوْا
یو لوړ ځائ ته | چې داطمینان ځاني وو | او دروانو اوبو ځاني وو | اے رسولانو | خورئ
اوهغوئ ته مو په یوه اوچته زمکه پناه ورکړې وه | چې داستوګنې قابله اوجارې اوبووالاوه | ائې زما پیغمبرانو!
مِنَ الطَّيِّبٰتِ وَاعْمَلُوْا صَالِحًا ؕ اِنِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ عَلِيْمٌ ۞
دپاکو څیزونونه | او عمل کوئ نیك | بیشکه زه | په هغې څه | چې کوئ ئې تاسو | ښه عالم یم
تاسو تول پاکیزه څیزونه خورئې | او تل دنیکئ کارونه کوئې ازه ستاسو په کارونو ښه خبر یم

(۱) الطبری:۱۹/۳٤.
(۲) ۳٦/یس:۳۰.
(۳) ۱۷/الاسراء:۱۷.
(۴) ۲۸/القصص:٤۳.

وَاِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّاَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُوْنِ ۝

او بیشکه | چې دا امت ستاسو | امت یو دې | او زهٔ رب ستاسو یم | نو اوویرېږئ زما نه |

اوبیشکه ستاسو دا امت یو امت دې |او زهٔ ستاسو رب یم |نو تاسو زما (دمخالفت) نه اوویرېږئ

فَتَقَطَّعُوْٓا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا ؕ كُلُّ حِزْبٍۢ بِمَا

پس پریکړو خلقو | دین خپل | په منځ خپل کښې | ټوټې ټوټې | هره ډله | په هغې سره |

بیا خلقو دخپل دین په معامله کښې اختلاف اوکړو| هره ډله هم په

لَدَيْهِمْ فَرِحُوْنَ ۝ فَذَرْهُمْ فِيْ غَمْرَتِهِمْ حَتّٰى حِيْنٍ ۝

چې دهغوئ سره دې | خوشحاله دی | نو پرېږده دوئ | په غفلت ددوئ کښې | دیو خاص وخته پورې

خپله خبره باندې خوشحالی کونکې ده | نوته دوئ ترېو وخته پورې په خپل غفلت کښې پرېږده

اَيَحْسَبُوْنَ اَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهٖ

ایا دوئ دا خیال کوی | چې بیشکه هغه څیز | چې مونږه امداد کوؤ ددوئ | په هغې سره

ایادوئ د اګمان کوی چې مونږ دوئ ته کوم څامن او مالونه ورکړی دی

مِنْ مَّالٍ وَّبَنِيْنَ ۝ لا نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرٰتِ ؕ

دمال نه | او دځامنونه | دا ګنی مونږ کوشش کوؤ | دپاره ددوئ | په خیر رسولو کښې

.........نو دا ورته مونږ په فائده ورکولو کښې تلوار کوو؟!

بَلْ لَّا يَشْعُرُوْنَ ۝

بلکه نهٔ پوهیږی دوئ |

داخبره نه ده بلکه دوئ نه پوهیږی |

قوله تعالی:- وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ

دعیسی ﷵ پیدائش د الله ﷻ دَ قدرت کامله ثرګندونه:- -عیسی ﷵ اوبی بی مریم علیها السلام الله ﷻ د خپل قدرت د څرګندونې یوه زبردسته نښه جوړه کړه. آدم ﷵ نی دسړی اوښځې نه بغیرپیداکړو بی بی حواء نی صرف دسړی نه بغیرد ښځې پیداکړه اوعیسی ﷵ نی صرف د ښځې نه بغیردسړی نه پیداکړو. باقی ټول انسانان نی دسړی اوښځې نه پیداکړی دی. **(ربوة)** وائی اوچتې زمکې ته چه شنه اود پیداوار قابله وی([1])هغه ځائ د ونو اوبو والا تازه اود شینکی نه ډك ووکوم ځائ چه الله ﷻ خپل داغلام اونبی اودهغه صدیقه مور بی بی چه دالله ﷻ بنده او وینځه وه ځائ ورکړو چه جاری اوبه صفاستراهواره زمکه وه([2]) وائی چه دا تکړه دمصروه یاد دمشق یادفلسطین**(ربوة)** شګلنې زمکې ته وائی. په یو ډیر غریب حدیث کښې دی چه حضورﷺ یوصحابی ﷺ ته فرمائیلې وو چه ستا وفات به په **(ربوة)** کښې کیږی نوهغه په شګلنه زمکه کښې وفات شو. دې ټولو اقوالوکښې ډیر نیزدې اوقریب قول هغه دې چه دې نه مراد نهر دې لکه چه په بل آیت کښې داسې بیان فرمائیلې شوې دې**(قَدْ جَعَلَ**

[1]) الدرمنثور:۲۰۷/۷.

[2]) الطبری:۳۹/۱۹.

Scanned with Ca

﴿رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا﴾ (١) ستاربٔ ستاد قدمونولاندې يو جاري نهر روان کړې دې. نودا مقام دبيت المقدس مقام دې نولکه چه د دې آيت تفسير دا آيت دې اود قرآن تفسيراول په قرآن سره بياد حديث نه او بياد آثار نه کول پکاردي.

دټولونبيانو عليهم السلام خوراک حلال او د خپل لاس ګټه وه:- الله ﷻ خپلو ټولوانبياءکرامو عليهم السلام ته حکم فرمائی چه هغوی دې حلاله نوړنی خوری اونيك اعمال دې کوی نوثابته شوه چه حلاله نوړنی د نيك عمل امدادی ده نو انبياء کرامو عليهم السلام ټولې ښيګړې راجمع کړې قول فعل دلالت اونصيحت ټول هغوی راغونډکړل الله ﷻ دې هغوی ټولونه د ټولونيکانو بنديګانود طرف نه نيکې بدلې ورکړی. دلته نې څه رنګ اومزه بيان نه کړه بلکه دا نې اوفرمائيل چه حلال څيزونه خورنې. حضرت عيسیؑ به د خپلې موردوړنی دکارکولو د اجرت اومزدوړنی نه خوراك کولو. په صحيح حديث کښې دی هيڅ يونبی داسې نشته چه هغه به چيلنی نه وی څرولې. خلقو تپوس اوکړو چه تاسو سره؟ حضورﷺ اوفرمائيل اوما هم په يوڅوقيراطوباندې داهل مکه چيلنی څرولې(٢)يوبل حديث کښې دی چه حضرت داوْدؑ به د خپل لاس د محنت ګټه خوړله.(٣) بخاری اومسلم شريف کښې دی چه الله ﷻ ته د ټولونه ګرانه روژه د حضرت داوْدؑ روژه وه اود ټولو نه زيات خوښ قيام د حضرت داوْدؑ قيام وونيمه شپه به اوده کيدو اودريمه حصه به نی د تهجد مونځ کولو او شپږمه حصه به اوده کيدو يوه ورځ به نی روژه ساتله او بوه ورځ به نی نه ساتله.ميدان جنګ کښې چرته هم شاکړې نه وه(٤) ام عبدالله بنت شداد k فرمائی ماد حضورﷺ په خدمت کښې دپئيو يوه پياله د ماښام په وخت کښې اوليګله دې د پاره چه حضورﷺ په دې باندې خپل روژې ماتې اوکړی د ورځې آخری حصه وه اود نمر تيزوالې وونوحضورﷺ قاصد واپس کړوچه کد ستاد چيلنی وو نو خيريوه بله خبره وه هغه اوونيل يارسول الله ﷺ ما دا پئی په خپل مال سره اخستې دی بيا حضورﷺ اوڅکل نو په دويمه ورځ هغه مور بی بی په خدمت کښې حاضره شوه عرض نی اوکړويارسول الله ﷺ په دې ګرمنی کښې ما پئی راوليګل او ډير وخت پس مې راليګلې ووتاسو زما قاصدواپس کړو.حضورﷺاوفرمائيل ماته هم دافرمائيلې شوې دی انبياء کرام صرف حلال خوراك کوی اونيك عمل کوی(٥)يوبل حديث کښې دی خلقو الله ﷻ پاك دې اوپاك څيز قبلوی.

د حلال خوراک حکم ټولو مؤمنانو ته هم دې:- الله ﷻ مؤمنانوته هم داحکم ورکړې دې کوم چه نې رسولانو ته ورکړې دې.اې رسولانوپاك څيزونه خورنې اونيك عمل کوئی زه ستاسود عملونو عالم يم. هم داحکم نې ايماندارونه هم ورکړو چه اې د ايمان خاوندانو کوم څيزونه چه حلال مونږ تاسو ته درکړی دی هم هغه خورنې.بيا حضورﷺ ديوداسې سړی ذکر اوکړوچه يواوږدسفرنی کړې وی دخيرنو ويښتو والاوی ددوړو مخ نې وی ولې خوراك څښاك اوغوستن نې د حرامو وی اوهغه خپل لاس د آسمان طرف ته اوچت کړی وائی چه اې ربه اې ربه خونامکن دی چه د هغه دعاقبوله کړې شی. (٦) امام ترمذی دا حديث حسن غريب ښائی.

---

(١) ١٩/مريم:٢٤.
(٢) صحيح بخاری کتاب الاجارة باب رعی الغنم علی قراريط:٢٢٦٢، ابن ماجة:٢١٤٩.
(٣) صحيح بخاری کتاب البيوع باب کسب الرجل وعمله بيده:٢٠٧٢-٢٠٧٣، ابن حبان:٦٢٢٧.
(٤) صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب احب الصلاة الی الله صلاة داوْد.........:٣٤٢٠
(٥) طبرانی:٢٤/١٧٤-١٧٥، مجمع الزوائد:١٠/٢٩١..
(٦) صحيح مسلم کتاب الزکاة باب قبول الصدقة من الکسب الطيب وتربيتها:١٠١٥، ترمذی:٢٩٨٩، احمد:٢/٣٢٨.

دټولوانبیاکرامو علیهم السلام دعوت هم یووو:-بیافرمانی اې پیغمبرانو ستاسو دا دین هم یودین دې هم یو ملت دې یعنی د الله ﷻ وحده لاشریك له د عبادت طرف ته رابللی دی. د دې د پاره د دې نه پس نی اوفرمائیل زه ستاسو رب یم مانه ویرېږئ په سورت انبیاء کښې د دې تفسیراوتشریح شوې ده. ﴿امة واحدة﴾ باندې نصب دحال کیدلوپه وجه سره دې دکومو امتونو طرف ته چه انبیاء لیګلې شوی وو هغوی د الله ﷻ دین ټکړې ټکړې کړو اوپه کومه ګمراهئ کښې کلك شو په هغې باندې فخر کولو خکه چه په خپل خیال کښې هم داهدایت ګڼړلو نود رټنې په توګه نی اوفرمائیل دوی هم په خپله دهوکه اوخونیدوکښې پرېږده ترڅو چه د دوی د تباهئ وخت راشی خوراك څښاك ته نی پرېږده او پرېږده چه مست شی او بې خوده شی اوس به ورته معلومه شی چه مغروره ګمان کوی دا مال اولاد چه مونږ دوی ته ورکړې دې دا دهغوی دنیکئ اوښیګړې په توګه هغوی سره ښه سلوك کوو؟ هیڅ کله نه دا خو هغوی په دهوکه کښې دی، دوی په دې سره دا ګڼړی چه څنګه مونږ دلته خوشحاله یوهلته به هم بغیرسزا پاتې شو دا بالکل غلط دی کوم څه چه مونږ دوی ته په دنیاکښې ورکړی دی هغه خود لږ شان وخت مهلت دې خودوی بې شعوره دی اصل حقیقت ته نه رسی لکه چه ارشاد دې ﴿فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَآ أَوْلَادُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَٰفِرُونَ﴾[1] تادې دهغوی مال اولادپه دهوکه کښې نه اچوی دالله ﷻ اراده خودا ده چه پدې سره دوی په دنیاکښې عذاب کړی.په یوبل آیت کښې دی چه دوی له داوخت خکه ورکړې شوې دې چه دوی په خپلوګناهونوکښې نورهم زیات شی[2] یوبل ځائ ارشاد دې ما او د دې خبرې تکذیب کونکی پرېږده مونږ به دوی داسې وار په وار رانیسوچه دوی ته به پته هم نه لګی.[3] الخ په نورو آیاتونوکښې ارشاد دې ﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا﴾[4] الخ یعنی ما اودوی پرېږده کوم چه مایوازې پیداکړی دی ډیر مال مې ورکړې اوتابعدار ځامن مې ورکړی دی اودهرقسم سامان مې په دې وجه ورکړې دې چه بیاد ده طمعه ده چه زه به ده ته نور هم زیات ورکړم هیڅ کله هم نه هغه به زمونږ دخبرومخالف وو.یوبل آیت کښې دی ﴿وَمَآ أَمْوَٰلُكُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُكُم بِٱلَّتِى تُقَرِّبُكُمْ عِندَنَا زُلْفَىٰٓ إِلَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ جَزَآءُ ٱلضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوا۟ وَهُمْ فِى ٱلْغُرُفَٰتِ ءَامِنُونَ﴾[5] ستاسو مالونو اواولاد تاسو ماسره ملاوولې نه شی ماسره نیزدې خوهغوی دی چه ایمانداردی اونیك عمل کوی.الخ. ددې مضمون نورهم ډیر آیاتونه دی. قتاده فرمائی هم دا د الله ﷻ شکردې تاسو انسانان په مال اولاد سره مه ګورئ د ایمان تله اوپیژندګلوخوایمان اونیك عمل دې.حضورﷺ فرمائی اللهﷻ ستاسواخلاق هم په تاسوکښې داسې تقسیم کړی دی څنګه چه نی روزی تقسیم کړې ده.الله ﷻ خودنیاهغه له هم ورکوی چاسره چه محبت ساتی اوهغوی له نی هم ورکوی چاسره چه محبت نه ساتی اودین صرف هغوی ته ورکوی چاسره چه پوره محبت ساتی نو پوهه شئ چه چاله الله ﷻ دین ورکړو نو الله ﷻ هغه سره محبت ساتی.د هغه ذات قسم دچاپه لاس کښې چه دمحمد ﷺ ځان دې بنده ترهغه وخته پورې مسلمان کیدې نه شی تر کومې چه دهغه زړه او ژبه مسلمانه شوې نه وی.او بنده مؤمن کیدې نه شی ترکومې چه د هغه ګاونډی دهغه د تکلیف نه محفوظ او بې فکر نه وی.خلقو تپوس اوکړوچه دتکلیفونونه څه مراد دې ونی فرمائیل دهوکه او ظلم وغیره.واورئ کوم سړې چه حرام مال راوړی د هغې په خرچ کولوکښې برکت نه

---

[1] ۹/التوبة: ۵۵.
[2] ۳/آل عمران:۱۷۸.
[3] ۶۸/القلم:٤٤.
[4] ۷٤/المدثر:۱۱.
[5] ۳٤/سبا:۳۷.

وی دهغه صدقه قبوله نه ده. کوم چه پریږدي اوخی هغه د ده د دوزخ توښه ده. الله ﷻ بدی په بدنی سره نه ختموي بدی په نیکئی سره ختموي خبیث خبیث نه ختموي. (۱)

	إِنَّ الَّذِينَ	هُم	مِّنْ خَشْيَةِ	رَبِّهِم
	بیشکه هغه کسان	چي هغوئ	ديري	درب خپل نه
	بیشکه کوم کسان چي دخپل رب نه ديري د وجې			
مُّشْفِقُونَ ۝	وَالَّذِينَ	هُم بِآيَاتِ	رَبِّهِمْ	يُؤْمِنُونَ ۝
پریدونکی دی	او هغه کسان	چي هغوئ په ایتونو	درب خپل باندي	ایمان راوړي
پریږي	...........او کوم کسان چي دخپل رب په نښو باندي یقین کوي			
وَالَّذِينَ	هُم	بِرَبِّهِمْ	لَا يُشْرِكُونَ ۝	وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ
او هغه کسان	چي هغوئ	درب خپل سره	(هیڅوک) نه شریکوی	اوهغه کسان چي ورکوی هغوئ
اوکوم کسان چي د خپل رب سره بل هیڅوک نه شریکوي	اوکوم کسان چي ورکړه کوي			
مَا آتَوا	وَّقُلُوبُهُمْ	وَجِلَةٌ	أَنَّهُمْ	إِلَىٰ رَبِّهِمْ
هغه څه چي ورکوي	او زړونه دهغوئ	پریدونکي وي	چي بیشکه هغوئ	رب خپل ته
خومره چي ورکوي اوزړونه ئې د دې نه ویریږي چي دوئ به یوه ورځ خپل رب ته واپس				
رَاجِعُونَ ۝	أُولَٰئِكَ	يُسَارِعُونَ	فِي الْخَيْرَاتِ	وَهُمْ لَهَا
واپس تلونکي دی	دا کسان چي دی	دوئ منډې وهي	په نیکو کنبي	او دوئ هغې ته
کیږي	همدغه خلق دې چې د نیکو په کولو کنبې تلوار کوي	اوهم دا خلق دی چي		
سَابِقُونَ ۝				
خان مخکښې رسونکی دی				
په دې کنبې وړاندې کیدونکی دی				

قوله تعالى:- إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ۝

مومن چه نیک عمل کوی نوهم ویریږي:-فرمائی چه داحسان اوایمان سره سره نیک اعمال کول اود الله ﷻ د ویرې نه رچیدل داد هغوی صفت دې. حضرت حسن بصري فرمائی مؤمن د نیکئی اود الله ﷻ دویرې مجموعه وی اومنافق دبدئی سره باتوراوبې ویرې وی(۲)دادالله ﷻ دپیدائشی آیاتونو او نښو باورکوی لکه چه مریم بی بی صفت بیان شوې دې چه هغه دخپل رب دکلماتو اودهغه دکتابونو یقین لرلو الله ﷻ قدرت قضا او شرعي هغې ته پوره یقین وو.دالله ﷻ هریوکار هغه خوښ گنړي دالله ﷻ منع کړې شوې هریوکارهغه ناخوښ گنړي.هریوخبرهغه ربنتونې منی هغه موحدوی دشرک نه ویزاره وی الله ﷻ یواو بی نیازه منی هغه بې اولاد اوبغیر ښځې والا گنړی بې نظیر اوبې مثال ئی گنړي. هغه سره څوك شریك کوی نه.د الله ﷻ په نوم باندې خیراتونه کوی خودې سره ویریږی چه داسې نه چه قبول نه شی.عائشه صدیقه دحضورﷺ نه تپوس اوکړو آیا داهغه خلق دی چانه چه زناکاری اوشراب خوری کیږی نود هغوی په زړه کنبې د الله ﷻ ویره وی؟حضورﷺ اوفرمائیل چه اې د صدیق لور دا هغه خلق

---

(۱) احمد:۱/۳۸۷.
(۲) الطبري:۱۹/٤٥.

نه دی بلکه داهغه دی چه مونځونه کوی روژې ساتی صدقې کوی خود نه قبلیدونه ویریږی. هم دا دی چه په نیکوکښې وراندې کیدونکی دی.([1])د دې آیت دویم قراءت ﴿یاتون ماآتوا﴾ هم دې یعنی کوی چه څه کوی خو زړه د هغوی ویریږی. مسنداحمدکښې دی چه حضرت عائشه صدیقه k له ابوعاصم ورغلو هغې مرحبا اوونیل اوونی فرمانیل چه برابرولې نه راځی جواب نی ورکړو چه هسې نه تاسو ته تکلیف وی.مورې نن زه د یوآیت د الفاظود تحقیق د پاره حاضرشوې یم دا ﴿یؤتون ماآتوا﴾ دې یا ﴿یاتون ماآتوا﴾دې؟ هغې اوفرمانیل ستاد پاره کوم یوکیدل خوښ دی؟ما ونیل که داآخری الفاظ وی نو لکه چه مادا تړوله دنیااوموندله بلکه د دې نه به هم ماته زیاته خوشحالی وی هغې اوفرمانیل بیا ته خوشحاله شه والله ماهم داسې دا الفاظ د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی([2]) د دې یوراوی اسماعیل بن مسلم مکی ضعیف دې په اووه وارو مشهوروقراءتونوکښې او د جمهورو په قراءت کښې هم دغه دی کوم چه په قرآن کښې موجود دې اود معنی په لحاظ سره هم دا ډیر ښکاره معلومیږی ځکه چه دا سابق ګرځولې شوې دې اوکه دویم قراءت واخلې نودا سابق نه بلکه درمیانه اوسپک کیږی. والله اعلم.

وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا
| اونهٔ ورکوو تکلیف مونږه | یو نفس ته | مګر | مطابق دطاقت دهغه
|اومونږ هیچا ته د وس نه زیات تکلیف نه ورکوو

وَلَدَيْنَا كِتَٰبٌ يَنطِقُ بِٱلْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ۝
او زمونږ سره |یو کتاب دې |چی بیانوئ | حق |اوداخلق چی دی|هیڅ ظلم به نهٔ کیږی په دوئ باندې
اومونږ سره یو کتاب دې چې همیشه حق خبره کوی| اوپه خلقو بهٔ دیوې ذرې هومره ظلم هم نه کیږی

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِى غَمْرَةٍ مِّنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَٰلٌ
بلکه زړونه ددوئ | په غفلت کښې دی | ددې (کتاب عملنامې) نه | او دوئ لره | عملونه دی
بلکه ددې کافرانو زړونه د دین نه غافل دی |...............او ددې نه علاوه څه

مِّن دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَٰمِلُونَ ۝
(چی هغه هم) مختلف دی | ددغه طریقې نه | چی دوئ | هغه عملونو لره | کونکی دی
نور (خراب) کارونه هم دی چې داخلق ئې کوی اتردې چې هرکله

حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِم بِٱلْعَذَابِ إِذَا
تر هغې پورې | کله چی | رااونیول مونږه | مالداره عیاشان خلق ددوئ | په عذاب سره| نو بیا به
مونږ ددوئ مالداره خلق په عذاب کښې راونیسوا نو دوئ دغه

هُمْ يَجْـَٔرُونَ ۝ لَا تَجْـَٔرُوا۟ ٱلْيَوْمَ إِنَّكُم مِّنَّا
هغوئ | رمباړې وهلی | شور زو ږ مهٔ کوئ | نن ورځ | بیشکه چی تاسو ته | زمونږ دطرفنه
وخت چغې کړی| (ورته بهٔ اوونیلې شی) چې نن چغې مه وهئ| ولې چې زمونږ

[1]) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة المؤمنین:۳۱۷۵وهو حسن، احمد:۱۵۹/٦. (ترمذی)
[2]) احمد:۹۵/٦.

لَا تُنْصَرُوْنَ⑮	قَدْ كَانَتْ	اٰيٰتِيْ	تُتْلٰى	عَلَيْكُمْ
هيڅ امداد نۀ ملاميږئ	په تحقيق سره وو	ايتونه زما	چې لوستلې كيدل به	په تاسو باندي
دطرفه به ستاسو مدد نشي كولې ازما ايتونه تاسو ته لوستلې شول				
فَكُنْتُمْ	عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ	تَنْكِصُوْنَ⑯	مُسْتَكْبِرِيْنَ	بِهٖ
نو وئ تاسو	په پوندو خپلو باند	چې واپس به تښتيدئ	تكبر كونكي به وئ	په هغه پورې
نو تاسو به ترې نه په شا روان وئ، تكبر به مو كولو				
سٰمِرًا	تَهْجُرُوْنَ⑰			
دشپې قيصه كونكي وئ	اوبكواس به موكولو			
قيصې به مو ترې جوړولې بيهوده				

قوله تعالىٰ:- وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا

انسان ته د وس نه زيات تكليف نه وركولې كيږي:-الله ﷻ شريعت آسان كړې دې اوداسې احكام ئې نه دي مقرر كړي كوم چه دانسانی طاقت نه بهر وی بيابه دقيامت په ورځ هغه د دوی دعملونوحساب اخلی چه ټول په ټول به په كتابی شكل كښې ليكلې شوی موجود وی. دا عمل نامه به صحيح صحيح د هغوی هر يو عمل اوښائی او په چا باندې به هيڅ قسم ظلم نه شی كولې هيڅ يوه نيكی به كميږی نه بلكه د اكثرو مؤمنانو ګناهونه به معاف كولې شی.دمشركانو زړونه د قرآن نه اوختلې شوی اودهوكه شوی دی دې نه علاوه هم د هغوی نورې بدعملئی دی لكه چه شرك وغيره دوی ښه په ښكاره كوی[1] دې دپاره چه د هغوی بدئی هغوی ددوزخ نه اخوانه كړی. هغه حديث تيرشو په كوم كښې ارشاد دې چه انسان دنيكئی كارونوكولوكولوسره دجنت نه ديولاس په فاصله شی چه په هغه د تقدير ليك غالب راځی اوبدعملئی شروع كوی نتيجه داوی هغه دوزخ ته اورسی[2] ترديې چه كله په هغوی كښې په آبادو خوشحالواودولت مندوخلقو باندې دالله ﷻ عذاب راپريوځی نو دې وخت هغوی فرياد كوی. په سورت مزمل كښې ارشاددی چه ما اوداماالداران دروغ ګڼړونكی پريږدئی دوی ته لږ شان مهلت نور هم وركړه مونږ سره بيړئی هم دی اودوزخ هم شته او په مرئی كښې اينختونكې خوراك هم شته اودردناك عذاب هم شته[3]يوبل آيت كښې دی ﴿كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَّلَاتَ حِيْنَ مَنَاصٍ﴾[4] يعنى مونږدې نه وړاندې هم ډيركلی تباه كړی دی هغه وخت هغوی شوراوغوغا شروع كړه چه بې فائدې وه.دلته فرمائی چه نن تاسو ولې شوركوئی؟ولې فريادكوئی؟هيڅ څوك نن ستاسو په كارنه شی راتلې چه په تاسوباندې د الله ﷻ عذاب راغلونو اوس ټولې چغې صورې بې فائدې دی.څوك دی چه زمادعذاب په مقابله كښې ستاسو امداداوكړې شی بياد هغوی يوه لويه ګناه بيانوی چه دا زما د آياتونو منكر وو هغه به نی اوريدل او هيرول به ئې چه راغوښتې به شونو انكار به ئې كولود توحيدنه به ئې انكاركولو او په شرك باندې عقيده لرله حكم خود اوچت او بزرګ الله ﷻ چليږی﴿مُسْتَكْبِرِيْنَ﴾ حال دې د حق نه اخواكيدل اودحق نه دانكاركولودوی به هغه وخت كبر كولواوحق اوداهل حق به ئې سپك ګڼړل ددې معنى په رڼرا

---

[1] الطبرى:۱۹/ ٤٩.

[2] صحيح بخارى كتاب بدء الخلق باب ذكر الملائكة صلوات الله عليهم:۳۲۰۸،صحيح مسلم: ۲٦٤۳، احمد:۳۸۲/۲، ابن حبان: ۱٦۷٤.

[3] ۷۳/المزمل:۱۱-۱۳.

[4] ۳۸/ص:۳.

کښې د ﴿به﴾ ضمير مرجع ياخوحرم دې يعنی مکه چه دوی به په هغې کښې فضول بکواس کولو ياقرآن پاك دې په کوم پورې چه به دوی ټوقې کولې کله به ئې ورته شاعری ونيل کله کهانت وغيره يا پخپله حضور ﷺ دې چه د شپې به بې کاره اوزګار ناست وو ګپ شپ کښې به ئې کله حضور ﷺ ته شاعر ونيل کله کاهن ونيل کله جادوګر کله دورغژن او کله مجنون ونيل سره د دې چه حرم د الله ﷻ کوردې قرآن د الله ﷻ کلام دې حضور ﷺ دالله ﷻ رسول ﷺ دې چاله الله ﷻ خپل امداد رسولې دې او په مکه باندې قبضه ورکړه دا مشرکان ئې د هغه ځائ نه ذليل او خوار کولوسره اوويستل اوداهم ونيلې شوی دی چه مراددا دې چه داخلق د بيت الله د وجه نه فخر کولو اوخيال به ئې کولوچه هغوی اولياء الله دی سره د دې چه دا خيال ئې صرف وهم وو.د ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه دقريشو مشرکانوبه په بيت الله باندې فخر کولو(١)خپل ځان به ئې د دې مهتمم او متولی ګڼړلو سره د دې چه نه به ئې آباده وله اونه به ئې د دې صحيح ادب کولو. ابن ابی حاتم m دلته ډير څه ليکلې دی حاصل د هغه ټولوهم دا دی.

اَفَلَمۡ يَدَّبَّرُوا الۡقَوۡلَ
آيا غوروفکر اونۀ کړو دې خلقو | په دې کلام باند
آيا دوئ په دې کلام کښې سوچ فکر نه کوی
اَمۡ جَآءَهُمۡ مَّا لَمۡ يَاۡتِ اٰبَآءَهُمُ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿٦٨﴾ اَمۡ لَمۡ
يا راغلې دې دوئ ته | هغه څيز | چې نۀ وو راغلې | پلرونو ددوئ | اولنو ته | يا اونۀ
يا دوئ ته څه داسې علم راغلې دې اچې ددوئ وړاندينو مشرانو ته نه وو ورغلې| يا
يَعۡرِفُوۡا رَسُوۡلَهُمۡ فَهُمۡ لَهٗ مُنۡكِرُوۡنَ ﴿٦٩﴾ اَمۡ يَقُوۡلُوۡنَ
پيژندو دوئ| رسول خپل | نوګنې دوئ | دهغه نه | دنااشنا والی په وجه تريری | يا وائی دوئ
دوئ خپل پيغمبر اونه پيژندو| او ددې په وجه دوئ د هغه منکران شول| اوکه دوئ دا وائی
بِهٖ جِنَّةٌ ؕ بَلۡ جَآءَهُمۡ بِالۡحَقِّ وَاَكۡثَرُهُمۡ
چې په دۀ باندې ليونتوب دې|(نۀ ده داسې) بلکه | هغه دوئ ته حق راوړې دې | او زيات خلق ددوئ
چې دې سودائی دې انه ، بلکه هغه خو ورته رينښتونې خبره راوړې ده |اوپه دوئ په زياتو
لِلۡحَقِّ كٰرِهُوۡنَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ الۡحَقُّ اَهۡوَآءَهُمۡ لَفَسَدَتِ
حق لره | ناخوښونکې دی |او که پيروی کولې | حق |دخواهشاتو ددوئ |نو خامخا به خراب شوی وۀ
باندې رښتيا بد لګی |اوکه چرې حق د دوی د خواهشاتوتابعداری کړې وې |نو آسمانونه
السَّمٰوٰتُ وَالۡاَرۡضُ وَمَنۡ فِيۡهِنَّ ؕ بَلۡ اَتَيۡنٰهُمۡ
اسمانونه |او زمکه |او هغه څوك |چې په دې کښې دی | بلکه | راوړې دې مونږ دوئ ته
اوزمکه اوڅه چې په دې کښې دی ټول تباه به شوی وو | ....بلکه مونږ خو دوئ

(١) حاکم:٢/٣٩٤.

بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٧١﴾ اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ خَرْجًا

ذکر ددوی | نو دوی | دذکر خپل نه | مخ اړونکی دی | یا ته غواړې ددوی نه | څه اجرت

نه سودمنده خبره ورکړه | خو دوی دسودمندې خبرې نه هم مخ اړوی | آیاته ددوی نه څه

فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ ۖ وَّهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿٧٢﴾ وَاِنَّكَ لَتَدْعُوْهُمْ

نو ثواب درب ستا | بهتر دې | او هغه | بهتره رزق ورکونکې دې | او بیشکه ته | خامخا رابلې دوی

معاوضه غواړې | خو ستا درب عوض دټولو نه ښه دې | او هغه دټولو نه ښه رزق ورکونکې دې او بیشکه ته

اِلٰی صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٧٣﴾ وَاِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ

لارې | نیغې ته | او بیشکه هغه کسان | چې ایمان نۀ راوړی | په اخرت باندې |

دوئ سمې لارې ته رابلې | او بیشکه هغه خلق چې په آخرت باندې یقین نه ساتی

عَنِ الصِّرَاطِ لَنٰكِبُوْنَ ﴿٧٤﴾ وَلَوْ رَحِمْنٰهُمْ وَكَشَفْنَا

ددغې نیغې لارې نه | خامخا ډډه کونکې دی | او که رحم اوکړو په دوئ باندې | او لرې کړو مونږ

هغوئ دسمې لارې نه بې لارې شوی دی | او که مونږ په دوئ باندې رحم اوکړو | او ددوئ

مَا بِهِمْ مِّنْ ضُرٍّ لَّلَجُّوْا فِیْ طُغْيَانِهِمْ

هغه | چې په دوئ باندې | دتکلیف نه | نو ښه به ټینګ شی دوئ | په سرکشی خپله کښې

تکلیفونه لرې کړو | نو بیا به هم دوئ په خپله ګمراهئ کښې سرګردانه وی

يَعْمَهُوْنَ ﴿٧٥﴾

چې سرګردانه به وی |

قوله تعالی:- اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ

قرآن پاک بې مثاله او بینظیر کتاب دې:- الله ﷻ د مشرکانو په دې قول باندې انکار کوی کوم چه هغوی د قرآن پاک په نه پوهیدوکښې اوپه دې کښې غور نه کولوکښې کولواود دې نه به ئې مخ اړولو سره د دې چه الله ﷻ په هغوی باندې خپل هغه پاك او بزرګ کتاب نازل کړې وو چه په یونبی باندې هم نه وو نازل کړې دا د ټولونه پوره اشرف او غوره کتاب دې. دهغوی پلاران نیکونه په جاهلیت کښې مړه شوی وودچا په لاسونوکښې چه هیڅ یوخدائی کتاب نه وو په هغوی کښې څوك پیغمبر نه وو راغلې نوهغوی له پکاروو چه د الله ﷻ د رسول ﷺ خبره ئې منلې وه دالله ﷻ د کتاب ئې قدرکړې وو اوشپه ورځ ئې په دې باندې عمل کولو لکه څنګه چه په هغوی کښې پوهه خلقو اوکړل چه هغوی مسلمانان او د رسول ﷺ تابعدار شو اوپه خپل عمل ئې الله ﷻ رضاکړوافسوس چه کافرانودعقل نه کاروانخستلو.دقرآن متشابه آیاتونوپسې شونوهلاك شوآیاداخلق محمد ﷺ نه پیژنی آیاد هغوی صداقت امانت اودیانت هغوی ته معلوم نه دې؟حضور ﷺ خوهم په هغوی کښې پیداشوې هم په هغوی کښې لوئ شوې بیاڅه وجه ده چه نن هغه ته دروغژن وائی چاته چه به ئې ددې نه وړاندې رښتونې وئیلو دوه مخیزکیږی. جعفر ؓ بن ابی طالب د حبشی بادشاه نجاشی په وړاندې په ډك دربار کښې هم دغه فرمائیلې ووچه الله ﷻ رب العالمین وحده لاشریك له مونږ کښې یورسول راولیګلودچا نسب د چا صداقت د چا دیانت اوامانت چه مونږ ته ښه معلوم وو.مغیره بن شعبه ؓ کسری ته دجنګ په وخت کښې دجنګ په میدان

کښې هم داوئیلي ووابوسفیان ﷺبن صخربن حرب دروم بادشاه ته هم دا فرمائیلې وو په ډك دربار کښې بادشاه د هغه نه اود هغه د ملګرونه تپوس کړې ووسره د دې چه په هغه وخت کښې هغه مسلمان شوې هم نه وو ولې هغوی ته دحضورﷺ صداقت امانت دیانت اود رښتونوالی په نسبت دښکلیوالی اقرار کړې وو([1])وئیل به ئې دې لیونې دې یاده قرآن پاك دخپل خان نه جوړکړې دې سره د دې چه خبره داسې نه وه حقیقت صرف دا دې چه د هغوی زړونه د ایمان نه خالي وودوی به په قرآن پاك باندې نظر نه اچولو اوځه چه به په خُله ورتله دوړول به ئې. قرآن پاك خوهغه کلام دې چه د هغې د مثل اونظیرنه ټوله دنیاعاجزه ده. سره دسخت مخالفت اوسره د پوره کوشش او په ډیره مقابله کولوکښې د چا نه هیڅ هم اونه شوچه ددې په شان قرآن ئې پخپله جوړکړې وې یادټولوپه امدادئی ددې په شان یوسورت جوړکړې وې داخوسراسر حق دې اود هغوی حق سره چیړ دې. روستونئی جمله حال دې اوکیدې شی چه مستانفه وی والله اعلم.ذکر دې چه یوځل حضورﷺ یوسړی ته اوفرمائیل چه مسلمان شه هغه وئیل سره د دې چه زما د دې نه نفرت وی؟حضورﷺ اوفرمائیل وی دې. په یو روایت کښې دی یوسړې حضورﷺ ته لارکښې ملاوشو حضورﷺ هغه ته اووئیل اسلام قبول کړه په هغه باندې دا ډیر سخت اولګیدل او مخ ئی تك سور شو حضورﷺ اوفرمائیل ګوره چه ته په یوه ډیره غیرآباد خطرناکه لار روان ئی اوتاته یوسړې ملاوشی چه دهغه د حسب اونسب نه ته ښه خبرئی اود هغه د رښتون ولئی او امانت نه ته ښه خبرئی اوهغه تاته اووائی چه په دې لار ځه کومه چه آسانه ارته اونیغه اوصفاده نودا اووایه چه ته به د هغه په خودلې شوې لارځې که نه؟ هغه وئیل چه اوخامخابه ځم. حضورﷺ اوفرمائیل چه بس ته یقین اوکړه په الله ﷻ قسم چه ته د دنیاد دې سختې ګرانې اوخطرناکې لار نه هم په ډیره خرابه لار روان ئې اوزه تاته د نیغې لار دعوت درکوم اوزما اومنه. روایت دې چه یوبل داسې سړی ته رسول اللهﷺ فرمائیلي ووکله چه هغه د اسلام د دعوت ورکولوسره بدمنلې ووچه ستا دوه ملګری وی یوربښتونې او امانتدار بل دروغژن اوخیانت کونکې نوته اوښایه چاسره به محبت کوې هغه وئیل رښتونی امین سره ونی فرمائیل چه هم دغه شان تاسو خلق خپل رب سره نیزدې ئی([2])دحق نه مراد د سدی m په قول هم پخپله الله ﷻ دې([3])یعنی که الله ﷻ هم د دوی په مرضئی سره شریعت مقررکولونوزمکه او آسمان به وران شوې وولکه چه بل آیت کښې دی چه کافرانووئیل په دې دواړو کلوکښې چرته په یولوئ سړی دا قرآن ولې نازل نه شو؟ددې په جواب کښې دافرمان دې چه آیاد رباني رحمت تقسیم ددوی په لاسونو کښې دې؟([4])یوبل آیت کښې دی چه که درب درحمت دخزانودوی مالکان وې نودوی به دخپل بخیل توب په وجه ټوله دنیاتړې ساتلې وه([5])

دا نسان دماغ د مخلوق د انتظام نه عاجز دی:- یوبل آیت کښې دی که دوی چرته د ملك د یوې حصې مالکان جوړکړې وونودوی خوبه یوه پیسه هم چاته نه ورکوله([6]) نو پدې آیاتونوکښې الله رب العزت بیان اوفرمائیلو چه انسانی دماغ د مخلوق په انتظام کښې د قابلیت نااهل دې داهم د الله ﷻ شان دې چه دهغه صفتونه د هغه فرمان اود هغه افعال د هغه د شریعت تقدیراودهغه تدبیرټول مخلوق راګیر کړې دې اود ټول مخلوق حاجت پوره کول دهغه دمصلحت لاندې دې دهغه نه بغیرڅوك معبود نشته نه

---

[1] صحيح بخاري كتاب بدء الخلق باب كيف كان بدءالوحي الى رسول الله :۷، صحيح مسلم:۱۷۷۳.
[2] داروایت مرسل دې.
[3] الطبری:۱۹/۵۷.
[4] ٤۳/الزخرف:۳۱-۳۲.
[5] ۱۷/الاسراء:۱۰۰.
[6] ٤/النساء:۵۳.

خوك بالونكي. بيافرمائى چه دا قرآن پاك هم مونږ د دوى د نصيحت د پاره راوړلې دې دوى د دې نه مخ اړوى. بيا ارشاد دې چه ته د قرآن پاك په تبليغ د دوى نه څه اجرت نه غواړې ستانظرصرف هم په الله ﷻ دې هم هغه به تاله د دې اجر درکوى لکه چه ونى فرمانيل کومه بدله چه زه تاسو نه غواړم هغه مې هم تاسو له درکړه زه خود اجر غوښتونکې صرف هم د الله ﷻ نه يم([1])په بل آيت کښې حضورﷺ ته حکم اوشوچه اعلان اوکړه زه نه څه بدله غواړم اونه په تکلف کونکوکښې يم([2])بل ځاى دى اووايه چه زه تاسو نه په دې باندې هيڅ اجر نه غواړم صرف د خپلولئى د تعلق جوش دى([3])په سورت يس کښې دى دښاردلرې غاړې نه چه کوم سړې په منډه راغلو هغه خپل قوم ته اوونيل خلقو د خپلو انبياؤ کرامو تابعدارى کونى څوك چه تاسو نه هيڅ اجر اوبدله نه غواړى.([4]) دلته نى اوفرمانيل هم هغه بهترين رازق دې ته خلق نيغې لارې ته راغواړه.

د رسول کريم صلى الله عليه وسلم د امت مثال:-مسنداحمد کښې دى حضورﷺ اوده وودوه فرښتې راغلې يوه دحضورﷺ سر مبارك ته او بله پښنو مبارکوته اودريدې. يوې بلې ته اوونيل چه د ده اود ده د امت مثال بيان کړه هغې ونيل د ده مثال د هغه قافلې د مسافر په شان دې چه په يوکولاوميدان کښې وو نه هغوى سره څه توښه وه نه اوبه اودانه اونه د وړاندې تلو طاقت اونه د روستو تلوطاقت. حيران وو چه څه به کيږى په دې کښې يوښه سړې يوشريف انسان په ښکلى لباس کښې راغلو هغه په راتلوسره د هغوى پريشانئى ته اوکتل هغوى ته اوونيل که تاسوزما وينا اومنئى اوماپسې راشئى نوزه به تاسو د ميونه ډکوباغونو اوداوبونه ډکو حوضونوته اورسوم ټولود هغه خبره اومنله اوهغه په حقيقت کښې هغوى شنوډکو باغونو تازه او روانوچينو ته اورسول چرته نه چه دې خلقو بې منع کولوخوراك څښاك اوکړو اودې سره ښه ماړه او تازه او چاق شو يوه ورځ هغه اوونيل چه ګورئى ماتاسو د هغه غريبئى او تکليف نه دلته راوستلئى اودې د مزې ځاى ته مې راورسولئى اوس که تاسو زما منئى نو زه به د دې نه هم تاسواوچتوباغونو او پاك ځاى ته اود دې نه هم د چپو وهونکونهرونو طرف ته بوځم په دې باندې يوه ډله تياره شوه او هغوى ونيل چه مونږ تاسره يوخودويمې ډلې اوونيل مونږ ته د نورو ضرورت نشته بس مونږ خو به هم دلته پراته يو. ([5])

بل مثال، د امت يخ کول او د کوثر بيان:-ابويعلى موصلى کښې دى حضورﷺ فرمائى زه به تاسو نه غيږې ډکوم اوستاسو شاګانې به رانيولوسره تاسو د دوزخ نه منع کوم خوتاسو به د پتنګانواو د سپرلى دچينجو په شان زما د لاسونونه خلاصيږئى او په اورکښې غورزيږئى نوآياتاسوداغواړئى چه زه تاسو پريږدم؟واورئى په حوض کوثر باندې به زه ستاسوپيشوا او خيال ساتونکې يم تاسوبه ځان له ځان له او ډلې ډلې زماخواله راځئى زه به تاسو ستاسو په نښونښانوباندې علامتونواونومونوسره پيژنم لکه څنګه چه يونوې ناخبره سړې خپل اوښان د نورو د اوښانونه جدا کوى.زمادسترګوپه وړاندې به تاسو کښې بعضې دګس طرف والا دعذاب فرښتې رانيسى بوتلل به ئى غواړى نوزه به الله ﷻ ته عرض اوکړم اې الله دازما دقوم اوزما د امت خلق دى نوجواب به ملاوشى چه تاته نه ده معلومه تانه پس دوى کوم کوم بدعتونه کړى دى دوى خوتانه پس دخپل ګيتوپه مخ واپس شوى دى هغه به هم اوپيژنم چه د قيامت په ورځ به ئى په خپل سټ باندې چيلئى راپشاکړې راځى هغه چيلئى به چغې وهى اوزمانوم به

---

[1]) ۳۴/سبا:۴۷

[2]) ۳۸/ص:۸۶.

[3]) ۴۲/الشورى:۲۳.

[4]) ۳۶/يس:۲۰.

[5]) احمد:۱/۲۶۷.

اخلی اوازونه به کوی خوزه به هغوی ته صفااووایم چه زه د الله ﷻ په مخکښې ستاسو هیڅ په کار نه شم راتلې ماخود الله ﷻ خبرې دررسولې وې دغه شان به څوك وی چه د اوښ سره به راروان وی بربړېږی به او اوازونه به کوی اې محمد ﷺ اې محمد ﷺ زه به وایم چه زه د الله ﷻ په وړاندې ستاسود پاره هیڅ اختبار نه لرم ما خو رسول کړې وو. بعضې به راشی چه د هغوی په سټ به اس سور وی چه هنرېږی به هغه به هم ماته آواز راکوی اوزه به هم دغه جواب ورکوم. بعضې به راخی مشکونه به ئې راوچت کړې وی چغې په وهی یامحمد ﷺ یامحمد ﷺ زه به وایم چه زه خوستاسودیوکار هم مالك نه یم ماخو در رسولې وو(۱) امام علی بن مدینی فرمائی د دې حدیث سندخودې حسن خود دې یوراوی حفص بن حمیدمجهول دې خویحیی بن معین ده ته صالح ونیلې دې او نسائی اوابن حبان هم ده ته ثقه ونیلې دې د آخرت یقین نه ساتونکی د نیغې لار نه بې لارې شوی دی. کله چه یو سړې د نیغې لار نه اخواشی نو عرب وائی ﴿نکب فلان عن الطريق﴾دهغوی دکفرپوخوالې بیانولې شی که الله ﷻ دهغوی نه سختی اخواکړی اوهغوی ته قرآن واوروی اوپوهه ئې کړی نوبیابه هم دوی دخپل کفردښمنئی سرکشئ اوتکبر نه اخوانه شی کوم څه چه نه دی شوی هغه کله اوشی نوبیابه څنګه وی د دې علم هم الله ﷻ ته دې.بل ځایْ ارشاد فرمائیلې دی که الله ﷻ په هغوی کښې ښیګړه لیدله نوضرور به ئې هغوی ته اوروْل اوکه هغوی ته به ئې نه اوروْل هم نو هغوی به اړولوسره تاویدل(۲)دوی خو به دوزخ ته مخامخ اودریدوسره یقین کوی.هغه وخت به وائی چه افسوس مونږ واپس کړې شوې وې اودرب خبرې مو دروغ نه ګنړلې اویقین موکولو. دې نه وړاندې چه کوم څیز پټ وو هغه اوس ښکاره شو. خبره دا ده چه که دوی واپس هم کړې شی نو بیابه هم د منع کړې شوی کارونوطرف ته واپس راځی الخ نودا هغه خبره ده چه کیږی به نه خوکه اوشی نو څه به وی؟د حضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې ﴿لو﴾ سره چه کومه یوه جمله په قرآن کریم کښې ده هغه کله هم واقع کیدونکې نه ده.

وَلَقَدْ اَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوْا

| او په تحقیق سره اونیول مونږ دویْ | په عذاب سره | پس ټیټ نهٔ شو دویْ

اومونږدویْ په عذاب کښې رانیولی وو|اخوبیا هم نه خو رب ته تسلیم شول

لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُوْنَ ﴿۷۶﴾ حَتّٰٓى اِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ

رب خپل ته | اونهٔ دویْ عاجزی اختیاروی | تر هغې پورې |چې کله| پرانستله مونږه |په هغویْ باندې

او نه ئې ورته عاجزی اوکړه | ....تر دې چې کله مونږ په دویْ باندې د سخت عذاب

بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيْدٍ اِذَا هُمْ فِيْهِ مُبْلِسُوْنَ ﴿۷۷﴾ وَهُوَ الَّذِيْٓ

دروازه | دسخت عذاب| بیادویْ |په هغې کښې |نااميده وی دهر خیرنه |او هغه هغه ذات دې

دروازه پرانسته |نوبیادویْ په دې کښې نااميده شول |اوالله هغه ذات دې

اَنْشَاَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ ؕ

چې پیدا ئې کړو | ستاسو دپاره | طاقت داوریدو | او طاقت دلیدو | او زړونه (دپاره دسوچ)

چې تاسو ته ئې غوږونه سترګې او زړونه درکړل

۱ مجمع الزوائد:۸۵/۳، کشف الاستار:۹۰۰وسنده حسن.

۲) ۸/الانعام:۲۳.

قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ

دیر لږ دي | هغه | چې تاسو شکر اوباسئ | او هغه هغه ذات دی | چې خواره ئې کړې تاسو

خو تاسو ډیر کم شکر اوباسئ او الله ﷻ هغه ذات دی چې تاسو ئې د زمکې په مخ

فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾ وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي

په زمکه کښې | او خاص هغه ته به تاسو ورجمع کړې شئ | او هغه هغه ذات دی | چې ژوندی کول کوی

خواره کړې ئې | او هم دهغه طرفته به تاسو جمع کولې شئ | او هم هغه ذات دی چې ژوندي کول

وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾

او مړه کول کوی | او خاص دهغه کار دی | بدلول | دشپې | او دورځې | ایا نو تاسو عقل نۀ چلوئ

کوی او وژل کوی | او دشپې ورځې اړول دهغه په اختیار کښې دی انو ایا تاسو دعقل نه کار نه اخلئ

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿٨١﴾ قَالُوا أَإِذَا

بلکه | وائی دوئ | په مثل دهغې | چې وئیلې دی | ړومبنو کافرانو | دوئ وائی | ایا هر کله چې

بلکه دا خلق هم هغه خبرې کوی | لکه چې پخوانو (کافرانو) کړې وې | دوئ وائی کله چې

مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾

مړه شو مونږه | او شو مونږه | خاورې | او هډوکی انو ایا مونږ به اُکنی خامخا ژوندی راپاسولې کیږو

مونږ مړه شو | او بشاورې او هډوکی شو | نو ایا لا بیا به راژوندی کولی شو

لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَٰذَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَٰذَا

په تحقیق وعده شوی ده | زمونږ سره | او دپلارانو زمونږ سره | دا | مخکښې ددې نه | نۀ دی دا خبری

داسې وعدې خو مونږ سره او زمونږ مشرانو سره پخوا راسې کیږی | دا تول بل څیه نه دی

إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨٣﴾

مگر | هسې (قیصې) دی | دپخوانو خلقو |

بلکه تشې د پخوانو خلقو بې سنده خبرې دی

قوله تعالى:- وَلَقَدْ أَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ

د الله ﷻ عذاب اود کافرانو په خپل ځائې کلک اودریدل:-فرمائی چه مونږ هغوی د دوی د بدو په وجه په سختو اومصیبتونوکښې اخته کړل خوبیاهم هغوی نه خپل کفر پریخودو اونه د الله ﷻ طرف ته تیټ شو بلکه په کفر اوګمراهئ کښې اخته دی نه د هغوی زړونه نرم شو اونه دوی په ربښتونی زړه سره زمونږ طرف ته متوجه شو اونه ئې د دعاد پاره لاس اوچت کړو لکه چه ارشاد دې ﴿فَلَوْلَآ إِذْ جَآءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلٰكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾([1])زمونږ عذاب په لیدوسره دوی زمونږ طرف ته په عاجزئی سره ولې تیټ نه شو؟خبره دا ده چه د دوی زړونه سخت شوی دی الخ. ابن عباس ؓ فرمائی چه په دې آیت کښې هغه قحط کالنی ذکردې چه په قریشوباندې دحضور ﷺ دنه منلوپه وجه راغلې وه دکوم شکایت سره چه ابوسفیان د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضرشو اوحضور ﷺ ته ئې د الله ﷻ قسمونه

---

[1] ٦/الانعام:٤٣.

ورکړل اود خپلولنی واسطې نی ورکړې اووني ونیل چه مونږ خو اوس ګندګی اووینې خورو. [1]

د قریشو د قحط سالئ تذکره: بخاری اومسلم کښې دی د قریشو شیطانونه تنګ راغلو نو رسول الله ﷺ د هغوی د پاره بددعاکړې وه څنګه چه د حضرت یوسف ؑ په زمانه کښې اووه کاله قحط راغلې وو هم په دغه شان قحط باندې اې الله ته زما امداد اوکړه[2] ابن ابی حاتم کښې دی وهب بن منبه ؒ قیدکړې شوهلته یوخوان سړی اوونیل زه تاته د زړه دخوشحالولود پاره څوشعرونه اووایم؟ نوهغوی اوفرمائیل دې وخت کښې مونږ د الله ﷻ په عذاب کښې یواوقرآن د دې شکایت کړې دې چه څوک داسې وخت کښې هم الله ﷻ ته تیټ نه شی بیاهغه درې روژې برابر اوساتلې.بیاد هغه سوال اوکړې شو چه دا په مینځ کښې روژې ماتې نه کول څنګه روژې دی؟نوجواب نی ورکړو چه یونوې څیز دیخوانه اوشویعنی قید نویونوې څیز مونږ هم اوکړو یعنی په عبادت کښې زیاتوالې. تردې چه د الله ﷻ حکم راورسیدو ناڅاپی وخت راغلو اود کومو عذابونوچه په خوب اوخیال کښې هم نه وو هغه راغله نود هر قسم خیر نه محروم شو امیدنی ختم شو او حیران اوویریدلې پاتې شو. د الله ﷻ نعمتونوته اوګوره هغه غوږونه درکړی هغه سترګې درکړی زړه ئی درکړو عقل اوپوهه نی درکړه چه غور اوفکر اوکړنی د هغه وحدانیت او د هغه په اختیارباندې خان پوه کړې شئی. خوچه څومره څومره نعمتونه زیات شو شکرکم شو.لکه چه څنګه ارشاد دې دغه شان حرص اوکړنی خو په دوی کښې اکثر بې ایمانه دی[3] بیادخپل عظیم الشان سلطنت اوقدرت بیان فرمائی چه مخلوق هغه پیداکړو او پخپله کولاو زمکه کښې تقسیم کړل بیابه دقیامت په ورځ خواره شوی راغونډکړی اوخپل خان سره به نی جمع کړی.اوس هم هغه پیدا کړی نی او بیا به موهم هغه سوزوی.

داوسنو او مخکښینو کافرانو زړونه یو شان دی: هیڅ وړوکې لوئ روستو مخکې به باقی نه پاتې کیږی هم د دغه سخاشوی اوډډ شوی هډوکوژوندی کونکې اودخلقو وژونکې دې هم د هغه په حکم سره ورځ راخیژی شپه راخی دیونظام نه پس بل نظام راخی نه نمر دسپوږمئی نه وړاندې کیدې شی نه شپه په ورځې باندې وړاندیوالې کولې شی آیا په تاسوکښې دومره هم عقل نشته چه دومره لویو نښو کتلوسره خپل الله ﷻ اوپیژنئی؟ اود هغه د غلبه اود هغه دعلم قائل شئی.خبره دا ده چه که د دې زمانې کافروی که د وړاندې زمانووی خوزړونه د ټولویودی ژبې هم یودی کوم بکواس چه د وړاندینو وې هغه د دې روستونوهم دې چه مړه کیدوسره خاورې کیدونه پس صرف دسخاشوی هډوکوپه شکل کښې دباقی پاتې کیدونه پس په نوی پیداکیدوسره به پیداکولې شی په عقل کښې نه راځی.مونږته هم دغه اوونیلې شو زمونږ پلاران اونیکونه نی هم په دې اوویرول خومونږ یومړې هم په ژوندې کیدو باندې اونه لیده مونږخوپوهیږو چه دا صرف بکواس دې. بل آیت کښې دی هغوی اوونیل چه کله مونږ سخا هډوکی شو هغه وخت به هم بیا راژوندی کولې شو؟ الله ﷻ اوفرمائیل چه کومه خبره تاسونه کیدونکې ګڼړنې نوپه یوآواز سره به اوشی او ټوله دنیابه زمونږ په وړاندې په یو میدان کښې راجمع شی. په سورت یس کښې هم دا اعتراض اوجواب دې چه آیاانسان نه ګوری چه مونږ د نطفې نه پیداکړې بیا هغه ضدی او جنجالې جوړشواوخپل پیدائش نی هیرکړو اوپه مونږ باندې اعتراضونه کولوسره مثالونه ورکوی چه دا سخاشوی هډوکی به څوك اوسوزوی؟ اې نبی ﷺ ته دوی جواب ورکړه چه دوی به د یونوې سر نه هغه الله ﷻ راپیداکړی چا چه دوی په اول خل راپیداکړی وو اوچه د هرڅیز پیداکولو عالم دې. [4]

---

[1] الطبرانی:۲۰۳۸ وسنده حسن، حاکم: ۳۹٤/۲.

[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الروم:٤٧٧٤، صحیح مسلم:۲۷۹۸، احمد:۱/۳۸۰، ترمذی:۳۲٥٤.

[3] ۱۲/یوسف:۱۰۳.

[4] ۳٦/یس:۷۷-۷۹.

قُلْ لِّمَنِ الْاَرْضُ

| ورته اووايه | چاله ده | دا زمكه

(ائي پيغمبره) ته ورته اووايه چې شه دا زمكه

وَمَنْ فِيْهَآ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ۝۸۴ سَيَقُوْلُوْنَ

او هغه مخلوقات چې په دې كښې دي | كه چرې يئ تاسو | چې پوهيږئ | ضرور به اووائي دوی

او ددې دپاسه اوسيدنكي خلق ټول د چا مخلوق دي | كه تاسو ترې نه خبر يئ | دوی به ضرور اووائي

لِلّٰهِ ؕ قُلْ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ۝۸۵ قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ

چې الله لره دي | ورته اووايه | ايا نو تاسو نصيحت نه قبلوئ | اووايه | څوك دي | رب دآسمانونو

چې دا ټول د الله ﷻ مخلوق دي | نو ورته اووايه چې نو بيا فكر پرې ولې نه كوئ | ورته اووايه چې د

السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ ۝۸۶ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ؕ قُلْ

اووه | او درب | دعرش | لوئ | ضرور به اووائي دوئ | الله لره دي | ورته اووايه

اووه آسمانونو رب څوك دي | او د لوئې عرش مالك څوك دي | دوئ به جواب اوكړي چې دا هرڅه

اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ۝۸۷ قُلْ مَنْ بِيَدِهٖ مَلَكُوْتُ

ايا نو تاسو يريږئ نه | ورته اووايه | څوك دي | چې په لاس دهغه كښې | بادشاهي |

دالله دي | نو ورته اووايه چې تاسو ترې نه ولې نه ويريږئ | ورته اووايه چې هغه څوك دي چې په لاس كښې يئ

كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ يُجِيْرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ

دهرڅيز ده | او هغه | پناه وركوي | او نه شي وركولې څوك پناه | په مقابله دهغه كښې | كه يئ تاسو

دهرڅيز اختيار دي | او هغه پناه وركوي | او دهغه په مقابله كښې څوك چاته پناه نشي وركولې

تَعْلَمُوْنَ ۝۸۸ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ؕ قُلْ فَاَنّٰى

چې پوهيږئ | ضرور به اووائي دوئ | چې دا اختيار الله لره دي | ورته اووايه | نو بيا څنګه

كه چرې تاسو پوهيږئ | نو به وائي چې الله ﷻ ! | نو ورته اووايه چې بيا په تاسو د كوم طرفه

تُسْحَرُوْنَ ۝۸۹ بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ۝۹۰

دوكه كيږئ | بلكه راوړې دي مونږ دوئ ته | حق | او بيشكه چې دوئ | دروغژن دي

جادو كولې شي ؟ | بلكه مونږ دوئ ته حقه خبره رسولې ده | او دوئ يقيناً دروغژن دي

قوله تعالى:- سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ؕ

مشركانو به هم الله ﷻ خالق اومالك منلو:- الله ﷻ جل وعلاد خپل وحدانيت خالقيت تصرف اوملكيت ثبوت وركوي دې د پاره چه معلومه شي چه معبودبرحق صرف هم هغه دې دهغه نه بغيردبل چا عبادت نه دی كول پكار. هغه يودې بغيردشريك نه دې. نوخپل عزت مندرسول الله ﷺ ته حكم وركوي چه ته دې مشركانونه تپوس اوكړه نوهغوی به په صفاالفاظوسره دالله ﷻ درب كيدو اقرار اوكړي اوبه هغې كښې به هيڅ څوك شريك نه كنړي. ته هم د دوی جواب واخله اودوی قائل كړه چه كله خالق اومالك صرف الله ﷻ دې دهغه نه علاوه بل معبودنشته نو بيا هغه خان له څنګه معبود نه شي كيدې؟ د هغه سره د

نوروعبادت ولې کولې شی؟ واقعه هم دا ده چه هغوی خپل معبودان هم دالله ﷻ مخلوق اودالله ﷻ مملوك گنړل خودوی دالله ﷻ مقربان گنړلوسره په دې نیت عبادت کولو چه هغوی به مونږ هم د الله ﷻ په دربارکښې مقرب کړی. حکم کولې شی چه د زمکې اود زمکې دټولوځیزونومالك څوك دې؟د دې په بابت د دې مشرکانونه تپوس اوکړه د دوی جواب به هم دا وی چه هم هغه وحده لاشریك له دې. اوس ته بیادوی ته اووایه چه سره د دې اقرار کولوبه تاسوبیا هم دا نه گنړئی چه د عبادت لائق هم هغه یو الله دې خکه چه خالق اورازق هم هغه دې. بیا تپوس اوکړه چه د دې اوچت اولوئ آسمان جوړونکې خالق څوك دې چه دعرش غونډې زبردست څیز رب دې؟ کوم چه د مخلوق چت دې. لکه چه حضورﷺ ارشاد فرمائیلې دالله ﷻ ډیرلوئ شان دې د هغه عرش په آسمانونوباندې داسې دې حضورﷺ د خپلو لاسونو نه یوگنبدغونډې جوړکړو وتی خودل(۱) بل حدیث کښې دی اووه واړه آسمانونه اووه زمکې اود دې ټول مخلوق دکرسئی په مقابله کښې داسې دی لکه چه په یوکولاوهوارمیدان کښې یوه گوتمه پرته وی. اوکرسئی سره ددې ټولوځیزونو دعرش په مقابله کښې هم داسې ده.دبعضې سلفونه نقل دی د عرش د یوطرف نه دبل طرف پورې لریوالې دپنځوسو زروکالوپه مسافت دې.اوداوومې زمکې نه ددې اوچت والې دپنځوسوزروکالوپه مسافت دې. دعرش نوم د دې د اوچتوالی په وجه عرش دې. د کعب احبار ؓ نه روایت دې چه آسمان د عرش په مقابله کښې داسې دې لکه چه یوفانوس د زمکې اوآسمان په مینځ کښې وی. د مجاهد قول دې چه آسمان اوزمکه د عرش په مقابله کښې داسې دی لکه چه یوگوتمه په یولوئ اوهوار میدان کښې پرته وی. ابن عباس ؓ فرمائی چه دالله ﷻنه بغیردعرش د قدر اوعظمت باره کښې څوك هم اندازه نه شی لګولې. د بعضې سلفوویناده چه عرش د سرو یاقوتو دې. په دې آیت کښې عرش عظیم ونیلې شوې دې اود دې سورت په آخره کښې عرش کریم ونیلې شوې دې. یعنی ډیر لوئ اود ډیر زیات ښائست والا نواوږدوالې پلنوالې کولاووالی عظمت حسن اوښه والې ډیر زیات اعلی اواوچت دې په دې وجه خلقو دې ته دسرو یاقوتو ونیلې دې.د ابن مسعودؓ قول دې ستاسو رب سره شپه ورځ هیڅ نه وی دهغه دعرش نور د هغه د مخ د نور نه دې. غرض داچه د دې سوال جواب هم هغه دا ورکوی چه د آسمان اَوعرش رب هم الله ﷻ دې نو ته اووایه چه تاسو ولې د هغه د عذابونو او سزاګانونه نه ویریږئی؟ چه د هغه سره د نورو عبادتونه کوئی.

د زمانه جاهلیت د یوې موحدې ښځې قصه:-په کتاب التفکروالاعتبارکښې امام ابوبکر ابن ابی الدنیا یو حدیث راوړلې دې چه رسول الله ﷺ به عموماً داحدیث بیانولو چه د جاهلیت په زمانه کښې یوې ښځې دغره په څوکه چیلئی څرولې هغې سره دهغې خوئ هم وو.یوځل هغه دخپلې مورنه تپوس اوکړو مورې ته چا پیداکړې ئې؟ هغې ونیل الله، ونیل زما پلار چا پیداکړې؟هغې ونیل الله. تپوس ئې اوکړو زه چاپیداکړې یم؟ هغې ونیل الله. ماشوم تپوس اوکړو اودا آسمانونه؟ هغې ونیل الله.تپوس ئې اوکړو دازمکې؟ جواب ئې ورکړو داهم الله ﷻ. بیائې تپوس اوکړومورې داغرونه چا جوړکړی دی؟مور جواب ورکړو ددې خالق هم الله ﷻ دې.تپوس ئې اوکړوزمونږ د دې چیلوپیداکونکې څوك دې؟مورئې ونیل هم دغه الله ﷻ. هغه ونیل سبحان الله دالله ﷻ دومره لوئ شان دې؟ بیادهغه په زړه کښې دالله ﷻ دومره عظمت کیناستو چه هغه په رچیدو شو اودغرنه پریوتلو اوروح ئې لاړو.ددې یوراوی لږ شان ټیك نه دې. والله اعلم. تپوس اوکړه چه د ټول ملك مالك اودهرڅیز مختارڅوك دې؟ دحضور ﷺ قسم په عام توګه هم په داسې خبروکښې شوې دې چه دهغه ذات قسم د چا په لاس کښې چه زما خان دې کله چه به ئې څه تاکیدی قسم خوړلو نوفرمائیل به ئې چه دهغه قسم چه دزړونومالك اودهغې ګرځونکې دې. (۲)

---

(۱) ابوداؤد کتاب السنة باب فی الجهمیة:۴۷۶۶

(۲) صحیح بخاری کتاب الایمان والنذور باب کیف کانت یمین النبی ﷺ:۶۶۲۸، ابوداؤد۳۲۶۳، ترمذی:۱۵۴۰، احمد:۲/۲۵

بياداهم تپوس اوكړه چه هغه څوك دي چه ټولوته پناه وركوي؟اود هغه پناه څوك ماتولې نه شي اود هغه په مقابله كښې څوك چاته پناه نه شي وركولې. د چا د پناه هغه پابندنه دې يعني دومره لوئ سيدو مالك چه ټول مخلوق ټول ملك اوحكومت د هغه په لاس كښې دې اوښايه هغه څوك دې؟ په عربوكښې رواج وو چه د قبيلې سردار به چاله پناه وركړه نوټوله قبيله به د هغې پابندوه خوكه په قبيله كښې څوك دچا په پناه كښې راغله نوپه سرداربانديې دهغې پابندي نشته. دلته د الله ﷻ عظمت اوسلطنت بيانولې شي چه هغه قادرمطلق او حاكم كل دې. د هغه اراده څوك بدلولې نه شي د هغه يوحكم روستوكولې نه شي. د هغه نه څوك تپوس پوښتنه كولې نه شي د هغه د مرضئى نه بغيرپاڼره خوزيدلې نه شي. كه هغه د ټولونه تپوس پوښتنه اوكړي خود چا طاقت نشته چه د هغه نه څه سوال اوكړې شي. دهغه عظمت د هغه لوني اودهغه غلبه د هغه دباؤ د هغه عزت د هغه قدرت اوحكمت د هغه ډيرزيات عدل اوبې مثال دې ټول مخلوق د هغه په وړاندې عاجز ښكته اوبې وسه دې رب د ټول مخلوق تپوس كونكې دې. د دې سوال جواب هم هغه سره بغيرد دې نه بل هيڅ نه دې چه هغوى اقراراوكړي چه دومره لوئ بادشاه داسې خودمختارهم هغه يوالله دې.ورته اووايه بياپه تاسو څه راپريوتلي دي؟په تاسوداسې كوم يوجادو شوې دې چه سره ددې اقرار كولو هم د نورو عبادتونه كوني. مونږ خود هغوى په وړاندې حق راوړو توحيد ربوبيت سره سره ئې توحيداولوهيت بيان كړوصحيح دليلونه اوصفا خبرې وراورسولې اود هغوى غلط ويناكول ښكاره كړه چه دوى په شريكانو جوړولوكښې دروغژن دي اود هغوى دروغژن كيدل پخپله د هغوى د اقرارنه ښكاره دي. لكه چه د سورت په آخره كښې اوفرمائيل د الله ﷻ نه بغير نورو ته د آواز كولو هيڅ سندنشته([1])الخ صرف د پلارانوانيكونو په تقليدباندې كلك ولاړدي اوداواني هم چه مونږ خپل مشران هم په دې باندې ليدلي دي اومونږ د هغوى تقليد نه شو پريخودې.

مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَّلَدٍ وَّمَا كَانَ مَعَهٗ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا

نه دې نيولې الله | هيڅوك ځوئې | او نشته | دهغه سره | بل څوك معبود | كه داسې وې

الله ﷻ هيڅوك ځان له ځوئې كړې نه دې |اونه هغه سره بل څوك معبود شريک شته ، | كه

لَّذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍۭ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا

نو بوتلې به وې | هر معبود | هغه مخلوق | چې پيدا كړې ئې وؤ | او خامخا به غلبه كولې

داسې وې نو هر يو معبود به خپل مخلوق ځان له بيل كړې ووا او بيا به ئې

بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ؕ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ۝٩١ۙ عٰلِمِ

خينو دهغوئ | په خينو باندې | پاكى دالله ده | دهغه خبرونه | چې بيانوئ ئې دا خلق | عالم دې

په يو بل باندې حملې كولې ، | الله ﷻ دهغه خبرونه پاک دې | د كومو خبرو چه دوى هغه ته نسبت كوى

الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۝٩٢ع

په پټو | او په ښكارو باندې | پس ډير اوچت دې | دهغه څيز نه | چې شريكوى ئې داخلق (ورسره)

هغه په پټو او ښكنده ټولو خبرو باندې ډير ښه عالم دې |اود دوى دشرك دخبرونه پاک دې

[1] ۲۳/المؤمنون: ۱۱۷.

قوله تعالى:- مَا اتَّخَذَ اللهُ مِنْ وَّلَدٍ

دآسمانونواوزمكو نظام هم د الله ﷻ په لاس كښې دې:- الله ﷻ دې نه خپل اوچتوالي اوبزرگى بيانوى چه دهغه دې اولاد وى ياد هغه شريك. ملك كښې تصرف كښې عبادت كښې په مستحق كيدوكښې هغه يوازې دې نه دهغه څوك اولاد شته اونه څوك شريك.كه فرض كړه اومنلې شى چه ډيرخدايان دى نو هر يوخپل مخلوق مستقل مالك كيدل پكاردى نوپه موجوداتوكښې نظام قايم نه شى پاتې كيدلې خكه چه دكائناتونظام مكمل دې. عالم علوى اوعالم سفلى دآسمان اوزمكې وغيره په كمال اوربط سره په خپل خپل كاركښې مشغول دى د خپل دستور نه يوانچ اخواديخوا كيدې نه شى. نومعلومه شوه چه د دې ټولومالك اوخالق هم يوالله دې دانه چه ګډوډ اوډيردى.اود ډيروخدايانو منلوپه صورت كښې داهم ښكاره خبره ده چه هريو به بل ښكته اومغلوب كول او پخپله غالب اوزورآور كيدل غواړى كه غالب راغلونومغلوب الله پاتې نه شو اوكه غالب رانغلونوهغه بياپخپله الله نه دې.اوس داد دواړه دليلونه ښائى چه الله ﷻ هم يودې.دمتكلمينو په توګه دې دليل ته دليل تمانع وائى د دې تقريردادې كه چرې دوه خدايان اومنلې شى ياد دې نه زيات نوبيابه د بدن د حركت اراده كوى بل به ددې د سكون اراده كوى نواوس په دې حال كښې كه د دواړو مراد حاصل نه شى نوبياخو دواړه عاجز پاتې شو اوچه كله عاجز پاتې شو نوالله كيدې نه شى خكه چه واجب خوعاجز نه وى. اودا هم ناممكن دى چه د دواړو مراد پوره شى خكه چه د يوغوښتنه د بل خلاف ده نود دواړو مراد حاصليدل محال دى اودا محال لازم شوې دې خكه چه دوه يادددونه زيات خدايان فرض كړې شوې وو.نوداشميرباطل شو.اوس پاتې شودريم صورت چه د يوغوښتنه پوره شى اود يونه شى نوچه د كوم يو پوره شوهغه خوغالب او واجب شو اود كوم چه پوره نه شو هغه مغلوب اوممكن شو. خكه چه د واجب داصفت نه دې چه هغه دې مغلوب شى نوپه دې صورت كښې هم دمعبودانو د زياتوالى دا شمير باطل شو. ثابته شوه چه الله ﷻ هم يودې. هغه ظالمان سركشه اود حد نه تيريدونكى كافران مشركان چه د الله ﷻ د پاره اولاد ګرخوى اود هغه شريكان ښائى د هغوى دې بيان كړې شوى صفتونونه د الله ﷻ ذات اوچت بزرګ اوخلاص دې. هغه هرهغه څيز پيژنى كوم چه د مخلوق نه پټ دې او هغه هم چه مخلوق ته ښكاره دې. نوهغه د دې ټولوشريكانونه پاك دې كوم چه منكران او مشركان د الله ﷻ شريك ښائى.

قُلْ رَّبِّ اِمَّا تُرِيَنِّىْ مَا يُوْعَدُوْنَ ﴿٩٣﴾
اووايه اے نبى | اے ربه زما | كه چرې | ته ښائې ما ته | هغه عذاب | چې وعده ئې كيږى ددوئ سره
ته ورته اووايه چې ائې زما ربه! | كه ته ماته هغه عذاب خودل غواړې | د كوم چې دوئ سره وعده شوې كولې شى

رَّبِّ فَلَا تَجْعَلْنِىْ فِى الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٩٤﴾ وَاِنَّا عَلٰٓى
اے ربه زما | پس مه شاملوه ما | په دې خلقو ظالمانو كښې | او بيشكه مونږه | په دې كار باندې
نو ائې زما ربه ! ماپه دې ظالمانو كښې مه شاملوه ! ، اومونږ په دې

اَنْ نُّرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقٰدِرُوْنَ ﴿٩٥﴾ اِدْفَعْ
چې اوښايو تاته | هغه عذاب | چې مونږه يروو دوئ دهغې نه | خامخا قدرت لرونكى يو | دفعه كوه
خبره پوره قدرت لرو | چې كومه وعده مونږ دوئ سره كوو | هغه تاته اوښايو (ائې پيغمبره)

بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ ط نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا

په هغه طريقه | چې هغه | ډيره ښه وی | بدئ لره | مونږه | ښه پوهيږو | په هغه خبرو

نه د بدي خبري په جواب كښې هغه وايه كومه چې غوره ده | او څه چې دوئ بيانوی

يَصِفُونَ ﴿۹۶﴾ وَقُلْ رَّبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ

چې دوئ ني بيانوی | اووايه | اے ربه زما | زۀ پناه غواړم په تا سره | دوسوسو (چيخولو)

هغه مونږ ته ډير ښه معلوم دی | او دعا اوكړه چې ائې زما ربه زۀ د شيطانانو دسوسو نه

الشَّيَاطِينِ ﴿۹۷﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَن يَحْضُرُونِ ﴿۹۸﴾

دشيطانانونه | او زۀ پناه غواړم | په تا سره | اے ربه زما | چه دوئ حاضرشی ماته |

په تاسره پناه غواړم | او ائې زما ربه ! زه ددې خبرې نه هم په ستا سره پناه غواړم | په تاسره پناه غواړم

قوله تعالى:- قُل رَّبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ ﴿۹۳﴾

د سختئ په وخت كښې ددعا تعليم :-دسختئی راتلوپه وخت كښې د دعاتعليم وركولې شی كه ته په دې بدكارانوباندې عذاب راولې اوزه پدوی كښې موجود يم نومادهغې نه بچ كړه. د مسنداحمد او ترمذی په حديث كښې دی دحضورﷺ په دعاگانوكښې به داجمله هم وه ياالله چه ته كله يوقوم سره د فتنې اراده اوكړې نوما په فتنه كښې داچولونه وړاندې اوچت كړه(۱)الله ﷻ د دې تعليم وركولونه پس فرمائی چه مونږداعذابونه تاته په خوړلوباندې قادريوكوم چه پدې كافرانوباندې زمونږدطرف نه راكوزيد ونكی دی.

د بدئ جواب په نيكئ سره وركول د همت كاردې:-بيا هغه خبره ورښائی چه د ټولو مشكلاتو د لرې كونكې اورفع كونكې ده اوهغه دا چه د بدئی كونكوسره نيكی كوئی دې د پاره چه دهغه دښمنی په محبت او نفرت په الفت كښې بدله شی. لكه چه بل آيت كښې هم دی چه ته ئی په نيكئی سره لرې كړه نود خان دښمن به دې هم دوست، جوړشی.(۲)خودا كارد هغوی نه كيدې شی چه صبركونكی وی يعنی د دې حكم پوره كول اود دې نيكئی حاصلول صرف د هغه خلقو نه كيدې شی چه د خلقو د تكليف برداشت كولوعادت شی سره د دې كه هغوی بدی كوی خودې به ښيگړې كوی.دا صفت هم د هغه خلقو دې چه ډير د نصيب خاوند.ان دی د دنيا اوآخرت ښيگړه چه د چا په قسمت كښې وی.

د شيطان نه د بچ كيدلو تركيب ، تعوذ:-د انسان د بدئی نه د بچ كيدوشكلې تركيب خودلوسره د شيطان د بدئی نه د بچ كيدلو تركيب،خودلې كيږی چه دالله ﷻ نه دعا اوكړئی چه هغه تاسو دشيطان نه بچ كړی ځكه چه دهغه ددهوكې دچل وسله تاسوسره ددې نه بغيربل څه نشته. هغه په ښه سلوك او احسان سره په وس كښې د نه راتلو بيان ،ونږ د استعاذه په بيان كښې ليكلی دی چه حضورﷺ ﴿اعوذبالله السميع العليم من الشيطان الرجيم من همزه ونفخه ونفثه﴾ لوستل(۳) اوزه پناه غواړم چه شيطان زما په يوكاركښې حائل شی اوهغه ماته راورسی. نود هريوكار په شروع كښې د الله ﷻ ذكردشيطان شامليدل بندوی خوراك څښاك جماع حلالول وغيره د ټولوكارونوپه شروع كولوكښې اول دالله ﷻ ذكر كول پكاردی. په ابوداؤد كښې دی چه دحضورﷺ يوه دعاداهم وه ﴿اللهم انی اعوذبك من الهرم واعوذبك من الهدم ومن الغرق واعوذبك ان

---

(۱) ترمذی كتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة ص:۳۲۳۵وسنده حسن، احمد:۲۴۳/۵.

(۲) ۴۱/فصلت:۳۴.

(۳) ابوداؤد كتاب الصلاة باب من رای الاستفتاح سبحانك اللهم وبحمدك:۷۷۵وسنده حسن.

يتخبطنى الشيطن عند الموت﴾ (۱) اې الله ﷻ زه تانه د خراب بوډاوالی د خښېدلوسره مرګ نه اوډوبېدلوسره مرګ نه پناه غواړم اود هغې نه هم چه د مرګ په وخت کښې شيطان ما دهوکه کړی.

د خوب نه راتللو دعا:- مسند احمد کښې دی چه مونږ ته به رسول الله ﷺ يوه دعاخودله چه د خوب د تختېدو دمرض لرې کولود پاره مونږ د اوده کېدوپه وخت کښې اووايو ﴿بسم الله اعوذ بكلمات الله التامة من غضبه وعقابه ومن شر عباده ومن همزات الشياطين وان يحضرون﴾ د حضرت عبدالله بن عمرو ﷺ دستور ووچه په خپل اولاد کښې به کوم يوهوښيارکېدو نودا دعابه ئې ورخودله اوچه کوم به واړه او ناپوهه وو يادولې به نې نه شوه نوهغوی ته به ئې دادعا په غاړه ليکلې زوړندوله. په ابوداؤد ترمذی او نسائی کښې هم دا حديث شته دی. (۲) امام ترمذی دی ته حسن غريب وائي.

حَتّٰٓى اِذَا	جَآءَ	اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ	قَالَ	رَبِّ	ارْجِعُوْنِ ﴿۹۹﴾
ترهغې پورې کله چې	راشي	ايو ددوئ ته مرګ	نو وانی به	اے ربه زما	واپس اولېږه ما (دنياته)
چې هغوئ ماته راشی	تردې چې کله په دوئ کښې چاته مرګ راشي		نو وائي	اې زما ربه	ما دوباره دنيا ته واپس کړه
لَعَلِّيْٓ	اَعْمَلُ	صَالِحًا	فِيْمَا	تَرَكْتُ	كَلَّا ؕ
اميد دې چې زهٔ	عمل اوکړم	نيک	په هغه دنيا کښې	چې پرېښودې ده ما	هرګز نه
ددې دپاره چې کومه دنيا مې پرېخودې ده		په هغې کښې څه نيک کارونه اوکړم			هيڅ کله نه
اِنَّهَا	كَلِمَةٌ	هُوَ	قَآئِلُهَا ؕ	وَمِنْ وَّرَآئِهِمْ	بَرْزَخٌ
بيشکه دا	هسې يوه خبره ده	چې دې	اويونکې دې دهغې	او روستو ددې مړو خلقو نه	پرده ده
داخو هسې يوه خبره ده چې دغه کافر ئې کوی				اود ددوئ مخې ته به يوه پرده وی	اتر هغه
اِلٰى يَوْمِ	يُبْعَثُوْنَ ﴿۱۰۰﴾				
دهغه ورځې پورې	چې راپاسولې کېږی به دوئ				
وخته پورې چې کله دوئ دوباره راژوندی کړې شي					

قوله تعالى:- حَتّٰٓى اِذَا جَآءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ

برزخ اوعذاب قبراو دمرګ وخت:- بيان کولې شي چه د مرګ په وخت کښې کافران اوبدترين ګناهګاران به سخت پښيمانه وی اوپه حسرت او آرمان سره خواهش به کوی افسوس چه مونږ دنياته واپس کړې شو دې د پاره چه مونږ نيك اعمال اوکړوخوهغه وخت دا تمناکول فضول او بې حاصله ده. دغه شان به سورت منافقون کښې اوفرمائيلې شوکوم چه مونږ درکړی زمونږ په لارکښې ورکوئی د هغې نه وړاندې چه په تاسو کښې د چامرګ واقع شی اوهغه وخت هغه وائی چه يا الله لږ شان وخت راکړه نوزه به صدقه اوخيرات اوکړم اونيك به جوړ شم خود اجل راتللوسره چاته مهلت نه شي ورکولې ستاسو د ټولو عملونو نه الله ﷻ خبردار دې (۳) هم د دې مضمون نور هم ډير آياتونه دی. مثلا ﴿يَوْمَ يَاْتِيْهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا

---

(۱) ابوداؤد كتاب الوتر باب في الاستعاذة:۱۵۵۲ وسنده حسن، نسائي:۵۵۳۴.
(۲) ابوداؤد كتاب الطب باب كيف الرقى:۳۸۹۳.
(۳) ۶۳/المنافقون: ۱۰-۱۱.

رَبَّنَآ اَخِّرْنَآ اِلٰٓى اَجَلٍ قَرِيْبٍ ۙ نُّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ ؕ اَوَلَمْ تَكُوْنُوْٓا اَقْسَمْتُمْ مِّنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِّنْ زَوَالٍ ۙ﴾ (۱) او ﴿ يَوْمَ يَاْتِىْ تَاْوِيْلُهٗ يَقُوْلُ الَّذِيْنَ نَسُوْهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۚ فَهَلْ لَّنَا مِنْ شُفَعَآءَ فَيَشْفَعُوْا لَنَآ اَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِىْ كُنَّا نَعْمَلُ ؕ﴾ (۲) او ﴿ وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الْمُجْرِمُوْنَ نَاكِسُوْا رُءُوْسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ رَبَّنَآ اَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا اِنَّا مُوْقِنُوْنَ ۝﴾ (۳) او ﴿ وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوْا عَلَى النَّارِ فَقَالُوْا يٰلَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِاٰيٰتِ رَبِّنَا وَنَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝ بَلْ بَدَا لَهُمْ مَّا كَانُوْا يُخْفُوْنَ مِنْ قَبْلُ ؕ وَلَوْ رُدُّوْا لَعَادُوْا لِمَا نُهُوْا عَنْهُ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ۝﴾ (۴) او ﴿ وَتَرَى الظّٰلِمِيْنَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُوْلُوْنَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِّنْ سَبِيْلٍ ۚ﴾ (۵) او ﴿ قَالُوْا رَبَّنَآ اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوْبِنَا فَهَلْ اِلٰى خُرُوْجٍ مِّنْ سَبِيْلٍ ۝﴾ (۶) اودې نه پس ایت ﴿ وَهُمْ يَصْطَرِخُوْنَ فِيْهَا ۚ رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِىْ كُنَّا نَعْمَلُ ؕ اَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَّا يَتَذَكَّرُ فِيْهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ النَّذِيْرُ ؕ فَذُوْقُوْا فَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ نَّصِيْرٍ ۝﴾ (۷) وغیره. په دې آیاتونو کښې بیان شوې دې چه داسې بدکاران خلق مرګ اووینی د قیامت په ورځ د الله ﷻ په وړاندې د پیشنی په وخت به د دوزخ مخامخ اودریږی اودنیاته به واپس د راتلوخواهش کوی اود نیکواعمالوکولوعده به کوی خو په هغه وخت کښې به ددوی غوښتنه نه شی پوره کولې. داخو هغه کلمه ده چه د مجبورتی په صورت کښې او په داسې سخت وخت کښې د هغوی د خلې نه اوځی اودا هم چه دوی وائی خود کولونه دی. که دنیاته واپس هم کړې شی نونیك عمل به نه کوی بلکه هم داسې به وی چه څنګه وو.داخودروغژن دی. څومره مبارك دې هغه سړې چه په دې ژوندون کښې نیك عمل اوکړی اوڅنګه بدنصیبه دی دا خلق چه نن نه هغوی مال اولاد غواړی نه دنیااو ښائست د دنیاصرف دا غواړی چه یودوه ورځې ژوندون دې نوروی نوڅه نیك اعمال به اوکړی خوتمنائی بې کاره طلب ئې بې فائدې او غوښتنه ئې بې ځایه ده. دا هم روایت دې چه د دوی په غوښتنه به الله ﷻ دوی اورټی او فرمائی به چه داهم ستاسوخبره ده عمل به بیا هم نه کوئی.

هر مؤمن لره د کافرانو د خواهشاتو نه عبرت اخستل پکار دی:- علاء بن زیاد څه ښه خبره فرمائیلې ده هغوی فرمائی چه تاسو داسې اوګڼرئی چه زمامرګ راغلې ووخومادالله ﷻ نه دعااوکړه چه ماته یو څو ورځې مهلت راکړه دې د پاره چه زه نیکئی اوکړم. الله ﷻ ماته مهلت راکړې دې نواوس ماله پکاردی چه په کولاوزړه سره نیکئی اوکړم.قتاده فرمائی چه دکافر امیداوارمان یادساتئی اوپخپله د ژوند ګهړئی د رب په تابعدارئی کښې تیروئی. ابوهریره ﷺ فرمائی کله چه کافر په خپل قبرکښې کیخودې شی اوخپل د دوزخ ځائ اووینی نو وائی چه زما ربه ماواپس کړه زه به توبه اوکړم اونیك اعمال به کوم. جواب به ورکولې شی چه څومره عمر تاته در کړې شوې ووتاختم کړې دې. بیاد هغه قبر راغونډشی او تنګ شی اوماران اولړمانان وریورې اونخلی.

د قبر خطرناك حالت:- عائشه صدیقه k فرمائی په ګناهګارانو باندې د هغوی قبرونه ډیرد مصیبت ځائ جوړیږی.دهغوی په قبرونوکښې تور ماران هغوی له ټکونه ورکوی. په کوم کښې چه یوډیر لوئ د هغه سر ته ناست وی اویوهم دومره لوئ د پښوطرف ته وی. هغه د سرد طرف نه ټکونه ورکوی پورته ختل شروع کوی اودابل دپښوډ طرف نه ټکونه ورکوی اوپورته ختل شروع کوی تردې چه مینځ ته راورسی

---

۱) ۱۴/ابراهیم:۴۴.

۲) ۷/الاعراف:۵۳.

۳) ۳۲/السجدة:۱۲.

۴) ۶/الانعام:۲۷-۲۸.

۵) ۴۲/الشوری:۴۴.

۶) ۴۰/غافر:۱۱.

۷) ۳۵/فاطر:۳۷.

اودواړه یوځای شی.نودادې هغه برزخ چرته به چه دوی د قیامته پورې وی.د ﴿مِنْ وَّرَآئِهِمْ﴾ معنی کړې شوې ده چه دهغوی په وړاندې برزخ یوپرده ده ددنیااوآخرت په مینځ کښې. هغوی خونه په صحیح توګه په دنیاکښې دی چه اوخوری اوڅکی اونه په آخرت کښې دی چه د اعمالوپه پوره بدله کښې راشی بلکه هم په مینځ مینځ کښې دی. نو په دې آیت کښې ظالمان ویرولې شی چه دوی ته په په عالم برزخ کښې هم ډیر سخت عذاب وی.لکه چه ارشاد دې ﴿مِنْ وَّرَآئِهِمْ جَهَنَّمُ ۚ وَلَا يُغْنِيْ عَنْهُمْ مَّا كَسَبُوْا شَيْئًا وَّلَا مَا اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ﴾(۱) دهغوی په وړاندې دوزخ دی. بل آیت کښې دی ﴿وَمِنْ وَّرَآئِهٖ عَذَابٌ غَلِيْظٌ﴾ (۲) دهغوی په وړاندې ډیر سخت عذاب دې.د برزخ اوقبرداعذاب به دقیامت د قایمیدوپورتې برابر په هغوی جاري وي لکه چه په حدیث شریف کښې دی هغوی به برابرپه دې عذاب کښې وی یعنی په زمکه کښې. (۳)

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّوْرِ

انو بیا کله چی | پوکې اووهلې شي | په صور کښې

انو څه وخت چې شپیلۍ پوک وهلې شي

فَلَآ اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَّلَا يَتَسَآءَلُوْنَ

نو نۀ به خپلولي پاتې وی | په منځ ددوئ کښې | په دغه ورځ | اونۀ به تپوس کوی دیوبل نه

نو نه بۀ ددوئ ترمینځه خپلولۍ پاتې وی |او نه به څوک دچاتپوس کوی

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِيْنُهٗ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ

نو هغه څوک | چې درنې شوې | تلې دهغه | نو دغه کسان چې دی | هم دوئ | کامیاب دی

خو چې دچا (دعمل) تله درنه شی انو هغه کسان به کامیاب شي

وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ فَاُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا

اوهغه څوک |چې سپکې شوې | تلې دهغه | نو دغه کسان|هغه کسان دی |چې په نقصان کښې واچوۀ هغوئ

اود چا (دعمل) تله چې سپکه شی انودا به هغه خلق وی چې خپل ځانونه ئې دخپله لاسه

اَنْفُسَهُمْ فِيْ جَهَنَّمَ خٰلِدُوْنَ تَلْفَحُ وُجُوْهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ

ځانونه خپل | په دوزخ کښې به | همیشه وسی | سیزی به | مخونه دهغوئ | وور | او هغوئ به

په تاوان کښې اچولی وو|او همیشه به په دوزخ کښې وی| (ددوزخ) اور به ددوئ مخونه سوزوی |اوهلته به

فِيْهَا كٰلِحُوْنَ

په هغې کښې | بدمخی وی |

ددوئ مخونه وران شی|

(۱) ۴۵/الجاثیة:۱۰.
(۲) ۱۴/ابراهیم:۱۷.
(۳) ترمذی کتاب الجنائز باب ماجاء فی عذاب القبر:۱۰۷۱وسنده حسن.

قوله تعالی:- فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ

د میدان حشر نقشه او د سختو حالاتو تذکره:- کله چه د راژوندی کیدو شپیلئ پوک وهلې شي اوخلق د خپلو قبرونونه راژوندی شي راپاسی نویه هغه ورځ به نه رشتې اوخپلولئی باقی پاتې شي اونه به څوك دچانه تپوس کوی نه به د پلار په اولادباندې شفقت وی اونه به اولاد دپلار غم خوری.عجیبه خان خانی به وی. لکه چه ارشاد دې یودوست به دبل دوست نه سره دلیدونه هیڅ تپوس پوښتنه نه کوی([1]) صفابه گوری نیزدې سرې به وی په مصیبت کښې دې د گناهونو په بوج کښې ورخښ دې خود هغه طرف ته به گوری هم نه اونه به څه تپوس کوی بلکه سترگې به ترې واړوی. لکه څنگه چه پخپله په قرآن پاك کښې دی په هغه ورځ به سړې د خپل رورنه د خپلې مورنه دخپل پلارنه دخپلې ښځې نه اودخپلوبچونه لرې تختی([2])ابن مسعودﷺ فرمائی دقیامت په ورځ به الله ﷻ وراندینی روستنی ټول راجمع کوی بیابه یوآوازکونکې آواز کوی د چا چه څه حق د بل په ذمه وی رادې شی اود هغه نه دې خپل حق واخلی. نو که د چا حق د خپل پلار په ذمه وی یا د خپل اولاد په ذمه وی یاد خپلې ښځې به ذمه وی نوهغه به هم خوشحاله شی اویه منډه به راځی اودخپل حق غوښتنه به شروع کوی([3])لکه چه په دې آیت کښې دی.

د مسنداحمدپه حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی فاطمه زما د زړه ټکړه ده کوم څیز چه هغه خفه کوی هغه ماهم خفه کوی اوچه کوم څیز هغه خوشحاله کړی هغه څیز ماهم خوشحالوی.دقیامت په ورځ به ټولې رشتې اوخپلولئی ماتې شی خوزما نسب اوزماحسب اوزما رشته دارئی به نه ماتیږی. ([4]) ددې حدیث اصل په بخاری اومسلم کښې هم شته چه حضورﷺ فرمائیل فاطمه k زما د بدن ټکړه ده هغه خفه کونکې او تکلیف ورکونکې څیز ماخفه کونکې اوزماتکلیف کونکې دې. ([5])

د رسول کریم صلی الله علیه وسلم رشته به فائده ورکوی خو بدعتی ته نه:-مسنداحمد کښې دی رسول الله ﷺ په منبرباندې اوفرمائیل د خلقو څه حال دې چه وائی د رسول الله ﷺ رشته به هم قوم ته هیڅ فائده نه رسوی.والله زما رشته په دنیاکښې او په آخرت کښې ملاوشوې ده.اې خلقوزه ستاسو د سامان مشر یم کله چه تاسو راځئی نو یوسړې به وائی یارسول الله ﷺ زه فلانکې خوئ د فلانکې یم زه به جواب ورکړم چه او نسب خودې ما اوپیژندلو خوتاسو خلقو زما نه پس بدعتونه راپیداکړی وو او په شابیرته مرتد شوی وئی([6])مسندامیرالمؤمنین عمربن خطابﷺ کښې مونږ دا روایت په څو سندونوسره روایت کړې دې چه کله هغوی ام کلثوم بنت علی بن ابی طالب سره نکاح اوکړه نو فرمائیلې والله زما دې نکاح سره صرف داغرض وو چه ماد رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه د قیامت په ورځ به هر یو حسب نسب کټ شی خوزما حسب اونسب. دا هم روایت دې چه هغوی د دې مهر د تعظیم او بزرگئی په وجه څلوېښت زره مقرر کړې وو. ابن عساکر کښې دی چه حضورﷺ فرمائیل ټولې رشتې خپلولئی اودسخرگنئی تعلقات به بغیرزما د داسې تعلقاتونه د قیامت په ورځ پرې کیږی. په یوبل حدیث کښې دی ماد الله ﷻ نه دعااوکړه چه کوم ځائې زما نکاح شوې ده هغه ټول دې په جنت کښې هم ماسره وی نوالله ﷻ زما دعاقبوله کړه.دچاچه یوه نیکی هم دگناهونونه زیاته شوه هغه کامیاب شود دوزخ نه آزاد

---

[1] ۷۰/المعارج:۱۰.
[2] ۸۰/عبس:۳۴.
[3] الطبری:۷۲/۱۹.
[4] احمد:۳۲۳/۴وسنده حسن، مجمع الزوائد:۲۰۳/۹، حاکم:۱۵۸/۳.
[5] صحیح بخاری کتاب النکاح باب ذب الرجل عن ابنته فی الغیرة والانصاف:۵۲۳۰، صحیح مسلم:۲۴۴۹، ابوداود:۲۰۷۱، ترمذی:۳۸۶۶،ابن ماجة:۱۹۹۸، احمد:۳۲۸/۴.
[6] احمد:۱۸/۳.

اوجنت کښې داخل شو اوخپل مراد ته اورسیدو اود څه نه چه ویریدو د هغې نه بچ شو اود چا بدنی چه د نیکونه زیاتې شوې هغه هلاك شو او په نقصان کښې شو.حضورﷺ فرمائی د قیامت په ورځ به یوه فرښته به تله باندې مقرر وی چه هریوانسان به مینځ ته راولی اوتلې سره به ئې اودروی بیابه نیکی او بدی تللې شی که نیکی زیاته شوه نو په اوچت آواز به اعلان کولې شی چه فلانکې ځوئ د فلانکی خلاصې بیاموندلو اوس به دې نه پس هیڅ هلاکت ده له نه راځی اوکه بدی زیاته شوه نو آواز به کوی تپولوته به ئې اوروی وائی به فلانکې د فلانکی ځوئ هلاك شو.اوس هغه دښیګړې نه محروم شو.ددې سندضعیف دې.داؤد بن حجر راوی ضعیف اومتروك دې.داسې خلق به همیشه په دوزخ کښې وی د دوزخ اُوربه دهغوی مخ اوسیزی.مخونه به سیزی اوشاګانې سوزوی دوی به بې وسه وی اُوربه نه شی اخواکولې.حضورﷺ فرمائی هم رومبئی لمبه به دهغوی ټوله غوښه اوځرمن دهغوی دهډوکونه جدا کړې د هغوی په قدمونو کښې به راپریوځی.هغوی به هلته بد شکله وی غاښونه به ئې راوتلې وی شونډې به ئې پورته ختلې وی اوښکته به راپریوتې وی. بره شونډه خو به ئې تالو ته رسیدلې وی اود لاندې شونډه به ئې نامه ته رسیدلې وی. (۱)

اَلَمْ تَكُنْ	اٰيٰتِىْ	تُتْلٰى	عَلَيْكُمْ
آیا نه وو	آیتونو زما	چې لوستلې کیدل به	په تاسو باندې
آیا زمونږ آیاتونه بهٔ تاسو ته نشو لوستلې			

فَكُنْتُمْ	بِهَا	تُكَذِّبُوْنَ	قَالُوْا	رَبَّنَا غَلَبَتْ
نو وی تاسو	هغې لره	چې دروغ به مو ګڼل	اوبه وائی کافران	اے ربه زمونږه غالبه شوی وه
نو تاسو به هغه دروغژن ګڼل . هغوی بهٔ وائی چې ائې زمونږ ربه ! مونږ خپلې بدبختئ				

عَلَيْنَا	شِقْوَتُنَا	وَكُنَّا	قَوْمًا ضَآلِّيْنَ	رَبَّنَآ	اَخْرِجْنَا
په مونږ باندې	بدبختی زمونږه	اووؤ مونږه	یو قوم بې لارې	اے ربه زمونږه	اوباسه مونږه
راګیر کړې وو اومونږ دلارې نه بې لارې شوی خلق وو. ائې زمونږه ربه ! اوس مونږ ددې دوزخ نه					

مِنْهَا	فَاِنْ عُدْنَا	فَاِنَّا	ظٰلِمُوْنَ
ددې دوزخ نه	نو که چرې دوباره اوکړو مونږه (هغه قصور)	نو بیشکه مونږه	به ظالمان یو
اوباسه ....که مونږ دوباره داسې کارونه اوکړو نو بیشکه مونږ به ظالمان یو			

قوله تعالی:-اَلَمْ تَكُنْ اٰيٰتِىْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ

قیامت کښې کافرانو ته سخته رټنه او د کافرانو پښیمانتیا:- -کافران به د هغوی د کفر په وجه د ګناهونو په وجه اودهغوی دنه منلوپه وجه د قیامت په ورځ سخته رټنه وی ددې بیان کولې شی چه هغوی ته به الله ﷻفرمائی چه زما ستاسوطرف ته رسولان درلیګلی وو په تاسوته مې کتابونه نازل کړی وو ستاسو شك شبه مې لرې کړې وه ستاسو هیڅ حجت مې باقې کړې نه وولکه چه ارشاد دې دې د پاره چه د خلقو عذرونه درسولانودراتلونه پس باقی پاتې نه شی(۲)اوفرمائی چه مونږترکومې رسول اونه لیګویه عذاب کوو نی نه(۳) یو بل آیت کښې دی کله چه دوزخ ته یوه ډله خی د هغه ځائ داروغه به تپوس کوی آیا

---

(۱) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة المؤمنون:۳۱۷۶، مسندابی یعلی:۱۳۶۷، احمد:۸۸/۳، حاکم:۲۴۶/۲،

(۲) ٤/النساء:۱٦٥.

(۳) ۱۷/الاسراء:۱۵.

تاسوله د الله ﷻ د طرف نه خبر ورکونکې نه وو راغلې؟(۱) هغه وخت به دابدنصیب خلق اقرارکوی چه بې شکه ستا حجت پوره شوې وو خو مونږ د خپلې بدقسمتنی او د زړه د سختوالی په وجه صحیح نه شو اوپه ګمراهنی باندې کلك ولاړ وو اوپه نیغه لاره نه شو.اې الله اوس ته مونږ بیا دنیا ته واپس کړه که بیاموداسې اوکړه نوبې شکه مونږ ظالمان یواودسزاحقداریو.لکه چه ارشاد دې ﴿فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ﴾(۲)زمونږ دخپلو خطاګانو اقرار دې آیا اوس هم چرته د خلاصی لار ملاویدې شی؟الخ خوجواب به ورکولې شی چه اوس تولې لارې بندې دی د عمل دار اوکور فنا شواوس د بدلې کور او دار دی. د توحیدپه وخت کښې مو شرك کولو اوس د پښیمانتیانه څه مطلب؟

قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ۝۱۰۸ إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ
اوبه وائی الله | ذلیله اوسی | په دې کښې | او مه کوئ خبری زما سره | بیشکه | چې وه | یوه ډله |
الله ﷻ به اوفرمائی چې لرې شئ |هم په دې کښې پراته اوسئ ||وماسره خبرې مه کوئی |حقیقت دادې
مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا
دبندګانو زما نه | چې ونیل به هغوئ | اے ربه زمونږه | ایمان راوړو مونږه | نو ببښنه اوکړه مونږ ته
چې زما دبندګانو یوه ډله وه |چې دا دعابه ئې کوله | ائې زمونږ ربه ! مونږ ایمان راوړې دې|نو ته راته
وَارْحَمْنَا وَأَنتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ۝۱۰۹ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا
او رحم اوکړه په مونږه | اوته | بهتره | درحم کونکونه ئې | نو اونیول تاسو هغوئ | په ټوقو سره
ببښنه اوکړه ||و په مونږ رحم اوکړه ||و ته دهر چا نه زیات رحم کونکې ئې |نو تاسوبه هغوئ پورې ټوقې
حَتَّىٰ أَنسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنتُم مِّنْهُمْ
تر دې پورې | چې هیر کړو هغوئ ستاسو نه | یاد زما | اووئ تاسو | چې په هغوئ پورې
کولې | تردې چې(دغې مشغوله) درنه زه هم هیر کړې ووم||و تاسو لګیا وئې په هغوئ پورې مو
تَضْحَكُونَ ۝۱۱۰ إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا
به مو خندل | بیشکه زهٔ چې یم | بدله ورکړه ما هغوئ ته | نن ورځ | په سبب دهغې |
خنداګانې کولې |نونن ما هغوئ ته دصبر بدله دا ورکړه |چې صرف هغوئ
صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ ۝۱۱۱
چې صبر اوکړو هغوئ | بیشکه هغوئ | خاص هم هغوئ | کامیابی موندونکی دی |
پوره پوره کامیاب شول|

قوله تعالی:-قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ۝
په دوزخیانو باندې د الله ﷻ غصه:- -کافران چه کله ددوزخ نه د وتلو خواهش کوی نوهغوی ته به جواب ملاویږی چه اوس خوبه تاسو په دې کښې په ذلت سره پراته ئی خبرداربیادا سوال زمانه اونه کړئی. افسوس دا به د رحمن کلام وی چه دوزخیان به د هرقسم خیرنه محروم کړی.(الله ﷻ دې مونږ بچ کړی. اې درحمتونو والاپروردګاره مونږ دخپل رحمت په لمن کښې راپټ کړه. اود خپلې رټنې او غصې نه مو

(۱) ۶۷/الملك:۸.
(۲) ۴۰/غافر:۱۱.

بچ کړه امين)ابن عمر ﷛ فرمائي چه دوزخيان به اول د دوزخ داروغه ګان راغواړي ځلويښت کاله پورې به هغوی ته چغې وهی خوهيڅ جواب به ورته نه ملاويږی ځلويښت کاله پس به ورته جواب ملاويږی چه تاسو هم دلته پراته اوسئ.دهغوی د چغوصورو خو به نه د دوزخ داروغه سره څه وقعت وی اونه الله ﷻ سره.بيا به نيغ په نيغه الله ﷻ ته فرياد کوی وائی به اې الله مونږدخپلې بدبختئ په وجه هلاك شو مونږ پخپله ګمراهئ کښې ډوب شو اې الله اوس خومونږ له ددې ځائ نه خلاصې راکړه. که بيا هم مونږ هغه خراب کارونه اوکړل نوچه څه سزا دې خوښه وی راکړه.ددې جواب به دوی ته ددنيا ددوچند عمرد وخت پورې نه شی ورکولې.بيا به جواب ملاويږی چه درحمت نه لرې شئ خوار اوذليل شئ او هم په دوزخ کښې پراته اوسئ اوما سره خبرې مه کوئ. اوس به دوی نااميده شی اود خرو غونډې چغې صورې به وهی شور به کوی سوزيږی به اوريتيږی. هغه وخت به د هغوی مخونه بدل شی شکلونه به ئې وران شی تردې چه بعضې مؤمنان به دشفاعت اجازت واخلی رابه شی خودلته به هيڅ څوك هم اونه پيژنی دوزخيان به هغوی ته په کتو وائی چه زه فلانکې يم خودوی به جواب ورکړی غلط دی مونږ خوتانه پيژنو.اوس به دوزخيان خلق الله ﷻ ته چغې وهی هغه جواب به ورته ملاوشی کوم چه پورته بيان شو. بيابه ددوزخ دروازې بندکړې شی اودوی به هم هلته پراته وی.ددوی د شرمنده کولو اوپښيمانه کولود پاره به دهغوی يوه زبردسته ګناه پيش کولې شی چه هغوی به دالله ﷻدمحبوب خلقوپورې توقې مسخرې کولې اوددوی په دعاګانوپورې به مو خنداګانې کولې هغه مؤمنانو به دخپل رب نه رحمت او بښنه غوښتله اواې ارحم الراحمين به ئې لوستلو اوونيلې خودوی به هغه په خنداګانو کښې الوزول او دهغوی په بغض کښې به مودرب ذکرېرېخودلواودهغوی په دعاګانواوعبادتونوپورې به موخندا ګانې کولې لکه چه ارشاد ربانی دې ﴿ إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴾ [1] يعنی ګناهګارانو به ايماندارانوپورې خنداګانې کولې اوهغوی پورې به ئې توقې کولې.اوس به الله ﷻ هغوی ته فرمائی ما خپلوايماندارو صبرکونکوبنديګانوته بدله ورکړې ده هغوی نيك بختئ سلامتيااو خلاصې بياموندلو او پوره کامياب شول.

قٰلَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا لَبِثْنَا

اوبه وائی الله څومره | وخت تير کړوتاسو | په زمکه کښې | په شمار دکلونو | اوبه وائی هغوی | وخت تير کړو مونږه

ته ورته اووايه چې (ښه) تاسو دکلونو په حساب څومره موده په دنيا کښې تيره کړې ده ؟ | هغوئ به اووائی چې

يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْئَلِ الْعَادِّينَ ﴿١١٣﴾ قٰلَ إِنْ لَبِثْتُمْ

يوه ورځ | ايا څه حصه دورځې | پس تپوس اوکړه | دشمار کونکونه | اوبه وائی الله | چې وخت نۀ دی تير کړې تاسو

يوه ورځ قدربه پاتې شوی وو يا د ورځې څه لږه حصه به وه | دشمير کونکونه تپوس او کړه | (الله ﷻ)

إِلَّا قَلِيلًا لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾ أَفَحَسِبْتُمْ

مګر | لږ | افسوس که چرې تاسوا وئ تاسو | چې پوهيدلی وې په هغه وخت کښې | آيا نو ګمان کوئ تاسو

به اوفرمائی چې تاسو (په دنيا کښې) ډيره نه بلکه لږه موده پاتې وې | که تاسو پوهيږئ | آيا

أَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾

چې بيشکه پيدا کړی يئ مونږ تاسو | فضول | او چې بيشکه تاسو | مونږ ته | نۀ به راوستلې کيږئ واپس

ستاسو داخيال وو | چې مونږ تاسو بې فائدې پيدا کړی يئ | او داچې تاسوبه مونږ ته نه واپس کيږئ

[1] ٨٣/المطففين:٢٩.

فَتَعٰلَى	اللّٰهُ	الْمَلِكُ	الْحَقُّ	لَآ اِلٰهَ	اِلَّا	هُوَ	رَبُّ	
پس ډير اوچت دي	الله	چي بادشاه	حقيقي دي	نشته بل خدائي	مگر	هم هغه دي	چي مالك دي	
هغه الله ﷻ چي بادشاه حقيقي دي	دهغه شان اوچت دي	د هغه نه سوا بل معبود نشته						
الْعَرْشِ	الْكَرِيْمِ ⑪							
دعرش	عزتمند							
هغه دعزت والا دعرش مالک دي								

قوله تعالى:-قٰلَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْاَرْضِ عَدَدَ سِنِيْنَ ⑫

د كافرانو دالله ﷻ نه سوال :- بيان كولې شى د دنياپه لږشان عمركښې دوى بدكاروكښې اخته شوكه نيكان شوې وونودالله ﷻ دنيكانوخلقوسره به ئې دخپلونيكوډيرلوئ اجر بيامونډلې وې.نن به د هغوى نه تپوس كولې شى چه تاسوپه دنياكښې څومره وخت پاتې وئې؟جواب به وركولې شى چه ډير كم يوه ورځ يا ددې نه هم كم د حساب پيژندونكوخلقو نه معلومه كړئې جواب به ملاؤ شى چه دومره موده يا ددې نه زياته خوپه واقع كښې هغه د آخرت د مودې په مقابله كښې ډيره زياته كمه ده كه تاسو په دې پوهيدلئې نودې فانى له به موپه دې هميشه والى والا ژوند له ترجيح نه وركوله اوبدى كولوسره په دې لږه شان موده كښې به مو الله ﷻ دومره نه خفه كولو.كه دغه لږ شان وخت موپه صبربرداشت اود الله ﷻ په عبادت كښې تيركړې وو نونن به مو راج كولو هم خوشحاله خوشحالى به وه.

د مؤمنانو نه به هم دغه شان سوال كيږي:-رسول الله ﷺ فرمائى كله چه جنتيان او دوزخ يان خپل خپل ځائ ته اورسى نوالله ﷻ به دمؤمنانونه تپوس كوى چه تاسوپه دنياكښې څومره موده پاتې شوئې؟ هغوى به وائى دغه يوه نيمه ورځ الله ﷻ به فرمائى چه بياخوتاسو ډير ښه پاتې شوئې چه د دومره لږو نيكومودومره بدله بيامونډله چه زمارحمت رضامندى اوجنت موحاصل كړو دهميشه والى.بيابه د دوزخيانونه داتپوس كولې شى هغوى به هم دومره موده اوښائى نوالله ﷻ به اوفرمائى ستاسوداسودا كړې خوډيره د نقصان ده چه په دومره موده كښې تاسو زما خفگان غصه او دوزخ واخستلو چرته به چه تاسو هميشه پراته ئې.

انسان بې كاره نه دې جوړ كړې شوې :-آياتاسوخلقوداګنړئې چه تاسو بې كاره اوبې ارادې پيداكړې شوى ئې؟ستاسو په پيداكولوكښې هيڅ حكمت نشته؟ صرف د لوبوتوقود پاره تاسو پيد كړې شوى ئې چه د ځناورو په شان ټوپونه وهنى كرځئې؟ د ثواب اوعذاب مستحق نه ئې؟ داګمان غلط دې تاسود الله ﷻ د عبادت اود حكمونوپه ځاى راوړلود پاره پيداكړې شوى ئې. آيا تاسو داخيال كوئې بې پرواه شوى ئې چه ستاسو زمونږ طرف ته هډوواپس كيدل نشته؟داهم ستاسو غلط خيال دې﴿اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُّتْرَكَ سُدًى﴾(۱) ولې داخلق داګمان كوى چه دوى به داسې بې كاره پريخودلې شى؟ د الله ﷻ ذات د دې نه اوچت اوبزرګ دې چه هغه څه عبث كار اوكړى يابيكاره جوړول ورانول اوكړى هغه ريښتونې بادشاه د دې نه پاك دې اود هغه نه بغيرڅوك معبودنشته. هغه دعرش عظيم مالك دې چه په ټول مخلوق باندې لكه د چت خوردې هغه ډير ښانسته اوډير ښكلې دې ښانسته شكل او نيكه نظاره ئې ده لكه چه ارشاد دې په زمكه كښې مونږ هره ښكلې جوړه پيداكړې ده. (۲)

---

۱) ۷۵/القيامة:۳٦.
۲) ۳۱/لقمان:۱۰.

د عمر بن عبدالعزيز دلسوزه خطبه:- خليفة المسلمين اميرالمؤمنين عمر بن عبدالعزيز په خپله آخرى خطبه كښې دالله ﷻ دحمد اوثنا بيانولونه پس اوفرمائيل چه تاسوعبث اوبيكاره نه ئى پيدا كړې شوي او تاسو بې كاره نه ئى پريخودلى شوى يادساتئى د وعدې يوه ورځ ده په كومه كښې چه به پخپله الله ﷻ د فيصلې كولود پاره نازليږى. هغه په نقصان كښې پاتې شو هغه خساره اوچته كړه هغه بې نصيبه او بدبخته پاتې شو هغه محروم اوخالى لاس پاتې شوڅوك چه دالله ﷻ درحمت نه لرې شو اود جنت نه رامنع كړې شو.دكوم پلنوالې چه دټولوزمكواوآسمانونودې. آيا تاسو ته نه ده معلومه چه صبابه د قيامت په ورځ هغه درب د عذاب نه بچ شى د چا په زړه كښې چه د دغه ورځې ويره وى اوڅوك چه دا فانى دنياپه هغه باقى آخرت باندې قربان كوى. دا لره د هغه ډيرې د حاصلولود پاره بې پرواه خرچ كوى اوخپلې دې ويرې ته د امن په بدلولو كښې سامان راپيدا كوى. آيا تاسو نه ګورئى چه تاسو نه وړاندې هلاك شو د چا په ځائ چه اوس تاسو ئى دغه شان به تاسو هم ختم كړې شئى اوستاسو په ځائ به نور راتلونكى راځى تردې چه يووخت به راشى چه دا ټوله دنيا به راغونډه شى اود هغه خيرالوارثين په درباركښې به حاضرى وركړى. خلقو خيال خو اوكړئى چه تاسو شپه ورځ خپل مرګ ته نيزدې كيږئى اوپخپلوقدمونوخپلوقبرونوته روان ئى.ستاسو ميوې پخيږى اوستاسواميدونه ختميږى ستاسو عمرونه پوره كيږى ستاسو اجل نيزدې راغلې دې تاسو به د زمكې په كندوكښې خښولې شئى چرته چه به نه بستره وى اونه تكيه دوستان اوملګرى به درنه پاتې شى حساب كتاب په شروع شى. هغه عملونه به مخې ته راشى كوم چه مو پريخى دى هغه به د نورو شى كوم چه مو وړاندې ليږلى دى هغه به مخې ته وينئى د نيكو به محتاج ئى دبدوسزاګانې به خورئى.اې دالله ﷻ بنديګانو دالله ﷻ نه اوويريږئى د هغه خبرې وړاندې كړئى دهغې نه وړاندې چه ستاسومرګ راشى دهغې نه وړاندې دابدى يعنى هميشه والى د پاره تيارشئى. هم دومره ئى وئيلې وو چه د ژړا غلبې ئى آواز اوچت كړو په مخ ئى د څادر ګوټ واچولو او په ژړاشو اود حاضرينوهم ژړا فرياد شروع شو.

د پيرى علاج دعا:- ابن ابى حاتم كښې دى يوبيمار سړې كوم چه يوپيرى تنګولو.حضرت عبدالله بن مسعود ؓ له راغلو نو هغه ﴿اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا وَّاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ۝ فَتَعٰلَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيْمِ۝ وَمَنْ يَّدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۙ لَا بُرْهَانَ لَهٗ بِهٖ ۙ فَاِنَّمَا حِسَابُهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ ۚ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الْكٰفِرُوْنَ۝ وَقُلْ رَّبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ۝﴾ آياتونه د هغه په غوږ كښې اولوستل هغه ښه شو.كله چه حضور ﷺ له د دې ذكر راغلونو وئى فرمائيل عبدالله تاد ده په غوږ كښې څه لوستلې وو؟ هغه اوخودل نو حضور ﷺ اوفرمائيل تا دا آياتونه د ده په غوږ كښې اولوستل هغه دې اوسوزولو والله كه دا آياتونه څوك په ايمان سره او په يقين سره په يوغرباندې اولولى نوهغه به هم د خپل ځائ نه اخواشى([1]) ابونعيم m روايت نقل كړې دې چه ابراهيم بن حارث ؓ اوفرمائيل چه مونږ رسول الله ﷺ يولښكرسره اوليګلو اوونى فرمائيل چه مونږ سحر مابښام ﴿اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا وَّاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ۝﴾ لولو.مونږ برابر د دې تلاوت دواړه وخته جارى اوساتلو الحمدلله مونږ په غنيمت او سلامتياسره واپس شو. حضور ﷺ فرمائى زما د امت د ډوبيدو نه بچ كيدل په كشتوكښې دسوريدوپه وخت كښې داوئيل دى. ﴿بسم الله الملك الحق وما قدروا الله حق قدره والارض جميعا قبضته يوم القيامة والسموات مطويات بيمينه سبحانه وتعالى عما يشركون بسم الله مجريها ومرسها ان ربى الغفور رحيم﴾

وَمَنْ يَّدْعُ	مَعَ اللّٰهِ	اِلٰهًا اٰخَرَ	لَا بُرْهَانَ
او څوك چې رابلي	دالله سره	خدائي بل	چې نشته دليل
او څوك چې دالله ﷻ سره بل معبود رابلي			د دې باوجود

[1] مسندابي يعلى:٤٠٤٥.

لَهٗ	بِهٖ	فَاِنَّمَا	حِسَابُهٗ	عِنْدَ رَبِّهٖ	اِنَّهٗ
هغه لره	په عبادت دبل چا	نو بیشکه	حساب دهغه	دهغه درب سره دي	بیشکه شان دادي

چي هيڅ دليل ورسره نه وي | نو دهغه حساب به خامخا دخپل رب سره کيږي

لَا يُفْلِحُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۱۱۷﴾	وَقُلْ	رَّبِّ	اغْفِرْ	
چي خلاصي نه شي موندي | دا كافران	او ووايه اې نبي	اې ربه زما	معافي اوكړه	

دايقيني ده چي كافران كاميابيدي نشي \|او ته ورته او وايه چي اني زمار به !

وَارْحَمْ	وَاَنْتَ	خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿۱۱۸﴾
او رحم اوكړه	او ته	بهتره دټولو رحم كونكو نه ئي

ما او بخښه \|او په ما رحم اوكړه \|او ته دټولو نه ښه رحم كونكي ئي

قوله تعالى:-وَمَنْ يَّدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ

په مصيبت كښې په كارراتلونكې څوك دي :- مشركان الله واحد ويروی او بيان فرمائي چه هغوی سره د هغوی دشرك كولوهيڅ دليل نشته. داجمله معترضه ده او جواب شرط ﴿فانما﴾ والا جملې په ضمن كښې دی يعني دهغوی حساب الله ﷻ سره دې.كافران هغه سره كامياب كيدې نه شي هغوی د خلاصی نه محروم پاتې كيږي.

يو سړی سره د رسول كريم صلی الله عليه وسلم سوال وجواب:- يوسړی نه رسول الله ﷺ تپوس اوكړو ته د چا چا عبادت كوې؟ هغه ونيل د الله او فلانكی فلانكی. حضورﷺ اوفرمانيل چه په دوی كښې ته كوم يوداسې گنړې چه ستا په مصيبت كښې به په كار راشی؟ هغه ونيل صرف الله جل وعلا. حضورﷺ اوفرمانيل چه كله په كارراتلونكې هم هغه يودې نو بيا هغه سره د دې نورو د عبادت كولوڅه ضرورت دې؟ آيا ستا خيال دې چه هغه به يوازې ستاد پاره كافی نه وی؟ هغه ونيل چه داخونه شم ونيلې البته اراده مې داده چه دنورو عبادت كولوسره به دهغه پوره شكر په ځای راوړم.حضورﷺ اوفرمانيل سبحان الله علم سره دابې علمی؟ښه پوهيږی اوبياناپوهه جوړيږې.اوس ترې هيڅ جوړه نه شوه نود مسلمانيدو نه پس به نی ونيل زه حضورﷺ قائل كړم. داحديث مرسل دې ترمذی كښې هم مسنداً نقل دې[1] بيائی يو دعا اوخودله د غفر معنی كله چه هغه مطلق وی نود گناهونو ختمولو اوهغه د خلقو نه دپټولوراخی اودرحمت معنی په صحيح لار باندې قايم كيدل اود خواقوالو او افعالو توفيق وركولو دی.

آياتونه			ركوع گانې
		سورة النور مدنية وهي اربع وستون اٰية وتسع ركوعات	
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۶۴		شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې	۹

سُوْرَةٌ	اَنْزَلْنٰهَا	وَفَرَضْنٰهَا	وَاَنْزَلْنَا
دا يو سورت دې	چي نازل كړې دې مونږه دا	او فرض كړې دې مونږه دا	او نازل كړې دی مونږه

دايو سورة دي چي مونږ نازل كړو \|او ددې (حكمونه مو په تاسو) فرض كړل \| او

[1]) سنن الترمذی:۳۴۸۳.

فِيهَآ	اٰيٰتٍۭ	بَيِّنٰتٍ	لَّعَلَّكُمْ	تَذَكَّرُوْنَ ۝١	اَلزَّانِيَةُ
په دې کښې	آيتونه	واضحه	دپاره ددې چې تاسو	نصيحت قبول کړئ	زناکاره ښځه

په دې کښې مو واضحه حکمونه نازل کړل | چې تاسو ترې نصيحت حاصل کړئ | زناکاره

وَالزَّانِيْ	فَاجْلِدُوْا	كُلَّ وَاحِدٍ	مِّنْهُمَا	مِائَةَ	جَلْدَةٍ
او زناکار سړې	پس اووهئ تاسو	هر يو	دهغوئ دواړو نه	سل	درې

اوزنارکار سړې په دواړو کښې هريو سل سل کوړې اووهئ

وَّلَا تَأْخُذْكُمْ	بِهِمَا	رَاْفَةٌ	فِيْ دِيْنِ اللهِ	اِنْ كُنْتُمْ	
اونه دې نيسي تاسو لره	په دغو دواړو باند	زړه سواندی	په معامله ددين دالله کښې	که يئ تاسو	

اوتاسو ته دې په دې دواړو دالله ﷻ د حکم په نافذ کولو کښې هيڅ ترس رانشي | که چرې

تُؤْمِنُوْنَ	بِاللهِ	وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ	وَلْيَشْهَدْ	عَذَابَهُمَا	طَآئِفَةٌ
چې ايمان لرئ	په الله باند	اوپه ورځ دآخرت	اوحاضر دشی	عذاب ددې دواړو ته	يوه ډله

تاسو په الله ﷻ او دقيامت په ورځ باور کوئ | اوپکاردی چې د دې دواړو کسانو سزا ته دې د

مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝٢

دمومنانونه |

مسلمانانو يوه ډله حاضره (ولاړه) وی |

قوله تعالى:- اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِيْ فَاجْلِدُوْا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

درجم حداودکوړوسزا:- ددې بيان نه چه مونږ داسورت نازل کړېدې ددې سورت بزرگی اوضرورت ښکاره کول دی. ددې نه دامقصدنه دې چه نورسورتونه ضروری اودبزرگئی والانه دی. د **(فرضناها)** معنی مجاهد اوقتاده دابيان کړې ده چه په دې کښې دحلال حرام امر نهی اوحدودوغيره بيان دې. امام بخاری فرمائی دامونږ په تاسواوتاسونه پس راتلونکوباندې مقررکړېدې[1] پدې کښې صفاصفا کولاو کولاو ښکاره احکام بيان کړی دی دې دپاره چه تاسو نصيحت او عبرت حاصل کړنی اود الله ﷻ احکام يادوساتئی او بيا په دې باندې عمل اوکړنی. بيانی دزناکارئی شرعی سزا بيان کړه. زناکار خو به يا ناواده کړې وی يعنی خلمې يا واده کړې به وی يعنی هغه چه د حريت بلوغت او عقل په حالت کښې په شرعی نکاح سره يوې ښځې سره ملاو شوې وی. خلمې چه د هغه نکاح نه وی شوې اوزنائی اوکړه نود هغه حدهم هغه دې چه په دې آيت کښې بيان شوې دې يعنی سل (۱۰۰) کوړې. دجمهوروعلماؤ په نيز به دې ديوکال د پاره د وطن نه بهر کول هم وی. اود امام ابوحنيفه قول دې چه دا د وطن نه ويستل د امام په رائې کښې دی که هغه غواړی نودې بهردې کړی اوکه غواړی نوپرېږدې دی.

[1] صحيح بخاری کتاب التفسيرسورة النورقبل حديث: ۴۷۴۵.

د زاني دپاره د جلا وطنئ حکم

مسلک حنفي:- دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز په وادهٔ شوي عاقل بالغ زنا کارباندې صرف کوړې دې جلاوطنې نشه البته قاضي دسياست په طورئې جلا وطن کولې شي خودحدزناپه طوربه نشي جلا وطن کولې (تفسير مظهري (۳۱۷/۶)-

د جمهورو دليل:- د جمهورو دليل خود بخاري اومسلم هغه حديث دې په کوم کښې چه دوه اعرابي رسول الله ﷺ له راغله يوونيل يا رسول الله ﷺ زما خوئ ده سره نوکروو اود ده ښځې سره ئې زناکړې ده ماد هغې په فديه کښې سل چيلئ او يوه وينځه ورکړه بيا ما د علماؤنه معلومات اوکړو نومعلومه شوه چه زما په خوئ باندې شرعي سزا سل کوړې دی او د يوکال د پاره د وطن نه ويستل دی د ده په ښځه باندې رجم يعنی سنګسارکول. حضور ﷺ اوفرمائيل واورئې زه په تاسوکښې د الله ﷻ د کتاب صحيح فيصله کوم. وينځه او چيلئ خو به تاته واپس درکولې شي او ستا په خوئ باندې سل کوړې اود يوکال دپاره ويستل دی اواې انيس ته دده د ښځې بيان واخله (داحضرت انيس ؓ د قبيله اسلم يوسړې وو) که هغه دخپلې ګناه اقرار اوکړي نوهغه سنګسارکړه. هغه بی بی اقرار اوکړواوهغه سنګسار کړې شوه. (١)

د دې حديث نه ثابتيږي چه په ناواده کړي باندې سلوکوړوسره د پوره کال پورې د وطن نه ويستل هم دی اوکه واده کړې وی نوهغه به رجم کولې شي.

د رجم متعلق درسول کريم صلى الله عليه وسلم خطبه:- موطاء امام مالك کښې دی حضرت عمر ؓ په خپله خطبه کښې د حمد او ثنانه پس اوفرمائيل خلقو الله ﷻ حضرت محمد ﷺ په حقه سره راليکلې اوپه حضور ﷺ باندې خپل کتاب نازل کړې دې په دې کتاب الله کښې درجم کولو آيت هم وو کوم چه مونږ تلاوت کړو يادمو کړو اوپه هغې باندې موعمل هم اوکړو. پخپله د حضور ﷺ په زمانه کښې هم رجم شوې اومونږ هم دحضور ﷺ نه پس رجم کړې دې زه ويريږم چه څه زمانه تيريدونه پس څوك دا اونه وائي چه مونږ رجم په کتاب الله کښې نه وينو اوداسې نه وی چه هغوی د الله ﷻ دافريضه کومه چه الله ﷻ پخپل کتاب کښې نازل کړې پريږدی اوګمراه شي. په کتاب الله کښې د رجم حکم مطلق حق دې په هغه باندې چه زنااوکړي او واده کړې وی که هغه سړې وی اوکه ښځه اود هغه په زنا باندې شرعي دليل وی ياحمل وی يااقراروی. داحديث په بخاري اومسلم کښې ددې نه هم اورد دې (٢) مسند احمد کښې دی هغوی په خپله خطبه کښې اوفرمائيل خلق وائي چه د رجم يعنی سنګسارئی مسئله مونږ په قرآن کښې نه وينو په قرآن کښې صرف دکوړو وهلوحکم دې يادساتئې پخپله رسول الله ﷺ رجم کړې دې اومونږ هم دحضور ﷺ نه پس رجم کړې که ماته دا ويره نه وه چه خلق به وائي په قرآن کريم کښې څه نه وو عمر ؓ اوليکل نو ما به د رجم آيت داسې ليکلوڅنګه چه نازل شوې وو (٣) داحديث په نسائي کښې هم شته. مسنداحمد کښې دی چه هغوی په خپله خطبه کښې درجم ذکر اوکړو اووئې فرمائيل رجم ضروري دې هغه دالله ﷻ دحدونونه يوحد دې. پخپله حضور ﷺ رجم کړې اود هغوی نه پس مونږ هم رجم کړې دی. که دخلقو دې خبرې ويره نه وه چه عمر ؓ په کتاب الله کښې زياتې کړې کوم چه په کښې نه وونوما به د رجم آيت په کتاب الله کښې يوطرف ته ليکلې وو. عمربن خطاب ؓ عبدالرحمن بن عوف ؓ اود فلانکي اود فلانکي شهادت دې چه حضور ﷺ رجم کړې اومونږ هم رجم کړې دې. يادساتئې تاسو نه

---

(١) صحيح بخاری کتاب الصلح باب اذا اصطلحوا على صلح جور فالصلح مردود: ۲۶۹۵، صحيح مسلم: ۱۶۹۷، ابوداؤد: ۴۴۴۵، ترمذی: ۱۴۳۳، ابن ماجة: ۲۵۴۹، احمد: ۱۱۵/۴، ابن ماجة: ۴۴۳۷.

(٢) صحيح بخاری کتاب الحدود باب رجم الحبلى فى الزنااذا احصنت: ۶۸۳۰، صحيح مسلم: ۱۶۹۱

(٣) احمد: ۲۹/۱، السنن الكبرى للنسائي: ۷۱۵۱ وسنده صحيح.

پس داسې خلق رانلونکي دي چه رجم شفاعت او عذاب قبر به دروغ ګڼړي اودا خبره هم چه څه خلق به د دوزخ نه واپس راويستلې شي چه هغه به سکاره شوې وي([1])مسند احمد کښې دي چه حضرت عمر ﷺ اوفرمائيل رجم د حکم نه انکارکونکي د هلاکت نه بچ شه([2])امام ترمذی هم دا راوړې دې اودې ته ئې صحيح ونيلې. ([3])

درجم ايت منسوخ دې حکم ئې باقي دې:-ابويعلى موصلي کښې دی چه خلق مروان سره ناست وو زيدبن ثابت ﷺ هم ووهغوی اوفرمائيل مونږ په قرآن کښې لوستل چه واده کړې سړې يابنځه کله زناکاری اوکړي نوهغه خامخا رجم کوئي.مروان ونيل بياتاسودا آيت په قرآن کښې اونه ليکلو؟ وئې فرمائيل چه په مونږکښې کله ددې ذکر اوشو نوعمر بن خطاب ﷺ اوفرمائيل زه ستاسو تشفي کوم. يو سړې نبي ﷺ له راغلو هغه حضور ﷺ ته داسې ذکر اوکړواود رجم بيان ئې اوکړو. چا ونيل يارسول الله ﷺ تاسو د رجم آيت اوليکئي حضور ﷺ اوفرمائيل چه اوس خوزه دا ليکلې نه شم. ياد دې په شان روايت نسائي کښې هم دې([4])د دې ټولواحاديثونه ثابت شو چه درجم آيت اول ليکلې ووبياپه تلاوت کښې منسوخ شواوحکم ئې باقي پاتې شو.والله اعلم.پخپله حضوراکرم ﷺ دهغه سړې دبنځې د رجم کولوحکم ورکړو چاچه خپل نوکرسره بدکاری کړې وه. دغه شان حضور ﷺ ماعز ﷺ او يوه غامديه ښځه رجم کړه. په دې ټولورواياتوکښې دا نقل نه دی چه د رجم نه اول حضور ﷺ هغوی ته کوړې هم لګولې وی بلکه په دې ټولو صحيح اوصفا احاديثوکښې صرف د رجم ذکر دې په يوکښې هم د کوړوذکر نشته. د دې د پاره د جمهورو علماؤ د اسلام هم دا مذهب دې. امام ابوحنيفه اوامام شافعي n هم دې طرف ته تلی دی.

د رجم سره کوړې نشي جمع کولې

مسلک حنفي:-اوپه محصن کښې به د سنګسارسره د کوړو دواړه سزاګانې نشي جمع کولې.ځکه چه رسول الله ﷺ دادواړه سزاګانې نه دی جمع کړې.اوددې وجې هم چه دسنګسارنه پس د کوړو وهلوڅه فائده نشته.ځکه چه نوروته دتنبيه ورکولوفائده په سنګسارکولوسره حاصليږی.ځکه چه سخته سزا خو سنګسارکول دی.اوخپله زناکارته هم دهغه دمرګ نه پس تنبيه نشي ملاويدې.تسهيل الهدايه (۱۲۶/۴).

امام احمد فرمائي چه اول هغه په کوړو وهل پکاردی بيارجم کولوپکاردی دې دپاره چه په قرآن اوحديث دواړو باندې عمل اوشي. لکه چه دامير المؤمنين حضرت علي ﷺ نه نقل دی چه کله هغوی له سراجه راوستله چه واده کړې ښځه وه اوپه زناکارئی کښې راغلې وه نو هغوی د زيارت په ورځ هغه په کوړو اووهله اود جمعه په ورځ ئې سنګسارکړه او وئې ونيل په کتاب الله باندې مې عمل اوکړو په کوړو مې اووهله اود رسول الله ﷺ په سنتومې عمل اوکړو سنګسار مې کړله. ([5])

مسند احمد کښې سنن اربعه اومسلم شريف کښې دی رسول الله ﷺ اوفرمائيل زما خبره واخلئی زما خبره واخلئی الله ﷺ د هغوی د پاره لار اوويستله که ناواده کړې سړې ناواده کړې ښځې سره زنااوکړي نوسل کوړې او د کال د پاره د وطن نه ويستل دی اوکه واده کړې واده کړې سره زنااوکړی نورجم. ([6])

---

[1] احمد: ۲۳/۱.

[2] احمد: ۳۶/۱وسنده صحيح، بيهقي: ۲۱۲/۸، مسندالشافعي: ۱۶۳/۱،ترمذی: ۱۴۳۱، بتصرف يسير.

[3] ترمذی: کتاب الحدود باب ماجاء في تحقيق الرجم: ۱۴۳۱وهوصحيح.

[4] السنن الکبری للبيهقي: ۷۱۴۸.

[5] احمد: ۹۳/۱ ح ۷۱۶وسنده صحيح.

[6] صحيح مسلم کتاب الحدود باب حدالزاني: ۱۶۹۰، ابوداؤد: ۴۴۱۵،ترمذی: ۱۴۳۴، السنن الکبری: 7142، احمد: ۳۱۳/۵، ابن حبان: ۴۴۲۵ ، بيهقي: ۲۲۲/۸.

قاضي له فيصله اورسيده بيا به ترس نه وي: بيافرمائي دالله ﷻ په حکم پوره کولو کښې تاسوله په هغوی باندې ترس اورحم خوړل نه دي پکار.د زړه رحم يوبل څيزدې هغه خوبه ضرور وي خودحدپه قايمولو کښې کمې سستي کول خراب څيزدې. کله چه امام اوبادشاه له داسې واقعه راشي په کوم کښې چه حدوی نوهغه له پکاردی چه حد قايم کړي اونه ئې پريږدي. په حديث کښې دي د خپل مينځ په حدودو کښې معافي کوئي کومه خبره چه ماته راورسي او په هغې کښې حد وي نوهغه خو واجب او ضروري شي([1]) په يوبل حديث کښې دي په زمکه د يوحد قايمول د زمکې والا د پاره د څلويښتو ورځو د باران نه بهتردي([2])داهم قول دې چه په ترس کولوسره نرم ويشتل مه کوئي بلکه په درميانه توګه ئې په کوړو وهئي داسې هم نه وي چه هډوکي په مات کړئي. د تهمت لګونکي حدجاري کولو په وخت کښې د هغه په بدن باندې کپړې موجود کيدل پکار دي اود زناکاردحدپه وخت کښې دې نه وي.داقول د ابو حمادبن ابوسليمان دې د دې بيان فرمائيلوسره هغوی داجمله ﴿رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۖ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ اولوستله نوسعيد بن عروبه تپوس اوکړو چه داپه حکم کښې شته نو وئې وئيل اوحکم کښې شته. او په کوړو کښې يعنی د حد په قايمولوکښې اوپه سخت ګذار کولو کښې. دابن عمر ﷺ وينځې چه کله زنااوکړه نوهغه دا په پښوباندې اوملاباندې په کوړو باندې اووهله نوعبيد ددې آيت هم داجمله تلاوت کړه چه دربب حد قايمولوکښې تاسوله ترس نه دی راتلل پکار. نوهغه اوفرمائيل ولې ستا په نيز ما دې سره نرمي اوکړه؟ واوره الله ﷻ د دې د وژلوحکم نه دې کړې اونه ئې دا فرمائيلي چه دا په سر په کوړو باندې اووهئي. ما په پوره طاقت سره دا په کوړو وهلې ده او دې له مې پوره سزا ورکړې ده.بيا ئې اوفرمائيل که ستا په الله باندې او په قيامت باندې ايمان وي تاله د دې حکم پوره کول پکار دي او په زناکاروباندې د حد قايمولونه ډډه نه دی کول پکار. هغه په سخت ګذار سره وهل هم پکاردی خوهډوکي ماتونکي نه. دې د پاره چه هغه د خپلې دې ګناه نه منع شي اود هغوی دا سزا د نورو د پاره عبرت جوړشي رجم خراب څيز نه دې.

يوحديث کښې دي يوسړې راغلووئيل يارسول الله ﷺ چه زه کله چيلئي ذبح کوم نو زړه مې خوګيږي حضور ﷺ اوفرمائيل په دې رحم به هم تاته اجر ملاويږي([3]) بيافرمائي چه د دوی د سزا په وخت د خلقو راجمع کول پکاردی دې د پاره چه د ټولو په زړه کښې ويره کيني اود زناکار رسوائي هم وی دې د پاره چه نورخلق د دې نه منع شي.ده له ښکاره سزاورکول پکاردی په پټه وهلوسره نه دی پريخودل پکار. که يوسړې وی اوياد دې نه زيات وی نوډله شوه او په آيت باندې عمل اوشو.داد امام محمد مذهب دې چه يوسړې هم طائفه ده.د عطاء قول دې دوه کيدل پکاردی سعيدبن جبير وائی چه څلور دې وی. زهري وائي درې ياد دريونه زيات. امام مالك فرمائي څلور اود دې نه زيات ځکه چه په زناکښې د څلورونه کم ګواهان نه وی ياد دې نه هم زيات.دامام شافعي هم دامذهب دې. ربيعه فرمائي چه پنځه دې وی. دحسن بصري په نيز لس کسان. قتاده وائي چه يوه ډله دې وی چه نصيحت عبرت او سزا اوشي.نصربن علقمه د دې ډلې موجودګئی کښې دا علت بيان کړې دې چه هغوی به د هغه خلقو دپاره چه په چا باندې حد جاري کولې شی دمغفرت او رحمت دعااوکړي.

---

[1]) ابوداؤدكتاب الحدود باب يعفي عن الحدودمالم تبلغ السلطان:٤٣٧٦نسائي ٤٨٩، حاكم:٣٨٣/٤.

[2]) نسائي كتاب قطع السارق باب الترغيب فى اقامة الحد:٤٩٠٩،ابن ماجة:٢٥٣٧-٢٥٣٨.

[3]) احمد:٤٣٦/٣وسنده صحيح وصححه الحاكم:٢٣١/٤ووافقه الذهبي، مجمع الزوائد:٣٢/٤-٣٣.

اَلزَّانِيْ	لَا يَنْكِحُ	اِلَّا	زَانِيَةً	اَوْ مُشْرِكَةً
زناکار سړې د	نکاح نه کوی	مګر	دزناکارې ښځې سره	یادمشرکې ښځې سره
ازناکار سړې زناکارې ښځې یا مشرکې ښځې نه سوا بل چا سره				
وَّالزَّانِيَةُ	لَا يَنْكِحُهَآ	اِلَّا	زَانٍ	اَوْ مُشْرِكٌ
او زناکاره ښځه چې ده	نکاح دنۀ کوی دهغې سره	مګر	زناکار سړې	یا مشرك سړې
نکاح نه کوی	اوزناکارې ښځې سره هم بغیر دزناکار سړی یا مشرک سړی نه بل څوک نکاح نه کوی			
وَحُرِّمَ	ذٰلِكَ	عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ		
او حرام کړې شوی دی	دغه	په مومنانو باندې		
اودا عمل (دزنا) په مومنانو حرام کړې شوې دې				

قوله‌تعالی:- اَلزَّانِيْ لَا يَنْكِحُ اِلَّا زَانِيَةً

بدکاره ښځې اوبدکاره سړی:- الله ﷻ خبرورکوی چه زناکار سره په زناباندې هغه ښځه رضامند کیږی چه بدکاره وی یامشرکه وی اوداخراب کارڅه عیب نه ګڼړی.داسې بدکاره ښځې سره هغه سړې ملاویږی چه هم د دې په شان بدچلن وی یامشرك وی اود دې د حرمت هډو قائل نه وی. هم دا قول د مجاهد، عکرمه، سعیدبن جبیر،عروه بن ربیر،ضحاك،مکحول،مقاتل بن حیان او ډیرو بزرګانو مفسرینو نه روایت دې چه په مؤمنانو باندې دا حرام دی یعنی زناکاری کول او زناکاروښځوسره نکاح کول یا عفیفه او پاك دامنه ښځې دداسې زنا کارانو په نکاح کښې ورکول.دابن عباس ﷺ نه روایت دې چه دې آیت نه مراددادې چه زناپه مسلمانانوباندې حرامه ده.دقتاده وغیره نه روایت دې چه بدکارو ښځو سره نکاح کول په مسلمانانو باندې حرام دی.لکه چه بل آیت کښې دی﴿مُحْصَنٰتٍ غَيْرَ مُسٰفِحٰتٍ وَّلَا مُتَّخِذٰتِ اَخْدَانٍ ۚ فَاِذَآ اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنٰتِ مِنَ الْعَذَابِ ۚ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ ۚ وَاَنْ تَصْبِرُوْا خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ﴾ ([1])یعنی مسلمانانو له چه کومو ښځوسره نکاح کول پکاردی په هغوی کښې دا دریواړه صفتونه کیدل پکاردی چه هغه پاك دامنه وی هغه بدکاره نه وی او نه په پټه باندې خرابو خلقو سره تعلق لرونکې وی. هم دغه درې صفتونه په سړوکښې کیدل هم بیان شوی دی. د دې د پاره د امام احمد فرمان دې چه د نیك اوپاك دامن مسلمان نکاح بدکاره ښځې سره صحیح نه دی تر کومې چه هغه توبه اونه کړی اوپس د توبه نه نکاح کول صحیح دی دغه شان ساده باده پاکوښځونکاح زناکار او بدکاره سړوسره کول نه دی پکار ترکومې چه هغوی په صدق زړه سره د دې بدکار نه توبه اونه کړی ځکه چه د الله ﷻ فرمان دې داپه مسلمانانوباندې حرام کړې شوی دی.

د زنا کارې او مشرکې سره دنکاح یوه عجیبه واقعه:-یوسړی دام مبزول نومې بدکاره ښځې سره دنکاح کولواجازت د حضور ﷺ نه اوغوښتو نو حضورﷺ هم دغه آیت تلاوت کړو([2])بل روایت کښې دی چه د هغه داجازت په غوښتلو باندې دا آیت نازل شو([3])ترمذی کښې دی یوصحابی چه د هغه نوم مرثد بن ابومرثدوو ده به دمکې نه مسلمانان قیدیان راوچتول راوړل به نې اومدینې ته به نې رسول.عناق نومې

---

[1] ٤/النساء:٢٥.

[2] احمد:١٥٩/٢وسنده حسن واخطامن ضعفه.

[3] احمد:٢٢٥/٢وسنده حسن، بيهقي:١٥٣/٧، حاكم:١٩٣/٢.

یوه بدکاره ښځه په مکه کښې اوسیده. د جاهلیت په زمانه کښې د ده دې ښځې سره تعلق وو. حضرت مرثدﷺ فرمائي یوځل زه دیوقیدی دراوستلو پاره مکه ته لاړم دیوباغ دیوال دلاندې اورسیدم.د شپې وخت وو سپوږمئ راختلې وه. اتفاقی عناق هلته راورسیده زه ئې اولیدم بلکه وئې پیژندلم آواز ئې راکړه مرثدنه ئې؟ ماوئیل اومرثدیم هغې ډیره خوشحالي ښکاره کړه اوماته ئې اوونیل راځه شپه ما سره تیره کړه.ماوئیل عناق الله ﷻزناکاری حرامه کړې ده.کله چه هغه نا امیده شوه نوهغې زماد ګیرولو دپاره شور اوچغې شروع کړې چه اې د خیمې والابیدار شئ غل راغلې دې هم دادې چه ستاسو قیدیان پتوی.خلق راپاسیدل اواته کسان زما د نیولو د پاره ما پسې په منډه شو ما موټې رابندکړل اود خندق په لاراوتختیدم او په یوغار کښې پټ شوم.داخلق ماپسې شاشاته راغله خو زه ئې اونه لیدم. دوی هلته متیازو ته کیناستل والله ددوی متیازې زما په سر راتلې خوالله ﷻ هغوی رانده کړل اود هغوی نظریه ماباندې پرینوتلو.اخوادیخوائي اوکتلم خوواپس لاړل.ما لږ ساعت تیرکړو اوچه دایقین مې اوکړوچه هغوی به بیا اوده شوې وی نود دې ځائ نه لاړم اودمکې لارمې واخسته هلته اورسیدم او هغه مسلمان قیدی مې راپه شاکړو اود هغه ځائ نه مې راوتختولو.هغه ډیردروندووکله چه اذخرته اورسیدم نوستړې شوم ماهغه دشانه راکوزکړواودهغه هتکړئی مې خلاصې کړې اوآزادمې کړو. را روان مې کړو اومدینې ته مې راورسولو. د عناق محبت زما په زړه کښې وو مادرسول الله ﷺ نه اجازت اوغوښتلوچه هغې سره نکاح اوکړم حضورﷺ خاموش شو مابیا هم دا سوال اوکړو بیا خاموش شونودا آیت نازل شو. حضورﷺ اوفرمائیل اې مرثد د زناکارې سره نکاح زناکار یامشرک کوی ته هغې سره د نکاح اراده پریږده.امام ابوداؤد اوامام نسائي n هم دادخپل سنن په کتاب النکاح کښې راوړې دی ([1]) ابوداؤدوغیره کښې دی زناکاره چه هغې ته کوړې لګولې شوی وی هغه د خپل ځان په شان سره نکاح کولې شی. ([2])

درې قسمه خلق به جنت ته نه ځې اودریو قسمو خلقو ته به الله ﷻ په نظر د رحمت نه ګوری:-مسند احمد کښې رسول الله ﷺ فرمائي درې قسم خلق دی چه جنت ته به نه ځی اود هغوی طرف ته به الله ﷻ د رحمت په نظرنه ګوری. د مور پلار نافرمانه، هغه ښځې چه ځان د سړو په شان کوی اودیوث. اودرې قسم خلق دی چه هغوی ته به الله ﷻ د رحمت په نظرنه ګوری د مورپلار نافرمانه د همیشه نشه کونکې اودالله ﷻ په لارکښې د ورکړې احسان کونکې([3]) مسنداحمدکښې دی حضورﷺ فرمائي درې قسم خلق دی په چاچه الله ﷻ جنت حرام کړې دې دهمیشه شرابی د مور پلار نافرمانه او د خپل کور والا په خلقو کښې خباثت قایمونکې([4]) ابوداؤدطیالسی کښې دی چه جنت ته به یودیوث هم نه ځی([5])ابن ماجه کښې دی کوم سړې چه الله ﷻ سره پاك صفا ملاویدل غواړی هغه له پکاردی چه پاکوښځوسره نکاح اوکړی چه وینځې نه وی([6])د دې سندضعیف دې اودیوث وائي بې غیرته سړی ته. نسائي کښې دی یوسړې رسول الله ﷺ له راغلو وئې وئیل زما خپلې ښځې سره ډیره مینه ده خو په هغې کښې دا عادت دې چه د چا لاس هم نه واپس کوی. حضورﷺ اوفرمائیل طلاق ورکړه. هغه وئیل مانه خوصبر نه

[1]) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة النور:٣١٧٧وسنده حسن،ابوداؤد:٢٠٥١،النسائی:٣٢٣،بیهقی: ١٥٣/٧، حاکم:٢/١٦٦مختصرا.

[2]) ابوداؤد کتاب النکاح باب فی قوله تعالی(الزانی لاینکح الازانیة):٢٠٥٢وسنده حسن،احمد:٣٢٤/٢،مشکل الاثار:٤٥٤٨

[3]) نسائی کتاب الزکاة باب المنان بما اعطی:٢٥٦٣وسنده حسن، احمد:١٣٤/٢.

[4]) احمد:١٣٤/٢وسنده حسن وصححه الحاکم:٧٢/١ووافقه الذهبی، مجمع الزوائد:٣٢٧/٤.

[5]) مسندالطیالسی:٦٤٢.

[6]) ابن ماجة کتاب النکاح باب تزویج الحرائروالولود:١٨٦٢.

کیږی. بیا حضورﷺ اوفرمائیل بیالاړشه دهغې نه فائده واخله(١) خوداحدیث ثابت نه دې اوددې راوی عبدالکریم قوی نه دې دویم راوی د دې هارون دې چه د ده نه قوی دې خود هغه روایت مرسل دې اوهم دا ټیك هم دی. هم دا روایت مسنداً هم نقل دې خود امام نسائی فیصله دا ده چه مسندکول خطاده او صواب هم دا دې چه دامرسل دې. داحدیث په نورو کتابونوکښې په نورو روایتونوسره هم نقل دې. امام احمد خودې ته منکروانی اوامام ابن قتیبه د ده تاویل کوی چه کومه وینا نې کړې ده چه هغه د یولاس لګونکی لاس نه پریږدی دې نه مراد ډیر زیات سخاوت دې چه هغه یوسوالګری ته هډو انکار نه کوی خوکه چرې هم دا مطلب وې نو په حدیث کښې د ﴿لامس﴾ په ځایٔ د﴿ملتمس﴾ لفظ کیدل پکار وو. داهم وئیلې شوی دی چه د دې خصلت داسې معلومیدو دانه وه چه هغې بدی کوله خکه که په هغې کښې هم داعیب وونوبیابه حضورﷺ دې صحابی ته د هغې د ساتلواجازت نه ورکولو خکه چه مینه خوموجود وه دا صرف په یوه خطره د وهم ماتول ممکن دی چه څه بدی راپیداکړی. والله سبحانه وتعالی اعلم. غرض داچه د زناکاروښځوسره د پاکو سړو نکاح کول منع دی اوکه هغوی توبه اوکړی نو نکاح حلاله ده. د ابن عباس رضی الله عنه نه یوسړی تپوس اوکړ چه هم یوداسې ښځې سره زما تعلق ووخواوس مونږ ته الله ﷻ د توبې توفیق راکړو نوزه غواړم چه هغې سره نکاح اوکړم خوبعضې خلق وائی چه هم زناکاریه زناکارې ښځې سره یا مشرکې سره نکاح کوی. هغوی اوفرمائیل چه نه د دې آیت دا مطلب نه دې ته هغې سره اوس نکاح کولې شې که څه ګناه وی نوزما په ذمه. یحیی له چه کله داذکر راغلو نوونې فرمائیل داآیت منسوخ دې ددې نه په پس آیت﴿وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ ۚ إِن يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾(٢) سره. امام ابوعبدالله محمدبن ادریس شافعی همدا فرمائی.

د زنا کارې ښځې سره د پاکدامن سړی د نکاح جواز

مسلک حنفي:- -د احنافو په نیز د زناکارې ښځې سره نکاح کول جائز دی د تفصیل دپاره اوګورئ (احکام القرآن للجصاص باب تزویج الزانیة (۳۹۱۱۳) -

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ
| او هغه کسان | چې دزنا الزام لګوی |
او هغه خلق چې په پاک دامنو

الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ
په پاك لمنو ښځو باندې | بیا | رانهٔ ولی هغوی | څلور | ګواهان | نو اووهئ هغوئ
ښځو باندې تهمتونه اولګوی | بیا پرې څلور ګواهان پیش نکړې شی | نو هغوئ

ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ
اتیا | درې | اومهٔ قبلوئ تاسو | دهغوئ | ګواهئ | همیشه | او دغه کسان | پخپله هغوئ
اتیا درې اووهئ |..........اوبیا دپاره هیڅ کله دهغوئ ګواهئ مه قبلوئ | اوهم دغه خلق

الْفَاسِقُونَ ۝ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا ۚ
فاسقان دی | سوا دهغه کسانونه | چې توبه ئې اوویستله | روستو | ددې نه | او نیك ئې کړو عمل خپل
بد کرداره دی | مګر څوک چې ددې کار نه پس توبه اوباسی | اودخپلو عملونو اصلاح اوکړی

(١) نسائی کتاب النکاح باب تزویج الزانیة:۳۲۳۱ وهوصحیح، بیهقی:۷/۱۵٤.
(٢) ۲٤/النور:۳۲.

فَإِنَّ اللَّهَ	غَفُورٌ	رَّحِيمٌ ۝
پس بیشکه الله	ښښونکې	مهربانه دی
نوبیشکه الله ﷻ ډیر بخښونکي مهربان دي		

قوله تعالى:- وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ

په پاکو ښځو باندې دتهمت لګونکو سزا:- کوم خلق چه په یوه ښځه یاسړي باندې دزناکارئي تهمت اولګوی او ثبوت ورنه کړې شي نو هغه ته به اتیاکوړې لګولې شي اوکه شهادت نې پیش کړو نو د حد نه به بچ شي او په چاچه جرم ثابت شوې دې هغه ته به حدورکولې شي اوکه شهادت نې پیش نه کړې شو نو اتیا کوړې به هم وهلې شي اود بیاد پاره به همیشه د هغه ګواهي نه شي منلې اوهغه به عادل نه بلکه فاسق ګڼړلې شي. په دې آیت کښې چه کوم خلق مخصوص اوخلاص ګڼړلې شوی دی نوبعضې وائی چه دا خلاصوالې صرف د فاسق کیدو سره ده یعنی پس د توبې نه به هغه فاسق نه وی. بعضې وائی چه نه نه به فاسق وی اونه به مردودالشهادت وی بلکه بیابه دهغه ګواهي هم اخستې شي.اوحدچه کوم دې هغه یوشان هم په توبه سره نه شي اخواکیدې.دامام مالك احمد اوامام شافعي n مذهب خو دادې چه په توبه سره به د شهادت مردودکیدل اوفسق ختم شي. سیدالتابعین سعید بن مسیب او د سلفو د یوې ډلې هم دا مذهب دې[1]خوامام ابوحنیفه فرمائي چه صرف فسق به لرې شي ولې شهادت نې نه شي قبلیدې.بعضې نورخلق هم داوائی.شعبي اوضحاك وائی که چرې هغه ددې خبرې اقرار اوکړوچه هغه بهتان تړلې وواوبیائی توبه هم پوره کړه نودهغه ګواهي د دې نه پس مقبول ده. والله اعلم.

د قاذف ګواهي د توبې نه پس هم نه قبلیږي

مسلك حنفی:- دحنفیانو په نیز که محدود في القذف توبه اوباسی نو د توبې ویستلونه پس هم د هغه دعا نه قبلیږي (تفسیرمظهري ۲۴۰/۶).

وَالَّذِينَ	يَرْمُونَ	أَزْوَاجَهُمْ				
او هغه کسان	چې د زنا الزام لګوی	په خپلو ښځو باند				
اوکوم خلق چې پخپلو ښځو باندې د زنا الزام اولګوی						
وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ	شُهَدَاءُ	إِلَّا أَنفُسُهُمْ	فَشَهَادَةُ	أَحَدِهِمْ	أَرْبَعُ	
اونه وی هغوئ لره	ګواهان	ماسوا دخانونو خپلو نه	(نو) ګواهي	دیو دهغوئ	خلور	
اوهغوئ سره دخپل ځان نه سوا نور ګواهان نه وی|نو ددۍ سړی د ګواهئ صورت دا دې چې هغه به						
شَهَادَاتٍ	بِاللَّهِ	إِنَّهُ	لَمِنَ الصَّادِقِينَ ۝	وَالْخَامِسَةُ		
ګواهیانې دی	په الله باند	(په دې خبره) چې بیشکه دی	دربښتیاویونکونه دې	او پنځمه ګواهي داده		
څلور ځله په الله ﷻ قسم خوری|چې بیشکه هغه پخپله دعوی کښې رېښتوني دې|او په پنځم ځل						
أَنَّ	لَعْنَتَ اللَّهِ	عَلَيْهِ	إِن	كَانَ	مِنَ الْكَاذِبِينَ ۝	وَيَدْرَؤُا
چې بیشکه	لعنت دالله دوی	په ده باند	که چرې	وی دې	ددروغ ویونکونه	او دفعه کوی
به داسې وائی|چې که چرې هغه دروغژن وی نو په هغه دې د الله ﷻ لعنت وی|او دښځې نه سزا						

[1] الطبری:۱۹/۱۰۵.

عَنۡهَا	الۡعَذَابَ	اَنۡ	تَشۡهَدَ	اَرۡبَعَ شَهٰدٰتٍ
دهغه ښځې نه	عذاب لره	دا خبره چې	ګواهي اوکړي هغه ښځه	څلور ګواهياني
په دې صورت کښې لرې کيدېشي اچې هغه څلور خله په الله ﷻ باندې قسم اوخوري اچې				
بِاللّٰهِ ۙ	اِنَّهٗ	لَمِنَ الۡكٰذِبِيۡنَ ۙ	وَالۡخَامِسَةَ	اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ
په الله باند اچې بيشکه دا سړې اددروغ ويونکونه دې			اوپينځمه ګواهي داده اچې بيشکه غضب دالله دوي	
داسړې دروغژن دې اوپه پنځم ځل دې داسې اووائې چې په ما دې دالله ﷻ غضب نازل شي				
عَلَيۡهَاۤ	اِنۡ كَانَ	مِنَ الصّٰدِقِيۡنَ ۝	وَلَوۡلَا فَضۡلُ اللّٰهِ	عَلَيۡكُمۡ
په هغې باند	که چرې وی داسړې	دربنتياويونکونه	او که چرې نۀ وې فضل دالله	په تاسو باند
که دا خاوند ريښتيا وائی اوکه په تاسودالله فضل اومهرباني نه وې او دا خبره نه وې				
وَرَحۡمَتُهٗ	وَاَنَّ اللّٰهَ	تَوَّابٌ	حَكِيۡمٌ ۝	
او رحمت دهغه	او بيشکه الله	ډير توبه قبلونکې دې	او دحکمت خاوند دې	
چې الله ﷻ توبه قبلونکې اودحکمتونو خاوند دې				

قوله تعالى:- وَالَّذِيۡنَ يَرۡمُوۡنَ اَزۡوَاجَهُمۡ

لعان کله او څرنګه دې؟:- په دې آياتونوکښې الله ﷻ د هغه خاوندانود پاره چه د خپل ببيبانو په نسبت نی داسې خبره کړې ده د خلاصی صورت بيان فرمائی که هغوی دوه ګواهان پيش نه کړې شی نو لعان دې اوکړی.ددې صورت دادې چه دې به د امام په وړاندې راشی بيان به اوکړی کله چه ګواهي پيش نه کړې شی نو حاکم به دڅلوروګواهانو په ځائ ده له څلور قسمه ورکړی اودې به قسم خوری اووائی به چه دې ربښتونې دې اوکومه خبره چه کوی هغه ربښتياده. په پنځم ځل به وائی که چرې دې دروغژن وی نو په ده دې دالله ﷻ لعنت وی.په دومره وينا کولوسره د امام شافعی m په نيز به د ده ښځه د ده نه بائن شی اودهميشه دپاره به حرامه شی.دې به مهر اداکړی اوپه دغه ښځه به حد قايم کړې شی.خوکه هغه ښځه هم مخامخ ملاعنه اوکړی نوحدبه دهغې نه اخواشی دابه هم څلورځل په قسم سره بيان ورکړی چه د دې خاونددروغژن دې اوپه پنځم ځل به وائی که چرې هغه ربښتونې وی نوبيدې دې دالله ﷻ غضب نازل شی.

دسړې په حق کښې لعنت اود ښځې په حق کښې غضب ،وجه څه ده؟:- دالطيفه هم په خيال کښې اوساتئ چه د ښځې دپاره دغضب لفظ ونيلې شوې دې ځکه چه په عام توګه يوسړې نه غواړی چه په خپله ښځه خامخا تهمت اولګوی اوخپل خان بلکه خپل خاندان هم بدنام کړی.په عام توګه هغه ربښتونې وی او د خپل صدق په وجه هغه معذوره ګنړلې شی.ددې د پاره په پنځم ځل په هغه باندې اوونيلې شو که د هغې خاوند ربښتونې وی نو په دې باندې دې دالله ﷻ غضب راشی. بيا د غضب والا هغه وی چه سره د حق پيژندلو بيا د دې نه مخ اړوی. بيا فرمائی که د الله ﷻ فضل اورحم په تاسو باندې نه وو نو په تاسو به داسې آسانتی نه وې بلکه په تاسو به سختی راتله.الله ﷻ دخپلو بنديګانوتوبه قبلوی که هرقسم ګناه وی اوکه په کوم وخت هم توبه وی. هغه حکيم دې په خپله شرع کښې په خپلوحکمونوکښې او په خپلو بنديزونوکښې.

د ايت لعان متعلق روايات:- د دې آيت باره کښې چه کوم روايتونه دی هغه هم واورئ مسنداحمدکښې

دی چه کله دا ایت (نمبر ۴) نازل شو نو سعدبن عباده ﷛ چه د انصاروسردار وو اوونیل یارسول الله ﷺ آیاداآیت هم دغه شان نازل شوې دې؟حضورﷺ اوفرمائیل انصارو اورئی چه ستاسو دا سردار څه وائی؟ هغوی ونیل یارسول الله ﷺ تاسو ورته معافی اوکړئی داصرف د ده د راوچت شوی غیرت په وجه داسې دی اونورهیڅ نشته د ده دغیرت دا حال دې چه دې صرف پیغلې سره نکاح کوی او په مونږ کښې څوک هم د ده د طلاق شوې ښځې سره د نکاح جراءت نه شی کولې. حضرت سعد ﷛ اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺ داخوزما ایمان دې چه داحق دی خوماته حیرانتیاده چه که زه څوک د ښځې پښې نیونکې اووینم نوبیا هم زه د هغه څه نه شم کولې تردې چه زه څلور ګواهان راولم نوهغه خوبخپل کار پوره کړې وی.د دې خبرې به لږ شان ساعت شوې وی چه هلال بن امیه ﷛ راغلو دا د هغه دریو کسانونه وو چه د هغوی توبه قبوله شوې وه.دې دخپلو پټونه د ماسخوتن په وخت کښې خپل کورته راغلو نو وئی کتل چه په کورکښې یو پردې سړې دې کوم چه پخپله هغه پخپلو سترګو اولیدواو په خپلو غوږونوئی د هغه خبرې واوریدې، سحر چه راغلو رسول الله ﷺ ته ئی داذکر اوکړو.حضورﷺ ته ډیر خراب معلوم شو او په طبیعت مبارك باندې ډیرسخت اولګیدل.ټول انصار راجمع شواو وئی ونیل چه دسعدبن عباده ﷛ د دې قول په وجه مونږ ټول په دې مصیبت کښې راګیرشو اوس خو به په دې صورت کښې رسول الله ﷺ هلال بن امیه ﷛ ته د تهمت حدلګوی اود هغه ګواهی به مردود ګرځوی.هلال ﷛ وئیل والله زه رښتونې یم اوزماد الله ﷻ نه دا امیددې چه هغه به زما خلاصې کوی وئیل یارسول الله ﷺ زه ګورم چه زما خبرې په تاسو ډیرې درنې اولګیدې زماپه الله ﷻ قسم دې زه رښتونې یم الله ﷻ ته ښه معلومه ده ګواه نی نه شو پیش کولې نونیزدې وه چه رسول الله ﷺ په هغه باندې حد قایم کړې وې په دې کښې وحی نازلیدل شروع شو.صحابه کرامو رضوان الله اجمعین د حضورﷺ د مخ مبارك نه معلومه کړه او پوهه شوچه دې وخت کښې وحی نازلیږی.کله چه نازل شوه نوحضورﷺ دهلال ﷛ طرف ته اوکتل وئی فرمائیل اې هلال خوشحاله شه الله ﷻ ستادپاره آسانی اورخصت نازل کړو.هلال ﷛ وئیل الحمدلله زما د الله ﷻ نه چه رحیم ذات دې هم دغه امیدوو. بیا حضور ﷺ هلال اود هغه ښځه راوغوښتل اود دواړو په وړاندې ئی دملاعنه آیت تلاوت کړو وئی فرمائیل ګورئی ددنیادعذاب نه د اخرت عذاب ډیر سخت دې.هلال ﷛ وئیل یارسول الله ﷺ زه بالکل رښتیاوایم. هغه ښځې وئیل حضورﷺ دې دروغ وائی حضورﷺحکم اوکړوچه ښه ده لعان اوکړئی.نوهلال ﷛ ته اووئیلې شوچه دغه شان څلورځل قسم اوخوره اوبه پنځم ځل باندې داسې اووایه.هلال ﷛ چه کله څلور ځل اووئیل اود پنځم ځل وئیلو نوبت راغلو نو هغه ته اووئیلې شو بلال د الله ﷻ نه اوویریږه اود دنیا سزا د آخرت د سزا نه ډیره سپکه ده دا پنځم ځل چه ستاد خلې نه اوخی په تابه عذاب واجب شی.نوهغه وئیل یارسول الله ﷺ قسم دې په الله ﷻ چه څنګه هغه زه ددنیاد سزا نه زماپه صداقت باندې بچ کړم دغه شان به دآخرت عذاب نه هم زما په رښتیاوینا سره زمارب ما محفوظ کړی. بیائی د پنځم ځل الفاظ هم په ژبه سره اداکړل. اوس دې ښځې ته اووئیلې شو چه ته څلورځل قسم اوخوره چه دې دروغژن دې کله چه هغې څلور ځل قسم اوخوړلو نو رسول الله ﷺ د پنځم ځل د دې کلمه وئیلو نه هغه منع کړه اوچه څنګه ئی حضرت بلال ﷛ پوهه کړې وو هغې ته ئی هم اوفرمائیل نود هغې څه خیال راپیداشو منع شوه ژبه ئی راقابوکړه او نیزدې وه چه د خپل قصور اقرار ئی کړې وو خوبیائی اووئیل چه زه د همیشه د پاره خپل قوم نه رسواکوم. بیائی اووئیل که د هغې خاوند رښتونې وی نو په دې دې دالله ﷻ غضب نازل شی.حضورﷺ په دې دواړو کښې جدائی اوکړه اوحکم ئی ورکړو چه ددې نه کوم بچی اوشی هغه بلال طرف ته مه منسوب کوئی او مه هغه ته حرامی اولاد وائې. څوك چه دې ماشوم ته حرامی وائی یا په دې ښځه تهمت لګوی په هغه به حدقایمولې شی داهم فیصله اوشوه چه ددې هیڅ خرچه به په خاوندباندې نه وی ځکه چه جداوالې

شوې دې نه طلاق شوې اونه ددې خاوندوفات شوېدې او ونې ونيل چه ګورئې که داماشوم سور سپين چاق پنډور پيداشو نودا د هلال اوګڼړئې اوکه هغه د نرو پنډووالا تور بخن پيدا شو نود هغه سړي ئې اوګڼړئې د چاسره چه په دې باندې الزام لګولې شوې دې. کله چه ماشوم اوشو نو خلقو اوکتلوچه هغه هم په هغه بدصفت باندې وو چه د الزام د حق کيدو نښه وه. هغه وخت رسول الله ﷺ اوفرمائيل که دا مسئله په قسمونو باندې فيصله شوې نه وه نو مابه دې ښځه باندې خامخا حد لګولو. دا ماشوم چه کله لوئ شو نود مصر والي جوړشوې وو اود هغه نسبت د هغه د مور طرف ته وو. (ابوداؤد) ([1])

ددې حديث پاک شواهد:-ددې حديث نورهم ډير شواهددی په بخاری کښې هم داحديث دې په دې کښې دی چه شريك بن سحماء سره تهمت لګولې شوې وو اود حضورﷺ په وړاندې چه کله حضرت هلال ﷛ ذکراوکړو نوحضورﷺ فرمائيلې ووګواه پيش کړه ګڼې ستاپه شاباندې به حد لګولې شی. هلال ﷛ وئيل يارسول الله ﷺ يوسړې به خپله ښځه په خراب کار وينی نو هغه به ګواه لټوی؟ خوحضورﷺ به هم دا فرمائيل. په دې کښې داهم دی چه د دواړو په وړاندې حضورﷺ داهم فرمائيلې ووچه الله ﷻ ته ښه معلومه ده په تاسو دواړوکښې يوکس دروغژن دې. آيا په تاسو کښې څوك د توبه کولو سره د خپلو دروغونه اوړی؟ بل روايت کښې دی چه په پنځم ځل سره حضورﷺ چاته اوفرمائيل چه د ده خُله بنده کړه بيانی وړته نصيحت اوکړو چه د الله ﷻ د لعنت نه هريوځيز سپك دې. دغه شان دې ښځې سره هم اوکړې شو([2])سعيدبن جبير فرمائی د لعان کونکی سړی اوښځې باره کښې زمانه تپوس اوکړې شوچه آيا په دوی کښې دې جدائی اوکړې شی؟ دا واقعه د ابن زبيرﷺ د امارت د زمانې ده. مانه خود دې هيڅ جواب جوړنه شو نوزه د خپل ځائ نه لاړم اود عبدالله بن عمر ﷛ کورته راغلم اود هغه نه مې د دغه مسئله تپوس اوکړو نوهغوی اوفرمائيل سبحان الله د ټولو نه اول داخبره فلانکی خوئ د فلانکی معلومه کړې وه چه يارسول الله ﷺ که يوسړې خپله ښځه په يوخراب کارباندې اووينی نوکه د خُلې نه ئې اوباسی نوهم ډيره د بې شرمی خبره ده اوکه چپ پاتې کيږی نو بياهم د ډيرې بې غيرتئی خاموشی ده.حضورﷺ چه واوريده نو خاموش پاتې شو هغه بياراغلوونی ونيل حضورﷺ ماچه کوم سوال کړې وو افسوس هم هغه واقعه ماسره پيښه شوه. نو الله ﷻ د سورت نور دا آياتونه نازل کړل.حضورﷺ دواړه راوغوښتل اوهريوته ئې بيل بيل وعظ اوکړو ډيرئې پوهه کړل خوهريوخپل ځان رښتونې ثابتولو بيا دواړو د آيت مطابق قسمونه اوخوړل اوحضورﷺ په هغوی کښې جدائی اوکړه([3])يوبل روايت کښې دی د صحابه کرامو رضوان الله اجمعين يوه ډله د ماښام په وخت د جمعه په ورځ په جمات کښې ناسته وه چه يوانصاری اووئيل چه که يوسړې خپلې ښځې سره پردې سړې اووينی که هغه دې اووژنی نو تاسو به هغه وژنئی اوکه د خُلې نه ئې اوباسی نوتاسو به د شهادت په نه موجودکيدو باندې هغه په کوړو وهئی اوکه دا معامله اوګوری اوچپ کينی نوداخوډيره بې غيرتی او بې حيائی ده. والله که زه دسحره پورې ژوندې پاتې شوم نود حضورﷺ نه به د دې باره کښې تپوس کوم. هغه هم په دې الفاظوسره د حضورﷺ نه تپوس اوکړو اودعائی اوکړه چه الله ﷻ دې د دې فيصله نازله کړی. نود لعان آيت نازل شو اود ټولو نه اول هم داسړې په دې کښې راګيرشو([4])يوبل روايت کښې دی چه عويمر ﷛ عاصم بن عدی ﷛ ته اووئيل چه لږ شان لاړشه د رسول الله ﷺ نه معلومه کړه که يوسړې خپلې ښځې سره څوك سړې اووينی نوڅه به کوی؟ داسې خو به نه وی چه که هغه قتل کړی نودې به هم قتل کولې شی؟ حضرت عاصم ﷛

---

[1]) ابوداؤد کتب الطلاق باب فی اللعان:۲۲۵۶احمد:۲۳۸/۱، مسندابی یعلی:۲۷٤۰.

[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة النور باب (ویدرؤاعنها العذاب):٤۷٤۷، ترمذی:۳۱۷۶، ابن ماجة:۲۰۶۷، مشکل الاثار:۲۹۶۲.

[3]) احمد:۱۹/۲صحیح مسلم کتاب اللعان:۱٤۹۳، ترمذی:۱۲۰۲.

[4]) صحیح مسلم کتاب اللعان:۱٤۹۵، احمد:٤۲۱/۱، ابوداؤد:۲۲۵۳، بیهقی:٤۰۵/۷، ابن حبان:٤۲۸۱.

درسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو نورسول الله ﷺ په دې سوال سره ډېر خفه شو. کله چه عویمر﷜ عاصم ﷜ سره ملاوشونوتپوس ئې اوکړو چه وایه تادرسول الله ﷺ نه معلومات اوکړو؟اوحضورﷺ څه جواب درکړو؟عاصم ﷜ وئیل تامانه څه ښه خدمت وانځستلوافسوس چه رسول الله ﷺزماداسوال عیب اوګڼړلواو بدنې اوګڼړل. عویمر﷜ وئیل چه ښه ده زه پخپله ورځم د رسول الله ﷺ نه تپوس کوم. دلته چه راغلونوحکم نازل شوې وو. د لعان نه پس عویمر ﷜ اووئیل اوس که چرې زه داخپل کورته یوسم نولکه ماچه په هغې د دروغو تهمت لګولې وونود حضورﷺ د حکم نه وړاندې ئې ښځه جداکړه اوبیاخود لعان کونکو هم دغه طریقه مقررشوه. ([1]) یوبل روایت کښې دی داښځه حامله وه اود دې خاوند دې نه انکارکړې وو چه داحمل د هغه نه نه دې. دغه شان دا ماشوم د خپلې مور طرف ته منسوب کیدلو بیا سنت طریقه هم داسې روانه شوه چه دې به د خپلې مور وارث وی اومور به د ده وارثه وی.([2]) په یو مرسل اوغریب حدیث کښې راغلی دی چه حضورﷺ د حضرت صدیق اکبر﷜ او حضرت عمر فاروق ﷜ نه تپوس اوکړو که ستاسو په کورکښې داسې کاروی نو څه به کوئی دواړو وئیل سټ به ئې والوزو داسې وخت کښې سترګې هغه سړې پټوی چه دیوث وی. په دې باندې دا آیاتونه نازل شو([3]) یوروایت کښې دی چه د ټولونه اول لعان په مسلمانانوکښې هلال بن امیه ﷜ اود هغه د بی بی په مینځ کښې شوې وو. الخ.

د لعان نه پس دغه ښځه په خاوند همیشه دپاره حرامه شوه

مسلک حنفي:- -د لعان نه پس د ښځې او خاوند په مینځ کښې جدائی راغله او ښځه په خاوند باندې همیشه دپاره حرامه شوه لعان د ظهار پشان نه دې چه د کفارې په ورکولو سره به دوباره جائز شی (تفسیرمظهری ۳۵۲/۶)-

اِنَّ الَّذِيۡنَ
ابیشکه هغه کسان
ا (نو په دې لوئې مصیبت کښې به پراته وی)
جَآءُوۡ بِالۡاِفۡكِ عُصۡبَةٌ مِّنۡكُمۡ ؕ لَا تَحۡسَبُوۡهُ شَرًّا
چی راغلل اپه دروغو سره (هغه) یوه ډله ده ا ستاسو نه اګمان مۀ کوئ په دې دروغو (چی شر دې
کومو خلقو چې (په حضرت عائشه) باندې تهمت لګولې وو ا هغه په تاسو کښې یوه ډله وه
لَّكُمۡ ؕ بَلۡ هُوَ خَيۡرٌ لَّكُمۡ ؕ لِكُلِّ امۡرِیٴٍ مِّنۡهُمۡ
ستاسو دپاره ا بلکه ا دغه دروغ ا خیر دې ا ستاسو دپاره ا دپاره دهر سړی ا په هغوئ کښې
تاسو دځان دپاره دا (قصې) بده مه ګڼړئی ابلکه ستاسو دپاره دا بهتره ده ا په دې کښې چې

[1] صحیح بخاری کتاب الطلاق باب من جوزالطلاق الثلاث ... :۵۲۵۹، صحیح مسلم:۱۴۹۲، ابوداؤد:۲۲۴۷، ابـن ماجـة:۲۰۶۶، ابـن حبان:۴۲۸۵.الخ

[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر باب (الخامسة أن لعنت الله علیه إن کان من الکاذبین):۴۷۴۶، صحیح مسلم:۱۴۹۲، ابوداؤد:۲۲۴۵، ابـن ماجة:۲۰۶۶، احمد:۳۳۶/۵، ابن حبان:۴۲۸۵.

[3] مسندالبزار:۲۲۳۷.

مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ ۚ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ

هغه حصه ده | چې ده کړې ده | دګناه نه | اوهغه څوك | چې ذمه واری ئې واغستله | دلوئي حصې دهغې

هرچا څومره حصه اخستې ده | هغه هومره ګناهګار دې | اوچاچې په کښې د ټولو نه زیاته

مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ⑪

دهغوئ نه | هغه لره دي | عذاب | لوئ |

حصه اخسته ده | دهغه سزا هم (دنورو نه زیاته) ده |

قوله تعالی:- اِنَّ الَّذِيْنَ جَآءُوْ بِالْاِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ ؕ

د عائشه صدیقه پاکوالې اوفضیلت اوواقعه دافک:- ددې آیت نه واخله ترلسوآیاتونوپورې دام المؤمنین عائشه باره کښې نازل شوی دی کله چه په هغې باندې منافقانو بهتان لګولې وو. په دې باندې الله ﷻ ته درسول الله ﷺ د رشته په وجه غیرت راغلواودا آیاتونه ئې نازل کړل دې د پاره چه د رسول الله ﷺ په عزت باندې څه داغ اونه لګی. ددې بهتان تړونکو یوه پارټی وه. په دې لعنتی کارکښې د ټولونه وړاندې وړاندې عبدالله بن ابی بن سلول ووچه د ټولومنافقانوسردار وو. دې بې ایمانه یویوته په غوږ کښې خبروسره ښه مصالحه لګولوسره دځان نه جوړې شوې ښه خبرې اورسولې. تردې چه دبعضې مسلمانانوهم خُلې کولاو شوې اوپټ پټ پس پس تقریباً تریوې میاشتې پورې روانې وې تردې چه د قرآن کریم آیاتونه نازل شو. ددې واقعه پوره بیان په احادیثوکښې موجوددې. عائشه k فرمائی چه د رسول الله ﷺ عادت مبارك وو چه په سفرد تلوپه وخت کښې دبیبیانوپه نوم خځنړې اچولو اوچه د چانوم به راوتلو هغه بی بی به ئی ځان سره بوتله. دغه شان په یوه غزوه کښې زما نوم راووتلو. زه حضور ﷺ سره لاړم اوداواقعه دپردې د آیاتونود نازلیدونه پس ده. زه په خپله کجاوه کښې ناسته ووم اوچه کله به قافله کوزیدله نوزما کجاوه به راکوزولې شوه زه به په هغې کښې ناسته ووم. کله چه به قافله روانیده نوهم هغه شان به کجاوه کیخودلې شوه. مونږ لاړو حضور ﷺ د غزوې نه فارغ شوواپس شو مدینې ته رانیزدې شودشپې د تلوآواز اوشو. زه د قضائی حاجت د پاره اووتلم اود لښکردځایٔ نه لرې زه لاړم او د ضرورت نه فارغه شوم بیاواپس شوم. کله چه دلښکرځایٔ ته راورسیدم نومادخپل غاړې امیل اولټولو نو اومې ندلیدلو زه واپس د هغې د لټون د پاره واپس لاړم اومې کتلو. دلته دااوشو چه لښکر روان شو کومو خلقو چه به زما کجاوه اوچتوله هغوی دا ګنړل چه زه په دې کښې ناسته یم کجاوه ئې اوچته کړه پاس ئې کیخوده اولاړل. داهم یادساتئی چه هغه وخت به ښځوداسې خوراك څښاك نه کولو نه د هغې غټ بدن وو نو په دې وجه د کجاوې اوچتونکوته زما د موجودګئی او نه موجودګئی بالکل پته اونه لګیده اوهغه وخت زه د شروع په عمرکښې هم ووم. غرض دا چه د ډیر وخت نه پس ماته هار ملاوشو زه چه دلته راورسیدم نو د یوسړی نوم اونښه هم نه وه نه څوك آواز کونکې اونه جواب ورکونکې. زه د خپلې ښې مطابق هلته اورسیدم کوم ځایٔ چه زمونږ اوښ کینولې شوې وو اوهم هلته په انتظارکښې کیناستم. کله چه په وړاندې تلوسره زما د نه کیدو پته ورته اولګی نو زما په لټون پسې به هم دلته راځی ماله په ناسته ناسته خوب راغلو. اتفاقی صفوان بن معطل سلمی ذکوانی ﷺ چه د لښکر نه شاته پاتې وو اوروستنئی شپه تلې وو دسحر په رڼراکښې راورسیدو. دیواوده سړی په کتوباندې داخیال راتلل وو چه په غورسره ئی اوکتل نود پردې د حکم نه وړاندې هغه زه لیدلې ووم په کتوسره ئی اوپیژندلم نو په اوچت آواز ئی په خپله ژبه ﴿اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ﴾ اووئیل. د هغه آواز اوریدو سره زما سترګې کولاو شوې اوما خپل څادرسره مخ پټ کړواوسیدا کیناستم. هغه زرخپل اوښ کینولو د هغه په پښه مې خپله

پښه کیخوده زه پاسیدم او په اوښ کیناستم هغه اوښ پاسولواو په منډه ئې اوزغلولو. په الله ﷻ باندې قسم دې نه هغه ماسره څه خبره اوکړه اونه ماهغه سره خبره اوکړه اونه د﴿ اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ﴾ نه بله کلمه ما دهغه د خُلې نه اوریدلې. د غرمې پورې مونږ خپلې قافلې سره یوځایْ شو بس هم د دومره خبرې نه هلاك کیدونکودومرې نورې خبرې جوړې کړې.ددوی د ټولونه لویْ اویه بړ بړسره خبرې کونکې عبدالله بن ابی بن سلول وو. مدینې ته په راتلوسره زه بیماره شوم اوترېوې میاشتې پورې په کور کښې بیماره پرته ووم. نه ما څه اوریدلی اونه ماته چاڅه اوونیل کوم شور غوغا چه د خلقو په مینځ کښې وه زه د هغې نه بې خبره ووم دومره خبره وه چه زما په زړه کښې به داخیال راتلو چه د رسول الله ﷺ په مینه او محبت کښې د کمې څه وجه ده؟ په بیمارئی کښې په عام توګه چه به کوم شفقت درسول الله ﷺ ماسره ویدې بیمارئی کښې نه ووپه دې وجه زما خفګان خو ډیر ووولې څه وجه راته معلومه نه وه. حضور ﷺ به تشریف راوړو سلام به ئې کولواو د حال تپوس به ئې کولوفرمائیل به ئې طبیعت دې څنګه دې؟ نور څه خبره به ئې نه کوله په دې به زما ډیر خفګان ووخود بهتان تړونکو نه زه بالکل غافله ووم.

اوس دا واورئی په کورونوکښې لیټرینونه جوړشوی نه وو اود عربود پخوانی عادت مطابق به مونږ خلق میدان ته د قضائی حاجت دپاره تلو. ښځې به عام توګه باندې د شپې تلې په کورونوکښې د عامو لیټرینونوجوړولونه به نفرت وو.زه د عادت مطابق ام مسطح kبنت ابی رهم بن عبدالمطلب بن عبد مناف سره دقضائی حاجت دپاره لاړم. هغه وخت زه ډیره کمزورې شوې ووم.داام مسطح k زماد پلار ترور وه دهغې موردصخربن عامر لوروه د هغې د خویْ نوم مسطح بن اثاثه بن عباد بن عبدالمطلب وو.

کله چه مونږ واپس راغلو نودام مسطح پښه دڅادریه پلاؤکښې اونختله اوناڅاپه دهغې دخُلې نه اووتل مسطح دې غرق شی.ماته بدښکاره شو ماوئیل تاخوډیره خرابه خبره اوکړه توبه اوکړه ته هغه ته کنځلې کوې چه جنګ بدرکښې شرکت کړې دې. هغه وخت ام مسطح اوونیل اې ساده بی بی تاته څه معلومه دد؟ ماوئیل څه خبره ده؟ هغې وئیل هغه هم د هغه خلقو نه دې چه تابدنام کوی ګرځی. زه ډیره حیرانه شوم او هغې پورې اونختم چه ماته پوره واقعه خو اووایه. هغې د بهتان تړونکو خلقو ټوله قصه ماته واوروله زماخو وار خطاشو د غم او خفګان غر په ما راپریوتلو د غم د وجه زه نوره هم بیماره شوم.

بیماره خود اول نه ووم دې خبرخو زه کمزورې کړم په څه خوارو کورته راورسیدم. اوس خو مې صرف دا خیال وو چه خپل پلارکره لاړه شم چه په ښه شان سره خو معلومه کړم چه واقعې زما متعلق داسې خبرې خورې دی اوڅه څه مشهوروليې شی؟ په دې کښې رسول الله ﷺ ماله خوالهٔ راغلو سلام ئې اوکړو اوتپوس ئې اوکړو څه حال دې؟ ماوئیل که تاسو اجازت راکړئی نوخپل پلار کره لاړه شم. حضور ﷺ اجازت راکړو.زه دلته راغلم اودخپلې مور نه مې تپوس اوکړو چه مورې په خلقو کښې څه خبرې خورې دی؟ هغې اوفرمائیل لورې داخو وړه خبره ده ته خپل ځان دومره مه خفه کوه. د یوسرې ښه بی بی چه د هغه خوښه وی اودهغې بنې هم وی هلته د داسې خبرو راتلل خو لازمی خبره ده. ما وئیل سبحان الله آیا واقعی خلق زما متعلق داسې خبرې خوروی؟ اوس خوزه غم اومصیبت داسې راګیره کړم چه د بیانولو نه بهر دې.دهغه وخت نه مې چه کومه ژړا شروع کړه والله دیووخت د پاره مې اوښکې نه دی ولاړې. ما به سرایخودې ووژړل به مې، د څه خوراك څښاك، د څه اوده کیدل اوکیناستل د کوم ځایْ خبرې اترې غم اومصیبت ژړاکانې اوزه.ټوله شپه په دې حال کښې تیره شوه چه د اوښکولړئی بندنه شوې. د ورځې هم داحال پاتې شو.

د رسول کریم ﷺ د صحابه کرامو سره مشوره:- حضور ﷺ علی ﷺ او اسامه بن زید ﷺ راوغوښتل په وحی کښې وخت تیرشو. د الله ﷻ د طرف نه حضور ﷺ ته څه خبره اونه خودلې شوه د دې دپاره ئې دې دواړو بزرګانوسره مشوره اوکړه چه حضور ﷺ ماته جداشی که څه اوکړی؟اسامه ﷺ خوصفااوونیل یارسول الله

ﷺ مونږ ستاسو په اهل کښې هيڅ بدی نه وينو زمونږ زړه د هغوی د محبت عزت او شرافت د ګواهئ ورکولود پاره حاضر دې. علی ﷺ جواب ورکړو چه يارسول الله ﷺ د الله ﷻ د طرف نه په تاسو باندې د ښځو دطرف نه څه تنګی نشته دې نه علاوه هم ډيرې دی که تاسودکوردخادمه نه تپوس اوکړئ نوهغه به تاسو ته صحيح واقعه درمعلومه کړې شی.حضورﷺ هم هغه وخت د کور خادمه حضرت بريره k راوغوښتله اوتپوس ئې اوکړو که دعائشه بی بی دې کله هم څه دشك شبه خبرې اوريدلې وی نو اوښايه.بريره k اووئيل په هغه الله ﷻ مې دې قسم وی چاچه ته په حقه سره پيغمبر راليګلې ئې ماد هغې نه هيڅ کله هم څه داسې خبره نه ده ليدلې. اوصرف داخبره ده چه د کم عمرئ د وجه نه داسې کيږی چه کله کله به ئې اخلې شوې اوړه هم داسې پريخودل او اوده به شوه نو چيلئ به راغله هغه اوړه به ئې اوخوړل د دې نه علاوه ما د هغې بل هيڅ قصور نه دې ليدلې.

د هيڅ ثبوت نه ملاويدو نه پس درسول ﷺخطبه:-ددې خبرې هيڅ ثبوت ملاونه شونوهم په هغه ورځ رسول الله ﷺ په منبرباندې اودريدو او ګنړې ته مخاطب شو وئې فرمائيل څوك دې هغه سړې چه ماد دغه سړی نه بچ کړی چاچه ماته د تکليفو نورسولوسره سره اوس زما د کور والا د خلقو په ذريعه هم ماته تکليفونه رارسول شروع کړی دی.والله ترکومې چه ماته پته ده ما په خپل کور والا کښې سوا د ښيګړې نه بل څه خبره نه ده ليدلې.دکوم سړی نوم چه داخلق اخلی زما په خيال کښې هم د هغه متعلق بغيرد ښيګړې نه بل هيڅ هم نشته هغه به زما سره کورته راتلو.دې اوريدو سره سعدبن معاذ ﷺ اودريدو وئې فرمائيل يارسول الله ﷺ زه موجود يم که هغه د اوس قبيلې سړې وی نوهم اوس مونږ د هغه سټ دتنې نه جداکوو اوکه هغه زمونږ دخزرج رونړونه دې نوبياهم چه تاسوکوم حکم اوکړئ زمونږ به د هغې په پوره کولوکښې هيڅ عذر نه وی. دې اوريدوسره حضرت سعدبن عباده ﷺ اودريدو دې د قبيله خزرج سردار وو.دې خو وو ډير نيك بخت خود سعدبن معاذﷺ د دې وخت خبرو اتروسره د خپلې قبيلې ملګر تيا ورته مخې ته شوه اود هغوی طرفداری کولوسره سعدبن معاذ ﷺ ته اووئيل نه ته هغه قتل کولې شې اونه ته د هغه په قتل کولوقادر ئې که هغه ستاد قبيلې وو نوتابه د هغه قتل کول هډو خوښ کړې نه وو. دې اوريدو سره اسيدبن حضيرﷺ اودريدو چه دسعدبن معاذ ﷺ ورارہ وو وئې وئيل اې سعدبن عباده ﷺ ته دروغ وائې مونږ به هغه خامخا وژنوته منافق سړې ئې چه د منافقانو طرفداری کوې. اوس د هغوی د طرف نه د هغوی قبيله اود دوی د طرف نه د دوی قبيله د يوبل په مقابله کښې راپاسيدل او نيزدې وه چه د اوس او خزرج دا قبيلې په خپل مينځ کښې په جنګ شوې وې. حضورﷺ هم د منبرنه د هغوی پوهه کول او چپ کول شروع کړل تردې چه دواړو طرفوته خاموشی شوه. حضورﷺ هم چپ شو. داخووه د هغه ځائ واقعه اوزما حال دا وو چه ټوله ورځ مې هم په ژړاکښې تيره شوه. زما دې ژړا زما د مور پلار هم آواز بندکړې وو او په دې غم کښې وو چه دا ژړا به دا واخلی دواړه حيران او خفه ناست وو اوزما خو د ژړانه بل څه کار نه وو.

د رسول کريم ﷺ عائشه رضی الله عنها پوهه کول اود هغې جواب:-داتصارو يوه ښځه راغله او هغه هم ماسره په ژړاشوه مونږ داسې ناستې وو چه ناڅاپی رسول الله ﷺ تشريف راوړوسلام ئې اوکړوماسره کيناستو.په الله ﷻ قسم چه دکوم وخت نه دا بهتان ترلې شوې وو ترننه پورې ماسره رسول الله ﷺ داسې ناست نه وو پوره مياشت تيره شوې وه چه د رسول الله ﷺ هم داحال وو څه وحی نه وه راغلې چه فيصله شوې وه. حضورﷺ کيناستو سره تشهدأولوستلو اوامابعدفرمائيلو سره اوفرمائيل اې عائشه رضی الله عهنا ستا متعلق ماته داخبر راورسيدو که ته واقعی پاك دامنه ئې نو الله ﷻ به ستا پاکوالې ښکاره کړی اوکه په حقيقت کښې ته په څه ګناه باندې ککړه ئې نود الله ﷻ نه استغفاراوتوبه اوکړه. بنده چه کله ګناه کوی اود هغې په اقرار سره د الله ﷻ طرف ته تيټ شی اود هغه نه معافی غواړی نو الله ﷻ

هغه بنبنی حضورﷺ چه دومره اوفرمائیل نو خاموش شو د دې اوریدو سره زما زړا لاړه اوښکې مې اوچې شوې ترديې چه ماد اوښکو یو څاڅکې هم اونه لیدو. ما خو اول خپل پلار ته درخواست اوکړو چه زمادطرف نه رسول الله ﷺ ته جواب ورکړی خو هغوی ونیل والله زما خو په پوهه کښې هیڅ هم نه راځی چه زه حضورﷺ ته څه جواب ورکړم؟ بیامې خپلې مور ته اوکتل اوورته مې اوونیل چه ته رسول الله ﷺ ته جواب ورکړه خوهغې هم دا اوونیل چه زه نه پوهیږم چه څه جواب ورکړم؟ آخر ما پخپله جواب ورکول شروع کړو زما عمر څه دومره لوئ هم نه وو اونه ماته دومره قرآن پاك ياد وو ماوئیل چه تاسو تولويوه خبره واوریده اوهغه مو په زړه کښې کینوله اولکه چه رښتیامو اومنله زه دا وایم چه د دې خبرې نه زه بالکل بری يم او الله ﷻ ته ښه معلومه ده چه واقعی زه بالکل د دې نه بری يم خوتاسو خلق نی نه مننی اوکه زه د یوکار اقرار اوکړم نو الله ﷻ ته ښه معلومه ده چه زه بې ګناه يم نوتاسو به نی اوس اومننی.زمااوستاسو مثال خوديوسف ﷺ د پلاردا قول دې ﴿فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۖ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ﴾
([1])پس هم صبربښه دې چه په کښې د شکايت هډو نوم نه وی اوتاسو چه کومې خبرې جوړونی په هغې کښې به الله ﷻ زما ملګرتیااوکړی دومره خبره کولوسره ما اړخ بدل کړو او په خپله بستره سملاستم. په الله ﷻ قسم زما په پوره يقين وو چه زه پاکه يم او الله ﷻ به زما خلاصې خپل رسول ﷺ ته خامخا ورمعلوم کړی خودازماپه وهم اوګمان کښې هم نه وه چه زما باره کښې به د قرآن آیاتونه نازليږی ما خوخپل ځان د دې نه ډیرکم ګنړلوچه زماباره کښې دکلام الله آیاتونه نازل شی. اوزما به زيات نه زيات دا خيال کيدلوچه ممکن ده په خوب کښې الله ﷻ زما براءت رسول الله ﷺ ته اوښائی.

د عائشه رضی الله عنها په حق کښې وحی راتلل:- والله تردې وخت پورې نه رسول الله ﷺ دخپل ځائ نه خوزيدلې وو اونه دکورنوربنیادمان دکور نه بهر وتلې ووچه په حضورﷺ باندې وحی نازليدل شروع شو او په مخ مبارك باندې هم هغه نښې وې کومې چه به د وحی په وخت کښې وې اود تندی مبارك نه نی د پاکې خولې څاڅکی راوڅڅیدل. په سخته يخننی کښې به هم د وحی د نازليدلو په وخت هم دا حال وو.کله چه وحی نازله شوه نو مونږ اوکتل چه دحضورﷺ مخ مبارك دخوشحالئی نه پړقيدو د تولونه اول حضورﷺ زماطرف ته اوکتل ونی فرمائیل عائشه k خوشحاله شه الله ﷻ ستا براءت راوليګلو هم هغه وخت زما مور اوونيل بچې دحضور ﷺ مخې ته اودريږه ما جواب ورکړو والله نه خوبه زه د حضورﷺ مخې ته اودريږم اونه به د الله ﷻ نه بغيرد چا تعريف اوکړم هم هغه زما پاکوالې او براءت نازل کړونو﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ ۚ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم ۖ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ ۚ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾([2]) نه واخله تر لسوآیاتونوپورې نازل کړل.
د دې آياتونواوزماد پاکوالې نازليدونه پس په دې شر کښې حضرت مسطح بن اثاثه هم شریك وواوهغه ته به زما پلار د خپلوئی او د محتاجئی په وجه همیشه څه نه څه ورکول اوس هغوی اوفرمائیل چه ده زماپه لوردتهمت لګولوکښې حصه واخسته نوزه به ده سره هیڅ ښه سلوك نه کوم. پدې باندې آيت (۶۰۰)([3]) الخ نازل شويعنی په تاسو کښې چه کوم خلق د بزرګئی او مالدارئی والا دی هغوی له نه دی پکارچه خپلوانو مسکینانو اود الله ﷻ د لارې مجاهدينوسره د ښه سلوك نه کولوقسم اوخوری آياتاسو نه غوارئی چه هغه ښونکې اومهربان الله ﷻ تاسو اوبښی؟ هم هغه وخت د دې په جواب کښې صديق اکبرﷺ اوفرمائیل په الله ﷻ قسم زه خو ښښنه غوارم. نودهغه وخت نه نی دمسطحﷺ وظيفه مقررکړه

([1]) ۱۲/يوسف:۱۸.
([2]) ۲۴/النور:۱۱.
([3]) ۲۴/النور:۲۲.

اوونې فرمائيل والله اوس به تول عمر پدې کښې څه کمې ياکوتاهي اونه کړم.زمادذې واقعه باره کښې رسول الله ﷺ دزينب بنت جحش نه چه د حضورﷺ بي بي وه معلومات کړې وو هم دغه يوه بي بي وه د حضورﷺ په بيبيانوکښې چه زما د مقابلې وه خودا د خپلې پرهيزګارئې اوديندارئې په وجه صفايچ شوه او جواب ئې ورکړو حضورﷺ زه خو په عائشه کښې د بغيرد نيکئې نه بل هيڅ نه وينم زه خپل غوږونه او خپلې سترګې محفوظ ساتم. سره د دې چه دې ته د دې خور حمنه بنت جحش ډير څه وئيلې وو اوبلکه جنګ ئې ورسره کړې وو ولې هغې د خپلې ژبې نه زما د بدنئې يوه خبره هم اونه ويستله. اود هغې خور خُله کولاوکړې وه او زما باره کښې په هلاك کيدونکوکښې شامله شوې وه. دا روايت بخاري اومسلم د حديث ډيروکتابونوکښې شته: (۱)

په بل سند سره ددې خطبې واقعه او واقعه د افک.-په يوسندسره داهم روايت دې چه حضورﷺ په خپله دې خطبه کښې داهم فرمائيلې وو چه د کوم سړي طرف ته نسبت کوی هغه په سفراوحضرکښې ماسره پاتې دې زما په غيرموجودګئې کښې کله هم زما کورته نه دې راغلې. په دې کښې دی چه د حضرت سعدبن معاذ ﷺ په مقابله کښې کوم صاحب ولاړوو هم د دې قبيلې نه ام حسان وه. په دې کښې داهم دی چه هم د دې خطبه د ورځ نه پس د شپې زه ام مسطح سره وتلې ووم. په دې کښې داهم دی چه يو ځل هغه اوخونيده هغې خپل خوئ مسطح ته بداووئيل ما منع کړه بيااوخونيده بيائی هغه ته بداووئيل ما بيا منع کړه. بيائی هغه ته بدرد اووئيل نوزه هغې ته غصه شوم. په دې کښې دی چه هم د هغه وخت نه زماتبه شوه. په دې کښې دی چه زما د مور کورته د رسولود پاره ماسره حضورﷺ يوغلام کړې وو. زه چه کله هلته اورسيدم نو زما پلار پاس کورکښې وو او د قرآن پاك په تلاوت کښې مشغول وو اومورمې په لاندې کور کښې وه.زما په ليدو سره زمامورمعلومات اوکړو دا ئې ځنګه راتلل اوشو؟ نوما ورته ټوله قصه واورولَه. خو ما اوکتل چه داخبره خو نه هغوی ته څه حيرانونکې معلومه شوه نه ورته دومره غم اوفکر اوشو د کوم چه زما توقع وه. په دې کښې دی چه ما د مور نه تپوس اوکړو چه آيازما پلار ته هم د دې علم دې؟ زمامور ونيل چه هغه ته د دې علم دې چه په تاباندې تهمت لګولې شوې دې. دې کتلو او اوريدو سره زما د پلار په سترګوکښې هم اوښکې راغلې اوماته ئې اووئيل لورې زه تاته قسم درکوم چه هم اوس خپل کورته واپس شه نوزه واپس لاړم. دلته زما نه پس رسول الله ﷺ د کور د نوکرې نه هم زماباره کښې د نوروخلقو په موجودګئې کښې تپوس شوې وو په کوم چه هغې جواب ورکړې وو چه زه په عائشه کښې هيڅ بدی نه وينم بغيرد دې نه چه هغې به اخلې شوی اوړه داسې پريخودل پاسيده به او په ناخبرئې کښې به اوده شوه اوډير ځلې به اوړه چيلو خوړل. بلکه بعضې خلقو هغه ښه اورټله هم چه د رسول الله ﷺ په وړاندې رښتيارښتيا خبره کومه چه معلومه وی اوکړه. په هغې باندې ډيره سختئي اوکړه خو هغې ونيل والله چه ځنګه يوزرګر په خالص سرو زرو کښې څومره هم په ګرمولو څه عيب نه شي خودلې دغه شان زه په صديقه باندې ګوته نه شم اوچتولې. کله چه هغه سړي ته داخبره اورسيده څوك چه بدنام کولې شو نوهغه اووئيل په الله ﷻ قسم ماخوترننه پورې د يوې ښځې لاس هم نه دې کولاوکړې. آخر هغه د الله ﷻ په لارکښې شهيدشو. په دې کښې دی چه رسول الله ﷺ د مازيګرد مانځه نه پس ماله تشريف راوړې ووهغه وخت زما مور پلار ښي اوګس طرف ته ناست وواوهغه انصاريه ښځه چه کومه راغلې وه هغه په دروازه کښې ناسته وه. په دې کښې دی چه کله حضورﷺ ماته نصيحت شروع کړو اومانه ئې د حال تپوس اوکړونوماوئيل چه هانې دا څومره د بې شرمئې خبره ده چه د پردئې ښځې هم خيال نه ساتې؟ په دې کښې داهم دی چه ماهم د الله ﷻ دحمداوثنانه پس جواب ورکړې وو. په دې کښې داهم دی چه ما خو ځل يعقوبﷺ نوم يادکړو والله

(۱) صحيح بخاری کتاب المغازی باب حديث الافك:۴۱۴۱، صحيح مسلم:۲۷۷، احمد:۲/ ۱۹۴.

هغه مې په ژبه رانغلو په دې وجه ماابویوسف اووئیل. په دې کښې دی چه کله حضورﷺ د وحی نه پس ماته زیرې واورولو والله هغه وخت زما د غم نه ډکه غصه نوره هم زیاته شوې وه ماخپل مور پلار ته وئیلې ووچه زه په دې معامله کښې ستاسوهم شکر گذاری نه کوم تاسوټولو یوه خبره واوریده خو تاسو نه انکاراوکړو اونه تاسوته څه غیرت راغلو. په دې کښې دی چه د دې قصه په ژبه راوستلوکښې حمنه مسطح حسان بن ثابت او عبدالله بن ابی منافق وو دا د ټولومشر وواو ډیر به هم ده بیانونه کول. (۱)

یو بل حدیث پاک:-یوبل حدیث کښې دی زما د عذردآیاتونه نازلیدلونه پس رسول اللهﷺدوو سړو او یوې ښځې ته دتهمت حداولگولو یعنی حسان بن ثابت مسطح بن اثاثه اوحمنه بنت حجش(۲) یو روایت کښې دی چه کله مور بی بی عائشه ته په خپل خان د تهمت لگیدو اود دې علم د هغوی پلار ته او د حضورﷺ ته د کیدو واقعه معلومه شوه نوهغه بې هوشه پریوتله.کله چه لږه شان په هوش کښې راغله نو ټول بدن ئې گرځیدلو اوډیر زور تبه ئې وه او رچیدله.دهغې مور پرې هم هغه وخت برستن واچوله او رسول اللهﷺ هم هغه وخت راغلوتپوس ئې اوکړو دا څه حال دې؟ ماوئیل د یخنئی تبه ئې ده. حضورﷺ اوفرمائیل چه کیدې شی دې خبر اوریدوسره ئې داحال شوې وی؟کله چه زما د عذرآیاتونه نازل شو نو ما واوریدل اومې وئیل دا د اللهﷻ په فضل سره دی نه چه دحضورﷺ.صدیق اکبرﷺ اووئیل ته رسول اللهﷺ ته داسې وائې؟ صدیقه اووئیل او. (۳)

د ایتونو مطلب او تشریح:-اوس دآیاتونومطلب واورئی کوموخلقو چه دروغ اود خان نه خبرې جوړې کړې هغه ووهم یوڅوکسان. هغه تاسو اې آل ابی بکر دخپل خان د پاره خراب مه گنړئی بلکه د انجام په لحاظ هغوی ستاسو د پاره په دین او دنیا کښې ښیگړه ده. په دنیاکښې به ستاسو صداقت ثابتیږی په آخرت کښې به اوچتې مرتبې ملاویږی. دعائشه براءت به په قرآن پاك کښې نازلیږی کوم له چه خواوشاهم باطل نه شی راتلې. هم په دغه وجه چه کله ابن عباسﷺ موربی بی k له د هغې په آخری وخت کښې راغلو نوونئی فرمائیل ام المؤمنین تاسو خوشحاله شئی چه ته د رسول اللهﷺ بی بی پاتې شوې او حضورﷺ به درسره په مینه ملاویدلو او حضورﷺ تاسو نه بغیربلې پیغلې سره واده نه وو کړې اوستاسو براءت د آسمان نه نازل شو(۴)یوه ورخ عائشه اوزینبﷺ دخپلوپاکو صفتونوذکرکولو نو زینب k اوفرمائیل زما نکاح د آسمان نه نازل شوې.عائشه k اوفرمائیل زما د پاکوالی گواهی په قرآن کریم کښې د آسمان نه نازل شوې کله چه صفوان بن معطلﷺ زه په خپله سورلئی راوستې ووم. زینب k تپوس اوکړوکله چه ته په اوښ کیناستې نوتاکومه کلمه وئیلې وه؟ هغې وئیل ﴿حسبی الله ونعم الوکیل﴾ په دې باندې هغې اووئیل تاد مؤمنانو کلمه وئیلې وه.

دتهمت شروع رئیس المنافقین کړې ده:-بیا ئې اوفرمائیل چه چا په پاك دامنه صدیقهk باندې تهمت لگولې ووهریوته به لوئ عذاب کیږی اوچاچه د دې شروع کړې وه اودائی اخوادیخوا خورولو د هغوی دپاره سخت عذاب دې.دې نه مراد عبدالله بن ابی بن سلول ملعون دې ټیك قول هم دادې. بعضې اووئیل دې نه مراد حسان دې خوداقول ټیك نه دې.داقول هم دې نوځکه مونږ بیان کړوگنې د دې په بیانولوکښې څه فائده هم نشته ځکه چه حسانﷺ په ډیروبزرگانوصحابه کرامورضوان الله اجمعین کښې وو.دهغه ډیرفضیلتونه اوبزرگئی په احادیثوکښې موجوددی.همداوچه دکافرانو شاعرانو د

---

۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة النور باب ﴿إن الذین یحبون أن تشیع الفاحشة فی الذین امنوا....﴾:۴۷۵۷.
۲) ابوداؤدکتاب الحدود باب فی حدالقاذف:۴۴۷۴وهوحسن، ترمذی:۳۱۸۱، ابن ماجة:۲۵۶۷، السنن الکبری‌للنسائی:۷۳۵۱
۳) صحیح بخاری کتاب المغازی باب حدیث الافك:۴۱۴۳، احمد:۲/۳۶۷-۳۶۸، مسندالطیالسی:۱۶۶۵، ابن حبان:۷۱۰۳.
۴) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة النور باب﴿ولولاإذ سمعتموه قلتم مایکون لناأن نتکلم بهذا....﴾:۴۷۵۳.

سپکاوی د شعرونو به نی د الله ﷻ د نبی ﷺ د طرف نه جواب ورکولو. هم ده ته حضورﷺ فرمائیلي وو ته د کافرانو بدبیانوه حضرت جبرائیل ؈ تاسره دي[1] دمسروق بیان دې زه عائشه صدیقه سره ووم چه حسان بن ثابت ﷛ راغلوعائشه هغه په عزت سره کینولو حکم نی اوکړو دده دپاره گدئی خوره کړنی.کله چه هغه واپس لاړو نو ما ورته اوونیل چه ته دې ولې راتلوته پریږدې؟ د ده د راتلونه څه فائده؟ الله ﷻ خو فرمائی چه په دوی کښې څوك د تهمت والا دی د هغوی د پاره لوئ عذاب دې نومور بی بی اوفرمائیل چه د ړونتوب نه به بل کوم عذاب لوئ وی. دې نابیناشوې وو نو وئی فرمائیل کیدې شی هم دا عذاب عظیم وی. بیافرمائی چه تاته معلومه نه ده چه د رسول الله ﷺ د طرف نه د کافرانود سپکاوی والا د شعرونو په جواب ورکولودې مقرروو[2] یوروایت کښې دی چه حسان ﷛ هغه وخت دعائشه صدیقه k په تعریف کښې شعر لوستلې وو چه پاکه ساده د ټولو خرابو کارونونه غیبت او بدئی نه پرهیز کونکې ده نو هغوی اوفرمائیل چه ته خوداسې نه وې[3] حضرت عائشه فرمائی ماته دحسان ﷛ د شعرونونه ښه شعرونه نه ښکاری اوچه زه کله هم دا شعرونه لولم نوزماپه زړه کښې داخیال راځی چه حسان ﷛ جنتی دې.هغه ابوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب ته خطاب کولوسره خپلو شعرونوکښې فرمائی تاد محمدﷺ سپکاوې کړې دې زه چه تاسو ټول فناکړم نو بیاهم ستاسویدو ژبود مقابلې نه اخواکیدې نه شم ستاغوندې سړې چه زما دنبی ﷺ د پیخې مبارکې هم برابروالې نه شی کولې دحضورﷺ سپکاوې به کوې؟یادساته چه ستاپه شان بد دحضورﷺ په شان نیك باندې قربان دې کله چه تاد حضورﷺ سپکاوې کړې دې نو اوس په زما د خلې د تیرې تورې په شان د بې عیبه تورې نه ته څنگه بچ کیږې اوچرته به خې؟ د ام المؤمنین نه تپوس اوکړې شوچه آیا دا فضول کلام نه دې؟هغې اوفرمائیل هیڅ کله نه لغواو فضول کلام خود شاعرانو هغه بکواس دې کوم چه دښځو وغیره باره کښې وی.د هغې نه تپوس اوشو چه آیا په قرآن پاك کښې داسې نه دی چه په هغه تهمت کښې د چالویه حصه وه د هغوی د پاره لوئ عذاب دې؟ وئی فرمائیل چه اوخوولې داکوم عذاب چه هغه ته شوې هغه لوئ نه دې؟ سترگې د هغه نه لاړې توره په هغه اوچلیدله هغه خوښه ده چه صفوان ﷛ منع شوکنی نوعجیبه نه وه چه د خپل خان متعلق نی داخبره اوریدوسره دې قتل کړې وو.

لَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ
ولې نهٔ | کله چې | واوریدو تاسو دا خبر |
اهر کله چې تاسو دا (د تهمت) خبره واوریده
ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنٰتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَّقَالُوا
گمان اوکړوا مومنانو سړو | او مومنانو ښځو | په ځانونو خپلو باند| دخیر ااو وئیلې ئې وې
نو ولې داسې نه وه اچې مسلمانانو سړو اوښځو دخپلو خپلوانو په حقله نیک گمان کړې وې ااو
هٰذَآ إِفْكٌ مُّبِينٌ ۝ لَوْلَا جَآءُوْ عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ
چې دا دروغ دی | ښکاره | ولې رانهٔ وستل هغوئ | په دې خبره باندې | څلور | گواهان
دا ئې وئیلی وې اچې دا خوښکاره بهتان دې ادوئ پخپله خبره باندې ولې څلور گواهان پیدانه کړل

[1] صحیح بخاری کتاب الادب باب هجاء المشرکین:٦١٥٣، صحیح مسلم:٢٤٨٦.
[2] صحیح بخاری کتاب المغازی باب حدیث الافك :٤١٤٦، صحیح مسلم:٢٤٨٨.
[3] صحیح بخاریکتاب التفسیر سورة النور باب (ویبین الله لکم الآیات والله علیم حکیم):٤٧٥٦.

فَاِذْ لَمْ يَاْتُوْا بِالشُّهَدَآءِ فَاُولٰٓئِكَ عِنْدَ اللّٰهِ هُمُ

بس هر كله چي رانهٔ وستل هغوئ | گواهان | نو دغه كسان چي دي | په نز دالله | هم هغوئ

نو هر كله چې دوئ گواهان رانه وستې شول| نو بس دالله ﷻ په نزد خو هم دوئ دروغژن شول

الْكٰذِبُوْنَ۝

دروغژن دي |

اوكه په تاسو باندې په دنيا

قوله تعالى:- لَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوْهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُوْنَ وَالْمُؤْمِنٰتُ بِاَنْفُسِهِمْ خَيْرًا

ذ صديقه كائنات دپاكوالى آسمانى اعلان:- سېدې آياتونو كښې الله ﷻ مؤمنانوته ادب ښائى چه هغوى دحضرت عائشه صديقه k باره كښې كومې خبرې د خُلې نه ويستلې وې بلكه هغوى له يكار ووچه د دې كلام په اوريدوسره ئې د خپلې شرعى مور سره كم نه كم هغه خيال كړې وې چه خپل خان سره كوى بلكه هغوى خپل خان هم د دې قابل نه گنړلونو د ام المؤمنين شان به ئې د دې نه هم زيات لوئ او اوچت گنړلو.يوه واقعه بالكل هم داسې شوې وه.حضرت ابوايوب خالدبن زيدانصارى ﷺته د هغه بى بى ام ايوب اوئيل چه آيا تا هغه هم واوريده كوم چه د حضرت عائشه باره كښې وئيلې شوى دى؟هغه اوفرمائيل اواودا يقينًا دروغ دى ام ايوب ته اوښايه چه ته چرته داسې كاركولې شې؟ هغې وئيل نعوذ بالله نامكن دى. هغه اووئيل چه حضرت عائشه خوتانه ډيره غوره اوبهتره ده. كله چه آياتونه نازل شو نواول دبهتان تړونكو ذكر اوشو يعنى د حضرت حسان ﷺ اود هغه د ملگرو بيا په دې آياتونوكښې ذكر اوشو دحضرت ابوايوب ﷺ اودهغه د بى بىk ددې خبرواتروچه كومې پورته اوشوې. داهم يوقول دې چه دا مقوله د حضرت ابى بن كعب ﷺ وه.

مؤمنانو لره څه كول پكار دى؟:- غرض دا چه مومنانوله صفا باطن ساتل پكاردى اوښه خيالونه كول پكار دى. بلكه په ژبه سره هم د داسې واقعه ترديد اوتكذيب كول پكار دى ځكه چه داځومره واقعه تيره شوه په دې كښې د شك شبه هيڅ گنجائش هم نه وو.ام المؤمنين ښه په ښكاره په سورلئى باندې ناسته د ورځې اود غرمې په ډك لښكر كښې رسى پخپله پيغمبرموجود دې الله ﷻ دې نه كړى كه داسې څه خبره شوې هم وه نو داسې په ښكاره به دې عام ډلې ته نه راتله بلكه پټه اوغلې به په دې كښې شامله شوې وه چه چاته به هيڅ خبر هم نه وو شوې. نوصفاښكاره خبره ده چه د بهتان تړونكوخلې نه كومه خبره جوړه شوه هغه صرف دروغ بهتان اود ځان نه خبره ده په كوم سره چه هغوى خپل عزت او ايمان غرق كړو.بيا فرمائى چه دې بهتان تړونكو كوم څه وئيلى پخپل صداقت باندې څلورگواهان ولې نه پيش كوى؟اوچه كله دوى گواه پيش نه كړې شونوشرعًاهغوى دالله ﷻپه نيزدروغژن دى فاسق دى فاجر دى

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ فِي الدُّنْيَا

| اوكه چرى نهٔ وې فضل دالله |په تاسو باندې| اورحمت دهغه| په دنيا

اوكه په تاسو باندې په دنيا او آخرت كښې دالله ﷻ فضل او مهربانئى نه وې ....

وَالْاٰخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِيْمَآ اَفَضْتُمْ

او په اخرت كښى | نو رسيدلې به وؤ تاسو ته | په هغه خبره كښى | چى اخته شوى وئ تاسو

انوتاسو چې په كومه گناه كښې اخته شوې وئ د هغې په وجه به

فِيْهِ	عَذَابٌ	عَظِيْمٌ	اِذْ	تَلَقَّوْنَهٗ	بِاَلْسِنَتِكُمْ	
په هغې کښې	عذاب	لوئ	کله چې	اغستل تاسو دا دروغ	په ژبو خپلو سره	
دربانديـ لوئي عذاب نازل شوې ووا	څه وخت چې تاسو دا خبره په خپلو خولو يو بل ته کوله					

وَتَقُوْلُوْنَ	بِاَفْوَاهِكُمْ	مَّا	لَيْسَ لَكُمْ	بِهٖ	عِلْمٌ	
او ونيل تاسو	په خلو خپلو باند	هغه څه	چې نه وو تاسو لره	په هغې باند	څه علم	
او تاسو به خولو بانديـ هغه څه ونيل چې تاسو ترې نه خپله خبر نه وئ						

وَّتَحْسَبُوْنَهٗ	هَيِّنًا	وَّهُوَ	عِنْدَ اللّٰهِ	عَظِيْمٌ	
او تاسو سرګنړله دا خبره	اسانه (معمولي)	حالانکه هغه	په نز دالله	لويه خبره وه	
او دا مو معمولي خبره ګنړله	حال دا چې دالله ﷻ په نزد ډيرلوئي جرم وو				

قوله تعالى: ـ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ

د صديقه کائنات د عظمت بيان: ـ ارشاددي چه اې هغه خلقوچاچه دحضرت صديقه باره کښې خپلو ژبوته خراب حرکت ورکړو که د الله ﷻ فضل اوکرم په تاسو باندې نه وو چه هغه په دنياکښې ستاسوتوبه قبوله کړې اويه آخرت کښې تاسوستاسو دايمان په وجه معاف کړې نوچه په کوم بهتان کښې تاسو خپلې ژبې اوخوزولې په هغې کښې به تاسو باندې ډير دروندعذاب وو. دا آيت دهغه خلقو متعلق دې دچا په زړه کښې چه ايمان ووخو په ناپوهنې کښې ئې څه ونيلې وو لکه حضرت مسطح ؓ حضرت حسان ؓ اوحمنه رضى الله عنهم. اوچه د چا زړه د ايمان نه خالي وواود دې طوفان اوچتونکي وولکه عبدالله بن ابى بن سلول وغيره منافقان دا خلق په دې حکم کښې نه ووځکه چه نه دوى سره ايمان ووانه نيک عمل. کله چه تاسوداخبره خوروله ديونه اوريدله بل ته به ئې کوله د حضرت عائشه k په قراءت کښې ﴿اذتلقونه﴾ دی[1] عنى کله چه تاسو ددې دروغو خورونه کوله.اولنې قراءت د جمهوردې اوداقراءت د هغوى دې چاته چه ددې آيت ډير علم وو اوتاسو به هغه خبره د ژبې نه ويستله دکوم چه تاسوته علم نه وو. تاسو خوداکلام آسان ګنړلو خو په اصل کښې دالله ﷻ په نيزدا ډير دروند او سخت کلام وو. ديوې مسلمانې ښځې متعلق داسې تهمت لګول عظيم جرم دې. بياد الله ﷻ د رسول ﷺ د بى بى متعلق داسې کلمه ونيل خيال اوکړئ چه څومره لويه ګناه به وي؟ د دې د پاره د رب غيرت دخپل نبى ﷺ دوجه نه په جوش کښې راغلواوالله ﷻ وحى نازله کړه اودخاتم الانبياء سيد المرسلين ﷺ دپاکې بى بى k پاکوالي ثابت کړو. دهريونبى بى بى الله ﷻ ددې بې حيائى نه لرې ساتلې ده نوداڅنګه ممکن ده چه د ټولوانبياؤکرامو بيبيانونه غوره او د هغوى سردار د ټولو انبياؤ کرامو نه غوره اود ټول اولاد آدم سردار محمد ﷺ بى بى به په دې کښې ککړه وي حاشاوکلا. که تاسو داکلام بې توجوګنړنې خو حقيقت ددې مخالف دې. بخارى اومسلم کښې دى انسان بعضې وخت د الله ﷻ دخفګان يوه خبره اوکړې د کومې چه د هغه په خيال کښې هيڅ ځاى نه وي خود هغې په وجه هغه ددوزخ په دومره لاندې طبقه کښې وررسى څومره چه زمکه اوآسمان دې بلکه د دې نه هم ډير ښکته وي[2]

[1] صحيح بخارى كتاب المغازى باب حديث الافك: ٤١٤٤.
[2] صحيح بخارى كتاب الرقاق باب حفظ اللسان: ٦٤٧٧-٦٤٧٨، صحيح مسلم: ٢٩٨٨.

وَلَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوْهُ قُلْتُمْ مَّا يَكُوْنُ لَنَآ اَنْ نَّتَكَلَّمَ بِهٰذَا

او ولې نه کله چې واوريدو تاسو دا خبر | او ونيل تاسو | چې نه ښائي | مونږ لره | چې خله اوخوزوو | په دې دروغو

او څه وخت چې تاسو اوريدلې وه | نو داسې مو ولې نه ونيل چې مونږ له داسې خبره دخولې نه ايستل نه دي پکار

سُبْحٰنَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۶﴾ يَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنْ تَعُوْدُوْا

پاکي ده تالره | دا بهتان دی | لوئ | نصيحت کوی تاسو ته | الله | چې بيا اونه کړئ

سبحان الله ! دا خو ډير لوئې بهتان (دروغ) دې | (واورئی) الله ﷻ تاسو ته نصيحت کوی

لِمِثْلِهٖۤ اَبَدًا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۷﴾ وَيُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ

کارپشان ددې دروغو | هيڅکله | که يئ تاسو | مومنان | او بيانوی الله | تاسو ته |

که چرې تاسو مومنان يئ نو بيا هيچرې داسې کار اونه کړئی | او الله ﷻ تاسو ته په وضاحت سره

الْاٰيٰتِ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۱۸﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يُحِبُّوْنَ

ايتونه | او الله | ښه پوهه دې | دحکمت خاوند دې | بيشکه هغه کسان | چې خوښوی

حکمونو بيانوی | او الله ﷻ په هرڅه پوهه او صاحب د حکمت دې | بيشکه کوم خلق چې دا غواړی

اَنْ تَشِيْعَ الْفَاحِشَةُ فِى الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَهُمْ

داخبره | چې خوره شی | بې حيائی | په هغه کسانو کښې | چې ايمان ئې راوړې دې | ادې دهغوئ دپاره

چې په مومنانو کښې بې حيائی خوره شی | هغوئ دپاره په دنيا او اخرت کښې دردناک

عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۙ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۹﴾

عذاب | دردناك | په دنيا کښې | او په اخرت کښې | او الله | پوهيږی | او تاسو نه پوهيږئ

عذاب مقرر دې | او الله ﷻ په هره خبره پوهيږی | او تاسو نه پوهيږئ

قوله تعالى:- وَلَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوْهُ

ديو مسلمان په حقله بې تحقيقه خبره نه ده پکار:- اول خوئې دنيك گمان كولو حكم وركړو دلته بل حكم وركولې شی دخو خلقو دشان متعلق بغير تحقيق نه خرابه خبره نه دی ويستل پکار. دخرابو الزامونو خرابو خيالونو او شيطانی وسوسونه خان لرې ساتل پکاردی هيڅ كله هم داسې خبرې دخلې نه نه دی ويستل پکار. كه په زړه كښې دې داسې څه شيطانی وسوسه پيدا هم شی نو ژبه قابو كښې ساتل پکار دی؟ دحضور ﷺ ارشاد دې الله ﷻ زما د امت په زړونو كښې پيدا كيدونكې وسوسې معاف كړې دی تر كومې چه هغه په ژبه باندې اونه وائی يائی په عمل كښې رانولی([1]) (بخاری و مسلم) تاسو له پکار وو چه داسې فضول خبره اوريدو سره مو ونيلې وې مونږ په داسې گنده خبره خپله ژبه نه خرابوو. مونږ نه دا بې ادبی نه شی كيدلې چه دالله ﷻ دخليل او د هغه د رسول ﷺ د بی بی مباركې په شان كښې داسې فضول خبره اوكړو. د الله ﷻ ذات پاك دې گورنی بيا داسې حركت اونه كړنی گنی د ايمان د اخستلو انديښنه ده. اوكه يوسړې دايمان نه خالی وی نو هغه بې ادبه گستاخ او دخو خلقو سپكاوې كونكې وی. دشريعت احكام الله ﷻ ستاسو په وړاندې كولاو كولاو بيانوی. هغه د خپلو بنديگانو د مصلحتونو نه خبردار دې د هغه هيڅ يو حكم د حكمت نه خالی نه وی.

[1]) صحيح بخاری كتاب الايمان والنذور باب اذاحنث ناسياً فى الايمان: ۶۶۶۴، صحيح مسلم: ۱۲۷.

د بدئی خوروونه حرام دی:- دادریمه تنبیه ده چه کوم یوسړی داسې خبره واوری هغه له د هغې خوروول حرام دی.څوک چه داسې خرابې خبرې خوروی اوګرځی هغوی له به دنیاوی سزا یعنی حد هم لګولې شی او اُخروی سزایعنی د دوزخ عذاب به هم وی.الله ﷻ عالم دې تاسو بې علم نی نوتاسو له خپل تول امور هم دالله ﷻ طرف ته واپس کول پکاردی.په حدیث کښې دی د الله ﷻ بندیګانوته تکلیف مه ورکوه او هغوی ته شرم مه ورکوه د هغوی پټې خبرې مه لټوه. کوم سړې چه دخپل مسلمان رورعیب لټوی الله ﷻ به د هغه عیبونوپسې شی اوهغه به دومره رسواکړی چه د هغه دکوروالابه هم هغه ته په خراب نظرسره ګوری. (۱)

وَلَوۡلَا فَضۡلُ اللّٰهِ	عَلَيۡكُمۡ	وَرَحۡمَتُهٗ	وَاَنَّ اللّٰهَ	رَءُوۡفٌ
او که چری نهٔ وې فضل دالله	په تاسو باندې	او رحمت دهغه	او بیشکه الله	مهربانه دې
او که چرې تاسو باندې دالله ﷻ فضل او رحمت نه وې انو (تاسوته به سخته سزادرکړې شوې وه،) اودا				
رَّحِيۡمٌ ۟ؑ	يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ	اٰمَنُوۡا	لَا تَتَّبِعُوۡا	خُطُوٰتِ الشَّيۡطٰنِ ؕ
رحیم دې	اے هغه کسانو	چې ایمان مو راوړې دې	پیروی مهٔ کوئ	دقدمونو دشیطان
چې الله ﷻ ډیر نرمی کونکې مهربان دې انې مومنانو تاسو د شیطان په لاره باندې مه ځئ				
وَمَنۡ يَّتَّبِعۡ	خُطُوٰتِ	الشَّيۡطٰنِ	فَاِنَّهٗ	يَاۡمُرُ بِالۡفَحۡشَآءِ
او چاچې پیروی اوکړه	دقدمونو	دشیطان	نو بیشکه چې هغه	حکم کوی دبې حیایئ
اوڅوک چې په شیطان پسې روان شی انو هغه خو همیشه د بې شرمئ او دبدو کارونو				
وَالۡمُنۡكَرِ ؕ	وَلَوۡلَا فَضۡلُ اللّٰهِ	عَلَيۡكُمۡ	وَرَحۡمَتُهٗ	مَا زَكٰى
او دبدئ	او که چری نهٔ وې فضل دالله	په تاسو باندې	او رحمت دهغه	نهٔ شو پاکیدې
حکم کوی ا.... اوکه په تاسوباندې دالله ﷻ فضل او مهربانی نه وې انو په تاسو کښې به				
مِنۡكُمۡ مِّنۡ اَحَدٍ	اَبَدًا ۙ	وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ	يُزَكِّىۡ مَنۡ	يَّشَآءُ ؕ
ستاسو نه هیڅوک	هیڅکله	لیکن الله	پاکوی هغه څوک	چې غواړې نې هغه
هیڅوک پاک شوې نه وو اخو الله ﷻ چې څوک پاکول اوغواړی نو هغه پاک کړی				
وَاللّٰهُ سَمِيۡعٌ	عَلِيۡمٌ ۟			
او الله اښهٔ اوریدونکې دې	ښهٔ پوهه دې			
او الله ﷻ هر څهٔ اوری	په هر څهٔ پوهه دې			

قوله تعالى:- يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا لَا تَتَّبِعُوۡا

شیطانی لارې:- که دالله ﷻ فضل اوکرم اولطف اورحم نه وونوهغه وخت به څه بله خبره کیدله خو هغه د توبه کونکو توبه قبوله کړه.پاکیدونکې نی په شرعی حدسره پاک کړل.په شیطانی طریقواوشیطانی لارد باندې مه ځئ.دهغه خبرې مه منئ. هغه خودبدئ بدکارئ بې حیایئ حکم ورکوی نوتاسو له دهغه دخبرې منلونه پرهیزکول پکاردی دهغه د عمل نه بچ کیدل پکاردی.دهغه دوسوسو نه لرې کیدل پکار

(۱) احمد:۲۷۹/۵ح۲۲۴۰۲وسنده حسن، مجمع الزوائد:۸۶/۸.

دی.دالله ﷻ په هره یوه نافرمانئی کښې د شیطان قدم وی(¹)یوسړی حضرت ابن مسعود﵁ ته اووئیل ماد فلانکی ځیزدنه خوړلوقسم کړې دې. هغوی اوفرمائیل دا دشیطان دهوکه ده دخپل قسم کفاره ورکړه او دااوخوره.یوسړی حضرت شعبی ته اووئیل ماد خپل ماشوم دذبح کولونذرمنلې دې. هغوی اوفرمائیل دا شیطانی حرکت دې داسې مه کوه د دې په بدل کښې یوګډ ذبح کړه. ابورافع m فرمائی چه یوخل زمااود ښځې په مینځ جنګ اوشو هغه ورانه شوه اوونی وئیل چه یوه ورځ هغه یهودیه وی او یوه ورځ هغه نصرانیه وی اود هغې ټول غلامان آزاد دی که ته خپلې ښځې له طلاق ورنه کړې.زه راغلم اوحضرت عبدالله بن عمر ﵁ ته مې دامسئله بیان کړه نوهغوی اوفرمائیل داشیطانی حرکت دې. زینب بنت ام سلمه ﵂ چه هغه وخت کښې د ټولونه زیاته دینی پوهه لرونکې بی بی وه هغې هم دغه فتوی ورکړه. اوعاصم ابن عمر هم دا اووئیل بیا فرمائی که د الله ﷻ فضل اوکرم نه وونو په تاسو کښې به یوهم پخپله د شرك نه کفر نه خراب کار اوبدئی نه نه شو بچ کیدې. داد رب العالمین احسان دې چه هغه تاسو ته د توبه توفیق درکوی بیا په تاسو باندې په مهربانئی سره رجوع کوی او تاسو پاك اوصفاجوړوی(الله ﷻ چه څوك غواړی پاك اوصفا کوی اوڅوك چه غواړی د هلاکت په کنده کښې وردیکه کوی الله ﷻدخپل بندیګانوخبرې اوریدونکې اودهغوی داحوالونه خبرداردې.دهدایت مستحق او ضلالت ټول دهغه په نظر کښې دی اوپډې کښې هم دهغه حکیم ډیرېې حسابه حکمت دې)

وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ
اونهٔ دخوری قسم | خاوندان دفضل | ستاسو نه
او تاسو کښې چې څوك د بزرګئ والا دي
وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ
او خاوندان دفراخئ | دې خبری ته چی ورکړی هغوئ | خاوند درشتې ته | او مسکینانوته
مالداران دی |...........نوهغوئ دې خپلوانو مسکینانو
وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا ۗ
او هجرت کونکوته | په لار دالله کښی | او پکار دی چی معافی اوکړی | او مخ واړوی
اودالله ﷻ په لار کښې هجرت کونکو ته د څه نه ورکولو قسمونه نه خوری | اوپکار دی چې معافی
أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢﴾
آیا نهٔ خوښوئ تاسو | چی ښښنه اوکړی الله | تاسو ته | اوالله | بخښونکې | مهربانه دی |
ورته کوی |او د عفو نه دې کار اخلی | آیاداموخوښه نه ده چې الله ﷻ درته ښښنه اوکړی |اوالله ﷻ ډیر
إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ
بیشکه هغه کسان | چی ولی په الزام دزنا | پاکې | ناخبره | مومنانې ښځې
ښښونکې مهربان دې | هغه خلق چې په پاکدامنو بې خبره او ایماندارو ښځو باندې

¹) الطبری: ۳/ ۳۱۰.

لُعِنُوْا	فِي الدُّنْيَا	وَالْاٰخِرَةِ	وَلَهُمْ	عَذَابٌ	
لعنت اوكړې شو په هغوئ باندې	په دنيا كښې	او په آخرت كښې	او دې دهغوئ دپاره	عذاب	
تهمتونه لګوی انو په هغوئ باندې په دنيا او په آخرت دواړو كښې لعنتونه ورېږي او هغوئ دپاره					
عَظِيْمٌ ۲۳	يَوْمَ	تَشْهَدُ	عَلَيْهِمْ	اَلْسِنَتُهُمْ	وَاَيْدِيْهِمْ
لوئ	په هغه ورځ	چې ګواهي به كوی	په هغوئ باند	ژبې دهغوئ	او لاسونه دهغوئ
دردناک عذاب مقرر دې اپه كومه ورځ چې به دوی په هغه عملونو كوم چې دوی كړې وی د دوی					
وَاَرْجُلُهُمْ	بِمَا	كَانُوْا	يَعْمَلُوْنَ ۲۴	يَوْمَئِذٍ	
او ښپې دهغوئ	په هغه كارونو	چې وو هغوئ	چې كول به نې	په دغه ورځ به	
ژبې او لاسونه او پښې ګواهي وركوی ا .... په دغه ورځ					
يُّوَفِّيْهِمُ	اللّٰهُ	دِيْنَهُمُ	الْحَقَّ	وَيَعْلَمُوْنَ	
پوره پوره وركړې هغوئ له	الله	بدله دهغوئ	چې لائيقه وی	او معلوم به شی هغوئ ته	
به الله ﷻ دوئ ته ددې پوره پوره سزا وركړې او دوئ ته به معلومه شی					
اَنَّ اللّٰهَ	هُوَالْحَقُّ	الْمُبِيْنُ ۲۵			
چې بيشكه الله	هم هغه حق دې	ارښتياؤ لره ربنتيا كونكې دې			
چې يقيني ده چې الله ربښتوني او دهرې خبرې ښكاره كونكې دې					

قوله تعالى:- وَلَا يَاْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ

دصديق اكبر عظمت اوسخاوت:- په تاسو كښې چه كوم خلق دكولاورزق قدرت لرونكې دی صدقه او احسان كونكی دی هغوی له ددې خبرې قسم نه دی خوړل پكار چه هغوی به خپلو خپلوانوله مسكينانو له او مهاجرونه هيڅ هم نه وركوی. دغه شان ئې هغوی متوجه كولود پاره اوبياد نورو نرم كولود پاره ئې اوفرمائيل كه د هغوی د لاس نه څه خطا هم شوی وی نوهغوی معاف كول پكاردی. كه د هغوی نه څه بدی ياتكليف رسيدلې وی نودهغې نه تيريدل پكاردی. داهم د الله ﷻ حلم كرم لطف اورحم دې چه هغه خپلو نيكانو بنديګانو ته هم د نيكوحكم كوی. داآيت د حضرت صديق اكبر ﷺ په باره كښې نازل شوې دې كوم وخت چه هغوی دحضرت مسطح بن اثاثه ﷺ باره كښې دڅه ښيګړې نه كولو قسم خوړلې ووخكه چه د صديقه k په بهتان كښې دې هم شامل وو لكه چه په اولنوآياتونوكښې داواقعه تيره شوه.نوچه كله اصل خبره الله ﷻ ښكاره كړه حضرت ام المؤمنين برى شوه دمسلمانانو زړونه روښانه شودمؤمنانوتوبه قبوله شوه په تهمت لګونكوكښې بعضو باندې شرعی حد اولګيدو نو الله ﷻ حضرت صديق اكبر ﷺ حضرت مسطح ﷺ ته متوجه كولوسره اوفرمائيل چه هغه د هغه د ترور خوئ او مسكين سړې وو.هم حضرت صديق اكبر ﷺ د هغه پالنه كوله اوهغه مهاجر وو خوپه دې باره كښې اتفاقی ژبه كولاوشوې وه هغه ته د تهمت حدهم لګولې شوې وو.دحضرت صديق اكبر ﷺ سخاوت مشهور ووخه په كښې خپل اوڅه پره دی د هغوی ښه سلوك د ټولود پاره عام وو. د آيت خاص كر چه دا الفاظ د صديق اكبر ﷺ په غوږ كښې پريوتل تاسود الله ﷻ د ښښنې طلبګار نه ئې؟ نود هغوی د ژبه نه بې واره اوتل او په الله قسم زمونږ خو هم دغه طلب دې چه الله ﷻ مونږ اوبښی اود هغه وخت نه چه به ئې مسطح ﷺ ته

څه ورکول هغه نی ورته جاري کړل. لکه چه په دې اياتونوکښې مونږ ته تلقين شوې دې چه څنګه مونږ غواړوچه زمونږ خطاګانې دې معاف شی مونږ له پکاردی چه دنوروخطاګانونه هم تيرشو. دادې هم په خيال کښې وی لکه څنګه چه هغوی اول فرمائيلې ووالله زه به ده سره هيڅ کله هم ښه سلوك اونه کړم اوس نی وعده اوکړه والله زه به د ده نه کله هم د ده مقررشوې خرچه منع نه کړم رښتيادی چه صديق خو هم صديق وو.

پاکوښځوباندې دتهمت لګولوسزا:-کله چه په عامومسلمانانوښځوباندې دطوفان اوچتونکوډپاره دا سزا ده نودانبياؤکرامو بيبيانې چه دمسلمانانو منيندې دی په هغوی دبهتان تړونکوبه څه سزاوی؟ اوخاص کريه هغه بی بی چه دصديق اکبرﷺلوروه.دعلماؤکرامو پدې باندې اجماع ده چه ددې آياتونود نازليدلو نه پس هم چه څوك په مور بی بی k باندې دا الزام رايادوی هغه کافردې ځکه چه هغه د قرآن پاك نه خلاف اوکړل.دحضورﷺ د نورو بيبانو متعلق صحيح قول هم دا دې چه هغوی هم دعائشه k په مثال دی.والله اعلم. فرمائی چه داسې خراب الزام لګونکی په دنيااوآخرت دواړو کښې د الله ﷻ د لعنت مستحق دی. لکه چه بل آيت کښې ارشاد دې ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا﴾[1] يعني کوم خلق چه الله ﷻ ته اودهغه رسول ﷺ ته تکليف ورکوی په هغوی باندې په دنيا او آخرت کښې دالله ﷻ غضب دې اودهغوی د پاره رسوا کونکی عذابونه تياردی.د عضې خلقو دا خيال دې چه دا صرف خاص دی د ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه k باره کښې. ابن عباس ﷺ هم دا فرمائی د سعيدبن جبير اود مقاتل بن حبان هم دا بيان دې ابن جرير هم دحضرت عائشه k نه دانقل کړی دی خوچه بيائی په تفصيل سره کوم روايت راوړی دی په هغې کښې په دوی باندې د تهمت لګيدو په حضورﷺ باندې د وحی نازليدو اوددې آيت د نازليدلو ذکر دې.خوددې حکم د هغوی سره دخاص کيدوذکر نشته نوکه دنازليدلوسبب خاص وی ولې حکم عام دې. ممکن دی چه د حضرت ابن عباس ﷺوغيره دقول هم دامطلب وی.والله اعلم. بعضې بزرګان فرمائی چه د ټولو بيبيانو مطهراتو هم داحکم خودې ولې د نورو مؤمنانو ښځوداحکم نه دې. دابن عباس ﷺ نه روايت دې چه د دې آيت نه مرادخودرسول الله ﷺ بيبيانې دی چه کوم منافقان پدې تهمت کښې وو ټول د الله ﷻ د دربارنه اورتلې شولعنتی اوګرځيدل اودالله ﷻ د غضب مستحق شو. د دې نه پس د نورو مؤمنانوښځو د تهمت لګولو حکم کښې آيت ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ ۙ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ﴾[2] نازل شو.نودوی به په کوروهلې شی.که هغوی توبه اوکړه نوتوبه نی قبوله ده ولې د دوی ګواهی به دبيادپاره هميشه غيرمعتبروی.

حضرت ابن عباس ﷺيوځل دسورت نور تفسيربيانولوسره فرمائيل چه دا آيت د حضورﷺ د بيبيانوباره کښې نازل شوې دې.دهغه بهتان کونکوتوبه هم قبوله نه ده. په دې آيت کښې ابهام دې اوخلور ګواهان نه راوړلو په صورت کښې آيت په عامو ايماندارانوښځوباندې تهمت لګونکوپه حق کښې دې د هغوی توبه مقبول ده.دې اوريدوسره په مجمع کښې ناستوخلقو اراده اوشوه چه دهغوی تندې ښکل کړی ځکه چه هغوی ډير ښکلې تفسير کړې وو.دابهام نه مراد دادې چه دتهمت حرمت عام دې اود هرې يوې پاك دامنې ښځې په شان کښې اوداسې خلق ټول ملعون دی.حضرت عبدالرحمن فرمائی هريوبهتان تړونکی به دې حکم کښې دې خوحضرت عائشه k په طريقه اولی ده[3] امام ابن جريرهم عموم خوښوی اودا صحيح هم دی اودعموم په تائيدکښې داحديث هم دې حضورﷺ فرمائی د اووه ګناهونونه بچ شئ

---

[1] ۲۲/الاحزاب:۵۷.
[2] ۲۴/النور:٤.
[3] الطبری:۱۹/۱۳۹.

کومې چه هلاك کونکې دی. تپوس اوشو هغه کومې کومې دی؟ اونی فرمائیل د الله ﷻ سره شرك کول، جادو، څوك بې وجه وژل، سود خوړل، د یتیم مال خوړل، دجهادنه تختیدل او پاك دامن ساده مؤمنه باندې تهمت لګول([1])(بخاری ومسلم) یوبل حدیث کښې دی په پاکوښځو باندې د زنا تهمت لګونکې د سلوکالو نیکئی غرقې دی([2])دحضرت ابن عباس ﷺ فرمان دې کله چه مشرکان اوګوری چه په جنت کښې بغیر دمونځ ګذارو نه نور څوك نه شی تلې نو هغوی به وائی راځئی چه مونږ هم انکاراوکړو. د خپل شرك نه به دوی انکاراوکړی هم هغه وخت به ددوی په خله مهراولګی اوپښې لاسونه به ئی ګواهی ورکړی اودالله ﷻ نه به هیڅ خبره پټه نه کړې شی([3])حضورﷺ فرمائی چه کافرانوته چه کله د هغوی بدعملئی پیش کړې شی نوهغوی به انکار اوکړی اوخپله بې ګناهی به ثابتوی نوورته به ونیلې شی چه دادی ستاسو هغه ګاونډیان چه ستاسو خلاف ګواهی ورکوی دوی به وائی دا ټول دروغژن دی نوورته به ونیلې شی چه ښه ده ستاسودخپلې قبیلې اوټبرخلق موجود دی. دوی به وائی داهم دروغژن دی نو وائی به ښه ده تاسوقسم اوخورئی بیابه الله ﷻ هغوی ګونګیان کړی اوبخپله په د هغوی پښې لاسونه د هغوی د بدعملو ګواهی ورکوی بیا به هغوی دوزخ ته لیګلې شی. ([4])

په قیامت کښې په کافر د خپلو اندامونو ګواه:- حضرت انس ﷺ فرمائی مونږ دحضورﷺ په خدمت کښې حاضر وو چه ونی خندل او ونی فرمائیل تاسوته معلومه ده ولې مې اوخندل؟ مونږ ونیل الله ﷻ ته معلومه ده ونی فرمائیل بنده چه د قیامت په ورځ الله ﷻ سره کومه حجت بازی کوی په هغې مې اوخندل. دې به وائی اې الله تازه د ظلم نه منع کړې نه ووم؟ الله ﷻ به فرمائی اونودې به وائی چه نن ورځ زه کوم ګواه ربښتونې اومنم هم د هغې ګواهی به زما په حق معتبره ګنړلې شی اوهغه ګواه بغیرزما نه بل څه نه دی. الله ﷻ به وائی چه ښه ده هم داسې صحیح هم ته خپل ګواه اوسه. اوس به نی په خله مهراولګی او اندامونه به نی سوال جواب کوی نوهغوی به ټول پټ رازونه کولاوکړی. هغه وخت به بنده وائی تاسو غرق شئی تاسو بربادشئی هم ستاسو د طرف نه خو زه جنګیدلم.([5]) د جمهورو په قراءت کښې په ﴿حَقِّ﴾ باندې زبردې څکه چه داد دین صفت دې. مجاهد ﴿حَقُّ﴾ لوستلې دې په دې وجه سره چه دا لغت دې د لفظ الله. د ابی بن کعب ﷺ په مصحف کښې ﴿يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ﴾ ([6])دبعضې سلفونه لوستل روایت دی. هغه وخت به پوهه شئی چه دالله ﷻ وعده وعید حق دی. د هغه حساب د عدل والا دې د ظلم نه لرې دې.

ٱلْخَبِيثَٰتُ	لِلْخَبِيثِينَ
ناپاکې ښځې	دپاره دناپاکو سړو دی
پیلیتې ښځې	د پلیتو سړو لائقې دی

[1]) صحیح بخاری کتاب الوصایاباب قول الله تعالی ﴿إن الذین یأکلون اموال الیتامی ظلمًا....﴾:٢٧٦٦، صحیح مسلم:٨٩، ابوداؤد:٢٨٧٤، ابن حبان:٥٥٦١، بیهقی:٢٤٩/٨.

[2]) المعجم الکبیر:٣٠٢٣، مسندالبزار:٢٩٢٩.

[3]) الطبری:٣٧٣/٨.

[4]) حاکم:٦٠٥/٤.

[5]) صحیح مسلم کتاب الزکاة باب الدنیاسجن للمؤمن وجنة للکافر:٢٩٦٩، السنن الکبری للنسائی:١١٦٥٣، مسندابی یعلی: ٣٩٧٧،

[6]) ٢٤/النور:٢٥.

وَالْخَبِيثُونَ	لِلْخَبِيثَاتِ	وَالطَّيِّبَاتُ	لِلطَّيِّبِينَ	وَالطَّيِّبُونَ
او ناپاك سړي	دپاره دناپاكو ښځو دي	او پاكې ښځې	دپاره پاكو سړو دي	او پاك سړي
اوپليت سړي د پليتو ښځو لائق دي | اوپاكې ښځې د پاكو سړو اوپاك سړي				

لِلطَّيِّبَاتِ	أُولَٰئِكَ	مُبَرَّءُونَ	مِمَّا	يَقُولُونَ	لَهُمْ
دپاره دپاكو ښځو دي	دا كسان	پاك دي	دهغه خبرونه	چې دوئ نې وائي	ده ددوئ دپاره
دپاكو ښځو لائق دي |داخلق دهغه خبرونه بيخي پاك دي كومې چه هغوی كوی | او دوئ					
مَغْفِرَةٌ	وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾				
ښنانه	او رزق عزتمند				
دپاره ښښنه او دعزت روزی ده					

قوله تعالى:- الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ

بدكاره ښځې دبدكاره سړو دپاره اونيكې ښځې دَ نيكانوسړو دَ پاره دي:- ابن عباس ﷠ فرمائي چه داسې خرابه خبره د خرابوخلقو دپاره ده اود ښې خبرې حقدار هم ښه خلق وي. يعني منافقانوچه كوم تهمت په صديقه k باندې لګولې وو اودهغوی په شان كښې چه كوم خراب الفاظ استعمال كړل د هغې لائق هم هغوی دي خكه چه هم هغوی بداوخبيث دي.عائشه صديقه پاكه وه خكه هغه د پاكو كلمولائق ده او هغه د ناپاكه بهتانونونه بری ده.دا آيت هم دعائشه باره كښې نازل شوې دې ([1]) د آيت صفامطلب دادې چه دالله ﷻ رسول ﷺ چه د هرقسم نه طيب دې. ناممكن دی چه د هغه په نكاح كښې الله ﷻ يوه داسې ښځه وركړی چه هغه خبيثه وی.خبيثه ښځې خود خبيثو سړو د پاره وی. د دې دپاره اوفرمائيلې شوچه داخلق ددې ټولوقسمه تهمتونونه پاك دی كوم چه د الله ﷻ دښمنان تړی. دوی ته چه دهغوی دخرابوخبرود كولونه كوم تكليف اوخفګان اورسيدوهغه به هم ددوی دپاره دګناه دبښنې ذريعه جوړه شی.اوداخودحضورﷺ بی بی ده په جنت عدن كښې به هم حضورﷺ سره وی. يو ځل اسير بن جابر عبدالله ﷠ له راغلو وئی وئيل چه ماخونن دوليدبن عقبه نه يوه ډيره ښكلې خبره واوريده نوعبدالله ﷠ اوفرمائيل ټيك ده دمؤمن په زړه كښې يوه خبره راكوزيږی اودهغه سينې ته راځی بياهغه په ژبه سره بيانوی هغه خبره ښه وی ښه اوريدونكی هغه پخپل زړه كښې كينوی.بياهغه ددې آيت تلاوت اوفرمائيلو.مسنداحمدكښې يوحديث دې چه كوم سړې ډيرې خبرې واوری بياپه هغې كښې چه د ټولو نه خرابه وی هغه بيان كړی د ده مثال داسې دې لكه چه يوسړې د چيلووالا نه يوه چيلئی اوغواړی او هغه ده ته اووائی چه لاړشه اوپه دې رمه كښې چه دې كومه يوه خوښه وی هغه واخله([2]) اوهغه د رمې د سپی غوږ اونيسی لاړشی.يوبل حديث كښې دی د حكمت خبره د مؤمن نه اورك شوې دولت دې كوم خائی چه اومومی وادېخلی. ([3])

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ	آمَنُوا	لَا تَدْخُلُوا
اے هغه كسانو	چې ايمان موراوړي دي	مه ننوزئ
ائي دايمان خاوندانو ! دخپلو كورونو نه سوا		

---

[1]) الطبری:۱٤۲/۱۹.
[2]) ابن ماجة كتاب الزكاة باب الحكمة:٤۱۷۲احمد:۲/٤۰٥،مسندالطيالسی:۹۰،مسندابی يعلی:٦۳۸۸،.
[3]) ترمذی كتاب العلم باب ماجاء فی فضل الفقه علی العبادة:۲٦۸۷ابن ماجة:٤۱٦۹،.

بيوتًا غير بيوتكم حتّٰى تستأنسوا وتسلّموا

کورونو ته | غیر د کورونو ستاسو نه | تر هغې پورې | چې تاسو رضا حاصله کړئ | او سلام اووایئ

د بل چا کورونو ته مه داخلیږئ | .... تر څو چې مو اجازت نه وي غوښتې | او تر څو چې په هغې

علٰى أهلها ذٰلكم خير لّكم لعلّكم تذكّرون ﴿٢٧﴾

په اهل دهغه کور باند | دا طريقه | بهتره ده | ستاسو دپاره | دپاره ددې چې تاسو | نصيحت واخلئ

خلقو سلام وانچوئی کوم څه په کښې اوسیږی | دا کار ستاسو دپاره ډیر غوره دې چې تاسو نصیحت قبول کړئ

فإن لّم تجدوا فيهآ أحدًا فلا تدخلوها حتّٰى

پس که چرې | بيانهٔ موندل تاسو | په هغه کور کښې | هيڅوك | نو مهٔ ننوزئ هغې ته | تر هغې پورې

نو که په هغه کور کښې درته څوک ښکاره نشي | نو تر هغې مه ورننوځئ چې تر

يؤذن لكم وإن قيل لكم ارجعوا

چې اجازت اوکړې شي | تاسو ته | او که اووئیلې شي | تاسو ته | چې واپس لاړشئ

څو درته اجازت اونشي | او که دا درته اووئیلې شي چې واپس لاړشئ

فارجعوا هو أزكٰى لكم واللّٰه بما تعملون

نو واپس شئ | دا طريقه | ډیره پاکه ده | ستاسو دپاره | او الله | په هغه کارونو باند | چې تاسو ئې کوئ

نو واپس لاړشئ | هم دا خبره ستاسو دپاره غوره ده .... | او الله ﷻ ستاسو په عملونو ښه

عليم ﴿٢٨﴾ ليس عليكم جناح أن تدخلوا بيوتًا

ښه عالم دې | نشته | په تاسو باندې | څه ګناه | چې تاسو ننوځئ | داسې کورونو ته

پوهه دې | په دې خبره کښې په تاسو څهٔ ګناه نشته | چې کومو کورونو کښې څوک

غير مسكونة فيها متاع لّكم واللّٰه يعلم

چې دهیچا داوسیدو ځائې نهٔ وي | او په هغې کښې | څه فائیده وي | ستاسو دپاره | او الله | پوهیږي

نه اوسیږی | او ستاسو سامان په هغې کښې دننه پروت وي | چې هغې ته ورننوځئ او الله ستاسو

ما تبدون وما تكتمون ﴿٢٩﴾

په هغې | چې ښکاره کوئ ئې تاسو | او په هغې | چې پټوئ ئې تاسو |

په څرګنده او پټو کارونو باندې ښه پوهیږی |

قوله تعالى:- يٰأيّها الّذين اٰمنوا لا تدخلوا

په کورونو کښې د داخليدو آداب:- شرعی ادب بیانولې شی چه د چا په کور کښې داخلیدلو نه اول اجازت غواړه کله چه اجازت ملاوشی نو اول سلام اوکړه. که داول ځل په اجازت غوښتو سره جواب ملاونه شی نو دریو ځلو پورې اجازت غواړه او که بیاهم اجازت ملاونه شی نو واپس شه. صحیح حدیث کښې دی چه حضرت ابوموسی ؓ حضرت عمر فاروق ؓ له لاړو درې ځل ئې اجازت اوغوښتلو چه کله چا خبره اونه کړه نو هغه واپس شو. لږساعت پس حضرت عمر ؓ خلقوته اووئیل اوګورئ عبدالله بن قیس راتلل

غواړی هغه راوغواړئی. خلق لاړل چه ونی کتل نو هغه تلې وو واپس راغله اوحضرت عمر ﷛ ته نی خبر ورکړو.کله چه دحضرت ابوموسی ﷛ اوحضرت عمر ﷛ ملاقات اوشونوحضرت عمر ﷛ تپوس اوکړو واپس ولې لاړې؟ جواب نی ورکړو چه دحضور ﷺ حکم دې چه د دریوخلواجازت غوښتونه پس هم اجازت ملاونه شی نو واپس لاړشه.مادرې خل اجازت اوغوښتلو کله چه جواب رانغلو نوما په دې حدیث باندې عمل اوکړو واپس لاړم. حضرت عمر ﷛ جواب ورکړو چه په دې باندې څه گواه پیش کړه گنی زه به تاله سزا درکړم. هغه د دې ځائ نه پاسیدو اود انصارو یوې ډلې له لاړو او ټوله واقعه ئی ورته بیان کړه او ونی فرمائیل چه که په تاسوکښې چاد حضور ﷺ داحکم اوریدلې وی نوماسره لاړ شئی اوحضرت عمر ﷛ ته اووائې. انصاروونیل چه داخوعام مسئله ده بیشکه حضور ﷺ فرمائیلی دی مونږ ټولواوریدلی دی مونږ د ټولونه کم عمر هلك تاسره کووهم دې به گواهی ورکړی.حضرت ابو سعید خدری ﷛ لاړواوحضرت عمر ﷛ ته ئی اووئیل ماهم د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی. حضرت عمر ﷛ هغه وخت افسوس اوکړو او وې فرمائیل چه د بازارونو لین دین زه د دې مسئله نه غافل اوساتلم. (۱)

د رسول کریم ﷺ سره د سعد د سلام قصه:-یوځل حضور ﷺ دحضرت سعدبن عباده ﷛ نه اجازت اوغوښتوونی فرمائیل السلام علیکم ورحمة الله.حضرت سعد ﷛ په جواب کښې وعلیکم السلام ورحمة الله اوونیل خوپه داسې آواز کښې چه حضور ﷺ واونه ریدو. درې ځل هم داسې اوشو حضور ﷺ به سلام کولواوهغه به جواب ورکولوخوداسې چه حضور ﷺ به نه اوریدو. دې نه پس حضور ﷺ د هغه ځائ نه واپس تشریف یوړو.حضرت سعد ﷛ حضور ﷺ پسې شاته راودانگل راغلوونی ونیل یارسول الله ﷺ ستاسو ټول آوازونه زماغوږونو ته رسیدل ماد هرسلام جواب هم درکړې خوصرف په دې خیال چه ستاسودیرې دعاګانې واخلم اوډیر برکت حاصل کړم اوس تاسو لاړشئی اوتشریف کیږدئی. نوحضور ﷺ لاړو. هغه د حضور ﷺ په وړاندې کشمش (اوسکې) کیخودې حضور ﷺ اوخوړلې اوچه فارغ شو نوارشاد نی اوفرمائیلوستا خوراك نیکانوخلقو اوخوړلوفرښتې په تاباندې رحمت رالیگی. ستاسو سره روژه دارو روژه کولاوکړه(۲)یوبل روایت کښې دی چه کوم وخت حضور ﷺ سلام اوکړواوحضرت سعد ﷛ په مزد جواب ورکړو نودهغه ځوئ حضرت قیس ﷛ عرض اوکړوچه ته حضور ﷺ ته ولې اجازت نه ورکوې؟ هغه ونیل چپ شه گوره حضور ﷺ به بیاسلام وائی مونږ ته به په دویم ځل دحضور ﷺ دعاملاویږی. په دې کښې داهم دی چه دلته راغلو حضور ﷺ غسل اوکړو. حضرت سعد ﷛ د زعفران یاورس سره رنگ شوې یوځادر پیش کړوچه حضور ﷺ د خپل بدن مبارك نه راتاوکړو بیائی لاس مبارك اوچت کړو اود حضرت سعد ﷛ دپاره ئی دعااوکړه اې الله ﷻ دحضرت سعدبن عباده ﷛ په آل باندې خپل درود او رحمت نازل کړه.بیاحضور ﷺ هم هلته خوراك اوکړوکله نی چه د واپس تلواراده اوکړه نوحضرت سعد ﷛ پخپل خرباندې کته واچوله رانی وستلو دحضور ﷺ د سورلئی دپاره نی پیش کړو اوخپل ځوئ قیس ﷛ ته اووئیل چه ته حضور ﷺ سره سره ځه نوهغه ورسره لاړو خوحضور ﷺ حضرت قیس ﷛ ته اووئیل چه قیس ته هم سورشه. هغه ونیل حضور ﷺ مانه خو به دا اونه شی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه په دوو خبرو کښې خو به ته یوه خامخا کوې یاخو به ماسره په دې خاروی سوریږې یابه واپس ځې. حضرت قیس ﷛ واپس تلل منظورکړل. (۳)

---

(۱) صحیح بخاری کتاب البیوع باب الخروج فی التجارة:۲۰۶۲، صحیح مسلم:۲۱۵۳، ابوداوٗد:۵۱۸۱، ابن حبان: ۵۸۰۷.

(۲) احمد:۱۳۸/۳، ابوداوٗد: ۳۸۵٤وهوحدیث حسن، مشکل الاثار للطحاوی:۲۹۸/۱-۲۹۹وسنده حسن، مسندالبزار:۱۹۶۰، مجمع الزوائد:۳٤/۸.

(۳) ابوداوٗد کتاب الادب باب کم مرة یسلم الرجل فی الاستئذان:۵۱۸۵.

راتلونكى لره دروازې ته مخامخ اودريدل نه دى پكار:- دايادساتنى چه اجازت غوښتونكي دې د دروازې مخې ته نه اودريږى بلكه ښى ياكس طرف ته دې لږ شان په اړخ اودريږى بلكه اخوادېخودې لرې اودريږى اوپه زوره دې سلام وانى. هغه وخت به په دروازه كښې پردې هم زوړندې نه وې[1] حضورﷺ دروازې ته مخامخ يوسړي اودريدو اجازت ئى اوغوښتلونو حضورﷺ هغه ته تعليم وركړو چه نظر دې پرينوخى ددې دپاره خواجازت مقررشو بياد دروازې مخامخ اودريدوسره د آوازكولو څه معنى؟ياخو لږ شان اخواشه يادېخوا شه[2] يوبل حديث كښې دى چه كه څوك ستاد اجازت نه بغيرستاپه كوركښې اوګورى اوته هغه په كاڼړى اولې او دهغه سترګه اوځى نو په تا باندې څه ګناه نشته.[3] حضرت جابرؓ يو ځل دخپل پلارد قرضې د ادائيګئى په فكر كښې د حضورﷺ په خدمت كښې حاضرشو دروازه ئى اوټكوله نوحضورﷺ تپوس اوكه څوك صاحب ئى؟حضرت جابرؓ اوونيل زه يم. حضورﷺ اوفرمائيل زه زه لكه چه حضورﷺ د هغه دا وينا ناخوښه كړه.[4]

راتلونكى له خپل نوم خودل پكار دى:- خكه چه زه ونيلو سره خودانه معلوميږى چه څوك دې تركومې چه نوم يامشهوركنيت نه وى خودلې شوې. زه خوهريوسړې د خان د پاره ونيلې شى نود اجازت غوښتلو اصل مقصدنه شى حاصليدې.

(استئذان،استئناس)يوه خبره ده[5] حضرت ابن عباسؓ فرمائيل **(تستأنسوا)** د كاتبانو غلطى ده. **(تستأذنوا)** ليكل پكاردى. د ابن عباسؓ هم دا قراءت وداود ابى بن كعبؓ هم خوداډير غريب قول دې. د ابن مسعودؓ په خپل مصحف كښې (حتى تسلموا على اهلها وتستأذنوا) دې.

راتلونكى لره اول سلام بيا اجازت غوښتل پكار دى:- صفوان بن اميهؓ چه كله مسلمان شو نويوځل كلده بن حنبلؓ هغه رسول اللهﷺ له راوليګلو هغه وخت حضورﷺ د وادئى په اوچته حصه كښې وو. دې بغير دسلام نه اوبغيرداجازت نه رسول اللهﷺ له اورسيدو.حضورﷺ اوفرمائيل واپس شه او اووايه اسلام عليكم آيا زه راشم؟[6] يوبل حديث كښې دى چه د قبيله بنوعامر يوسړې د حضورﷺ كورته راغلواوونى وئيل زه دننه راشم؟ حضورﷺ خپل غلام ته اوفرمائيل لاړشه اوده ته د اجازت غوښتو طريقه اوښايه چه اول سلام اوكړه بيا اجازت اوغواړه.دې سړى دا واوريده اودغه شان ئى سلام اوكړو او اجازت ئى اوغوښتلو حضورﷺ اجازت وركړواوهغه دننه لاړو[7] يوبل حديث كښې دى چه حضورﷺ خپلې خادمه ته فرمائيلى وو[8] بل حديث كښې دى دكلام نه اول سلام كول پكاردى[9] داحديث ضعيف دې. ترمذى شريف كښې دى چه حضرت ابن عمرؓ د حاجت نه فارغ شو راروان ووخود نمر طاقت ئى نه لرلونود يوې قريشى ښځې جونګړې ته اورسيدو وئى فرمائيل السلام عليكم آيا زه دننه راشم؟ هغې

---

[1]) ابوداؤد حواله سابق:٥١٨٦ وسنده حسن.

[2]) ابوداؤد كتاب الادب باب فى الاستئذان:٥١٧٤.

[3]) صحيح بخارى كتاب الديات باب من اطلع فى بيت قوم ففقؤواعينه فلادية لـه.....:٦٩٠٢،صحيح مسلم:٢١٥٨، احمد:٢/٢٤٣، ابن حبان:٦٠٠٢.

[4]) صحيح بخارى كتاب الاستئذان باب اذاقال من ذا فقال انا:٦٢٥٠، صحيح مسلم:٢١٥٥، ابوداؤد:٥١٨٧، ترمذى:٢٧١١، ابن ماجة:٣٧٠٩، احمد:٣/٣٢٠، ابن حبان:٥٨٠٨.

[5]) الطبرى:١٩/١٤٦.

[6]) ابوداؤد كتاب الادب باب كيف الاستئذان:٥١٧٦ وسنده حسن، ترمذى: ٢٧١٠، السنن الكبرى للنسائى:٦٧٣٥، احمد: ٣/٤١٤.

[7]) ابوداؤد كتاب الادب باب كيف الاستئذان:٥١٧٧ وسنده صحيح.

[8]) الطبرى:١٩/١٤٦.(ترمذى)

[9]) ترمذى كتاب الاستئذان باب ماجاء فى السلام قبل الكلام:٢٦٩٩.

ونیل په سلامتیاسره راشه. هغوی بیا هم دا اوونیل نوهغې هم دغه جواب ورکړو د هغه پښې سوزیدې کله به په یوه پښه او کله به بله پښه اودریدو. ونې فرمائیل چه راشم هغې ونیل راشه نوبیا هغوی دننه تشریف یوړو. حضرت عائشه k له څلور ښځې راغلې اجازت نې اوغوښتو چه مونږ دننه راشو؟ هغې ونیل نه په تاسو کښې چه کومه یوه داجازت په طریقه باندې پوهیږی هغې ته اووایه چه هغه اجازت واخلې نویوې ښځې اول سلام اوکړو او بیائې اجازت واخستلو. حضرت عائشه k اجازت ورکړو بیانې دغه آیت تلاوت کړو. ابن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه که خپلې موراو خوئیندوکره هم تلل وی نوخامخا اجازت اخلئی. د انصارو یوې ښځې حضور ﷺ ته اوونیل چه زه بعضې وخت کښې په خپل کور کښې په داسې حالت کښې یم که زما پلار هم راشی اویازما خپل څوئ هغه وخت راشی نوماته بدلګی ښکه چه هغه حالت داسې نه وی چه که د چا نظر هم په ماباندې پریوځی نو زه خفه یم اودکور والا کښې څو څوك راځی. هغه وخت دا آیت نازل شو. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی درې آیاتونه دی چه خلقو په دې باندې عمل کول پریخی دی یوخوداچه الله ﷻ فرمائی په تاسو کښې دټولونه زیات بزرګ هغه دې چه د ټولونه زیات دالله ﷻ ویره لری اودخلقو خیال دادې چه د ټولونه لوئ هغه دې چه د ټولونه زیات مالدار وی اود آدب ایاتونه هم خلقوپریخی دی. حضرت عطاء د هغوی نه تپوس اوکړو زما په کورکښې زمایتیمانې خوئیندې دی چه هم په یوکور کښې اوسیږی اوهم زه ئې پالم. آیاهغوی سره تلوکښې هم ماله داجازت ضرورت شته؟ هغوی اوفرمائیل چه اوخامخا اجازت غواړه. ما بیادا سوال اوکړو چه کیدې شی څه رخصت په کښې ملاوشی خو هغوی اوفرمائیل چه آیا ته هغوی بربنډې لیدل خوښوې؟ ماونیل نه. ونې فرمائیل بیا خامخا اجازت اخله. ما بیا دغه سوال اوکړو نوهغوی اوفرمائیل چه آیاته د الله ﷻ حکم منې که نه؟ ماونیل چه اومنم. هغوی اوفرمائیل چه بیا خوښې خبره هغوی له هډو څه مه. حضرت طاؤس فرمائی چه په محرمات ابدیه باندې په بربنډ حالت کښې نظر پریوځی دې نه زیاته بدی زما په نیز بله نشته. د ابن مسعود رضی الله عنه قول دې چه د خپلې مور کورته هم بغیرخبر مه ورځه. د عطاء نه تپوس اوشو چه خپلې ښځې له هم بغیراجازت ورتلل نشته؟ ونې فرمائیل دلته داجازت ضرورت نشته. داقول هم محمول دې په دې باندې چه دې نه د اجازت غوښتلو ضرورت نشته خوخبردارې ضرور کول پکاردی ممکن دی چه هغه دغه وخت کښې په داسې حالت کښې وی چه هغه نه غواړی چه د هغې خاوندې هم په دې حالت کښې اوګوری.

حضرت زینب فرمائی چه زما خاوند حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه به کله زما کورته راتلو کړنګ کړونګ به نې کولو کله به نې په اوچت آواز کښې د دروازې نه بهرچاسره خبرې کولې دې د پاره چه د کورخلقوته د هغوی د راتلوخبر اوشی.[1] حضرت مجاهد د ﴿تستانسوا﴾ معنی هم داکړې ده. کړنګ کړونګ یاغاړه تازه کولووغیره. امام احمد فرمائی مستحب دی چه انسان خپل کورته هم ځی نو هم د بهر نه دې کړنګ کړونګ اوکړی یاد څپلو کشار دې واوروی.

دشپې هم بې خبر کور ته مه راځی: یوحدیث کښې دی چه په سفرکښې د شپې په وخت کښې بې خبره کورته راتلونه حضور ﷺ منع فرمائیلې ده ځکه چه په دې سره دکوروالادخیانت په پټه توګه لټون دې.[2] حضور ﷺ یوځل د سفرنه د سحر په وخت کښې راغلونوحکم نې ورکړوچه کلی سره خلق راکوزشئی چه مدینه کښې خبرخورشی ماښام څپلوکورونوته لاړشئی دې دپاره چه پدې وخت کښې خپلې صفایانې وغیره اوکړی.[3] یوبل حدیث کښې دی حضور ﷺ نه چا تپوس اوکړو چه سلام خوهونږ پیژنو د استیناس

---

[1] ابن ماجة کتاب الطب باب تعلیق التمایم: ۳۵۳۰.
[2] صحیح بخاری کتاب النکاح باب لایطرق اهله لیلا اذا اطال الغیبة....: ۵۲۴۳، صحیح مسلم: ۷۱۵، ابوداؤد: ۲۷۷۶، احمد: ۲۹۹/۳
[3] صحیح بخاری کتاب النکاح باب طلب الولد ۵۲۴۵-۵۲۴۶، صحیح مسلم: ۷۱۵، احمد: ۳۰۳/۳، مسندابی‌یعلی: ۱۸۵

څه طريقه ده؟حضورﷺ اوفرمائيل سبحان الله ياالحمدلله يا الله اکبر په اوچت اواز سره ونيل يادروازه ټنګول چه څه سره د کور والا معلوم کړې چه فلانکې راغلو. حضرت قتاده وائی چه دا درې ځل اجازت نی خکه مقرر کړې دی چه په اول ځل کښې خوبه د کور والا معلوم کړی چه فلانکې دې په دويم ځل به هغوی ځان ساز کړی اوهوښيار شی اوپه دريم ځل باندې که هغه غواړی اجازت به ورکړی که نه غواړی نومنع به نی کړی. کله چه اجازت ملاونه شی نوبياپه دروازه کښې اودريدل بد دی. د خلقو خپل کارونه اومشغولتياګانې داسې ضروری وی چه هغوی دغه وخت کښې اجازت نه شی ورکولې. مقاتل بن حبان وائی د جاهليت په زمانه کښې د سلام دستور نه وو يوبل سره به ملاويدل خو سلام به نی نه کولو د چاکورته چه به تلل وو اجازت به ئی نه اخستلوهسې به ورغلل او روستوبه نی وئيل زه راغلم نواکثر به داپه کوروالا به سخت اولګيدل. داسې به هم اوشوچه خپل کورته به په داسې حال کښې وو چه هغوی ته به د دوی دا راتلل ښه نه لګيدل. الله ﷻ داټول خراب دستورونه په خو آدابوسره خودلوسره وربدل کړل.ددې دپاره اوفرمائيلې شوچه داطريقه ستاسودپاره بهتر ده پدې کښې دکوروالاته او راتلونکی دواړوته راحت دې.دا څيزونه ستاسو د نصيحت او خيرخواهئی دی.که هلته څوك اونه وينې نو بغيراجازت مه ورداخليږه څکه چه داد نورو په ملك کښې تصرف کول دی او دا ناجائزدی. د کور د مالك داحق شته چه که هغه غواړی نو اجازت به ورکړی اوکه غواړی نومنع به دې کړی. که تاته اووئيلې شی چه لاړشه نوتاله واپس تلل پکاردی په دې کښې د بدګنړلوڅه خبره ده بلکه دا خو ډيره ښکلې طريقه ده. بعضې مهاجرينوبه افسوس کولوچه مونږ ته په خپل ټول عمر کښې په دې آيت باندې د عمل کولو موقعه ملاونه شوه چه څوك مونږ ته اووائی چه واپس شه اومونږ د دې آيت لاندې د هغه ځائ نه واپس لاړشو[۱]داجازت نه ملاويدوپه صورت کښې په دروازه کښې اودريدلونه نی هم منع اوفرمائيله. الله ﷻ ستاسودعملونو نه خبردې. دا آيت په وړاندينی آيت سره مخصوص دې په دې کښې هغه کورونوته د بغير اجازت نه ورتلوکښې رخصت دې چرته چه څوك نه وی اوهلته د ده څه سامان وغيره وی لکه سرائې وغيره. دلته چه کله په اول ځل اجازت ملاوشو بيا هرځل اجازت اخستل ضروری نه دی. نولکه دا آيت په اولنی آيت سره استثنا ده دغه شان د داسې سوداګرو ګودامونه مسافرخانې وغيره دی او اول خبره ډيره واضحه ده. والله اعلم. زيد وائی چه دې نه مراد بيت الشعردې.

	قُلْ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ
	اے نبی اووايه| مومنانوته
	(اې پيغمبره) مومنانوته اووايه|

يَغُضُّوْا	مِنْ اَبْصَارِهِمْ	وَيَحْفَظُوْا	فُرُوْجَهُمْ	ذٰلِكَ
چې ښکته دلری |	سترګې خپلې |	او حفاظت دکوی |	دپردې دخايونو خپلو |	دا طريقه

چې خپلې سترګې ټيټې ساتی \|اودخپلو شرمګاهونو حفاظت کوی \| دا خبره ددوئ

اَزْكٰى	لَهُمْ	اِنَّ اللّٰهَ	خَبِيْرٌ	بِمَا	يَصْنَعُوْنَ ﴿۳۰﴾
ډيره پاکه ده |	دپاره دهغوئ |	بيشکه الله |	خبردار دی |	په هغې کارونو |	چې کوی نې هغوئ

دپاره ډيره بهتره ده \|الله ﷻ دخلقو په ټولو کارونو خبر دې

[۱] الطبری:۱۹/۱۵۰.

قوله تعالی:- قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ

نظر ښکته کولو سره تکې کوه:- حکم کولی شی چه دکوموځیزونوکتل ماحرام کړی دی هغې ته مه ګورئ. دحراموځیزونونه سترګې ښکته کړئی اوکه ناڅاپی نظر پریوځی نوبیاپه دویم ځل په پوره نظرسره مه ګورئی.

ناڅاپی نظرمعاف دی ، قصداً معاف نه دی:- صحیح مسلم کښې دی حضرت جریر بن عبدالله بجلی ﷺ د حضورﷺ نه دناڅاپی نظر پریوتلوباره کښې تپوس اوکړونوحضورﷺ اوفرمائیل چه خپل نظر زراخوا کړه.(۱) نظرښکته کول اخوادیخواکتلوکښې اخته کیدل اود الله ﷻ حرام کړې شوی ځیزونوته نه کتل د آیت مقصددې.حضرت علی ﷺته حضورﷺ اوفرمائیل علی ﷺ دنظر د پاسه نظر مه ورکلکه وه ناڅاپی چه پریوځی هغه معاف دې اوقصداً معاف نه دې(۲) حضورﷺ یوځل اوفرمائیل په لاروکښې د کیناستو نه بچ شئی خلقو ونیل حضورﷺ دکار روزګار د پاره هغه خو ضروری وی نو حضورﷺ اوفرمائیل چه ښه ده نود لاروحق ادا کوئی. هغوی ونیل داڅه دی؟ حضورﷺ اوفرمائیل نظر ښکته ساتل چاته تکلیف نه ورکول د سلام جواب ورکول دخوخبروتعلیم ورکول اود بدوکارونونه منع کول(۳)حضورﷺ فرمائی د شپږوځیزونوتاسو ضامن شئی زه ستاسو دپاره دجنت ضامن کیږم. خبره کولو سره دروغ مه وائې، په امانت کښې خیانت مه کوئی، وعده خلافی مه کوئی،نظرښکته ساتئی،لاسونه دظلم نه بچ کړئی، د خپل شرمګاهونوحفاظت کوئی. صحیح بخاری کښې دی کوم سړې چه ژبه او شرمګاه د الله ﷻ د حکم ماتحت اوساتی دهغوی دپاره د جنت ضامن یم(۴)دعبیده قول دې دکوم یوځیز نتیجه چه د الله ﷻ نافرمانی وی هغه کبیره ګناه ده.دنظر پریوتلونه پس په زړه کښې فسادراوڅتیږی ددې دپاره ئی د شرمګاه دبچ کولود پاره د نظر ښکته کولو ارشاد اوشو. نظر هم د ابلیس د غشونه یوغشې دې نود زنا نه بچ کیدل هم ضروری دی او نظر ښکته ساتل هم ضروری دی. حضور ﷺ فرمائی دخپل شرمګاه حفاظت کوئی مګر خپلې ښځې او وینځې.(۵)

د نظر ساتلو فائدې:- محرماتو ته نه کتلوسره زړه صفاکیږی اودین صفاکیږی اوکوم خلق چه خپل نظر په حراموځیزونوباندې نه اچوی د هغوی په سترګوکښې نور اچولې شی اودهغوی زړه هم نورانی کولې شی. دحضورﷺ ارشاد دې چه د چا نظر د یوې ښځې په حسن اوجمال باندې پریوځی بیا هغه خپل نظر اخواکړی ددې په بدله کښې ده ته یوداسې عبادت ورکولې شی د کوم خوندچه هغه په خپل زړه کښې محسوس کوی(۶) ددې حدیث سندونه خو ضعیف دی ولې دې دادرغبت ورکولوپه باره کښې اوپه داسې احادیثوکښې دسنددومره خیال نه شی ساتلې. طبرانی کښې دی چه یاخویه ته خپل نظرښکته کوې اود خپل شرمګاه حفاظت به کوې او خپل مخ به نیغ ساتې یابه الله ﷻ ستاسو صورتونه بدل کړی اعاذناالله من کل عذابه.

نظر دشیطان د غشو نه یو غشې دې:- نظر د ابلیسی غشونه یو غشې دې کوم سړې چه د الله ﷻ د ویرې خپل نظر رامنع کړی الله ﷻ د هغهٔ په زړه کښې د ایمان داسې نور پیداکوی چه هغه له خوندور کوی. د

---

(۱) صحیح مسلم کتاب الادب باب نظر الفجاءة :۲۱۵۹، ابوداؤد:۲۱۴۸، ترمذی:۲۷۷۶، احمد:۳۵۸/۴، ابن حبان:۵۵۷۱.

(۲) ابوداؤد کتاب النکاح باب فی مایؤمربه من غض البصر:۲۱۳۹. ترمذی:۲۷۷۷، احمد:۳۵۱/۵، حاکم:۱۹۴/۲.

(۳) صحیح بخاری کتاب الاستئذان باب قول الله تعالی(یایها الذین آمنوا لاتدخلوابیوتا....):۲۶۶۹، صحیح مسلم:۲۱۲۱، احمد:۳۶/۳ابن حبان:۵۹۵.

(۴) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب حفظ اللسان:۶۴۷۴، ترمذی:۳۴۰۸.

(۵) ابوداؤد کتاب الحمام باب فی اشعری:۴۰۱۷وسنده حسن، ترمذی:۲۷۶۹، ابن ماجة:۱۹۲، احمد:۳/۵، مشکل الاثار:۱۳۸۱.

(۶) احمد: ۲۶۴/۵ مجمع الزوائد:۶۳/۸، طبران:۷۸۴۲.

خلقو هیڅ یوعمل د الله ﷻ نه پټ نه دې هغه د سترګوخیانت اود زړه راز پیژني.حضورﷺ فرمائي چه د بنیادم په ذمه د هغه دزناحصه لیکلې شوې ده چه هغه به دې لامحاله مومي. د سترګو زناکتل دی د ژبې زناوییناکول دی دغوږونوزنا اوریدل دی دلاسونوزنا رانیول دی دپښوزنا تلل دی.زړه خواهش تمنا اوآرزوکوی بیاشرمګاه خویادا ټول رښتیاکوی یاټول دروغژن کوی(۱)رواه البخاری تعلیقا.اکثر سلفویه دهلکانودا کتل راکتل هم منع کول.آیمه صوفیه پدې کښې بعضودې باره کښې ډیره سختي کړې ده. داهل علم ډلې خودا بالکل حرام ګرځولې دی او بعضودې ته کبیره ګناه وئیلې ده. رسول اللهﷺ فرمائي هره یوه سترګه به دقیامت په ورځ ژاړی خوهغه سترګه چه دالله ﷻ حرام کړې شوی څیزونودکتلونه بنده پاتې وی اوهغه سترګه چه د الله ﷻ په لار کښې ویښه وی اوهغه سترګه چه د الله ﷻ د ویرې اوژاړی که د هغې د مچ د سر برابر هم اوښکه راوتلې وی.

وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنٰتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ
اووایه | مومنانو ښځو ته | چې ښکته دساتي | نظرونه خپل | او حفاظت دکوی
اومومنانو ښځوته اووایه |چې خپلې سترګې دې ټیټې ساتي ||اودخپلو شرمګاهونو

فُرُوْجَهُنَّ وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ
دپردې دځایونو خپلو | اونهٔ دښکاره کوی | ښائست خپل | مګر | هغه | چې ښکاره شی په خپله
حفاظت دې کوی ||وخپل ډول سنګار دې نه ښکاره کوی| البته چې کوم نه شی پټیدې

مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوْبِهِنَّ ص وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ
اوخپلې لوپټې دې په سینو باندې غوړیدلې لرې ||وخپل ډول سنګار دې نه ښکاره کوی
دهغې نه | او واچوی | لوپټې خپلې | په ګریوانو خپلو باندې||اونهٔ دښکاره کوی |ښائست خپل

اِلَّا لِبُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اٰبَآئِهِنَّ اَوْ اٰبَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَآئِهِنَّ
مګر | خاوندانو خپلو ته | یا پلارانو خپلو ته | یا پلارانو دخاوندانو خپلو ته| یا ځامنو خپلو ته
خو خپلو خاوندانو ته |......یا خپلو پلارانو ته |یا د خاوندانو پلارنو (سخرانو) ته |یا خپلو ځامنو ته

اَوْ اَبْنَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِيْٓ اِخْوَانِهِنَّ
یا ځامنو دخاوندانو خپلو ته | یا رونړو خپلو ته | یا ځامنو درونړو خپلو ته |
یا د خاوندانو ځامنو (پرکټو) ته | یا خپلو رونړو ته | ....یا دخپلورونړو ځامنو(وریرونو) ته

اَوْ بَنِيْٓ اَخَوٰتِهِنَّ اَوْ نِسَآئِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ
یا ځامنو دخویندو خپلو ته| یادمیل ملاپ ښځو خپلو ته | یاهغه چاته چې مالك شوی وی دهغې
یا دخپلو خویندو ځامنو (خوریونو) ته |یا (مسلمانانو) ښځو ته |یا خپلو وینځو ته

اَيْمَانُهُنَّ اَوِ التّٰبِعِيْنَ غَيْرِ اُولِي الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ
ښې لاسونه دهغوئ | یا هغه ماتحتانوته | چې نهٔ وی خاوندان دحاجت ښځو ته | دسړونه
یا په سړو کښې هغه خادمانو ته چې نفساني خواهشات نه لرې |

(۱) صحیح بخاری کتاب الاستئذان باب زنا الجوارددون الفرج:٦٢٤٣، صحیح مسلم:٢٦٥٧، احمد:٢/٢٧٦،ابن حبان:٤٤٢.

اَوِ الطِّفۡلِ الَّذِیۡنَ لَمۡ یَظۡهَرُوۡا عَلٰی عَوۡرٰتِ النِّسَآءِ ۪

یا (ورو) هلکانوته | هغه هلکان | چی نهٔ وی خبر هغوئ | په پټو خبرو دښځو باندې

یا هغه ماشومان ته چې لا دښځو دپردو دخبرو نه خبر نه وی

وَلَا یَضۡرِبۡنَ بِاَرۡجُلِهِنَّ لِیُعۡلَمَ مَا یُخۡفِیۡنَ

او نهٔ دوهی ښځی | پښې خپلې | دپاره ددې چی پته اولږی خلقو ته | دهغه څیزا چی پټوی نې دوئ

او ښځې دې (په تګ کښې) خپلې خپې (زمکې ته) په زوره نه راپرېږدی | چې په دې سره ددوئ

مِنۡ زِیۡنَتِهِنَّ ؕ وَتُوۡبُوۡۤا اِلَی اللّٰهِ جَمِیۡعًا اَیُّهَ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ لَعَلَّکُمۡ

دزینت خپل نه | او توبه اوباسئ | الله ته | ټول | اے مؤمنانو | دپاره ددې

دپټو کالو آواز واوریدې شی | او تاسو ټول الله ﷻ ته توبې اوباسئ | ائې مومنانو !

تُفۡلِحُوۡنَ ﴿۳۱﴾

چی تاسو خلاصې بیا مومئ |

ددې دپاره چې کامیاب شئ |

قوله تعالٰی:- وَقُلۡ لِّلۡمُؤۡمِنٰتِ یَغۡضُضۡنَ مِنۡ اَبۡصَارِهِنَّ

د پردې شرعی احکام:- دلته الله ﷻ مؤمنې ښځې ته حکم ورکوی دې د پاره چه د هغوی غیرتی سړو ته آرام وی اودجاهلیت خراب رسمونه ترې اوځی. روایت دې چه داسماء بنت مرثدk کوردبنوحارثه په محله کښې ووهغې له به ښځې راتلې اوددستور مطابق به ئې دخپلو پښوکالې سینې اوویښته کولاو ساتلې راتلې.حضرت اسماء وئیل داڅومره خرابه خبره ده؟په دې باندې داآیاتونه نازل شو.نوحکم ورکولې شی چه مسلمانانوښځوله هم خپل نظر ښکته ساتل پکاردی. بغیرد خپل خاوند نه بل چاته د شهوت په نظرسره نه دی کتل پکار. پردوسړو ته خو کتل هم حرام دی که د شهوت په نظر سره وی که بغیر شهوته.

د نابینا هم پرده شته:- ابوداؤد اوترمذی کښې دی رسول الله ﷺ سره حضرت ام سلمه اوحضرت میمونه ؓ ناستې وې چه ابن مکتوم تشریف راوړو.داواقعه دپردې دآیاتونونازلیدلونه پس ده.حضورﷺ اوفرمائیل پرده اوکړئ نوهغوی ونیل یارسول الله ﷺهغه خونابینادې نه مونږته کتلې شی نه مو پیژندلې شی.حضورﷺ اوفرمائیل چه تاسو خونابینا نه ئی تاسوورته نه ګورئی؟(۱) اوبعضې علماؤ بغیر شهوت نظر حرام کړې نه دې د دوی دلیل هغه حدیث دې په کوم کښې چه دی د اختر په ورځ حبشی خلقوپه جمات کښې د وسلوکرتبونه شروع کړل اوام المؤمنین حضرت عائشه حضورﷺ خپلې شاته اودروله هغې کتل تردې چه زړه ئې موړشواوستړې شوه نولاړه(۲) ښځو له هم د خپل عزت بچ کول پکار دی د بدکارئی نه دې لرې وی خپل ځان دې چاته نه ښائی.پره دی غیرسړو ته دې د خپل زینت څه څیز

---

(۱) ابوداؤد کتاب اللباس باب فی قول الله تعالی ﴿وقل للمؤمنات یغضضن من أبصارهن﴾:۴۱۱۲وسنده حسن، ترمذی:۲۷۷۸، احمد:۶/۲۹۶، بیهقی:۷/۹۱، ابن ماجة:۵۵۷۵.

(۲) صحیح بخاری کتاب العیدین باب الحراب والدرق یوم العید:۵۹۰، صحیح مسلم:۸۹۲.

نه ښکاره کوي اود کوم ځیز پټول چه ممکن نه وي هغه یوه بله خبره ده لکه څادر اود پاسه کپړا وغیره. (١) د کوم پټول چه د ښځود پاره ناممکن دي.

مَاظَهَرَمِنهَا نه څه مراد دی؟:-داهم روایت دې چه دې نه مراد مخ د مړوندونوپورې لاسونه او غټه ګوته ده خوکیدې شی چه دې نه مراد دا وی چه هم دا د زینت هغه محل دې د کوم د ښکاره کولونه چه شریعت بندیزاوکړو.لکه چه دحضرت عبدالله ﷺ نه روایت دې هغوی دې خپل زینت نه ښکاره کوی لکه والئی هاریاپانزیب وغیره(٢)فرمائی زینت په دوه قسمه دې یوخوهغه کوم چه هم خاوندګوری لکه ګوته بنګړې وغیره اوبل هغه زینت چه پردی خلق نی ګوری لکه د پاسه کپړا. زهری فرمائی په دې آیت کښې چه دکوم رشته دارانو ذکر دې نوکه د هغوی په مخې بنګړی لوپټه کولاوشی نوڅه حرج نشته او که د خلقو په وړاندې صرف ګوتې ښکاره شی نو ګناه نشته. بل روایت کښې د ګوتوسره د پښو پانزیبو هم ذکر دې کیدې شی چه د ﴿ماظهرمنها﴾په تفسیرکښې ابن عباس ﷺ وغیره مخ اومړوندونه کړی وی لکه څنګه چه په ابوداؤد کښې دی چه اسماء بنت ابی بکر k رسول الله ﷺ له راغله نرئی کپړې نی اغوستې وې نوحضورﷺ مخ واړولواو ونی فرمائیل چه کله ښځې بلوغت ته اورسی نوبغیرد دې نه اود دې نه یعنی د مخ اومړوندونونه علاوه بل اندام نه ښکاره کوی(٣) خودا مرسل دې خالدبن دریك دا دحضرت عائشه k نه روایت کوی اود هغه مور بی بی سره ملاقات ثابت نه دې.والله اعلم.

لوپټه څنګه اچول پکاردی:-ښځوله پکاردی چه لوپټه یاکپړاداسې واچوی چه دسینې غاړې کالی او شائی پټه وی.په جاهلیت کښې ددې هم رواج نه وو. ښځو به په خپلوسینوباندې هیڅ هم نه اچول هر وخت به نی سټ کمسئیوالئی وغیره صفا ښکاریدل.بل آیت کښې دی اې نبی ﷺ خپلو بیبیانوته خپلو لونړو ته او مسلمانانوښځوته اووایه چه خپل څادرونه په خپل ځان باندې رازوړند کړی دې د پاره چه د هغوی پیژند ګلوکیږی اونه شی تنګولې(٤)خمردخمار جمع ده خمار وائی هر هغه څیزته چه پټوی. لوپټې سر پټوی په دې وجه دې ته هم خماروائی. نوښځوله پکاردی چه یاخو په خپل پړونی اویاپه څه کپړا باندې خپله غاړه او سینه پټه کړی. حضرت عائشه k فرمائی چه الله ﷻ دې په هغه ښځویاندې رحم اوکړی کومو چه په شروع شروع کښې هجرت کړې وواودا آیت نازل شونو هغوی خپل څادرونه اوشلول او خپلې لوپټې ترې جوړې کړې. بعضودخپل ته بند غاړه پرې کړه او خپل سرئی پرې پټ کړو. (٥)

دانصارو ښځو فضیلت:-یوځل حضرت عائشه ته ښځود قریشو د ښځوفضیلت بیانول شروع کړو نو هغې اوفرمائیل چه دهغوی دفضیلت زه هم قائل یمه خوالله دانصارود ښځو نه غوره ښځې ما نه دی لیدلی د هغوی په زړونوکښې د کتاب الله تصدیق اوپه هغې باندې کامل ایمان دې هغوی بې شکه د قدر قابلې دی.

د سورت نور آیت ﴿وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ ۖ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ ۖ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ ۚ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾(٦)کله

---

(١) الطبری:١٥٦/١٩.

(٢) الطبری:١٥٦/١٩.

(٣) ابوداؤد کتاب اللباس باب فیما تبدی المراة من زینتها:٤١٠٤.

(٤) ٣٣/الاحزاب:٥٩.

(٥) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة النورباب ﴿ولیضربن بخمرهن علی جیوبهن﴾:٤٧٥٨.

(٦) ٢٤/النور:٣١.

نازل شواود هغوی سرو چه کله کورونو کښې دا ایت هغوی ته واورولو هم هغه وخت دې ښځویه دې ایت باندې عمل اوکړواودسحر مانځه ته کله هغوی راغلې نود تولو په سرونو باندې لوپټې وې لکه چه ډولچې نی پرې ایخودې وې([1])دې نه پس نی د هغه سړو بیان اوفرمائیلود چا په وړاندې چه ښځه وی اوبغیرد بناوسنګار دهغوی مخې ته په شرم اوحیاسره تلې راتلې شی.که دزینت په بعضې ظاهری څیزونو باندې هم نظر پرېوځی بغیرد خاوندنه دهغوی مخې ته ښځه وی خپل پوره بناوسنګار او شوشا اوکړی لکه چه تره اوماما هم ذی محرم دی خودهغوی نومونه دلته ددې دپاره وانخستې شو ممکن دی چه هغوی د خپلو خامنو په وړاندې د هغوی محاسن بیان کړی د دې د پاره د هغوی مخې ته بغیرلوپټې نه دی راتلل پکار.

مسلمانه به خپل زینت کافرې ښځې ته هم نه ښکاره کوی:-بیافرمائی ستاسو ښځې یعنی مسلمانانو ښځو په وړاندې هم د دې زینت د څرګندونو کښې څه حرج نشته.داهل ذمه ښځو په وړاندې ددې د پاره رخصت ورنه کړې شو چه ډیرمسکن دی هغوی د خپلو سړو په وړاندې د هغوی د ښائست اوزینت ذکر اوکړی.دمؤمنانوښځونه هم لکه چه ویره ده خوشریعت هغه حرام ګرځولې دی ددې دپاره مسلمانانې ښځې به داسې نه کوی خود ذمی کافرانوښځې د دې نه کوم یوڅیز منع کولې شی. بخاری او مسلم کښې دی یوې ښځې له دا جائزنه دی چه بلې ښځې سره ملاو شی اود هغې صفتونه دخپل خاوند په وړاندې داسې بیانوی لکه چه داوینی([2]) امیرالمؤمنین حضرت عمر بن خطاب﷛ حضرت ابو عبیده ﷛ ته اولیکل چه ماته معلومه شوې ده بعضې مسلمانانې ښځې هم عاموحمامونوته ځی اوهغوی سره مشرکانې ښځې هم وی. واوره یوې مسلمانې ښځې له جائز نه دی چه هغه دې خپل بدن یوغیرمسلم ښځې ته اوښائی. حضرت مجاهد هم د ﴿اونسآءهن﴾ په تفسیرکښې فرمائی دې نه مراد مسلمانانې ښځې دی د هغوی په وړاندې دوی خپل زینت ښکاره کولې شی چه د خپل ذی محرم رشته دارانو په وړاندې نی ښکاره کولې شی یعنی غاړه والئی یا هار. نومسلمانې ښځې له بربنډ سرد یوې مشرکې ښځې په وړاندې راتلل نه دی جائز. په یوروایت کښې دی کله چه صحابه کرام رضوان الله اجمعین بیت المقدس ته اورسیدل نود هغوی د دایه توب د پاره هم یهودنړې نصرانیانې ښځې وې. که دا خبره ثابته شی نومحمول به وی په ضرورت یاد هغه ښځوپه ذلت باندې. بیا په دې کښې د غیرضروری بدن کولاو یدل هم نه دی. والله اعلم. و په مشرکانوښځو کښې کومې وینځې نوکرانې وی هغه د دې حکم نه خارج دی([3]) بعضې وائی چه د غلامانوهم داحکم دې. ابوداؤد کښې رسول الله ﷺ حضرت بی بی فاطمه k له دورکولود پاره یوغلام راوستلو.حضرت فاطمه k چه کله دې اولیدونوخپل خان نی په لوپټه کښې پټ کړو. ولې کپړا دومره وړه وه چه سربه نی پټولونو پښې به نی ښکاره کیدلې او پښې به نی پټولې نو سربه نی ښکاره کیدلو. حضور ﷺ چه دا اوکتل نوونی فرمائیل لورې ولې دومره تکلیف کوې زه ستاپلاریم اوداستا غلام دې.([4]) ابن عساکرکښې دی د دې غلام نوم عبدالله بن مسعده وو. دا فزاری وو سخت تور.حضرت فاطمة الزهری k د ده پالنه کړې وه اوآزاد کړې وو.دصفین په جنګ کښې دې معاویه ﷛ سره وواود حضرت علی ډیرمخالف وو.مسند احمد کښې رسول الله ﷺ ښځو ته اوفرمائیل په تاسوکښې چه چاسره مکاتب غلام وی اوهغه سره داسې شرط شوې وې چه دومره دومره روپئی

---

[1]) ابوداؤد کتاب اللباس باب فی قول الله تعالی ﴿یدنین علیهن من جلابیبهن....﴾: ٤١٠٠مختصراًوسنده حسن.

[2]) صحیح بخاری کتاب النکاح باب لاتباشر المراة فتنعتهالزوجها: ٥٢٤٠،ابوداؤد: ٢١٥٠،ترمذی:٢٧٧٢، احمد:١/٤٤٠، مسندابی یعلی: ٥٠٨٣ ، ابن حبان: ٤١٦٠.

[3]) الطبری:١٩/١٦٠.

[4]) ابوداؤد کتاب اللباس باب فی العبدینظرالی شعرمولاته:٤١٠٦وسنده حسن، بیهقی:٧/٩٥.

راوړه نوته ازادني بيا هغه سره دومره پيسې هم راجمع شوې نو پکاردي چه د ده نه پرده اوکړی[۱] بيا بيان فرمائي چه نوکران خادمان کارکونکي د هغه سړو په وړاندې چه خواني نه لري اود ښځو خواهش هغوی ته نه وی اوهم د دې مطلب نه وی نود هغوی حکم هم د ذی محرم سړو دې خو هغه مخنث او هجړاګان چه بدزبانه او بدی خورونکي وی د هغوی داحکم نه دې لکه چه بخاری اومسلم وغیره کښې دی چه هم داسې يوسړې د حضورﷺ کورته راغلې وواوهغه د حضورﷺ بيبيانوهم د دې آيت ماتحت ګنړلې ووهغه نی منع کړې نه وو اتفاقی هغه وخت رسول الله ﷺ راغلو.دغه وخت هغه دحضرت ام سلمه k رورعبدالله ﷺ ته ونيل الله ﷺ چه کله طائف فتح کوی نو زه به تاته دغيلان لورښايم چه راتلوسره د هغې په خيټه باندې څلورقطونه راځي اوپه واپس تلوکښې اته ښکاری.دې اوريدوسره حضورﷺ حکم اوفرمائيلوچه خبردارداسې خلق هيڅ کله دکور راتلوته مه پريږدئی[۲]ده نه پرده اوکړئی. هغه د مدينې نه اوويستلې شو.بيداء کښې دې اوسيدلو دهغه: ځای نه به دجمعه په ورځ راتلو اودخلقونه به نی د خوراک څښاک څه څيزونه اوړل.د ورو ماشومانو په وړاندې راتلواجازت دې چه لاتراوسه پورې دښځو د مخصوص صفتونونه خبردار نه وی. په ښځوباندې دهغوی دکاسيرتوب نظر نه پريوځی.اوچه هغوی دې عمرته اورسی چه په هغوی کښې تميزراشی اودښځوخوبيانې دهغوی په نظرکښې ښه ښکاری د ښائسته اوبدرنګ فرق معلوم کړی نوبيا د هغوی نه هم پرده شته سره د دې که هغوی پوره خوانان شوی نه وی. بخاری اومسلم کښې دی حضورﷺاوفرمائيل خلقو د ښځوخواته د تلونه بچ شئی تپوس اوشو يارسول الله ﷺ ليور او ورندار؟ هغوی اوفرمائيل هغه خومرګ دې.[۳]

د پازيبونو کړنګولو اوخوشبو سره د وتلو ممانعت:-بيافرمائی چه ښځې دې خپلې پښې په زوره په تلو کښې په زمکه نه ايږدی.په جاهليت کښې به همداسې کيدل چه ښځو به په زوره په زمکه پښه کيخودله اوتګ به نی کولو دې د پاره چه د پښې کالی (پانزيب) اوشړنګيږی اسلام داهم منع کړل. ښځې له هر يو هغه حرکت منع دې کوم سره چه د هغې څه پټ شوې سنګار ښکاره شی.ددې عطر اوخوشبو لګولوسره دکورنه وتل هم منع دی. ترمذی کښې دی چه هره يوه سترګه زناکاره ده. ښځه چه کله عطر اولګوی اوګل په شان خوشبوئی خورونکې دسړو خوا سره تيريږی نوهغه داسې داسې ده يعنی زناکاره ده[۴]ابوداوْدکښې دی چه ابوهريره ﷺ ته يوه ښځه داسې ملاوشوه چه خوشبوئی لګولې وه.هغوی دې نه تپوس اوکړو ته د جمات نه راروانه نی؟ هغې ونيل او. دوی اوفرمائيل تاخوشبولګولې ده؟ هغې ونيل او هغه ونيل ما د خپل حبيب ابوالقاسم ﷺ نه اوريدلی دی کومه ښځه چه دې جمات ته خوشبولګولې راځی دهغې مونځ قبول نه دې ترکومې چه هغه واپس نه شی اود جنابت په شان غسل او نه کړی[۵] ترمذی کښې دی چه خپل زينت په غير ځای کښې ښکاره کونکې ښځې مثال د قيامت د هغه تيارې په شان دې په کوم کښې چه رڼړا نه وی[۶]ابوداوْدکښې دی رسول الله ﷺ سړی اوښځې په لاره ګډوډتلوکښې اوليدل نوونی فرمائيل ښځوتاسودېخواشئی تاسوله دلارې په مينځ کښې تګ نه دې

---

[۱]) ابوداوْد كتاب العتق باب المكاتب يؤدی بعض كتابة ليعجز اويموت:۳۹۲۸، وسنده حسن، ترمذی:۱۲٦۱، ابن ماجة:۲۵۲۰، احمد:٦/۲۸۹، مسندابی يعلی:۲۹۵٦،بيهقی:۱۰/۳۲۷.
[۲]) صحيح بخاری كتاب المغازيباب غزوة الطائف فی شوال سنة ثمان:٤۳۲٤، صحيح مسلم:۲۱۸۰-۲۱۸۱، ابوداوْد:٤۹۲۹؛
[۳]) صحيح بخاری كتاب النكاح باب لايخلون رجل بامراة الاذومحرم:۵۲۳۲، صحيح مسلم:۲۱۷۲، ترمذی:۲۱۷۱، احمد:٤/۱٤۹، ابن حيان:۵۵۸۸، بيهقی:۷/۹۰.
[۴]) ترمذی كتاب الادب باب ماجاء فی كراهية خروج المراة متعطرة:۲۷۸٦وسنده حسن، احمد:٤/۱٤۱، ابن ماجة:٤٤۲٤، حاكم:۲/۳۹٦.
[۵]) ابوداوْد كتاب الترجل باب فی طيب المراة للخروج:٤۱۷٤وهو حسن، ابن ماجة:٤۰۰۲، نسائی:۵۱۳۰، مختصراً، احمد:۲/۲٤٦.
[٦]) ترمذی كتاب الرضاع باب ماجاء فی كراهية خروج النساء فی الزينة:۱۱٦۷.

ښكار دي اوريدوسره ښځې ديوالونوسره لګيدلې رواني شوې تردې چه دهغوی کپړې به ديوالونو سره لګيدلې (۱) بيافرمائی مؤمنانوزماوينا واخلئی اودانيك صفتونه واخلئی اودجاهليت دبدو خصلتونونه منع شئی. پوره کاميابی پوره خلاصې هم د هغوی دپاره دې چه د الله ﷻ حکم منونکې وی د هغه د منع کړې شوو کارونونه منع کيږی اوهم د الله ﷻ نه مونږ امدادغواړو.

وَاَنْكِحُوا | الْاَيَامٰى | مِنْكُمْ | وَالصّٰلِحِيْنَ

او نكاح اوكړئ | دبې نكاحو | ستاسو نه | او دصالحانو نه

او په تاسو كښې چې كومې ښځې كونډې دی دهغوئ

مِنْ عِبَادِكُمْ | وَاِمَآئِكُمْ ؕ | اِنْ يَّكُوْنُوْا | فُقَرَآءَ | يُغْنِهِمُ اللّٰهُ

دغلامانوستاسونه | او دوينځو ستاسو نه | كه چرې وی هغوئ | فقيران | غنيان به كړی هغوئ لره الله

نكاح كوئی | اودخپلو نيكانو غلامانو هم | اود وينځو هم (نكاح كوئ) | كه دوئ غريبانان وی

مِنْ فَضْلِهٖ ؕ | وَاللّٰهُ | وَاسِعٌ | عَلِيْمٌ ۝ | وَلْيَسْتَعْفِفِ

دفضل خپل نه | او الله | دفراښئ مالك دې | او ښه پوهه دې | او پكار دی چې خان دې پاك ساتی

نو الله ﷻ به ئې په خپل فضل سره غنيان كړی | او الله ﷻ د ډيرې فراخئ خاوند دې | په هرڅه پوهه دې

الَّذِيْنَ | لَا يَجِدُوْنَ | نِكَاحًا | حَتّٰى | يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ

هغه كسان | چې نه مومی هغوئ | اسباب دنكاح | تر هغې پورې | چې غنيان كړی هغوئ لره الله

او كوم خلق چې د نكاح طاقت نه لری | پكار دی چې هغوئ خان پاكدامن ساتی | تردې چې الله ﷻ

مِنْ فَضْلِهٖ ؕ | وَالَّذِيْنَ | يَبْتَغُوْنَ | الْكِتٰبَ | مِمَّا

دفضل خپل نه | او هغه (مريان) | چې طلب كوی هغوئ | دمكاتب والی | دهغه وينځو مريونه |

ئې په خپل فضل سره غنيان كړی | او كوم غلامان چې تاسوسره مكاتبت (د ازادئ معاهده كول)

مَلَكَتْ | اَيْمَانُكُمْ | فَكَاتِبُوْهُمْ | اِنْ عَلِمْتُمْ

چې مالكان وی دهغوئ | ښې لاسونه ستاسو | نو مكاتبان كړی هغوئ | كه معلوم وی تاسو ته |

غواړی | كه چرې تاسو ته په هغوئ كښې نيكی او صلاحيت معلوم وی | نو هغوئ سره مكاتبت

فِيْهِمْ | خَيْرًا ۖ | وَّاٰتُوْهُمْ | مِّنْ مَّالِ اللّٰهِ | الَّذِيْٓ | اٰتٰىكُمْ ؕ

په هغوئ كښی | څه خير | او وركړئ هغوئ ته | دمال دالله نه | هغه مال | چې الله دركړې دې تاسو ته

اوكړئی | او كوم مال چې تاسو ته الله ﷻ دركړې دې هغې نه دوئ ته هم لږ وركړئی

وَلَا تُكْرِهُوْا | فَتَيٰتِكُمْ | عَلَى الْبِغَآءِ | اِنْ اَرَدْنَ | تَحَصُّنًا

او مه مجبوروئ | وينځې خپلې | په زنا باندې | كه غواړی هغوئ | پاك ساتنه دځان خپل

او خپلې وينځې ددنيا دژوند دفائدې حاصلولو دپاره په زناكارئی مه مجبوره كوئ

۱) ابوداؤد كتاب الادب باب فی مشی النساء مع الرجال فی الطريق: ۵۲۷۲.

لِتَبْتَغُوْا	عَرَضَ	الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا	وَمَنْ يُّكْرِهْهُّنَّ	
دپاره ددې چې طلب کوئ تاسو | مال (فائده) | ادژوند ددنيا | اوهغه څوک چې مجبوره کوئ هغوئ				
کله چې هغوئ پاکدامنې اوسيدل غواړي | اوڅوک چې هغوئ په زناکولو مجبوره کړي				
فَاِنَّ اللّٰهَ	مِنْۢ بَعْدِ اِكْرَاهِهِنَّ	غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۳۳﴾	وَلَقَدْ اَنْزَلْنَآ	
نو بيشکه چې الله | روستودمجبورتيا دهغوئ نه | ابښونکې مهربانه دې | او نازل کړي دي مونږه				
نو الله ﷻ دهغوئ دمجبورتيا نه پس ښښونکې اومهربان دې | اومونږ ستا طرفته				
اِلَيْكُمْ	اٰيٰتٍ	مُّبَيِّنٰتٍ	وَّمَثَلًا	مِّنَ الَّذِيْنَ خَلَوْا
تاسو ته | ايتونه | واضحه | او مثالونه | دهغې کسانو نه | چې تير شوي دي |				
ښکاره حکمونه نازل کړي دي | اوهغه خلقو مثالونه (بيان کړي دي) چې ستاسو نه				
مِنْ قَبْلِكُمْ	وَمَوْعِظَةً	لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿۳۴﴾		
مخکښې ستاسو نه | او نصيحت | دپاره دپرهيزګارانو |				
وړاندې تير شوي دي | اود ويريدونکو دپاره دنصيحت (ذريعه)				

قوله تعالى:- وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ

د نکاح احکام:- په دې کښې الله ﷻ ډيرزيات احکام بيان فرمائيلي دي.اولاً نکاح دعلماءکرامودبوې ډلې داخيال دې چه کوم سړې دنکاح قدرت لرى په هغه باندې نکاح کول واجب دى. دحضورﷺ ارشاد دې اې خوانانوپه تاسوکښې چه څوك د نکاح قدرت لرى هغه له نکاح کول پکاردى. نکاح نظر ښکته کونکې اودشرمګاه بچ کونکې ده.اودچا چه طاقت نه وى هغه دې خامخاروژې ساتى.هم دادهغه د پاره خصى کيدل دى([1])(بخارى اومسلم)په سنن کښې دى رسول الله ﷺ فرمانى د کومې نه چه د زيات اولاد اميدوى هغې سره نکاح اوکړئى چه نسل زيات شى.زه تاسو سره په نورو امتونوفخر کوم([2])په يوروايت کښې دى تر دې چې په سقط يعنى بې مودې ماشوم بانې هم فخر کوم ﴿ايامى﴾ جمع ده د ﴿ايم﴾. جوهرى فرمانى د اهل لغت په نيزيې ښخې سړې او بى خاونده ښځې ته ﴿ايم﴾وائى که هغه واده کړې وى او که ناواده کړې. بيانور رغبت ورکولوسره فرمانى که هغه مسکين هم وى نو الله ﷻ به په خپل فضل اوکرم سره هغه مالدارکړى که هغه آزادوى اوکه غلام ([3])

نکاح کول باعث دبرکت دى:-دصديق اکبرﷺ قول دې تاسودنکاح باره کښې د الله ﷻ حکم اومنئى هغه به تاسوسره خپله وعده پوره کوى. ابن مسعودﷺ فرمانى په نکاح کښې مالدارى غواړئى ([4]) رسول الله ﷺ فرمانى ددريوقسم خلقوامداد د الله ﷻ په ذمه حق دې نکاح کونکې چه د حرام کارئى نه د بچ کيدو په نيت نکاح کوى هغه مکاتب غلام د چاراده چه د ورکولووى اوهغه غازى چه د الله ﷻ په لار کښې

---

[1]) صحيح بخارى کتاب النکاح باب من لم يستطع الباءة فليصم:۵۰۶۶، صحيح مسلم:۱۴۰۰، ابوداؤد:۲۰۴۶، ترمذى:۱۰۸۱، ابن ماجة:۱۸۴۵، احمد:۱/۳۷۸، ابن حبان:۴۰۲۶.

[2]) ابوداؤد کتاب النکاح باب النهى عن تزويج من لم يلدالنساء:۲۰۵۰وهو حسن، نسائى:۳۲۲۹، احمد:۳/۱۵۸، ابن حبان:۴۰۲۸، بيهقى:۷/۸۱.

[3]) الطبرى:۱۹/۱۶۶.

[4]) الطبرى:۱۹/۱۶۶.

ونلي وي([1]) هم ددې په تائيد کښې هغه روايت دې کوم کښې چه دی رسول الله ﷺ د يوداسې سړی نکاح يوې ښځې سره اوکړه چاسره چه د ته بندنه علاوه هيڅ نه وو اوترديې چه د اوسپنې ګوته هم هغه سره نه وه. سره د دې غريبئ اونادارئ حضور ﷺ د هغه نکاح اوکړه او دامهرئی مقررکړو چه کوم قرآن ده ته يادې دابه خپلې ښځې ته وريادوی([2])دا په دې وجه چه نظر نی د الله ﷻ په فضل اوکرم باندې وو چه هغه مالك به دوی له مالداری ورکړی اودومره رزق به وراورسوی چه ده ته اود ده ښځې ته به کافي وی. يوحديث اکثرخلق نقل کوی په فقيرئ کښې هم نکاح کوئی الله ﷻ به تاسو غنيان کړی. زما نظر کښې خوداحديث تيرشوې نه دې نه په يوقوی سندسره اونه په ضعيف اونه مونږ ته د داسې يو ناپيژندګلو روايت دلته په دې مضمون کښې ضرورت شته ځکه چه د قرآن په دې آيت اودې احاديثو کښې داځيز موجوددې فالحمدلله. بيانئ حکم ورکړو چه د چاد نکاح طاقت نه وی هغه دې د حرام کار نی نه بچ شی.حضور ﷺ فرمائی ای دځوان عمر خلقو تاسو کښې چه څوك د نکاح وس لری هغه دې نکاح اوکړی دانظر ښکته کوی اوشرمګاه بچ کونکې ده اودچا چه ددې طاقت نه وی هغه دې په خان باندې د روژوساتل ضروری کړی هم داد ده د پاره خصی کيدل دی. داآيت مطلق دې اود سورت نساء نه خاص دې يعنې دافرمان ﴿وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا اَنْ يَّنْكِحَ الْمُحْصَنٰتِ الْمُؤْمِنٰتِ فَمِنْ مَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِّنْ فَتَيٰتِكُمُ الْمُؤْمِنٰتِ ۭ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيْمَانِكُمْ ۭ بَعْضُكُمْ مِّنْۢ بَعْضٍ ۚ فَانْكِحُوْھُنَّ بِاِذْنِ اَھْلِهِنَّ وَاٰتُوْھُنَّ اُجُوْرَھُنَّ بِالْمَعْرُوْفِ مُحْصَنٰتٍ غَيْرَ مُسٰفِحٰتٍ وَّلَا مُتَّخِذٰتِ اَخْدَانٍ ۚ فَاِذَآ اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَي الْمُحْصَنٰتِ مِنَ الْعَذَابِ ۭ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ ۭ وَاَنْ تَصْبِرُوْا خَيْرٌ لَّكُمْ ۭ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴾([3])دوينځو سره نکاح کولونه صبر ښه دې ځکه چه پدې صورت کښې به اولادباندې د غلامئ نوم راځي.عکرمه فرمائی چه کوم سړې يوه ښځه اووينی اودده په زړه کښې خواهش پيداشی نوهغه له پکاردی که دهغه ښځه وی نوهغې له دې لاړشی ګنی داالله ﷻ په خدائې کښې دې نظر اوزغلوی اوصبر دې اوکړی ترديې چه الله ﷻ هغه غنی کړی. دې نه پس الله ﷻ هغه خلقو ته فرمائی کوم چه د غلامانو مالکان دی که د هغوی غلامان د خپلې آزادئ هغوی سره څه ليك کول غواړی نوهغوی دې انکار نه کوی. غلام به په خپله ګټه باندې هغه مال جمع کړی خپل آقاته به نی ورکړی اوآزادبه شی. اکثر علماء کرام فرمائی چه داحکم ضروری نه دې فرض اوواجب نه دې بلکه د استحباب او خيرخواهئ په توګه دې. آقاته اختياردې چه غلام کله يوهنر زده کول غواړی اوهغه اووائی چه مانه دومره روپئ واخله اوماآزادکړه نوهغه ته اختياردې چه داقسم معاهده اوکړی يا اونه کړی. د علماؤيوه ډله د آيت ظاهری الفاظ اخلی او وائی چه په آقاباندې واجب دی کله چه د ده غلام د خپلې آزادئ بار کښې څه ليکل غواړی نوهغه دې د ده خبره قبوله کړی. د حضرت عمر ؓ په زمانه کښې د حضرت انس ؓ غلام سيرين چه مالدار وو هغه ته نی درخواست اوکړو چه ماسره زماد آزادئ ليکل اوکړه. حضرت انس ؓ انکار اوکړو د حضرت عمر فارو ؓ دربار ته دامقدمه لاړه هغوی حضرت انس ؓ ته حکم اوکړو اود هغوی په نه منلوباندې هغوی ته کوړې ورکړې اوهم داآيت ئےورته تلاوت کړو ترديې چه هغه ليکل اوکړه([4]) (بخاری) د عطاء) نه دواړه اقوال نقل دی د امام شافعي اولنې قول هم دا ووخونوې قول نی دا دې چه واجب نه دی. ځکه چه په حديث کښې دی د مسلمان مال بغير د هغه د زړه د خواهش نه حلال نه دې. ([5]) امام مالك فرمائی داواجب نه دی. ما خونه دی اوريدلی چه يوامام يوآقا مجبور کړی وی چه

---

[1]) ترمذی کتاب فضائل الجهاد باب ماجاء فی المجاهد والناکح المکاتب وعون الله اياهم: ۱۶۵۵وسنده حسن، نسائی: ۳۲۲۰، ابن ماجة:۲۵۱۸، احمد:۲/۲۵۱، ابن حبان: ۴۰۳۰، حاکم:۲/۷٦۰. (ترمذیوغيره).

[2]) صحيح بخاری کتاب النکاح باب تزويج المعسر:۵۰۸۷، صحيح مسلم:۱۴۲۵.

[3]) ۴/النساء:۲۵.

[4]) صحيح بخاری کتاب المکاتب باب المکاتب ونجومه فی کل سنة نجم قبل وحديث:۲۵٦۰.

[5]) احمد:۵/۷۲مسندابی يعلی: ۱۵۷۰، دارقطنی:۳/۲٦، بيهقی:٦/۱۰۰.

هغه دي د خپل غلام د ازادئ ليك اوكړي داحكم د اجازت په توګه دي نه چه د وجوب په توګه اوهم داقول د امام ابوحنيفه هم دي.

غلام د كتابت دپاره خپل مالك نشي مجبوره كولي

مسلك حنفي:-دحنفيانو په نيز پدي آيت كښې چه مالكانو ته غلام سره دكتابت كولوحكم شوي دي دا حكم استحبابي دي وجوب نه دي دغلام دخپل مالک نه سره دكتابت كولوحكم (تفسير مظهري ۳۹۲/۶). د امام ابن جرير په نيزمختارقول د وجوب دي. د خيرنه مراد امانت داري رښتينولي په مال اود مال په حصول باندي قدرت دي. حضورﷺ فرمائي چه كه تاسو داغلامان كوم چه تاسو سره د خپلې آزادئ ليكل كول غواړي د مال دكټلو صلاحيت ئي اوګورئي نوددوي داخواهش پوره كړئي ګني نو نه خكه چه پدي صورت كښې هغوي په خلقوخپل بوج اچوي(۱)يعني د دوي نه به سوال كولي شي اورقم به پوره كول غواړي. دي نه پس ئي فرمائيلي دي چه دوي ته دخپل مال نه څه وركړئي.يعني كوم رقم چه مقررشوي دي دهغې نه ورته څه پريږده څلورمه دريمه نيمه ياڅه حصه. دامطلب هم بيان كړې شوي دي چه دزكوة په مال سره ددوي امداداوكړه. آقاهم اونور مسلمانان دي هم ده ته زكوة وركړي دي د پاره چه هغه مقرررقم وركړي خپل خان آزاد كړي.اول حديث تيرشو چه كوم دري قسم خلقوامدادپه الله ﷻ باندي حق دي دپ هغوی كښي يوداهم دي. خو اولنې قول ډير زيات مشهوردي.دحضرت عمر ﷺ غلام ابو اميه ليكل كړي وو. كله چه هغه د خپل رقم ړومبې قسط راوړوراغلو نو هغوي ورته اوفرمائيل چه لاړ شه اوبدي پيسوكښي دنورو نه هم امداداوغواړه. هغه ونيل اميرالمؤمنين تاسومادآخري قسط پوري محنت ته خو پريږدئي.وئي فرمائيل نه ماته ويره ده چه چرته د الله ﷻ دافرمان مونږ پريښږدو چه هغوی ته دالله ﷻ هغه مال وركړه كوم چه هغه تاسو ته دركړي دي. نودا ړومبي قسط وو چه په اسلام كښې ادا كړي شو.د ابن عمرﷺ عادت وو چه په شروع شروع كښي به ئي نه څه وركول اونه به ئي څه معاف كول خكه چه داخيال به ئي ووچه داسې نه وي آخره كښي دا رقم پوره نه كړي شي.نوزماوركړي شوي به ماله واپس راشي.اوكه آخري قسطونه وو اوڅه به ئي غوښتل نود خپل طرف نه به ئي مي معاف كول. په يو غريب مرفوع حديث كښي دي چه څلورمه حصه ورته پريږدئي(۲)خوصحيح هم دا دى چه هغه د حضرت علي ﷺ قول دي.

وينځې په بدكارئي مه مجبوروئ:-بيافرمائي پخپلو وينځو په زور باندې بدكارئي مه كوئي. د جاهليت په خرابو طريقوكښي يوه داهم وه چه هغوی به خپلي وينځې مجبورولې چه هغوي زناكاري اوكړي او هغه رقم دي خپلو مالكانو ته وركړي.اسلام دابدرسم مات كړو.روايت دي چه دا آيت د عبدالله بن ابي بن سلول منافق باره كښي نازل شوي اوهغه به هم داسې كول دي دپاره چه روپئي هم ملاوشي اود وينځويه اولادسره درياست شان هم زيات شي دهغه د وينځې نوم معاذه وه.بل روايت كښي دى د هغې نوم مسيكه وه اودا وه مسلمانه. دې به د بدكارئي نه انكاركولو. په جاهليت كښي خو داكاركيدلواود دي نه ئي ناجائزاولاد هم اوشوخود اسلام راوړلونه پس هغې انكاراوكړو. په دي باندې هغه منافق وهله نودا آيت نازل شو(۳) روايت دي چه دبدر يوقريشي قيدى د عبدالله بن ابي سره وو هغه غوښتل چه د هغې وينځي سره ملاوشي. وينځې دخپل اسلام راوړلوپه وجه د حرام كارئي بچ كيدل غوښتل د عبدالله خواهش وو چه دي دغه قريشي سره ملاوشي نودا ئي مجبوره كوله او وهله ټكوله ئي. نودا آيت نازل شو. يوبل روايت كښي دى چه دې د منافقانوسردار به دا وينځه د خپلو ميلمنود خاطر اوتواضع د پاره

---

(۱) ابوداؤد ل (المراسيل):۱۴۳.

(۲) حاكم:۳۹۷/۲.

(۳) البزار.

ورلیګله.د اسلام نه پس چه کله دې ښځې نه دا اراده اوکړې شوه نوهغې انکاراوکړو اوصدیق اکبر ﷺ ته نې خپل دامصیبت بیان کړو.حضرت صدیق اکبرﷺ دا خبره دربار محمدیﷺ ته اورسوله. حضورﷺ داحکم اوکړو چه داوینځه د هغوی کورته اورسوئی هغه په خلقوکښې شورجوړکړو چه ګورنې محمد ﷺ زمونږ نه وینځې په زور اخلی په دې باندې دا آسمانی حکم نازل شو. یوبل روایت کښې دی چه مسیکه اومعاذه دوه وینځې وې دووسړوسره وې چه په هغوی باندې به نې بدکاری کوله.داسلام نه پس مسیکه اود هغې مور راغلې اورسول الله ﷺ ته نې شکایت اوکړوپه دې باندې دا آیت نازل شو. داکوم چه فرمائیلې شوی دی چه که وینځې د پاکوالی اراده اوکړی د دې نه دا مطلب هیڅ کله مه اخلئی که د هغوی اراده نه وی نوخیردې. ځکه چه هغه وخت واقعه هم داسې وه د دې دپاره داسې او فرمائیلې شو.نود اکثریت اوغلبه په وجه داسې اوفرمائیلې شو هیڅ قیداوشرط نشته. ددې نه د هغوی غرض دا وو چه مال حاصل شی اولادئی وی چه وینځې غلامان وی.په حدیث کښې دی رسول الله د ښکرلګولوپه اجرت د بدکارئی اجرت او کاهن په اجرت باندې بندیز فرمائیلې دې[1]بل روایت کښې دی د زناپیسې اودښکرلګولو پیسې اودسپی قیمت خبیث دې[2]بیافرمائی چه کوم خلق په دې وینځوظلم کوی نو هغوی خو به الله ﷻ دهغوی د مجبورئی نه اوبښی اود دوی مالکان چاچه په هغوی باندې زور دباؤ او ظلم کړې دې هغوی به راګیرکړی. په دې صورت کښې به هم دوی ګناهګاران وی. بلکه دحضرت عبدالله بن مسعودﷺ په قراءت کښې درحیم نه پس﴿واثمهن علی من اکرههن﴾[3] دی.یعنی په دې حال کښې جبر اوزورکونونکو باندې ګناه ده. په یومرفوع حدیث کښې دی چه الله ﷻ زما د امت په هیرې سره په خطا سره اوپه کومو کارونوباندې چه مجبورکړې شی اوپه هغوی باندې زبردستی اوکړې شی هغه معاف کړی دی[4]دااحکام په تفصیل سره بیانولونه پس فرمائی چه مونږدخپل پاك کلام قرآن کریم روښانه اوواضح آیاتونه ستاسو په وړاندې بیان کړل. د وړاندې زمانې د خلقو واقعات هم تاسو ته بیان کړې شوچه متقیان دې نه عبرت حاصل کړی اودالله ﷻدنافرمانونه بچ شی.علی ﷺ به فرمائیل په قرآن کښې ستاسوداختلاف فیصلې موجوددی تاسونه دوړاندې خلقوخبرې موجوددی روستو راتلونکو کارونو احوال بیان دی.دااټل فیصلې دې بکواس نه دې.داچه څوك هم په بې پرواهئی سره پریږدی هغه به الله ﷻ بربادکړی اوچه څوك نې د دې نه بغیربل کتاب کښې لټوی هغه به الله ﷻ ګمراه کړی[5]

					اَللّٰهُ	نُوْرُ السَّمٰوٰتِ
					الله	نور داسمانونو
الله ﷻ داسمانونو						
وَالْاَرْضِ ؕ	مَثَلُ	نُوْرِهٖ	كَمِشْكٰوةٍ	فِيْهَا	مِصْبَاحٌ ؕ	
او دزمکې دې	مثال	دنور دهغه	پشان دتاخ دې	چې په کښې	ډیوه وی	

اود زمکې رڼا ده |ددهٔ د رڼا مثال داسې دې لکه چې یو تاخ وی| په هغې کښې یوه ډیوه وی

---

[1] صحیح بخاری کتاب البیوع باب ثمن الکلب:۲۲۳۷، صحیح مسلم:۱۵٦۷، بدون ذکرالحجام خود دې ذکر په صحیح مسلم:۱۵۶۷ کښې دې.

[2] صحیح مسلم کتاب المساقاة باب تحریم ثمن الکلب وحلوان الکاهن ومهرالبغی:۱۵٦۷.

[3] الطبری:۱۷۵/۱۹.

[4] ابن ماجة کتاب الطلاق باب طلاق المکره والناسی:۲۰٤۳.

[5] ترمذی کتاب فضائل القرآن باب ماجاء فی فضل القرآن :۲۹۰٦

اَلْمِصْبَاحُ	فِىْ زُجَاجَةٍ	اَلزُّجَاجَةُ	كَاَنَّهَا	كَوْكَبٌ	

دغه ډیوه | دشیشې په فانوس کښې وی | دغه فانوس | داسې وی لکه چې هغه | یو ستوری وی

او هغه ډیوه په یوه شیشه کښې وی | (او هغه) شیشه لکه یو ځلنده ستوری وی

دُرِّيٌّ يُّوْقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُّبٰرَكَةٍ زَيْتُوْنَةٍ

دملغلرې پشان ځلیدونکې | چې بلولې شی | دونې | برکتناکې | دزیتون نه |

دغه ډیوه دیوې فائده منډې برکتی ونې نه بلیږی | (یعنی) دزیتون نه چې نه

لَّا شَرْقِيَّةٍ وَّلَا غَرْبِيَّةٍ يَّكَادُ زَيْتُهَا يُضِيْٓءُ

چې نه مشرق طرفته وی | او نه مغرب طرفته وی | قریبه وی | چې تیل دهغې | رڼرا اوکړی |

دنمر خاته طرف ته ولاړه وی| او نه دقبلې طرف ته................ | د هغې تیل داسې ښکاری

وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُوْرٌ عَلٰى نُوْرٍ يَهْدِى اللّٰهُ

او اګر که | نه وی رسیدلې هغې ته | وور | دغه شان نور وی | دپاسه دنور | لار ښائی الله

لکه چې په خپله به اوس بله شی |اګر که اور ورته نزدې هم نشی |هغه ټوله رڼرا رڼرا ده | الله ﷻ

لِنُوْرِهٖ مَنْ يَّشَآءُ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ

طرف دنور خپل ته | هغه چاته | چې خوښه ئې شی | او بیانوی الله | مثالونه | دپاره دخلقو

چې د چا په حقله اوغواړی نو دخپل نور هدایت ورته اوکړی |او الله ﷻ خلقو ته مثالونه بیانوی

وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيْمٌ ۝

او الله | په هر څیز باندې| ښه خبر دی |

او الله ﷻ په هر څیز ښه پوهه دې |

قوله تعالى:- اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

د الله ﷻ دنور ښائسته مثال او نور نه مراد څوک دی (اول قول):- ابن عباس ﷺ فرمائی چه الله ﷻ هادی دې د آسمان والااو دزمکې والا([1])هم هغه په دې دواړو کښې دنمر سپوږمئی او ستورو تدبیر کوی([2])حضرت انس ﷺ فرمائی دالله ﷻ نور هدایت دې. ابن جریر هم دااختیار کړې دې. حضرت ابی بن کعب ﷺ فرمائی د هغه د نور مثال یعنی د هغه نور لرونکی مؤمن مثال د چا په سینه کښې چه ایمان او قرآن دې دهغه مثال الله ﷻ بیان فرمائیلې دې. اول ئې د خپل نور ذکر اوکړو بیا د مؤمن د نورانیت چه په الله ﷻ باندې ایمان لرونکی د نور مثال. بلکه حضرت ابی بن کعب ﷺ داداسې لوستلو ﴿مثل نور من امن به﴾ دابن عباس ﷺ نه داسې لوستل هم نقل دی. ﴿كذلك نور من امن بالله﴾ دبعضو په قراءت کښې ﴿الله نور﴾ دې یعنی هغه آسمان او زمکه نورانی جوړ کړی دی. سدیm فرمائی هم د هغه په نور سره آسمان او زمکه روښانه دی. په سیرت محمد بن اسحاق کښې دی په کومه ورځ چه اهل طائف رسول الله ﷺ ته ډیر تکلیفونه رسولې وو. حضور ﷺ په خپله دعا کښې فرمائیلې وو ﴿اعوذ بنور وجهك الذي اشرقت له الظلمت وصلح عليه امر الدنيا والاخرة ان يحل بي غضبك او ينزل بي سخطك لك العتبى حتى ترضى ولا حول ولا قوة الا بالله﴾ په دې دعا کښې دی

---

[1]) الطبری:۱۹/۱۷۷.

[2]) الطبری:۱۹/۱۷۷.

چه زه ستادمخ د نور په پناه کښې راځم چه تیارې روښانه کوی او په کوم چه د دنیااو اخرت صلاحیت موقوف دې. الخ. دصحیحین په حدیث کښې دی چه کله به حضورﷺ دشپې د تهجدو دپاره پاسیدو نو دا به نی ونیل اې الله هم ستاد پاره ټول تعریفونه واجب دی ته د آسمانونواوزمکو اوڅه چه پدې کښې دی د هغه ټولونورنی[1] الخ ابن مسعود رضی الله عنه فرمانی چه ستاسود رب په نیز شپه اوورځ نه ده د هغه د مخ په نورسره د هغه د عرش نور دې.[2]

دویم قول:- اودبعضو په نیز مؤمن دې په کوم چه د سیاق کلام دلالت دې. یعنی د مؤمن د زړه د نور مثال دطاخ په مثال دې لکه چه فرمان دې یو سړې دې چه دخپل رب دلیل اوورسره ګواهی اخستې ده.[3] نودمؤمن دزړه صفائی دشیشې دفانوس په شان تشبیه ورکړه بیاچه دقرآن اوشریعت نه کوم امداد هغې ته ملاویږی دهغې تشبیه نی ورکړه د زیتون تیلوسره چه پخپله صفاسترا پړقیدلې اوروښانه دی. نوطاخ او په طاخ کښې چراغ او هغه هم روښانه چراغ. یهودیانو په اعتراض سره ونیلې وو چه د الله ﷻ نوردآسمانونونه اخوا څنګه منور دې؟ نومثال ورکړې شو او پوهه کړې شو لکه د فانوس دشیشې رڼا. ونې فرمائیل چه الله ﷻ نوردې دآسمانونو او نوردې د زمکې. دمشکوة معنی دکوردطاخ ده. دامثال الله ﷻ دخپلې فرمانبردارنی ورکړې دې اوخپلې تابعدارنی ته نی نوراوفرمانیلو.بیادهغه نورهم ډیر نومونه دی. مجاهد فرمانی دحبشو په لغت کښې دې ته طاق (طاخ) وانی[4] بعضې وانی چه داسې طاخ چه په هغې کښې نور څه سورې وغیره نه وی. فرمانی چه هم په دې کښې فانوس کیخودې شی. اولنې قول ډیرقوی دې یعنی د فانوس کیخودلوځایٔ. په قرآن کښې هم دی چه په دې کښې چراغ دې. نود مصباح نه مراد نوردې یعنی قرآن او ایمان چه د مسلمان په زړه کښې وی. سدی وانی چراغ مراد دې بیافرمانی چه دا رڼا په کوم کښې چه ډیر پړق دې دامثال دې د مؤمن د زړه. بیا هغه قندیل (فانوس)داسې دې لکه مرغلره اوپړقیدلې روښانه ستورې. د دې دویم قراءت (دِرِیی) هم دې دا ماخوذ دې د(درء)د کوم معنی چه دلرې کولوده. کله چه یوستورې ماتیږی نوهغه وخت هغه ډیرروښانه وی او چه کوم ستوری غیرمعروف وی هغې ته هم عرب دراری وانی. مطلب پړقیدونکې او روښانه ستورې چه ښه ښکاره او لویٔ وی.بیادې چراغ کښې تیل هم د مبارکې ونې زیتون وی﴿زیتونة﴾لفظ بدل دې یاعطف بیان دې. بیاد زیتونوونه نه مشرقی ده چه هم د ورځې د شروع نه په دې نمر راشی اونه مغربی ده چه د نمر د ډوبیدو د وخت نه وړاندې په دې سورې راشی بلکه په مینځ ځایٔ کښې ده چه د سحرنه واخله ترماښامه پورې د نمر صفارڼاکښې وی.نود دې تیل هم ډیر صفاستره معتدل اوپړقیدونکی وی. ابن عباس رضی الله عنه فرمانی چه مطلب دا دې چه هغه ونه په میدان کښې ده هیڅ بلې ونې غر یاغار یاڅه بل څه خیزهغه پټه کړې نه ده. په دې وجه د دغه ونې تیل ډیر صفا وی.عکرمه فرمانی د سحرنه ترماښامه پورې تازه کولاوهوا اوصفانمر هغې ته رسی څکه چه هغه د کولاو میدان په مینځ کښې ده هم په دې وجه دهغې تیل صفاستراروښانه پړقیدونکی وی نه هغې ته مشرقی ونیلې شی نه مغربی.داسې ونه ډیره کولاواوشنه وی نوچه څنګه داونه د آفتونونه بچ شوی وی دغه شان مؤمن د فتنونه بچ اوسیږی. که دیوې فتنې په ازمیښتٔ کښې پریوځی هم نوالله ﷻ هغه ثابت قدم ساتی. هغه ته څلورصفتونه الله ﷻ ورکوی. په خبره کښې رښتونې په حکم کښې عدل په تکلیف باندې صبر نعمت باندې شکر بیا هغه په

---

[1] صحیح بخاری‌کتاب التهجدباب التهجد باللیل: ۱۱۲۰، صحیح مسلم: ۷۶۹، احمد: ۱/۳۵۸، ابن حبان: ۲۵۹۷.

[2] الطبری: ۱۹/۱۷۹.

[3] ۱۱/هود: ۱۷. الخ.

[4] حاکم: ۲/۳۹۷.

نورو ټولو انسانانو کښې داسې وی لکه چه څوك ژوندې په مړو کښې وی.حسن بصری m فرمائی چه که داونه په دنياکښې وه نو ضرور به مشرقی يامغربی کيدله ولې داخودالله ﷻ دنورمثال دې.ابن عباس﷛ فرمائی چه دامثال دې دنيك سړی چه نه يهودی وی نه نصرانی.پدې ټولواقوالوکښې بهترين قول اولنې دې چه هغه په مينځ زمکه کښې ده د سحرنه ترماښامه پورې بې د بنديزنه نمراوهواهغې ته رسی ځکه چه د څلورو واړو طرفونوته څه بنديز نشته نولامحاله به د داسې ونې تيل ډير زيات صفاوی او مزيداراوپړقيدونکی به وی.ددې دپاره اوفرمائيلې شو چه پخپله هغه تيل دومره صفا اومزيداردې لکه چه بغيرد لګولوهم رڼا ورکوی نودرڼاد پاسه رڼا ده.يعنی دايمان نوربيادهغې دپاسه دنيکو اعمالونور(١) پخپله د زيتونوتيل روښانه بيا هغه سوزيږی اورڼا ورکوی نودې ته پنځه نوره حاصليږی هم ددې کلام نوردې: دې عمل نوردې د دې راتلل نوردې د دې تلل نور دې اود دې آخری ځای نوردې يعنی جنت. دکعب﷛ نه روايت دې دامثال دې د رسول الله ﷺچه د هغوی نبوت دومره ښکاره دې چه حضور ﷺ په ژبه مبارك اونه هم فرمائی خوبيابه هم په خلقو ظاهريږی لکه دا زيتون چه بغيرد روښانه کولونه روښانه دی نوهغه نور دلته جمع دې يود زيتون اويود اُور.ددې ديوځای کيدونه رڼا حاصليږی دغه شان نور قرآن او نور ايمان راجمع کيږی اودمؤمن زړه روښانه کيږی. الله ﷻ چه څوك خوښ کړی د خپل هدايت په لارنی اولګوی. حضورﷺ فرمائی الله ﷻ مخلوقات په يوه تياره کښې پيداکړل بيائی په هغه ورځ په هغوی باندې خپل نورواچولو چاچه هغه نورواخستو هغه هدايت بياموندلواوچه څوك محروم پاتې شوهغه ګمراه شو.ددې د پاره زه وايم چه قلم د الله ﷻ دعلم مطابق روان وو اوچ شو(٢)

دا مثال د زړه د مؤمن دې او زړونه په څلور قسمه دی:-الله ﷻ دمؤمن دزړه مثال په نورسره ورکړو بيا نی اوفرمائيل چه الله ﷻ دامثالونه د خلقو دپوهې د پاره بيان فرمائی.دهغه په علم کښې هم څوك د هغه په شان نشته. هغه دهدايت اوګمراهنی والا مستحق هريوپيژنی. د مسندپه يوحديث کښې دی د زړونو څلورقسمونه دی يوخوصفا اوروښانه يوغلاف والابندشوې يواولټه اوپړمخې يوګرخيدلې شوې اولټه نيغ.روښې زړه خود مؤمن زړه دې چه نورانی وی دويم زړه د کافردې دريم زړه د منافق دې چه هغه پوهه شو بيائی خان ناپوهه کړواوبيا منکر شو.څلورم زړه هغه زړه دې کوم کښې چه ايمان هم دې او نفاق هم دې.دايمان مثال خو په هغې کښې دترکارئی دونې په شان دې چه ښه اوبه هغه لويوی اود نفاق مثال پدې کښې په شان د پولې دې چه وينې زوې هغه راپړسوی اوس چه کوم يوغالب راغلو هغه په دې زړه باندې راخوريږی. (٣)

فِيْ بُيُوْتٍ | اَذِنَ | اللّٰهُ
په هغه کورونو کښې وی | چې حکم کړې دې | الله
په داسې کورونو (يعنی جماتونو) کښې چې الله ﷻ دهغې باره کښې

اَنْ تُرْفَعَ | وَيُذْكَرَ | فِيْهَا | اسْمُهٗ | يُسَبِّحُ | لَهٗ
چې پورته دکړې شی | او ياد د کړې شی | په هغې کښې | نوم دهغه | تسبيح وائی | هغه لره
حکم کړې دې چې دهغې د ادب لحاظ دې ساتلې شی او دهغه نوم دې په کښې اخستلې شی په هغې

(١) الطبری:١٩/١٨٢.
(٢) احمد:٢/١٧٦ح٦٦٤٤وسنده صحيح، ابن حبان:٦١٦٩.(مسنداحمدوغيره).
(٣) احمد:٣/١٧.

فِيْهَا بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ رِجَالٌ لَّا تُلْهِيْهِمْ تِجَارَةٌ

په هغې کښې | صبا | او بېګاه | (داسې) سړي | چې نه غافله کوي هغوئ لره | تجارت |

کښې سحر ماښام خلق د الله ﷻ پاکي بيانوي | داسې خلق چې نه يې تجارت غافله کولې

وَّلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيْتَآءِ الزَّكٰوةِ يَخَافُوْنَ

اونه خرڅول | د ذکر د الله نه | او د قائمولو د مانځه نه | او د ورکولو د زکات نه | ويرېږي هغوئ |

شي او نه اخستل خرڅول د الله د ذکر نه او نه مونځ قائمولو نه او نه زکوة ورکولو نه | ....هغوئ

يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيْهِ الْقُلُوْبُ وَالْاَبْصَارُ

دهغه ورځې نه | چې اوړي راوړي به | په هغې کښې | زړونه | او سترګې

دهغه ورځې نه ويريږي اچې زړونه او سترګې به په کښې (په بل مخ) واوړي ....

لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوْا

د پاره د دې چې بدله ورکړي هغوئ لره | الله | د نيکو کارونو | هغو | چې کړي وي هغوئ |

انجام به ئې داوي چې الله ﷻ به ورته د خپلو نيکو عملونو ډېره ښه بدله ورکړي

وَيَزِيْدَهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَآءُ

او زيات ورکړي هغوئ ته | د فضل خپل نه | او الله | رزق ورکوي | هغه چاته | چې خوښه ئې شي

او د خپل فضل نه به ئې زيات هم ورکړي | او الله چې د چا په حق کښې اوغواړي انو بې حسابه

بِغَيْرِ حِسَابٍ

بې حسابه |

رزق ورکوي |

قوله تعالى:- فِيْ بُيُوْتٍ اَذِنَ اللّٰهُ اَنْ تُرْفَعَ

د جمات آداب:- د مؤمن د زړه او په هغې کښې چه کوم علم او هدايت دې د دې مثال ئې پورتنې آيت کښې دهغه روښانه چراغ په شان ورکړې وو کوم چه د شيشې په کتوئی کښې وی او د صفا روښانه زيتونو روښانه تيلو سره سوزيږی. د دې د پاره ئې دهغې د ځائ باره کښې اوفرمائيل چه وی هم په داسې مکانونو کښې يعنی په جماتونو کښې چه د ټولونه زيات بهترين او د الله ﷻ خوښ ځايونه دی چرته چه دهغه عبادت کولې شی او د هغه توحيد بيانولې شی د کوم د ساتلو د پاك صفا ايږدلو او د فضول اقوال او افعال نه د ساتلو چه د کومو باره کښې د الله ﷻ حکم دې. ابن عباس ﷺ وغيره فرمائی د (ان ترفع) معنی په دې کښې فضول کارنه کول دی[1] قتاده فرمائی چه دې نه مراد هم دغه جماتونه دی د کومو د جوړولو او آبادولو او پاکوالی حکم چه الله ﷻ ورکړې دې. حضرت کعب ﷺ به فرمائيل چه په تورات کښې ليکلې دی چه په زمکه کښې زما کورونه جماتونه دی ځوك هم چه زما کور ته په اودس کښې زما ملاقات ته راشی زه به د هغه عزت کوم. د هر يو هغه کس د پاره چه ځوك د هغه کورته راشی داحق دې چه هغه د ده تکريم او عزت اوکړی (تفسير ابن ابی حاتم) جماتونه جوړول دهغې ادب او احترام کولو او د هغې خوشبويه -

---

[1]) الطبری:۱۹/۱۹۱.

او صفاستره ساتلو باره کښې ډیر زیات احادیث راغلي دي. چه الحمدلله ما په یومستقل کتاب کښې لیکلي دی او دلته هم د هغې نه څه لږ ډیر نقل کوم. الله ﷻ دې امداداوکړي هم په هغه باندې زمونږ توکل اویقین دې.

د مسجدونودادابو اوفضیلتونو متعلق احادیث:-رسول الله ﷺ فرمائی چه کوم سړې د الله ﷻ د رضامندئ د پاره جمات جوړکړي الله ﷻ دهغه دپاره د دې په شان کور په جنت کښې جوړوی([1])فرمائی د الله ﷻ د نوم دذکرکولودپاره کوم سړې جمات جوړکړي الله ﷻدهغه دپاره په جنت کښې کور جوړوي.([2]) حضور ﷺ حکم اوکړو چه محلوکښې جماتونه جوړکړئی اوپاك صفا اوخوشبودار ئې اوساتئې. ([3]) د حضرت عمرفاروق ﷺ بیان دې چه دخلقو د پاره جماتونه جوړ کړئی چرته چه هم ځائ ملاوشو خود سور یا زیړرنګ نه بچ شئې چه خلق فتنه کښې پرینوځي.([4]) په یوضعیف سندسره مرفوعاً روایت دې ترکومې چه یوقوم خپل جماتونه د ټیپ ټاپ نقش اونګار اود رنګ روغن والا جوړنه کړه د هغوی عملونه خراب نه شو([5])ددې سندضعیف دې.حضور ﷺ فرمائی چه ماته دجماتونو داوچتولواوبخولوحکم نه دې راکړې شوې. ابن عباس ﷺ راوی حدیث فرمائی چه تاسوبه یقیناً جماتونه ښائسته نقش اونګار والا کوئی لکه څنګه چه یهودیانواونصاری اوکړل. ([6]) فرمائی چه قیامت به نه قایمیږی ترکومې چه خلق د جماتونو باره کښې خپل مینځ کښې په یوبل فخر اوغرور اونه کړی([7])یوسړې د خپل اوښ لټولود پاره جمات ته راغلوونی ونیل څوك شته چه ماته دخپل سوراوښ پته راکړی؟ حضور ﷺ بددعااوکړه الله ﷻ دې اوکړی چه تاته ملاونه شي.جماتونه خوچه دکوم مطلب دپاره جوړکړې شوی هم ددغه کاردپاره دی([8]) حضور ﷺ په جماتونوکښې څرڅول اخستل دتجارت خرڅول اخستل اوهلته شعرونه وئیلونه منع فرمائیلي دهٔ([9]) ارشاددې څوك چه په جمات کښې په خرڅولواخستلواوویني نووایه چه الله ﷻ دې ستا په تجارت کښې ګټه درنه کړی او کله چه څوك ورك شوې څناور اعلان کولو والا په جمات کښې اوویني نووایه الله ﷻ دې اوکړی چه ملاونه شي([10]) ارشاد دې چه ډیرې خبرې دجمات لائق نه وی.جمات لاره مه جوړوئی په جمات کښې وسلې مه راوباسئی. په جمات کښې غشی په لنده کښې مه لګوئی، مه غشی خوروئی. مه کچه غوښه راوړئی مه دلته حد جاری کوئی. مه دلته خبرې او قصې کوئی اومه دا بازار جوړوئی. ([11]) فرمائی چه زمونږ د جماتونونه ماشومان لیونی اخستونکی خرڅونکی جنګ جګړو والا په اوچت

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الصلاة باب من بنی مسجدًا:۴۵۰، صحیح مسلم:۵۳۳، ترمذی:۳۱۸،احمد:۶۱/۱، ابن حبان:۱۶۰۹، بیهقی:۴۳۷/۲.(بخاری اومسلم)

[2]) ابن ماجة کتاب المساجدباب من بنی لله مسجدًا:۷۳۵

[3]) ابوداوٗد کتاب الصلاة باب اتخاذ المساجد فی الدور:۴۵۵وهوصحیح، ترمذی:۵۹۴، ابن ماجة:۷۵۹، احمد:۲۷۹/۶،ابن حبان:۱۶۳۴، بیهقی:۴۴۰/۲.(ترمذی وغیره)

[4]) صحیح بخاری کتاب الصلاة باب بنیان المسجدقبل حدیث:۴۴۶. (بخاری)

[5]) ابن ماجة کتاب المساجد باب تشیدالمساجد:۷۴۱

[6]) ابوداوٗد کتاب الصلاة باب فی بناء المساجد:۴۴۸

[7]) ابوداوٗد کتاب الصلاة باب فی بناء المساجد:۴۴۹وسنده صحیح، نسائی:۶۹۰، ابن ماجة:۷۳۹، احمد:۱۴۵/۳، ابن حبان:۶۱۳،

[8]) صحیح مسلم کتاب المساجد باب النهی عن نشد الضالة فی المسجد...:۵۶۹، ابن ماجة:۷۶۵، ابن حبان:۴۳۹/۲. (مسلم)

[9]) ابوداوٗد کتاب الصلاة باب التحلق یوم الجمعة قبل الصلاة:۱۰۷۹وسنده حسن، ترمذی:۳۲۲، نسائی:۷۱۵، ابن ماجة:۷۳۹

[10]) ترمذی کتاب البیوع باب النهی عن البیع فی المسجد:۱۳۲۱وسنده صحیح، ابن حبان:۱۶۵۰، حاکم:۵۲/۲ذ دیګ اصل صحیح مسلم:۵۶۸وغیره (ترمذی).

[11]) ابن ماجة کتاب المساجد باب مایکره فی المساجد:۷۴۸

اوازکښې خبرې کونکې اود حدجاری کول اود تورو بربنډول منع کړئی ددې دروازوکښې د اودس وغیره ځایونه جوړکړئی اودجمعه په ورځ داپه خوشبوئې سره معطره کړی([1])ددې سندضعیف دې. بعضې علماؤ بغیرد ضرورت شدید نه جماتونه لارې جوړول مکروه ګنړلې دی. په یو اثرکښې دی چه کوم سړې بغیرد مانځه په جمات کښې تیرشی فرښتې په هغه باندې تعجب کوی. د وسلواوغشو نه چه نی منع کړې ده دا ددې دپاره چه هلته مسلمانان ډیر راجمع وی هسې نه چه څوك اولګی ځکه چه د حضورﷺ حکم دې چه غشی یانیزې سره تیریږې نوتیره طرف نی په خپل لاس کښې ساته چه چاته تکلیف اونه رسی([2])کچه غوښه راوړل ځکه منع دی چه داویره وی چرته وینه ترې اونه ځاځي لکه ځنګه چه دحائضه ښځې جمات ته راتلل منع دی. په جمات کښې حد لګول اوقصاص اخستل ځکه منع دی چه هسې نه هغه سړې جمات پلیت کړی. بازار ترې جوړول ځکه منع کړې شوی دی چه هغه د اخستلو اوخرڅولو ځائ دې او په جمات کښې دا دواړه خبرې منع دی ځکه چه جماتونه د الله ﷻ د ذکر او مونځ ځایونه دی لکه ځنګه چه حضورﷺ هغه اعرابی ته فرمائیلی ووکوم چه دجمات په یوګوټ کښې متیازې کړې وې چه جماتونه ددې دپاره نه دی جوړکړې شوی بلکه داد الله ﷻ د مانځه ځائ دې بیانی د ده په متیازو باندې یوه لویه ډولچه اوبه اوبهیولې([3]) په دویم حدیث کښې دی خپل ماشومان د خپلو جماتونونه منع کړئی ځکه چه لوبې اوټوپونه دهغوی کاردې اوپه جماتونوکښې دامناسب نه دی. فاروق اعظم ﷺچه به کوم ماشوم په جمات کښې په لوبولیدلوهغه به نی په کوړه سره وهلواود ماسخوتن د مانځه نه پس به ئې څوك په جمات کښې نه پریخودل. لیونی هم د جماتونونه منع کړې شو ځکه چه هغوی بې عقل وی اود خلقو د مذاق ذریعه جوړیږی اوجماتونه د دې تماشولاتق نه دی. اوبله دا هم ده چه د هغوی د نجاست اوپلیتنې ویره هم ده. بیع اوشرا نه منع کړې شو ځکه چه دا خبرې د الله ﷻ د ذکرنه منع کونکی دی.جګړې اودجګړو لانجې ئې پدې وجه منع کړې چه په دې کښې آوازونه اوچتیږی او داسې الفاظ د خُلې نه اوځی چه د جمات د ادب نه خلاف وی.د اکثرو علماؤ قول دې چه په جمات کښې فیصله مه کوئی ځکه چه د دې جملې نه پس آواز اوچتول منع دی. سائب بن یزید کندی m فرمائی زه جمات کښې ولاړ ووم ناڅاپی په ما یوکانړې راګذار شو چه ما اوکتل نوهغه حضرت عمر بن خطابﷺ وو ماته ئې اوفرمائیل ځه لاړشه دادواړه سړی ماله راوله. کله چه ما هغوی راوستل نو هغوی ترې نه تپوس اوکړوتاسو څوك ئې؟ یاتپوس ئې اوکړو چه تاسو د کوم ځائ ئې؟ هغوی ونیل مونږ د طائف اوسیدونکی یو هغوی اوفرمائیل چه که تاسو د دې ځائ اوسیدونکی وئې نو مابه تاسو له سزا درکوله. تاسو په مسجدنبوی کښې په اوچت اوچت آوازونوسره خبرې کوئی؟([4]) د یوسړی اوچت آواز اوریدو سره حضرت فاروق اعظمﷺ فرمائیلې ووچه ښه پوهیږئې هم چه چرته ئې؟(نسائی)اود جمات په دروازه کښې د اودس اوپاکوالی ځائ جوړولوحکم ئې ورکړو. مسجد نبوی سره نیزدې کوهیان وو چه دهغې نه به ئې اوبه راښکلې او څکلې به ئې اودغه شان اودس او پاکوالې به ئې حاصلولو. د جمعه په ورځ دا خوشبویه کولوحکم اوشوځکه چه پدغه ورځ خلق ډیر راجمع کیږی.ابویعلی موصلی کښې دی حضرت ابن عمر ﷺ به هره جمعه مسجدنبوی معطر کولو.

---

[1]) ابن ماجة حواله سابق: ۷۵۰

[2]) صحیح بخاری کتاب الصلاة باب یاخذ بنصول النبل اذا مرفی المسجد: ۴۵۱-۴۵۲، صحیح مسلم: ۲۶۱۴-۲۶۱۵، ابوداوٗد: ۲۵۸۷، ابن ماجة: ۳۷۷۸، احمد: ۴/۴۱۰، ابن حبان: ۱۶۴۹، بیهقی: ۸/۲۳.

[3]) صحیح بخاری کتاب الوضوء باب ترك النبی ﷺ والناس الاعرابی...: ۲۱۹، صحیح مسلم: ۲۷۵، ابن ماجة: ۵۲۸، احمد: ۳/۲۲۶، ابن حبان: ۱۴۰۱.

[4]) صحیح بخاری کتاب الصلاة باب رفع الصوت فی المسجد: ۴۷۰.(بخاری)

په جماعت کښې د یومونځ په جمع کولو درجه: بخاري اومسلم کښې دی حضور ﷺ فرمانی دجمع مونځ د انسان د خان له مونځ چه په کور یادکان کښې اوکړې شی ۲۵ درجې یازیات ثواب لري. دا په دې وجه چه کله هغه په ښه شان سره اودس اوکړی اوصرف دمانځه په اراده روان شی نود هریوقدم په اوچتولو باندې دهغه یوه درجه اوچتیږی اویوه یوه ګناه معاف کیږی اوچه کله مونځ اوکړی نو بیا چه دې ترکومې دخپل مانځه په ځای ناست وی فرښتې په هغه باندې درود رالیګی. وائی ای الله ﷺ په ده باندې خپل رحمت نازل کړه اوپه ده باندې رحم اوکړه اوترکومې چه په د مانځه په انتظارکښې وی د مونځ ثواب به ورته ملاویږی.[1] دارقطنی کښې دی چه د جمات د ګاونډی مونځ بغیرد جمات نه نه کیږی.[2] سنن کښې دی چه په تیاروکښې جماتونه له تلونکوته خوشخبری واوروه چه دوی ته به د قیامت په ورځ پوره پوره نور ملاویږی.[3] داهم مستحب دی چه جمات ته تلونکې دې اول ښې پښه دننه کړی اوودادعادې اوائی کومه چه بخاری شریف کښې ده. حضور ﷺ چه به کله هم جمات ته راتلو ﴿اعوذبالله العظیم وبوجهه الکریم وسلطانه القدیم من الشیطان الرجیم﴾ ارشاددې کله چه یوسړې دالولی نوشیطان وائی داسړې زما د شر نه ټوله ورځ د پاره محفوظ شو.[4] په مسلم شریف کښې د حضور ﷺ ارشاد نقل دې په تاسوکښې چه څوک کله جمات ته تلل غواړی نودا دعا دې لولی ﴿اللهم افتح لی ابواب رحمتك﴾ ای الله ﷺ زماد پاره درحمت دروازې کولاوکړه. اوکله چه جمات نه بهر اوځی نوداوایه ﴿اللهم انی اسئلك من فضلك﴾ ای الله ﷺ زه تانه ستافضل غواړم.[5] ابن ماجه وغیره کښې دی کله چه په تاسوکښې څوک جمات ته لاړشی نودالله ﷺ په نبی ﷺ دې سلام اولیګی بیا دې ﴿اللهم افتح لی ابواب رحمتك﴾ اولولی اوچه کله د جمات نه راوځی نو ﴿اللهم اعصمنی من الشیطن الرجیم﴾ دې لولی.[6] ترمذی وغیره کښې دی کله چه به هغوی جمات ته راتلل نودرودبه ئې لوستلو او ﴿اللهم اغفرلی ذنوبی وافتح لی ابواب رحمتك﴾ به ئې وئیل اوچه کله به د جمات نه وتلونودرودنه پس به ئې ﴿اللهم اغفرلی ذنوبی وافتح لی ابواب فضلك﴾ لوستلو[7] ددې حدیث سند متصل نه دی. غرض دا اود دې په شان نوردیر احادیث ددې آیت متعلق دی کوم چه جمات اود جمات سره متعلق احکام سره تعلق لری. یوبل آیت کښې دی تاسو په هرجمات کښې خپل مخ سیدا ساتئی او په خلوص سره صرف هم الله ﷺ رابلئی[8] یوبل آیت کښې دی چه جماتونه هم د الله ﷺ دی اوهم د هغه نوم په دې کښې اخلئی[9] یعنی دکتاب الله تلاوت په کښې کونی[10] سحر مابنام هلته د الله ﷺ تسبیح بیانوی. آصال جمع د اصیل ده د مابنام وخت ته اصیل وائی. ابن عباس ﷺ فرمانی چه کوم ځای کښې په قرآن پاك کښې د تسبیح لفظ دې هلته مرادمونځ دې نودلته مراد د سحر اومازیګردې وراندې وراندې هم دا دوه مونځونه فرض شوې وو نو هم هغه وریادکړې شو. په یوقراءت کښې ﴿یسبح﴾ دې او په دې قراءت کښې په آصال باندې پوره وقف دې اود ﴿رجال﴾ نه بل خبره شروع کیږی لکه چه هغه مفسردې د فاعل

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الاذان باب فضل صلاة الجماعة:٦٤٧، صحیح مسلم:٦٦١، ابوداوٗد:٥٥٩، ترمذی:٢٠٣ ابن ماجة:٣٨١
[2]) حاکم:١/٢٤٦
[3]) ابوداوٗد کتاب الصلاة ماجاء فی المشی الی الصلاة فی الظلم:٥٦١ وهوصحیح، ترمذی: ٢٢٣، ابن ماجة:٧٨١.
[4]) ابوداوٗد کتاب الصلاة باب مایقول الرجل عند دخول المسجد:٤٦٦ وسنده صحیح.
[5]) صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین باب مایقول اذادخل المسجد:٧١٣.
[6]) ابن ماجة کتاب المساجد باب الدعاء عنددخول المسجد:٧٧٣ وهوصحیح، حاکم:١/٢٠٧، ابن حبان:٢٠٤٧.
[7]) ترمذی کتاب الصلاة باب ماجاء مایقول عند دخول المسجد:٣١٤.
[8]) ٧/الاعراف:٢٩.
[9]) ٧٢/الجن:١٨.
[10]) الطبری:١٩/١٩١.

محذوف د پاره. نونکه چه اوونیلې شو هلته څوك تسبیح کوی؟ نوجواب ورکړې شو چه داسې خلق او(یسبح) په قرامت باندې (رجال) فاعل دې نووقف د فاعل د بیان نه پس پکاردې. (رجال) وئیلوکښې اشاره ده د هغوی بهترین مقاصدو ته د هغوی پاکوکارونواود هغوی اوچتوکارونوته چه دوی د الله ﷻ کورونه آبادونکی دی دهغه دعبادت خایونه ددوی په عبادت باندې ښائسته ښکاری دتوحید او شکر کذارنې والا هم دا دی. لکه چه ارشاد دې ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ۖ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا﴾[1] یعنی په مؤمنانوکښې داسې هم سری شته چه هغوی کومه وعده الله ﷻ سره کړې وه هغه ئې پوره کړه وئې خودله الخ.

د ښځو دپاره کور کښې مونځ کول افضل دی:-اودښځود پاره دجمات د مونځ نه دکورمونځ بهتردې. رسول الله ﷺ فرمائی دښځې مونځ په کور کښې بهتردې اود هغې دحجرې د مونځ نه دننه د کمرې مونځ غوره دې[2]مسندکښې دی چه دښځو بهترین جمات دکوردننه کوټ دې[3]مسنداحدکښې دی حضرت ابو حمیدساعدی ﷺ بی بی درسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه وئې وئیل چه حضور ﷺ زه تاسو سره مونځ اداکول ډیر زیات خوښوم. حضور ﷺ اوفرمائیل ماته هم معلومه ده خومسئله داده چه ستاد خپل کورمونځ د انګنړ د مانځه نه اود حجرې مونځ د د کور د مانځه نه اودکورد کوټنړئی مونځ دحجرې د مانځه نه غوره دې اودمحلې دجمات نه غوره دکور مونځ دې اود محلې د جمات مونځ زماد جمات نه غوره دې.دې اوریدوسره هغې دخپل کورپه مینځ حصه کښې یوخای دجمات په توګه مقرر کړو اود آخروخت پورې ئې هم هلته مونځونه کول. [4] اود ښځود پاره هم په جمات کښې سړوسره مونځ کول جائزدی په دې شرط چه سړوته خپل زینت ښکاره نه کړیاونه خوشبوئی لګولو سره بهراوځی. په صحیح حدیث کښې د رسول الله ﷺ فرمان دې د الله ﷻ بندیکانې د الله ﷻ جماتونونه مه منع کوئی. [5] ابوداؤدکښې دی دښځود پاره د هغوی کور غوره دې[6] بل حدیث کښې دی چه هغوی دې خوشبو استعمالولو سره نه اوځی[7] صحیح مسلم شریف کښې دی چه حضور ﷺ ښځوته اوفرمائیل کله چه په تاسوکښې څوك جمات ته راتلل غواړی نو خوشبوته لاس هم مه لګوئی[8] بخاری اومسلم شریف کښې دی مسلمانانې ښځې به دسحر مانځه له راتلې بیا به هغوی پخپلو څادرونوکښې اینغښتلې روانې وې [9] اوپه وجه د شپې د تیارې به هغوی پیژندلې نه شوې. حضرت صدیقه k فرمائی چه دې ښځو کومې دا نوې نوې خبرې جوړې کړیدی که رسول الله ﷺ ددې خبرو نه خبروونودونی به نی د جماتونود راتلونه منع کړې وې لکه څنګه چه د بنی اسرائیلو ښځې منع کړې شوې وې. [10]

درجال اوصاف:-داسې خلق چه هغوی خرڅول اواخستل د الله ﷻ دیاد نه نه منع کوی. لکه چه ارشاددې د ایمان والا مال اولاد تاسو د الله ﷻ د ذکر نه غافل نه کړی. په سورت جمعه کښې دی چه د جمعه په

---

[1] ۳۳/الاحزاب:۲۳.
[2] ابوداؤد کتاب الصلاة باب التشدید فی ذلك:۵۷۰.
[3] احمد:۱/۲۹۷ ابن خزیمة :۱۶۸۳،حاکم:۱/۲۰۹، مسندابی یعلی:۷۰۲۵.
[4] احمد:۱/۳۷۱وسنده حسن، ابن خزیمة:۱۶۸۹، ابن حبان:۲۲۱۷، مجمع الزوائد:۲/۳۳.
[5] صحیح بخاری کتاب الجمعة باب ۱۳ حدیث :۹۰۰، صحیح مسلم:۴۴۲. (بخاری اومسلم وغیره)
[6] ابوداؤد کتاب الصلاة باب ماجاء فی خروج النساء الی المسجد:۵۶۷وهوصحیح.
[7] ابوداؤدحواله سابق۵۶۵وسنده حسن، احمد:۲/۵۲۸،ابن حبان:۲۲۱٤.
[8] صحیح مسلم کتاب الصلاة باب خروج النساءالی المساجداذالم یترتب...:۴۴۳، احمد:۶/۳۶۳، ابن حبان:۲۲۱۵.
[9] صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلاة باب وقت الفجر:۵۷۸، صحیح مسلم:۶۴۵، ابوداؤد۴۲۳، ترمذی:۱۵۳ ،احمد:۶ /۱۷۹، مسندابی یعلی:٤٤١٥.
[10] صحیح بخاری کتاب الاذان باب انتظارالناس قیام الامام العالم:۸۶۹، صحیح مسلم:۴۴۵. (بخاری اومسلم)

ورځ اذان اوریدوسره د الله ﷻ د یاد طرف ته ځنی اوتجارت پریږدنی.(١) مطلب دا دې چه دې خلقو ته دنیا اوددنیا سامان دنیااوآخرت د الله ﷻ دیادنه غافل کولې نه شی د دوی په آخرت باندې اود هغه ځای په نعمتونوباندې پوره یقین دې اوهغه باقی ګڼړی اود دې ځای څیزونه فانی ګڼړی په دې وجه دا پریږدی اودهغې طرف ته توجه کوی.دالله ﷻ تابعداری اودهغه محبت دهغه احکام مقدم ګڼړی. حضرت ابن مسعود ﷺ یوځل تجارت پیشه خلق چه ځپل کار روزګارپریخودو د جمات طرف ته په تلوکښې اولیدل نوهم داآیت ئی تلاوت کړو ونی فرمائیل داخلق هم د هغوی نه دی.د ابن عمر ﷺ نه هم دا روایت دې. ابودرداء ﷺ فرمانی چه تجارت اوکرم سره د دې چه ماته په هغې کښې هره ورځ درې سوه اشرفنی ملاویږی خوزه به د مانځه په وخت کښې هرځه پریږدم اوځم به.زمامطلب هیڅ کله هم دانه دې چه تجارت حرام دې بلکه په مونږ کښې داصفت کیدل پکاردی کوم چه په دې آیت کښې بیان شوې دې. سالم بن عبدالله د مانځه د پاره روان وووئی چه کتل چه دمدینې طیبه سوداګرو په ځپلوځپلو دوکانونو باندې کپړې اچولې دی مانځه له تلې دی. هیڅ څوک هم په دکان کښې موجودنشته نوهغوی دا آیت تلاوت کړو اوونی فرمائیل چه هم د دوی نه دی د چاتعریف چه الله رب العزت کړې دې. د دې خبرې په سلفوکښې د دې ځای پورې خیال وو چه تله نی اوچته کړې تلی او اذان ئی په غوږ کښې پریوتلونوتله ئی کیخوده اودجمات طرف ته روان شو.دفرض مونځ په جمع سره په جمات کښې د ادا کولود هغوی شوق وو. هغوی به د وختونود ارکانود آدابوحفاظت سره د مونځونو پابند وو.دا ځکه چه په زړونوکښې د الله ﷻ ویره وه د قیامت راتلل ئی په حقه سره ګڼړل.دهغه ورځ د ویرې نه خبروو چه ډیر سختې ویرې اوپوره پریشانئی اودبې حد ګړبړپه وجه سترګې به ئی بقې شی اوزړه به ئی والوزی اینه به ئی اوخوزی. لکه چه ارشاددې زما نیکان بندیګان زما دنیکو په وجه مسکینانو باندې خوراك کوی اوپه یتیمانو اوقیدیانوباندې هم اووائی چه مونږخوپه تاسو صرف د الله ﷻ د رضا په خاطر خوراك کوو زمونږ مقصدتاسونه شکریه اخستل نه دی اونه د بدلې اخستل دی.زمونږ خود ځپل پروردګار نه د هغه ورځې ویره دد چه خلقو دغم اوخفګان نه مخونه پړسولې وی اوتندی ئی بدل شوی وی.نوالله ﷻ به هغوی ته ددغه ورځ دمصیبتونونه خلاصې ورکړی اوهغوی ته به تازه والې خندا خوشحالئی راحت اوآرام ملاویږی.اود هغوی د صبر په بدله کښې به جنت او ریښمین لباس ورکوی. (٢)

ددې رجالو هر عمل مقبول دې:-دلته هم فرمائی چه د هغوی نیکئی قبولې دی دهغوی بدئی معاف دی د هغوی د یویوعمل بهترینه بدله به سره د زیاتی بدله اود الله ﷻ د فضل سره هغوی ته ضرور ملاویږی. لکه چه ارشاد دې الله ﷻ په اندازه د یوې ذرې هم ظلم نه کوی.(٣) بل آیت کښې دی نیکی لس چنده کولې شی.(٤).بل آیت کښې دی چه څوك الله ﷻ ته ښه قرض ورکړی هغه به الله ﷻ ډیر زیات کړی او د ډیرنه ډیربه ورکړی.(٥)ارشاددې ﴿يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ ۗ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ﴾ (٦) هغه زیاتوی دچادپاره چه اوغواړی. دلته فرمان دې چه هغه چاله غواړی بې حسابه ورکوی. حضرت ابن مسعود ﷺ له یوځل پئی راوړلې شوهغوی په دې مجلس کښې په هریو باندې څکول غوښتل خود ټولوروژه وه په دې وجه هم هغوی له

---

(١) ٦٢/الجمعة:٩.
(٢) ٧٦/الدهر:٨-١٢.
(٣) ٤/النساء:٤٠.
(٤) ٦/الانعام:١٦٠
(٥) ٢/البقرة:٢٤٥.
(٦) ٢/البقرة:٢٦١.

واپس لوښي راغلو هغوی هم دا آيت ﴿ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴾ اولوستلو او ونی څکل.[1] رسول الله ﷺ فرمائی د قيامت په ورځ به اول اوآخر ټول راجمع کولې شی الله ﷻ به يوآواز کونکی ته حکم ورکړی چه په اوچت آواز سره به چغه وهی کومه چه به ټول اهل محشر اوری نن به ټولوته معلومه شی چه د الله ﷻ په نيز د ټولونه ډير بزرګ څوك دې؟ بيا به فرمائی هغه خلق اودريږنی څوك چه تجارت د الله ﷻ د ذکر نه نه وو منع کړی. هغوی به اودريږی اوهغوی به ډير کم وی. د ټولونه اول به هم دوی دحساب نه فارغ کولې شی[2] حضورﷺ فرمائی چه د دوی د نيکو اجر يعنی جنت به هم دوی ته ملاويږی اود الله ﷻ زياتی فضل به دا وی چه کوموخلقو هغوی سره احسان کړې وی او وی هم هغوی د شفاعت حقدار نود دوی ټولو د شفاعت منصب به دوی ته حاصل شی.[3]

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ

| او هغه کسان | چی کفر ئې اوکړو | عملونه دهغوی | پشان دسراب دی |

| اوڅوک چې کافران دی دهغوئ عملونه د سراب په شان دی

بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ

په بيابان کښی|چی ګمان کوی په هغې|اتږې (سړی) | داوبو اترهغې پورې|کله چی راغې هغه خائې ته

چې په يو هموار ميدان کښې پرې تږې ئاوبو ګمان کوی|خوهر کله چې ورته نژدې ورشی|نو

لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ

نو وې نهٔ موندو هغه|هيڅ څيز | او وې موندو الله |په نز دځان خپل (هلته) |پس پوره پوره ئې ورکړو هغه ته

هيڅ بيا نه مومی |او هلته دالله ﷻ (تقدير) بيامومی | نوهغه ورسره خپل حساب

حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ٣٩ أَوْ كَظُلُمَاتٍ

حساب دهغه | او الله | زراغوستونکې دې دحساب | يا مثال دهغې پشان دتيارو دې

پوره کړی (اودې مړکړی) |اوالله ﷻ ډير زر حساب خلاصوی |يا (دهغه عملونه) داسې دی|لکه چې

فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ

په درياب چپو وهونکی کښی | چی پټ کړې وی هغه | يوې چپې | دپاسه دهغې | بله چپه وی

دلونې ژورسمندر دلاندې نه تورې تيارې وی|چې لونې لوئې چپې پرې راځی اديوې چپې

مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ

دپاسه دهغې | وريځ وی | تيارې وی | خينې دهغې | دپاسه دخينو وی | کله چی | رااوباسی سړې

دپاسه بله چپه وی |اوبيادهغې چپو دپاسه وريځ وی|غرض داچې لاندې باندې تيارې وی |کله چه

---

[1] حاکم: ۳۹۹/۲.
[2] ابن ابی حاتم.
[3] المعجم الکبير: ۱۰۴٦۲.

يَدَهُ	لَمْ يَكَدْ يَرٰىهَا	وَمَنْ	لَّمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ	لَهٗ	نُوْرًا	
لاس خپل	قريبه نه ده چې اووينې هغه	او هغه څوك	چې ورنه كړى الله	هغه لره	نور	
څوك خپل لاس راوباسي | نو داسې (تياره) وى الكه قريبه وى چې هغه هم اونشى ليدې ااوچاته چې الله						
فَمَا	لَهٗ	مِنْ نُّوْرٍ				
پس نشته	هغه لره	هيڅ نور				
(د هدايت) نور ورنكړى انو هغه د پاره چرته هم رنړا نشته						

قوله تعالى:- وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا اَعْمَالُهُمْ

د كافرانو او مشركانو د نيكو اعمالو مثال:- -دادوه مثالونه دى اود دوو قسم كافرانو دى لكه چه د سورت بقره په شروع كښې دوه مثالونه ددوه قسم منافقانو بيان شوى دى يودأور او يود اوبو.اولكه څنگه چه په سورت رعد كښې د هدايت اوعلم چه د انسان په زړه كښې ځائ اونيسى هم داسې دوه مثالونه د أور او اوبو بيان شوى دى. په دواړوسورتونو كښې ددې اياتونو پوره تفسير تير شوېدې فالحمدلله.دلته رومبى مثال خو د هغه كافرانو دې چه د كفر طرف ته نور هم رابلى اوخپل خان په هدايت گنړى.سره ددې چه هغوى بالكل بې لارې دى ددې مثال خو داسې دې لكه چه تګى ته په ځنګل كښې د لرې نه د شګوېر قيدونكى ډيرنى ښكارى اوهغه داد أوبو يوه چپه اودرياب ګنړى (قيعة) جمع د (قاع) ده لكه د جار جمع جيره ده او قاع واحد هم وى اوجمع ئى قيعان وى. لكه د جارجمع جيران د دې معنى ارت خور شوې ميدان. هم په داسې ميدانونو كښې دغه سراب (دهوكه) په نظرراځى. د غرمې په وخت كښې بالكل هم دغه شان معلوميږى چه داوبو يوكولاو درياب ياچپې دى په ځنګل كښې چه دتګى د اوبو په لټون كښې وبنكى كولاوشى اودا اوبه ګنړى اود خان وژلو كوشش كوى خوهلته رسى خوبه حسرت اوارمان سره خپل مخ سروهى كله چه ګورى هلته د أوبو څاڅكې خو څه چه نوم اونښه ئى هم نه وى.دغه شان دا كافران دى چه په خپل زړه كښې داخيال كوى چه مونږ ډيرزيات أعمال كړى دى ډيرې ښيګړې خو راجمع كړى دى خود قيامت په ورځ به ګورى چه هغوى سره يوه نيكى هم نشته ياخود هغوى په بدنيتنى سرد هغه غرقې شوى دى ياد شريعت مطابق نه كيدو په وجه هغه بربادشوى دى. غرض د هغوى دلته درسيدو نه وړاندې د هغوى كارونه دوزخ ته رسيدلى وى دلته هغوى بالكل خالى لاس پاتې شى.دحساب كتاب په موقع الله ﷻ پخپله موجود دې اود يويوعمل حساب اخلى اود هغوى يو عمل هم د ثواب قابل نه راوځى. (١)

دغه شان عذاب به قيامت كښې يهوديانو ته هم ښكاره شى:- دغه شان په بخارى اومسلم كښې دى د يهوديانونه به دقيامت په ورځ سوال كولې شى چه تاسو په دنياكښې د چا عبادت كولو؟هغوى به جواب وركړى د الله ﷻ دخوئ عزير ﷺ. ونيلې به شى دروغژن ئى د الله ﷻ څوك خوئ نشته ښه ده اوس اوښاې څه غواړئى؟ هغوى به وائى چه ياالله مونږ ډير تګې يواوبه راباندې اوڅكوه.نوهغوى ته به وائى چه ګورئى څه ښكارى؟تاسو هلته ولې نه ځئى؟اوس به هغوى ته دوزخ د لرې نه داسې ښكارى لكه چه په دنياكښې سراب وى په كومو چه د روانو اوبو ګمان كيږى.دوى به هلته ځى او په دوزخ كښې به اچولې شى(٢) دامثال خوود جهل مركب والا.

(١) الطبرى:١٩٢/١٩.

(٢) صحيح بخارى كتاب التوحيد باب قول الله تعالى (وجوه يومئذ ناضرة إلى ربها ناظرة....):٧٤٣٩، صحيح مسلم:١٨٣.

د مقلدینو مشرکانو مثال:-اوس دجهل بسیط والامثال واورئی چه خالی مقلد وود خپل عقل غوتبه به نی مطلق نه ساتله.د وراندینی مثال والادانمه کفربه پتوسترکو تقلید کولواوبه پتوسترکودهغوی آواز پسې لګیدلې وو دهغوې مثال د زور سمندر د تیارودې کوم چه د بره نه د اوبوموجونوقط په قط پټ کړې وی اوبیادپورته نه اوریځوراپټ کړې وی.یعنی د تیارو د پاسه تیارې وی ترديې چه لاس په لاس نه وینی هم دغه حال ددې سفلی جاهلانوکافرانو دې چه په رندومقلد دی اوتردې چه دچاتقلید کولې شی هغه هم په صحیح توګه نه پیژنی د هغوی په حق یا په ناحق باندې کیدو نه خبرنه دی. څوك دې چه ورپسې شي خومعلومه نه ده چه هغوی به دوی کوم خوا اوړی؟ په مثال سره ونیلې شی چه د یوجاهل نه تپوس اوشو چرته روان نی؟هغه ونیل ده سره خم.تپوس کونکی بیاتپوس اوکړودې چرته روان دې؟هغوی ونیل ماته خو پته نشته. نو چه څنګه په دې سمندرکښې موجونه روان دی،دغه شان دکافرپه زړه باندې د هغه په غوږونوباندې اودهغه په سترګوباندې پردې پرتې دی.لکه چه ارشاددې الله ﷻ دهغوي په دواړو غوږونوباندې مهرلګولې دې.(۱)یوبل آیت کښې ارشاد دې ﴿اَفَرَءَیْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰی عِلْمٍ وَّخَتَمَ عَلٰی سَمْعِهٖ وَقَلْبِهٖ وَجَعَلَ عَلٰی بَصَرِهٖ غِشٰوَةً ؕ فَمَنْ یَّهْدِیْهِ مِنْۢ بَعْدِ اللّٰهِ ؕ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ۝﴾(۲)تاسوهغه اوکتل چه خواهش پرستی نی شروع کړیده.او الله ﷻ هغوی په علم باندې دهوکه کړی دی،اودهغوی په زړونواو غوږونوباندې نی مهر لګولې دې.اود هغوی په سترګو نی پرده اچولې ده الخ. ابی بن کعب‌رضی الله عنه فرمانی داسې خلق په پنځو تیاروکښې وی کلام عمل تګ راتګ اوانجام ټول په تیاروکښې دی(۳)چاته چه الله ﷻ د خپل نور طرف ته هدایت اونه کړی هغه د نورانیت نه خالی پاتې کیږی په جهالت کښې اخته شی اوهلاکت کښې پریوځی.لکه چه ارشاد دې ﴿مَنْ یُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَا هَادِیَ لَهٗ ؕ وَیَذَرُهُمْ فِیْ طُغْیَانِهِمْ یَعْمَهُوْنَ۝﴾ (۴) څوك چه الله ﷻ ګمراه کړی دهغه څوك هدایت کونکې نشته.دې په مقابله د هغې دې کوم چه دمؤمنانو په مثال کښې بیان فرمانیلې شوې ووچه الله ﷻ دخپل نورهدایت کوی خوچه چاته اوغواړی.الله ﷻ عظیم اوکریم دې زمونږ دعاده چه هغه دې زمونږ په زړونوکښې نور پیداکړی اوزمونږ ښې اوګس طرف ته دې هم مونږ له نور راکړی اوزمونږ نوردې زیات کړی اودا دې ډیر لوئ او زیات کړی. آمین.

				اَلَمْ تَرَ		اَنَّ اللّٰهَ	یُسَبِّحُ
				ایا نه وینی ته		چې بیشکه الله	تسبیح وانی
				ایا تاسو ته معلومه نه ده چې ټول(مخلوقات) د			
لَهٗ	مَنْ	فِی السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	وَالطَّیْرُ		صٰٓفّٰتٍ ؕ	
هغه لره	هغه ټول	چې په آسمانونو	او زمکه کښې دی	او مارغان هم		چې خورونکي وی وزرو خپلو لره	
الله تسبیح وائی		اګه په آسمانونو کښې دی او که په زمکه کښې دی		او الوتونکی مارغان هم چې وزرې			
كُلٌّ	قَدْ عَلِمَ	صَلَاتَهٗ	وَتَسْبِیْحَهٗ ؕ	وَاللّٰهُ	عَلِیْمٌۢ	بِمَا	
هر یو ته	معلومه ده	طریقه دمونځ خپل	او دتسبیح خپل	او الله	ښه خبر دې	په هغه عملونو	
نې غوړولې وی	هر یو ته خپله خپله دعا او خپل خپل تسبیح معلوم ده			او الله ﷻ ته د دوی ټول عملونه			

---

(۱) ۲/البقرة:۷،الخ.
(۲) ۴۵/الجاثیة:۲۳.
(۳) الطبری:۱۹/۱۹۸، حاکم:۲/۳۹۹-۴۰۰.
(۴) ۷/الاعراف:۱۸۶.

يَفْعَلُوْنَ ﴿۴۱﴾	وَلِلّٰهِ	مُلْكُ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ ۚ	وَاِلَى اللّٰهِ
چې كوې ئې دوئ	او الله لره ده	بادشاهي	داسمانونو	او دزمكې	او خاص الله ته
معلوم دى او داسمانونو او دزمكې بادشاهي دالله ﷻ دې او هم الله ﷻ ته					
الْمَصِيْرُ ﴿۴۲﴾					
ورتلل دى (دټولو)					
واپس تګ دې					

قوله تعالى:- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهٗ

هريوځيز دَالله ﷻ تسبيح بيانوي:- ټول په ټول انسانان اوپيريان فرښتې او خناور ترديې چه كانړي بوټي هم دالله ﷻ تسبيح بيانولوكښې مشغول دي. يوبل مقام كښې دى چه اووه واړه آسمانونه اوټولې زمكې او په دې كښې چه څه دى ټول د الله ﷻ د پاكئ په بيان كښې مشغول دى په خپلو وزرو باندې الوتونكې مرغئ هم دخپل رب دپاكوالي اوعبادت په بيان كښې دى.[1]

دې ټولوډپاره چه كوم كوم تسبيحات لائق ووالله ﷻ دوى ته خودلې دى اوټولوته ئې دخپل عبادت جداجدا طريقې خودلې دى د الله ﷻ نه هيڅ يو كارپټ نه دې هغه په هرڅه عالم دې حاكم دې متصرف دې مالك دې مختار كل دې حقيقي معبود دې د زمكې او آسمان بادشاه صرف هم هغه دې. د هغه نه بغيرڅوك هم دعبادت لائق نشته. دهغه دحكمونوڅوك هم روستوكونكې نشته.دقيامت په ورځ به ټول دهغه په وړاندې حاضريږي. هغه چه څه غواړي په خپل مخلوق به حكم كوي. خراب خلق به بدې بدلې اخلى او نيكان به د نيكئ ميوه حاصلوي. خالق اومالك هم هغه دې د دنيااو آخرت حاكم هم هغه دې. اوهم د هغه ذات د حمداوثنالائق دى.

اَلَمْ تَرَ	اَنَّ اللّٰهَ	يُزْجِيْ	سَحَابًا	ثُمَّ	يُؤَلِّفُ	
ايا نه ګورې ته	چې بيشكه الله	بوزى	وريځې	بيا	يو ځائې كوى	
ايا تا نه دى ليدلى چې الله وريځې روانوى بيا ئې په خپل مينځ كښې						
بَيْنَهٗ	ثُمَّ يَجْعَلُهٗ	رُكَامًا	فَتَرَى الْوَدْقَ	يَخْرُجُ	مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ	
توتې دهغې	بيا جوړوى هغه	لاندى باندى	پس ته وينې باران	چې را اوځى	دمنځ دهغې نه	
لاندې باندې كوى انو ته ئې وينې چې دهغې د مينځ نه باران راوځى						
وَيُنَزِّلُ	مِنَ السَّمَآءِ	مِنْ جِبَالٍ	فِيْهَا	مِنْ بَرَدٍ	فَيُصِيْبُ	
او نازلوى	داسمان نه	دغرونونه	چې په هغې كښې وى	ګلئ	پس رسوى (الله)	
او دوريځو لويولويو ګټانو نه ږلئ راوروى انو په چاچې ئې						
بِهٖ	مَنْ يَّشَآءُ	وَيَصْرِفُهٗ	عَنْ مَّنْ يَّشَآءُ ؕ	يَكَادُ		
دا ګلئ	هغه چاته چې غواړي	او بچ كوى دا ګلئ	دهغه چانه چې غواړي	نزدې وى		
اوغواړي نو په هغې ئې وروى او دچانه چې ئې اوغواړي د هغه نه ئې لرې ساتي دهغې						

[1] ۱۷/الاسراء:٤٤.

سَنَا بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ﴿٤٣﴾ يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ؕ اِنَّ

برېښنا دبجلۍ دهغې اچې بوزي | نظرونه دسترګو | ګرځوي الله | شپه | او ورځ | بيشکه

دبجلۍ پرق داسې ښکاري الکه چې اوس به دسترګو نظر اوسوزوي | هم الله شپې او ورځې اړوي راړوي

فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِي الْاَبْصَارِ ﴿٤٤﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ

په دې کښې | خامخا عبرت دې | دپاره دخاوندانو | دسترګو | او الله | پيدا کړو | هر جاندار ځيز |

بيشکه په دې کښې دسترګو دخاوندانو دپاره لوئې عبرت دې | او الله ﷻ هر يو ساه لرونکې

مِّنْ مَّآءٍ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى بَطْنِهٖ ۚ وَمِنْهُمْ

داوبو نه | نو ځيني دهغوئ نه | هغه دي | چې ګرزي | په خيټه خپله باند | او ځيني دهغوئ نه |

داوبو نه پيدا کړې دې | نو بعضې په کښې داسې دی چې په خيټه باندې خوئيږي | او څه په کښې

مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى رِجْلَيْنِ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ

هغه دی | چې ګرزي | په دوؤ خپو باندې | او ځيني دهغوئ نه | هغه دی | چې ګرزي |

داسې دی چې په دوؤ پښو ګرځي | او څه په کښې داسې دی چې په څلورو پښو

عَلٰٓى اَرْبَعٍ ؕ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٤٥﴾

په څلورو خپو باندې | پيدا کوی الله | هغه چې غواړی هغه | بيشکه الله | په هر ځيز باند | قادر دې

ګرځي | الله ﷻ چې څه غواړي هغه پيدا کوي | بيشکه الله ﷻ په هر ځيز باندې قدرت لري

لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ ؕ وَاللّٰهُ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ

نازل کړی دی مونږه | ايتونه حقيقت ښودونکی | او الله | هدايت کوی | هغه چاته چې غواړی |

بيشکه مونږ ښکاره حکمونه نازل کړی دی | او الله ﷻ چې دچا باره کښې غواړی

اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٤٦﴾

لارې نيغې ته |

نو په سمه لارئې روان کړی

قوله تعالى:- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ

د الله ﷻ دقدرت نخښې :- نری لوګی پشان اُوريځې چه اول اول دالله ﷻ په قدرت سره راوچتيږی بيا يوځائ شی او درنې شی اود يوبل دپاسه اونخلی بيا د دې نه باران راوريږی هواګانې روانې وی زمکه قابله جوړه کړی بيا اُوريځې اوچتوی اودايوځائ کوی بيا هغه د اوبونه ډکې شی او راوريږی[1] بيا د آسمان نه د ګلې (واورې) د ورولو ذکر دې.پدې جمله کښې ړومبې (مِن) دغايت دشروع دې دويم د تبعيض او دريم بيان جنس دې.داددې تفسير په وجه دې چه دآيت دا معنی اوکړې شی چه دګلې غرپه آسمان باندې دې اود چاپه نيزچه دلته دغرلفظ دأوريځ د پاره دکنايه په توګه دې دهغوی په نيز دويم (مِن) دغايت د شروع دپاره دې. خوهغه داول نه بدل دې. والله اعلم. ددې نه پس دجملې دا مطلب دې

---

[1] الطبری:۲۰۱/۱۹

چه باران او ګلي کوم ځای الله ﷻ کول غواړی هلته د هغه په رحمت سره وريږي او کوم ځای چه نه غواړي نو هلته نه ځي.يادامطلب دې چه په ګلي سره کله غواړي پټي او باغونه خرابوي او چه په چاباندې مهرباني اوکړي هغه بچ کوي.بيا دبجلي د پرق طاقت بيانولې شي چه نيزدې ده چه هغه د سترګو نظر واخلي اود شپې تصرف هم دهغه په قبضه کښې دې کله چه غواړي ورځ وړه اوشپه لويه کړي اوکله چه غواړي نوشپه وړه اوورځ لويه کړي داټولې نښې دی چه داالله ﷻ قدرت ښکاره کوي اودالله ﷻ عظمت رابرسيره کوي لکه چه ارشاددې دزمکې اوآسمان پيدائش دشپې ورځې په اختلاف کښې دعقل مندودپاره ډيرې نښې دی.

د مختلفو ځناورو دتخليق تذکره:-الله ﷻ د خپل کامل قدرت او زبردست سلطنت بيان فرمائي چه هغه هم ديو اوبونه قسم قسم مخلوق پيداکړې دې.مارته اوګوره چه هغه پخپله خيټه باندې روان دې انسان او مرغوته اوګوره دهغوی دوه دوه پښې دی په کومو باندې چه ګرځي ځناوروواوځاروو ته ګوره چه په ځلوروپښوباندې روان دی. هغه ډير لوئ د قدرت مالك دې چه څه غواړي هغه کيږي. څه چه نه غواړي هغه هيڅ کله هم نه کيږي هغه قادر کل دې.دادحکمت نه ډك احکام او مثالونه په دې قرآن کريم کښې هم الله ﷻ بيان کړي دی د عقل خاوندانو له ئې د دې پوهنې توفيق ورکړې دې. الله ﷻ چه څوك غواړي په نيغه لارئې لګوي.

وَيَقُوْلُوْنَ	اٰمَنَّا	بِاللّٰهِ	وَبِالرَّسُوْلِ	
او وائي دا خلق	چې ايمان راوړو مونږه	په الله	او په رسول باندې	
اوداخلق وائي چې مونږ په الله ﷻ او ددهٔ په رسول باندې ايمان راوړې دې				
وَاَطَعْنَا	ثُمَّ	يَتَوَلّٰى	فَرِيْقٌ	مِّنْهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ ط
او اطاعت قبول کړو مونږه	بيا	اړوي مخ	يوه ډله	دهغوئ نه	روستو ددې (اقرار) نه
او دهغه حکمونه مومنلي دی اخو ددې نه پس هم ددوئ يوه ډله مخ اړوي				
وَمَآ اُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ ۝	وَاِذَا	دُعُوْٓا	اِلَى اللّٰهِ	وَرَسُوْلِهٖ
اونه دی دا خلق	مومنان	او هر کله چې	رااوبللې شي هغوئ	الله ته	او رسول دهغه ته
اوداخلق ايمان نه راوړي اوکله چې دوئ الله ﷻ او ددهٔ رسول طرفته راوبللې شي				
لِيَحْكُمَ	بَيْنَهُمْ	اِذَا	فَرِيْقٌ	مِّنْهُمْ
دپاره ددې چې فيصله اوکړي رسول	په منځ دهغوئ کښې	نو هغه ساعت	يوه ډله	دهغوئ نه
چې ددوئ ترمينځه فيصله اوکړي نو په دغه وخت کښې ددوئ کښې يوه ډله مخ اړوي				
مُّعْرِضُوْنَ ۝	وَاِنْ يَّكُنْ	لَّهُمُ	الْحَقُّ	يَاْتُوْٓا اِلَيْهِ مُذْعِنِيْنَ ۝ ط
مخ اړونکي وی	او که چرې وی	دپاره دهغوئ	حق	نو راځي هغوئ	رسول ته	فرمان منونکي
اوکه چرې ددوئ په چاځه حق وی انو بيا (رسول ﷺ ته) فرمان منونکي راروان وی				
اَفِىْ قُلُوْبِهِمْ	مَّرَضٌ	اَمِ ارْتَابُوْٓا	اَمْ يَخَافُوْنَ	
ايا په زړونو دهغوئ کښې	امرض دې منافقت	يا په شك کښې پريوتي دی	يا يريږي هغوئ	
ايا ددوئ په زړونو کښې مرض دې ايا په شك کښې اخته دی ايا دا ويره ورسره				

أَنْ يَّحِيْفَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُوْلُهٗ ؕ بَلْ أُولٰٓئِكَ هُمُ

چي ظلم به اوکړي الله | په هغوئ باند | او رسول دهغه | بلکه دا خلق | په اصل کښې هم دوئ |

ده چې الله ﷻ اورسول بۀ پرې زياتې اوکړي |.....داسې نه ده بلکه دوئ

الظّٰلِمُوْنَ ۝ إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِيْنَ إِذَا دُعُوْٓا إِلَى اللّٰهِ

ظالمان دی | بيشکه | ده خبره | دمومنانو | کله چې | راواوبللې شي | الله ته

پخپله ظالمان دی | هرکله چې مومنان الله ﷻ اودهغه رسول ته اوبللې شي | چې ددوئ

وَرَسُوْلِهٖ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَّقُوْلُوْا سَمِعْنَا

اورسول دهغه ته | چې فيصله اوکړي رسول | په منځ دهغوئ کښې | دا چې اووائي | چې واوريده مونږه

ترمينځه فيصله اوکړي | نو ددوئ وينا بس صرف دا وی چې مونږ واوريدل او حکم

وَأَطَعْنَا ؕ وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ۝ وَمَنْ يُّطِعِ

او اومنو مونږه حکم | او دا خلق چې دی | هم دوئ | خلاصي موندونکي دی | او څوک چې حکم مني

مو اومنلو | او هم دا خلق کامياب دی | او څوک چې دالله ﷻ

اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولٰٓئِكَ

دالله | او درسول دهغه | او يريږي دالله نه | او خان ساتي دنافرمانئ دهغه نه | نو دا خلق چې دی |

اودهغه درسول ﷺ تابعداری کوی | اودالله ﷻ نه ويريږي | اودهغه (دنافرمانئ) نه خان بچ ساتی | نو هم

هُمُ الْفَآئِزُوْنَ ۝

هم دوئ کامياب دی |

دغه خلق بۀ کامياب وی |

قوله تعالى:- وَيَقُوْلُوْنَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُوْلِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ مِّنْ بَعْدِ ذٰلِكَ ؕ

کامياب اوناکام خلق:- -دمنافقانو حال بيانولې شی چه په ژبه باندې د ايمان اوتابعدارئی اقرارکوی ولې په زړه کښې دهغې خلاف دی عمل ئې بل څه دې او وينائی څه بل څه ده ځکه په حقيقت کښې ايماندار نه دی.په حديث کښې دی چه کوم سړې بادشاه له راوغوښتلې شی اوهغه لا نه شی هغه ظالم دې اوپه ناحقه باندې دې اوکله چه هغه د هدايت طرف ته راغوښتلې شی د قرآن اوحديث د منلووينا ورته کولې شی نومخ اړوی اوکبر کوی لکه چه ارشاد دې ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِيْنَ يَزْعُمُوْنَ أَنَّهُمْ اٰمَنُوْا بِمَآ أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيْدُوْنَ أَنْ يَّتَحَاكَمُوْٓا إِلَى الطَّاغُوْتِ وَقَدْ أُمِرُوْٓا أَنْ يَّكْفُرُوْا بِهٖ ؕ وَيُرِيْدُ الشَّيْطٰنُ أَنْ يُّضِلَّهُمْ ضَلٰلًا بَعِيْدًا ۝ وَإِذَا قِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلٰى مَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ وَإِلَى الرَّسُوْلِ رَأَيْتَ الْمُنٰفِقِيْنَ يَصُدُّوْنَ عَنْكَ صُدُوْدًا ۝﴾ [1] کښې بيان تيرشوې دې.اوکه هغه ته په شرعی فيصله کښې خپله ګټه ښکاری نواوړدې اوړدې کلمې لوستلوسره به سټ خوزوی اوپه خنداخوشحالئ به راځی او چه کله ورته معلومه شی چه شرعی فيصله د هغه د طبعی خواهش خلاف ده د دنياوی مفادو خلاف ده نوواپس کيږی به د حق طرف ته به ګوری هم نه.داسې خلق پاخه کافران دی.ځکه چه ددريوحالونه خالی نه دی ياخودا چه هم ددوی په زړونوکښې بې ايمانئی کور کړې دې ياد دوی د الله

---

[1] ٤/النساء: ٦٠-٦١.

ﷻ په دين کښې شك دې ياويريږی چه چرته الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ د دوی حق اونه وهی په دوی باندې ظلم او ستم او نه کړی اودادريواره صورتونه دکفردی. الله ﷻ په هغوی کښې هريوپيژنی څوك چه په څنګه باطن کښې دی هغه په هغه ظاهر دی. په اصل کښې هم دا خلق فاجران دی ظالمان دی الله اود هغه رسول ﷺ د دې نه پاك دې.

دا ايت مبارک د منافقانو باره کښې دې:- دحضورﷺ په زمانه کښې داسې کافران چه په ظاهره باندې مسلمانان ووډير وو هغوی ته به چه کله خپل مطلب په قرآن اوحديث کښې وتونکې ښکاريدو نود نبی ﷺپه خدمت کښې به نی خپلې جګړې پيش کولې اوچه کله به هغوی ته د نورونه مطلب ولاړيدو نو د محمدﷺ ددربار ته دراتلونه به نی بالکل انکارکولو.نو دا آيت نازل شو او حضورﷺ اوفرمائيل د کومو دووکسانو په مينځ کښې چه څه جګړه وی او هغه د اسلامی حکم د فيصلې طرف ته راوغوښتلې شی او هغه دې نه انکار اوکړی نوهغه ظالم دې او هغه په ناحقه دې. (١) دا حديث غريب دې.

د مختلفو مؤمنانو بيان:- بياد ربښتونی مؤمنانو حال بيانولې شی چه هغوی دالله ﷻ کتاب اودهغه د رسول ﷺ دسنتونه علاوه بل دريم څيز په دين کښې داخل نه ګڼړی. دهغوی خود قرآن اوحديث اواز په غوږکښې پريوتوسره صفاوائی چه مونږ واوريدواومونږاومنه.داکامياب بامراداوخلاصې بيا موندونکی خلق دی. حضرت عباده بن صامت ﷺ چه بدری صحابی دې انصاری دې د انصارو يو سردار دې هغه خپل وراره جناده بن ابی اميه ﷺ ته د وفات کيدو په وخت اوفرمائيل راشه مانه واوره چه ستا په ذمه څه دی؟ واوره اواومنه په سختئی کښې هم په آسانئی کښې هم خوشحالئی کښې هم په غم کښې هم په هغه وخت کښې هم چه ستا حق بل ته ورکولې شی خپله ژبه په عدل اوصداقت سره نيغه اوساته اود کاراهل خلقو نه کار مه اخله. اوکه د څه ښکاره نافرمانئی هغوی حکم اوکړی نو مه نی منه. که د الله ﷻ د کتاب خلاف څوك هم اووائی اونه منې. د الله ﷻ د کتاب په منلو کښې لګيااوسه. ابودرداء ﷺ فرمائی چه اسلام بغيرد الله ﷻ د تابعدارئی نه دې کومه ښيګړه چه ده هغه په ګنړه کښې ده اود الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ خليفة المسلمين اود عامو مسلمانانو په خير خواهئی کښې ده.

حضرت عمر ﷺ خطاب فرمائيلو د اسلام مضبوطه کړئی د الله ﷻ د وحدانيت ګواهی د مونځ پابندی د زکوة ورکول اودمسلمانانو دبادشاپه حکم منلوکښې ده.کوم احاديث اوآثارچه دکتاب الله اوسنت رسول الله ﷺد تابعدارئی باره کښې اود مسلمانانود بادشاه حکم منلوباره کښې نقل دی هغه دومره زيات دی چه ټول چرته بيانيدې هم نه شی. کوم سړې چه د الله ﷻ اورسول الله ﷺ تابعدار جوړشی کوم حکم چه ملاوشی په خائ راوړی د کوموڅيزونونه چه منع کړې شی رابندشی کومه ګناه چه ترې اوشی هغې نه ويره خوری اوبيا د هغې نه بچ کيږی داسې خلق د هرقسم ښيګړې راغونډونکی اود ټولو بدو نه بچ کيدونکی دی. په دنيا اوآخرت کښې هغوی خلاصې بياموندونکی دی.

جَهۡدَ اَيۡمَانِهِمۡ	بِاللّٰهِ	وَاَقۡسَمُوۡا	
په سختو قسمونو خپلو سره	په الله باندې	او قسمونه خوری (منافقان)	
		(اوتاته وائی) که ته دوئ ته څه	اوداخلق په الله ﷻ باندې سخت قسمونه خوری
لَا تُقۡسِمُوۡا	قُلۡ	لَيَخۡرُجُنَّ ط	لَئِنۡ اَمَرۡتَهُمۡ
چې مه خوری قسمونه	ورته اووايه	نو خامخا به اوزی دوی (جهادته)	که ته حکم اوکړې دوئ ته
اووايه چې قسمونه مه خوری	اووځی دوئ ته	نودوئ به ضرور(جهاد دپاره دکورونونه)	حکم اوکړې

(١) دا روايت مرسل.

طَاعَةٌ مَّعْرُوفَةٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝

فرمانبرداری معلومه (مطلوب ده) | بیشکه الله | خبر دي | په هغه کارونو | چې تاسو ئې کوئ |

ستاسو تابعداری معلومه ده | الله ﷻ ستاسو په ټولو کارونو ښه پوهیږي

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ۖ فَإِن تَوَلَّوْا

ورته اووایه | اطاعت کوئ دالله | او اطاعت کوئ درسول | نو که تاسو مخ اوګرځوئ |

(اې پیغمبره) ورته اووایه چې تاسو دالله ﷻ اود رسول تابعداری کوئ | نو که تاسو

فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُم مَّا

نو بیشکه دي په رسول باندي | هغه بار | چې پر کینبودي شوي دي | او دي په تاسو باند | هغه بار

تري بیا هم مخ واړولوانو (پوهه شئ) چې د رسول ذمه صرف خپلې ذمه داری

حُمِّلْتُمْ ۖ وَإِن تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا ۚ

چې په تاسو کینبودي شوي دي | او که اطاعت اوکړو تاسو دهغه | نو پخپله به سمه لار بیا مومئ |

دی | اوستاسو په ذمه ستاسوذمه داری دی | اوکه تاسو دهغه تابعداری اوکړه | نوسمه لار به بیامومئ

وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ۝

او نشته په رسول ﷺ باندي | مګر | رسونه | ښکاره |

او د رسول په ذمه خوصرف په وضاحت سره (حکمونه) رسول دی |

قوله تعالی:- وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ

دمنافق ژبه:- دمنافقانو حال بیانولې شی چه هغوی به رسول الله ﷺ له راغله نو دخپلې ایماندارئی او خیر خواهئی خودنه به ئی کولوسره قسمونه خوړلوباندي یقین ورکولو چه مونږ دجهاد دپاره تیارناست یو بلکه بې قراره یوصرف ستاسره حکم کولوانتظاردي ارشاد کیدو سره به کور مال حال بال بچ پریږدو او میدان جنګ ته به اورسو.الله ﷻ فرمائی دوی ته اووایه چه قسمونه مه خورئی ستاسودتابعدارئی حقیقت خوښکاره دي زبانی جمع خرچ خبرې خو ډیرې دی اوعملی کارصفردي.ستاسودقسمونو حقیقت هم معلوم دي په زړه کښې مو څه دی او په ژبه مو څه دی. چه څومره مو ژبه مؤمنه ده هم دومره مو زړه کافردي.داقسمونه خوصرف دمسلمانانو د همدردئی حاصلولودپاره دی.داقسمونه خودي خلقو ډال جوړکړي دي یوازې تاسوسره نه بلکه د کافرانو په وړاندې هم د هغوی موافقت کوی اود هغوی د امدادهم قسمونه خوری.ولې دی دومره بزدلان چه دهغوی ملګرتیاهم خاورې نه شی کولې. د دې جملې یود معنی داهم کیدې شی چه تاسوله خودمعقول اوخوښ کړې شوی اطاعت طریقه پکارده نه چه قسمونه خوړل اوخان خودل.ستا په وړاندې مسلمانان موجوددی ګورد نه هغوی قسمونه خوری اونه هغوی غټې غټې خبرې جوړوی اودکار په وخت کښې دټولونه وړاندې راوخی فعلی حصه دټولونه زیاته اخلی. د الله ﷻ نه د چایوعمل هم پټ نه دي هغه د خپلو بندیګانود یو یو عمل نه خبردي. هر یو ګناهګار او تابعدار هغه ته ښکاره دي د هریوپه باطن باندې هم د هغه نظر دي هم داسې هغوی دی چه څنګه په ظاهره دی که تاسو په ظاهره هرڅه هم اوکړئی ولې هغه په باطن باندي هم خبردي.

د الله ﷻ اودرسول اطاعت ته ترغیب:- دالله ﷻ اودهغه درسول ﷺ یعنی دقرآن پاك او احادیثو تابعداری

کوني که تاسو دې نه مخ واړوني اودا پرېږدني نوستاسو د دې نقصان گناه زما په نبي ﷺ باندې نه ده د هغه په ذمه خود الله ﷻ د پیغام صرف رسول دی اود امانت اداکول دی. په تاسو باندې هغه دی د کوم چه تاسوذمه وارني یعني قبلول اوعمل کول وغیره.هدایت صرف د رسول الله ﷺ په تابعدارنی کښې دې خکه چه د نیغې لارې دعوت ورکونکې هم هغه دې کومه نیغه لارچه د هغه رب تعالی ته رسوی د چا د حکم لاتدې چه ټوله زمکه او آسمان دې. د رسول الله ﷺ په ذمه صرف رسول دی د ټولوحساب زمونږ په ذمه دې. لکه چه ارشاد دې﴿فَذَكِّرْ ۚ إِنَّمَآ أَنتَ مُذَكِّرٌ﴾(۱)ته صرف نصیحت کونکې اووعظ کونکې نې دوی ته صرف نصیحت کوه ته څه په دوی باندې وکیل یا داروغه نه نې.

وهب بن منبه فرمائي شعیاء ﷺ طرفته د الله ﷻ وحی راغله چه ته دبني اسرائیلو په گنړه کښې اودریږه زه چه ستاد ژبې نه ویستل غواړم اوبه باسم. هغه اودریدو نود هغوی د خلې نه دا خطبه الله ﷻ بیانول شروع کړو اې آسمانه واوره اې زمکې چپ اوسیږه الله ﷻ یوشان پوره کول او د یوامر تدبیر کول غواړي کوم چه هغه پوره کونکې دې چه ځنگلونه آباد کړې بیابانونه آبادکړې. صحراگان تك شنه کړې فقیران غني کړې گډبانه بادشاهان جوړکړې دجتو نه یوامي نبي جوړولوسره راولیگې چه نه بدې خبرې کوی اونه بداخلاق وی او نه په بازارونوکښې شور اوغوغاکونکې وی دومره مسکین صفت او عاجز به وی چه دهغه د لمن په هواباندې به هغه ډیوه هم مړه نه شي کومې سره خواکې چه هغه تیرشي. که هغه په اوچویانړسوباندې پښې مبارکې کیږدی نوبیابه هم دچاغوږونوته چغاراونه رسی زه به هغه بشیر او نذیرجوړوم لیکم به نی هغه به دژبې نه پاك وی ړندې سترگې به د هغه د وجه نه بینا شی کانړه غوږونه به د هغه په وجه اوری په غلاف کښې پټ زړونه به د هغه په وجه کولاوشي په هریوښه کار سره به زه هغه ښائسته کړم په هریوخلق کریم باندې به زه هغه پوره کړم سکنیت به د هغه لباس وی نیکی به د هغه طریقه وی تقوی به د هغه ضمیروی حکمت به د هغه خبرې وی صدق اووفابه دهغه طبیعت وی معافی کول او ښکلې والې اونیکی غوښتل به د هغه خصلت وی حق به د هغه شریعت وی عدل به د هغه سیرت وی هدایت به دهغه امام وی اسلام به د هغه ملت وی احمد ﷺ به د هغه نوم وی. د گمراهئی نه پس به زه دهغه په ذریعه هدایت خوروم. دجهالت نه پس به علم پرق وهی ښکته والی نه پس به د هغه په وجه ترقي وی ناپیژندگلوخلق به دهغه په وجه پیژندگلووالا جوړشي کمې به په زیاتوالی بدل شی فقیری به زه دهغه په وجه په مالدارنی بدله کړم. دهغه دذات په وجه به زه جداجداخلق رایوځای کړم.دجداوالی نه پس به مینه وی دتفرقه نه پس به یوموټې والې وی داختلاف نه پس به اتفاق وی مختلف زړونه اوخان له خواهشات به یو شی دالله ﷻ بې شمیره بندیگان به د هلاکت نه بچ شی. د هغه امت به زه د ټولوامتونونه بهترکړم کوم چه به د خلقودگټې د پاره وی د نیکو حکم کونکې او د بدو نه منع کونکې به وی موحد اومخلص مؤمنان به وی د الله ﷻ رسولانو چه څومره څه د الله ﷻ د طرف نه راوړی هغه ټول به منونکی وی د چابه هم انکاری نه وی.

	وَعَدَ اللّٰهُ	الَّذِيْنَ
	وعده کړی ده الله	دهغه خلقو سره
		اوپه تاسو کښې

(۱) ۸۸/الغاشية:۲۱.اخ.

اٰمَنُوْا	مِنْكُمْ	وَعَمِلُوا	الصّٰلِحٰتِ	لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ

چی ایمان راوړی | ستاسو نه | او عملونه اوکړی | نیك | چی خامخا به خلیفګان جوړوی هغوئ لره

چې چا ایمان راوړې دې او دنیکئ کارونه کوی انو الله ﷻ ورسره وعده کړې ده | چې د

فِي الْاَرْضِ	كَمَا	اسْتَخْلَفَ	الَّذِيْنَ	مِنْ قَبْلِهِمْ ص

په زمکه کښې | لکه څنګه چې ئې | خلیفګان جوړ کړی وو | هغه خلق | چی مخکښی دهغوئ نه وو

زمکې سلطنت به ورته ورکړی | لکه چې ددوئ نه وړاندې خلقو ته ئې ورکړې وو

وَلَيُمَكِّنَنَّ	لَهُمْ	دِيْنَهُمُ	الَّذِي	ارْتَضٰى

او خامخا به مضبوط کړی | دپاره دهغوئ | دین دهغوئ | هغه دین | چی خوښ کړې دې الله |

اود دوی دپاره به هغه دین مضبوط کړی | کوم چې ئې دوئ ته خوښ کړې دې

لَهُمْ	وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ	مِنْ بَعْدِ	خَوْفِهِمْ	اَمْنًا ط

دپاره دهغوئ | او خامخا به بدل کړی حالت دهغوئ | روستو دیرې دحالت دهغوئ نه | په امن سره |

او د یرې په بدل کښې به ورته امن ورکړی | (په دې شرط) چې

يَعْبُدُوْنَنِيْ	لَا يُشْرِكُوْنَ	بِيْ	شَيْئًا ط	وَمَنْ	كَفَرَ

پس هغوئ دبندګی کوی زما | نهٔ دجوړوی شریك | زما سره | هیڅ څیز | او چاچی | کفر اوکړو |

زما عبادت کوی | هیڅوک را سره نه شریکوی | او چا چې

بَعْدَ ذٰلِكَ	فَاُولٰٓئِكَ	هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ۝٥٥	

روستو ددې نه | نو دا خلق چی دی | هم دوئ فاسقان دی |

ددې نه پس هم کفر او کړو | نو هم دغه خلق نافرمان دی |

قوله تعالیٰ:- وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ

درسول کریم ﷺ دور، اهل ایمان سره دَ حکومت او خلافت وعده:- الله ﷻ خپل رسول ﷺ سره وعده فرمائی چه ستا امت به هغه د زمکې مالك جوړ کړی دخلقو سرداران به ئې کړی ملك به د هغوی د وجه نه آباد وی دالله ﷻ بندیګان به دهغوی نه خوشحاله وی.نن دوی دخلقو نه تنګ دی صبابه په امن اوتسلئی سره وی.حکومت به هم د دوی وی دسلطنت واګې به ددوی په لاس کښې وی اوالحمدلله هم داسې اوشو.مکه خیبر بحرین جزیره عرب او یمن خوپخپله د حضرت محمد مصطفی ﷺ په موجودګئی کښې فتح شو دهجرمجوسیانو جزیه ورکړه اوماتحتی قبوله کړه اود شام د بعضې حصو هم داحال شو. شاه روم هرقل تحفې اوتحائف راروان کړل. د مصر بادشاه هم په خدمت اقدس کښې تحفې راولیګلې. د اسکندریه بادشاه مقوقس اود عمان بادشاهانو هم دا اوکړه اودغه شان د خپلې تابعدارئی ثبوت ئې ورکړو.دحبشه بادشاه اصحمه ؓ خو مسلمان شوې وو اودهغه نه پس چه د حبشه کوم والی شو هغه هم په سرکار نبوت کښې د عقیدت پیرخونې او تحفې راولیګلې.

دابو بکرصدیق دور خلافت:- بیا چه کله الله ﷻ خپل محترم اوعزتمند رسول ﷺ په خپله میلمستیا کښې راوغوښتلونودهغوی خلافت صدیق اکبر ؓ سنبال کړو. د جزیره عرب حکومت ئې مضبوط او مستقل

کړودې سره نی یوتیز لښکر سیف الله خالدبن ولید ﷛ په مشرئی کښې د فارس ښاروئوته اولیګلو چا چه هلته دفتوحاتو سلسله شروع کړه د کفر ونې ئی پرې کړې او اسلامی بوزغلې ئی هرطرف ته اوکرلو. دحضرت ابوعبیده بن جراح ﷛ وغیره امرا ماتحت د شام ملکونوطرف ته د اسلامی لښکر خوانان روان کړل نوهغوی هم دلته محمدی ﷺ جهنډا اوچته کړه اوصلیبی نښې ئی په مخې راګذارکړې. د مصر طرف ته ئی اسلامی لښکردحضرت عمرو بن عاص ﷛ په مشرئی کښې روان کړو. بصری دمشق حران غیره فتح کولو نه پس هغوی هم د دنیانه رحلت اوکړو.

د عمر فاروق دور خلافت:-دالله ﷻ په الهام باندې حضرت عمر ﷛ په شان فاروق غونډې زبردست طاقتور په لاسونوکښې داسلامی سلطنت واګې راغلې. ربښتیاخوهم دادی چه دآسمان نه لاندې دیو نبی نه پس هم د داسې خلیفه ګانو دور نه دې راغلې. دهغوی طاقت طبیعت د هغوی نیك سیرت دهغوی د انصاف کمال دهغوی دالله ﷻ نه ویره د دې مثال په دنیاکښې د هغوی نه پس لټول صرف یو بې فائدې اوبالکل لاحاصل کوشش دې. د شام ټول ملك د مصر پوره علاقه دفارس اکثر حصه دهغوی دخلافت په زمانه کښې فتح شوه. دکسری د سلطنت ټکړې والوتې پخپله کسری ته د مخ پټولو ځائ ملاو نه شو په پوره ذلت اوسپکاوی سره ئی منډې وهلې قیصر ئی فناکړو نوم ئی ورله ختم کړو. د شام د سلطنت نه ئی لاس اووینځلواوقسطنطنیه ته لاړو مخ ئی پټ کړو. ددې حکومتونو په صدو جمع کړې شوې دولت بې شمیره خزانې دې دالله ﷻ بندیګانوډالله ﷻ نیکو بندیګانو مسکین خصلته خلقو باندې خرچ کړې اودالله ﷻ هغه وعدې پوره شوې کومې چه هغه دخپل حبیب اکرم ﷺ په ژبه مبارکه کړې وې. صلوات الله وسلامه علیه.

د عثمان غنی رضی الله عنه دور خلافت:-بیادحضرت عثمان بن عفان ﷛ د خلافت دور راغلو اود مشرق اومغرب ترآخره پورې دالله ﷻ دین خورېږی. دالله ﷻ لښکر یوطرف ته د اقصی مشرق پورې اوبل طرف ته د مغرب ترآخره پورې رسی نو ساه اخلی. دمجاهدینو اوبه خوړلې شوې تورې دالله ﷻ توحیدد دنیا ګوټ ګوټ اوحصې ته رسوی. اندلس قبرص قیروان اوسبته پورې ترچین پورې د هغوی په زمانه کښې فتح شوې کسری قتل شو د هغه ملك پریخودل اود هغه نوم اونښه پورې اوکنستلې شو او لرې کړې شو. اودزرګونوکالوپورې لګیدلې آتش کدې مړې کړې شوې. دهرې یوې اوچت غونډئی نه د الله اکبر آوازونه راغله. بل طرف ته مدائن عراق خراسان اهواز ټول فتح شوترکوسره جنګ عظیم اوشو آخر د هغوی لوئ بادشاه خاقان خاورې شو اوذلیل اوخوارشو اود زمکې مشرقی اومغربې ګوټونونه خپل اخراج په سلطنت عثمانی کښې راورسولې شو. حق خودادې چه دمجاهدینوپیدې جذبوکښې روح اچونکې څیز دحضرت عثمان ﷛ د قرآن پاك د تلاوت برکت وو. د هغوی قرآن پاك سره څه داسې شغل شو کوم چه د بیان نه بهردې. د قرآن پاك راجمع کول د دې حفظ کول د دې خورول اود دې په حفاظت کښې چه کوم اوچت خدمت خلیفه ثالث خودلې دې د هغې یقینًا چه مثال نشته. د هغوی زمانې ته اوګوره اود الله ﷻ د رسول پاك ﷺ هغه پیشن ګویوته اوګوره چه حضور ﷺ فرمائیلې وو زماد پاره زمکه راغونډه کړې شوه ترڅو چه ما مشرق اومغرب اولیدلو. ډیرزر به زما د امت بادشاهی هلته اورسی د کوم ځائ پورې چه اوس ما اولیدله. (۱)مسلمانانود الله ﷻ دې وعدې اود پیغمبردې پیشن ګوئې ته اوګورئی بیاد تاریخ پاڼې واړوئی او خپل تیرشوی عظمت اوشان ته اوګورئی نظرواچوئی چه ترننه پورې د اسلام جهنډا د الله ﷻ په برکت سره اوچته ده اودمسلمانانو مجاهدینو عزت مندو فتح شوې زمکوکښې دبادشاهانویه شان سره ګرځئی الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ ربښتونې دې. مسلمانانو افسوس اوصدافسوس په هغوی باندې چه د قرآن اوحدیث د دائرې نه بهردی ارمان او سل ځل ارمان چه خپله د

(۱) صحیح مسلم کتاب الفتن باب هلاك هذه الامة بعضهم ببعض:۲۸۸۹.

پلارنیکه ذخیره غیرو ته حواله کړي.دخپل پلار نیکه په وینوباندي اخستي شوي څیرپخپلو نالائق توب او بې دینوسره نوروله ورکړي او په آرام سره کیني سملي. الله ﷻ دي مونږ له کامل ایمان رانصیب کړي الله ﷻ دې مونږ له ربښتوني خواهش راکړی الله ﷻ دې مونږ اسلامی سپاهیان جوړکړی الله ﷻ دي مونږ ته د خپل لښکر توفیق راکړي او الله ﷻ دې مونږ خپل لښکرجوړکړي آمین ثم آمین)

دولس حق خلفاء:-حضورﷺ فرمائي دخلقوکاربه په ښیګړه سره روان وي تردي چه په هغوی کښې به دولس خلیفه ګان وي.بیاحضورﷺ یوه جمله په مزه شان اوفرمانیله کوم چه دحدیث راوی حضرت جابربن سمره ﷺ واونه ریدي شوه نوهغه دخپل پلارنه تپوس اوکړو چه حضورﷺ څه اوفرمانیل؟ هغه بیان کړوچه دائی اوفرمانیل دا ټول په ټول به قریشي وي.[1] حضورﷺ داخبره په هغه مابنام باندې بیان فرمانیلې وه په کوم ورځ چه ماعزبن مالك ﷺ رجم کړې شوې وو.[2] نومعلومه شوه چه ددې دولسو خلیفه ګانو کیدل ضروري دي خوایادساتنی چه دا هغه خلیفه ګان نه دي کوم چه شیعه ګانو منلي دي خکه چه دشیعه ګانو په امامانوکښې خوډیر هغه هم دي چاته چه په ټول عمرکښې هم دخلافت هیڅ حصه هم نه وه ملاوشوې اودا به دولس خلیفه ګان وي ټول په ټول په قریش وي په حکم کښې به انصاف کونکي وي دهغوی بشارت په وړاندینوکتابونوکښې هم دې اودا هم شرط نه دي چه دا ټول په ټول به یو بل پسې وي خود دوی کیدل یقیني دي که یوبل پسې څه وي که په جدا جدا زمانوکښې څه وي. خکه چه څلورخلیفه ګان خو یوبل پسې شو اول ابوبکرﷺ بیا عمرﷺ بیا عثمانﷺ اوبیا عليﷺ.

امام مهدي:-ددې نه پس بیا سلسله ماته شوه اوممکن دی چه وړاندې تلوسره هم وی.د هغوی د صحیح زمانوعلم هم الله ﷻ ته دې اودومره خبره یقیني ده چه حضرت امام مهدی به هم د دې دولسو نه وی د هغه نوم د حضورﷺ په نوم سره د هغه کنیت به دحضورﷺ په کنیت باندې وی ټوله زمکه به د عدل اوانصاف نه ډکه کړی لکه څنګه چه به هغه د ظلم اوبې انصافئی نه ډکه شوې وی. د حضورﷺ ارشاد دې زمانه پس به خلافت دیرش کاله وی بیابه چیچونکې حکومت شی.[3]

درسول کریم صلی الله علیه وسلم او صحابه کرامو ترقی یافته دور:-ابوالعالیه د دې آیت په تفسیر کښې فرمائي حضورﷺ اوصحابه کرام رضوان الله اجمعین ترلسو کالو پورې په مکه کښې پاتې شود الله ﷻ د توحید اودهغه د عبادت طرف ته ئې دنیاله دعوت ورکولو خودا زمانه پټه په ویره او په بې اطمینانئ سره وه د جهاد حکم نه وو راغلی مسلمانان ډیر زیات کمزوري وو دې نه پس د هجرت حکم اوشو. مدینې ته اورسیدل نو د جهاد حکم اوشو دښمنانود څلورو واړو طرف نه راګیرکړل او مسلمانان ډیر ویریدلي وو. یووخت به هم د خطرې نه خالی نه وو سحر اومابنام به صحابه کرام رضوان الله اجمعین په وسله پوره وو.یوصحابی ﷺ یوځل حضورﷺ ته عرض اوکړو یارسول الله ﷺ آیا مونږ به هم داسې ویریدونکي اوسیږو؟ یارسول الله ﷺ زمونږ د ژوندیوه ګهړئی به هم په آرام سره نه تیریږی؟ یارسول الله ﷺ بغیرد وسلې نه به هم مونږ ته چرته د آرام د ساه اخستلو موقع ملاوشی؟ حضورﷺ په پوره تسلئ سره اوفرمانیل لږې ورځې نور هم صبراوکړئی بیابه دومره امن شی چه په پوره مجلس کښې په ډك دربارکښې به ډډه لګولې شوې په آرام سره ناست ئې یوسره څه چه هیڅ چا سره به هم وسله نه وی څکه چه پوره امن امان اوتسلی به وی. هم دغه وخت کښې دا آیت نازل شو. بیا د الله ﷻ نبیﷺ په جزیره

---

[1] صحیح بخاری کتاب الاحکام باب الاستخلاف:۷۲۲۲، صحیح مسلم:۱۸۲۱،ابوداؤد:۴۲۷۹، ترمذی: ۲۲۲۳، احمد:۵ /۸۶، ابن حبان:۶۶۶۶، دلائل النبوة:۶/۵۱۹.(مسلم).

[2] صحیح مسلم حواله سابق:۱۸۲۲.

[3] ابوداؤد کتاب السنة باب فی الخلفاء:۴۶۴۶رسنده حسن، ترمذی:۲۲۲۶، احمد:۵/۲۲۰،

عرب باندې غالب راغلو. په ټولو عربو کښې څوك هم كافر پاتې نه شو د مسلمانانو زړونه د ويرې نه خالي شو اوهروخت وسلې ګرځول ضرور نه وو. بيا هم دغه شان امن او راحت زمانه د حضورﷺ د زمانې نه پس هم د دريو خلافتونوپورې يعنى ابوبكرؓ عمرؓ اوعثمانؓ د زمانې پورې وه. بيامسلمانان په دې جګړو کښې اخته شو کومې چه اوشوې بياويريدونكي شو او څوكيدار پهره دار ئې مقرركړل. خپل حالت ئې بدل كړو نو بدل شو. دبعضې سلفونه نقل دى هغوى دحضرت ابوبكرؓ اوعمرؓ د خلافت د حقانيت باره کښې دا آيت پيش كړې دې. براء بن عازبؓ فرمائى چه كوم وخت دا آيت نازل شو هغه وخت مونږ ښه په ويره او اضطراب په حالت کښې وو. لكه چه ارشاددې ﴿وَاذْكُرُوْٓا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيْلٌ مُّسْتَضْعَفُوْنَ فِي الْاَرْضِ تَخَافُوْنَ اَنْ يَّتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَاٰوٰىكُمْ وَاَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهٖ وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ﴾ ([1]) يعنى هغه وخت هم وو چه تاسو بې حده كمزورې اوډيركم وئ په قدم قدم په وخت به په ويره کښې وئ. الله ﷻ ستاسو تعدادزيات كړو تاسو ته ئې طاقت درنصيب كړو او امن ئې دركړو. بيابيان دې چه څنګه دوى نه واړاندينى خلق الله ﷻ د زمكې مالكان كړې وو لكه كليم الله حضرت موسىؑ چه خپل قوم ته فرمائيلې وو ﴿عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُّهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُوْنَ﴾ ([2]) ډيرممكن دى بلكه ډير نيزدې دى چه الله ﷻ به ستاسو دښمنان هلاك كړى اوتاسوبه د هغوى په ځاى كينوى. بل آيت كښې دى ﴿وَنُرِيْدُ اَنْ نَّمُنَّ عَلَى الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا فِي الْاَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ اَئِمَّةً وَّنَجْعَلَهُمُ الْوٰرِثِيْنَ﴾ ([3]) يعنى مونږ په هغوى باندې احسان كول غوښتل چه په ټوله زمكه كښې د ټولونه ضعيف اوبې طاقته وو. بيافرمائى چه ددوى دين كوم چه دالله ﷻ خوښ دين دې كلك كړى اوهغوى ته به قوت اوطاقت وركړى. حضرت عدى بن حاتمؓ چه كله د وفدپه توګه د رسول الله ﷺ په خدمت كښې حاضرشو نوحضورﷺ هغوى ته اوفرمائيل تاسو حيره ليدلې ده هغه وئيل زه خو حيره نه پيژنم نوم مې اوريدلې دې. حضورﷺ ارشاد اوفرمائيلو چه دهغه ذات قسم د چا په قبضه كښې چه زماځان دې الله ﷻ به زما دا دين كامل خور كړى تر دې چه امن اوامان به شى چه د حيرې نه به يوه ښځه په سانډه سوره شوې يوازې راوخى اوهغه به بيت الله ﷻ ته راورسى طواف به اوكړى او واپس به شى نه به ويريږى اونه به هغه د چا په امان كښې وى. يقين اوكړئى چه د كسرى بن هرمز بادشاه خزانې به فتح شى. حضرت عدىؓ په حيرانتياسره تپوس اوكړو چه دايران دبادشاه هرمز خزانې به دمسلمانانوپه فتوحاتوكښې راځى؟حضورﷺ اوفرمائيل اوهم دهغه كسرى بن هرمز.واورئى دومره مال به زيات شى چه څوك قبلونكې به نه ملاويږى. حضرت عدىؓ فرمائى چه اوس تاسو اوګورئى چه هم د حيرې نه ښځې بغيرد چاد پناه نه څى راځى. دا پيشن ګوئى پوره كيدونكې هم مونږ ليدلې ده. بله پيشن ګوئى خو زما د سترګو په وړاندې پوره شوه. د كسرى خزانې فتح كولوكښې زه پخپله موجود ووم اودريمه پيشن ګوئى به هم يقينا پوره كيږى ځكه چه هغه هم د رسول الله ﷺ ارشاد دې. ([4]) مسند احمدكښې د حضورﷺ ارشاد دې چه د دې امت د ترقئى او زياتوالى په امداداود دين د خورونې زيرې وركړه. اوچه كوم سړې د آخرت عمل د دنياد فائدې د پاره اوكړى هغه دې پوهه شى چه په آخرت كښې به هغه ته هيڅ حصه نه ملاويږى.([5])

---

[1]) ۸/الانفال:۲٦.

[2]) ۷/الاعراف:۱۲۹.

[3]) ۲۸/القصص:۵.

[4]) احمد:۴/۲۵۷ دلائل النبوة:۵/۳۴۳ دَ دې اصل صحيح بخارى كتاب المناقب باب علامات النبوة فى الاسلام:۳۵۹۵، ابن حبان:۴۰۵.

[5]) احمد:۵/۱۳۴ ح۲۱۲۲۳ وسنده حسن، حاكم:۴/۳۱۱، ابن حبان:۴۰۵.

حقوق الله او حقوق العباد:-بیا فرمائی چه هغوی به هم زما عبادت کوی او ما سره په څوك شريك کوی نه. مسند احمد کښې دی چه حضرت معاذ بن جبل ﷺ فرمانی چه زه په يو خر باندې رسول الله ﷺ سره شاته ناست ووم زما او د حضور ﷺ په مینځ کښې د کتې هغه لرګې وو حضور ﷺ ماته زما په نوم سره آواز راکړو ما لبيك او سعديك اووئيل بيا لږ شان تګ نه پس نی بيا هغه شان اوفرمائيل ما هم هغه شان جواب ورکړو حضور ﷺ اوفرمائيل معلومه ده چه د الله ﷻ حق په بنديګانو باندې څه دې؟ ما وئيل الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ ته ښه معلومه ده. حضور ﷺ اوفرمائيل په بنديګانو باندې د الله ﷻ حق دا دې چه هم د هغه عبادت اوکړی او هغه سره څوك شريك نه کړی. بيا لږ شان تلو نه پس نی ماته آواز اوکړو او ما جواب ورکړو وئی فرمائيل معلومه ده چه کله بنديګان د الله ﷻ حق اداکړی نو په الله ﷻ باندې د بنديګانو څه حق دې. ما جواب ورکړو چه هم الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ ته ښه علم دې. وئی فرمائيل دا چه هغوی په عذاب نه کړی(۱) بيا ئی اوفرمائيل دې نه پس چه څوك منکر شی هغه فاسق دې. يعنی دې نه پس هم چه څوك زما تابعداری پرېږدی هغه زما حکم اونه منلو نو دا ګناه ډيره سخته او ډيره لويه ده.

په قدر د ايمان د الله ﷻ مدد راځی:-د الله ﷻ شان ته ګوره چه په کومه زمانه کښې څومره زور د اسلام وو هم دومره د الله ﷻ امداد کيدو. صحابه کرام رضوان الله اجمعين په خپل ايمان کښې وړاندې وو نو فتوحات هم د ټولونه وړاندې اووتل. څنګه څنګه چه ايمان کمزورې کيدو د دنيا شان او شوکت بادشاهی هم هغه شان پريوتله. بخاری او مسلم کښې دی زما په امت کښې به يوه ډله هميشه په حق سره وی او هغه به غالب وی. د هغوی مخالف به د هغوی هيڅ نه شی کولې او ترقيامته پورې به وی. بل روايت کښې دی تردې چه د الله ﷻ وعده راشی(۲) يو بل روايت کښې دی تردې چه هم دغه ډله به په آخره کښې دجال سره جهاد کوی. بل حديث کښې دی د حضرت عيسیٰ ﷺ دراکوزيدو پورې به دا خلق په کافرانو باندې غالب وی(۳) دا ټول روايتونه صحيح دی او د ټولو هم يو مطلب دې.

وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ				
او قائموی مونځ				
او (اې مسلمانانو) د مونځ پابندي کوئ				
وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ	وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ	لَعَلَّكُمْ	تُرْحَمُوْنَ۝	
او ورکوی زکات	او حکم منئ د رسول	د پاره ددې	چې په تاسو رحم اوکړې شي	
او زکوة ورکوئ	او د رسول ﷺ حکم منئ	چې مهرباني درباندې اوکړې شي		
لَا تَحْسَبَنَّ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	مُعْجِزِيْنَ	فِي الْاَرْضِ
مه کوه ته ګمان	په هغه خلقو	چې کفر کوی	چې هغوئ ګني عاجزه کونکی دی الله لره	په زمکه کښې
دا خيال مه کوئ چې کافران به مونږ په زمکه کښې عاجزه کړي	او			
وَمَاْوٰىهُمُ	النَّارُ	وَلَبِئْسَ	الْمَصِيْرُ۝	
او ځائې د استوګنې د هغوئ	اور دې	او خامخا بد ځائې دې	د ورتلو (دغه دوزخ)	
د دوئ د استوګنې ځائې دوزخ دې	او دا ډير خراب ځائې دې			

(۱) صحيح بخاری کتاب اللباس باب ارداف الرجل خلفه الرجل:٥٩٦٧، صحيح مسلم:٣٠، احمد:٢٤٢/٥، ابن حبان:٣٦٢.
(۲) صحيح بخاری کتاب التوحيد باب قول الله تعالى (انما قولنالشیء إذاأردناه):٧٤٥٩، صحيح مسلم:١٩٢٠، ابوداوٗد:٢٤٨٤، ترمذی:٢١٧٧.
(۳) مسند ابی يعلی:٢٠٧٨.

قوله تعالى:- وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ

دَ خيرد اعمالو ترغيب:- الله ﷻ خپلو ايماندارو بنديګانو ته صرف دخپل عبادت حكم وركوى چه هم د هغه د پاره مونځونه كوئى اودهغه بنديګانوسره احسان اوښه سلوك كوئى. دضعيفانو مسكينانو فقيرانو خيال ساتنه كوئى. دمال نه دالله ﷻ حق يعنى زكوة اوباسئى. په هركاركښې دالله ﷻ د رسول ﷺ تابعدارى كوئى. دكوم امر چه تاسو ته حكم كوى هغه په ځائ راوړئى اود كوم نه چه مو منع كوى هغې نه منع شئى. يقين اوكړئى چه دالله ﷻ درحمت حاصلولوهم دغه طريقه ده. يوبل آيت كښې دى ﴿أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (١) هم دغه خلق دى په چا چه د الله ﷻ رحمت خامخانازليږى اې نبي! دا ګمان مه كوه چه ستاتكذيب كونكى اوستا نه منونكى به په مونږ باندې غالب راشى يابه اخوا ديخوااوتختى او زمونږ دبې حسابه عذابونونه به اوتختى. مونږ خود هغوى اصلى ځائ په دوزخ كښې مقرركړې دې چه ډيرخراب ځائ دې د اوسيدو په اعتبارسره هم او د واپسئى په اعتبارسره هم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنكُمُ الَّذِينَ

اے هغه كسانو چى ايمان موراوړى دې | خامخا داجازت غواړى ستاسو نه | هغه كسان |

ائې مسلمانانو! ستاسو (خادمان) مريانوله اوهغې ماشومانو له چې د عقل حد ته رسيدلى نه دى

مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ

چى مالكان شوى دى دهغوى | ښى لاسونه ستاسو | او هغه كسان | چى نۀ دى رسيدلى | حد دعقل ته

پكار دى | چې په دې درې وختونو كښې ستاسونه (كورونوته د درتلو) اجازت اوغواړى (يو)

مِنكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ۚ مِّن قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ

ستاسو نه | درې خله | مخكښې دمانځه | دصبانه | او په هغه وخت كښې |

د سحر دمونځ نه وړاندې | او (بل) څه وخت چې تاسو دغرمې خپلې جامې اوباسئ

تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ الظَّهِيرَةِ وَمِن بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ۚ

چې ږدئ تاسو | جامې خپلې | دغرمې | او روستو | دمانځه دماسختن نه |

او (بل) د ماسختن د مونځ نه روستو | دا ددرې وختونه ستاسو دپردې وختونه دى

ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَّكُمْ ۚ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ

درې دپردې وختونه دى | ستاسو دپاره | نشته په تاسو باندې | اونۀ په هغوئ باندې | څه ګناه |

ددې درېو وختونو نه سوا (ددوئ داجازت نه بغير تګ راتګ كښې) نه په تاسو څه ګناه شته

بَعْدَهُنَّ ۚ طَوَّافُونَ عَلَيْكُم بَعْضُكُمْ

روستو ددې وختونو نه | بار بار تلونكى راتلونكى دى | په تاسو باندې | خينى له تاسو نه |

اونه په دوئ چې (كار دپاره تاسو) يوبل له ځئ راځئ ....

---

(١) ٩/التوبة:٧١.

عَلٰى بَعْضٍ ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ

په ځينو باندې| دارنګې | بيانوي الله | دپاره ستاسو | ايتونه (داحکامو) | او الله | ښه عالم دې |

دغه شان الله ﷻ تاسو ته خپل حکمونه ښکاره اوروي | او الله ﷻ ډير ښهٔ پوهه

حَكِيْمٌ ﴿۵۸﴾ وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ

او دحکمت خاوند دې | او کله چې | اورسي هلکان | ستاسرنه | حد دعقل ته |

او د صاحب دحکمت دې |او هر کله چې ستاسو هلکان بالغان شي انو پکار دی چې هغوئ هم

فَلْيَسْتَاْذِنُوْا كَمَا اسْتَاْذَنَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ

نو په کاردی اجازت غواړی دراتلو |لکه څنګه چې |اجازت غواړی |هغه بالغان|چې مخکښې ددوئ نه وؤ

اجازت اوغواړی |لکه چې وړاندې (ذکر شوو) خلقو ته داجازت غوښتلو حکم شوې دې

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۵۹﴾

درانګې | بيانوی الله | تاسو ته ايتونه خپل | او الله | ښه پوهه دې | دحکمت خاوند دې |

دغه شان الله تاسو دپاره خپل حکمونه په وضاحت سره بيانوی |او الله په هرڅه پوهه صاحب د حکمت

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَآءِ الّٰتِيْ لَا يَرْجُوْنَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ

او ناستې | دښځو نه | هغه | چې اميد نهٔ لري | دنکاح کولو | پس نشته | په هغوئ باندې

دې |او زړې بوډئ ګانې ښځې چې د نکاح اميد ئې پاتې نه وی په هغوئ هيڅ ګناه نشته که

جُنَاحٌ اَنْ يَّضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجٰتٍۢ

څه ګناه | چې کيږدی اجامې خپلې (يعنی څادرې لوپټې) |په دې حال کښې چې ښکاره کونکې نهٔ وی

خپلې زياتې جامې (لکه پړونئ او لوپټهٔ) کوزه کړی |خوداسې نه چې خپل ډول سنګار ښائی

بِزِيْنَةٍ ؕ وَاَنْ يَّسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ ؕ وَاللّٰهُ

دښائيست خپل | او چې ځان اوساتی (دڅادر کيښودلونه هم) | دا بهتره ده | دپاره دهغوئ | او الله |

اوکه (ددې نه هم) احتياط اوکړی |نو دا د هغوی دپاره غوره ده| او الله هر څه اوري په هرڅه

سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۶۰﴾

اوريدونکې | او ښه پوهه دې |

باندې پوهه دې |

قوله تعالىٰ:- يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِيَسْتَاْذِنْكُمُ الَّذِيْنَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ

بغيراجازت کورونوته تلل منع دی:- پدې آيت کښې نيزدې خپلوانوته هم حکم کولې شی چه هغوی دې هم اجازت اخلی نوراځی دې.ددې نه وړاندې چه ددې سورت په شروع کښې کوم حکم ووهغه دپردوخلقو د پاره وو.نوفرمائی چه په دريووختونوکښې غلامان بلکه نابالغ هلکانوله هم اجازت اخستل پکار دی. د سحردمانځه نه وړاندې ځکه چه دغه د اوده کيدووخت وی اودغرمې کله چه انسان دڅه وخت دپاره د آرام حاصلولود پاره په عام توګه په کورکښې پورته کپړې اوباسی سملی اودماسخوتن دمانځه نه پس ځکه چه دغه هم دبال بچ سره داوده کيدووخت وی.نوپه دې دريو وختونو کښې نه ده معلومه چه انسان

پخپل کورکښې په کوم حالت کښې وی؟ددې دپاره دکوروینځې غلامان واړه هلکان دې هم بغیر خبر کولوېدې وختونوکښې چپ چاپ نه ننوځی. اوددې خاص وختونونه علاوه دهغوی له دراتلواجازت غوښتلوضرورت نشته ځکه چه ددوی تګ راتګ خو ضروری دی اوباربارتلونکی راتلونکی دی دهروخت اجازت غوښتل به ستاسودپاره اونورد هغوی د پاره هم د زحمت ځیز شی. یوحدیث کښې دی پشوپلیته نه ده هغه خوستاسوپه کورونوکښې تاسوسره ګرځی راګرځی(۱)حکم خوهم دغه دې ولې عمل په دې ډیرکم دې.

دا درې ایتونه منسوخ نه دی خوخلقو پرې عمل پریخود ې دې:-ابن عباس ﷺ فرمائی په دریوآیاتونو باندې په عام توګه خلقو عمل پریخې دې. یوخوهم دغه آیت اوبل دسورت نساء آیت ﴿وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُم مِّنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا﴾ (۲) اویودسورت حجرات آیت ﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾(۳)شیطان په خلقوراخورشواوهغوی په دې آیاتونو باندې دعمل کولونه غافل کړل لکه چه پدې هډوایمان نه وی.ماخوخپلې دې وینځې ته هم وئیلی دی چه پدې دریووختونوکښې بې اجازته هیڅ کله مه راځه(۴) په اولنی آیت کښې خوېدې دریواړووختونوکښې دوینځې غلامانو اونابالغ ماشومانودپاره هم د اجازت اخستو حکم دې. په دویم آیت کښې د وراثت دتقسیم په وخت کښې چه کوم خپلوان یتیمان اومسکینان راشی هغوی ته دالله ﷻ په نوم څه ورکول اوهغوی سره په نرمئی سره د خبروکولوحکم دې. او په دریم آیت کښې په حسب نسب باندې فخر نه کولوبلکه د عزت قابل د الله ﷻ نه د ویریدلوذکر دې.

د حضرت شعبی نه چا تپوس اوکړوچه آیاداآیت منسوخ شوې دې؟ هغوی اوفرمائیل هیڅ کله نه. هغه وئیل نوبیاخلقو په دې باندې عمل ولې پریخې دې؟ ونی فرمائیل دالله ﷻ نه توفیق غوښتل پکاردی (۵) ابن عباس ﷺ فرمائی په دې آیت د عمل پریخودولویه وجه مالداری اوفراخی ده. اول خو به خلقو سره دومره هم نه ووچه په خپلو دروازوباندې پردې زوړند کړې وې یاچرته کولاوکوردجداجدا کمرو وې نو اکثر به وینځې غلامان په بې خبرې کښې راتلل اوښځه خاوندبه مشغول وو نوراتلونکې به هم شرمیدلواوپه کوروالا باندې به هم سخت لګیدل.اوس چه الله ﷻ مسلمانانوته وسعت ورکړو جدا کمرې جوړې شوې باقاعده دروازې اولګیدلې اوپه دروازو کښې پردې اولګیدلې نومحفوظ شو اود الله ﷻ د حکم مصلحت پوره شو په دې وجه د اجازت پابندی اوچته شوه اوخلقو په دې کښې سستی اوغفلت شروع کړو. (۶)

دې درې و وختونو کښې د اجازت غوښتلو حکمت:-سدی فرمائی چه هم دادرې وختونه داسې دی چه انسان لږ شان اوزګاروی په کور کښې وی الله ﷻ ته معلومه ده چه په کوم حالت کښې دې د دې د پاره نی وینځې غلامان هم د اجازت اخستلو پابندکړل ځکه چه په دغه وخت کښې عموماً خلق خپلو کور ودانو سره ملاویږی دې دپاره چه غسل وغیره اوکړی اوپه آرام دکورنه راوځی اوپه مونځوتو کښې شامل شی.دا هم یوروایت دې چه یوانصاری ﷺ د حضور ﷺ د پاره څه خوراك پوخ کړو خلق بغیر د

---

(۱) ابوداؤد کتاب الطهارة باب سوز المرة:۷۵-۷۶ومسنده صحیح، ترمذی:۹۲، نسائی:۶۸،ابن ماجة:۳۶۷،احمد:۵/۳۰۳، ابن حبان:۱۲۹۹، حاکم:۱/۱۶۰.

(۲) ٤/النساء:۸.

(۳) ٤۹/الحجرات:۱۳.اخ.

(۴) ابوداؤد کتاب الادب باب ل الاستئذان ل العورات الثلاث:۵۱۹۱.

(۵) الطبری:۱۹/۲۱۳.

(۶) ابوداؤد کتاب الادب باب ل الاستئذان ل العورات الثلاث:۵۱۹۲وهوحسن.

اجازت نه دهغه کورته لاړل.حضرت اسماء اوفرمائيل يارسول الله ﷺ داخوډيره خرابه خبره ده چه غلام بې اجازته کورته راشی ممکن دی چه ښځه خاوند هم په يوه کپړا کښې وی نوداآيت نازل شو (۱) د دې آيت په نه منسوخ کيدو باندې د دې آيت آخری الفاظ هم دلالت کوی چه دغه شان الله ﷻ خپل آياتونه بيانوی او الله ﷻ عليم اوحکيم دې.

نابالغ په دريو وختونو کښې او بالغ به هر وخت اجازت غواړي:-اوچه کله بچی بالغ کيدو ته اورسی نوبيا دوی له ددې دريواړو وختونونه علاوه هم په نوروو وختونوکښې اجازت اخستل پکاردی.دوړوهلکانو کور کښې مور پلارله د راتلوپه وخت کښې دې دريواړو وختونوکښې چه پورته تيرشو اجازت غوښتل ضروری دی.ولې دبالغ کيدونه پس خو هروخت خبردارې کولوسره راتلل پکاردی لکه چه څنګه نور لوئ خلق اجازت اخلی راځی که خپل وی که پره دی.

دبوډئی ګانو دپاره حکم:-کومې بوډې ګانې ښځې چه کله دې عمرته اورسی.چه نه دهغوی دسړی خواهش وی نه د نکاح طمع حيض ئې بندشی عمرئې تير شي نو په هغوی باندې دپردې هغه پابندی نشته کومه چه په عامو ښځو باندې وی.ابن عباس ﷺ فرمائی آيت ﴿وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنٰتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوْجَهُنَّ وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوْبِهِنَّ وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اٰبَآئِهِنَّ اَوْ اٰبَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَآئِهِنَّ اَوْ اَبْنَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِيْٓ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِيْٓ اَخَوٰتِهِنَّ اَوْ نِسَآئِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ اَوِ التّٰبِعِيْنَ غَيْرِ اُولِي الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ اَوِ الطِّفْلِ الَّذِيْنَ لَمْ يَظْهَرُوْا عَلٰى عَوْرٰتِ النِّسَآءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِاَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِيْنَ مِنْ زِيْنَتِهِنَّ وَتُوْبُوْٓا اِلَى اللّٰهِ جَمِيْعًا اَيُّهَ الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ﴾ (۲) نه دا آيت مستثنی دې(۳)دابن مسعود ﷺ نه روايت دې چه داسې ښځوته اجازت دې چه هغوی برقه او څادرکوزکړی صرف په لوپټه اوقميص پرتوګ کښې اوسی(۴) دهغوی قراءت هم (ان يضعن من ثيابهن)دې دې نه مراد د لوپټې د پاسه بل څادردې. نوچه کله بوډې ګانوښځو پير څادريالوپټه اچولې وی نوهغوی له ددې د پاسه بل څادر اچول ضروری نه دی. خودې نه هم مقصدد زينت ښکاره کول نه دی. حضرت عائشه صديقه k نه چه کله ښځوددې قسم سوالونه کول نوهغوی وئيل چه بيشکه ستاسودپاره بناؤ سنګارکول حلال اوطيب دی خودپردوسړو د سترګو يخولودپاره نه. د حضرت حذيفه بن يمان ﷺ بی بی چه کله بالکل بوډئی او زړه شوه نوهغې د خپل غلام د لاسه په خپل سر باندې نکريزې اولګولې کله چه د هغې نه د دې باره کښې سوال اوکړې شو نوونی فرمائيل چه د هغه بوډی ګانوښځو نه يم د چاچه خواهش پاتې نه شو. آخرکښې اوفرمائيل چه څادر اخستل د داسې بوډې ګانوښځود پاره جائزدې خوغوره هم دادی چه په څادر اوبرقوکښې وی الله تعالی اوريدونکې او پيژندونکې دې.

لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى	حَرَجٌ	وَّلَا عَلَى الْاَعْرَجِ
نشته په ړوند باندې	څه ګناه	اونه په ګوډ باندې
نه په ړوند سړی څه ملامتيا شته		اونه په ګډ سړی څه ملامته شته

حَرَجٌ	وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ	حَرَجٌ	وَّلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ
څه ګناه	اونه په مريض باندې	څه ګناه	اونه په خانونو ستاسو باند
او نه په ناروغه څه ګناه شته		اونه پخپله په تاسو څه ګناه شته	

(۱) دا روايت مرسل دي.
(۲) ۲۴/النور:۳۱.
(۳) ابوداؤد كتاب اللباس باب في قوله تعالى ﴿وقل للمؤمنات يغضضن من ابصارهن﴾:۴۱۱۱وسنده حسن.
(۴) الطبری:۲۱۷/۱۹.

أَنْ تَأْكُلُوا	مِنْ بُيُوتِكُمْ	أَوْ بُيُوتِ آبَآئِكُمْ	أَوْ بُيُوتِ أُمَّهٰتِكُمْ
چې اوخورئ تاسو	دكورونو ستاسو نه	يا د كورونو دپلارانو ستاسو نه	يا دكورونو دميندو ستاسو نه
كه تاسو دخپلو كورونو نه خوراک خورئ		يا دپلارانو دكورونو نه	يا د ميندو دكورونو نه
أَوْ بُيُوتِ	إِخْوَانِكُمْ	أَوْ بُيُوتِ أَخَوٰتِكُمْ	أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ
يا د كورونو رونړو	ستاسو نه	يا دكورونو دخويندو ستاسو نه	يا دكورونو دترونو ستاسو نه
يا د رونړو دكورونو		ياد خويندو دكورونو نه	يا د ترونودكورونو نه | يا دپلار د خويندو (ترورياني)
أَوْ بُيُوتِ عَمّٰتِكُمْ		أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ	أَوْ بُيُوتِ خٰلٰتِكُمْ
يا دكورونو دپلاردخويندو ستاسو نه		يا دكورونو دماماگانو ستاسو نه	ياد كورونو دمور دخويندو ستاسو نه
دكورونو نه	....	يادماماگانودكورونونه	يا دمور د خويندو (ترورياني) د كورونونه
أَوْ مَا	مَلَكْتُمْ	مَّفَاتِحَهٗٓ	أَوْ صَدِيقِكُمْ ؕ لَيْسَ
يا دغه كررونو	چې مالكان يئ تاسو	دكنجيانو دهغې	يا ددوستانو ستاسو نه | نشته
يا (دهغه كورونونه) چې دهغې كنجياني ستاسو په اختيار كښې وي			ياد خپلو دوستانو دكورونو نه
عَلَيْكُمْ	جُنَاحٌ	أَنْ تَأْكُلُوا	جَمِيعًا | أَوْ أَشْتَاتًا ؕ | فَإِذَا
په تاسو باندې	گناه	چې خوراك كوئ تاسو	يو ځاني شريك | جدا جدا | نو هركله
په دې كښې هيڅ گناه نشته		كه په شريكه خوراک كوئ	او كه جدا جدا كوئ
دَخَلْتُمْ	بُيُوتًا	فَسَلِّمُوا	عَلٰٓى أَنْفُسِكُمْ | تَحِيَّةً
چې ننوزئ تاسو	كورونو ته	نو سلام اچوئ	په خلقو خپلو باندې | يعنې دخيردعاپرې وايئ
خوچې كله دغې كورونو ته داخليږئ	....		نو اول خپلو خلقوته سلام كوئ
مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ	مُبٰرَكَةً	طَيِّبَةً ؕ كَذٰلِكَ	يُبَيِّنُ اللّٰهُ | لَكُمُ | الْاٰيٰتِ
دطرفه دالله نه	بركتناكه	پاكه | دارنگې	بيانوی الله | تاسو ته | ايتونه
چې ددعا په شان دالله ﷻ دطرفه مقرر دې		بركتي اوپاكيزه	د غه شان الله ﷻ تاسوته خپل حكمونه
لَعَلَّكُمْ	تَعْقِلُونَ ۝		
دپاره ددې	چې تاسو دعقل نه كار واخلئ		
ښكاره اوروی	چې تاسو پرې ښه پوهه شئ		

قوله تعالى:- لَيْسَ عَلَى الْأَعْمٰى حَرَجٌ

د خپلوانو كورونه اود هغې متعلق آداب:- پدې آيت كښې چه دكوم حرج نه كيدو ذكردې د هغې بابت كښې حضرت عطاء فرمائى چه دې نه مرادگوډشل ړوند په جهاد كښې راتلل دى.لكه چه په سورت فتح كښې چه دى نوكه داخلق په جهادكښې شامل نه وى نو په دوى باندې د خپلې شرعى معقول وجه څه نقصان نشته. سورت براءت كښې دى﴿ لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَآءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى الَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ مَا يُنْفِقُوْنَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوْا لِلّٰهِ

وَرَسُولِهٖ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِن سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (۱) بوډاګانو باندې لويو اوبيمارانو مفلسانو باندې چه هغوى دزړه د ژوروالى نه دالله ﷻ اود هغه درسول ﷺ خيرخواه وى هيڅ نقصان نشته دنيکانو خلقو هيڅ رټنه نشته الله ﷻ ببښونکې اومهربان دې.په هغوى باندې هم دغه شان څه حرج نشته چاسره چه سورلى نه وى اوتاله راځى اوتاسره هم د هغوى د پاره سورلى نه شى ملاويدلې الخ.

د ايت شان نزول: -سعيدفرمائى چه خلق ړندوګوډو شلواوبيمارانوسره خوراك کولوکښې حرج ګڼړلو روچه داسې نه وى هغوى.اونه خوړلې شى اومونږ ډيره اوخورو يا ښه ښه اوخورو نوپه دې آيت کښې هغوى ته اجازت ملاوشوچه په دې کښې په تاسو باندې هيڅ نقصان نشته(۲)بعضې خلق کرکه کوى اوهغوى سره خوراك ته نه کيناستل.شريعت دا جاهلانه عادت اوچت کړو.دمجاهد نه روايت دې چه خلقو به داسې خلق د خپل پلار رورخور وغيره رشته درانوکره رسول چه دوى هلته اوخورى دې خلقوبه شرم کولو چه مونږ نورو خلقو کره بوځى په دې باندې داآيت نازل شو.دسدى قول دې انسان چه کله دخپل رورخورکورته ځى هغوى به نه وواو ښځو به هغوى ته څه خوراك پيش کولونو دوى به نه خوړلو چه سړى خونى شته نه اونه د هغوى اجازت دې نو الله ﷻ د دې د خوراك رخصت ورکړو. داچه اوفرمائيلې شوپخپله په تاسوباندې هم څه نقصان نشته داخوښکاره وو خود دې بيان نى ځکه اوکړوچه دنورڅيز په دې باندې عطف اوکړى اود دې نه پس بيان په دې حکم کښې برابروى. دخامنود کورونوهم داحکم دې سره د دې چه په الفاظوکښې بيان رانغلوخوضمنًا دې بلکه د دې آيت نه استدلال کولوسره بعضوونيلى دى چه د خوئ مال په شان د پلار د مال دې. په مسنداوسنن کښې څو سندونو سره حديث دې حضور ﷺ اوفرمائيل ته اوستامال ستاد پلاردې(۳)اونورچه دکوموخلقونومونه راغلى دى دې نه استدلال کولوسره بعضوونيلى دى چه د خپلوانو خوراك څښاك د بعضې په بعضوواجب دې لکه چه دامام ابوحنيفه اوامام مالك رحهم الله دمذهب مشهور قول دې دچاکنجيانې چه ستاسوپه ملکيت کښې وى دې نه مراد غلام اوداروغه دې چه هغوى دخپل آقا د مال نه دضرورت اودستور مطابق خوړلې ځکلې شى.

غلام د خپل مالك د مال نه د ضرورت مطابق خوراك کولې شي

مسلك حنفي: -که په رواج او عرف کښې د کومو رشته دارانو د کورونو نه په خوراک کولو سره هغوى خفه کيږى نه بلکه خوشحاليږى نو د داسې رشته دارو د کورونو نه د هغوى د اجازت نه بغير خوراک کول جائز دې اوکه په عرف کښې داسې کول بد ګڼړلې شى نو بيا خوراک حرام دې جائز او مباح نه دې (معارف القرآن تاليف مفتى محمد شفيع (۴۵۱۱٦)-

د حضرت عائشه بيان دې کله چه به رسول الله ﷺ جنګ ته تلونود هريوبه داخوښه وه چه مونږ هم هغوى سره لاړشو. د تلوپه وخت کښې به نى خپلې کنجيانې خپلو خاص دوستانوته ورکولې اوهغوىته به نى ونيل د کوم څيز چه د خوراك تاسو ته ضرورت وى تاسو ته اجازت دې. خودې خلقو به خپل ځان امين ګڼړلو اوپه دې خيال چه هسې نه دې خلقو د زړه په نه غوښتلو سره اجازت کړې وى د خوراك څښاك څه څيز له د لاس نه اوړلو. په دې باندې داحکم نازل شو.

بيافرمائى چه ستاسود دوستانو په کورونوکښې په خوراك باندې څه نيول نشته چه تاسو ته پته وى چه هغوى په دې بد نه ګڼړى اوپه دوى باندې دا ګران نه پريوځى. قتاده فرمائى چه ته کله خپل دوست له

---

(۱) ۹/التوبة: ۹۱.

(۲) الطبرى: ۲۲۱/۱۹.

(۳) ابوداؤد كتاب البيوع باب الرجل ياكل من مال ولده: ۳۵۳۰ وسنده حسن، ابن ماجة: ۲۲۹۲، احمد: ۱۷۹/۲.

لاړشي نود هغه د اجازت نه بغیرتاته د خوراك رخصت دي. بیافرمائي چه تاسو باندې په یوځای ناسته او په جدا جدا ناسته په خوراك كولوكښې هم څه ګناه نشته. ابن عباس ﷺ فرمائي چه كله آیت ﴿يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْكُلُوْٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّآ اَنْ تَكُوْنَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ ۚ وَلَا تَقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ۚ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيْمًا﴾[1] نازل شویعنی ایماندارو د یوبل مال ناحقه مه خورئی نوصحابه كرامو رضوان الله اجمعین په خپل مینځ كښې اووئیل چه د خوراك څښاك څیزونه هم مال دي نومونږ له داهم حلال نه دی چه د یوبل سره خوراك اوكړو. نوهغوی د دې نه هم منع شو په دې باندې دا آیت نازل شو.[2]

ځان له خوراك كول:-دغه شان د ځان له خوراك كولونه به ئی كركه كوله تركومې چه به ورسره څوك نه وو خوراك به ئی نه كولو. د دې د پاره الله ﷻ په دې خبره كښې د دواړو خبرواجازت وركړویعنی نورو خلقو سره دخوراك اود ځان له خوراك.دقبیله بنوكنانه خلقو په خاص توګه دې مرض كښې اخته وو د ولږې به مړه كیده خوچه څوك به ورسره نه ووخوراك به ئی نه كولو. په سورلئی به سوریدل خود خوراك ملګرې به ئی ځان له لټولو. نوپه دې آیت كښې الله ﷻ د ځان له خوراك كولو رخصت وركولوسره د جاهلیت دغه سخت رسم ختم كړو[3]په دې آیت كښې خود ځان له خوړلو رخصت دې خو دا یاد ساتئی چه خلقوسره خوراك كول افضل دی اوډیر بركت هم پكې كښې دې.مسنداحمد كښې دی یوسړې راغلو وئی وئیل یارسول الله ﷺ مونږ خوراك خو كووولې مړیږونه.حضورﷺ اوفرمائیل چه كیدې شی تاسو جداجداخوراك كوئی كه یوځای راجمع كیدل كیناستل اود الله ﷻ نوم اخستلوسره خوراك كولونو تاسو ته به بركت دركولې شی[4]ابن ماجه وغیره كښې دی حضورﷺ اوفرمائیل په یوځای راجمع كیږئی خوراك كوئی ځان له خوراك مه كوئی بركت په یوځای كیناستوكښې دې.[5]

چې كور ته ځئ نو سلام كوئی:-بیاتعلیم اوشوچه كورونوته چه ورځئی نوسلام كوئی. د حضرت جابرﷺ فرمان دې كله چه تاسوكورونوته ځئی نو د الله ﷻ خودلې د بركت نه ډك ښه سلام وائې ما خو ازمینت كړې داسراسر بركت دې. ابن طاؤس فرمائی چه په تاسو كښې څوك كورته داخل شی نو په كور والاباندې دې سلام وائی[6] دحضرت عطاء نه تپوس اوشوداواجب دی؟وئی فرمائیل چه ماته خویادنه دی چه څوك د دې د وجوب قائل وی خوزما دا ډیر خوښ دی چه كله هم كورته لاړشم نوسلام وئیلو سره ورځم. زه خودا كله هم نه پریږدم اودایوه بله خبره ده چه هیرشي.

جماعت كښې د سلام حكم:-مجاهد فرمائی چه كله جمات ته لاړشئی نو وائې (السلام علی رسول الله) او چه كله خپل كورته لاړشئی نوخپل بال بچ ته سلام وائې اوچه كله یوداسې كورته لاړشئی چه هلته څوك هم نه وی نوداسې سلام وائې.(السلام علینا وعلی عبادالله الصالحین)قتادهﷺفرمائی چه خپل كوروالا ته سلام كوه نوځه اوغیرآبادكورته په تلوكښې داسې سلام وایه(السلام علینا وعلی عبادالله الصالحین) هم داحكم وركولې شی.په داسې وخت كښې ستاسو دسلام جواب د الله ﷻ فرښتې دركوی.

دپنځو خبرو نصیحت:-انس ﷺ فرمائی چه ماته نبی ﷺ د پنځوخبرووصیت كړې دې. فرمائیلې اې انس كامل اودس كوه نوستا عمربه زیاتیږی.زماچه څوك امتی ملاوشی سلام ورته كوه ستانیكئی به

---

[1] ٤/النساء:٢٩.
[2] الطبری:١٩/٢٢٤.
[3] الطبری:١٩/٢٢٤.
[4] ابوداوٗد كتاب الاطعمة باب فی الاجتماع علی الطعام:٣٧٦٣، ابن ماجة:٣٢٨٦، احمد:٣/٥٠١، ابن حبان:٥٢٢٤.
[5] ابن ماجة كتاب الاطعمة باب الاجتماع علی الطعام:٣٢٨٧وهوحسن.
[6] الطبری:١٩/٢٢٥.

زیاتیږی. کورته چه لاړشې سلام کوه په کورکښې خیرت زیاتیږی. دضحی مونځ کوه تاسونه وړاندې خلق چه دالله والاجوړشوی وو دهغوی هم دغه طریقه وه. اې انس په ماشومانوباندې رحم کوه اود لویوعزت کوه نو د قیامت په ورځ به زما ملګرې ئې. بیافرمانی دا د خیردعاده چه د الله ﷻ د طرف نه تاسو ته درکړې شوې ده. د برکت والا ده ښکلې ده. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی ماخوالتحیات هم د قرآن نه زده کړې ده داسې ده. (التحیات المبارکات الصلوات الطیبت لله اشهدان لا اله الا الله واشهدان محمداً عبده ورسوله السلام علیك ایها النبی ورحمة الله وبرکاته السلام علینا وعلی عباد الله الصالحین) ددې لوستلوسره مونځ ګذارله دځان د پاره دعاکول پکاردی بیادې سلام اوګرځوی. هم د دې ابن عباس رضی الله عنه نه مرفوعا په صحیح مسلم کښې د دې نه علاوه نور هم نقل دی[1] د دې سورت د احکامو ذکر کولوسره بیافرمائی چه الله ﷻ دخپلو بندیګانو په وړاندې خپل واضحه احکام او فائده مند ارشادات کولاو کولاو داسې بیان فرمائی دې د پاره چه هغوی غوراوفکر اوکړی سوچ اوکړی ځان پوهه کړی اوعقل مندی حاصله کړی.

اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِیْنَ
ابیشکه مومنان | په اصل کښې هغه کسان دی |
امومنان خو بس هغه خلق دی چې الله ﷻ اوددهٔ په رسول
اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاِذَا كَانُوْا مَعَهٗ عَلٰٓی اَمْرٍ جَامِعٍ
چې ایمان راوړی| په الله | او په رسول دهغه | او کله چې | وی هغوئ | دهغه سره |په یو کار راجمع کونکی باند
باندې ایمان راوړی | او کله چې درسول ملګرتیا ته په یوداسې کار پسې راټول شوی وی
لَّمْ یَذْهَبُوْا حَتّٰی یَسْتَاْذِنُوْهُ ؕ اِنَّ الَّذِیْنَ یَسْتَاْذِنُوْنَكَ
نوئهٔ ځی هغوئ | تر هغې پورې | چې اجازت اوغواړی دهغه نه | بیشکه هغه کسان | چې اجازت غواړی ستا نه
چې دهغې دپاره ټولنه شوی وی| نوترڅو چې اجازت وانخلی ترهغې واپس نه ځی | (اې پیغمبره) څوک
اُولٰٓئِكَ الَّذِیْنَ یُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ۚ فَاِذَا اسْتَاْذَنُوْكَ
هم دغه کسان | هغه کسان دی | چې ایمان راوړی | په الله او په رسول دهغه| نوکله چې اجازت اوغواړی ستانه
چې ستانه اجازت اخلی نوهم دا هغه خلق چې په الله ﷻ او دهغه په رسول ایمان ساتی| هرکله چې دوئ
لِبَعْضِ شَاْنِهِمْ فَاْذَنْ لِّمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ
دپاره دځینو کارونو خپلو | نو اجازت ورکړه | هغه چاته | چې غواړې تهٔ | دهغوئ نه |
دخپل څه کار دپاره ستانه اجازت غواړی انو په دوئ کښې چې ته چاته غواړی اجازت ورکړه
وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ ﴿۶۲﴾ لَا تَجْعَلُوْا
او ښښانه اوغواړه دپاره دهغوئ | دالله نه | بیشکه الله | ښښونکې | مهربانه دې | مهٔ ګڼرئ |
اوددوئ دپاره دالله ﷻ نه ښښنه غواړه | بیشکه الله ﷻ ښښونکې مهربان دې | (مومنانو) امه ګرځوئی

---

[1] صحیح مسلم کتاب الصلاة باب التشهدل الصلاة: ٤٠٣. والله اعلم.

دُعَآءَ الرَّسُوْلِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا ط
بلنه درسول | په منځ ستاسو کښې | پشان دبلنې | دځينې ستاسو | ځينو لره |
تاسو درسول بلنه داسې معمولي مه ګڼړئ | څنګه چې تاسو خپل مينځ کښې يوبل رابلئ | يقينی ده چه

قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ يَتَسَلَّلُوْنَ مِنْكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ
ښه پيژنی الله | هغه خلق | چې غلی غلی اوځئ | ستاسو نه | ديوبل نه پناه پناه | پس اويريږی |
الله ﷻ هغه خلق ښه پيژنی اچې کوم يو اړخ ته شی انو (غلی غوندې) اوکښيږی انو څوک چې دالله ﷻ

الَّذِيْنَ يُخَالِفُوْنَ عَنْ اَمْرِهٖٓ اَنْ تُصِيْبَهُمْ فِتْنَةٌ
هغه کسان | چې مخالفت کوی | دحکم دهغه | چې اورسيږی هغوئ ته | فتنه په دنيا کښې |
دحکم نه مخالفت کوی اهغوی دې د دې نه اويريږی چې (دنيا کښې) پرې څه آفت راشی ايا دردناک

اَوْ يُصِيْبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝
يا اورسيږی هغوئ ته | عذاب دردناک |
عذاب ئې (په اخرت) کښې راونيسی |

قوله تعالى:- وَاِذَا كَانُوْا مَعَهٗ عَلٰٓى اَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوْا حَتّٰى يَسْتَاْذِنُوْهُ ط

د مجلس آداب:- الله ﷻ خپلو مؤمنانو بندیګانو ته یو آدب بل هم ښائی لکه چه څنګه د راتلو په وخت کښې اجازت غوښتلو سره راځی دغه شان دتلو په وخت کښې هم زمادنبی ﷺ نه اجازت اخلئی نوځئ. خاص کر په داسې وخت کښې چه کله ګڼړه وی او په څه ضروری خبره باندې مجلس شوې وی مثلاً د جمعه مونځ یاداختر مونځ یا څه ډله ده یا څه مجلس شوری ده وغیره وغیره نو په داسې موقعو باندې ترکومې چه د حضور ﷺ نه اجازت نه وی اخستې اخوادیخوامه ځئ د کامل مؤمن یوه نښه داهم ده. بیائی خپل نبی ﷺ ته اوفرمائیل کله چه دوی تانه د څه ضروری کار د پاره اجازت اوغواړی نو تاسو چه په دوی کښې چاته غواړې اجازت ورکوه اود هغوی د پاره د ښښنې دعاګانې هم غواړه. ابوداؤد وغیره کښې دی کله چه په تاسو کښې څوك یو مجلس ته لاړشی نو اهل مجلس ته سلام کوئی اوچه کله د هغه ځایٔ نه تلل غواړئی نو بیاهم سلام کوئی. د آخری ځل سلام د اول ځل سلام نه څه کم نه دې. داحدیث په ترمذی (¹) کښې هم دې او امام صاحب دا حسن ګرځولی دې.

درسول الله ﷺ احترام:- خلقو چه به حضور ﷺ کله راغوښتلونو د حضور ﷺ نوم یا کنیت به ئی په معمولی توګه باندې لکه څنګه چه خپل مینځ کښې یوبل راغواړی آواز به ئی کولو نو الله ﷻ د دې بې ادبئی نه منع اوفرمائیله چه نوم مه اخلئی بلکه یانبی ﷺ یارسول الله ﷺ وائې چه دهغوی د بزرګئی عزت او ادب خیال اوساتلې شی (²) هم ددې په شان آیت ﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَقُوْلُوْا رَاعِنَا وَقُوْلُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوْا ۭ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝﴾ (³) اوهم ددې په شان آیت ﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ۝ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا

---

¹) ابوداؤد كتاب الادب باب فى السلام اذاقام من المجلس:٥٢٠٨ وسنده حسن، ترمذى:٢٧٠٦، احمد:٢/٢٨٧، الادب المفرد : ١٠٠٨، ابن حبان:٤٩٤.

²) الطبرى:١٩/٢٣٠.

³) ٢/البقرة:١٠٤.

تَرْفَعُوْٓا اَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوْا لَهٗ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ ﴾([1]) دې يعنی د ايمان والاخپل آوازونه دنبی ﷺ په آواز باندې مه اوچتونی دحضور ﷺ په وړاندې په اوچتواوچتو آوازونو سره خبرې مه کونی لکه چه څنګه په آزادئی سره خپل مينځ کښې يوبل سره کونې. که داسې مو اوکړه نو ټول عملونه به مو غرق شی اوپته به هم درته اونه لګی الخ. تردې پورې اوفرمائيل چه کوم خلق تاته د حجرې نه شاته چغې وهی نو په هغوی کښې اکثربې عقل دی که چرې هغوی صبر کولې ترهغه وخت پورې چه تاسو پخپله هغوی له راشئی نودا د هغوی د پاره بهتر وه. نودا ټول آداب ورته اوخودلې شو چه حضور ﷺ ته څنګه خطاب کوې.حضور ﷺ سره به خبرې اترې څنګه کوې. دهغوی په وړاندې به څنګه خبرې کوې. بلکه اول خو حضور ﷺ سره په غوږکښې دخبرې کولودپاره صدقه ورکول وو. يومطلب خود دې آيت دا شو دويم داچه درسول الله ﷺ دعا تاسو دخپلې دعا په شان مه ګڼړنی دحضور ﷺ دعاخو مقبوله اومستجابه ده.خبردار کله هم زمونږ نبی ﷺ ته تکليف ورنه کړنی هسې نه چه دهغوی دخُلې مبارکې نه کلمه اونه خی ګنی تباه برباد به شئی([2]) ددې نه د وړاندې جملې په تفسيرکښې مقاتل بن حيان m فرمائی د جمعه په ورځ په خطبه کښې کيناستل په منافقانو باندې ډير سخت تيريدل جمات ته په راتلواو خطبه شروع کيدو نه پس هيڅ څوك به د نبی کريم ﷺ د اجازت نه بغير نه تلوخوچه کله به داسې څه ضرورت وو نو په اشاره باندې به نی دحضور ﷺ نه اجازت اخستلواوحضور ﷺ به اجازت ورکولوځکه چه د خطبه دوران کښې خبرې کولوسره جمعه باطل کيږی نودامنافقان به په ترخ ترخ کښې سترګې بچ کولې اوخونيدل به.([3]) سدی m فرمائی چه کله به دامنافقان په جمع کښې وو نود يو بل نه به ئی خان پناه کولو اوتختيدل به.دالله ﷻ دپيغمبراودهغه دکتاب نه به اخواکيدل.دصف نه به وتل اوپه خلاف باندې به تياريدل. کوم خلق چه د رسول الله ﷺ دامردسنتودرسول ﷺ د حکم اود هغوی د طريقی اود رسول الله ﷺ د شرع خلاف اوکړی هغوی به سزا کولې شی. انسانانوله خپل اقوال افعال د رسول الله ﷺ سنتواو احاديثوسره ملاوول پکاردی.چه څوك موافق وی ښه دی چه برابر نه وی نو مردود دی.([4]) په ظاهره ياباطنه څوك هم دشريعت محمدی ﷺ نه خلاف اوکړی د هغه په زړه کښې کفر اونفاق د بدعت اوبدئی تخم کرلې شی ياهغه ته سخت عذاب ورکړې کيدې شی ياخوپه دنياکښې دقتل حد. قيد وغيره سره يا په آخرت کښې عذاب.مسنداحمدکښې حديث دې چه حضور ﷺ فرمائی زمااوستاسومثال داسې دې لکه چه يوسړی اُور بل کړې وی کله چه هغه ښه بل شو نودپتنګانو يوه ګڼړه جوړه شوه اوهغه په دې بې واره راپريوځی اوس که دې هغوی هرڅومره منع کوی ولې هغوی دی چه په شوق سره په دې کښې راپريوځی. اود دې سړی په منع کولوسره نه منع کيږی. هم دغه حالت زمااوستاسو دې تاسو په اُور کښې ورداخليږئی او زه تاسو نه غيږې ډکوم دې نه مو منع کوم چه په اُورکښې مه ننوځئی د اُور نه بچ شئی خوتاسو زما نه منئی اوپه دې اُور کښې ورننوځئی. داحديث په بخاری اومسلم کښې هم دې.([5])

---

[1]) ٤٩/الحجرات:٢.

[2]) الطبری:١٩٢٣٠.

[3]) الدرالمنثور:٦/٢٣١.

[4]) صحيح مسلم كتاب الاقضية باب نقض الاحكام الباطلة وردمحدثات الامور:١٧١٨، صحيح بخاری:٢٦٩٧، ابوداوٗد:٤٦٠٦، ابن ماجة:١٤، احمد:٦/٢٤٠، ابن حبان:٢٦ بلفظ مختلف.

[5]) صحيح بخاری كتاب الرقاق باب الانتهاء عن المعاصی:٦٤٨٣، صحيح مسلم: ٢٢٨٤، احمد:٢/٣١٢، ترمذی:٢٨٧٤

أَلَآ إِنَّ لِلّٰهِ مَا
خبردار شه | چې الله لره دی | هغه ټول |
اياد ساتئ چې په اسمانونو او په زمکه کښې
فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ قَدْ يَعْلَمُ مَآ اَنْتُمْ
چې په اسمانونو کښې دی | او په زمکه کښې دی | معلوم دې الله ته | هغه حالت | چې تاسو
چې هرڅه دی |هغه ټول د الله ﷻ دی |هغه ته ستاسو دا موجوده حالت
عَلَيْهِ ؕ وَيَوْمَ يُرْجَعُوْنَ اِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ
په هغې باند يئ | او په کومه ورځ | چې واپس روان شی خلق | هغه ته | نو خبر به ورکړی هغوئ ته
هم ښه معلوم دې |او په کومه ورځ چې خلق هغه ته واپس کړې شی |نو هغه بۀ ورته هغه ټول
بِمَا عَمِلُوْا ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿٦٤﴾
دهغه هر څه | چې کړی دی هغوئ | او الله | په هر څه باند | ښۀ علم لرونکې دې
عملونه په ګوته کړی کوم چه هغوی کړی وی |او الله ﷻ په هر څه پوهه دې

قوله تعالى:- قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ يَتَسَلَّلُوْنَ مِنْكُمْ لِوَاذًا ۚ

د هر يو هر حرکت هغه پيژني:-دزمکې اوآسمان مالك دغيب اوحاضرعالم دبنديګانوپټ اوښکاره عملونه پيژندونکې هم هغه الله ﷻ دې. ﴿قَدْ يَعْلَمُ﴾ کښې ﴿قَدْ﴾د تحقيق دپاره دې لکه دې نه وارندې آيت ﴿قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ يَتَسَلَّلُوْنَ مِنْكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِيْنَ يُخَالِفُوْنَ عَنْ اَمْرِهٖۤ اَنْ تُصِيْبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيْبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ﴾ (١) کښې او آيت ﴿قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِيْنَ مِنْكُمْ وَالْقَآئِلِيْنَ لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا ۚ وَلَا يَاْتُوْنَ الْبَاْسَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿١٨﴾﴾ (٢)کښې اولکه آيت ﴿قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِيْ تُجَادِلُكَ فِيْ زَوْجِهَا وَتَشْتَكِيْۤ اِلَى اللّٰهِ ۖ وَاللّٰهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ بَصِيْرٌ ﴿١﴾﴾ (٣)کښې اولکه چه ﴿قَدْ نَعْلَمُ اِنَّهٗ لَيَحْزُنُكَ الَّذِيْ يَقُوْلُوْنَ فَاِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُوْنَكَ وَلٰكِنَّ الظّٰلِمِيْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ﴿٣٣﴾﴾ (٤) اولکه چه ﴿ قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَآءِ ۚ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰىهَا ۪ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ؕ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوْا وُجُوْهَكُمْ شَطْرَهٗ ؕ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ لَيَعْلَمُوْنَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ ؕ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٤٤﴾﴾ (٥)کښې اوځنګه چه آذان کونکې وائی (قدقامت الصلوة) نوفرمائی چه په کوم حال باندې تاسونی دکومواعمالواوعقيدو سره نی تاسو نی الله ﷻ ته ښه معلوم نې. دآسمان اوزمکې يوه ذره هم دالله ﷻ نه پټه نه ده.کوم عمل چه تاسو کوئی په کوم عمل چه تاسو نی الله ﷻ ته ښکاره دې. هيڅ يوه ذره د الله ﷻ نه پټه نه ده او هرلوئ وړوکې په کتاب مبين کښې محفوظ دې. دبنديګانود ټول خير اوشر هغه عالم دې. کېږوکښې پټ شه که هرڅومره پټ څه اوکړې هريوپټ ځيز او ښکاره ځيزهغه ته يوشان ښکاره دې. که په غوږکښې خبرې کوې که په اوچت آوازسره دهغه په غوږونوکښې دی. د ټولوساه لرونکې رزق رسونکې هم هغه دې. د هريوساه لرونکی د

---

(١) ٢٤/النور:٦٣.

(٢) ٣٣/الاحزاب:١٨.

(٣) ٥٨/المجادلة:١.

(٤) ٦/الانعام:٣٣.

(٥) ٢/البقرة:١٤٤.

هريوحال نه هم هغه خبر دي. هرڅه د اول نه په لوح محفوظ كښې درج دي. دغيبو كنجاني هم هغه سره دي كومې چه دهغه نه بغيرڅوك هم نه پيژني. داوچې او لمدې هريوڅيز هم هغه پيژني. د يوې پانړې رژيدل دهغه دعلم نه بهرنه دي. د زمكې دننه په تيارو كښې پرته دانه اوهيڅ اوچ اولوندڅيزداسې نه دې چه په كتاب مبين كښې نه وي. ددې مضمون نورهم ډير آياتونه او احاديث دي. كله چه مخلوق د الله ﷻ طرف ته واپس راوګرځولې شي هغه وخت به د هغوى په وړاندې د هغوى د وړې نه وړه نيكى اوبدى پيش كولې شي.ټول وړاندې روستو اعمال به اوګوري. عمل نامه به په ويره سره ګوري او خپل د عمر ټول حالات چه په دې كښې اووينى په حيرانتياسره به وائى چه دا څنګه كتاب دې چه ده خود لوئ نه لوئ څيز څۀ چه د وړوكې نه وړوكې څيز هم نه دې پريخې. چاچه څه كړې وى هم هلته به ئې موجود مومي. ستاد رب ذات د ظلم نه پاك دې. په آخر كښې اوفرمائيل الله ﷻ ډير هوښيار دې هريوڅيز د هغه په علم كښې دي.

﴿الحمد لله﴾ د سورت نور تفسير هم خيراوعافيت سره ختم شو.

....

آياتونه		سورة الفرقان مكية وهي سبع وسبعون اٰية وست ركوعات		ركوع ګانې
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
⑦⑦		شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې		⑥

تَبٰرَكَ الَّذِىۡ نَزَّلَ الۡفُرۡقَانَ عَلٰى عَبۡدِهٖ لِيَكُوۡنَ

ډير بركت والا دې | هغه ذات | چې نازل ئې كړو | دا فرقان | په بنده خپل باند | دپاره ددې چې شي

هغه الله ﷻ ډير د بركت خاوند دې اچاچې خپل بنده (محمد ﷺ)باندې قران نازل كړې دې اچې دټولو

لِلۡعٰلَمِيۡنَ نَذِيۡرَا ۙ① الَّذِىۡ لَهٗ مُلۡكُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ

دپاره دټول جهان والو | يرونكې | هغه ذات | چې هغه لره ده | بادشاهي داسمانونو | او دزمكې

جهانونو دپاره (دعذاب) نه ويرونكې دې اصرف هغه ذات دې چې په اسمانونو اوپه زمكه كښې

وَلَمۡ يَتَّخِذۡ وَلَدًا وَّلَمۡ يَكُنۡ لَّهٗ شَرِيۡكٌ فِى الۡمُلۡكِ وَخَلَقَ

اونۀ ئې دې نيولې | څوئې | او نشته هغه لره | شريك | په بادشاهئ كښې | او پيدا ئې كړو |

دهغه بادشاهي ده |اوهغه هيڅوک په څويتوب سره نيولې نه دی |نه ورسره په بادشاهئ كښې څوک شريک شته دې

كُلَّ شَىۡءٍ فَقَدَّرَهٗ تَقۡدِيۡرًا ②

هر څيز | پس په اندازه ئې كړو هغه | په اندازه كولو سره |

اوهغه هرڅيزپيدا كړې دی| بيائې دهرڅيزدپاره جدا جدا اندازه مقرر كړې ده

قوله تعالى:- تَبٰرَكَ الَّذِىۡ نَزَّلَ الۡفُرۡقَانَ عَلٰى عَبۡدِهٖ

د الله ﷻ ذات اقدس بابركت دې :-الله ﷻ دخپل رحمت بيان فرمائى چه په خلقوباندې دهغه بزرګى ښكاره شى چه هغه داپاك كلام په خپل بنده محمد ﷺ باندې نازل كړې دې.دسورت كهف په شروع كښې ئې هم خپل حمد په دې صفت سره بيان كړې دې. دلته خپل ځان دبركت خاوند كيدل بيانوى،اوهم

دا صفت نی بیان کړو دلته نی لفظ﴿نزل﴾اوفرمائیلودکوم نه چه باربارپه کثرت سره نازلیدل ثابتیږی لکه چه ارشاددي﴿وَالْكِتٰبِ الَّذِيْ نَزَّلَ عَلٰى رَسُوْلِهٖ وَالْكِتٰبِ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ ۭ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰۗىِٕكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًۢا بَعِيْدًا﴾([1])ومبنی کتابونه نی په لفظ﴿ اَنْزَلَ ﴾سره اوداآخری کتاب نی په لفظ﴿ نَزَّلَ ﴾ اوفرمائیلوځکه چه اولنی کتابونه په یوځل نازل شوی اوقرآن کریم لږ لږ د ضرورت مطابق نازلیدلو. کله څه آیاتونه کله څه سورت اوکله څه احکام. په دې کښې یولوئ حکمت داهم وو چه خلقو ته په دې باندې عمل ګران نه وی اوښه یادشی اود منلود پاره نی زړه کولاوشی لکه څنګه نی چه په دې سورت کښې فرمائیلی دی چه د کافرانویواعتراض داهم دې چه دا قرآن کریم په دې نبی ﷺ باندې په یوځل ولې نازل نه شو؟ جواب ورکړې شو چه داسې ځکه نازل کړې شو چه دې سره ستا زړه لګیدلې وی او په آرام آرام نازل کړو دوی چه کومه خبره هم جوړوی مونږ به د هغې پوره او صحیح جواب ورکووچه ښه د تفصیل والا دې.([2]) هم داوجه ده چه دلته د دې نوم فرقان کیخودلې شوځکه چه دا په حق اوباطل کښې هدایت اوګمراهئ کښې فرق کونکې دې. په دې سره په نیکئ او بدئ حلال اوحرام کښې فرق کیږی. د قرآن کریم داپاك صفت بیانولوسره په چاچه قرآن نازل شود هغه یوپاك صفت بیان کړې شوچه هغه خاص هم د هغه په عبادت کښې اوسیدونکې دې. د هغه مخلص بنده دې داصفت د ټولونه اوچت صفت دې. د دې د پاره د لویولویونعمتونود بیان په موقعه باندې د نبیٔکریم ﷺ هم دا صفت بیان کړې شوې دې لکه دمعراج په موقعه باندې ﴿سُبْحٰنَ الَّذِيْٓ اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذِيْ بٰرَكْنَا حَوْلَهٗ لِنُرِيَهٗ مِنْ اٰيٰتِنَا ۭ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ﴾([3])اولکه چه دخپل خاص عبادت جمعه دمانځه په موقعه اوفرمائیلې شو ﴿وَّاَنَّهٗ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ يَدْعُوْهُ كَادُوْا يَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِ لِبَدًا﴾([4]) اوچه کله دالله ﷻ بنده یعنی حضرت محمد ﷺد الله ﷻ د عبادت دپاره اودریږی الخ. هم داصفت د قرآن کریم د نازلیدلو اوحضورﷺ له د مقربې فرښتې د راتللود اکرام د بیان په موقعه بیان کړې شو. بیاارشاد اوشو چه د دې پاك کتاب د حضورﷺ طرف ته نازلیدل ددې د پاره دی چه حضورﷺ د ټول جهان د پاره خبرورکونکې جوړ شی داسې کتاب چه ټول حکمت اوهدایت والا دې کوم چه پوره تفصیل اوچت ښکاره اومحکم دې کوم له چه خواله هم باطل نه شی راتلې کوم چه د حکیم اوحمید الله ﷻ د طرف نه نازل شوې دې. چه نبی کریم ﷺد دې تبلیغ په ټوله دنیاکښې اوکړی. هریوسور سپین لرې اونیزدې د الله ﷻ د عذابونونه اوویروی. کوم هم چه د آسمان لاندې اود زمکې د پاسه دې د هغه طرف ته د حضورﷺ رسالت دې لکه څنګه چه پخپله د رسول اللهﷺ ارشاد دې زه د ټولو سرو اوسپینو انسانانوطرف ته رالیږلې شوې یم([5])بل ارشاددې ماته پنځه خبرې داسې راکړې شوی دی چه مانه وړاندې یونبی ته هم نه دی ورکړې شوی په دې کښې یوه دا ده چه هر یو نبی به خپل خپل قوم ته لیږلې شو خوزه د ټولې دنیاطرف ته لیږلې شوې یم ([6]) پخپله قرآن پاك فرمائی ﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّىْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعَۨا الَّذِيْ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۠ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ الَّذِيْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمٰتِهٖ وَاتَّبِعُوْهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ﴾([7])اې نبی اعلان اوکړه چه اې ددنیاخلقوزه ستاسو ټول طرف ته د الله ﷻ پیغمبریم بیافرمائی چه زه رسول جوړونکې اورالیږونکې اوپه ماباندې داکتاب نازلونکې هم هغه الله ﷻ دې چه دآسمان اوزمکې یوازې مالك

[1] ٤/النساء:١٣٦.
[2] ٢٥/الفرقان:٣٢-٣٣.
[3] ١٧/الاسراء:١.
[4] ٧٢/الجن:١٩.
[5] صحيح مسلم كتاب المساجد باب المساجد ومواضع الصلاة:٥٢١، احمد:٤١٦/٤، مجمع الزوائد٢٥٨/٨.
[6] صحيح بخارى كتاب التيمم باب نمبر١، حديث:٣٣٥، احمد:٣٠٤/٣، ابن حبان:٦٣٩٨.
[7] ٧/الاعراف:١٥٨.

نازلونکې هم هغه الله ﷻ دې چه داسمان اوزمکې يوازې مالك دې.کوم کارچه کول غواړي هغې ته وانې چه اوشه نوهغه هم هغه وخت کيږي هم هغه وژل کوي اوهم هغه ژوندي کول کوي نه د هغه څوك اولادشته اونه د هغه څوك شريك. هريوڅيز د هغه مخلوق اود هغه د پالنې لاندې دې د ټولوخالق مالك رازق اومعبود هم هغه رب دې چه د هريوڅيز اندازه مقررونکې اوتدبير کونکې هم هغه دې.

وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً
اواونيول خلقو | بې دهغه نه | نور خدايان
او(دې مشرکانو) د الله ﷻ
لَّا يَخْلُقُوْنَ شَيْـًٔا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ وَلَا يَمْلِكُوْنَ
چې نۀ پيدا کوي | هيڅ څيز | بلکه هغوئ | پيدا کړې کيږي | اونۀ لري اختيارهغوئ |
نه علاوه نور داسې خدايان جوړ کړي دي | چې هيڅ څيز پيدا کولې نشي |بلکه دوئ په خپله جوړ کړې
لِاَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا وَّلَا يَمْلِكُوْنَ مَوْتًا وَّلَا حَيٰوةً
دپاره دځانونو خپلو | دنقصان | اونۀ دنفعې | اونۀ لري اختيار | دمرګ | اونۀ دژوند |
شوي دي |اودوئ دخپل ځان دپاره د نفعې او د نقصان څه اختيار نه لري |اونه د چا دمرګ او نه
وَّلَا نُشُوْرًا ۝
اونۀ ديورته کولو دقبرنه
دژوند اختيار لري|

قوله تعالى:- وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً لَّا يَخْلُقُوْنَ شَيْـًٔا

بې اختياره معبود څنګه؟:-دمشرکانوجهالت بيانولې شي چه هغه خالق مالك قادر مختار بادشاه پريږدي اودهغوی عبادتونه کوی چه څوك دمچ يووزر هم نه شي جوړولې بلکه هغوی پخپله د الله ﷻ جوړ شوی دی اوهم دهغه پيداکړې شوی دی هغوی خپل ځان ته هم څه نفع نقصان رسولومالکان نه دی چه لاتورو سره به څه ښيګړه اوکړی يابه نوروته څه نقصان اورسوی يادويمه څه خبره به اوکړې شی هغوی يا خو د خپل مرګ او ژوند ياد بيا راژوندی کيدوهم اختيارنه لري بيادخپل ځان عبادت کونکی اوددې څيزونو مالکان به څنګه شی؟ خبره هم داده چه ددې ټولوکارونومالك هم الله ﷻ دې هم هغه کوی اوهم هغه وژل کوی هم هغه به ټول مخلوق د قيامت په ورځ د نوی سر نه راژوندی کوی په هغه باندې دا کارګران نه دې ديوپيداکول اود ټولوپيداکول يود مرګ نه پس ژوندې کول او ټول راژوندی کول هغه ته يوشان او برابردی. د سترګې په رپ کښې د هغه حکم پوره کيږی صرف په يوآواز سره به ټول مړ شوې مخلوق به راژوندې شی اود هغه په وړاندې به په يوارت کولاوميدان کښې ولاړوی. بل آيت کښې فرمائيلی دی صرف ديوخل به هم يوآواز وی چه ټول مخلوق به زمونږ په وړاندې حاضر شی[1] هم هغه معبود برحق دې دهغه نه بغيربل څوك رب نشته نه د عبادت لائق څوك شته د هغه غوښتلې شوې کيږی د هغه دخوښې نه بغيرهيڅ هم نه کيږی هغه د هلکانوجينکونه عديل اوبديل نه وزيراونظيرنه شريك او سهيم نه پاك دې هغه واحد دې صمددې هغه لم يلد دې هغه لم يولد دې د هغه برابر هيڅ څوك نشته.

---

[1] ۳۶/يس:۵۳.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّآ

| اووائی | هغه کسان | چی انکار ئې کړی دئ | چی نه دئ دا فرقان | مګر

او کافران وائي چې دا (قرآن) خو بس ئش

اِفْكُ اِفْتَرٰىهُ وَاَعَانَهٗ عَلَيْهِ قَوْمٌ اٰخَرُوْنَ ۛ

دروغ دی | چی دخانه ئې جوړ کړی دی | او امداد کړی دی دده سره | په دې کار باندا | خلقو نورو

دروغ دی | چې دی سړی دخان نه راجوړ کړی دی | او نورو خلقو ورسره ددې جوړولو کښې مدد کړی دی

فَقَدْ جَآءُوْ ظُلْمًا وَّزُوْرًا ۚ ④ وَقَالُوْٓا اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ

پس راتلل کړی دی دې خلقو | په ظلم | او په دروغ سره | اووائی دوی | چی دا قیصې دی پخوانو خلقو

خلقو ډیر زیاتي او کړو | او غټ دروغ ئې او وئیل | او دوی وائی چې دا د پخوانو خلقو

اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ⑤

چی لیکلی ئې دی په بل چا | او هم دغه لیکل | اوروليې کیږی | په ده باندې | صبا | او بیګاه

قیصې دی | چې دی سړی په چا لیکلی دی | نو هم دغه لیک ورته صبا بیګاه اوروليې شی

قُلْ اَنْزَلَهُ الَّذِيْ يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمٰوٰتِ

ورته اووایه | چی نازل کړی دې دا فرقان | هغه چا | چی پوهیږی | په هر پټ راز | چی په آسمانونو

ته ورته اووایه چې دا (قرآن) هغه ذات نازل کړی دې | چې هغه ته دزمکې او آسمانونو

وَالْاَرْضِ ؕ اِنَّهٗ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ⑥

او زمکه کښی دې | بیشکه چی الله | دی | ښښونکې | مهربانه |

هر یو راز معلوم دې | بیشکه هغه ښښونکې مهربان دی |

قوله تعالی:- وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ

د کافرانو په رسول الله ﷺ باندې دروغ او دهغه جواب:-د مشرکانو یو جهالت پورته آیاتونو کښې بیان کړې شو کوم چه د الله ﷻ د ذات باره کښې وو دلته دویم جهالت بیانولې شی چه د رسول الله ﷺ ذات مبارک سره دې هغوی وائی چه دا قرآن پاك خو هغه د نورو په امداد سره هم پخپله د ځان نه جوړ کړې دې الله ﷻ فرمائی چه دادې د هغوی ظلم او دروغ د کوم دباطل کیدو چه هغوی ته پخپله هم علم دې وائی خو پخپله دخپلو معلوماتو هم خلاف وائی کله بکواس ونه کوی چه دوراندې کتابونو قصې ده لیکلې دی هم هغه سحر او ماښام په خپل مجلس کښې لولی.دا دروغ هم هغه دی په کومو کښې چه د چا هم څه شك نشته ځکه چه صرف اهل مکه نه بلکه دنیا پیژنی چه زمونږ نبی ﷺ امی وونه نی لیکل پیژندل او نه لوستل.

د ځلوینښتو کالو پورې درسول علیه السلام حالت:-دځلوینښتو کالو په اولنی ژوند کښې یو ساعت هم داسې نه وو په کوم باندې چه څوك ګوته اوچته کړې شی.دحضور ﷺ یو یو صفت داسې وو په کوم چه زمانه ګواه وه په کوم چه اهل مکه فخر کولو دحضور ﷺ عام مقبولیت او محبوبیت او چت اخلاق دمعاملې په ښه

طريقه كول دومره زيات شوې وو چه په هرپوزره كښې د حضورﷺ مقام وو عامو ژبوبه هغوى ته محمدآمين په ښكلې خطاب سره يادولو. دنيا به د حضورﷺ په قدمونوكښې خپلې سترګې غوړولې كوم بوزړه وو چه د حضرت محمدﷺ كورنه وو؟ كومه يوه ستركه به وى چه په هغې كښې د احمد عزت نه وى؟ كومه يوه ګنړه وه چه په هغې كښې به دحضور ﷺ د خيرذكر نه وى؟ كوم يوهغه سړې وو چه د حضورﷺ دبزرګنى صداقت امانت نيكنى اوښيګړې قائل نه وو؟

د نبوت نه پس حالت:-بيا چه كله د الله ﷻ د ټولونه په اوچت عزت سره حضورﷺ عزت داركړې شو د آسمانى وحى حضورﷺ امين جوړكړې شو نوصرف دپلار نيكه طريقې ختميدوسره ليدو باندې نودا بې وقوفان دبې كونې باډولى په شان راګرګړى شودتالى دبيګن په شان اخوادېخواشو.خودخبرو جوړولو او عيبونه لټولوخود دروغو پښې چرته وى؟ كله به ئې حضورﷺ ته شاعر وئيل كله ساحر كله مجنون او كله كاذب. حيران وو چه څه ورته اووايو؟ اوڅنګه دا خپل جاهلانه طريقه ژوندې پاتې كړو اود خپلو باطلومعبودانو جهنډا څنګه پرينوځى؟ اوڅنګه دتيارود‌كه دنيا د الله ﷻ په نورسره روښانه نه كړې شى هغوى ته جواب ملاويږى چه د قرآن رښتونې مطابق واقع حق خبرې د الله ﷻ وركړې شوى دى كوم چه دغيبوعالم دې د چانه چه يوه ذره پټه نه ده چه دتيروشووبيان په دې كښې دې حق دې دراتلونكى وخت بيان په دې كښې دې رښتيادې د الله ﷻ په وړاندې شوې دې اوكيدونكې خبرې يوشان دى هغه غيب هم داسې پيژنى لكه چه ښكاره.دې نه پس خپل د غفاريت شان اود رحم اوكرم شان بيان فرمانى دې د پاره چه خراب خلق هم د هغه نه نااميده نه شى كه هرڅه ئې كړى وى خوچه اوس خو هغه ته تيټ شى توبه اوكړى او په خپلو كړو باندې پښيمانه شى اود رب رضا اوغواړى د رحيم د رحمت نه قربان شم چه داسې سركشه اود الله ﷻ دښمنان اود رسول الله ﷺ داسې بهتان تړونكى دومره سزاګانې وركونكى خلقو ته هم د خپل عام رحمت دعوت وركوى اود خپل كرم طرف ته هغوى راغواړى. كه هغوى الله ﷻ ته بدوانى كه رسول الله ﷺ ته بدوائى په كلام الله پورې خبرې كوى او الله ﷻ د هغوى د خپل رحمت طرف ته لارخودنه كوى دخپل فضل اوكرم طرف ته دعوت وركړى اسلام اوهدايت په هغوى باندې پيش كړى خپلې ښكلې خبرې هغوى‌ته ښې كړى اوپوهه ئې كړى. په يوبل آيت كښې د عيسايانود تثليث پرستنى (ددريوخدايانو) ذكركولوسره دهغوى دسزاګانوبيان كولوسره فرمائى ﴿فَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ ([1])داخلق ولې الله ﷻ ته توبه نه كوى؟ ولې دهغه طرف ته نه ټيټيږى اود هغه نه د خپلو ګناهونو معافى ولې نه غواړى؟ هغه خوډير زيات بښونكې اومهربان دې. مؤمنان تنګونكى هغوى په فتنه كښې اچونكوذكر كولوسره په سورت بروج كښې فرمائى چه كه داسې خلق هم توبه اوكړى د خپلو خرابوكارونونه اخواشى نوزه به هم د هغوى نه خپل عذاب اخواكړم او رحمتونوكښې به ئې داخل كړم. امام حسن بصرى څومره ښكلې اومزيداره خبره بيان كړې ده هغوى فرمائى چه د الله ﷻ رحم اوكرم ته اوګوره چه دا خلق د هغه ګران اوقدردان بنديګان تنګوى وهى ټكوى قتل كوى اوهغه دوى د توبه طرف ته اود خپل رحم اوكرم طرف ته راغواړى. فسبحانه اعظم شانه.

وَقَالُوا
او وائى دوئ
او دوئ وائى

[1] ٥/المائدة: ٧٤.

مَالِ هٰذَا الرَّسُوْلِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِيْ فِي الْاَسْوَاقِ ط لَوْلَآ اُنْزِلَ

څه دي دي رسول لره | چي خوري | طعام | او گرزي | په بازارونو کښې اولې راوونه لیږلي شوه

دا لا څنګه رسول دي چي خوراکونه کوي| او په بازارونو کښې ګرځي |ده ته څوک فرښته

اِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُوْنَ مَعَهٗ نَذِيْرًا ﴿٧﴾ اَوْ يُلْقٰٓى اِلَيْهِ

ده ته | يوه فرښته | چي وي | دهغه سره | يرونکی | یا چي راغورزولي شوي وي | ده ته |

ولې راونه لیږلي شوه |چي هغه ورسره د ویرولو دپاره ملګري وي |ايا ورته د غیبو

كَنْزٌ اَوْ تَكُوْنُ لَهٗ جَنَّةٌ يَّأْكُلُ مِنْهَا ط وَقَالَ الظّٰلِمُوْنَ

يوه خزانه | يا چي وي | ده لره | يو باغ | چي خوراك ئي کولي | دهغي نه | اووائي ظالمان

خزانه ورکړي شوي وي |ايا ورسره باغ وي |چي دهغي نه ئي خوړلي ||اودا ظالمان وائي

اِنْ تَتَّبِعُوْنَ اِلَّا رَجُلًا مَّسْحُوْرًا ﴿٨﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوْا

نه يئ روان تاسو | مګر | په يو سړی پسې | چي جادوپرشوېدې ||او ګوره اے نبي| څرنګي بيانوی دوئ

چي تاسو خلق خو په داسي سړی پسي روان يئ |چي جادو پرې شوي دي ||ائي نبي ﷺ ! او ګوره کنه

لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوْا فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ سَبِيْلًا ﴿٩﴾

تالره | مثالونه | پس دوئ بې لارې شوی دي | پس دوئ طاقت نه لري | دلارې موندلو

دوئ ستا په حقله څنګه عجيبه عجيبه خبرې کوی |دوئ ګمراه شول نوځکه دوئ سمه لار موندلې نشي

تَبٰرَكَ الَّذِيْٓ اِنْ شَآءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا

ډير برکت والا دې | هغه ذات | که اوغواړی | نو اوبه ګرځوی (دربه کړی) | تالره | بهتره

هغه ذات ډير د برکت خاوند دې |که اوغواړی نو تاته به ددې نه هم بهتر څيز درکړی

مِّنْ ذٰلِكَ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ لا

ددې څيزونو نه | ډير باغونه (به وی) | چي بهيږی به | لاند (دونو) دهغې نه | نهرونه

(يعني) باغونه چي دهغې (دونو) لاندې به ولې بهيږی ||او ستا دپاره به

وَيَجْعَلْ لَّكَ قُصُوْرًا ﴿١٠﴾ بَلْ كَذَّبُوْا بِالسَّاعَةِ قف وَاَعْتَدْنَا

او جوړ به کړی تالره | محلونه | بلکه دروغ ګنړلی دوئ | قيامت | او تيار کړي دي مونږه

محلونه جوړ کړی| خبره داده چي دا خلق د قيامت نه منکر دی ||او څوک چي د قيامت نه

لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيْرًا ﴿١١﴾ اِذَا رَاَتْهُمْ

دپاره دهغه چا | چي دروغ ګنړی | قيامت | دلمبوور | کله چي | اووينی دوئ هغه وور

منکر وی |نو مونږ هغوئ دپاره دوزخ تيار کړي دي |څه وخت چي هغه (خلق)

مِّنْ مَّكَانٍ بَعِيْدٍ سَمِعُوْا لَهَا تَغَيُّظًا وَّزَفِيْرًا ﴿١٢﴾ وَاِذَآ

دخاني لرې نه | وابه وری دوئ | دغه اور لره | غصه | او اوازونه | او کله چي

دوزخ د لرې نه اووينی |..................نو دوئ به دهغه غصه او اوازونه واوری ||اوهر کله چي

أُلْقُوا	مِنْهَا	مَكَانًا	ضَيِّقًا	مُّقَرَّنِيْنَ	دَعَوْا	هُنَالِكَ	
اوغورزولې شي دوئ	د دوزخ نه	خائې	تنگ ته	تړلې شوي	آوازونه به اوکړي	هلته	
دوئ د دوزخ په يو تنگ خائې زنځيرونو کښې تړلې شوې اوغورزولې شي نو هلته به د مرگ دعاگانې							
ثُبُوْرًا	لَا تَدْعُوا	الْيَوْمَ	ثُبُوْرًا	وَّاحِدًا	وَّادْعُوْا	ثُبُوْرًا	كَثِيْرًا
هلاکت ته	مه رابلئ تاسو	نن ورځ	مرگ (هلاکت)	يو	اوراواوبلئ	مرگ	ډير
اوغواړي (ورته به اووئيلې شي) چې نن مرگ مه غواړئ ابلکه ډير ډير مرگونه غواړئ							

قوله تعالى:- وَقَالُوا مَالِ هٰذَا الرَّسُوْلِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ

دنبوت مقام اودجاهلانو اعتراضونه:- دې بې وقوفتوب ته گوره درسول الله ﷺ درسالت نه د انکارو چه بيانوی چه دې دخوراك څښاك ولې محتاج دې اوبازارونوته دتجارت اولين دين د پاره ولې خې راځي؟ ده سره يوفرښته ولې نازله نه کړې شو؟چه هغې دده د دعوې تصديق کړې وواوخلق ئې دده ددين طرف ته رابللې او دالله ﷻ دعذاب نه ئې خبرولې. فرعون هم دا وئيلې ووچه ﴿فَلَوْلَآ اُلْقِيَ عَلَيْهِ اَسْوِرَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ اَوْجَآءَ مَعَهُ الْمَلٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِيْنَ﴾[1] ده ته د سرو زرو بنگړې ولې نه دى اچولې شوې ياد ده د امداد دپاره دآسمان نه فرښتې ولې نه نازليږې؟ ددې کافرانوزړونه يو شان دى دحضور ﷺ دزمانې کافرانوهم داسې وئيلې ووچه ښه ده که داسې نه وی نوده ته يوه خزانه ولې نه شی ورکولې چه ته پخپله په آرام باندې خپل ژوندتيرکړې وې اونورخلقو ته ئې هم ورکولې ياده سره چرته يوګرځيدونکې باغ وې چه د خپل خوراك څښاك نه خو بې فکره وو بيشکه دا هرڅه په الله ﷻ باندې آسان دى. خو زړدا څيزونه نه ورکولوکښې هم حکمت دې دا ظالمان مسلمانان هم دهوکه وی اووائی چه تاسو يو داسې سړی پسې لګيدلې ئې په کوم چه چاجادوکړې دې.گوره خوځنګه بې بنياده خبرې کوی؟چرته په يوه خبره هډواودريږی نه اخوا ديخوا اوړی راوړی. کله ئې ورته جادوګراووئيل نو کله ئې په ده باندې دجادوکيدلواووئيل لکه ئې ورته شاعر اووئيل اوکله ئې ورته دچاخودلې اووئيل کله ئې ورته کذاب اوکله مجنون اووئيل سره د دې چه دا ټولوخبرې فضول بکواس دې اود دې غلط کيدل ددې نه هم ثابت دى چه پخپله په دوی کښې اختلاف اوتضاددې. په يوه خبره پخپله ددې کافرانو اعتماد نه پيداکيږی.کله ئې پريږدی اوکله ئې بيا کوی.کله ئې بدلوی په يوه صحيح خبره هډواودريږی نه. کوم طرف ته چه متوجه کيږی لارهيروی ټکرې خوری حق خو يوه خبره ده په دې کښې مخالفت اواعتراض نه شی کيدلې.ناممکن دى چه داخلق د دې ګډوډو خبرونه اووتلې شی بې شکه که رب اوغواړی نوداکافران چه څه وائی د دې نه ډير بهتر خپل نبی ﷺ ته په دنياکښې ورکړی هغه د ډيروبرکتونو والا دې د کانړو نه جوړشوی کورته عرب قصروانی که هغه لوئ وی اوکه وړوکې[2]حضور ﷺ ته خود الله ﷻ د طرف نه وئيلې شوی وو که تاسو غواړئ نود زمکې خزانې اود هغې کنجيانې تاته درکړې شی اوددنيابه دومره مالك کړې شې چه بل چاته به دومره نه وی ملاوشوی.دې سره به ستاد آخرت انعامونه څنګه چه دى هم هغه شان به باقی وی خورسول الله ﷺ دا خوښ نه کړل اوجواب ئې ورکړو چه زمادپاره داټول هم په آخرت کښې جمع کړه.

دکافرانو د جوابونووجه او دوئ ته جوابونه:- بيافرمائی داڅه چه دوی وائی داصرف په تکبر دښمننی ضد د وجه نه وائی.دا نه دی چه ددوی وئيلې شوې وينابه اوشی نودوی به مسلمانان شی.هغه وخت به بيا څه بل څه بهانه جوړه کړی ددوی په زړه کښې خودا خيال دې چه قيامت نه کيدونکې دې خوداسې

---

1) ۴۳/الزخرف:۵۳.

2) الطبری:۱۹/۳۴۳.

خلقودپاره مونږ هم دردناك عذاب تيارکړې دې كوم چه دهغوى د برداشت نه بهر دې چه لمبې وهونكې سوركيدونكې اوسوزونكې تيزأوردې. اوس به لادوزخ د دوى نه د سلوكالو په فاصله وى چه كله د هغوى نظر په دوزخ اود دوزخ نظر په دوى باندې پريوځى نو هغه دوزخ به تاويږى راتاويږى او په جوش اوتيزنى سره به آوازونه راوباسى كوم چه به دابدنصيب اورى اودهغوى واربه خطاكيږى هوش به ترې خى واربه ئى خطاكيږى دوزخ به په دې بدكارانو باندې غاښونه چيچى او په غصه كښې به تاويږى او شوربه كوى چه كله به ددې كافرانو يوه نواله جوړه كړى اوكله به د دې ظالمانونه بدله واخلم؟

ددوزخ دپاره سترګې هم شته خطرناك اوازونه به كوى:-سورت تبارك كښې دى كله چه داخلق په دې كښې واچولې شى نود لرې نه به د دې ويرونكى آوازونه اورى اوهغه به داسې لمبې وهى چه هم اوس به د جوش د وجه نه اوشليږى([1])ابن ابى حاتم كښې دى رسول الله ﷺ اوفرمائيل كوم سړې چه زمانوم واخلى اوزماپه ذمه هغه خبره اوكړى كومه چه مانه وى كړې اوكوم سړې چه دخپل مورپلارنه بغيربل چاته مورپلار اوښائى اوكوم غلام چه دخپل آقانه بغير بل طرف ته د خپلې غلامئ نسبت اوكړى هغه دې د دوزخ د دواړو سترګوپه مينځ كښې خپل ځائ جوړكړى. خلقو ونيل يارسول الله ﷺ د دوزخ هم سترګې دى؟حضورﷺ اوفرمائيل او ولې تاسود الله ﷻ د كلام داآيت نه دې اوريدلې ﴿إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا﴾([2])يوځل حضرت عبدالله بن مسعود ؓ حضرت ربيع ؒ وغيره خان سره اخستې وو چرته روان وو په لاركښې دلوهاردكان راغلوهغوى هلته اودريدل اوكومه اوسپنه چه په اور كښې ګرميدله هغه ئى اوكتله. د حضرت ربيع خو ډير خراب حال شو د الله ﷻ د عذاب نقشه ئى د سترګو په وړاندې راتيره شوه نيزدې وه چه بې هوشه شوې راپريوتلې وو.دې نه پس هغه د فرات غاړې له لاړو هلته ئى تندور اوليدلوچه دهغې په بيخ كښې اورشغلې وهلې ناڅاپى دهغوى د ژبې نه دا آيت اووتلودې اوريدوسره حضرت ربيع بې هوشه شو راپريوتلو په كټ ئى واچولو كورته ئى راورسولو. د سحرنه واخله ترغرمې پورې حضرت عبدالله بن مسعود ؓ هغه سره ناست وو او خيال ئى كولو خو حضرت ربيع ته هوش رانغلو. د حضرت ابن عباس ؓ نه روايت دې كله چه دوزخيان د دوزخ طرف ته راښكلې شى دوزخ به چغې كړى اوداسې غرارې به شروع كړى چه ټول اهل محشر به اوويريږى. بل روايت كښې دى بعضې خلق چه كله دوزخ ته بوتلې شى دوزخ به راغونډشى الله ﷻ چه مالك رحمن دې دده نه تپوس اوكړى داڅه خبره ده؟ هغه به جواب وركړى ياالله ده خو به په خپلو دعاګانوكښې د دوزخ نه پناه غوښتله نن هم پناه غواړى. الله ﷻ ته به رحم راشى حكم به اوشى چه دې پريږده. څه نور خلق به بوخى هغوى به وائى اې پروردګار زمونږ خو ستانه داګمان نه وو الله ﷻ به فرمائى تاسو څه ګنړل؟ هغوى به وائى هم دا چه ستا رحمت به مونږ پټ كړى ستاكرم به زمونږ سره شامل حال شى ستا خور رحمت به مونږ په خپله لمن كښې واخلى. الله ﷻ به د هغوى خواهش هم پوره كړى او حكم به اوكړى چه زما دابنديګان هم پريږده. څه نور خلق به راښكونكې راولى د دوى په كتلو سره به دوزخ شور جوړكړى اود هغوى طرف ته به وراوړاندې شى اوداسې غړمبارې به شروع كړى چه ټول اهل محشر به اوويريږى. حضرت عبيدبن عميرفرمائى كله چه دوزخ د غصې په وجه رچيږى اوشور چغې صورې جوش اوخروش شروع كړى هغه وخت به ټولې مقربې فرښتې اوعزت داره اود درجو پيغمبران به رچيږى تردې چه حضرت ابراهيم خليل الله ؑ به هم په زنګونونوباندې راپريوځى اووائى به چه اې الله زه تن تانه صرف د خپل خان بچاوغواړم نور هيڅ نه غواړم. داخلق به داسې په تنګو اوتيارو مكانونوكښې وراوټومبلې شى لكه چه نيزه په يوه سوره كښې وى.په بل روايت كښې دحضورﷺ ددې

---

[1] ٦٧/الملك:٧-٨.

[2] ٢٥/الفرقان:١٢.الطبرى:١٩/٢٤٤.

شي لکه چه نیزه په یوه سوره کښې وي.په بل روایت کښې دحضورﷺ ددې ایت متعلق سوال کیدلوسره د حضورﷺ دا فرمائیل نقل دی لکه چه میخ په دیوال کښې په سختئی سره ټکوهلې شی دغه شان به دا دوزخیان ورځښولې شي دوی به هغه وخت ښه راګیر کړې شوی وی،وینښته وینښته به نی تړلې وی. هلته به هغوی مرګ ته مرګ اوهلاکت ته به حسرت وانی هغوی ته به وئیلې شی چه یومرګ ولې راغواړئی؟ ولې په سوونوزرګونومرګ نه راوغواړئی؟ مسند احمد کښې دی د ټولونونه اول به ابلیس ته د دوزخ لباس واغوستلې شی دې به دا په خپل تندی باندې کیږدی د روستونه به نی راکاږی اوخپل اولاد به روستولګولوسره به مرګ او هلاکت ته چغې وهی او منډې به وهی. ده سره به د ده اولاد هم ټول ارمان اوافسوس مرګ او غرځیدل راغواړی هغه وخت به هغوی ته دا وئیلې شی (١) د ثبور نه مراد مرګ هلاکت ویل حسرت خساره بربادی وغیره دی. لکه چه موسی ﷺ فرعون ته وئیلې وو ﴿وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا﴾ (٢)فرعون زه دا ګنړم چه ته به ختمیږی بربادیږې به.شاعر هم لفظ ثبور د هلاکت او بربادئی په معنی کښې راوړی.

قُلْ	أَذٰلِكَ	خَيْرٌ	أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ	الَّتِي	وُعِدَ
ورته اووایه	آیا دا انجام	بهتر دې	یا جنت دهمیشوالی	هغه	چې وعده شوی ده (دهغې)
تپوس ترې نه اوکړه چې دا (دوزخ) غوره دې ایا همیشه جنت کوم چې د نیکانو خلقو					
الْمُتَّقُونَ ط	كَانَتْ	لَهُمْ	جَزَآءً	وَّمَصِيرًا ⑮	لَهُمْ
دپرهیزګارانو سره	وی به (دا)	دپاره دهغوئ	بدله	او ځائې دورتلو	وی به دپاره دهغوئ
سره وعده شوې ده | هغه ددوئ دپاره بدله او د واپس راتلو ځائې دې | هلته چه دوئ څه					
فِيهَا	مَا	يَشَآءُونَ	خٰلِدِينَ ط	كَانَ	عَلٰى رَبِّكَ
په هغې کښې	هغه څه	چې غواړی هغوئ	همیشه به وی په هغې کښې	داده	په رب ستا باند
غواړی هغه به موجود وی | همیشه به په کښې اوسیږی | دایوه وعده ده | ستاسو درب					
وَعْدًا	مَّسْئُولًا ⑯				
وعده	غوښتلې شوی (خامخا پوره کونکی)				
په ذمه دغوښتلوقابله					

قوله تعالی:- قُلْ أَذٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ط

جنت او جنتیان:- پورته بیان اوفرمائیلې شو چه دابدکاران به پرمخې په ذلت اوخواریدوسره د دوزخ طرف ته رابښکلې شی او سربښکته به هلته غورزولې شی. بنداوتړلې شوې به وی او تنګ تیاره ځائې به وی نه خلاصیدې شی نه حرکت کولې شی نه تختیدې اونه وتې شی. بیافرمائی چه اوښایه دا ښه دی که هغه کوم چه په دنیاکښې دګناهونونه بچ کیدل د الله ﷻ ویره نی په زړه کښې وه اونن د هغې په بدله کښې خپل اصلی ځائ ته اورسیدل یعنی جنت ته کوم ځائ چه د خپلې خوښې نعمتونه دی د همیشه خوندونه دې دهمیشه خوشحالئی دی چه د هغوی د پاره موجود دی، ښکلې خوراکونه ښکلې اسبابونه بسترې مزیدارې سورلئی ښائسته لباسونه ډیر ښکلی کورونه جوړشوی ښائسته کړې شوی پاکې صفا

---

(١) احمد:٣/١٥٢ مصنف ابن ابی شیبة :٧/٥٥

(٢) ١٧/الاسراء:١٠٢

حورې خوندور کونکې نظارې د هغوی د پاره موجود دی چرته چه د چا نظر خوځه چه خیال نی هم نه شی رسیدلې اونه ددې مزو بیان د چا غوږ اوریدلې. بیا د دې د کمیدو یا خرابیدو ماتیدو ختمیدو هم څه خطره نشته نه به د هغه ځایٔ نه ویستې شی اونه به دغه نعمتونه کم شی. نه ختمیدونکې بهترین ژوندد مدام رحمت اودهمیشه دولت به دوی ته ملاوشو اوهم د دوی شو.دا درب احسان او انعام دې چه په هغوی باندې اوشو اودکوم چه دوی، حقدار وو.درب تعالی عزوجل وعده ده چه هغه په خپله ذمه کړې ده.کوم چه به کیږی دکومې نه کیدل چه ناممکن دی اودکوم چه غلط کیدل محال دی.دهغه نه دهغه د وعدې دپوره کولو سوال کوئی دهغه نه جنت غواړئی هغه ته خپله وعده وریاده کړئی داهم د هغه فضل دې چه د هغه فرښتې د هغه نه دعا کوی چه اې رب العالمین ستا بندیګانوسره چه ستا کومه وعده ده هغه پوره کړه دوی جنت عدن ته بوځه. د قیامت په ورځ به مؤمن وائی چه اې زمونږ پروردګارا ستا وعده مونږ وراندې کیخودې وه اوعمل مو کولو نن ته خپله وعده پوره کړه. دلته اول د دوزخیانو ذکر اوشوبیاد سوال کولونه پس د جنتیانوذکر اوشو. په سورت صافات کښې اول د جنتیانو ذکر اوشو اود سوال نه پس بیا د دوزخیانوذکر اوشو چه آیا دغه بهتر دی که د زقوم ونه؟ کوم چه مونږ د ظالمانود پاره فتنه اوازمینبت جوړکړې دې. کومه چه د دوزخ د بیخ نه راوخی د کومې میوې چه دومره بدرنګه دی لکه د مار چڼه. دوزخیان به دا خوری اوپه دې به خیټه ډکوی بیابه خوټکیدلې اوبه وینې نوونه وغیره ګډودې کړې شوې اوبه دوی‌ته څکلوله ورکوی اوبیا به دوی په دوزخ کښې وی. هغوی خپل پلاران نیکونه ګمراه اولیدل اودیر زیات ئی هغوی پسې تړپونه شروع کړه. (۱)

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ
او هغه ورځ | چې راجمع کړي الله دوئ لره |
او په کومه ورځ چې الله ﷻ دوئ راجمع کړي | او ورسره
وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنْتُمْ
او هغه معبودان | چې عبادت ئي کوي دوئ | بې دالله نه | نو اوبه وائي الله دوئ ته | ایا تاسو |
هغه معبودان هم چې دوئ به ني دالله ﷻ نه بغیر عبادت کولو | نو بیا به ورته اووائي چې
أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي هَؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ۝ قَالُوا
بې لاري کړي وو | بندګان زما | دا کسان | یابې لاري شوي وو پخپله | دنیغي لاري نه | اوبه وائي هغوئ
ایا تاسو زما دا بندګان ګمراه کړي وو؟ ایا دوئ پخپله دلارې نه بې لاري شوي وو؟
سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ
پاکي ده تالره | نه ښائي مونږ لره | چې اونیسو مونږ | بې ستا نه | څوک دوستان |
هغوئ به اووائي ستا دپاره پاکي ده | مونږ دپاره دا خبره مناسب نه وه | چې ستا نه بغیر مو بل مددګار نیولې
وَلَٰكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ
ولیکن نفع ورکړه تادوئ ته | او پلارانو ددوئ ته | تر دې پورې | چې هیر کړو دوئ نصیحت |
لیکن (حقیقت دادې) چې هم تا هغوئ او دهغوئ پلارانو ته خوشحالي ورکړې ده | تر دې چې ستایادول

(۱) ۳۷/الصافات: ٦۲-۷۰.

وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿١٨﴾ فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ

او وو دوی | یو قوم | هلاك شوي | پس دغه شان به دروغژن کړی هغه معبودان تاسو لره | -

ئې هیر کړل | او هلاک شول | نو (دغه فرضي معبودانو) ستاسو خبري پخپله دروغژني کړې | نو او س نه

بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا

په هغه خبره کښې | چې وايئ تاسو | نونهٔ به لرئ طاقت تاسو | داړولو دعذاب (دخان نه) |

خو تاسو په خپله دا (عذاب) بندولې شئ | او نه دچا نه مدد

وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ

اونهٔ دمدد کولو دیو بل سره | او هغه څوك | چې ظلم ئې اوکړو | ستاسو نه | اوبه څکوؤ هغه ته |

اخستلې شئ | او چاچې په تاسو کښې (په ځان ظلم) اوکړوا نو مونږ بهٔ پرې دغتې عذاب

عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾

عذاب لوئ |

مزه څکوو |

قوله تعالى:- وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ

مشرکان اود هغوی معبودان د الله ﷻ په عدالت کښې :- بیان کولې شی چه مشرکانو د الله ﷻ نه بغیر د چاچا عبادتونه کول دقیامت په ورځ به هغه په دوی باندې سره دعذابه زبانی رټنې دپاره هم راوستلې شی دې دپاره چه هغوی پښیمانه شی. حضرت عیسی ﷺ حضرت عزیر ﷺ اوفرښتې د کومو کومو چه دوی عبادتونه کړې وو([1]) ټول به موجود وی اوعبادت کونکی هم اوټول به په دې کتره کښې حاضر وی. هغه وخت به الله ﷻ ددې معبودانو نه تپوس اوکړی چه آیاتاسو زمادې بندیګانوته دخپل عبادت کولو وئیلې وو یادوی پخپله داسې کول؟په بل آیت کښې دی چه دحضرت عیسی ﷺ نه به هم داسې سوال کولې شی؟دکومې چه به هغوی داجواب ورکړی ما هیڅ کله دوی ته داسې تعلیم نه دې ورکړې لکه ځنګه چه تاته ښه معلومه ده. ماخودوی ته هم هغه وئیلې وو کوم چه تاماته خودلې وو چه د عبادت لائق صرف هم یو الله ﷻ دې([2])دا ټول معبودان چه د الله ﷻ نه علاوه وو اوډالله ﷻ رښتونې بندیګان وو دشرك نه ویزاره وو جواب به ورکړی چه یومخلوق ته مونږ ته یا دوی ته دا لائق نه وو چه تانه بغیرد بل چا عبادت اوکړو. مونږ چرې هم دوی ته د شرك تعلیم نه وو ورکړې.هم پخپله دوی د خپلې خوشحالنی نه دنورو عبادت کول شروع کړی وو.مونږ د دوی نه او ددوی دعبادتونونه ویزاره وو.مونږ د دوی ددې شرك نه خلاص یومونږخو پخپله ستا عبادت کونکی یو بیاداځنګه ممکن وه چه د معبودیت په منصب باندې راشو؟ داخو مونږ له هډو جائز نه وه. ستا ذات د دې نه پاك اوډیراوچت دې چه ستا دې څوك شریك وی.یوبل آیت کښې صرف دفرښتو نه ددې سوال کیدل بیان شوی دی.(نَتَّخِذَ)دویم قراءت (نُتَّخَذَ) هم دې یعنی دا هیڅ شان سره نه شو کیدې نه زمونږ دپاره دالائق ووچه خلق دې زمونږ عبادت اوکړی اوستاعبادت دې پریږدی.ځکه چه مونږ خوپخپله ستا بندیګان یو اوستاد درسوالګریو. په دواړو صورتونوکښې مطلب نیزدې نیزدې هم یو دې. د هغوی د دهوکه کیدو وجه خو زمونږ په عقل

---

[1]) الطبری: ١٩/٢٤٧.

[2]) الطبری: ١٩/٢٤٧.

صرف داراخې چه دوی ته عمرونه ملاو شوخوراك څښاك ورته ملاو شوبدمستئی کښې وړاندې شو تردې چه دمعرفت کوم نصیحت درسولانو په ذريعه رسيدلې وو هغه نی هیرکړوستا د عبادت نه او ربښتونی توحید نه اخوا شو.داخلق وو هم بې خبرد هلاکت په کنده کښې پریوتل اوتباه برباد شول.﴿بورا﴾ نه مطلب هلاکت والا دی(۱) لکه څنګکه چه ابن زبعری ؓ په خپل شعرکښې دالفظ هم په دې معنی کښې ترلې دې.اوس به الله ﷻ دې مشرکانو ته اوفرمائي ګورنی اوس خوستاسو دمعبودان پخپله تاسو دروغژن ګڼړی تاسو خودوی خپل ګڼړلې وو اوداخیال مو کولو چه دوی به تاسو الله ﷻ ته ورنیزدې کړی د هغوی عبادتونه موکول نن دوی تاسو نه په میلونوتختی تاسو نه ځان له کیږی اوویزاری درنه ښکاره کوی.لکه چه ارشاد دې ﴿وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُوْنِ اللهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآئِهِمْ غٰفِلُوْنَ ۝ وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوْا لَهُمْ اَعْدَآءً وَّكَانُوْا بِعِبَادَتِهِمْ كٰفِرِيْنَ ۝﴾(۲)یعنی ددې نه به زیات ګمراه څوك وی چه دالله ﷻنه بغیرداسې نورو ته آواز کوی چه د قیامت پورې د هغوی خوبښه نه شی پوره کولې بلکه هغوی خود دوی د دعا نه غافل دی اودمحشر په ورځ به دا ټول د دغه ټولو دښمنان وی اودهغوی دعبادتونو به صفا منکران شی. نو دقیامت په ورځ به دا مشرکان نه د خپلو خانونونه د الله ﷻ عذاب اخواکړې شی اونه به خپل امداد اوکړې شی اونه به څوك خپل امدادیان اوومومی.په تاسو کښې چه څوك هم الله ﷻ چه واحد ذات دې سره شرك اوکړی مونږ به هغوی ته زبردست اوسخت عذاب ورکوو.

وَمَآ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ اِلَّآ اِنَّهُمْ
او اے نبی | نهٔ ووه لیږلی مونږ | مخکښی ستانه | درسولانونه | مګر وؤ هغوی
او مونږ چې ستانه وړاندې هر څومره پیغبران لیږلی دی انو ټولو به
لَيَاْكُلُوْنَ الطَّعَامَ وَيَمْشُوْنَ فِى الْاَسْوَاقِ ؕ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ
چې خوړولو بهٔ ئې طعام | او ګرزیدل به | په بازارونو کښې | او ګرزولی دی مونږ | خینی دتاسو |
خوراکونه هم کول او په بازارونو کښې به هم ګرځیدل او مونږ تاسو دیوبل دپاره د
لِبَعْضٍ فِتْنَةً ؕ اَتَصْبِرُوْنَ ۚ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيْرًا ۝
دپاره دخینو نورو | ازمینښت | ایا تاسو صبر کوئ | او دې رب ستا | ښهٔ لیدونکي |
د امتحان ذریعه هم ګرځولی یئ انو اوس هم صبر کونی(که نه) او ستارب ډیر ښه وینی ګوری

قوله تعالى:- وَمَآ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ

داهریو څه هم دنبوت منافی نه دی:-کافرانوچه به داکوم اعتراض کولوچه دنبی خوراك څښاك او تجارت اوبیوپارسره څه کاردې؟ددې جواب ورکولې شی چه وړاندینوټولوپیغمبرانو انسانی ضرورتونه لړل خوراك څښاك هغوی سره هم لګیدلې وو.تجارت سوداګری کارکسب هغوی هم کول.دا څیزونه د نبوت خلاف نه دی.او الله ﷻ هغوی ته د خپل خاص پیرزونې نه هغه پاك اوصاف نیك خصلتونه ښکلې اقوال اختیارمنداقوال ښکاره دلیلونه اوچتې معجزې ورکړې وې چه د کامل عقل خاوند هوښیاراوبینا په دې مجبورکیدل چه دهغوی نبوت اومنی اودهغوی صداقت اومنی. هم ددې آیت په شان بل آیت ﴿اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا

---

(۱) الطبری:۲۴۸/۱۹.
(۲) ۴۶/الاحقاف:۵-۶.

فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۗ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ اتَّقَوْا ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ (۱) یعنی تانه وړاندې چه هم څومره انبیاء علیهم السلام راغلی ټول په ښاریوکښې اوسیدونکی انسانان وو.بل آیت کښې دی ﴿وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَّا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ﴾ (۲) مونږ دهغې داسې بدنونه نه ووجوړ کړی چه د خوراك څښاك نه آزاد وی.مونږ خو په تاسو کښې د یویو ازمیښت په بل بل سره کوو دې د پاره چه حکم منونکی او حکم نه منونکی ښکاره شی. صبر کونکې اونه صبرکونکې معلوم شی. ستا رب چه الله ﷻ دې بینا او هوښیاردې. ښه پیژندونکې دې چه د نبوت حقدار څوك دې؟ لکه چه فرمائی ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ۗ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِندَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ﴾ (۳) د رسالت د منصب اهلیت په چا کښې دې؟ هغه هم الله ﷻ پیژنی اوهم هغه ته د دې هم علم دې چه د هدایت مستحق څوك دې اوڅوك نه دې. د الله ﷻ اراده دبندیګانود امتحان داخستلو ده ددې دپاره انبیاء کرام علیهم السلام په معمولی حالت کښې ساتی ګنی که هغوی ته په کثرت سره دنیاورکړې شوې وه نود هغوی د مال په لالچ کښې به ډیر زیات خلق هغوی سره ملګری شوی وو نوبیا به دروغژن اورښتونی یوځائ شوې وو. په صحیح مسلم شریف کښې رسول الله ﷺ فرمائی چه الله ﷻ فرمانیلی دی چه زه پخپله تا اوستا په ذریعه باندې نورخلق ازمیښت کونکې یم (۴) مسندکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی که ما غوښتل نوماسره به د سرو زرو او سپینوزرو غرونه ګرځیدل (۵) اوپه صحیح حدیث شریف کښې دی چه حضور ﷺ ته په نبی اوبادشاه جوړیدوکښې اونبی اوبنده جوړیدوکښې اختیارورکړې شونو حضور ﷺ بنده اونبی جوړیدل خوښ کړل. (۶) ﴿فصلوات الله وسلامه علیه وعلی اله واصحابه اجمعین﴾

﴿الحمدلله﴾ اتلسمې سپارې تفسیر مکمل شو.

....

....

....

(۱) ۱۲/یوسف:۱۰۹،۱ لخ

(۲) ۲۱/الانبیاء:۸.

(۳) ۶/الانعام:۱۲٤.

(۴) صحیح مسلم کتاب الجنة باب الصفات التی یعرف بها فی الدنیا اهل الجنة واهل النار:۲۸۶۵.

(۵) مسندابی یعلی:٤۹۲۰.

(۶) احمد:۲/۲۳۱،ابن ابی حبان:۶۳۳۱وسنده صحیح.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا

او وائی | هغه کسان | چی امید نهٔ لری | دملاقات زمونږ | ولې نهٔ رالیږلې کیږی | مونږ ته

اوکوم خلق چې مونږ سره دملاقات امید نه ساتی | هغوئ اووئیل چې په مونږ باندې

الْمَلٰٓئِكَةُ أَوْ نَرٰى رَبَّنَا ۭ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ

فرښتې | یا ولې نهٔ وینو مونږ | رب زمونږ | په تحقیق سره ډیر تکبر اوکړو دوئ | په زړونو خپلو کښې

فرشتې ولې نه نازلیږی | یا مونږ خپل رب لیدلې وې | دوئ خپل ځان ډیر لوئې ګڼرلې دې

وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا (۲۱) يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ

او دحد نه واوړیدل | په اوړیدو | لویو سره | په کومه ورځ | چی اووینی دوئ | فرښتې |

اود حدنه ډیر لرې تلی دی | په کومه ورځ چې دوئ فرشتې اووینی | نو هغه ورځ به

لَا بُشْرٰى يَوْمَئِذٍ لِّلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حِجْرًا

نهٔ به وی خوشحالی | په دغه ورځ | دپاره دمجرمانو | اووائی به هغوئ | پناه غواړو |

دمجرمانو دپاره دخوشحالئ ورځ نه وی | او دابه وائی چې پناه غواړو پناه |

مَّحْجُورًا (۲۲) وَقَدِمْنَآ إِلٰى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ

پناه تینګه په الله پورې | او راوړاند به شو مونږه | هغې ته چې کړی دی هغوئ | دعمل نه |

اومونږ به ددوئ دعملونو طرفته توجه اوکړو | نو هغه به ورله داسې کړو

فَجَعَلْنٰهُ هَبَآءً مَّنْثُورًا (۲۳) أَصْحٰبُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ

پس اوبه ګرزوؤ مونږ هغه | دوړه | الوزولې شوی | ملګری د جنت به | په دغه ورځ | بهتره وی

چې هغه به الوتونکی خاورې اوګرځوو(چه هیڅ حیثیت به یې نه وی)دجنت خاوندان به په دغه ورځ

مُّسْتَقَرًّا وَّأَحْسَنُ مَقِيلًا (۲۴)

په لحاظ دځائې دقرار سره | او ډیر ښه به وی | په لحاظ دآرام دغرمې |

په ښو ځایونو اوښائسته خواب ګاهونو کښې په آرام وی|

قوله تعالی:- وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا

دکافرانویوه عجیبه مطالبه کافرانوبه دنبوت دانکاریوه بهانه داهم جوړوله چه کهٔ الله ﷻ څوك رسول رالیږلې نویوه فرشته نې ولې نه رالیږله.لکه چه په بل آیت کښې دی چه هغوی به یوه بهانه داهم کوله چه ﴿لَنْ نُّؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَآ أُوْتِيَ رُسُلُ اللّٰهِ﴾ یعنی چه ترڅو پورې پخپله مونږته هغه رانکړې شی کوم چه رسولانوته ورکړې شوې دې مونږبه بالکل ایمان رانهٔ وړو،،مطلب دادې چه لکه څنګه پیغمبرانوته د الله ﷻ دطرفه فرشته وحی راوړی.مونږته دې هم راځی،اوداهم کیدې شی چه دهغوی مطالبه داوی چه فرشتې اووینی،په خپله فرشتې راشې مونږ پوهه کړی اودنبی کریم ﷺ د نبوت تصدیق اوکړی نومونږبه تاسولره نبی اومنو.لکه څنګه چه بل آیت کښې دی چه کافرانو اووئیل.﴿أَوْ تَأْتِيَ بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَبِيلًا﴾ یعنی ته الله پاك راوله، فرشتې په ښکاره مونږته راوله،،ددې پوره تفسیربه سورة سبحان الذي اسري بابنی اسرائیل کښې

تیرشوې دې.دلته هم دهغوی دامطلب بیان شوې دې چه یاخومونږته فرښتې راکوزې شی یامونږخپل رب اووینو.داخبره ځکه دهغوی دخُلې نه اوروتله چه دوی به خپل ځانونه ډیراوچت ګنړل.اودهغوی غرور دحدنه زیات شوې وو.ددوی دایمان راوړلونیت نه وو.لکه چه فرمان دې﴿وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَٰئِكَةَ﴾ یعنی که مونږپه دوی باندې فرښتې هم نازل کړې وې اودوی سره مړو خبرې کړې وې نورهم ټول څیزونه مونږ دوی ته مخامخ کړې وې بیابه هم دوی ته ایمان راوړل نه وو نصیب شوې.الله ﷻ فرمائی فرښتې به دوی اووینی لیکن هغه وخت به دوی دپاره دهغوی لیدل څه ښهٔ نه وی.ددې نه مراد مرګ دزنګدن وخت دې.چه کله فرښتې کافرانوته راځی اود الله ﷻ دغضب اودجهنم هغوی ته خبرورکوی.او وائی چه اې پلیت نفسه چه په پلیت اوناپاك بدن کښې وې ګرم هواګانو او ګرمواوبو طرف ته او ګرم سوزوطرف ته روان شه.هغه د راوتلونه ځان بندوی اوپه بدن کښې پټیږی.

په دې باندې فرښتې هغوی لره په مخونواوپه شاګانوباندې وهی.لکه چه فرمان دې ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّٰلِمُونَ فِي غَمَرَٰتِ الْمَوْتِ﴾یعنی اِرمان چه تاظالمانولره دهغوی دزنګدن په وخت لیدلې چه کله فرښتې دهغوی د وهلودپاره لاسونه وړاندې کوی.اووائی به،چه خپل روحونه راوباسئ،نن به تاسودذلت عذاب څکئ ځکه چه تاسوبه په الله ﷻ پورې ناحق الزامونه لګول.اودهغهٔ دآیاتونونه به تاسو تکبرکولو.د مؤمنانوحال به دهغوی نه بالکل په عکس وی.هغوی دخپل مرګ په وخت خوشخبرئ (زیری) ورکوی.اود همیشه خوشحالو زیری ورکوی.لکه چه فرمان دې.﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ﴾ چاچه الله ﷻ ته خپل رب اووئیل اووې منلو،بیاپه دې باندې کلك پاتې شول.هغوی ته زمونږ فرښتې راځی.اووائی چه تاسومه ویریږئ بلکه هغه جنتونوته دتلو خوشحالی کوئ.دکومې چه به تاسوته وعده درکولې شوه.مونږستاسو مددګاروو‌په دنیاوی ژوندکښې هم اوپه آخرت کښې هم،تاسوچه څه غواړئ هغه به بیامومئ،اودکوم څیزچه خواهش کوئ هغه به راموجود شی.دابه ستاسوملمستیاوی دبخښونکی مهربان الله ﷻ دطرفه،په صحیح حدیث کښې دی چه فرښتې دمؤمن روح ته وائی اې پاك روح چه په بدن کښې وې ته دالله ﷻ رحم او رحمت طرف ته روان شه.چه هغه ستانه ناراضه نه دې.[1]د سورة ابراهیم آیت﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ﴾په تفسیرکښې داټول حدیثونه په تفصیل سره بیان شوی دی.بعضو وئیلی دی چه مراد ددې نه دقیامت په ورځ فرښتې لیدل دی.کیدې شی چه په دواړوموقعو باندې دفرښتو لیدل مرادوی په دې کښې دیوقول دبل سره منافات نشته.ځکه چه په دواړوموقعوباندې به هرنیك اوبدفرښتولره وینی.دمؤمنانوبه درحمت او رضامندئ زیری سره دفرښتو دیدارکیږی اودکافرانوبه دلعنت اوغصې اودعذاب آوازونوسره، فرښتې به هغه وخت دې کافرانوته صفا اووائی چه اوس کامیابی اوخوشحالی په تاسوباندې حرام ده.د﴿ حِجْرًا﴾ لفظی معنی بندول دی.لکه چه قاضی کله څوك د غریبئ یا کم عقل توب یاد ماشوموالی په وجه دمال دتصرف نه بندکړی نو وائی﴿حَجَرَ الْقَاضِي عَلَىٰ فُلَانٍ﴾حطیم ته هم حجروائی ځکه چه هغه طواف کونکی خپل دننه دطواف کولونه بندوی.بلکه ددې نه بهر طواف کولې شی.عقل ته هم په عربئ کښې حجر وائی. ځکه چه داهم انسان دغلطو کارونونه بندوی.

﴿وَيَقُولُونَ﴾دامقوله دچا ده؟:-پس فرښتې هغوی ته وائی چه کوم زیری چه مؤمنانوته دې وخت ملاویږی ددې نه تاسومحروم یئ.دامعنی خوپه دې وجه ده چه داجمله دفرښتوقول اومنلې شی.دویم قول دادې چه دا مقوله به هغه وخت دکافرانووی[2].هغوی چه فرښتې اووینی نووائی به،چه الله دې اوکړی تاسوزمونږنه په پرده کښې اوسئ تاسوته زمونږخواته راتګ ملاو نه شی.اګرچه دامعنی هم کیدې شی خود لرې والی

---

[1] نسائی کتاب الجنائز باب ما یلقی به المومن من الکرامة عند خروج نفسه : ۱۸۳٤، وهو صحیح ابن ماجه: ٤٢٦٢.

[2] الطبری : ۲٥٤/۱۹.

معنی ده خاصکر هغه وخت کله چه ددې خلاف هغه تفسیر کوم چه مونږ پورته بیان کړو، دسلفونه نقل دې.البته دحضرت مجاهدنه یوقول داسې نقل دې لیکن ددوی نه صراحت سره داهم نقل دی.چه دا قول به د فرشتووی.والله اعلم.

قیامت کښې د کفاروټول اعمال برباد:-بیابه دقیامت په ورځ داعمالودحساب په وخت ددوی عملونه عبث اوبې کاره شی. دوی چه به څه دخپل نجات ذریعه ګڼړله هغه به بې کاره شی.ځکه چه یاخوهغه خلوص والانه وو،یادسنت مطابق نه وو.اوکوم عمل چه ددې دواړونه یاپه دې کښې دیوڅیزنه خالی وی هغه دالله ﷻ په نزد دقبلیدوقابل نه دې.په دې وجه دکافرانونیك عملونه هم مردود دی.مونږدهغوی عملونه اوکتل اوهغه مود خوروشوو ذرو پشان کړل.چه دنمرهغه شعاګانې کومې چه په یو سری کښې دننه راخی اوپه هغې کښې په نظر راخی.لیکن که څوك هغه رانیول اوغواړی نوپه لاس نه راخی(۱).لکه څنګه چه اوبۀ په زمکه اوبهیولې شی هغه بیاپه لاس نه راخی.یا کومې دوړې چه په لاس نه راخی یاد ونو دپاڼړو چړی شوی بسری کوم چه په هواکښې والوخی یا ایره یا دوړه کوم چه الوځی دغه شان ددوی عملونه دی.چه دا بالکل بیکاره دی ددې هیڅ ثواب به هغوی ته نه ملاویږی.ځکه چه یاخوپه دوی کښې خلوص نه وو،یادشریعت مطابق نه وو،یا دواړه صفتونه پکښې نه وو.پس کله چه داد عالم او عادل حقیقی حاکم په مخکښې پیش شول نوبالکل بیکاره ثابت شول.په دې وجه نې هغې د ردی اوپه لاس نه راتلوڅیزسره تشبیه ورکړې شوه.لکه څنګه چه بل ځاې کښې دی.﴿مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ﴾ دکافرانودعملونومثال د ایرې پشان دې چه هغې لره تیزه هوا والوخوی.د انسان نیکۍ بعضې ګناهونو سره هم ضائع کیږی.لکه صدقه اوخیرات چه داپه احسان کولواوتکلیف رسولوسره ضائع کیږی.لکه چه فرمان دې﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَىٰ﴾پس ددوی د عملونو نه نن دوی په هیڅ عمل باندې قادرنه دی.اوپه آیت کښې ددوی دعملونومثال دشګې هغه ډهیری سره ورکړې شو کوم چه د لرې نه د دریاب دچپوپه شان ښکاری چه دهغې په لیدلو تږې سړې هغې لره اوبه ګڼړی.لیکن چه نزدې ورشی نو أمید نې مات شی ددې تفصیل هم دالله په فضل تیرشوې دې.

دمؤمنانو حالت:-بیانې اوفرمائیل چه ددوی په مقابله کښې دجنتیانوهم واورئ ځکه چه دادواړه دلې برابرنه دی.جنتیان خوبه په اوچتو درجوکښې په اوچتوبالاخانوکښې په امن اوامان،راحت اوآرام سره په عیش اوعشرت کښې وی.ښۀ مقام،زړۀ خوشحالونکې منظر،هرراحت به موجودوی،زړۀ خوشحالونکې هر څیزبه مخې ته وی،ښۀ ځاې، ښائسته مکان، مبارك منزل،داودۀ کیدوپاسیدو اود اوسیدلوآرام به وی.ددې په خلاف جهنمی دې چه ددوزخ لاندې طبقوکښې به په زنځیرونوکښې بند وی، لاندې باندې ښې اوګس طرف ته به اور وی. غم، افسوس،تکلیف، سوزیدل،بې آرامی،زړۀ سوزیدل، بدمقام، لوئې منزل،ویرونکې منظر،سخت عذاب به وی،دنیکانوخلقو دکوموچه په زړۀ کښې ایمان وودهغوی عملونه به قبول کړې شی، ثوابونه به ورکړې شی، بدلې به ملاوشی،دجهنم نه به بچ شی،دجنت وارث اومالك به جوړشی.پس دوی چه تولې ښیګړې نې حاصلې کړې اوهغه کوم چه دهر خیرنه محروم شول آیابرابر کیدې شی؟پس دنیکانونیك بختی نې بیان کړله اود بدانو بدبختئ باندې نې تنبیه اوفرمائیله.

دابن عباس ؓ نه نقل دی چه څه ساعت به داسې هم وی چه جنتیان به خپلو حورو سره د ورځې دغرمې آرام کوی اوجهنمیان به شیطانانوسره تړلې شوی دغرمې ویریږی.

سعیدبن جبیر رحمه الله فرمائی چه الله ﷻ به نیمه ورځ کښې دبندګانو دحساب نه فارغ شی.پس د جنتیانود غرمې د اودۀ کیدو وخت به جنت کښې وی.اودجهنمیانوبه په جهنم کښې.حضرت عکرمه رحمه الله فرمائی

---

(۱) الطبری : ۱۹/۲۵۴.

ماته معلومه شوې ده چه کوم وخت به جنتیان جنت ته ځي اوجهنمیان به جهنم ته،دابه هغه وخت وي کوم چه دلته په دنیاکښې د غرمې په وخت وي چه خلق خپلوکورونوته د دزوګهنټو دآرام حاصلولوپه غرض سره واپس کیږي.دجنتیانودا قیلوله به جنت کښې وي.دکب د زړه خوراك به پرې خوړلې شي.

دحضرت ابن مسعودؓ بیان دې چه دنیمې ورځې نه به مخکښې مخکښې جنتیان په جنت کښې او جهنمیان په جهنم کښې قیلوله کوي.بیاهغوی هم دا آیت اولوستلو.او آیت ﴿ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ ۝ ﴾ ئې هم اولوستلو.جنت ته تلونکی به صرف یوځل دالله ﷻ په وړاندې پیش کیږي هم داآسانتیا سره حساب اخستل دی.بیابه دوی جنت لاړشي دغرمې آرام به کوي.لکه چه دالله ﷻ فرمان دې ﴿ فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۝ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۝ وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۝ ﴾ یعنې کوم کس ته چه عملنامه په ښی لاس کښې ورکړې شي دهغه نه به ډیرآسان حساب اخستلې شي اوهغه به خپل خپلوانو طرف ته په خوشحالئ راواپس کیږي.دهغه داوسیدو ځائې اومنزل ښه دې.

دیوبادشاه اودیو غریب حساب:-صفوان بن محرزؒ فرمائي.چه دقیامت په ورځ به دوه سړي راوستلې شي.یوخوهغه چه دټولې دنیا بادشاه وو.دهغه نه به حساب اخستلې شي.نودهغه په ټول عمرکښې به یوه نیکي هم نه وي.پس هغه ته به جهنم ته د داخلیدوحکم ملاؤشي.بیابه دویم سړې راشي چه هغه په یوکمبل کښې ژوندتیرکړې وو .کله چه دهغه نه حساب اخستلې شي الله ﷻ به اوفرمائي دا ربښتونې دې،دې پریږدئ اوجنت ته به د تللو اجازت ورکړې شي.بیابه څه وخت پس دواړه راوبللې شي نوجهنمي بادشاه خوبه د سوزیدلې سکاروپشان شوې وي.دهغه نه به تپوس اوشي چه په څه حال کښې یې؟ دې به اووائي ډیرپه بدحال کښې یم، اوډیرپه خراب ځائې کښې یم.بیابه جنتي راوبللې شي دهغه مخ به د څوارلسمې شپې د سپوږمۍ په شان پرقیږي.دهغه نه به تپوس اوشي چه وخت څنګه تیریږي؟ هغه به او وائي.الحمدلله ډیر ښه،او ډیرپه ښه ځائې کښې، الله ﷻ به اوفرمائي.ځئ خپل ځائې ته واپس لاړشئ. د صعید صواف بیان دې.چه په مؤمن خوبه دقیامت ورځ داسې وړه شي.لکه د مازیګرنه ترمانبام پورې وخت،دې به دجنت ګلونوته اورسولې شي تردې چه دنورمخلوق حساب اوشي.پس جنتي به د ښه رهائش والا اوښه ځائې والاوي.

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ
او په دغه ورځ | به اوچوی
او په ورځو کښې به یوه ورځ
السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا ۝ الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ
آسمان | په وریځ سره | او نازلې به کړې شي | فرښتې | په نازلولو سره | بادشاهي به | په دغه ورځ
آسمان اوچوی او ډیرې فرښتې (به قطارونو کښې) راکوزیږي په دغه ورځ به
الْحَقُّ لِلرَّحْمَٰنِ ۚ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا ۝ وَيَوْمَ
حقه | رحمن لره وي | اووی به | دغه ورځ | په کافرانو باند | ډیره سخته | اوپه دغه ورځ به
ربښتینې بادشاهي درحمان وي او دغه به په کافرانو ډیره سخته ورځ وي او په دغه ورځ
يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي
چکونه لګوی | ظالم سړې | په دواړو لاسونو خپلو باندې | اووائی به | اے کاش چې وې زه
به ظالم خپل لاسونه (ګوتې) چیچي ادابه وائي چې ائي کاش زه دپیغمبر په نیغه لار

اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُوْلِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾ يٰوَيْلَتٰى لَيْتَنِيْ لَمْ اَتَّخِذْ

چي نيولي وي ما | درسول سره | لاره | اے افسوس | افسوس دې مالره | چې نهٔ وې نيولي ما

روان شوي وې | هانې زما بده نصيبهٔ افسوس چې فلانې بنده مې ملګرې کړې نه وې

فُلَانًا خَلِيْلًا ﴿٢٨﴾ لَقَدْ اَضَلَّنِيْ عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ اِذْ جَآءَنِيْ ط

فلانې سړې | دوست | خامخا هغه بې لارې کړم زهٔ | د ذکر نه | روستو دهغې نه کله | چې راغې ماته

دغه ملګرې خو زه د هغې نه پس ګمراه کړم | چې نصيحت راته (کور ته) راغلې وو | او

وَكَانَ الشَّيْطٰنُ لِلْاِنْسَانِ خَذُوْلًا ﴿٢٩﴾

اوديې شيطان | دپاره دانسان | (ډير بې وفا) يوازې پريښودونکې |

شيطان (دهميشه نه) دانسان رسواکونکې دې |

قوله تعالى:- وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ

قيامت کښې د اسمان چودلو کيفيت اود فرشتو راکوزيدل دقيامت په ورځ چه به کوم ويرونکې کارونه وي دهغې نه يوآسمان چودل او نوراني وريخ ښکاره کيدل هم دی.چه دهغې درنړانه به سترګې اوبريښيږي، بيا به فرشتې راکوزيږی اوپه ميدان حشرکښې به ټول انسانان راګيرکړي.بيابه الله ﷻ په خپلو بندګانو کښې فيصلې دپاره لکه چه فرمان دې ﴿هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِيْ ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ﴾ يعني آيا دوی ددې خبرې په انتظارکښې دی چه الله ﷻ اودهغه فرشتې په وريځوکښې راشي.ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه الله ﷻ به خپل ټول مخلوق، ټول انسانان اوټول جنات (پيريان) په يومېدان کښې راجمع کړي.ټول ځناور، مارغان وغيره اوټول مخلوق به هلته وي.بيابه ړومبې آسمان اوچوئی اودهغې فرشتې به راکوزشي.چه هغوی به ټول مخلوق دڅلورو طرفونه راګيرکړی اودهغوی دشميرنه به ډيرزيات وي.بيابه دويم آسمان اوچوی دهغې فرشتې به راشي چه هغوی د زمکې اود ړومبی آسمان دټول مخلوق نه هم زيات وي. بيابه دريم آسمان اوچوی.دهغې فرشتې به د دواړوآسمانونو دفرشتو اود زمکې دمخلوق نه هم زيات وي.داټول به راګيرکړی اوبه دريږی.بيابه دغه شان څلورم،بيا پنځم، بيا شپږم، بيا اوؤوم، بيابه زمونږ الله ﷻ د وريځې په سوری کښې ددې نه ګيرچاپيره به بزرګې اوپاکې فرشتې وی.چه دا به د اووه آسمانونواواووه زمکو دټول مخلوق نه زيات وی.په هغوی به د ښکروپه شان نخښې وی.هغوی به دالله دعرش لاندې دالله تسبيح او تهليل اوپاکی بيانوی.دهغوی دتلی نه واخله ترګيټئ پورې فاصله به پنځه سوه کاله لاره وی.اود ګيټئ نه تر کونډئ پورې به هم دغه هومره وی،اود کونډئ نه تر نامه پورې به هم دومره فاصله وی اود نامه نه ترمرئ پورې به هم دومره فاصله وی.اود مرئ نه ترد غوږ نرمئ پورې به هم دومره فاصله وی.اوددې نه پورته سرپورې به هم دومره فاصله وی.دابن عباس رضی الله عنه فرمان دې چه د قيامت نوم ﴿يوم التلاق﴾ ځکه دې چه په دې کښې به زمکې اوآسمانونووالا ملاويږی.ددې په ليدلويه مخکښې خوحشر والا پوهه شی چه زمونږ الله ﷻ راغې.

قيامت کښې د الله ﷻ راتلل:- خودابه اونيلې شی چه هغه راتلونکې تراوسه پورې نه دې نازل شوې.بيا کله چه آسمانونووالا فرشتې راشی الله ﷻ به په خپل عرش باندې چه دابه اتهٔ فرشتو اوچت کړې وی.چه ددې دګيټئ نه ترکونډئ پورې داوياکالو لارده.اودپتون او پنډئ په مينځ کښې هم داوياکالولاره ده.هره فرشته دبلې نه بيله اوجداده.دهريو ځنه سينې سره لګيدلې ده اوپه ژبه نې ﴿سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوْسِ﴾ وظيفه ده.دهغوی په سرونوباندې يوخورشهې شان څيزدې.لکه چه تمبو(ترپال) په هغوی باندې عرش

وی.په دې کښې راوی علی بن زیدبن جدعان دې چه داضعیف دی.اوپه دې حدیث کښې ډیر نکات دی.د صورپه مشهورحدیث کښې دې ته نزدې نزدې نقل دی.والله اعلم.(۱)
او په آیت کښې دی چه هم په دغه ورځ به او آسمان به ټکړې ټکړې شی.او ددې په غاړوبه فرشتې وی.اوهم په دغه ورځ به چې څه کیږی هغه به داسې اوشی. ستادرب عرش اته فرشتو راوچت کړې وی.
شهر بن حوشب رحمه الله فرمائی چه په هغوی کښې دڅلوروتسبیح به داوی﴿سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَكَ الْحَمْدُ عَلٰى حِلْمِكَ بَعْدَ عِلْمِكَ﴾ اې الله ﷻ ته پاك يې ته قابل دثنااوتعریف يې.سره دعلم بياهم صبرکول ستا صفت دې.
چه بدې باندې مونږستا تعریف بیانوو.اود څلورو تسبیح به داوی﴿سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَكَ الْحَمْدُ عَلٰى عَفْوِكَ بَعْدَ قُدْرَتِكَ﴾ اې الله ته پاك يې اوخپلوتعریفونو سره يې هم ستادپاره اوس هم تعریف دې چه ته باوجود د قدرت معاف کوې.ابوبکربن عبدالله رحمه الله فرمائی چه عرش راکوزیدونکې لیدلوسره به دمحشروالو سترګې اوشلیږی.بدن به په ریپیدوشی زړونه به اوخوځیږی.عبدالله بن عمرو رضی الله عنه فرمائی چه کوم وخت به الله ﷻ مخلوق طرف ته راکوزیږی نوپه مینځ کښې به اویا زره پردې وی.بعضې به د نوراو بعضې به د تیاروی.ددې تیارونه به یوداسې آواز راوځی چه هغې سره به زړونه ټکړې ټکړې شی.کیدې شی چه دا روایت ددوی ددوو تهیلونه اخستې شوې وی.والله اعلم.
قیامت کښې د الله ﷻ اعلان:-په دغه ورځ به صرف دالله ﷻ بادشاهت وی لکه چه فرمان دې﴿لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ﴾ نن بادشاهی دچا دپاره ده؟ صرف الله غالب اوقهار دپاره، په صحیح حدیث کښې دی چه الله ﷻ به آسمانونه په خپل ښی لاس کښې راټول کړی او زمکې به په خپل دویم لاس کښې واخلی بیابه اوفرمائی چه زۀ مالك يم، زۀ دیان يم دزمکې بادشاهان چرته دی؟ تکبرکونکی چرته دی؟(۲) دغه ورځ به کافرانو باندې ډیره سخته وی.ددې بیان بل ځائې هم دې.چه په کافرانوبه داورځ ډیره سخته تیریږی البته مؤمنانوته به په دغه ورځ هسې ویره یا پریشانی وی.نبی کریم ﷺ ته اوونیلې شوچه اې دالله رسوله ﷺ! پنځوس زره کاله ورځ خوبه ډیره ګرانه وی. نبی ﷺ اوفرمائیل په هغه ذات قسم دچاپه قبضه کښې چه زما ساه ده چه په مؤمن خوبه دغه ورځ د یووخت دفرض مونځ نه هم سپکه او آسانه وی (۳).
دقیامت په ورځ دقرآن د پریخودونکی حشر :-دپیغمبر ﷺ د طریقې نه اودنبی ﷺ دراوزلې شوی ښکاره حق نه اود رسول الله ﷺ دلارې نه بغیر په نورو لاروباندې تلونکی به په هغه ورځ ډیر پښیمانه وی او حسرت اوافسوس سره به خپل لاسونه خوری اګرچه ددې نزول دعقبه ابن ابی معیط باره کښې وی یا د بل چا باره کښې وی لیکن دحکم په اعتبارسره داهر داسې ظالم ته شامل دې لکه چه فرمان دې.﴿ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ﴾ پوره دوو آیاتونو پورې،پس هرظالم به دقیامت په ورځ افسوس کوی خپل لاسونه به خوری او ژړا اوفریاد به کوی چه ارمان دې ما دنبی ﷺ لاره خپله کړې وې، ارمان چه مادفلانی سره مینه نه وې کړې چه هغۀ زه دحق لارې نه بې لارې کړم.دامیه بن خلف اودهغۀ د وروربه هم داحال وی.او ددوی نه سوا دداسې خلقوبه هم داحال وی.وائی به چه دۀ زۀ د ذکرنه یعنی دقرآن نه بې لارې کړم. حالانکه دا ماته رارسیدلی وو. الله ﷻ فرمائی شیطان انسان لره رسواکونکې دې هغه دۀ لره ناحق طرف ته رابلی اودحق نه نې لرې کوی.

(۱) سنن ابن ماجه : ۴۰۷۷
(۲) صحیح مسلم کتاب صفات المنافقین باب صفة القیامة والجنة والنار: ۲۷۸۷. ابوداود : ۴۷۳۲.
(۳) احمد: ۳/۷۵.

وَقَالَ الرَّسُوْلُ
اواوبه وائي رسول
او پيغمبر ﷺ به اووائي
يٰرَبِّ اِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوْا هٰذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُوْرًا۝٣٠
اے ربه زما | بې شكه چې | قوم زما | نيولې وو | دا قرآن | (بوه توبه) پريښودې شوې
چې اې زما ربه ! زما قوم دا قرآن پاک پريښودې وو (او عمل ئې پرې نه وو كړې)
وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِيْنَ ؕ وَكَفٰى
او دارنګې | جوړ كړي دي مونږ | دپاره دهر نبي | دشمنان | دمجرمانونه | او كافي دې
او دغه شان مونږ دهر پيغمبر دپاره د ګناهګارانو نه دښمنان جوړ كړي دي | او ستا رب
بِرَبِّكَ هَادِيًا وَّنَصِيْرًا۝٣١
رب ستا | دپاره دلار ښودلو | او دپاره دامداد كولو |
لاره خودونكې او مددګار كافي دې |

قوله تعالى:-وَقَالَ الرَّسُوْلُ يٰرَبِّ

د الله په عدالت كښې د آقا ﷺ شكايت د قرآن پريخودونكو خلاف "دقيامت په ورځ بـه د الله رښتونې رسول ﷺ دخپل امت شكايت د الله ﷻ په درباركښې كوي.چه نه به دې خلقوقرآن طرف ته توجه كوله اونه به ئې په شوق سره قبوليت سره اوريدلو.بلكه نورخلق به ئې هم ددې داوريدلونه منع كول.لكه څنګه چه د كافرانو ويناپه خپله قرآن كښې ده چه هغوي به وئيل.﴿لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيْهِ﴾ دا قرآن مه اورئ او ددې د لوستلوپه وخت شورشغب كوئ.هم دا ددوي پريښودل وو،نه بـه ئې پـه دې باندې ايمان راوړلو،نه به ئې په دې باندې دپوهيدلوكوشش كولو.نه به ئې په دې باندې عمل كولو.نه بـه ئې ددې احكام پوره كول.نه به ددې دمنع كړې شووكارونونه منع كيدل.بلكه ددې نه سواپه نورو كارونوكښې به مشغول اوسيدل.لكه شعرونه، غزلې،باجې، ګانې،ټنګ ټكور دغه شان به ئې دنوروخلقو خبروسره شوق لرلو. او په هغې به ئې عمل كولو.هم دا ددې پريښودل وو.زمونږ دعاده چه الله ﷻ كريم اومنان چه هغـه پـه هر څيز باندې قادردې.چه مونږته توفيق راكړي چه مونږدهغهٔ د ناراضئ دكارونونه منع شو.اودهغهٔ خوښ كارونوطرف ته متوجه شو.هغه مونږته دخپل كلام پوهه راكړي.اوشپه ورځ دې پـه دې بـاندې دعمل كولو هدايت راكړي.چه په هغې سره هغه خوشحاله وي هغه كريم او وهاب دې.

بيانې اوفرمائيل.لكه څنګه چه اې نبي ﷺ! ستاسوپه قوم كښې قرآن پريښودونكي خلق دي.دغه شان په تيروشوؤوامتونوكښې همداسې خلق وو.چه هغوي به پخپله كفركولونورخلق به ئې خپل كفركښې شريكول.اودخپلې ګمراهئ دخوروولوپه فكركښې به مشغول اوسيدل.لكه چه فرمان دې ﴿وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا﴾ يعنې دغه شان مونږ دهرنبي ﷺ دشمنان شيطانان اوانسانان جوړكړي دي.بيانې اوفرمائيل څوك چه درسول الله ﷺ تابعداري اوكړي په كتاب الله باندې ايمان راوړي،دالله په وحي باندې يقين اوكړي، دهغه هادي اوناصر(مددګار) په خپله الله ﷻ دې.دمشركانوكوم ناكاره صفت چه پورته بيان شو.دهغې نه دهغوي غرض داوو.چه خلق په هدايت باندې رانه شي.اوهغوي په مسلمانانو باندې غالب وي.په دې وجه قرآن فيصله اوكړله چه هم دوي به نامراده وي. الله ﷻ به خپلو نيكانوبندګانوته په خپله هدايت كوي.اودمسلمانانوبه په خپله مددكوي.دا معامله او دداسې خلقومقابله صرف تاسوسره نه

ده، ټولو تیروشوو نبیانو سره هم دغه شان کیدل.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

| اووائي هغه کسان | چې دحق نه ئې انکار اوکړو

| ....اودا کافران وائي چې

لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً ۚ كَذٰلِكَ ۚ

ولې نازل نهٔ کړې شو | په دهٔ باند | دا قران | په یو خل | درانګې لړ لړ نازل شو |

په دې سړي باندې (ټول) قران پاک په یو خل ولې نازل نشو | ....داځکه

لِنُثَبِّتَ بِهٖ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنٰهُ

دپاره ددې چې مونږه محکم کړو | په دې سره | زړهٔ ستا | او لړ لړ په ارام سره لوستلې دې مونږه دا قران

(لړلړراغلو) چې ددې په ذریعه مونږ ستا زړه مضبوط کړو | اومونږ داکتاب

تَرْتِيْلًا ۝ وَلَا يَاْتُوْنَكَ بِمَثَلٍ اِلَّا جِئْنٰكَ بِالْحَقِّ

په ارام ارام لوستلو سره | اونهٔ راوړی دوئ تاته | یوه نوی خبره | مګر | درکوو مونږ تاته | حق جواب

په ارام سره لولو | اودا خلق چې ستانه څنګه عجیبه سوال کوی | ....نومونږ به

وَاَحْسَنَ تَفْسِيْرًا ۝ اَلَّذِيْنَ يُحْشَرُوْنَ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ

اوښهٔ بیان | هغه خلق | چې جمع کولې کیږی به | په مخونو خپلو باند |

به تاته د هغې سم ښه او تفصیلی جواب ښایو | داهغه خلق دی چې پړمخ به دوزخ ته جمع کړې شی

اِلٰى جَهَنَّمَ ۙ اُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضَلُّ سَبِيْلًا ۝

دوزخ ته | دغه کسان چې دی | بد دی | په لحاظ دځانې سره | او ډیر بې لارې دی | په لحاظ دلارې سره

ددوئ ځائې ډیر خراب دې | او د لارې نه ډیر بې لارې روان دی |

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ وَجَعَلْنَا مَعَهٗٓ اَخَاهُ

او خامخا ورکړو مونږ | موسی ته | کتاب | او مقرر کړو مونږ | دهغه سره | رور دهغه |

اومونږ حضرت موسی ﷺ ته کتاب (تورات) ورکړې وو | اودهغه سره مو دهغه رور

هٰرُوْنَ وَزِيْرًا ۝ فَقُلْنَا اذْهَبَآ اِلَى الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا

هارون | یو مددګار (وزیر) | نو اووئیل مونږه | چې لاړ شئ دواړه | هغه قوم ته | چې دروغ ئې ګڼړلی دی

هارون مددګار جوړ کړې وو | نومونږ ورته اووئیل چې تاسو دواړه هغه خلقو ته ورشئ

بِاٰيٰتِنَا ۭ فَدَمَّرْنٰهُمْ تَدْمِيْرًا ۝ وَقَوْمَ نُوْحٍ لَّمَّا

ایتونه زمونږ | نو هلاک کړل مونږ هغوئ | په هلاکولو سره | او دغسې قوم دنوح علیه السلام | کله چې |

چې زمونږ خبرې ئې دروغژنې ګڼړلې دی | بیا مونږ داکافران هلاک کړل | اومونږ د نوح ﷺ قوم هم هلاک کړو

كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنٰهُمْ وَجَعَلْنٰهُمْ لِلنَّاسِ

دروغ اوگڼل هغوئ | رسولان | نو ډوب كړل مونږ هغوئ | او جوړ كړل مونږه هغوئ | دپاره دخلقو |

څه وخت چې هغوئ پیغمبران درغژن اوگڼل | نومونږ ډوب كړل | او دخلقو دپاره مود (عبرت)

اٰيَةً ۚ وَأَعْتَدْنَا لِلظّٰلِمِيْنَ عَذَابًا أَلِيْمًا (۳۷) وَّعَادًا

يوه نښه دعبرت | اوتيار كړي دي مونږه | دپاره دظالمانو | عذاب دردناك | (او هلاك كړل مونږه) عاديان

نښه اوگرځوله | اومونږ ظالمانودپاره دردناک عذاب تيار كړي دي | اودغه شان مو عاد

وَّثَمُوْدَا وَأَصْحٰبَ الرَّسِّ وَقُرُوْنًا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيْرًا (۳۸) وَكُلًّا

او ثموديان | او كوهي والا | او (نور) قومونه | په منځ ددې كښې | ډير | او هر يو چې وؤ

اوثمود او د كوهي خلق او ددوئ ترمينځه نور ډير قومونه (تباه كړل) | اومونږ هر يو ته

ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ ۚ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيْرًا (۳۹)

بيان كړل مونږه | هغه ته | مثالونه (دتباه شوئ خلقو) | او هريو | تباه كړو مونږه | په تباه كولو سره

عجيبه مثالونه بيان كړل | او (بيا) هريو مو (دانكار په وجه) بالكل برباد كړل

وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِيْ أُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ ۚ

او په تحقيق سره تير شوي دي هغوئ | په هغه كلي باندې | چې ورولې شوې وؤ پر | باران بد

اوداخلق د هغې كلي په زمكه تګ راتګ كوي چې (د كاڼو) خراب باران پرې شوې وو

أَفَلَمْ يَكُوْنُوْا يَرَوْنَهَا ۚ بَلْ كَانُوْا لَا يَرْجُوْنَ نُشُوْرًا (۴۰)

ايا نه وؤ هغوئ | چې ليدلې نې وې دغه كلې | بلكه دې هغوئ | چې اميد نهٔ لرى | ددوباره ژوند

نوايا داخلق دغې كلي ته نه ګوری | (نا) بلكه داخلق د دوباره ژوندی كيدو اميد نه ساتی

قوله تعالى:- وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

په قران باندې دكافرانو يواعتراض "دكافرانو يواعتراض داهم وو.چه لكه څنګه تورات،انجيل او زبور وغيره په يوځل پيغمبرانو باندې نازل شوي وو.دا قرآن په يوځل نبی كريم ﷺ باندې ولې نازل نه شو. الله ﷻ ددې په جواب كښې اوفرمائيل.چه آو واقعي داپه لږه لږه نازل شوې دې.په دريويشت كاله كښې نازل شوې دې.چه څومره به ضرورت راتلو،چه كوم واقعات به كيدل احكام به نازليدل چه دمؤمنانو زړه كلك وی.په وقفه وقفه احكام نازل شول چه په يوځل عمل مشكل نه شي.وضاحت سره بيان كړې شی اوپه پوهه كښې راشی.تفسيرهم ورسره ورسره اوشی. مونږبه ددوی د ټولو اعتراضونو صحيح او ريښتياجواب وركوو.چه دابه ددوی دبيان نه هم زيات واضح وی.كومه كمی چه دوی بيان كړی.مونږبه ددوی تسلی كوو.سحرماښام، شپه ورځ،په سفراوحضر كښې به باربارددې نبی ﷺ عزت اودخپلوخاصو بندګانودهدايت دپاره زمونږ كلام زمونږ دنبی ﷺ پوره ژوند پورې نازليږی.چه ددې نه دنبی ﷺ بزرګی او فضيلت هم ښكاره شی.په نورو پيغمبرانو باندې په يوځل ټول كلام نازل شو.اودې غوره نبی ﷺ ته باربار الله ﷻ خطاب كولو.اوددې قرآن عظمت هم ښكاره شی.چه داپه دومره اوږده موده كښې نازل شو.پس نبی ﷺ په نبيانوكښې اعلى او قرآن هم په ټولوكلامونوكښې لوئې شان والا،اود عظمت خبره داده چه قرآن ته دواړه بزرګئ ملاؤ شوې.داپه يوځل د لوح محفوظ نه ملاء اعلى ته نازل شو.دلوح محفوظ نه ټول په ټوله آسمان ددنيا ته نازل شو.بيا دضرورت مناسب په لږه لږه نازليدلو.

د قرآن پاک مجموعه نزول په ليلة القدر شوې ده:- ابن عباس ﷺ فرمائي چه ټول قرآن په يوځل په ليلة القدر کښې آسمان دُدنياته نازل شو بيا شلوکالو پورې زمکې ته نازليدلو بيادې په ثبوت کښې هغوی ﷺ ﴿لَايَاْتُوْنَكَ﴾ او آيت ﴿وَقُرْاٰنًا فَرَقْنٰهُ﴾ تلاوت اوفرمائيلو[1] ددې نه پس چه دکافرانو کوم حالت دقيامت په ورځ کيدونکې دې دهغې بيان ئې اوفرمائيلو چه په ډيربدحالت اوډيرناکاره ذلت کښې به ددوی حشر جهنم طرف ته وی دوی به پړمخې راښکلې شی هم داخراب ځائې والا اودټولو نه زيات بې لارې دی. يو سړی دنبی کريم ﷺ نه تپوس اوکړوچه دکافرانو حشربه پړمخې څنګه وی نبی ﷺ اوفرمائيل کوم ذات چه هغوی لره په خپو باندې چلولی دی هغه به په سرباندې چلولوباندې هم قادردې.[2]

د انبياوُدشمن قومونه تباه اوبرباد شول الله ﷻ مشرکان اودنبی کريم ﷺ مخالفين دخپلوعذابونونه ويروی چه ستاسونه مخکښې چه کوموخلقوزمادنبيانوخبره اونه منله دهغوی سره ئې دشمنی اوکړله، د هغوی مخالفت ئې اوکړو ماتباه اوبرباد کړل د فرعونيانوحال تاسو اوريدلې دې چه موسی ﷺ اوهارون ﷺ هغوی طرف ته پيغمبران اوليږلی شول ليکن هغوی اونه منل چه ددې په وجه دالله عذاب راغې اوټول هلاک کړې شول د نوح ﷺ قوم ته اوګورئ هغوی هم زمونږ رسول دروغژن اوګڼړلو .

د يو رسول تکذيب د ټولو رسولان تکذيب دې:- او چونکه د يورسول دروغژن ګڼړل دټولو نبيانو دروغژن ګڼړل دی په دې وجه دلته رُسُل جمع اووئيلې شو. اوداپه دې معنی سره هم چه کهٔ بالفرض هغوی طرف ته ټول رسولان هم ليږلې شوې وې نوبيابه هم هغوی دټولوسره هغه سلوك کولو کوم ئې چه نوح ﷺ سره اوکړلو دامطلب نه دې چه دوی طرف ته ډير رسولان ليږلی شوی وو هغوی ته صرف حضرت نوح ﷺ راغلې وو چه هغه نهنيم سوه کاله په هغوی کښې وو په هره طريقه ئې هغوی پوهه کړل، ليکن د يو څو کسانونه سواچاهم ايمان رانهٔ وړلو په دې وجه الله ﷻ ټول غرق کړل سوادهغه کسانونه کوم چه حضرت نوح ﷺ سره په کشتئ کښې سوارهٔ ؤو يوبنيادم په زمکه باندې بچ پاتې نه شو خلقودپاره د هغوی هلاکت عبرت جوړکړې شو لکه چه فرمان دې چه داوبو دتيزو چپوپه وخت مونږ تاسوپه کشتئ کښې سوارهٔ کړئ ترڅو چه تاسودې لره خپل ځان دپاره عبرت جوړکړئ اوکشتئ مونږ تاسو دپاره ددې طوفان نه دنجات درکولو اود اوږد اوږد سفرکولو ذريعه جوړه کړله چه تاسودالله نعمت يادکړئ چه هغهٔ دډير لوئې طوفان نه تاسو بچ کړئ او ايماندار اود ايماندارو په اولادکښې ئې اوساتلئ د عاديانو اوثموديانو قصه خوډيرځل بيان شوې ده لکه چه په سورهٔ اعراف وغيره کښې ﴿وَاَصْحٰبَ الرَّسِّ﴾ باره کښې دابن عباس ﷺ قول دې چه دا دثموديانو ديوکلی والاوو.[3]

عکرمه ﷺ فرمائي چه داد فلج (يمامه) والاوو چه ددوی ذکرپه سورهٔ يسين کښې دې دابن عباس ﷺ نه داهم نقل دی چه دآزربائيجان يوکوهی سره ددوی کلې وو عکرمه ﷺ فرمائي هغوی ته کوهی والاځکه وائی چه هغوی خپل پيغمبرپه کوهی کښې غورزولې وو ابن اسحاق دمحمدبن کعب ﷺ نه نقل کوی چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه يوتورغلام به دټولونه ړومبې جنت ته ځی الله ﷻ يوکلی والوته خپل نبی ليږلې وو ليکن هغه کلی والوکښې سوادهغهٔ نه چاهم ايمان رانهٔ وړلو بلکه هغوی دالله نبی په يو غير آباد کوهی کښې په وُران ميدان کښې اوغورزولو اودهغهٔ په خُله باندې ئې يوغټ ګټ کيخوده. چه دې هم هلته مړشی داغلام به ځنګل ته تلو لرګی به ئې پريکول او راوړل اوهغه به ئې په بازارکښې خرڅول او روټئ وغيره به ئې اخستله اوکوهی ته به راتلو اوهغه کاڼړې به ئې لرې کول چه هغه به ډيرو سړوهم نه شو لرې کولې ليکن الله ﷻ به دهغهٔ په لاسونوهغه لرې کول دهٔ به يوه رسئ زوړندوله، روټئ او اوبهٔ

---

[1]) حاکم : ۳٦۸/۲. وسنده حسن.
[2]) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الفرقان باب قوله تعالی ﴿ الذين يحشرون علی وجوههم الی جهنم...﴾: ٤۷٦۰.
[3]) الطبری : ۲٦۹/۱۹.

به نې هغه پیغمبر ته رسول.چه هغهٔ به داخوراك څكاك كولو.ترمودو پورې هم داسې كيدل.يوځل دې لاړهٔ لرګی نې كټ كړل جمع نې كړل.پنډنې اوتړلو.چه په دې كښې پرې دخوب غلبه اوشوه او اودهٔ شو. الله ﷻ په هغهٔ داسې خوب راوستلوچه اوهٔ كالوپورې هغه اودهٔ وو.اووهٔ كاله پس نې بيا سترګې كهلاو شوې.نوهغهٔ د خپلو لرګو پنډ اوچت كړو.اوښار طرف ته روان شو.دهغهٔ هم داخيال وو.چه لږ وخت دپاره اودهٔ شوې ووم.ښارته راغې لرګی نې خرڅ كړل.دعادت مطابق نې خوراك ، اخستلو،اوهلته اورسيدلو. څه ګوری چه كوهې هلته نشته، ډيرنې تلاش كړوخوملاؤ نه شو.دلته دا شوی ووچه دقوم زړونه ايمان طرف ته مائل شو.هغوی لاړل خپل نبی نې دكوهی نه راويستلو.ټول په ټوله ايمان راوړلو.بيا نبی په خپل مرګ مړشو.نبی هم پخپل ژوند كښې داحبشی غلام تلاش كولو.ليكن دهغهٔ پته اونه لګيده.بيا د هغهٔ نبی دمرګ نه پس دا سړې دخپل خوب نه راپاسولې شو.نبی كريمﷺ فرمائی.پس داحبشی غلام دې چه دابه دټولونه مخكښې جنت ته ځی([1]).دا روايت مرسل دې اوپه دې كښې غرابت اونكارت دې او شايد ادراج هم دې والله اعلم.

دا روايت په هغه اصحاب رس باندې هم نه شولګولې.ځكه چه دلته خوذكردی چه هغوی هلاك كړې شو.البته دايوه توجيه كيدې شی چه داخلق خوتباه كړې شول.بيا ددوی نسلونه صحيح شول.اوهغوی ته دايمان توفيق ملاوشو.دامام بن جرير رحمه الله فرمان دې.چه اصحاب رس هم هغه دی دكوموذكرچه په سورة بروج كښې دې چاچه خندقونه كنستلی وو.والله اعلم.بيائې اوفرمائيل چه نورهم ددوی په مينځ كښې ډيرامتونه راغلل چه هغوی هلاك كړې شول.مونږدهغوی ټولومخكښې خپل كلام بيان كړې وو.دليلونه مونږيش كړی وو.معجزې مو ورته خودلې وې.عذرونه مو ورله ختم كړی وو.بيامو ټول تباه اوبربادكړل. لكه چه فرمان دې.چه دنوح عليه السلام نه پس هم ډيركلی مونږتباه كړل.

قرن څومره مودې ته وائی؟:-قرن وائی اُمت ته، لكه چه فرمان دې چه ددوی نه پس مونږډير قرن يعنی اُمتونه پيداكړل.دقرن موده دبعضوپه نزد يوسل شل كاله ده.څوك وائی سل كاله،څوك وائی اتيا كاله ، څوك وائی څلويښت كاله،نورهم ډيراقوال شته.زياته واضحه خبره داده چه ديوې زمانې والايوقرن دی. كله چه هغوی ټول مړهٔ شی. نو دويم قرن شروع كيږی.لكه چه دبخاری اومسلم په حديث كښې دی چه د ټولونه غوره زمانه زما زمانه ده.([2])

د سدوم كلی تذكره:-بيا فرمائی چه سدوم نومې كلې سره خودا عرب مُسلسل تيريږی.هم دلته لوطی آباد وو.چه په هغوی باندې زمكه اُلټه كړې شوه.اودآسمان نه پرې كاڼړی اُورولې شو.او ډير باران پرې اوشوچه هغه دسختوكاڼړو وو.دوی شپه ورځ په دغه خائې تګ راتګ كوی.بيا هم دعقلمندئ نه كارنه اخلی.داكلی خوستاسو دتيريدو ځايونه دی.ددوی واقعات مشهور دی.آيا تاسودوی نه ګوری؟يقيناً چه ګورئ ليكن ستاسودعبرت سترګې نشته،چه پوهه شئ اوغور اوكړئ.چه دهغوی دخپل نالائق توب په وجه هغوی دالله په عذابونوكښې راګير شول.د بوسوپه شان والوزولې شول.بيا نښانه كړې شو.د جړې نه ختم كړې شول لكه چې په پوكی والوزولې شو. چه په دې سوچ اوكړی نوهغه څوك چه قيامت منی. څه به عبرت حاصل كړی چه دسره دقيامت منكردی دوباره ژوند ناممكن ګڼړی.

وَإِذَا	رَأَوْكَ	إِنْ يَتَّخِذُونَكَ	إِلَّا	هُزُوًا	أَهَٰذَا الَّذِي
او هر كله چې	اووينی دا خلق تا	نو نه نيسی دوئ تا	مګر	په ټوقو سره	ايا دا هغه سړې دې
اوهركله چې دا خلق تاته اوګوری نوتا پورې ټوقې كوی اچې ايا دا هغه سړې دې چې					

[1]) الطبری :۱۹/۲۷۱،

[2]) صحيح بخاری كتاب فضائل اصحاب النبی صلی الله عليه وسلم : ۳۶۵۱. صحيح مسلم: ۲۵۳۵.

بَعَثَ اللّٰهُ	رَسُوْلًا	اِنْ كَادَ	لَيُضِلُّنَا	عَنْ اٰلِهَتِنَا

چه رالیږلی دی الله | په حیثیت درسول | قریبه وه چی ده | گمراهه کړی وی مونږه | دخدایانو زمونږ نه

الله ﷺ پیغمبر رالیږلی دی | دی سړی خو به مونږ دخپلو معبودانو نه اړولی وو

لَوْلَآ اَنْ صَبَرْنَا	عَلَيْهَا	وَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ	حِيْنَ يَرَوْنَ

که چری صبر نهٔ وی کړی مونږ | په هغی باندی | او زر به معلوم شی دوئ ته | کله چی اووینی

که مونږ پری کلک ولاړ نه وی | اوهرکله چی دوئ عذاب اووینی انودوئ ته به معلومه

الْعَذَابَ	مَنْ اَضَلُّ	سَبِيْلًا	اَرَءَيْتَ	مَنِ

عذاب | چی څوك ډیر ورك کونکی دی | لاری لره | آیا تا غور کړی دی | په حال دهغه چا

شی اچی څوك دلاری نه بی لاری ووا ....آیا تا هغه سړی لیدلی دی اکوم چی

اتَّخَذَ	اِلٰهَهٗ	هَوٰىهُ	اَفَاَنْتَ تَكُوْنُ	عَلَيْهِ

چی نیولی ئی دی | خدائی خپل | خواهشاتو خپلو لره | آیا پس تهٔ به شی | په هغه باندی

دخپل خواهش نه خپل معبود ﷺ جوړ کړی دی انوآیا ته دهغه ذمه واری اخستی شی ؟

وَكِيْلًا	اَمْ تَحْسَبُ	اَنَّ اَكْثَرَهُمْ

ساتونکی)چی منع ئی کړی دخواهشاتونه) | یا گمان کوی تهٔ | چی بیشکه ډیر خلق ددوئ

آیا ستا دا خیال دی چی په دوئ کښی زیات کسان (سمه خبره) آوری

يَسْمَعُوْنَ	اَوْ يَعْقِلُوْنَ	اِنْ هُمْ	اِلَّا	كَالْاَنْعَامِ	بَلْ هُمْ

(گنی) اوری خبره | یا دعقل نه کار اخلی | نهٔ دی دوئ | مگر دی | پشان دځناور | بلکه دوئ

یا پوهیږی ادوئ خو د څاروو په شان دی | بلکه دځاروو نه هم

اَضَلُّ	سَبِيْلًا	اَلَمْ تَرَ	اِلٰى رَبِّكَ	كَيْفَ	مَدَّ

زیات ورك کونکی دی | نیغی لاری لره | آیا نهٔ گوری تهٔ | رب خپل ته | چی څرنگی ئی | خور کړی دی

زیات بی لاری دی | آیا ته دخپل رب (کارونو) ته نه گوری | چی هغه څنگه سیوری

الظِّلَّ	وَلَوْ شَآءَ	لَجَعَلَهٗ	سَاكِنًا	ثُمَّ

سوری | او که غوښتلی هغه | نو گرزولی به ئی وو دغه سوری | ولاړ په یو ځانی | بیا |

راخور کړی دی | که هغه غوښتلی نو دغه سیوری به ئی په ځائی ایسار کړی وی | بیا

جَعَلْنَا الشَّمْسَ	عَلَيْهِ	دَلِيْلًا	ثُمَّ قَبَضْنٰهُ

جوړ کړو مونږه نمر | په هغی باند | دلیل (چی معلومیږی) | بیا راغونډوو مونږ دا سوری |

مونږ نمر په دغه سیوری باندی یوه نښه مقرر کړه | بیا دا سیوری

اِلَيۡنَا	قَبۡضًا	يَّسِيۡرًا۝	وَهُوَالَّذِىۡ	جَعَلَ		
خان خپل ته	په راغونډولو	آسانو سره	او هغه (الله) هغه ذات دي	چې جوړه نې کړه		
مونږ خپل طرفته راټولوو .... او الله ﷻ هغه ذات دې چې ستاسو دپاره نې شپه د پردې						
لَكُمُ	الَّيۡلَ	لِبَاسًا	وَّالنَّوۡمَ	سُبَاتًا	وَّجَعَلَ النَّهَارَ	نُشُوۡرًا۝
ستاسو دپاره	شپه	جامه	او خوب	ذريعه دارام	او جوړه نې کړه ورځ	وخت دپاسيدو
څيز اوخوب دارام ذريعه او ورځ د ګرځيدو دپاره جوړه کړې ده						

قوله تعالي:- وَاِذَا رَاَوۡكَ اِنۡ يَّتَّخِذُوۡنَكَ اِلَّا هُزُوًا

د ناعاقبت انديشو اَقاپورې ټوقې "کافرانوبه دالله ﷻ غوره او افضل پيغمبراحمد مُجتبى محمد ﷺ په ليدلو خندااوټوقې کولې.عيبونه به نې پکښې لټول.اوپه نبى ﷺ کښې به نې نقصانونه ښودل.هم دا حالت دهريوې زمانې دکافرانوخپلو نبيانوسره شوې دې.لکه چه فرمان دې.﴿وَلَقَدِاسۡتُهۡزِئَ بِرُسُلٍ مِّنۡ قَبۡلِكَ ﴾ ستانه مخکښې رسولانو پورې هم ټوقې کړې شوې، اوونيلې شوچه مونږ کلك شوګنى دې رسول ﷺ خو زمونږ په دهوکه کولوکښې هيڅ کمى پرې نخودله.ښه ده دوې ته به ډيرزرمعلومه شى چه په هدايت باندې دوى څومره پورې وو؟دعذاب په کتلوبه ددوى سترګې کُهلاو شى.اصل دادې چه دې خلقو خواهش پرستى شروع کړې ده.نفس او شيطان چه کوم څيزښه ښکاره کوى.دوى هم داښه ګڼړى.نو ددې ذمه دارته څنګه ګرځيدلې شي؟

په عربو کښې د کانړو عبادت:-دحضرت ابن عباس رضی الله عنه بيان دې چه په جاهليت کښې دعربو داحالت وو. چه چرته به نې څه سپين ګول غونډې کانړى اوليدلودهغې عبادت به نې شروع کړو.چه دهغې نه به بل يوښه په نظرراغې هغې ته به نې سجدې کولې اوړومبې به نې پريښودلو([1]).بيافرمانى داخو د څناوروڼه هم بدتردى.نه ددوى غوږونه شته، نه نې زړه شته،څناورخو خير قدرتًا آزاددى ليکن دوى چه دعبادت دپاره پيداکړى شوى وو.دوى دهغوى نه هم زيات بې لارې شول.بلکه دالله نه سوائې دنوروعبادت شروع کړلو.اود حجت قائميدونه پس د رسولانو رسيدلو نه پس هم الله ته سجده نه کوى.دهغهٔ توحيد او د رسول ﷺ رسالت نه منى.

دالله د وجود او قدرت دليلونه"د الله ﷻ په وجود اودهغه په قدرت باندې دليلونه بيانيږى چه مختلف او متضادڅيزونه هغه پيداکوى.سورى هغه اوږدهٔ وى.وانى چه دا وخت دصباصادق نه واخله ترنمر راختلو پورې دې.که چرې هغهٔ غوښتلې نودابه نې په يو حالت باندې ساتلې وې.لکه چه فرمان دې.چه کهٔ هغه صرف شپه اوساتى نوڅوك ورځ کولې نه شى،اوکه هغه صرف ورځ اوساتى نوڅوك شپه نه شى راوستلې.که نمرنه راوتلې نودسورى حال به هم نه معلوميدلې.هرڅيز په خپل ضدسره پيژندلې شى.د سورى نه شاته نمر،د نمرنه شاته سورې داهم دقدرت انتظام دې.بياپه مزه مزه مونږداسورې يا نمرخپل طرف ته راټولوو.يو راټوليږى اوبل اوږديږى.اودا انقلاب په تيزئ سره کيږى.هيڅ يوځائې سورى والا باقى نه پاتې کيږى.صرف دکورونو دچهتونو اود ونولاندې سورې پاتې کيږى.اوپه هغې هم دپاسه نمر ښکاره وى.په مزه مزه په لږه لږه مونږداخپل طرف ته راټولوو.هم هغهٔ شپه ستاسودپاره جامه جوړه کړې ده.چه داستاسوپه وجودباندې راخوريږى.اوداپټوى.لکه چه فرمان دې،قسم دې دشپې کله چه پټ کړى،هم هغهٔ خوب لره سبب دراحت اوآرام جوړکړې دې.چه دغه وخت حرکت اودريږى.اودټولې ورځې کاروبارسره چه کوم سترې والې سورشوې وو.هغه دې آرام سره ښکته کيږى.اوبدن او روح ته راحت

---

[1]) الدرالمنثور:٦/٢٦٠.

حاصلیږي. بیادورځې پاسیدوسره خوارهٔ شي:اود روزئ په تلاش کښې لګیاکیږي.لکه چه فرمان دې چه هغهٔ خپل قدرت سره شپه او ورځ مقررکړې ده.چه تاسو سکون اوآرام هم حاصل کړئ.اوخپلې روزئ هم تلاش کړئ.

وَهُوَالَّذِیْٓ اَرْسَلَ الرِّیٰحَ بُشْرًاۢ بَیْنَ یَدَیْ رَحْمَتِهٖ ۚ وَاَنْزَلْنَا
او الله هغه ذات دې | چې رالیږي هواګانې | زیرې | وړاندې | درحمت خپل نه | او نازلوو مونږه
او الله هغه ذات دې چې هواګانې دخپل رحمت (یعنې باران) نه وړاندې دزیرې په طور رالیږي
مِنَ السَّمَآءِ مَآءً طَهُوْرًا ۙ لِّنُحْیِۦَ بِهٖ بَلْدَةً
داسمان نه | اوبه | پاکې | دپاره ددې چې ژوندې کړو مونږه | په دې اوبو سره | ښار
او مونږ د اسمان نه پاکیزه اوبهٔ راؤروو‌ا چې ددې په ذریعه یو مړه شوې (اوچ بنجر) زمکه
مَّیْتًا وَّنُسْقِیَهٗ مِمَّا خَلَقْنَآ اَنْعَامًا وَّاَنَاسِیَّ
مړ | او چې اوڅکوؤ مونږ دا اوبهٔ | په هغوئ باندې | چې پیدا کړي دي مونږه | څناور | او انسانان
بیا راژوندئ کړو | او دخپل پیدا کړي مخلوق نه ډېر څاروي او بنیادم پرې خړوب
كَثِیْرًا ۝ وَلَقَدْ صَرَّفْنٰهُ بَیْنَهُمْ لِیَذَّكَّرُوْا ۖ
ډېر | او باربار کوؤ مونږ دا کار | په منځ ددوئ کښې | دپاره ددې چې سبق حاصل کړي |
کړو | او مونږ دا (اوبه) په دوئ کښې په مختلفو طریقو سره تقسیموو ادې دپاره چه دوئ غور اوکړي
فَاَبٰٓی اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُوْرًا ۝
نو انکار اوکړو (دصحیح لارې اختیارولو نه) | زیاتو خلقو | مګر وې نهٔ کړو انکار د کفر او ناشکرئ نه
خو بیا هم زیات خلق د ناشکرئ کولو نه بغیر نه پاتې کیږي |

قوله تعالی:- وَهُوَالَّذِیْٓ اَرْسَلَ الرِّیٰحَ بُشْرًاۢ بَیْنَ یَدَیْ رَحْمَتِهٖ ۚ

هواګانې د باران زیرې دی اود هواګانو مختلف خاصیتونه الله ﷻ خپل یوبل قدرت بیانوي.چه هغه د باران نه مخکښې دباران زیری ورکونکی هواګانې چلوي.په دې هواګانوکښې رب ډېر خاصیتونه اېښودي دي.بعض هواګانې وریځو لره جداکوي،بعضې دې لره اوچتوي، بعضې دې لره روانوي. بعضې ډکې اوخې اولوندې روانیږي خلق درحمت باران طرف ته متوجه کوي.بعضې ددې نه مخکښې زمکه تیاروي.بعضې وریځولره د اوبونه ډکوي.اودا درنوي.دآسمان نه په مونږ پاك صفا باران راوروي.چه دا دپاکوالي آله جوړه شي.دلته طهورداسې دې.لکه سحور او جور وغیره.بعضو ونیلي دي چه دافعول په معنی دفاعل دې یادا دمبالغې دپاره مبنی دې یاد متعدی دپاره دې.داټول اقوال دلغت اوحکم په اعتبارسره مشکل دي.دامقام دپوره تفصیل مناسب نه دې.والله اعلم

دحضرت ثابت بنانی رحمة الله علیه بیان دې.چه زهٔ دحضرت ابوالعالیه رحمة الله علیه سره دباران په زمانه کښې اووتلم.د بصرې لارې دغه وخت ډېرې ګنده وې.هغوی په داسې لاره باندې مونځ اداکړو.ماهغوی متوجه کړل.نوهغوی اوفرمائیل.دې لره دآسمان پاکو اوبو پاك کړې دی.الله فرمائي چه مونږ دآسمان نه پاکې اوبه راوروؤ.حضرت سعیدبن مسیب رحمة الله علیه فرمائي.چه الله دې لره پاکې نازلې کړې دی، دې لره هیڅ نه ناپاکه کوي.

حضرت ابوسعید خدری ﷺ فرمائي چه د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړې شو چه د بئربضاعه نه اودس اوکړو؟ دا یو کوهې دې چه په دې کښې به ګندګی اود سپو غوښې غورزولې شوې. نبی ﷺ اوفرمائيل اوبه پاکې دی دې لره څه څیزنه ناپاکه کوی.(۱) امام شافعی رحمه الله اوامام احمد رحمه الله دا روایت کړې دې. ابوداؤد رحمه الله اوامام ترمذی رحمه الله دې ته صحیح ونیلی دی. په نسائي کښې هم دا روایت شته. د عبدالملك بن مروان په دربار کښې یو خل داوړو ذکر شروع شو. نوخالدبن برید رحمه الله اووئیل. بعضې اوبه دآسمان وی. بعضې اوبه هغه وی. چه هغې لره وریځې دسمندرنه څکی. اوهغې لره ګرزاري، او بریښنا خوږې کوی. لیکن هغې سره په زمکه کښې پیداوارنه کیږی. او آسمانی اوبوسره پیداوار راخیژی.

عکرمه ﷺ فرمائي. چه د آسمان هریو څاڅکی سره واښه، ګیا وغیره پیداکیږی یاپه سمندرکښې سیپی اوملغلرې پیداکیږی. یعنی ﴿فِى الْبَرِّ بُرٌّ وَفِى الْبَحْرِ دُرٌّ﴾ په زمکه کښې غنم اوپه سمندرکښې ملغلرې. بیائې اوفرمائیل چه هم په دې سره مونږ په غیرآباده، بنجر اوچه زمکه ژوندئ کوو. دا را زرغونه شی او شنه تازه شی. لکه چه فرمان دی. ﴿فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ﴾ علاوه د مړې زمکې د ژوندی کیدونه دا اوبه دخناورواوانسانانو څکلو د پاره استعمالیږی ددوی فصلونو اوباغونوته ورکولې شی. لکه چه فرمان دې چه داالله هغه دې چه دخلقو دپوره نااُمیدئ نه پس په دوی باندې باران راوروی. اوپه آیت کښې دی چه دالله درحمت آثاروته اوګورئ چه څنګه مړه زمکه ژوندئ کوی. بیا فرمائی دې سره زما دقدرت یونظاره داهم اوګورئ چه وریځ راوچتیږی، ګرزیږی لیکن چرته چه زۀ غواړم وریږی په دې کښې حکمت اوحُجت دې. ابن عباس ﷺ قول دې چه هیڅ یوکال دبل کال نه کم اوزیات دباران نه دې لیکن الله تعالی چه چرته اوغواړی وروی. دکوم ځائې نه چه اوغواړی لرې کوی نې.(۲) پس پکاروه چه ددې نښاناتوپه لیدلوسره، د الله ددې زبردست حکمتونو او دقدرتونومخې ته ایخودو سره نې داهم خبره منلې، چه بیشکه مونږ په دوباره ژوندی کیږو. اوپه دې هم پوهه شوی وو چه بارانونه زمونږ دګناهونو دسپیرۀ توب نه بندولې شی. نومونږ ګناه پریږدو. لیکن دې خلقو داسې اونه کړل بلکه زمونږ په نعمتونو باندې نې نوره هم ناشکری اوکړله.

یومرسل حدیث په ابن ابی حاتم کښې دې چه رسول الله ﷺ حضرت جبرئیل ﷺ ته اووئیل چه زۀ د وریځ باره کښې څه تپوس کول غواړم. حضرت جبرئیل ﷺ اوفرمائیل په وریځوچه کومه فرشته مقرر ده هغه داده. تاسوددې نه چه څه غواړئ معلوم کړئ. هغه اووئیل اې دالله رسوله ﷺ! مونږ ته خودالله حکم راځی چه په فلانی فلانی ښار کښې دومره دومره څاڅکی او وروه. مونږ د ارشاد تابعداری کوودباران دنعمت په وخت د اکثروخلقو د کُفر یوه طریقه داهم ده. چه هغوی وائی چه په مونږ باندې دفلانی فلانی ستوری په وجه دا باران او ورولې شو. لکه چه په صحیح حدیث کښې دی چه یوخل دباران وریدلونه پس رسول الله ﷺ اوفرمائیل. اې خلقو! پوهه شوئ ستاسورب څه اوفرمائیل؟ هغوی اووئیل الله او دهغۀ رسول ښه پوهیږی. نبی ﷺ اوفرمائیل. واورئ! الله فرمائیلی دی. زما دبندګانونه ډیر په ما مؤمنان شول. او ډیر کافران شول. چاچه اووئیل چه صرف دالله په فضل اوکرم سره دا باران په مونږ باندې وریدلې دې. هغوی خوپه ما ایمان لرونکی اوپه ستورو کفر کونکی شول. او چاچه اووئیل چه په مونږ دفلانی فلانی ستوری په اثرسره باران اوورولې شو. هغوی په ما کافران اوپه ستورو مؤمنان شول.(۳)

---

(۱) احمد: ۱۵/۳، ابوداود: کتاب الطهارة باب ماجاء فی بئر بضاعة:٦٦. وسنده حسن.

(۲) الطبری: ۲۸۰/۱۹. وسنده صحیح.

(۳) صحیح بخاری کتاب الاذان باب یستقبل الامام الناس اذا سلم: ٨٤٦، صحیح مسلم: ٧١.

وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَّذِيرًا ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ

او که غوښتلي مونږ | نو لیږلي به وي مونږ | په هر کلي کښې | یو یرونکي | نو مه منه خبره |

او که مونږ غوښتلي نو په هر یو کلي کښې به مو یو یرونکي لیږلي وو| نو ته د کافرانو

الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُم بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾ وَهُوَ

د کافرانو | او جهاد کوه د دوئ سره | په ذریعه ددې قران | جهاد | لوئ | او هغه

خلقو خبرې هیڅرې مه منه | او د قرآن پاک په ذریعه هغوئ سره ښه کلکه مقابله او کړه

الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَٰذَا

هغه ذات دې | چې روان کړي ئې دی | دوه دریابونه | دا یو خوږ مزیدار دې | او دا بل

او الله هغه ذات دې | چې دوه دریابونه ئې یوځائې روان کړي دی | چې یو خوږ دې تنده وژني

مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا

تریو او تریخ دې | او جوړه کړې ئې ده | په منځ د دواړو کښې | پرده | او بند |

او یو مالګین دې | چې د دواړو ترمینځه ئې یوه پرده او یو مضبوط بند پیدا کړې دې

مَّحْجُورًا ﴿٥٣﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا

منع کونکي یو بل لره د ګډوډیدونه | او هغه هغه ذات دې | چې پیدا ئې کړو د اوبو نه | انسان |

او الله ﷻ هغه ذات دې | چې د اوبو (د څاڅکي) نه ئې انسان پیدا کړو | بیا ئې

فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا ۗ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾

پس جوړ ئې کړو هغه | نسب والا | او سخر ګنئ والا | او دې رب ستا | قدرت والا |

هغه د خپلې کورنئ او سخر ګنئ خاوند کړو | او ستا رب (په هره خبره) قادر دې

قوله تعالى:- وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا

د رسول کریم ﷺ نبوت ټولې دنیا د پاره دې "که رب غوښتلي نو هر هر کلي ته به ئې یو یو نبي لیږلې. لیکن هغهٔ ټولې دنیاطرف ته یو نبي لیږلې دې. او بیائې هغهٔ ته حکم ورکړې دې. چه ددې قرآن وعظ ټولو ته واوروه. لکه چه فرمان دې. چه زه په دې قرآن سره تالره او چاچاته چه دا اورسیږي هوښیاروم. او په دې ټولو ډلو کښې چه څوك هم ددې نه کفر او کړي. دهغهٔ دوعدې ځائې جهنم دې. او فرمان دې. چه ته مکې والا او د څلور واړه طرفو خلق خبر کړه. په بل آیت کښې دی چه اې نبي ﷺ! تاسو او وایئ چه اې ټولو خلقو! زهٔ تاسو ټولو طرف ته رسول الله جوړ شوې راغلې یم.([1]) د بخاری او مسلم په حدیث کښې دی. چه زه سور او تور ټولو طرف ته رالیږلې شوې یم.([2]) د بخاری او مسلم په بل حدیث کښې دی. چه ټول نبیان خپل خپل قوم طرف ته لیږلې شول. او زهٔ عامو خلقو طرف ته لیږلې شوې یم. بیائې او فرمائیل د کافرانو خبره مه منئ. او ددې قرآن په ملګرتیا کښې هغوی سره ډیر لوئې جهاد او کړئ. لکه چه ارشاد دې ﴿ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ ﴾ یعنی اې نبي! کافرانو او منافقانو سره جهاد کوه. هم دې رب او به دوه قسمه کړې دی خوږې او.

[1]) صحیح مسلم: کتاب المساجد باب المساجدومواضع الصلاة: ۵۲۱.

[2]) صحیح بخاری کتاب التیمم باب :۱ حدیث : ۳۳۵. صحیح مسلم: ۵۲۱.

ترخې،د نهرونو، چینو اوکوهیانو اوبه عام طورباندې خوږې صفا اوښهٔ خوند والا وی.د بعضې ولاړ سمندرونواوبه ترخې او بې مزې وی.د الله ﷻ په دې نعمت باندې هم شکر کول پکاردی.چه هغه خوږې اوبه څلور طرفوته خورې کړی دی.چه خلقوته په لامبلو وینځلو اوخپلو پټو اوباغونوته اوبه ورکولوکښې آسانی وی.مشرقونو اومغربونو لره راګیرونکی سمندرونه ئې د ترخو اوبه جاری کړی دی.چه هغه ولاړ دی. یوخوا بل خوانه بهیږی.لیکن چپې وهې.حرکت کوی بعضې ښکته پورته کیږی.دهر میاشتې په شروع تاریخونوکښې خوېه دې کښې زیاتوالې او تیزوالې راځی.بیا دسپوږمۍ کمیدوسره داهم کمیږی .تردې چه په آخرکښې خپل حالت ته راځی.بیاکله چه سپوږمۍ غټیږی داهم زیاتیږی.څوارلسم تاریخه پورې برابر سپوږمۍ سره زیاتیږی.بیا کمیدل شروع کیږی.داټول سمندرونه هم دې الله پیداکړی دی. هغه پوره اوزبردست قدرت والادې.ترخې اوګرمې اوبه اګرچه دڅکلوپه کارنه راځی.لیکن هواګانې صفا کوی.چه په دې سره انسانی ژوندپه هلاکت کښې نه پریوځی.په دې کښې چه کوم ځناور مړهٔ کیږی. دهغې بدبوئی دنیاوالوته تکلیف نه رسوی.اود ترخو اوبوپه وجه دهغې هوا صحت ورکونکې او مزهٔ ئې پاکه اوښه وی.

دنبی کریمﷺ نه چه کله دسمندر داوبوپاره کښې تپوس اوشو.چه آیا مونږددې نه اودس کوو؟ نونبیﷺ اوفرمائیل ددې اوبه پاکې دی.اوددې مړشوې حلال دې([1]).مالک رحمه الله، شافعی رحمه الله اواهل سنن دا روایت کړې دې.او اسنادئې هم صحیح دې.بیادهغهٔ دې قدرت ته اوګورئ چه خاص په خپل طاقت سره اوبه خپل حکم سره ئې یودبل نه جداساتلې دې.چه نه ترخې په خوږوکښې ملاویږی اونه خوږې په ترخوکښې ملاویږی.لکه چه فرمان دې.﴿مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيٰنِ ۝ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيٰنِ ۝﴾هغه دواړه سمندرونه جاری کړی دی چه دواړه یوځائې دی اوددې دواړوپه مینځ کښې یوه پرده قائم کړې ده.چه دحدنه وانهٔ وړی. بیا تاسو د خپل رب دکوم نعمت نه انکار کوئ؟په بل آیت کښې دی څوک دې هغه چه زمکه ئې ځائې د اوسیدو جوړه کړې ده اوبه دې کښې ئې ځائې په ځائې دریابونه جاری کړی دی.په دې ئې غرونه قایم کړی دی. اود دوؤ سمندرونوپه مینځ کښې ئې پرده جوړه کړې ده.آیاداالله سره بل څوک معبود هم شته؟ خبره داده چه ددې مشرکانواکثرخلق بې علمه دی.هغه انسان دکمزورې نطفې نه پیداکړې دې.بیادې ټهیک ټهاک اوبرابرجوړکړې دې.اوبه ښهٔ پیدائش کښې ئې پیداکړې دې بیائې دې سړې یاښځه جوړ کړې دې.بیائې ددهٔ دپاره دنسب رشته دارجوړکړی دی.بیائې څه موده پس د سخرګنئ رشتې قائم کړی دی.ددومره لوئې قدرت والا الله قدرتونه ستاسوپه وړاندې دی.

وَيَعْبُدُوْنَ	مِنْ دُوْنِ اللهِ	مَا	لَا يَنْفَعُهُمْ
او عبادت کوی دا خلق	بې	دالله نه	دهغه څیزونو	چې نفع نهٔ شی رسولې هغوئ ته
اودوئ دالله ﷻ نه سوا د هغه چا عبادت کوی	چې نه ورته نفع رسولې شی		
وَلَا يَضُرُّهُمْ	وَكَانَ الْكَافِرُ	عَلٰى	رَبِّهٖ
اونه ضرر رسولې شي هغوئ ته	او دې کافر	په مقابله	درب خپل کښې
اونه زیان	اوکافرانو هسې هم دخپل رب قدرتونو ته شاکړې ده		

[1]) ابوداود کتاب الطهارة باب الوضوء بماء البحر: ۸۳.

ظَهِيْرًا ﴿۵۵﴾ وَمَا أَرْسَلْنٰكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ﴿۵۶﴾ قُلْ
مدد گار (ذهر باغي) | اونه ئې لیږلې مونږ. ته | مګر | زیري ورکونکې | او یرونکې | ورته اووایه
او مونږ خو ته خوشخبري رسوونکې اوویرونکې لیږلې ئې | ته ورته اووایه
مَآ أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَآءَ أَنْ يَّتَّخِذَ
نه غوارم زۀ ستاسو نه | په دې کار باندې | څه اجر | مګر دا | چې څوک غواړي | چې اونيسي |
زه تاسو نه په دې تبليغ څه اجر نه غوارم | مګر صرف هغه څوک غواړي | هغه دې خپل
إِلٰى رَبِّهٖ سَبِيْلًا ﴿۵۷﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِيْ لَا يَمُوْتُ
طرف درب خپل نه | لاره | او توکل اوکړه | په هغه ژوندي الله باندې | چې نۀ مري |
رب ته نيغه لارا اونيسي | اوته په هغې ژوندی (الله ﷻ) باندې باور کوه | چې هيچرې نه مري
وَسَبِّحْ بِحَمْدِهٖ ۗ وَكَفٰى بِهٖ بِذُنُوْبِ عِبَادِهٖ خَبِيْرًا ﴿۵۸﴾
او تسبيح وايه | دحمد دهغه سره | او کافي دې هغه | په ګناهونو دبندګانو خپلو باند | ښۀ خبردار |
دهغه په تعريف کښې تسبيح لوله | او هغه دخپلو بندګانو دګناه نه ښه خبر دې
الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا
هغه الله | چې پيدا ئې کړل | اسمانونه | او زمکه | او هغه چې په منځ ددې دواړو کښې دی
(الله) هغه ذات دې چې آسمانونه اوزمکه او د دې په مينځ کښې چه څه دی هغه ئې په
فِيْ سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۚ اَلرَّحْمٰنُ فَسْئَلْ بِهٖ
په شپږو ورځو کښې | بيا برابرشو په عرش باندې | رحمان | پس تپوس اوکړه | ددۀ دشان |
په شپږو ورځو کښې پيدا کړل | بيا هغه په عرش باندې قائم شو | او هم هغه رحمان دې | نو دهغه په حق
خَبِيْرًا ﴿۵۹﴾ وَإِذَا قِيْلَ لَهُمُ اسْجُدُوْا لِلرَّحْمٰنِ قَالُوْا
دپوهه سړي نه | او کله چې | اووئيلې شي | دوئ ته | چې سجده اوکړئ | دې رحمان ته | نو وائي |
دچا پوهه نه پوښتنه اوکړه | اوهر کله چې دوئ ته اووئيلې شي چې تاسو رحمان ته سجده اوکړئ | نو دوئ وائي
وَمَا الرَّحْمٰنُ ۚ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ
اوڅه دې رحمان | آيا مونږ به سجده کوو | هغه ته | چې تۀ حکم کوې مونږ ته | او زيات کړل دې حکم دوئ لره
چې رحمان څوک دې ؟! آيا مونږ هغه چاته سجده اوکړو | چاد پاره چه ته مونږ ته د سجدې حکم راکوې
نُفُوْرًا ﴿۶۰﴾
په لحاظ دنفرت سره |
اودوئ په نفرت کښې زياتوی |

قوله تعالیٰ:- وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ
دمشرکانودجهالت اوضد بيان دمشرکانو جهالت بيانيږی چه هغوی بُت پرستی کوی اوبې دليل اوبې
حُجته هغې ته سجدې لګوی. چه هغه نه دنفع مالك دی اونه دنقصان، صرف دپلانيکونو په ليدلو

نفساني خواهشاتوسره ني دهغې محبت اوعظمت په زړه کښې کینولې دې.او الله ﷻ ارسولﷺ سره دشمني اومخالفت کوي.په شیطاني لښکرکښې شامل شوي دي.اودالله دلښکرمخالف شوي دي.
لیکن یاد ساتئ چه آخرانجام غلبه به دالله والووي.دوي په دې امید کښې دي.چه دا باطل معبودان به د دوي مددکوي.حالانکه دابالکل غلطه ده دوي هسې بیسه دهغوي دطرفه زورلګوي.آخرانجام به خاص د مؤمنانوپه لاس کښې وي.په دنیا او آخرت کښې به دهغوي پروردګار دهغوي امداکوي.دې کافرانو لره خوشیطان صرف دالله په مخالفت باندې راپورته کوي نورهیڅ نشته.د ربنتوني الله دشمني ددوي په زړونوکښې اچوي.دشرك محبت پکښې کینوي.دوي دالله دحکمونونه مخ اړوي.بیا الله ﷻ رسولﷺ ته خطاب دوي فرماني چه مونږ تالره مؤمنانوته خوشخبري اوروونکي اوکافرانو لره ویرونکې جوړ کړې لیږلې یې.چه تابعداري کونکوته دجنت زیرې ورکړئ اونافرمان دجهنم د عذابونونه خبر کړئ . په خلقوکښې عام طورباندې اعلان اوکړئ.چه زه دخپل تبلیغ بدله دخپل وعظ مزدوري ستاسونه نه غوارم.زما اراده په دې سره سوا د الله ﷻ درضامندئ دلټولونه هیڅ نه ده.زه صرف دا غواړم چه په تاسو کښې څوك په صحیح لاره راتلل غواړي. هغه ته صحیح لاره اوښایم.اې پیغمبره! په خپلو ټولو کارونو کښې به هغه الله باندې اُمید ساته.چه هغه همیشه او دوام والادې.چه هغه دمرګ او وفات کیدونه پاك دې.چه هغه داول او آخر، ښکاره اوپټ اوپه هرڅیزعالم دې.چه هغه دائم، باقي سرمدي، ابدي حي قیوم دې. چه هغه دهرڅیزمالك او رب دې.هغه لره خپل ماوي او ملجا اوګرځوئ.هم دهغه ذات داسې دې چه په هغه باندې توکل اوکړې شي.په هره ویره کښې هغه طرف ته متوجه شئ.هم هغه کافي دې هغه ناصر دې. هم هغه مؤید اومظفردې.لکه چه فرمان دې ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ بَلِّغۡ مَآ أُنزِلَ إِلَيۡكَ مِن رَّبِّكَ﴾ اې نبي! کوم څه چه ستا طرف ته ستادرب دطرفه نازل شوي دي هغه اورسوه.که تا دا اونه منل نوتا درسالت حق ادانکړو.تاسو بې فکره اوسئ الله به تاسولره دخلقو دبدې ارادې نه اوساتي.
په یومرسل حدیث کښې دي چه دمدینې طیبې په یوه کوڅه کښې حضرت سلمانؓ رسول اللهﷺ ته سجده اوکړله نوهغويﷺ اوفرمائیل.اې سلمانه! سجده مه کوه دسجدې لائق هغه دې چه هغه همیشه ژوندوالادې.چه په هغه کله هم مرګ نه راځي (ابن ابی حاتم) اودهغه تسبیح اوحمد بیانوه.پس نبي کریمﷺ به ددې په تعمیل کښې فرمائیل.«سُبۡحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمۡدِكَ» ([1])مراد ددې نه دادې چه عبادت خاص دالله کوه،توکل صرف دهغه په ذات کوه، لکه چه فرمان دې چه دمشرق اومغرب رب خاص هغه دې دهغه نه سواڅوك معبود نشته. ته خاص هغه لره خپل کارساز اوګنړه.بل ځاي دي. ﴿فَٱعۡبُدۡهُ وَتَوَكَّلۡ عَلَيۡهِ﴾ خاص دهغه عبادت کوه،هم په هغه اُمید ساته.په بل آیت کښې دي.چه اعلان اوکړه چه هم ددې رحمن مونږ بندګان یو،اوهم په ده باندې زمونږ کامل اعتماد دې.په هغه باندې دبندګانو چلونه ښکاره دي.هیڅ یوه ذره دهغه نه پټه نه ده.هیڅ د رازخبره هم دهغه نه پټه نه ده.خاص هغه دټولوڅیزونوخالق، مالك او قابض دې.هم هغه دهرساه لرونکي روزي رسان دې.هغه په خپل قدرت اوعظمت سره آسمانونه او زمکې اوددې پشان زبردست مخلوق په شپږو ورځوکښې پیداکړې دې.بیاپه عرش باندې قایم شو. د کارونودتدبیرونوانجام همدهغه دطرفه دې اوخاص دهغه په حکم اوتدبیرسره دي.دهغه فیصله ربنتوني اوښه وي.څوك چه دالله په ذات عالم وي څوك چه دالله په صفاتو خبروي .نو دداسې نه دهغه شان معلوم کړئ.داښکاره ده چه دالله دذات پوره خبرداري لرونکې،دهغه د ذات نه پوره خبردار نبي کریمﷺ وو.چه هغه د آدمؑ دټول اولاد علی الاطلاق سرداروو.چه هغه به یوه خبره هم دخپل طرفه نه کوله.بلکه چه څه به نې فرمائیل هغه فرمان به د الله ﷻ وو.هغه چه کوم صفتونه د الله ﷻ بیان کړی

[1]) صحیح بخاری کتاب الاذان باب الدعاء فی الرکوع: ۷۹۴، صحیح مسلم: ۴۸۴.

دی تول حق دی.نبی کریمﷺ چه کوم خبرونه ورکړی دی تول رښتیادی.رښتونې امام خاص رسول اللهﷺ دي.دتولوجهګړو فیصله خاص درسول اللهﷺ په حکم سره کولې شي.څوك چه د رسول اللهﷺ خبره بیان کړی هغه رښتونې دي.څوك چه د رسول اللهﷺ خلاف خبره اوکړی هغه مردود دي كه هغه څوك هم وی. د الله فرمان واجب الاعلان عام طورباندې صادرشوې دي:-

﴿فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِىْ شَىْءٍ﴾که تاسوپه څه څیزکښې جهګړه اوکړئ نوهغه الله او دهغهٔ رسولﷺ طرف ته یوسئ. او فرمان دي﴿وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيْهِ مِنْ شَىْءٍ فَحُكْمُهٗٓ اِلَى اللّٰهِ﴾ تاسوچه په کوم څیزکښې هم اختلاف اوکړئ دهغې فیصله دالله دطرفه ده.اوفرمان دي.﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَّعَدْلًا﴾ستادرب خبرې پوره شوې هغه په خبرو کښې رښتیا اوپه حکم اوممانعت کښې دعدل دی داهم نقل دی.چه مراد ددې نه قرآن دي.مشرکانون به دالله نه سوا نوروته سجده کوله.هغوی ته چه به کله رحمن ته دسجدې کولو اوونیلی شو.نوهغوی به ونیل چه مونږ رحمن نه پیژنو.هغوی دهغهٔ نه منکروو.دالله نوم رحمن دي.لکه چه دحدیبیه په کال رسول اللهﷺ دصلح نامې لیکونکی ته اوفرمائیل:-

﴿ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ﴾ اولیکه.نومشرکانو اوونیل نه مونږ رحمن پیژنو نه رحیم.زمونږ د رواج مطابق ,,بِاسْمِكَ اللّٰهُمَّ،، اولیکه.ددې په جواب کښې داآیت نازل شو.﴿ قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ ﴾ اووایه چه الله رابلئ یا رحمن! په کوم نوم سره چه غواړئ هغه رابلئ دهغهٔ ډیر ښائسته نومونه دی.هم هغه الله دې هغه رحمن دي.پس مشرکانوبه ونیل.چه آیا صرف ستاپه وینا باندې مونږداسې اوکړو.غرض داچه هغوی نور هم په نفرت کښې زیات شول.په خلاف د مؤمنانو،چه دوی دالله عبادت کوی.کوم چه رحمن اورحیم دي هم هغه دعبادت لائق ګڼړی.اوهم هغهٔ ته سجدې کوی.دعالمانو ﷺ اتفاق دي.چه د سورهٔ فرقان ددې آیت په لوستونکی او اوریدونکی باندې سجده واجب ده.لکه چه ددې په خائې کښې ددې تفصیل موجود دي.وَاللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَتَعَالٰى اَعْلَم.

تَبٰرَكَ الَّذِىْ جَعَلَ فِى السَّمَآءِ بُرُوْجًا
ډیر برکت والا دي | هغه ذات | چې جوړ نې کړل | په اسمان کښې | برجونه |
نود برکت خاونددې هغه ذات | چې اسمانونو کښې نې ستوری جوړ کړل
وَّجَعَلَ فِيْهَا سِرٰجًا وَّقَمَرًا مُّنِيْرًا ﴿۶۱﴾ وَهُوَ الَّذِىْ
او پیدا نې کړه | په هغې کښې ډیوه (نمر) | او سپوږمۍ | روښانه | او هغه | هغه ذات دي |
او په هغې کښې ئې یوه ډیوه (نمر) اوروښانه سپوږمۍ جوړه کړه | اوهم هغه ذات دي
جَعَلَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنْ اَرَادَ
چې وې ګرزول | شپه | او ورځ | یو بل پسې راتلو نکې | دپاره دهغه چا | چې اراده لری |
چې شپه او ورځ ئې په یوبل پسې نائبان ګرځولی دی | (دانخښې) دهغه چا دپاره دی
اَنْ يَّذَّكَّرَ اَوْ اَرَادَ شُكُوْرًا ﴿۶۲﴾
چې نصیحت واخلي | یا اراده لری | دشکر ایستلو |
چې نصیحت حاصلول غواړی |

قوله تعالى:- تَبٰرَكَ الَّذِىْ جَعَلَ فِى السَّمَآءِ بُرُوْجًا

د نمر اوسپوږمۍ شپه ورځ ګردش " دالله لونی،عظمت،قدرت اولونې شان ته اوګورئ چه هغه په آسمان کښې برجونه جوړ کړل. ددې نه مراد یاخو لوئې لوئې ستوری دی یاد څوکیداری برجونه دی.ږومبې

قول زيات واضح دي.اوكيدي شي چه د لويولويو ستورونه مراد هم دا برجونه وي.په بل ايت كښې دي
چه آسمان ددنيا مونږ ستورو سره ښائسته جوړكړې دې.د سراج نه مراد نمردې.چه دا پړقيږي.اوپه شان
د ډيوې دې.لكه چه فرمان دې. ﴿ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴾ اومونږ روښانه ډيوه يعنى نمر جوړكړو.او سپوږمۍ
موجوره كړله چه دا روښانه او رڼرا وركونكې ده.د نورو رڼرا وركونكونه كوم چه دنمرنه علاوه دى.لكه
چه فرمان دې.چه هغه نمرلره روښانه جوړكړو او سپوږمۍ ئې نورجوړه كړله.حضرت نوح خپل قوم
ته اوفرمائيل.﴿ أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا ﴾ آيا تاسونه گورئ چه الله ﷻ لاندې باندې اووه آسمانونه
پيدا كړل اوپه دې كښې ئې سپوږمۍ نورجوړه كړله او نمرئې ډيوه جوړه كړله.شپه ورځ يوبل پسې
تلونكې راتلونكې دى.دادهغه دقدرت نظام دې.چه يولاړشي بل راځي، ديو تلل دبل راتلل دى.لكه چه
فرمان دې.هغه تاسو دپاره نمرسپوږمۍ پرله پسې تلونكې راتلونكې جوړكړې دى.بل ځائې كښې دى.
شپه ورځ لره پټوي،اوپه جلتئ جلتئ دې لره طلب كونكې راځي.نه نمر دسپوږمۍ نه مخكښې كيږي نه
شپه د ورځې نه وړاندې كيږي. ددې نه دهغه دعبادتونو وختونه دهغه بندګانوته معلوميږي.چه دشپې
پاتې شوې عمل په ورځ كښې پوره كړې اود ورځې پاتې شوې عمل دشپې اداكړي.په صحيح حديث
كښې دى. الله ﷻ دشپې خپل لاس خوره وي.چه د ورځې ګناهګارتوبه اوكړي.اود ورځې لاس خوره وي
چه دشپې ګنهګار توبه اوكړي.[1]

حضرت عمرفاروق يوه ورځ دساخت په مونځ كښې ډيروخت اولګولو.په تپوس ئې اوفرمائيل چه
دشپې زماځه وظيفه پاتې شوې وه.نوما اوغوښتل چه هغه پوره يا قضا اوكړم.بياهغوى دا آيت تلاوت
كړو.د﴿خلفة﴾يومطلب داهم دې چه مختلف،يعنى ورځ رڼرا شپه تياره،پدې رڼرا په هغې كښې تياره دا
نوراني هغه ظلماتي.[2]

وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ			الَّذِينَ		
او بندګان درحمان			هغه دى		
او دالله ﷻ (رينښتونى)بندګان هغه دي | چې په					
يَمْشُونَ	عَلَى الْأَرْضِ	هَوْنًا	وَإِذَا	خَاطَبَهُمُ	الْجَاهِلُونَ
چې ګرځي	په زمكه باندې	په نرمۍ سره	او كله چې	خبرې كوې دهغوئ سره	جاهلان خلق
عاجزئ سره په زمكه ګرځي | اوچې كله جاهلان ورسره خبرې كوى | نو ورته وائى					
قَالُوا	سَلَامًا ۝	وَالَّذِينَ	يَبِيتُونَ	لِرَبِّهِمْ	سُجَّدًا
نو وائي(په جواب كښې)	سلام	او هغه كسان دى	چې شپې تيروى	رب خپل ته	سجده كونكي
چې زمونږ سلام دې | اوهغه كسان چې شپه خپل رب ته په سجده او قيام كښې تيروى					
وَقِيَامًا ۝	وَالَّذِينَ	يَقُولُونَ	رَبَّنَا	اصْرِفْ عَنَّا	عَذَابَ
او قيام كونكي	او هغه كسان دى	چې وائى	اے ربه زمونږه	اوګرزوه زمونږ نه	عذاب
اوهغه كسان چې دا دعا غواړي | چې ائې زمونږه ربه ! ددوزخ					

[1]) صحيح مسلم كتاب التوبة باب قبول التوبة من الذنوب وان تكررت الذنوب والتوبة: ۲۷۵۸. ابن ماجه: ۱۹۵.
[2]) الطبري : ۲۹۰/۱۹.

جَهَنَّمَ ۖ	اِنَّ عَذَابَهَا	كَانَ	غَرَامًا ﴿٦٥﴾	اِنَّهَا	سَآءَتْ
ددوزخ	بيشكه عذاب ددوزخ	دي	لازم هميشه	بيشكه دا دوزخ	ډير خراب دي

دعذاب نه مونږ بچ کړه | بيشكه چې دغه عذاب ډيره سمه تباهي ده | يقني ده چې هغه

مُسْتَقَرًّا	وَّمُقَامًا ﴿٦٦﴾	وَالَّذِيْنَ	اِذَآ اَنْفَقُوْا
په لحاظ دځائي دقرار	او داستوګنې	او هغه كسان دي	كله چې خرچ كوي هغوئ

خرابه ټكانه اوخراب ځائې دي | .... اوهغه كسان چې څه وخت خرچ كوي

لَمْ يُسْرِفُوْا	وَلَمْ يَقْتُرُوْا	وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ	قَوَامًا ﴿٦٧﴾
نو نه اسراف كوي	اونه كموالي كوي	اووي په منځ ددې كښې	قائم په اعتدال

نو نه خو مال بې ځايه خرچ كوي | او نه شومتيا كوي | او د ده خرچ درميانه وي |

قوله تعالى: - وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِيْنَ يَمْشُوْنَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا

د مؤمنانو صفات "د الله ﷻ دمؤمنانو بندګانو صفات بيانيږي. چه هغوی په زمکه باندې په قلاره او آرام سره تواضع اوعاجزئ، مسكينئ او عاجزئ سره ګرځي. تكبر، زبردستي، فساد اوظلم ستم نه كوي. لكه حضرت لقمان ﷺ چه خپل خوی ته فرمائيلي وو. چه تكبرسره مه ګرځه. دا مطلب بالكل نه دې چه عاجزئ او رياكارئ سره ملا ټيټه كړه دبيمارانو په شان قدم په قدم ګرځه. داخود رياكارو كاردې. چه هغوی خپل ځان خلقوته دخودلو دپاره اود دنيا نظرونه ځان طرف ته اوچتولو دپاره داسې كوی. دنبی كريم ﷺ عادت مبارك ددې نه بالكل خلاف وو.

دنبی ﷺ چالداسې ووچه نبی ﷺ ګويا داوچت ځائې نه راكوزيږی([1]) اوګوياچه زمكه نبی ﷺ دپاره راټوليږی([2]) سلف صالحينو دبيمارانو په شان تكليف والاچال مكروه فرمائيلې دې. عمر فاروق ﷺ يو ځوان اوليدلوچه هغه ډيرپه مزه مزه روان وو. هغوی دهغهٔ نه تپوس اوكړوچه آيا ته څه بيمارې؟ هغه اووئيل نه، هغوی اوفرمائيل بيا داڅه چال دې؟ خبردارځوك چه اوس داسې خې كوږې به خوری. طاقت سره زرزرځه. پس دلته مراد آرام او سكون سره شريفانه اندازباندې تلل دی دكمزورئ او بيمار په شان نه، لكه چه يوحديث كښې دی چه كله مانځهٔ دپاره راځئ نوپه منډه مه راځئ بلكه په آرام راځئ څه چه جماعت سره ملاوشي اداكړئ اوكوم چه فوت شی هغه پوره كړئ.([3]) حسن بصری رحمة الله عليه ددې آيت په تفسيركښې ډيره ښائسته خبره ارشاد فرمائيلې ده. چه دمؤمنانو سترګې او ددوی غوږونه او ددوی اندامونه ټيټ او بندوی. تردې چه كم عقل اوبيوقوف خلق دوی لره بيمارګڼړی. حالانكه هغوی بيماران نه وی. بلكه دالله د ويرې نه ټيټ وی. هسې پوره تندرست وی. ليكن زړهٔ ئې دالله د ويرې نه ډك وی. د آخرت علم ددنيا طلب كولونه او ددې دښائست نه هغوی لره منع كړی دی. دوی به دقيامت په ورځ وائې چه دالله شكردې چه هغه زمونږنه غم لرې كړو. ددې نه دې ځوك دا اونه ګڼړی چه دوی ته په دنياكښې دخوراك څكاك وغيره غم لګيدلې وو. نه نه په الله قسم! ددنيا هيڅ غم دوی ته نزدې هم نه راتلو. البته دوی ته به دآخرت ويره هروخت لګيدلې وه. دجنت هيڅ يوكاربه دوی دروند نه ګڼړلو. البته دجهنم ويرې به دوی لره ژړول. ځوك چه دالله ويرې وركولوسره هم نه ويريږی. دهغهٔ نفس د حسرتونو مالك دې. ځوك چه صرف خوراك څكاك دالله نعمت اوګڼړی هغه كم علم دې. اوپه عذابونوكښې ګير

[1]) ترمذی كتاب المناقب باب وصف على النبي صلى الله عليه وسلم: ۳۶۳۷، وهو حسن احمد: ۲/۱۴۴.
[2]) ترمذی كتاب المناقب قول ابی هريرةرضی الله عنه ما رايت شيئا احسن......: ۳۶۴۸ وهو صحيح.
[3]) صحيح بخاری كتاب الاذان باب لا يسعى الى الصلاة وليأتها بالسكينة والوقار: ۶۳۶.

شوي دي.بيائي دخپلونيكانوبندګانو صفت بيان کړلو.چه کله چه جاهل خلق دوی سره دجهالت خبرې کوي نودوی هم دهغوی په شان جهالت باندې نه راځي بلکه صبر کوي اومعاف کوي.او سوا دښه خبرې نه په ګنده خبروسره خپله ژبه نه خرابوي.لکه څنګه چه د رسول الله ﷺ عادت مبارك وو.چه کله به څوك په نبي ﷺ باندې تيزشول.هغوی به هغومره نرميدل.هم دا صفت دقرآن کريم په دې آيت کښې بيان شوېدې.﴿وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ﴾مؤمنان خلق ګنده خبرو اوريدوسره مخ اړوي.په يوحسن سندسره مسند احمدکښې روايت دې چه درسول الله ﷺ په مخکښې يوسړي بل کس ته بدرد اووئيل. ليکن هغه مخامخ جواب ورکړوچه په تادې سلام وي.نبي کريم ﷺ اوفرمائيل.ستاسو دواړو په مينځ کښې فرشته موجود وه.کوم کس چه به کنځل کول فرشتې به ونيل دې نه بلکه ته، اوکله چه به تاونيل چه په تادې سلام وي نو فرشتې به وئيل په دهٔ باندې نه،بلکه په تا باندې، ته دسلامتيا پوره حقداريې(۱).پس فرمان دې چه دوی خپله ژبه نه ګنده کوي.بد ويونکوته بدنه وائي.د ژبې نه دښهٔ کلمې نه بغيربل څه لفظ نه اوباسي.

حسن بصري رحمه الله فرمائي.چه بل څوك په دوی باندې ظلم اوکړي.دې صلح اوبرداشت کوي.ورځې دالله بندګانوسره داسې تيروی چه دهغوی ترخې سپورې اوري.اوشپې چه په کوم حالت کښې تيروي دهغې بيان په راتلونکی آيت کښې دې فرمائي چه شپه دالله په عبادت اودهغهٔ په اطاعت کښې تيرېږي.ډيرکم اودهٔ کيږي دسحر استغفارکوي، اړخونه د بسترونه جدا ساتي.په زړهٔ کښې ئې دالله ويره وي.د رحمت اميدساتي اود شپې وختونه دالله په عبادت کښې تيروي دعاګانې غواړي چه اې الله! دجهنم عذاب زمونږنه لرې کړې هغه خوهميشه او لازمي عذاب دې.لکه چه يوشاعرد الله ﷻ شان بيان کړې دې.«إِنْ يُعَذِّبْ يَكُنْ غَرَامًا وَإِنْ يُعْطِ جَزِيلًا فَإِنَّهُ لَا يُبَالِي»يعني دهغه عذاب هم سخت او لازمي او ابدي، او د هغه عطاء اوانعام هم ډيره زياته بې شميره اوبې حسابه ده.کوم څيزچه راشي اوختم شي داغرام نه دې.غرام هغه دې چه هغه دراتلونه پس دختميدو اولرې کيدونوم نه اخلي(۲)دامعنی هم شوې ده چه دجهنم عذاب تاوان دې چه دابه کفران دنعمت سره اخستلې شي.چه دوی د الله ﷻ ورکړې شوې نعمت دهغهٔ په لاره کښې اونه لګولو.لهذانن به دهغې تاوان دا ورکولې شي.چه جهنم ډك کړي.هغه ډير فراخه ځائې دې بدمنظردې،تکليف ورکونکې دې، مصيبت ناك دې.

د دوزخ خطرناک کيفيت:-دمالك بن حارث رحمه الله بيان دې.چه کله دوزخي په دوزخ کښې اوغورزولې شي الله ته علم دې چه څومره مودې پورې به هغه لاندې ښکته روان وي.ددې نه پس به دجهنم په يو دروازه باندې هغهٔ لره اودرولې شي ورته به اوونيلې شي.چه ته به ډير تږې شوې يې.واخله يوجام خو اوڅکه.په دې وئيلوسره به په هغهٔ د تورمارانو اود زهريله لړمانو د زهرو يوه پياله اوڅکولې شي.چه دهغې په څکلو به دهغهٔ څرمن جداشي،وينته به ئې جداشي،رګونه به ئې جداجداشي.عبيدابن عمير رحمه الله فرمائي چه په جهنم کښې دکوهيانوپه شان کندې دي.په هغې کښې ماران داسې دی لکه بختی اوښان،او لړمان داسې دی لکه خچر،کله چه يو جهنمي په جهنم کښې اوغورزولې شي.نودا راوځي او هغهٔ لره راګيروي په شونډو باندې، په سرباندې،اود بدن په اندامونو ورته ټکونه ورکوي اوچيچي.چه پدې سره دهغهٔ په ټول بدن کښې زهرخوارهٔ شي.او خوټکېږي دټول سرڅرمن ئې اوسوزي او اوغورزيږي.بيا هغه ماران لاړشي.

د يو ګناهګار جهنمي تذکره:-رسول الله ﷺ فرمائي چه جهنمي به زرکاله پورې په جهنم کښې چغې وهي چه «يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ» بيابه الله ﷻ حضرت جبرئيل عليه السلام ته اوفرمائي لاړشه اوګوره چه دې څه وائي.چه هغه

---

(۱) احمد: ۴۴۵/۵..

(۲) الطبری: ۲۹۷/۱۹.

راشي اوبه ګوري چه ټول جهنميان په بدحال کښې سربشکته کړې ژړا اوفرياد کوي.هغه به لاړشي د الله ﷻ په دربار کښې به خبرور کړې. الله ﷻ به اوفرمائي بيا لاړشه په فلاني فلاني خانې کښې دا سړې دې لاړشه اوهغه راوله.هغه به دالله په حکم لاړشي اوهغه به راولي دالله په مخکښې به ئې اودروي. الله ﷻ به دهغه نه تپوس کوي چه ته په څنګه خانې کښې وې؟ هغه به جواب ورکړي چه اې الله! د اوسيدوهم خراب خانې اود اودۀ کيدو پاسيدوهم بدترين خانې دې. الله ﷻ به اوفرمائي بنه اوس دې خپل خانې ته واپس کره.نو هغه به په چغو ژاړې عرض به اوکړي چه اې زما ارحم الراحمين ربه! اې الله! چه تازۀ ددې نه بهر راويستلم نوستا ذات داسې نه دې چه بيا ما هغې ته داخل کړې.زماخوستا درحم اوکرم اميد دې.اې الله! بس اوس په مابانديې کرم اوکړه.کله چه تازۀ دجهنم نه راويستلم نوزۀ خوشحاله شوم.چه اوس به مې ته ورته نه اچوې.دې مالك اورحمان رحيم رب ته به هم رحم ورشي اوبه فرمائي چه زما بنده پريږده.([1])بيا دهغۀ يوبل صفت بيانيږي چه نه خوهغه اسراف کونکې دې نه بخيل دې نه بې ځايه خرچ کونکې دې،نه په ضروري اخراجاتوکښې کمې کوي.بلکه د ميانه روئ نه کار اخلي.نه داسې کوي چه خپل خلق اواهل وعيال هم تنګ کړي.اونه داسې کوي چه څه ورسره وي لوټ ئې کړي.هم ددې حکم الله ﷻ فرمائيلې دې﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُوْلَةً﴾يعنی نه خوته خپل لاس خپل سټ پورې تړه،اونه دا بالکل پريږده.
په مسند احمد کښې د رسول اللهﷺ فمان دې.چه په خپلو خرچوکښې ميانه روی کول دانسان د هوښيار توب دليل دې.([2]) اوپه حديث کښې دی چه څوك د افراط تفريط نه خان ساتي هغه کله هم فقير او محتاج کيږی نه ([3])،د بزارپه حديث کښې دی چه په مالدارئ کښې، غريبئ کښې، عبادت کښې ميانه روی ډير غوره اوافضل څيزدې([4]).حسن بصري رحمه الله فرمائي.چه دالله په لاره کښې چه څومره غواړې ورکړه ددې نوم اسراف نه دې.حضرت اياس بن معاويه رحمه الله فرمائي.چرته چه ته د الله ﷻ دحکم نه زياتې اوکړې هغه اسراف دې.اود بزرګانوقول دې.چه د الله ﷻ په نافرمانئ کښې خرچ کول اسراف دې.

وَالَّذِيْنَ لَا يَدْعُوْنَ	مَعَ اللّٰهِ	اِلٰهًا اٰخَرَ	وَلَا يَقْتُلُوْنَ	النَّفْسَ الَّتِيْ	حَرَّمَ اللّٰهُ
اوهغه کسان دی چی نۀ رابلي	دالله سره	معبود بل	اونۀ وژني	نفس هغه	چی حرام کړي وی الله
اودا هغه خلق دی چې دالله ﷻ سره بل معبود نه رابلي	اودکوم نفس وژل چې الله ﷻ حرام کړي دی				
اِلَّا بِالْحَقِّ	وَلَا يَزْنُوْنَ	وَمَنْ يَّفْعَلْ	ذٰلِكَ	يَلْقَ	اَثَامًا
مګر په حقه سره	اونۀ زنا کوی	او هغه څوك چې کوی	دا کار	بدله به مومی	د ګناه خپلې
هغه نه وژني	مګر په حق	اوهغوئ زنا نه کوی	اوچا چې داسې اوکړل انو دګناه سزا به بيامومی		
يُّضٰعَفْ	لَهُ	الْعَذَابُ	يَوْمَ الْقِيٰمَةِ	وَيَخْلُدْ	فِيْهٖ
دوچندبه کړې شی	هغه لره	عذاب	په ورځ دقيامت	او هميشه به وی	په هغې کښې
دقيامت په ورځ به دهغه عذاب زياتولې شي	اوهغه به په کښې هميشه خوارذليله پروت وی				

[1]) احمد: ۲۳۰/۳، مسندابي يعلى: ۴۲۱۰، مجمع الزوائد: ۳۸۴/۱۰، شعب الايمان: ۳۲۰.
[2]) احمد: ۱۹۴/۵،
[3]) احمد: ۴۴۷/۱.
[4]) مسند البزار: ۲۹۴۶، مجمع الزوائد: ۲۵۲/۱۰.

مُهَانًا ۝ اِلَّا مَنۡ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا
خوار ذليله | مګر | هغه څوک | چې توبه ئې اوويستله | او ايمان ئې راوړو | او وې کړو عمل نيک |
مګر څوک چې توبه اوباسي | او ايمان راوړي | اودنيکئ کارونه کوي | نو
فَاُولٰٓئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِهِمۡ حَسَنٰتٍ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوۡرًا
نو هغوئ چې دي | بدل به کړي الله | ګناهونه دهغوئ | په نيکو سره | او دې الله | بښونکې |
د دوی ګناهونه به الله ﷻ په نيکو بدل کړي | او الله ﷻ بښونکې مهربان دې
رَّحِيۡمًا ۝ وَمَنۡ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَاِنَّهٗ يَتُوۡبُ
مهربانه | اوهغه چاچې | توبه اوويستله | او عمل ئې شروع کړو نيک | نو بيشکه هغه | رجوع کوي
اوڅوک چې توبه اوباسي |اودنيکئ کارونه کوي |نوهغه خاص الله ﷻ ته رجوع
اِلَى اللّٰهِ مَتَابًا ۝
الله ته | په رجوع کولو سره |
او کړه |

قوله تعالى:-وَالَّذِيۡنَ لَا يَدۡعُوۡنَ مَعَ اللّٰهِ

عباد الرحمان درسول الله ﷺ نه حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه تپوس اوکړوچه دټولونه لويه ګناه کومه ده؟ نبی ﷺ اوفرمائيل ستا رب سره شرک کول،حالانکه هغه يواځې ته پيداکړې يې.تپوس ئې اوکړو. ددې نه کمه؟ وې فرمائيل خپل اولاد په دې و يره وژل چه ته به هغهٔ ته خوراك دکوم ځائې نه ورکوې؟ تپوس ئې اوکړودې نه پس؟ وې فرمائيل ستا د ګاونډي ښځې سره بدکاری کول.پس ددې په تصديق کښې الله ﷻ دا آياتونه نازل کړو.([1])داحديث په بخاری اومسلم وغيره کښې موجود دئې.په بل روايت کښې دی چه نبی ﷺ بهرته لاړلو،يواځې ووزهٔ هم ورسره شوم.نبی ﷺ په يواوچت ځائې باندې کيناستلو.زهٔ دنبی ﷺ نه ښکته کيناستم.ماد يواځې والي دا موقعه غنيمت اوګنړله اودنبی ﷺ نه مې هغه تپوسونه اوکړل کوم چه پورته ذکرشول.په حجة الوداع کښې نبی ﷺ اوفرمائيل. دڅلوروګناهونونه ځان ساتئ! ❶ الله سره شرك ❷ ديوحرمت والا نفس قتلول ❸ زناکاری ❹ غلا.([2])

په مسنداحمدکښې دی چه نبی کريم ﷺ دخپلو اصحابو رضي الله عنهم نه تپوس اوکړوچه د زنا باره کښې تاسوڅه وايئ؟هغوی جواب ورکړوچه داحرام ده.اوقيامته پورې حرام ده.نبی ﷺ اوفرمائيل ښه واورئ! دانسان د خپل ګاونډ ښځې سره زنا کول دنورو لسو ښځوسره د زنانه هم بدتردی.بيا نبی ﷺ اوفرمائيل.دغلا باره کښې څه وايئ؟ هغوی هم دغه جواب ورکړوچه دا حرام ده الله او رسول دې لره حرام ګرځولې ده. نبی ﷺ اوفرمائيل واورئ! لس ځائې غلا کول هم دومره لوئې نه دی لکه دګاونډ د يوځائې غلا([3]) . د نبی کريم ﷺ فرمان دې چه دشرك نه پس ددې نه لويه ګناه هيڅ يوه نشته چه انسان خپله نطفه په هغه رحم کښې واچوی چه هغه دهٔ دپاره حلال نه ده. داهم نقل دی چه بعضې مشرکان نبی ﷺ ته راغلل .او وې وئيل حضرت! ستاسودعوت ښهٔ دې رښتيا دې.ليکن مونږشرك هم کړې دې.قتل موهم کړې دې زناکارئ موهم کړې دی.اوداټول کارونه موډيرزيات کړی دی.تاسو اوفرمايئ چه مونږ دپاره څهٔ حکم

[1] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الفرقان باب قوله تعالى (والذين يدعون مع الله الها اخر.........): ٤٧٦١.
[2] احمد: ٣٣٩/٤.
[3] احمد:٨/٦ وسنده حسن .

دي؟ په دي باندي دا آيت نازل شو.اوآيت ﴿قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ﴾ هم نازل شو.(١)
رسول الله ﷺ فرمانيلي دی چه الله ﷻ تاسوددې نه منع کوی چه تاسوخالق پرېږدئ دمخلوق عبادت اوکړئ.اوددې نه هم منع کوی چه خپل سپی خوساتئ؛اوخپل بچي قتل کړئ.اوددې نه هم منع کوی چه خپلي ګاونډئ سره بدکاری اوکړئ.(٢)اثام دجهنم د يوې کندې نوم دې(٣).هم داهغه کندې دی.چه په هغې کښې به زناکونکوته عذاب ورکولې شی(٤).ددې معنی دعذاب اوسزاهم راخي.دحضرت لقمان حکيم رحمة الله عليه په نصيحتونوکښې دی.چه اې بچيه! د زناکارئ نه ځان ساته.ددې په شروع کښې ويره ده او ددې أنجام پښيمانتيا اوافسوس دې.داهم نقل دی چه غی اواثام د دوزخ دوه کوهيان دی.الله دې مونږ محفوظ اوساتی.داثام معنی د بدلې هم نقل شوې ده.اوهم دظاهر آيت مشابه هم ده.اوګويا ددې نه پس آيت ددې بدلې او سزاتفسيردې.چه هغه ته به باربار عذاب ورکولې شی.او سختئ به ورسره کولې شی.اوذلت په هميشه عذابونوکښې به راګيرولې شی.«اَللّٰهُمَّ احْفَظْنَا»ددې کارونو دکونکی سزاخوبيان شوه.خوددې سزانه به هغه څوک بچ شی څوک چه په دنياکښې ددې نه توبه کړی.الله به دهغوی توبه قبول کړی.ددې نه معلوميږی چه دقاتل توبه هم قبول ده.کوم چه دسورة نساء په آيت کښې دی.﴿وَمَنْ يَّقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا﴾هغه ددې خلاف نه دې اګرچه هغه مدنی آيت دې ليکن هغه مطلق دې نوهغه به محمول کولې شی په هغه قاتلانو باندې چه هغوی دخپل دې فعل نه توبه نه کړی.اودا آيت دهغه قاتلانو باره کښې دی.چه توبه اوباسی.
بيانې دمشرکانو دبخښنې نه کيدوبيان فرمانيلې دې.اودصحيح احاديثونه هم دقاتل د توبې مقبوليت ثابت دی.لکه دهغه سړی قصه چه هغه سل قتلونه کړی وو.بيانې توبه ويستله اودهغه توبه قبوله شوه وغيره (٥).داهغه خلق دی.چه دهغوی ګناهونه الله ﷻ په نيکوسره بدلوی.دابن عباس رضی الله عنه نه روايت دې چه داهغه خلق دی چه هغوی داسلام قبلولونه مخکښې دګناه کارونه کړی وو.په اسلام کښې د راتلونه پس ئې نيکئ اوکړلې.نو الله ﷻ دهغه ګناهونوپه بدله کښې دنيکوتوفيق ورکړو.ددې آيت تلاوت په وخت هغوی يوعربې شعر وئيلو.چه په هغې کښې داحوالو د بدليدوبيان دې.لکه د ګرمئ نه يخنئ، عطاء بن ابی رباح رحمة الله عليه فرمانی دا دِدنيا ذکردې.چه د انسان خراب صفت الله ﷻ په خپلې مهربانئ سره په نيک عادت بدلوی.دسعيد بن جبير رحمة الله عليه بيان دې.چه د بُتانودعبادت په بدله کښې د الله ﷻ دعبادت توفيق هغوی ته ملاوشو.مؤمنانوسره دجنګ کولوپه ځائې ئې کافرانوسره جهاد اوکړو.د مشرکوښځو سره دنکاح په ځائې ئې مؤمنانوښځو سره نکاح اوکړله. حسن بصری رحمة الله عليه فرمانی.چه د ګناه په بدله کښې ئې دثواب عمل اوکړو.دشرک په بدله کښې توحيد اواخلاص ملاوشو.د بدکارئ په بدله کښې پاکدامنی حاصله شوه.دکفر بدله کښې اسلام ملاوشو.يوه معنی خوددې آيت دا شوه.
دويمه معنی داده چه اخلاص سره هغوی کومه توبه اوکړله.دهغې نه الله ﷻ خوشحاله شو.اودهغوی ګناهونه ئې په نيکوسره بدل کړل.داځکه چه دتوبې نه پس چه به کله هم هغوی ته خپل تيرشوی ګناهونه ياديدل.نوهغوی به پښيمانه کيدل.خفه کيدل او شرميدل به.او استغفاربه ئې کولو.په دې وجه دهغوی ګناهونه اطاعت سره بدل کړې شول.اګرچه دادهغوی په اعمال ناموکښې دګناه په طورليکلی شوی وو.ليکن دقيامت په ورځ به هغه ټولې نيکئ جوړې شی.لکه څنګه چه په احاديثو اواثاروکښې ثابته ده

(١) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الزمر باب قوله تعالى﴿ ياعبادى الذين اسرفوا........﴾: ٤٨١٠.
(٢) داروايت مرسل دې.
(٣) الطبری : ٢٠٨/١٩.
(٤) الطبری : ٣٠٨/١٩.
(٥) صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب نمبر٥٤ حديث : ٣٤٧٠.

دجهنم د ټولو نه اخر کښې راوتونکی خلق:-نبي کریمﷺ فرمائي.چه زه هغه سړې پیژنم چه هغه به دټولونه آخر کښې دجهنم نه راوځي.او دټولونه آخرکښې به جنت ته ځي.دابه هغه سړې وی.چه هغه به الله ﷻ ته مخامخ راوستلې شي. الله ﷻ به اوفرمائي.دده لوني لونې ګناهونه پریږدئ دده د وړو وړو ګناهونو باره کښې دده نه تپوسونه اوکړئ. نو د هغه نه به تپوس اوشي.چه په فلانئ ورځ تا فلانې کارکړې وو؟ په فلانئ ورځ دې فلانئ ګناه کړې وه؟ دې به د یوې نه هم انکار نه شی کولې.اقراربه کوی.په آخرکښې به ونیلې شی.چه تاته مونږ دهر یوې ګناه په بدله کښې نیکی درکړله.اوس خوبه هغه ډیرزیات خوشحاله شی.اواوبه وانی چه اې زماپروردګاره!ماخو نورهم ډیرزیات عملونه کړی وو.چه هغه دلته نه بیامومم.په دې فرمانیلوسره نبیﷺ دومره اوخندل چه دنبی کریمﷺ وړنی ښکاره شوې.([1])(مسلم) نبیﷺ فرمائی چه کله انسان اوده وی.نو فرشته شیطان ته وانی ماته خپله صحیفه چه په هغې کښې دده ګناهونه لیکلی شوی دی راکړه.هغه ئې ورکړی نود یوې یوې نیکئ په بدله کښې لس لس نیکئ هغه دهغه د صحیفې نه ورانوی.اوپه هغې نیکئ لیکی.پس په تاسوکښې چه څوك هم د اوده کیدو اراده اوکړی.هغه دې دری دیرش ځله الله اکبر اوڅلوردیرش ځله الحمدلله وانی.او دری دیرش ځله سبحان الله وانی.چه دایوخانې کړې نوسل ځله شول([2]).(ابن ابی الدنیا)

حضرت سلمانﷺ فرمائي.چه انسان ته به دقیامت په ورځ اعمال نامه ورکولې شی. هغه به ئې لوستل شروع کړی.نو پورته به دهغهٔ ګناهونه لیکلی شوی وی.دهغې په ونیلوبه هغه څه نااُمیده شان شی.هم دغه وخت به دهغهٔ نظرښکته طرف ته پریوځی.نوخپلې نیکئ به لیکلې شوې بیامومی.چه په هغې سره به ئې څه اُمید جوړشی.اوس به دوباره پورته طرف ته اوګوری.نوهغه ګناهونه به هم په نیکوسره بدل شوی بیامومی.حضرت ابوهریرهﷺ فرمائي.چه ډیرخلق به الله ﷻ ته مخکښې راشی.چه هغوی سره به ډیرزیات ګناهونه وی. تپوس اوشوچه هغوی به کوم خلق وی.نبیﷺ اوفرمائیل.چه هغه خلق به وی چه دهغوی ګناهونه به الله ﷻ په نیکوسره بدل کړی.

جنت ته څلور قسمه تلونکی خلق:-حضرت معاذبن جبلﷺ فرمائي.چه جنتیان به جنت ته څلورقسمه ځی. (متقین) یعنی پرهیزګاری کونکی،بیا (شاکرین) یعنی دالله شکر کونکی، بیا (خائفین) یعنی دالله نه ویره لرونکی.بیا(اصحاب یمین چه هغوی ته به په ښی لاس کښې اعمال نامه ملاویږی.تپوس اوشوچه هغوی ته اصحاب یمین ولې ونیلې شی؟ جواب ئې ورکړوځکه چه هغوی نیکئ اوبدئ هرڅه کړی وو.هغوی ته اعمال نامې په ښی لاس کښې ملاوشوی.دخپلوګناهونو یو یو حرف ونیلوسره هغوی اوونیل.چه اې الله زمونږ نیکئ چرته دی؟ دلته خوټول ګناهونه لیکلی شوی دی. دغه وخت به الله ﷻ هغه ګناهونه وران کړی.اودهغې بدله کښې به نیکئ اولیکی.دهغې په لوستلو به خوشحاله شی اونوروخلقوته به وائي چه راشئ زمونږ اعمال نامې اوګورئ.دجنتیانواکثرخلق به دغه وی.امام علی بن حسین زین العابدینؒ فرمائي.چه ګناهونه په نیکوسره بدلیدل به په آخرت کښې وی.مکحولؒ فرمائي.چه الله ﷻ به دهغوی ګناهونه اوبخښی.اوهغوی ته به نیکئ ورکړی.

د یو ګناهګار بوډها تذکره:-حضرت مکحولؒ یوځل حدیث بیان کړو.چه یوډیر زیات بوډها کمزوری سړې چه دهغهٔ ورونځې په سترګو راپریوتې وې.درسول اللهﷺ په خدمت کښې حاضرشو.او عرض ئې اوکړو چه اې دالله رسولهﷺ! زهٔ یوداسې سړې یم.چه ماهیڅ یوه غداری، څه ګناه، څه بدکاری باقی نه ده پریښودې .زما ګناهونه دومره زیات شوی دی.چه که په ټولوانسانانو باندې تقسیم کړې شی.نوټول

[1]) صحیح مسلم کتاب الایمان باب ادنی اهل الجنة منزلة فیها: ۱۹۰. ترمذی: ۲۵۹۶.

[2]) مجمع الزوائد: ۱۰/۱۲۴. المعجم الکبیر: ۳۴۵۱.

په تولو به دالله په غضب کښې ګرفتارشی.ایا زما دبخښنې هم څه صورت شته؟ ایا زما توبه هم قبلیدلې شی؟ نبی کریمﷺ اوفرمائیل.چه ته مسلمان شه.هغۀ کلمه اوونیله چه ((اشهدان لااله الاالله وحده لا شریك له واشهدان محمداعبده ورسوله)) نونبیﷺ اوفرمائیل.چه الله ﷻ به ستا تول ګناهونه اوبدکارۍ هرڅه معاف کړی.بلکه چه ترڅو پورې ته په دې قائم اوسې. الله ﷻ به ستاګناهونه نیکوسره بدلوی.هغۀ بیا تپوس اوکړو.اې دالله رسولهﷺ! آیا زما واړه اوغټ ګناهونه تول به صفاشی؟ نبیﷺ اوفرمائیل آو تول په توله،بیاخوهغه سړې خوشحاله خوشحاله واپس لاړۀ.اوتکبیر او تهلیل ویونکې واپس شو(١).(ابن جریر)حضرت ابوطویل رضی الله عنه دنبیﷺ په خدمت کښې حاضرشو.عرض ئې اوکړوچه که یوسړی تول ګناهونه کړی وی څه چه په زړۀ کښې راغلی وی پوره کړې ئې وی.آیا دداسې سړی توبه هم قبلیدلې شی؟ نبی ﷺ اوفرمائیل.ته مسلمان شوې یې؟ هغۀ اوونیل آوجی.نبیﷺ اوفرمائیل.اوس نیکۍ کوه دګناهونونه ځان ساته.نو الله ﷻ به ستاګناهونه هم نیکۍ جوړې کړی.هغۀ اوونیل زما غدارۍ او بدکارۍ هم؟ نبیﷺ اوفرمائیل آو،اوس هغه الله اکبر ویونکې واپس لاړۀ.(٢)(طبرانی)

د یوبد کارې توبه:-وه ښځه حضرت ابوهریره رضی الله عنه ته راغله اوتپوس ئې اوکړوچه زما نه بدکاری اوشوه د هغې نه ماشوم پیداشو.ماهغه مړکړو.آیا زما توبه قبلیدلې شی؟ هغوی رضی الله عنه اوفرمائیل چه اوس نه ستا سترګې یخیدې شی،نه الله ﷻ سره ستا بزرګی کیدې شی.ستا دپاره توبه بالکل نشته.هغه په ژړا انګولا واپس شوه.ماد سحرمونځ نبی کریمﷺ سره اوکړو.اودا واقعه مې بیان کړله.نونبیﷺ اوفرمائیل چه تاهغې ته ډیره لویه خبره کړې ده.ته دا آیاتونه په قرآن کښې نه لولې. ﴿وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ﴾ نه ترد ﴿إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ﴾ پورې.زۀ ډیرزیات خفه شوم.اوزۀ واپس شوم هغه ښځې ته ورغلم.اوهغې ته مې دا آیاتونه واورول.هغه خوشحاله شوه.اوهم په هغه وخت سجده کښې پریوتله.اووې ونیل چه د الله ﷻ شکردې.چه هغۀ زما دخلاصی صورت پیداکړو(٣).(طبرانی) په بل روایت کښې دی.چه دحضرت ابوهریره رضی الله عنه رومبۍ فتوې اوریدوسره هغه ناامیدۍ او افسوس سره په دې وینا واپس لاړله،چه هائې هائې دابنه صورت څه دجهنم دپاره جوړکړې شوې وو؟ په هغې کښې داهم دی چه کله حضرت ابوهریره رضی الله عنه ته دخپلې غلطۍ علم اوشو.نو دهغه ښځې په تلاش کښې اووتلو.توله مدینه او یوه یوه کوڅه ئې اولټوله.لیکن چرته ئې پته اونه لګیده.اتفاق سره دشپې هغه ښځه واپس راغله.نو بیا ورته حضرت ابوهریره رضی الله عنه صحیح مسئله اوښودله.په هغې کښې داهم دی.چه هغې دالله تعریف اوکړو.اووې ونیل چه هغۀ زما دخلاصی صورت جوړکړو.اوزما توبه ئې قبوله کړله. په دې ونیلوسره چه هغې سره کومه وینځه وه هغه ئې آزاده کړله.دهغه وینځې یوه لورهم وه.اوپه ربښتونی زړۀ سره ئې توبه کړله.

بیا فرمائی اودخپل عامې مهربانۍ اود کرم وفضل او رحم خبر ورکوی.چه څوك هم الله ﷻ طرف ته متوجه شی.اوپه خپلوګناهونوباندې پښیمانه شی توبه اوباسی. الله ﷻ دهغۀ اوری او قبلوی.اوهغۀ لره بخښنی.لکه چه ارشاد دې ﴿وَمَن يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ﴾ څوك چه بدعمل اوکړی یاپه خپل ځان باندې ظلم اوکړی بیا د الله ﷻ نه بخښنه اوغواړی.هغه به الله ﷻ بخښونکې اومهربان بیامومی.بل ځائې ارشاد دې ﴿أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ﴾ آیا دوی ته داهم معلومه نه ده چه الله ﷻ توبه قبلونکې دې.په بل آیت کښې دی ﴿قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ﴾ زماهغه بندګانوته چه ګناهګاران دی اووایه چه هغوی دې زما درحمت نه نه ناامیده کیږی.یعنی توبه کونکې محروم نه دې.

---

(١) الدرالمنثور: ۲۸۱/۶.

(٢) طبرانی: ۷۲۳۵ مجمع الزوائد: ۲۰۲/۱۰.

(٣) الطبری: ۳۰۷/۱۹.

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ

| او درحمان بندگان هغه دي | چې گواهي نه كوي | ددروغو

| اوهغه خلق چې د دروغو گواهي نه وركوي | اوكله چې په يو

وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ۝ وَالَّذِينَ

او كله چې | تيريږي | په فضول كارونو باندې| نو تيريږي | په شرافت سره | او هغه كسان دي |

فضول مجلس باندې تيريږي | نو په عزت سره تيريږي | اوهغوئ داسې خلق دي |

إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا

كله چې|نصيحت اوكړې شي هغوئ ته |په آيتونو |درب خپل سره | نو نه پاتې كيږي| په هغې باندې

چې څه وخت ورته دخپل رب د آيتونو په ذريعه نصيحت اوشي| نو هغوئ رانده كانړه

صُمًّا وَعُمْيَانًا ۝ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا

كانړه | او رانده | او هغه كسان دي | چې وائي | اے ربه زمونږه | راكړه | مونږ ته |

نه غورزيږي|اوهغه داسې كسان دي چې دا دعا كوي | ائې زمونږه ربه! زمونږ دپاره زمونږ

مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ

دښځو زمونږ نه | او داولاد زمونږ نه | يخوالې | دسترگو | او جوړ كړه مونږه | دپاره دمتقيانو |

ښځې او بال بچ د سترگو د ښخوالي ذريعه اوگرځوه | اومونږ د پرهيزگارانو

إِمَامًا ۝

امامان |

مشران كړه

قوله تعالى:- وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ

د نيک صفته خلقو نور علامات "دعبادالرحمن نيك صفتونه بيانيږي.چه هغوی ددروغوگواهی نه وركوی. يعنی شرك نه كوی،د بُت پرستئ نه خان ساتی،دروغ نه وائی،فسق وفجورنه كوی،دكُفرنه جدا اوسی، د فضول اوباطل كارونونه پرهيزكوی،گانې نه اوری، دمشركانوخوشحالئ نه كوی،خيانت نه كوی، د گناه په مجلسونوكښې نه كينی، شرابونه نه څكی، شراب خانوته نه ځی،ددې شوق نه ساتی.

په حديث كښې هم دی چه رښتونی مؤمن له پكاردی چه په هغه دسترخوان باندې نه كينی چه په هغې كښې شراب څكلې شی.اودامطلب هم دې چه دروغ گواهی نه وركوی(1)په صحيحين كښې دی نبیﷺ

1) ترمذی كتاب الادب باب ماجاء فی دخول الحمام: ۲۸۰۱. وسنده ضعيف .

اوفرمائیل.آیا زۀ تاسوته دټولونه لویه ګناه اوښایم.درې خل ئې دا اوفرمائیل.صحابو اووئیل آواې د الله رسوله! نبی اوفرمائیل الله سره شرك کول، دمورپلار نافرمانی کول،دې وخته پورې نبی ډډه وهلې ناست وو.اوس دهغې نه جدا شو،وې فرمائیل واورئ! او دروغ خبره کول، واورئ! او دروغ ګواهي ورکول.دابه ئې باربار فرمائیل.تردې چه مونږ په خپل زړۀ کښې اووئیل چه ارمان رسول الله اوس چپ شي(۱).په زیات واضحه الفاظوکښې خوداده چه هغوی دروغ ته نزدې نه ورځي.ځکه ئې وړاندې بیان اوکړوچه که اتفاقًاتیرشی نودې دهغې سره څه شوق نه ساتي.مخ ترې اوړوی اوځي.یوځل عبدالله بن مسعود دیوې لوبې سره تیرشو.نومخ ئې واړولو،اوبغیر اودریدلو لاړلو.د الله په نزد عزت مندشو(۲).

د الله ددې بزرګو بندګانو یوصفت داهم دې چه دقرآن آیاتونو اوریدوسره دهغوی زړه رپیږي.دهغوی ایمان او توکل زیاتیږي.په خلاف دکافرانوچه په هغوی باندې د الله دکلام اثرنه کیږي.هغوی دخپلو بدوعملونونه نۀ منع کیږي.نه خپل کفر پریږدی نه د سرکشئ،ظلم،اوجهالت اوګمراهئ نه منع کیږي.د ایمان والوایمان زیاتیږي اود بیمارو زړونو والو ګندګی زیاتیږي.پس کافران د الله دآیاتونونه کاڼړه او ړانده کیږي.ددې مؤمنانو حالت دهغوی نه خلاف دې.نه دوی دحق نه کاڼړه دی نه دحق نه ړاندۀ دی. آوري، پوهیږي،نفع حاصلوی،خپله اصلاح کوی.داسې ډیرزیات خلق دی چه هغوی لولي خو ړوند توب اوکونړتوب نه پریږدي.دشعبی نه تپوس اوشوچه یوسړې راځی اوهغه نورولره په سجده کښې بیا مومی.لیکن هغۀ ته معلومه نه وی چه دکوم آیت په لوستلوئې سجده کړې ده؟ نوآیا هغه هم دهغوی سره سجده اوکړي؟نونبی کریم هم داآیت اولوستلو.یعنی سجده دې نه کوی ځکه چه هغه نه دسجدې آیت لوستلې دې، نه ئې اوریدلې دې،نه ئې سوچ کړې دې.نو مؤمن له هیڅ یوکارپه ړوندتوب کښې نه دی کول پکار.چه ترڅو پورې دهغۀ مخې ته دڅه څیزحقیقت نه وی هغه له شاملیدل پکارنه دی.بیا ددې بزرګانو بندګانو یوه دعابیانیږي چه هغوی د الله نه طلب کوی چه ددوی اولادهم ددوی په شان درب فرمانبردار،عبادت ګزار،موحد وی اومشرکان نه وی.چه په دنیاکښې هم دې نیك اولادسره د دوی زړونه یخ وی اوپه آخرت کښې هم دوی هغوی لره په ښه حالت کښې اووینی او خوشحاله شی. په دې دعاسره ددوی غرض ښائست اوجمال نه دې.بلکه نیکی اوښه اخلاق دی.دمسلمان رښتونې خوشحالی په دې کښې ده.چه هغه خپل اهل وعیال، دوستان رشته داران د الله فرمانبردار اووینی. چه هغوی ظالمان نه وی، بدکاره نه وی،رښتونې مسلمانان وی.

د قدرت نه باهر د څه ارزو نه ده پکار:-دحضرت مقداد په لیدوباندې یوصاحب اوفرمائیل.دا سترګې دې مبارکې وی. چه دې دالله د پیغمبر زیارت کړې دې.ارمان چه مونږه هم رسول الله لیدلې وې.او ستاسو په شان مودصُحبت فیض حاصل کړې وې.په دې باندې حضرت مقداد خفه شو.نو نفیروائی

(۱) صحیح بخاری کتاب الشهادات باب ما قیل فی شهادة الزور : ۲۶۵۴. صحیح مسلم: ۸۷.
(۲) الدرالمنثور: ۱۴۸/۵..

زه حیران شوم چه په دې خبره کښې خوځه بدی نشته.بیادې خفه ولې شو؟پدې کښې حضرت مقدادؓ اوفرمائیل.په خلقوځه شوی دی چه دهغه څیز آرزوکوی.کوم چه قدرت هغوی ته نه دې ورکړې. الله ﷻ ته علم دې چه که دوی هغه وخت وې نوددوی به څه حال وو؟ والله هغه خلق هم درسول اللهﷺ په زمانه کښې وو.چه هغوی نه درسول اللهﷺ تصدیق اوکړو.نه ئې تابعداری اوکړله.او پرمخې جهنم ته لاړل.تاسود الله ﷻ دا احسان نه منئ؛چه الله ﷻ تاسوپه اسلام کښې او د مسلمانانو په کورنوکښې پیدا کړئ.پیداکیدو سره ستاسوپه غوږونوکښې د الله ﷻ توحید او د حضرت محمدﷺ رسالت پریوتلو. او د هغه مصیبتونونه تاسو اوساتلی شوئ.کوم چه ستاسونه مخکښې خلقو باندې راغلی وو.نبیﷺ خوپه داسې زمانه کښې رالیږلې شوې وو.چه هغه وخت ددنیاګمراهی خپلې انتهاته رسیدلې وه.هغه وخت ددنیا والوپه نزد دبُت پرستئ؛نه غوره څه مذهب نه وو.هغوی قرآن راوړلو،په حق اوباطل کښې ئې فرق اوښودلو.پلار اوخوې جداشول.مسلمان به خپل پلار نیکونه، خامن، نوسی، دوستان رشته داران په کفر باندې لیدل.دهغهٔ به هغوی سره هیڅ محبت او مینه نه وه.بلکه پوهیدل چه داجهنمیان دی.ځکه به هغوی دعاګانې کولې.چه مونږته زمونږ داولاد اوښځونه دسترګو یخوالې رانصیب کړې.ځکه چه د کافرانو په لیدلو دهغوی سترګې نه یخیدلې(۱).ددې دعاآخر دادې چه مونږدخلقو رهبرجوړکړې.چه مونږ هغوی ته دنیکئ تعلیم ورکړو.خلق په نیکوکښې زمونږ اقتدا اوکړی(۲).زمونږاولاد زمونږپه لاره روان شی.چه ثواب موزیات شی.او ددوی دنیکوسبب هم مونږه جوړشو.رسول اللهﷺ فرمائی.چه د انسان مړکیدوسره دهغهٔ عملونه ختمیږی.خو درې څیزونه یو نیك اولادچه دهغهٔ دپاره دعا اوکړی،یا علم چه په دې سره ددې نه پس نفع حاصله کړی،یا صدقه جاریه(۳)

أُولَٰٓئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا
دا کسان چې دی | بدله ورکړې کیږی دوئ ته | دنګه مانړئ | په سبب دهغې |
| هم دې کسانو ته بهٔ(جنت کښې)بالاخانې ورکولې شی | دا هرڅه د دوی
صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَّسَلٰمًا ۝
چې صبر اوکړو دوئ | او استقبال به کیږی ددوئ | په هغې کښی | په دعا سره | او په سلام سره |
د صبر په وجه ورکولې شی|او هلته بهٔ ورته دعا او سلام کولې شی
خٰلِدِينَ فِيهَا ۭ حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَّمُقَامًا ۝ قُلْ
همیشه به وسی | په هغې کښی | ښهٔ دې | خائې دقرار | او خائې داستوګنې | ورته اووایه |
همیشه به په هغې کښې وی|څنګه ښهٔ خائې داوسیدودې | اوڅومره ښه مقام دې| ته اووایه

(۱)احمد: ۳/٦ ، وسنده صحیح.
(۲)الطبری : ۳۱۹/۱۹.
(۳) صحیح مسلم کتاب الوصیة باب ما یلحق الانسان من الثواب بعد وفاته: ۱٦۳۱، ابوداود: ۲۸۸۰. ترمذی: ۱۳۷٦.

مَا يَعْبَؤُا	بِكُمْ	رَبِّيْ	لَوْلَا	دُعَآؤُكُمْ	فَقَدْ			
چې نۀ کوي هيڅ پروا	ستاسو	رب زما	که چرې	نۀ وي آواز ستاسو هغه ته	پس په تحقيق سره			
(ائې پيغمبره)............چې زما رب ستاسو يوه ذره بر پرواه هم نه کوي | که تاسو عبادت نه کوئی								
كَذَّبْتُمْ	فَسَوْفَ	يَكُوْنُ	لِزَامًا					
دروغ ګڼرلي دي تاسو (قرآن)	پس زر دي	چې وي به	(دا عذاب) لازم (ستاسو سره)					
يقينا تاسو دهغه حکمونه درغ اوګڼرل | اوس به ددې سزا ضروري وی								

دا پاکبازه ډله جنتيان دي"دمؤمنانو پاك صفتونه ددوی ښۀ خبرې اوښه کارونه ئې بيان کړل اوس دهغې بدله بيانيږي.چه هغوی ته به جنت ملاويږي چه دا ډيراوچت خاني دې.څکه چه دوی په دې صفتونو باندې کلك پاتي شول.هلته به ددوی عزت وی،اکرام به وی،ادب اوتعظيم به وی،احترام اوعزت به وی. هغوی دپاره سلامتی ده،په دوی باندې سلامتی ده،دجنت هريوې دروازې نه به فرشتې په خدمت کښې حاضريږي اوسلام کوي اووائی چه ستا انجام به ښه وی.څکه چه ته صبرکونکې وې.دوی به هلته هميشه اوسيږي نه به راوځی اونه به راويستلې شی.نه به نعمتونه کميږي نه به راحتونه فناکيږي،دا نيك بخت دی په جنتونو کښې به هميشه اوسيږي.ددوی داوسيدو اود راحت اوآرام ځانې ډيرښانسته صفا ستُهره اوپاکيزه دې.په کتلوکښې ښانسته منظروالا ،په اوسيدوکښې آرام دې،الله ﷻ خپل مخلوق دخپل عبادت اوتسبيح اوتهليل دپاره پيداکړې دې.که مخلوق دا اونکړی نودوی د الله ﷻ په نزد ډيرزيات سپك دی.دايمان نه بغير انسان بالکل ناکاره دې.که الله ﷻ غوښتلې.نوهغه به کافران هم عبادت طرف ته مائل کړې وې.ليکن د الله ﷻ په نزد دوی په هيڅ شميرکښې نه دی.کافرانو! تاسو دروغژن اوګرځولو.اوس تاسومه پوهيږئ بس معامله ختم شوه.ددې وبال تاسو سره سره دې.په دنيا اوآخرت کښې تاسو برباد شوئ.د الله ﷻ عذاب تاسوسره لګيدلې دې.هم ددې سلسلې يوه کړئ دبدرپه ورځ دکافرانو ذلت او شکست وو.لکه چه دحضرت ابن مسعودؓ وغيره نه نقل دی[1].دقيامت د ورځې سزاهم باقی ده.

﴿ الحمدلله ﴾ د سورة فرقان تفسيرپوره شو.

....

....

[1]) الطبری: ۱۹/ ۳۲٤.